7

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1982

II. CİLT

NESİN VAKFI

EDEBİYAT YILLIĞI 1982

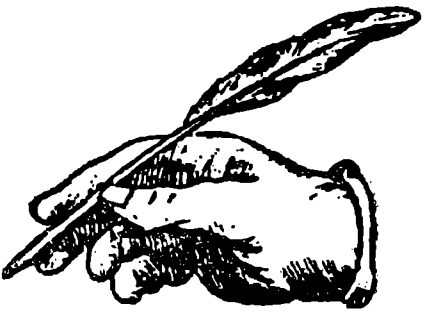
Bu
Kitabın
Bütün
Kazancı
Nesin
Vakfı'na
Bırakılmıştır

NESİN VAKFI

EDEBİYAT YILLIĞI

1982

(İKİNCİ CİLT)

Kapak düzeni : Erkal Yavi

KARDEŞLER BASIMEVİ
İSTANBUL — 1982

TÜRK EDEBİYATÇILARI VE EDEBİYATI YURT DIŞINDA

DAĞLARCA'NIN ŞİİRLERİ DANİMARKA'DA

Yaşar Kemal ve Nâzım Hikmet'ten sonar bir Türk edebiyat ustası daha tanıtıldı Danimarkalı edebiyatseverlere, Fazıl Hüsnü Dağlarca:

Dağlarca'nın «Balina İle Mandalina» adı altında toplanan şiirleri Murat Alpar tarafından Danimarkaca'ya çevrildi. Kitabı yayınlayan Vidrose Yayınevi yeni bir yöntem uygulayarak, Dağlarca'nın şiirlerinin Türkçe asıllarını, çeviriyle aynı sayfada yayınlayarak, hem Türk, hem de Danimarkalı okuyucunun ilgisini çekmek amacını güdüyor.

Teoman YİĞİN - Kopenhag
(Sanat Dergisi - Ocak)

NEDİM GÜRSEL'İN FRANSA'DA YAYIMLANAN KİTABI İKİ AYDA TÜKENDİ

Nedim Gürsel'in Fransa'da «Un Long Ete a Istanbul» başlığı altında Gallimard yayınevince yayımlanan kitabı iki ay içersinde tükenmiştir.

Öte yandan, Nedim Gürsel'in Fransa'da «Un Long Ete a Istanbul» adıyla yayınlanan hikâye kitabının, Türkiye'de de ikinci baskısı Cem Yayınevi'nce «Uzun Sürmüş Bir Yaz adıyla yayımlanmıştır.

(Cumhuriyet — 6 Ocak)

KEMAL ÖZER'İN «HALİÇ» ŞİİRİ ÇEKOSLOVAKYA'DA YAYIMLANDI

Kemal Özer'in «Haliç» şiiri Çek diline çevrilmiş ve Çekoslo-

vakya'nın dünya edebiyatından ürünlere yer veren iki aylık sanat dergisi «Svetova Literatura-Dünya Edebiyatı»nda yayımlanmıştır.

Dergi, şiirle birlikte, çeviriyi yapan Prag Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü'nde görevli Dr. Ludek Hrebicek'in Özer'i ve «Haliç»i tanıtan bir yazısına da yer vermiştir.

(Cumhuriyet — 9 Ocak)

BİR ALMAN DERGİSİ ARALIK AYI SAYISINI TÜRK EDEBİYATINA AYIRDI

Tanınmış Alman ozanları Hans Bender ile Michael Krüger'in yayımladıkları Federal Almanya'nın önemli edebiyat dergilerinden Akzente, 1980 aralık sayısını Çağdaş Türk Edebiyatına ayırdı. Hamburg Üniversitesi Türkoloji Profesörü Petra Kappert tarafından hazırlanan ve giriş yazısını yine Prof. Kappert'in yazdığı dergide Gisela Kraft'ın bir incelemesine yer verilmekte, yaşam öyküleriyle birlikte Adalet Ağaoğlu, Haluk Akor, Gülten Akın, Ahmet Arif, Aşık Veysel, Fakir Baykurt, Cengiz Bektaş, Edip Cansever, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Sait Faik Abasıyanık, Aziz Nesin, Erdal Öz, Demir Özlü, Hilmi Yavuz, Bekir Yıldız ve Yunus Emre gibi ozan ve yazarlardan örnekler sunulmaktadır.

(Cumhuriyet — 22 Ocak)

YURT DIŞINDA TÜRK EDEBİYATI

«Tanınmış hikâyeci Nedim Gürsel, İzmir, Ankara ve İstanbul'daki Fransız Kültür Merkezlerinde Türk Edebiyatı üzerine konuşmalar yaptı.»

Gazete ve dergilerde okuduğumuz bu haberin olağanüstü bir yanı yok diyeceksiniz. Haberin ayrıntısını öğrenince öneminin kapsamı artıyor. Nedim Gürsel, Paris'te yaşıyor. Gürsel'i de buraya Fransız hükümeti gönderdi.

Gürsel'in Türk Dil Kurumu Ödülü'nü de kazanan hikâye kitabı Uzun Sürmüz Bir Yaz Fransa'da Gallimard Yayınevi'nce Fransızca basılmış ve Fransız okurlarının da ikinci baskıya ulaşacak kadar ilgisini derlemişti.

Son on yıldır Türk edebiyatının birçok ürünü, gerek parçalar gerek kitap biçiminde Batı'nın ve Doğu'nun birçok ülkesinde yayınlanıyor, satılıyor.

İngilizce'den Almanca'ya, Rusçadan Çekçe'ye kadar yeryüzü yuvarlağının çeşitli dilimlerinde, çeşitli renkten ve çeşitli dillerden kişiler **Yaşar Kemal** adını kendi yazarları kadar biliyorlar.

Çetin Altan, Paris'ten Venezuella'ya uzayan edebiyat çizgisinde varlığını kanıtlıyor.

Aziz Nesin, insan toplumlarındaki gülünç öğesinin evrenselliğini gözler önüne serdiğinden her ülkede okur buluyor.

Türkiyede yaşayıp ünü sınırı aşan bu yazarların yanı sıra yurt dışında yerleşmiş yazarlarımız da Türk edebiyatının yaygınlık, etkinlik alanını genişletmek için vargüçleriyle çabalıyorlar. **Yüksel Pazarkaya**, emeğini, kendi ürünlerini yazma ile başkalarının ürünlerini tanıtma arasında bölerken, **Aras Ören**, **Güney Dal**, orada yaşayıp bize insanımızın oradaki serüvenini ulaştırıyorlar.

Yazar ve şairlerimizin eserlerini Almanya'da Almanca basan bir yayınevi de var. **Ararat Yayınevi Vasıf Öngören**'in **Masalın Aslı ile Adalet Ağaoğlu**'nun **Fikrimin İnce Gülü**, Almanca'da yayınlanınca, edebiyat düzeyimizin Batılı okurun ilgisini çekecek aşamada olduğu kanıtlandı.

Hiç kuşkusuz edebiyatımızın ilgi alanı, yalnız Batı ülkelerini kapsamıyor. **Necati Cumalı**'nın, **Oktay Akbal**'ın, **Orhan Kemal**'in, **Kemal Tahir**'in, **Nevzat Üstün**'ün birçok yapıtı çeşitli Doğu ülkelerinde yayınlandı. Hatta Türkologlar bu yapıtlar üzerine tezler hazırladılar.

Türk edebiyatını beğenenler, yabancı okurlar, edebiyatımızın hangi özelliklerini çekici buluyorlar. Bunu kesin bir sıralamayla saptayamayız. Ne var ki bizim özgün yanlarımızı —egzotik deyimini kullanmıyorum— kendi toplumsal gerçeklerimizi, açıkçası, kendi insanımızı işleyen, dile getiren yapıtlara olan ilgi oranı çok büyük. Çünkü Batılı ya da Doğulu, bir Türk yazarını, şairini okurken yerelden evrensele uzayan edebiyat tadını tatmak istiyor.

Bu düşüncelerde ne kadar gerçek payı var? Aralık ayı içinde Almanya'da düzenlenen ve tanınmış Türk yazarlarının katıldığı sempozyumda, sanatçılarımıza yöneltilen sorular bu görüşün doğrulayıcısı niteliğini taşıyorlardı.

Bizim edebiyatımızı daha geniş kesimlere tanıtmak için devletin yardımı gerekir. Kültür Bakanlığı, yabancı dillerde birer şiir, hikaye antolojisi yayınlanmalıdır. Bu yalnız edebiyatımız açısından değil, edebiyatımızın zenginliği yoluyla Türkiye'nin de tanıtılması için zorunlu bir girişimdir.

Şimdiye kadar bizde Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı tek bir antoloji yoktur. Bir yabancının ilk bilgileri edinebileceği doğru dürüst bir kitap salık veremezsiniz.

Yabancı ülkelerde Türk edebiyatını tanıtan kitapları incelediğimizde bunların bazılarının taraf tutan, nesnellikten uzak çalışmalar olduğunu hemen anlıyoruz.

İbrahim Tatarlı'nın Türk Romanı ile Nermin Menemencioğlu ile Fahir İz'in düzenlediği Penguin Yayınevi'nce çıkarılan Turkish Verse kitabı daha önceki dönemleri sergileyen Bombacı'nın Türk Edebiyatı çalışması ilk akla gelen kitaplar arasında sayılabilir.

Türk edebiyatının yayılabilmesinin bir başka yolu da uluslararası kültür anlaşmalarında yazarların yapıtlarının yayınlanabilme zorunluğunun şart koşulmasıdır. Özellikle Ortadoğu, Balkan ve İslâm ülkeleriyle yapılacak kültür anlaşmalarında bu madde iki ülke için de yararlı olacaktır.

Şiir dalında dünyanın önemli ödüllerinden biri olan Altın Çelenk'i bir Türk şairi Fazıl Hüsnü Dağlarca almıştır. Necatigil'in şiirleri ve radyo oyunları üzerine ayrıntılı bilgi Almanya'nın en önemli edebiyat ansiklopedilerinde görülmektedir.

(Hürriyet, 6 Gün — 1 Şubat)

DIŞARIYA AÇILAN TÜRK SANAT EDEBİYATI

Türk sanatı ve edebiyatı gücünü dışarda da kabul ettirdi. 1980 yılında yazarlarımızın kitapları batı ve doğu ülkelerinin vitrinlerinde okurun ilgisini çekiyor, kitaplıklara giriyor, filmlerimiz uluslararası yarışmalarda ödüller kazanıyor ve ressamlarımızın yapıtları yabancı ülkelerin ünlü müzelerinde yer alıyor Türk bestecileri ve Türk müzikçileri, yabancı ülke konser salonlarında alkışlanıyorlar, plak dolduruyorlar ve sanatta bizim de varlığımızın küçümsenmeyecek zorunda olduğunu kanıtlıyorlar.

Bir Türk tiyatro yönetmeninin oyunu Fransa'da kapalı gişe oynarken, Türk karikatürcüleri dünyanın tanınmış dergi ve albümlerinde görünüyorlar.

Biz AYIN DOSYASI'nda dışarıya açılan Türk sanatı ve edebiyatını işlerken bu konuya bir açıklık kazandırmak istedik.

(Gösteri — Şubat)

«YURT DIŞINDA TANITILACAK TEK VARLIK EDEBİYATIMIZDIR»

Aziz NESİN

Yalnız Türk Edebiyatı'nın değil her ulusal edebiyatın ülkesi dışında tanınmasının üç yolu var: Bunlardan bir tanesi devlet aracılığıyla o edebiyatın dünyaya tanıtılmasıdır. İkinci devletin aracılığına gereksinme duyulmadan edebiyatın kendisi ya da yazarın kendisi önemli olduğu için sınırları aşar. Diğer ülkelerde yayınlanır. İkinci yol da budur. Üçüncü yol da yazarlar edebiyatçılar, kendi özel ilişkileriyle tanınma, kitaplarını yayma yollarını ararlar. Şimdi bu üç yolu teker teker kısaca özetleyelim.

Türk Edebiyatı'nın devlet yoluyla dış ülkelerde tanıtılması olayı bugün, yalnız bugün değil İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından bugüne doğru hemen hemen kapatılmıştır. Daha kesin bir tarih vermek gerekirse Atatürk'ün ölümünden sonra Türk Edebiyatı yurt dışında devlet eliyle tanıtılmamaktadır. Hatta daha önce birkaç kez söylediğimizi yineleyelim. Türk Edebiyatının devleti yoktur, devletsiz bir edebiyattır, uyruksuz kalmış bir edebiyattır. Son derecede ulusal olduğu halde devlet bu yoldaki görevini yapmamaktadır. Nedeni şu: Her dağ kendi büyüklüğündeki dağları görebilir. Bir küçük dağ kendisinden çok büyük dağları görmez.

Devlet adamları ne kadar dağ ise, kendileri ne kadar yükseklikteyse bu düzeydeki dağları görebiliyorlar. Bu yüzden, Türk Edebiyatı devlet eliyle dış dünyaya tanıtılamıyor. Örneğin son yıllarda çok sözü edilen Nobel konusuna gelelim: Kazanmış olan yazarlarını aday göstermişler, çoğunu kendi devletleri desteklemişler, çaba harcamışlardır. Tek tek ad vermek istemiyorum, ama örneğin **Andriç**. Yugoslav devletinin büyük çabası ile Nobel'i alabilmiştir. Bizde yirmi tane aday olsa yirmisini birden kösteklemeye çalışır devlet. Buna karşılık öteki başka sanat dallarında aynı kösteklemeyi göstermiyor, çünkü, edebiyat çok somut olarak anlatı sanatıdır, devletle uygun olmayınca yazarlar, anlatılan şeyler devleti temsil eden adamlara uygun gelmediğinden onların hoşgörüleri bu edebiyatın yurt dışına tanıtılmasına engel oluyor.

Oysa Türk kültür dünyasına bakacak olursak yurtdışında tanıtılacak tek varlık edebiyatımızdır. Her ne kadar kendilerini eleştirmen sanan kimileri, televizyonda ne kadar ekmek o kadar köfte gibi kendi düzeylerine uygun benzetmelerle Türk Edebiya-

tını küçültüyorlarsa da, bizim edebiyatımızın bugünkü dünyadaki durumu da gösteriyor ki, bizim dünyada tek satabileceğimiz, dışarıya övünçle verebileceğimiz tek kültür varlığı edebiyattır. Demek ki Türk Edebiyatının ilgili devlet kurullarıyla dışa tanıtılması otuz kırk yıldan beri kapalıdır.

İkinci yol; edebiyatçının kendi varlığını başka bir edebiyatçıya gereksinmeden dış dünyaya tanıtabilmesidir. Bizim pek çok edebiyatımız yabancı dillere çevrilmiştir ve dış dünya oldukça sayısı kabarık edebiyatçımızı tanımaktadır. En başta tanınan beş altı yazar var ama bunla yetinmiyoruz, aşağı yukarı kırk-elli edebiyatçımız kimisi şiirleriyle, kimi öykü, romanıyla, denemeleriyle tanınıyor. Az ya da çok. Eğer Türk Edebiyatı layık olduğu ve gerektiği kadar yurt dışında tanınmıyorsa bunun suçlusu ve sorumlusu Türk yazarları değildir, onları tanıtmamaya çalışan güçlerdir. Eğer bir devletin prestiji çok yüksekse dünya kamuoyu o ülkenin yazarlarına da çevrilir. Ekonomik olarak sosyal durumu bakımından çok geride kalmış olan Türkiye'nin yazarlarına dünya kamuoyu çok fazla dikkatlerini çevirmiyor. Bunun nedeni Türk Edebiyatının çok aşağı düzeyde olması değil, genel deki durumudur. Böyle olduğu halde bugün Yaşar Kemal gibi, Çetin Altan gibi, Necati Cumalı gibi daha pek çok yazarımız dünyada on beş yirmi ülkede tanınıyor. Gerek kapitalist gerek sosyalist ülkelerde tanınıyorlar.

Bunun dışında üçüncü bir tanınma yolu da yazarların ve şairlerin kendi özel ilişkileriyle dışarıda kendilerini tanıtma, yapıtlarını çevirtme olanaklarını bulmalıdır ki bence oldukça onur kırıcı bir durumdur. Bizim edebiyatımızda bu yolu deneyenler de var. Bu yolla tanınmanın aslında büyük bir geçerliliği olmadığını bilmemiz gerekir. Örnek vermek istiyorum: Türk Edebiyatının önemli adlarından Hüseyin Rahmi yıllarca önce Almanca'ya çevrilmişti ama bunu ne Almanlar bilir ne de Türkler. Hüseyin Rahmi özel ilişkiyle çevrildi demek istemiyorum şunu anlatmaya çalışıyorum: Dünya bu bakımdan büyük ve zaman çok uzun. Bu zamanı ve dünyanın büyüklüğünü hesaplamak gerekiyor.

Ayrıca Batı'nın bakış açısı da çok önemli bizim edebiyatımız için. Bunu son Berlin'deki seminerde de söyledim. Bizim edebiyatımız içersinde konu olarak olay olarak egzotik bir şey varsa yabancılar buna dikkatlerini çeviriyorlar, ve çevirmek istiyorlar. Türk Edebiyatımn dış ülkelerde en yaygın olduğu yerler daha çok yazara göre de değişiyor. Yaşar Kemal, İsveç'te Fran-

sa'da tanınan son yıllarda da Almanya'da yayılmaya başlayan bir yazarımız. Kimi yazarlar Fransa'da tanınıyor, kimisi daha başka ülkelerde tanınıyor. Benim yapıtlarım şimdiye kadar öteki ülkelerle birlikte Sovyetler'de çevrilmiştir. Rusça on beş kadar kitabım yayımlandı. Almanya'da sekiz kitabım çıktı, Avusturya ve Fransa'da birer kitabım çıktı. Amerika'da iki kitabım çıktı, yirmi sekiz dile çevrildi. Oyunlarım da dört beş dile çevrildi. Ama buna karşılık benim kitaplarımın hiç biri kapitalist ülkelerde best-seller yani en çok satan kitap olmuş değildir.

TÜRK EDEBİYATINDA EVRENSELLİĞE DOĞRU

Çetin ALTAN

Türk edebiyatının niteliği ölçüsünde, yeterince dünyaya açılamamasının baş nedeni, yine Türkiye'nin kendisidir.

Türkiye'nin evrenselliğe ve evrensel ölçülere pek de kulak asmaz görünen garip bir tutumu vardır.

Örneğin son yüzyıl içinde, Türk edebiyatında kimlerin hangi dillere hangi yapıtlarıyla çevrilmiş olduğunu ne bilen, ne izleyen bir tek kurum bulamazsınız Türkiye'de..

Türkiye dış edebiyattan içeriye kürek kürek aktarma yaparken, kendi edebiyatını da dışa sunmak için en küçük bir çaba bile harcamamıştır... Oysa dünya telif hakları ajanslarıyla bu türde geniş boyutlu anlaşmalara pekala gidilebilirdi...

Bütün bunlara karşın, Türk ozan ve yazarları yavaştan usuldan, ağır bir mezar taşını kaldırırcasına, dünya kitabevlerinin vitrinlerine tek tük sokulmaya başlamışlardır.

Aziz de, Yaşar da yirmiyi aşkın dile çevrilmişlerdir.

Bizim fıkara kitapların bir bölümüne bile, Fransızcası, İspanyolcası, İngilizcesi, İsveççesi, Macarcası, Yunancasıyla, Arjantin'den Paris'e kadar bir çok yerde rastlanabilmektedir

Ne var ki Avrupa'da dolaşan iki milyon Türk, kendi ozan ve yazarlarının bulundukları ülkenin dilinde yayınlanmış olan yapıtlarına, tırnak ucu kadar önem göstermemekte, o yapıtları hem kendi ana dillerinden, hem de öğrenmeye çalıştıkları yabancı dilden, kıyaslı olarak okuma olanağını hiç kullanmamaktadırlar...

İki milyon Türk arasından, otuz-kırk bin kişi, kendi çevrilmiş kalemlerine ilgi duysa, Türk edebiyatının dışa açılması çok daha hızlanırdı. Dış satışları birden yükselen Türk yazarları da, evrensel etkenliklerini daha çok pekiştirirlerdi.

Ama bizim Türkler, bizim Türklerdir ve dışarda yaşamayı yeğleseler bile evrensellik ölçüleriyle pek alış verişleri yoktur. Bunun kendilerine hangi olumsuz etkileri yansıttığından da habersizdirler... Çünkü evrensel itibarın, evrensel değerlere sahip olmaktan geçtiğini kestirememektedirler. Burunlarının ucuna kadar gelmiş olan olanakları kullanamamakta, piyasa şarkılarıyla donatılmış bol kaset alımı dışında, edebiyata pek ilgi göstermemektedirler.

Bizim toplumun dışa açılmış insanlarıyla, dışa açılmış kalemleri arasında, sigara boyu bir bütünleşme olsa, Türk edebiyatı bugün dünyadaki gerçek tahtına çok daha kolay otururdu...

Nedense bizler, birbirimizin başarılarını akıl almaz bir hırsla çürütüp törpüleme hastalığına tutulmuşuzdur.

İçerde de, dışarda da, bu hastalığımız, her yetiştirdiğimiz tomurcuğu kanserli bir dokunun içine almaya çalışır.

Dışardaki başarılara içerde ilgi gösterilmez, içerdeki başarıların da dışarıya yansıması, binbir görünmez barikatla engellenir.

Türk başbakanlarından birinin Stockholm'e yaptığı ziyaret sırasında İsveç başbakanı, İsveçlilerin kitaplıklarında bulunan Türk yazarlarından söz etmişti... Ajansların dünyaya yaydığı bu haberi, Türk basını nedense farkedemedi...

Japonya ise Nobel Edebiyat Ödülü'nü alabilmek için, Güneşin Oğlu'nun başkanlığında, hışım gibi çalışan geniş bir örgüt kurmuştu.

Bir de dışarda yayınlanan yapıtların aldıkları eleştiriler sorunu var ki, o da yine bize özgü bir vurdumduymazlığın kör kuyusuna atılmaktadır.

Türk ozan ve yazarları, zaman zaman çok az sanatçıya rastlıyan ilginç eleştiriler alırlar... Kimse gözünün ucuyla bile bakmaz bunlara...

Türk Edebiyatı sanıldığından çok daha ilgi çeken bir edebiyattır...

Yazık ki toplumumuz henüz evrensel ölçülerle değerlere karşı, yeterli duyarlılıkta değildir...

Bu sağırlık da elbet bir yerde aşılacaktır...

Ve Türk Edebiyatı beklenmedik bir gelişmeyle dünya sinemasıyla da sarmaş dolaş olacaktır sonunda...

Gelecek kuşaklar, eskilerin hangi duvarları aşmak için, neler çekmiş olduklarını bilmeden, gönül dolusu bir kıvançla övüneceklerdir kendi çileli kalemleriyle.

Türk Edebiyatı köklü bir edebiyattır, göründüğü kadarıyla, evrenselliğini de kanıtlama yoluna iyice girmiştir artık.

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRK YAZARLARI

Yağmur ATSIZ

Federal Almanya'daki Türk edebiyatçıları ve yürüttükleri çalışmalar konulu bir yazı hazırlamak görevini yüklendiğim zaman, oldukça çapraşık bir durumla yüzyüze bulunduğumun pek farkında değildim. Bu çapraşık durum, sözkonusu Türk edebiyatçılarının değişik nitelikler altında Türkiye'de bulunmalarından ileri geliyor. Örneğin sanatçı kişiliği Türkiye'de oluşan, işlediği konuların hemen tümü Türkiye içinden kaynaklanan ve ününü de böylece oldu eden Fakir Baykurt, bir yıldır Duisburg kendinde yaşadığı için, Federal Almanya'da ürün veren Türk edebiyatçıları arasına sokulabilir mi?

Yahut yine bir buçuk yıldır Batı Berlin'de yaşayan ve «Masalın Aslı» adlı kitabı «Des Marchens Kern» adı altında yayınlanıp oldukça kısa sürede üçüncü baskıya doğru yol alan bir Vasıf Öngören?

Bence hayır...

O zaman geriye dört imza kalıyor: Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Güney Dal ve Fethi Savaşçı...

Bunlardan sonuncusu da özel bir konuda, çünkü şimdiye kadar bunlardan öykü ve şiir dallarında on iki kitabı Türkiye'de «Yeditepe Yayınları» arasından çıkmış. Ama, bildiğim kadarıyla Almanca olarak tek bir satırı bile yayınlanmamış. Bir radyo yayını için yapılan çeviriler bunun dışında...

Fethi Savaşçı, sözcüğün gerçek anlamıyla bir «Proleter yazar». On yedi yıldır Münih'teki «Siemens Firması»nda emekçi olarak yaşamını kazanıyor. Konuları da tümüyle işçi yaşamından alınma. Bence en güçlü olduğu alan şiir. Ama öykülerinde de usta bir gözlemci... Aras Ören ise, eminim ki, Alman edebiyatseverlerinin Türk edebiyatseverlerinden çok daha yakından tanıdığı bir şair ve yazar. Gerçi 1960 ve 1964 yıllarında Türkiye'de iki şiir kitabı yayınlanmış. Ama 1970 yılından bu yana Almanca'ya çeviri olarak yayınlanan şiir ve öykü kitaplarıyla bu ülke sanat çevreleri için bir kavram haline gelmiş. Bundan kısa bir süre önce «.....» adı altında yayınlanan kitabıyla bir bakıma Türk okuyucusunun karşısına yeni çıkıyor denilebilir. Ben ken-

di hesabıma henüz Aras Ören'in tek bir Türkçe dizesini bile görmedim. Ama Almancalarını beğeniyorum. Yakında «Olay yeri Kreuzberg» adı altında bir romanı da yayınlanacak. En çok bilinen kitapları «Der Kurze Traum Aus Kağıthane» (Kâğıthane'den kısa düş), «Was Will Niyazi İn Der Naunynstrasse?» (Niyazi'nin Naunyn Caddesi'nde İşi Ne?) ve «Privatexil» (Özel Sürgün, ki yanılmıyorsam bunun Türkçe asıl adı «Sefilname» imiş.)...

Aras Ören'in amacı, tıpkı kendi Türk ve Alman gerçeklikleri arasında nasıl iki yanlı yaşıyorsa, şiirleri ve anlatılarıyla Türk ve Alman Kültürleri arasında bir köprü kurmak. Ama denizin tam orta yerinden başlayarak kurmaya başladığı köprü, iki yana doğru gitgide uzadığı halde, kıyılara bir türlü ulaşamıyor.

Çünkü Aras Ören, kendi deyişiyle, kıyıların daha da büyük bir hızla birbirlerinden uzaklaştığını saptıyor.

Yüksel Pazarkaya'ya gelince. gerçi o da pek çok şiir ve öyküsünde «Avrupa Gurbeti» sorununu ön plana alıyor. Nitekim son şiir kitabının adı da «İncindiğin Yerdir Gurbet»... Ama Federal Almanya'daki Türk «Entellektüel»i olan Yüksel Pazarkaya, aynı zamanda yalınkat bir «Göçmen İşçi Edebiyatı» duvarını da en hızlı aşmış olan Türk sanatçısı. Bununla Aras Ören o duvarın gerisinde kalmıştır demek istemiyorum. Yalnız Yüksel Pazarkaya, sözünü ettiğim duvarı «gidiş-dönüş» aştığı için bence daha dikkate değer bir kişiliği var kanısındayım.

«Gidiş-dönüş»ten kastım şu:

Yüksel Pazarkaya, Orta Avrupa'da yaşayan Türk sanatçıları arasında-yani sadece edebiyatçılar değil — Almanca'yı, anadili Türkçe ile ölçülebilecek kertede bilen tek kişi.

Bu bakımdan Alman Dili'ndeki düşünce ve sanat hareketleriyle de çok yoğun bir alış verişi var. Bu «Pazar»a bir kez girdi mi o sanatçının artık belirli birtakım dar açılar içinde oyalanması kendiliğinden zorlaşır. Nitekim Pazarkaya da sadece şiir ve öyküleriyle değil, aynı zamanda Türkçe'den Almanca'ya çok dikkatli, çok titiz çevirileriyle ve bizzat Almanca olarak değişik edebiyat konularında yazdığı yazılarla önemini kanıtlayan bir aydın.

Nâzım Hikmet, Behçet Necatigil, Orhan Veli veya Bülent Ecevit çevirilerinin yanısıra çocuk kitapları da Alman okuyucular tarafından ilgiyle karşılanıyor.

Pazarkaya'nın öbür şiir kitapları «Aydınlık Kanayan Çiçek», «Koca Sapmalarda Biz Vardık» ve «Umut Dolayları». Güney Dal ise, 1976 yılı «Milliyet Roman Yarışması»nda «İş Sürgünleri» adlı

yapıtıyla ikincilik almış bir genç yazar. İkinci Romanı olan «E-5 Yolu» geçen yıl Almanca olarak yayımlandı.

TÜRK YAZINI ALMANCA'DA

Yüksel PAZARKAYA

İki milyonluk bir Türk topluluğu, Batı Avrupa ülkelerinde kültürümüzün konumunu da derinden etkiledi. Bu, özellikle bir buçuk milyona yaklaşan yurttaş topluluğumuzun yaşayıp çalıştığı Federal Almanya'da ve Batı Berlin'de kendini iyiden iyiye duyurmaya başladı. Ama yalnız Federal Almanya da değil.

Savaş sonrasının ilk yirmi yirmi beş yılı içinde Türk yazınından Almanca'ya çevrilen yapıtların sayısı iki elin on parmağını geçmez pek. Çünkü, ne denli güçlü ve nitelikli bir yazın olursa olsun, Türk yazını, yeryüzünde ekonomik ve siyasal ağırlığı ve etkenliği olmayan, «Geri kalmış uzak» bir ülkenin yazını olarak görüle gelmiştir. Nato ve Ortak Pazar ülkelerinin dünyaya buyurucu ya da tepeden bakan tavrı, yığınsal bildirişim araçlarıyla ister istemez bu ülkelerin kamuoyuna da yansıya gelmiştir. Böylece, çevirmenler ve yayınevleri için de Türk yazınından çeviri yapmak ve yayımlamak kazançlı bir iş görünmediğinden, yazınımız görmezden gelinmiş, giderek yok sayılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Batı merkezlerinde Türkiye'nin hemen hemen hiçbir «lobi»si oluşamadığından, genelde Türk ekinine, özelde Türk yazımına destek ve ödenekle yönelmenin yolu da hep tıkalı kalmıştır.

Durum böyle olunca, çağdaş yazınımızdan Yaşar Kemal'in «İnce Memet'i (1960) ile «Teneke»sinin (1962), Nazım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları»nın üçüncü kitabı olan «Şu 1941 Yılında»sının (1963) ve ikisi bir kitap olarak Fakir Baykurt'un «Yılanların Öcü» ile «Irazca'nın Dirliği» romanlarının (1964), ayrıca bir de 27 yazarımızdan 38 öyküyü içeren seçkinin çevrilmiş olmasını bile azımsamamak gerekir. Bu yapıtlara daha sonraki yıllarda birkaç çeviri kitap da ben ekleyebildim: 1968 yılında Orhan Veli'nin şiirlerini Türkçe - Almanca olarak yayımladıktan sonra 1971 yılında Yahya Kemal'le başlayıp İsmet Özel'le son bulan 52 ozanımızı içeren Almanca bir modern Türk şiiri seçkisini çıkardım. Bunu 1972 yılında Behçet Necatigil'den yaptığım seçmelerden yine Türkçe-Almanca bir şiir kitabı izledi. (Burada Türk yazınından yalnızca Federal Almanya'da yayımla-

nan çevirileri sıralamakla yetindim. Almanca konuşulan bütün ülkelerde İkinci Dünya Savaşından sonra Türk yazınından yapılan çevirilerin hemen hemen eksiksiz bir dökümünü Nesin Yıllığının 1980 sayısında yayımladım. Meraklılarına duyururum.)

Altmışlı yılların başında Türkiye'den Federal Almanya'ya gittikçe yığınsallaşan bir işgücü akını başladı. İş göçünün sonunun görünmemesi, emekçi ailelerinin öbür bireylerini de Federal Almanya'ya çekmeye başladı. Olgunun ilk on yılı dolarken Federal Almanya ve Batı Berlin'deki Türk yurttaşı sayısı milyon sınırına varmıştı bile.

Bu olgu, Türk ekini açısından da alışılmadık gelişmeleri nedenleyecekti elbette. Çünkü, artık yalnızca işletme ile işçi barakası arasında gidip gelen insanlardan —ki bu insanlar birkaç yıl çalışıp çevrelerine bile pek bakmadan kazançlarından arttırdıklarıyla geri dönme amacını taşıyorlardı kafalarında - oluşmuyordu milyonu aşkın Türk topluluğu. Doğa ve toplum yasaları gereği, kendilerini dışlamaya çalışan Alman toplumunun içine sürtüşe çatışa girmeye ve orada yerleşmeye başlıyordu. Kreşlerinden, çocuk yuvalarından her türlü okullarına, meslek eğitimi kurumlarına girmişti bile özellikle genç kuşaklar, ama Alman toplumu, kendisi yabancılaşmış ve özellikle Türk insanını dışlama önyargısıyla koşullanmış olduğu için bu gelişmelere hazırlıklı değildi. Sorunlar çığlaşıyordu. Çocuk yuvaları yetmiyordu, okullar eğitim alışkanlık ve yöntemleriyle bu yeni öğrencilerin getirdikleri nesnel ve öznel koşulları karşısına şaşkına dönmüş, kolay çözümler aramaya başlamıştı. Bu ise, sorunları daha da büyütüyor ve açmazlara sürüyordu. Gençlerin meslek eğitimi ayrı gerillimleri içeriyor, toplum içinde sonu belli olmayan rahatsızlıklar, yaralar açıyordu.

Ellili, altmışlı yıllarda Türk yazınıyla, Türk ekiniyle çok dar bir çerçeve içinde, çok ufaklı bir azınlık ilgilenirken, yetmişli yılların ortalarına doğru bu ilgi, nitelik ve nicelik olarak yaygınlaşmaya başladı. Gittikçe artan sayıda Alman öğretmeni, sosyal danışmanı, gazetecisi, hasta bakıcısı, yargıcı, avukatı, ustabaşısı bir yandan Türkçe öğrenme çabalarına girişiyor, bir yandan da Türkiye'den gelen insanların birlikte getirdikleri sosyo-kültürel koşullarını öğrenmek istiyorlardı. Bunu ise, en kestirme, en sağlıklı biçimde Türk yazınının belli başlı yapıtlarını okuyarak, Türk resmini, Türk tiyatrosunu, Türk müziğini, Türk düşününü, İslamiyeti tanıyarak sağlayabileceklerini anlamaya başladılar. Kısacası, Türk tarih ve kültürünü, Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve

ekonomik görünümünü arar sorar oldular. Oluşan bu ilgi, daha önceki onyıllardaki birkaç uzmanın ve meraklının ilgisinden daha etken bir ilgiydi. Diyalektik bir ilgiydi; Federal Almanya'da yerleşme sürecine geçmiş bir buçuk milyona yakın insanımızla doğan sorunlardan, açmazlardan, toplumsal sürtüşme ve sarsıntılardan kaynaklanan ve bu gelişme karşısında susulamayacağını, eli bağlı durulamayacağını anlayan, ya da insancıl duygulardan yola çıkan insanların bilinçli ve ciddi ilgisiydi. Bu ilgiye daha da önemli bir ikincisi eklenmeye başladı geçen yıllarla: Federal Almanya ve Batı Berlin'de yetişen genç kuşak Türk yurttaşlarının köklerine, ana, ulusal ekinlerine karşı yabanda yansıyan bilinçli ilgileri. Genç kuşaklar bir yandan anadillerini yabanda öğrenmek ve korumak sorunu karşısında Türk yazınının yapıtlarını Türkçe okumaya koyulurken, bir yandan da birçoğuna belki daha da kolay gelen Almanca çevirilerini okuma ilgileri büyüyordu. Yetkin öğretmenlerce —ister Türk, ister Alman olsunlar— bu ilgi okula da yansıtılıyor ve okulda da besleniyor artık.

Sonuç: 1973 yılından bu yana Federal Almanya'da çevrilip yayımlanan Türk yapıtlarının sayısı, daha önceki otuz yıla yakın sürede çevrilenleri çoktan aştı. Yayınevleri az az bu gelişmeye kulak kabartmaya başladılar. Federal Almanya'nın her yanında kent, kasaba kitaplarına, işletme, hastane, tutukevi kitaplıklarına Türk yapıtları, dünya yazınından Türkçeye çevrilmiş yapıtlar, Türkçeden Almanca'ya çevrilenler girdi. Bu gelişmenin en çarpıcı sonuçlarından biri de, bugün çeşitli kentlerde otuza yakın Türk kitapçısının varlığı ve yaşayabilmesidir.

Bir başka çarpıcı sonuç, başında bir Türk arkadaşın bulunmasına karşın (Dr. Ahmet Doğan), bir Alman yayınevi olarak işe koyulan «Ararat-Verlag»ın salt Türk yazınından çeviriler basmayı iş ve işlev edinmesi. Yalnız bu yayınevinin iki-üç yıl içinde okur karşısına çıkardığı Türk yapıtlarının sayısı, savaştan sonraki otuz yılda çevrilenleri aştı. Ararat Yayınevinde bugüne değin yalnız Almanca çevirileriyle Vasıf Öngören'den «Masalın Aslı», Adalet Ağaoğlu'ndan «Fikrimin İnci Gülü», Orhan Kemal'den «Murtaza» yayımlanırken, yayınevi Türkçe-Almanca olarak başlattığı dizide de Nazım Hikmet, Fakir Baykurt, Aras Ören, Habib Bektaş, Gülten Dayıoğlu, Zülfü Livaneli, Orhan Veli (Nasreddin Hoca), Yusuf Ziya Bahadınlı ve benden on kitap çıkardı. Ararat Yayınevinin bundan sonraki kesin tasarıları arasında Fakir Baykurt'un romanları, Yaşar Kemal'in öyküleri, Nazım

Hikmet'in yapıtları, Zülfü Livaneli'nin öyküleri v.b. var. İki dildeki dizisi dolayısıyla Ararat'a 1980 yılında Federal Almanya'nın ilerici ödüllerinden «Kırmızı Fil» ödülü de verildi.

Bunun dışında son yıllarda Nazım Hikmet'in «İnsan Manzaraları» bütünüyle çevrildi ve Hamburg'ta yayımlandı. Aziz Nesin'in iki kitabı Batı Berlin'de çıktı, geçen yıl Yılmaz Güney'in «Sürü» senaryosu Almanca yayımlandı. Zürihte yayımlanmakla birlikte, sürümü özellikle Federal Almanya'da görülen Yaşar Kemal'in yapıtlarını unutmamak gerekir. Dörtbaşı bayındır bir çeviriyle çıkan «Bin Boğalar Destanı»ndan sonra «İnce Memed»in de yeniden gözden geçirilmiş ve ilk baskısında varolan eksikleri tamamlanmış yeni baskısı çıktı. Yaşar Kemal dizisi önümüzdeki yıllarda da sürecek.

Başka hangi yapıtlar Türkçe'den Almanca'ya çevrildi yetmişli yıllarda? Nesin Yıllığı 1980 sayısında yayımlanan dökümü yinelemeyeceğim. Kısaca sıralıyorum bu yapıtlardan birkaçını: Mahmut Makal'ın «Bizim Köy»ü, Sadık Fehimoğlu'nun çocuk kitabı «Horoz Paşa»,, yine bir çocuk kitabı olan Çetin Öner'in «Gülibik»i, Füruzan'ın Avusturya'da yayımlanan ve «Haraç, Ah... Güzel İstanbul, Bir Evin Dıştan Görünüşü» öykülerinin Almanca çevirilerini içeren kitabı, Güney Dal'ın «İş Sürgünleri» adlı romanının Berlin'de çıkan çevirisi şu an anımsadıklarım. Bunlara Ararat'ta yayımladıklarım dışında benim çevirdiklerimi de ekleyebiliriz. «Utku» adlı kendi çocuk kitabım Almanca yanında bütün yabancı işçilerin dillerinde —altı dilde— çıktı, otuza yakın yazarımızdan seçtiğim şiir, öykü, oyun ve masallardan oluşan, rahmetli Orhan Peker'in resimlendirdiği «Ağaca Takılan Uçurtma» adlı seçkim. (Bu seçki önce Türkçe olarak basıldı ve Almanya'da Türkçe olarak basılan ilk yazınsal yapıtımız oldu. Ardından Almancaya çevrildi.) Bülent Ecevit'in şiirlerini ve şiir üzerine yazılarını içeren çevirim de bu arada anılabilir.

Anılması gereken çok önemli bir olgu daha var. Bu olgu Aras Ören adına ilişkin. Bu ozanımız, Türkiye'de henüz bilinmezken, ardarda Almancaya çevrilen yapıtlarıyla —ki sayıları yedi, sekiz buldu— Alman okurları arasında yaygın bir üne kavuştu, çok olumlu eleştiriler topladı, kitapları baskı üzerine baskı yaptı ve sonunda 1980 yılında Almancaya çevrilmiş bu yapıtlarıyla genç ozanlara verilen sekiz bin Markılık önemli bir ödülü de aldı. Aras Ören'in Almanya'daki bu ünü elbette günün birinde Türkiye'ye de yansıyacaktı. Çünkü, bütün yapıtlarını Türkçe yazıyor. Nitekim, geçtiğimiz yıl önce Ankara'daki «Şiir-Tiyatro

Yayınları»nda «Kör Oidipus» adlı oyunu çıktı. Ardından da Remzi Kitabevinde Almanya'da üç ayrı kitap olarak çıkan ve Ören'in ününü sağlıyan «Berlin Üçlemesi» sonunda Türkçe aslıyla yayımlanmış oldu. Türk eleştirmeninin ve okurunun Aras Ören'i nasıl karşılayacağı merak konusu.

Son olarak iki dergiden söz etmek istiyorum. Birincisi Federal Almanya'nın en tanınmış yazın dergilerinden yedi bin baskılı «Akzente» dergisi. Aralık 1980 sayısı, Türk yazını özel sayısı olarak çıktı. Bu sayıyı hazırlayan Petra Kappert'in «Türk Yazını Bugün» başlıklı giriş yazısı, Zehra İpşiroğlu'nun «Türk Tiyatrosu» üzerine bir yazısı ile Gisela Kraft'ın dört şiir üzerine bir değinisi de bu özel sayıda yer alıyor. Kraft'ın çevirilerini de başarak karşılaştırdığı şiirler Yunus Emre, Âşık Veysel, Fazıl Hüsnü ve Halûk Akor'dan. Dergide ayrıca Ahmet Arif'ten dört, Hilmi Yavuz ve Edip Cansever'den birer, Cengiz Bektaş'tan üç, Gülten Akından beş şiirin, Sait Faik'ten iki, Adalet Ağaoğlu, Demir Özlü, Aziz Nesin, Erdal Öz, Bekir Yıldız ve Fakir Baykurt'tan birer öykünün Almanca çevirileri yer alıyor.

İkinci dergi ayrı nitelikte: «Yurtdışındaki Türklerin yazın ve sanat dergisi: ANADİL». Yurtdışındaki Türk yazarları arasında imeceye dayandırılarak sürdürmek istediğimiz bu derginin yönetimini ben üstlendim. Şimdilik iki ayda bir çıkacak. Aralık 1980 yılında çıkan ilk sayısında şiir, öykü ve yazılarıyla Halük Aker, Fakir Baykurt, Güney Dal, Aziz Nesin, Aras Ören, Demir Özlü, Fethi Savaşçı, Özgür Savaşçı, Habib Bektaş vb. yer alıyor. Derginin dörtte biri Almanca sayfalardan oluşuyor, bu sayfalarda Türk yazarlarından Almancaya çevrilmiş örnekler yer alıyor. «Anadil» hem yaşamlarını yurtdışında sürdüren yazar arkadaşlara, hem yurtdışındaki milyonları bulan topluluğumuzun yeni kuşaklarından doğacak yeteneklere, hem gezi, araştırma amaçlarıyla yurtdışına çıkan arkadaşlara ortam oluşturacak, hem de Türkiye ile yazın ve ekin alanında ilişkileri, bağları koruyacak, güçlendirecek. Düşünülen iki dilli özel sayılarıyla özellikle Türk şiirini, hem Almanca konuşulan ülkelerde, hem de bu ülkelerde yaşayan yurttaşlarımıza, özellikle gençlerimize daha yoğun bir biçimde sunacak.

Şu bir gerçek ki, artık Birleşmiş Milletlerin üyesi pek çok devletin nüfusunu aşan bir nüfusa bugün Federal Almanya'da ve öbür Avrupa ülkelerinde oluşan toplumumuzda sanat ve yazın alanında yeni sentezlere yönelen filizlenmeler şimdiden başlamıştır. Bu yazıyı hazırlarken Federal Almanya'da yaşayan ba-

zı arkadaşlara konuyla ilgili bir de soru yönelttim. Bu soru ve soruşturmaya arkadaşların verdikleri yanıtlarla bitiriyorum.

Soru: Dünyaya açılırken Türk sanat ve edebiyatı, Federal Almanya'da yaşayan 1,5 milyon yurttaşımız açısından ayrı bir anlam ve etkenlik taşıyor mu?

Aras ÖREN:

Şüphesiz taşıyor. Burada özdeşliğini yitirmek, ya da yitirmeme savaşımı veren Türk azınlığı, hem de örgütlü bir üstyapıdan yoksun Türk azınlığı için Almanya'da kendini kabul ettirmiş bir anayurt sanat ve edebiyatının sayısız yararları var. Ancak bu yararlara bel bağlamak bizim için son çözüm değil. Bizim buradaki gerçeğimizi yansıtan kendi özgür edebiyat ve sanatımızı yaratmamız. Bu süreç içinde de ben, anayurt sanat ve edebiyatının buraya taşmasını özellikle zorunlu ve yararlı bulmakla beraber; bu konuda ikincil ve taşıyıcı bir rolü olacağına da inanıyorum.

Fakir BAYKURT:

Türk Edebiyatı Federal Almanya'da ve bizden ucuz işgücü satın alan ülkelerde henüz yeterince tanınmıyor. Bunun acısını, bence, en çok işçilerimiz çekiyor. İşçilerimizin iç dünyalarının, özlem ve düşlerinin anlatıldığı yapıtları bilmeyenler, onları birer eşya, sahip oldukları makinaların birer parçası gibi kültürsüz kaba saba insanlar olarak görüyorlar. Bunun zararı aynı zamanda bütün Türk ulusuna da oluyor. Bu yüzden, tanıtma işinde, sadece üç-beş özverili aydın değil, ciddi ve tutarlı programlarla devlet devreye girmelidir.

Habib BEKTAŞ:

Bir çok batılının, en ağır işlerde çalışan Türk işçisine hâlâ, «Sen kaç kadınla evlenmek... Sen gelmek, ben işsiz kalmak», diye konuştuğunu gözönüne alırsak, insanlığın sınır tanımayan ortak ve yüce dili sanat ve edebiyatın önemi ve gerekliliği ortaya çıkar. Örneklediğimiz olgudan da anlaşılacağı gibi Türk sanat ve edebiyatının dünyaya açılmasının, Federal Almanya'da yaşayan yurttaşlarımız açısından anlamı büyüktür. Bu açılmayla başka başka ülkelerde yaşayan, bu sanat ve edebiyat köprüsünde kucaklaşmazlar mı?

Güney DAL:

Bence ,Türk Edebiyatı'nın Avrupa'ya ve dünyaya açılmaklığı konusu, edebiyat tarihimizde şimdiye değin hiç bu kadar olgunlaşmış değildi. İncisini kabukları arasında saklayan hırçın bir istiridye gibi içine kapanmış olan edebiyatımız «dışa» atlayama-

manın kırgınlığını alt edebilmenin olgun zamanını yaşamaktadır. Çünkü böylesi bir olgunluğun tabanını onyıllardır Avrupa ülkelerinde yaşayan milyonlarca işçimiz artık iyice oluşturmuştur. Türkiye'den gelmiş iş sürgünlerinin her türlü kültürel bağlantıları Almanlar ve öteki Avrupa toplumları tarafından artık en uç derecede merak nedeni olmaktadır. Edebiyatımız, bu çeşitli çok ünlü merakın giderilmesinde en birinci kaynaktır.

Halûk AKER:

Soru, «Dünyaya açılma» temel ekseni üzerine oturtulduğundan, Türk sanat ve edebiyatının dünyaya açılması, Türkiye'nin tüm sorunlarından soyutlanamaz. Bir ülkenin edebiyatı ileri bir düzeyi tutturduğu halde, dünyaya açılamaması sözkonusu olabilir. Örneğin Türk şiiri ileri bir düzeyde olduğu halde dünyanın bu şiirin farkında olup olmadığı sorulabilir. Türkiye sorunlarının üstesinden gelip, dünyanın dikkatini çektiği gün, edebiyatının da anlam ve etkenliği tartışılacaktır. Federal Almanya'da yaşayan bir buçuk milyon Türkün anlamı ve etkenliği, dar olarak edebiyat ve sanat açısından değil, genel olarak Türkiye'nin sorunlarının çözümünde 4., 5. kuşaklarla yapacağı dönüşümcü atılımlarla ölçümlenebilecektir.

FRANSA'DA TÜRK YAZINI

Nedim GÜRSEL

Genellikle Avrupa, özellikle de Fransa'da Türkiye'ye, giderek Türk kültürüne duyulan ilgi uzun yıllar öncesine dayanır. Sözkonusu ilgi salt «turquerie» modasına, klâsik Fransız tiyatrosunda rastladığımız, pek de inandırıcı olmayan Türk tiplerine ya da 17-18. yüzyıl salon süslemelerine indirgenemez elbet. Colbert'in kurduğu kitaplıktaki yüzlerce el yazmasının, Yunus Emre'nin daha 15. yüzyılda (evet Erasmus, Luther vb. gibi hümanistlerin ortaçağ düşüncesine savaş açtıkları bir dönemde) Osmanlılara tutsak düşmüş bir Transilvanyalı tarafından Lâtinceye çevrilmesinin etkileri çok daha derin ve kalıcı olmuştur.

Tanzimattan bu yana Batılılaşma / çağdaşlaşma sürecine koşut bir biçimde gelişen Türk-Fransız kültür alış-verişi çerçevesinde yazınımızın Fransa'da ilgi uyandırmaya başladığını, özellikle Doğu Dilleri Okulunda Türk dilinin, dolayısıyla Türk yazınının inceleme konusu yapıldığını biliyoruz. Ama Türk yazınının, yetersiz de olsa düzenli bir biçimde Fransızcaya çevrilmeye baş-

lanması Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş, 1930'lardan beri önce devletin (tek parti iktidarının) girişimiyle, daha sonra da Fransız üniversitelerinin işi ele almasıyla bazı Türk yazarları Fransa'da okunma olanağına kavuşmuşlardır. Örneğin 1948 de ikinci basımı yapılan «Anthologie des ecrivains Turcs d'aujord'hui» adlı bir kitap var elimde.

Ahmet Haşim'den Bursa hapishanesindeki Nâzım Hikmet'e, Yakup Kadri'den Peyami Safa'ya dek çeşitli eğilimdeki bir çok şair ve yazardan örnekler içeriyor. Üstelik yurt içinde kitapları yasaklanan Nâzım Hikmet, hem önemli bir şair hem de tiyatro yazarı olarak tanıtılıyor. O yıllarda Reşat Nuri, Halide Edip, v.b. gibi yazarların da yine aynı yoldan Fransızcaya çevrildiklerini biliyoruz. Ne var ki, tek parti iktidarının bu olumlu girişimi sınırlı kalmış, Türk yazını geniş okur kitlelerine ulaşamamıştır.

Fransada Türk yazınını gerçek anlamda tanıtan, belli bir okur kitlesinin benimsediği yazar Nâzım Hikmet'tir. Nâzım Hikmet'in şiirler Aragon'un yönettiği Commune dergisinde 1936 dan itibaren yayımlanmaya başlanmış, özellikle 1960'dan bu yana ünlü şairimizin yapıtlarından çoğu düzenli bir biçimde E.F.R ve Maspero yayınevlerince Fransız okuruna sunulmuştur. Aragon «Kendi ülkesi dışında Nâzım'ın şiirlerini ilk kez yayımlamış olmanın mutluluğunu, övüncünü hâlâ içimde taşırım» diyor bir yazısında. «Seçme Şiirler», «Memleketimden İnsan Manzaraları» «Kemal Tahir'e Mektuplar», «Benerci Kendini Niçin Öldürdü», «Jakond ile Si-Ya-U», «Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim» gibi yapıtlardan sonra geçtiğimiz günlerde bir başka yapıtı daha çevrildi Nâzım'ın: «Bir Garip Yolculuk». Bu son kitap. «Kurtuluş Savaşı Destanı», «Şeyh Bedreddin Destanı» ve «Saman Sarısı Şiirleri» gibi önemli metinleri kapsıyor.

Nâzım Hikmet'den sonra, Gallimard yayınevinin düzenli bir biçimde yayımladığı Yaşar Kemal de Fransa'da büyük yankı uyandırmış. «İnce Memet»in iki cildi, «Orta Direk» «Yer Demir Gök Bakır» «Ölmez Otu» üçlüsü, geçen yıl yayımlanan «Binboğalar Efsanesi» basında olduğu kadar geniş bir okur kesiminde de ilgi görmüştür. Ayrıca Yaşar Kemal, yapıtları Fransa'da cep kitabı olarak yayımlanan ilk Türk yazarıdır.

Çetin Altan'ın Flammarion yayınevince çıkarılan dört romanını, Orhan Kemal'in «Bereketli Topraklar Üzerinde»sini, Sabahattin Ali'nin «Kuyucaklı Yusuf»unu, Kemal Tahir'in «Köyün Kamburu»nu, Aziz Nesin'in «Damda Deli Var»ını, Sait Faik'le Samim Kocagözün öykülerini ve iki yıl önce üçüncü kez bası-

lan Mahmut Makal'ın «Bizim Köy» ünü de Fransa'da ilgi gören kitaplar arasında sayabiliriz. Bu yazarlara son olarak Gallimard yayınevinin 1980 sonunda yayımladığı ve iki ay içinde ikinci baskısı yapılan Nedim Gürsel'in «Uzun Sürmüş Bir Yaz» adlı yapıtını eklemek gerekir.

Nimet Arzık'ın hazırladığı eski ve yeni «Türk Şiiri» Antolojileri, Güzin Dino'nun çevirdiği Yunus Emre, Melih Cevdet Anday'ın seçme şiirlerini içeren «Kolları Bağlı Odisseus» adlı kitabı, Dağlarca'nın dörtlükleri de Fransa'da ilgi gören kitaplar arasındadır. Bu listeye başka adlar da eklenebilir kuşkusuz. İlk romanını doğrudan Fransızca yazan Osman Necmi Gürmen'in Türkçeden çevrilen ikinci romanı, «Kılıç Uykuda Vurulur»un yanı sıra, Paris, Strasbourg ve Aix Üniversiteleriyle Fransa Bilimsel Araştırma Merkezinde görevli Türk bilim adamlarının, yazar ve araştırmacılarının yapıtlarından da sözedilebilir. Örneğin Türk dili uzmanı Profesör Bazin yönetimindeki doktora çalışmaları, Portev Nadi Boratav'ın, Güzin Dino'nun, Altan Gökalp ve Nedim Gürsel'in Türk yazını üzerine yaptıkları araştırmalar, Fransız türkologlarının yapıtlarıyla birlikte ele alınırsa, bu alanda hiç de küçümsenmeyecek bir birikimin oluşmaya başladığı görülecektir. Bu birikimin önümüzdeki yıllarda çoğalacağını, başka çağdaş yazar ve klâsiklerimizin de Fransa'da tanıtılacağını şimdiden söyleyebilirim. Bu konuda umut verici gelişmeler yeni belirtiler var çünkü. Yaşar Kemal'in dev romanı «Akçasaz'ın Ağaları» yakında basılacak. Çağdaş Türk Şairleri, Çağdaş Türk Öykücüleri, ve bazılarını çileden çıkaran bir deyimle söylersek «Kadın Yazarlarımız» üzerine kapsamlı, yetkin antolojiler hazırlanıyor. Halk yazınımızdan örnekler, destanlar, Divan şairlerimiz de var sırada. Diyeceğim, 1980'li yıllar Türk yazınının Fransa'da tanıtılması açısından bir önceki döneme oranla daha devingen, daha zengin olacağa benzer.

(Gösteri — Şubat)

AZİZ NESİN'İN BİR ÖYKÜSÜ DAHA KANADA'DA YAYINLANDI

Aziz Nesin'in yapıtları, Kanada'da bir edebiyat dergisinde yayınlanmaktadır. İki yıldır mizah yazarımızın çeşitli öykülerini yayınlamış olan «Contemporary Literature in Translation Çeviriyle Çağdaş Edebiyat» adlı dergi, Aralık 1980 sayısında,

Aziz Nesin'in «Şeykesen Bektaş Ağa» adındaki öyküsünü yayınladı.

Aziz Nesin'in son yayınlanan mizah öyküsünü İngilizceye Joseph Jacobsen adlı bir Kanadalı çevirmen çevirdi.

Engin AŞKIN, Toronto
(Sanat Dergisi — 1 Şubat)

«HADİ ÖLDÜRSENE CANİKOM» BULGARİSTAN'DA OYNANDI

Bulgaristan'la Türkiye arasında sanat alışverişi sürmekte. Aziz Nesin'in Türkiye'de çeşitli prodüksiyonlarda çeşitli oyuncular tarafından oynanan «Hadi Öldürsene Canikom» adlı oyunu Sofya'da Bulgarca, Bulgar sanatçılar tarafındn sergilendi.

(Milliyet, Akşam — 22 Şubat)

TAHSİN SARAÇ, «YAŞAYAN DÜNYA OZANLARI ANTOLOJİSİ»NDE

Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde yıllarca yazın ve estetik profesörlüğü yapmış Orville Crovder Miller ve eşi Dorothy Munus Millet, WORLD ANTHOLOGY, A Verse Mosaic By Living Poets adlı bir antoloji yayınladılar. Altı kıtadan 65 ülkeyi içeren 252 sayfalık kitapta her ozana bir şiiriyle - ana dilde ve İngilizce çevirisiyle birlikte yer verildi. Agustinho Neto, J. Gillien, İ. Sarajlic, Leopold Sédar Senghar, Mao Tse-Tung, René Char, Voznesensky vb. gibi ünlü ozanların bulunduğu antolojide Türkiye'den de Tahsin Saraç, «Bir Ölümsüz Yalnızlığa Şimdi Otağ Kurduğumuz» adlı şiiriyle yer aldı.

(Cumhuriyet — 26 Şubat)

FEDERAL ALMANYA'DA NÂZIM GÜNÜ

Kuzey Ren Vestfalya Sanatçılar Derneği (SAN-DER), Essen'de, Nâzım Hikmet'in doğum yıldönümü nedeniyle 25 Ocak günü Mahmut Makal, Vasıf Öngören ve Ömer Polat'm katıldıkları bir anma günü düzenledi.

(Anadil — Şubat)

DEMİRTAŞ CEYHUN FEDERAL ALMANYA'DA

Öykü ve roman yazarı, TYS İkinci Başkanı Demirtaş Cey-

hun, 12 Şubat akşamı Ulm Halk Yüksek Okulunda okuma yaptı.

(Anadil — Şubat)

DAĞLARCA'NIN ŞİİRLERİ BULGARCA'YA ÇEVRİLDİ

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirlerinden hazırlanan bir seçme, Bulgaristan'ın 'Narodna Kultura' yayınevi tarafından yayınladı. Rangel Stamenov'un Bulgarcaya çevirdiği şiirleri ünlü Bulgar ozanı Bojidar Bojilov redakte etti.

(Türkiye Yazıları — Mart)

YAŞAR KEMAL'İN YAPITLARI YURT DIŞINDA 103 KEZ BASILDI

Yaşar Kemal'in yapıtlarının 1976 yılından bu yana Türkiye dışında 44 kez basıldığı belirlendi.

Sanat Olayı'nın araştırmasına göre, ünlü yazarımızın yapıtları şimdiye değin yurt dışında 103 ayrı basım yaptı. Bu 103 basımda 44'ü 1976'dan günümüze değin gerçekleşti. Söz konusu dönem içerisinde «İnce Memed I» «İnce Memed II»nin 6, Ortadirek'in 3, «Yer Demir Gök Bakır»ın 4, «Ölmez Otu»nun 5, «Ağrı Dağı Efsanesi»nin 4, «Binboğalar Efsanesi»nin 6, «Demirciler Çarşısı Cinayeti»nin 5, «Al Gözüm Seyreyle Salih»in 3, «Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topla Karınca»nın 1 basımı yapıldı.

İkinci ve sonraki basımlar da içinde olmak üzere, yazarımızın «İnce Memed» romanının birinci cildi 1957 yılından (Türkiye'de ilk yayımlanışı 1955) bu yana 30 ülkede 38 kez basıldı. Bunu 10 ayrı basımla aynı romanın ikinci cildi 9, ayrı basımla «Ortadirek» izledi, ve baskı toplamı 103'e ulaştı. «İnce Memed»in yayımlandığı ülkeler arasında İspanya, Portekiz, Hollanda, Özbekistan, Hindistan, Moldavya vb. de yer alıyor.

Yaşar Kemal'in kitaplarını yayımlayan ülkelerin en başında İsveç var. Yapıtları burada 13 kez basılmış. Bunu 10 basımla İngiltere, 8 basımla ABD ve Fransa izliyor.

(Sanat Olayı — Nisan)

BÜLENT ECEVİT'İN ŞİİRLERİ MOSKOVA'DA KİTAP HALİNE GETİRİLDİ

Bülent Ecevit'in seçme şiirler Moskova'daki «Progress» yayın evi tarafından yayınlandı.

Türkçeden Rusçaya İrina Ozerova tarafından çevrilen ve «evren», «insan», «toplum» bölümlerinden oluşan şiir kitabı 250 bin baskı yaptı.

Yayınlandıktan sonra okuyucular tarafından ilgiyle karşılandığı bildirilen kitap konusunda bir değerlendirme yapan APN ajansı yorumcusu «Bülent Ecevit, SSCB'de artık sadece günümüz Türkiye'sinin bir siyaset adamı olarak değil, aynı zamanda yetenekli bir şair olarak da tanınıyor» dedi.

(Tercüman — 24 Nisan)

MELİH CEVDET ANDAY'IN AMERİKA'DA KİTABI ÇIKTI

Washington'daki The Charioteer Press adlı yayınevi Melih Cevdet Anday'ın şiirlerinden bir seçmeyi 'Rain One Step Away' (Yağmur Bir Adım ötemizde) adıyla yayınladı.

Anday'ın çeşitli kitaplarından yapılmış olan bu derlemede 23 şiir yer alıyor. Şiirleri çevirenler, Amerikalı ünlü ozan Brian Swann ile Birleşmiş Milletlerdeki elçimiz, ozan Talât Halman'dır. Beş formalık bu kitap, Anday'ın AED'de basılan ikinci kitabı. Ozanın daha önce Fransa'da, Sovyetler Birliği'nde, Yugoslavya'da, Bulgaristan vb. ülkelerde çeşitli şiir ve romanları basıldı.

(Cumhuriyet — 7 Mayıs)

SANAT EVRENİNDEN

Fakir Baykurt Münih yakınlarındaki Mühltal'de 30-31 mayıs günleri yapılan «Yabancı Hemşehrilere İlişkin Kültür ve İletişim Çalışmaları» konulu bir seminere katıldı. Yazar ayrıca yapıtlarından okudu.

Haldun Taner'in «Keşanlı Ali Destanı» Conelius Bischoff'un Almancaya çevirisiyle 23 nisan akşamından itibaren «Ali, Held von Keschan» adıyla Hamburg'un tanınmış tiyatrolarından Ernst Deutsch Tiyatrosunda gösterilmeye başladı.

Geçen yıl bir yıllık bir DAAD bursu ile Berlin'de kalmak için başvuran Haldun Taner'e bu burs tanınmasına karşın, dört aylık bir gecikmeyle Berlin'e geldi.

Yüksel Pazarkaya, 15 mayıs günü Neumünster'de bu kentin kültür dairesinin çağrılısı olarak, öğleden sonra çocuklara, akşam da büyüklere şiir ve öykülerinden Türkçe-Almanca iki okuma yaptı. (Anadil — Haziran)

BİLGESU ERENUS'UN OYUNU ALMANYA'DA

Bilgesu Erenus'un yazdığı ve Yüksel Topçugürler tarafından sahneye konan «El Kapısı» adlı oyun Berlin'de gördüğü ilgi üzerine Almanya'nın çeşitli illerini kapsayan bir turne yaptı. Şarkıları Dr. Erdoğan Okyay tarafından bestelenen yapıt ile ilgili olarak Alman basınında olumlu eleştiler çıktı.

(Cumhuriyet — 22 Haziran)

YUNANİSTAN'DA BEHRAMOĞLU'NUN KİTABI YAYINLANDI

Ataol Behramoğlunun şiirlerinden yapılan bir seçme Yunanistan'ın en tanınmış yayınevlerinden «Sinhroni Epohi»de yayınlandı. Ozanın tümü daha önce kitaplarında ve dergilerde yayınlanmış şiirlerinden oluşan yirmi üç şiirlik kitap yine daha önce yayınlanmış bir şiirinden alınan «Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum» başlığını taşıyor.

(Cumhuriyet — 4 Haziran)

DAĞLARCA'NIN ÜÇ YAPITI YUGOSLAVYA'DA YAYINLANDI

«Altın Çelenk 74» ödülünü kazanan ünlü Türk ozanı Fazıl Hüsnü Dağlarcanın seçme şiirlerinden oluşan üç yapıt «Özlem» (Sırpça — Hırvatça), «Şiirler» (Slovence) ve «Dağlarca» (Türkçe — Makedonca) başlığıyla Yugoslavya'da yayınlandı.

Dağlarca'nın şiirlerine Yugoslavya'da çıkan (Türkçe, Makedonca, Sırpça Hırvatça, Arnavutça, Slovence, Macarca) çocuk dergilerinin yanı sıra yayınevleri de büyük ilgi gösteriyor. Üsküp'ün tanınmış «Kultura» yayınevi «Çocuk Şenliği Kitapları» dizisinde Dağlarca'nın altmış çocuk şiirinden oluşan «Balonlar ve Çiçekler» adlı kitabını çıkardı. Lüks baskıda yayınlanan bu kitaptaki şiirleri Makedonca'ya Ayşe Kaya çevirdi, kapak ile resimleri de Ressam Dragan Mitrevski hazırladı.

(Cumhuriyet — 18 Haziran)

TAHSİN SARAÇ SARAYOVA ŞİİR FESTİVALİ'NE KATILDI

Her yıl Sarajevo'da düzenlenen «Sarajevo Şiir Günleri» şiir şenliğine bu yıl Türkiye'den çağrılan Tahsin Saraç katıldı. Daha önce bu şenliğe ülkemizden Melih Cevdet Anday ve Dağlarca katılmışlardı. Festivalde, Yugoslavya'daki halk ve ulusların ozan-

ları dışında, 14 ülkeden 16 ozan yer aldı. Sarajevo'dan başka Mostar, Tuzla, Dubrovnik kentlerinde, çeşitli fakülte, tiyatro, fabrika ve işyerinde şiirlerini okuyup konuşmalar yapan Saraç'ın, türkolog Prof. Dr. Lamija Hadziosmanoviç tarafından Sırpçaya çevrilen «Ben Ozanım», «Kavga», «Geceler Güzelliğinden Geldim» adlı üç şiiri, Necati Zekeriya'nın Saraç üzerine yaptığı bir incelemeyle birlikte ünlü «Odjek» yazın dergisinde ve Oslobodenje gazetesinin yazın sayfasında yer aldı. Adı geçen şiirler ayrıca, Saraç'la yapılan bir konuşmayla birlikte Sarajevo radyosundan verildi.

(Sanat Dergisi — 1 Temmuz)

10. ULUSLARARASI YAZARLAR TOPLANTISI

Finlandiya'nın Lahti kendinde iki yılda bir düzenlenen 10. Uluslararası Yazarlar toplantısı Finli yazarlar ile birlikte Doğu ve Batı ülkelerinden toplam kırk yazarı bir araya getirdi.

«Yazın ve Mit» konusunun tarihsel ve güncel tüm görünüşleriyle tartışıldığı toplantıya Stockholm'de oturan Türk yazarları Demir Özlü ve şair Lütfi Özkök katıldılar.

(Cumhuriyet — 15 Temmuz)

LAHTİ'DEKİ ULUSLARARASI YAZARLAR TOPLANTISI BİR DÜNYA YAZARLARI SERGİSİYDİ

Demir ÖZLÜ

15-19 Haziran tarihleri arasında, Finlandiya'nın Lahti kentinde yapılan «Uluslararası Yazarlar Toplantısı»nı bir dünya yazarları sergisi olarak isimlendirilebilirdim. Lahti'deki toplantıya, Sovyet Rusya'dan Brezilya'dan, İsveç'ten Kongo'ya kadar kırkın üzerinde yazar çağrılmıştı, Finli yazarlarla birlikte, bu sayı sekseni buluyordu. Yazarların eşlerini, gazetecileri, televizyon ve radyocuları, fotoğrafçıları da bu sayıya katarsanız, sayısı iki yüzü bulan bir topluluk, 1905 yılında kurulmuş, Helsinkinin 100 km. kadar kuzeyindeki, 100 bin nüfuslu Lahti kentinin dışındaki turistik bir kuruluşta konuk edildi, yedirildi, içirildi ve «Yazın ve Mit» konusunda düşüncelerini açıklamaya davet edildi.

Lahti Uluslararası Yazarlar Toplantıları 1963 yılından bu yana, her iki yılda bir yapılıyor. Bu defaki toplantı, 10. toplantıydı. Bu bakımdan, konuklara, iyi bir kâğıda basılmış, Özkök'ün fotoğraflarıyla süslü, küçük bir kitap da armağan edildi.

Bu kitap, bu güne kadar yapılan toplantıları özetliyor ve yazar portreleri sunuyordu. Lahti Toplantıları'nın ilkinde, 1963 yılında «Yazar ve Önyargılar» konusu ele alınmış. Konular, hep yazar ile yazın çevresinde dönenerek bu güne kadar gelmiş. Ortalama beş yüz bin Finlandiya markı (10 milyon TL.) ile bunun iki misli arasında tahmin edilebilecek masrafları Finlandiya Eğitim Bakanlığı ile Lahti Belediyesi karşılıyorlar. Yüz bin nüfuslu, bir endüstri kenti Lahti. Lahti Edebiyat Toplantıları'na bugüne kadar gelmiş gitmiş yazarlar arasında, dünyanın hemen her ülkesinden tanınmış ya da az tanınmış yüzlerce yazar var. Bunlar arasında Martinikli Aimè Cèsaire'i, Kübalı Pablo Armando Fèrnandez'i, Mısırlı yazar Ahmet Hasmi El-Sherif'i, Sovyet yazarı Dimitri Yoremin'i, Alman yazarı Hans Magnus Enzensberger'i, Amerikalı yazar James Baldwin'i, Fransız şairi Eugene Guillevic'i, gene Fransız yazarları Claude Simon, Artur Adamov, Robert Pingot'yi (iki yeni romancı ve bir tiyatro adamı), Yeni-Filozoflardan Bernard Henri-Lèvy'i sayabiliriz.

Mass media araçları (gazeteler, radyo ve televizyon) açısından, bu defaki toplantıya gelen Batılı yazarların en tanınmışları Alman yazarı Günter Grass, Fransız yazarları (Türk Diline «İsveç Kibritleri» adlı romanı çevrilmiş olan) Robert Sabatier, Tel Quel dergisi kurucularından Sosyalist Partisi üyesi Jean-Edern Hallier, Alman feminist yazar Karin Struck, Amerikalı romancı E. L. Doctorow idiler.

Bunların yanında Sovyet şairi Sergei Koshechkin, Bulgar şairi Matei Sopkin, Fransız şairi Yvon Men, Japon şairi Hirochi Hoyama, Kanadalı romancı Margaret Atwood ile Greg Gatenby, Brezilyalı şair, romancı, halk bilimleri profesörü Paulo de Carvalho-Neto, genç İrlandalı romancı John Banville, Çek yazarı Vera Adlova, Yugoslav yazarı Miroslav Djuroviç, Amerikalı şair Jascha Kessler, Kongolu şair Tchicaya U Tam'Si, Finli şair Caj Westerberg, İzlandalı romancı Thor Vilyalmsson, İzlanda'nın daha kuzeyindeki adalardan gelmiş (ayrı bir dilde şiir yazan) genç bir şair Steinbjörn B. Jacobsen... ve daha birçok ülkeden yazarlar, yayıncılar vardı. Fakat, oturumlar boyunca, en geniş ilgiyi Fransız asıllı, Chicago, Oxfort, Cambridge ve Cenevre Üniversiteleri Karşılaştırmalı Edebiyat profesörü, şiir ve roman da yazan bilim adamı George Steiner topladı. İleri sürdüğü varsayımlar o denli yeni, kullandığı sözlük o kadar sarsıcıydı ki, ister istemez, oturum dışında da kendisiyle konuşmak, sorular yöneltmek isteyenlerle çevreleniyordu.

«Yazın ve Mit» konusunun ele alındığı toplantıda ,ilk gün Finli Profesör Carpelan, Japon Profesör Shuichi Kato, Romanyalı Yazar ve Profesör Andrei Brezianu ve George Steiner konuştular. Carpelan, dinlerdeki naiv mitlerden, mitolojilerden sözetti. 20. yüzyılın başlangıcında etnolog Manilowski'nin ilkeller üzerine bulguladıklarının öneminin dünya görüşümüze derin etkiler yaptığını Lèvi-Strauss'un bulgularının önemini vurguladı. «Mit» denilen olgunun «us-dışı» ve «ortaklaşa» niteliğini belirtti. Homeros döneminden bu yana, yazarların bu mitlerden yararlanmış olduklarını, Hamlet'in de Orest mitinden geldiğini öne sürdü. Sanatta, yazarın ya da ressamın mitlerden yararlanması, anlatacağını mitelerden yararlanarak ortaya koyması günümüzde de sürüyordu. Joyce'la Eliot'nun yapıtları, yapıtları, Klee'nin resimleri bunun derin örnekleriydi.

Brezianu, Romanya'daki, yerli mitlerden sözetti. «Kıyamet» düşüncesi çevresindeki mit, halk arasındaki ve masallardaki «cennet» miti, Karpat Dağları'ndaki mitik manastır, bütün bunların taşıdığı çeşitli anlamlar, zihni ve hayal gücünü kışkırtarak insanlar arası ilişkileri ve insan yaşamında dramatik olanı göstermeye yarıyan bütün yerli mitleri konu edindi.

Japon düşünür Kato, miti, insanların düşünce biçimlerini ve kültürlerin ruhsal temellerini gösteren bir olgu olarak ele aldı. Bunun yanında kitleleri harekete getirmeye yarayan siyasal nitelikli, politik işlevli mitler de vardı. Mitlerin, mitsel düşünmenin olumlu ve olumsuz yanları vardı. Olumsuz mitler, birleşmiş ulusal mitlerdi. Bu mitlerden iktidarlar yararlanıyordu. Birleştirilmiş ulusal mitlerden Japonya'nın aşırı ulusalcı döneminde yararlanılmıştı nitekim, Japon kültürü içinde olumlu mitlerse, Japon halkçı tiyatrosunun ve halkçı edebiyatının yararlandığı Samuray mitleriydi. Çünkü Samuray karakteri, halka karşı olan güçlerle mücadeleyi simgeliyordu. Bütün 17, 18 ve 19. yüzyıllar boyunca, çeşitli görünümlerde bu mitler yaşamış durmuştu Japonya'da. Bunun yanında. Japon halk kültüründe ölümü ve sevgiliyle birlikte intiharı alaya alan, aşkı yücelten mitler de vardı. Eldorado miti de geleneksel mitin bir parçasıydı. Bu mit, ulusal bir mit haline getirildi.

Konuşması derin yankılar uyandıran Profesör George Steiner, temel olarak, «mit»in İngiliz dili edebiyatlarındaki işlevini konu edineceğini söyledi. Ardından şu soruyu sordu? «Niçin eski Yunan mitlerinin Batı düşüncesinde temel bir işlevi vardır?» Bu sorunun karşılığı, bu mitlerden yararlanılarak yapılan edebiyat ürünlerinde aranmamalıydı. Etki çok daha derindeydi; bizzat dilin

içine, dilbilgisine karışmıştı. Mitler, dil yoluyla düşüncenin temel kategorileri haline gelmişledi. (Ego), «ben» ve «başkası» ayrımı, düşünsel bir ayrılık olarak da, (ben ve sen) gibi dilsel bir ayrım olarak da eski Yunan mitlerinden geliyordu: «Narsis» çevresindeki mit... Şahıs zamirinin iki yanlı, ben ve sen diye ayrılması da bütün eski Yunan mitleri, bugünkü Batı kültürünün temeli olan dilde, Hint-Avrupa dillerinin dilsel yapısında yaşıyordu. Steiner, bütünüyle dilbilimsel ve gramere ilişkin bir çözümleme yaptı mitler üzerine. Bu düşüncesinin bir varsayım olduğunu söyledi. Hint-Avrupa dillerindeki erkek-dişi (Masculinus-Femininus) ayrımı, bir de bunun yanındaki nötral şahıs zamiri ayrımı, Froud'un da olatmış olduğu Oidipus mitinde yatıyordu. Steiner, Oidipus mitinin, gramerin temel öğesi olduğunu ve aile içinde şahıs zamirini ayrımlaştırarak Batı düşüncesinin temelini oluşturduğunu ileri sürdü. Bütün fiil kipleri de öyleydi: Geçmiş zaman, belirli geçmiş zaman, di li geçmiş zaman, şart, dilek-şart... v.b. kipler. Tümü de Yunan mitolojilerinden kaynaklanmış dilsel biçimlerdi.

Steiner, özel bir sözlük de kullanarak dil ile düşüncenin birlikteliğine, aralarındaki ilişkilere değindi. Mit, dili yaratıyordu, dil de düşünceyi. Bundan sonra, kendine özgü bir çözümlemeyle aynı ayrımları toplumsal yaşam alanına aktardı. «Bireysellik» düşüncesiyle «toplumsal adalet» düşüncesi üzerinde durdu.

Bütün bu çarpıcı düşüncelerden sonra, Steiner'in Batı kültürünün, öteki kültürlerden ayrı olduğuna, öteki kültürlerle Batı kültürü arasındaki «iletişim»in güçlüğüne inandığı kolayca anlaşılıyordu. Fakat, daha sonraki tartışmalarda da belirttiği ve özel konuşmalarda da söylediği gibi Steiner idealist düzeyde bir düşünür değildi. Nitekim, ikinci gün, bazı konuşmacıların, Lévi-Strauss'un düşüncesinde olduğu gibi, «ilerlemeyi/progrés» bir mit saymalarına karşı çıktı. «İlerleme vardır, ama olumlu ve olumsuz yanlarıyla» dedi. Alman kadın yazarı Karin Struck'un «Berlin Duvarı»nı bir mit olarak belirtmesine karşı çıkarak, «o bir mit değildir, mit olsaydı, insanlar oradan geçebilirlerdi» dedi. Üçüncü gündeki tartışmalarda da, Marx'ın bazı yazılarındaki şiirsel güce dikkatleri çekti. Steiner'in, İngiliz dilinde yayınlanmış romanı, sonbaharda Fransa'da Julliard Yayınevi tarafından yayınlanacak.

16 Haziran salı günü öğleden sonraki oturumda Amerikalı romancı Doctorow, Finli yazar Aarni Krohn ve Brezilyalı yazar ve bilim adamı De Carvalho-Ueto konuştular. Dostorow, Türkiye'de

az tanınmış bir yazar olmasına karşın, Batı dünyasında çok ünlü. Mass media kendisiyle oldukça çok ilgileniyordu. Romanları üzerine benim de bir düşüncem yok. Okuyabilmiş değilim. De Carvalho-Neto, konuşmasında mitle bilim arasındaki ilişkiler üzerinde durdu. Irkçılığa yol açan mitleri eleştirdi. Hergün TV, gazeteler ve kitle iletişim araçları tarafından hipnotize edildiğimiz gerçeği üzerinde durdu.

İkinci gün Günter Grass, Doğu Almanyalı yazar Joachim Nowotny, Kongolu Tchicaya U Tam'si, Kanadalı Margaret Atwoot, Macar Domokos Varga, Robert Sabatier konuştular. Üçüncü gün sadece sabah oturum vardı. Öğleden sonrası tartışmaya ayrılmıştı. Üçüncü gün de Güney Afrikalı yazar André Brink, Karin Struck ile Jean-Edern Hallier konuştular.

Konuşmalarda mit konusu, ilkel insanların doğa karşısında duydukları korkuyla yarattıkları mitlerin dinsel mitlerin niteliklerinin incelenmesinden, günümüz mitlerine kadar ele alındı, incelendi. Halkçı mitlerle, siyasal iktidarların yararlandığı ulusal mitler arasındaki ayrım iyice belirlendi. Bu ulusal mitlerin siyasal totaliter amaçlarla kullanılmasının, insanlık için taşıdığı tehlikeler üzerinde birçok konuşmacı durdu. Eski Fin efsanesi Kalevala'dan Yunan Mitolojisi'ne, Japon ve Afrika, Brezilya mitlerine kadar zengin bir folklorik malzeme gözler önüne sergilendi. Anlatım olanağı olarak mitin Homeros'tan Joyce'a kadar, çeşitli biçimlerde yararlanılan niteliği ortaya çıkarıldı. Siyasal mitler, özellikle Nasyonal-Sosyalizm miti ağır biçimlerde eleştirildi. Nihayet, mit konusu George Steiner'in açıklamalarıyla folklorik bir konu olmaktan çıktı, yeni bir sözlükle dilbilimsel - gramatikal bir konu oldu. Tartışmalarda, bir ara mit konusu fazlaca abartılıp, yazarların günümüzde de mit yaratmayı sürdürdükleri türünden bazı düşünceler öne atılır gibi olduysa da, birçok konuşmacı, yazarın durumunun mitler yaratmak değil, belki - onlardan anlatım aracı olarak yararlanmıyorsa-mitleri alaşağı etmek (dèmitifiè), sorunların üzerindeki giz perdesini yırtmak (dèmistifiè) olduğunu yineleyerek bildirdiler.

Bu konuda renkli bir konuşma yapan Jean-Edern Hallier, önce tarihsel mitlerden söz etti. Fransız devriminden bu yana oluşturulmuş siyasal mitleri ve Nasyonal-Sosyalizm mitini anlattı. Fransız Sosyalist Partisi'nden olan Hallier, Fransız Sosyalist hareketinin Moskova ile Washington karşısındaki bağımsız karakterini dile getirdi. Moskova ve Washington da birer mitti. Hallier, İskandinav Scsyal-Demokrat rejimlerini de şiddetle eleştirdi. Söz-

cüğün kötü anlamında maddecilik üzerine oturtulmuş aşağı rejimlerdi bunlar. İnsana-karşı birer mittiler. Volvo fabrikaları... vb. adi materyel kuruluşlarla yaratılan insanın öz varlığına karşı mitler... Fransız sosyalist hareketi, asla sosyal-demokrat değildi. Tarihsel bir hareketti bu: Babeuf'den, Michelet'den, Fourier'den kaynaklanıyordu. İnsana yakın bir tarihsel hareket olarak insanlığın çeşitli yörelerine uzanmaya çalışacaktı.

Doğu Almanyalı bilim adamı, yazar Nowotny, oturumda Fin efsanesi Kalevala'nın incelenmesi konusunu ele almıştı. Alman kadın yazar Karin Struck, bu yazarı ve doğu ülkelerinin bu tür yazarı ve doğu ülkelerinin bu tür toplantılarındaki tutumunu şiddetle eleştirdi. Struck'un düşüncesine göre, bu yazar toplantıya klişe bir bildiriyle gelmiş ve Finlandiya'ya geldiği için de, buraya hoş görmek için, onların bir konusunu seçmişti. Bu sert çıkışa doğu ülkelerinden gelen yazarlar karşılık vermediler. Daha sonraki iki gün boyunca, Berlin duvarı konusu, arada bir tekrarlanan bir tartışma konusu oldu.

Sert polemiklerden birini de Halller yaptı. Halller ,ikinci konuşmasında da, çağdaş toplumlardaki «üniversite» ile «basın» kurumlarını «alt-kültür» kurumları olarak nitelendiriyor, çağdaş dünyada yüksek kültürü temsil eden kişiyi yaratıcı yazarda ve şairde görüyordu. Şair «düşler ordusunun generali»ydi. Kanadalı kadın romancı Margaret Atwoot'un bazı düşüncelerini feminist düşünceler olarak karşılayan Hallier, kendisinin yayınladığı «Idiot İnternational (Uluslararası Budala)» adlı gazetede, kadın haklarını çağdaş anlamıyla ilk savunanlardan birinin kendisi oldoğunu, fakat bu feminist akımın, 1970'de sona ermiş «kaknem» bir düşünce akımı olduğunu söyledi ve pornografiyi de özgürleşme mücadelesinin bir parçası olarak savundu. İnsanın özgürleşmesinin temel sorun olduğunu, insanların geceleri başka düşler görüp de, gündüzleri başka türlü davranmalarının ardındaki ikiyüzlülüğü ve baskıyı belirtti.

Lahti kentinin dışında, ormanın kıyısında bir motelde yatılıyordu. Toplantılar, biraz ötedeki açıklıkta, çimenler üzerindeydi. Golf alanının ötesindeki çimenlikte. Fakat ikinci gün yağmur yağınca, çimenliğe kurulmuş büyük çadırın içine girildi. İki gün tartışma ve konuşmalar orada sürdü. Biraz ötede, eski, tahtadan bir köşkte - belki de bir manastırdı süslü salonlarda yemek yeniyordu. Üst kattaki taraçada, yemek sonraları devamlı kokteyl vardı. Aşağıda, tahtadan yapılmış, üzerine tahtadan çatı oturtulmuş bir teras, biraz ötede de göl vardı. Gölün kıyısındaki eski

sauna kullanılmadı, konuklar, daha ötedeki bir saunaya otobüslerle götürüldüler. İkinci günün akşamı, Lahti kenti konser salonunda yapılan şiir günü çok renkliydi. Japon şair Hiroshi Koyama, şiirini okuduktan sonra, şarkı ya da âyine benzeyen bir de türkü okudu. Bu Japonya'da gelenekmiş. Kanadalı şair Greg Gatenby, Hamlet üzerine bir alaycı şiir okumadan önce, «sesli şiir» örnekleri sundu. İzlanda'nın kuzeyindeki Fer adalarından gelmiş genç şair Steinbjörn B. Jacobsen'in kendi dilinde okuduğu şiiri, dil açısından anlayan, herhangi bir ikinci kişi yoktu herhalde salonda.

Doğanın içindeki küçük birkaç yapı ile, bir ormanla gölün arasındaki arazi parçasına kapatılan dünya yazarları birbirlerini tanımak, tartışarak düşüncelerini öğrenmek olanağını buldukları gibi, birbirleriyle tanışıp dost olmak olanağını da buldular. Türk dili ve yazını, bir ölçüde, dilsel ve tarihsel ilişkilerden ötürü Balkanlar'da ve Sovyet Rusya'da tanınıyordu. Batı Avrupa ile Amerika'da Türk dili ile yazınına özel bir ilgi olmadığını bildiğim için, kimseye de bu konuda bir şey sormadım. Onlar kendileri söylediler. Bir sabah gezintisinde karşılaştığımız Günter Grass, toplantı yerine doğru yürürken, Berlin'de bir Türk yazar arkadaşı olduğunu söyledi bana. Bu Aras Ören'di. Sol çevrelerle, Fin solcuları Nâzım Hikmet'i tanıyorlardı. Nâzım'ın şiirleri Finlandiya'da yayınlanmıştı. Bir gece yürüyüşünde bir araya geldiğimiz Kanadalı şair Greg Gatenby, Talât Sait Halman'ı ve Dağlarca'yı tanıyordu. İrlandalı romancı John Banville de Güven Turan'ı. Alman asıllı Finli çevirmen Gisbert Jänicke, bir öğle yemeğinde bana, Türk yazınına büyük yakınlık duyduğunu, Sabahattin Ali ile Orhan Veli'yi tanıdığını söyledi. Genç dilbilimci Kirsti Simonsuuri (Finlandiya) ise Cevat Çapan'ı tanıyordu. İsveç'ten sonra Finlandiya'da Yaşar Kemalin romanları yayınlanmıştı.

Batı dünyasında Türk dili ile ilgilenen çevrelerle karşılaşmak çok güç. Bu çeşit insanlar parmakla sayılacak kadar az. Fakat yazın konusunda büyük bir etkinlik içinde olduğu anlaşılan Finlandiya dili için de söylenebilir aynı şey. Dahası, İskandinavyanın büyük devleti rolünü oynamak isteyen İsveç dili ve yazını için de. Toplantıda egemendiler, yazarlar arasındaki yaygınlık sırasına göre: İngilizce, Fransızca ve Almanca idi. Yapılan konuşmalar İngilizce, Fransızca, Fince ve Rusça'ya çevriliyordu. Büyük dillerin konuşulduğu ülkelerin kültürleri birbirlerine çeşitli ölçülerde açık. Büyük diller dışında kalan ülkelerin kültürleri de, bu Batı kültür dünyasına büyük ölçüde kapalı.

SONUÇ

Beni ilgilendiren, en önde gelen, Türk dili ve yazını olduğu için, yurdumla ve kendi kültürümüzle ilgili olarak düşünüp durduğum şeyleri orada da düşündüm. Türkiye'nin yıllarca önce bir çağdaşlaşma atılımına girişmiş olduğunu herkes biliyordu. Laiklik ilkesi çağdaş dünyaya katılmamızın yolunu açmakta ilk aşamaydı. Ulusların ya da devletlerin ilişkilerinde, insanların birbirleriyle ilişkilerine benzeyen bazı yanlar var. «Dünya uluslar ailesi»... vb. türünden sözler anlamsız sözler değil. Bugün, uluslar ya da devletler arasında bir ülkenin her türden ilişkilerinin iyi yürümesi için o ülkenin ve devletin yansıttığı imajın güzel bir imaj olması gerekiyor. Herhalde, kuzeyin küçük ülkesi Finlandiye da, biraz da bu yüzden, uluslararası hukuk, barış, silahsızlanma ve kültür konularındaki toplantılarda başı çeken bir görev üstlenmek istiyor. Bir devletin yansıttığı imaj, öyle sanıyorum ki, en çok o ülke içindeki toplumsal ilişkilerin barışçıl niteliğinde kendini gösterir. Ve devletinin halkından uzaklaşmamasında, halkına gösterdiği sevgide. Kendi halkına en derin sevgiyi gösteren ve uluslararası insansal hukukun ilkelerine en derinden inançlı bir bağlılık gösteren devlet, insanlık ailesinin hangi kanadıyla ilişki kurmak isterse istesin, açması zorunlu olan kapıları kolayca açtığını görüyor.

Türk Dil Devrimi, Türk dilinin Batı kültür dillerine yaklaşması evrimi, bu konuda Ataç'ın düşünceleri, Eyüboğlu'nun bir kültürün yeniden-doğuşu konusundaki düşünceleri, Eski Yunanca ile Latince'ye, en azından seçkinler eğitimi açısından yönelmemiz zorunluluğu, nihayet, kültürümüzü ve düşünce dünyamızı çağdaşlık temeline oturtacak, ulusal kültürle, evrensel kültürün birbirine bağlanmasını ve ardından da açılmasını sağlayacak olan diyalektik düşünce üniversitelerimizde son yıllarda başlayan, çağdaş insan bilimleri üzerindeki çalışmaların, kendi kültürel kalıtımızı yorumlamakta da kullanılması, nihayet kendi kültürel oluşumumuz üzerindeki bilgilerimizin kopuk kopuk olmaktan kurtarılması, bazı alanlarda çok ilginç olan yazımızın kendi üzerinde düşünerek bilinçlenmesi... Bütün bunlar ve kültüre ilişkin daha birçok sorun, hepsi dışa kapanmamamıza ve toplumsal ilişkilerimizin iyileşmesine bağlı.

NOT: Mit (Fr. Mythe) sözcüğü karşılığı Türkçe'de son yıllarda «söylence» sözü önerilmişse de, bu sözcüğü kullanamadım. Eski sözcük «efsane»nin, eski anlamlarda, bir kullanılırlığı var. «Mit» karşılığı Latince «mitos» (mythos) ya da Yunanca mütos

(mutos) sözcüklerinin kullanılması bana daha doğru görünüyor. Toplantıda kullanılan bütün dillerde İsveççe ve Fince de aralarında olmak üzere «mit» ya da «müt» sözcükleri kullanılmaktaydı.

(Sanat Dergisi — 15 Temmuz)

GÜLTEN AKIN ROTTERDAM ŞİİR FESTİVALİ'NE KATILDI

Gülten Akın, Uluslararası Rotterdam Şiir Festivali'ne katıldı. 14-20 Haziran tarihleri arasında yapılan festivale Asya-Afrika ve Avrupa ülkelerinden 17 sanatçı çağrılmıştı.

Gülten Akın kendisine ayrılan 20 dakikalık süre içinde şiirlerini Türkçe okudu. Şiirlerin Dr. Robert Anhegger tarafından yapılan çevirisi ise, tiyatro sanatçısı Judith de Kom tarafından seslendirildi.

Akın festival üzerine şunları söyledi:

«Görkemli bir etkinlik oldu. İyi düzenlenmişti. Çeşitli ülkeler kendi şiir renklerini dünyanın şiirine kattılar, orada. Dostça, incelikli bir buluşma yeri oldu, Rotterdam, şiirler ve ozanlar için.»

(Sanat Dergisi — 15 Temmuz)

FÜRUZAN'IN ÖYKÜLERİ ALMANYA'DA

Tanınmış Alman yayınevlerinden Deutscher Taschenbuch Verlag (DTV) Füruzan'ın Parasız Yatılı, Kuşatma, Benim Sinemalarım adlı kitaplarındaki öykülerinden seçmeleri «Frau Ohne Schleir - Peçesiz Kadın» adıyla yayımladı. Kitabın sunu yazısında Füruzan'ın yaptınm, çağdaş Türk edebiyatının özgün örneklerinden biri olduğu kadar başarı düzeyi ile çağdaş Avrupa edebiyatı içinde de yerini aldığı ifade edilerek, «Haraç öyküsü, bir kadının dramını tarih değişimi içinde büyük bir ustalıkla yansıtıyor,» denildi.

Füruzan'ın başka bir kitabı 1976 yılında Almanya'da yayımlanmış ve Avrupa ülkelerinde geniş ilgi görmüştü.

(Sanat Olayı — Temmuz)

FEDERAL ALMANYA'DA YENİ BİR TÜRK YAZARI DOĞUYOR

Federal Almanya'nın «Die Zeit» gazetesi 12 Haziran tarihli sayısının ekinde genç Türk yazarı Akif Pirinççi'ye iki sayfa ayırdı.

1950 yılında İstanbul'da doğan, 10 yaşında işçi olan ailesiyle birlikte Almanya'ya giden Akif Pirinçci, kısa zamanda Almanca öğrenmesine karşın, Almanya'da okumak istemedi ve edebiyat çalışmaları yapmayı yeğledi. Pirinçci, tümyazınsal çalışmalarını Almanca'da yapıyor.

Almanya'nın büyük yayınevlerinden Goldman - Taschenbüscher, Pirinçci'yle ilgilenerek, romanını yayınladı. Bavyera Televizyonu ise Akif Pirinçci'nin 1974 yılında yazdığı bir senaryo olan «Herbert K. ya da Genç Olmanın Sorumluluğu»nu film haline getirdi.

Pirinçci, yazınsal çalışmalarında genellikle kadın-erkek ilişkilerindeki güçlükleri ve sanatçı olarak kendisini yaratabilmede karşılaştığı sorunları işliyor. Bazı Türkler, Pirinçci'nin konuk işçi sorununa eğilmemesini eleştiriyorlar.

(Sanat Dergisi — 15 Temmuz)

SAİT FAİK VE ORHAN VELİ'NİN YAŞAMLARI BERLİN'DE SERGİLENİYOR

Peter Stein'in sanat yönetmenliğini yaptığı Berlin Schaubühne Tiyatrosu bünyesinde 1980 yılı başlarında kurulan Türk Tiyatrosu, ilk olarak «Giden, Tez Geri Dönmez» müzikali ile oyunlarına başladı. Ardından «Keşanlı Ali Destanı» sahnelendi ve sezon bu oyunla kapandı.

1981 yılında da bir yandan bu oyunları sürdüren Türk tiyatrosu, öte yandan «Keloğlan» adlı bir çocuk oyunu ile Çocuk Tiyatrosunu da kurmuş oldu. Bu arada, Ayla Algan'ın hazırlayıp sunduğu, «Yunus Emre — Pir Sultan Abdal» gösterisi yanında, Korim Alşar da edebiyat türünde, «Sait Faik Abasıyanık ve Orhan Veli»nin yaşam, yapıt ve çeşitli yönlerini tanıtan bir sahneleme düzenledi.

Başar Sabuncu'nun yazıp sahneye koyduğu, «İşgal ya da Talihli Amele» oyunu ile sezonu kapatan Berlin Türk Tiyatrosu, yeni sezonda değişik yapıtlarla çalışmalarını sürdürecek.

(Cumhuriyet — 23 Temmuz)

YAŞAR KEMAL, MUHALİFLER KONFERANSINA ÇAĞRILDI

Yaşar Kemal, özellikle Doğu Avrupa ülkelerindeki «muhalifleri» desteklemek amacıyla kurulmuş olan «Muhalifler Konferansı»na çağrıldı.

Çeşitli ülkelerdeki muhaliflerin çağrıları üzerine Paris'te toplanması kararlaştırılan konferansa James Baldwin, Graham Greene, Norman Mailer, Arthur Miller, Heinrich Böll, Samuel Beckett gibi ünlü yazarlar da çağrıldı.

Yaşar Kemal'e Marek Halter imzasıyla yollanan çağrı mektubunda, «özgürlüklerini kazanmak isteyen ya da terörizm veya anti-terörizmin tuzağına düşmüş olan yazarların, sanatçıların başlattıkları muhaliflik akımının» önemi vurgulanırken «siz de çeşitli muhaliflerin verdikleri bilgileri okudunuz, onların savaşımlarını izleyip desteklediniz» deniliyor..

(Cumhuriyet -- 29 Temmuz)

DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ, FRANSA'DA ÖVGÜ TOPLUYOR

Fransız basınında ve edebiyat çevrelerinde Yaşar Kemal için özellikle «Demirciler Çarşısı Cinayeti» üzerine yayınlanan övgü dolu yorumlar sürüyor.

Son olarak Bulletin Critique du Livre Français'nin (Fransızca kitap eleştirisi bülteni) mayıs sayısındaki Türk edebiyatı bölümünde yayınlanan bir yorumda, Yaşar Kemal'in usta ellerinden çıkan «Demirciler Çarşısı Cinayeti»nin büyüleyici bir roman olduğundan söz ediliyor.

Kitabı Türkçe'den Fransızcaya çeviren Münevver Andaç'ın övgüsüyle başlayan yorum daha sonra Yaşar Kemal'in Çukurova insanlarını ve toplumsal ilişkilerini irdelediği romanın kısa bir özeti ile sürüyor «...Bu gün Çukurova diye bilinen antik Kilikya'da sulama sisteminin terkedilmesiyle Akçasaz adlı büyük bir bataklık oluşur. Ova insanları, sivrisineği bol, hastalığı yaygın bu yöreyi terkederler ve mal mülk edinmek için başka bir yer ararlar. Bu heyecanlı olaylara eşlik eden katı mücadeleler içinde Yaşar Kemal, birbirine karşıt iki insan dizisini belirgin hale getirir. Bir yanda «feodal» kalıntılar, beyler, diğer yanda da bunların yönetimi altındakiler, hizmetliler var. «Feodal» kalıntılar, geniş topraklara, çevresinde büyük arazisi olan gösterişli evlere sahiptirler. Yerleştirilmiş göçebe Türkmenlerden gelen beyler ise, eski geleneklerini korumaktadırlar. Hizmetliler de herşeye, özellikle efendileri için ölmeye hazırdırlar. Akyollu ve Sarıoğlu adlı iki beyin ailesi, arasında yıllardır süren bir kan davası vardır. Bu ailelerin son şefleri, Mustafa bey ile Derviş beyin Avrupa'da eğitim görmüş olmalarına karşın, tek düşünceleri intikamdır. Her

biri, öbürüne pusu hazırlamaya, diğerini akla gelmeyecek işkenceye maruz bırakmaya çalışır. Herşeyde gözleri olan köylüler ise, çürümüşlük içinde, suç işleyerek eski Ermeni mülklerini istif ederler, toprak biriktirirler ve ön plana çıkmayı başarırlar. Saygı, özellikle korku duyulan «ağa» durumuna gelirler. Beylerin modası geçmiş uygulamaları onları rahatsız eder ve ilericilikle, ulus adına onları kovmak için dört elle çalışmaya başlarlar. Arada bir beyler tarafından korunan yoksul köylü kitlesi, ağaların acınacak kurbanı olmaya başlarlar.

Eski rapsodilerin epik esinini, gücünü, doğa aşkının usta bir lirizmiyle içiçe sokarak, Yaşar Kemal bize büyüleyici kişilikler çiziyor ve bizi kapıp götüren bu destandan ayrılmak çok güç oluyor.»

(Cumhuriyet — 30 Temmuz)

CAN YÜCEL

Fransa'da üç ayda bir yayınlanan yazın dergisi «Audience Mobile»de Can Yücel'in Yaradana Kurban adlı şiirinin çevirisi çıktı. (Cumhuriyet — 30 Temmuz)

İKİ TÜRK SANATÇISI ALMANYA'DA GECE DÜZENLEDİ

İki Türk sanatçısı 18 Eylül tarihinde Federal Almanya'nın Duisburg kentinde edebiyat/müzik gecesi yaptılar. Saat 19.30'da «Stadtbiblilothek Asterlagan, Asterlager Str. 122» de gerçekleşen gecede Fethi Savaşçı hikâye ve şiir okurken, Özgür Savaşçı da şiirler sunup saz dinletti.

LE NOUVEL OBSERVATEUR: «YAŞAR KEMAL'İN BU YIL NOBEL KAZANMASI KESİN»

Fransa'da yayınlanan ünlü Le Nouvel Observateur dergisinde Yaşar Kemal'le yapılan iki sayfalık bir konuşma yer almıştır.

Derginin son sayısında yayınlanan mülâkatın başındaki 'Yaşar Kemal'i tanıtma yazısında ünlü Türk romancısının son olarak, «Demirciler Çarşısı Cinayeti» adlı romanının da Fransızca'ya çevrilerek Galimard Yayınevi tarafından yayınlandığı ve böylece Yaşar Kemal'in Fransa'da yayınlanan romanlarının sayısının yediyi bulduğu belirtilmiştir.

Yazıda, Yaşar Kemal'in edebi kişiliği övülmekte ve bu yıl Nobel Edebiyat Ödülü alacağına muhakkak gözüyle bakıldığı da ifade edilmektedir.

Soru cevap biçimindeki mülâkatta dergi muhabiri Yaşar Kemal'e Fransa'nın yeni Devlet Başkanı François Mitterrand'ın kendisini ne münasebetle Elysee Sarayı'na çağırdığını sormuş, yazar şu yanıtı vermiştir:

«Bu garip bir öyküdür. Papayı vuran Ağca'nın daha önce İstanbul'da öldürmüş olduğu gazetem Milliyet'in Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi hayatta olduğu günlerde bana Mitterrand'ın romanlarımı ilgi ile okuduğunu haber vermişti. İpekçi bu haberi bir teleks mesajında almıştı. Daha sonra Mitterrand'dan bir mektup aldım. Kitaplarımla ilgili övgü dolu sözler kullanıyordu. Tanışıklığımız böyle başladı.»

* (Mitterrand'ın çağrısı yıllığın Edebiyata İlişkin Olaylar bölümünde ayrıntılı olarak yer almıştır.)

(Milliyet — 19 Ağustos)

YAŞAR KEMAL FRANSIZ BASININDA

Bir romanını okuyup çok beğendiği için Devlet Başkanı François Mitterrand tarafından Fransa'ya davet edilen ünlü yazar Yaşar Kemal ile «Le Nouvel Observateur» isimli bir Fransız dergisi mülakat yaptı. Dergi muhabirinin çeşitli konulardaki sorularını yanıtlayan Kemal, Mehmet Ali Ağca ile ilgili bir soruya «Ben onu da babası Kedi Ahmet'i de tanırdım» dedi.

Babasına köylülerin «Kedi Ahmet» adını taktığını, ancak saf ispirto içtiği için yine köylüler tarafından köyden kovulduğunu bildiren Yaşar Kemal daha sonra şöyle devam etti:

«Bunun üzerine Ağca'nın annesi iki çocuğuyla ortada kalmıştı. Gelecekte elini kana bulayacak olan Mehmet Ali istasyonda su satarak ailesinin nafakasını çıkarmaya başlamıştı. Daha sonra bir yandan çalışan Ağca öte yandan da okula gitti. Okulda ise sağcı bir grubun eline düştü. Ben de çocukluğumda bu tür örgütlerle karşılaştım, ama hiçbir zaman etkileri altında kalmadım. Ben Ağca'nın bu duruma nasıl geldiğini çok iyi anlıyorum. Ben de kan davası yaşadım. Belki ben de babamın katilini öldürmek zorunda kalabilirdim. Ama yapmadım. Hiç kuşkusuz Ağca'yı nefretle kınıyorum. Her şeyin üstünde yakın dostum Abdi İpekçi'yi öldürdüğü için.»

(Günaydın — 19 Ağustos)

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN ŞİİR KİTABI BULGARİSTAN'DA

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirlerinden derlenmiş bir kitap Bulgaristan'da çıktı. Narodna Kultura Yayınevi'nin Şiirsel Yerküre dizisinde yer alan kitap Kavak Uykuları adını taşıyor ve Dağlarca'nın çeşitli kitaplarından seçilmiş 60 kadar şiiri içeriyor. Şiirleri Bulgarca'ya, daha önce aynı dizide Nevzat Üstün'ün şiirlerini yayımlayan Bulgar ozanı Rangel Stamenov çevirdi.

ERDAL ÖZ'ÜN «YARALISIN» ROMANI MACARCAYA ÇEVRİLDİ

Erdal Öz'ün Yaralısın romanı Macaristan'da Magveto Konyvkiado Yayınevi'nce yayımlandı. Necil Togay'ın çevirdiği kitap on bin basıldı ve yayınevinin dünya edebiyatından çarpıcı yapıtlar içeren dizisinde yer aldı.

Aynı yayınevi, bu dizide daha önce Yaşar Kemalin İnce Memed romanına yer vermişti.

YUGOSLAVYA'DA İKİ TÜRK YAPITI

Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Efsanesi romanının Sırp-Hırvatça çevirisi, Priştine Yedinstvo (Birlik) Yayınevi tarafından yayımlandı. Romanı Cemal Bayraktari çevirdi; sunuş yazısını ise Necati Zekeriya yazdı.

Roman, ayrıca, yine Priştine'de Rilindya gazetesinde Musa Ramadani'nin çevirisiyle Arnavutça olarak yayımlanıyor.

Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı oyunu ise Prizren (Kosova) Amatör Tiyatrosu Türk Kolu tarafından sahnelendi. Üsküp Halklar Tiyatrosu sanatçılarından Zeki Sipahi'nin yönettiği oyun, Kosova Amatörler Şenliği'nde, Kula Amatör Tiyatrolar Şenliği'nde ve Trebinye Amatör Tiyatrolar Şenliği'nde üç birincilik ödülü kazandı.

Topluluk daha önce, yine Zeki Sipahi'nin yönetiminde, Nâzım Hikmet'in Enayi, Aziz Nesin'in Gol Kralı oyunlarını da sahnelemişti.

BULGARCADA «20. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİ»

Çağdaş Türk şiirinin tanıtmak amacıyla Bulgaristan'da «20. Yüzyıl Türk Şiiri» adlı bir derleme yayımlandı.

Paraşkev Paruşev ve Hasan Karahüseyinov'un düzenlediği

derleme, Tevfik Fikret'ten Abdülkadir Bulut'a kadar 85 ozandan şiiri içeriyor.

Kitabın başında Bulgar ozanı Bojidar Bojilov'un sunuş yazısı çağdaş şiirimizin kaynaklarını ve özelliklerini tanıtıyor. Narodna Kultura Yayınevi'nin Avrupa Şiiri dizisinde yer alan derlemenin hazırlanmasında, çevirmen olarak, 19 Bulgar ozanı ve Türkologu görev aldı.

(Sanat Olayı — Eylül)

CEVAT ÇAPAN AMERİKA'DA

İstanbul Devlet Güzel sanatlar Akademisi Tiyatro Bölümü'nün başkanlığına getirilen Cevap Çapan bir yıl incelemelerde bulunmak üzere Amerika'ya gitti. Çapan Amerika'da tiyatro dekoru, sahneye koyma konusunda incelemelerde bulunacak, yeni oyunları izleyecek ve çalışmalarından sonra altı ay da ders verecek.

(Cumhuriyet — 10 Eylül)

DÖRT TÜRK SANATÇISI ALMAN ANTOLOJİSİNDE

Merkezi Bremen'de olan CON Kitabevi yayınladığı antolojide Almanya'da yaşıyan dört Türk sanatçısına yer verdi.

Birkaç yıldır yabancı işçiler arasındaki sanatçıların yapıtlarından seçmeler yapıp antolojiler düzenleyen CON Kitabevi, «Zwischen Fabrik und Bahnhof» (Fabrikayla Tren İstasyonu Arasında) adlı antolojide Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Özgür Savaşçı, Avni Koyun'un yapıtlarından örneklere yer verdi.

Aynı kitabevi ayrıca, Münih'te Westend çevresindeki kitaplıkta, «Almanya'da Bulunan Yabancı Sanatçıların Yazdıkları Bir Sürgün Edebiyatı mı Yoksa Gurbet Edebiyatı mı?...» adlı bir açık oturum düzenledi. Açık oturuma Fethi Savaşçı, Özgür Savaşçı, Şinasi Ertan, İtalyan yazarı Gino Chiellino, Yunan şairi Miltiades Papenagnon konuşmacı olarak katıldı.

(Cumhuriyet — 12 Eylül)

«NOTA-BENE» DERGİSİ «KUŞLAR DA GİTTİ»Yİ YAYIMLADI

«Dünya Edebiyatı örnekleri»ni sunmak üzere Fransa'da yılda dört kez yayımlanan Nota-Bene dergisi, 2-3 sayılarını bir arada yayımlayarak bu sayısında Yaşar Kemal'in Kuşlar da Gitti adlı yapıtının tam metin çevirisini verdi.

Alain Bosquet ve Michel Luneau yönetiminde yayımlanan Note-Bene, 2-3. sayısında Münevver Andaç tarafından Fransızcaya çevrilen Kuşlar da Gitti'ye 70 sayfasını ayırırken, Yaşar Kemal'in yapıtının önemi dolayısıyla, yapıtı tam metin yayımlayabilmek için iki sayının bir arada verildiğini de açıkladı.

(Sanat Olayı — Ekim)

IRAK'TA TÜRK ŞİİRİ

Irak'ta 74 Türk ozanının şiirlerini kapsayan «Çağdaş Türk Şiirinden Seçmeler» adlı bir seçki yayımlandı. Şiirleri Türkmen ozanı Abdüllatif Benderoğlu Arapça'ya çevirdi.

(Türk Dili — Ekim)

BİR TÜRK GENCİ ALMANCA ROMAN YAZDI

Akif Pirinççi adında bir Türk genci, yazdığı Almanca romanla Almanya'da isim yaptı. 24 yaşındaki Türk gencinin yazdığı «Gözyaşları daima sonra gelir» adını taşıyan romanı, önce hiç bir Alman yayınevi basmayınca, Akif Pirinççi, çalışıp para kazandı ve romanını kendi adına bastırdı. Roman satışa çıktıktan sonra büyük ilgi topladı. Alman gazete ve dergileri Türk gencini ve romanını okuyucularına tanıtan yazılar yayınladılar.

(Günaydın — 17 Ekim)

BULGARİSTAN'DA BİR ANTOLOJİ

Sofya Devlet Kitabevi tarafından hazırlanan «Dünyada Ünlü Kadınlar» adlı antolojide Halide Edip Adıvar ve Sabiha Sertel'e de yer verildi. Bulgarca çıkan antolojinin Türkiye bölümünü Sofya Üniversitesi Öğretim üyelerinden Profesör İbrahim Tatarlı ile Yazar Fahri Erdinç hazırladı.

(Cumhuriyet — 17 Ekim)

ZEYYAT SELİMOĞLU'NUN ÖYKÜSÜ «TÜRK HİKAYECİLERİ ANTOLOJİSİ»NDE YAYINLANIYOR

Almanya'da Suhrkamp Verlag'ın Y. Pazarkaya ile Wilfrid Brands'ın işbirliği ile düzenlenmekte olan «Türk Hikayecileri Antolojisine Zeyyat Selimoğlu'nun «Direğin Tepesindeki Adam» adlı öyküsü de alındı. Kitap, yeni yılda çıkmış olacak.

ELÇİN EFENDİEF TÜRKİYE İZLENİMLERİNİ AZERBAYCAN'DA YAYINLADI

Geçtiğimiz yıl Türkiye Yazarlar Sendikası'nın çağrılısı olarak ülkemize gelen günümüz Azerbaycan yazarlarından Elçin Efendief bu gezisinin izlenimlerini Bakü'de yayınlanan Azerbaycan dergisinde «Yakın Uzak Türkiye» başlığı altında yayımladı.

Efendief, sözkonusu yazısında Türkiye ile ilgili izlenimlerini yazdığı gibi, ülkemizde tanıştığı yazarlar hakkında da değerlendirmede bulundu.

GÜLTEN DAYIOĞLU'NUN ÖYKÜ KİTABI ALMANYA'DA YAYIMLANDI

Gülten Dayıoğlu'nun bir öykü kitabı Ağustos 1981'de Almanya'da «Almanca ve Türkçe Kitaplar Dizisi»nde yayımlandı. Kitap, Ararat Yayınevi'nce basıldı.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 21 Ekim)

NİMET ARZIK FRANSIZCA BİR ANTOLOJİ YAYINLADI

Nimet Arzık, Günümüz Türk Şiirinde Atatürk ve Yapıtı adlı Fransızca bir antoloji yayınladı.

Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü dolayısıyla UNESCO ile Atatürk'ün 100. Doğum Yılını Kutlama Komitesi'nin ortaklaşa yayınladıkları Günümüz Türk Şiirinde Atatürk ve Yapıtı (Atatürk et son oeuvre dans la poesie turque d'aujourd'hui) adlı kitabın önsözünde Arzık şöyle diyor:

«Bu kitapta yer alan şairler her türlü baskıdan uzak olarak dizelerini Mustafa Kemal'e adadılar.

Şair, Gazi Mustafa Kemal'le birlikte kaçınılmaz olarak kendini bir destanın içine sürüklenmiş buldu ve kendi bu destanın bir parçası oldu. Şairin çekim merkezinde bir eylem adamı, bir devlet adamı vardı.

Şair kendini hep onda tanımaktadır.»

Bu sunuştan sonra Nimet Arzık, Türk şairlerinden seçmeleri sıralamıştır. Antolojisine aldığı şairlerin yaşamları ve sanatları üzerine bilgi verdikten sonra onların yapıtlarının da listesini sunmaktadır.

Nimet Arzık'ın antolojisi aşağıdaki şairlerin ürünlerinden oluşmaktadır: Attilâ İlhan, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet

Anday, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Tahsin Saraç, Necdet Evliyagil, Yekta Güngör Özden, Ümit Yaşar.

(Cumhuriyet — 24 Ekim)

BİR NOBEL KURBANI «YAŞAR KEMAL»

1975 yılından bu yana her yıl ünlü yazarımız Yaşar Kemal Nobel Edebiyat ödülüne aday gösteriliyor. Ancak eserleri, hemen tüm dünya ülkelerinde satılan hakkında dünya basınında sayısız övgü yayınlanan Yaşar Kemal, bir türlü ödüle kavuşmuyor. Neden?

İsveç Nobel Akademisi üyelerinden edebiyatçı Per Lundqvist'in sözlerine kulak verilince Yaşar Kemal'in neden ödülü bir türlü alamadığı anlaşılıyor. Lundqvist şöyle diyor: «Nobel ödülüne layık eserleri ancak gelişmiş ülkelerin ya da uzun süre Batı kültürü altında yaşamış az gelişmiş ülkelerin edebiyatçıları yaratabilir.» Özetle Batı'nın egemenliği altında kalmamış bir ülke sanatçısının bu suçundan dolayı ödül alması zor görünüyor. Nitekim 1901 yılından bu yana Nobel alan üçüncü dünya sanatçısı hemen hemen yok gibi...

Ancak Yaşar Kemal, bir defa Nobel'e aday gösterildiği için, bundan böyle de her yıl otomatik olarak Nobel adayı olacak.

(Günaydın — 26 Ekim)

TAHSİN SARAÇ VE GÜNGÖR DİLMEN SOVYETLER BİRLİĞİNDE

Tahsin Saraç ve Güngör Dilmen, Azerbeycanlı Türk ozanı Gence'li Nizami'nin (1150 - 1181) 800. ölüm yıldönümü dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde düzenlenen bilimsel toplantı ve törenlere katıldılar.

Üç hafta (2-23 Ekim) Sovyetler Birliğinde kalan yazarlarımız Moskova, Leningrat, Baku Gence, Taşkent, Semerkant ve Buhara'da yazarlarla tanıştılar.

BEKİR YILDIZ'IN ÖYKÜLERİ ÇEKOSLOVAKYA'DA YAYIMLANDI

Dış tanıtımını Umut Sanat Ürünleri'nin üstlendiği yazar Bekir Yıldız'ın Kara Çarşaflı Gelin, Dünyadan Bir Atlı Geçti, Güzel Parmaklar ve Motorize Köleler adlı öyküleri Çekoslovakya'da

«Revue Svetovej Literatury» dergisinde yayımlandı. Motorize Köleler'i radyo oyunu yapmak üzere Çekoslovakya radyosu, Umut Sanat Ürünleri'ne başvurdu.

1981 FRANKFURT KİTAP FUARI'NA TÜRKİYE'DEN ALTI YAYINEVİ KATILDI

Dünya'nın en büyük kitap fuarı olarak nitelenen, her yıl beşer gün süreyle yinelenen (33. Frankfurt Kitap Fuarı», 14-19 Ekim tarihleri arasında yapıldı ve Türkiye'den altı yayınevi katıldı.

Frankfurt Kitap Fuarı'nda bu yıl 285.000 kitap sergilendi. Bunlardan 86.000'i 1981 yılının kitaplarıydı. Fuara 85 ülkenin beş binden fazla yayımcısı katıldı.

Türkiye'den; Arkın, Gelişim, Altın Kitaplar, Karacan, Hür-Yayın ve Hürriyet yayınevlerinin de stand kiraladığı fuarda, Almanyadaki Türk yayınevlerinden Kaynar da katıldı.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 28 Ekim)

KANADA'DA TÜRK KİTAPLARI SERGİSİ AÇILDI

Atatürk'ün 100. Doğum Günü'nü tema seçen bir Türk Kitapları Sergisi Toronto Genel Kitaplığı'nda açıldı. Türkçe ve İngilizce yazılarla sunulan sergide, çağdaş Türk yazınının ünlü yapıtları sunulmaktadır. Şükran Kurdakul, Atilla İlhan, Cengiz Tuncer, Behçet Necatigil, Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Reşat Nuri Güntekin, Aziz Nesin'in yanısıra, birçok yeni Türk yazarının da tanıtıldığı kitap sergisinde, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş gibi politikacıların yapıtları da izlenmektedir.

Öte yandan, Toronto Genel Kitaplığı, ana dili Türkçe olanlar için roman, şiir, inceleme, eleştiri ve dil öğrenim dallarında çeşitli Türkçe kitaplar da bulundurmaktadır. Yabancı Diller Bölümünde yer alan Türkçe kitaplar, Türkiye'den yeni yapıtlar alınarak, zenginleştirildi. Türkiye'den dergi ve gazete de getirten kitaplık, Kanada'da yaşayan Türkler için geniş yarar sağlamaktadır.

Engin AŞKIN — Toronto

(Sanat Dergisi — 1Kasım)

YUNANİSTAN'DA TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ YAYINLANDI

Yunanistan'da «İlerici Türk Şairleri» adlı bir şiir antolojisi

yayınlandı. Hermelos Anndreaidis'in hazırladığı antolojinin önsözünü Ahmet Yorulmaz yazdı. Antolojide genç kuşaktan Barış Pirhasan, Adnan Azar ve Neşe Yaşin'in de birer şiirler yer aldı. Antolojide yer alan öteki şairler:

A. Kadir, A. Budak, Ataol Behramoğlu, Attila İlhan, Arif Damar, Vedat Türkali, Enver Gökçe, Ercüment Behzat, Zeki Defne, İlhan Berk Kemal Özer, Melih Cevdet Anday, Metin Eloğlu, Mehmet Kemal, Başaran, Muzaffer Tayyip Uslu, Nazım Hikmet, Necati Cumalı, Orhan M. Arıburnu, Özdemir İnce, Orhan Veli, Oktay Rıfat, Ömer Faruk Toprak, Ümit Yaşar Oğuzcan, Ruşen Hakkı. Sennur Sezer, Süreyya Berfe, Sabri Soran, Suat Başer, Server Tanilli, Hasan İzzettin Dinamo, Hasan Hüseyin.

(Cumhuriyet — 3 Kasım)

NASRETTİN HOCA ALMANYA'DA YAYIMLANDI

Nasrettin Hoca öykülerinden oluşan bir kitap Almanya'da Türkçe Almanca olarak yayımlandı. Alman Yayınevi Buntbuch Verlag tarafından çıkarılan «Küçük Nasrettin» adlı kitabın öykülerini Serpil Akıllıoğlu yazdı. Kitabın öykülerini Can Okan görüntüledi. Yücel Erten Almanca'ya kazandırdı.

(Cumhuriyet — 11 Kasım)

ATAOL BEHRAMOĞLU'NUN ŞİİR KİTABININ YUNANİSTAN'DA İKİNCİ BASKISI YAPILDI

Şair Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinden seçmelerle yapılan ve Yunanistan'ın önde gelen yayınevlerinden «Sinhroni Epohi» tarafından 1981 yılında yayımlanan «Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum» adlı şiir kitabı ikinci baskısını yaptı.

Türkiye'de daha önce çıkarı kitaplarından derlenen kitabın bir yıl içinde ikinci baskısını yapması Yunanistan yayın çevrelerinde az rastlanan bir olay olarak nitelendi.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 11 Kasım)

NİHAT ZİYALAN'IN ŞİİRLERİ AVUSTURALYA'DA YAYIMLANIYOR

Halen Avunstralya'nın Sidney kentinde Demiryolları işletmesinde işçi olarak çalışan genç ozan Nihat Ziyalan'ın şiirleri, Hükümetçe yabancı işçiler kültür fonundan verilen bir ödenekle

İngilizce'ye çevriliyor. Ziyalan'ın şiir kitabı İngilizce olarak Avustralya'da basılacak. Nihat Ziyalan, Avustralya'da kitabı yayımlanan ilk Türk ozanı olacak.

Sinem ve tiyatro oyuncusu da olan Ziyalan 1936 Adana doğumlu. Şimdiye dek «Asık Yüzlünün Biri» ve «Güvercin Uçuşu» adlı iki şiir kitabı yayımlandı. 1980 başlarından beri de ozan Avustralyada işçi olarak çalışıyor.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 11 Kasım)

YAŞAR KEMAL VE TÜRK HALKININ EPOPESİ

Fransa'nın en etkin gazetelerinden «Le Monde», 4 Ekim Pazar Eki'nin (Le Monde Dimanche) birinci sayfasının tümünü, ikinci sayfasının yarısını Yaşar Kemal'le Altan Gökalp'in yaptığı konuşmaya ayırdı. Aşağıda bu yazının tüm çevirisini bulacaksınız.

'İnce Memet'in ilk yayınından 26 yıl sonra, sizin yarattığınız bu kahraman, Türk köylüsünün bağrından çıkarak yeniden canlanıyor. Yakınlarda, Çukurova'da yapılan bir röportaj sırasında topraklarından atılmış köylüler, İnce Memet'in bu bölgede gerçekten yaşadığını söylüyorlardı. Sizin düş gücünüzün yarattığı bu kişiliğe onların sahip çıkmalarını nasıl yorumluyorsunuz?

Ben Çukurova kökenliyim. Çukurova'yı taşıyla, toprağıyla bilirim. Yöre halkını, sorunlarını çok yakından tanırım. Bildiklerimi ve duyduklarımı yazdım. Fakat köy yaşantısının bir dökümünü yapmıyorum. Ben, köylerden çok kentlerde yaşadım. Burjuvalar, emekçiler, balıkçılar... Her meslekten çeşitli kişiler ile karşılaştım.

Edebiyata gelince, bu alanda karşımıza halk edebiyatı çıkar. Onüçüncü yüzyılda Yunus Emre ile başlayan bir başkaldırı geleneği Nazım Hikmet'le günümüze dek gelmiştir. İlginç bir istatistiğe göre Türkiye'de onüçüncü yüzyıldan bu yana 38 ünlü Türk şairi öldürtülmüş! Şu bir gerçek ki, Anadolu edebiyatı ve şiiri her şeyden önce Anadolu halkının başkaldırısının sesi oluyor. En büyük mistik ozanımız Yunus Emre bile şöyle diyor:

Yoktur beylerin mürveti
Bindikleri Arap atı
Yedikleri insan eti
İçtikleri kan oluptur.

Ezici güçlere karşı ne büyük bir öfke... Onüçüncü yüzyılda

Baba İshak ayaklanmalarından tutun da öteki yüzyıllardaki Celâli başkaldırmalarına kadar Anadolu'daki tüm başkaldırışların çıkış noktası zorbalara karşı «Kardeşlik, Eşitlik ve Özgürlük» düşüncesi olmuştur. Mehdi'ler ise bu yolu altı yüzyıl boyunca sürdürmüşlerdir. Mustafa Kemal de bu «hayır» diyenlerin çizgisindendir. Onunla birlikte Türkiye'de ilk olarak Anadolu kültürüyle bütünleşen bir devlete sahip olduk. Benim kuşağımın yazarları bu kültür bütünleşmesi içinde yerlerini aldılar. Soylu bir Osmanlı ailesinden gelen Nazım Hikmet bile, büyük şiirini, Anadolu halkının bağrında yarattı. Yaşamının on yedi yılını düşünceleri nedeniyle cezaevlerinde geçiren Nazım Hikmet, şiirini burada, Anadolu'nun her bir köşesinden gelmiş, her tür insan, hırsızlar, katiller, ezilenler, sömürülenler, kısacası tüm duyarlılıklarıyla var olan halkının arasında geliştirdi. Günümüz Türk edebiyatının okulu hapistir. İlk köy romanı yazarımız Sabahattin Ali de öldürtülmüştür.

Kemal Tahir 15 yıl, Aziz Nesin 5 yıl, yaşayan en büyük şairimiz Ahmet Arif 5 yıl, ulusal ozanımız Ruhi Su 5 yıl hapiste yatmışlardır. Ben de bu çizgide yer alıyorum. Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum. Köyüm, içinde yetiştiğim yöre, ozanların, şairlerin yöresidir: Buradan gelip geçen büyük ozanlar capcanlı bir şiir birikimi, şiir geleneği bırakmışlardır. Ben bu gelenek, bu birikim içinde yoğruldum. Sekiz yaşımdayken, köylerde şiir okurdum.

Böylesi özel nitelikler taşıyan bir yöreden gelmiş olmanız, eserlerinizin yalnız Türkiye'nin çeşitli kültür ortamlarına değil, onun da ötesinde, Avrupa'ya, öteki ülkelere geniş okur kitlelerine ulaşmanızı engellememiş...

Dünya edebiyatını da yakından izledim. Tolstoy, Çehov ve Dostoyevski'yi 20 yaşımda okudum. Dünya edebiyatıyla kendi köklerimi birleştirmeye çalıştım. Faulkner ve Stendhal benim için özel önemi olan iki yazardır. Stendhal, epiği en iyi anlamış kişidir. Bir roman yazmaya başlamadan önce, iki yazarı okumaya kendimi yeniden zorlarım: Nazım Hikmet'i dilimi canlı tutmak için, Stendhal'i, romanımın psikolojik sınırlarını genişletmek için. Malraux'nun «İnsanlık Durumu» kitabını okuduğum vakit, yazını eskimiş buluyorum. Oysa Stendhal'in «Kırmızı ve Siyah»ı sanki bugün yazılmış gibi. Modern Türk yazarlarını da biçim açısından Stendhal kadar çağdaş bulmuyorum. Faulkner'e gelince özellikle insan-doğa ilişkileri açısından, roman anlayışı açısından, aramızda ortak yanlar buluyorum.

Kökeniniz ve kaynaklarınız, başkaldırışınızı ve epik alana olan ilginizi açıklıyor. Eserlerinizde sözünü ettiğiniz, olayların yer aldığı yöreler toplumsal ve demografik dalgalanmalarla sürekli değişiyor. Buradaki toplumlar da öyle. 1920'lerde, toplumun yüzde 90'ı köylerde yaşıyordu. Şimdi ise köy kent yerleşim dengesi yarı yarıya. Toplumsal yaşam kentlere kayıyor.

Ben de bir köylü olarak, kendimi kentin ortasında buldum. Son romanlarım hep kent üzerine. «Demirciler Çarşısı Cinayeti» değişim halinde olan feodal Anadolu'yu, Çukurova'nın sanayileşmesini anlatıyor. Hiç derisini değiştiren bir yılan gördünüz mü? Yılanın derisini değiştirmesi tam bir trajedidir. Edebiyatımız, Türk toplumunun bu acılı ve trajik değişimlerini yakından izlemelidir. Eserlerimizde insana değer verdiğimiz sürece kent uygarlığında da yerimiz olacaktır.

İnsan ve doğa ilişkisini, insanlar arası ilişkilerle en azından eş değerde tutuyorsunuz.

Doğanın yağmalanmasına karşı bir öfke gösterilecekse, bunu edebiyatçılar tüm şiddetleri ile yapmalıdırlar.

Duygusallık değil öfke gerekli Dünya edebiyatına bakarsak insanın benliğini aşan bir öfkeyle, bir haykırışla karşılarız. Shakespeare, Euripides, Homer'e bakın. Sanat eseri bir şiddettir. Bana kalırsa, çağımızda en iyi Dostoyevski yansıtıyor bu şiddeti. Doğa bir manzara, bir süs değil. Doğa, insanın canı, kanı gibi.

Bazı gerçekleri, yazarken keşfediyorum. «Demirciler Çarşısı Cinayeti»ni yazarken de böyle oldu. Kapitalist düzenin Çukurova'ya getirdiği belâları daha iyi sezdim.

30'lu yıllara kadar bu ovada toprağa gereken değer verilmedi. Toroslar'dan gelen köylüler ovadaki çalıların köklerini çıkarıyorlardı. Çıkarılan her kök bir başarı, bir utkuydu köyler için...

1949 yılında ovaya yüzlerce traktör girdi. Bu traktörler ovayı dümdüz ettiler. Ovanın doğal örtüsünden ortada hiçbir şey kalmadı. Böceğiyle, kelebeğiyle kartalıyla insan içiçe yaşıyordu artık Çukurova'da. Orada kartallar yığınak yapıyorlardı. Kartallar uçtuğu zaman gök görünmez olurdu. 1957 yılında bu kartalların bir tanesi bile kalmadı. O sıralarda, at vebası salgım çıktı. Atlar öldükçe, leşleri ilâçlıyorlardı. At ölülerini yiyen kartallar da zehirlenerek öldüler. At ölüleri... Kartal ölüleri... Çukurova'yı ovalıktan çıkardılar. Bugün, çeltik tarlalarıyla birlikte, hiçbir ilacın üstesinden gelemediği yeni bir sinek türü oluştu.

Giderek, doğayı karşımıza alıyoruz. Onu düşman sayıyoruz. Aynı biçimde insanın yarattığı değerleri bozarak onu battal bı-

rakıyoruz. Kendi çelişkilerimize, sınıf sömürülerimize doğayı da ortak ediyoruz.

Doğa'yı dramı, trajedisiyle nasıl söylemeli, nasıl anlatmalı?

Romanın yapısı, dili hep bu doğa ilişkisiyle içiçe olmalıdır. Kimi kez çok uzun cümleler yaptığımı söylüyorlar. Yakından bakılacak olursa bütün bu uzun cümleler doğayla ilgili. Denizi betimleyen bir dil, bir atın şahlanışı için kullanılan dile benzemez. Dilin, ritmi, uyumu, müziği, doğaya olan başkaldırışı, sevinç haykırışını, çılgınlığı vermeli. Doğanın ritmi değiştikçe yaşamın ritmi de değişir.

İlerlemiş, endüstri toplumlarında çocuklar, yetişkinler topluluğunun dışında bırakılır. Sizin romanlarınızda çocuklar, devre dışı olmak şöyle dursun yetişkinler topluluğunun çelişiklerine çözüm arayan kahramanlar olarak yansıyorlar. Yapıtlarınızda, çocuklar yaratıcı ya da yıkıcı kahramanlıkların yerini alıyor. Çocuklukta bulduğunuz nedir?

Bana göre, çocuklar eksik varlıklar değildir. Onun da, bizim gibi üstün ve alçak yanları vardır. Bilgileri, deneyleri az diye onlara tepeden bakmamalı. Bir tay doğduktan on dakika kadar sonra, annesinden süt emmek için ayağa kalkar. Bunu başaramazsa ölür. Çetin bir doğa yasasıdır bu. Anadolu'da bir çocuk daha yürümeye başlarken, kendini varlığın ortasında bulur. Hemen köy yaşantısına katılır. Hayvanları güder... Tarlaya gider... Yetişkinlerle birlikte üretime geçerken deney sürecine girer.

Bana karşılık, şimdi dünyanın birçok yerinde yeni bir anlayış baş gösterdi. Çocuklar bambaşka bir şekilde eğitiliyorlar. Bu eğitim, bir süzgeçten onların beyinlerine aktarılan bilgilerden başka bir işe yaramıyor. Her şeyi ezberden öğreniyorlar. Bir çocuğa «Sana şunu öğreteceğim» dediğiniz andan başlayarak insanlar arası eşitlik ilişkileri son bulur.

Böylesi bir eğitimden sonra, çocukların düştükleri ruhsal bunalımlara şaşırmamak gerek. Hayvanlar gibi terbiye edilmeye çalışılan çocuklar sonuçta, insanlığı mahvedecek düğmeye de basabilirler.

Eski Yunan'ın akademik geleneğinden aldığımız bu soyut eğitim tarzı bizi tarihbilincinden yoksun kılıyor. Okullar, çocukları ezen, işkence yerleridir. Buna karşın bu cehennem döngüsünü kırmak üzere Türkiye'de Köy Enstitüleri deneyi olmuştu. Bu enstitülerin amacı okulu köye getirmek değil üreterek öğrenmek, üreticilerin deneylerinden yararlanmaktı. Doğada yaşayarak, yaşamı elleriyle, gözleriyle öğrenmek...

Benim umudum, okumayı yazmayı bilmeyen bu milyonlarca kişide. Bizi onlar kurtaracak. Bir gün tüm Anadolu'nun bu sağlıksız eğitim sistemi içinde, okur-yazar olacağını düşündükçe sarsılıyorum.

Yalnızca okur-yazar olmanın ne anlamı var? Eğitim ismine lâyık olmayan bir eğitim düzeni sürdükçe koskoca bir yalan!

Anadolu efsaneleri, geleneksel halk hikâyeleri sürekli olarak yansıyor yazılarınızda. Anadolu'yu inceleyen halkbilimcileri, ele aldığınız konulara, kaynaklandığınız efsanelere hiç yabancılık duymuyorlar. Bu verileri romanınızın içine nasıl yerleştiriyorsunuz?

Sermaye birikiminden söz edildiği gibi, doğa ile karşı karşıya olan insanın bilgi birikimi olacağını düşünüyorum. Her çağda, insanlar zayıf, umarsız zamanlarında kendilerine sığınacak kişiler, dünyalar yaratırlar. Yemek-içmek kadar önemli bir gereksinmedir bu. Orta Anadolu'da, Göreme'de öteden beri, insanlar ısınmak, aydınlanmak için yakacak bir şey bulamamışlardır: Bu bozkırlarda ne odun ne de yağ bulunur. Güneş batımından sonra zifiri bir karanlık kaplar etrafı. Karanlık insan soyunu her zaman korkutmuştur. Oysa, bu bölgede topladığım tüm efsaneler ışıktan söz eder. Doğa üstü ışıklar ararlar ve bulurlar Her yer aydınlıktır. Burası bir ışık cennetidir.

Buna karşılık benim bölgemde, Çukurova'da Toros dağları var. Yaylaya çıkıldığında gece boyu çam çırası yakılır. Evlerin önünde ateş yanar. Işık, insanların gündelik yaşantılarının bir parçasıdır. Çukurova'da ışık efsaneleri üretilmemiştir. Efsanelerin çoğunun somut yaşama yanıt veren bir somut temeli vardır. Belki de, bunalım dönemlerinde, peygamberlerin doğmasının bir nedeni de budur.

Üçlü romanınız «Ortadirek», «Yer Demir Gök Bakır», «Ölmez Otu»nda olduğu gibi...

Çukurova'da 30'lu yıllarda müthiş bir kuraklık oldu. Üç yıl boyunca insanlar ve hayvanlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Bu dönemde, Tanrı'nın gazabından kurtulmak için belki do yirmiye yakın evliyâ türedi. Bizim köyümüzde Ali, evliyâ olduğunu söylemeye başladı. Her ev, en güzel döşeğini ona ayırıyordu, kimse onu paylaşamıyordu. Birinin evinde iki günden fazla kalsa kavga çıkıyordu· «Bizim evliyâyı tekelinize alıyorsunuz, her şeyi kendiniz için istiyorsunuz» diyorlardı. Ali ise onun «kutsallığını» yaratanlara eşit payda umut dağıtmaya çalışıyordu.

Neyse, 1933 yılında bir sonbahar günü yağmur yağmaya baş-

ladı. Hem de ne yağmur! Sanki her bir yerinden gök delinmişti. O yıl, hiç görülmemiş bir ekin oldu, fışkırdı tarlalardan. Toprak tam üç yıl beklemişti... Çayırlardaki otlar dizboyu. Arı kovanları, bal, incirler, narlar... Bütün ova çıldırmıştı.

Herkes Ali'yi unuttu. Ali, ahırlarda uyumaya başladı. «Evliyâ evliyâ götü gevliye.» diye bütün çocuklar peşine düştü. «Evliyâ» iken bolluk gelsin diye onun ayaklarına kapananlar onu alaya alıyorlardı. Ali tek söz söylemiyordu. Kimse ona yiyecek vermiyordu. Onu çobanlıktan da attılar. Bir sabah ırmağın 5 km. uzağında cesedini buldular, kendini öldürmüştü. Ali'yi çok severdim. Bu üçlü onun anısından doğdu.

Sözlü gelenekten geldiğinizi söylemenize karşın, Mehmet bir roman kahramanı, Anadolu köyleri ona sahip çıksa bile. Örneğin sizinkiler gibi romanlar karşısında, «best seller» etiketini almış romanlar karşısında halk ozanlarının, masal anlatıcıları, sözlü edebiyat geleneğine ne oluyor?..

Bir süre önce, küçük bir köydeydim. Bana «İnce Memet'in serüvenlerini anlatan Fehmi Terzi'yi dinleyeceğimizi» söylediler. Onu dinlemeye gittik. Kim olduğumu ona söylemedik. Anlattıkları benim yazdıklarımdan, ya da her hangi bir yazarın yazdıklarından çok daha güzeldi. Köy köy dolaşarak anlattığı öykülerde, dinleyicilerinin gözlerinden aldığı tepkilerle kişilikleri, olayları yöreleri değiştirerek harikalar yaratmıştı. Epopeler, binlerce yıl akarsuyun altında kalarak cilalanmış çakıl taşları gibidir. İşte Memet'in serüvenlerini anlatan köylüde de bir kez daha buna tanık olmak beni büyüledi.

(Sanat Dergisi — 15 Kasım)

SEVGİ SOYSAL'IN «TANTE ROSA» ADLI KİTABI ALMANCAYA ÇEVRİLDİ

2 Kasım 1976'da yakalandığı amansız bir hastalıktan kurtulamıyarak aramızdan ayrılan değerli yazar Sevgi Soysal'ın «Tante Rosa» adlı öyküler kitabı Almancaya çevrilerek geçtiğimiz günlerde kitap halinde yayımlanmıştır.

Kitap, Hamburg'taki Buntschuh Yayınevince basılmıştır.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 18 Kasım)

YAŞAR KEMAL'İN «AĞRI DAĞI EFSANESİ» DE ALMANCAYA ÇEVRİLDİ

Geçtiğimiz yıl Yaşar Kemal'in «İnce Memet» ve «Binboğalar

Efsanesi» adlı romanlarını Almanca yayımlayan Zürih'teki Unionsverlag, şimdi de «Ağrı Dağı Efsanesi»ni Almancaya çevirtmiş ve yayımlamıştır.

«Ağrı Dağı Efsanesi»ni de, daha önce «İnce Memet» ve «Binboğalar Efsanesi»ni Almancaya çeviren Helga Dağyeli Bohne ve Yıldırım Dağyeli ikilisi dilimizden Almancaya aktarmışlardır.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 18 Kasım)

FAKİR BAYKURT'UN «YILANLARI ÖCÜ» ALMANYA'DA YAYIMLANDI

1980 yılında bu yana Almanya'da Duisburg kentinde yaşayan Fakir Baykurt'un ünlü romanı «Yılanların Öcü», Berlin'deki Ararat Yayınevi'nce bir kez daha Almanca olarak basıldı.

«Yılanların Öcü» daha önce 1984 yılında da Almancaya çevrilmiş ve yayımlanmıştı. Bu kez, birinci çeviri yeniden gözden geçirildi, düzeltmeler ve tamamlamalar yapıldı.

Romanı, Almanca'ya H. Wilfrid Brands aktardı.

(THA, Kültür Sanat Bülteni 18 Kasım)

STUTTGART'TA YAYINLANAN BİR DERGİ SON SAYISINI «ALMANYADAKİ TÜRKLER» KONUSUNA AYIRDI

Yabancı Ülkelerle İlişkiler Enstitüsünün Stuttgart'ta basılan yayın organı «Zeitschrift für Kulturaustausch — Kültür Alışverişi Dergisi», yayımlanan son sayısını «Almanyadaki Türkler» konusuna ayırdı.

Bu özel sayıda Almanya'daki Türkler konusu çeşitli açılardan ele alınırken, kültür ve sanat çalışmalarına ilişkin yazılara da yer verildi. Bu sayıda, Nevzat Yalçıntaş'ın. Türkiye'nin Almanya'daki yurttaşlarına yönelik kültür siyasetini inceleyen bir yazısından başka, Mehmet Şefik Keçik'in Almanya'daki Türkleri anlatan, Aras Ören'in Berlin'deki Türk Tiyatro etkinliklerini irdeleyen, Yüksel Pazarkaya'nın Türk edebiyatında Almanya olgusunu inceleyen ve Katharina Baudach'ın da Alman edebiyatındaki Türkleri konu edinen yazıları var.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 18 Kasım)

CENGİZ BEKTAŞ'LA YAPILAN SÖYLEŞİ VE ÜÇ ŞİİRİ YOGOSLAVYA'DA YAYIMLANDI

Cengiz Bektaş'la yapılan bir söyleşi, Ekim ayı sonunda Yugoslavya'da «Birlik» gazetesinde yazarın üç şiirinin çevirileri Odjek dergisinde yayımlandı.

ÖZKAN MERT'İN ŞİİRLERİ İSVİÇREDE ÇEVRİLDİ

Genç ozanlarımızdan Özkan Mert'in şiirler İsveççeye çevrilerek, Skriptor Yayınevince kitap halinde yayımlandı.

İsveç'te «DİREN EY KALBİM» adıyla yayımlanan kitapta, ozanın daha önce 1978 yılında Ankara'da basılan «Kırlangıçlar Kırlangıçlar» adlı kitabındaki şiirlerinden başka, yeni yazdığı şiirler de var.

(THA, Kültür Sanat Bülteni — 18 Kasım)

FRANSA'DA ANDAY'IN ŞİİRLERİNDEN BİR SEÇME YAYIMLANDI

Melih Cevdet Anday'ın şiirlerinden yapılan bir seçme «L'arbre qui a perdu la quiétude» adı altında Fransa'da Arfuyen Yayınlarında çıktı. Bu kitapta şairin çeşitli kitaplarından değişik şiirler Türkçeleriyle birlikte yer almaktadır. Fransız şairi Gérard Pfister'in çevirdiği bu şiirler Abidin Dino tarafından da gözden geçirilmiştir. Daha önce, Anday'ın Fransa'da «Ulysse Bras Attachés» adlı kitabı 1970 yılında Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirisiyle UNESCO yayınlarında çıkmıştı.

(Cumhuriyet — 19 Kasım)

YUNANİSTAN'DA ŞİİR FESTİVALİ DÜZENLENDİ

Yunanistan'ın Selanik kentinde. 5-8 Kasım tarihleri arasında «Savaş Sonrası İkinci Dünya Savaşı Balkan Ülkeleri Şiir Festivali» adlı bir şenlik düzenlendi.

Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk ve ev sahibi Yunanistan'dan şairlerle konuşmacıların katıldığı şenlik, Selanik Belediyesi ile Penhellenik Kültür Hareketi adlı örgütün işbirliği ile düzenlendi. Şenlikte Balkan ülkelerinin herbirinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şiir alanında gösterdiği geliş-

meleri ve izlediği yolları ortaya koyan tanıtıcı konuşmalar yapıldıktan sonra her ülke adına üç şair şiirlerini okudu. Çağrılı Türk şairlerinden ikisi, Şükran Kurdakul ve Yaşar Miraç şenliğe katılabilirken Ataol Behramoğlu pasaportunun süresinin uzatılmaması nedeniyle Yunanistan'a gidemedi. Şenliğe Yunanistan'ı temsilen Yannis Ritsos, Nikiforos Vretakas ve Zoi Karaali gibi tanınmış Yunan şairleri katıldılar.

Türkiye'ye ayrılan şiir bölümüne, doğum yeri Selanik olan Nâzım Hikmet'e saygı gösterisi olarak «Ellerinize ve Yalana Dair» adlı şiirinin okunmasıyla başlandı. Bu bölüm, Türkiye'den şenliğe katılan şairlerin şiirlerini Türkçe okumaları ve aynı şiirlerin ünlü Yunanlı tiyatro sanatçısı Vasili Kolovas tarafından Yunanca sunulması ile sürdü. Şenliğin dördüncü gününde yapılan yuvarlak masa toplantısında Balkan ülkelerinin kültürel ilişkilerinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi konularındaki çeşitli öneriler üzerinde tartışıldı. Çeşitli dillere çevrilecek bir Balkan Yazın Dergisi'nin çıkarılması ve Selanik'te Balkan ülkeleri kültür ve sanatına ayrılmış bir üniversite kürsüsünün kurulması, tartışılan öneriler arasındaydı. Festivalin her yıl bir Balkan ülkesinde tekrarlanması önerisi de kabul edildi.

(THA Sanat Servisi)

SOVYET YAZARLAR BİRLİĞİ YEDİNCİ KURULTAYI VE İLK KURULTAYDA YAKUP KADRİ'NİN KONUŞMASI

Aziz NESİN

Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. Kurultayına çağrılı konuk yazar olarak katıldım. Bu ilişkiyle, hem Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. kurultayını özetleyin anlatmak, hem de Sovyet Yazarlar Birliği'ne değgin biraz bilgi vermek istiyorum.

17 Ağustos 1934 tarihinde açılan ve iki hafta süren Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk kurultayına Türkiye'den iki yazar katılmıştır: Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ile Falih Rıfkı (Atay). Yakup Kadri, bu kurultayda Fransızca bir konuşma yapmıştır. Yakup Kadri'nin bu konuşması bugüne dek Türkiye'de yayımlanmamıştır. Bu ilginç konuşmayı ilk kez okurlarıma sunuyorum. Sovyet Yazarlar Birliği'nin ikinci ve üçüncü kurultayına Türkiye'den yazar çağrılmamıştır. O tarihlerde Sovyetler Birliği'nde bulunduğuna göre, Nazım Hikmet'in 2. Kurultaya katılmış oldu-

günu sanırım. 1934 yılındaki ilk kurultaydan sonra 2. kurultaya dek, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, başka kurultay toplanamamış, bunun dışında hiçbir aksama olmadan her beş yılda bir, Sovyet Yazarlar Birliği'nin kurultayları düzenli olarak sürmüştür.

1967 yılında yapılan SYB'nin 5. Kurultayına Türkiye'den konuk yazar olarak Haldun Taner katılmış, gözlemci olarak bulunduğu Kurultay'da konuşmamıştır.

1976 yılında (21-25 Haziran) toplanan SYB'nin 6. Kurultayına Türkiye'den çağrılı konuk yazar olarak ben katılmıştım. Gözlemci olarak bulunduğum 6. Kurultay'da konuşma yapmadım.

Bu kez (1—4 Temmuz 1971) yine konuk yazar olarak çağrılı olduğum 7. SYB'nin Kurultayında, hem toplantıda, hem de kurultay dolayısıyla TV de konuştum. Bu konuşmalarımı da bir belge olarak sunuyorum.

SYB NASIL BİR ÖRGÜTTÜR?

Sovyetler Birliği'nde devrim sonrası (1917) ilk on yıl içinde, yazar ve eleştirmenlerin politik, ideolojik ve meslekse! tutumları nedeniyle biçok yazın örgütleri ve grupları vardı. Bunlar, abartılı ve demagojik bildiriler yayımlayan küçük gruplardı. Aralarında göze çarpanlar şunlardı: Serapion Kardeşler (Kuruluşu 1921), LEF (Sol Cephe), Dağ Geçidi (kuruluşu 1923), Konstrüktivist Yazın Merkezi (kuruluşu 1924), İngeciler (kuruluşu 1919), VOKP (Bütün Rusya Köylü Yazarları Derneği, kuruluşu 1925). Bunların arasında en etkin ve yaygın olanı RAPP (Rusya Proleterya Yazarlar Derneği, kuruluşu 1925) idi. Bu örgütlerin çoğunun yazınsal ve mesleksel izlenceleri aşırı olarak tekyanlıydı.

Bunca örgüt ve gruptan birleşik bir yazarlar örgütü kurmak hiç de kolay olmadı. Çözülmesi gereken pekçok sorun vardı. Bir çözüm yolu olarak, partili olsun olmasın bütün yazarların bir örgütte toplanması düşünüldü. Yazarlar, Sovyetler Birliği'ndeki bütün yazarları toplayacak bir kurultay düzenlemek için önce aralarında bir örgütleme komitesi kurdular. Bu komiteye başkan olarak, yeni yazın'ın kurulmasındaki rolü genellikle benimsenmiş olan Gorky'i seçtiler. İşte böylece, 1935, yılı 17 Ağustosunda, SYB'nin ilk kurultayı Moskova'da toplanmış oldu. Bu toplantı iki hafta sürdü. Bu ilk kurultaya onbeş ülkeden kırk yabancı yazar konuk olarak katılmıştır Örneğin aralarında Rafael Alberti, Maria Teresa Leon, Louis Aragon, Martin Andersen, Nezval, Blumberg,

André Malraux, Türkiye'den de Yakup Kadri, Falih Rıfkı katılmışlardı.

İlk kurultayda bulunan adlarını ve yapıtlarını bildiğimiz Sovyet yazarları da şunlar: Gorky, Alexander Serafimovich, Vladimir Mayakovsky, Alexander Blok, Chukovsky, Sergei Yesenin, İlia Ehrenburg.

Gorky'nin yanında devrim edebiyatının kurucularından olan Mayakovsky, SYB ilk kurultayı için «Bu, benim devrimim». demiştir.

Bu ilk kurultayla Sovyet Yazarlar Birliği, örgütsel, ideolojik ve profesyonel biçimini almıştır. SYB bir parti örgütü değildir, üyeleri arasında partili ve partisiz de vardır. SYB'nin tüzüğü dört kez değiştirilmiş ama tüzükteki esas hep kalmıştır: Toplumun ideale ulaşması, toplumsal ilerleme ve ulusların kardeşliğiyle barış.

İlk kurultaya Sovyetler Birliği'ndeki 52 halkın yazınını temsil eden yazarlar delege olarak katılmışlardı. Bu kurultayda başlıca ilke saptanmış, formüle edilmiş ve bu yönteme Toplumcu Gerçekçilik (Sosyalist Realizm) adı verilmiştir.

Sovyetler Birliği'ndeki büyüklü küçüklü 76 ulustan sekizbinden çok yazar, SYB'nin üyesidir. Ayrıca her Sovyet Cumhuriyetinde (15 Birlik Cumhuriyeti vardır) ve her Sovyet otonomunda (20 Birlik otonomu vardır) yerel Yazar Birlikleri vardır. Yerel örgütlerle birlikte, Sovyetler Birliği'nde 138 Yazar Birliği bulunmaktadır.

İlk kurultayda SYB için bir yazın fund'u (sermayesi) konuldu. Bu fund'un kaynağı, Sovyetler Birliği'ndeki okurların ve tiyatro seyircilerinin değerlerini benimsediği yazarların yapıtlarından elde edilmişti. Bu yazın fund'u bugün çok büyümüştür. Örneğin 1971 - 1975 yılları arasında SYB'nin yazın fund geliri şöyledir: Yayınevlerinden 30 milyon ruble, tiyatrolardan 10 milyon ruble, kitabevleri vb kaynaklardan 2 milyon ruble ki toplam 52 milyon ruble. Rublenin bugünkü resmi kur değeri dolardan üstün görünmektedir. Ama diyelim ki, bir ruble 100 TL dir; 52 milyon ruble, 5 milyar Türk lirasından daha çoktur.

SYB, şu komisyonlardan oluşur: Düzyazı yazarları, şairler, eleştirmenler, yazın öğrencileri, oyun yazarları, metin yazarları, pübIisistler, çevirmenler.

Sovyetler Birliğindeki yazar birlikleri yüzden çok yazın gazetesi, haftalığı, aylığı ve yıllıklar çıkarır. SYB'nin merkez ya-

yın organı Yazın Gazetesi «Literaturnaya Gazeta»dır. Basım sayısı (traj) 2,5 milyondan çoktur. Bu yazın gazetesinin yüksek prestiji vardır ve halka yaygınlığı gittikçe büyümektedir. Bundan başka «Novy Mir» Yeni Barış, «Yunest» Gençlik, «İnostrannaya Literatura» Yabancı Yazın Dergisi vb. gibi pekçok yazın dergisi ve gazetesi vardır.

Sovyet yazarlarının okurlarıyla toplantı ve söyleşileri gelenektir. Örneğin 1978 yılında yazarlar, toplam olarak 5 milyon okurla toplantılarda söyleşilerde bulunmuşlardır. SYB, ülkede biçok yazın şölenleri ve şenlikleri düzenler. Bu şölen ve şenliklere şimdiye dek Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi bulunan pekçok Türk yazarı katılmıştır. Bu yazın şenliklerinin en bilinenleri şunlardır:

Pushkin Şiir Şenliği, Alexander Blok Şiir Şenliği, Genceli Nizami Şenliği, Fyodor Tyutchev Şenliği, Nekrasov Şenliği vb. Bunlardan başka ünlü yazarlar için doğum yada ölüm yıldönümlerinde anma toplantıları düzenlenir; örneğin Sadrettin Ayni, Mahdum Kulizade vb gibi.

Sovyetler Birliği'nde yazarlar için 19 dinlenme evi vardır. Dinlenme evlerinde yazarlar, SYB'nin parasal desteği olduğu için, çok ucuza kalabilmektedirler. Bu dinlenme evlerinde çalışıp yapıt yaratan yazarlar çoktur. Moskova'da, Karadeniz kıyılarında (Kafkasya kıyıları), Baltık kıyılarında vb yerlerde dinlenme evleri bulunur.

Sovyet yazarlarından 18 Sovyetler Birliği Kahramanı, 46 Sosyalist Emek Kahramanı vardır. 27 yazar, Lenin yazın ödülü, 146 yazar da Sovyet Devlet Ödülü almıştır.

Her yıl Sovyetler Birliği'ni 700 yabancı yazar ziyaret eder ve bu sayıya yakın Sovyet yazarı da dünyanın altmış ülkesine geziye gider.

YAKUP KADRİ'NİN İLK KURULTAYDAKİ KONUŞMASI

17 Ağustos 1934 tarihinde açılan I. SYB Kurultayı iki hafta sürmüştür. Falih Rıfkı'yla birlikte bu Kurultaya katılan Yakup Kadri, 25 Ağustos günü I. Kurultay'da Fransızca olarak şu konuşmayı yapmıştır: (Rusçasından Türkçeye çevrilmiştir.)

Dostlar, kardeşler,

Size dostlar diyorum, çünkü ben sizinle hemen hemen aynı zamanda emperyalizme ve saltanata karşı savaşan dost Türk halkı adına sizi selamlamaya geldim.

Eski Türkiye, kapitalist Avrupa için ekonomik ve politik bir

sömürge alanıydı. Bu bakımdan Türkiye'nin yazgısı, bütün ülkelerin proleterlerinin yazgısıyla aynıydı. Kapitalizm canavarı Avrupa işçi sınıfının eti ve kanını yiyip içerek nasıl beslendiyse, Anadolu köylüsünün eti ve kanını yiyip içerek öyle beslendi. Kapitalizmin birlik cephesine karşı savaşırken silah kardeşleri olarak birbirimize yaklaştık. Ülkenizde neler geçmekte olduğunu özenle izledik.

Bugün Sovyet Yazarlarının kurultay çalışmalarına katılmaktan mutluyum. (Alkışlar)

Dünya savaşı, çok eski toplumsal ve politik kültür değerlerini yıkan bir felaket (katastrof) tir. Ve kuşkusuz, Dünya Savaşı, yeni bir sorunu ortaya koyan bir başlangıç oldu. Oysa uygar insanlık dünyası, bu sorunun çözümünü bekliyordu; çünkü bu sorunların çözümü bütün dünyaya yeni bir toplum düzeni getirmeliydi.

Bu sorunlardan biri, görüşümüze göre, yazın ve sanat sorunudur ve bizler burada bu sorunları, insanların felsefi düşünülerini çözümlemek için toplandık. 35-40 yıl önce şiirle anlatılan insanlığın hali kendisini açıklamak istiyordu. Eskinin tragedyası ve draması bize bugün yalın, çocuksu geliyor. Bizim için yazın ve sanat yapıtları, özellikle 19. yüzyılın ikinci bölümünün yapıtları aklanmış belgelerdir. Söylediğim yapıtlarsa toplumsal denetim bilmeyen kaos içindeki toplumların tipik ürünleridir. O yazın yapıtları, hem ahlak, hem toplumsal ve politik bakımdan yozlaşmış toplumların çok güzel tanıklarıdır.

1934 yılının genç erkeği, hangi sınıftan olursa olsun Verther'in Acıları'nı paylaşabilir mi? Yada 1934 yılının genç kadını, Madame Bovary'nin trajik figürü için ağlar mı? Bence ne Flauber, ne Anna Karonina'nın ünlü yazarı zamanımız genç kızının yüreğinde nostalji yaratamaz.

1934 yılının genç erkeği yada kızı için bu türlü insan tipleri ancak tarih meraklıları için bir değer taşır. Yirmi yıl önce yaratılmış roman tipleri için de böyledir. Evlilik dışı ilişki yazınının romanda başlatıcısı olan Paul Bourget, tiyatroda başlatıcısı olan Alexander Dumas fils, burjuva yazın'ının bu adultery konusu (evlilik dışı sevi ve cinsel ilişki) artık çağımızda şöyle bir hafif gülümseme yaratır ancak. İşte görülüyor ki yeni çağı başlatanların çabaları artık aklanmıştır. Yüreklerimizde de devrimin olduğunu duyuyoruz, görüyoruz ve devrimden güvençliyiz. Şair ve yazarlardan yeni bir söz bekliyoruz. Ne olacaktır bu yeni söz? Yazık ki yeni yazını yaratmayı hedef alan yeni kuramların yı-

kıldığına kimileyin tanık olduk. Yaratıcılık, endüstrinin herhangi bir kolu gibi belli bir teknik gerektiriyor. Kimilerinin sandığı gibi, yaratıcılık kaotik ve anarşik bir edim değildir. Elbette, entellektüel endüstrinin yöntemleriyle ekonomik endüstrinin yöntemleri bir değildir; bunlar birbirinden ayrımlıdır. İşte buyüzden kimi devrim ülkelerinde — Türkiye de içinde olmak üzere — yazarlar çağlarını tam yansıtan yapıtlar yaratmamıştır. Öyle görülüyor ki, çağımızın sanatçıları dediğimiz insanların görmek ve anlamak yetenekleri, yazın'ın eski yöntemlerine göredir (Eski yöntemleri kullanıyorlar.). Geçmiş kuşağın sanatçısı dünyayı nasıl inceliyorsa, bugünkü sanatçı da aynen öyle inceliyor. Şair, ama havası (melodisi) eskimiş. Sizin yazın'ınızda bile sınırlı gerçekçilik, hastalıklı bireycilik ve psikanaliz egemondir. Kahraman tipleri eski örneklerde olduğu gibi kurulmuştur. Ben Sovyet yazınına değgin, daha doğrusu okuma olanağını bulduğum kimi Sovyet romanları üzerine konuşuyorum. Onlarda kimileyin zavallı Raskalnikov ve ilginç olan eski örneklere göre tipler, en gerçek ve en canlı tipler oluyor. Ama herşeyin planlı biçimde yapıldığı ve bütün güçlerin devrime verildiği çağımızda ahlak ve yazın değerlerimizin koruyucusu olan gerçek sanatçıyı kendi haline bırakabilir miyiz? Nasıl bırakabiliriz? O sanatçı kendi özbeğenisine göre çalışmalı mı?

Buna göre günümüzün sanatçısı devrimin geçici yapıtını verebilir. Dönem daha bitmemiştir. Yeni dediğimiz insanın yüreğindeki eski toplumun filizleri halâ sürüyor ve insan eski toplum yaşamının koşullarını daha atamadı içinden. Şunu söylemek gerekiyor. Büyük kültür devriminden önce, örgüt ve toplumsal yapıcılık dönemi, ancak ondan sonra da yüksek kültür dönemi geliyor. Yüksek kültür devriminden önceki dönem, örgüt ve toplumsal örgütlenme devriminden önceki dönem, devrim dönemidir. Bilmiyorum, devrim döneminden önceki döneme skolastik ve akıl duraganlığıyla despotizm, fanatizm ve cahillik dönemi olduğunu söylemek gerekiyor mu? Toplumsal devrim, eski, hemen hemen ölü değerleri yıktıktan sonra sanat tam anlamıyla üretici olacak ve o zaman yeni temelleri üzerine kurulmuş genç toplum yeni kültürün ilk yazın yapıtlarını, başyapıtlarını rahat ve bol verecektir. Yeni Weimar şairlerine verimli bir toprak hazırlamak için onlara hoşgörü dönemi Utreht Barış Anlaşmasının imzalanmasıyla başlamıştır. Bu, Lessing'in protestan skolastiğine karşı utkuyla biten savaşının sonucudur. Otuz yıllık savaş zaten bitmiştir. Devrim aşaması, vicdan özgürlüğü savaşıdır. Vicdan özgürlüğü

yalınç bir politik hak olmadığı için Utreht anlaşmasıyla başlayan ve Lessing'in gelişiyle biten yazın ve sanat dönemi, çağının zekâsının bu yeni utkusunda sanat ve kültür yaratıcılığı için esin kaynağı oluyor.

Burjuva kültürü 19. yüzyılın antiklerikal (papazlığa karşı) ve laik platformunda ilerliyor ve zenginleşiyordu. Bu kültür Fransız Devrimi ve ona bağlı olan kanlı savaşlar dolayında düşüncelerin birleşmesinin sonucundan başka bişey değildir.

İki dönem arasında bir ara gerekiyor bize ki, bu arada sanatçı gereken entellektüel dinlenmeyi sağlayarak, hem kendi yüreğinin atışını, hem kitlenin nabzını dinlemeye fırsat bulabilsin. Böylece ilk önce yaşadığımız dönemi incelemeliyiz; bu yapılmazsa yeni kültürün önemi ve doğasına değgin varsayımı yaratamayız.

Yaşadığımız dönem, nasıl bir dönemdir? Biyandan parlamento yöntemleriyle varoluşunu savunan kapitalizm, öbür yandan Sovyet Rusya'da varolan komünist dünya ve üçüncü dünya olarak da kapitalizmin başka bir evresi olan faşizmdir. Savanarola'nın fanatizmini andıran küçük burjuva görüşüyle faşizm, ilk iki dünyaya tepkiden başka bişey değildir. Ama son bir dördüncü dünya, iç ve dış ulusal bağımsızlığın gerçekleşmesini isteyen ulusal özgürlük savaşını veren halkların dünyasıdır.

Ne giyotinle ve halk ordularının silahlarıyla prestijini yükseltmeye çabalayan Büyük Fransız Devrimi, ne Otuz Yıl Savaşı, yaşadığımız çağ kertesinde devrimci olamamıştır. Çok yoğun ekonomik bunalım, işsiz orduları, sömürge ve yarı sömürge halkları, kanlı kıyımlar, ekonomik yapıcılığın artması, açık ve gizli olarak silahlanan uluslar, faşizmin Neronca canavarlığı, işte çağımız budur. Zamanımız insanlığa çok ağır bir görev verdi. Rönesans çağında, çağın sorunlarıyla salt üç yada dört küçük cumhuriyet ilgileniyordu.

Söz konusu görev, sanırım, 19. yüzyılın başlangıcında insanlığın önünde varolan sorunlarla ölçülemez. O zamanki sorunlar Batı Avrupa'nın ancak bikaç ülkesini ilgilendiriyordu. Şimdiyse insanlar birbirleriyle bağlı olduklarını ve aynı yazgıyı paylaştıklarını anlamalıdırlar. Ancak o zaman «ide»lerin büyük dünyasını yaratmaya olanak vardır. Ve bu düşünce dünyasına gelene dek devrimler dönemini bitmiş sayamayız. Dünya ulusları bu gün aynı haklara sahip değiller. Ve yeni toplum kuruluncaya dek de, yeni anlamıyla hoş görü dönemi gelemez.

Devrim ve sosyalizmi kurmada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni örnek gösterebiliriz.

Büyük sanatın zamanı daha gelmedi. Ama bana göre, büyük sanatın zamanını hazırlayan epik dönem iki ülkede de duyumsanıyor: Sovyet Rusya'sında ve Türkiye'de.

Biz çağdaş yazarlar, gerçekçi romancılar olarak stratosfer'e yükselen, en tehlikeli derinliklere inen burdaki insanları, Sovyetler ülkesinin topraklarında gördüklerimizi yazabileceğimiz kuşkuludur.

Dev konuların Syklop tarafından yaratıldığı söylenir. Çeluskin'in (1932 yılında vapurlarla kutba ilk giden) destanı bütün dünyanın söylencelerini aşmıştır. Esinin bu kaynağından bütün uluslar, entellektüel ve ahlaksal hazineler alabilirler.

Ulusum Anadolu'da özgürlüğü için üç yıl savaş vermek zorunda kaldı. Bütün emperyalist dünya onu yemeye, zap etmeye çalışıyordu. Türk ulusunu yoketmek için bütün emperyalist dünya altını ve silahı harekete geçirdi. Toplar, zırhlı arabalar, tanklar, uçaklar, ölüm kusan silahlar her yandan ulusun yaşamını tehdit ediyordu. Ve yüzyıllar boyunca Avrupa için iştahaçıcı bir parça olan Türkiye iki yüzyıl içinde topraklarının sürekli paylaşılmak tehlikesi altındaki Türkiye, Dünya Savaşı'ndan arta kalan bütün güçlerini toplamaya çalıştı, istilacılara atılmak zorunda bırakıldığı için. Ya utku ya ölüm isteğiyle, zincirlerini kırmak mucizesini bütün dünyaya göstermek istedi ve bunu onurla başardı. (Alkışlar)

Zırhlı arabalara karşı ancak kağnı gönderebildik, uçak filolarına karşı hepsi hepsi üç yada dört uçak. Savaşta utkuyu kazanmak için tüfeğimiz bile yetmiyordu.

Yoldaşlar! Türk köylüsünün özverisiyle, kahramanlığıyla bu utku kazanılmıştır. (Alkışlar) Bütün tekniğiyle ve yıkım araçlarıyla emperyalist Avrupa, Anadolu toprağında yenilmiştir. Ama bu tarihsel olay, bizim sanat ve yazınımızda tohumlandı. Çünkü başka ülkelerde olduğu gibi bizde de sanatçılar zamanın sesini hemen duymuyorlar. Bugün epik şairimiz yoksa, inanıyoruz ki gelecekte olacak. Homer'in ortaya çıkmasından önceki dönemi yazık ki bilmiyoruz. Homer'den önce söylenen mistik şarkıların kolleksiyonları ve fantezilerle dolu olan çobanların aşk şarkıları vardı. Bizden dörtbin yıl önceki Yunan-Roma kültüründen bize kalan bunlardır. Bu kültür, uygarlığınızı doğurmuştur.

Büyük yazar Gorky'nin söylediği gibi, günümüzün işçi ve köylü şarkıları ve öykülerine dayanan yarının kültürünün çiçekleneceğine niçin inanmayalım? Onlar dahaca yazın dilini bilmiyorlar ve biz de kimileyin onların diline tam değerini veremiyo-

ruz. Ama bugün gelecek ki, birleşme ve karşılıklı anlaşma gerçekleşecek. Ve yazın'ın iki kaynağının gücü, tam ve mutlu bir noktada birleşecek. (Alkışlar)

*

Yakup Kadri'nin bu çok ilginç konuşması üstüne yorum ve değerlendirmede bulunmayacağım. Bunu, eleştirmenlerimizin ve yazın tarihçilerimizin yapacağına hiç kuşku yok. Ancak şunu söylemek isterim ki, bu konuşmasında Yakup Kadri'nin yazın sorunları üstündeki düşünceleri benim için çok şaşırtıcı olmuştur. Sonraları, o zamanki düşünceleriyle uygun olmadığı da açıktır.

SYB'NİN YEDİNCİ KURULTAYI

SYB'nin 7. Kurultayı 1-4 Temmuz 1981 günlerinde, önceki 6. Kurultay gibi Kremlin Sarayı büyük salonunda yapıldı. Açılış söylevinden not tutabildiğim kısa bölümü sunuyorum:

«Dünyanın kültür işçilerine ve yazarlarına!

Bugün dünya halkları endişe içinde yaşamaktadır. Günümüzde «Olmak yada olmamak!» sorusu bütün insansoyu için uğursuz bir somutluk kazanmıştır: Bu dünya halkları için var olmak yada olmamak, belki evrende birlik açıklanamaz mucize olan insansal uygarlık için var olmak yada olmamak... Bu, bir hatibane (tumturaklı) soru değildir. Bugün dünyanın bütün namuslu bilimcileri termonükleer savaşın yeryüzünde yaşam için felaketli sonuçlarını habor veriyorlar. (...) Hiçbir zaman yazarın ve kültür işçisinin sesi bu denli önemli olmamıştır. (...) Zamanımızın kaçınılmaz sınavı şu soruyu içeriyor: «Güvenli bir yarım güvence altına almak için kişisel olarak bugün ne yaptın? (...) Barış, insansoyunun ortaklaşa kalıtıdır ve zamanımızda varlığın en büyük koşulu onun varlığıdır. Ve Barış, birleşmiş güçlerce korunabilir ve korunmalıdır. Ve bu fırsat elden kaçabilir. Zaman kalmamıştır. Gezegenimizin kültür işçileri ve yazarlarından Sovyet yazarları, görüşlerinin yansızlığıyla yapılabilecek olan herşeyi yapmalarını, çekirdeksel (nükleer) yokolmadan insansoyunu (mankind) korumak için barışı ve uluslararası birliktelik ve uyumu güven altına almaya çalışmalarını diler. Artık yitirilecek zaman kalmamıştır.»

Çok özetini verdiğim bu açış konuşmasından sonra, Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Sekreteri Georgy Markov, geçen kurultaydan bu yana beş yıllık dönemde Sovyet Yazarlar Birliği'nin

çalışmalarını, etkinliklerini bir yazanak olarak sundu.

Kurultayın birinci günü, komisyonlar ayrıldı. Çağrılı konuk olarak gelen yazarlar, Barış Hizmetinde Yazın'ın İşlevi ve Yazarın Görevi konusunda konuşup tartışacaklardı. Kurultayın ikinci günü (2 Temmuz) bu toplantı, SYB'nin Yönetim Kurulu üyesi ve «Savaşsız Yıllar» adlı yapıtın yazarı Anatoly Ananiev'in bir konuşmasıyla açıldı.

Ananiev, açış konuşmasında özetleyin şöyle dedi:

«Sevgili arkadaşlar, seçkin yabancı konuklar! Üçüncü bin yıllık döneme girmemize iki on yıldan daha az zamanımız kaldı. İstatistikler bize, her yıl bu dünyaya yüz milyondan çok yeni insanın doğmakta olduğunu söylüyor. Ve her yıl insansoyu askeri amaçlar için 500 milyar dolar harcamaktadır. Bu görünümler gelecegimiz çağ başlangıcının (üçüncü bin yılın) çıkmazını (dilemmia) anlatmaktadır. Savaş yada barış... Yaşam yada çekirdeksel küllerin altında kalmış mezarlık çölü... Bütün namuslu insanlar elbette savaşsız bir gelecek üzerine düşünmektedir. Ancak bugün barış üstüne düşünmek yetmez! Bu gün, barış yolunda savaşım için en etkin aygıt yazındır; barış yazını olabilir ve olmalıdır.»

Ananiev'in konuşması şu sözlerle sonbuldu:

«Sözlerimi bitirirken, tarihimizin kimi olaylarına dönmek istiyorum. Kırk yıldan çok oldu. Gorky söylevinde (I. Kurultay'da) dünyanın sanatçı aydınlarına şu soruyu yöneltmişti: «Kültür ustaları, kimden yanasınız?»

Zamanlar değişti, ama aynı soruyu sormak halâ yerinde olur. Emperyalist dünyanın kimi önde gelen ve etkin halkına kalırsa, «Dünyada barıştan daha önemli ve savaştan daha kötü şeyler de var»dır.

Günümüzde namuslu yazarın kararsızlığa hakkı olamaz. Yazarların vicdanı, sorum seçimiyle yüzyüze gelmiştir: Yaşam ve barışa «Evet», ve savaşa «Hayır» demek; susmak, yansız olmak, ilgisiz kalmak, insanlıkdışı güçlerle kendini bir tutmak demektir. Dünyadaki bütün namuslu kültür ustalarının görevi, yaşam ve barışın yazgısı için yeteneklerini insancıllığın hizmetine koymaktır.»

Bu toplantıda üçüncü konuşma benimdi. Dış ülkelerdeki bütün konuşmalarımı, yurda döndüğümde yayımlamak benim ilkesel yöntemimdir. Bu nedenle o toplantıdaki konuşmamı sunuyorum.

NUMARASIZ BİR DÜNYA SAVAŞI

Çok seçkin meslektaşlarım, arkadaşlarım, dostlarım!

Önce sizlere bütün ilerici ve demokrat Türk yazarlarının selam ve sevgilerini iletirim. Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. Kurultay üyelerini başarı dileklerim ve saygılarımla selamlıyorum.

Arkadaşlar, bilinir ki, kimi hayvanlar, daha olmadan depremin olacağını sezinleyerek, sesleri ve davranışlarıyla depremin olacağını bildirirler. Deprem bir jeolojik olaydır. Ama toplumsal depremler de vardır. Toplumsal depremlerin en amansız ve acımasızı savaşlardır. Yazarlar da, hem sezgileriyle, hem de bilinçli uzak görüşlülükleriyle daha olmadan olacak savaşı anlar, yazı ve sözle, olacak savaşı bildirirler. Jeolojik bir afet depremle, en büyük toplumsal afet olan savaş arasındaki ayrım, doğal afet olan depremin önlenememesi, ama toplumsal afet olan savaşların önlenebilir olmasıdır. Günümüzde savaş tehlikesini sezmek bir uzak görüşlülük bile değildir. Özellikle benim yurdum Türkiye'nin kapısına gelip dayanmıştır savaş.

Dünya savaşlarına numara veriliyor. Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı... Üçüncü dünya savaşı daha açılmadı, ama bugün dünyada bölgesel, yerel ve iç savaşlarla, numarsız bir dünya savaşı içinde yaşıyoruz. Bugün bir dünya savaşı var, ama dahaca numarası konulmamıştır.

Bugün için en büyük tehlike, sürmekte olan bu numarasız dünya savaşına bir numara konulması sanılıyor, Evet, hiç olmazsa şimdilik bunun için sürmekte olan dünya savaşına numara konulamaması için çalışabiliriz.

Yazar olarak niçin savaşın karşısındayız? Her canlının yaşaması için nasıl hava, su, toprak gerekliyse kültürün varolması, yaşaması, gelişmesi için de, barışa, güvene, özgürlüğe gereksinme vardır. İnsan yaşamını kolaylaştırmak ve güzelleştirmek için barış istiyoruz. İşte bu nedenle barış, yazarın güncel ve öncel sorunudur.

Her yazarın düşündüğü yada düşünmesi gerektiği gibi ben de, barışın kurulmasına ve korunmasına nasıl hizmet edebilirim, barış içinde, güvenli, korkusuzca ve özgürce yaşanılan bir dünyanın kurulması için neler yapabilirim diye sürekli olarak düşünmekteyim. Bana öyle geliyor ki her yazarın bu yolda, biri yazın dışı, biri de yazın içi olmak üzere, ama birbirinden ayrılmaz, iki görevi vardır. Yazın dışı görevimiz, her ilerici ve toplumcu aydın gibi, ama yazar kişiliğimizle, barışı amaçlayan hertürlü

politik, toplumsal, kültürel eylemlerde ve örgütsel çalışmalarda bulunmaktır.

Bu konuşmamda asıl sözkonusu etmek istediğim, yazarın barış yolunda yazın içi çalışmalarının neler olması gerektiğidir. Bu noktada ister istemez Sosyalist Realizm üzerine kimi düşüncelerimi açıklamayı gerekli görüyorum. Türkçede bir deyim vardır: «Tereciye tere satılmaz!». Sovyetler Birliği, ve Moskova, hele Sovyet Yazarlar Birliği, Sosyalist Realizm okulunun kurulduğu ve sürdürüldüğü yerdir. Sosyalist Realizmin merkezinde ve Sosyalist Realizmin uygulayıcılarına, benim Sosyalist Realizm üzerine konuşmam çok yersiz görülebilir. Ama ben tereciye tere satacak değilim. Ancak Sosyalist Realizm'e değgin kimi düşüncelerimi açımlayarak, sizlerden bunun tartışılmasını dileyeceğim.

Konuyu açımlayabilmem için, söze herkesin bildiği kapıdan girmem gerekiyor. Bilindiği üzere her sanat okulu ve akımı, o dönemin toplumsal koşullarının yarattığı bir toplumsal sanat gereksinmesi olarak doğmuştur. Sosyalist Realizm de bir sanat okulu olarak, işçi sınıfı devriminin gerçekleşmesinden kısa süre sonra doğmuştur. Niçin o dönemde de, daha önce yada daha sonra değil? Çünkü o dönem bir ülkede sosyalizmin kurulması, uygulanması, sosyalist düzenin yapılması, sosyalist toplumun yaratılması zamanıdır. Öyleyse Sosyalist Realizm, yaratıcılık, kuruculuk, yapıcılık için gerekli olan sanat kurallarını ve yönetimini gösteren bir okuldur ve bir amaç değil, yaratıcılık, yapıcılık ve kuruculuk için bir araçtır.

Sovyetler Birliği'nde Sosyalist Realizm'in kurulmasından, çok değil, bikaç yıl sonra patlayan İkinci Dünya Savaşı'yla Sosyalist Realizm'in anayurdu yakılıp yıkılınca, yapıcılık, yaratıcılık ve kuruculuk yeniden ve çok daha büyük bir gereksinim olarak gündeme gelmiş ve bunun en gerekli kültür aracı olan Sosyalist Realizm daha da canlanmıştır.

Yaratıcılık, yapıcılık ve kuruculuk için, barış, güven ve özgürlük ortamının gerekli olduğuna inanıyoruz. Öyleyse, barışın sağlanması ve korunması bilincini okurlarımıza verebilmek için Sosyalist Realizm yazılarımıza yön verecektir.

Barış deyince, dinginliği, suskunluğu, edilgenliği anlamıyoruz. Bizim barışımız, savaş isteyenlere, savaştan çıkarı olanlara, savaş kışkırtıcılarına ve savaşçılara karşı savaştır. Yazar olarak bizler de barışı sağlamak ve korumk zorundayız. Çünkü ancak barışta yaratabilir, yapabilir, kurabiliriz. Ancak bizim barış savaşımımızın araç ve gereçleri silahlar değil, sanatımız ve sanat

yöntemimizdir. Sosylist Realizm de, bu araçlarımızın başlıcalarından biridir.

Barış içinde, güvenli ve özgür yaşanan bir dünyanın kurularak, yaratıcılığın, kuruculuğun, yapıcılığın gelişmesi için sosyalist realist yapıtlar verirken, karşı güçler de, yani ayrı dünya görüşünde olanlar da elbet başka sanat akımları, başka sanat okulları, yani kendi araç ve gereçlerini ortaya koymuşlardır. Bu akım ve okulları, sosyalist realizme uymuyor, ona aykırı düşüyor diye hiçe saymak, yoksaymak yada yadsımak, bana kalırsa, insan zekâsına ve onun ürünlerine saygısızlık olur. Bütün akım ve okullar birer amaç değil, araçtırlar. Araçlarsa, kullanıldıkları amaçlara göre değerlendirilmelidirler. Örneğin bir bomba, bomba olduğu için suçlanamaz; çünkü o bombayı saldırgan sömürgeci de, yurdunu savunan namuslu insan da kullanabilir.

Gerek eskiden, gerek çağımızda —özellikle çağımızda— kısa sürelerle ortaya çıkan bütün yeni sanat akım ve okullarının, barış için, güvenlik ve özgürlük için kullanılma amaçlarına göre yeniden değerlendirilmesinin gerekli olduğu kanısındayım. Ve bu yeni akım ve okulların, Toplumcu Gerçekçi (Sosyalist Realist) yöntem içinde hangi oran ve biçimde kullanılabilirliğinin tartışmaya açılmasının yararlı olacağını sanıyorum.

Kimi eleştirmenler ve edebiyat tarihçileri, büyük bir devlet dairesinin evrak mahzenindeki tozlu ve eski dosyaları ayırır ve bölümler gibi, yazarları ve onların yapıtlarını da numaralayarak ve damgalayarak ayrı ayrı raflara koymaya pek düşkündürler. Böyle bir numaralama ve damgalama, yazarın ve yapıtının canlı olduğunu gözardı etmek demektir. Öyle eleştirmenler var ki, benimsedikleri sanat akım ve okulunun kalıplaşmış belli ölçü ve tartılarına göre bir yapıtı ölçüp tartıyor, o yapıtın üstüne küt diye «İşbu yapıt Sosyalist Realist'tir!», «İşbu yapıt eleştirel gerçekçidir!», «İşbu yapıt soyut ve bireycidir!», «İşbu yapıt coşumcudur!» vb gibi damgalar vurup, onları ayrı ayrı raflara kaldırmaktadırlar.

Toplumcu Gerçekçilik'in (Sosyalist Realizm'in) gerekçesi olan amaç maddesi nedir? Barış içinde, güvenli ve özgür insanlar dünyasında, yaratıcılığa, yapıcılığa ve kuruculuğa uygun ortam ve koşulların hazırlanması için dünyayı değiştirmek, insanın yaşamını kolaylaştırmak ve güzelleştirmek... Bu amaç doğrultusunda Sosyalist Gerçekçilik'in sınırlarının genişletilerek, birer araç olan başka akım ve okullardan da yararlanmak olası değil midir, diye düşünülmesini, tartışılmasını diliyorum.

Kendi sanatımdan örnek vermem gerekirse, yetmiş kitabımın pekçoğunun kahramanları olumsuz kişilerdir. Salt kişilerim değil, konularım da, anlattığım olayların çoğu da olumsuzdur. Benim için yazın, insanlar arasındaki —yada insanın kendi kendisiyle— çatışmasının estetik bir düzeyde anlatımı demektir. Matematikte nasıl eksi ile eksinin çarpımından sonuç olarak artı çıkarsa, ben de yapıtlarımda olumsuzların çatışmasından, seyircilerimin ve okurlarımın olumlu sonucu, ben bildirmeden, kendiliklerinden çıkarmalarını istiyorum ve onlara bu yönde yardımcı olmaya çalışıyorum. Okurlarımda ve seyircilerimde, kendilerini ve dünyamızı değiştirme istek ve bilincinin uyanmasına çaba gösteriyorum. Olması istenen bu dünya, barış içinde, güvenli, özgürce yaşanılabilen, yaratıcılığa, yapıcılığa ve kuruculuğa elverişli, güzel bir dünyadır. Yapıtlarımda çatışan insanların özünü, özgerçeğini ortaya koyabilmek için de bir araç olarak soyutlamayı, simgeciliği ve daha başka yöntemleri kullanıyorum. Ve Toplumcu Gerçekçiliğin amacı doğrultusunda olmak koşuluyla, bütün sanat akım ve okullarının yöntemlerinden yapıtlarıma gerekli ve yararlı gördüklerimi seçerek onlardan yararlanıyorum. Çünkü bunlar, yanında da olsam, karşısında da olsam, insan zekâsının ürünleridir ve benim insan zekâsının yaratıcılığına sonsuz saygım var.

Bana verilen konuşma süresini daha da aşmamak için, bu konudaki bütün düşüncelerimi yeterince açıklamadımsa da, bir tartışmanın açılabilmesi için düşündüklerimi kesin yargılara varmadan özet olarak anlatmaya çalıştım. Açılmasını dilediğim bu tartışmanın Türkiye ve başka ülkelerin yazınları için de yararlı olacağı sanısındayım.

Bana bu olanağı verdiğiniz, beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Moskova
Ticaret Merkezi Konferans salonu
2 Temmuz 1981 salı

Bu toplantıdaki konuşmalar içinde özellikle gazeteci ve oyun yazarı Genrich (Henri) Borovik'le, çok değerli bir yapıt olan «Çar Balık»ın yazarı Victor Astafiev'in konuşmamaları çok önemliydi. Bu konuşmaların metinlerini Türk okurlarının okumalarını çok isterdim.

3 Temmuz 1981 günü, SYB'nin 7. Kurultayı dolayısıyla, SYB'nin sekreterlerinden (Dış İlişkiler Sekreteri) dostum Federenko'y-

la Moskova TV si için bir söyleşimiz oldu. TV de, Federenko'nun sorularını yanıtladım. Özellikle, Numarasız Dünya Savaşı dediğim savaşlar üzerine düşüncelerimi daha da açıkladım bu TV konuşmasında.

MOSKOVA TV'SİNDEKİ KONUŞMA

Çağımız, numara çağıdır. Daha önceki hiçbir çağda bu denli çok numarası yoktu insanların. Evimimizin numarası vardır, evimizin bulunduğu sokağın numarası vardır. Otobüslerin, metroların numaraları vardır. Numarası olan evimizde oturduğumuz katın numarası vardır. Elektrik saatimizin, havagazı saatimizin, su saatimizin numaraları vardır. Kendimizin, dostlarımızın ve telefon edeceğimiz her yerin telefon numaraları vardır. Kendimizin, eşimizin, çocuklarımızın, ayakkabı numaralarını, yaka numaralarını bilmek zorundayız, yoksa ayakkabı, gömlek alamayız. Başımızın kaç numara olduğunu da bilmeliyiz ki o numarada şapka alabilelim.

Herhangi bişeyin numarası yoksa, o şey de yoksayılıyor. Örneğin numarasız bir evi postacı yoksayacaktır. Bizi götürecek otobüsün numarasını bilmiyorsak, gideceğimiz yer de yok demektir. Ama gerçek böyle midir? Başımızın numarasını bilmiyorsak, numarasını bilmediğimiz için şapka alamıyorsak, gerçekten de başımız yok demek midir? Baştan sona numara çağı olan bu numaralar, bakınız, bizi ne saçmalıklara götürüyor

Çağımızda insansoyunun numara merakının, en tehlikelisi, dünya savaşlarına numara koymasıdır. Bir dünya savaşına numara konulmamışsa, o dünya savaşı yoksayılıyor. Bugüne dek, dünya savaşlarına birinci ve ikinci diye numara konulmuştur, ama dahaca üçüncü numara verilmediği için dünya savaşı bugün yoksayılıyor. Gerçekten bugün, numarası konulmamış diye, bir dünya savaşı yok mu? Birinci diye numaralanan dünya savaşında 10 milyon, ve ikinci diye numaralanan dünya savaşındaysa 60 milyon insan öldürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden günümüze dek, istatistiklerin verdiği bilgiye göre, içsavaşlarda, bölgesel savaşlarda ve yerel savaşlarda öldürülen insanların sayısı da 60 milyondur. Bu ne demektir? Biz 60 milyon insanın öldürülmüş olduğu bir dünya savaşının içindeyiz, ama içinde olduğumuz bu dünya savaşını numaralamadığımız için, dünya savaşını yoksayıyoruz; tıpkı numarasını bilmediğimiz telefonun sahibini, numarasını bilmediğimiz için başımızı da yoksaymamız saçmalığı gibi... Bugün bir dünya savaşı vardır. Numarası konulmadı

diye dünya savaşını yoksaymak saçmalıktır. Numarasız Dünya Savaşı'nın içindeyiz.

Bir gazeteci — Numarasız Dünya Savaşı deyimini ilk siz mi kullanıyorsunuz?

A.N. — Evet... Daha önce hiç duymadım. İlk burda kullanıyorum.

Yerel ve bölgesel savaşların ne demeye geldiğini, anlamını, bir gülmece fıkrasıyla anlatmaya çalışacağım.

Bir toprak ağasının evine gelen konuk, evin bahçesinde, olmayan bir ayağının yerine tahta bağlanmış bir kuzu görünce şaşarak, neden kuzunun ayağının birinin olmadığını, ayak yerine neden tahta bağlanmış olduğunu sorar. Ağa da, bütün kuzuyu birden yiyemediğinden etin bozulmaması için kuzuyu birden kesmediğini, her gün taze et yesin diye kuzuyu parça parça kestiğini, bugün için de bir bacağını kesmiş olduğu yanıtını verir.

Emperyalizm, Numarasız Dünya Savaşı'yla, her gün taze et yesin diye kuzuyu hergün biraz biraz kesen ağa gibi, dünyanın bölgelerini parça parça yiyor. Bölgesel ve yerel savaşların anlamı budur; yoksa dünya savaşı olmuyor demek değildir. Bugün Numarasız Dünya Savaşı vardır ve emperyalizm kuzuyu parça parça kesip yemektedir, taze ete meraklıdır.

Bu yeryüzünde öyle meslekler vardır ki, o meslekten olanlar, o mesleği yapanlar, kendilerini tanıtacak kart bastıramazlar. Bunlar, kendilerini tanıtırlarken, yaptıkları işi söyleyemezler. Örneğin orospuların, örneğin hırsızların, örneğin yankesicilerin örneğin dolandırıcıların, örneğin genelev işletenlerin kartları yoktur ve bu işleri yaptıklarını söyleyemezler.

Genrich Borovik bu günkü önemli konuşmasında bir soru sordu: Dünyanın her ülkesinde değişik türde sosyalist partiler var. Örneğin, Sosyalist parti, Hristiyan Sosyalist Parti, Sosyal Demokrat Parti, Demokratik Sosyalist Parti, Nasyonalist Sosyal Parti, Konservatif Sosyalistler vb... Biliyoruz ki bu dünyada kapitalistler de var... Ama niçin adında kapitalist olduğunu bildiren tek parti bile yok dünyada?

Yoktur, olamaz; çünkü kimi meslekleri yapanlar o meslekleri yaptıklarını açıklayamazlar, mesleklerini bildiren kart bastıramazlar. Örneğin yukarda saydıklarım gibi...

Federenko — Gülmececi, dünyaya başka türlü mü bakıyor ki, başkalarının görmediği şeyleri de görebiliyor?

A. N. — Sanmıyorum. Gülmececi şaşı değil, çarpık bakışlı değil... O da normal görüyor herşeyi. Aradaki ayrım şurdan ge-

liyor sanırım. İnsan baktığı herşeyi görmez; görmeye önceden hazırlıklı olduğu, yani görmek istediği şeyi görür. Aynı şeye bakıp başka başka şeyler görmemizin nedeni de budur. Gülmececi güzel şeyler görmek istiyor. Göremeyince de, görmek istediği güzelliği bozan, çirkinleştiren şeyleri gözünün önünden ve bütün insanların gözleri önünden kaldırmak için onları herkese göstermeye çalışıyor. Buyüzden gülmececi - halktan yana olan gülmececi - dünyayı ençok değiştirmek isteyen yazardır; başının daha çok belaya girmesi de bundandır.

Yaşamda geçen, yaşamda varolan gülmeceyle hiçbir gülmececi yarışamaz. Yaşamın gerçeğindeki gülmece hep önde gider.

Hayranlık duyduğum Rus gülmececileri, Gogol, Saltikov Şçedrin, Çehov, Zoşçenko, çağdaşlarımdan da Fazıl İskender'i çok beğeniyorum.

Federenko — Gülmece yazınıyla ciddi sayılan yazın arasındaki ayrım nedir sizce?

A.N. — Coşumcu roman okuyanlar, çoğunlukla romanın kahramanını kendilerine örnek alırlar. Örneğin «Genç Verther'in Acıları»nı okuyanlardan, romanın kahramanı gibi kendilerini öldürenler bile olmuştur.

Cinayet romanı okuyanlardan, okudukları romanda öğrendikleri cinayet türünü uygulayanların bulunduğunu kriminoloji tarihinden öğreniyoruz. Yani onlar da romandan örnek alırlar.

Sonu acıyla biten aşk romanlarını okuyanlardan, romanın kahramanı için gözyaşı döken okurlar çok olur.

Bir gülmece öyküsü yada romanı okuyup da, ordaki kahramanı örnek alan, o kahraman gibi aptal, kaba, bayağı olmaya kalkan okur var mıdır? Bugüne dek kaç milyon insan Don Kişot'u okudu, ama O'na benzemek isteyen tek okur çıkmış mıdır?

İşte, gülmece yazınıyla öteki yazın arasındaki en büyük ayrım budur.

Vakıf

22 Ekim 1981

(Sanat Olayı — Aralık)

1981'DE TÜRKİYE'YE GELEN EDEBİYATÇI KONUKLARIMIZ

* Peter Juhasz
* Arnold Wesker
* Necati Zekeriya
* Prof Lamia Hacıosmanoviç
* Prof. Louis Bazin
  Irving Wallace
* Prof Petra Kappert
* Prof. Liebe Harkort
* Raymond Jean

●

PETER JUHASZ
«SİYASAL BİLİMLERİN, FELSEFENİN SÖYLEYEMEDİĞİNİ EDEBİYAT SÖYLEMİŞTİR»

Kemal ÖZER

Geçtiğimiz günlerde Macaristan'dan değerli bir araştırmacı geldi İstanbul'a Adı Peter Juhasz. Değerli deyişim, yalnız konuşmamız sırasında öğrendiğim düşüncelerinden kaynaklanmıyor. Bulgaristan'da yapılan uluslararası toplantılarda ilk kez tanık oldum tüm dünyadan gelenlerin ona verdiği değere.

Kendi deyimiyle bir araştırmacı Juhasz. Bugüne dek 200'den çok bilimsel makale ve inceleme yazmış. On yıldan beri de Macarların ve Bulgarların eski tarihiyle ilgileniyor. Ama asıl amacı «bugün»ü anlamak. Bugünü tanımak için de geçmişi tanımanın gerekli olduğu görüşünde.

1930'da bir Macar ovasında doğmuş Juhasz. Pedagoji enstitüsünü bitirmiş. Budapeşte Üniversitesi'nde Macar edebiyatı, Sofya Üniversitesi'nde de Bulgar edebiyatı okumuş. 1954'te Moskova'ya kültür ataşesi atanmış. Macar edebiyatını ve kültürünü yaygınlaştırmak için çalışmış. 1959'dan bu yana Macar Bilimler Akademisi'nde görevli. Akademi içinde zamanla bir Doğu Avrupa Edebiyatı Enstitüsü oluşmuş. Şimdi bu enstitünün yöneticiliğini yapıyor.

Juhasz'ın araştırmacı olarak ilgi alanı, yalnız tarihi değil, edebiyatı da kapsıyor. Bugüne dek Bulgar edebiyatından 20'yi aşkın kitap çevirmiş, 9 tane şiir ve düzyazı derlemesi düzenlemiş. Enstitüdeki arkadaşları da kendisi gibi doğu edebiyatından çeviriler yapıyorlarmış.

Gerek bu çabaların, gerek enstitü kuruluşunun kökeninde yatan görüşü dile getirirken, Sartre'ın bir sözünü andı Juhasz: «Avrupa edebiyatında yeni sözü Doğu Avrupa söyleyecek demişti Sartre. Oysa yüzlerce yıldır bizleri etkileyen Paris olmuştur. Londra ya da Paris'ten geldi diye ikinci sınıf bir yapıt büyük başarı kazanmıştır. Hatta Doğu Avrupa'dan bir yapıtın başarı kazanması için de Batı'dan gelmesi gerekmiştir. Bu çarpıklığı düzeltmek için enstitüyü kurduk. Bilindiği gibi doğu ve batı kavramları görecedir. Macaristan, Türkiye'ye göre batıda, Fransa'ya göre ise doğuda. Bence asıl ayrım, edebiyatın toplumda yüklendiği görevle belirleniyor. Toplumlar da insan organizması gibidir çünkü. İnsanın bir duyu organı işlemezse onun yerini bir başkası alır; kör parmaklarıyla görür örneğin. Doğu toplumlarında siyasal bilimler, felsefe vb. batıdaki gibi ayrı ayrı gelişmediği için hepsinin görevini edebiyat yüklenmiştir. Siyasal bilimlerin, felsefesinin söyleyemediğini edebiyat söylemiştir. Bu yükü taşıması güçlendirmiştir doğu edebiyatlarını. Sartre'ın o sözü söylemesi de doğunun bu güçlü geleneğinden kaynaklanmaktadır bence.»

Doğu ve batı kavramlarına yaklaşımını böyle özetledikten sonra, Juhasz'ın verdiği örnek, edebiyatın nitoliği açısından ülkemiz için de geçerli: «Bugün ben örneğin Le Monde'u okuduktan sonra artık bir Fransız ozanını salt estetik tad almak için okurum. Ama bir Bulgar ya da Türk ozanını yalnız tad almak için değil, halkı üzerine ne düşünüyor onu da öğrenmek için okurum. Umarım edebiyat üstündeki bu yük, doğu toplumlarında da zamanla azalacak. Ne var ki zamanı gelmeden de bu yükten kurtulmaya kalkmamalı.»

Doğu edebiyatları için vurguladığı şeyleri Macar edebiyatı

için de söylenebilir Juhasz'a göre: «Bugünkü edebiyatımızda yeni şeyler de var, ama bunlar 20. yüzyılda başlamıştır. Ünlü müzikçimiz. Bela Bartok yolu açtı. Bartok, bilindiği gibi ,halk müziğinde en eski ve arkaik olanı aradı. Derinliğine daldı bu işin. Genel insansal olanı buldu orda. Halk şarkılarında bu araştırmayı yapması ozanlarımıza da örnek oldu, onlar da araştırdılar. Macar şiirinin bugün en güçlü yönelişi halk şiirinden yararlanma. Folkloru eskiden yalnız gerçekçi olarak düşünürdük. Araştırmalar gösterdi ki absürd de var, sürrealizm de, sembolizm de. Çağdaş Macar şiirine damgasını vuran Atilla Jozsef'in karakteri, bu yüzden, sürrealizmi folklorla birleştirmesinden kaynaklanıyor. Lorca'nın tutumuna benzeyen bu karakter bugünkü Macar şiiri için de geçerli.»

Çağdaş Türk şiirini, Doğu şiiri geleneklerini içermekle birlikte Avrupa şiirinin organik bir parçası olarak niteledikten sonra ülkesindeki edebiyatımızla ilgili etkinliklere şöyle değindi Juhasz: «Macaristan'da Türk dili çalışmalarının geçmişi 100 yılı buluyor. Nemeth gibi, Ligeti gibi ünlü Türkologlar yetişti. Bunların çalışmasını sağladı, Türk halkıyla 2500 yıldır ilişkide olduğumuzu ortaya koydu. Ama Türk edebiyatı uzmanı ne yazık ki yok. İkinci Dünya Savaşından önce tüm çalışmalar dil üzerineydi. Şimdi edebiyatınızdan kitaplar çevriliyor. Oniki yıl önce Georg Hazal'nin düzenlediği bir Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi çıktı. Ama bunlar bilimsel incelemelere dayanan işler değil. Bir kitap önerildiği zaman o edebiyat tümüyle bilinmeli, rastlantıya kalmamalı. Bunun için karşılıklı çaba harcamalıyız. Biz genç Türkologlarımızı edebiyata yöneltmeliyiz, siz de bizi uyarmalısınız. Örneğin Türkiye Yazarlar Sendikası aracılığıyla önerilerde bulunmalı, daha sık karşılaşma olanağı yaratmalısınız. Dört yılda bir düzenlediğimiz Avrupa Ozanlar Karşılaşması yapılacak bu yıl, Türk ozanları da bu toplantıya katılmalı. Ne demişler, gözden ırak olan gönülden de ırak olur.»

1981 içinde üç kitabı yayınlanacak Juhasz'ın. Bunlardan biri, Bulgar Türklerinin Etnogenesisi adını taşıyor. Çin kaynaklarından yararlanarak, İ.Ö. 3-4000 yıl önceden ele almış konuyu. İkincisi, İmperium Kristiyanum adlısı, Bizans, Roma ve Franklar arasındaki savaşı, gelişmek için Hristiyanlıktan nasıl yararlandıklarını irdeliyor. İstanbul'a geliş nedeni de bu ikinci kitapla bağlantılı. Gelişinden yararlanarak Türk şiirini ülkesinde tanıtma girişiminde de bulunmuş. En yeni ozanlarımızdan 20 şiir ve bugünkü Türk şiiri üzerine bir yazı derlemiş. Bunları ülkesine dönünce

Türkologlarla işbirliği yaparak çevirecek ve önemli dergilerden birinde yayınlayacak. Slavist olduğu halde bunu bir görev saydığını, ilerde bu girişimin bir çağdaş Türk şiiri antolojisine kadar gelişeceğini umduğunu söylüyor.

(Cumhuriyet — 22 Ocak)

●

TÜRKİYE'DE BİR İNGİLİZ YAZARı ARNOLD WESKER

Zeynep ORAL

İngiliz yazarı Arnold Wesker geçtiğimiz hafta içinde İstanbul Türk İngiliz Kültür Derneği ve British Counsil aracılığıyla ülkemize geldi, İstanbul ve Ankara'da bir dizi konferanslar verdi. Aşağıda, Arnold Wesker'le yapılmış röportajla sonraki sayfalarda ise oyunları üzerine bir incelemeyi bulacaksınız.

İngiliz tiyatrosunda, «Öfke»den öncesi, «Öfke»den sonrası diye bir ayırım yapar tiyatro kuramcıları. «Öfke», yani John Osborne'un «Look Back in Anger» adlı oyunu... Bu oyunun 8 Mayıs 1956'da «English Stage Company» tarafından Royal Court'da oynanmasından sonra, İngiliz tiyatrosu, 300 yılı aşkın bir süredir yattığı kış uykusundan silkinecek, yepyeni bir döneme adımını atacaktı. Oyun yazarlarının başı çektiği parlak mı parlak bir döneme... Bir tek yazarla, bir tek oyunla olacak iş değildi bu. Brendan Behan, Shelagh Delaney, Arnold Wesker, Clive Exton, John Arden, Harold Pinter gibi yazarlar daha 50'li yılların sonlarında, başarılarını kanıtlamışlar, gerek kendi ülkelerinde, gerek yabancı ülkelerde ünlenmişlerdi bile. Gençtiler: (Osborne «Öfke»yle, Wesker «Kökler»le ilk başarılarını kazandıklarında biri 26, diğeri 27 yaşındaydı.) Tiyatroyu değiştirmekten yanaydılar, üniversite eğitiminden değil yaşam deneylerinden geçmişlerdi ve müthiş inançlıydılar... Bu «genç» yazarlar aracılığıyla İngiliz Tiyatrosu artık bir zümrenin değil, tüm sınıfların, çok yönlü gerçeklerin, yaşanan tüm çelişkilerin «dil»i ve «aynası» olacaktı.

İşte, geçtiğimiz haftalarda ülkemize gelen, İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi, Hacettepe ve Ankara üniversitelerinde, Devlet ve Şehir tiyatrolarında bir dizi konferanslar veren, söyleşilere katılan Arnold Wesker, «Yeni İngiliz Tiyatrosu»nun kilometre taşlarından biriydi.

Mobilyacı çırağı, marangoz kalfası, muslukçu çırağı, tarım işçisi, aşçı yamağı ve pastacı... Arnold Wesker'in oyun yazarlı-

ğından öncesine, ait bildiklerim, biyografilerinde sıralanan bu «işler»le sınırlıydı. Önceden okuduğum iki üç oyunu, 15 yıl önce Mnouchkine'in yönetiminden izlediğim, ve o gün bugün belleğimi terketmeyen «Mutfak» adlı oyunu ise yazarlığına ilişkin izlenimlerimi oluşturuyordu. İstanbul'da birkaç gün süren görüşmeler, konferanslar, tartışmalar boyu tanımak olanağı bulduğum Arnold Wesker'de ise, «önce»si, «sonra»sı diye bir şeyin söz konusu olmadığını, oyun yazarı Wesker ile insan Wesker'in, yazı yazanla, konferans veren, meyhanede içen, «ne öğrenirsem kârdır» diye, çevresini meraklı gözlerle inceleyen, susamış bir beyinle algılamaya çalışan sürekli soru soran Wesker'in bir bütün olduğunu öğrendim. Dünyaya bakışıyla, düşünceleri, söyledikleri, yapıtının biçimi ve oeuvreleri arasındaki (yirmi yıl önce yazdığıyla son yazdığı oeuvre arasındaki) tutarlılığı izledim. Kimi kez o konuşurken, oyun kahramanlarından biri konuşuyor, kitaplarından parçalar okurken de, sohbet ediyor, öncekî gün geçirdiği bir deneyi aktarıyor sandım. Ve İstanbul'da kaldığı 4-5 gün sonunda da, Vasfi Rıza Zobu'nun son söylediklerinden yeni üniversite yasasına, Şehir Tiyatroları'ndan atılanların şimdi ne yaptıklarından Genco Erkal'ın yeni oyununa, hangi yazarımızın ne yazdığından ülkedeki son uygulamalara varana dek çeşitli konularda bilgi sahibi olmasına da şaşmadım.

Kimi, İngiliz tiyatro kitapları Arnold Wesker'i «İşçi sınıfının oyun yazarı» diye tanımlıyor. Bu tanımlamada Wesker'in «ben kişinin işiyle olan ilişkisini yazıyorum» demesinin ve oyunlarında bu sınıfın kişilerine ve sorunlarına eğilmesinin emeğe saygısının rolü büyük. Ama İngiltere'de oyunlarını izleyenler kim? İşçi sınıfı mı?

«Benim kökenim işçi sınıfı. Oradan geliyorum. Oyunlarımda, özellikle ilk oyunlarımda kendi işimin deneylerinden yararlanmam, bu sınıfın ilişkilerin dile getirmem doğaldı... Kabul etmek gerek ki yazarlar ya da gazeteciler ,ayrıntılara girmektense, bir oyun yazarını bir etiketle tanımlama kolaylığına saparlar. (Üstelik gazetelerde fazla ayrıntıya girmeye yer de yoktur) Ve bu etiketin dışında kalan hiçbir şeyi görmek istemezler. Bu nedenle sanatçının bir etiketle tanımlanmasını sakıncalı buluyorum... Oyunlarımı kimin izlediğine gelince? Kesin bir yanıt vermek güç. Çünkü bu konuda hiçbir araştırma yapılmamış. Ancak İngiltere'de işçi sınıfı kadar, okuması yazması olmayanların ya da çeşitli meslek sahiplerinin de oyunlarımı izlediğini biliyorum. Ancak kesin bir sonuca varmak güç...»

Başa dönüyoruz. Kendi sınıfından, bu ilişkilerden, bu deneylerden hareket ederek oyun yazdığını söyleyen Arnold Wesker ekliyor:

«Ancak hiçbir zaman belli ideallerin, kuramların yazarı olmadım. Bir düşünceyi, bir kuramı ıspatlamak için oyun kişileri, değişik durumlar icad etmedim. Kesin sonuçlar, ya da kesin çözümler önermek için oyun yazmadım. Hayır, yazar olarak, düşünceden değil, deneylerden hareket ettim. Hangi deneylerden? İnsanoğlunun yaşamına, davranışına, insan gerçeğine, bunların bir yanına, bir parçasına ışık tutan deyelerdan... Şöyle örnekleyebilirim: 4 yıl mutfaklarda çalıştım. Bunun sonucu «Mutfak» adlı oyunumu yazdım. Ancak yıllarca kitap satıcılığı da yaptım, ama bundan bir oyun çıkmadı. Mutfaktaki işim, oradaki tanıklığım ve deneylerim yaşama, yaşamın bir yönüne ışık tutuyordu. Bu deneyimi, yaşamı aydınlatabilecek biçimde yeniden düzenleyebildim. Kitap satıcılığındaki hayır.»

İnsan gerçeğine, insan yaşamına (bu yaşamın bir yönüne) ışık tutmak... Wesker'in deyişiyle «insanın içindeki o müthiş «pırıltı»dır önemli olan. «İnsandaki, insanoğlundaki o pırıltıyı söndüren, yok eden, baskı altına alan her şey beni insanlığımdan utandırıyor, nefretle karşılıyorum. Bu pırıltıyı yücelten ne varsa ondan yanayım» diyor. Evet ama, «insanoğlunun içindeki o kutsal pırıltı» gücünü nereden alacak. Öyle ya güç, güçlülük kavramı öylesine göreceli ki günümüzde? Wesker'in «Tüccar» adlı oyununda da tartışıldığı gibi paradan mı, soyluluktan mı, ahlâk değerlerinden mi, yoksa şiddetten mi kaynaklanıyor güç?

«Bilgiden» diyor Arnold Wesker. Ve «bu sorunun yanıtını 'Tüccar' adlı oyunumda, en büyük serveti kitapları olan Shylock'dan alalım» diye ekliyor. İşte Shylock'un (Ya da Wesker'in) dedikleri:

«Müthiş bir şey! Bilgi, tıpkı toprak altındaki kaynak gibi, duru, taptaze, hep oradadır, taa ki bir gün - fışkırır! Haydaa! Fokur, fokur! Karanlık ve korkunç dünyalardan gelmişlerin, can çekişenlerin içmesi için! Bayılıyorum bilgiye! Demagoglar, o ihsan eyleyen gülüşleriyle çarkların dişlilerini daha da sıkıştırırken, generaller şan ve şerefin dünyadaki her şey olduğuna inanırken Haydaa! Küçük kaynak, fokurdar! Yukarı! Fokur fokur! O minicik, kaybolmuş kaynak, onca soruyu, onca verimli kuşkuyu içeren su birikintisi fokurdar. İşte bilgi! Söz! Kelime! Sağlam! Yazılı! Basılı! Orada! Yok edilemez! Haydaaa! Bayılıyorum bilgiye! Fokur fokur, fokur fokur!»

Shylock'un bıraktığı yerden Wesker sürdürdü:

«İnsanın ya da toplumun itici gücü bilgi olmalı... Dünya bir kaos ve her insanın içinde dünyayı, yaşamı düzenleme, bu kaosa bir düzen getirme içgüdüsü ve dürtüsü var. (Nitekim sanatın da amacı bu kargaşaya bir düzen getirmek değil mi?) Ancak, yaşamın karmaşasını düzenleme çabası ya da bir düzen yartma çabası başka şey, kendi düzenini başkalarına kabul ettirme başka şey. Düzen yaratırken, karanlık noktaların aydınlatılması söz konusu, bu da ancak bireyin özgür seçimiyle olur. Kendi düzenini başkalarına zorla kabul ettirmeye ise baskı denir... (Wesker'de sanat ve yaşam öylesine iç içe ki, bu sözleri hem yaşamı, hem sanat için geçerli olabilir.)... Sanatın amacının kesin çözümler getirmek kesin yanıt vermek olmadığını daha önce de belirttik. Doğru soruları sorabilmesi bile çok önemli. Sanatçı, soruları sormak, saptamak, yaşamın bir yönünü büyüteç altına almak, odaklamakla, dikkatleri çekmekle yükümlüdür. Ancak bu yükümlülüğünü yaşamın karmaşasını vererek değil, bunu bir tiyatro oseri, bir kitap, bir resim vb. olarak düzenleyerek, özgür seçimlerle yerine getirebilir.»

Dünya, Arnold Wesker'i oyun yazarı olarak tanıyor ama öykü ve şiir de yazıyor. İstanbul Türk - İngiliz Kültür Derneği'nde öykülerini okuyor kalabalık bir dinleyici topluluğuna. İnsan ilişkileri üzerine kurulu öyküler. Kendi deyişiyle, «sevmekten çok sevilmekten kaynaklanmış», «Mavi Kâğıda Aşk Mektupları», ve «Ocak Ayında 6 Pazar» adlı kitaplarından seçmeler... Kanlıca'da yoğurt yerken «Çok kötü bir ozanım. Zaman zaman şiir yazıyorum ama iş yok» diyor... Bir dost toplantısında «Öykülerime bayılıyorum» diyor... Bir meyhanede «hayatta en çok istediğim şey roman yazmak» diyor.

«Roman yazmak istiyorum, böylelikle eserimle aramıza yönetmenler, oyuncular girmez, giremez.» Tiyatro yönetmenleri ve tiyatro oyuncuları... İşte galiba Wesker'in «bam teline» bastık. «Tiyatronun geleceği, oyun yazarlarına bağlıdır» diyen Wesker, yönetmenlerden biraz fazla yakınıyor. Katılmasak da, işte bu konudaki düşünceleri:

«Oyun yazarı, yaratıcı bir sanatçıdır, yönetmen ve oyuncular ise yorumlayıcı sanatçı. Ve bugün dünyanın birçok yerinde yaratıcı sanatçılarla, yorumcu sanatçılar arasında ilan edilmiş bir savaş vardır. Bunların ilki, oyun yazarları, kendi malzemesini seçerken, yeniden düzenlerken, inanılmayacak kadar çok riskler alırken, yorumcu sanatçı, yönetmen ya da oyuncu, kendisine su-

nulan binbir oyuncak —Sanki Pandora'nın kutusu gibi— arasında kulaklarına gelen zehirli bir fısıltıyı dinler: 'Sen kukla değilsin, senin de kendi düşüncelerin var' diyen bir fısıltıyı. Ve kendi düşünemeyen yönetmen, oyun yazarından başka her yere, kimi kez de doğmalara başvurur. Böyle bir durumda yazar üzerine ne müthiş bir sansür uygulandığını düşünebiliyor musunuz! Yönetmenlerin hepsi böyle demiyorum. Günümüzde, yazarla çatışmaya girmeyen yönetmenler de var. Ve buna karşı kötü, tembel, yüreksiz oyun yazarları da var. (Ne yazık ki çoğu böyle.) Ve yine, bugüne dek fildişi kulelerinden çıkıp da çevrelerine bakmamış olan oyun yazarları da var. Ve şimdilerde ilk kez kendi kabuklarından çıkıp yeni yeni çevrelerine bakmanın, başka oyun yazarlarıyla ortak sorunları olduğunu farketmenin şaşkınlığını yaşıyorlar.»

Arnold Wesker'in 1978'den bu yana İTİ'nin başkanı olduğunu belirttikten sonra aynı konuda başka söyleyeceklerini dinleyelim:

«Günümüzde yaratıcı sanatçıların yok edilip, yorumcu sanatçıların ön plâna geçmelerinde şöyle bir durum da var. Örneğin bir oyuncu ya da yönetmen yıllarca Çehov, Shakespeare yorumlamış, ya da bir müzisyen, Mozart, Beethoven vb. yorumlamış. Bir yerde kendini biraz da onların yerine koyuyor. Sonuç: Günümüz oyun yazarı Shakespeare, Çehov vb. ile, günümüz bestecisi Beethoven, Mozart'la karşı karşıya kalmış, onlarla rekabet halinde buluyor kendini. Aynı çatışma, yazar - yayınevi, ressam galeri sahibi arasında da var tabii...»

Arnold Wesker'in konferanslarının bir bölümünü bu konulara ayırdığını düşünürsek, bu konuda yüreğinin çok yanık ve daha söyleyecek çok şeyi olduğunu kavrayabiliriz. Öte yandan oyunlarının 14 dile çevrildiğini, 50 ülkede oynandığını da düşünürsek, var olduğunu savunduğu bu «savaşta» bu çatışmada pek de kayıp vermediğine, yenik düşmediğine hükmedebiliriz. Ne var ki bu «çatışma alanını» yanlış bir temele oturtup oturtmadığını, yanlış ayrıntılara saptırıp saptırmadığını da tartışabiliriz.

Arnold Wesker'in oyunlarında kadınlar (ki çoğu, düşünen, tartan, tartışan, üreten kadınlar) önemli bir yer tutuyor. Uyaran, öneren, doğruya ışık tutan, güçlü olan onlar. Neden?

«Bunda, güçlü bir annenin etkisi olabilir. Kadınlardaki olağanüstü duyarlılık gücü olabilir, sanatçı yaradılışında da bu duyarlılığın bulunması olabilir.»

Tartışma, tartışabilme, Arnold Wesker'in dünyasında önem-

li bir yer tutuyor... Düşünceleri, kavramları, insanları kalıplaşmış etiketlerle nitelemekten kaçınması, (Örneğin konuşurken bir ara» artık dünyayı sağ ve sol olarak düşünmüyorum» diyor) Çevresine her an bin bir soru sorması hep burdan kaynaklanıyor. Daha ilk oyunu «Kökler»de «Milyonlarca insanız şu ülkede, birimiz bile doğru dürüst soru soramıyoruz. Kolayına kaçıyoruz. Suratımıza tükürüyorlar, oralı bile olamıyoruz» diyordu ya... Ve ilk oyunundan son oyununa, hepsinde oyun kişilerinin birbirleriyle ve kendileriyle tartışması Arnold Wesker'in bu yanını vurguluyor... Uzun boylu tartışmalara sayfalarda yer yok. Öyleyse özetleyip bitirelim:

«Dünyada, yeryüzünde ve insanda, doğrudan, iyiden, güzelden yana, ve hoşgörüden yana, ve toplumdan yana, ve çoğulcu düşünceden yana olana inanıyorum. Sanatımla bu saydıklarıma tanıklık etmeye çalışıyorum.»

(Sanat Dergisi — 15 Nisan)

WESKER'IN ŞAŞIRTICI GELİŞMESİ

Cevat ÇAPAN

1963-64 tiyatro mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Üsküdar, Fatih ve Tepebaşı bölümlerinde «Kökler» adlı bir İngiliz oyunu oynanmış, seyircinin ilgisine, bir iki övücü yazıya karşın bu oyunun yazarı Arnold Wesker, Türkiye'de yeterince tanınamamıştı. Böylece altmışların başlarında siyasal konulara ağırlık vermeye başlayan tiyatro topluluklarımız da siyasal ve toplumsal sorunları bizim anlayacağımız bir dille işleyen tutarlı bir sanatçıdan yararlanma fırsatını kaçırmışlardı. Oysa ilk iki oyunu olan «Arpalı Tavuk Çorbası» (Chicken Soup with Barley) ile «Mutfak» (The Kitchen) daha 1953 yılında İngiltere'de oynanmış ve Wesker'i ellilerin ortasında yeni bir oyun yazarları kuşağının başlattığı silkiniş hareketinin önde gelen temsilcilerinden biri durumuna getirmişti. «Arpalı Tavuk Çorbası» ile «Kökler» (Roots) ve «Kudüs'ten Söz Ediyorum» (I'm Talking About Jerusalem) daha sonra «Wesker Trilojisi» diye anılan bir üçlemeyi oluşturacak, 1960'tan sonra da Wesker oyun yazarlığında yeni deneylere girişecekti.

Daha otuzuna varmamış bir yazarın bu dört oyunla uluslararası bir üne kavuşmasında elbette her şeyden önce dile getirdiği yaşantıların çarpıcılığı, tiyatro anlatımının yalınlığı ve içten-

liği en önemli etkenlerdi. Ama Wesker'in yetiştiği çevre, aile ilişkileri, çalıştığı işler de gazetelerin abartmalı haberleriyle beslenen okur ve seyirci yığınlarında ona karşı romantik bir ilginin doğmasına yol açmıştı. Arnold Wesker, Rusya'dan ve Macaristan'dan İngiltere'ye göç etmiş bir Yahudi ana-babanın oğluydu. Londra'nın Doğu kesimindeki yoksulca bir mahallede doğmuş ve ortaöğreniminden sonra mobilya tamirciliği, aşçı yamaklığı ve pastacılık gibi çeşitli işlerde çalışmıştı. Üniversiteye gitmemişti ama, Gorki gibi o da kendi üniversitelerinde yazarlık hayatı için zengin bir hazine olarak kullanacağı deneyimler edinmişti. Aile çevresi ona büyük bir insan sevgisi, emek saygısı aşılamış, içinde yaşadığı dünyaya karşı uyanık bir ilgi ve köklü bir sorumluluk duymasını öğretmişti.

Arnold Wesker inançsız bir toplumun «donkişotluk» saydığı böyle bir tutumla oyun yazarlığına başladı. Ama daha ilk oyunlarında içtenliği ve tekniğinin sağlamlığı ile kendisine yöneltilen yüzeysel eleştirileri göğüslemeyi başardı. «Mutfak» yıpratıcı koşullar altında çalışan sıradan insanları somut iş ilişkileri içinde sergileyen son derece hareketli bir oyun olarak sahnelendi. Wesker, dünyanın Shakespeare için bir sahne olabileceğini, kendisi içinse bir mutfak olduğunu söylüyor ve büyük bir lokantanın mutfağında bir araya getirdiği çeşitli insanlarla içinde yaşadığımız düzenin çarpıklıklarını dramatik bir biçimde yansıtan küçük bir evren yaratıyordu. Oyunun sonunda lokanta sahibinin mutfakta çıkan olaylar üzerine öfkeye kapılıp işçilerine verdiği ücretin küçümsenmemesi gerektiğini hatırlatması ve «Daha ne istiyorsunuz?» diye sorması bile bizim orada çalışanların elde ettiklerinden çok daha fazlasına ve iyisine lâyık olduklarını anlamamıza yetiyor.

Yalnız Londra'daki bir mutfakta çalışanların değil, yeryüzünde yaşayan bütün insanların bugünkünden daha güzel, daha mutlu bir dünyaya lâyık oldukları inancı Wesker'in daha sonraki oyunlarında da geliştirerek işleyeceği sürekli bir temadır. «Arpalı Tavuk Çorbası»nda en büyük direnme gücü birbirlerine duydukları sevgi olan yoksul bir göçmen ailesindeki bireylerin bu sevgisinin içe dönük bir dayanışma olmadığını, İspanya İç Savaşı'ndan 1956 Macaristan ayaklanmasına kadar dış dünyada olup bitenlere uzanan bir ilgi ve doğruluk arayışı ile de beslendiğini görür, bunun her türlü aldırışsızlığa, vurdumduymazlığa ve yılgınlığa karşı çıkan çok daha insancıl bir dayanışma olduğunu anlarız. «Kökler» ise gene aynı içtenlikle kafa ve duygu tembel-

liğinden kaynaklanan bilgisizliğe karşı ilk bakışta çocuksu gibi görünen bir bilinçlenmenin öyküsüdür.

«Kudüs'ten Söz Ediyorum» oyununda da romantik toplumculuğun içine düşebileceği yanlışlar sergilenir, ama bu yanlışların bile yılgınlığa kapılmayı gerektirmediği görüşü somut durumlarla vurgulanır. Wesker'e göre gerçek mutluluk Blake gibi Kudüs'ü, o kutsal kenti ya da cenneti kendi çevremizde kurmaya çalışmaktadır. Bu da kafamızda bir düş ülkesi kurmakla değil, içinde bulunduğumuz somut koşulları değiştirmeye karınca kararınca katkıda bulunmakla gerçekleşir.

Wesker 1962'de sahnelenen «Her Yemekte Kızarmış Patates» (Chips with Everything) oyunu ile yeni bir sahne tekniğiyle İngiltere'nin sınıfsal sorunlarını ele alıyordu.

1965'te yazdığı «Kendi Altın Şehirleri» (Their very Own and Golden City) adlı oyununda da güzel ve mutlu bir dünyanın kurulması için düşlerle gerçeğin birbirine karıştırılmaması, düş kırıklıklarının nereden kaynaklandığı, bunların yılgınlığa dönüşmemesi için nasıl bir eleştirel duyarlığın gerektiği görüşü savunulur. Wesker artık oyunlarında daha yoğun, daha şiirsel bir tiyatro dili yaratma çabasındadır. Bu yüzden ilk oyunlarındaki yalınlığı arayan eleştirmenler onun artık bilmediği konulara el attığını, hatta bir ölçüde sınıf değiştirdiğini bile söylemek anlayışsızlığını gösterirler. Aynı eleştirinin iki kişilik lirik bir oyun olan «Dört Mevsim»e (Four Seasons) de yöneltildiğini görürüz. Oysa Wesker büyük bir içtenlikle hem kendi olgunlaşmasını, hem de daha iyi anlamaya başladığı daha karmaşık bir dünyayı kendine özgü dramatik bir dille oyunlaştırma çabası içindedir.

Bu dönemde, Wesker'in oyunlarında dile getirdiği sorumluluk duygusu, sanatı daha yaygın bir çevreye ulaştırma çabasıyla da bütünleşir. 1961 yılında İngiltere'deki İşçi Sendikalarının desteğiyle kurduğu «Centre 42» adlı kültür merkezinde sanat yönetmeni olarak düzenlediği sanat şenlikleriyle yalnız tiyatro yapıtlarının değil, müziğin, resmin, sinemanın da sanat ve kültür etkinlikle?rinden yoksun olan bölgelere iletilmesi için çalışır. Asıl amacı sanat yapıtlarının tüketimini yaygınlaştırmak değil, bu örnek çalışmalarla toplumun her kesiminde yaratıcılığın boy vermesine katkıda bulunmaktır. Ne yazık ki, bu girişimi 1961'den 1970'e kadar süren çalışmalarında gereken para desteğini bulmaz ve Wesker yeniden yaşamını yalnızca bir oyun yazarı olarak sürdürmek zorunda kalır.

Ama Wesker'in sanat yönetmeni olarak giriştiği bu işte tam

bir başarıya ulaşılmaması bile onun yazarlık gelişmesini engelleyemez. 1970'te yazdığı «Dostlar» (Friends) 1972'de yazdığı «Yaşlılar» (The Old Ones), 1974'teki «Düğün Şöleni» (The Wedding Fearst) ve 1976'daki «Mavi Kâğıda Yazılmış Aşk Mektupları» (Love Letters on Blue Paper) adlı oyunları sınıflı bir toplumda yaşayan insanların düşlerini, mutluluklarını, başarısızlıklarını artan bir acımasızlıkla, ama büyük bir anlayışla çözümlediği parlak tiyatro yapıtlarıdır.

Wesker 1975'te sahnelenen «Gazeteciler» (The Journalists) ve «Tacir» (The Merchant) oyunlarıyla yeni bir ustalık aşaması gösterir. «Gazeteciler» ilk oyunlarından Mutfak'ta olduğu gibi belli bir işte çalışan insanları somut ilişkiler içinde ele alır. Ama bu oyunda düşünsel içerik çok daha yoğun, kişisel ilişkiler ise çok daha karmaşıktır. Gazetecilik uğraşının kamuoyu yaratmadaki sorumluluğu, demokrasinin işlemesi için gereken bilinç ve birikim düzeyi çarpıcı tiyatro tekniğiyle işlenir. Tacir'de ise Shakespeare'in «Venedikli Tacir» oyunundaki kişilerle Wesker'in ırk ayrımı sorununu çok daha evrensel insan sevgisi temasından soyutlamadan özgün ve olgun bir oyun yarattığına tanık oluruz.

Bütün yazdıklarında ve yaptıklarında Wesker'in güç kaynağının köklü bir insan sevgisi ve emek saygısı olduğunu söyleyebiliriz. Bu soylu kavramların inançsız ve kötü niyetli bir dünyada her gün rezil edildiğini görsek bile, çevremizde bu kavramların vazgeçilmez güç kaynakları olduğunu kanıtlayan insanlar ve davranışları tanıyabilmemiz biraz da Wesker gibi sanatçıların çabalarıyla gerçekleşir. Wesker bu zengin kaynağa hiçbir zaman yüz çevirmediği, yalın ve içten olmaktan korkmadan karmaşık sorunlarla boğuşmayı göze aldığı için gelişen ve olgunlaşan bir yazar olarak önemini sürdürüyor.

(Sanat Dergisi — 15 Nisan)

●

YUGOSLAVYALI TÜRK YAZARI NECATİ ZEKERİYA VE LAMİA HACIOSMANOVİÇ

Füsun ÖZBİLGEN

Türk yazın ve şiirini Yugoslavya'da, Yugoslav edebiyatçıların yapıtlarını da Türkiye'de tanıtmakta büyük hizmeti olan Makedonyalı Türk Yazarı Necati Zekeriya ile İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde sergilenen İtalyan Ressam Bruno Caruso'nun öz-

gün baskı sergisinde karşılaştık. Necati Zekeriya ve Prof. Lamia Hacıosmanoviç, bir süre için Türkiye'yi ziyarete gelmişlerdi.

Resimleri dünyanın en ünlü müzelerinde yer alan İtalyan Ressam Caruso'nun çizimlerini izledikten sonra akademinin bahçesinde boğazdan Marmara'ya akan mavi denizi seyrederek Yugoslavya'dan gelen konuklarımızla söyleştik.

Necati Zekeriya, Türkiye'ye geliş nedenini şöyle açıkladı:

«Türkiye'ye dostlarımı görmeye geldim. Dostluklar şiir gibidir, ya da öyle olmalıdır. Bir kez açarlar baharını ve sonra yaşarlar ölümsüzlüklerini. Dahası da dostluklar bir uzun köprüdürler dünyada. Yakınlaştırırlar insanları, uygarlıkları, sanatları, ülkeleri...»

Türkiye'deki okurlara Yugoslav ozanlarını ve öykücülerini tanıtırken, Türkçeden yaptığı çevirilerle de Yugoslav halklarına Türk edebiyatçılarını tanıtan bir kültür elçisi Necati Zekeriya. Şu sıralarda ne gibi çalışmalar içinde olduğunu sordum. Boğazın güneş ışınları ile yaldızlanan mavi sularına daldı bir an, sonra yanıtladı:

«Yazarlar bir telaş içindedirler hep. Bin yıl yaşayacakmış gibi bir çok şeyleri yazmak, yaratmak isterler. Ben de bunlardan biriyim anlaşılan. Hiç ölmeyecekmişim gibi çok şeyler yapmak istiyorum. Bilmem ömrüm yetecek mi?»

Necati Zekeriya, şu sıralarda Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi hazırlamakla uğraşıyor. Antoloji bu yıl sonuna kadar Belgrad'da yayınlanacak. Antolojide Nazım Hikmet için yüz sayfalık bir önsöz yazarak, 6 bin mısralık derleme hazırlamış. Ayrıca Türk çocuk şiirinden de bir antoloji üzerinde çalışıyormuş. Cem Yayınları arasında çıkmak üzere de Çağdaş Yugoslav Şiirleri Antolojisi hazırlıyor Zekeriya.

Ayrıca Varlık Yayınları'nda da Çağdaş Bosna - Herkes öyküleri yayınlanacak.

Türk edebiyatındaki gelişmeler konusundaki düşüncelerini sordum Necati Zekeriya'ya. İlginç bir gelişmeye dikkat çekti.

«Çocuk yazınımızda, giderek olgunlaşan sanat, estetik çizgisini ve bu yazına karşı yayıncıların soylu anlayışını beğeniyorum. Şimdi bize düşen Türk çocuk yazınını da Yugoslavya'da tanıtmaktır. Nitekim bu yıl içinde Aziz Nesin'in Şimdiki Çocuklar Harika adlı romanı Makedonca, Dağlarca'nın da Sırp - Hırvatça ve Makedonca birer çocuk şiir kitabı yayınlanacak.»

*

Diğer Yugoslav konuğumuz Prof. Lamia Hacıosmanoviç, Bosna

Hersek Sarayova Üniversitesinde dünya edebiyatı öğretiyor. Türk romanı, öykü ve şiirlerinden pek çoğunu Yugoslav dillerine çevirmiş. Şimdiye dek hangi yazarlardan çeviriler yaptığını soruyorum.

«Ercüment Ekrem, Nazım Hikmet, Melih Cevdet, Halide Edip, Necati Cumalı, Yahya Kemal, Cengiz Bektaş, Tahsin Saraçdiye saymaya başlıyor. Bu kadar geniş bir zaman boyutu içinde çeşitlediği isimleri duyunca. «Anlaşılan tüm Türk edebiyatçıları Yugoslav dillerine kazandırılmış» diye düşünüyorum ve Yugoslavya'dan gelen kültür elçisi dostlara yaptıkları çalışmalar için içten teşekkür ediyorum...

(Cumhuriyet — 8 Mayıs)

●

Prof. LOUIS BAZIN
«GERÇEKLER BİLİMLE AÇIKLANMALIDIR»

Paris Türkoloji Enstitüsü Müdürü Prof. Louis Bazin, Yankı'nın sorularını yanıtladı:

YANKI — Türk ve Fransız bilim adamlarının katıldığı kollokyumun amacı neydi?

BAZIN — Amacı Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. Yıldönümünü kutlayarak, İstiklal Harbi ve Kemalist Devrim zamanındaki Türk—Fransız münasebetlerini incelemekti.

Y — Fransız aydınlarının ve basının Kemalist Hareket karşısındaki tutumu neydi?

B — İlk olarak, çoğunlukla aleyhindeydi. Ama zaman geçtikçe Fransız aydınlarının ve basının cesur Türk vatanseverlerine ve prestijli şeflerine karşı saygı ve sempatileri hızla arttı. Sonunda birkaç muhafazakar aydın ve gazete müstesna olmak üzere Kemalist Harekete karşı dostluk duyguları beslediler.

Y — Fransız Radikal Partisi'nin Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Atatürk'ü ve Kemalist Hareketi desteklemiş olmasını nasıl açıklıyorsunuz?

B — Fransız Radikal Partisi'nin ideolojisi, Kemalist İdeolojiye yakındı. Cumhuriyetçilik, laiklik, vatanseverlik, ilericilik, ikisinin de başlıca temelleriydi. Bundan başka Fransız hükümetinin başına gelen Radikaller, Kemalist Türkiye'nin menfaatlerinin Fransa'nın hakiki menfaatlerine uygun olduklarını anlamışlardı.

Y — Kurtuluş Savaşı'nda, müttefikler arasında Kemalistlerle ilk olumlu ilişkiyi kuran ülke Fransa oldu. Niçin?

B — Söylediğim gibi, Fransız aydınlarının ve basının çoğunluğu Kemalist Hareketine karşı sempati duyardı. Sol ve orta partileri de aynı fikirdeydi. Fransız halkı da, feci bir harpten sonra bir an önce tam bir barış istiyorlardı. Bundan başka Doğu'daki İngiliz-Fransız rekabeti yüzünden Fransız hükümeti İngiltere'ye karşı durumunu, Türk dostluğuyla desteklemek istedi.

Y — Fransa'daki Türkoloji çalışmaları ne durumdadır?

B — Fransa'da Türkoloji otuz yıldan beri çok gelişti. Eskiden tek Türkoloji merkezi, Paris'teki Doğu Dilleri Okulu'ydu. Bugün ise Fransa'da 3 Türkoloji Enstitüsü vardır: Aix-en-Provence, Strazburg ve Paris Üniversitelerinde. Türkçeyi öğrenen talebelerin sayısı çok arttı. Aynı zamanda, Türkoloji yolunu seçen genç dilci ve tarihçilerin sayısı çoğaldı. «Turcia» adlı bir ilmi dergi kuruldu. Türkolojiye ait makalelerin, kitapların sayısı seneden seneye artmaktadır. Başlıca konuları şunlardır: Türkiye'nin Türkçesi, Türk Edebiyatı ve Folklorü, Osmanlı Tarihi, Çağdaş Türkiye'nin Tarihi, Türkiye'nin Dışındaki Türk Dilleri, Lehçeleri, Edebiyatları, Halk Gelenekleri, Eski Türk Kitabeleri, Uygur Metinleri, genellikle Türk Kültürünün Tarihi.

Y — Türkiye son yıllarda, örneğin Kıbrıs ve Ermeni konularında Fransa'nın tutumundan memnun değil. Türkiye, Fransız kamuoyunu aydınlatmak için sizce neler yapmalıdır?

B — Hakiki tarih ve bugünkü durum, gerçeğe uygun olarak bitaraf ilim adamlarınca serbestçe yazılmalı ve neşredilmelidir. Çünkü polemiksiz, propagandasız bu gibi yazıların tesiri kuvvetli olacaktır. Atatürk'ün şu fikrinden ayrılmamalıdır: «Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir.»

(Yankı — 18 Mayıs)

●

AMERİKALI YAZAR TÜRKİYE HAKKINDA KİTAP YAZIP FİLM ÇEKECEK

Amerikalı tanınmış yazar ve film yönetmeni Irving Wallace, «Yüzyıllarca yaşamış bir topluluk, neden bu kadar geri kalmış bir türlü aklım ermedi» dedi. Eşi ile birlikte dinlenmek için Türkiye'ye gelen ünlü yazar, gezip dolaştığı yerlere hayran kaldığını açıkladı ve «Çok yazık, sizde bu güzellikler varken dünyayı ayağınıza getirirsiniz» şeklinde konuştu. Irving Wallace, en çok tabii güzelliklere hayran kaldığını belirtti ve Türkiye'yi içeren bir

roman yazacağını ayrıca konusu Akdeniz yöresinde geçecek ve İstanbul'un tarihi köşelerini tanıtacak bir film yapacağını açıkladı. Türkiye'de «Chapman Raporu» adlı romanı ve filmi ile ayrıca «Yedi Aşk Dakikası», «Gölgeler», «Temas» filmleri ve «Titreşim», «Delicesine», «Başkan» ve «Nobel» adlı kitaplarıyla tanınan Amerikalı yazar yayınlayacağı kitabın ön bilgilerini almak için yine geleceğini bildirdi.

(Günaydın — 1 Ekim)

●

«GÖÇ OLGUSUNUN GETİRDİĞİ KÜLTÜR SORUNLARI»

(Türk - Alman Kültür Enstitüsü)

Türk-Alman Kültür Enstitüsü «Göç Olgusunun Getirdiği Kültür Sorunları» konulu bir seminer düzenledi. 11-13 Kasım tarihleri arasında yapılan seminerin işlevi: «Türk halkının önemli bir bölümü, ekonomi politik nedenlerle, doğal gelişiminden koparılıp, Alman toplumu arasına katılmıştır. Bu durum, yalnız örgütsel, yasal ve toplumsal sorunlara değil, geniş kapsamda büyük kültürel sorunlara da yol açmaktadır.

Kültür şoku, kökeninden koparılma gibi kavramlar, sorunu temelden kavramaya yeterli olmayan, yüzeysel tanımlardır. İstanbul Türk-Alman Kültür Enstitüsü bu seminerle, Türk-Alman ilişkilerindeki bu yeni boyutları vurgulamayı amaçlamaktadır.» biçiminde sunuldu.

Konuşma düzeni:

Birinci gün, 'Genel Sorunlar' Prof. Dr. Petra Kappert «Birbirine Yabancı İki Kültürün Karşılaşması Üzerine» (Giriş Konuşması)· Prof. Dr. Özek, Prof. Hofer, Dr. Babaoğlu, Dr. Dilsiz «Kültür Şokunun Etkilerinin İnsanbilim Açısından Çözümlenmesi»; Hasan Evcim, Canan Kahraman «Sorunu Yaşayanların Kendi Kendilerini Çözümlemeleri».

İkinci gün, 'Kültürel Karşılaşmanın Aynası Olarak Dil' Prof. Dr. Liebe-Harkort «Dil Yapılarındaki Düşünme Biçimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi; Klaus Schuricht «Alman Okulları Eğitim Programında Türkçe Derslerin Anlam Ve Önemi»; Dr. Sargut Şölçün «Aras Ören'in Berlin Üçlemesinin Dil Açısından İrdelenmesi.»

Üçüncü gün, 'Edebiyat: Yazın Yaratıcılığının İç Nedenleri' Bildiri-Okuma, Yöneten: Murat Belge, Katılanlar; Orhan Duru, Ferit Edgü, Tezer Özlü Kıral, Tonıris Uyar.

*

AÇIŞ KONUŞMASI

Eckart PLINKE
(Türk-Alman Kültür Enstitüsü Yöneticisi)

Türk halkının önemli bir bölümü, ekonomi politik nedenlerle, doğal gelişiminden koparılıp, Alman toplumu arasına katılmıştır. Bu durum, yalnız örgütsel, yasal ve toplumsal sorunlara değil, geniş kapsamda büyük kültürel sorunlara da neden olmuştur.

İnsan, içinde taşıdığı değer yargılarını, toplumsal kuralları ve davranış biçimlerini bir kültür toplumundan diğer topluma birlikte taşır. Kişinin içinde taşıdığı bu değer yargıları, içine yeni karıştığı toplumun değer yargılarıyla karşılaşır. Bu durum, çelişkilere yol açar. Bu çelişkilerin çözümünde de insan gene bir başına bırakılmıştır. Bazan bir kurum ya da kişi ona yardımcı olur, ama çoğunlukla hem ailesinin hem de yeni ve eski sosyal çevresinin baskısı altında bu çelişkileri çözümlemek zorunda kalır.

Bu önemli bireysel sorunlar yanısıra, bir de karşılaşan iki kültürün boyutlarının farklılığının yol açtığı sorunlar vardır.

Kültürel kaynaşma eveniminin en etkin olgusu mutlak dildir. Bir toplumun kültürel yansımalarının ilk belirtileri dilde saptanır. Bu sav, hem konuşma hem de yazı dili için geçerlidir.

Türk-Alman Kültür Enstitüsü, «Göç olgusunun getirdiği kültür sorunları» semineriyle bu sorunları vurgulamayı amaçlamaktadır. Çünkü, kanımızca, daha önceki seminerlerde, göç olgusunu yaşayan insanların, yeni yaşamlarını nasıl kurabilecekleri konusu irdelenmiştir.

Soruna daha başka yaklaşımlar gücümüz dışında kalır. Bu seminerde konuyu derinlemesine değil, ancak yüzeysel olarak ele almak mümkündür.

Enstitümüz, bu dar sınırlar içinde, Türk ve Alman halklarının birbirine yaklaşması konusunda bir sorumluluğu üstlendiği kanısındadır.

GİRİŞ KONUŞMASI: BİRBİRİNE YABANCI İKİ KÜLTÜRÜN KARŞILAŞMASI ÜZERİNE

Prof. Dr. Petra KAPPERT
(Türkçesi: Fatma BURSALI)

Sayın dinleyiciler,

Sözlerime başlamadan önce, bana burada konuşma fırsatını veren Türk-Alman Kültür İşleri kurumunun yöneticilerine teşekkür ederim.

Konuşmamda Elias adlı bir yazarın, bundan kırk yıl kadar önce yayınlanan, ama bana günümüz açısından da ilginç gelen bir incelemesinden söz etmek istiyorum. Kanımca, Elias'ın bu incelemede yer verdiği görüşler, Aydınlanma Çağından Birinci Dünya Savaşının bitimine değin Alman burjuva toplumunun geçtiği evreleri çok iyi yansıtmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan, Federal Alman toplumunun özelliklerini, Elias'ın incelemesindeki köklere bağlayabiliriz. İzninizle sorunun bu yanına ağırlık vereceğim; çünkü benim içinden çıktığım toplum, savaş sonrası Federal Alman toplumudur. Dolayısıyla ben bu toplumu, tüm tartışmaları ve sorunları ile, daha yakından tanımaktayım.

Bu bağlamda, her şeyden önce Alman dilinin 18. yüzyıldan bu yana gösterdiği kullanım özelliklerinin üzerinde durmamız yerinde olur kanısındayım. Özellikle «kültür» kavramının Almancadaki yeri ve semantik kapsamı üzerinde duracağım. Bu konuyu araştırdığımızda, karşımıza ilk çıkan, İmmanuel Kant'ın «kültür» ve «uygarlık» ayrımı olur. «Uygarlık» kavramı, İngiliz ya da Fransız dillerinde, bir takım siyasi, iktisadi, dini, teknik, ahlâkı ve toplumsal olguları içerir. Alman dilinde ise bu sözcük, daha çok ikinci dereceden bir değeri, deyim yerindeyse, insanın tırnak içinde dış dünyasını, yani insan varoluşunun sadece yüzeydeki görünüşünü yansıtır. Almancada insanın kendini yorumlamada, başarılarının kıvancıyla özbenliğini dile getirmede kullandığı sözcük, «kültür» sözcüğüdür. Almancadaki kültür kavramı, özünde zihinsel, sanatsal, timsel olgular içerir. Dolayısıyla bu kavram, kendi içerdiği bu tür olgularla siyasi, iktisadi ve toplumsal olgular arasında kalın bir çizgi çekilmesini de beraberinde getirir. Kültür kavramının Almancaya özgü, özel anlamını en iyi biçimde «kültürel» sıfatında görebiliriz. Almancada «kültürel» dendiğinde, insanın varoluşuna ilişkin bir özellik anlatılmış

olmaz. «Kültürel» sıfatı, belli insan ürünlerinin değerini ve niteliğini tanımlamaya yarar. Yani, «kültürel» sözcüğüyle insan varoluşunun kendi değil, «kültürel edimleri» anlatılır. Bunun karşıtı ise, «kültive» sözcüğüdür. Bu sözcük, İngilizcede ve Fransızcadakine benzer bir anlamda, yani insan davranışına ilişkin olarak kullanılır. Bu sözcük, insan varoluşunun toplumsal niteliğini tanımlar, örneğin konutun niteliği, görgü kurallarına uygun davranış, dilin niteliği, giysilerin niteliği, modaya uygunluk vb. gibi. «Kültürel» sıfatı ise, insanı değil, belli insan edimlerini tanımlar demiştik.

Elias, incelemesinde Almancadaki kültür kavramının, sözcüğün Batı Avrupa'daki yaygın kullanımından ayrıldığını ve «uygarlık» teriminin karşıtı olarak, ulusal farklılıkları ve çeşitli zümrelerin özelliklerini ön plâna çıkardığını ileri sürer. Elias'a göre, Almancadaki kültür kavramı, sınırlar koyan ve sınırlar çizen bir kavramdır; uygarlık kavramı gibi ulusların ortak yanlarını, birleştirici özellikerini vurgulayan bir kavram değil. Almancada kültür kavramına verilen bu değerin kökeninde, Alman halkının tarihi gelişmesi yatıyor. Bir dil ve kültür ortaklığı olarak Alman halkı, Batı Avrupa'nın öteki ülkelerine oranla, çok daha geç siyasi birlik kurmuştur. Üstelik bu siyasi birliğin sınırları hiç bir zaman aynı kalamamış, buralardan —hattâ günümüze dek— şu ya da bu yöre kopmuştur. Uygarlık kavramı, sömürgecilik çağının kavramıdır. Bu kavram, sömürgeci ulusların, örneğin İngiliz ve Fransız imparatorluklarının sürekli yayılma eğilimine koşut olarak gelişmiştir ve bu yayılmayı da dile getirmeye hizmet eder. Oysa kültür kavramında, özellikle de Almancadaki kültür kavramında, kendi öz niteliklerini arayan bir ulusun bilinci yansıyor. Elias, İngilizlerle Fransızların aklına hiç bir zaman «acaba bizim ulusal özelliğimiz nedir» sorusunun takılmayacağını, ama Alman felsefe tarihinde bu konudaki tartışmanın bir türlü son bulmadığını, halâ da sürdüğünü yazıyor. Almanlar, hem siyasi hem de tinsel sınırlarını tarih boyunca ikide birde yeniden tanımlamak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla, Almancadaki kültür kavramı da, sınıf farklılıkları, zümre farklılıkları gibi farklılıkları vurgulamaya ve kültür biriminin sınırlarını belirlemeye yönelmiştir. İşte bu yönelme, Elias'a göre, yukarıda anlattığımız tarih bilincinin ve tarihi gelişmenin bir ürünüdür. Her zaman içinde kendisinden biraz daha önde olan komşularla rekabet ilişkileri, onlarla kendi arasına bir sınır çekme ve kendi sınırlarını bilme gereksinimi, Almancada kültür kavramının [illegible]

le sınırlı bir anlam içermesine yol açmıştır. Elias, bu kültür kavramının, Birinci Dünya Savaşından ve Versay Antlaşmasından sonra, yeni kısıtlamaları sineye çekmek zorunda kalan Almanların kırılan onurunu onarma işlevi taşıdığını da söylüyor. İki dünya savaşı arasındaki dönemde, yani Weimar Cumhuriyeti ile Nasyonal Sosyalizm dönemlerinde önem kazanan bu işlevin, savaş sonrası Almanyası için de geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Aydınlanma çağının ve burjuva 18 inci yüzyılın biçimlendirdiği Alman kültür kavramı, esas olarak savunma durumunda bulunan bir toplumun ifadesidir. Öyle bir toplum ki, burjuvazinin özbenliği İkinci Dünya Savaşından sonra, yani 1918 yenilgisinden tam otuz yıl sonra, ikinci bir yenilgiyle derinlemesine sarsılmış, o burjuvazinin yeni bir toplum kurma yeteneği de zayıflamıştır. Burada Goethe'nin, 1771 tarihli «Genç Werther'in Acıları» adlı yapıtından bir alıntı yapmak isterim. Kanımca, Goethe'nin «en sinirime dokunan şey, şu ölümcül burjuva ilişkileri» biçimindeki sözleri, o tarihteki burjuva ilişkilerini gizsiz kapaksız sergilemektedir. «Elbette ben de sınıf farklılıklarının ne denli gerekli olduğunu biliyorum, ayrıca bu farklılıkların bizzat bana sağladığı çıkarların da bilincindeyim. Yalnız, bu farklılıklar yolumu tıkamamalı, o kadar.» İşte, orta sınıf burjuva bilinci için bundan daha tipik bir söz bulamazsınız. Kanımca bu görüş, günümüzdeki Federal Alman toplumu için de geçerlidir. Bunu kabaca şöyle özetleyebiliriz: yukarıya açılan kapılar ardına kadar açılmalı, aşağıya açılanlar ise olduğu gibi durmalıdır.

Tam bu noktada günümüze sıçramak ve konuyla Alman-Türk sorunsalı arasındaki bağı —galiba biraz geç olmakla birlikte!— kurmak istiyorum. Alman toplumu, hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşlarından sonra, Batı Avrupa'nın sanayi uluslarının saygısını kazanabilmek ve onlar tarafından eşit mumele görmek için uğraştı durdu. Savaş sonrası Almanyasının en önemli sorunu ve baş talebi, savaşta yenilmiş, iflâs etmiş «alçak köpek» rolünü silkip atmak olmuştur. Yitirilen kendine güven duygusunu yeniden kazanmanın en kestirme yolu ise, iktisadi başarıdır. İşte bu iktisadi başarının kazanılmasında gerekli yardımı da, Güney ve Doğu Avrupa'nın az gelişmiş ülkelerinden 1960'lardan bu yana Almanya'ya akan yabancı işçiler sağlamıştır. Aynı yabancı işçiler, toplumdaki «aşağılık köpek» rolünü de üstlendiler. Sıralamanın en dibinde, Ortak Avrupa uygarlığına ve kültürüne en uzak olan Türkler yer alıyordu. Yukarıdaki Goethe alıntısına bağlı olarak, başka bir Alman yazarının, Helmut Heissenbüttel'in

bazı sözlerini aktarmak istiyorum. Heissenbüttel'in, 1981 Şubatında yayınlanan bir Türk antolojisi konusunda Süddeutsche Zeitung gazetesinde yazdıklarına göre: ne yazık ki, okuduğu Türk şiirleri ve düzyazıları kendisini oldukça düş kırıklığına uğratmış. Çünkü bu metinlerde, Kreuzberg'de bir Alman kızının ırzına geçen Türk delikanlılarının bu davranışını açıklayacak herhangi bir ipucunu boş yere aramış durmuş.

Acaba Helmut Heissenbüttel, neyi bulmak istiyordu? Helmut Heissenbüttel'e göre edebiyat, halâ, bir çeşit «ilm-i hal» niteliğinde olmalıdır. Aslında Bay Heissenbüttel, Alman edebiyatından aynı şeyi beklemez; ama ne yazık ki, Türk edebiyatına Almanya'da Bay Heissenbüttel'in gözleriyle bakılmaktadır. Türk edebiyatına, aynen «durele, şunlar neler yazmışlar bir okuyalım, nasıl insanlarmış bir anlayalım» zihniyetiyle yaklaşılıyor. Bana sorarsanız bu bakış açısı, günümüz Türk edebiyatını anlamaktan âciz insanların bakış açısıdır. Bu kişiler, Türk edebiyatından «esrarlı Doğunun» kokusunu taşımasını, «vahşi Kürdistanın» rüzgarını estirmesini, Türk ruhunun «ah, ne tuhaf!» gizli yanlarına ışık tutmasını beklerler, başka da bir şey beklemezler. İşte bu bakış açısı, Goethe'nin yukarıda aktardığımız bakış açısındaki «yukarıya açılan kapılar ardına kadar açılmalı, aşağıya açılanlar ise olduğu gibi durmalı» zihniyetinin bir devamıdır. İkisi arasında özde bir fark yoktur, sadece bunlardan biri 18. yüzyılın öteki de savaş sonrası Almanyasının fikir ve kültür yaşamını yansıtıyor, o kadar. Oysa Türk edebiyatı, Nazım Hikmet'in çok güzel dile getirdiği gibi, rüzgârlı bir minarenin tepesindeki yeşil sakallı müezzinlerden, burnu kınalı kadınlardan, bin yaşındaki şahlardan, gümüş tepside göbek atan rakkaselerden filân söz etmez. Gelgelelim Almanya'daki bazı kişilerin «Doğu»dan anladıkları budur. Böyle bir Doğu hiç bir zaman olmamıştır, bugün olmadığı gibi yarın da olmayacaktır. Doğu, serflik ilişkileri içinde yaşayan köylülerin, üzerinde ölesiye çalışıp sonunda öbür dünyaya göçtükleri topraklardır. Kendi üzerinde yaşayanlar dışında herkesindir, Doğu. Yani Helmut Heissenbüttel gibi zeki bir insanın bile halâ kafasında yaşattığı Doğu imgesinin tabana tabana karşıtıdır. Helmut Heissenbüttel, kendi kafasındaki bu Doğu imgesini Türk edebiyatında arayıp da bulamayınca, düş kırıklığına uğruyor. Almanya'nın orta sınıf burjuva bilincinde Türk kültürü, esrarlı, tuhaf, sözün kısası akıllara durgunluk verecek kadar değişik olmak zorundadır, yoksa ona «Türk kültürü» denemez. Yukarıda açıklamış olduğumuz ayırımı yineleyerek «uygarlık» açı-

sından baktığımızda ise, şu durumu görürüz: Türk yaşam niteliği söz konusu olduğunda, Almanların aklına zaten «uygarlık» kavramı gelmez! Sonuç olarak «kültür» terimi de «uygarlık» terimi de, Türkiye'nin tinsel ve ideolojik görüntüleriyle ilgilenen bir Almanın kullanacağı terimler değildir.

Kanımca Yaşar Kemal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt ve benzeri yazarlar —pek de ciddiye alınmayan— bir Türk ulusal edebiyatının temsilcileri sayılmaya daha çok adaydırlar. Bunun nedeni, bu yazarların daha renkli olmasında aranmalıdır. Hemen şunu belirteyim ki, ben burda kesinlikle bir değerlendirme yapmıyorum; sadece bir Almanın gözünde tipik Türk sayılanın ne olabileceğini anlatmaya çalışıyorum. Dediğim gibi, yukarıdaki türden yazarların yapıtları Türklere özgü görülür, ama örneğin —kusura bakmayın, aklıma geldiği gibi sıralayacağım— bir Adalet Ağaoğlu'nun düzyazısı, bir Gülten Akın'ın şiiri ya da bir Erdal Öz'ün düzyazısı Türklere özgü görülmez. Sadece üç isim andım. Bu tür edebiyata, «şiddetle Avrupa etkisinde kalmış, ulusal niteliğini yitirmiş edebiyat» gözüyle bakılır. Bu gibi eleştirileri çok duydum, Alman edebiyat tarihçilerinin çağdaş Türk edebiyatını —haydi, adına «kent edebiyatı» diyelim— kuşkuyla değerlendirmelerine de tanık oldum. Yani, açıkçası, yoğun olarak Anadolu'yu işlemeyen ve gelişmekte olan bir sanayi toplumunun sorunlarına eğilen Türk edebiyatı, kuşkulu gözlerle süzülmekte. Oysa, en azından 1970'lerden bu yana Türk edebiyatında tam da bu sorunlar önde gelmektedir. Sanırım, bunu sizlere kanıtlamam gereksiz, siz benden daha iyi bilirsiniz. Bu gelişmenin köklerini İkinci Dünya Savaşı sonrasında arayabiliriz. Savaştan sonraki ilk yıllarda Türkiye'de yeni sanatsal anlatım yolları aranıyordu. Orhan Veli'nin «Garip» şiir kitabının önsözüne yazdığı gibi, «önemli olan, belli bir sınıfın ihtiyaçlarını tatmin etmek değil, çoğunluğun kabul edebileceği bir estetik yaratmak» talebiydi. İşte, o günden bu yana Türk edebiyatında izlediğimiz görüş bu olmuştur. Bu görüş, Türk edebiyatında çok çeşitli biçimlerde dile getirilmiştir. Ve bana öyle geliyor ki, bu edebiyatı Federal Almanya gibi bir ülkede benimsetmek, içerikten çok biçimi ilgilendiren bir sorun! Bugün Federal Almanya'da tam 1,5 milyon Türk kentsel toplumlarda yaşıyor; Türkiye'de de nüfusun hemen hemen yüzde otuzbeşi kentlerde yaşamakta. Ayrıca 1950'lerden bu yana baş döndürücü hızla bir değişme görülmekte. Bu gelişmelerin doğurduğu entellektüel gereksinimleri Karagöz oyununa, belli bir azınlığın sanayi öncesi sanat zevkine indirgemek

olanaksızdır! Kanımca sorun, Federal Almanya'da yaşayan bizlerin Türk edebiyatında 1001 Gece Masallarını arama sevdasından bir türlü vazgeçemememizde, üstelik Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden bu yana geçirdiği yarım yüzyıllık kültürel gelişmeyi de göz ardı etmemizde yatmaktadır. Kısaca şu kadarını söyleyeyim: Federal Almanya'daki çeşitli tartışmalarda ikide birde «sahi Türklerin tatili Cuma günü değil midir?», «bir erkek kaç kadınla evlenir?» vb. türünden sorularla karşılaşmaktan dehşetli sıkılıyorum. Tartışmada düzey bu olunca herhangi bir konuyu ciddi olarak incelemek olanaksızlaşıyor. Aslında, Cumhuriyetin kurucusu Kemal Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü dolayısıyla yurt içinde ve yurtdışında düzenlenen törenler, sözünü ettiğim bu ilkel anlayışa dikkati çekip onu düzeltmeye çalışmak için iyi bir fırsattır. Gerçi, bu düzeltme, Türkiye'nin Osmanlılardan bu yana gösterdiği tüm gelişmeler için yapılmalıdır, ama kanımca, özellikle edebiyat için zorunludur. Almanların, Türk edebiyatındaki yeni biçimleri kabul etmeleri için gerekli koşullar da vardır. Bununla ilgili olarak iki örneğin üzerinde durmak istiyorum. Türkiye'de bana çok ilginç ve öğretici gelen bir tiyatro gelişmesi vardır. Ne yazık ki bu tiyatro akımını kendim doğrudan doğruya tanımadım, sadece bana anlatanlardan duydum. Bu, sokak tiyatrosu, gecekondu tiyatrosu denen akımdır. Bu tiyatronun işlediği konular gibi biçimleri de yenidir. Aslında Almanya'da böyle bir tiyatro gelişmesi bulamazsınız. Almanya'da tiyatro, tam bir çıkmaza saplanmıştır. Hiç bir etkisi yoktur. Federal Almanya'da turneye çıkarak çeşitli oyunlar sergileyen Türk çocuk oyunları tiyatrosu, bu bakımdan büyük yankılar uyandırdı. Bu biçimden yararlanılabilir.

Vereceğim ikinci örnek ise, bir zamanlar Erdal Öz'ün yazmış olduğu türden romanlarla, yani yazarın iki ayrı kişiye bölünerek konuşmayı sürdürdüğü diyalog romanlarıyla ilgili Edebiyattaki bu tür değişik biçim arayışları, Almanya'da kesinlikle okuyucu bulacaktır. Alman okuyucusu, eninde sonunda, minare tepelerinde müezzinlerin şarkı söylemediğinin, Anadolu'nun kültürü ve uygarlığıyla Almanya'nın göbeğinde yaşamını sürdürdüğünün farkına varacaktır ya da varmıştır bile.

Bu konuda ufak tefek başlangıçlardan söz edilebilir. Bundan böyle sorun bu başlangıçları sürdürmek, çağdaş Türk edebiyatını tanıtacak yeni biçimlerin Federal Almanya'da daha fazla yankı bulmaları için çalışmak olmalıdır.

Dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

DİL YAPISI İLE DÜŞÜNCE BİÇİMİ İLİŞKİSİNİN KARŞILAŞTIRMALI TAHLİLİ

Prof. Dr. Klaus Liebe-HARKORT
(Türkçesi: Fatma BURSALI)

Sayın Bayanlar ve Baylar,

Konuşmamın ilk bölümünde konu başlığında ufak bir düzeltme yapmak istiyorum. Bunun nedenini açıklayacağım. Yanlış anlamaların önüne geçmek ve düş kırıklığına meydan vermemek için bu düzeltmeyi yapmak zorundayım.

Düşünce dendi mi, akla çok çeşitli düşünceler gelir: taşra düşüncesi, çağdaş düşünce, aristokrat düşüncesi, proleter düşüncesi, eski kuşağın düşüncesi, genç kuşağın düşüncesi vb. gibi. Topluma uyumlu düşünce ya da topluma uyumsuz düşünce vardır; kimbilir, belki de tipik erkek düşüncesi ile tipik kadın düşüncesinden bile söz edilebilir. Ayrıca asker kafası, köylü kafası, burjuva düşüncesi, ilerici düşünce, gerici düşünce, demokratik düşünce der dururuz. Düşünceye böylesi sıfatlar yakıştırdığımızda, aslında, o düşünceyi sergileyen belli bir insan topluluğunu kastederiz.

Ne var ki, «Türk düşüncesi» ya da «Alman düşüncesi»; «İngilizce düşünmek», «Rusça düşünmek» gibi ifadeler, dil ile düşünce arasında belli bir ilişki varmış izlenimini uyandırıyor. İşte, ben bu izlenimin yanlışlığını göstermek istiyorum.

«Dil yapısı ile düşünce biçimi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı tahlili» dendiğinde de akla ilk gelen, dil ile düşünce arasında yukarıdaki türden bir ilişkidir. Evet, dil ile düşünce arasında bir ilişki vardır ve ben ileride bu ilişkiyi açıklayacağım. Gelgelelim «yapı» sözcüğü ile, tümce kurma ve üretmede gerekli kurallar ağı kastediliyorsa, başka bir ilişki daha akla gelir ki, bu da belirli bir dilin dilbilgisi ve sesbilimsel yapısı ile o dili konuşan halkın düşünce biçimi arasındaki ilişkidir. Oysa böyle bir ilişki yoktur. Bunu altı noktada kanıtlayacağım:

1. Ortak dil bağı bulunan bir toplumda her çeşit düşünce olabilir, yani düşünülebilir.
2. Aynı dili konuşan insanların kafasında birbirinden ayrı pek çok düşünce olabilir.
3. Ayrı dilleri konuşan insanlar aynı düşünceleri taşıyabilirler. Hem işin aslını soracak olursanız, birbirinin benzeri düşüncelere birbirinden ayrı düşüncelerden daha sık rastlanır.

4. Yeni bir dil öğrendiğinde insan, otomatik olarak. yeni düşünce biçimleri de öğrenivermez.
5. Bir halkın dilini öğrenmekle, o halkın düşüncesini tanımış olmazsınız. Tabii, dil öğrenmek düşünceyi tanımak için önemli bir ön koşuldur, o başka.
6. Dilin yapısı gereği sadece tek bir dilde düşünülebilen, ama başka bir dilde düşünülmesi olanaksız tek bir düşünce bile düşünemiyorum. Gerçi belli bir dili konuşanların başka bir dili konuşanlara oranla bazı düşünceleri daha sık düşündükleri doğrudur, ama bu durum, yukarıdaki savımızı çürütmez.

Dolayısıyla bir insanın konuştuğu dille düşüncesi arasındaki bağı, örneğin Fransızca düşünme «çıtıpıtı ve keyifli», Almanca düşünme «disiplinli ve çalışkan», Amerikanca düşünme «atak ve saldırgan», Japonca düşünme «sessiz ve çekingen» olur diye yorumlamak, yanlıştır. Bu düpedüz saçma olur. Hem saçma olmakla da kalmaz, tehlikeli bir şovenizme yol açar.

Dile getirilen bir düşünce, bize o dili anadili olarak kullanan tüm insanların kafasındakini değil, sadece bizimle konuşan kişinin kafasındakini bildirir. Çünkü bir dilin boğumlanmasıyla dilbilgisine bakarak düşünce okumak olanaksızdır. Gerçi sözcükleri doğru sıralamak, tümce içinde yerli yerince dizip algılanabilir hale sokmak için, dilin bu bölümleri temel koşullardır. Ama o kadar. Kendi başlarına bir önem taşımazlar.

Bilindiği gibi, Türkçede Almanca dilbilgisinde olduğu gibi yinelenen öznesi ve çekimli eylemiyle yantümceler yoktur. Buna karşılık çeşitli ilişkiler, bağımlılıklar, anlamı genişletme ve kısıtlamalar binbir ayrı biçimde anlatılır. Ad türetmeler, ulaçlar, bağlaçlar ve bu gibi başka sözcük kurma olanakları, bu biçimlerden sadece birkaçıdır.

Günümüz Almancasında sıfat çekimlerinin hâlâ çok karmaşık olması, Alman dilinin pek ince ayrımlı bir ifade aracı olduğu anlamına gelmez. Aslında bu gibi karmaşık sıfat çekimleri çoktan miyadını doldurmuş, gereksiz bir dil biçimidirler. Ayrıca, Almanca öğrenen yabancıların burnundan getiren bir eziyet kaynağı olmaları da, çabası!

Aynı şekilde, günümüz Türkçesinde sözcük kurma olanaklarının hemen hemen sınırsız olması da, Türkçe konuşanların başka dilleri konuşanlara oranla daha zeki olduğunu göstermez. Sözcük kurma, düşünceleri dile getirmede sadece bir araçtır, nitekim başka dillerde bu işe yarayan başka araçlar vardır

Ama gene de, düşünce ile dil arasında sıkı bir bağ olduğunu söylüyoruz. Bu nasıl bir bağdır?

Birincisi, düşünce açısından bakıldığında, dilin düşünceleri düzenleyen ve geliştiren bir işlevi olduğunu görürüz.

İkincisi, dil açısından bakıldığında ise, düşüncelerin dilin içini anlamla doldurduğunu, dili bir iletişim aracı kıldığını görürüz.

Demek ki, dil ile düşünce arasında karşılıklı bir ilişki, diyalektik bir ilişki vardır. Düşüncelerimizi başkalarına iletebilmek için onlara dil esvabını giydiririz; dil aracılığı ile de düşüncelerimiz için gerekli olan besini alırız.

Dilsiz düşünce, kılıfsız balona, uçaksız uçuşa benzer. Düşüncesiz dil ise, uzay boşluğunda bir salıncak.

Dil olmasaydı, insanlar birbirleri hakkında hiç bir şey bilemeyeceklerdi, insan olmanın önemli bir özelliği de yokolacaktı.

Düşüncelerimizi uygun bir dile sarıp sarmalama işini kimi zaman daha iyi yaparız, kimi zaman da daha kötü. Dil ile düşünce hiç bir zaman özdeş değildir. Bunun sebebini, dil ile düşüncenin sırf ayrı ayrı araçlarla üretilmesinde aramamalıdır.

Kimi zaman öyle sözcükler seçilir ve bunlar öyle sıralanır ki, kendisiyle konuşulan kişi sadece bolli bazı düşünceleri ayırdedebilir ya da, hattâ, ne düşünüldüğünü hiç anlayamaz. Ama bu durum aslında istisnadır ve dilin asıl işlevinden koparma anlamına gelir; tıpkı bir odun parçasıyla ateşin söndürülüp bir parça suyla da canlandırılması gibi. Yani dil, düşünceleri düzenleyip geliştirecek yerde onları karıştırmaya yararsa, asıl işlevinden uzaklaşmış olur. İnsanların beynini yıkamak gerektiğinde, örneğin tüketim malları piyasası ile siyasi görüşler piyasasında bu duruma oldukça sık rastlarız. Tüketim mallarını üretenler tarafından da, siyasi görüşleri üretenler tarafından da dil, iletişim için, yani düşünce alışverişi amacıyla kullanılmaz. Tam tersine, insanları belirli bir yönde etkilemek amacıyla, üretimciden tüketiciye, hükümrandan halka, sözün kısası yukarıdan aşağıya doğru kullanılır. Ve bu süreçte aşağıdan yukarı doğru akışlara iyi gözle bakılmaz.

Dilin kötüye kullanılması ve dil aracılığı ile beyin yıkamanın bir örneğine de, Federal Almanya'daki yabancı işçi aileleri ve bu kişilerin toplumla bütünleşme sorunları konusunda rastlıyoruz. «Konuk işçi» (ama konukseverlik hakgetire!), «yabancı yurttaş» (ama yurttaşlık hakları hakgetire!), «okullarda çift dilli sınıflar» (ama çift dilli öğretmenler hakgetire!), «kültürlerarası

gelişmeler» (ama kültürlerin yanyana gelmesi bile söz konusu değil!) gibi örneklerde, kavramların içiboşluğunu, anlamsızlığını açıkça görürüz. Ama bu kavramların gene de bir anlamı vardır. Bu kavramlar, gerçeği gözlerden kaçırmaya yararlar. Bu örneklerde, gerçeği gizlemek ve özellikle de doğrudan doğruya işin içinde olmayanların zihninde bambaşka çağrışımlar uyandırmak amacıyla çeşitli sözcüklerden, sözcük bileşimlerinden yararlanılmıştır.

Gene başka bir yalan çeşidi ise, dil aracılığıyla, yani belli bazı ifadeleri kullanarak insanlarda korku yaratmak, onları kışkırtmak, onlarda ırkçı ve faşist eğilimler uyandırmaktır. Bu yöntem, birincisine oranla daha radikaldir. Almancadaki bu türden ifadelere örnek olarak şunları sıralayabiliriz:

«Überfremdung des deutschen Volkskörpers»... Alman halkının

«Ausverkauf der Nationalitaet» Milliyetçiliğin

«Bald mehr Auslaender als Deutsche?» Yakında Almandan çok yabancı mı dolacak?

«Bundesrepublik — Sozialamt der Welt?» Federal Almanya — dünyanın sosyal hizmet bürosu mu?

«Der Aufstand der Asylanten» İltica isteyenler ayaklandı

«Auslaender-Integration ist Völkermord» Yabancıların toplumla bütünleşmesi bir halkın katledilmesi vb., vb., vb. vb., Aşırı sağcı basında buna benzer yığınla örnek bulabilirsiniz. Ne var ki, tüm bu örnekler, dilin amacından nasıl saptırıldığını gösterir, dolayısıyla istisnadırlar. Kural olan ise, dil ile düşünce arasındaki yapıcı ilişkidir. Yani, Meyer-Ingwersen'in, Federal Almanya'daki Türk çocuklarının dil gelişmesiyle ilgili olarak söylediği gibi, «dil, çeşitli yeteneklerin kazanılmasında en temel koşuldur» ve «dile getirme, düşünme sürecini düzenler ve ilerletir». Bu kural, ulusal dillerden bağımsız olarak bütün diller için geçerlidir. Yani, dil ile düşünce arasında, ulusal dilin boyutlarını aşan bir bağ vardır.

Dili de düşünceyi de biçimlendiren, insanın toplumsal karakteridir. Esasen insanın toplumsal karakteri sayesindedir ki, diller oluşabilmiştir. İnsanlararası ortak çalışma geliştikçe, diller ortaya çıkmış, bu da insanın toplumsallığını biraz daha geliştirmiştir. Toplumsal biçimler çok farklı olabilir. Yani insanlar, toplumdaki ortak yaşamdan çok farklı ölçülerde yararlanabilirler. Ama tüm insanların ortak özelliği, insan toplumunun bir üyesi

olmaları ve ortak bir çalışma içinde bulunmalarından dolayı konuşan ve düşünen yaratıklar olmalarıdır.

Ancak bu gelişme, çok yavaş ve adım adım olmuştur. İnsanın konuşmasını, şöyle böyle bir milyon yıl önceye tarihleyebiliyoruz. Oysa elimizdeki yazılı belgeler, olsa olsa bir kaç bin yıllıktır. Bu da bize açıkça gösteriyor ki, bugün yaşayan dillerden hiç biri insanoğlunun ilk diline öbürlerinden daha yakındır denemez. Dolayısıyla, dil yapıtlarına bakarak düşünce yapıları bulmaya kalkmak da abestir.

Ama gene de, örneğin anadili Türkçe olan insanların düşünme biçiminde bazı ortak yanlar olduğunu görüyoruz. Bu ortak yanlar, dilde de kendilerini gösteriyor, yani söylenen şeyle bunun nasıl söylendiğinde yansıyor. Bu konuya açıklık getirebilmek için, dil ile düşünce ilişkisine üçüncü bir boyut olarak güncel gerçekliği de katmamız gerekir. Çünkü, gerçi insanın konuşması çok eskilere dayanmakta, bundan dolayı da dilin yapısına bakarak gelişme aşaması saptanamamaktadır; ama bu, dünyadaki tüm halkların aynı uygarlık düzeyinde oldukları anlamına gelmez. Dünyadaki çeşitli halklar arasında, hattâ tek bir ülkenin sınırları içinde bile, önemli ekonomik farklar ve uygarlık farkları vardır. İşte bu farklar, dile de yansırlar. Bu yansıma iki biçimde olur; Birincisi, söz konusu ülkenin dil politikasında; ikincisi de, o dili konuşanların sözcük dağarcığındaki gelişmelerde.

Şayet bir dil, azınlık dili olduğu için baskı altında tutulur ve gelişmesi engellenirse, yani okullardan kovulur, o dilde yazılıp basılan ürünler horlanır. Radyo ve TV'de bu dile hiç yer verilmezse o zaman o dilin yoksullaşması, güdük kalması kaçınılmazdır. Sonuç olarak, o dili konuşan insanların elinden önemli bir toplumsal araç alınmış olur. Ama şimdi asıl ilgi alanımız bu değildir.

Bizi ilgilendiren, ekonomik ve politik etkenlerin yönlendirdiği ve bu sözcük dağarcığının kapsamındaki değişmelerdir.

Bilindiği gibi, sözcük bir kavramın maddi kılıfı, tümce ise bir ifadenin maddi kılıfıdır. Kavram, bir şeyin tüm özelliklerinin kuramsal, yani düşünsel olarak sarıp sarmalanması ise, sözcük de bu kavramın akustik olarak dile getirilmesidir. Biz, şeyleri algılarız. Şeylerin özellikleri, insan zihninde genelleştirilir, böylece kavramlar oluşur. Kavramlar, düşüncenin temel taşlarıdır. Düşünce, sözcüklerin, tümcelerin aracılığıyla maddi bir biçim alır ve ancak böyle başka insanlara iletilebilir. Dillerin hepsi için bu şey-kavram-sözcük ilişkisi geçerlidir.

Şimdi, dil, düşünce ve gerçekliğe bir de dördüncü boyut ek-lememiz gerekiyor. Bu dördüncü boyut, anlamdır. Sözcükler, tümceler bir anlam içerirler. Wygotski şöyle diyor: «Nasıl bir palto bir adamı anımsatıyorsa, bir sözcük de bir anlamı anımsatır.» Wygotski, bu sözleriyle, şey ile anlam arasında, sözcük ile anlam arasında katı bir ilişki bulunmadığını anlatmak istiyor.

Şu dünyada pek çok insanın hiç bilmediği pek çok şey vardır. Çünkü bu şeyler, o insanların gerçekliğinde yer almazlar, dolayısıyla da o insanlar için bir anlam taşımazlar. Sanırım, bu salondaki herkes Wonberechtigungsbescheiningung» (ikamet hakkı belgesi), «Aufenthaltsberechtigung» (ikamete hak kazanma) vb. gibi deyimlerin ne anlama geldiğini bilmez. Bunların anlamını, ancak Federal Almanya'daki Yabancılar Yasası ile yüzyüze gelmiş kişiler bilebilir.

Aslında hepimiz, Federal Almanya'da bir yabancının yasalara uygun bir biçimde kalabilmesi için temel koşulun, Federal Almanya'nın o pek ünlü «çıkarlarını» zedelememesi olduğunu biliriz. Ama bu hatırı sayılır sözcüğün asıl anlamı, işte Yabancılar Yasası deneyimiyle karşımıza dikilir!

Yabancılar Polisi, konut komisyonculuğu, iş bulma kurumu, getto, Türk düşmanlığı, hileli evlilik, vize, oturma izni, hazırlık sınıfları, çalışma izni mevzuatı, çocuk parasını kesme, yabancı düşmanlığı, yabancılar dairesi ve nice nice benzeri deyimler. Bunlar, ancak oturma izni, yabancılar yasası ve yabancı düşmanlığı gibi gerçeklikler doğrudan doğruya yaşandığında, ette kemikte duyulduğunda anlam kazanırlar. Yoksa, anadili Almanca olan biri de, bu sözcüklerin gerçek anlamını bilemez Nitekim, Federal Almanya'da yaşayan Türk aileleri bu konuda Alman komşularına oranla çok daha geniş bir sözcük dağarcığına sahiptirler. Demek ki, kavram oluşturmada ön koşul, belli bir gerçekliği yaşamaktır. Kavram oluştuktan sonra, sözcükler yardıma çağrılır ve bunların yardımıyla kavramın adı konur. Ve bu sözcüklerin taşıdığı anlam, insanın cebinde taşıdığı pasaportun cinsine göre, yani insanın masanın hangi tarafında durduğuna göre çok değişik olabilir. Ne bileyim, örneğin «kaçak yabancı işçi çalıştırma»nın anlamı, enselenen yabancı işçi açısından başka, Alman patron açısından ise bambaşkadır. Kuşkusuz, «yabancı düşmanlığı» sözcüklerinden bir anlam çıkarmak için, ille de 1981 yılı Federal Almanya'sında Türk olarak yaşamak gerekmez. Ama sizin çıkaracağınız anlamla, 1981 Federal Almanya'sında yaşayan bir Türk işçinin hergünkü deneyiminden çıkardığı ayrıntılı, acılı ve

ince anlamlar çok, çok farklıdır.

Nesnelerin anlamı, insanlık tarihi boyunca değiştiği gibi, bir insanın kendi yaşamı boyunca da değişir. Bu anlam, ayrıca bir insanın bağlı olduğu bölge ya da mesleğe göre, geldiği toplumsal katmana, yaşına ve cinsiyetine göre de değişmeler gösterir. Belki nesnelerin kendileri hiç bir değişikliğe uğramaz. Ama bunlar, değişik insanlara değişik şeyler ifade ederler.

Bir şeyin anlamı, o şeyin insanlar açısından taşıdığı tüm özellik ve işlevlerin toplamıdır diyebiliriz. Bu durumda, örneğin bir gazetenin anlamındaki değişmeleri çarçabuk farkedebiliriz. Bir gazete, diyelim ki, masa örtüsü olarak, pencere camı yerine, duvar kaplamada ya da yakacak niyetine kullanıldığında, başka başka anlamlar kazanır. Bir gazeteyi tanımlarken, belki tüm bu özellik ve işlevlerden söz edilmez; ama dünyanın neresine giderseniz gidin, gazetelerin her yerde, özellikle de köylerde, bu işlerin hepsine birden yaradığını görürsünüz. Bu durumda gazetenin Cumhuriyet ya da Tercüman olması hiç farketmez. Ama gazetenin asıl işlevi açısından, yani olabildiğince çok sayıda insana olabildiğince nesnel bilgiler aktarma açısından bakıldığında, iş değişir. Bu durumda gazetenin Cumhuriyet mi yoksa Tercüman mı olduğu farkeder. Bu ikinci durumda iki gazete arasındaki fark, gazetelerden herhangi biriyle tezek arasındaki farktan daha büyüktür. Oysa birinci durumda, yani örneğin yakacak olma bakımından gazetelerle tezeğin arasında hiç bir fark yoktur.

Aynı şekilde ısırgan otunun da farklı durumlarda farklı anlamlar kazandığını görüyoruz. Okulda botanik dersinde işlendiği zaman ısırganın anlamı başka, kıtlık zamanında sebze niyetine yendiği zaman ise başkadır.

Şeylerin anlamı, zamana bağlı olarak da değişir. Toplum yaşamında bazı şeyler hızla, bazı şeyler ise ağır aksak yeni anlamlar kazanırlar. Mahrumiyet, yoksulluk, işsizlik, haksızlık gibi kavramlar, pek çok yerde, zamanla bile değişmez; Ama başka bazı kavramlar, her hükümet değişikliğinde yeni bir anlam kazanırlar. Sendika, seçim, parti, anayasa bunlara örnektir.

Belli bir şeyi doğrudan doğruya kendi deneyiminizle mi, yoksa başaklarının aracılığıyla mı tanıdığınıza bağlı olarak, o şey hakkında belli bir kavram oluşturursunuz. Dolayısıyla iletişim sırasında tek bir şeyden sözedilmesine karşın, akla o şeyin tek bir işlevi gelmez, pek çok değişik özellik ve işlevleri gelir. Sözün kısası, bir şeyden sözedildiğinde, değişik insanların aklına değişik şeyler gelir.

Şeylerin anlamları, durum ve zaman dışında, sınırlara bağlı olarak da değişikliğe uğrar. Ne var ki, tek bir ülkenin sınırları içinde bile, yöreye ya da toplumsal katmana göre sözcüklerin anlamını farklı ölçütler belirler. «Hava», «okul», «sokak», «hastalık», «lüks», «ilkbahar» sözcüklerini buna örnek verebiliriz.

Dünyamızın yoksul yörelerinde içi boş bir konserve tenekesi, yerine göre, çiçek saksısı, şu kabı ya da ayak topu olarak çeşitli özellikler kazanır. Almanya'da ya da İstanbul ile Ankara'nın bazı semtlerinde ise aynı boş teneke, çevre kirliliğinin bir parçasından başka bir şey değildir. Başka şeyler için de buna benzer bir anlam değişimi söz konusudur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, farklı anlamı doğuran, insanların içinde yaşadığı gerçekliktir. Bazen bu öyle noktalara varır ki, sözcüğün gerçek işlevi tamamen silinir. Örneğin Federal Almanya'da çalışan bir yabancı işçinin aklına «Bahnhof» (istasyon) dendiğinde, demiryolları ve trenler gelmez olur. Onun yerine, Bahnhof'un kendi tanıdığı bambaşka özellikleri gelir, örneğin merkezi konum, sıcak bir buluşma yeri, pazar günlerinde de alışveriş yapılabilen yer vb., vb. gibi. Sözcüğün gerçek işlevinin silinmesine örnek olabilecek bir durum da benim başımdan geçti. Bursa dolaylarında bir köyde yabancı olduğumu anlayan bir köylü çocuğu, beni şu sözcüklerle selâmladı: «Grüss Gott, du Scheisser!» (Merhaba, bok herif!)

«Bahnhof» (istasyon) örneğinde de, «Scheisser» (bok herif) örneğinde de, sözcüklerin içeriği konusunda eksik bilgi söz konusudur. Daha doğrusu, ikinci örnekte de durumun böyle olduğunu ben umuyorum!

Tek bir sözcük aracılığıyla aynı imgeyi canlandırmak, hele iki farklı dil söz konusuysa, büsbütün karmaşıklaşır. Gerçi sözcükler, bir dildeki sözcüğün başka bir dildeki karşılığını yazarlar. Ama bu karşılıklar tıpatıp otursaydı, bir şeyin anlamı farklı dilleri konuşanlar için özdeş olurdu. Hattâ o dilin ortaya çıkmasından bu yana geçen yüzyıllar boyunca bunun böyle olması gerekirdi. Aslında, ilke olarak, bu doğrudur.

Grev grevdir, fiyat artışları da fiyat artışlarıdır. Farklı ülkelerde yaşamalarına karşın aynı toplumsal konumdaki insanlar açısından bunlar değişmez, ya yarar ya da zarar getirir. Hattâ genellikle bir şeyin aynı dil grubu içindeki farklı toplumsal kesimlere göre uğradığı anlam değişikliği, o şeyin dil sınırları dışına çıktığında uğrayacağı anlam değişikliğinden çok daha büyüktür. «Grev» ya da «fiyat artışı» bunun en güzel örneği değil mi? Başka güzel bir örnek de, bir otomobilin İstanbul ya da Münih-

de taşıdığı anlamla, Muş ya da Siirt köylerinde taşıdığı anlam arasındaki farktır. Demek ki kavramlar, diller arasında olmaktan çok, toplumsal kesimler arasında değişiyor. Ama gene de, iki dilde tüm ayrıntılarda tıpatıp çakışan anlamlı kavramlar yoktur, kanımca.

İnsana, sanki dil sınırlarının ötesinde de «kardeş» sözcüğü «kardeş»den başka anlam taşıyamazmış gibi geliyor. Aslında böyledir de. Ama, bir dil grubunda yaş özelliğinin, öteki dil grubunda ise cinsiyetin ön plana çıktığını gözlüyoruz. Türkçe konuşan biri için, «yaş» özelliği, çok eskilerde cinsiyetten daha önemliydi diyebiliriz. Hattâ belki de bu konuda bir tabu vardı. Dolayısıyla, kardeş sözcüğü, (yaşça daha büyük kardeşi adlandıran) ağabey ve abla sözcüklerinden ayrılır. Ağabey ve abla sözcüklerinin içinde, bu yaşça daha büyük kardeşin cinsiyeti, zaten saklıdır. Ama tek başına «kardeş» dediğimizde, cinsiyeti belirtmek için ek bir sözcük daha kullanmamız gerekir.

Bu örnek, sözcüklerin oluşumunu toplumsal nedenlere bağlayan, örneğin sözcükten çıkarak aile hiyerarşisinde yaşın cinsiyetten önemli olduğunu ileri süren görüşü desteklemektedir. Bizi ilgilendiren, sorunun bu yanı değil. Bu örnekte bizi ilgilendiren özellik, her iki dilde de yer alan bir sözcüğün hiç bir zaman tıpatıp aynı kavramı yansıtmadığını çarpıcı bir biçimde göstermesidir. Bunun nedenleri çok çeşitli olabilir.

Nedenleri incelerken, çağrışım sorununu, yani Türkiye'de yaşayan bir insanda, örneğin «umut», «kamp», «zaman» ya da «düğün» sözcüklerinin bambaşka imgeler canlandıracağı sorununu bir yana bırakıyoruz.

Bir sözcük, iki dilde pek ender olarak aynı özellikleri taşır. Başka bir deyişle, bir sözcüğün anlam kapsamıyla içeriği dilden dile her zaman birazcık kayma gösterir. Türkçe «oturmak» sözcüğü, Almancada tam üç ayrı sözcükle karşılanmakta. «sitzen», «sich setzen» ve «wohnen». Türkçe «içmek», Almancada «trinken», «rauchen» (sigara içmek anlamında) ve «essen» (çorba içmek anlamında oluyor. Türkçe «izin», Almanca «Erlaubnis» ve «Urlaub». Türkçe «çiçek», Almanca «Blume» ve «Blüte». Türkçe «saat», Almanca «Stunde» ve «Uhr». Türkçede «kokmak» sözcüğü nötrdür, oysa Almancadaki «duften» (güzel kokmak) ve «stinken» (kötü kokmak) nötr değildir. Burada insanın aklına, Almancanın daha ince ayrımlı bir dil olduğu gelebilir. Çünkü yukarıdaki örneklerde tek bir Türkçe sözcük karşılığında birden fazla Almanca sözcük sayılmıştır. Ne var ki bu, aldatıcı bir izle-

nim. Çünkü, aynı şekilde Almancada kabaca tek bir sözcükle anlatılan bir şeyin birden fazla Türkçe karşılığı olduğunu biliyoruz. Örneğin, Almanca «Eis», Türkçe «buz» ve «dondurma». Almanca «Himmel», Türkçe «gök» ve «cennet». Almanca «Glocke», Türkçe «zil» ve «çan». Almanca «schlafen», Türkçe «uyumak» ve «yatmak».

Bu örnekleri istediğiniz kadar artırabilirsiniz. Örneğin, Almanca «Geschichte», Türkçe «tarih» ve «öykü». Almanca «Bad», Türkçe «hamam, banyo» ve «yüzme havuzu». Almanca «Decke», Türkçe «battaniye», «yorgan», «örtü» ve «tavan». Almanca «Frau», Türkçe «bayan», «hanım», «aile», «eş», «karı», «kadın», «avrat» gibi.

Bunun dışında bir de, bir dilde iki ya da daha çok temel anlam içerdiği halde, başka bir dilde apayrı karşılıklar bulan sözcükler de vardır. Örneğin Almancadaki «Bank», «Mutter», «Bauer» sözcükleri gibi. Bu sözcüklerin iki temel anlamı arasında mantığa uygun bir bağ kurmak ya da bu anlamları ortak bir kaynağa indirgemek çok zordur. Dolayısıyla bu tür «çift anlamlı» sözcükler başka dillerde, yukarıda da belirttiğimiz gibi, iki apayrı karşılık bulurlar. «Mutter» karşılığında Türkçe «anne» ve «somun», «Bauer» karşılığında Türkçe «çiftçi» ve «kafes», «Bank» karşılığında da Türkçe «banka» ve «sıra» gibi.

Hele eylemlerin birden çok anlam taşıması, işi büsbütün karmaşıklaştırır. Örneğin Almanca «ausgehen», Türkçe «çıkmak», «bitmek», «sönmek»; Almanca «abstellen», Türkçe «koymak» (bir bavulu yere koymak anlamında), «kapamak» (radyoyu kapamak anlamında); Almanca «eingehen», Türkçe «eprimek» (yünlü kumaşın eskiyip eprimesi anlamında), «kurumak» (sulanmayan çiçeklerin kuruması anlamında), «ilgilenmek» (bir insanın bir başkasının dertleriyle ilgilenmesi anlamında).

Buna benzer çok anlamlı eylemlere Türkçede de rastlıyoruz. Örneğin çekmek, durmak, çıkmak, tutmak, çalmak, seçmek, almak gibi. Bunların hepsi de birden fazla temel anlam içerir. Ayrıca morfolojik değişmeler sonucu aldıkları biçim başka bir sözcükle özdeş olan eylemler de vardır. Örneğin yedi, oyun, it, at, atlar vb. gibi.

Dil, ay, ateş, yaprak, yıldız gibi sözcükler ise aktarmalara dayanır; yani ağızdaki organ «dil»den iletişim aracı «dil»e, gök yüzündeki «ay»dan yılın bölümü «ay»a, yanan «ateş»ten vücut ısısının yükselmesi anlamındaki «ateş»e doğru yapılan aktarmalar. Yaprak ve yıldız örneklerinde benzer bir aktarmaya Alman

cada da rastlarız: ağaç «yaprağı» ve kitap «yaprağı», gökyüzündeki «yıldız» ve sinema «yıldızı». Deyimlere gelince, aslında bunların çoğuna yalnızca bir dilde rastlanır, başka bir dilde bu deyimlerin tam karşılığını bulamazsınız. Almancadan başka dilde olmayan deyimler için «die Katze aus dem Sack lassen», «jemandem den Kopf verdrehen» ya da «jemandem den Kopf in den Sand stecken» örneklerini verebiliriz. Aynı şekilde, «ağzı süt kokmak», «çöpsüz üzüm olmak», «buz kesilmek», «kız doğdu» gibi deyimler de Türkçeye özgüdür. Bu türden deyimlerin bazılarının kökenini keşfetmek kolaydır, ama özellikle dil tarihi incelemelerine dalmak istemiyorsanız, çoğunun kökenini ilk bakışta çıkaramazsınız. Diyeceğim şu ki, «angewurzelt» («kök salmış» gibi) kalakalmayı insan az çok anlar da, örneğin birine «Flasche» («şişe») diye sövülmesini anlayamaz. İlk özgün anlamlarına yakın anlam içeren deyimler, öteki dilde de gene çift anlamlıdır; örneğin Türkçe «ateşli» Almanca «leidenschaftlich», Türkçe «sert» Almanca «standhaft» ve «streng», Türkçe «batmak» Almanca «verlarengehen» gibi. (Bu arada ilginç bir gözlem, her iki dilde de «batmak» eylemininin öznesinin «güneş» olmasıdır; oysa asıl hareket ederek güneşin gözden kaybolmasına yol açan, yani asıl özne, «dünya»dır.)

Az sayıda deyimin ise, her iki dilde de özdeş olduğunu görüyoruz. Örneğin Türkçe «açık kapı bırakmak» Almanca «eine türe offen lassen», Türkçe «birşeye burnunu sokmak» Almanca «seine Nase in etwas stecken» gibi. Kimi deyimde ise, ufak tefek ayrılıklar göze çarpıyor, Almancada «ateşle» oynandığı halde Türkçede «barutla» oynanması, Almancada «dili sivri» dendiği halde Türkçede «dili uzun» denmesi vb. vb. gibi.

İnsanların kendilerini hayvanlarla karşılaştırdıkları durumlarda da Türkçe ile Almanca arasında ayrılıklar görürüz. Türkiye'de yaşayanlarla Almanya'da yaşayanların hayvanları algılama biçimleri ayrı ayrıdır.

Bu gibi ülkelere özgü ve maddi kültüre bağlı gelişmelerin dile yansımasını, giyim eşyası, araç gereç, yemek çeşidi vb.nin başka bir dilde tıpatıp karşılık bulamamasında, dolayısıyla başka bir dile çevrilememesinde gözleyebiliriz. Aynı şekilde karşılıklı hitaplar, sövgüler, takma adlar vb. de özgün kültürün bir aynasıdır.

Şimdi de, özellikle göç durumlarında dilde ortaya çıkan bazı süreçlerden söz etmek istiyorum. İnsanlar algılamayı ve adlandırmayı öğrendikleri belli bir çevrede yaşarlar, örneğin Al-

manlar Almanya'da, Türkler de Türkiye'de... diyelim ki, Karadeniz kıyısında bir köyde. Bu köyde pek çok şey vardır, örneğin evler, komşular, aileler, fındık toplama, kum çekme, balık avlama, kömür madeninde çalışma gibi işler, bayramlarda düğünlerde eğlenmeler, kış geldiğinde çekilen sıkıntılar, hastalık üzüntüsü, borçlanma derdi, çocukların sorunları ve daha neler de neler. İşte tüm bu olayların her birinin bir adı vardır.

Öte yandan doğrudan doğruya o köyde bulunmayan, ama dolaylı olarak bilinen şeyler de vardır. Bunlara ilişkin imgeler belirsiz, bulanık ve özneldir; örneğin çocukların meslek olanakları, kente göç, Almanya düşü vb. gibi. Bu olayların da birer adı vardır.

Son olarak öyle şeyler vardır ki, bunları ya başka bir yerde görmüş ya da onlardan sözedildiğini duymuşsunuzdur, ancak kendi köyünüzde henüz bu şeyler yoktur. Yokluklarını belirgin bir biçimde hissedersiniz, çünkü varlıklarından haberlisinizdir ve işinize yarayacaklarını da bilirsiniz. Bu durumda bu şeyleri başkalarının onlara takmış olduğu adlarla tanırsınız. Bu sözcüklerin içeriğini bilirsiniz, ama bunlar sizin özdeneyiminizin dışındadır. Karadeniz kıyısındaki köyümüz için bu türe örnek olarak, belki, elektrik, otobüs, ortaokul, hastane, bakkal, doktor gibi şeyleri sayabiliriz.

«Enerji darlığı» kavramını da bunların arasına katalım. Öyle ya, Karadeniz kıyısındaki o köyde yaşayanlar için «enerji tasarrufu» oldukça anlaşılmaz bir kavram olmalı, çünkü kendi köylerine pek yakında gelecek diye söz verildiği halde bir türlü gelemeyen bir nesnenin başka insanlar tarafından çoktaaan kullanılıp tüketilmesi, köylülerin aklına zor yatar.

Haydi, şu ünlü tümceyi de buraya katalım: «Baba bana bal al!» Bu tümce de, konuşmacı ile dinleyicinin, yazar ile okuyucunun belli bir dünya deneyimi olmasını öngörmektedir. Bu tümcenin içinde çok sayıda ünlü «a», az sayıda da ünsüz geçtiği için alıştırma tümcesi olarak düşünülmüştür, ama, söz konusu dünya deneyiminin olmadığı koşullarda içi boşalır ve anlamsızlaşır. Anlamsızlaşır, çünkü Mahmut Makal'ın kitabında anlattığı gibi, sınıftaki hiç bir çocuk balın ne olduğunu bilmiyorsa, bu tümce anlamlı olamaz. O günden bu güne durumda temel bir değişikliğin olması, doğrusu su götürür, belki de tek değişiklik, bu tümcenin artık yetişkinlerin okuma yazma öğrenmesinde de kullanılıyor olmasıdır.

Son olarak öyle şeyler vardır ki, insan bunları ne kendi ger-

çekliği içinde ne de olasılık olarak tanır, yani hiç tanımaz. Gene Karadeniz kıyısındaki köy açısından bunlara örnek olarak yürüyen merdiven, pilot kabini, kahve bitkisi, smokin, kilise çanı, bilgisayar kartı gibi şeyleri sayabiliriz.

Köyden kente göç, insanların yaşamına pek çok yeni şey ve ilişki getirir. Dolayısıyla insanların diline de pek çok yeni sözcük girer. Beri yandan ise çeşitli deneyim ve ilişkiler, yavaş yavaş yitip gider. Aile örneğini ele alacak olursak, örneğin kız kaçırma, başlık, söz kesme, çift evli, imam nikâhı, davul zurna, vb. gibi. Hattâ zamanla düğün ve gelin sözcükleri de yokolacaktır. Aslında bu sözcükler, yabancı olarak bizlerin tam bir kavramsal bağ kuramadığımız sözcüklerdir.

Kimi sözcükler yokolurken, başkaları da dile girer. Örneğin telefon kullanılmaya başlandığında, kente göçmüş kişilerin sözcük dağarcığına «meşgul sesi vermek», «istihbarattan sormak», «numarası düşmemek», «falancayı bağlamak» vb gibi yeni sözcükler girecektir.

Köyden kente göç, insanların ufkunu, buna bağlı olarak da dil olanaklarını genişletiyor. Aslında kavramlara ve dünya görüşüne etki açısından, köyden kente göç, kentten Almanya'ya ya da başka bir yabancı ülkeye göçten daha sarsıcıdır. Çünkü, Anadolu'daki bir köy ile İstanbul arasındaki uygarlık düzeyi ve teknik aşama ayrımı, Almanya'nın herhangi bir kenti ile İstanbul arasındaki ayrımdan çok daha büyüktür!

Sözlerimi şu on tezle bitirmek istiyorum:

1. Federal Almanya'da yaşayan Türk ailelerin (yani yetişkin ve çocukların) düşüncesini belirleyen, dil yapıları değil, Türkiye'deki geçmişlerinin gerçekliği ile Almanya'daki yaşamlarının gerçekliğidir.

2. Toplumla bütünleşme, dil öğrenmenin ön koşuludur. Dil bilme ise, toplumla bütünleşmenin ön koşuludur Bu kısır döngüde sorumluluğu, kesinlikle devlet taşır.

3. Geçmiş gerçeklik, yeni gerçekliğin algılanmasında ve sindirilmesinde nasıl önemli bir etkense, dil öğrenme sürecinde de eski-yeni karşıtlığı önemli bir etken olarak görülmelidir

4. Almanya'daki Türklerin «Türkçe» yaşamlarını sürdürdüklerini söylemek ne kadar yanlışsa, Almanya'da yepyeni bir yaşama başladıklarını söylemek de o kadar yanlıştır.

5. Bu görüşler, eğitim politikasında ayırım ve eritme politikaları olarak karşımıza çıkarlar.

6. Federal Almanya'da yaşayan Türk çocukları, Almancayı ne ana dilleri gibi ne de yabancı dil gibi öğreniyorlar.

7. Federal Almanya'da yaşayan yabancı çocuklar, dilleri aracılığıyla kavram oluşturmayı öğrenebilmeli, yani düşünmenin temel taşlarını edinmelidirler. Bu açıdan bakıldığında, dil öğretme ders kitapları ve yöntemleri yetersizdir, çünkü bunlar yetişkinlere dil öğretmek için hazırlanmışlardır.

8. Federal Almanya'daki ya da başka bir yabancı ülkedeki Türk çocuklarına dil öğretirken dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardır:

— Çocuklar, sözü edilen şeyleri tanımıyor olabilirler. Bu durumda, çocukların o şeyleri tüm özellik ve işlevleriyle tanımaları sağlanmalıdır. Ayrıca çocuklara o şeylerin her iki dilde de adı öğretilmelidir.

— Çocuklar, sözü edilen şeyleri şöyle böyle tanıyor olabilirler. Ama henüz o şey için bir sözcükleri yoktur. Bu durumda çocukların kafasında o şeyleri belirli kılmak, kafadaki belirsizliği silmek gerekir. Çocuklar, kafalarında oluşan belirgin kavramın adını her iki dilde de öğrenmelidirler.

— Çocuklar, sözü edilen şeyleri tanıyorlardır, ama sadece bir dildeki adını öğrenmişlerdir. Bu durumda çocuklara o şeyin öteki dildeki adını da öğretmek ve çocukların o şeyi birinci dildeki kavramdan ayırdetmelerini sağlamak gerekir.

— Ya da yukarıda saydığımız bu üç durumun karışık olarak ortaya çıktığını görürüz. Çocuklar, ya şeyleri tam tanımıyorlardır ya da dili tam bilmiyorlardır. Bu durumlarda somut koşullara uygun yöntemler geliştirmek gerekmektedir.

9. «Federal Almanya»daki Türk çocukları için Almanca» dersinin amacı, çocuklara bir şey istemenin, kendini korumanın, soru sormanın, rica etmenin, karşı çıkmanın ya da özür dilemenin yollarını öğretmekten çok, o çocukları her şeyden önce dille öylesine donatmak olmalı ki, çocuklar düşünen insanlar olarak kendi doğru buldukları şeyleri —bir takım ders kitabı yazarlarının doğru bulduğunu değil!— rahatça dile getirebilsinler.

10. İnsanca bir eğitim siyaseti de, düşüncelerin ayrılığını vurgulama amacını değil, tam tersine düşüncelerin ortak gelişmesini sağlama amacını gütmeli ve bu amaca uygun olarak da, çocukların konuştuğu her iki dili de, birbirine sıkısıkıya bağlı olarak geliştirmeleri için çalışmalıdır.

Sabrınız için yürekten teşekkürler.

ARAS ÖREN'İN «BERLİN ÜÇLEMESİ»NİN DİL AÇISINDAN ANALİZİ

Dr. Sargut ŞÖLÇÖN

Bu yazının malzemesini, yirmi yıllık bir geçmişi olan bir göçün, bir sosyo-ekonomik olgunun, toplumun faaliyet alanlarından biri olan sanat alanına yansımış hali oluşturmaktadır; yani, bir toplumsal faaliyet alanının, bir başka toplumsal faaliyet alanına etkisi burada söz konusudur. Bu genel çerçeve içinde, yukarda adı geçen göçün insanın estetik faaliyetine nasıl ve ne derece etki edebileceğini, karşılaştırmalı olarak (örneklerle) göstermeye çalışacağım.

Ele alacağım estetik faaliyet alanı edebiyat olacaktır. Edebiyatın ya da bir başka deyişle, söz sanatının asıl malzemesi olan dil, toplumsal bir olgudur. Dolayısıyla, yapmaya çalışacağım inceleme, —birinci planda— genel açıdan, toplumsal bir fenomen olarak dilin analitik incelemesidir. Özel olarak, bu toplumsal fenomenin edebiyat ürünü halinde ortaya çıkmış biçimini ele alacağım. Genel özelliği ile bağlantılı olarak, gerek edebiyat gerekse dil, içinde doğdukları toplumsal koşullardan koparılamayacağına göre, dilin bir edebiyat, bir sanat ürünü olarak belirmesi, kendi dışındaki maddi gerçekliğin işaretlerini de taşıyarak gerçekleşecektir. Bundan dolayı, Aras Ören'in ürününü değerlendirirken, —herşeyden önce— onun, F. Almanya gibi üretim ve tüketim açısından çok gelişmiş bir ülkede yaşadığını gözönünde tutmak gerekiyor. Bunun neden gerekli olduğu, A. Ören'in yazdıklarıyla Türkiye'de yaşayan şairlerin (burada, Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı ve İsmail Uyaroğlu'nu ele alacağım) yazdıkları karşılaştırıldığı zaman açığa çıkmaktadır. Bunun için, Ören'in «Berlin Üçlemesi»nden aldığım örnek metinleri, Dağlarca ve Uyaroğlu'nun —aynı sorunu, yani Türk işgücünün F. Almanya'ya göçü sorununu işleyen— şiirlerinde kullandıkları dille karşılaştırarak inceleyeceğim.

1939 doğumlu Aras Ören, 1969'dan beri sürekli olarak Batı Berlin'de yaşıyor ve girdiği çeşitli işlerden sonra, şimdi Sender Freies Berlin'de redaktör olarak çalışıyor. «Berlin Üçlemesi» («Berliner Trilogie») şu üç kitaptan oluşmaktadır: 1. Was will Niyazi in der Naunynstrasse?» («Niyazi'nin Naunyn Sokağı'nda İşi Ne?») Batı Berlin 1973. 2. «Der kurze Traum aus Kağıthane» («Kağıthane Rüyası») Batı Berlin 1974. 3. «Die Fremde ist auch ein Haus» (Gurbet Değil Artık») Batı Berlin 1980. Ören, dizelerini

önce Türkçe yazıyor, sonra, yazdıkları Almanca'ya çevriliyor. Türkiye'de tanınmadan çok önce F. Almanya'da tanındı. «Berlin Üçlemesi», bir kitap halinde ilk kez 1980 Aralık ayında İstanbul'da Türkçe yayımlandı. Bu kronolojiyi gözönüne alarak, Fakir Baykurt'un bu kitaba yazdığı tanıtma yazısını, «Türkçe'ye hoşgeldin Aras Ören, buyur kardeşim!» cümlesiyle bitirmesini anlamlı buluyorum. Ören'in Türkçe yazdıkları, F. Almanya'da Achmed Schmiede ve Johannes Schenk («Niyazi»), yine A. Schmiede ve Jürgen Theobaldy («Kağıthane») ve Gisela Kraft («Fremde») tarafından Almancalaştırılmıştır. Ören, Almanca kitaplarından ikisine altbaşlık olarak «Ein Poem» demiş, üçüncüsündeki altbaşlık «Ein Berlin-Poem» olarak değiştirilmiş. Sanıyorum, bu farklılık, kitabın asıl başlığıyla ilgili bir durum. F. Almanya ve B. Berlin artık «gurbet» değilse, yazılan «Poem», bir «Berlin Poemi» olmalıdır. Ören'in özel hayatı da burada belli bir rol oynamış olabilir ve onun «yerleşik» olma gerçekliğini vurgulamaktadır.

«Poem» kelimesinin Türkçe karşılığını bulmak zor; ancak, «Poem», burada dizelerin bilinen, alışılagelmiş bir «şiir» olmayıp epik özellikler taşıdığını ve bu yanıyla bir destan niteliğinde olduğunu anlatmak istiyor. Yunanca «poemia» kelimesinin Almanca karşılığı «Gedicht», yani «şiir»dir. Ne var ki, «poemia» da aslında «Erzeugnis», yani «ürün» demek ve «poein» (Alm. «schaffen»), yani «yaratmak» fiiliyle ilgili. Bu nedenle, Ören'in «Poem»lerini (F. Baykurt'un «Önsöz»de adlandırdığı gibi) «şiir» olarak değil; epik, dramatik ve lirik anlatım biçimlerinden oluşan bir sentez destan biçimi olarak anlamak doğrudur.

Karşılaştırmanın sonunda ortaya çıkmaktadır ki, Ören'in diliyle Dağlarca'nın ve Uyaroğlu'nun dili arasında bir fark vardır. Genelde olan bu farkı, aynı tarih ve ulus mirasından gelseler bile, değişik maddi ortamlarda yaşayan insanların dışdünyaya bakış ve maddi gerçekliği değerlendirme açıları arasındaki farklılık olrak kavramak gerekiyor.

Bu dil karşılaştırmasını beş ayrı bakış açısından yapmak istiyorum: 1. Tarihsel bağ, ulusal miras; 2. Üretim faaliyeti; 3. özlem olgusu yurttan uzak olma durumu; 4. doğa ile, dışdünya ile ilişkiler; 5. bireyin özel hayatı ve intim ilişkileri. Bu açılar, toplum-birey çelişkisinin öncelikle vurgulandığı düzlemler olarak seçilmiştir.

Şimdi Dağlarca'nın, Ören'in ve Uyaroğlu'nun neler yazdıklarına bakalım. Ören'in buraya aktaracağım dizelerinden başka, yeri geldikçe aynı yazardan değişik örnekler de vereceğim:

Dağlarca: «Almanyalarda Ellerimiz» (Bkz. Horoz, Istanbul 1977)

«Şimdi Almanyada gün doğmuştur,
Şimdi aydınlığa değer elin.
Ayağına, kocaman ayağına,
Hadi, der elin.

Bu muydu gece yarısı seninmiş gibi parlayan,
O mermer elin.
Bir el gibi görünür ama binbir eldir sanki
Çalışır çabalar, bir ekmek parasına elin.

Sırılsıklamdır, dökülen saçını bile kaldırmaz
Avuç avuç ter elin.
İşte yurdundan uzak, işini de, seni de,
Yer elin.»

Dağlarca: «Almanya'larda Çöpçülerimiz» (Bkz. Horoz, İstanbul 1977)

«Gün ışır ışımaz alın yazımız parlar,
Ne alın yazısı, el yazısı be.
Sökemeyiz ki, biz ilokul aydınlığı bile gösterilmeyenler,
Biz, pis yöneticilerin mutsuz kişileri,
Süpürürüz, yaban ellerinin sokaklarını pis el, pis yürek.
Sığmazken Atalarım güne, yarına,
Düşmüşüm vay düşmüşüm ben el kapılarına.
Daha üç yüz yıl önce, omuzlarımızda gök yarısı bayraklar,
Eğilirdi bu ülkenin burçları uygarlığımıza.
Şimdi ta Bünyan'daki üç çocuk, ağızları açlıkla büyümüş,
Şimdi ta Ereğli'deki dört çocuk, gözleri açlıkla iri iri,
Alır, karanlıklar karanlıklar ardından gönderdiğim
kara lokmasını.
Sığmazken Atalarım güne, yarına,
Düşmüşüm vay düşmüşüm ben el kapılarına.
Ne duruyoruz, aylık bin yeşil mark,
Varalım, dağılalım, kartal Anadolu'dan yeryüzüne.
Beyler altın uykularından uyanmak üzre, hadi yollarını
temizleyelim.
Süpürgeler kocaman, çöpler kocaman,
Al güneşten bile utanmadan, pis el, pis yürek.
Sığmazken Atalarım güne, yarına,
Düşmüşüm vay düşmüşüm ben el kapılarına.»

Dağlarca'nın ikinci şiirinin yayım tarihi 1966; ilk şiirinin de, 60'lı yılların ilk yarısında yayımlandığını sanıyorum.

Uyaroğlu: «Annesi Almanya'da Çalışan Çocuğun Şiiri» (Bkz. YAZKO Edebiyat 13/Kasım 1981)

«Ne zaman bir çocuk görsem
Tutmuş elinden annesinin
Mutlu, uçar gibi yürüyen
Sen gelirsin aklıma, gülümseyişin gelir
Yakar içimi incecik bir duygu: özlem

Anneciğim, benim güzel annem
N'olur geri gel
Gelemiyorsan eğer
Işığa yükle gülüşünü
Ve bana gönder

Her gece uyur uyumaz
Senin yanına geliyorum
Usulca dizine koyuyor başımı
Ve ağlıyorum, duyuyor musun
Sıcacık akan göz yaşımı

Anneciğim, benim güzel annem
N'olur geri gel
Gelemiyorsan eğer
Rüzgara yükle şefkatini
Ve bana gönder

Hiç bir şey istemiyorum
Ne oyuncak, ne saat, ne elbise
Herkesinkinden yeni paltom
Kalın ve kürklü sözde
Ama herkesten çok üşüyorum gene

Anneciğim, benim güzel annem
N'olur geri gel
Gelemiyorsan eğer
Kuşlara yükle sıcaklığını
Ve bana gönder»

Aras Ören'in örnek olarak vereceğim dizeleri, yukarda adı geçen üç ayrı kitaptan olacak; bu nedenle, ayrı ayrı başlıklar vermek yerine, «Berlin Üçlemesi»ndeki sayfa numaralarını bildirmekle yetineceğim.

Ören: (S. 118 v.d.)

«.....
Şimdi toparlaması gerek
tarihsel dizi içinde ve açıkça
kendi geçmişini bugün
ki yarını değiştirebilsin.
Lambanın etrafında duman
hareleniyor.

«Velinimet-i alem reayadır»
buyurmuş Kanuni Sultan Süleyman.
Viyana kapılarını zorlarken
biliyordu yani kimin sırtına tünediğini,
kimin sırtına yükleneceğini.
Fütuhat sonucu ele geçirilen topraklarda
devletçe ve devlet için bir talan ve sömürüyü
gerçekleştirmekti amaç.
Halt etmiş kim demişse:
Osmanlılar ekonomiden anlamaz
sosyal bilimlerden hele hiç,
diye.

(S. 38 v.d.)

Bizden öncekiler, yani
anam, babam, onlar,
ayırt etmemişler bu ayrıcalığı.
Ya da o zamanlar
başkaymış daha yaşam
kendi içine kapalı bu İstanbul köyünde.

Yeşil dolarlar çalınca
(İlk Missouri zırhlısıyla — 1946'da
.....)
eski zenginlerin yeni kapısını
aradaki sınır belirlendi
ve eski konakların, yalıların yerine
beton katlar yükseldi.»

1. Tarihsel bağa ve ulusal geçmişe yaklaşma:

Ören: «Kanuni Sultan Süleyman», «Viyana kapıları», «Fütuhat» ve «Osmanlılar», feodal geçmişe, tarihsel mesafe ilkesine uygun, nesnel bir bakış sağlıyorlar. Fetihlerin gerçek nede-

nini vurgulayan ve illüzyonu bozan doğrudan bir dil: «Haltetmiş kim demişse...»

Dağlarca: «Atalarım», «burçlar», «uygarlığımız» «daha üç yüz yıl», «omuzlarımız» ve «gök yarısı bayraklar», feodal geçmişi (mülkiyet zamiri ekleriyle) benimsediğini gösteren, onu yücelten ve aradan geçen «üç yüz yıl»ı bile dün gibi gören, üçyüz yılda olun biten değişikliğe şaşan bir tavrı belirten kelimeler. «Gök yarısı bayraklar» ve «burçların eğilmesi» gibi ifadeler, illüzyon yaratıcı mitolojik bir duygusallıkla Nazi dilini andırıyor.

Ören'de vizüel anlatım bilinçle kullanılmış ve yakın tarihteki gelişme ile birlikte veriliyor: «Yeşil dolarlar çalınca...» Bunun yanında, «eski-yeni» kontrastıyla kapitalizmin Türkiye'deki gelişmesine işaret ediliyor. Dağlarca'nın duygusallığı, bazı kaba yanlışların yapılmasına neden oluyor. Burada, «bin yeşil mark»la paranın rengi belirtilerek ifadeye yine vizüel bir ağırlık katılmak isteniyor; ancak, şairin bilmesi gerekir ki, bin Mark yeşil değil, mor renktedir. Tarihsel geçmiş şimdiki zamanla ilişkiye sokulurken «Varalım, dağılalım:, kartal Anadolu'dan yeryüzüne» ile mitolojik hava estirilmeye devam ediyor. Ören'de geriye gidiş, şimdiki zamanı anlamak ve yarını değiştirmek amacıyla var. Dağlarca'da geriye gidiş, şimdiki zamana şaşırmak ve gelecekten umut kesmek gibi bir işlev yerine getiriyor: «...hadi yollarını temizliyelim.» Ören'de tarihsel miras, devam etmekte olan bir bilinçlenme süreci olarak öne çıkıyor: (S. 180)

«.....
Biz başka bir tarihten,
başka bir yabancı diyara gelip,
gene yabancı kaldık.
Amacımız: kendimizi güvende duymaktı.
Bu Türkiye'de olmadı,
burada da arıyoruz.»

Görüldüğü gibi, ifade biçimi, duygusallıktan uzak ve nesnel. Dağlarca'da dikkati çeken, yakınma ve bir tür kadercilik: «Düşmüşüm vay düşmüşüm ben el kapılarına.» Kelimelerin anlâm yükünde ağır basan öz. muhtaç olmak, düşmek ve zavallılık. Mistik etki yapan kelime seçimi, sanki çöpçülüğün Türkiye'de yapılırsa bir «düşme» anlamına gelmeyeceğini hatırlatıyor: «...el kapılarına.» Halbuki Ören'de «yabancı» sıfatıyla vurgulanmak istenen, sosyoekonomik bir olgu ve «yabancılaşma» Türkiye için de geçerli. Ören'de tarihsel geçmiş, asıl olarak üretim faaliyeti (maddi ilişkiler) açısından ele alınırken, Dağlarca'nın

yaklaşımının idealist olduğu göze batıyor.

2. Üretim faaliyeti:

Ören'de üretim, «Berlin Üçlemesi»nin hemen her sayfasında (maddi) gerçeklik olarak ele alınıyor, ülke içindeki ve ülke dışındaki üretim faaliyeti farkı görülmüyor. Dağlarca, «Süpürürüz, yaban ellerin sokaklarını...» ile yurttaki ve yurttan uzaktaki üretimi ayırıyor. Ören'de insan, —her türlü yabancılığa rağmen— üretim nesnesi karşısında ezilmiyor: (S. 206)

«.....
Kabelwerk, Robrenwerk, Motorenwerk...
Press'de dakikaları, saatleri ezdiği günler.
Kazanda bilinen en acı soğukları eritip
top top güneşler döktüğü günler...»

Burada «ezmek», «eritmek» ve «dökmek» fiilleriyle, insanın —nerede olursa olsun— bir üretici güç olarak üstünlüğü, belirleyiciliği ve yaratıcılığı dile getiriliyor. Dağlarca, «Süpürgeler kocaman, çöpler kocaman» derken, yurdundan uzak insanın, üretim faaliyeti sırasında nesne karşısındaki küçüklüğünü, ezilmişliğini belirtiyor. Oysa, Dağlarca'nın birinci şiirinde, üretim olgusu karşısında insanın durumu daha üstün ve olumlu olarak kavranmıştır. Bu, hareketin, değişimin, yaratıcılığın sembolleri olan ve belli sıfat tamlamalarıyla «güç» kazandırılmış el ve ayakla ifade edilmektedir. Ancak sonunda, yine aynı gerçek (üretim mekanının «yurttan uzak» olması gerçeği), insanın yok olmasına yol açıyor:

«İşte yurdundan uzak, işini de, seni de
Yer elin.»

Elinin insanı yemesi, beyin organı karşısında üstün olması demektir. İnsanı insan kılan çalışma faaliyeti ve emek sayesinde eller gelişmiştir. Emek gücü, kendi ulusal sınırlarının dışında satıldığı zaman, —Dağlarca'ya göre— eller, kendisini yaratana düşman kesiliyor. Bilincin ifadesi olan beyinle, onun üretim içindeki somut görünümü olan el karşı karşıya getirilmiştir. Ancak, Dağlarca'nın birinci şiiri «Almanyalarda Ellerimiz» de kullanılan dil, ikinci şiire göre daha bilinçli ve işlevseldir. İkinci şiirdeki «pis el», «pis yürek», «pis yöneticiler» tamlamalarındaki «pis» sıfatı, çöp toplama işiyle bağıntılı olarak düşünülse bile, duygu düzeyinde kalmış bir tepki izlenimi bırakıyor.

3. Özlem olgusunun dile gelmesi, anayurttan uzak olma durumu:

Bunun Dağlarca'da feodal geçmişe bir özlem olarak belirdiği-

ni daha önce söylemiştim. Ayrıca, «yaban elleri», «Bünyan'daki üç çocuk», «Ereğli'deki dört çocuk», Türkiye'ye olan özlemi doğrudan vurgulayan, ancak, —«çocuk» unsurunu ön plana çıkardığı için— naif bir özellik taşıyan ifadelerdir. Uyaroğlu, özlem olgusunu çocuksu bir duygu olarak dile getiriyor. Yabancı ülkede çalışmanın doğurduğu özlem, geride bırakılanlarca üstesinden gelinmesi gereken bir sorun olarak işleniyor. Ve anne-çocuk ilişkisi içinde, «gülüş», «şefkat», «sıcaklık» isimleriyle, yine naif düzeyde somutlaştırılmış. Ören'deki özlem de duygusallıktan uzak değil. Ancak, soruna yaklaşımdaki fark şurada beliriyor: Özlem, Ören'de de insanların maddi ihtiyaçlarından kaynaklanan bir duygu olarak dile gelmese bile, ifadede, dış dünya ile ilgili (doğal) nesneler belirleyici bir rol oynuyor:

(S. 40) «Lüfer vakti, lüferine diyecek yoktur
ve Bebek'in güzellikte tarifi imkansızdır.»

Aşağıdaki dizelerde de özlem, «dönüş» perspektifi içinde ele alınıyor:

(S. 45) «Aynası çatlak dolabın üstünde bavullar ve
evin içinde bir yolcu tedirginliği,
o yola çıkmaya hazır yolcuların...»

Burada geçen «bavul», «yolcu», «yol» ve özellikle «tedirginlik» isimleri, kesin bir dönüşü ifade etmekten çok, yakın geçmişle, içinden çıkılan toplumla sürmekte olan bağların dile gelişi olarak beliriyor. Çünkü, aynı kişiyle —kocası Türkiye'de hapiste olan Halime'yle— ilgili olarak daha sonra şunları okuyoruz:

(S. 105) «Halime denizi İstanbul'da görmüştü
trenden inip karşıya geçerken
ömründe ilk.»

(S. 106) «Beş yıldır erkeksiz Halime.»

Halime'nin B. Berlin'de sevgilileri var. Daha sonra, kocası Cemal affa uğrayıp B. Berlin'e geldiğinde de özlemi bitmiyor. Çünkü, onun özlemi, «doğal» bir anlam yükü taşıyor; köyünü değil, İstanbul'u özlüyor:

(S. 165) «Halime sustu.
Düşündü yaban eriklerini
öpüyordu işte bir denizi
kıyısından.»

Niyazi'nin duyduğu «lüfer» özlemi, Halime'nin duyduğu «yaban erikleri» özlemi, yazar Aras Ören'in kendi içdünyasını dışa vuran ifadelerdir.

4. Doğa ile, dışdünya ile ilişkiler:

Dağlarca'nın birinci şiirinde mesafeli bir bakış var ki bu, mekan ayrılığını belirtiyor: «Şimdi Almanya'da gün doğmuştur». İkinci şiirde bu mesafe kalkıyor ve bir anlamda «lirik ben» olayın içine sokuluyor: «Gün ışır ışımaz alın yazımız parlar». Dışdünya ile olan ilişkiyi Uyaroğlu, bir çocuğun bakış açısından ve ilkel bir yöntemle kavratmaya çalışıyor; «annesinin elinden tutmuş, mutlu çocuk» imajı, dışdünya ile kurulan bağ işlevini yerine getiriyor. Bunun dışında, «ışık», «rüzgar», «kuşlar» gibi doğal alandan alınan nesnelerle «iletişim» kurulmaya çalışılıyor. Onların «taşıyıcılık» görevi, «ışığa yüklenmiş gülüş», «rüzgara yüklenmiş şefkat» ve «kuşlara yüklenmiş sıcaklık» gibi basit (semantik) bağlantılarla dile gelirken, ışıkla gülüş, şefkatle rüzgar, sıcaklıkla kuşlar arasında çağrışıma yolaçan bir işlev beliriyor. Şimdi Ören'e bakalım:

(S. 185)

«Böyle gecikmiş güneşli Nisan sonlarında
Berlin'de evet alışılmış bir telaştır bahar
sabahları işe giden işçiler gibi

Bir yarıştadır sanki
paslı ray, bulanık kanal,
eğri saçak ve kaldırım taşları
güneşle artık
akarbantta tıpkı
emeğin zamanla yarışması gibi.»

Bu dizeler, Ören'in doğaya, üretim faaliyeti açısından baktığını gösteriyor. Yukardaki benzetmeler, doğayı günlük yaşama sokuyor; ancak, günlük yaşamdan aktarılan kesit, insanın fabrika yaşantısıyla ilgili olduğu için, «bahar», «güneş», «kaldırım taşları» emeğin yaratıcılığı ile birlikte düşünülüyor.

(S. 186)

«Güneşle bahar birlikte
ya birkaç saat ya birkaç gün
gülen bir soytarı, koca ağızlı
şehrin en tepesinde
en gülmeye çağırır gibi.»

Bu dizelerde de, bir doğa parçası olarak «güneş», kişileştirilerek günlük yaşama indirgeniyor. Oysa Dağlarca'da, «Al güneşten bile utanmadan...» dizesi güneşe mitolojik bir yücelik veriyor. «Al» sıfatı, vizüel işleviyle illüzyonu bozmaya değil, tam tersine, güçlendirmeye yarıyor.

5. Bireyin özel hayatı ve intim ilişkileri:

Bu ilişkiler, Ören'in ele aldığı kişilerde ayrıntıyla dile getirilmiş ve somut ifadeler kullanılmış:
(S. 41 ş.d.)

Naunyn Sokağı'nda
her pencerenin karşısında
bir pencere daha
ve her pencerede
çeşitli dertler ve
taze umutlar.

Atıfet, Naunyn Sokağı'nın
Oranien Alanı'na açılan
ucunda oturur ve
Niyazi Gümüşkılıç'la
sıkı arkadaşlığı vardır.

İşte özyaşamı:
15 yaşındayken 1944'de
hukuk öğrencisi Ahmet'le tanışma.
945 Şubatında oğlu
İhsan'ın doğumu.

1956-1957 DP'li ocak başkanı
ile ilişki
ve iki odalı bir gecekondu
sahibi.
(Gaziosmanpaşa Mahallesi, Kağıthane.)
1961'e kadar genelevde sermaye.
(Abanoz Sokak No. 35, Beyoğlu.)

1967 Aralık: Berlin'de Siemens'te
işçi.
1969'da Kottbussertor'da,
sinema önünde
bildiri dağıtan
Niyazi Gümüşkılıç'la karşılaşır.
arkadaşlıkları o tarihten başlar.»

Ören, somut gerçeklikten yola çıkıyor ve kronolojik bir «ilişkiler tablosu» çiziyor; duygusallıktan uzak, konuşma dilinin ağır bastığı, doğrudan bir ifade tarzıyla karşı karşıyayız. Ören'in,

kişilerin özel hayatına bağlı ilişkileri ele aldığı düzlem de —kullandığı doğrudan dile paralel olarak—, Dağlarca'ya ve Uyaroğlu'na göre farklıdır. Bu farkı, öncelikle Halime'yi anlatan dizelerde görüyoruz:

(S. 44)

«Halime'nin arsız çocukları.
Anaları,
Telefunken'de çalışıyor.
Babaları memlekette hapisteymiş
kan davası yüzünden.
.....»

Ya da anne-çocuk ilişkisini, annenin seks yaşantısı ile birlikte, çelişkiyi vurgularcasına içiçe aktaran bir dil:

(S. 44 ve 45)

«Halime (...
.....)
arasıra akşamları
eve erkeklerle geliyor.
Bir göz odanın içinde,
belli ki sevişirken onlarla,
çocukları ne yapar,
Kutzor'ln buna aklı bir türlü
ermiyor.»

Oysa Uyaroğlu, dile olabildiğince duygusallık yükleyerek okurun merhametine yönelmek istiyor:

«Ve ağlıyorum, duyuyor musun
Sıcacık akan göz yaşımı»

Algılama alanındaki farklılıkla «sanatsal ifade»yi yakalamayı deneyen şair, çok bilinen, çok denenmiş bir dil kullanıyor. Görme duyusunun yerine duyma duyusu getirilerek ayrılık ve uzaklık kavramları somutlaştırılmış. Bu noktada yeniden Ören'e dönelim:

(S. 104 v.d.)

«Halime'nin ağzı acımtırak ve kuru.
Dünden beri bir şey yemiyor
oruçlu. Gözlerinden uyku akıyor.

Halime çocuğa kaldığını anlayınca
Hoca Arif'e koşmuştu ve
işte onun dediklerini şimdi
aynen yapıyordu.

Bir aya kadar çünkü kocası
affa uğrayıp hapisten çıkacak
ve Berlin'de olacak...»

Duygusallıktan uzak, okuru doğrudan etkilemek isteyen, ancak onun yerleşik değer yargılarını alt üst etmeyi hedef alarak etkilemek isteyen bu dil, sansasyon yaratıcı bir bulvar gazetesinin üslubunu ortaya koymaktadır. Uyaroğlu'nda görülen geleneksel tavır, başka düzlemde Dağlarca'nın dizelerinde de okunmaktadır; Dağlarca'da kişinin özel ilişkileri, «ilkokula bile gitmemiş olmak» ya da «Bünyan'da ve Ereğli'de para bekleyen çocuklar gibi» formüllerle geleneksel düşünce tarzı ve acıma duygusunun belirlediği anlam çerçevesi içinde somutlaşıyor.

Genel olarak, Ören'in dilini diğer iki şairden ayıran başlıca özelliklerden biri de, Ören'in dizelerinin arasında Almanca kelimeleri, yer ve fabrika isimlerini vb. kullanmış olmasıdır: «Naunyn Sokağı» ya da «Krank'a çıkmak» gibi iki dilli kelimelerin yanısıra, «Cafe Bauer», «Arbeitsamt», «Meister», «Dankeschön», «Urlaub», «Kotbusserdamm», «Prost», «Scheisse» gibi Almanca kelimeler ve «Çartır» (Charter) gibi Türkçe'nin işleyişine uygun yazılmış kelimeler göze çarpmaktadır. Bu kelimelerin dizelerde kullanılış biçimi, Ören'in yabancı kelimeleri hem birinci aşamalarında(yabancı kelimenin kaynak dildeki durumu) hem de ikinci aşamalarında (fonetik ve sentaks bakımından aktarıldığı dilin işleyişine uygun durumları) ele aldığını göstermektedir. Söz konusu kelimeler, şairin içinde yaşadığı maddi gerçekliği ön plana çıkardığı gibi, dil düzleminde de gerek Ören'in gerekse dizelerinin Türkiye'ye yabancı bir ülkeye yerleşik olma durumunu vurgulamaktadır. Ayrıca, bu tür kelimeler, Ören'in dilinde —günlük yaşamda pek göze çarpmayan— ayrıntıların da yer aldığının ifadesidirler.

Bunların dışında, yine genel bir karşılaştırma yapıldığında, her üç yazarın dizelerindeki sentaksta büyük farklılıklar görülmüyor. Farklılık daha çok —örneklerden anlaşılacağı gibi— kelime seçiminde, kullanılan isim, sıfat ve fiillerde ve bunların ifade ettikleri nesnelerle kavramları ele alışlarında kendini gösteriyor. Her üç yazarda beliren bir başka ortak noktayı da —ki bunun, yazımın konusuyla doğrudan bir ilişkisi yoktur—, dizelerdeki imaj zayıflığı ve «şiir dili»nin üst düzeyde kullanılmamış olması biçiminde özetleyebilirim.

Yukardaki incelmenin sonunda ortaya çıkan şudur:

Lirik tür, duygu ile düşüncenin belli bir noktada buluştuğu

dengeye dayanır. Dilin kullanımının, lirikte duygu yanının ağır bastığı izlenimini bırakması, onun düşünceden uzak olduğu anlamına gelmez. Bu nedenle, en duygusal anlamlar taşıyan kelimeler bile, kaynağında (dili kullanan bireyin bilincinden de geriye gidildiğinde), maddi gerçeklikteki belli bir nesneye ya da belli bir kavrama dayanmaktadır. Şiir dilinin analizi, o ürünün dayandığı düşünce platformunun kristalleşmesini sağlar; dolayısıyla, şairlerin yazdıkları incelenerek, dillerinin analitik incelemesi yapılarak onların bilinç düzeyleri, içinde bulundukları maddi reel koşullar hakkında belli sonuçlara varılabilir.

Böyle bir sonuca ulaşmak (yani, yukarda söylenenleri doğrulamak) salt dil olgusu açısından da mümkündür. Çünkü dil, (nesnel gerçekliği bilme süreci içinde) düşüncenin biçim kazanmasıdır, somutlaşmasıdır. Ancak, bu biçim kazanma, nesnel gerçekliğin doğrudan yansıması olarak değil, insan bilincinden süzülerek ve değişik bireylerde değişik biçim ve içerikle yüklenerek belirir. Çıktıkları kaynak ve işlevleri (üretim faaliyeti ve iletişim) nedeniyle dil ile düşünce arasında ayrılmaz bir birlik vardır. «Dil» hem «pratik bir bilinçtir» (Marx) hem de soyut düşüncenin oluşmasına yarayan bir araçtır. (1) Bir sanat ürününde dil olgusu, somut içeriğin soyutlaştırılmasının yanında düşünme faaliyetini de sağlar.

Yukardaki iki paragrafta yazılanları, ele aldığım şairlere uygulamaya çalışalım. Ve onların kullandıkları dille, gerek içinde bulundukları toplumla gerekse de kendi «sanatçı düzeyleri»yle ilgili olarak okurda nasıl bir izlenim bırakabileceklerini düşünelim. Çünkü sanat, bir bakıma, nesnel gerçekliğe yeniden, ama bir üst düzeyde ulaşmaktır.

Aras Ören, «Berlin Üçlemesi»ndeki diliyle değişik toplumsal ve bireysel hayat kesitlerini ve bu kesitlerde yansıyan birey-toplum çelişkisini üretim paydası altında sunmaktadır. Dili, bireysel duygu faktörünü dışlamasa bile, «duygusal değildir. Ören'in özlemi (ki bunu, birer plastik durumuna getirdiği figürlerinin özlemi olarak okuyoruz), nitelik bakımından bir üst düzeyde olan hayata yöneliktir. Buna karşılık, Dağlarca'nın özlemi geçmişe uzanarak idealist ve romantik unsurlar taşımaktadır. Uyaroğlu'nun dile getirdiği özlem ise, (bir çocuğun uzaktaki annesine duyduğu arzu olarak) tamamen bireysel-duygusal planda kalmaktadır. Gerek Dağlarca'nın gerekse Uyaroğlu'nun dilindeki motivasyon, «yurttan uzak olma» gerçeğine dayandırılmış. Oysa Ören'de dil, «gurbette çalışma»nın geçici değil, kalıcı bir gerçek

olduğunu vurgularcasına doğrudan ve illüzyon bozucu nitelikte dir. Bu nedenle Dağlarca ve Uyaroğlu, F. Almanya'da çalışan Türk işçisinin artık maddi gerçeklik olarak bir anlamda ilişkisini kesmek zorunda kaldığı değerlerin mutlaklığından hareket etmektedirler. Ören ise, kullandığı dille bu ilişki kesmenin altını çizdiği gibi, geleceğe yönelik alternatiflerin de arayışı içindedir.

Ören, F. Almanya gerçekliğinin içinde yaşıyor ve somut maddi gerçekten hareket ederek belli bir senteze varıyor. Kendine özgü üslubuyla Türk işçisinin reel koşullarını Almanların reel koşullarıyla birlikte ele alıyor, ayrıntılara iniyor; ve okura, Türklerin gelişmiş kapitalist toplumda, üretim ve tüketim faaliyeti içinde filizlenen yeni hayatlarını çelişkileriyle birlikte aktarıyor. Tarihi perspektifi canlı tutabildiğinden, dili mücadeleci ve gelecek açısından «umut yüklü» bir eğilim gösteriyor. Uyaroğlu ve Dağlarca'da böyle bir tarihi bakışın olmadığı açık; hele Dağlarca, yanlış bir tarih bilinciyle hareket etmiştir. Bu iki şairin dili, ilk bakışta bir «isyan atmosferi» içinde gibi görünse bile, özünde umutsuzluk, yenilgi ve hatta yenilgiyi olurlama gibi anlam yükleri taşıyor.

Elbette ki, bu farklılığın çeşitli nedenlerinden biri de, Türkiye'deki yazarların işlemek istedikleri maddi gerçeklikten (gerek madde gerekse düşünce anlamında) uzakta oluşlarıdır. Tabii ki, estetik değeri yüksek şiir yazmak için, her şairin F. Almanya'ya gidip orada yıllarca kalması bir çözüm yolu olamaz. Kaldı ki, Ören'in de edebiyat sanatı açısından «başarılı» olduğunu öne sürmek, çok tartışmalı bir «iyi niyet» ifadesidir. Ancak, kişisel kanıma göre, Ören'in Almanca yayımlanan dizeleri, estetik ölçütler ve dil bakımından Türkçelerinden çok daha üst düzeydedir.

Türkiye'de yaşayan yazarlar, sorunu duygusal, abartmalı ve tek yanlı bir bakışla ele alırken, Ören yeni hedefler peşindedir. Bu hedefi, artık geçerli olmadığı ileri sürülen «yabancı işçi haklarını elde etmek için mücadele» yerine «azınlık hakları uğruna mücadele» olarak formüle edebiliriz. Çünkü, yurtdışında emek güçlerini satarak yaşayan Türkler arasında, Türkiye'ye dönmenin bir «kurtuluş» olmayacağı yönünde bir eğilim belirmiştir. «Azınlık hakları» için mücadele, 70'li yılların sonunda filizlenmeye başlayan görüşlerin belirlediği bir hedeftir. İşte Aras Ören'de dile gelen, bu gelişme ve bu hedefin somutlaştırılması arayışıdır. Öte yandan Türkiye'de görünen şimdilik odur ki, edebiyatımızda (şiirimizde) «Almanya» olgusu daha bir süre (içinde yaşadığımız

toplumsal sorunların ağırlığı nedeniyle) önem kazanamayacak ve bunun yerine, «pis yönetici», «n'olur anneciğim geri gel» ya da «Viyana kapılarındaki atalarımız» anlayışlarıyla arada bir ele alınacaktır.

---

(1) Bkz. Philosophisches Wörterbuch. Buhru. Klaus. Berlin 1972. Bd. II.

BİLDİRİLER

Orhan DURU

Sanat ve yazın yaratıcılığını tanımlamak son derece güç. Ama bir deneme yapalım.

Yazmak istemi, yaratmak istemi, bir ölçüde ve belki de kabaca, iletişim gereksinmesinden doğuyor. Kişioğlu, bulgularını, izlenimlerini, düşlerini, görüşlerini, hayallerini, iç alemindeki çalkantıları, dış dünyayı nasıl algıladığını başkalarına anlatmak, bunları başkalarıyla paylaşmak istiyor. Niye bunu istiyor? Belki de bencilce bir dürtüden yola çıkıyor. Belki, başkalarını etkilemek istiyor. Ya da tüm insanların doğayı değiştirme uğraşı gibi, yazar ya da sanatçı da çevresini değiştirme çabasında. Yaratıcılığın temelinde yatan bunlar olabilir. Çevreye uymak yerine, çevreyi kendine uydurmak gibi ben-merkezci bir tutum. Böyle olunca dışa yönelik titreşimler sağlamak gerekiyor. O zaman ortaya sanat yapıtları, romanlar, şiirler, öyküler çıkıyor. Doğal olarak yaratma sürecini salt bireysel bir kategori olarak tanımlıyamayız. Belki de tüm tarihsel, kültürel, toplumsal ve güncel birikimin bireysel düzeyde bir eleştirisi, yeniden değerlendirilişi, düzenlenişi olarak düşünebiliriz.

Yaratma işinin içinde başka öğeler de var. Boşluktan birşey yaratmak kişioğlu için olanak dışı. Kişiler düzeyinde işin içine öykünme, etkilenme, bireysel nitelikler giriyor. Unutmıyalım ki, Homeros'tan önce başka Homeros'lar vardı. Ortaçağ İspanyasındaki kahramanlık öyküleri, Cervantes'in elinde Don Kişot adlı başyapıta dönüştü. Rabelais için de aynı şeyi söyliyebiliriz. Aynı öykünün çeşitli yazarlarca işlenmesi de bunun ayrı bir kanıtı. İşte Faust örneği. Türk romanının kökeninde Batı romanının etkileri yatıyor.

Kimi çevrelerde yazın ve kültür ürünleri de iletişim araçları olarak ele alınıyor. Bu görüşte doğruluk payı olabilir. Sanat

ve kültür yapıtları yüksek düzeyde bir haberleşme olanağı sağlıyabilir. Gerçi çağımız, TV, radyo, basın ve gelişmiş teknoloji yoluyla kitle haberleşmesinin doruk noktasına ulaştığı bir çağ. Bu nedenle Marshall McLuhan'ın benzetmesiyle sınırların önneminin ortadan kalktığı bir yeryüzü köyünde yaşıyor gibiyiz. Öylo de olsa, basının verdiği haberlere, TV deki görüntülere pek güvenemiyoruz. Onlara bakarak çağımızda olan bitenleri gerçekten kavrıyabilir miyiz? Bir Amerikan toplumunun gerçek eğilimlerini Hollywood filmleriyle ya da Dallas dizisiyle anlamaya kalkışmak herhalde yanlış bir çaba olur. Ama bir Hemingway, bir Faulkner ya da başka yazın örnekleri, gerçeğe daha yakın, daha sağlıklı bir algılama getirebilir. Latin Amerikada olan bitenleri, orada yaşıyanların beklentilerini, yaşam biçimlerini en iyi bu kıt'anın yazın ürünlerinden öğrenebiliriz. Öğreniyoruz da.

Yoz kültür örneklerinin yaygınlaşmasına neden de olsa, çağımız bir iletişim ve etkileşim çağı. Dolayısıyle artık global ya da yeryüzü çapında bir etkileşmeye açığız, ister istemez. Ayrı ayrı dillerin oluşturduğu engeller ise sürekli bir çeviri eylemi ile geniş ölçüde ortadan kaldırılıyor. Tüm ulusların yazın ve sanat ürünleri evrensel potada eriyor, birbirine karışıyor.

*

Ferit EDGÜ

Bizden bir öykümüzü okumadan önce, «Yazmanın iç nedenleri» gibi ciddi bir soruyu yanıtlamamız istendi.

Yazmanın iç nedenleri... Daha açık bir deyişle: «Niçin yazıyorsunuz?» Ya da «Sizi yazmaya itleyen nedenleri açıklar mısınız?»

Birazdan okuyacağım öykümün (daha doğrusu herhangi bir öykümün) bu sorunun yanıtı olmasını dilerim.

Sorunun ağırlığı altında ezilmeyi göze alamadığımı için değil. Bir yazarın böylesi bir soruya vereceği tek geçerli yanıtın, şiir, öykü, roman (etkinlik alanı her neyse o) olduğuna inandığım için.

Eğer yazarın yapıtı, bu ve bunun gibi anlamdaş sorunların yanıtını veremiyorsa, bizim burada söyleyeceklerimiz, ister istemez radyolardaki açıklamalı müzik saati gibi bir şey olacaktır.

Bu konuşmayı kabul ettiğime göre, bunu göze almam gerekiyor. Ama soruyu tekilden çoğula çevireceğim ve yıllar önce kaleme alınmış «Ders Notları»mdan birini anacağım:

NİÇİN YAZILIR?

Kimileri için yazmak bir alışkanlıktır:
(«Yazmadan edemiyorum», hattâ «yazmadan uyuyamıyorum»)
Kimileri için yazmak bir tutkudur:
(«Yazmasaydım çıldırırdım»)
Kimileri için yazmak yaşama bir anlam aramaktır.
Kimileri için bir anlam vermek.
Kimileri için yazmak bir kavgadır.
(Benim silahım kalemimdir. Buyrun savaşa.)
Kimileri için, yaşamı, dünyayı, olup bitenleri sarakaya almaktır.
Kimileri için ölümle dalga geçmektir.
Kimileri Tanrı'yı yüceltmek için yazar.
Kimileri tanrılı ya da tanrısız inançları.
Kimileri kendini çağının bir tanığı olarak görür.
(Tanık, gördüğünü olduğu gibi, yani doğru olarak söylemekle yükümlüdür— tabii sözkonusu tanık yalancı tanık değilse.)
Kimileri haklıyı haksızdan ayırmak için yazdığını söyler.
(Burada sözkonusu olan, tanıklık değil, yargıçlıktır.)
Kimileri için bazı soruların karşılığını aramak ya da bulduğu karşılıkları insanlığa sunmaktır.
Kimileri içinse yalnızca sorular sormak.
Kimi yazarlar insanlığı kurtarmak için alırlar eline kalemi.
Kimileri yurdunu kurtarmak için.
Kimileri yurdunu kurtarmak için.
Kimileri içinde yaşadığı toplum düzenini beğenmez,
bu düzeni değiştirmek için yazar.
Kimi yazarlar insanı değiştirmek ister.
Kimileri bu ikisinin birbirinden ayrılamayacağına inanarak kullanır kalemini.
Kimileri sözcüklerle oynar.
Kimileri cümlelerle.
Kimileri düşüncelerle.

Kimileri biçimlerle.
Kimileri suçluluk duygusuyla yazar.
Kimileri suçlayarak.
Kimileri için bir uyarıdır yazmak.
Kimileri için bir eğitme.
Kimileri kendisi için yazdığını söyler.
(Ama gene de yayımlamaktan alıkoyamaz kendini.)
Kimileri halk için.
Özel olarak kadınlar ya da çocuklar için yazanlar da vardır.
Kimileri bugün için yazar.
Kimileri yarın için.
(Farkına varmadan dün için yazanlar da vardır bunların aralarında.)
Kimileri kargımak için yazar.
Kimileri kargınmak için.
Kimisi de kargınmış olduğu için yazar.
(Yitirecek başka neyim var?)
Kiminin bir bildirisi vardır, onu bildirmek için yazar.
Kiminin bir düşüncesi vardır, onu dışa vurmak için yazar.
Kiminin bir derdi vardır, onu söylemek için yazar.
Bu arada, Niçin yazdığını bilmeyenler de vardır.
Bu notların yazarı daha çok onlardandır.
Aramasının nedenlerinden biri de bu olmalı.

Ama örnekleyebilirim: Gogol'ün/ya da Balzac'ın Dostoyevski'nin ya da Stendhal'ın Tolstoy'un ya da Flaubert'in NİÇİN? yazdıklarını bilmiyorum. Çünkü NASIL yazdıklarını biliyorum. Çünkü yapıtın kendisi NİÇİN'i yanıtlamıyor. NASIL? sorusu ise, bu yapıtlarda somut yanıtını buluyor.

Gördüğünüz gibi, dönüp dolaşıp yapıtın kendisine dönüyoruz. Ola ki yapıt, her zaman, kesin, inandırıcı yanıtı vermeyebilir.

Bu durumda yapılabilecek tek bir şey var: Soruyu sorulmamış «addetmek».

Bu «ders Notu», bir öğretmenin değil, bir öğrencinin ders notudur.

Yazarken değil okurken tutulmuştur.

Gördüğünüz gibi, soruya tek bir yanıt vermemektedir.

Aslında, verdiği yanıtlar, verilebilecek olan yanıtların belki

onda biridir.

Soruya verdiği yanıtların çokluğu, belki, kesin bir yanıtın varolmadığını dile getiriyor.

Bir de, soruyu, NİÇİN'den, NASIL'a aktarıyor.

NİÇİN? Yazının işlevsel sorunudur.

NASIL? Yazmak eylemi ile ilgili bir soru.

«Yazmak Eylemi» adlı bir kitabın yazarını ilgilendiren ASIL sorunun NASIL olduğunu açıklamam, kanımca abes olur.

*

Tezer Özlü KIRAL

Ben bu coşkulu havaya gene biraz melankoli getirmek zorunda kalacağım. Onun için hepinizden özür dilerim. Batı kültürü ve batının bizi nasıl etkilediği seminer konusu kapsamında olduğundan, ilkin biraz buna değineyim. Her zaman olduğu gibi gene çok bireyci davranacağım. Başka tügrlüsü elimden gelmiyor. Toplumun oluşumunda en çok bireyin varlığına önem veren bir bireyciyim.

Okumayı dört yılda sökebildim. Söker sökmez Copote'yi, Steinbeck'i okudum. O zamanlar batı, yakın doğu ve Asya gibi coğrafi ayırımları hiç mi hiç bilmiyordum. Üçüncü dünyayı da bilmiyordum. O zamanlar üçüncü dünya kavramı belki de daha oluşmamıştı.

Steinbeck'i taşrada, on yaşımda bulduğuma göre, nasılsa diğer yazarları da bulacaktım.

Ama kanımca yazı yazmak coşku, hafif melankoli, taşkınlık gibi psikolojik bir semtomdur. İnsan yazarlık hastalığını —az da yazsa— sürekli olarak içinde taşır. Ben, bu hastalığa ancak dayanamayacak hale gelince, neredeyse psikoza girecek duruma geldiğimde yazabilen bir hastayım. Batı kültürünün düşüncelerimi ne denli etkilediği konusuna gelince: Dünya edebiyatını Almanca okuyorum. Bu nedenle edebiyat ufkum çok geniş oluyor. Türkçeye çevrilmemiş bir çok yazar Almancaya güzel çevirilerle çevrilmiş. Bunları hazır bulabiliyorum. Bunun yanısıra tabii ki okuduklarımdan etkileniyorum. Ama düşüncelerimi ve beni biçimlendiren olgu, yalnız tek başına batı, batı edebiyatı, batı felsefesi, batı düşüncesi olamaz. Çünkü ben 38 yaşındayım ve 38 yıldır Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşıyorum. Zaman zaman iki dilde düşündüğüm oluyor. Çünkü Almancayı çok iyi öğretmişler bana. Rahibe disiplini ile. Bazan Almanca düşündüklerimi aynı güç-

te Türkçe söyleyebiliyor muyum diye, kafamda kendi kendimi sınıyorum. Çünkü benim için en önemli dil Türkçedir. Çevirdim mi, demek Türkçeden hiç uzaklaşmadın diye mutlu oluyorum. Çok öfkelendiğim zaman Almanca homurdandığım oluyor. İki dil bilmekten kaynaklanan, sığınacak bir dünya aramanın alışkanlığı mı?

Aslında batıyı, kuzeyi, güneyi, kuzeybatıyı ve geçmiş bütün zamanları, burada, Akdeniz duyarlılığı içinde ve bir üçüncü dünya ülkesinde yaşamak mutluluğuna ermiş, otuz yıllık yaşamlarına bir asrın olayları sığdırılmış ender mutlu insanlardan biri sayıyorum kendimi. Her olaydan ve sıkıntılardan çok şey öğrenileceğine inanıyorum. Hani bir İsviçre dağ köyünde, İtalya'ya bile inmemiş, öyle havaya, göle, ineklere ve çayırlara bakarak yaşayan insanlar tanıdım. Ben, bu tür bir yaşamı yaşanmış saymıyorum. Beni etkileyen, yaşadığım ülkenin ve batı ile bağların oluşturduğu ikilik'tir.

Neden yazılır? Dünya acılı olduğu için yazılır. Duygular taştığı için yazılır. İnsanın kendi zavallılığından sıyrılması çok güç bir işlemdir. Ama insan bir kez bu zavallılıktan sıyrılmaya görsün, o zaman yaşamı kendi egemenliği altına alabilir. İşte böylesi bir egemenliği bir iki kişiye daha anlatmak için yazı yazılır. (Ya da kendi kendine kanıtlamak için). Çünkü, insanın kişisel özgürlüğü, kendi dünyasına egemen olmasıyla başlar. Dünyasına egemen olan insan, acıları coşkuya, bunalımı yaratmaya, sevgisizliği sürekli aşka dönüştürebilir. Ben dünyama egemen olabilmeyi edebiyatla öğrendim. Çok sevdiğim üç yazarın, üç cümlesini — benim neden yazdığımı çok iki anlattığı için— edebiyat yaratılıcığının kıpırdanışlarını çok iyi yansıttıkları için burada vurgulayacağım.

«Hiç bir zaman sakin olamamak, sanırım benim kaderim.»

İtalo Svevo (Zeno Cosini romanından)

«İnsanın konuşmak için konuşmadığını böylece öğrendim, 'bunu yaptım', 'şunu yaptım', 'yedim, içtim' demek için konuşmadığını, aksine kendi yaşam görüşünü geliştirmek, bu dünyada neler olup bittiğini kavramak için konuştuğunu.»

Cesare Pavese (Yeni Ay romanından)

«İşte gidiyor, felaketlerin anası, koşuyor ve tüm dünyayı kendisiyle birlikte eve götürmeye çalışıyor..

Ne garip, insan keşfetmeye görsün, nasıl da tüm dünyaya sahip olabiliyor.»

Djuna Barnes (Gecenin Uzantısı romanından).

Bir cümle de ben eklemek istiyorum
«Yaşamla ve ölümle hesaplaşmak için yazıyorum».

*

Tomris UYAR

Ben de iki ayrı yabancı okulda okuduğum için, gene «ben» demek zorundayım Tezer'e ek yaparak. Benimki de okuyan bir aile ortamıydı. Çok küçük yaşta Türk ve Rus klasiklerini tanımıştım. Orta okulu İngiliz Kız Orta Okunlunda okudum. O dönemde, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Memet Fuat ve Sebahattin Eyüboğlu'nun çevirileri vardı; bunlar Türk edebiyatının bir parçası sayılabilecek, Türk edebiyatını yönlendiren çevirilerdi. Daha çok onlardan tanıdım Batı edebiyatını. Mansfield'i, Çehov'u ve bu arada Sait Faik'i. Şurasını söyleyeyim, çok garip, nedenini de bilemiyorum, ama Fransız yazarları beni oldum olası hiç çekmedi. Hiçbir zaman Fransızlardan şöyle göğsüme koyduğum bir yazarım olmadı. İngiliz edebiyatı bana hep bir odada bütün bir dünyanın tartışıldığı bir edebiyat gibi gelir. Yani bir kapalı-mekan edebiyatıdır. Amerikan edebiyatını çok seviyorum. Çünkü Amerikan edebiyatı bana, dünyayı bir oda kadar kullanışlı yapan bir edebiyat gibi geliyor. Belki de korkunç karmaşık bir ortamda yaratıldığından Yeni bir kıtada yaratıldığından. Amerikan edebiyatında, benim edebiyatta en çok sevdiğim «düşünceye yaslanırken, duygusallığa burun kıvırmamak, gündelikten güncel olandan kopmamak» gibi öğeler var.

Okuduğum okulların çevresi ilginçti, yani içinde bulunduğum çevre. Şöyle: Bir tarafta iki kuşak önceleri köye dayanan büyük işadamlarının çocukları vardı. Onları ayrı bir kenara koyuyoruz. Bir de esnaf, eşraf çocukları, toprak ağalarının çocukları vardı. Çoğu kasaba kökenli, kasabada yetişmiş insanlardı. Onlar kızlarını okumaktan çok, iyi bir koca bulabilmeleri için bu okullara yollamışlardı. Bir de bizim gibi, biraz zavallı ve aydın bürokratların, dar gelirli bürokratların binbir güçlükle, özveriyle okuttuğu çocuklar vardı. Bu karmakarışık arkadaşlar arasında batı edebiyatını değerlendirmek bir yana, kendimi de çok iyi değerlendirebildim. O zamanlar daha yeni, oturmamış olan dünya görüşümü çeşitli katlarda sınama imkanı buldum. Ayrıca bu kişiler bana ne yazacağımın ve neler yazmam gerektiğinin, kendimce neler yazmam gerektiğinin ipuçlarını verdiler.

Arkadaşlarım yaratıcılık konusunu öyle iyi anlattılar ki, bana söyleyecek bir şey kalmadı pek.

Değerlerime sahip çıkmak için yazıyorum. Kolaylıkla değiştiremeyeceğim, benden yana olanların da kolaylıkla değiştiremeyeceği bir dünyayı bir hikaye süresi içinde de olsa, değiştirmeye çalıştığım için yazıyorum.

*

KAPPERT «TÜRK İŞÇİSİ OLMADAN ALMAN EKONOMİSİ AYAKTA DURAMAZ» DEDİ

Füsun ARSAN

Almanya'nın en genç bilim adamlarından Hamburg Üniversitesi Öğretim Üyesi Profesör Petra Kappert «Kim ne derse desin, biz Almanlar Türk işçileri olmadan yaşayamayız» dedi.

Türk-Alman Enstitüsü'nün düzenlediği «Göç Olayının Getirdiği Kültür Sorunları» konferansına katılmak üzere İstanbul'a gelen Profesör Kappert, «Alman politikacıları ve Alman halkı Türkler hakkında önyargı ile hareket ediyorlar» şeklinde konuştu.

Yurdumuzu baştan başa dolaştığını ve Türkiye'nin kendisinin ikinci vatanı olduğunu bildiren Petra Kappert daha sonra şöyle dedi:

«Bazı Alman partileri ülkedeki ekonomik durum nedeniyle yabancı işçilere karşı sert tutum içine girdi. Ancak bir Alman işsiz kaldığı zaman işsizlik sigortasından yararlanır. Bu nedenle kendine pek iş aramaz. Bu durumda ise yabancı işçiye gereksinme duyulur. Şu anda Türk işçisi olmadan Alman ekonomisi ayakta duramaz.» Profesör, Almanların Türkiye ile ilgili bilgilerinin çok kıt olduğunu da kaydetti.

(Günaydın — 16 Kasım)

●

YAZMAK YAŞAMAKTIR...

Mustafa EKMEKÇİ

Fransız yazar Raymond Jean, hem romancı hem eleştirmen. Ama, belli ki romancı yanı ağır basıyor. Bir Fransız şairinin sözünü aktarıyor, şöyle söz:

— Eleştirmenlerin gündüz yaptığı işi, biz gece yapıyoruz!

Fransız Kültür Merkezi'ndeki konuşmasında Raymond Jean, yığınlardan kopmadan güzel yazmak ve bunu dengelemek üzerinde de durdu. Fransa'daki 1968 olaylarında öğrencilerin kendisini sorumluluk duygusuna ittiğini söyledi. Onu izlerken, sorumluluk duygusu ile dolu bir yazarı izliyordum...

Başından bir sürü olay geçmiş. Cezayir'in bağımsızlık savaşımı sırasında Raymond Jean, Fas'ta kültür ataşesiymiş. Fransız aydınlarının bağımsızlıktan yana hazırladıkları bildiriyi imzalayan 121 aydın arasında o da varmış. Fransız hükümeti, Jean'ı hemen merkeze almış. Bunu, yemekte anlattı.

— Monsieur Jean, güzel bir yazı nasıl olmalı?

— Güzel bir yazının nitelikleri; kısalık, açıklık ve etkinliktir..

Marsilya'nın 40 kilometre yakınında Aix'de Edebiyat Fakültesi'nde Fransız dili ve edebiyatı profesörü olan Raymond Jean, 1925 yılında doğmuş. Orta halli bir ailenin çocuğu.

Üç-dört ay önce, 20 yaşlarındaki oğlunu trafik kazasında yitirmiş. Kendisi bundan hiç söz etmedi. Yemek, Fransız Kültür Merkezinin kütüphanesindeydi. Yemeğin ortasında, yerinden kalkıp yanımıza geldi. Kitap dolu rafların arasında kalabalık bir topluluk yemek yiyordu. Yanımızdan geçmek isteyenler, rafların üstünden atlayıp geçmek zorundaydılar. Fransız Kültür Merkezi Müdürü Claude Tayon, raftan atlarken:

— Ben ilk kez böyle atlıyorum— dedi. Raymond Jean karşılık verdi:

— Ben de ilk kez bir kütüphanede yemek yiyorum!

Allende döneminde, hükümetin çağrılısı olarak Şili'ye gitmiş Raymond Jean, Şili'deki darbeden bir gün önce de, oradan ayrılmış..

— Bütün aydınlar, stadyumda toplandılar. Bir gün önce tanıdığım insanlar, bir gün sonra kayboldular! dedi.

Söyleşi sürüp gidiyordu. Gece saat 24'e yaklaşıyordu. Soruları yanıtlıyordu:

— Dehaya inanmam. Benim için yetenektir önemli olan. Bir işçinin kendi işine gitmesi gibi. Yazmak, yaşamaktır. Bir şeyi yaşamak yani. Yazma işi masa başında yapılacak bir iş değildir. Geçiş bir deneyim gerektirir. Yazarlık, cesaret ve ağır çalışma ister...

— Fransa'da tanınmış yazarlarımız var. Sizin tanıdıklarınız var mı? diye sordu biri. Karşılık verdi Monsieur Jean:

— Adım söyleyebilir miyim? Nazım. Onun, Fransızların kalbinde büyük yeri vardır. Her görüşte insan sever Nazım'ı.

Yaşar Kemal'i andı sonra... Ama, yüzyüze gelmemiş Fransa'da çoğuyla. Abidin Dino'yu da adından tanıyor...

Hacettepe Üniversitesi'nin Beytepe bölümü, Fransız dili ve edebiyatı kürsüsü çağırmış Prof. Raymond Jeanı Türkiye'ye. Bölümden Tuğrul İnal, evinde bir tanışma kokteyli verdi. Abidin Emre de, Raymond Jean'ın Fransa'dan öğrencisi. Hocalarının çevresinde dört dönüyorlar. Onu ağırlamak istiyorlar...

Ankara Kalesini, Hitit Müzesi'ni gezdirmişler. O yörelerden çok hoşlanmış Raymond Jean. Türkiye'nin bir geçiş dönemini yaşadığını biliyor. Esenboğa'ya inince, yolculara doğru tutulmuş silahlı görevlileri görünce biraz şaşırmış. Yanındakine de sormuş:

— Neden böyle yapıyorlar?

— Efendim, bu yolcuların yararı için. Biliyorsunuz uçak kaçırmalar filan oluyor ya...

— Uçağı, demiş Raymond Jean, uçaktan inen yolcular kaçırmaz, binen yolcular kaçırır!

Çok kısa süre kaldı Raymond Jean Ankara'da. Perşembe sabahı İstanbul'a gitti. Yarın, memleketine uçacak...

Raymond Jean'ın gelişi, gidişi üzerinde neden bu denli önemle durdum? Belki yakın bulduğumdan, gerçekçi bulduğumdan. Bir gazete yazarı değil o. Bir romancı, bir eleştirmen. Daha çok, bir öğretim üyesi. Günlük yazılar yazdığı olmuş, Sosyalist Parti ile ilgili bir yazısı, kısa süre önce Le Monde'da çıkmış. On kadar romanı varmış, yayımlanmış. Konferansında, roman çalışmalarını, roman anlayışını anlattı...

— Politik bir yazar değilim — diyor. Ancak, görüşlerim doğrultusunda bir yazı yazmam gerektiğinde yazarım...

— Size, ağır yazılar yazıldığı oluyor mu? Oldu mu?

Oluyormuş.. «L'Express»de, böyle ağır bir yazı çıkmış.

— Peki, ne yapıyorsunuz bunlar karşısında?

— Hiiç. Ne yapabilirim. Yazı çıkmış. Bizde «tekzip» de yok..

— Peki, bir dengine getirip yanıt vermiyor musunuz?

Aradan zaman geçtikten sonra, bir punduna getirip yanıtlamış yazıyı. Belli ki, o da taşı gediğine koymuş.

(Cumhuriyet — 21 Kasım)

Fransız Edebiyat Profesörü Raymond Jean romanı anlattı

«BİZ YANSITMAMIZI YAPIP BİTİRMİŞİZ. YANSITMA BİZLER İÇİN TEKRAR OLUR»

Gönül PULTAR

Fransız romancısı ve Aix-Marseilles Üniversitesi Çağdaş Edebiyat Profesörü Raymond Jean, Hacettepe Üniversitesi'nin çağrılısı olarak Türkiye'ye geldi ve İstanbul ve Ankara Fransız Kültür Merkezleri'nde birer konuşma yaptı. Şimdiye dek üç deneme kitabı ve sonuncusu 1980 yılındaki Photo Souvenir (Anı Fotoğraf) olmak üzere on iki romanı yayınlanmış olan Jean, Cumhuriyet'in sorularını yanıtladı. Prof. Raymond Jean Türk edebiyatını hiç bilmediğini söyledi. Yalnızca iki ad tanıyordu.

— «İki şiirinden Yves Montand'ın şarkı yapmış olduğu ve Fransa'da gayet iyi bilinen, sevilen büyük ozanınız ile Fransa'da gerçekten önemli bir kalem sayılan Yaşar Kemal'i tanıyorum. Ancak anladığıma göre Yaşar Kemal'e kendi ülkesinde o derece değer verilmiyormuş...

— «Hepimiz Yaşar Kemal'in dışarıdaki başarısıyla iftihar ediyoruz. Ancak tartışma çok daha gonelde; Türk edebiyatının bir Balzac ya da bir Dostoyevski yetiştirmemiş olduğundan yakınılıyor...»

— Aman sanki şu anda biz de mi var o çapta bir yazar! Diyorum sizo, güçlü sesler dışarıdan gelmekte. Örneğin şu anda Güney Amerikalılar ilginç olaylar yaşıyorlar. Tarih'le cebelleşiyorlar Onlardan önemli yapıtlar geliyor.

«Türk edebiyatına dönersek, Türkçe Batı'da yaygın bir dil değil. Allaha şükür gerçekten kolonize edilmemiş olduğumuz için de Naipaul gibi doğrudan İngilizce, ya da Rachid Boujedra gibi doğrudan Fransızca yazan yazarlarımız yok. Bu durum, yani Batı'da tanınmamak, uluslararası kıstaslarla ölçülmemek bizi edebiyatımızın değeri üzerinde de kuşkuya götürüyor. Örneğin, kendisi de yazar olan Prof. Tahsin Yücel, romanın yansıtmaktan çok yaratma olduğu Batı'da Türk romanlarına ilgi duyulmaz diyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?»

— Doğru, bir dereceye kadar doğru. Anlıyor musunuz, biz yansıtmamızı yapıp bitirmişiz. Yansıtma bizler için tekrar olur.

— «Peki ama Türk yazarı şöyle bir açmaz karşısında: Batı'da kendini kabul ettirmek için 'arayışlar'a mı yönelsin, yoksa ülkesinde henüz yazılıp tüketilmemiş sağlam Balzac romanı mı yazsın?

— Balzac romanı. Ben kesinlikle bu görüşteyim. Edebiyatta gelişme tıpkı ekonomik gelişme gibidir. Dolayısıyle «yansıtma», evriminin sonuna kadar götürülmelidir.

— «Konuşmanızda bir süre sonra yazar sorumluluğu duyan ve çağına tanık bir romancılığa döndüğünüzü ama roman biçimine sorumluluğu da beraberinde götürdüğünüzü söylediniz. Sizce ikisi arasında bir tercih yapmak gerekirse hangisini daha önemli sayarsınız? Soruşumun nedeni şu: Sizin çağınıza tanık olarak yazdığınızı söylediğiniz ve ırkçılık üzerine romanınızda yaşanan hakaret olayından çok daha acısını bir çok aydınımız 12 Marttan sonra gördü. Onlar da çektiklerini ya da gözlemledikleri kâğıda döktüler.»

— Çağına tanıklık çok önemli. Bunda hiç kuşku yok. Ancak işin sadece bu yanına ağırlık verir, sanatsal kaygıları hiçe sayarsanız, sosyalist ülkelerin başına gelmiş olan olur, Jdanovculuk olur. Sanat çerçevesini de dikkate almak gerekir. Başarılması gereken ikisi arasında bir denge kurmaktır.

— «Halen süregelmekte olan roman tartışmasında romancılarımızın başarısızlıklarına neden olarak bilgi yetersizliği, dünya görüşü eksikliği gibi etkenler öne sürülüyor. Sizce bir romancının başarılı olması için neye gereksinmesi vardır?»

— Herşeyden önce dünya görüşü, hiç kuşkusuz. Bir de yazı yazma «hassa»sına sahip olması.

Yazarlık yüreklilik ister, çalışkanlık ve yetenek ister. Her şeyden önemlisi yaşamla, gerçeklikle bir ilişki ister. Yazmak demek yaşamak demektir, insanlara bakmasını bilmek.

— «Konuşmanızda kadın yazarlar Fransa'da yeni bir şeyler ürotiyorlar dediniz...

— Evet öyle. Bugün edebiyatta yenilik onlardan gelmekte. Kadınlar edebiyatımıza sensibilité (duyarlık) getirdiler. Kadın yazarlar erkek yazarların geliştirmiş oldukları her türlü yazış şeklinin artık tükendiğini, posasının çıktığını iddia ediyor ve kendilerinin yeni bir söyleyiş tarzı yaratmakta, yeni bir üslûp geliştirmekte olduklarını belirtiyorlar. Aralarında Hélène Cixous gibi Chantal Chawaf gibi gayet güçlü yazarlar var.

Ayrıca dikkat ederseniz benim romanlarımda başkişi çoğu zaman kadındır. Bu, bugün birçok başka yazar için de öyle. Bir yerde artık erkeklerle ilgili herşey söylenmiş. Kadınlar üzerinde yazmak yeni olanaklar sağlıyor.

— «Flaubert'in 'Madame Bovary benim' deyişi gibi siz de kadın kişileriniz için 'benim' diyor musunuz?»

— Demez olur muyum? Elbette diyorum. Bence Flaubert'in bu sözü edebiyatta söylenmiş en önemli ve en doğru sözlerden biridir.

— «Biraz da üniversitedeki görevinizden söz edelim. Tam gün hocalık yapmak yazarlığınızı engellemiyor mu?»

— Engellemez olur mu? Bütün yaşamım iki uğraşımı birden yürütmek için akrobasi ile geçiyor. Ama başka çare yok. Telif haklarıyla geçinmek olanaksız.

— «Aman ne diyorsunuz! Biz Türkiye'de Fransa'yı telif hakları cenneti diye biliyoruz.»

— Davulun sesi uzaktan hoş gelir. Bugün Fransa'da telif haklarıyla geçimini sağlayabilen onbeş yazar ya vardır ya yoktur. Aralarında Robert Sabatier, Hervé Bazin gibi çok satan ve çoğu zaman da en iyi olmaktan uzak en fazla onbeş yazar. Eğer kalemimle geçinebiliyorum diyen başka bir yazar çıkarsa bilin ki övünüyordur, uyduruyordur.

(Cumhuriyet — 1 Aralık)

1981 YILINDA YUVARLAK YAŞDÖNÜMLERİNDE EDEBİYATÇILARIMIZ

1981 yılında; 80 yaşında bir, 75 yaşında dört, 70 yaşında altı, 60 yaşında sekiz, 50 yaşında onüç edebiyatçımız var. Adreslerini bulabildiklerimize mektupla başvurarak, yuvarlak yıllarındaki yaşdönümleri dolayısıyla yıllık için yazı yazmalarını diledik. Gönderilen yazıları yayımlıyoruz. Geçen yıl yayımlama olanağı bulamadığımız Yılmaz Gruda'nın (51) yazısını da bu yıl yayımlıyoruz.

80 Yaşında

Halide Nusret Zorlutuna

75 Yaşında

Münevver Ayaşlı
Nurullah Berk
İlhami Bekir (Tez)
Ebot Mahir Yalnız

70 Yaşında

Kenan Akyüz
Rıza Apak
Lütfi Ay
Rıfat Ilgaz
Fahir İz
Cahit Uçuk

60 Yaşında

Bedii Faik Akın
Abdullah Aşçı
Yusuf Atılgan
İbrahim Balaban
Bekir Büyükarkın
Necati Cumalı
Cahit Obruk
Halil Soyuer

50 Yaşında

Hayati Asılyazıcı
Sevim Burak
Şahinkaya Dil
Mehmet H. Doğan
Ece Ayhan
Leyla Erbil
Yılmaz Güney
Nedret Gürcan
Talat Sait Halman
Tarık Dursun K. (Kakınç)
Özdemir Nutku
Emin Özdemir
Cemal Süreya (Seber)

HALİDE NUSRET ZORLUTUNA

Sene 1915 filan olmalı... «Erenköy İnas Sultanisi» açılıyor. Bu haber Erenköy ve Göztepe'nin münevver aileleri arasında bir müjde rüzgârı gibi dalgalandı. Mektebe girmek için bazı şartlar aranıyordu. Yaşı onbeşden yukarı talebe alınmıyordu. Beş sı-

nıf açılmıştı. Yirmi kadar talebe imtihanla beşinci sınıfa girdik. Bir ay sonra altıncı, yedinci sınıflar açıldı ve bizler yedinci sınıfa geçtik.

Türkçe hocamız Pakize hanım isminde, mesleğine aşık kıymetli bir hocaydı. Talebesiyle candan ilgilenirdi. Birgün bize «Talebe Defteri» adında bir dergi çıktığını, bu derginin bir yazı yarışması açtığını, buna katılmamızı söyledi ve matbaaya gidecek yazının mürekkeple, beyaz kağıdın bir tarafına yazılacağını öğretti.

Biz, sınıfın «ileri gelenleri», (Lamia, Musaffa, Zübeyde Nezihe, Küçük Melahat ve ben) birer yazıyla müsabakaya iştirak ettik.

Ben o sene babacığımı kaybetmiştim. Müsabakaya babasının mezarı başında ağlarken çıldıran ve kahkahalar atmaya başlayan bir genç kızı anlatan «Ağlayan Kahkahalar» adlı yazımla katıldım. Yazım müsabakada birinci geldi ve «Talebe Defteri»nde yayınlandı. Ne heyecandı o?...

O günden bu yana altmışbeş yıl geçti. Birçok dergilerde, gazetelerde yazılarım çıktı Onbeş kadar da şiir kitabım ve romanım yayınlandı. Hiçbiri bana «Talebe Defteri»nde çıkan ilk yazımın verdiği heyecanı vermemiştir.

İşte edebiyat alemine ilk adımımı farkında olmadan atmış bulunuyordum. Atış o atış...

Bugün seksen yaşındayım. Halâ içimde yazma isteği ve heyecanı var. Sağlığım elverdiği oranda yazıyorum da...

Fotoğraf: Yahşi BARAZ

MEDENİYET — SEÇEBİLMEK

Nurullah BERK

Turing ve Otomobil Kurumu'nun kurucusu olan Reşit Saffet Atabinen'le ilgili bir fıkra sıkça gelir aklıma, değişik durumlarda. Bir gün, Atatürk'ün «Medeniyet nedir?» sorusuna Atabinen şu cevabı vermiş: «Medeniyet seçebilmektir.» Medeniyeti — Uygarlığı bundan daha net ve açık anlatan bir formül bulunabilirmi? Seçebilmek! İnsanın en hasını, kitabın en faydalısını, sanat yapıtının en güzelini, yapılacak işin, alınacak kararın en isabetlisini seçebilmek. İnsan ve değer kıyımının durmadan sürüp gittiği ülkemizde «Seçememe» ya da, bir Alman profesörünün dediği gibi «Tersine Seçme» — Selection Negative» den başka ne gördük yakın bir düne kadar?

Efendi bıkıp usanmadan uzun uzun karpuzun, kavunun en olmuşunu seçmek için yemişleri bir bir eller, yoklar, tartar. Ha-

nım abla ekmekleri bir bir tutar, en hasını, en kıtırını bulunca-ya dek. Ama Efendiden, Hanım abla'dan kitabın en faydalısını, insanın en temizini, yapılacak işin en doğrusunu seçmeyi bekle-meyin. Gırtlaktan, «maddiyyat»dan öte bir seçme yeteneğini ara-mayın.

Kültürümüzün çeşitli alanlarında egemen gördüğüm tutum da —Tersine Seçiş'ten başka bir şey değil.

Anarşi, adam vurmak için köşebaşlarında elinde tüfek, bom-ba ya da tabanca bekleyen güç değildir sadece. Anarşiyi değer kargaşalığında, ölçüsüzlüğünde görebiliriz. Filmin en bayağısı-na, oyunun en kolay anlaşılanına, kitabın en müstehcenine, ya da ucuz duygusallığına, tablonun kartpostal estetiğinden yukarı çıkmamışına, göz boyacılığa, şarlatanlığa, aldatmacılığa, çürük te-meli örten yaldızlara yönelik bir seçişe uygar demek zor. İyiyi ortancadan, ortancayı kötüden ayırmak, topluma bildirmek eleş-tiriye düşmez mi? Ve bizim eleştiri kurumumuz, sanatın hangi da-lında olursa olsun bu görevi getiriyor mu yerine? Sorusuyla yeti-niyorum. Şu satırları yazarken masamın üstündeki gazetede Çe-tin Altan'ın bir fıkrası gözüme ilişiyor: Yoz düşünceyle yaratıcı düşünceyi ayırıyor birbirinden. Yine, Atabinen'in Medeniyet for-mülüne ulaşıyoruz: «Medeniyet seçebilmektir.» Düne dek, seçtikle-rimiz meydanda idi.

EBET MAHİR YALNIZ

Sayın Aziz Nesin

Nesin Vakfının 7. yılına basan Edebiyat Yıllığı'na beni de almak istediğinizi bildiren mektubunuzu alınca kıvandım.

Yazın dünyamıza önceden şiirle girdiniz sonra şiiri bırakıp öykü, roman, piyes, ve güldürü dalında, bağışlayınız ağlatı dalında güçlü yapıtlar verdiniz, uluslararası birçok ödüller aldınız, onlar da bizim övüncümüz. Siz ve Fazıl Hüsnü Dağlarca Türk dilinde yazmasaydınız çoktan hak ettiğiniz Nobel Armağanını alacaktınız.

Bana gelince babam Tahir Molla Rizenin uzak bir köyünden gelmiş İstanbul'da okumuş zamanla İstanbul'a Galata Kadısı olmuş, ben de 1908'de dünyaya gelmişim. (*)

Ortaokul sıralarında şiir yazmaya başladım. İlk şiirlerim Es-

kişehir'de Faruk Şükrü Yersel'in çıkarmakta olduğu «Sakarya» gazetesinde yayınlanmaya başladı. Lise sıralarından ilkokul öğretmeni olmak için Sivas öğretmen okuluna geçtim.

Ülkümüz köy öğretmeni olarak köylere dağılmak köy çocuklarını okutmak eğitmek ve aydınlatmaktı.

Kimi yeteneklerin bende olmayış nedenile ilkokul öğretmeni olmayacağımı anlıyarak, öğrenimimi sürdürmek için, önce Viyana'ya sonra da Almanya'ya geçtim. İşte kısaca yaşam öyküm.

Ortaokul sıralarında başladığım şiirden kopamadım, sürdürüp gidiyorum. Öykü türünü denedim başaramadım. Arasıra dergilerde anılarımı yazıyorum. 18 yada 19 yaşında Almanya'da Dortmund kentindeyim. Benden başka Türk yok o zaman Almanya'da yalnız Türk öğrenicileri var, onlar da parmakla sayılacak kadar az, çeşitli kentlerde.

Gece, düşlerimi yurdumun yaşadığım kentleri arkadaşlarım, anam, babam, kardeşlerim dolduruyor. Yurt özlemi alev bir örtü gibi varlığımı sarıyor. «Uzaklardan Vatan» şiiri doğuyor. —Yeşil penceremi açtım sisli bir güne-Şimdi çok ırakta ırakta vatan-Yeşil penceremi açtım sisli bir güne-Yeşil ormanlarda mavi denizlerde çorak toprakta vatan-Yeşil penceremi açtım sisli bir güne-Anlaşılmaz anlatılmaz Tanrı olmakta vatan— Yılbaşı geliyor herkes yaşamlarından bir yıl yitirdiği toprağa biraz daha yaklaştığı için çılgınca eğleniyor.

— Ortalık sisle doldu şimdi tavan dönüyor-Gözlerimde gül yüzler açılıyor sönüyor— Kanat kanat uçarken salonda kahkalar — Bir demet başak gibi göksüme düşen o baş-Kolumun çemberinde dönerken yavaş yavaş— Duyuyorum çift tende çırpınan bir tek kalb var-sürüp gidiyor şiir böyle. Yurda dönüyorsunuz, kent ile köy birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamış, birçok meydanlarda harman zamanı düvenler dönüyor meydan denilen yerler tarlalardan başka bir şey değil. Sık sık düvenine bindiğiniz bir köylü kızıyla duygusal bir bağ kurmuşsunuz, bakıyorsunuz o tarlada yok, o köylü kızı.

Ozanın kalemi dile geliyor bakalım «Başaklar Arasında» neler söyliyor.

Rüzgar yine esiyor tarlada başak başak-Ekin özlemler gibi olgunlaştı sarardı-Ey şimdi tarlasını düvenini unutan-Mevsim bitesi oldu gayri bu yaz kavuşak—

Başıma örtüyorum bir söğüt gölgesini-dalıyorum yurdumun o altun denizine-Zaman takılmış biter çın çın çıngıraklara-Türküler sürüklerken Güneşi ıraklara-Yatmış gibi düşümde sevgilimin di-

zine—

—Yüzümde duyuyorum başaktan nefesini—

Yıl 1933 yolunuz köylere düşüyor param parça çarığını çıkarmış sapan arkasında ak sakallı bir köylü, yada kentte bir gece güle oynaya eğlenceye gidiyorsunuz, sabahleyin yerel bir gazetede bir yoksulun açlıktan soğuktan kulübesinde öldüğünü okuyorsunuz.

Ozan yaşadığı toplumun bir parçasıdır, toplumdaki mutluluklarla mutsuzlukları algılar dile getirir, her zaman sevgisini, sevgilisini şakımaz ya...

Bu olayların etkisinden «Açların Türküsü» ile «Aynalar» doğuyor «Açların Türküsü» —Biraz eritmek için tunç kalpli ilahları— Ateş gibi çıkardık göksümüzden ahları-Taştan yastığımızı gözyaş ile işledik. —Yokluğun rüzgarile sönerken kendilimiz,—

—Toprağa yaklaşıyor pas bağlayan dilimiz,— Midemiz kudurdukça, kalbimizi dişledik.— İki hamal bir tahta ulaştık mezarlığa,—

—O gün artık kavuştuk sonsuz bahtiyarlığa,— Üstümüze atılan-kara toprağı yedik.—

«Açların Türküsü şöyle başlıyordu.

—Bir çelik aynadır şu gözlerimiz--İçinde hayatın şekli çizilmiş. Yavruyu bağırna basan bir ana,— Açlıktan can verir bak bir köşede-Şampanya dumanı sarmış da barı,— Kadınlar erkekler kızlar neşede.— Ayağı tarladan daha çok çatlak,— Bağrı bozkırlardan daha— çok susuz-Ömrünü bağlamış bir tek sapana-Bir asır eskiten— köy ihtiyarı.— Uzayıp gidiyor şiir böyle.

Birçok çalkantılı yaşamdan sonra 1943 lerde Münih'teyim. Gece uçak bombardumanları sığınağa inmek zorunluğu var. Gece saat birden sonra sığınağa ineceksiniz, uykusuz sabahlayacaksınız. Her geceniz böyle. Halk savaş istemiyor ama baştaki çılgın yöneticiler... Savaş bildirilerinde hergün birçok kentlerin yıkıldığını binlerce insanın öldürüldüğünü okuyor dinliyorsunuz. Hem de övünç ile yazıyorlar söylüyorlar.

Ozan kalbi dile geliyor «Sarhoş Olmak» şiirini yazıyor.

—Sarhoş olmak istiyorum —Sarhoş olmak-Çiğnediğim lokmanın acısını Midemin sancısını duymamak için sarhoş olmak sarhoş-olmak.— Yalınayakların izleri sokaklarda çıplak kadınlar yataklarda kalsın-Uzaklarda topla tüfekle uçakla uluslar birbirini dövüyor-Sonra dönüp medeniyyet kendini övüyor.—

—Kusura bakma Niçe-Senin insan üstün insanları gayrı ipe çekmeli— Şu canım dünyamıza iyi insan tohumları ekmeli.—

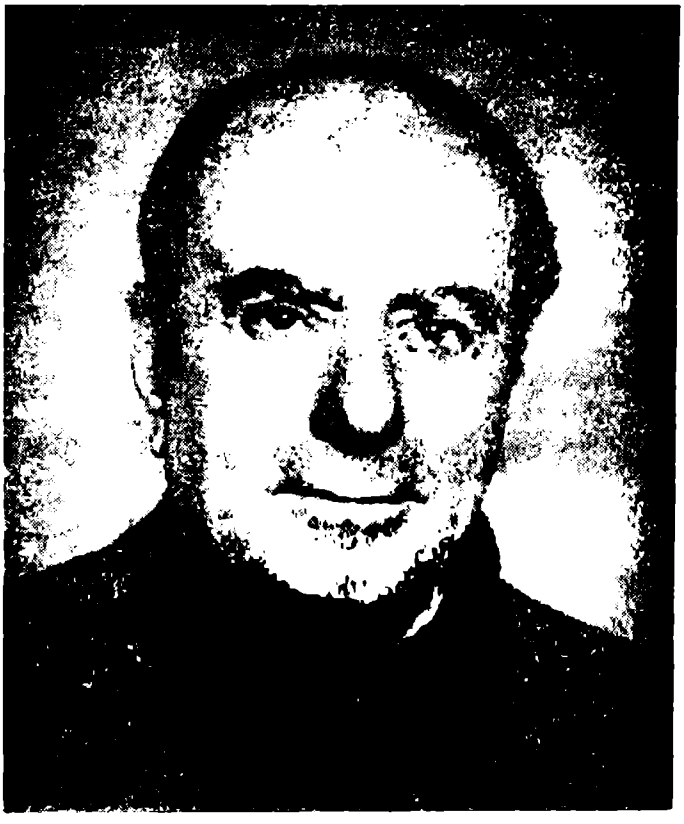
Bir de bakıyorsunuz Hiroşima'ya bir atom bombası atılıyor yüzbinlerce suçsuz yaşlı, genç, kadın, çoluk çocuk ölüyor yada sakat kalıyor. Başlıyor kaleminiz yazmıya:

—Ne kesildi ayak yerden-Ne başlar göğe değdi.— İki virgül birnokta sonunda yaşantının.— Uzanmış yatıyor doğa boyunca zaman —biziz dev adımlarla üstünden geçen.—

—Bir baş sallanır sorunların oltasında-Düşünceler çözüldükçe— karışan yumaktadır.— Elsiz ayaksız ağızsız çocuklar ağlamaktadır.— Sallanıp atom beşiklerinde-Ak süt yerine kanlar emerek göğüslerden.— Edebiyat dünyasında öyle göze batacak yaşantılarım olmadı şiirlerimden ötürü çatan oldu, öven de. Bir tek küçük şiir kitabından başka bir kitap çıkaramadım. Dergilerde kaldı birçok şiirlerim. Hâlâ da yazıyorum. Bikaç yıl uğraş vererek hazırladığım bir «Alman Şiir Antoloji»sini 500 liraya almak istediler basıcılar. Yürekli bir basımevi benim adıma veresiye bastı. Antoloji umduğumdan daha kısa bir sürede satıldı. Hem borcumu ödedim hem de o yıllar için önemsenecek kadar para bıraktı bana.

Göz açıp kapayınceyedek gelivermişiz 75. yaşın eşiğine, içimde yavaştan olsa bile gelecek yıllar için işikli bir eyimserlik duygusu uyanıyor. Belki yakın, belki daha uzak bir gelecekte Dünyamız üzerindeki tüm uluslar insan olduklarını anlayacaklar, insanlık bilincine varacaklar, kini boğuşmayı savaşı öc almayı kökünden çıkarıp atacaklar, milyonlarca insanı bir anda öldürmek için yaptıkları silahların ederleri, yada bir savaşta insanları öldürmek için savurdukları tonlarca para, ulusların mutluluğu ve rahat yaşamı için kullanılacak. Dünyamız-ulusların özgürlük, kardeşlik, sömürüden uzak, barış içinde yaşadığı bir Sevgi Tapınağına dönecek. Belki çoğuna bu bir düşsel avuntu gibi görünür. Yüz yıllar öncesi düşlenenler bu gün gerçekleşmedi mi? Bu günün Avrupa parlamentolarının, Unescolarının belki bikaç yüz yıl sonra, belki daha önce benim düşüncelerimin doğrultusunda olgun meyvelerini vereceğine inanıyorum. Şu blok, bu blok kalkacak bir tek dünya parlamentosu kurulacak. Öbür yakaya giderken bundan ötürü gözlerim mutlulukla kapanacak. Sayın Aziz Nesin 7 yıl sonra benim gibi yuvarlak yaşa gelinceyedek, daha birçok kara mizah, güldürü ile taşlama türünde güçlü yapıtlar vereceğinize inanıyorum. Esenlikler.

(*) (Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Ebet Mahir Yalnız'ın doğum yılını 1906 olarak göstermektedir.)

GEÇMİŞ YILLAR

Fahir İZ

Beş altı yaşındaydım. Elimden tutup çarşıya götürdüler. Bir fırının önüne geldik. Büyük bir kalabalık. İtişip kakışanlar, bağırışanlar. Bir kavga başladı. Fırına girmek istiyorlar. Fırından halkın üzerine su döktüler. Sıcak su muydu? Çığlıklar koptu. İnsanlar birbirini ezerek kaçıştılar. Sonra yeniden saldırdılar. Kavga büyüdü. Elimden sımsıkı tutup eve getirdiler.

*

Evde büyük ablam dikiş makinesinin başında. Öne doğru eğilmiş, hiç konuşmadan makinenin kolunu çeviriyor. Evde başka kim var? bilmiyorum. Ama ablam gözümün önünde, makinenin sesi kulaklarımda.

*

Yıllar geçtikçe anılar bir az aydınlanıyor. Fırından getirilen ekmekler kapkara, kaskatı. Ama hepimiz iştahla kemiriyoruz. Dikiş makinesinden altı kardeşin çamaşırları, gömlekleri çıkıyor. Büyüklerin giysileri bozulup o makinede benim için ceket pantolon oluyor.

*

Evimizin üst katındaki büyük odayı babam hem yatak odası hem de oturma odası olarak kullanırdı. Kitapları da bu odadaydı. Bir yer minderinde oturup okurdu. Pencere kenarındaki sedirde de benim köşem vardı. Odada iskemle yoktu. Gece yükten yataklar çıkarılır, ortaya iki büyük yatak serilirdi. Sekiz yaşına kadar ben de burada annemle babamın arasında uyurdum. Babam akşamları bir kaç saat okur, geç yatar, sabah çok erkenden namaza kalkardı. Kış günleri, sabah namazından sonra, sobayı yakar, köşeye oturup Kuran okurdu. Oda ısınmağa başlayınca anneme seslenirdi. Ben de çokluk erkenden uyanır, babamın dolaşmasını, namaz kılmasını, sobayı yakmasını seyrederdim. Oda iyice ısınınca annemle birlikte kalkardık. Annem yatakları yüke kaldırır, kahvaltı sofrasını hazırlardı. Babam da semaveri yakardı. Kahvaltıyı yer sofrasında yapardık. Aşağıdaki yemek odasını yalnız öğle ve akşam yemeklerinde kullanılırdı. Kahvaltı sofrasında hepimiz babamın karşısına dizilirdik. O zamanlar şeker de kıttı. Çayı kuru üzümle içtiğimiz olurdu. Ara sıra mavi kâğıda sarılı koni biçiminde kelle şeker ortaya çıkardı. Babam küçük bir çekiçle şekeri kırıp ufak parçalara böler, herkesin bardağına dağıtırdı. Kahvaltıda pek konuşulmazdı. Herkes sessizce çayını içerdi.

*

Biz altı kardeştik. En küçükleri bendim. İki ablam üç ağabeyim vardı.

Babam orta boylu, bir az kır düşmüş kara sakallı, çok zayıf, esmer, az konuşan, çok okuyan, dine, geleneklere sımsıkı bağlı

bir adamdı. Babamın akrabası olan annem ufak tefek, beyaz tenli, çocuk kadar saf, dünyadan habersiz bir kadındı. Dokuz çocuk doğurmuş. Üçü ölmüş. Bana gelinceye kadar yorulmuş. Bir az sinirli idi. Her iş en büyüğümüz Behin ablamızın üzerindeydi. Evi çekip çeviren oydu. Benden yirmi yaş büyüktü. Bana annelik etti.

*

Bir aralık gazyağı hiç bulunmuyordu. Lambalar kullanılmaz oldu. Işık için küçük kaplara, bardaklara «şırlığan yağı» dedikleri bir yağ doldurarak, üzerine küçük bir fitil koyup yakardık. Bir süre sonra gazyağı yeniden ortaya çıktı. Benim görevim, her gün, ikindiye doğru, bütün lambalarla idare lambalarının fitillerini kesmek, şişelerini hohlayarak bir değneğe sarılı bezle silmekti. Bu işi Arap Letafet'e bırakmamak için kavgaya hazırdım. Arap Letafet benden bir kaç yaş büyüktü. Evde ablama yardım ederdi.

*

Okula nasıl başladım? İlk öğretmenim kimdi? Hiç anımsamıyorum. Okuma yazmayı önce evde öğrenmiştim. Nasıl? Kimden? o da silinmiş. Okul yaşamım daha sonraki yıllarda belleğimde canlanıyor.

*

Evimiz Erzurum mahallesindeydi. Bizim mahalleden sonra kır başlardı. Bir az ilerden Kayaş'a giden demiryolu geçerdi. Daha ileride bağlar vardı. Ev sahibimiz «Tuz Nazırı» Asım Bey'di. Ufak tefek, aksaçlı, giyimi çok düzenli bir ihtiyardı. Pek evden çıkmazdı. Ara sıra elini öpmeğe giderdim. Bir sedirde oturur, arka arkaya yaktığı sigaraları içerdi. Sessiz eşi, bir köşedeki iskemlede, bir acayip tahta aletle, bu sigaraları hazırlardı.

Bizim mahalledeki evler kerpiçtendi. Evlerin üst katları, nedense, hep yarım bırakılmıştı. Bu yarım kalmış üst katlarda kış için kurutulan sebzeler, kabaklar, biberler asılı dururdu. Domates sularını da leğenlere koyup güneşte bırakırlardı.

Asım Bey'in evi öteki evler gibi kerpiç değildi. Yapısı, sıvası, çatı katı başka türlü idi. Bir bahçe duvarı iki evi ayırırdı. Bizim tarafın büyükçe bir bahçesi vardı. Sokak kapısının yanındaki büyük zerdali ağacını çok severdim. Sık sık tepesine tırmanırdım.

*

Ablam ev işlerini yoluna koyunca hemen bahçeye inerdi. Çiçeklere çok meraklı idi. Her çeşit çiçek yetiştirirdi. Onlarla saatlerce uğraşırdı. Güller, karanfiller, menekşeler, şebboylar her tarafı kaplardı. Hanımeli, arslanağzı, küpe, gece safası... çiçek adı olarak ne biliyorsam ablamın bahçesinde öğrendim. Bahçemizin bir köşesindeki kümeste tavuklar, horozlar, ördekler, hindiler de vardı. Ablam bunlarla da ayrı ayrı uğraşır, kuluçkaya yatırır ördek yavrularım, beni eğlendirmek için leğende yüzdürürdü.

Bir gün merak ettim. Bu ördek yavrularına kim ne zaman yüzme öğretiyor diye. Kuluçkaya yatan bir tavuğun altına ablam ördek yumurtaları da koymuştu. Kimseye bir şey söylemeden izlemeğe başladım. Sık sık yumurtaları yokluyordum. Kuluçka tavuk her seferinde huysuzlanırdı. Günü geldi, yumurtaların birinden bir ördek yavrusu çıktı. Hemen avucuma aldım. Daha ıslaktı. Koşarak leğene gittim, suyun içine bıraktım. Baktım, dibe gitmedi. Çırpınarak suyun üzerinde kaldı. Bir az da yüzdü. Ya da bana öyle geldi. Korktum, fazla duramadım. Hemen yavruyu alıp yerine bıraktım. Demek yüzmeyi yumurtanın içinde iken öğreniyordu. Ama kim, nasıl öğretiyordu? Bunu çözemedim.

*

Horozlar, bir takım hazırlıklardan sonra kabararak uzun uzun öterlerdi. Bunu seyretmeğe bayılırdım. Ama bir şeyi merak ederdim. Acaba ötmeğe başlayan horozu kovalasam ötüşünü keser mi, yoksa hem koşar hem öter mi? Bu uzun ötüşün birdenbire durdurulabileceğini aklım kesmiyordu. Onun için bir gün denedim. Bahçede horozun ötmesini beklemeğe başladım. Nihayet kanatlarını çırpıp boynunu uzatarak, büyük bir hevesle ötmeğe başladı. Ben de hemen üzerine koşup kovaladım. Düşündüğüm doğru çıkmıştı, ötüşünü kesemedi. Hem çırpınarak kaçıyor hem de ötüyordu. Çok sevindim. Bu buluşumu herkese anlattım.

*

Bir gün okuldan eve dönüyordum. Kerpiç evlerin arasından yürürken birden karşıma bir manda çıktı. Kapkara, koca boynuzlu, gözleri alev alev. Çok korktum. Sokakta kimse yoktu. Mahallede adamları, çocukları «manda süstüğünü» çok duymuştum. Ben sağa sola kaçtıkça o da başını eğerek arkamdan geliyordu.. Kan ter içinde kalmıştım. O sırada bir tellal sesi kulağıma çalındı: «İşşek bulan, işşek bulan!» çok umutlandım, ama ses honon

uzaklaştı. Manda beni bizim eve çok yakın bir köşeye sıkıştırdı. Duvara yapıştım. Soluğunu yüzümde duyuyordum. Gözlerimi kapadım. Yere kaydığımı anımsıyorum. Yarı baygın gibi idim. Ama nedense manda bir şey yapmadan gitmiş. Beni eve götürmüşler, kendimi minderin üstünde buldum. Ablam boyuna damağımı kaldırıyor. Sonra hemen çamaşırlarımı değiştirdiler.

*

Yine bir gün okuldan dönüyordum. Bizim mahalleye yakın bir sokaktan geçerken bir kapı aralandı. Bir kadın sesleniyor. Önce üzerime almadım. Sonra baktım beni çağırıyor. Peştemalına sımsıkı sarılmış, elinde bir bıçak. «Oğul, şu bizim tavuğu kesiver, sevaptır». Şaşırıp kaldım. Kadınların tavuk kesmediğini biliyordum. Ama bu iş evde bana düşmezdi. Aşçımız Derviş Ahmet'ten başka üç tane ağabeyim vardı. Bir az korktum. Ama göğsüm de kabardı. Demek bana çocuk gözüyle bakmayanlar da vardı. İçeri girdim. Avluda bir kaç tavuk dolaşıyordu. Birini gösterdi, «İşte şu kesilecek» dedi. Ona doğru yürüdüm. Hepsi gıdaklayarak kaçıştı. Bir çırpınma başladı. Bir iki kez atıldım. Yakalar gibi oldum. Tüyleri elimde kaldı. Kadın bıçağı yere bırakıp bana yardım etmek istedi. Bir süre ikimiz de tavukları kovaladık. Onlar da biz de halsiz düştük Sonunda bir köşeye kıstırdık. Boğuk sesler çıkaran tavuğu yakaladık. Kan ter içinde kalmıştım. Kadın tavuğu bana teslim etti. Bıçağı da elime tutuşturdu. Ben bizim bahçede tavukların nasıl kesildiğini anımsamağa çalıştım. Yere yatırıp ayaklarına basıyorlardı. Öyle yaptım. Ama bu tavuk öyle bildiğim tavuklardan değildi. Çok güçlü idi. Üstelik bizim tavuklar gibi uslu değildi. Tirtir titriyordum. Yere yatırıp ayaklarına bastım. Derviş Ahmet gibi besmele çektim. Sağ elimdeki bıçağı bütün gücümle boynuna sürttüm. Tavuğun başı elimde kaldı. Meğer ne kolay işmiş. Kanlı bıçağı yere bıraktım doğruldum. Baygın gibi idim. Bir de ne göreyim? Başsız tavuk boynundan kanlar fışkırarak avluda koşmuyor mu? Kadın feryat ediyor: «Oğul, tavuğu neden salıverdin? Kanını akıtmadın.» Bereket tavuk beş on adım attıktan sonra yığılıp kaldı. Kaçar gibi evden çıktım. Tavuk kestiğimi kimselere anlatıp öğünemedim.

*

Ankara'da yerli halktan herkesin bir ineği vardı. Sabahları çoban gelip evlerden inekleri toplar, sürüye katardı. Bütün gün kırda otlayan inekler akşam şehre dönerdi. Dönüşlerinde çobanı görmezdim. Her inek kendi evinin kapusunda durur böğür-

meğe başlardı. Sahibi kapıyı açıp içeri alırdı. Kapı aralıksa inek başıyla iter içeri girerdi.

İnekler otlamağa giderken, akşam dönerken, bir sürü peştemallı kadın, çocuklarıyla birlikte, ellerinde kaplarla arkadan gelirlerdi. İnekler pisledikçe bunlar dışkıyı kaplara doldururlar, sonra kurutmak için duvarlara çarparlardı. Bir süre sonra güneşte kuruyan tezekleri toplayıp evlerinin önünde istif ederlerdi. Evle okul arasında ben her gün düzenle istiflenmiş sayısız tezek yığınlarının arasından geçerdim

*

İlk şiirimi sekiz yaşlarında yazdım. Sanırım ikinci sınıfa geçmiştim:

Haftanın günleri
Pazartesi, salı iki
Çarşamba gelince de ki
Ondan sonra perşembe var
Cuma, cumartesi, Pazar!

Sonradan da şiirler yazdım ama ben en çok bu şiirimi severdim. Mahir ağabeyim topluluklarda bunu okurdu. Benim de koltuklarım kabarırdı.

*

Ankara'da yerli halktan hemen herkesin bir bağı vardı. Yazın bu bağlara göçerlerdi. Biz de ev sahibi Asım Bey'in bağını tutardık. Asım Bey'in bağı şehre pek yakındı. Eşekle ya da yaylı ile yarım saatte gidilirdi Mahalleden çıkar çıkmaz uzakta görünürdü. Bağda iken sarıklı, cübbeli, sakallı bir adamın eşekle önümüzden geçtiğini görürdüm. Müftü Rıfat Efendi geçiyor derlerdi. Onun bağı da bizim ilerimizdeymiş.

Bağda açıkta yattığımız da olurdu. Bir sabah erkenden bir ağacın altında uyandım. Babamın arkadaşları gelmiş, ayakta konuşuyorlar. Çevrede başka kimse yok. Bizimkiler kim bilir nerede? Ortaya kilimler serilmiş, minderler konmuş. Semaver de kaynıyor. Demek kahvaltıyı burada yapacağız. Babam eline bir asma yaprağı almış. Işığa tutup bakıyor. Sonra «Allah, Allah!» diyor. Arkadaşlarına seslendiğini duydum. Yanına geldiler. Hepsi yaprağı onun gibi ışığa tutarak incelediler. Babam: «Allah'ın varlığını, büyüklüğünü anlamak için şu tek yaprak yetmez mi?» dedi. Hepsi başlarını sallayıp bir şeyler söyledi. Yaprak bir süre daha elden ele gezdi.

Ankara'daki bağdan, başka hiç bir şey belleğimde kalmamış. Hepsi silinmiş.

*

Soğuk bir kış sabahı «taş Mektep»te sınıfa dolduk, öğretmenimizi bekliyoruz. Hiç gecikmezdi. Soba da yanmamış. Paltolarımızı çıkarmadık. Sınıf karmakarışık oldu. Herkes yüksek sesle bir şeyler söylüyordu. Derken öğretmen hızla içeri girdi. Bizi o halde gördü. Her zamanki gibi kızıp bağırmadı. «Çocuklar» dedi, «bugün Mustafa Kemal Paşa Sivas'tan geliyor. Bütün okul karşılayacak, hazırlanın». Zaten hazırdık. Yüzlerce çocuk, heyecan içinde, yola çıktık. Başımızda müdürümüz, öğretmenlerimiz. Mahir ağabeyim de öğretmenler arasında idi. Öteki iki ağabeyim yukarı sınıftaki öğrencilerle yürüyorlardı.

Dikmen sırtlarında büyük bir kalabalık gördük. İçlerinde efeler de vardı. Başka okullar da gelmişti. Bize yerimizi gösterdiler, beklemeğe başladık. Hava çok soğuktu. Belki beş altı saat bekledik. Bir şey yememiştik. Ama heyecandan, ne açlığı duyuyorduk ne de soğuğu.

Birden kalabalık dalgalandı. Bir takım sesler, uğultular duyuldu. «geliyor, geliyor!» diye bağrışanlar oldu. Derken bir açık otomobil gördük. Yavaş yavaş ilerliyordu. Otomobil durunca karşılayanlar önümüzü kapattı. Bir süre bir şey göremedik. Sonra Mustafa Kemal Paşa çevresindekilerle yürüyerek önümüzden geçti. Herkesi selamlıyordu, yanında uzun boylu bir adam vardı. Biz kendimizden geçmiştik. Var gücümüzle «Mustafa Kemal Paşa çok yaşa.» diye bağırmaktan sesimiz kısıldı. Karşılama bitince Taş Mektep'e döndük. Ben hemen eve koştum. Gördüklerimi ablama anlattım.

*

Evde babamın odasında sedirdeki köşemde çalışırdım. Babam da köşesindeki yer minderinde oturur okurdu. Hiç konuşmazdık. Kitaplarım defterlerim bir az dağınıktı. Annem buna çok kızar, bana söylenirdi. Babam hep benden yana çıkardı. Beni çok sevdiğini sezerdim. Ama yüzgöz olmazdı. Ablam alt kattaki büyük odada otururdu. Benden üç yaş büyük olan Güzin ablam hep onun yanındaydı. Annem de konuklarını bu odaya alırdı.

Ağabeylerim, çağırılmadıkça, babamın odasına gitmezler. çağırıldıkları zaman da oturmazlar, kapının yanında ayakta dinlerlerdi.

Öğle ve akşam yemeklerini aşağıdaki yemek odasında yerdik. Babam yemeğe çok meraklıydı. Ama savurganlığı sevmezdi. Herkes yiyebileceği kadar alsın, tabağında yemek bırakma-

sın isterdi. Birisi bırakırsa «Bununla bir yoksul doyar, yemek çöpe atılmaz, günahtır» derdi. Yemekte pek konuşulmazdı.

*

Bir gün arkadaşlarla oynamaktan yemeğe zor yetişmiş koşarak sofraya oturmuştum. Herkes yerini almıştı. Masanın başında babam, sağında da Mahir ağabeyim oturuyordu. Ağabeyimin sert sert bana baktığını gördüm, bir şey anlamadım. Babam bana döndü «Fesin nerede?» dedi. Bir şey söyliyemedim. «Ağabeylerine bak, sofraya başı açık oturan var mı?» diye ekledi. Ben hâlâ kendimi toparlayamamıştım. Birden sesi değişti: «Git, fesini giy gel!» dedi. Hemen kalkıp koşarak fesimi buldum. Başıma geçirip yerime oturdum. Babam son bir sözle konuyu kapattı: «Iaubali olmayın». Yemeğin sonuna kadar kimse bir şey söylemedi. Zaten babam pek konuşmaz, kimse de sorulmadan bir şey söylemezdi.

*

Mahir ağabeyimin arkadaşlarının çoğu —bir kaç öğretmen dışında— kendisinden yaşlı kimselerdi. Bu arada, yakınımızdaki Tacettin Dergâhında oturan, Mehmet Akif Bey evimize sık sık gelirdi. Haftada iki gün ders yaparlardı. Ağabeyime Farsça okuturdu. Her zaman açık duran bahçe kapısından girer, merdiven başında «Mahir Bey!» diye seslenince ben karşılar, camlı odaya alırdım. Saatlerce okurlardı. Bir kitap bitirdikleri zaman, babamdan izin alınarak Akif Bey'e ziyafet çekilirdi. O gün Ağabeyimle Akif Bey'den başka kimse yemekte bulunmazdı. Babamın arkadaşları geldiği zaman da ağabeyim dışında kimse ortada görünmezdi.

*

Okulda çok sevdiğimiz genç bir öğretmenimiz vardı. Bize bir kaç ay hocalık etti. Bizimle arkadaş gibi idi. Bir sabah geldi. Halinde bir başkalık vardı. Heyecanlı idi. «Çocuklar» dedi, «cepheye gidiyorum. Siz de benim yaşımda olsanız hepiniz benimle gelirdiniz. Yurdumuz için dua edin. Allaha ısmarladık». Sınıfta yaşça benden büyükler: «Gönüllü gidiyor, çete yazılacak» dediler. Öğretmenimiz bir daha gelmedi. Sınıf öğretmenimiz Tatar Hasan Efendi onun cephede vurulduğunu söyledi.

*

Küçük ağabeyim Mennan benden altı yaş büyüktü. Arkadaşlarıyla askerlik oynarlar, hep savaştan söz ederlerdi. Ben onların yanından ayrılmazdım. Evin alt katında, Nuri Usta'nın odasını

bitişik bir küçük oda vardı. Mennan ağabeyimle arkadaşları sık sık o odaya girip çıkarlardı. Odanın kapısının üstünde kocaman harflerle bir levha dururdu: Yirminci Kolordu Kumandanlığı. Sık sık da Ali Fuat Paşa'nın adı geçerdi.

Mennan ağabeyimle arkadaşları tenekeciye bir kaç top yaptırmışlar. Bunları odadaki masanın üzerine dizerlerdi. Bir gün bu toplara barut doldurup komşumuz Kütükçüzadeler'in büyük bahçesine götürdüler. Bu ailenin küçük oğlu da Mennan ağabeyimin arkadaşı idi. Bir kaç kez o bahçeye gittik. Topların fitilini ateşleyip kaçtılar. Uzaktan patlamalarını seyrettik. Oyunları hep böyle şeylerdi. Bu işlerden büyüklerin haberi yoktu.

*

Bir gün Mennan ağabeyim beni elimden tuttu. «Namazgâh'ta çete yazıyorlar. Ben de yazılacağım» dedi. Namazgâh Hacettepe'de, bizim Taşmektebe yakın bir yerdeydi. Tepeye çıkınca büyük bir kalabalık gördük. Ağabeyim beni bir taşın üzerine oturttu. Kendi kalabalığın arasına girdi. Bir takım gençler ,bir ellerinde silah, bir atın dizgininden çekerek kalabalıktan çıkıyorlardı. Bir süre sonra ağabeyim döndü. Ağlıyordu. Ben de ağlamağa başladım. İkimiz de ağlayarak eve döndük. Arkadaşları gelince anlattı: onaltı yaşından küçükleri çete yazmıyorlarmış. Nüfus kâğıdını sormuşlar, «babamda» demiş. «Kaçıncı sınıftasın?» diye sormuşlar, «Yedinci» deyince, «Oğlum sen çok küçüksün, silah atamazsın» demişler. Ağabeyim «Alsalardı bir at ile bir silah ve fişeklik verip cepheye göndereceklerdi» diyordu. Sanki dünya başına yıkılmıştı.

*

Bir aralık Ankara'da düşman uçakları göründü. Epey telaş oldu. Bunlar iki üç tane idi Büyük bir gürültü ile alçaktan uçarlardı. Bir iki yere bomba atmışlar. Bizim topçular da karşılık vermiş. Birini düşürmüşler. Ben bunları Mennan ağabeyimden öğrenirdim.

Bir gün bahçede oynarken uçak sesleri duydum. Önce zerdali ağacına çıktım. Bir şey göremedim. Motör sesleri daha yakından gelmeğe başladı. Belki görebilirim diye koşarak tavan arasına çıktım. Babamı orada görünce çok şaşırdım. Babam evde odasından pek çıkmazdı. Köşe minderinde hep kitap okurdu. Şimdi burada ağır adımlarla dolaşıyor, elinde tuttuğu bir kitabı yüksek sesle okuyordu. Dinledim, Kuran okuyordu. Beni görmedi. Sessizce aşağı indim. Uçak sesleri kesildi.

*

Bir aralık savaş çok kızıştı. Bizim asker çekilmiş, Eskişehir düşmüş diye duyduk. Geceleri derinden top sesleri geliyordu. Hisardan da parıltılar görünüyormuş. Yunanlılar Haymana'ya gelmiş, Ankara düşecek diyorlardı. Şehir boşalmağa başladı. Herkes Kayseri'ye göçüyordu. Her gün evimizin önünden ev eşyası dolu kağnılar, at arabaları geçiyordu. Kadınlarla çocukların doluştuğu yaylılar da görüyorduk. Bizim evde bir hazırlık yoktu. Bir gün ağabeylerimin bu konuyu konuştuğunu duydum. Annem «Biz ne yapacağız?» diye sormuş. Babam da «Biz bir yere gitmiyeceğiz» demiş. Mahir ağabeyim Millet Meclisi'nde kâtipti. «Meclis Ankara'da kalacak» dedi.

*

Ankara'nın kışları sert olurdu. Okulumuzda soba vardı ama odun yoktu. Öğretmenimiz bir gün «Herkes okula gelirken iki odun getirecek» dedi. Çanta ve sefertası ile birlikte koltuğuma iki de odun alıp okula giderdim.

Okuldan çıkınca kimi kez arkadaşlarla «Aşağı Yüz»e, Karaoğlan Çarşısı'na kadar uzanır eve bir az geç dönerdik. Dükkanlar arasından geçmek kurda yürümekten daha hoş gelirdi. Bir sabah ta arkadaşlarla buluşup aynı yoldan dolaşarak okula gittik. Çarşıda asılmış adamlar gördük. Göğüslerindeki yaftaları okuduk: asker kaçağı, soyguncu, casus. Çok merak ettik. Başka günler de aynı yoldan geçtik. Yine asılmış adamlar gördük. Bu bize olağan gelirdi. Demek suç işleyen insan böyle hemen asılarak cezasını çekerdi.

*

Bir gece sürekli silah sesleri ile uyandık. Ağabeylerim giyinip sokağa fırladılar. Çok sinirli olan annem: «Yunanlılar Ankara'yı bastı, sokakta çarpışmlara oluyor, çıkmayın!» diye bağırdı. Babam «Yunanlılar çoktan buralardan çekildi. Bizim asker onları kovalıyor» dedi. Patlamalar sürüyordu. Ablam beni bahçe kapısından dışarı salıvermedi. Az sonra ağabeylerim döndü. Haberi getirdiler: İzmir alınmış. Halk bayram ediyormuş.

*

Bir kaç hafta sonra, Yunan esirleri Ankara'ya getirilecek, Meclis'in önünden geçecek dediler. O gün arkadaşlarla buluştuk. Meclis'in karşısındaki Millet Bahçesi'ne gittik. Bahçe, yollar, Taşhan'ın önü tıklım tıklımdı. Biz set üzerinde parmaklığa yakın bir yerde beklemeğe başladık. Nihayet Meclisle istasyon arasını

daki tozlu yolda bir karaltı belirdi. Binlerce Yunan askeri taburlar halinde uygun adım ilerliyordu. Soluk almadan seyrediyorduk. Meclis'in hizasına gelince şapkalarını çıkarıp ellerine alıyor, Meclis'i geçince yeniden giyiyorlardı. Halk var gücüyle «Yuha!» diye bağırıyordu. Yanımızda bir adam, bir iskemleye çıkmış, herkesten daha yüksek sesle ve ayağını iskemleye vurarak bağırıyordu. Arkadan birisi eteğini çekti, indirdi. «Efendi yavaş ayıptır, yakışmaz» dedi.

Sonra öğrendik ki yalnız erleri halkın önünden geçirmişler. Yüksek rütbeli subaylarla generalleri arka yoldan paytonlarla Taşmektebe götürüp yerleştirmişler. Bizim Taşmektep bir süredir boşaltılmış Milli Savunma Bakanlığı olmuştu. Biz Okulun bahçesindeki barakalarda ders yapardık.

*

Zaferden sonra Gazi Paşa'nın Ankara'ya dönüşünü de yine Millet bahçesinden ayni köşeden seyrettik.

İstasyonla Meclis arasındaki yola baştan başa halı döşenmişti. Herkes evindeki halıları getirip yola sermiş diyorlardı. Bahçede uzun süre bekledik. İstasyon yolunda uzakta bir kalabalık belirdi. Gittikçe yaklaştı. Gazi Paşa kalabalığın ortasında, en önde, halıların üzerinde yürüyerek ilerliyordu. Alkışlar ve yaşa sesleri çevreyi çınlatıyordu. Halk kendinden geçmişti. Gazi Paşa'nın yanındakilerle konuştuğunu uzaktan görüyorduk. Müşir ünifonması ile kalpağını iyice seçiyorduk. Bu sırada Taşhan tarafından keman çalarak yürüyen dört beş kişi ortaya çıktı. Tanıyanlar oldu. Bunlar Ermeni çalgıcılarmış. Karşılama törenine katılmak istemişler. Gazi Paşa ile yanındakiler Meclis'e girdiler. Biz de evlerimize döndük.

*

Bir gün bir kaç arkadaş kırlarda gezmeğe çıktık. Kayaş demiryolunun ötesinde dolaşırken bir az ilerde küçük bir kalabalık gördük. Subaylar, siviller ,aralarında asker kılığında biz yaşta çocuklar. Oraya doğru yürüdük. Bir az yaklaşınca aralarında Mustafa Kemal Paşa'yı hemen tanıdık. Yanındaki paşalardan birini de resimlerinden tanıdık: Kâzım Karabekir Paşa. Gazetede ve kartlarda resmini görmüştük. Öğretmenimiz Tatar Hasan Efendi bize anlatmıştı: Kâzım Karabekir Paşa Doğuda babasız kalan çocukları toplamış, okutmuş, asker gibi yetiştirmiş, onlara silah atmasını, marşlar söylemesini öğretmişti. Topluluktaki büyükler bi-

ze: «Kâzım Karabekir Paşa yetimlere atış talimi yaptırıyor Gazi Paşa'ya teftiş ettiriyor. Siz uzaktan seyredin» dediler ama, biz çok merak ettik. Yavaş yavaş sokulduk. Paşaların yüzlerini görmek için önlerine geçip bir iki kez çevrelerinde dolaştık. Hatta bir subay çekilin diye eliyle işaret etti. Ama biz paşaları iyice seyrettik. Gazi Paşa zayıf, çok ince, sarışın, sarı saçlı, sarı bıyıklı, mavi gözlü çukur yanaklı idi. Karabekir Paşa tersine şişmanca, esmer, dolgun kırmızı yanaklı, kara bıyıklıydı. Başka paşalar da vardı ama tanıyamadık. Gazi Paşa yetim çocuklarla çok ilgileniyor, her atıştan sonra «aferin çocuk» diyordu. Demek küçük askerler attıklarını vuruyorlardı. Paşalar yüksek sesle konuşup gülüşüyorlar, birbirleriyle şakalaşıyorlardı. Bizim gibi meraklı çocuklar çoğalınca bir subay bize: «Haydi geç oldu, sizi beklerler, evinize gidin» dedi. Biz oradan çekildik ama uzaktan yine seyrettik. Atış bittikten sonra çocuklar marşlar söylediler. Ben yakındaki evimize döndüm.

*

Kâzım Karabekir Paşa Taşmektebe bir kaç kez geldi. Büyüklere idman yaptırdı, marşlar öğretti. Sonra Paşa'nın yazıp bestelediği marşları bize de öğrettiler. Biri belleğimde kalmış:

Çelik gibi kollu
Tunçtan ayaklı
Türk hiç yılar mı?
Türk hiç yılar mı?
Türk Yılmaz, Türk yılmaz
Cihan yıkılsa Türk yılmaz...

*

Yaz tatillerinde arkadaşlarla gezmeğe doyamazdım. Bent Deresi'ne, Hatip Çayı'na gider, çayda yüzerdik. Kokusu başımızı döndüren iğde ağaçlarının arasında dolaşırdık. Sık sık kaleye çıkar, At Pazarı'nın kalabalığını seyreder, kale duvarlarının diplerini kazar, eski zaman paraları bulurduk. Üzerinde insan resmi bulunan bu paralardan bir kumbara dolusu toplamıştım. Bayramlar evde geçerdi. Ankara'da yakınlarımız azdı. Çoğu İstanbul'daydı. Komşulara da pek göndermezlerdi. Bayram yeri Hamam Önü'nde kurulurdu. Bize yakındı. Kaçamak yapıp salıncağa biner, koşarak eve dönerdim. Tatil çabuk geçer okul açılırdı.

*

Beşinci sınıfta coğrafya dersine yeni bir öğretmen geldi. Ders anlatmaz, sınıfta kitabı okurdu. Kitabımızda bir bölüm şöy-

le başlıyordu: «Berr-i atik çok kesif ve mütecanis bir kütledir» Böyle sürüp gidiyordu. Öğretmen de okuyup geçti. Dersten sonra bu ilk tümcenin anlamını sordum. Çok kızdı: «çalış, öğren» dedi. Ben de parçayı anlamadan ezberledim. Sorulduğu zaman ezberden okudum. Baştaki tümceyi hiç unutmadım.

*

Tatar Hasan Efendi kırk yaşlarında gösteriyordu. Orta boylu, sarışın, asık yüzlü bir adamdı. Ayrıca çok sertti. Notu da kıttı. Ama çok iyi ders anlatırdı. Sınıfta çıt çıkmazdı. Anlayıp anlamadığımızı, herkese sorular sorarak yoklardı. Her şeyi çok düzenli idi. Hepimizi birer birer tanır, aile durumumuzu sorar, üstümüzü başımızı inceler, büyük boy kalın cep defterine uzun uzun bir şeyler yazardı. Ders dışında, ülkenin durumunu da ondan öğrenir, son savaş haberlerini ondan alırdık. Arada sınıfa gazete de getirir, bize okutur, açıklardı. Önceleri korktuğumuz Hasan Efendiyi zamanla çok sevdik. Sınıfça ona bağlandık. Onun da bizi sevdiğini sezerdik. Hasan Efendi'den ne kadar çok şey öğrendiğimi ona neler borçlu olduğumu sonraki yıllarda daha iyi anladım.

*

O yaşlarda sık sık hastalanırdım. Sıtmadan çok çektim. Evde kaldığım günler kitap okurdum. Artık kendi kitaplarımla yetinmez olmuştum. «İki Çocuğun Dovr-i Âlemi»ni okumaktan bıkmıştım.

Ablamın bir merakı da roman okumaktı. Ağabeyim bir kitapçıdan kira ile roman alır ablama getirirdi. Ablam bitirir bitirmez ben başlardım. Fatma Aliye Hanımın «Muhadarat»ı ile Hüseyin Rahmi'nin hemen bütün eserleri dışında bunlar genellikle çeviri romanlardı. İlk okuduklarımdan anımsadıklarım Monte Kristo, Üç Silahşorlar, Sefiller, Grazyella, Pol ve Virjini, Robenson, İzlanda Balıkçısı ve Şerlok Holmes serisidir. Bu konuda ablama yetişemezdim. O çok çabuk okur, bütün ayrıntıları aklında tutar, arkadaşlarına anlatırdı. Beni de sınava çeker, beğenmezse kitabı yeniden elime tutuştururdu.

*

Babamın kitaplarının hepsi Arapça idi. Bunlara el sürmezdim. Ama ağabeyimin kitaplarını elden geçirmeğe başladım. Onda da Arapça ve Farsça divanlar vardı. Ama Türkçe kitapları daha çoktu. İlk olarak «Külliyat-ı Ziya Paşa» elime geçti. Süley-

man Nazif'in önsözünü okudum. Ama şiirler zordu. Yine de Terkib-i Bend'le Terci-i Bend'i bir çok kez okudum. Yarım yamalak anlayarak ezberledim. «Cezmi»yi bir solukta okudum. Çok beğendim. Ağabeyim Hâmid'i, Akif'i, Fikret'i, Cenab'ı çok severdi. Kendi yazdığı şiirler hep Fikret çeşnisinde idi. Safahat'ı ezberlemiştim. Rübab-ı Şikeste ile «Haluk'un defteri» zor gelirdi. Ne var ki, çok güzel şiir okuyan ağabeyim oradaki şiirlerin çoğunu ezberden okurdu. Ben de zamanla ezberlerdim. Ayrıca, bu kitaplarda olmayan, onun pek sevdiği «Doksan Beşe Doğru» ile «Han-ı Yağma»yı bana da ezberletmişti. Jestlerine varıncaya kadar tıpkı onun gibi okumağa çalışırdım. Yalnız bir gün

«Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın gider ayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çıtırdayan ocak!

mısralarındaki «çıtırdayan» sözcüğü yerine «çatırdayan» deyince çok üzüldüğünü işitmiştim. Hâmid'in Hüseyin Rahmi için yazdığı ünlü şiiri de pek sevip ezberlemiştim. «Sen iken Türklerin Emile Zola'sı» mısraında şairin ne demek istediğini anlamamıştım ama ne zararı var?

Ağabeyimle arkadaşları çok kez «Eşber»i, «Tezer»i, «Finten»i rolleri paylaşarak okurlardı. Ağabeyim:

«Kimdir bu kadın ki bunda maslup»

diye bağırdığı zaman, arkadaşı:

«İşte o kadındı sizce matlup!»

diye cevap yetiştirirdi.

*

Babam bir gün bana: «Sen artık büyüdün» dedi. «Oyun zamanın geçti seni daireye götüreceğim. Defterini kitabını al. Orada ders görürsün, çalışırsın». Her sabah onunla evden çıkar, Hamam Önü, Koyun Pazarı, Kavaflar, Karaoğlan Çarşısından geçerek, Hacıbayram yakınındaki dairesine giderdik.

Babam medresede okumuş, Şeyhülislam Kapısında Fetvahane'de çalışmış. Sonra kadı olmuş. Ben doğmadan önce Midilli'de, Balıkesir'de, Isparta'da, Medine'de kadılık yapmış. Büyük babam da Mekke kadısı iken orada ölüp gömüldüğü için babam Medine kadılığını çok sevmiş. Annemle ablam Medine yolculuğunu anlata anlata bitiremezlerdi. Çölde kervanla deve yolculuğu, annemin kucağındaki Mennan ağabeyimin fırlayıp düşmesi, «dilbilmez» bedevilerin elinde çekilen eziyetler en çok anlatılan öykülerdendi.

Benim doğdum yıl babam Ankara kadısı olmuş. Bir süre sonra ikinci defa kadı olarak Ankara'ya gitmiş.

Milli Mücadele yıllarında babam önce Evkaf müdürlüğüne getirildi. Sonra Şer'iye ve Evkaf Bakanlığında Fetva Kurulu üyesi oldu. Bir süre sonra müsteşarlığa atandı. Şer'iye Bakanlığı kaldırılınca Rıfat Börekçi'nin zamanında, Diyanet İşleri Başkanlığı Danışma Kuruluna atandı. Bu görevde iken öldü.

*

Şer'iye Bakanlığı Hacıbayram'a giden yolun başında, sağda, şimdiki karakol binasında idi. Danışma Kurulu üyeleri yukarıda büyük bir odada otururdu. Bir gün saydım. Onsekiz kişi idiler. Babam beni sakallı bir adamın yanına götürdü. Zaten hepsi sakallı idi. Adını söyledi: «Vanlı Seyit Taha Efendi, senin hocan olacak, elini öp» dedi, yerine gidip oturdu. Herkes alçak sesle konuşuyordu.

Taha Efendi'den bir gün Arapça, bir gün Farsça okumağa başladım. Dilbilgisi kurallarını ezberletirdi. Öğrettikleri hâlâ belleğimdedir.

Babam müsteşar olunca ayrı bir odaya geçti. Biz dersleri sürdürdük.

Babamla akşam eve dönüş çok hoşuma giderdi. Hacıbayram, Erzurum mahallesinden çok uzaktı. Babam araceleyi sevmezdi. Ağır ağır yürürdü. Yolda iki üç dükkana uğrayıp bir az dinlenirdi. Çarşıdan geçerken esnaf ayağa kalkar, büyük saygı gösterirlerdi. «Kadı Efendi geliyor» diye birbirlerine haber verirlerdi. İki defa Ankara kadısı olduğu için herkes onu «Kadı Afendi» diye tanırdı.

*

Altıncı sınıfta Arapçaya başladık. Hocamız uzun boylu, çatık kaşlı, dimdik kara sakallı, korkunç görünüşlü bir adamdı. Ya da bize öyle gelirdi. Arapça okuma kitabındaki parçaları yüksek sesle okuyarak çevirirdi. Bugün bile belleğimdedir: «imreetün, bir garı, kânot leha, onun varıdı, dücacetün, bir davuğu...». Sonra Mahir ağaboyim bize Arapça dersine geldi. Okuma kitabını onunla bitirdik. Arapçamız ilerledi. Çok sevilen bir öğretmendi.

*

Türkçe öğretmenimiz Nüzhet Haşim Bey gazeteci imiş diye duyduk. İki oğlu, Samim ile Suat, kısa pantolonla, bahçede dolaşırlardı. Taşmektebin ilkokul bölümünde idiler. Nüzhet Haşim Bey öteki öğretmenlere benzemezdi. Sınıfa girinci kalpağını çıka-

rıp masanın üzerine koyar, derste başı açık otururdu. O yıl ben de kalpak giymeğe başlamıştım. Ama, evdeki fes olayını anımsayarak hiç başımdan çıkarmazdım. Öğretmenimizi, babamın deyimiyle «laubali» bulurdum.

*

Sınıfta haftalık bir gazete çıkarırdım. Kopya kâğıdı ile üç nüsha olarak hazırlardım. Bütün sayfaları ben doldururdum. İçinde karikatür bile vardı. Bunları bana en sevdiğim arkadaşım Feridun bulurdu. Gazetenin adı «Tulû» (Güneşin doğuşu) idi. Bir gün sınıfta bir arkadaş bu gazeteyi Nüzhet Haşim Bey'e gösterdi. Öğretmenimiz gazeteyi eline aldı. Çok öfkelendi. «Tulû ne demek? Hangi devirde yaşıyoruz?» dedi. Elindeki kırmızı kalemle gazetenin başlığının üzerine koca bir çarpı işareti çekti. Yanına da iri harflerle T A N yazdı. Böylece gazetenin adı değişti. Sonra bize «Yeni Lisan»ı, Ömer Seyfettin'in çabalarını, Ziya Gökalp'ı anlattı. «Konuştuğunuz gibi yazmağa alışın» dedi.

Bu olay beni çok sarstı. Okuma kitabımızdaki parçaların çoğu zordu. Konuşma dili ile yazılmış parçalar üçü dördü geçmezdi. Ne okuyacaktık? Feridun'la konuştuk. Öğretmenimize sormağa karar verdik. Çok iyi karşıladı. Bize bir takım kitap ve dergi adları verdi. Feridun'la arasıra Genel Kitaplığa giderdik. Daha çok Ahmet Refik'in tarihle roman arası kitaplarını okurduk. Şimdi Ömer Seyfettin'in, Ziya Gökalp'ın yazılarını eski dergilerde bulup okuyorduk.

*

Bu sırada babam hastalandı. Yatağını aşağıdaki küçük camlı odaya indirdiler. Bu oda akşamları yoklamaya gelenlerle dolup taşardı. Babam beni baş ucundan ayırmazdı. Ona gazete okurdum. Mektuplarını yazardım. İlaçlarını alırdım. Ağabeyimin arkadaşlarından bir Doktor Cemil Bey vardı. O sık sık gelmeğe başladı. Babamın hastalığı ağırlaştı. Ablamla ağabeyim, her gün, alçak sesle bir şeyler konuşurlardı.

*

Bir gün sofrada açıkça konuşuldu: İstanbul'a gidecektik. Babama başka doktorlar da bakacaktı. Büyük amcamın Beylerbeyi'nde büyük bir evi varmış, bahçe içinde. Bir süre hep birlikte orada kalacaktık.

Çok telaşlı günlerden sonra hazırlık bitti. Denkleri evden alıp götürdüler. Bir bahar sabahı trene bindik. Ankara'dan ayrıldık.

İstanbul, 4 Aralık 1901

CAHİT UÇUK

Sayın Aziz NESİN,

Beni andığınız, aradığınız için ve konuşma fırsatı verdiğiniz için teşekkürler. Dostlarla söyleşi güzeldir, tatlıdır. Karşı karşıya da olsa, kalemle kağıtla da olsa.

Elim kalemime uzandığında, bir deste ak kağıtla yüz yüze geldiğinde; salıverdim yüreğimi dilediğince söyletsin kalemimi.

Edebiyat aleminde tanıdığım, dostluk kurduğum kişilerin hemen hemen çoğu yuvarlak yaş dönümlerinin dışında başımızın,

yüreğimizin anılar katındaki bir başka evrende yaşamaktadır. Kimi ilgilendirir ki.

Bense yaşamın güçlü akışı içinde bir çakıl taşı benzeriyim. Yosun tutmayan ve parlayan. Kişilerin çeşitli parlaklık dönemleri vardır. İlk gençliğin tutulamayan, uçup giden parlaklıkları. Yokalarının, akıllarının daha birçok ve sayısız parlaklıkları.

«Yuvarlak Yazdönümü» kelimeciklerini okuyunca gülümsedim. Bugüne kadar yaş dönümünü yuvarlak olsun, köşeli olsun hiç düşünmemiş, aklıma bile getirmemiştim. Şimdi de nice şeydir bu «Yuvarlak Yaşdönümü» diye gülümsüyorum. Çocukluğunda büyük gibi, büyüklüğünde çocuk heyecanları ile yaşama mutluluğu içinde bir kişinin yaş dönümü nasılsa ben de öyleyim işte. Çeşitli ve birbirine hiç benzemeyen uğraşılar içinde geçmekte saatlerim. günlerim, aylarım yıllarım. Geçen yıllarla olduğu kadar gelecek yıllarla da dost olabilme sırrına eriştim. Ev, aile ve aile çevrem. Suda halkalar benzeri genişleyen ilişkiler. Dünyayla evrenle ilgi. Tüm bu konular üstünde sonu gelmeyen düşünceler başımın arı kovanına her saniye bir şeyler taşırlar. Çoğu zamanlar bal tadındadır bu «birşeyler». Kimi zamanlar ise ağuludur. Ağulu çeşitlerin üremesini bazen penceremde bir gül, balkonumun çiçekliğinde açan bir çiçek güzelliklerinin gönül alıcı cömertlikleriyle engelleyiverir. Toprağı çok severim. Hergün ellerimle birkaç yol okşarım toprağı. Bir saksıda, bir balkonun çiçekliklerinde de olsa. Tohumların toprak ananın bağrında çatlayışlarını düşler, sonra baş verecekleri günleri beklerim sabırlar, heyecanla.

İşte böylece düşüncelerim yazılara doğru yol almaya koyulur. Bu eskimeyen heyecanlarla çocuklaşır, çocukları düşünürüm. Onlara birşeyler söylemek isterim. Bir çocuğa, beş çocuğa değil, binler, yüzbinlercesine. Yaşamın güzel ve ilginç olduğuna onları inandırmak isterim. O zaman önümdeki boş sayfalar azalmaya, yazılmışları artmaya başlar. Kalemim bir koşudur tutturur dörtnala. Çocuklukta yoksul, zengin tüm çocukların doğayı, doğanın canlılarını, bitkilerini görerek sevmelerini söylemek isterim. Onlara «ana sütü» benzeri içinde tüm besinlerin bulunduğu gerçek yaşamı anlatmak isterim.

Sonunda çocuklara romancıklar, masalcıklar çıkar kalemimden. Yaşadığım sürece böyle gidecek sanıyorum. Bugünün silahlı, kanlı, kavgalı ölenli, öldürenli yaşamının karanlıklarından onları dışarı çekmek, gerçek hayatın aydınlıklarına doğru gidebilmeleri için ışık tutmak isterim.

Yıllarca büyükler, gençler, çocuklar için yazdım. Hiç de boşa değilmiş o emekler. Dünün küçükleri, bugünün küçüklerinin anneleri babaları. Birbirimizi görmesek te bir zamanlar sıcak sıcak dostluk kurduklarım bugün kitaplarımı çocuklarının eline güvenle verirlerken, yıllar önce sevdikleri unutamadıkları masalların ilk ellerine geçtikleri günlerin tadını çocuklarına duyurmaktalar. Onlara o zamanların anılarını anlatıyorlar. Onlarla dostluk kurmama yardımcı oluyorlar. (Bunları bana gelen mektuplardan ve çoğunu kendilerinden dinlediğim için mutluyum).

Neler yaptığıma gelince: Yaşamın başı sonu belli. Belki de çok kısa bir süre. Bu süre acılar, zorluklar, güçlüklerle dikenli taşlı bir yol. Tadlar da var. Ulaşılması güç, belki de birer damlacık. Bu yolda acılara sabırla dayanabilmek, zorlukları aşabilmek, güçlüklerle savaşabilmek için korkmamak gerektiğini söylemeye çalışırım. Her karanlığın aydınlığı, en ağulu acıların bile günün birinde tatlanabileceğini, her zorluğun çalışarak aşılabileceğini, güçlüklerle savaşıldığında yenilmeyen güçlük olmayacağını anlatmak isterim. Karanlıklara birer tutam ışık, acılara tad, güçlüklere kolaylık sunmağa çalışırım. Çabalarım bu yoldaydı. Belki oldu, belki olmadı. Ama ben böyle istedim.

Yapmak istediklerim tümen tümen. Dünya çocuklarıyla kendi çocuklarımı tanıştırmak istemiştim hep. Bunu az da olsa yaptım ama yeterli değil. Onlara sadece kitapla, yazıyla değil, şekille, biçimle, resimle, müzikle ulaşmak istiyorum. Çocuklar dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar çocukturlar. Çocukluklarında birbirlerini tanır severlerse, gelecekte kavgalar daha az olur bu tanışıklık ve sevgiyle diyorum. Bunu eli kalem, fırça, mızrap tutan tüm kişilerin de gönül vermelerini istiyorum.

Daha neler neler düşünüyorum istiyorum. Şimdilik ilk adımı attık birkaç genç arkadaşla «onlar yuvarlağın çok gerisindeler ama, ben onlara inince, onlar benimle hemen kaynaşıyorlar» el ele, yürek yüreğe, bir heyecan, bir duygu, coşku, renk ışık, ses çarkıfeleğine dönerek çalışmalara başladık. Bakalım gelecek günlerde neler olacak?

İşte böyle aziz Aziz Nesin. Sevgiler, selamlar. Hoşçakalın.

MİNDER DIŞI

Abdullah AŞÇI

Yazarlık bahçesinde kendinizi öyle ağaç çiçek değil, ot saysanız, Aziz Nesin usta sizden yazı beklese, ne yaparsınız? İki eliniz kanda olsa uyarsınız çağrıya. Üstelik ustanız: «Konu seçiminde ve yazının uzunluğunda özgürsünüz, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığının 7. si sayfa ayıracaktır size,» diyorsa.

Eh, atış serbestmiş, biz de bir şeyler hazırlarız elbet. Yazar,

bir anlamda, çok konuşan kişidir de, sepetinde her zaman artık pamuk bulundurur. Girin bir kitaplığa, bakın çevrenize. İçi laf dolu kitaplar, kitaplar...

Aslı aranırsa yazarların az çenelendiği öne sürülebilir. «Kaçmaktan kovalamaya...» denir ya, inanılmalı ki durum böyledir. Sessiz köşe arayıp kendi kendine kalan kişi, ancak ak kâğıtla eder alış verişini. Bu da saatlerce susmayı gerektirir. Oysa yazarın arpacı kumrusu örneği sıkıntıdan bocaladığı evrede, yazarlıkla ilişkisi olmayanlar, kimbilir neler konuşmuşlardır. Onlarınki havaya uçup gitmiştir de, yazarınki almıştır kâğıttaki yerini.

Ne demektir yazının kalıcı olması? Bunun hangi anlama geldiği bilinir de, kalıcı yazının nasıl yazılacağı pek kestirilemez. Kalıcı yazı, aradan kırk elli yıl geçse de batmaksızın okunabilir. Böyle bir yazıyı beyinden süzüp bileğe, oradan kâğıda aktarmaksa, yürek işi, deney işi falan değil, belki bir maya, yaratılış işidir. Yaratılışınıza bir çarpıklık karışmalı ki zaman zaman da olsa kalıcı yazılar kaleminizden sızabilmeli. Yazarlık bahçesinin kuytusunda ot diye bitebilme onur bellenirse, ağızlı yüzlü bir yazı bile, kişiyi sevindirmeye yetip artacaktır.

Aziz Nesin usta yıllıkta yuvarlak yaşdönümlerinde bulunan yazarlar için geleneksel olarak bir bölüm ayırıyormuş. Can kurban böyle bir bölüme, bölümü de akıl edene. Örneğin altmış yaşındasınız, yazmayı da sürdürüyorsunuz. Nerde mi? Basın yaşamının çalkalandığı büyük merkezlerin uzağında, bir küçük kentte. Yazdığınızı orada silkeleyecek değil, fiskeleyecek kimseye rastlayamaz, yazarlığınızdan söz açmaya utanırsınız. Genel kanı, yazarların kalabalık kentlerde yaşadığı, yüklüce para kazandığı, birkaç da soyut işlerde oyalandığıdır. İçlerinden birinin ak kâğıtla boğuştuğunu öğrenmeleri, bizim küçük kentlileri, şaşırtacaktır belki, «Nasıl girmiş bu serseri aramıza!» diye «Bir matah olsaydı çoklp kapardı koca kentler onu,» diye.

Kısa sayılabilecek ayrılıklar dışında küçük kentimden pek kopamadım, altmışına da orada ulaştım. Altmış yaşın bir özelliği mi var? Hiç sanmıyorum. Geçen yılda, önceki yılda nasılsam, yine öyleyim işte. Fakat elliyle altmış arasındaki yaşamımda kimi değişiklik oldu. Gözlük kullanmaya başladım, takma dişe alıştım, kalp yetmezliğinden yatağa mıhlandım bir süre, önemlisi emekliliği tattım. Gayri sabahları er uyanıp işe koşturacağım korkusundan kurtulu durumdayım. Bir de emekli aylığınız deri tuzlasa! Günlüğünüze düşen paya kilo peynir bile vermiyorlar, Sözün kısası nazlı pinti bir devletin ağlayamayan yurttaşısın. Be

canım, altmışında da hü çekilmez ya ikide birde, iyiyim iyi.

Hani İsmet Paşa rahmetli de işletiyordu kimilerini, «Eyisin eyi!» diye. Evcek geçinip gidiyoruz böylece aldanışlarımızla. Umamazsın tek kuruş yazıdan. Dergicilerin namuslarına da toz konduramazsın. Para pul istemeden yazılarınızı basıyorlar, sizleri mutlandırmak için. Yazınızı altı ay bir yıl uyutuyorlarmış! Olacak o kadar. Şımarmak, gömütüdür yazarın.

Hiç mi yok bir yazarda altmışıncı yaşın ötekilere benzemezliği? Var, öyle bir var ki duyanın dudağı uçuklar. Kime sorulmuştur bugüne dek, «Altmışıncı yaşta özlemleriniz kaldı mı?» diye. Ne bileyim, bir devlet başkanı bile böyle bir soruyla karşılaşamaz. Karşılaşmak için ille yazar olmak gereklidir Buna da az buz diyemez kimse.

Evet, bir de sorana bakalım. Kim mektup yazıp soruyor size? Dünyaca ünlü bir Aziz Nesin yazar. Demektir ki böyle bir koca usta, azından sizin yarım sayfalık yazınızı okumuş, adınızı unutmamış. Değer vallah bu soru, minder dışı biri olmadığınızı kanıtlamaya.

Kaldı özlemlerim. Yoo, sözcüğü yanlış kullandım, doğdu özlemlerim. Ne gibi mi? On yıl daha bir şeyler karalamak, yetmişinci yuvarlak yaşdönümümde koca ustadan imzalı ikinci mektubu beklemek.

İlk mektupta bunları düşündüm, şimdi yıllığa girmesi kesinleşen yazıya oturabilirim artık, diyeceklerime çeki düzen vererek.

ALTMIŞ YAŞ

Yusuf ATILGAN

Bugünlerde 60 yaşla ilgili izlenimlerim soruluyor bana; önce şaşıyorum, «Gerçekten 60 yaşında mıyım ben?». Sonra hak veriyorum soranlara: 1921 ile 1981 arası 60 yıl eder. Ama ben birkaç yıldır ileriye değil geriye gittiğimi duyumsuyorum; yengeç gibi. (Üstelik Yengeç burcunda doğmuşum). Şu sıralarda en azından 55 yaşımdan daha diri, daha genç daha keyifliyim. Bunun nedenlerini düşündükçe tek bir nedenden başkasını bulamıyorum: 3 yaşında bir oğlum oluşu. Anlaşılan onunla ilgilenmek, oynamak, onu gezdirmek beni eski bedensel ve tinsel durgun oturgunluğumdan çıkarıyor ve bir çeşit beden eğitimi oluyor. Ayrıca oğlum doğduktan sonra köydeki gelirimle geçinmemiz olanağı kalmadığı için çalışmaya başlamamın da etkisi var bunda. Eskiden de şişman değildim ama işe başladıktan sonraki yıl altı kilo verdim.

Çoğu şeyin görece olduğu yeryüzünde yoksa 'gençlik' de mi görece? Hiç unutmam, 1938 yılı 10 kasımında Atatürk'ün öldüğü gün lise son sınıftaydım. Sınıfa tarih öğretmenimiz geldi ve Atatürk'le ilgili bir konuşma yaptı. Bir ara «O, kurduğu cumhuriyeti biz gençlere bıraktı» dedi. Öğretmenimiz 33 yaşındaydı ve ben «Bak hele, bu da kendini gençten sayıyor» diye düşünmüştüm. Sonraları ben 35 yaşımı bulduğumda ve kendimi hâlâ genç duyduğumda —daha ileri yaşlarda da— hep o sözü ve düşüncemi anımsadım. Gençlik bir bakıma kesinlik demek anlaşılan; eskiden beri 60 yaşıma geldiğimde öleceğimi düşünürdüm. Yakınlarım, arkadaşlarım da bilir sık sık «1981'de ölürüm ben» dediğimi. Oysa işte 1981'in bitmesine az kaldı; birkaç kez otobüsle Manisa'ya gidip geldiğim, bir kez de uçağa bindiğim halde ne korktum ne de öldüm. Yıl daha bitmedi ama 1982 başlarında bir kitapta ya da dergide Yusuf Atılgan (1921-1981) yazısını görmezseniz demek henüz aradaki tirede olacağım.

Kafamdaki romanı yazmak için işimden ve oğlumdan vakit ayıramıyorum, ama üzüldüğüm de yok. Bu koşullarda vaktim olsa da istediğim gibi yazacağımı sanmıyorum. Köyde, sessizlikte, üstünde dura dura çalışmaya alışmış biri için İstanbul çok hareketli; ama buna da alışacağımı, bu koşullarda yazacağım zamanın geleceğini sanıyorum.

Yazmadığım için .ne devleti ne de yayıncıları suçluyorum. Bunda bir suç varsa doğrudan benim suçum bu. Köydeki yaşamımı bırakıp benden 20 yaş genç bir kadınla evlenmek, İstanbul'a yerleşmek ve çocuk yapmak kendi seçimim. Karacan Yayınları'ndaki işimden ayrılıp yazılarımla geçimimi sağlamak usumdan bile geçmez. Üretken olmadığım gibi böylesi bir üretkenliğin sanatsal yaratıya zararlı olduğunu sanıyorum.

Şimdilik diyeceğim bu; —bence— 60 yaşıma geldiğimde bu yaşın izlenimlerinden de söz ederim elbet.

ALTMIŞ YAŞ

Bekir BÜYÜKARKIN

Altmış yaşında olmam dolayısıyla (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı)nda yayınlanmak üzere Sayın Aziz Nesin benden bir yazı istedi. Bu bir sipariş değil, bir hatırlamaydı. Bir yazarı düşünceleriyle başbaşa bırakmaktı. Altmış yaş bir vesile, altmış yaşın neler getirdiği ile birlikte neler getireceğiydi. Sayın Aziz Nesin'e teşekkür ederim.

Birçok romanlarım, tiyatrolarım, duygularımın harmanlaştığı anlarda şiirlerim oldu. Bazıları gün ışığına çıktı, bazıları bende kaldı. Fakat bunları sağlamaya çalıştığım sıralarda hep zamanı çaldım. Zaman benden kaçtı, ben peşinden koştum. Onu yakalayınca masa başına çektim. Benimle ne kadar beraber kaldı, bana ne kadar sadık oldu, pek bilemem. Çünkü başka bir uğraşım vardı ve bu işim benim maddi ihtiyaçlarımı karşılıyordu. Tükenmiyen, tabiatın amansızlaştırdığı, belki de çok basit ihtiyaçlardı bunlar. Fakat bir gerçekti. Sıyrılmak, kurtulmak olanaksızdı. İşte zamanımın çoğu bu uğraşın içinde eriyip kayboldu.

Diğer ülkeler üzerinde tartışmak istemem. Fakat Türkiye'de kaç yazar sanatının maddi ürünleriyle başka bir uğraşa dayanmadan, başka bir kaynak sağlamadan ömrünü tamamlıyabilmiştir?

Yazarın çilesi büyüktür. O, duygularını dile getirmek, düşünmek ve bunları duyurmak ister. Yaratmak ve yaşatmak ister. Zamanın kısıtlı süresi içinde yaratmanın buruk tatlılığını içmek ister. Bunları sağlamaya çalışırken ekonomik bağımsızlık kadar zamana da ihtiyacı vardır. Yazarın duyduğu acı zevklerin en büyüğüdür. Ağlarken gülmek gibi, iki damla göz yaşının altında yatan sevinç gibi. İşte yazar böylesine bencildir.

Ben zamanı çalıp masa başına geçtiğim vakit bugünü dünde aramış, sevginin ve güzelin özlemini çekmiş, vatanının ve insanlığın mutluluğunu satırlarımla sağlamak istemişimdir.

Sonuç başarılı olmuş mudur, bilemem; böyle bir iddiam da yok zaten. Şayet zamana tümüyle sahip olabilseydim, belki duygularımı biraz daha ileriye götürebilirdim. Yaratmak ve yaşatmak istediklerim iyice canlanır, bütün kişilikleriyle dile gelirdi.

Şimdi dost toplantılarında anlattığım bir hikâyeyi burada da tekrarlamaktan kendimi alakoyamıyacağım.

Hikâye Hattat Rakım'la ilgili. Gerçekten Hattat Rakım'ın başından böyle bir olay geçmiş midir, araştırmadım. Başka birisi de olsa sonuç değişmez kanısındayım.

Rakım Üsküdar'da otururmuş. Bir akşamüstü evine gitmek için Sirkeci'den sandala binmiş. Rakım dalgın bir adammış, üstelik beyninin içi harflerle, o harflerin biribirleriyle olan ilişkileriyle doluymuş. Onlara vereceği anlamı, güzelliği düşünürmüş hep.

Bir aralık sandalcı, denizin orta yerinde Rakım'a seslenmiş, «Biliyor musun efendi? Bu yakınlarda dolandırıcılar çoğaldı. Sandaldan inerken para vermeden kaçmaya çalışıyorlar. Bundan sonra başıma böyle bir iş gelirse hiç acımadan şu basamak tahtası-

nı herifin kafasına indireceğim.»

Rakım, sandalcının sözlerine evvela aldırmamış, sonra yavaş yavaş ayılmış, düşüncelerinden sıyrılıp cebinde sandalcıya verecek parası bulunmadığının farkına varmış.

Kürekler gıcırdıyor, sandalcının pazuları şişiyor, ayağının altındaki basamak tahtası esniyormuş.

Rakım biran sararmış, sonra şakaklarından aşağıya bir ter boşanmış; boncuk boncuk, ılık ılık bir ter... Biraz sonra Üsküdar İskelesine yanaşınca küreklere yapışan o el yüzünde şaklayacak, esneyen basamak tahtası omuzunda kırılacakmış.

Bu heyecan ve ümitsizlik fırtınası içinde Rakım ne yaptığının farkına varmadan cebinden kalemini, kağıdını çıkarmış, yazmaya başlamış...

Sonunda sandalcı, «Geldik, demiş, çık paraları, oyalanma, müşteri bekliyor.»

Bu süre içinde Rakımın yazabildiği sadece bir vav (ve) harfiymiş. Fakat bu (ve) de neler yokmuş ki... Rakım'ın bütün ümitsizliği içindeki var oluşu, acılarının yanında yaratmanın gururu, kabalığı iten güzelliğin ve sevginin izleri olduğu gibi canlanıyormuş, tabii sanatkârı avutan buruk tatlılık da...

Rakım ayağını iskeleye atarken adeta sandalcıya yalvarmış, «Kusura bakma, sandalına binerken param olmadığını bilmiyordum. Borcumu birgün sana muhakkak öderim. Şimdilik şu kağıdı al, senin olsun. Hediyemdir.»

«Ne yazılı o kağıtta?»

«Bir vav harfi!»

«Vay dolandırıcı, benim bu emeğimi bir kağıt parçasıyla mı karşılıyacaksın?»

Sandalcı kağıdı kaptığı gibi fırlatmış sandalın içine, sonra basamak tahtasını kaldırıp indirmiş. Rakım belki de fazla yaralanmamış, arkasından «Yuh» çekenlerden kurtulduğu zaman içinin durmadan kanadığını anlamış.

O sırada sandala başka bir müşteri binmiş. Bu, ayağı tozluklu, gümüş saplı bastonlu bir İstanbul çelebisiymiş.

Sandalcı, «Para peşin» demiş, müşteri hemen vermiş. Denize açılmışlar. Rüzgâr arkadan hafif hafif esiyor ve sandalın içindeki kağıt kıpırdıyormuş. Müşterinin gözüne takılmış, sormuş, «Nedir o kağıt?»

«Bilmem, dolandırıcının biri verdi, üzerinde vav diye bir harf yazılıymış.»

«Bakabilir miyim?»

«Bak!.»

Müşteri kağıdı alır almaz ürpermiş. O, şimdiye kadar böyle bir harf görmemiş. Bu harf bir duygu alemini dile getiriyor, adeta konuşuyormuş. Dayanamayıp «Sat bunu bana.» demiş.

«Alay mı ediyorsun benimle çelebi?»

«Sat, bir altın veririm...»

Aradan ne kadar zaman geçmiş, bilemem. Bir gün yine Rakım aynı sandala binmiş. Sandalcı gülümsüyor, karşısındakinin gözlerine bir tuhaf bakıyormuş. Yumuşak bir sesle sormuş, «Beni tanımadın mı yoksa efendi?»

«Seni mi? Evet, şimdi hatırladım? Sana borcum vardı değil mi? Ne zamandan beri ararım seni. Şimdi biraz param var. Al bunları, hakkını helal et.»

Sandalcı boynunu bükmüş, sandalcı ellerini açmış, dudaklarındaki gülümseme büsbütün yayılırken, «Kurbanın olduğum efendi, demiş, senden ben para pul istemem, bir (vav) daha yap yeter.»

Evet, altmış yaşın bundan sonrası sanırım beni yine zamanın peşinde koşturacak, duygularımın çoğu, düşünüp de yazmak gücüne erişemediklerimle birlikte ömrün kısıtlı süresi içinde eriyip kaybolacak.

Dilerim ki, böyle olmaz; ben de o buruk tatlılığı bu süre içinde hep yaşarım.

40 YAZI YILININ ARDINDAN NECATİ CUMALI'YA SORULAR

Konuşan : Sennur SEZER

— Sayın Necati Cumalı, ortalama kırk yılınız geçti yazın eri olarak. Bu kırk yılın ardından ne kazandınız ne yitirdiniz, bunun hesaplaşmasını yapar mısınız?

— Bu hesaplamayı benden daha doğru yapacak olan zamandır. Elbette ki başlangıçtaki umutlarımdan tümünü gerçekleştirebilmiş değilim. Bugün çekmecelerim alınmış notlarla dolu. Velut bir yazar olarak anılırım. Oysa gerçekleştirebildiklerim ancak çalışma koşullarımın elverdiği kadarı. Tasarılar hızla doğuyor, düşüncede büyük hızla gelişiyor, onları yazıya dökmek, biçimlendirmek bol zaman isteyen bir işçilik sorunu. Ne yazık ki yaşam koşullarımız yeteneklerimizi, çalışmalarımızı törpüleyici karakterini koruyor. Bütün umutlarımı gerçekleştiremediysem

kabahat benim değil. Ben elimden gelen her türlü çabayı gösterdim. Özveride bulundum. Sağır ve sanata sırtı dönük bir toplum içinde benden bu kadarı.

— İlk yazınızı nasıl yayımladığınızı anımsıyor musunuz?

— Ben yazdıklarımı yayımlamakta hiçbir zaman acele etmedim. Başlangıç yıllarında hiçbir dergiye yazı göndermek aklıma gelmedi. Daha ilk yazımdan beri benden yazı, şiir istenildi. İlk yazım Urla Halkevinin yayınladığı Ocak dergisinde çıkmıştı. Edebiyatla uğraştığım biliniyordu. Dergiyi çıkaran Halkevi Başkanı öğretmen Cihat Gökçek, dergiye yazı vermemi istedi. İlk şiirimi, ilk hikayemi o dergide yayınladım. Sonra bunları kitaplarıma almadım. Hiçbir zaman da alınmasına razı değilim. İlk heves ürünleri.

— Yayımlanan ilk şiirinizin, ilk öykünüzün adlarını anımsıyor musunuz?

— Şiirimin adı yanılmıyorsam Umutlarımın Gemisi'ydi. Kağıttan bir kayık yapıyorum, hayallerle yüzdürüyor, düşlerle uğurluyorum. Sonra yavaş yavaş suda eriyip batışını görüyorum. Böyle bir konusu vardı. Hikâyemin adı da «Denizi Seven İnsanlar»dı. Sait Faik etkisi taşır.

Benim İstanbul Dergilerinde şiirlerimin çıkması Sabahattin Kudret Aksal'la tanışmamdan sonra oldu. Sabahattin şiirlerimi istedi, gönderdim. O, bazılarını Yeni İnsanlık, Küllük, Serveti Fünun dergilerinde yayınladı. Sanıyorum 1941 yılına düşer. Ben sonra o şiirlerin çoğunu yırtıp kitaplarıma almadım.

Kırk yıl sonra neler duyuyor, nasıl görüyorsunuz kendinizi?

Sevgili Sonnur Hanım, beni çoktandır tanırsınız. Ben size soruyum hiç benim öyle kasıntı bir yazar, bir edebiyatçı halimi gördünüz mü? Ben yazdıklarımı yaptıklarını çok çabuk unutan bir yaradılıştayım. Gözüm hep gelecekte. Yazacaklarımın, yazmak istediklerimin ardındayım. Doğrusunu isterseniz geri kalmış bir toplumda yazarın uzun emeklerle kendini kırk yıl içinde ancak yetiştirebileceğine inanıyorum. Şu son yıllarda yazdıklarımı gençlik yıllarımda yazdıklarımdan daha yoğun bir yapıda görüyorum. İçtenlikle kendimi ancak yetiştirebildiğim kanısındayım. Kısmetse, ömrüm olursa, tabii yaşama koşulları elverirse önümüzdeki yıllarda beni tatmin edecek bir kaç kitap verebileceğimi umarım.

ALTMIŞ YAŞIN KÜTÜĞÜNDEKİ ANI ÇİVİLERİ

Halil SOYUER

«Günde bir kerpiç düşer
Ömrümün sarayından»

Diyen bu halk türkümüze iyicene kulak verelim. İnsan bu türkünün nağmeleri arasında, adım adım ölüme doğru ilerlediğini anlıyor. Takvimlerin yaprak yaprak tükenişindeki gerçek, ömür duvarından her gün düşen bir kerpiçin samanı sanki.

Çocukluğumda, sevgili anneciğimin canı bir şeye sıkılmış olsa, babam, «başına toka'dan başka şey takma» derdi. Bu benzetmedeki vurdumduymaz'lık, insana ister istemez teselli kapılarım çaldırabiliyor.

Doğumla ölüm arasında uzayıp giden insan ömrünün, yolun kaçıncı kilometresinde bir çukura yuvarlanacağını kimse bilemiyor. Adına «Kader» dediğimiz bu yuvarlanış, bir halk tekerlemesinde şöyle dile gelmiş:

«Ecel gelmiş cihana
Baş ağrısı bahane»

Geçmişin katı yastığına dayayınca başımı, yitirdiğimiz nice dost sıra sıra geçiyor gözlerimin önünden. Yıllarca aynı masalarda oturduğumuz, aynı sokaklardan yürüdüğümüz, gecelerimizi paylaştığımız nice dost, sessiz sedasız göçüp gitmiş öte aleme. Yahya Kemal bunlar için:

«Bir bir gidenin hepsi de memnun ki yerinden
Bir çok seneler geçti, dönen yok seferinden»

demiş. Kendisi de gitmiş dönmemiş. Memnun kalmış yerinden. Halk ozanımız koca Veysel, «iki kapılı bir handa gidiyorum gündüz gece» demiş, vakti gelmiş (dostlar beni hatırlasın) diye diye Sivralan köyünün karşısındaki tepeye yatırılmış boylu boyunca.

Bir başka halk ezgisinde, şu güzelim yaşam, şöyle tanıtılmış bize. «Bu dünya bir pencere, her gelen baktı geçti.» Anasından her doğan, mutlak bakacak bu pencereden denmiş. Niceler bakıp geçmiş. Yaşamın hamurundaki maya böyleymiş, yazgı böyleymiş, ömür böyle geliyormuş yüceden.

Bir Cahit Sıtkı da bakmış bu pencereden. «Yaş otuz beş yolun yarısı eder» demiş. Belki de yetmişinci yaşının öksüzlüklü günlerini düşlemiş. Sonunda düşlediği gerçekleşmemiş. Kırk altı yaşının alaca karanlığında, gencecik, Viyana'da ölümün soğuk koynuna girivermiş. Biz de, Cahit'e dair yüzlerce anının harman yerinde dolanıp durmuşuz yıllardanberi.

Ya Orhan'a ne demeli? Orhan Veliye? Kütüğün 36. sayfasındaki künyesine kara çizgi çekmişler. 1950 yılının hoyrat rüzgarı, kuru bir yaprak gibi katmış önüne Orhan Velimizi de savurmuş ötelere. Ara bulabileceksen. Orhan'a dair nice anı, karşımda boyun bükmüş bekliyor:

1950 öncesinin küçük Ankara'sı. Ulus alanındaki Milli Eğitim Bakanlığı. Bakanlığın memur tabildotu. 3 kap yemeği 65 kuruşa yediğimiz 1946 nın sıska ayları. Orhan Veli, Milli Eğitim Bakanlığının Yayın Müdürlüğünde çalışıyor. Çevirmen orda. Melih Cevdet, Oktay Akbal, Şahap Sıtkı, Oğuz Peltek aynı çatı altındalar. Aynı maaş bordrosuna imza atıyorlar ay başlarında. Öğle paydosu oldu mu tabildotta toplanıyoruz, oturduğumuz yer hep aynı olduğundan boş bırakıyorlar o masayı bizim için. Ümit Yaşar, ça-

lışmakta olduğu Osmanlı bankasından kalkıp geliyor aramıza. Arada sırada Cahit Sıtkı da geliyor. Cahit Sıtkı o yıllarda Sadi Irmak'ın bakanlığını yaptığı Çalışma Bakanlığında Fransızca çevirmeni. Fikret Hakan'ın babası Abdülgaffar hoca da hep yanımızda. Gaffar hoca, Balıkesir Ortaokulundan öğretmenim. Saygıyla öpüyorum ellerini hep. Çatal kaşık sesleri arasında sanat sohbeti yapıyoruz.

Orhan Veli, at yarışlarının çarkına kendini kaptırmış bir hasta. Tıpkı Fethi Giray gibi. Yarışlara beraber gidiyorlar sevine sevine ve üzgün dönüyorlar Kürdün meyhanesindeki tedirgin akşamlara. Umutlarını, yarış atlarının ayaklarına bağlamışlardan ikisi bunlar. Varlık dergisinin sahibi Yaşar Nabi bey Ankara'ya ayak basar basmaz ilk işi Orhan'ı aramak olurdu. Yaşar Nabi beyin Ankara'ya gelmesiyle Orhan bayram ederdi. Çünkü, Varlıkta yayınlanacak şiirlerinin ücretini peşin alırdı Yaşar Nabi beyden. Hem de şiir başına yedi buçuk lira. Büyük para yedi buçuk lira, ekmeğin tanesi on kuruş çarşıda. Belediye otobüsleri 17 kuruş. Bir ay başı günü Zatişleri mutemedinin yanına gitmiştim de önündeki bordrodan Müsteşar İhsan Sungu beyin 501 lira maaş aldığını görmüştüm. Bugün, Ankara'nın Yenidoğan semtindeki İhsan Sungu İlkokuluna gidilse de «İhsan Sungu» kimdir diye sorulsa tanıyabilirler mi acaba?

O yılların çorak aylarında hepimiz para sıkıntısı çekerdik. Dar gelirli derlerdi adımıza, küçük memurduk. Orhan Veli de çekerdi bu sıkıntıyı. Hem de nasıl çekerdi Bir öğle yemeği sonrasında, tabildot memuru koluma girmiş bir köşeye çekmişti beni. Kulağıma fısıldamıştı:

— Siz de belki farkındasınız, son günlerde tabildotta yabancı yüzler çoğaldı. Yemek fişlerindeki numaralardan öğrendik ki, yabancıların hepsi de Orhan Veli beyin misafiri görünüyor. Kendisine lütfen söyler misiniz bundan böyle kimseye fiş vermesin.

Meğer Bizim Orhan Veli, maaşından kesilmek üzere 19 lira 50 kuruşa aldığı yemek karnelerini, 15 lira peşine, Maliye Bakanlığı memurlarına satarmış. Sonraları Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü yapan bir dostum da Orhan Veli'den 15 liraya yemek kartı alanlardan biriydi. Bu tatlı anıyı sanırım Necati Cumalı da anımsayacaktır.

Yine bir gün baktım kıvranıp duruyor. Hepimizin kıvrandığı gibi. Yaprak dergisi matbaada dizilmiş basılmış fakat parasızlıktan alınamıyor. Aklımıza Behçet Kemal Çağlar gelmişti. Orhan Veli, Behçet Kemal'i sevmezdi. Çağlar, o yıllarda Erzincan Mil-

letvekiliydi. Anadolu kulübü de Merkez Bankasının üst katındaydı. Oraya gittik. Orhan aşağıda beklemiş ben yukarıya çıkıp Ziraat Bankası Genel Müdürüne mektup almıştım. Bize 495 lira verecekler biz de üç ay sonra ödeyecektik. Mektuba Orhan, çocuklar gibi sevinmişti. İki adım ötedeki Ziraat Bankasına gittiğimizde genel müdürü göremedik. Yönetim kurulu toplantısındaymış. Yarın sabah gelin dediler. Birlikte Kürdün meyhanesine gitmiştik o akşam. Ertesi sabah bankanın önüne geldiğimde, Orhan beni bekliyordu. Üzerinde o kısacık pardesüsü vardı. Yukarıya çıkmıştık umutla. Fakat ne duyalım. Genel Müdür o gece evinde kalp krizi geçirmiş ve ölmüştü. Donakalmıştık oracıkta. Orhan başını iki yana sallamış, sonra da kulağıma fısıldamıştı «Sen yeniden Behçet Kemal'e git sağlıklı bir genel müdüre mektup versin.»

Bunlar Orhan Veli'ye ait anılardan küçük küçük bölümler. Akşam paydoslarından sonra buluştuğumuz Yeni Hayat geceleri, Şükran geceleri, Palabıyık geceleri... Yeni Hayat lokantasının adı sonraları (Kürdün Meyhanesi)ne çıkmıştı. Sahibine hem Kürt Mehmet, hem de Acem Mehmet denirdi de ondan. Şimdi posta caddesinden ne zaman geçmiş olsam otuz beş yıl önceki anıların yankısı doluyor kulaklarıma.

Karlı bir kış akşamında Şükran lokantasındayız. Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip ve Şahap Sıtkıyla beraberiz. Sanattan yana esiyoruz gönlümüzce. Kapıdan Ankaralı bir şairin girdiğini Ahmet Muhip görünce «başınızı kaldırmayın» demişti. Fakat o masamıza gelmiş oturmuştu bile. Sonra bir tartışmaya tutuşmuşlardı Şahap Sıtkı ile. Konu şiirdi. Şahap Sıtkı, cebinden bir kağıt çıkararak, Ünlü arkadaş demişti. «Sana şimdi bir şiir okuyacağım, sen bunlardan bir şey anlamazsın ama yine de dinle.» Okuduğu şiir Cahit Sıtkı'nın yeni yazdığı ve hiç bir yerde yayınlanmayan bir şiiriydi. Ankaralı şair, şiiri dinledikten sonra Şahap Sıtkı'ya «son zaten cebinde böyle bayağının adisi şeyleri taşırsın» deyince Cahit Sıtkı dayanamamış «Okunan güzel şiir, güzel şiir» demişti. Cahit Sıtkı'nın bu şekildeki beyanına içerleyen Ankaralı şair bu kere de Cahit Sıtkı'ya dönmüş «Cahit bey sen de bu saçmaya şiir dersen senin şairliğinden şüphe etmeye başlarım.» demişti. Katıla katıla gülmüştük bu söze, sonra da Ahmet Muhip kızmış «Bizi bize bırakır mısın lütfen» deyivermişti.

Yıllar ne de çabuk uçup gitmiş ellerimizden. Anılar ise daha dünkü gibi taptaze. O günlerin yürekli şairi, yakışıklı şairi Ahmet Muhip Dranas'la karşılaşmıştım Kızılay'da. Baktım iyicene

çökmüş. Dalında sararmış upuzun bir söğüt yaprağı gibi. Titreyen iki elini, iki omuzuma dayamış «Bu bacaklar bu gövdeyi gayri taşıyamıyor Soyuer, nefesim de günlerim gibi darlaştı» demişti. On gün sonra kara haberiyle yığılıp kalmıştım. Altmış dokuza kadar saymış yetmiş diyememişti.

Aramızdan pek genç yaşta ayrılan bir ozanımız «ömrüm geçti kışla yaz arasında/Gençlik gitti kaşla göz arasında» demiş. Doğruyu söylemiş. Şimdi bizim gibi altmışıncı yaş kütüğüne çivi çakanlar, kaşla göz arasında yitirdikleri gençlik günlerini düşlüyorlar. Gazete sayfalarını çevirmeye korkuyoruz. Gün geçmiyor ki hoyrat bir son bahar rüzgarı, tanıdık bir daldaki yaprağı önüne katmamış olsun. Menzil çok yakında da olsa, gözümüz yine harmandaki ekinde.

Aziz dostum Cahit Külebi'nin «Tereke» sindeki kadere çaresiz boyun eğeceğiz.

«Dostlara bıraktım türküleri,
Gözlerimi delikanlılara
Hayallerim hepsine yeter,
Bolca dağıtılsın kızlara.»

HAYATİ ASILYAZICI

Aziz Nesin, şöyle diyordu mektubunda: «...Elli yaşın duyguları, izlenimleri olabileceği gibi, tiyatro-yazın ilişkisini yazabilirsin, ilerisi için tasarılarını anlatabilirsin, özyaşamını, anılarını anlatabilirsin; yani her ne istersen yaz...»

Ülkemizin dünyaca ünlü sanatçısı Aziz Nesin'in yıllığa yazı yazanları olabildiğince özgür bırakması, işlenecek konulara açık-

lik getirmesi bakımından önem taşıyor.

Sanat yaşamım renkli ve ilginç izlenimlerle doludur. Yazarlıkla, hele eleştirmen olarak yaşamı sürdürme güçlüğünü düşündükçe, özgeçmişin renkli ve ilginç olması değişik sanat dallarını içeren yazarlık ve gözlemciliğe yaslanmasından kaynaklandığını söylemeliyim. Sözgelimi, olayların gizemci, usdışı ,duygusal yollarla toplumsal gerçekçilikle çelişen yaşam savaşımında büyük ve ünlü sanatçılar tanıdım.

Yurtdışındaki araştırma ve incelemelerimde, görkemli sanat olaylarının içinde oldum. İzleyicilik, çoğu kez gözlemcilikle dengelendirildiğinde olağanüstü kesitleri yakalama durumlarıyla yüzyüze geliyorsunuz. Görsel bir sanatı izlerken, insanın iç gerçeğinin, bilinçaltı dünyasıyla altüst olduğunu anlarsınız. Eleştirmenlik, geniş boyutluluğu gerektiriyor. Nesnel olamadığınız zaman, eleştirmenlikten çekip çıkarmalıdır kişi kendini. Bir dünya görüşünün simgelediği ve yönlendirdiği sanat anlayışınızı, izlediğiniz sanatla boyutlandırmanız sözkonusu olunca nesnelliği bırakamazsınız elinizden. Bir yaratıya, bir üretime, bunca birikimin ortaya çıkarttığı yapıta, ya da yoruma karşı nesnel olmanız gerçekten de erdemliğinizle ölçülebilir Duygusallığın, eleştirmenlikte hiç bir işe yaramadığını bilerek çıkmanız yola, varacağınız düzey, zamanın ve tarihi gelince size bir değer katacaktır.

Tiyatro, edebiyat, müzik, bale, plastik sanatlar, sinema gibi yüce sanat uğraşlarının çağımızdaki büyük ustalarını tanıdım. Dostlar edindim. Konuşmalar yaptım. Galerileri, müzeleri gördüm. Ülkeler, kentler dolaştım. Kimi yapımların ilk gecelerinde bulundum. Stüdyo çalışmalarına katıldım. Oyunlar sahnelenirken yapılan ilginç çalışmaları izledim. Büyük ve olağanüstü sanatçılar tanıdım yeniden. Zaman zaman sanat değerlendirmeleriyle ilgili olarak sınavlardan geçtim. Konuyu bilip bilmediğinizi bir sanat olayı ile anlayan uzmanlarla birlikte oldum. Bu soy karşılaşmalardan kıvanç duydum, gönendim böylesine büyük sanatçıları tanıdığım için. Ama adına sanat denen yüce kavrama, rastlansal nedenlerle bulaşmış; küçük, çok cüceleşen sanatçılar da tanıdım. Böylelerine sanatçı denmez, ama bir kez o işe soyunmuşlar. Birgün gelecek, bu sanat dünyasının devleriyle cücelerinin portrelerini çizmeye çalışacağım. Bu anıların büyük kesitinde Babıali diye bildiğimiz basınımızın gerçek yaşamı sanat yaşamımla içiçedir. Çözümsel incelemesi yapılacak kesimlerden biridir Bizim Yokuş. Ne ki, Yokuşun gerçek yönleri bugüne dek anlatılmadı. Aziz Nesin, Çetin Altan ve Yaşar Kemal'in önce-

likleri vardır bana kalırsa. Onlar yazmazsa, giderek erdemin monografisine dönüşüyor, yazma isteğim. Böyle bir yürekliliği de görüyorum kendimde.

Gördüğüm, tanıdığım sanatçılarla, izlediğim sanat olaylarıyla özgeçmişim renklidir. Bunu da bir gün Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'na yazabilirim. Ne var ki, önümüzdeki yeni dönemi de yaşamak gerektiği için şimdilerde azraille sözleşme imzalamak gerek!

Kimler yoktu ki, sanat evrenine dönüp baktığım zaman?

Bir kaç ad saymaktan öteye gidemeyeceğim. Çünkü bu satırları okuyacak sanatçılarımızın büyük çoğunluğunu yakından tanıyorum. Roman-öykü yazarlarımızdan bir kaç ad saymadan geçemem: Kemal Tahir, Orhan Kemal, Halikarnas Balıkçısı, Haldun İzzettin Dinamo, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çetin Altan, Cevdet Kudret, Yaşar Nabi Nayır, Memet Fuat, Melih Cevdet Anday, Necati Cumalı, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, A. Kadri, Selahattin Hilav. Ama biliyorum diğer değerli ve dost yazarları unutmuş değilim.

Tiyatro evrenimizden bir kaç çizgi çizsem, bütününü yansıtmaz onu da biliyorum. Ne ki, yazmakta olduğum «1960 Sonrası Türk Tiyatrosu»nda burada adlarını sayamadıklarımdan genişçe söz edeceğim. Bununla birlikte Muhsin Ertuğrul'u, Sermet Çağan'ı, Haldun Taner'i, İsmet Küntay'ı, Turgut Özakman'ı, Refik Erduran'ı saymam gerek. Ulvi Uraz'ı, Muammer Karaca'yı, Münir Özkul'u, Yıldız Kenter'i, Müşfik Kenter'i, Şükran Güngör'ü ve adlarını saymadığım ama kendilerini çok iyi tanıdığım sahne sanatçıları var. Onlara karşı övgü ve yergilerimin tiyatro yapıtında olmasını isterim. Ancak, Özdemir Nutku, Sevda Şener, Melahat Özgü ve Metin And'ın tiyatromuza katkıları çok bence. Eleştirmen olarak, yazar ve araştırıcı olarak bunların nesnel davranışlarını beğeniyorum. Sözünü ettiğim yapıtta bu eleştirmen dostlara genişçe yer vereceğim.

Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde görevli öğretim üyesi - sanatçı dostların plastik sanatlarımıza yaptıkları hizmetler önem taşıyor. Aramızdan ayrılan Aliye Berger ve Şadi Çalık'ın yerleri öyle kolay dolacağa benzemiyor.

Müzik dünyamızda yakından tanıdığım uluslararası değerdeki sanatçıların bir kaçından söz etmeliyim. Onlar ülkemizi, karikatür ve edebiyatla ilgili sanatçılarımız denli, devletin olanaklarından yararlandıkları için iyi tanıtıyorlar. Operada Leyla Gencer, Suna Korat, Orhan Günek, Ayhan Baran. Yorumcu mü-

zisyenlerimizden; İdil Biret, Suna Kan, Ayla Erduran, Gürer Aykal'ın başı çeken çabalarına diğerleri de katılıyor. Bestecilerimiz içinde; Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Necil Kazım Akses, Ulvi Cemal Erkin, Ferit Alnar, Bülent Tarcan, Ferit Tüzün, İlhan Usmanbaş ve Muammer Sun, çok sesli müziğimizin yüz ağartıcıları. Çok sesli müzik, halk müziği ve Türk müziği konularını bizde aydınlığa çıkaracak bir çalışma yapılamadı ne yazık ki bugüne dek. Bir çekişme ve çelişme biçiminde bütün bir Cumhuriyet dönemimizde sürüp geldi. Geleneksel sanatımızı yadsıyamayız. Atatürk'ün müzik ve diğer sanat dallarıyla ilgili özdeyişlerden ancak yararlanılır. Kültür birikimlerimizi yadsıyarak bir yere varamayız. Şehir ve Devlet Tiyatrolarımız geleneksel sanatlarımıza gerektiği biçimde sahip çıksaydı, bugün tiyatromuz, ulusal tiyatromuz çok daha başka yerde olurdu. Şimdi de müzikaller furyası yanlış çıkış yaptı, bir yere gidemeyecek, tıkanıp kalacak. Oysa, geçen dönem Münir Özkul ve arkadaşlarının Kanlı Nigâr'ı, bu müzikli oyunların en başarılı örneğiydi. Öyle bir gösteri Lunapark'ta değil, tiyatro salonunda yapılmalıydı. Bizim gibi Doğu müziğiyle yola çıkan Azerbaycan, bugün nereye vardı? Orada Doğu-Batı müziği kavgası yok. Neden yok? Çünkü, Devlet müzik politikasında doğru bir seçimi yaptığı için. Azerbaycan müziğini ülkemizden gidip araştıran bir ben oldum!. Onüç yıl olmuş bu araştırmaları yapalı. Kimi bakanlar, bantlar, partisyonlar, plaklar yitip gitti. Konservatuvarda öğretim görevliğini sürdüren sanatçı arkadaşlarım bile bendeki kaynaklardan yararlanma yoluna gitmediler. Çünkü, tek ve çok sesli müzik kavram kargaşasından kendilerini alakoymamışlardır.

Türk müziğinde uluslararası değerde tanbur sanatçısı Necdet Yaşar, ney sanatçısı Niyazi Sayın, yine Türk müziğinde ses olarak Münir Nurettin Selçuk yeni yorumuyla yıllarca hizmet etti Şimdi Bekir Sıtkı Sezgin ilgi çeken yorumlar yapıyor. Bu dalda olanak verilirse Ruhi Ayangil değişik sesler, ezgiler getirebilecek boyutta ve gelişme içerisindedir. Yine gençler arasında çok yönlü müzik çalışmalarıyla Timur Selçuk'un üzerinde durmak gerekiyor. Batı'da örneklerini gördüğümüz gibi bütünüyle ulusal tavrıyla Timur Selçuk'un müziğimize getirdiği ve getirmekte olduğu yaklaşım ve yorumu anlamak ve kavramak durumundayız. Günümüz Halk müziğinde araştırmacı ve yorumcu olarak Mehmet Özbek'i, sazında bu denli virtüozlaşan Arif Sağ'ı ilginç buluyorum. Kültür politikamız olsaydı, çok sesli müzik ile geleneksel müzik topluluklarımızla yurtiçi ve yurt dışı konser-

lere daha çok ağırlık verilebilirdi. Örneğin; Necdet Yaşar Niyazi Sayın ve Bekir Sıtkı Sezgin üçlüsü ile Arif Sağ-Tuncer İnan-Yücel Paşmakçı-Mehmet Özbek-Adnan Ataman beşlisi yepyeni sanat olayları yaratırlardı. Ülkemiz tiyatro müziğine yeni boyutlar getiren Timur Selçuk'a olanaklar tanınmalı. Kendi orkestrasını oluşturmalı, yurtiçi ve yurt dışı konserleri sağlanmalıydı. Devlet Türk Müziği Konservatuarı öğrencileriyle oluşturulacak koronun yönetiminde Ruhi Ayangil neden olmasın? Kanıma göre çok başarılı sonuçlar alırdı.

Güldürü edebiyatımızda Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Muzaffer İzgü yakından tanıdığım sanatçılar. Çizgi sanatında; Turhan Selçuk, Ali Ulvi, Semih Balcıoğlu, Ferruh Doğan, Bedri Koraman, Oğuz Aral, Nehar Tüblek ve Altan Erbulak'ı iyi tanımanın ötesinde uluslararası düzeyde bulurum. Gençler var, kıvanç duyulacak nitelikte. Çizgiyi, güldürüyü ,düşündürmeyi grafikle anlatan atılım içinde olan gençler edebiyat dergilerinde nasıl boy verdiklerini görüyoruz. Mengü Ertel, Sait Maden, Erkal Yavi grafikle kitabı okura sevdiren sanatçılardır. Ara Güler, Gültekin Çizgen ve Şahin Kaygun'un fotoğraf sanatındaki çabalarını çalışmalarıyla yakından izliyorum.

Doğal olan şu ki, Yeşil Çam'ı anlatamam belki .Ne var ki, Yılmaz Güney'i, Halit Refiğ'i, Atıf Yılmaz'ı, Metin Erksan'ı, Zeki Ökten'i, Erden Kıral'ı, Ali Özgentürk'ü anlatabileceğime inanıyorum.

Dışa baktığımda, oralarda tanıdığım, sanatlarını beğeniyle izlediğim çok sanatçılar var. 1960tan sonra bir şey yapmaya çalıştım. Batı sanatı ve kültürü doğru ve yanlışlarıyla bize verilmeyo, anlatılmaya çalışıldı. Belli bir dünya görüşünden sonra, Batı sanatından nasıl yararlanılacağını öğrendim. Bu öğrenimim içinde bir başka gerçeği de bilmeliydim. Yirmi yıldır böyle bir çabayı sürdürüyorum. Sosyalist ülke sanatını yakından tanımak için bütün güçlüklerine göğüs gerip direnerek gidip araştırdım ve tanımaya çalıştım. Kapitalist ve sosyalist ülkelerin sanatlarını incelemeden, görmeden tanımanın yüzeysel olacağını biliyordum. Bu nedenle bu ülkelere sık sık gittim. Karşılaştığım güçlükler ve sorunları anlatmak çok zaman ister. Ancak, kısa da olsa ünlü büyük sanatçıları anmadan bu yazımı tamamlamak istemem Yaptığım araştırmalarımı yapıtla okura iletmek isterim. Yeni Anayasa izin verirse...

Sosyalist gerçekçiliğin ünlü yazarı Gorki'nin sahneye uygulanmış on dört yapıtı var. Tümünü gördüm, hem de çeşitli ülke-

lerden, değişik yorumlarla sahnelenen yapıtların özgün anlatımları vardı. Üç yönetmenin Gorki yorumunun salt sözünü edeceğim. Leningrad Gorki Tiyatrosunun yönetmeni Tovstanogov'un, Batı Berlin'deki Stein'in, Poznan'da Yeni Tiyatronun yönetmeni Cywinska'nın yorumları en başarılı olanıydı bana göre. Tosvtanogov'un Çehov'dan Üç Kız Kardeş, Dostoyevski'den Budala, Vişnevski'den İyimserlik Tragedya'sı olağanüstü olaydı. Peter Stein ve arkadaşları, Gorki'nin Yazlıktakiler adlı yapıtını sergilemek için, iki ay Sovyetler Birliği'ni dolaşmışlar, Gorki'nin yaşadığı kentleri, kasabaları gezmişlerdi.

Çaykovski'nin dünyaca ünlü yorumcusu, Doğu ve Batı müziğinin üstün orkestra yorumcusu Niyazi, çok büyük müzik adamıdır. Azerbaycan müziğinin uluslararası düzeye çıkmasında başlıca etken kişidir. Niyazi, çeşitli zamanlarda ülkemizde orkestra ve operalar yönetti ama ondan da bizim müzik üstüne öneriler alınmadı. Spartaküs balesinin ölümsüz bestecisi Haçaturyan'ı koreografi Grigoroviç'i, bale dünyasını büyüleyen gelmiş geçmiş en büyük dansçı diye benimsenen Plisestkaya'yı, Oistrahları, Kogan'ı, Bezrodni'yi, Rihter'i, Gilels'i, Karayev'i Aytmatov'u, Amirov'u, Melikov'u, Simonov'u, Dumbadze'yi, Zaharyadze'yi, Çıkartişvili'yi bütün özellikleriyle anlatabilecek denli yakından tanıdım.

Sonra Szajna var Polonya tiyatrosunun en büyük denemeci tiyatro adamı. Ressam, dekorcu, yazar ve yönetmen. Getirdikleri yenilikler, yeni bir boyuttur dünya tiyatrosunda. Sonra Grotovski'nin, Kantor'un tiyatroda yaptığı yenilikleri yakından izleme, tanıma ve görme olanağını buldum. Wajda'nın sinemadan sonra tiyatroda sağladığı başarı. İlk oyunundan son oyununa dek görme olananağını elde ettim. Lomnicki'yi, Axer'i, Hanuszkiewicz'i, Rene'yi, Zanussi'yi, çalışmalarını yakından tanımanın verdiği görsel izlenimleri ve daha saymakla bitmeyecek denli ünlü sanatçıları, edebiyat dünyasının çağdaş büyüklerini tanıyarak anlatmaya çalışmak, sayfalar dolusu yazmayı gerektiriyor.

ELLİ YIL

Mehmet H. DOĞAN

Çocukken, uzun süre, belirsiz aralarla gördüğüm korkulu bir düş vardı. Kendimi kardan ya da buluttan bembeyaz bir yumağın

ortasında çok küçük, çok güçsüz yine beyaz bir nokta olarak uzayın içinde yuvarlanır görürdüm. O beyaz yumak uzayın içinde korkunç bir hızla yuvarlanırken büyür, bense daha da, daha da küçüldüğümü, yittiğimi duyumsardım. Bu kadar küçük olduğunu, umarsızlık içi de yitip gittiğini duyumsamak korkunç bir şeydi, hemen uyanırdım.

Yıllar, yıllar oldu bu düşü bir daha görmeyeli. Ama 50. yaşımı, tüm 1981 yılını aynı düşün gerçeği ile yüz yüze geçirdim, geçiriyorum. Düşteki gibi uyanmak da olası değil üstelik. Her gün birbiri üzerine katlana katlana büyüyen, yüreğinde ağdalaşan acılar; hastalık ve ölüm karşısında insanın umarsızlığı, eli kolu bağlanmışlığı; allak bullak olmuş yaşama düzeninin, yitirdiğin o kadar şeyin, eski güzel günlerin bir daha yerine konmazlığı; elinde olmadan gösterdiğin ters davranışların doğurduğu pişmanlıklar, geriye dönememezlik... sonu gelmeyen bir yitiyor, yitiriyor olma duygusu ve bütün bunlara karşın yaşama zorunluluğu: o, artık sıkmağa başlayan bukağı, ya da boyunduruk.

1981 yılına, 50. yaşımıza, benim için her şey olan eşimin, canyoldaşımın hastalığıyla böyle başladık, böyle sürüyor.

Çok denedim anlatmayı, yazmayı, ama olmuyor, acılar bu kadar sıcak ve tazeyken anlatılmıyor insan. Bütün yazılanlar, bütün anlatılanlar hafif, çocuksu kalıyor, doyurmuyor insanı. Yaşamanın ağırı yüreğe oturdukça sıkıyor boğazını insanın. Dostum Fethi Naci'nin dört yıl önce söylediği şeye şimdi daha çok hak veriyorum: «Sevinçler gibi kolayca paylaşılmıyor acılar.» Yalnızca yaşanıyor, çoğu zaman da tek başına, yitik. «Bittecrübe sabit» bu.

Sağlıklı olmak, mutlu olmak nedir, unuttum. İnsanın bu denli doğal hakları yabancı geliyor şimdi bana. Öyle ki, sağlıklı, mutlu insanların arasında nerdeyse ortak bir dil kullanmadığımızı, ortak duygulanımlarımız olmadığını düşünür oldum. İnsan nasıl mutlu olabilir ki!

Bir gün kurtulursam çocukluğumun bu gerçeğe dönüşmüş düşünden, bir gün yazabilirsem bu acıları, okuyanlar, Yugoslav yazarı Mehmet Selimoviç'in roman kahramanı gibi: «Böylesine mutsuz olduğunu bilmiyordum. Istıraplı ruhu şad olsun» diyecekler. Derler mi?

Yine de başta Naci, dostlarım, sayıları o denli az sevenlerimin desteği olmasaydı, katlanabilir miydim bu karabasana, diyorum bazan. Katlanamazdım belki de. Hele yakın bildiğim çoğu kimsenin bencilliği bu denli sırıtıp duruyorken karşımda.

Peki bu 50 yıldan geriye kalan ne?

Yirmi bir yıl öncesinden bugüne, 16 yaşında başlayan şiir, öykü denemelerini saymazsam, düzenli, kararlı yazmağa başladığım 1960 yılından bugüne baktığımda ne görüyorum? Doyuruyor mu beni yazmış olduklarım? Çünkü önce insanın kendisini doyurmalı edimleri, eylemleri. İki eleştiri, deneme kitabı; bir inceleme ve çoğu, yaptığıma pişman olmadığım bir sürü çeviri. İçtenlikle söylemeliyim: daha iyisi, daha çoğu olabilirdi, diyorum ben.

Bir şeyler koydum mu ortaya? Bir şeyler değiştirdim mi? Birinci soruya yanıt vermek bana düşmez. Ama ikinci soruyu kesinlikle yanıtlayabilirim. Evet, bu yirmi yıl süresince devamlı değiştirdiğim bir şey var: Kendim. Hazır bulduğum şeylere kapılmamaya, onların peşinden körlemesine gitmemeğe uyardım hep kendimi. İnsan yaşayarak, yazarak değiştiriyor, yeniden yaratıyor kendini.

Ve bir de bakıyor ki arkasına...

İzmir, 31 Ekim 1981

LEYLA ERBİL

Leyla ERBİL

Sevgili Aziz Nesin,

Yuvarlak yaşlarla ilgili önerinizi aldım. Yanıtlamak da istiyorum ama, hiç bir şey bulamadım. Zaten böyle sorulara ne denir hiç bilemem; şaşırdım kaldım. Önce nasıl olup da bir insanın kaç yaşında olduğunu merak edenler olduğunu düşündüm. Ben de bir eksiklik var mutlaka: valla ömrümde kimsenin kaç yaşında olduğunu merak etmedim. Elli yaşıma basmak fenama gitti de ondan böyle yazıyorum sanmayın. Yaş maş gerçekten umu-

rumda değil. Ben bu yaşa boşuna ulaşmadım diye de sevinçliyim. Bir yıldır doktorlarla aram iyi. Menapoza girdiğimi söyledikle-rinde şaşırmıştım. Ne zaman kadın oldum da sonuna geldim diye. Sonra, dönüp baktığımda, ona da hiç hayıflanmadım. Tepe tepe kullanmadımsa da baya zengin bir kadınlık dönemi yaşamış sayılırım, tabii Türkiye'deki nesnel koşullara göre. Ama okurlara bu konuda ne yazılır? Örneğin, iyi bir yazar olduğuma inandığımı, az yazdığımı, edebiyatın egemen güçlerine karşı —şimdilerde 'kendi kendilerine' mafia' dediler,— bir savaşın başlatıcısı değilse de sadık bir sürdürücüsü olduğumu, kavgada sıkıyı görünce kaçıp gidenlerden olmadığımı, densizlikleri teşhir etmek yoluyla edebiyatı, dolayısiyle toplumu —o kadarcık da olsa— sakınma misyonunu kendi kendime yüklendiğim için zaman zaman çok komik bulduğumu kendimi, ama gene de her yaptığımı beyenip durmadan kendime saygımı çoğalttığımı, giderek bu yanımın beni yalnızlığa sürüklediğini, yalnızlığın ise sanatçıyı nasıl yaratıcılığa ittiğini, yücelttiğini, kendince olmayı, gerçekle buluşmayı beslediğini ayrımsayarak sevindiğimi... Yani ne olsa biricik, eşsiz ve tek olduğumdan caymadığımı —tıpkı öteki yazarlar gibi— nasıl söylerim okura?..

İşte görüyorsunuz ha elli yaş, ha onbeş yaş, yıllıkların hoşuna gidecek bir şey çıkmıyor benden ama, sizinle konuşmuş oldu. Zaten biliyorsunuz hep gergin aramız. Bazı konularda hep eleştirdim sizi, karşınızda oldum hep. Gene de olacağım ya! Örneğin sendika konusunda. Üyeleri sizsiz olunamıyacağına inandırdığınız, inandırmak ne söz, azmettirdiğiniz için, çocuklarını koruyan bir baba kesilip o çocukların düşe kalka büyümelerine engel olduğunuz, onları hep size muhtaç kıldığınız, için. Bu sözlerde yükseklerde bir yerlerde gözüm olduğu sonucunu çıkarmıyacağınızı biliyorum. Öyle yerlere seçildiğimde ilk fırsatta istifa ettiğime tanık olmuşsunuzdur zaten. Neyse, biliyorum zorla oturmuyorsunuz orada, demokratik bir seçimle geliyorsunuz falan... Ben gene de o konuda karşınızda olacağım, inancım bu doğrultuda çünkü ne yapalım.

Duyduğuma göre sendika yeniden faaliyete geçiyormuş. O vakit turizm işleri de canlanacak demektir. Sizden ricam: Fransa'da —Lyonn'da— okuyan kızım Fatoş Erbil Aralık 14 de apandisit ameliyatı olacak. Tabii gerek hastahanede gerek çıktıktan sonra bir 15 gün bakıma da gereksinimi olacak. Yani oralara gitmem gerekiyor. Ancak şu sıra buna hiç bir olanağımız da ol vermiyor. Kültür ilişkileri çerçevesinden herhangi bir Avrupa ül

kesiyle yazar alışverişi yapılacaksa —Fransa olamıyacağına göre, İtalya, Almanya, Yunanistan vb..— uygun bir çağrıya gönüllü olduğumu bilmenizi isterim. Belki en kolayı Yugoslavya olacaktır. Hem kimsenin gözü kalmaz, hem de daha yol üstü ve kısa bir duraklamadan sonra Fransa'ya geçme olanağı daha kolay olabilir. Bütün sorun Aralık 14 den önce Lyonn'da olunabilecek bir program bulabilmek. Bu program iki üç günlük bile olabilir önemi yok uzun falan olmasının.

Bunca işin arasına, bir de benim programı sokmak başkaları için zor olabilir ya sizin için zor olacağını hiç sanmıyorum. Madem ki baba rolünü seviyorsunuz!..

Ben gene de bir fotograf gönderiyorum size, bu yıllığa olmassa başka bir güne gerekir diye.

Sevgi, saygı.

ŞİMDİ BOL BOL ŞİİR OKUMANIN ZAMANI

Nedret GÜRCAN

Değerli yazar Aziz Nesin «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı Yuvarlak Yaşdönümü Yazarlarımız» bölümü için benden de yazı isteyen mektubunda: «Her ne isterseniz yazın. Örneğin, kültür merkezi olan büyük kentlerden uzakta yaşamanın bir yazar için sorunları oluyorsa bunu anlatabilirsiniz...» diyor. Sağolsun! Hem bana uygun bir konu öneriyor, hem de özgür bırakmış.

Elli yaşındaki yazarlarımızdan, şimdilerde ya da sürekli olarak Anadolu'da oturan kimler var? Bilmiyorum. Ama benim gibi, elli yıldır aynı yerde kalakalmış biri daha yoktur sanıyorum. N'apalım, bizim ekmek teknemiz de bu ilçenin toprağına yapışıp kalmış!

Arada bir, geçerken bana uğramak içtenliğini gösteren sanatçı dostlarım da: «Yahu, sen hâlâ bu kasaba da mısın?» diye takılıyorlar. Bazıları: «Büyük kentlerden uzakta nasıl yaşıyorsun?

Burası seni yıkıyor, kısırlaştırıyor..... Bak, uzun süredir yazmıyorsun, ortalıkta görünmüyorsun...» diye verip veriştiriyorlar. Gülüp geçiyorum. Hele son yıllarda kültür merkezlerinde bulunmak uğruna —bir zorunluluk yoksa— o koca kentlerde insanların nasıl yaşadıklarını, ne yaptıklarını iyi bildiğim için.

Benim ilçem güzel. Havası, suyu, insanları iyi. Bakımlı parkları yolları; temiz lokantaları, konak yerleri var. Ege ve Akdeniz'e açılan yollar buradan geçiyor. Bir kasabalı aydın kadrosu da eksik olmuyor sohbet için. Şimdi gelmiyorlar ya, önceki yıllarda Münir Özkul'lu, Lâle Oraloğlu'lu tiyatrolar da gelirlerdi. Biz bu ilçede zaman zaman Aşık Veysel'li, Kemal Tahir'li, dublaj kralı Ferdi Tayfur'lu, Metin Erksan'lı, Fakir Baykurt'lu, Cemal Süreya'lı, Mahmut Makal'lı, Tarık Dursun K.'lı, Özdemir, İnce'li... daha aklıma gelmeyen nice dostlarla nice güzel günler, geceler yaşadık. Kuyu filmi burada çevrildi. Büyük kentlere gittikçe de arada bir boynumu gişelere, sergilere, vitrinlere uzatıyorum. Kitapların iyice çiçeğe durmuşlarını, gösterilerin durulmuşlarını daha kolay buluyorum. Az gittiğimden olacak, dostlar bana daha bir sıcak sarılıyorlar. Sohbetlerimiz kavgasız ve tertemiz oluyor. Koca yılın 365 gününü bir kaç haftaya sığdırmanın heyecanı az şey mi?

Bir de yıpranmak ve yazamamak ya da yazmamak işi var. Bir küçük ilçede yaşamanın yazara yazma zorluğu getirdiği söylenemez. Üstelik kolaylığı olabilir. Eğer ben yazmıyorsam bu benim tutukluğumdandır. Şiir artık benim için az ve zor yazılan şey oldu. Dergilerde öylesine güzel şiirler okuyorum ki; hani, yazdıklarımı yayınlasam, bir tanıdık: «Yahu şimdi bunun sırası mı?» diyebilir korkusu var içimde. Oktay Rifat, Melih Cevdet, Cemal Süreya, İlhan Berk, Attila İlhan, N. Cumalı'yı ve hepsini okuyorum. Onları şiirin ve yüreğimin en güzel yerlerinde buluyorum. Şimdi bol bol şiir okumanın zamanı. Yıllar önce bir gazetede Buğday, un ve ekmeğin öyküsünü anlatmıştım. Şimdi de «Pancar»ın yani «şeker otu»nun öyküsünü inceliyorum. Tütün, Pamuk, fındık, çay yazıldı. Sinema, tiyatro bile yapıldı. Kasabamın ünlü ürünü «şeker otu» beni bekleyip duruyor. Sonra bu küçük ilçeye yıllardır memur dostlar gelip gidiyorlar. Ben onlara «Denk Çözüp Bağlayanlar» diyorum. 1950'den bu yana binlerce not içindeyim. Gülünçlü, acıklı, sosyal, ekonomik yönleriyle... Bu çok büyük bir sahne. Bir gün biter, birlikte okuruz. Küçük kasabalardan büyük kentlere kültür merkezlerine el değmemiş şeylerle geliriz.

Kültür merkezlerinden uzakta olmanın zorluğunu Şairler Yaprağı Dergisi'nin yayınlandığı 1954/1957 yıllarında yaşamıştım. Avuç içi kadar kasaba ve her ay PTT odasına zorlukla sığan 3000 dergi. İlçeme ilk matbaayı Şairler Yaprağı getirmişti. Hem de bir gecede. Pedal bir matbaa bozuntusunu (3.500 TL. almıştım) on iki yaşındaki mürettip ve alkolik makinistiyle Isparta'da kurulu olduğu yerden söküp, ilçeme taşıtmış, kurdurmuş ve Şairler Yaprağı'na başlamıştım. İki sayfasını ancak dizebilen dökümtü hurufatlarla 16 sayfalık dergiyi evire çevire, 16 kez dizip, 16 kez basmak... Bir Robenson yalnızlığında 34 sayı... Sanatçılardan yazı, şiir gelecek, Kenan Klişeden klişe gelecek, kâğıt gelecek, kürek gelecek... Ve yayınlandığı ilçede üç-beş aydının dışında bu işten kimsenin haberi olmayacak. Şairler Yaprağı, kültür merkezi olan yerlere bu ilçeden dağılıyordu. Bugün hemen hepsi büyük isim olmuş yazarları da şimdi büyük kültür merkezlerinde yaşıyorlar. Yaşasınlar, sağolsunlar; Ama, hiç olmazsa bundan böyle antolojilere falan özgeçmişlerini yazarlarken lütfedip —birkaçı hariç— şu küçük ilçenin dergisiyle bir zamanlar ilgili olduklarını —ayıp olmaz— hatırlasınlar istiyorum. Küçük yerlerde olmanın en acı tarafı bu oluyor; anılmamak, unutulmak;

Bilmem, değerli yazar Aziz Nesin hatırlar mı? Şairler Yaprağı yıllarında bana bir mektup yollamış ve «Bizler Habeşistan Savaşlarına kadar Addis Abeba denilen yerin nerede olduğunu bilmiyorduk. Dinar'ı da Şairler Yaprağı'yla öğrendik.» demişti. Ne olurdu, o mektubu bana yazmasaydı da ben o kadar duygulanmasaydım ve kendisine borçlanmasaydım.

Bakın ne oldu? Bu yaz sonlarına doğru Ege ve Akdeniz'e doğru yaptığım bir gezide Bodrum'da bir sahil gazinosunda eşimle ve Dinar'lı bir aile dostumuzla yemek yerken; hangi kentli olduğumuzu merak edip soran ben yaşlarda, Balıkesir'li biri: «Dinar deyince aklıma hep Dinar'lı Mehmet Pehlivan gelir.» Ve onun Cimlandos adlı bir gavurla güreşirken karnını deştiğini anlatmaya başladı...

Adam anlatırken midem bulandı birden. Sonra yüzüm mosmor olmuş. Karım farkına vardı ve fısıldadı kulağıma: «Ne var, ne oldun böyle?»

Karıma: «İyi ki, dedim, bu adamın konuşmasını Aziz Nesin duymadı. Yoksa bana etmediğini komazdı. «Kardeşim, senin kasaban hâlâ bir pehlivanın adının ardına takılı olarak mı anılıyor...» der ve bana, yanıtı daha güç bir soru açabilirdi.»

1. Kasım. 1981

TARIK DURSUN K.'dan

50 YAŞINDA
(KOPUK KOPUK) BİR SÖYLEŞİ

Cahit Sıtkı Tarancı'nın gereğinden çok allayıp pulladığı «otuzbeş yaşı»na bastığımda, Abdi İpekçi de neler 'hissettiğimi' sormuştu bana. Doğrusu ya, hiçbir değişim yoktu bende, yakın

arkadaşlarımla bir gece öncesi Asmalımescit Sokağı'ndaki «Nil Lokantası»nda oturup bir iki kadeh birşey içmemiş (ve sözde yaş günümü kutlamamış) olmasaydık, ben bile günün «önemi»ni pek bilemeyecektim.

«— Hiç!» dedim İpekçi'ye.

Milliyet'teki odasındaydık, ikimizden başka kimse yoktu içerde. Aylardan Mayıs'tı, Nuruosmaniye caddesinde erkenci turistlerin kalabalığı dolup taşıyordu. Adamın biri (bir satıcı olmalıydı) durmaksızın kavalına aynı ezgiyi üflüyor, sinirlerimi geriyordu.

«— Canım,» dedi İpekçi, ağzını yokladı. «İnsan otuzbeş yaşına girer de...»

«— Ha,» dedim, sözünü keserek. «Bir şey kafama dank etti bunca yaşamımda. İnsan çok çalışmakla para mara kazanmıyormuş...»

Gerginlikle güldü.

«— Yeni mi öğrendin bunu?» diye sordu.

«— Evet,» dedim. «Anca otuzbeş yılda. Siz biliyor muydunuz?»

Yine güldü. O günlerde bıyık bırakmamıştı daha.

«— Biliyordum,» dedi.

Gözlerimi kısarak baktım.

«— Biliyordunuz da niye bana söylemediniz?» dedim.

O oldu, bir daha yaşımı maşımı ciddiye almadım.

Ne zamana kadar ama?

Ekim (1981) ayının sonlarına doğru bir pazar günü evde oturmuş çalışıyordum, karım (benim iyi, güzel, dirençli, sevecen karım) postayı getirdi: İki dergi ve bir mektup... Mektup, Aziz Nesin'dendi. Açtım, okudum: «Çok sevgili Tarık Dursun,» diyordu. «Maşallah, elli yaşında olmuşsun. İnşallah yüz yaşında da olursun ve ben de görürüm. (Sana mı, kendime mi dua ediyorum?) 'Baştan' dergisinde şiirlerinin yayımlandığı günleri anımsıyorum. O zaman seni daha tanımıyordum. Sen hiç anımsamıyor olmalısın ki, İzmir'den gönderdiğin ve 'Baştan'da çıkan o şiirlerinden hiçbir yerde söz etmedin.»

Yıl 49'lar mıydı? Ben daha onsekizimi mi sürdürüyordum? Bıyıklarım yeni terlemiş, İstrati tutkunu, tütün ve incir mağazaları kızlarının onmaz sevdalısı, «Konak-Alsancak» otobüslerinin gözlüklü, boyunbağlı ve 'okumuş-yazmış' tek biletçisi miydim? Gorkiy'i, Steinbeck'i, Caldwel'i, Remarque'ı, Hemingway'i, Saroyan'ı deliler gibi seven... Tolstoy'la Dostoyevskinin 'çağ dışı' ol-

duklarını savunan, Twain'i, O. Henry'yi ve Maupassant'la Çehov'u dünyalara değişmeyen...

«Yaprak» çıkıyordu o günlerde, «Varlık» ve «Yeditepe» de... Soğuklar soğuğu «Türk Dili» de... Biz, bir avuçcuk İzmir çocuklarıydık: Ben, Cengiz Tuncer, Ziya Metin, Nedret Gürcan, Esat Balım, Muhtar Kemal ve Hasan Göksu. Hepimiz şiir yazıyorduk. İçimizde yenemeyeceğimiz bir İstanbul özlemi vardı üstelik. (Ah, kocaman bir kentti İstanbul. Erişilmez, varılmaz, soyut bir kentti bizim için. Yılda bir kaç kez otobüs paralarını denkleştirir, işi gücü bir yana bırakır, atladığımız gibi İstanbul'da alırdık soluğu. Gelmeden haftalar öncesi listeler yapardık; yatılacak yerlerin, öğle ve akşam yemekleriyle içki ısmarlayacak kişilerin listeleri dizi dizi hazırlanırdı. Kemal Özgür'ün Rumelihisarı'ndaki Hasip Paşa yalısında büyük bir odası vardı, bir boş somyası ve iki de şezlongu. Gerçi kenté uzaktı ama ne gam! Son tranvay Bebek'e kadardı, ondan sonrasında yayan yapıldak yürünür, saatlerin ikiyi bilmem kaç gösterdikleri sırada denize yuvarlanmayı da göze alarak yalı kıyısından Kemal Özgür'ün penceresine kadar varılır ve cama üç uzun iki kısa vuruşla tatlı uykusundan edilirdi zavallıcık. Refet Ali Kocabeklr, bakkal dükkânı çalıştırırdı. Vitrinli buzdolabının arkasına geçer, yaktığı gazocağının başına çöküp, kavurma otin üstüne kırdığı yumurtalar ve Marmara şarabıyla —açığı, kapalısı önemli değildi bizim için— kendimize İstanbul şölenlerinden birini çekerdik. Gündüz tam birer haytaydık. Sinema kuşlarıydık, sinemanın birinden çıkar, öbürüne girerdik. «Müsü» Lumbo'nun kapısından başımızı uzatır, içeri bakardık: Orhan Veli, Cahit Irgat, Metin Eloğlu, Fahir Aksoy dirsek dirseğe otururlardı. Başkaları da olurdu. Belki yanılıyorum, oturmazlardı onlar, «Müsü» Lambonun meyhanesi, meyhanecikti aslında. Bir tezgâh, ardında «Müsü» Lambo, öbür yakasında da ayakta, bel kırmış, dirsek dayamış şairler O günlerde Fahir Aksoy yine 'naif ressam' mıydı? Metin Eloğlu ressam mıydı? Cahit Irgat oyuncu muydu Rumelihisarı mezarlığı'nı her zaman sevmişimdir. Bebek'ten sonraki gece yürüyüşlerimizde ölülerle de durup konuşurduk sarhoş kafayla. Tevfik Fikret'e, ne demelere bizim de anlayacağımız bir dilde yazmadığına kızardık. Sonra ayrılık günleri gelir çatardı. Hepimiz bekârdık o aralar. Elimiz ekmek tutuyordu ama, sorumluluktan, bunalmalardan, ekonomiden, politikadan, devalüasyondan, para ayarlamalarından, petrolden, döviz derdinden, dış borçlardan, kinlerden, çekemezliklerden, düşmanlıklardan, dünyanın bin parçaya bölünmüş-

lüğünden uzak yaşıyorduk. Çevremizde bir şeyler dönüyordu kuşkusuz, sezinliyorduk, kokusunu alıyorduk, ne var ki, içine girmiyor, giremiyorduk daha.)

Orhan Kemal'i tanıdık ansızın. «Gardiyan» hikâyesiyle «Telefon» hikâyesi kolay unutulur hikâyelerden değildi. Öbürleri, öbür gözde yazarlarımızı etkilemesine etkilemedi ama, ona da bir yer ayırdık aramızda. Fazla üstüne gitmememizin nedeni, şairliğimizi sürdürüyor olmamızdı hâlâ. Gençlik inadıyla şair olmada diretiyorduk. Yüz verilir şiirler değildi onlar. Dergiler elaman diyorlardı. El yordamıyla içinde «bir şeyler»in bulunduğunu sandığımız şiirlerdi. Her yere gönderdiğimiz gibi «Baştan»a da yollamıştık. Benimkilerden ikisi mi, üçü mü ne çıktı

Ama ilk kez yayınlanan şiirlerim değildi, «Kaynak»ta, «Nilüfer»de, «Anadolu Sanat Sayfası»nda, «Dokuz Eylül»de yayınlanmışlardı. Her hafta pazartesi günü Karşıyaka'ya fiyakayla geçiyor, tütüncü kızımın dükkânı önünde turluyordum. Yanındaki kızkardeşine beni uzaktan gösterip «O genç, esmer çocuk var ya, bana âşık.. Her hafta benim için gazetelere şiirler yazıyor, fakat ben tonlamıyorum. Alt tarafı bir biletçi parçası, dengim değil. Böyle kedinin ciğere baktığı gibi bakacak bana hep...» demesi zoruma gidiyordu. (Ronsard'la Salâh Birsel'in şiirlerini anımsıyorum. İki kırgın, karşılık görmemiş aşkların yılgınları mıydılar acaba? Bir dönemde, sevdiklerine gelecekte ve yaşlandıklarında bugünlerini anımsayıp çok pişman olacaklarını daha başlarda haberliyorlardı. Anımsıyorlardı; birinin âşığı-adı Pierre de Ronsard'dı, öbürünün Salâh Birsel... Vakti-zamanında yüz vermemişlerdi, ne Ronsard'a, ne de Birsel'e. Eh, zaman gelmiş geçmiş kadınlar yaylanıp oskimişlerdi. Ama Ronsard da, Birsel de birer ünlü kişiydiler, ölümsüzlüğün eşiğinden atlamışlardı. Çevreleri Güzinlerle doluydu. Olan kadınlara olmuştu. Bir gün... Bir gün...)

Şaşıyorum, onca başıboşluğa, onca Adrien Zografi'liğe ve Mihail'liğe karşılık nasıl fırsat bulmuşuz da okuma oburu olmuşuz? Çevremiz Kira Kiralina'lar, Angel Dayı'larla doluydu çünkü. Remarque'ın «Üç Arkadaş»ı içimizdeydi. Kadınları iplemeyen (gerçekte hep arkalarından koşan acemi avcılar) Gary Cooper pozlarında Kemeraltı'nı arşınlıyorduk, Alsancak'ın Kordonboyu'nu piyasalıyorduk. Ankara Palas'ın pastanesinde mekân tutuyorduk. Bizden önce gelmiş şairleri her gün dergilerle, kitaplarıyla masaya yatırıp eleştire eleştire paramparça ediyor, cıcığını çıkarıyorduk. Sanat bizdik. Ziya Metin en büyük tiyatrocumuzdu; bir gün tek başına bir tiyatrosu olacak, Shakespeare

nasıl oynanır, herkese gösterecekti. Cengiz Tuncer'in şiirlerinin bir benzerini yazacak hangi şair vardı edebiyatımızda? Ya Esat Balım gibileri Nedret Gürcan «en büyük şairler» arasındaki onurlu yerine geçmiş oturmuştu bile.

Biz bunu kanıtlamak için dergi çıkardık. Nedret Gürcan'la Cengiz Tuncer parasal gücü sağladılar. Teknik hamallığı Ziya Metin'le ben yüklendik, «Kervan» böyle çıktı. Arada bir karıştırırım bodruma inip eski dergileri... «Kervan»ı da bulur, karıştırırım. Güzel dergidir hâlâ. Bir küçük kentin delifişek şairlerinin capcaanlığı soluğudur. Gözüpektir, yalındır, alaycıdır, hırçındır ama, her zaman o güzelim karşı durulmaz genç haklılığındadır.

Sonra ben otobüslerde biletçilik görevimden çıktım. Yazar olmak istiyordum, bunun yolunun da gazetecilikten geçiyor olduğuna inanıyordum. (Bugün de hep onu söylerim; gazetecilik uğraşı bir yazarı yontar, gözlem gücünü arttırır, olaylara ne denli bakmasını öğretir. Bir de lâfı kısa kesmeyi... Yazar kısmı gazetecilikten geliyorsa, gazetecilik çemberinden geçmişse hamuru iyi yuğrulmuş demektir bence. Yazık ki, şimdinin yazar kuşakları gazeteciliği pek ciddiye almıyor. Hoş, gazetecilik de onları ciddiye almıyor ya, neyse! Eski yazarları bir yana bırakın benim kuşağımla önümüzdeki kuşak ustaları hep gazetecilikten geçmiş, gelmişlerdir: Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Sadri Ertem Samet Ağaoğlu, Falih Rıfkı Atay, Kemal Bilbaşar, Fethi Giray, İlhan Tarus, Çetin Altan, Orhan Kemal, Kemal Tahir...)

İzmir'deki «Anadolu» gazetesinde polis-adliye muhabiri olarak başladım işe. Askere gitmeme dört-beş ay kalana dek sürdürdüm. Ankara'ya gittim bir ara. «Hariç'ten» ortaokul bitirmelerine girdim. Askerlik dönüşü devlet kapısına memur olarak kapılanma zorunda kalırsam, elimde hiç değilse bir diplomam bulunsun dedikydim.

Askerliğimi İskenderun'da yaptım. Kurramda (biz 1347'liler diye anılıyorduk) topu topu bir ben ortaokul mezunuydum; hemen 39. Tümen Komutanı Kemal Niş (daha sonra Danyal Yurdatapan) paşanın yazıcısı yaptılar. Daktilo ile tanışıklığım ilk kez bu askerliğim dönemindedir. Hikâyeye çala-tuş yine aynı dönemde başlayıp sürdürdüm. İtiraf ederim; hikâyeci olma konusunda gerçek bir inatçıydım, bir günden bir güne olsun yılmadım. Yazdım, durdum. Dergilere yolladım. Çoğu ses bile vermediler. Ama Yaşar Nabi Nayır, «Varlık» dergisine gönderdiğim her hikâyeme benimkine benzer bir inatla karşılık vermekten,

eleştirilerini yazıp yollamaktan geri durmadı. Her hikâyeme mutlaka bir kulp buluyordu: «Bu olmamış, çünkü Orhan Kemal etkisinde...», «Bu Steinbeck kokuyor...», «Siz bunda Gorkiy havası sezmemiş miydiniz?»

«Elinin körü emi!» deyip bir yenisini yazıyor, atıyordum postaya. Bir gün bir hikâyem «Varlık»ta çıkacaktı.

Nitekim çıktı da. (Acaba gerçekten iyi bir hikâye miydi o, yoksa Yaşar Nabi pes mi etmişti?) Sonra arkası hiç durmadı, ben yazdım, dergiler yayınladılar. Onlar yayınladıkça da ben yazdım hep.

Askerliğim sırasında evlenmelere de kalktım. Karım, çiçeği burnunda bir öğretmendi. Bir evin yedi çocuğundan biriydi. Küçük bir kıyı kentinde yaşıyordu. Ben onun için «mor kâhküllü» masal «şehzadesi» değildim, ama büyük kentlere götürebilecek gücün sahibiydim. Doğrusu, o günlerde benim gibi geleceği belirsiz, parasız ve pulsuz, aklını hikâyecilikle bozmuş birine varması ya da «benimle evlenir misin?» der demez «evet»i yapıştırması, unutulmaz bir gönül yüceliğidir. Taktım onu da peşime, Ankara'ya yerleştik. Memur oldum, onu da memur yaptım. Şairliğimden kalma bir dostlukla Avni Dökmeci («Kaynak» dergisi sahibi) beni evine (bodrum katına) kiracı aldı. Aylığı 72 liraydı, su parası da içinde.

Oğlum oldu. 30 günlükken günlüğü 1 liradan bakıcıya bıraktık. Memurluğu beceremedim. Cemil Sait Barlas'ın «Pazar Postası» ile «Son Havadis»ine sinema eleştirmeni olarak girdim. (Ankara'da bu sinema eleştirmeciliğini «Ulus»ta, «Yeni Gün»de ve «Akis»te de yıllar yılı sürdürdüm.) Derken bir İstanbul «seferi»mde rejisör Osman Seden'le tanıştım. Kuşağının en iyi sinema adamıydı. (Hâlâ da onun kadar sinema dilini ustalıkla kullanan bir ikinci rejisör sinemamıza gelmemiştir.) Asistanlık önerdi, kabul ettim. İstanbul'a taşındık. «Yeni İstanbul» gazetesine de girdim.

Sinemacılık serüvenim iki «devre»li oldu. Senaryo yazarı olarak Seden için yazdığım bütün senaryolarımı Sansür Kurulu reddetti. Seden'in asistanı olarak üç-dört filmde çalıştım, sonra kovuldum. Arkadaşım Ahmet Mekin ne yaptı etti, kendi kurduğu şirketine rejisör olarak bana film yaptırtı: «Aramıza Kan Girdi». Vurdulu kırdılı bir filmdi, hikâyeyi Kemal Tahir'in takma adla yazdığı bir Mike Hammer romanından almıştık. Film tuttu, ikinci, üçüncü, dördüncü ve yediye kadar rejisör olarak film çevirdim, ama sonuncusunda ortağım tarafından dolandırılıp soyul

dum. Ondan bir önceki de iş yapmadı, «yattı», Yeşilçam'dan Babıâli'ye dönmek zorunda kaldım. Dönüş o dönüş ,tabii.

Yokuşta o günlerde ekmek aslanın ağzındaydı. 27 Mayıs Devrimi olmuştu. Su başları tutulmuştu çoktan. Eski DP artığı «Son Posta»da dış haberler sekreterliği buldu bana Cengiz Tuncer. (o da İstanbul'a gelip yerleşmişti.) Transferler yaptım zamanla: «Vatan»a, ordan «Milliyet»e, ordan «Yeni Ortam»a, yeniden «Vatan»a, yeniden «Milliyet»e, oradan «Dünya»ya ve... üçüncü kez «Milliyet»e...

Dış haberler sekreterliği, magazin şefliği, köşe yazarlığı, serbest muhabirlik, kitap tanıtma yazarlığı ve başkaları... Yaptığım işler arasında.

Bütün bunları yapmış olmak, bu arada seksen tarakta bez dokumak, elbet yorucu. Fakat gözde büyütüldüğü kadar da değil. Bu kadar çok işi birden nasıl yaptığıma şaşarlar. Oysa, tek kârım, meyhaneciliğimin olmamasıdır.

(Bir ara durdum, sandalyamda geriye kaykıldım, düşündüm: Nedir bu elli yaş? Elli yıl, şu kadar ay, şu kadar hafta şu kadar günü birbiri ardına devirerek yaşamış olmak mı? Bunca yılı, ayı, haftayı ve günü tadını çıkararak yaşadım mı acaba? İlginç bir soru. Hiç sormamıştım bunu kendimo. Evet ama, nedir tadını çıkarmak bir şeyin? Bizim ülkemizde yazarlık geçer bir uğraş değil. «Ben yazarak yaşamımı kazanıyorum» diyenlerin sayıları bir elin parmakları kadar bile yok. Burada toplumu mu suçlamalı? Niçin başka toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuz da sanatçısına sahip çıkmaz? Gereken saygınlığı göstermez, ilgisini esirger ondan? Acaba suçlu sanatçının kendisi mi, suç asıl onda mı? Niçin biz hep yukarda —ya da altta, yer önemli değil— kalıyoruz, niçin biz hep toplumun önünde ya da gerisinden gidiyoruz? Onun katına inmek ya da çıkmak zor da ondan mı?

Batılı yazarlar kadar niçin biz de yankı uyandırmıyoruz, niçin biz de onlar kadar ilgi görmüyoruz toplumdan? Köylüyü, yoksulu, emekçiyi hep anlatıyor olduğumuzdan mı? Ama unutmamalı: Biz kendi yaşantımızı, kendi yaşamsal birikimimizi, kendi gerçeğimizi kullanıyoruz. onları yazıyoruz. Yaşayarak yazmak bizim işimiz. Belki uydurmayı —güzel uydurmayı—, bilmediğimizi, görmediğimizi, yaşamadığımızı yazmak elimizden gelmiyor. O denli usta da değil olabiliriz. Bizim dışımızda, bir ulusal kentsoyluluk, daha yeni yeni oluşuyor. O da yeni oluşmanın bilgisizliği, görmemişliği ve gelenekselllikten kopmamışlığı içinde. Bir ülkede, hele geri kalmış bir ülkede, bir kurultay toplayıp 'bizde

de bir ulusal kentsoylu sınıfı oluşsun...' demekle bu oluşuyorsa, ancak bu kadarlıktır.)

Şiirle başladım, evet fakat, bereket tam zamanında şiirin üsteainden gelemeyeceğimi anladım ve yakasını bıraktım. Diretseydim, hem şiire yazık olacaktı, hem de ülkenin en kötü şairleri arasında bugün eni konu ün sahibi olacaktım.

İkimiz de birbirimizden çabuk kurtulduk. Deyin ki, bir delikanlılık hevesiydi, geldi ve geçti.

Derler ki; «sizin çok yönlü bir yazar yanınız var. Hikâye ve romancılığınızın yanı sıra gazetecilik de yapıyorsunuz. Gazetecilikten romana ve hikâyeye nasıl geçtiniz?»

Dıştan bakıldığında öyle görünür. Oysa, benim hikâye ve romancılığım gazeteciliğimden çok eskidir. Gerçi otuz yılı aşkın bir gazetecilik yaşamım var, bugün de (kenarından köşesinden) sürdürüyorum bunu, ama ilk hikâyemin yayınlandığı yıl 1947 olduğuna göre, bugüne bugün çeyrek yüzyılı aşmış bir yazar sayıyorum kendimi. Hikâyeden romana nasıl geçtiğim konusuna gelince; şiirden geldiğim için söyleyeyim, küçük hikâye, yazarlık dalları içinde en güç uğraştır. Yoğunluk ister ,az lafla çok şey anlatılmak ister, olağanüstü bir dinamizm de gereklidir. Roman, öyle değildir. Daha çok tembel işidir, diyebilirsiniz. Kimse sizi ne sayfa, ne de kelime sayısı bakımından sınırlamaz. Özgürsünüzdür. İpin ucunu kaçırdığınızda ya da «aman ne yaptın, bu kadar uzun roman mı olur?» diye size yüklendiklerinde çok bilmiş bir tavır takınıp «Ne demek, bu sizin bildiğiniz türden değil ki... Nehir roman bu...» der, milletin ağzını kapatırsınız.

Yine de romanın kendine özgü kuralları, bu kuralların getirip önünüze koyduğu bir takım boyutlamaları var tabii. Romancı buna uyar, uymak zorundadır. Hikâye, bir soluk alıp vermedir. Roman, yaşamadır, sürekli soluklanmadır. Hikâyeye sığdıramadığınızı yer değiştirip romana aktarırsınız. Ben, romana hikâyeden böyle geçtim. Ne var ki, gözüm, hâlâ küçük hikâyededir.

Başlarda da dedim galiba, gazetecilik, yazarı, eğer akıllı bir yazarsa, deney, alınacak dersler ve yaşama görgüsü bakımından en güzel eğiten, pişirip yoğuran bir uğraştır. Eğer akıllı bir yazarsa... dedim. Evet, eğer akıllı bir yazarsa, gazetecilikten yararlanmasını bilir insan.

Ben, özellikle bildiğimi, tanıdığımı (biraz da) yaşadığımı yazarım. Bu yüzden kahramanlarım, içinde yaşadığım sınıfın insanlarıdır. Serüvenler, onların serüvenleridir. Abartılmış, şişiril-

miş, olağanüstü oluşların, görünümlerin, vak'aların hikâyeye yalnızca gelip geçici kazançlar sağladığını iyi bilirim. Bundan uzak durdum hep. Vak'a hikâyeciliği, bence Ömer Seyfettin'de kalmıştır. Konu yerine hikâye olacak insanı seçerim. Bunu yaparsam (bana göre) gerçek hikâyeye yönelmiş olurum. Klâsik gazetecilik için verilen «bir köpeğin adamı ısırması önemli değildir. Adamın köpeği ısırması önemlidir ve haber de budur» örneğinden çıkarılan dersin tersine, hikâye sanatında bu kuralı uygularsanız, hikâye değil, gazete haberi yazmış olursunuz. Hikâye, köpeğin ısırdığı adamın hikâyesidir asıl.

Yazar kısmı, bazan yarattığı tiplere tutulur. Ya da öyle bir tip ortaya koyar ki, buna çokluk kendinden de bir şeyler katmıştır; belki bütünüyle o kişidir kendi. Belki, hem o kişidir, hem de olmayı düşlediği kişi... Bu yönleriyle iki kahramanımı çok severim. Bunlardan biri «Hasangiller»in kahramanı Hasan'dır. Yaşayan bir tiptir. Askerlik arkadaşımdı benim. Aynı kentteniz. İzmirli yani. Onun ilk gençlik yıllarıyla kendi ilk gençlik yıllarımın karması «Hasangiller» ve devamı «Kopuk Takımı» romanlarını oluşturmuştur.

İkincisi, mahalle arkadaşım Kerim'dir.

Hikâyelerimle romanlarım arasındaki başlıca bağıntı, mekândan da gelir. Ben, Egelliyim. Kişilerim de Egelidir çoğunlukla. İzmir'in kenar köşesinde yaşayan insanlardır. Küçük, ezik, ezilmeye sanki yüklümlü, ama yavaş yavaş bilinçlenen ve bir tür başkaldırıya yönelecek insan örneklemeleridir. Bu küçük insanlar konuştukları kelime eşliklerinden tutun, davranışlarına varıncaya dek hep birbirlerinin benzeri işlevleri sürdürürler. Kahramanlarım bu olunca, ister hikâyelerimde, ister romanlarımda olsunlar ,eşdeğerliliklerl hemen göze çarpar.

Dil tutkunu bir yazar, aynı zamanda iyi bir dil işçisidir de. Türkçemiz arınma, özleşme çabasını, hızlı değişkenliğini durmaksızın sürdürüyor. Yazar, bu çabadan yana yerini almışsa, yarını da gözönüne alıp dili o ölçüye göre kullanmak, değerlendirmek zorunluğunu duyacaktır. Kendimden örnekleyeyim: Türk Dil Kurumu'nun Hikâye Ödülü'nü kazanan «Güzel Avrat Otu» adlı hikâyeler kitabım yayınladığı yıllarda «nece bu yahu, gagavuzca mı?» diyenlere pek sık rastlıyordum. Bugün yazsaydım, yine aynı türkçeyi mi kullanırdım? Şimdiki aklımla o tür hikâyeler yazmayı düşünmüyorum ki!

Yazarlık uğraşımda ilk değerlendirilmem «Haritada Beş Nokta» adını taşıyan bir dizi gazete röportajımla olmuştu. («Dünya»

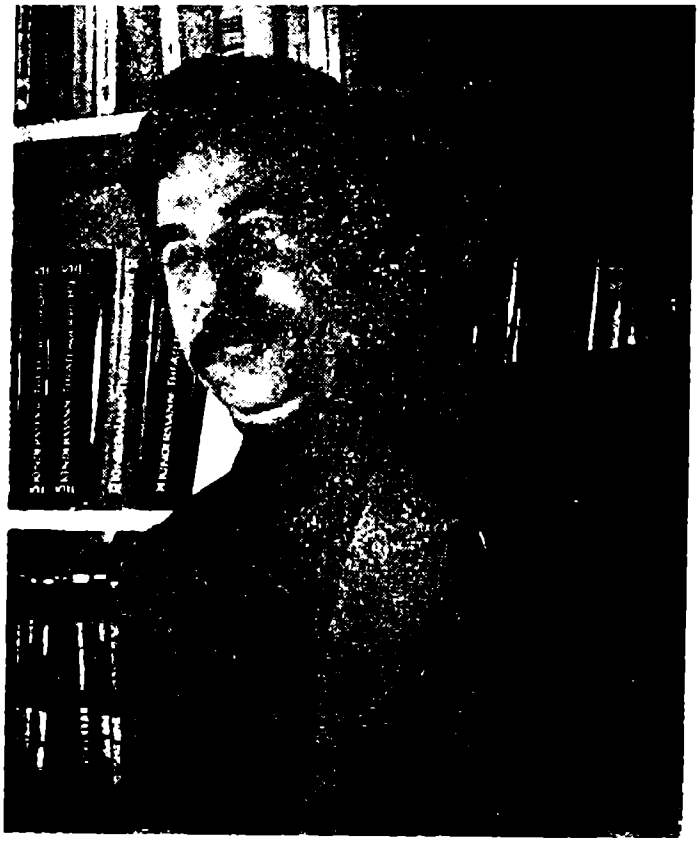
gazetesinde çalışıyordum o ara, olağanüstü bir gazeteydi: Ataylar, Bedii Faikler, Adnan Benkler, Orhan Kemaller, Fikret Otyamlar sanatın da, politikanın da tozunu atıyorlardı.) Gazeteciler Cemiyeti'nin bu daldaki armağanını kazandım. Parasal ödül, 500 liraydı, hemen aldığım gibi götürüp Kömür İşletmeleri'ne yatırdım, o kışı ısınarak geçirdik.

Sonra «Güzel Avrat Otu» ile Türk Dil Kurumu ödülü... (Çeki ile aldığımız buzdolabı mutfağımızın en onurlu eşyasıdır). Üçüncü olarak da «Yabanın Adamları»yla Sait Faik Hikâye Armağanı...

Çok işe girdim çıktım. Direttiğim, dikiş tutturduğum tek işim, yazarlık oldu. İkinci sevdiğim iş, sinemacılıktır. Başaramadım onu. Gecekondu türü sermaye de olsa, uzak-yakın sermayenin kuralları geçerliydi o alanda. Bana yer vermedi. Yine ilişkim sürüyor sinemayla, senaryolar yazıyorum, yeri gelirse danışmanlık yapıyorum. Ne doyurucu, ne kandırıcı ama... Yeniden girip denemeye de pek isteğim yok. Tıpkı tiyatro gibi. Bir ayrımla, tiyatroyu hiçbir zaman sevemedim. Ne seyirci olarak, ne de yazar olarak...

Ne demeli başka? Nasıl anlatmalı geride bıraktığım 49 yılı? Bir gecede, iki gecede daktilo başına geçerek kâğıda dökülemiyor o yıllar. Kimilerini unutmuşum, kimilerini de ben anımsamak istemiyorum. Bütün çekilerine karşılık yaşam güzel geliyor bana. Ayakta kalmak (nereye kadar, peki?), savaşım vermek, yeni bir şeyler yaratmak hoşnutluk veriyor. Büyük mutluluklar aramadım. Küçükleriyle yetinme, bir sanat gerçekte. Güzel bir hikâye yazmak kadar, başkalarının yazdıklarından okumak, bir saz ustasını dinlemek, bir güzel film seyretmek ve... durmadan yolculuk etmek, yeni kentler, yeni insanlar görmek, durmadan güneşi kovalamak... (Ben güneş çocuğuyum, kıştan da, soğuktan da korkarım çok.)

Bir gün ölüp gideceğiz, doğru. Geride bizden ne kalacak? Kitaplar mı, yazdıklarımız mı? Ölüp gittikten sonra çok büyük yazarlar mı olacağız bu toplumda? Pöh! Öldükten sonra hepsi vız gelir tırıs gider bana.

SUDA AYAK İZLERİ

Özdemir NUTKU

Yaşamımdaki en zor yazıyı yazmam gerekiyor. Kendimi önemsediğimden mi bu böyle? Belki, belki de değil. Yarım yüzyıllık bir yaşam kesitinin olumlu olumsuz, güzel çirkin, anlamlı anlamsız, mutlu acı, kalabalık yalnız olayları arasından şöyle bir geriye baktım mı, yaşandığını ilk kez farkettiğim küçük, önemsiz olaylar öne geçiyor. Önce belli belirsiz... sonra nerden gel-

diği belli olmayan sis damlaları gibi birden belirip kayarak yokoluyor. İnsanlar, ilişkiler, olaylar... Asıl zor olan şu anda baş rolü oynamak zorunda olan kendimden sözetmek. «Sen de yarım yüzyıllık oldun,» diye yazıyordu Aziz Nesin usta; «ne istersen yaz, nekadar uzunlukta olursa olsun.» Bu mektup gelinceye kadar düşünmemiştim elli yılı; ya da ne bileyim, belki de bilinçaltına itmiştim, uyutmuştum o elli yılı. Mektupla uyandı elli yıl. Önce ürkek... garip üzüleceğimi sanıyorum. Değil, tam tersi bir şey oldu: kafam, yüreğim, her yanım yaşama sevincinin coşkusuyla canlandı. Ama neden hep önemsiz şeyleri anımsıyorum! Haydarpaşa'daki sarı boyalı ahşap evi, kanaryalarını seyreden büyükbabamı, yetmişinden sonra fransızca öğrenen anneannemin fransızca kitaplarını... İlk kez elimden tutup o götürmemiş miydi beni tiyatroya! Seçimi neydi bilmiyorum, ama annem sanki hep mutfaktaydı. Belki bugünün acısını o günlerde biriktiriyordu. Babam, her yönüyle canlı, parlak ve yetenekliydi. Her girdiği işe kendini tüm benliği ile veren ve sonunda başaran biri. Hiç nota bilmez, çok sevdiği macar operetlerini baştan sona piyanoda çalardı. Birinci dünya savaşında, bağımsızlık savaşında deniz subayı olarak yeteneğini kullanmıştı. Sonra hukuk fakültesini bitirmiş önce askeri yargıç, sivil yaşamında da avukatlıkta tanınmıştı. Benim de avukat olmamı istiyordu. Olmayınca da hiç üstelemedi, hatta «oğlum bu hayat senin, karışamam, ama ne olmak istiyorsun?» deyince, «tiyatrocu,» sözünde duraladı. Gözlerinde şaşkınlıkla karışık bir kıskançlık sezdiğimi sanıyorum. Galiba gençliğinde ilk operetleri çevirmiş, sahneye koymuş, Darülbedayi'nin bir oyunu için dekor yapmış. Eski tiyatro sanatçılarını ondan dinlemiştim ilk kez.

Babam, aileye, soya sopa çok önem verirdi; onyedinci yüzyıldan bu yana soyağacını araştırıp çıkardığı için övünürdü. Uzantılar onun için önemliydi. Yoksa soyluluğa filan meraklı yoktu. Belki de bu uzantılarda ölmezliği buluyordu ya da sürekliliği... Düşünüyorum da, üstün yanı içten ve çocuksu olmasıydı, mavi gözlerinde hiç yitirmediği çocuksu bir yaşama sevinci vardı.

Babamı uzantıları olan oğullarını kolejde okutmak istiyordu ve ne yaptı yaptı ilkokuldan sonra elimden tutup beni Robert Kolej'in giriş sınavlarına götürdü. Aslında böyle pahalı bir özel okulda okutacak parasal gücü yoktu. Ama sekiz yıl direndi ben orayı bitirinciye kadar. Üstelik, 1942 ile 1950 yılları arası bunalımlı yıllardı. İkinci dünya savaşı 1945'te bitti, Türkiye savaşa

girmemişti, ama onun sarsıntısını çok yakından yaşamıştı. Yatılı olduğum için ekmek karnemi okula verirdim. Tek boş yer kalmamış olan nüfus kağıdıma bakıyorum da neler neler yok orada, Sümerbank'ın kumaş, makara kuponları, ekmek karnesi verildiğini gösteren damgalar, askerlik tecilleri askerlik görevi ve sonra da birçok askerlik yoklaması damgası, sayfa yetmemiş nüfus kağıdının arkasına sayfalar eklenmiş ve bu işlem son sayfada bitmiş: «çağ dışı» olmuşum. Ne çabuk!

Kolejde daha çok varlıklı ailelerin çocukları okurdu. Kimi güneş görmemiş hanım evlatları, kimi altında araba baba parasıyla övünen kişilerdi. Ama benim gibi, borç harçla okuyan öğrenciler de vardı. Aslında üçe ayırmak gerekli oradaki öğrencileri. «Bana iki gönder» telgrafıyla ikibin lirayı cebe indirip arabasına atlayıp gidenler... Kırklı yılların ikibini çok büyük paraydı. Bunlar daha çok güney Anadolu'nun toprak ağalarının çocuklarıydı. İstanbul'un güngörmüş varlıklı ailelerinden gelenler varlıklı olduklarını hissettirmezlerdi. Bizim gibi tramvayla gider gelirlerdi. İkincisi, entelektüel görünmeyi kendilerine tavır olarak seçenler ki daha sonra bunlardan biri bile yazar olmadı. Kolejin çıkardığı yazarlar, sanatçılar daha çok entelektüel olmayanlar arasından çıktı... Bir de olağan öğrenciler vardı. Ben galiba bu kategoriye giriyorum. Bunlar orta varlıklı kişilerdi. Çeşitli etkinliklerden birini seçerlerdi; kimi spor, kimi müzik, kimi tiyatroyla uğraşırdı. Bense hemen her etkinliğin içindeydim. Kardeşim Babür'le yedi yaşından itibaren piyano dersleri aldığımızdan müziğe karşı eğilimim vardı. Tiyatroyu çok seviyordum. Şehir Tiyatrosunun çocuk temsillerini kaçırmazdım. Biraz büyüyünce de hafta sonları büyüklerin tiyatrosuna giderdim. Ya spor! Neden sporla uğraştım? Üstelik, sanki ilerinin büyük bir atleti olacakmış gibi... 400, 800 koşardım, ama en başarılı olduğum dal krostu. Lise'de Kolej'in kros kaptanı olmuştum. Bir de işim yokmuş gibi Fenerbahçe genç takımına girmiştim. Son yıl da Kolej'in öğrenci derneği başkanı oldum. Seçimle geldiğim için de çok önemli gelmişti bana başkanlık.

Hiç unutmam, bir gün entelektüel tavırlı kategoriden üç kişi beni bahçede kıstırdı. Aslında onlar da arkadaşlarımdı. Konuşmak istiyorlardı. Çam ağaçları altındaki bir banka oturduk. Biri bir İngiliz sigarası çıkardı tuttu. İçmediğimi bir kez daha anımsattım. Küçümser gibi baktı bana ve sigaranın öneminden sözetti. Sonra giriştiler: kendimi dağıtıyormuşum, aslında yetenekliymişim, kafam da işliyormuş, spor kafasını kullanamıyanların

işiymiş falan filan... Bunlardan biri konuşurken sağ kaşını kaldırır kendine alaylı bir ifade vermeye çalışırdı. Aslında, onun bu sağ kaşından çekinirdim. Bana o sağ kaşı çok bilgiliymiş gibi gelirdi. İkincisi, çok kibar konuşan, duygulu bir çocuktu. Ama o da arkadaşları gibi düşünüyordu. Bir şey olmak istiyorsam bir tek şey üstünde dikkatimi toplamalıyımışım. O sıralarda şiir yazmıya da başlamıştım üstelik. Üçüncü entelektüel, kendine özgü ya da öyle görünmeye çalışan bir arkadaştı. Çoğu derslere girmez, Rumelihisar tepelerinde, bir elinde değnek, öbür elinde kendine göre bir anlam verdiği büyücek bir taşla dolaşır dururdu. Hep düşünceli bir görünüşü vardı. Ben onun hep yeni bir şey bulgulayacağını ummuştum. James Joyce'tan, D.H. Lawrence'dan sözederdi. Sanırım yabancı edebiyatı da kendi yaşına göre iyi biliyordu. Ama Türk yazarlarını bildiğini sanmıyorum. Galiba okumadan onları ilkel bulurdu. Bir gün çantamdan Yakup Kadri'nin Yaban'ını çıkardığımda, «sen bunları mı okuyorsun,» diye küçümsemişti. İşte o entelektüel arkadaşım bana, yine elindeki taşı, tartarak, «şiirlerini okuyorum, beğendim,» demişti otoriter bir biçimde. Ondan bu sözleri duymak beni sevindirmişti. «Ama,» diye sözünü sürdürdü, «İngilizce yazmıya çalış. Türkçe yazmak kolay.» Vay canına. «Yanlış düşünüyorsun,» diyemedim, çekindim. Yalnızca, «Ben öyle düşünmüyorum,» diyebildim. «İstersen İngilizce'de yazabilirim, ama ben Türkçe yazmak istiyorum.» Hafif bir gülümseme, değnek ve taşla ayrıldı yanımızdan. Az sonra yine aynı guruptan olağanüstü kibar ve saygılı konuşan bir arkadaş geldi. Boyu oldukça kısa olduğundan çok zarif bir biçimde parmaklarının ucunda yürürdü. Öyle tartışmalara, kavgalara karışmazdı. Çok sık aşık olur ve akerdeon çalardı. «Duydunuz mu,» dedi heyecanla, «coğrafyacı sınav yapacakmış.» Konuşmamız noktalandı.

Aslında, neden bilmem, o değnekli taşlı arkadaşın yanımızdan ayrılıp gitmesi koymuştu bana. O gece oturup İngilizce şiirler yazmıya başladım. Sonra bu şiirler Kolej dergisinde yayımlanmaya başladı. Hem Türkçe hem İngilizce yazıyordum. Bukadarı iyi de, Kolej'den çıktıktan sonra bu şiirleri bir şiir kitabında birleştirip yayımlamam çok gülünçtü. Kitap çıktıktan sonra herkesin «neden İngilizce şiir» demeleriyle uyandım. Ama böyle, demek entelektüeller beni etkilemişti.

1950'de Koleji bitirdiğimde ondokuz yaşındaydım. Spor yaşamıma son vermiş dikkatimi toplamıştım. Müzikle uğraşıyor, şiir yazıp tiyatroya gidiyordum. Kolejde çeşitli oyunlarda oynamıştım.

İlk kez 1946 yılında Kadıköy Halkevinde Tarla Kuşu operetinde rol almıştım. Kısacası, tiyatroya tutulmuştum. 1950 bir dönüm noktası oldu benim için. Çünkü aynı yılın güzünde Bebek'teki evi bırakmış, babamın işi dolayısıyla Ankara'ya göçetmiştik. Ankara 1976'ya kadar sürdü.

Babam uzantısında beni avukat olarak gördüğünden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne yazıldım. Tanınmış bilim adamları vardı. Ama Fakülte'nin havası benim için çok yabancıydı. Devam zorunluluğu yoktu. İki üçyüz kişilik anfilerde ders yapılıyordu. Önlerde yer bulmanın olanağı yoktu. Önlerde oturabilmek için, Fakülte yakınlarında oturan biriyle arkadaş olmak gerekiyordu. Oysa önlerde oturma ayrıcalığına erişmiş olanlar kızlar için yer tutarlardı. Ben de çoğu kez, en arkada antik tiyatro sıralarının en tepesinde oturabilir ve ders dinlemiye çalışırdım. Profesörün kürsüsü tepeden antik tiyatrolarda bulunan sunaklara benzerdi. Kurbanlar o sunakta verilirdi. Kitap bulmak zordu, teksirler kapışılırdı. Kimi öğrenciler derslere hiç uğramazlar bu teksirlerden çalışıp sınava girerlerdi.

Önde oturan ayrıcalıklı öğrencilerden biri çok ilginçti. Bir bacağı tahtaydı, aksıyarak yürürdü. Tahta bacağının en kalın yerinde küçük dolap gibi bir şey vardı. Korkutmak istediği öğrenciler varsa, pantolonunu sıyırır, dolabı açar ve içindeki kamayı gösterirdi, sonra da gayet sakin dolabı kapar, pantolonunu düzeltirdi. Koleldeki düzen, on kişilik sınıflar, hocanın yakın ilgisi, hiçbiri yoktu. Herkes kendi başınaydı... Daha doğrusu herkes kendi başına guruplar oluşturmuştu. Babamın hatırı için bir yıl dayandım... Ertesi yıl Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kayıt bürosunda buldum kendimi.

Kayıt bürosunda Betoven'i gördüm. Betoven kolejdeki Türkçe öğretmenlerimden biriydi. Adı Baha, soyadı Toven'di. İmzasını B nokta Tovon diye atardı ve Betoven okunurdu. Beethoven hayranıydı. Bazı derslerde ondan sözederdi. Gökbilime de meraklıydı. Tipik bir Osmanlı efendisiydi .Burundan kıstırmalı oval biçimde gözlükleri vardı. Gözlüğün bir yanına bağlı olan bir altın zincir ceketinin göğüs cebinde kaybolurdu. Değişik bir insandı. Çekmesinde şekerler dururdu. Bir öğrencinin ödevini beğendi mi ona şeker verir sonra da ince yeşil bir sopayla okşar gibi avucuna dokunurdu. Bu «aferin,» demekti. Ama bir de kara sopası vardı ki, öğrenci yanlış yaptı mı ya da bir saygısızlık etti mi bu sopayla avuç içine vurup acıtırdı.

Bir gün okula yetişmek için tam tramvaydan atlamak üze-

reydim, omuzuma bir el dokundu. Döndüm. Betoven, eyvahl Çok utandım, kara sopanın acısını şimdiden duyuyordum. Geri çekildim. Ama o ne! Hoop! Betoven tramvay'dan atlamıştı bile. Herşeye karşın çok iyi bir öğretmendi. Türkçeyi, yazmayı, yazım ilkelerini ilk kez ondan öğrendim. Daha sonra Türkçe dersine Saffet Sav, Ekrem Yirmibeşin ve Keriman Nigâr gelmişlerdi. Doğrusu tümünün çok büyük katkısı oldu bana.

1950 yılı... bir dönüm noktasıydı. Tek partili dönem bitmiş, çok partili bir döneme girmiştik. Dil-Tarih her yönüyle hukuk fakültesinden değişikti. Konumu, havası, hocaları ile burada bana yakın gelen çevre vardı. En önemlisi yazmla, ozanlarla ve yazarlarla daha yakın bir ilişkiye girme fırsatını kazanmıştım. Ayrıca, Devlet Tiyatrosu henüz kalkınma dönemindeydi. Düşüşe geçmemişti. Yeni yeni oyun yazarları çıkıyordu ortaya. Öbür yanda, çok partili dönemle birlikte köy konuları, kırsal alanlarda yaşıyan insanların sorunları gerek yazında, gerek tiyatroda ön plana geçmişti.

Ankara'da da şiir yazmayı sürdürüyordum. Sonra bir arkadaşla Avni Dökmeci'nin dükkanına gittik. Anafartalar caddesi üzerindeki bir handa bir koridordan geçilip gidilen karanlık, ufacık bir dükkandı bu. Birkaç kişi birden geldi mi üçüncü kişi ayakta durmak zorundaydı. Avni Dökmeci şairdi ve Kaynak dergisini çıkarıyordu. Dingin, sevecen ,dışa zor açılan, efendi bir adamdı. Şiirlerimle ilgilendi ve dergide basmayı önerdi Benden çeviri ve yazı da istiyordu. İşte dışa açılmam ilk kez Avni'nin yardımıyla oldu. Zarzor pedalda basılan bu Ankara dergisi benim yazarlık yaşamımda önemli bir yer alır. İlk şiirlerim, çevirilerim, yazılarım bu dergide yayımlandı. Derken Mavi dergisi çıkmaya başladı. Ankaralı çiçeği burnunda yazarlar ve şairlerdi bu dergiyi çıkaran. Attila İlhan bu gençleri kanatları altına almış, baş yazıları yazıyordu, Onlara katıldığımda dergiyi çıkaran Teoman Civelek'e karşı bir hava sezmiştim. Teoman güleç, iyi niyetli, edebiyattan çok iş yapmayı seven bir arkadaştı. Sonradan sanırım müteahhitliğe başlamıştı Şimdi ne yapar bilemem. Mavi'nin yazarları arasına katıldığımda Güner Sümer, Bekir Çiftçi, Ahmet Oktay, Ülkü Arman vardı. Galiba Ahmet Oktay benden sonra katılmıştı. Bilemiyeceğim. Önemli de değil. Önemli olan o dönemde bu derginin Türkiye'deki yazın yaşamına o küçücük gövdesiyle bir kıpırtı getirmesidir. Yanlışları doğruları ile yazın tarihimiz içinde yerini almış bir dergidir Mavi. Aslında, «Maviciler» olarak bizler, genç, deneyimsiz, coşkulu, öfkeli genç

şairlerdik. Kimimiz bu özellikleri kendi yaşamının bir tavrı olarak sürdürdü. Benim için Mavi, ilerideki yazarlık yaşamım açısından belirgin bir aşamadır. İlk tiyatro eleştirilerini de o dergide yazdım. Ama takma bir ad altında. Bunu neden yaptım bilemiyorum... Şiir yazmanın yanında böyle bir işi önemsiz bulduğum için mi, kendime güvenemediğimden mi, yoksa o sırada öğrenci olduğumdan mı? Kesinlikle anımsamıyorum. Takma adı, sevdiğim iki arkadaşımın adını birleştirerek ortaya çıkartmıştım: Ergun Tosun...

Fakülteyi bitirme tezim T.S. Eliot'tu. Onunla bir süredir mektuplaşıyordum. Hiç unutmam mektubun birini okuduğumda Ahmet Oktay ilgilenmiş ve Eliot'un mektubunu benden almıştı. Sonradan sorduğumda kaybettiğini söylemişti. Kaybetmiştir de... Çünkü T.S. Eliot hiç mi hiç «Maviciler»e uygun değildi. Aramızda işi yoktu, ama aslında hepimiz de ondan etkileniyorduk. O uzun dizeli şiirler, yitirilmiş değerler, doğmakta olanla ölmüş olanın arasında kalmışlık ve daha başka düşünceler, imgeler Eliot'un etkisiydi.

1952'de girdiğim fakülteyi 1956'da bitirdim. Kendimi birikimi artmış genç bir ozan olarak hissediyordum. Ama eksik bir şey vardı. Tiyatro öğrenimi yapmalıydım. O yılın güz aylarında üç yıllık bir süre için Almanya'ya doğru yola çıktım. Mavi'nin kapanmasından sonra Pazar Postası'nda toplananlarla birlikte ben de, bu haftalık gazeteye yazmayı sürdürdüm.

Almanya'daki tiyatro eğitimim, uygulamalar, yönetmenliğim, oyunculuğum beni tiyatroya doğru daha çok kaydırmaya başladı. Gerçi ne şiirden ne de yazından kopmuş değildim. Şimdi de kopmuş değilim. Şiir ve yazından anlayan bir tiyatrocu sayılabilirim. Ünlü tiyatro yönetmeni Heinz Hilpert'in yanındaki deneyimlerim, bana çok şey kazandırdı. Orta Avrupa'nın en büyük yönetmenlerinden biri olan Hilpert, çalışmalarda ne'kadar despotsa, çalışmalardan sonraki masa sohbetlerinde okadar yumuşak, renkli ve esprili bir büyük sanatçıydı. Çalışmalarda herkesi tirtir titretir, tiyatronun altındaki lokantada şarabını yudumlamıya başladı mı tanrı Diyonizos gibi, çevresine büyük bir kalabalık toplardı.

1959 ortasında Ankara'ya döndüğümde yeni kurulmuş olan Tiyatro Enstitüsüne asistan olarak atandım. Bu ikircikli bir yaşamın başlangıcıydı. Türkiye'de bilim adamının imgesi başka, sanatçının imgesi bambaşkaydı. Daha doğrusu toplum kalıpları içinde, bilim adamıyla sanatçının kalıpları birbirinin tam tersiydi.

Bundan yıllarca önce, profesörlüğe adayken, çok sevdiğim bonden yaşlı bir profesör şöyle demişti, «Bak artık profesör olacaksın, saçlarını kısalt, bıyıklarını kes, biraz da göbek bırak.» Şaşırmıştım. Profesörlüğe beş kitap, yarısı yabancı ülkelerde yayımlanmış onüç araştırma yazısıyla giriyordum. Ama ona hak vermemek elimde değildi. Çünkü tumturaklı ve oturaklı profesörler bana sanatçı gözüyle bakıyorlar ve uzunca saçlarıma bıyıklarıma pek bir şey demiyorlardı. Ne de olsa onlar için sanatçıydım. Onlardan biraz daha değişik olabilirdim. Bukadarla kalsa iyi... Sanatçı kesiminde de bunun tersi oluyordu. Sanatçı arkadaşlarım da bana bilim adamı olarak bakıyorlardı. Bunun için de dergi yöneten dostlarımın çoğu benden bilimsel inceleme yazıları ya da eleştiriler istiyorlardı. Kendimi gençliğin ve yaşlılığın simgesi Janus gibi hissediyordum. Ya da başlangıcın ve sonun simgesi... Aslında herikisi de bende şu anda, başlangıçla son içiçe, gençlikle yaşlılık...

1961 Kasım ayında çıkartmaya başladığımız ve bir yıl süreyle yayımlıyabildiğimiz **Değişim** dergisi yeni bir evreyi başlattı. Şiirlerimin son yayımlandığı dergi de bu oldu. O yıldan sonra da şiir yazmayı sürdürüyordum, ama birini bile yayımlamadım. Tiyatro beni iyice sarmıştı. Her yanım tiyatroydu. Bilim ve sanat olarak tiyatro... Altmışlı yıllarda yalnızca şiiri değil, piyano çalmayı da bıraktım...

Anımsıyorum da şimdi, ilkokul ikinci sınıfı yeni bitirmiştim. Babam kardeşimle benim piyano dersleri almamızı istiyordu. Evde bir duvar piyanosu vardı. Hemen öğretmen tutuldu ve biz kardeşimle piyano derslerine başladık. Onbir oniki yıl piyano dersi aldık. Sonradan çok işime yaradı piyano çalmam. Üniversite öğrenimim sırasında ve Almanya'da kitap paramı piyano çalarak çıkartmıştım. Almanya'da ilk kazandığım parayla daktilo makinemi almıştım... Türkiye'de bir dörtlümüz bile vardı. Şimdi dışişlerinde görevli olan Yüksel saksafon çalardı, fikret ise elektro-gitar. O dönemde belki de Türkiye'nin ilk elektro-gitarıydı. Baterideki arkadaşımız ise zaman zaman değişirdi. Ankara radyosunda programa çıkardık.

Neden yazıyorum bütün bunları. Daha önemli şeyler yok mu yaşamımda? Elbette var, ama kişinin yaşamının büyük bir bölümünü böyle hiç farkedilmiyecek şeyler dolduruyor... Ve kişi hiç düşünmüyor bunları. Kendi üzerine yazmak zorunda da kaldı mı asal olandan ayrılıp unutmuşlara ve unutulacaklara gidiyor. 1962'de ben askere gittikten sonra Tiyatro Enstitüsü kapatıldı.

Dört yıllık bir öğretimi sağlamak için bir kürsünün kurulacağından sözediliyordu. Ama ben bayağı öfkelenmiştim bu karara. Enstitü kurulmadan önce bir profesörün, kurulda, «bütün işimiz bitti de şimdi fakültede kanto mu oynatacağız,» dediğini anımsamıştım. Gereksiz mi görmüşlerdi Atatürk'ün kurduğu fakültede tiyatroyu! Askerden döndükten sonra 1964'te kürsü kuruldu. Bu da bir rastlantı belki.

Biri geçmişe öteki geleceğe dönük Janus başı beni hiç bırakmadı. Janus diyalektiğin simgesi olmalı. Bir bilim adamı olarak beni ilgilendiren en ilginç konuların başında tarih gelir. Tarih, bugünün yorumunda, geleceğin sezilişinde yolu aydınlatan bir kaynak olarak görünür hep bana. Yetmişli yıllardan başlıyarak, tarih, çalışmalarımda önemli bir yer tutmuştur. Tarih bilinci kişiye çok şey kazandırıyor. Yalnızca bilimde değil, sanatta da... Tarihler değil, tarihin kendi önemli. İnsan yaşamının karanlıkta kalmış köşelerini aydınlatan, bu yaşamın sürekliliğini vurgulayan bir bilgi alanı...

İnsan yaşamının sürekliliğinde hiçbir şey bitmiyor. İnsan ölse de yaşamı kalıyor; bitmiş gibi görünen herşeyde bir başlangıç var: işte o başlangıçlar yaşamın kaynağından fışkıran gizilgücü varediyor. O gizilgüç gelişip oluşuyor ve bir sonuca geliyor; ama bitişe değil... Çünkü sonuç bir bitiş değil, yeni bir olgunun müştusudur! Dünyanın farkında olmayanlar için herşey bir bitiştir. Ama acıyı, sevinci, sevgiyi ve nefreti yaşıyanlar için herşey yeniden başlar...

Kendi yaşamımda bu başlangıçlar çoktur. Yaşama sevincini bu başlangıçlarda buluyorum. Çünkü tümü de sonuçlardan oluştular. Yirmialtı yıl başkentte yaşadım. Güzel dostlarım oldu, acılarım sevinçlerim oldu. Sanat yaşamının her alanda özendirilmeye çalışıldığı bir kent Ankara. Havası zehirli, günlük yaşamı gerilimli, ama istekli ve çalışkan bir kent... Bir başak yeşertmek için etek dolusu tohum atılan kent... O tohumlar ürünlerini verdi.

Sonra sonuçlandı herşey ve yeni bir başlangıç geldi. 1976 yılının Ekim ayında İzmir'e göçettim. Yüzyıllardan bu yana önce kapitülasyonların büyük limanı, sonra yabancı kültürlerin megafonu, daha sonra da yanlış bir insan yaşamının gölgesinde sanayileşmiş, zengin bir kent... Güzel bir kent. Fabrika bacalarının dumanından sanatın boğulmuş olduğu bir kent; ama yeniliğe ve güzele açık, ılıman insanların kenti. Otuz yıldır tiyatro binası

esirgenmiş bir kent İzmir... Sokaklarında çiçeklerden mozaikler var. Dağlarından masmavi rüzgârlar eser, denizlerinden tozpembe bir imbat... Ve ben sıfırdan başlıyacaktım. Çevremi, dostlarımı, arkadaşlarımı bırakıp gelmiştim. Yeni bir çevrem olacaktı, yeni dostlar ve arkadaşlar...

Beş yıldan beri İzmir'deyim. Bir şeyler yapabileceğimin inancındayım. İzmir'in gizilgücünü sezdiğimi sanıyorum. Benimle birlikte çabalıyanlar var. Elbirliğiyle yapılamıyacak hiçbirşey yok. Yeter ki, yaşamın sıcaklığını duyabilelim yüreklerimizde.

8 Kasım 1981

ELLİNCİ YAŞIMDA

Emin ÖZDEMİR

Aziz Nesin'in mektubunu alınca sanki elli yaşıma bastığımı bilmiyormuşum da ilk kez duyuyormuşum gibi duraladım. Bir durgunluk çöktü üzerime; Cahit Sıtkı Tarancı'nın şu iki dizesini anımsadım birden:

Ne yaptın tarlanı, nerede hasadın?
Elin boş mu gireceksin geceye?

Çocukluk günlerime aldı götürdü beni bu dizeler, o günlerimi düşündüm şöyle bir.

Eğin'in, resmi adıyla Kemaliye'nin bir köyünde geçti çocukluğum. Az topraklı, yoksul bir aileydik. Topraktan sağlayamazdık geçimimizi. Babam gurbetçiydi. İstanbul'da eğleşir, iki üç yılda bir gelir, bir süre kalır giderdi yine. Ne yapar, ne ederdi? Hangi işte çalışırdı. Bilmezdik. Bunun zorunlu olduğunu çocuk sezgimle çıkarıyordum. Yaşıtlarımın da babası, ağabeyleri gurbetteydi hep. Bizim oraların köyleri için bir yazgıydı gurbetçi olmak. Ben de büyüyünce, günü gelince çıkacaktım gurbete.

İlkokul günlerimi anımsıyorum şimdi. Basılı daha doğrusu yazılı her şeye karşı ürküyle bakardım. Kitapların gizemli bir yönü vardı. Kitaplarla ancak okula başlayınca yüz yüze gelmiştim. Ondan önce kitap adına bir Kuran'ı görmüş, bir de Darendeli gezgin satıcılar yoluyla bizim oralara gelen taşbasması dinsel öyküleri. Kış gecelerinde ocak başına toplanırdık, okumayı bilen biri, bunları okur, dinlerdik biz de. Kan Kalesi'ni, Kesik Baş'ı bugün bile ürküyle anımsarım. Kuran ise okunur, anlamadan saygıyla, korkuyla dinlerdik.

Alfabeyi sökünce, okuma kitaplarındaki parçalara dadandım zamanından önce. Gelgelelim bu kitaplardaki anlatılanları, resimlerindeki çocukları bizlerle özdeşletiremezdim bir türlü. Bakımlı, gülümseyen, giysileri de bizimkine benzemeyen çocuklardı bunlar. Bizim gibi olduklarına, bu dünyada yaşadıklarına inanmazdım. Dahası bu kitapların insan elinden çıktığına, içlerindeki şiirleri, öyküleri, yazıları insanların yazabileceğine düşünemezdim bir türlü. Sanki onlar da Kur'an gibi yeryüzüne indirilmişti. Öyle gelirdi bana, öyle görürdüm o kitapları.

İlkokulu bitirmiştim. Babam gurbetteydi yine. İkinci Dünya Savaşının dünyayı kasıp kavurduğu yıllardı (1942). Bir de kıtlık vardı o yıl. Kılgıl (süpürge tohumu), arpa ekmeği bile bulamıyorduk. Bir boğaz eksik olsun diye beni de İstanbul'a götürdü babam. Okutacak gücü yoktu. Bir kunduracının yanına çırak verdi. Ne ustamı ne de işimi sevdim. Ancak bir şey öğrenmiştim: O okuma kitaplarında resimlerini gördüğüm çocuklar, resimlerdeki evler, arabalar buralarda vardı işte. Demek bir başka dünyadan gelmemişlerdi.

Babam gibi gurbetçi olan bir akrabamız oğlunu getirmiş ortaokula yazdırmıştı. Bunu öğrenince, ben de tutturdum, «beni de ortaokula yazdırması» için sıkıştırdım babamı. Nasıl okuyacaktım? Bana kim bakacaktı? Bir han odasında kalıyorduk. Olmadı. Bu kez de ben «köye gidecem» diye tutturdum. Dayanamadı, köye geri gönderdi beni babam.

Köye dönüşümden birkaç ay sonra Köy Enstitüsüne yazıldım. Kıracı yeşertmeye çalışıyorduk. Taşla toprakla boğuşuyorduk. Şimdi o yıllara bakıyorum da o ağır işlere katlanma gücünü bize veren coşkunun tortusunu içimde duyar gibi oluyorum. Bir savaşa adamıştık kendimizi. Canlandırılacak köylerin düşlerini kuruyorduk. Kendimize güveniyor, her türlü güçlüğün üstesinden geleceğimize inanıyorduk.

Köy Enstitüsünde serbest okuma saatlerimiz vardı. Öğretmenlerimizin seçtiği kitapları okur, bunları tanıtırdık da. Nasıl oldu bilmiyorum. Üçüncü sınıfa geçtiğim yıl Panait İstrati'yi tanıdım. **Baraganın Dikenleri, Kodin, Sokak Kızı, Arkadaş**... büyülemişti beni. Sonra Gorki'nin **Çocukluğum'unu** okudum, ardından öykülerini... **Stepte, Serseriler** gözlerimdeki perdeyi yırtmış gibiydi. Kitap seçmede belli bir yol izlemiyor, elime geçirdiğim, tat aldığım her yapıtı okuyordum. Özellikle de klasikleri.

1948'de Köy Enstitüsünü bitirdim. Eğin'in bir dağ köyünde öğretmendim artık. Ekimin başında kardan yolları kapanan, taa Mayısa değin açılmayan köylerdendi burası. Köy Enstitüsünde öğrendiklerimizi köylülerin yaşamına ağdıramayacağımızı öğrenmiştim birkaç ay içinde. Sözgelimi tarım derslerinde «topraktan daha iyi ürün almanın yollarını» öğretmişlerdi bize. Oysa buradaki köylülerin mendil kadar bile toprağı yoktu. Boğaz derdi her şeyin başında geliyordu. «Köyü içten aydınlatacak, canladıracak bir güç» olacağımıza değgin Köy Enstitüsündeyken bize kazandırılan coşku, giderek tortulaşmaya başlıyordu içimde. Kendimi tümüyle okumaya vurmuştum. İlkokulu bitiren öğrencilerime de kentlere gitmelerini, oralarda iş ve uğraş edinmelerini öğütlüyordum. Oysa bunun tam tersini yapmam gerekiyordu: Öğrencilerimi, çevrelerini değiştirecek bilgilerle donatmam, köye göre değişik uğraş biçimlerini denemelerini onlara öğretmem görev olmalıydı benim için. Köy Enstitüsündeyken hep böyle denilmişti bizlere. Ama bunun, gerçekleştirilmesi çok güç bir düş olduğunun bilincine varmış, anlamıştım.

O köyde (Eğin'in Holu köyünde) okuttuğum öğrencilerin çoğu büyük kentlere İstanbul'a, İzmir'e gitmişler daha sonraları. Pazarcılık yapmışlar, işçilik, kapıcılık yapmışlar İçlerinden birkaçı işadamı olmuş. Bunlardan biri geçen yıl arayıp buldu beni. O günlerle ilgili bir anısını anlatmasını istedim. Şunu anlattı bana: «Dördüncü sınıftaydık. Vücudumuz konusunu işliyorduk tabiatbilgisi dersinde. Bir iskelet resmi getirmiştiniz. Onun üzerinde vücudumuzun bölümlerini gösteriyordunuz. «Resmi bıra-

kalım da canlısına bakalım» deyip beni kaldırdınız. Soyundum. Arkadaşlar tek tek geldi kaburga kemiklerimi saydılar. Biçimine baktılar. Çünkü sınıfın en zayıf çocuğu bendim. Dokuz kardeştik. Doyunca ekmek bile yemezdik...»

Yazma tutkusu köy öğretmeniyken uyandı içimde. Çevrem ve öğrencilerimle ilgili gözlemlerimi yazmış Yaşar Nabi Nayır'a göndermiştim. Yüreklendiren bir mektup aldım ondan. Şiirler de deniyordum. Bir ikisi yayımlandı Varlık'ta. Köy öğretmenliğimden unutamadığım bir anım da şu: Kış akşamları köyde birinin odasında toplanırdık. Gelenlere basit basit öyküler, bektaşi fıkraları okurdum. Özellikle bu fıkralardan büyük tat alırlardı. Bir gün, Memduh Şevket Esendal'ın bir öytküsünü «Otlakçı»yı okuyordum. Öykü ilerledikçe gülüşmeler, fiskoslar başladı. Derken odadakilerin çoğu, makaraları koyverdi. «Ne oluyorsunuz, bu gülme de neyin nesi» dercesine baktım. Herkes hem gülüyor hem de Şakkafa diye ad taktıkları İsmail'i işaret ediyorlardı. İsmail de gülümsüyordu ama zorlama bir gülümsemeydi onunkisi. Sonradan anladım ki öy'künün kahramanı otlakçıyla İsmail arasında bir benzerlik kurmuşlar. Meğer ona gülüyorlarmış. Çünkü İsmail de, köydeki otlakçıların başta geleniymiş.

Ertesi gün İsmail bana geldi. Bayağı öfkeliydi. Sigara verdim almadı. «Hoca hoca; hangi itoğlu sana o kitabı okumanı söyledi. Başka okuyacak bir şey bulamadın mı? Kırıldım sana!...» dedi. İsmaili yatıştırıncaya, gönlünü alıncaya dek akla karayı seçtim.

1951'de Gazi Eğitim Enstitüsü'nün «Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne» girdim. Edebiyat derslerimize Mustafa Nihat Özön gelirdi. Okumayı ve düşünmeyi bilmediğimizinden yakınırdı. Belirli birtakım bilgileri öğretme yerine eleştirel okuma ve eleştirel düşünme alışkanlığını bize kazandırmaya çalışırdı. Korkar ürkerdik onun karşısında konuşmaya. Sorularla bunaltırdı bizi.

Gazi Eğitim Enstitüsünde öğrenciyken Varlık, Pazar Postası, Kaynak gibi dergilerde sürdürdüm yazmayı. Bunlar köy ve köylü yaşamına değgin izlenimlerdi. Arada bir şiir de yazardım. Basılmış bir şiirimi Mustafa Nihat Özön'e göstermiştim. Benim olduğunu da söylememiştim. Şiiri okudu, yüzünü buruşturdu. Şiirde geçen kimi imge ve sözcükleri çiğnercesine yineledi. Sonra bana, «bunu kim yazmışsa kafa ishaline tutulmuş... Böyle bir kafadan sağlam şiir çıkmaz,» dedi.

O günden sonra şiir yazmayı bıraktım. Mustafa Nihat Özön'ün biz öğrencilerinin gözünde sıfatüstü bir değeri vardı. Her

sözüne değişmez bir gerçek gibi bakardık.

Kelkit, Arapkir, Kangal, ortaokullarında 1958'e değin çalıştım. O yıl Gazi Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Asistanlığı sınavını kazandım. Mustafa Nihat Özön'ün yardımcısı oldum. Bir süre Amerika'ya gönderildim. Dönüşte bir yandan Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretmenliğimi sürdürüyor, bir yandan da Ordu Okuma Yazma kitapları projesinde çalışıyordum. Bu projede Türkçenin en çok kullanılan ya da kullanım sıklığı en yüksek olan sözcüklerle küçük öyküler hazırlıyorduk. Bu çalışmalar ilginç bir deneyim oluyordu benim için. Bu yıllarda kendimi tümüyle mesleki çalışmalarıma vermiştim. Derslerimde bir gerçeğin ayrımına vardım: Öğrencilerin sözdağarcığı sınırlıysa, türdeş ve anadilin söz değerlerinden oluşmuyorsa anlama ve anlatımda başarı sağlayamıyorlardı. Düşüncelerindeki bulanıklık, dillerindeki, anlatımlarındaki kekemelik de buna bağlıydı yine.

Bu gözlem dil sorunları üzerinde düşünmeye yöneltti beni. Öz Türkçe savaşı sürüp gidiyordu. Öz Türkçeye yöneltilen saldırıları Türk Dili dergisinde yanıtlama işini üstlendim. Her ay dil devrimine ve Türk Dil Kurumuna yöneltilen saldırılarla ilgili kesikleri okuyor, bunlara yanıtlar hazırlıyordum. Böylece dil savaşının içinde yer aldım.

Öğretmenlik yaşamımın ilginç bir deneyimini de Hacettepe Üniversitesinde yaşadım. 1967 yılında Hacettepe Üniversitesinden bir öneri aldım. Üniversite «Temel Türkçe Bölümü» adıyla bir bölüm açmak, Üniversiteye giren öğrencileri birinci sınıfta iki yarıyıllık bir Türkçe öğretiminden geçirmek istiyordu. Eğitimin amacı, öğrencilerin liselerde kazanamadıkları, anadilini güzel, doğru ve etkili biçimde kullanma gücünü öğrencilere kazandırmak; onların okunduğunu, dinlediğini anlama, anladıklarını söz ve yazıyla anlatabilme yetilerini geliştirme diye özetlenebilir. Bugünlerde çıkan Üniversite Yasasında birinci sınıflarda zorunlu ders olarak konan Türk Dili'nin gerekliliğini daha o zamandan Rektör İhsan Doğramacı duymuştu.

Çizilen ve belirtilen amaç doğrultusunda kalma koşuluyla bu bölümü oluşturma ve başkanlığını yapma görevini üstlendim. Aralarında Adnan Binyazar, Atilla Özkırımlı, Halûk Aker, Oya Adalı gibi, yazma eylemini tanıyan arkadaşların da içinde yer aldığı on kişilik bir öğretim kadrosu oluşturdum. «Anlayarak Okuma Tekniği», «Sözlü ve Yazılı Anlatım Tekniği» adlı iki teksir kitap hazırladım. Bu kitaplarda çağdaş Türk Edebiyatından seçil-

miş düşünsel ve yazınsal ürünler yer alıyordu. Kuramsal bilgiler yerine uygulayımsal bir yöntem seçilmişti. Öğrencilere birtakım düşünceleri aktarma yerine onlara düşünebilme alışkanlığını verme anadüşüncesi üzerine oturtulmuştu bu kitaplar.

Ders büyük ilgi gördü. İleriki sınıflardan öğrenciler bile bu derslere katılma isteğini duyuyorlardı. Teksir kitaplar hızla tükeniyordu. Ayrıca her yarıyılda öğrenciler bir yazınsal, bir de düşünsel boyutlu bir kitabı okuyor, değerlendiriyorlardı. Oysa bu öğretimin uygulanmaya konduğu yıllarda öğrenci hareketleri başlamıştı. Dersler boykot ediliyordu sık sık. Ama Temel Türkçe izlencesi içinde yer alan derslerimiz bir saat bile boykot edilmedi.

12 Mart'tan sonra ileriki sınıflarda ders veren kimi öğretim üyeleri Türkçe dersinden yakınmaya başladılar. Sözgelimi onlar derslerinde «şuur», «cemiyet», «his», «uzuv», «fazilet» deyince öğrenciler «Türkçelerini kullanalım, bu sözcüklerin Türkçeleri var» diyor, bilinç, toplum, duygu, organ, erdem... gibi sözcükleri söylüyorlarmış; öz Türkçe denilen bir dil öğretiliyormuş... Sonra ellerindeki kitaplarda (teksirlerde) Orhan Burian, Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç... gibi adlar yer alıyormuş...

Gazetelerin de yazdığı gibi Temel Türkçe dersi programlardan kaldırıldı, hepimizin eline yaptığımız başarılı çalışmalardan dolayı bir de «teşekkür mektubu» verildi. Dersin konuluş nedeni belliydi ama, kaldırılışının gerekçesi neydi Bilmiyorduk bunu açık seçik. Başka üniversiteler, akademiler de bu girişimden etkilenmiş, bizden izlence istemişlerdi. Bu dersten geçen öğrencilerin ileriki sınıflarda nasıl başarılı olduklarını gösteren araştırmalar vardı. Bunların hiçbiri bir işe yaramadı. O yılların Rektörü İhsan Doğramacı bir güzel iş yapmış, bir fidan dikmişti. Fidan büyümek, dallanıp budaklanıp meyveye durmak üzereyken yine kendi eliyle baltalamıştı bu fidanı. Neden böyle yapmıştı? Niye baltalamıştı kendi eliyle diktiği fidanı? Kimler tedirgin olmuştu bundan? Bunlar yanıtsız kalan sorular...

Gazi Eğitim Enstitüsündeki görevimden de birkaç kez alındım. Anadilimi sevmem, bu yolda çaba harcamam kimi çevrelerce suç sayılıyordu nedense... Oysa ben dilbilimci Luvig Wittgenstein'in şu sözüne ve saptayımına inanıyorum: «Dilimin sınırları, dünyamın sınırları demektir.» Dünyamızı genişletmek mi istiyoruz dilimizi de genişletecek, geliştirecek, zenginleştireceğiz. Dünyayı, insanoğlunun yeryüzündeki gelişen ve değişen serüvenini de tam ve doğru algılamamız buna bağlı.

1975'te Ankara'da bir ortaokulun Türkçe öğretmenliğine verilmiştim. O yıl Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine Bağlı Basın ve Yayın Yüksek Okulunda «Türk Dili ve Kompozisyon», «Yazı Çeşitleri» derslerini okutmak için bir öğretim görevlisi aranıyordu. Ben de başvurdum, seçildim bu göreve. 1975'ten bu yana, bu görevdeyim.

İçlerinde **Türk ve Dünya Edebiyatı, Dil ve Yazar, Yazı ve Yazınsal Türler, Yazılı Anlatım Dersleri**... gibi inceleme niteliği de bulunan yapıtlarımla birlikte on beşi aşkın kitabım var. Bunların çoğu, bir yönüyle dil ve yazın sorunlarını da konu alan öğretici kitaplar. Beni bu yöne, öğretici niteliği ağır basan kitaplar yazmaya, öğrencilerimin gereksinimleri zorladı. Üzerinde çalıştığım iki yapıt daha var. Biri şimdi bir dergide (**Sanat Olayı**) parça parça yayımladığım kavramları «Edebiyatta Temel Kavramlar» adıyla kitaplaştırmak. Bir deneme havası içinde edebiyatın altyapı bilgileri diye adlandırabileceğim kimi konuları ayrı ayrı kavramlar içinde ele almak. Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim düşün ve yazın yaşamımızın en büyük eksikliği kavram dağarcığımızın sınırlılığıdır. Bu bir yana kavramlar üzerinde de tam bir anlaşmaya varmış da değiliz. Tanzimattan bu yana süregelen kalem kavgalarına bir baktığımızda açık seçik görebiliriz bunu. «Edebiyatta Temel Kavramlar» üzerinde düşünmeye, çalışmaya beni bu saptamam itti. İkinci çalışmamsa oldukça geniş boyutlar içeriyor. Üstesinden tam gelip gelemiyeceğimi de kestiremiyorum. Çekirdeğini oluşturduğum bu çalışmanın adı: «Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde İmgesel Yapı»... Geniş ve genel bağlamda imgelerle düşünme sanatıdır şiir. Ozanın dış dünyayı algılayış ve yansıtış biçimi de kurduğu ya da oluşturduğu imgelerde görülebilir. Acaba Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin imge haritası neleri kuşatıyor? Bu haritada kimler, kimlerin izine basarak yürümüş? Hangi imgeler kullanılmış Hangi imgeler aşınmış, şiir çevriminin dışında kalmış? Bu soruların üzerinde durmak istiyorum.

Aziz Nesin'in 50. yaşıma bastığımı anımsatan mektubu bunları düşündürdü bana. Bu kopuk kopuk anımsamalar, düşünceler elli yılın içinden, gerido kalanlardan kimi kesitler... Yoksa bir hesaplaşma, ya da Cahit Sıtkı'nın andığım dizelerinin bir yanıtı değil elbette...

YILMAZ GRUDA'NIN «ATİ-İ MÜŞTEKİ» İÇİN YAZDIĞI YAŞAM ÖYKÜSÜ

Sayın Aziz Nesin Hocamız Vakıf Yıllığı için yaşam öykümü isteyince, beni bir düşüncedir aldı. «Nasıl kotarayım?» diye düşünüp «Yaşam öyküm! Yaşam öyküm!» diye dönenirken, 4. eşim Sevgi «Nedir derdin?» dedi. Söyledim. «Durma yaz!» «Kimbilir ne kadar ilginçtir!» demez mi? Bu sözcüğü, bir de Oluşum dergisi'nin çilekeş sahibesi Nisa Kadıbeşegil söylemişti, Dağar için yaşam öyküme «Evet» dediğinde. — Bilerek ya da bilmeyerek kullanılan bu 'ilginç' sözcüğü, kafamda kanavası hep çatılı duran 'klasik' çizgideki yaşam öykümü şöyle bir sarsaladı!

Düşündüm: Gerçekten ilginç yönleri çoktu yaşamımın! Örneğin, etkiyle de olsa, 'başı, ortası ve sonu' iyice belirgin bir 'yazı'yı 12 yaşımdayken kotarmıştım. Şiir, o dönemlerde inmişti.

Çocuk denecek bu yaşlarda, yoğun bir biçimde, dünyanın —bence— en kültürlü, en yiğit insanlarıyla beraberliklerim olduğu gibi, dünyanın en aşağılık, yoz, zavallı insanlarıyla da beraberliklerim olmuştu. Etkileriyle, kafaca, ruhça, davranışca, nice bunalımlar, sarsıntılar, acılar yaşamış, nice sevinçler, mutluluklar tatmıştım. Küçücük beynime yığılan bilgi kırıntıları, izlenimler, deney (!) birikimleri yumağını çözüp, belli bir yöne, durmuş-oturmuş bir yapıya ulaşmak için verdiğim savaşta, genç yaşımda kel olmuştum! (Bir süre, bu kelliğin azabını sürükledim... Kellik geldiğinde, tango'yu yeni sökmüştüm!... Tango'da kaldım!) Ringdeki dayaklar dışında (bir süre boksörlük yaptım!), meydan dayağını, kapalı odalar dayağını, bilardo ıstakaları dayağını tanımıştım. Bir tek sözcükle sevdiklerimin nasıl 'mahv'larına ramak kaldığını görmüştüm. Kısası, cehennemlere inip çıkmıştım gencecik yaşlarımda. Askerden sonra 'hasbel kader' uğraş seçtiğim bankacılıkta 'para'yı tanımıştım. Adına koparılan fırtınaları, fırtına yaratanları... Ve 23 yaşımda banka imza yetkilisi olmuştum! Askerden önce, oldukça erken gelen kadınlar, sonrasında, can almacasına çıkıp gelmişlerdi! Aşklar da öyle. Sonra sinema, tiyatro çevresi. O çevrelerin deli-fişek, kaydıraklı, kaydırmacalı, toplumdan kopuk yaşamı, yaşattıkları, cehaleti. Bu çevreye katılan başka çevreler... Ve insanlar. Binlerce. Her türden. Her kesimden. Böylece «insan»ı tanımıştım. Çırılçıplakken, yapayalnızken, çaresizken, güçlüyken, kolkon; fodulken, topalken, güzelken, çirkinken, perendeler atarken, hazdan, zevkten, kösnüden başı dönmüşken. Ve ölürken Tanrım! (Ve «ölüm»ü.) Ve bu dünyada «sonu gelmez acılar pahasına da olsa, hiç bir düşüncenin, gelecekteki hiç bir ödülün, hiç ama hiç bir şeyin, bir insan yaşamının sona ermesini haklı gösteremiyeceğini ulurcasına haykırmak», haykırmak istemiştim. Haykırmıştım da... Fakat insanda şefkat, merhamet, 'al gülüm ver gülüm'süz sevgiyi vb. çok az görmüştüm. Kalleşlikler, ihanetler, korkunç yapayalnız-kalmalar ve 'ko, yıkılsın!'larla yıkılanları ise, bol bol... Hiç abartısız: Neler, neler görmüştüm! Evet, hem de 'ilginç' biçimlerde!

Şimdi tutup bu ilginçliği ortaya koymaya çalışmak, en az bir yıl sürecek bir 'tefrika' işiydi. (Ama yazmakta olduğum yarıyaşam öyküsü roman (!), bu ilginçliği, büyük ölçüde, sergileyecek sanırım!) Bu yüzden de yaşam öyküm, yine 'klasik' çizgide ele alayım dedim sonunda. «Bu yüzlerce şiir yazıp, dergileri işgal eyleyen adam kimdi?» sorusunu soracak âti-i müşteki'yi de, bir ölçüde, tatmin etmek için!

Başlıyorum: 14.7.1930'da İstanbul'da doğmuşum. Şehzadebaşı'lı, konaklı, bol mallı mülklü, dadılarla, el bebek-gül bebek büyümüş ve o sırada 16 yaşında olan, bugünkü ölçülere göre, dünyadan habersiz, akça-pakça bir güzel anneden. Dedesi Saraya bağlı bir din adamı. Darülfünunda Müderris. Babası, amcası Bahriye'de miralay, kaymakam... Babam'sa, net bir feodal. Arnavutluk'un, İşkodra kentinde, bir hayli sözü geçen, zaman zaman ülke yönetiminde yer alan köklü, soylu bir aileden. Bir 'Lek'. (Frenkçesi: Kont!) Yıllardır süren bir kan davası yüzünden, koskoca ailenin kendine en yakın bölümünü sırtlayıp İstanbul'a gelmiş. 2 katlı bir İstanbul evine yerleştirmiş. Yaşı 25. Uzun boylu. Yakışıklı. Tuttuğunu koparan. Ve ailenin daha doğrusu, aşiretin köklü geleneklerini, göreneklerini eksiksiz uygulayan sert bir reis. («Niye bunca soy-sop dökümü» diyeceklere: Yaşamım boyunca, sırtımdan atamadığım bir ikileme dikkatleri çekmek. Bir büyük yanımla, kafamla, yüreğimle, şiirimle, oyunlarımla toplumdan yana iken, güncel yaşamımda, neden toplumdan kopuk olduğumu, 'soğuk herif!' izlenimi bıraktığımı vurgulamak. Kalıtımı yok saymayacak tek adam benim diyebilirim rahatça, bütün dünya yok dese de!) Kısası, temelde tutucu, fakat gelenek ve görenekleri apayrı iki insanın, apayrı iki çevrenin çocuğu olarak yaşama başladım. Bir yandan ,soylu bir ailenin yükünü alıp götürecek bir "reis' olarak yetişmem için aktarılan aşirete-özgü düşünce ve davranışlar; bir yandan da daha 'toleranslı' anne tarafının aktarmaya çalıştıkları arasında çırpınışlarım, iki ailenin farklılıkları, Gruda ailesinin temel konusu iken ve bu çerçeve içinde aralıksız savaş verilirken... Annem, ben 5 yaşındayken «Buraya kadar!» deyip ayrılıverdi. (Ondan sonra yerini ablam aldı. Hâlâ da yaşamımdaki yeri saygın, doldurulmaz.) Tüm katılığına rağmen, taşıdığı yürekte, annemi bağıra bağıra seven babam «Onsuz İstanbul bana haram!» deyip, yine hepimizi sırtlayıp Ankara'ya indirdi. Kısa sürede tuttuğunu koparark, Yenişehir'de 3 dükkân sahibi oldu. Yine zengin oldu. Yine saygın bir yere ulaştı.

Ya ben? Korkunç bir anne özleminin, aile baskısının getirdiği (evi, mahalleyi kırana koyan, mahalleyi de aşan) hırçınlıklarım, annemin (hiç bilmediği Ankara'yı kendince bölümlere ayırarak, semt semt 3 ay boyunca) beni arayıp bulmasıyla, kısa bir süre dindi, ama, gidişi, hırçınlığımı daha da artırdı. Ve babam tuttu beni İstanbul 12. Pansiyonlu İlkokul'a gönderdi. Avrupa, dünyanın en aşağılık, en insanlık dışı rejimi Nazizmin, Faşizmin pen-

çesinde inim inim inlerken. Ve halk, bir yandan karnelerle, yoklukla cebelleşir, bir yandan da «Alaman, bu yana, ha hopladı, ha hoplayacak!» propagandasıyla tedirgin yaşarken. Gün boyu savaş ve ölüm sözcükleriyle bunalırken... Korkunç bir sıkı, paraya rağmen korkunç bir yoksunluk ve en korkuncu, Arnavutluğumla alay eden öğretmenlerin (bunu lise'de de yaptılar!) biriktirdiği —sonradan söküp attığım— 'aşağılık kompleksi' içinde okulu bitirdim. Bu arada yalnızlığı bir savunma silâhı olarak benimsedim!

Ankara'ya döndüğümde babam, bir 'hayr-ül halef' yetiştirmek üzere, Ticaret Lisesine yazdırdı. Ve bir akşam da —ailenin toptan alma tutkusuyla— bir sandık dolusu dini menkıbe'yi, 'davudi' sesimden dinlemek üzere, önüme koydu. Artık her gece, bir 'resital' verir gibi, tüm ailenin önünde, okumalara başladım. Müslümanlığın yayılışı dönemindeki savaşları da içeren bu kitaplar (Hazreti Ali'nin, Hazreti Hamza'nın cenkleri vb.) ilk günlerde beni de sardı. Zamanla birikim yarattı. Ve kalkıp, tek müridi 93 yaşındaki babaannem olan, 'Rabbaniyûn' adlı bir mezhep bile kurdum! Ama, günün birinde bu okumalara paydos dedim. Götürüp kitapların tümünü bir sahafa sattım. Babamın «Oku!» emirlerini, dersleri öne sürerek atlattım. Derken, bir akşam üstü, dini bir gündü sanırım, babam, kahyayla «Derslerini erken bitirsin! Bu gece mutlaka okuyacak!» diye emir saldı. Yaramazlıklarımı, çıraklara tutturduğu fakkalarla cezalandıran bir babanın, gidip kitap alamıyacak bir satte gelen bu kesin emri, işi başa düşürdü! Oturup aklımda kalanlarla ve menkıbelerin diliyle, işe biraz da sinema (Ulus sineması çok yakınımızdaydı. Babamın forsuyla, hemen her gün diyebileceğim sıklıkta bedava giriyordum!) karıştırarak, Hazret Hamza üzerine —daha atak, daha gözüpek'ti— yepyeni bir cenk öyküsü kotardım! Kıyıda-köşede kalmış bir kitabın arasına koyarak okuduğum öykü, o güne kadarki okumalardan daha büyük bir ilgiyle «Yaşa! Bravo! Vay canına!» sözleriyle karşılandı. Gördüğüm bu cayırtı, beni 3 günde bir yeni bir öykü yazmaya itti. Ve böylece kalemi elime almış oldum. Derken ilk aşklar çıkıp geldi! Fakat o yıllarda, bir kıza yaklaşmak, iki satır lâf etmek, bir kızla on dakikacık olsun yan yana yürümek, dünyanın en büyük suçu idi! Cezası da, en azından, cadde ortasında dayak (ki, tattım!). E, nasıl anlatacaktım, ilgilendiğim, gönül düşürdüğüm kızlara duygularımı? İşte, o cenk öykülerinden kalma kalem alıştırmaları imdadıma yetişti. Oturup, bir bölümü benden, büyük bir bölümü, dönemin sulu-gözlü

romanlarından aktarılmış romanlar (!) yazıp, kızların ellerine tutuşturmaya başladım. Romanlara kısa pusulalarla —nel— cevaplar gelmeye başlayınca da, bu işe daha bir ciddiyetle, para getirecek biçimde eğileyim dedim! Piyasa romanı dışındaki örneklere, Milli Eğitim'in, Remzi Kitabevi'nin, Varlık'ın çevirilerine yöneldim. Derken M. Ş. Esendal, Reşat Enis, S. Ali, Reşat Nuri, Yakup Kadri... Anlar-anlamaz inceledim. İrdeledim. Ve kendimce kotardığım bir şablonla (Well-made roman kurallarını saptamak üzereymişim!) romanlar yazmaya durdum!.. Tam o günlerde, aynı sokakta, Ahmet Oktay adlı bir şairin varlığını haber aldım. Tanışmamızdan yarım saat sonra da büyük bir hızla ve yoğun bir biçimde şiir üzerine düşünüp, şiir yazmaya başladık. Bu dönemde Ahmet Oktay'ın babasının yazdığı —yanılmıyorsam 'Sanat ve Edebiyat' dergileri bize ışık tuttu... Ne var ki, menkıbelerin bende bıraktığı mistik kalıntılar, beni Mevlânâ'ya, Yunus'a ve elbetteki güne— egemen Yahya Kemal'e, bir ucundan da heceyle yazan, daha çok halk şiirinin sesini işleyen ve Halk pastanesi'nde toplanan edebiyatçıların arasına yöneltti. Etkileriyle kotardığım «Şadırvan» adlı ilk olgun şiirim 1945 yılında yayınlandı.

Tam bu sırada şair-gazeteci Kenan Harun beni, İtfaiye Meydanı'nda, 15. Yıl Kıraathanesini mesken tutmuş, o dönemin ünlü şairleri Suphi Taşan, Mehmed Kemal, Enver Gökçe, Ahmet Arif, Arif Barikat (Damar) ile tanıştırdı. Onların etkisiyle, hızla, mistik kalıntılardan sıyrılıp «ŞİİR» yazmaya başladım. Ama öykünmeler, esinlenmeler, yol tarifi almalar, bu şiiri yazmaya yetmiyordu. Kitap gerekliydi. Varolan bir kaç kitap da, kısa süreler içinde eldon ele dolaştığından, etkin bir yarar sağlamıyordu. Dergilerin bölük pörçük yazılarıydı tek kaynak. Bir de defalarca okuduğum, Andre Malraux'nun, Nasuhi Baydar çevirisi «İnsanlığın Hâli». Ve elbetteki, kahvede yapılan tartışmalar, gazetelere, günlük olaylara bağlı yorumlar... Derken, ilk toplumcu —sandığım— şiir çıktı geldi: Yağmur ve Toprak dergisi'nde yayınlanan «Memo'ya Mektuplar». (Bu arada Memo'yu işleyen bir roman Gerçek gazetesi tefrika halinde iki bölümünü yayınladı. Gazete kapanınca da, roman da benim için kapandı! Oysa, söylediklerine göre, direnseymişim, iyi-kötü becerecekmişim roman yazma işini!) Tam bu sırada, bir sahaftan doğru, genellikle Haydar Rifat'ın 'terceme'lerinin yer aldığı Yurt ve Dünya yayınları geçti elimize. (Elimize, diyorum. Çünkü Ahmet Oktay'la birlikteyiz hep. Bu 'hep', —sanırım— 1962'den sonra ara-sıra'ya dönüştü. Şimdi ise, çok uzak 'ara-sıra'!) Dünyaya bakış açımız daha bir 'krista-

lize' oldu. Kulaktan-dolma'nın hayli ötesine geçti... Bir gün, bir okul görevi için gittiğim Amerikan Haberler'de, bir antoloji'de Langston Hughes, A. Mac Leish, Ezra Pound, Robert Frost, T.S. Elliot ve Walt Whitman'ın şiirlerine rastladım. Kırık-dökük İngilizcemle yaklaştım onlara. (Daha sonraları, bazı şiirlerini çevirip A. Kâmil Beylerbeyi, Bülent Küçüksu imzalarıyla yayınladım.) Şiirlerinden çok, şiirlerinin kâğıt üzerindeki görünüşleri, biçimleri, özellikle Walt Whitman'ın upuzun mısraları çarptı beni. Bir süredir, Ahmet Arif'in etkisiyle sürdürdüğüm kısa, renkli mısra yazımını bırakıp, uzun mısralı, uzun soluklu, tek ve büyük başlıklar (şemsiyeler) altında topladığım şiirlerle 'gümbürdemeye' başladım (Öyle diyorlardı). (Bu büyük, tek başlık altında yazma, bir tutku olarak kaldı bende. Örneğin Varan dergisinde 'Mustafa Kemal' 10 şiirle bitmişti. Şairler Yaprağında yayınlanan ve o dönemde bir hayli saldırılan 'Kadınlar' 10 şiirle. Yücel dergisi'nde 'İskender Destanı' bölümü yayınlanan 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Başkaldırmalar' 7. vb.) Ne var ki, o dönemlerde birer tabu olan konular üzerine yazdığım şiirler, okulda beni zor durumlara soktu. Öğretmenler, öğrenciler önünde hakarete; bu davranışlarından cesaret alan öğrenciler de beni sık sık, bir yerlerde kıstırıp, dövmeye başladılar. Istakayla dahil! (Şimdi büyük çoğunluğu has arkadaşımız!) Bu dövülmeler, başka yerlerde de sürdü! Okulu bıraktım. Memurluğa başladım. Şiirlerim orada da baş köşeyi işgâl ettil Bu sırada babam öldü. Bir buhran, bir allak-bullak oluşl Şiir ayakta tutuyordu yalnızca. Derken askerlik dediler. Katıldığım birlikteki insancıl, kültürlü komutanlarımın (Hâlâ, zaman zaman, görüşürüz. Üzerimdeki haklarını inkâr edemem.) sundukları rahat ortam, kafamı toparlamamı, şiir üzerinde yoğun bir çalışma yapmamı sağladı. Bu dönemde yazdığım şiirleri, o güne kadar kullandığım 'A. Yılmaz Arkon' adıyla yayınlamak yerine —yeni bir dönemdi bu benim için—, ailemin özgün soyadı 'Gruda'yla (Sonradan Neruda'dan mülhem dediler!) yayınlamaya başladım. (Vatan Sanat Eki ile Yeryüzü'nde yayınlanan ilk iki şiirim 'Gruda'lı' idi.)

Askerden dönünce, bir bankada muhasebe memurluğuna başladım. Askerden önceki dostluklar yeniden canlandı. Bu arada Avni Dökmeci'nin 'Kaynak' dergisinde yazan şair ve yazarlarla tanıştım. Tevfik Akdağ, Tarık Dursun K., Turgut Uyar, Ö. F. Toprak, Muzaffer Erdost, Cemal Süreya, Orhan Duru vb. arkadaşlarımdı artık. Özellikle Tevfik Akdağ, Tarık Dursun K. ve elbetteki Ahmet Oktay. Kaynak'ta ve Nedret Gürcan'ın Şairler

Yaprağı'nda yayınladığım şiirler ilgi toplamaya, Varlık, Yeditepe, Yeniufuklar da şiirlerime yer vermeye başladı. Derken Ahmet Oktay'ın aracılığıyla Özdemir Nutku, Güner Sümer, Ülkü Arman, Asaf Çiyiltepe, Oğuz Arıkanlı, Ferit Edgü vb. 'Mavi'cilerle tanıştım. Tutup 'Garip üçlüsü ve uyduları'nın tasfiyesi girişimini başlattık. Biraz tedirgin oldular. Yazılı, sözlü «Saçmalamayın!» uyarıları geldi. Attilâ İlhan'ın devreye girmesiyle, girişim, 'sosyal realizm' başlığı altında kristalize olmaya başlarken, Mavi dergisi mali olanaksızlıklar yüzünden kapandı. (Ne var ki, Mavi'yi, özellikle, Attilâ İlhan'ın oldukça sert ve güçlü yazılarının doğurduğu karşı saldırılardan endişelenerek kapattığımız sanıldı!) Mavi'nin ardından İlhan Berk, Turgut Uyar, Tarık Dursun K., Muzaffer Erdost, Orhan Duru, Tevfik Akdağ bir araya gelerek 'Şimdilik' dergisini çıkarmaya başladık. Tasfiye girişimini daha tutarlı bir biçimde, kitaplardan yola çıkarak sürdürmeye, yeni bir şiir yaklaşımının ögelerini saptamaya çalışırken şimdilik de parasızlıktan kapandı... Tam bu sırada, zorlu bir aşkın getirdiği bir bunalımla Ankara'dan kaçma düşüncesi başgösterdi. (Bunda Attilâ İlhan'ın 'Sisler Bulvarı' toplamının da etkisi büyüktü.) Bu, saplantıya dönüşen düşünceye karşı, içmelerle karışık, günlerce savaş verdim. Sonunda gitmek kazandı...

Ve 1954 yılında, bir sabah, —bilet parası benden ,yol harçlığı Tevfik Akdağ'dandı— İstanbul'a girdim! Ve Salâh Birsel'in 'Ah Beyoğlu, Vah Beyoğlu' kitabında, eksik fakat ustaca irdelediği Baylan Pastanesi'nin 'ihvan'ları arasında yer aldım. Ferit Edgü, Oğuz Arıkanlı, Demirtaş Ceyhun, Hasan Pulur, Fikret Hakan, Fethi Naci, Şükran Kurdakul vb. gerçek dostlarım oldu. Daha sonra Attilâ İlhan, Ahmet Oktay çıktı geldi. Şiiri, öyküsü ve elbetteki lâfı bol, korkunç güzel bir dönem yaşamaya başladım. Bir süre dergi yazıhanelerinde, arkadaşların evlerinde —Tonguç, kulakların çınlasın!— yatıp kalktım. Geçimimi dublajdan —davudi sesim imdadıma yetişmişti!—, sinema figüranlığından sağladım. Bu sırada daha çok insana seslenmek 'iyi-niyeti' ile oyunlar yazmak ve işi yerinden öğrenmek üzere, Haldun Dormen'in amatör 'Cep Tiyatrosu'na katıldım. (Ha, benim bir de oyuncu olma, konservatuara girme girişimim vardır 16 yaşındayken. Şair-oyuncu Suat Taşer çalıştırmıştı. 1. parçam N. Fazıl'ın 'Bir Adam Yaratmak' oyunundan (: Bence Türk tiyatrosunun sayılı oyunlarından biridir hâlâ.), 2. parçam Moliere'in 'Cimri'sindendi. İş ailenin izin kâğıdına gelince, babam, elde balta: «Bizden köçek çıkmaz!» diye engellemişti. Oysa, bana okuttuğu menkıbelerin

de payı vardı bu istekte. Kişilerin tümünü ayrı ayrı dile getirirdim... Bu isteği bir süre, tiyatro ve sinema eleştirmenliğiyle dindirmeye çalışmıştım.) Haldun Dormen'den oyunculuk ve yönetmenlik, Tunç Yalman'dan oyun yazarlığının kunrallarını öğrenmeye koyuldum. Bu çalışmaların sonunda Gogol'un 'Bir Evlenme'siyle sahneye çıktım. 'Efendiler Lütfen Şapkanızı Çıkarın, Adam Karanlığı, At Gözü' adlı birer perdelik oyunlar yazdım. Cep Tiyatrosu'nda, amatör tiyatrolarda oynandı. Bu sıralarda kazandığım para geçimime yetmediğinden, Altan Erbulak'ın aracılığıyla Yeni Sabah gazetesine girdim. Bir süre sonra Haldun Dormen, Cep Tiyatrosu'ndaki ekibiyle Küçük Sahne'ye geçti. Böylece profesyonel oyunculuğa başladım. Sinemada, figüranlıktan 'konuşan' rollere geçtim (Bugüne kadar 250'yi buldu sanırım!). İyi bir oyuncu olmak için verdiğim savaş, beni oyun yazarlığından uzaklaştırdı. Ama şiir hep sürdü. Bu dönemde yazdığım şiirleri, genellikle, Muzaffer Erdost'un yönettiği Pazar Postası'nın sanat sayfasında yayınlarken «...kendisine büyük umutlar bağlanan DP, çeşitli nedenlerle, birden bir dikta. bir baskı dönemine girivérdi. Açık-seçik, toplumcu şiirler yazan bizler de bu baskının getirdiği çekingenlikle, az da olsa, zorunlu bir kapalılığa yöneldik. Kelimelerin anlamlarını, cümle yapılarını zorlamaya başladık. Sözleşmemiştik bu konuda. Bir 'hassasiyet'in sonucuydu, geçici bir şeydi. — Ayakta kalma, yayından uzak olmama düşüncesi egemendi bu eğilime.— Fakat bu geçici tutum,' Muzaffer Erdost'un isim-babalığı ile 'İkinci Yeni' akımı biçimine bürünüvérdi .Ve şiire olanlar oldu! Toplumdaki siyasal, ekonomik dalgalanmalar, toplumsal kaymalar da durumu iyice pekiştirdi...» (Bir dergiye verdiğim cevaptan.) Kısa bir süre sonra baktım, doğasındaki kolaylıklar, sürrealizmi daha aşan cilveler yüzünden, bütün o dönemin şiirleri, tek imzaya 'müncer' olma 'istidadında'! Kendi payıma, hızla çıktım bu kişiliksizliğe dönüşen şiirden...

1958'de ilk büyük aşk çıkıp geldi. 1960'da evlendim. 'Elgin' adını verdiğim bir kızımız dünyaya geldi. Bu sırada (Boynuz kulağı geçmek üzereydi galiba!) Dormen'le 'Müfettiş'in yorumu yüzünden çatışıp Küçük Sahne'den ayrıldım. Ulvi Uraz'ın tiyatrosu'na katıldım. Kendisinden çok şey öğrendiğim Ulvi Uraz'dan da 'tavır' anlaşmazlığı yüzünden ayrıldım.

Ankara Meydan Sahnesi'ne göçettim. Göç sırasında şiirlerimin basılı olduğu dergilerin büyük çoğunluğunu yitirdim. Elimde kalan, genellikle, kapalılık döneminde yazdığım şiirleri içeren

'Çarmıhtaki Yeni Mehmet' adlı şiir kitabımı yayınladım. 1963'te Devlet Tiyatrosu'na girdim. Fakat oradaki 'memur-oyuncu' kafasıyla, eskimiş Alman ekolüyle bağdaşamadığım için, bir yıl sonra ayrıldım. İlk eşimden de... Meydan Sahnesi'ne döndüm. İlgi çeken oyunlar oynayıp yönettim. Türkiye'de ilk kez, «One Man Show» adı altında, temeli geleneksel oyunumuz Meddah olan, tek kişilik bir gösteri sundum. (Sonra da sürdürdüm yıllarca.). İkinci eşimle evlendim. 1968'de 'Elvan' adını verdiğimiz bir kızımız dünyaya geldi... Bir tiyatro kurdum. Parasızlıktan çok oyunculara kurban gitti! Yine Meydan Sahnesi'ne döndüm. Çehov'dan çevirdiğim 8 perdelik oyunun 4'ünü Bilgi Kitabevi yayınladı. Tam bu sırada, öykü yazarı Meral Çelen çıkıp geldi. Varlık dergisi adına tiyatro üzerine sorular sordu. Baktım: Benim Türk tiyatrosunun hâli-hazır yapısından, temel sorunlarından haberim yok! —Ya da var da, kafamda kristalize olmamış.— Yıllarca iyi bir oyuncu olma çabasıyla, hep oyunlarla haşır-neşir olmuşum, hep batı tiyatrosunu izlemiş, batının oyun tekniklerini irdelemeye çalışmışım. Dolayısiyle bizim tiyatromuzu ıskalamışım. 3 gün izin isteyip zar-zor cevapladım soruları. Ama, tiyatro olgusuna, tiyatromuza 'alıcı-gözü'yle bakıyordum artık. Bu bakışın sonuçlarını 'Tiyatro Üzerine Yörüklemeler' (Yörükleme'leri, kısa fakat vurucu anlamına kullandım.) adı altında toplamaya ve Varlık dergisi'nde yayınlamaya koyuldum. (Daha sonra Koza yayınları, bir bölümünü 'Şu Bizim Tiyatromuz' başlığıyla yayınladı.) Ne var ki, çalıştığım tiyatrolarda da huzurum kalmamıştı. 3 arkadaşımla 'Çuvaldız Kabare Tiyatrosu'nu kurdum. 2 yıl boyunca, geleneksel tiyatromuzun ögelerini uygulamaya, bir «Türk-Tavrı» oluşturmaya çalıştım. Derken AP dayanamadı, belediyesi eliyle kapattı. Son oyunumuz Aziz Nesin'in «Sen Adamı Deli Edersin!» adlı oyunuydu!.. Bu dönemde, 3 ay süreyle, bir gece kulübünde, büyük bir rağbetle karşılanan, meddah, kanto, operet ve pandomimler sergiledim.

1970 yılında İstanbul'a göçettim. Nisa Serezli'nin tiyatrosuna katıldım. 1967'lerde —galiba— Yörüklemeler'de sözünü ettiğim 'vukuu mümkün' olaylar çıktı geldi yoğun bir biçimde. Seyirci tiyatrodan koptu. Tiyatro içi anlaşmazlıklar arttı .Tiyatroyu bıraktım. Bir zamanlar ucundan-ucundan bulaştığım senaryoculuğa sıvandım. Bir reklam şirketinin ilânı üzerine reklâm-metni yazarlığına geçtim. 2. eşimden ayrıldım... Bu arada Ankara turnesinde yazmaya başladığım 17 kalbur üstü şairi içeren (Aslında 17'den fazladır) «Kuyumcular» başlıklı şair-portrelerini ta

mamlayıp 1980 yılında yayınladım (Övünmek gibi olmasın ama, bence üzerinde bir hayli söz edilmesi gereken bir kitap, bir çabaydı, Ne var ki, Doğan Hızlan'dan başkası üzerine pek lâf etmedi. Neyse, kısmet!). Bu arada 3. eşim Ösemi'den öldü... Kuyumcular'ın hemen ardından başladığım ve 5'i Oluşum dergisinde yayınlanan 'Bir Mitoloji Denemesi'ni yeniden ele aldım. Amacım, yüzyıllardır işlenip duran, el üstünde tutulan Yunan mitolojisinin kimi kahramanlarının temelinde yatan özü, asılı, kendimce irdeleyip, günümüzün olgularına göndermeler yaparak, sergilemeye çalıştım... 4. kez evlendim...

Şimdi 4 büyük başlıklı şiirin çalışmalarını sürdürüyorum. İlki «Şairin Okumaya Açılması» (İkisi Yazko dergisinde yayınlandı.), İkincisi «Elmadağ Tevakkufu». Biyografik. (Neruda'nın, Sait Maden Çevirisi 'Kara Ada Defteri'nden mülhem!) Üçüncüsü «Genel-Evet'lere/Karşı Dörtlük'ler». Ve Dördüncüsü «Çağdaş Bir Din Üzerine Mezmurlar»...

Ve bu yaşam öyküsünün son sözleri, Tevfik Akdağ'ın Papirüs dergisinde yayınladı «Tüten Adam» adlı yazısının son bölümünde:

«Yani Gruda'nın tezgâhı hiç bir zaman boş durmamıştır. Ve durmamaktadır. O da, yaşama çizgisiyle, şiir ve sanat çizgisi birbirine sıkı sıkıya bağlı, hep içiçe olmuş şairlerden biridir. Yaşam denen güzelim olguyu, ezilmürülen, acı çektirilen insanlar adına yüceltmek iyi niyetiyle yaşamıştır sürekli olarak. Şairliğiyle, oyunculuğuyla, sahneye koyuculuğuyla, öğreticiliğiyle, koşullar izin verdiğince dalma toplumcu gerçekçi öğreti açısından bir şeyler yapmaya çalışmış ve başarmıştır da. Başkaları için «bu kadarı yeterli» denebilirse de, Yılmaz Gruda için ben bunu söyliyemiyorum. Çünkü tezgâhı hep açık olan Gruda'dan daha nice ırmak dizeler akacak ve gürültüyle nice «adam»lar tütecektir, biliyorum.»

1981'DE EDEBİYATÇILARIMIZI KUTLAMA YAZILARI

* Macit Gökberk
* Halide Nusret Zorlutuna

●

MACİT GÖKBERK ÜZERİNE

Emre KONGAR

Toplum ile onu oluşturan bireylerin ilişkisi ilginçtir. Bireyler olmadan toplumsal bir varlık düşünülemez. Buna karşılık, toplum, kişilerin aritmetik toplamı değildir. Çünkü, her kişi, grup ve toplum içinde, farklı nitelikler kazanır. Tek tek kişiler toplumu oluşturur ama, onlara «kişilik niteliklerini» veren öge de toplumdur. Bir başka deyişle toplum olmadan, onun «bireylerinden» söz etme olanağımız da yoktur.

Toplum ile birey arasındaki köprü, teknoolji ve ideoloji aracılığıyla kurulur. Maddi çevre ile anlamlar, değerler ve kurallar, bireylerl, bir toplum içinde bütünleştirir. Bu bütünleşme, Durkheim'ın «toplumsal olgu», Parsons'un ise «toplumsal kurum» dediği ögelerle gerçekleştirilir. «Toplumsal kurum», bireye belli davranış biçimlerini aşılar. Bu aşılama süreci, belli yaptırımları kapsar: Toplum, bireyin bazı davranışlarını özendirir, bazı davranışlarını ise bastırır.

Teknoloji ve İdeoloji Etkileşimi

Oysa, birey, toplumun bir kölesi, bir robotu değildir. Tam tersine, toplumu biçimlendiren yine bireyin kendisidir. Kişi, toplumun bir ürünüdür. Fakat öyle bir üründür ki, bilinçlendikten sonra, döner, kendisini yaratan toplumu etkiler.

Toplum ile birey arasındaki etkileşimde, madde mi egemendir, yoksa düşünce mi? Ya da benim kullandığım terminoloji çevresinde, teknoloji mi belirleyicidir, ideoloji mi?

Birey-toplum etkileşiminin sonucundaki ürünlerden birinin «kültür» olduğu düşünülürse, Gökberk'in şu satırları çok aydınlatıcı gelecektir:

«Kültürü üreten ne sadece madde, ne de sadece idea'dır. Kültürün yapısında varlık çeşitlerinin hepsinin payı olduğuna göre, gidişin belirlenmesinde de, bunların, yer yer, zaman zaman rolleri olur.

«Ancak şimdi bu sorunu bir yana bırakıp, sadece, kültürün zaman içinde değişmesini, biteviye yeni şekiller almasını bir olgu diye kabul edelim.

Böyle olunca görürüz ki, her ulusal kültür, birtakım dönemlerden geçmektedir. Bu dönemler, kendi içlerine kapalı, kendilerine özgü bir değerler sistemi olarak görünürler. Bunların herbirinde bir baş-idea, özel bir kültür istenci, hayat karşısında özel bir duygu, kısaca: özel bir kültür bilinci buluruz. Tarih içinde insanın yeni bir duruşundan yeni kültür formlarının birdenbire ortaya çıktıklarını görüyoruz. Bu olgu, tarihin büsbütün ussal olarak açıklanamayacak, bir yanıdır.» (Değişen Dünya, Değişen Dil, s. 82).

Yukardaki sözler, yalnız bir kaç önemli bilimsel gerçeğin aynı anda ifadesi değil ,aynı zamanda hem felsefe, hem de toplumbilim alanında belli yaklaşımların da temel taşlarıdır.

Gökberk, bize şu bilim gerçekleri anımsatıyor: 1) Kültür hem maddi, hem de manevi ögeler yoluyla oluşur. 2) Değişme süreklidir. 3) Her toplumun kültürü, belli dönemlerden geçer. Her dönemin bir «başat ideolojisi» vardır. 4) İnsanın tarih yapan her davranışı akılcı değildir. 5) Kültür biçimleri, insanın tarih içindeki yeni konumlarına koşuttur.

Diyaloktik Bütünlük ve Kültürel Dönemler

Gökberk'in felsefe ve toplumbilim açısından belirlediği yaklaşım ise, evrenin ve toplumun diyaloktik bütünlüğüdür. Felsefe de, toplumbilim de çevreyi açıklamaya yönelir. Toplumbilim çok daha dar bir alanla, toplumla ilgilenir. Felsefenin hedefi ise tüm evrenin kavranması ve açıklanmasıdır. Doğa ve toplum, evrenin parçaları olduğundan, doğal bilimler de, toplumsal bilimler de, temelde aynı nitelikleri, evrenin genel niteliklerini taşırlar. O halde, «konusuna uygun bilgi» diye tanımlanan «gerçek bilgi», doğrudan doğruya evrenin niteliklerine bağlıdır. Bunlar doğru saptandığı takdirde doğa için de, toplum için de «gerçek bilgilere», ya da en azından, «gerçek bilgileri elde etme yöntemine»

ulaşmış oluruz. İşte Gökberk'in «madde-idea» etkileşimi, bize bu yöntemin ipuçlarını, hem felsefe, hem de toplumbilim açısından vermektedir.

Gökberk, yukardaki satırları, «Felsefe Bakımından Dil» adlı incelemesinde yazmış. Tüm evrenin açıklanma sorunu ile uğraşan filozof, haklı olarak onun herhangi bir parçasını da inceleyebilir. Evren hakkındaki yaklaşımı doğru ise, bütünü doğru algıladığı için, parça hakkındaki yargıları da doğru olur. Gökberk, geniş bir çerçeve kullandığı için, dil ile birlikte kültür ve felsefe sorunlarına da değiniyor. Bu arada, «kültürel dönemlerden» ve bu dönemleri simgeleyen «baş-idea»lardan söz etmesi beni çok heyecanlandırdı. Teknolojik bakımdan geri ülkelerdeki değişme mekanizmasını açıklamaya çalışırken, ben de çok benzer bir model geliştirme çabasına girişmiştim. Tüm modelimin, temellerini, Gökberk'in daha 1948'de iki-üç tümcede çok mükemmel bir biçimde belirtmiş olduğunu okumak, birikim olayının kültür ve bilim alanındaki önemini bir kez daha bana anımsattı.

Aslında gerek «kültürel dönemler», gerekse «başat ideoloji» ya da Gökberk'in deyimiyle «özel bir kültür bilinci», pek çok düşünür tarafından kullanılmıştır. Comte'da, dinsel, metafizik ve pozitif dönemler içinde açıklanmış olan çevreyi algılayış biçimi», Sorokin'de duyumsal, düşünsel, ülküsel niteliklerle iç içe girmiş olan «kültür üstsistemleri» kavramı, Spengler'in her kültürün bir simge ile belirlendiği savı, bu konuda hemen akla gelen örnekler arasındadır.

Evrenselden Ulusala Geçiş

Genelden özele, evrenselden ulusala inmek çok zor ve tehlikeli bir iştir. Çünkü genel ve evrensel, tanım gereği, zaman ve mekan boyutunun dışındadır. Bu yüzden de daha çok «inanç dünyasında» yer almaya yönelir. Oysa, özel ve ulusal, zaman ve mekan boyutuna bağımlıdır. Bu yüzden de «yanlışlanabilir» bilgi niteliği taşır. Bu niteliği ile, «pozitif bilim» alanına girer. Böylece, genelden ve evrenselden, özele ve ulusala geçiş, inanç dünyasının deneyselliğine giriş olmaktadır. İşin zorluğu ve tehlikesi, bu «nitelik değişikliğindedir.»

İşte Gökberk, bu zor ve tehlikeli işi, büyük bir başarıyla gerçekleştirmektedir. Çünkü o bir «filozoftur». Filozof olarak, «İnsan ile evrenin nitelikleri ve ilişkileri hakkındaki düşüncelerini, bilimlerin sonuçlarına dayanarak, bir ya da birkaç ilke çevresinde sistemleştiren kişidir.»

Filozofun Toplumsal Önemi.

Bir toplum içinde, filozof, ya da düşünür, yalnız o topluma yol göstermekle kalmaz. Aynı zamanda o toplumun başka toplumlar ve tarih içindeki yerini de ,varlığı ile belirler.

Pek çok kültürolog, tarih içinde, toplumların izlediği değişme ve gelişme çizgilerini bulmaya çalışırken, o toplumların ürettiği «yaratıcı kişiler»i incelemişlerdi. İşte Gökberk gibiler, bu tür incelemelere konu olan «Yaratıcı kişilerdendir».

Örneğin, önemli kültürologlardan Alfred L. Kroeber, tarih içindeki kültürleri incelediği araştırmasında, her kültürün yaratıcı dehaları üzerinde durarak sonuçlarına varır.

Türkiye'de de, gerek sanat ve bilim adamları ,gerekse düşünürler, özellikle Cumhuriyet dönemindeki kültürümüzü belirleyen kişilerdir. Bu kişilere baktığımızda, Türkiye'nin en yoksul alanının «felsefe» olduğunu görüyoruz. Belki bunda, İslam felsefesinin, İmparatorluğun son dönemlerinde yaratıcılığını iyice yitirmiş olmasının ve yozlaşma ile doğmatizmin birlikte, yıkılışı hızlandırmasının rolü de vardır.

Felsefe, pozitif bilimlerle birlikte, Batı etkisiyle, Genç Osmanlılar döneminde yeniden toplumsal ve siyasal bir önem kazanıyor. Şinasi, Namık Kemal Ziya Paşa, Münif Paşa, Ali Suavi, bu dönemde önem kazanan, yazar, düşünür, sanatçı, siyasetçi nitelikleri kişilerinde birleştirmiş insanlardır. Bu özellikleriyle bir toplumsal eylem içinde felsefenin de önemini vurgularlar.

Gökberk'in Felsefe Tarihine Yaklaşımı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde hiç kuşkusuz, Atatürk'ün imzasıyla, Batı pozitivizminin ilkeleri yatmaktadır. Pozitivizm ise, felsefe açısından belli bir aşamayı belirler. İnsanoğlu bu aşamaya, gelene dek, önemli evrelerden geçmiştir. Gelişmesi ve değişmesi durmamıştır da üstelik. Bundan sonra da sürecektir.

İşte bu sürekli değişme ve gelişme içinde, felsefenin yeri ve çeşitli felsefe öğretilerinin birbirleri karşısındaki durumları önemlidir. Gökberk, gerek dördüncü basımı Remzi Kitabevi tarafından yapılan **Felsefe Tarihi**'nde, gerekse Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanan Felsefe'nin Evrimi'nde farklı felsefe anlayışlarını, «felsefe tarihinin çeşitli öğretiler arasındaki yakınlıklar ya da karşıtlıklar içinden geçen ritmi» çerçevesinde ele almıştır. (Felsefe Tarihi'nin birinci baskısına yazdığı önsöz'den). Böylece, Gökberk'de bir «Felsefe tarihi ritmi» anlayışı görüyoruz. Farklı öğretilerin karşıtlık ve yakınlıklarından doğan bir «ritm».

Doğanın ve toplumun diyalektik bütünlüğü içinde bu «ritm», «felsefeyi oluşturan belli başlı filozofların sürüp giden bir tartışması»ndan doğmaktadır. (Felsefenin Evrimi'nin önsözünden)

Gökberk, felsefeyi ,düşünce planındaki bir etki-tepki olayı biçiminde algılayarak, hem onu, çağının gelişmeleri içine oturtmuş, hem de «mutlakçılık» anlayışına karşı «görelilik» kavramını, felsefe tarihinin temeli yapmıştır.

Gökberk'in Hegel'e dek getirdiği **Felsefenin Evrimi**, Bedia Akarsu'nun yine MEB tarafından yayımlanan Çağdaş Felsefe adlı yapıtıyla Hegel'den günümüze dek, tarihsel açıdan tamamlanmıştır. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur'un «koşullandırmayı gerçeğe saygısızlık sayıyoruz. İnsanın büyüklüğünü yapan özgür kafalı olmasıdır. Yüzyılların deneyim ve görgüsünden geçerek damıtılmış kendi insanımızın doğruları seçeceğine inanıyoruz.» sözleriyle biten «önsöz»ün bütünleştirdiği bu iki yapıt bir arada, gerçekten kültürümüze büyük bir katkı niteliği taşımaktadır.

Gökberk'te Hoşgörü Anlayışı.

Gerçek bir felsefeci olarak Gökberk, tüm yaşamında hoşgörüyü yalnız kişisel yaşamının değil, düşüncesinin de temel taşı olarak almıştı. Abdi İpekçi'nin öldürülmesinin birinci yıl dönümünde Milliyet Gazetesi düzenlediği «Türkiye'nin Gelişimi, Hoşgörü, Terör ve İpekçi» adlı «Düşünenlerin Forumu»nda (2 Şubat 1980) şöyle diyordu: «Özgürlük ve hoşgörü kavramlarının büyük önemi, bunların doğrudan doğruya 'insan onuru' ile ilgili olmalarındandır. Başka bir deyişle insan'ı 'insan' yapan değerler, ancak bir özgürlük ve hoşgörü ortamında gerçeklik kazanabilir.»

Gökberk daha sonra cinayet salgını ile hoşgörü yokluğu arasındaki ilişkiyi de şöyle kuruyordu: «Türkiye'de bugünkü anarşi ve terörün altında, hoşgörünün olmayışı yatmaktadır. Hoşgörünün eksikliği ise, akılcı ve aydınlatıcı tutumun yokluğundan kaynaklanmaktadır.»

Gerçek bir Atatürkçü.

Bilindiği gibi bu günlerde herkes «Atatürkçü». Fakat, bakınız, Gökberk, daha 1980'in ilk aylarında adı geçen «forumda» ne diyor: «Türkiye Tanzimattan beri akılcı tutum içine girmiştir ama, Atatürk'e değin, bu yol yarım olarak izlenmiştir. Atatürk'ün yaptığı, bu yarım kalan yolu tamamlamak olmuştur. Bugünkü anarşi'den ise, yalnız bu Atatürk'çü, akılcı tutuma geri dön-

mekle kurtulunabilir. Ancak burada sözü edilen Atatürkçü akılcılık, bir 'şablon'ya da bir 'gardrop' Atatürkçülüğü değildir.»

Görüldüğü gibi, Gökberk'in Atatürkçülüğü, akılcılığa ve hoşgörüye dayalı bir Atatürkçülüktür. Gökberk cinayetlerin önlenmesini de akılcılığın ve hoşgörünün yaygınlaşmasında görüyor.

Doğa-Toplum İlişkisi Evrenin Diyalektik Bütünselliği.

Gökberk, gerek çevresini, gerekse felsefe tarihini sürekli bir «etkileşim» çerçevesinde algılamaktadır. Bir başka deyişle, somuta dönük günlük yaşam da, soyutlamalara dayalı olan felsefe ve bilimde, Gökberk için, karşıtların birbirini etkilemesi süreci içinde algılanmaktadır. Bu açıdan, «etkileşim» sürecinin yol açtığı» bütünsellik» kavramı, belki de, onun düşünce isteminin eksenini oluşturur.

1974 yılında «Tarihsel Arkaplanı Bakımından Cumhuriyet Döneminde Bilim Dili» adlı yazısında Gökberk şöyle diyor: Teknolojik uygarlığın başlıca özelliği de bilime dayanması, boyuna bilimle beslenmek zorunda olmasıdır. Onu yaratan da zaten doğa gerçeğini doğru olarak kavramayı başarmış olan yeni doğa bilimleridir. Bu alanda kendisini başarılı yapan tutumla bilim, toplumla ilgili sorunları da ele almıştır. Bugün bireylerarası ilişkiler, devlet, hukuk, ekonomi, vb. ile ilişkili olaylar hep bilimsel araştırmalara konu yapılıyor. Bu olaylar üzerinde şimdiye kadarki kabataslak nitelikte, bilime uygun olmayan yargılar ortadan kaldırılmaya çalışılıyor. Böylece toplum da tıpkı doğa gibi akılla yönetilmek isteniyor. Gerçeğin her alanındaki yoğun bilimsel çalışmalar yığınlarla bilgiyi ortaya koymuştur ve durmadan da koyuyor. Bu patlamalar yanında bir bilgi ve bildirişme patlaması günümüzün önde gelen bir özelliğidir.»

Görüldüğü gibi, Gökberk, ortaçağdan kalma bir anlayışla, toplumsal bilimlerin «bilimselliğini» yadsıyanlara da en güzel yanıtı vermektedir. Bilim, bilimdir. Doğal bilimlerin de toplumsal bilimlerin de nitelikleri aynıdır. Yöntemleri aynıdır. Yalnız toplum doğadan çok daha hızlı değiştiği ve kendisi hakkında keşfedilen yasalardan da çok çabuk etkilendiği için, onun yasalarını kavramak biraz daha zordur o kadar.

Gökberk ve Dil Çağdaşlaşmanın Anlamı.

Uzun yıllar, Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu'nun başkanlığını da yaptı Gökberk. Sorumlu, insanlığa ve toplumuna sorumlu bir aydın olarak, bu konuda da görevini başarıyla yerine getirdi.

Yukarıda belirttiğim yazısı şöyle sürüyor: «Çağdaş bir toplum olmak demek de, çağdaş toplumu oluşturan bütün bu olaylara katılmak ve onları ileriye doğru yürütebilmek demektir. Atatürk 'çağdaş uygarlık düzeyine yükselmek' derken bunu anlıyordu. Bu düzeyin temelinde bilim olduğunu bildiği için de, bilgileri saklama ve işlemenin başlıca aracı olan dil üzerinde bu kadar durmuştu. Cumhuriyet döneminin bilim dili, kendisine bir bütün olarak yönelinen çağdaş Batı uygarlığını Türk toplumuna kazandırmanın bir aracı olarak kurulmuştur, kurulmaktadır. Bundan dolayı Dil Devrimi Atatürk Devrimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü Dil Devrimi aydınlanıp bilinçlenmiş, bilgili yurttaşı, Atatürk Devrimlerinin göz önünde bulundurduğu bu çağdaş insanı yetiştirmenin hizmetindedir.» (Değişen Dünya, Değişen Dil. s. 170).

Bu satırları ile Gökberk, dilin toplumsal işlevini de, hem bir filozof hem de bir toplumbilimci olarak ortaya koymaktadır.

Gökberk, toplum olarak övünebileceğimiz çağdaş bir filozoftur.

●

«GİT BAHAR... GEL BAHAR...

Ahmet KABAKLI

Halide Nusret (Zorlutuna) hanımefendi, ünlü şairimiz... 1901 doğumludur. Bu sonbaharda, demek ki, seksen yaşına basmış.

Titrek elyazısıyla bir de mektup aldım; teveccühler gösteriyor, muhabbetler söylüyor. Temelimiz, şahsiyetimiz, gururumuz olan ve kendisinin de bir parçasını teşkil ettiği «milli kültürümüz»ün savunulması, tanıtılması yolundaki gayretlerimizi destekliyor. Sağolsunlar, Allah daha uzun ömürler versin, bana yazdığı o kalemi tutan ellerinden öperim.

Babası, mücahit ve hürriyetçi bir gazeteci Mehmet Selim Bey'dir; ilk romanı «Küller»i Mütareke'nin felâketli günlerinde (1921) yayımladı. O devirlerin havası içinde baharın getirdiği 19 yaş duygularını bile reddeden «Git Bahar» şiirini ise, yine mütareke acıları içinde (1920) yazdı.

Halide Nusret'in «Geceden Taşan Dertler, Yayla Türküsü, Yurdumun Dört Bucağı, Ellerim Bomboş» adları ile dört şiir kitabı; «Küller, Sisli Geceler, Gülün Babası Kim, Beyaz Selvi, Büyükanne, Aydınlık Kapı» isimleriyle de altı romanı var. Hele öğ-

retmenlik yıllarını anlatan o zarif üslûplu, melekçe faziletler yüklü «Benim Küçük Dostlarım» adlı hatıraları...

1920'den 1977'ye kadar yayımladığı bu eserlerin hepsi de, Yaşayan Türkçemizin güzelliğinde, nâzenin eserlerdir. Hepsi de fikirleri, faziletli temleri, Türk aile ve örfüne, inancımıza bağlı telkinleriyle yeni nesillerin ruhlarına gıda, beyinlerine güç verecek ve hangi dallara tutunacaklarını gösteren eserlerdir.

Halide Nusret'in, edebiyatımıza, kültürümüze hizmeti o kadar da değil, bir de yetiştirdiği değerli kızı EMİNE IŞINSU (Öksüz) hanım vardır ki, bugünkü romancılarımız arasında, Tarık Buğra, Necati Sepetçioğlu, Sevinç Çokum ile beraber, ön safta bulunuyor. Hele «Çiçekler Büyür» adlı romanı başlı başına bir çığırdır.

Bir gazete yazısına, daha fazla edebi tafsilat koymak istemem' Yalnız, şiir sanatındaki yeri bakımından, çağdaşı «hececiler» arasında, seçkin ve asil kadın ruhunun olaylar, manzaralar, duygular karşısında değişik ve derin hislerini, Türkçenin en güzeliyle söyleyen bir şair olduğunu kaydederek geçeceğim.

1920 Mütareke baharının, 19 yaşındaki kadın ruhuna getireceği duyguları bile kendisine yasaklayan ve biraz da güzelliğiyle mağrur kadının bahara meydan okuyuşunu düşündüren, «Git Bahar» adlı şiirinden sizo iki kıt'a sunuyorum:

«Çoktl, bu gölgeli yolda gezinme
Bahar, bakışların yine pek sarhoş
Yanılıp gönlümo misafir inme,
Kapısı kilitli, mihrâbı bomboş
Mâ'bedidir orası, meyhâne değil.

Git bahar, git bahar uzaklarda gül!
Denize renginden bırak hediye,
Ufuklarda gezin, semâya süzül,
Sokulma kalbimo peymâne diye.
Gördüklerin kandil, peymâne değil.

Ve yıllar geçiyor, sene 1930'dur. Olgun kadın kalbinde, bahar özleyişi başlıyor. Halide Nusret Hanım, 1920'de hoyratça kovaladığı baharı, yine beşeri duyguların hâlisiyle bu sefer «Gel Bahar» şiiriyle, rica minnet çağırıyor:

Saçında baygın bir gül kokusu var,
Dudakların kızıl, karanfil gibi.
Gözlerinde gülsün mine ışıklar,

Sesinle büyüle çarpan her kalbi.
Bu hayat, zaten bir efsânedir, gel!

Ben mi çıldırmışım, sen mi delirdin?
Yalvaran sesimden bu kaçış neye?
Git, dediğim zaman koşar gelirdin;
Gel şimdi de inan bu efsâneye
Gönlüm hasretinle dîvânedir, gel.

Fakat duygular bir kere, şiirin ölmezliğine kavuşmaya görsün; kovulan bahar da, özlenen bahar da Zorlutuna'nın mısralarında yaşıyor; reddedilirken de, çağrılırken de, sevildiğini biliyor. Halide Nusret Hanımefendi'ye de şiiri gibi uzun ömürler...

(Tercüman — 11 Kasım)

1981'DE EDEBİYATÇILARIMIZI ANMA YAZILARI TÖREN VE TOPLANTILARI

* Basri Gocul
* Abdi İpekçi
* Ahmet Hamdi Tanpınar
* Orhan Veli Kanık
* Behçet Necatigil
* Kemalettin Kamu
* Ceyhun Atuf Kansu
* Nusret Hızır
* Cevat Fehmi Başkut
* Bedrettin Tuncel
* Aşık Veysel
* Şevket Süreyya
* Hasan Ali Yücel
* Mehmet Ali Yalçın
* Mahmut Özay
* Ümit Kaftancıoğlu
* Suut Kemal Yetkin
* Sabahattin Ali
* Yahya Kemal
* Mahmut Yesari
* Cahit Irgat
* Peyami Safa
* Fuat Köprülü
* Bedrettin Cömert
* Ahmet Muhip Dıranas
* Yakup Kadri Karaosmanoğlu
* Sait Faik
* Sadri Ertem
* Agop Dilaçar
* Bedri Rahmi Eyuboğlu
* Cahit Sıtkı
* Reşat Ekrem Koçu
* Ahmet Haşim
* Behçet Kemal Çağlar
* Ziya Gökalp
* Tahir Nejat Gencan
* İlhan Erdost
* Sevgi Soysal
* Mehmet Akif

Ölümünün 5. Yıldönümünde

TÜRK MİLLİ DESTANI OĞUZLAMA ve BASRİ GOCUL

Abdullah SATOĞLU

Balkan Harbi sırasında, Çorlu'nun Muhittin mahallesinde, bozguna uğratılmış istilâcı düşmanın geri çekilirken çevresindekilerle beraber yakıp külleştireceği önü bahçeli, tek katlı bir ev vardır. İçerisinde «Uzun» lâkaplı Arif Ağa'nın reislik ettiği 7 nüfuslu şöhretsiz bir aile yaşamaktadır. Yanmasından iki yıl evvel, 1910 senesi Mart ayının 15. ci günü, bu ailenin fertleri arasına ismini «Basri» koyacakları biri daha katılıyor..

Kundaklanıp yanına yatırıldığı anası Hamide Hanım ve diğer hâne sâkinleri kederlidirler. Çünkü talihsiz yavru dünyaya bir bacağı arızalı olarak göz açmıştır. Sol ayağının bilek altına düşen kısmı içe doğru kıvrıktır.

Bahtsız Basri, çile çekmek, acemcede darb-ı meselleşen «Kâşki merâ mâder nezâdi» yâni (Validem beni keşke doğurmasaydı!) sözünü sık sık tekrarlamak üzere doğmuş gibidir.

Yürürken aksatacak kusurlu hâli, emekleme çağından kurtulup da sokak çocukları arasına katılınca alaya alınır oldu. Bu alaya almalar onurunu sarsıyor, körpecik yüreğine elem dolduruyordu. İstihzâ konusu olmaktan kurtulma çâresini ancak inzivaya çekilmekte bulmuştur. Yeni evlerinin arkasındaki ağaçsız, çiçeksiz bahçede yalnız başına, yaşına uyar oyunlarla oyalanıyordu.

Hamide Hanım dini inançları köklü, gelenekçi bir kadındı. Bu durum karşısında türlü türlü Yaradan'a sığınıyordu. Topal oğlunu yatır yatır dolaştırdı. Ermişlerden medet ummaktaydı. Ne yazık ki, netice yüz güldürmedi. Nihayet telkin yoluyla tedavisi denendi: «Yürürken yere Allah diye diye düz düz bas; sana yeni yeni, cici patikler alacağız!» denildi. Vaatli öğüt tesirini hemen göstermişti., Küçüğümüz, duyduğu acıya aldırmaksızın yürüyorken, tabanının tamamını yere değdirmek için gereken gayreti harcamaktan geri durmuyordu. Ayağındaki biçim bozukluğunu giderecek egzersizleri, ya insansız odalarda, veya tenha bahçelerde yapıyordu. Her adımda cezbeli, zikirci dervişler gibi «Allah, Allah!» deyişi, hareketlerinin gizli takipçilerini melâllendiriyordu. Yıpranmadan değiştirilen süslü patikler düzgün yürüme uğrundaki sürekli çabasını gittikçe arttırıyordu.

Uzun müddetli bir direniş neticesinde, ayaktaki yumukluk göğsün sol tarafında hafif bir çöküntü bırakarak hâtıralaştı. Yü-

kardaki izahatı bizzat kendisinden dinlediğimiz Basri Gocul diyordu ki:

«Sakat doğmaklığım, beni, bir bakıma kazançlı eylemiştir. Semtimizde oturur, efendi giyinişli, ak sakallı bir ihtiyar zât, sokağımızdan gelip geçtikçe yanaklarımı okşar: YELESİZ ARSLANIM, TİMURLENGİM NASILSIN? İNŞAALLAH BÜYÜDÜN MÜ BİRŞEYCİĞİN KALMIYACAK. KOŞULARDA BÜTÜN AKRANLARINI ARKADA BIRAKACAKSIN! sözleriyle yanık bağrıma soğuk sular serperdi. Mektepte (Timurlenk) kelimesiyle tarihimizi şanlandıran bir destanlık cihangirin kastedildiğini öğrenmekliğim kalbimi (TÜRK MEFAHİRİ) ne karşı muhabbetlendirmiş ve bu muhabbetin gelecekteki san'at çalışmalarımı yönlendirmede mühim rolü olmuştur.»

Ayak sakatlığı dolayısiyle ufak yaşta verdiği çetin ve fakat başarılı irade imtihanı Basri Gocul'u «sabırlı, dirençli bir kişi» yapmakla birlikte, düşkünlere merhametli davranmıyan ZÜLUMCÜ ZÜMRE'ye karşı da öçlendirmiştir.

1927 yılında Edirne Ziraat Okulu'nu bitiren Basri Gocul 1937 de Öğretmenliğe başlamış, bu arada «Türk Epopesi»ni gerçekleştirmeye ve folklor araştırmaları yapmaya koyulmuştur.

1941 de «Türk Epopesi»ni ilk defa Türk Dil Kurultayında teşhir etmiş ve «Türkçemizin Özleştirilmesindeki hizmetlerinden dolayı 1944 yılında Türk Dil Kurumu tarafından 1.000.— Türk Lirası ile mükâfaatlandırılmıştır.

1940 da çevreyo tesir edebileceği ve «demagojik ifade taktiği ile halkı kolayca kandırabilir» bahanesiyle, kasaba okulundan 30 hanelı köye gönderildi. Bir yıl sonra Bursa'ya Akşemseddin Türbesi muhafızlığına, 1954 te de gayesini engelliyenlerin maksatlı tahrikleriyle Niğde Müzesine nakledildi. Zulümcüleri bununla da yetinmedi ve 1957 de zamanın Niğde Valisinin kanunsuz bir emrine muhalefetl yüzünden yeniden köy öğretmenliğine döndürüldü.

1957 de, gençliğin milli his ve heyecanını kuvvetlendirmek için Milli Eğitim Bakanlığı'nca yurdun çeşitli bölgelerinde «Hamaset ve Oğuzlama Geceleri» hazırlamakla görevlendirildi. Yine uzun sürmeyen bu görevdon sonra, Kayseri eski Belediye Başkanı merhum Osman Kavuncu, eserlerini daha kolay hazırlayabilmesi için Basri Gocul'un Kayseri Raşit Efendi Kitaplığında görevlendirilmesini sağlamış, ancak o zamanki bir kısım «hafif» yöneticilerin yeniden düşmanlığına hedef olunca, köyde çalışmak istemiş ve Ceyhan'a atanmıştır.

Basri Gocul'u Edebiyat alanında tanıtan ve ismini ölmezleştiren en önemli eser (11.126) mısra tutan «OĞUZLAMA» adındaki Türk Milli Destanı olmuştur.

«Adı ve kişiliği efsanelere karışmış, sözleri ve öyküleri en canlı tarih gerçekleri arasında yaşayan Dede Korkut'un anlattıklarını şiirleştirmiş değerli bir eser olan» Oğuzlama:

Doludur, dopdoludur
Yüreğimiz kin ile.

Uyanalım yiğitler
Uyanalım tan ile.

Becit biniş binelim
Biz Bayındır Han ile.

Sınırları geçelim
Yeni doğan gün ile.

Kır atlar boyalansın
Dökülecek kan ile.

Kükreyelim coşalım
İlk verilen can ile.

Terimizi silerken
Lime lime yen ile;

Çan sesleri basılsın
Banlanacak ban ile!..

tarzındaki Türk'ün şehamet örnekleriyle doludur.

Acırsam Türklük için harcadığım emeğe
İlkin babam tükürsün süt emdiğim memeye!

diyerek, gençliğinin en verimli çağını ve hattâ bütün ömrünü vakfettiği OĞUZLAMA'nın, Türk Dil Kurumu ya da Devlet tarafından bastırılması için girişilen bütün teşebbüsler maalesef sonuçsuz kalmış, yazarı da zaman zaman herlanmış ve hakir görülmüştür.

Şehname'yi yazdığı için Gazne Saraylarında altın ve mücevherle tartılan Firdevsi gibi, diğer milletlerin kendi destanını yazan şairleri nasıl himaye ettiklerini hatırladıkça:

Biçilmedi ektiklerim
Boşa gitti çektiklerim

diye hayıflanmış, fakat yine de azimle eserlerini yazmağa devam etmiştir.

Nasıl ki Almanların (Nibelungen)i, Fransızların (Chanson de Rolard)ı, Finlilerin (Kalevala)sı ve İranlıların (Şehname)si varsa, bizim de aziz şairimiz Basri Gocul'un «Gözlerini izlediği yolun aşılmadık duraklarına yöneltip, dizlerinin gücü tükeninceye kadar yürüyerek» üç kıt'ada at oynatan Türk Milletinin en eski epopesinden meydana getirdiği «OĞUZLAMA» gibi bir milli destanımız vardır...

Temmennimiz; merhum üstâdın kendi dar imkânlarıyla 1971 yılında 432 sayfa tutan ve üç ayrı kitap halinde bastırabildiği Türk Şehnamesi «Oğuzlama»nın, Milli Eğitim Bakanlığınca 1000 Temel Eser veya Çağdaş Türk Yazarları serisinde yeniden nefis şekilde bastırılmasının sağlanmasıdır.

Türkçeye olan derin vukufiyet ve kelime seçmekteki üstün maharetiyle, Tanrıdağ, Orkun, Filiz, Türkeli ve Aras gibi milliyetçi dergilerde yayınlanan şiirleriyle birlikte Basri Gocul 30 a yakın kitap çıkarmıştır.

Dünyaca tanınmış fikir adamı ve politikacıların güzel sözleriyle atasözü ve deyimleri şiirleştiren Basri Gocul, 1950 yılından başlıyarak Mevlânâ'dan yaptığı manzum tercümeleri de (En Güzel Şiirleriyle Mevlânâ) ve (Mevlâna'dan Seçme Şiirler) isimli kitaplarda toplamıştır.

(Gül Sevgisi Kalpto İken Acıtır mı Eli Diken), (Öldüğün Vakit Acından Tabutun Koz Ağacından), (Söndüreyim Derken Mumu - Sakalcağın Tutuştu mu?), (Gerekiken Yepelenmek - İstendim Topolonmok), (Biçilmedi ektiklerim - Boşa Gitti Çektiklerim) ve (Biçilecek Ektiklerim Boşa Gitmez Çektiklerim) gibi broşürleriyle, çeşitli tuşlamalarını ihtiva eden ve 10 kitaptan meydana gelen (Bal Yapıp Gül Koklasam - Azalmış Olmaz Tasam) isimli eserini de fasiküller halinde yayınlamağa muvaffak olmuştur.

Farsça ve Çağatayca'yı da bilen Basri Gocul, bunların dışında, tasavvufi önemi haiz olan bir eser daha hazırlamıştır ki (Mezarlıkta Şarkı Söyleyen Adam) adını taşıyan bu eserin ne safhada olduğunu ne yazık ki bilemiyoruz. Ümit ediyoruz ki, merhumun oğullarından Edebiyat Hocası olan Tancıl Gocul, Üstadın eserlerini daha derli toplu ve nefis baskılarla kitaplığımıza kazandıracak müessese ve merciler bulmakta güçlük çekmiyecek ve özellikle hiç yayınlanmamış eserlerinin gün ışığına çıkmasında ihmal göstermiyeceklir.

Basri Gocul'u, hayatı boyunca üzen çok olaylar olmuştur. Fakat O'nu ençok üzen birşey daha vardı ki o da:

Bursa «Hâkimiyet» Gazetesi'nin 9 Aralık 1972 günlü sayısında meşhur (!) Atiye Keskin'in, Basri Gocul'un kendisine gönderdiği bir kısım beyitlerini güya öven yazısına:

«Basri Gocul imzasıyla mektup yazan bir okuyucum...» diye başlamasıydı...

Oysa ki, Sayın Mehterbaşıoğlu'nun da belirttiği gibi; «Mazisi binbir türlü kahramanlıklarla dolup taşan Türk Milletinin destanı bugüne kadar yazılmamış, bu sahada ufak tefek denemelere girişenler ise, putlaştırdıkları şahısların destanlarını yazmışlardır. Bir-iki şahsın değil, fakat kocaman bir milletin destanını yazmak Basri Gocul'a nasip olmuştur...»

Tez gitmek gerek oldu
Hey hey hey, gerek oldu.

Kamçılar şaklayınca
Toz göğe direk oldu.

Kısa zaman içinde
Yakınlar ırak oldu.

Sınırların ötesi
Bizlere durak oldu.

Sanasın, düşman ekin
Kılıçlar orak oldu.

mısralarında da görüldüğü gibi, Türk'ün yurtsevgisini, savaş ve zafer aşkını, Türk şecaat ve hamasetini büyük bir sabır ve titizlikle işleyip destanlaştıran tek şair Basri Gocul olmuştur.

O Basri Gocul ki, gerçekten «tarih ve mukaddesat düşmanlığının moda olduğu, milli şuurun yok edilmek istendiği» devirlerde, Türk Edebiyatına ve Tarihimize Milli Destanımızı kazandırmıştır.

«Oğuzlama»dan sonra, daha çok «Taşlama» yazmağa özenen ve bu alanda da büyük başarı sağlayan Gocul'un: «Sende mi Britüs?» misali, nankör insanları «it»leştirmesi ne kadar yerindedir:

Bir itin ısırması düşürmez beni gama
Kapımda beslenmemiş olmaklığı şart ama!

Yine, insanlardaki menfaat hırsını ve zaafı ifade eden şu mısralardaki buluş ve san'at gücüne bakınız:

Değirmene soktunsa kara köpeği
Rengi beyaz olarak ara köpeği

Bir ara Milli Eğitim Bakanlığı yapan Sayın Orhan Oğuz'dan da umduğu ilgiyi göremeyince, O'na:

Orhan Oğuz, Orhan Oğuz
Bugün varsak yarın yoğuz!

diye iki satırlık bir mektup yazacağını söylemişti. Muhatabına ulaştı mı idi bilmiyorum.

Mensubu olduğu milletin kahramanlıklarla dolu tarihinden engin bir haz duyan Basri Gocul, sıhhatini ve bütün san'at gücünü ülküsü uğrunda feda etmiş, fakat korunması ve yardım edilmesi beklenirken ,aksine önüne çıkarılan engellerle yıpratılmak istenmiştir.

Milli Destan şairimiz Gocul, ne yazık ki kabrinin kitabesi için de:

Sevinçsiz yaşatılmış ŞEHNAMECİ bir şair
Bu mezara gömülmüş bulunuyor, ey zair!

mısralarını bırakarak, 9 Ocak 1976 Cuma günü Bursa'da vefat etmiş ve Emirsultan Kabristanında toprağa verilmiştir.

(Doğuş — Ocak)

●

USTAMIZ, AĞABEYİMİZ VEYA HER ŞEYİMİZ ABDİ İPEKÇİ

Ustamız, ağabeyimiz veya her şeyimiz Abdi İpekçi'yi yitireli iki yıl oluyor. Her geçen gün katlanarak yüreğimizi yakan acılarla dolu bir iki yıl... Türkiye'nin üzerinde acımasızca esen ve binlerce yaşamı söndüren korkunç terör fırtınası O'nu da aramızdan koparıp aldı. Tüm gazetecilik ve yazarlık yaşamında devletin sokağa egemen olmasını savunan İpekçi ne yazık ki, bugünleri göremedi. Hiç kuşkusuz devletin terörle bugünkü başarılı savaşımı ve hızla sokağa egemen olmaya başlamasını o da birçoklarımız gibi mutlulukla izlerdi. Ve ülkesi için yıllarca süren üzüntüsünden kurtulurdu. Ama olmadı. Devlet, o büyük kurbanını vermeden önce teröre karşı devletliğini gösteremedi.

İpekçi'nin yitirilmesi ülkede olduğu gibi dünyada da şok etkisi yapmıştı. Çünkü o, dünya çapında bir gazeteciydi. Uluslararası basın kuruluşlarında görevler almıştı. Oralarda ve çeşitli platformlarda Türkiye'yi temsil etmiş ve haklarımızı bıkmadan usanmadan savunmuştu. Geniş hoşgörüsü, insancıl yaklaşımlarıyla sevilmiş, saygınlık kazanmıştı. Bu nedenle O'na Türkiye gibi tüm dünya da yanmıştı.

Ölümünden sonra Yunanistan'da O'nun anısına bir yarışma

düzenlenmesi, İpekçi adının ne oranda saygınlık yarattığının en güzel örneğidir.

Abdi İpekçi saygı duyulan bir yönetmen, usta bir gazeteci, vefa sahibi bir arkadaş ve bulunmaz bir dosttu. Akıl almaz derecede çok çalışır ve daima iyisini, daha iyisini yapmak için çırpınırdı. Kafası hep ileriye dönük yaşardı. Bitirileni, eskiyi beğenmez, «Daha iyisini yapabiliriz» derdi. Ve daima da daha iyisini yapardı. Bu, O'nun bitmez tükenmez dinamiğiydi. İpekçi'yi İpekçi yapan özelliğin sırrı da buradaydı. Düşünen ve en iyisini ,en güzelini bulan bir beyindi.

Terör dalgası Türkiye'yi sarsmaya başladığı zaman buna ilk karşı koyanların başında yer almıştı. Teröre karşı tek silahı kalemiydi. Bıkmadan usanmadan kullandı kalemini. Hem de en etkin bir biçimde. Yöneticileri, terörü yönlendirenleri ve terörün içine itilen gençleri durmadan uyardı. Bu konuda etkinliği arttıkça terörün yayılmasını isteyenler, bundan çıkar umanların baş hedefi oldu. Ve terör kendisine karşı yalnızca kalemiyle savaşan bu usta gazeteciyi kurbanları arasına aldı. O'nu bildikleri tek ilkel yöntemle susturmayı planladılar ve bunda da başarılı oldular.

Oysa İpekçi geniş hoşgörüsüyle sokakta acımasızca ölüm kusan eli silahlı teröristlere karşı bile insancıl bir yaklaşımla bakardı. Terörün terörle susturulmasına karşı çıkardı. Toplumda barışın hoşgörülü yaklaşımlarla sağlanabileceğine inanırdı ve bunu savunurdu. «Devlet sokağa egemen olduğu zaman terörü önleyebiliriz» derdi.

İki yıl önce Türk basını yerl kolay kolay doldurulamayacak bir yazarını yitirdi. İpekçi gazeteciliğimize yeni ufuklar açmış, yenilikler getirmiş bir kişiydi. Milliyet'i Milliyet yapan mimardı. Türk basınının dışında Türkiye de büyük bir fikir adamını yitirdi. O'nu unutmak, O'nun yokluğuna alışmak gerçekten olanaksız.

Ama zaman yürüyor. Ve İpekçi'nin özlemini duyduğu, kalemiyle savaşını verdiği Türkiye'nin yaratılacağı günlere doğru yürüyor.

(Milliyet, Aktüalite — 1 Şubat)

ABDİ İPEKÇİ VE SANAT

Zeynep ORAL

Abdi İpekçi ve sanat... Bu iki sözcüğün bir araya gelmesini ilk anda yadırgayanlar olabilir. Hele yüreklerde ve akıllarda

«Abdi İpekçi ve demokrasi» / «Abdi İpekçi ve özgür düşünce» / «Abdi İpekçi ve çağdaş gazetecilik» vb. gibi tamlamalar bunca ağır basarken... Hele Abdi İpekçi'yi yakından tanıma olanağını bulamayıp sanatla ne denli içli dışlı olduğunu bilmiyorsanız... Oysa benim için, Abdi İpekçi ve sanat, yukarıdakiler denli gerçek doğal bir bütünleme. Bunu, ne Abdi İpekçi'nin yayınlanmış beş kitabından, ne gençlik yıllarında çizdiği karikatürlerden, ne de yaşamı boyunca sürdürdüğü resim çalışmalarından (evet, resim de yapardı) yola çıkarak söylüyorum. Yoo, hayır. Abdi İpekçi'nin sanatla içiçeliği, sanatla bütünlüğü yaşamdan, yaşamla içiçeliğinden kaynaklanıyordu: Bireyin, toplumsallaşma yolunda attığı bir adımdı sanat, onun için. Yoksa, öyle soyut bir kavram, bir «lüks», dost toplantılarına çeşni katan dedikodular toplamı falan değil...

Abdi İpekçi ve sanat... Nasıl toplumun ve bireyin özgürlüğünü, bağımsızlığını savunduysa hep, toplumun ve bireyin bir parçası olan sanatın da özgürlüğünü ve bağımsızlığını öylesine savundu sonuna dek «Sanatçısını yaşatmayan, toplum yaşamıyor demektir» diyerek... Bunun en güzel örneğini, bir yazar olarak yazdıklarında ve Genel Yayın Müdürlüğü görevini üstlenmiş biri olarak benimsediği tutumunda görüyoruz.

Abdi İpekçi'nin çeşitli tarihlerde sanat konularına ayırdığı «Durum» yazılarının ve röportajlarının çoğuna burada yer vermek olanaksız. İşte «Durum»lardan bir kesit:

11.1.1974: «Türkiye, yazdıkları yazılardan, yayımladıkları kitaplardan ötürü onlarca yıla mahkûm edilen kimselerin ülkesi olduğu süreçe, bütünleşmek istediği Batı âlemindeki kötü görüntüsünü değiştiremeyecektir.»

24.3.1975: «(Yazarlarımızın ve bir film yönetmenimizin Avrupa'daki başarısı üzerine) bu fırsatlardan yararlanmak üzere gereken desteği göstermek şöyle dursun, gözlerimizi kapadık, sırtımızı döndük, hiçbir şekilde ilgilenmedik. Sanatçılarımızı kendi kişisel çabalarıyla başbaşa bıraktık. Bununla da kalmadık. Onlara kendi ülkelerinde bir yığın zorluk çıkardık. Kimimiz kıskandı, kimimiz ideolojik açıdan baktı... Solcu tanınan sanatçıyı övmek, desteklemek vatan hainliği sayıldı... Oysa, onları yabancı basında övenler arasında sağcı gazete ve dergiler de vardı. Böyle milliyetçilik olur mu?»

9.1.1976: «Metin Erksan'ın çevirdiği Türk öykücüleri dizisinin televizyonda gösterilmesi yasak... Kadın-erkek eşitliği ile ilgili Forum programının televizyonda gösterilmesi yasak... Vedat Ne-

dim Tör'ün «Sahte Kahramanlar» oyununun Devlet Tiyatrosu'nda oynanması yasak... Yaşar Kemal'in, Rıfat Ilgaz'ın, Fakir Baykurt'un, Aziz Nesin'in, Çetin Altan'ın, Oktay Akbal'ın, Orhan Kemal'in, Bekir Yıldız'ın, Elâtun Cem Güney'in, Refik Erduran'ın, Mahmut Makal'ın, Tarık Dursun'un, Kemal Bilbaşar'ın, Kemal Tahir'in Cevat Fehmi Başkurt'un kitaplarını okullarda okumak yasak... Dickens'in, Sartre'ın, Dostoyevski'nin, de Montepin'in, Gogol'ün, Camus'nun dünya klasiği olmuş yapıtlarını da okumak yasak... Okunması, yazılması, seyredilmesi yasaklanmış daha bir yığın şey var bizim demokrasimizde. Bir de rejimimize «özgürlükçü demokrasi» diyenlerimiz var...»

5.10.1977: «Resmî Gazetede yayınlanan yeni bir yönetmelik ile sinemaya uygulanan sansür büsbütün ağırlaştırılmıştır... Ama onları (seks filmlerini) önleyeceğiz diye ya da o bahane ile, işe politika karıştırmak, çağdışı kalmış sansür yöntemlerini uygulamaya kalkışmak asla hoşgörülemez. Ve bu yüzden olanak bulduğunda sanat değeri büyük yapıtlar üretebileceğini birçok örneklerle doğrulamış Türk sinemacılığının çökertilmesine herhalde göz yummamak gerekir.»

23.8.1978: «Kapitalist toplumlarda varlıklı aileler yüzyıllardır sanatı ve sanatçıyı korumayı bir gelenek haline getirmişlerdir. Çağdaş Türk toplumunda korunan sanatçı, gazino sanatçısıdır... Bir özel tiyatroyu bir mevsim yaşatacak para, onlara bir gecede cömertçe dağıtılabilir. Bir gecelik sazdan, sözden duyulan zevk bir tiyatroyu yaşatmaktan alınacak hazza yeğlenir.»

İşte beş ayrı yıldan, beş alıntı. Acep geçerliliklerini daha kaç yıl korurlar

Binlerce okurun her sabah Abdi İpekçi imzasıyla okuduğu «Durum-lardan, gazete içinde, sanata karşı tutumuna. Sanat Dergisi'yle ilişkilerine geçtiğimizden, yazının bundan sonrasında «Abdi Bey»dir artık o...

«Abdi Bey çağırıyor.» Bu sözü her duyduğumuzda odasındayızdır. İşte bazı olasılıklar:

Duymuştur: (Bir yazar tutuklanmış, bir sanatçı işsiz kalmış, bir tiyatro kapanıyor ya da bir sanatçıya pasaport verilmiyor...) (Şaşardım, Abdi Bey, onca işiniz arasında nerden, ne zaman haber alırdınız böylesi şeyleri!) Abdi Bey'in ilk tepkisi «Biz ne yapabiliriz?» (yani gazete ya da Sanat Dergisi olarak) ve ardından hemen, «Peki. Ben ne yapabilirim.» Konuşulur, tartışılır, gazetenin ya da Abdi İpekçi'nin ne yapabileceği saptanır ve o yapılır. Kimi okura ayrıntı gibi gelebilecek bu tür olaylara Milliyet

gibi koskoca bir çarkı döndürürken eğilmenin ne denli önemli olduğunu bilmem vurgulamak gerek mi?..

Günlerden cumaysa, baskıdan çıkmış haftalık Sanat Dergisi masasında demektir. Akşama dek bizim odaya «Abdi Bey çağırıyor» haberi gelmezse, yaşasın, dergiyi beğendi demektir. «Abdi Bey çağırıyor» sa: Sorar da sorar: «Şu haber niye girmedi? Bu sergi niye yok? Bu büyüttüğünüz olay bunca önemli mi?!» (Yine şaşardım: Onca yoğun çalışmalarınız arasında nasıl da vakit bulurdunuz sıcağı sıcağına dergiyi karıştırmaya?) Sorularını yanıtlamak için eldeki tek ipucu ondan sık sık duyduğumuz, «Beni ikna edin» sözüdür. Tüm önyargılardan uzak, bir öğrenci gibi dikkatli, bir çocuk gibi inanmaya hazır, bir usta gibi hoşgörülü ve Abdi İpekçi gibi dengeli ve sağduyulu dinler. Sorar, söyler, yine dinler. Ta ki ikna oluncaya dek... (Sizin gibi olağanüstü ikna gücü olan birini ikna etmek ne güçtür bilemezsiniz Abdi Bey. Biz bildiğimizden mi neden her satırın, her çizginin hesabını size verebilecekmişçesine hazırlıyoruz dergiyi.)

«Abdi Bey çağırıyor» Odasındayız...

Başka olasılıklar: Abdi Bey, bir akşam önce gördüğü filmi, tiyatroyu, sergiyi, dinlediği bir konseri anlatıyor. Başyazar ya da Genel Yayın Müdürü olarak değil. Tiyatroya, sergilere, konserlere, sinemaya gidon insanların paylaşma tutkusuyla, coşkusuyla! Yok eğer bu konuların birliyle ilgili bir yazı yazacaksa, o zaman durum başka: En ince ayrıntısına dek konunun uzmanlarıyla görüşecek, tartışacak, ondan sonra yazacaktır... Abdi Bey, genç bir sanatçıyı mı tanıdı: «Birileri var bu ülkede, biz niye bilmiyoruz?» Dergiye bir övgü mü geldi: «Bana değil, onlara söyleyin, onların dergisi bu...» Ve sanata her darbede: «Sanatçısını ve sanatını yaşatmayan toplum, yaşamıyor demektir.»

«Abdi Bey çağırıyor.» Odasındayız...

Gazeteye ya da dergiye girmesi için bir sanatçıdan «dost ricası.» «Şuna bir bakın bakalım» der. Bakarız. O yazı, o haber, o «rica»ya kullanılır ya kullanılmaz Sorar: «N'oldu o yazı», «Kullanmadık Abdi Bey. O yazı dergiye göre değil. Kullansak, Sanat Dergisi, sanat dergisi olmaktan çıkar.» Yine ikna etmek sorunu... «Haklısınız... Elbet bir bildiğiniz var. Zaten dergi sizin derginiz.»... Ve bir daha o yazının, o «rica»mn sözü edilmez. (Teşekkür ederiz Abdi Bey.) Gazetecilikle yakın ilişisi olmayanlar, bu iki üç satırın önemini kavramayabilirler. Genel Yayın Müdürünüz size bir yazı verecek ve siz kullanmayacaksınız. Olacak iş mi bu! Başınıza ne sorunlar açabilir böyle bir olay.

«Abdi Bey çağırıyor.» Odasındayız...

Sanat Dergisi'ne ilişkin bu sözü ilk duyduğumuzda 1972 yazıydı... Aradan yıllar geçti. Derginin sürdürülmesi mi, yoksa kapatılması mı gerektiği çeşitli dönemlerde yeniden tartışıldı. Her seferinde odasındaydık. Ve her seferinde Sanat Dergisi'nin baş savunucusu, sürdürülmesinden yana ağırlığını koyan Abdi Bey'di. «Gayret çocuklar, ben yanınızdayım.» (Bundan sonrası için gayret, çabayı bin kat çoğaltmak zorundayız Abdi Bey. Çünkü siz bizimlesiniz. Ve sizin derginizi yaşatmak gibi bir görevimiz var.)

(Milliyet, Aktüalite — 1 Şubat)

ABDİ'NİN ÖLÜM YILDÖNÜMÜ

Çetin ALTAN

Yakın tanıdıklarımızın ölüm yıldönümlerinde, zaman freninin beni onlardan uzaklaştırmakta mı, yoksa onlara doğru yaklaştırmakta mı olduğunu düşünürüm hep...

İkisi de doğrudur.

Eski anılar, birlikte geçirilmiş akşam yemekleri, konuşmalar, kahkahalar, tartışmalar, telefonlaşmalar, belleğin yeteneklerinden yavaş yavaş sıyrılarak takvim yapraklarının rüzgârlarıyla soluklaşmaktadır. Ve bu soluklaşmayla düz orantılı olarak fren «geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan ve arkasında güneş doğmayan büyük kapı...»ya doğru yaklaşmaktadır.

Çağdaş bir düşünür, geçenlerde:

Ölümün en doğal olanı dahi bir cinayettir, çünkü sonsuza dönük düşünceyi bir yerde bitirip yok etmektedir, diyordu.

Ya bir de Abdi'ninki gibi doğal olmayan ölümler...

Bir köşe başında, bir arabanın içine doğru uzanan bilinmez bir namlu ve bir yaşamı, o an, orada söndüren kurşunlar...

Üç gün önce karşılıklı konuştuğun bir dostu, üç gün sonra ölüler bahçesinde taze bir tümsek olarak görmek...

Hiç kuşkusuz bir başka açıdan, ölüm de doğum kadar olağandır. Ancak bu olağanlık, yaşama yaşamdan soyutlanarak baktığın zaman geçerlidir. Yoksa kişinin kendi serüveninde, ne doğum olağandır, ne de ölüm... O kadar olağan olsa, en büyük sevinçle acı, son hudut olarak bu iki paranteze gelip dayanmazdı.

*

Abdi'nin gazetede oraya buraya asılmış büyük boy portre

lerine bakıyorum arada bir...

Dudaklarında belli belirsiz kırık bir gülücük gölgesi görüyorum. Kendisinden çok daha sonraya kalan kırık bir gülücük gölgesi... Belki de tüm yaşam öykülerimizin özeti...

Ne kadar ölçülü biçili ve rahatsız etmeyen bir akıl cımbızıyla konuşurdu.

Benim lunapark poligonlarının şangır şungurtusuna benzeyen dışa dönük kişiliğimle, onun kuyumcu işi bir minyatür görüntüsündeki kişiliği yanyana geldiğinde, genellikle seyircilik ona düşerdi... Ve aklıma ne gelirse söylediğimi bilir, ama bunu ne yadırgar, ne de buna şaşardı...

Bir gün:

— Benim yerimde olmak istemezdin değil mi, diye sormuştu...

Bu soruyu durup dururken neden sormuş olduğunu hâlâ çözmüş değilim...

Belki kendi dalgalı esintili ve o ölçüde kahırlı sürprizlerle dolu yaşamımı, onun düzenli disiplinli, içten fırtınaları görünmez ürpertili yaşamıyla değiştirmeyeceğimi sanmıştı...

Değiştirir miydim, değiştirmez miydim, yanıt bulmuş değilim. Çünkü her iki değişik yaşamın da neden öyle olduklarının gerekçelerini bulmuş değilim...

*

Abdi'nin en geniş kavisli yanı, uygar ve insancıl oluşuydu. Sanata ve sanatçıya da, sıçan yuvası hesaplardan uzak olarak yakındı.

Resme olan gizli tutkusu, belki yazıya olan tutkusundan da ötedeydi... Mekânı kullanışındaki özen de sanırım oradan gelirdi.

Tanıdığım kalemler arasında bohem yaşamına en uzak görünüp de, o yaşama en yakın dokuyu taşıyan da yine oydu...

Bunu konuşurduk kendisiyle... Küçük bir sesle:

— Bilmem ki, derdi...

Bir köşe başında bir arabanın içine uzanan bilinmez bir namlu...

Abdi'nin yaşamıyla, tâ okul yıllarından kopup gelen anılar birikimini de en tatlı yerinde kesen ölüm...

Ölüler bahçesinde bir sade mezar...

Arkada kalmış fotoğraflardaki belli belirsiz kırık bir gülücük gölgesi...

Zaman treninin eskilerden uzaklaştıkça, eskilerde yaşayanlara yaklaşan hızı...

(Sanat Dergisi — 1 Şubat)

●

«TANPINAR ÇOK CEPHELİ BİR ŞAHSİYETTİ»

Mehmet KAPLAN

Gördüğünüzü sanmam, eğer Ahmet Hamdi Tanpınar'ın **Beş Şehir** adlı kitabındaki «Bursa'da Zaman» yazısını ve bu adı taşıyan şiirini okumadıysanız. Bakmak başkadır, görmek başka şeydir. Sanatçı tabiata, insana, şehre sadece bakmakla kalmaz, onun mânâsını, ruhunu da görür. Bundan on dokuz yıl önce 24 Ocak 1962 yılında dünyaya gözlerini yuman Ahmet Hamdi Tanpınar tabiatın, insanın ve medeniyetin derin mânâsını anlayan ve anladıklarını güzel bir üslûpla anlatan büyük bir yazardı. Türk edebiyatında medeniyet hazinesi demek olan Türk şehirlerini O'nun kadar seven, tanıyan ve ruhuna nüfuz eden başka bir yazar tanımıyorum. O, **Beş Şehir** adlı kitabında sadece Bursa'yı değil, İstanbul'u, Ankara'yı, Konya'yı, Erzurum'u da anlatmıştır. Bu yazıları okuyanlar alelâde bakışla, kültürlü bir sanatçı bakışı arasındaki farkı açıkça görürler.

Geniş okuyucu kütlesinin eserlerini yakından tanımadığı Ahmet Hamdi Tanpınar, çok cepheli bir şahsiyetti. Şiir, roman, hikâye ve deneme sahalarında tekrar tekrar okunacak ve her okuyuşta insanın ruhunu zenginleştirecek eserler verdi. 1939 yılından ölümüne kadar Ahmet Hamdi Tanpınar'ı yakından tanıdım. Günlük hayatında da eserleri gibi ışık saçan, sevgi ve neşe dolu bir şahsiyete sahipti. Halbuki fakir yaşadı ve fakir öldü. Maddî yoksullukla ruh zenginliğini birleştiren birçok insan tanıdım. Tanpınar bunlardan en yücesiydi. Kira ile oturduğu evinin önünde bir salkım ağacı vardı. Bu ağaç onun için âdeta kâinatın aynası idi. Tanpınar'ın şiirlerini okuyanlar, bu büyülü bakışın birçok örneklerini görürler. Fakat onları okuyarak geçmemek, üzerinde durmak lâzımdır.

Tanpınar Huzur adlı romanında kendi hayatının ızdıraplarını, meselelerini, özleyişlerini, buhranlarını anlatmıştır. Fakat romanında yalnız o yoktur. Türk tarihi, Türk medeniyeti, Türk muhiti, İstanbul ve Tanpınar'ın yakın çevresi vardır. Tabiî olduğu gibi değil, değiştirilmiş, üslûplaştırılmış olarak. Saatleri Ayar-

lama Enstitüsü adlı romanında ince bir alayla Türk toplumunun sosyal meselelerini, çeşitli insan tiplerini tasvir eder. Yalnız Türk edebiyatında değil, dünya edebiyatında da baş köşede yer alacak eserlerden biridir. Tanpınar'ın bu iki roman dışında, son şeklini almamış, başka romanları da vardır. Tanpınar titiz bir yazardı. Eserlerini kuyumcu gibi işlerdi. Abdullah Efendi'nin Rüyaları, Yaz Yağmuru adı altında toplanan hikâyeleri başka Türk yazarlarında görülmeyen psikolojik bir derinlik ve güzelliği haizdir.

Tanpınar sanat, insan psikolojisi ve cemiyet meseleleri ile ilgili bir hayli deneme de yazmıştır. Derin görüşleri ihtiva eden bu makaleler Yaşadığım Gibi ve Edebiyat Üzerine Makaleler adları altına toplanmıştır. Tanpınar'ın XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi bu devre ait edebiyat kitaplarının en orijinalidir. Yıllardan beri Türk üniversitelerinde okutulan bu eserinde Tanpınar, Tanzimat devri yazarlarının hayat ve eserlerini tarihi ve sosyal zaviyeden inceler. Yahya Kemal Beyatlının talebesi ve daha sonra da yakın arkadaşı olan Tanpınar, onun hakkında da çok güzel tahlili bir eser yazmıştır.

Tanpınar'ın ölümünden sonra, Doç. Dr. Zeynep Kerman, dostlarından elde edebildiği mektuplarını neşretmiştir. Bu mektuplarda Tanpınar'ın hayatına, çevresine, şahsiyet ve karakterine dair bir hayli bilgi vardır.

Tanpınar'ın eserlerine karşı ilgi duyanlar, sadece onu değil, onun vasıtasıyle Türk tarihini, Türk medeniyetini, Türk edebiyatını, tabiatı, insanı ve sanatı da tanımış olurlar. Bence Tanpınar, Cumhuriyet devrinin en değerli yazarlarından biridir. Onu okuyanlar dünyaya başka bir gözle bakarlar.

(Tercüman — 2 Şubat)

●

ORHAN VELİ

Vedat GÜNYOL

Orhan Veli öldüğünde gencecik bir adamdı. Otuz altı yaşındiriliğinde yaşıyor bugün, şiirleriyle olduğu kadar, resimlerine yansıyan görünümüyle de. Çok yakınında, diyelim bir içki sofrasında, bir arada bulunamadım onunla, şöyle doyasıya bir karşılıklı söyleşimiz, yârenliğimiz de olmadı. Ankara'da sık sık görürdüm onu, uzaktan yakından karşılıklı selâmlar çakarak birbiri-

mize. Bugün bana, onu dış görünümüyle anlatıver deseler, Sait Faik'in şu tanımını yinelemek isterim: «İki incecik bacak, kısaca bir trençkot; kanarya sarısı bir kaşkol, müselles (üçgen) bir yüz, şişirilmiş bir göğse benzeyen bir sırt, —denebilirse— ergenlik bozuğu bir yüz.»

Bir kez de, İstanbul'da Kadıköy vapurunun ikinci mevkiinde karşılaşmıştık. Yanıma gelip oturmuş, o günlerde Yücel dergisinin bir soruşturması için ondan karşılık istemiştim. O günden bende kalan izlenim, onu yakından tanıyanların «çelebi» diye nitelendirdikleri bir öz varlığın bir saygılı, bir içten sanatçının (Sabahattin Eyuboğlu'nun deyimiyle) «ışıklı, düşünen gülüşlü» bir şaire yakışan bir izlenimdi.

Orhan Veli'yi, ilk kez, Orhan Burian ile selâmladık, Yücel dergisinde çıkan ortak bir yazıyla. Yazının başlığı «Sanatın Başı Şaşmadır» idi.

Orhan Veli'nin, iki şair arkadaşıyla birlikte çıkardığı ve önsözünü yazdığı Garip adlı yapıttı konumuz, Neydi garip olan bu şiirlerde? Alışılmışı hiçleyerek, şiiri eski kalıp ve klişelerden, hele hele «şairanelik»den, yıpranmış benzetmelerden temizleyip, saf ve yalın bir anlatıma, duyuma kavuşturmak. Orhan Veli'nin kendi açıklamasıyla, böylesi şiirlerin garipliği, okuyucunun, şiiri kendisine öğretilen koşullar içinde arama alışkanlığından geliyordu.

Başta Orhan Veli olmak üzere, Garipçiler eski şiir geleneğini yıkıp, yepyeni bir yola sokmak istiyorlardı Türk şiirini. Şair Mehmet Başaran, bir yazısında şöyle diyor:

«Yeni türle açmaya çalışan bir çiftçiye benzetirim Orhan Veli'yi bu. Gayri yozlaşmış, verimi azalmış, alışılmaktan başkasını getirmeyen alanı değiştirmeğe gereğini duyar. Elinde kazma, kolay değildir işlenmemiş yerleri ekilir duruma getirmek... O güne değin, güzel, yararlı bellenenleri, vazgeçilmez sayılan şeyleri bile kökler çıkarır. Sınır taşlarını kaldırıp atlar. Hatta biraz kolaycılık yapar bunu. Eskicileri çileden çıkarır; babadan görmelerle yetinenleri şaşkına çevirir.»

Garipçilerin yarattığı ilk şaşkınlık, şiirden ölçüyü, uyak'ı kapı dışarı etmeleriyle başlar. Bakın ne diyor aşağı yukarı Orhan Veli, Sait Faik'le yaptığı bir konuşmada: Ölçüsüz uyaksız şiir, güçlüğü doğrudan doğruya şiirde aramak olanağıyla, daha doğrusu zorunluğuyla karşılaştırıyor. Bu zorunluluk da şiirin çevresini genişletiyor.

Orhan Veli, Picasso'nun resim alanında yaptığını, Türk şii-

rinde yapmıştır diyebiliriz. Başlangıçta, kimi tablolarıyla klasik resmin ustaları arasında yer alabileceğini ispatlamış olan Picasso, önce sadece kübizm, sonra analitik kübizm denen akımın başını çeken bir ressam olarak yaptığı tabloları ile nasıl bir şaşkınlık yaratmışsa, Orhan Veli de, Divan şiirini, aruz kalıplarını çok iyi bilen ve ilk şiirlerinde —heceyle de olsa— yetkin örnekler veren Orhan Veli de Garip'deki şiirlerle o türden bir şaşırtıcılığa yol açmıştır. Bu şaşırtıcılık da, Türk diline ve şiirine, Yahya Kemal'le başlayan, Nâzım Hikmet'le daha bir artan tazelik, bir rahat nefes alma olanağı getirmiştir.

Orhan Burian'la Garip'i eleştirirken, Garipçilerin tutumunu «Sanatın Başı Şaşmadır» sözüyle özetlemiştik. Oysa, sonradan görecektik ki, Orhan Veli için sanatın başı yalnız şaşma değil, daha çok sarsmadır, büyük sanatçıların yaptığı gibi. Nitekim, 1949'larda çıkardığı Yaprak dergisinde ve ondan az önceki şiirlerinde, toplumsal yergiye yönelerek, sanat yoluyla sarsmaya, kafalarda bilinç yaratmaya çalışacaktı. Çünkü, Orhan Veli, Yaprak'ı doğru bildiği düşünceleri savunmak için çıkarıyordu.

Orhan Veli'nin şaşırtma dediğimiz dönemine şöyle bir dönelim yeniden. Şiirde ölçüyü, uyakı, şaireneliği atıp yerine saflığı, yalınlığı getirirken, bir yandan da, Divan şiirinin alışılagelmiş şiir türlerini tepetaklak edip, aynı ad altında, gündelik sözlerle kısa, alaylı şiirler yazıyordu. Örnek mi istersiniz. Alın size Kaside adlı şiirini. Hani, Divan şiirinin büyük ustaları Nedim'lerin, Nef'i'lerin vb., çoğu büyük kişileri, padişahları, sultanları övmek için, o en tumturaklı dizelerle döktürdükleri kaside var ya, bakın nasıl bir yola dökülmüş O. Veli'de:

Elinde Bursa çakısı,
Boynunda kırmızı yazma;
Değnek soyarsın akşama kadar,
Fulya tarlasında.

Ben sana hayran,
Sen cama tırman.

Gelin şimdi, Orhan Veli'nin bizlere neler getirdiğini özetleyelim bir bir. Bir kez, sadelik, yalınlık, cicili bicili süslenmelerden arınmış halk türkülerindeki zengin bir söyleyiş damarından yararlanan sıcak bir şiir dili getirmiş, alışılmışa kapılarını kapayarak ve şaşırtarak. Sonra basit insnları, yaşamlarında «büyük mânevi acıları olmayan», örneğin nasırından acı çeken, yoksulluklar içinde kıvranan, örneğin rakı şişesinde balık olmak isteyen ef-

kârlı insanları, küçük insanları sokmuş şiire, söyleyişine doyum olmaz tadlar katarak.

Sonra ne yapmış Orhan Veli? Dünyayı, doğayı şaşa şaşa sevmiş ve şaşırtarak sevdirmiş bize. Alın size, dünyayı biz insanlara sunan o güzelim şiiri:

Deli eder insanı bu dünya
Bu gece, bu yıldızlar, bu koku
Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç.

Orhan Veli'nin en yakın dostu Sabahattin Eyuboğlu şöyle diyor:

«Şaşırtmak en büyük keyfi idi Orhan Veli'nin. Denize, gökyüzüne de insanı şaşırttığı için saygısı vardı. Oynuyordu gerçekler ve kelimelerle, ama öylesine ciddiye alınan, insanı bayağılıklarından sıyıran, gerçeklerin ve kelimelerin kabuklarını kıran bir oyundu bu. Nice şiirler, herkesin kullandığı deyimlerin, o kapalı kutuların içinden kimselerin ummadığı anlamlar uçurtma ustalığıdır.»

Yazımı, yine Sabahattin Eyuboğlu'dan aldığım şu satırlarla bitireyim izin verirseniz:

«Tek insan hallerinden insanlığın haline doğru: Orhan Veli'nin şiirinde gittikçe beliren yöneliş buydu. Bu yöneliş onu bir yandan yeterli şiir kaynaklarına, bir yandan da dünya şiirine bağlıyordu. Onunki kadar memleket kokan şiir az bulursunuz; bununla beraber dünya şairleri arasına en kolay katılabilecek şairlerimizden biri de Orhan Veli'dir. Rumelihisarı'nda yeniden türkü söylemeye başlayan bu garip kişi Türkçeyi insanca söylemesini biliyordu.»

(Yazko — Ocak)

ŞİİRİMİZİN KORKUSUZU

Vivet KANETTE

Olgun şairleri sevenlerin büyük şair saymadıkları 36'sında ölmüş Orhan Veli'nin bu yıl otuzuncu ölüm yıldönümü. Çünkü herkesin bildiği gibi zaman süratle akmaktadır ve sanat uzun da olsa hayat kısadır.

Bu yıldönümünden çok önce edebiyatımızın mermer sütunları, Orhan Veli'yi kimi zaman, başkalarına yollar açmış ama şiiri küçük ve şirin biri, kimi zaman dikkat çekmek için gün düzünü gecesine katmış bir delikanlı, kimi zaman «asıl» şiirini

yazmaya yeni başlamışken ölmüş şair olarak tanıtmışlardır. Bu son savı yürütenler, Orhan Veli'nin günümüzde nasıl yazabileceğini sezgileriyle kestirebilmekte yalnız yaşarken herkesi şaşırtmış bir şairin yaşasaydı yine herkesi şaşırtabileceğini hesaba katmayı unutmaktadırlar. Onların Orhan Veli'den sevdikleri birtakım şiirler vardır zaten Pırpırlı, Pireli ve özellikle Karşı kitabında toplanmış, şairin, istese kendisinin de doğaseverlik ve insanseverlik yapabileceğini kanıtladığı şiirlerdir bunlar: Merhabalar sizin için / Sizin için sallanan direkler / Günlerin isimleri / Ayların isimleri / Kayıkların boyaları sizin için / Sizin için postacının ayağı / Testicinin eli / Alınlardan akan ter / Cephelerde harcanan kurşun.

Gün doğmadan / Deniz daha bembeyazken çıkacaksın yola / Kürekleri tutmanın şehveti avuçlarında / İçinde bir iş görmenin saadeti / Gideceksin.

Garip dönemi daha çok, unutulması gereken bir gençlik afacanlığıdır ama neyse ki tehlike atlatılmış, Orhan Veli de nihayet biraz herkese benzemiştir. Çünkü o son dönemlerin şiiri, sonunda güzel şiirler antolojilerine girmeye hak kazanırken bu arada dirilik ve ödünsüzlüklerinden yitirirler.

1937'de Orhan Veli, yeni kurduğu estetik anlayışına dayanarak en sert ve şaşırtıcı şiirlerini yazdığında 23 yaşındaydı. Bir genç zeka ve doğrusu ne fırtınalı Tartışıldığı gibi Orhan Veli'nin şiirlerinden önce acaip şiir yazılmış, yazılmamış ne önemi var, madem onları bu kadar benzersiz kılan acaiplikleri değil, zekanın ve sanatsal soğukkanlılığın şiirleri iç dünyaların açılıp saçılışına, birinci derecedeki anlatımlara sot çekişin şiirleri oluşlarıdır. Hayatta alkolü çok sevmiş bu adam şiirimizin en ayık şairidir belki. Nerdeyse bir çilleci, bir kendi kendisinin eziyetçisi gibi kolay yakalanabilecek müziğe, kafiyeye, sıfata, şiirselliğe, kolay varabileceği her şeye sırt çevirdi.

Yolculuk niyetinde doğilim / Fakat böyle bir iş yapmaya kalksam / Doğru İstanbul'a kollrim. / Boni Bobok tramvayında görünce / Ne yaparsın acaip? / —Mamafi söylediğim gibi / Yolculuk niyetinde değilim!..

Şimdi evime girsem bile Biraz sonra çıkabilirim / Madem ki bu esvaplarla ayakkabılar benim / Ve madem ki sokaklar kimsenin değil.

Gemliğe doğru / Denizi göreceksin; / Sakın şaşırma.

Vardığı sade ilk el uzatışta teslim olan doğal sadelik değil, reddedişin, direnmenin, tenezzül etmeyişin sadeliğiydi. Bunu ilk

Nurullah Ataç gördü: «(Orhan Veli) biliyor ki kendini duygulara bırakıp içli, hani şu samimi denilir çeşidinden şiirler yazmak kolaydır, sanat ise zordur, seçme ile çabalama ile varılır ona.» Boynin en önemli duyu organımız olduğunu yürümüze vuran bu kendini kapıp koyvermemenin şiiri, Ataç'ın ileri sürdüğü gibi soyluydu, bazıları onu afacan ve şirin bir şiir olarak tanıtmaya çalışsa da. Orhan Veli basit sözcüklerle kurduğu bu iddialı, burnu havada şiirle birlikte Türk okuruna, kendi başlarına güzel ve anlamlı sözcüklerin bir şiiri basitlik, baygınlık ve bayağılıktan kurtarmaya yetmediği düşüncesini anmağan etti. Onda sözcüğün güzelliğinden caymak bir yetinme değil, bir iddia, bütünün çıplak değerine vurmak için, kısa vadeli güzelliğe sığınışı küçümsemektir: «Tuğla güzel değildir. Sıva güzel değildir.» diyordu Orhan Veli, ama bunlarla yapılan bir binanın güzel olabileceğini, oysa agat ve gümüşten yapılmış bir binanın, maddelerinin taşıdığı güzellik dışında bir güzellik taşımadıkları zaman sanat eseri sayılmayacaklarını söylüyordu.

Kimileri Orhan Veli'nin mısra ölçü vb. gibi şiir koşullarını kendi boyunduruğuna almayıp onlara karşı çıkarak büyük bir yanlış yaptığını söylediler. Oysa sanatsal devrimlerin akıllı uslu olmaları gerektiğine dair bir kural yoktur. Bilgeliğin ve büyük olgunluğun yerleştiği yere biraz yüreksizlik de gelir ve çoğu koz orada yenilik kolay yeşermez. Orhan Veli hiçbir şeyi kollamadan, büyük ihtilalcilerin cüretiyle ve şiirinin basit, kolay bir şiir sanılması tehlikesini de göze alarak şiirimize bir korkusuz olarak girdi. Bu girişin ödünsüz ve aşırı Garip'i, Orhan Veli'nin üzerine büyük şimşekleri ve sevgileri çeken dönem, en çarpıcı dönemidir.

Eski şiirle dalga geçmişti ama dalga geçtiği yalnız o değil, yeniyi, şimdiki ve belki geleceğinkiydi. Böylelikle bir Dalgacı Mahmut için, en önemli olanın bile başka bir açıdan önemsiz olabilirliğini kanıtlamıştı Orhan Veli. Rakı şişesine balık olsam, Lapinaların en harelisi, cımbızlı ve nasırlı satırlar, Orhan Veli'nin salt eski şiirle hesaplaştığını kanıtlamadıkları gibi, gerçek ve özgün yıkıcılığın bir yapıcılık türü olduğunu kabul ettiğimizde çağdaş şiirimize ön kapıdan girerler. Orhan Veli'nin büyük kışkırtıcılığının simgeleridir onlar.

Şiirleri benzemese de, kışkırtıcılığı, gösteriş sevdası, sarı atkısı ve efsaneleşmesiyle nasıl Mayakovski Sovyet şiirinin çılgın delikanlısıysa bizim şiirimizin çılgın delikanlısıdır Orhan Veli.

İlya Ehrenburg anılarında bir damla kan görmeyo duyu

namayan Mayakovski'nin devrim öncesi burjuvaların gittiği bir kahvenin iç duvarına «Çocukların nasıl öldüğünü seyretmeyi severim» mısraını yazdığım aktarır. İşte Mayakovski'nin sahte insancılların tepe tepe anlamlarından boşalttıkları, bozuk para gibi harcadıkları şefkat sözcüklerine baş kaldırışı ve sahte acımayla alayı. Sevgi nasıl bazen, Mayakovski'deki gibi, sahteye karşı duyulan öfkeden ve utançtan gaddarlık görünümüne bürünür ve en etkili o zaman olursa bazen de Orhan Veli'deki gibi derin kuyulara en dalgacı iplerle inilir.

İlya Ehrenburg'un bir başka şaire yaklaşımındaki dikkatliliğe özene, inceliğe karşı bizim bir yazarımızın, Orhan Veli'nin şiir okurken masanın üzerine boylu boyuna serilişini, gösteri ve gösteriş sevdasını bir «gemisini yürütmeyi bilmek» olarak yorumladığını görürüz. Yalnız bu yazar nedense O. Veli'nin pardesüsüz kışlarını ve genç ölümünü de mi aynı bilgilere borçlu olduğunu belirtmez. Oysa yaşamlarını hasıraltı hasır üstü ufak gösterişler üzerine kurmuş nice edebiyat memurunun karşısında Orahan Veli'nin şiiri gibi aşırı ve büyük boyutlu gösterişi, alabildiğine yürekli ve dramatik görünür.

Orhan Veli'nin şiirinde dram da olmadığını ileri sürdüler. Tabii dramı bir şiirsel tat ve öge olarak hiçbir zaman kullanmadı Orhan Veli. Onun şiirindeki ve yaşamındaki dramatiklik, büyük riskler almış serüvenlerin dramatikliğidir. Dili alıştığımız dram dili olmasa da: 1914'de doğdum / 15'de konuştum / Hâlâ konuşuyorum. Lakırdılarım ne oldu / Gökyüzüne mi gitti? / Belki de hepsi geri gelecek / Tayyare biçimine girip / 1939'da 21.8.1942 / Cumhuriyet Han'ında / Ne güzel bir geceydi / Sabaha kadar yağmur yağdı Güneş doğdu, ufuk kana boyandı / Çorbam geldi, sıcak sıcak / Kamyon geldi kapımıza dayandı. —Karnım tok / Sırtım pek / Ver elini Edirne şehri.

İşte, samimiliği meslek edinmişlerin karşısında Orhan Veli, samimiliğe tenezzül etmemiş ve yolu benzersiz bir şair olarak durur. Tarzının en çarpıcı örneklerini Garip'te ve ona yakın yıllarda verdi. Oysa kendisi ,sonraki şiirlerde daha ustalaştığım kabul ediyordu. Ustalığı özgünlük ve yırtıcılıktan çok daha önemli sayan bir edebiyat anlayışına karşı direnmek zordur. Belki Orhan Veli de şiirinin basit ve kolay sanılmasından bıkmış, kabul edilmek, biraz daha herkese benzemek istemişti.

Belki, biraz yılgındı ve çok erken gelen ölümünden önce ondan bu kadar söz etmesi, hüzün ve aceleyle, ölümün gelişini duymasından çok ona bir çeşit kendi ayaklarıyla koşmasındandı.

Orhan Veli halkın hakkını çılgınlık ve özgünlük katında aramış şairimizdir. Küçük denen insanın basit denen diliyle yazdığı iddialı ve burnu havada şiirde burjuva çatlatan bir çağdaş halk inceliği yarattı. En aşırı sanatçıların geleneğine uyarak ölümü erken yakaladı.

●

BİR KERPİÇ DÜŞTÜ GÖNLÜMÜN SARAYINDAN*

Özdemir ASAF

Yazmasam sanki birşeyler değişecek diye, yazmamak için günlerdir kendimi kaçırdığım bir yazıya birdenbire başladığımı görüyorum şimdi. Artık ne değişir. Boyun eğdim yazıyorum.

İlkin O'nu 1942-43 yıllarında tanıdığımı sanıyorum. İlk demomin nedeni, sonraları da O'nu yeniden - yeniden tanımayı sürdürdüğündendir bugünedek. Bundan sonra da yeniden-yeniden tanıyacağıma inanıyorum. Taa o güne dek.

Yani, son bir anlamın son noktasında bir daha buluşuncaya kadar, O'nu tanımayı yineleyeceğim.

Bir ana-konu'nun yöresinde yaşam sürdürmeye adamışlardandık kendimizi. Bu bir çok-yakın akrabalıktı. Aynı hamurdandık. Şiir duyuyor, şiir bakıyor, şiir arıyor, şiir görüyorduk. Bir açıklamayı daha daha ötelere götürmek ve iletmek isteyenlerdendik. Yaş farkımız vardı, yaşdaştık.

Konuşunca dinlerdim. Susunca anlardım. Bu bir saygı idi, sevgi görünümündeydi. Nolor konuştuğumuz da nasıl konuştuğumuz kadar önemliydi. Bir dilden, değişik vurgularla aynı konuyu büyülemeye çalışırdık. Birbirimize çağrı olduğumuzda öncü oydu benim için. Çünkü dedim ya, yaş farkımız vardı, deneyde de önceydi. Güneşin doğuşunu batışını benden çok yaşamıştı.

Bir «istihza'yı» birbirimizle yarışırcasına beslıyorduk; böyle konuşmalarımızdan sıra-dışı anlamlar, biçimler doğuyordu. Bir 'hüznü' de böyle besliyorduk. Her iki tür konuşmalarımız da yepyeni bili ve duyu açıları sunuyordu bize.

Bir şairin şair dostu ile, ısıtırcasına öbürünü tamamlayan dostluğu aralıksız sürdürmeleri, böylesi ortak duygu bilgi alış verişinden kaynaklandı. Sonra dergilerin, kitapların, notların, eskilerin, yenilerin, beyitlerin, mazmunların (bunların yeri az değil), oyunların, biraz içkilerin ve belki de aşkların, sevilerin iç

burukluklarının, özlemlerin aralarından biraz körebe, biraz da köşe kapmaca örneği sürdü gitti.

Bazı akşam üzerleri ve yıllarca da arife günleri ,o beni nerede bulacağını bilir (nerede olacak, basınevimde) ya da ben O'nun nerede olabileceğini kestirip sezinlemeye çalışırdım: (Bâbıâli'de bir yerde).. İkimiz sessiz-sâkin bir köşe meyhânesinde, benim için gecenin başladığı, O'nun için bitmek üzere olduğu bir vakte kadar susmaları konuşup, konuşmaları susmakla birkaç kadeh rakı (bazan da şarap) yudumlardık. Ben Kadıköy'ünde O Beşiktaş'da (Valdeçeşme) oturduğumuz yıllarda, Karaköy'de. Ya da, erkense Galatasaray'da Pasaj'da biraz durakladıktan (!) sonra ayrılırdık: O'nun ev-gecelerinden biri başlamış olurdu, benim de gece-ev'lerimden biri. O'nun işi geceleri öznel çalışmasını öngörüyordu, benim işim de sabahdan öğleye kadar. Ayrılırken ona: «aklın bende kalıyor ama, sen işinin başına git oğlum, ben sana sonra anlatırım. Senin içindeki fırtınalar bana bu gecenin de içinden sağ-salim, bilinç ve cür'etle geçme gücünü veriyor. Benim de her zaman olduğu gibi senden bir ders daha alacağım kalacak, onu da sen bana anlatırsın. Çünkü bende kalan aklın sana bazı pencereler açacak onun da bilincindeyim. Ortaklığımız berdevam, iyi geceler.» gibilerden takılırken gülümsemelerle ayrılırdık. O çantası, düşünceleri ve duyguları evinde EVLER'ine yönelirdi, ben de GECELER'ime. O'nun evindeki geceler, benim gecelerimdeki ev aslında ayrı-ayrı şeyler değildi. Bu karşıt benzerliği tamamlayan bir başka nokta da, her ikimizin dergi ve kitap tutkunluğu idi. İkimizin de kitaplığı başvurulacak nitelikte ve nicelikteydi. Çağdaşımız ortak dostlarımız anımsar sanıyorum.

*

Yaşam biçimlerimizin ayrılığı, bizi şiirlerinizde oluşacak kişiliklerimize iten nedenlerden biriydi. Bence evcillik sıcaktı hep, ama o evcildi. O'nca da Bohem sıcaktı sanıyorum, ve gene O evcildi. Bir kitabını bana şöyle imzalamıştır:

«Kitaplar diyor bize kurtul, gel.
Almamızla bırakmamız bir olur,
Böylesi daha güzel.»

Şimdi bakıyorum da şiirde sanki bir işbölümü yapmışız, yaşam biçimlerimizdeki gibi. Belki de bu yüzden, bir an olsun birbirimize küsmedik, darılmadık: O «GİZLİ SEVDA»larla açıkladı, ben sevda gizlemelerle... Denilebilir ki: Savaşımız benzer, savaş alanlarımız ayrı idi. Aynı fırına ayrı aşlar sürdük diyebilirim.

Bir mesajı bölüşüp paylaşmış olmamız, (benim hissem ne olursa olsun) beni yüceltiyor.

Ancak kendimi O'nunla anlatabilirdim, O'nu da kendimle... Bu tamamlanma ile hep övüneceğim.

Kendimi onun kampından sayışım (bu benim sav'ım da olsa) insanı, insanları gözlemlemedik eşdeşliğimizden geliyor. Şimdiki öksüzlüğüm de ondan.

Anılarımda bundan böyle ne sürdüreceğimi çok iyi biliyorum. O'nca ve O'na göre olanla olmayanı ayırtedebilecek kadar ona yakınlığım birinci gerçek. Şimdi bir başka duyguya (derse) onun oradaki yakınlığı kadar yakınım.

«Uzaklarda olmalıyım, çok uzaklarda
Bir yakınım öldü mü.»

Bu dizeler tüm özlemlerin, duyuların, sevilerin, korkuların ve sonuçların yanıbaşındalığının duyarlılığını yansıtmıyor mu? Ve:

«Şayet geceleri sarhoşsam
Delil gösterin içtiğime.

Bir kızın yanına gidip konuşsam
Çok mu görülmeli gençliğime.

Bir gün gelir şahit ister
Bu yollardan geçtiğime.»

Yaşamın bir tür ölçümünü içermiyor mu?

Aşkların, ürkü'lerin, avunmaların, iç burukluklarının, (heyecanların değil) helecanların, dalıp-dalıp gitme'lerin, her neyse, yalnızlıkları anlatımının yorumunu kendi çektiği çizgisinin yaklaşımında izlemek. Kendini yaşamak, bu ego'da başkalarını da yaşamak. Öyle pek kolay değil!..

«Bayramda gidecek kimsesi
Olmayan insan
Aslanları görmeye parka gitti.

Aslanlar taştan,
Oysa bir insan...

Nasıl anlaştılar dersiniz,
Anlaştılar...

Edebiyat, şiir günleri, geceleri, toplantıları yapmak o zamanlar çok yaygındı. Bir grup şair ve öykücü ve romancı bir tiyatro trupu gibi kümelenmiştik. Çağrılara seve seve katılırdık. Kitap yayınları yanında, o zaman bir tür «canlı yayın»dı o şiir mitinglerı, suare'leri.

Okullardan, kurumlardan bir sanatçının bulmakla ısındığı ilgi içinde, alkışlarımızı alırdık. İkimizin topladığı alkışların orantılı yankılarını şimdi anımsadıkça, şirketimizin başarılı sürdüğünü söyleyip onu gülümsettiğimi hatırlıyorum...

En uzun süreli beraberliklerimiz İstanbul dışı uzak-yakın çağrılı gidip günlerce kaldığımız kentlerde ve gidiş-dönüş yollarındadır. Onların da gecelerini toplarsak bir ayı doldurmaz...

*

Gözden kaçacak kadar küçücük, incecik bir durumu, bir yaşam parçasını, bir duyguyu, bir düşünceyi işleyiverir, kalıcı kılardı. Başkaları da görüverirdi. Neş'edeki burukluğu vurgular, umutsuzluktaki sönük ışığı bulup çıkarır yakardı.

Şiirinin kurgusu sessiz-sakin bir direnişin gür sesinden oluşuyordu. Bu nasıl oluyordu? Amacına varmak için gereken araç-gereçlerin de ustası olduğundan oluşuyordu. Biraz daha katmalıyım:

Heceleri sözcük ,sözcükleri cümle yapma hüneri... (tersinden karşıtını söylemek de olası) yolunu kısaltıveriyordu. Buna, bu bilgiye, sezgiyi ekleyince, şiirinin özü ve etkisi, bilindiği gibi, belleklerde yerleşiveriyordu.

Bir şairin kullanmadığı kelimeleri saptamakla onun şiirine yaklaşmak olasıdır. Kullandıklarını istifleme biçimine eğilmek de bir başka tahlil yöntemidir. Şairin portresini bu iki yoldan birinden giderek çizmek yanlış olmaz.

Aynı konuları işleyen şairlerin, o konulara getirdiği boyutların karşılaştırmalı ölçümlemesi şairlerin boyunu da saptar.

İnsanlığın değişen serüveninin içeriğini oluşturan, bir değişmeyen (constant) konumlar zinciri var ya!.. O zincire yeni halkalar eklemek, ve bu yolla bir yaşam adamak... Onlara olmuşları eklemek, olmuşlara olacakları katmak. Bakmayın bakmadığıma der gibilerden, onlara neler gördüğünü kanıtlarcasına konuların üstüne üstüne eğilmek...

«Kimseler ölümü sevmezdi
Şairler yazmadan önce...»

Ve duyarlılıkların tükenip yaşam konvoyunu bırakmasından ötelerde O hiç duraksamayan belleğin, insanlar nasıl olursa olsun yaşadıkça, ama gündüzlerinde, ama gecelerinde, uykuları kaçınca, uykularından uyanınca, bir anıya dalınca, BEHÇET NECATİGİL diye bir ata binip yaşam savaşımlarında, buruk kor-

kularının üzerine üzerine yürüyeceklerine ya da yitik sevgilerine dört nal koşacaklarına ben inanıyorum...

Ama bir günün bitiminde, ama başlangıcında... Ama giderken, ama dönerken...

(Gösteri — Mart)

* (Bu yazı Özdemir Asaf'ın ölümünden sonra yayınlanmıştır.)

*

Benim Canım Kardeşim İlhan'a Mektuplar
BEHÇET NECATİGİL ÜZERİNE BİRİKİ NOT

Muzaffer İlhan ERDOST

22 Mart 1981, 10.50 (22.50)

(...)

Canım Güzel Kardeşim,

Kaç gündür boğuntu içersindeydim. Nicedir yazın konularına, siyasal konulara dönemedim, söyleşemedim seninle.

Bugün Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nda, Behçet Necatigil'in ardından yazılanları okudum. Şöyle arada bir, şöyle alttan ve üstten. Necatigil'i gençliğimde izlerdim. Sonra tam olarak izleyemedim.

Gündelik alışkanlıklarımız arasında, sık sık yinelenen yaşamın sıradan görüngüleri, Necatigil'in şiirinin ağır basan öğelerini oluşturur. Gündelik yaşamın içersinde, sık sık yinelendiği, hemen hepimizin yinelediği, ve bu nedenlede yaşamın alışılmış ve o denli farkına varmadığımız yanlarını, kendi yalınlığı içersinde şiire aktardığında, ancak o zaman, bunların, yaşamın kendini oluşlayan ,yaşamın bu küçücük şeylerden yalıtılamayacak denli içiçe olduğunu; yaşamın, bu küçük şeylerin yanyana, üstüste yığınından kendisini yansıttığını içten içe sezdiren bir ozan. Bunlar, kimi zaman bizim eşyayla, kimi zaman sokakta, kimi zaman insanla, çoğu kez de evlerle karşı karşıya kaldığımız, birbiriyle kesişen, birbirine değinen gündelik yaşamımızda alışık olduğumuz şeyler.

Şiirinde, öyle bir «özne» ki Necatiğil, algıladığı çevresinin ve yakınçevresinin karşısında, bu çevreye karşı koymamış, bu çevrenin kendisine dayattığı şeylere kendini yargılı bilmiş gibidir. Her gün geçtiği sokak, çıktığı merdiven, oturduğu oda, ya da alışverişte, yolda, şurada burada karşı karşıya geldiği insanlarla kendiğilinden oluşan ilişkiler, yada başkaları, Necatigil'in yar-

gılandığı (mahkum olduğu) yaşamının dar sınırlarını, eğer buna bir hapisane demek olanaklıysa, bu hapisanenin duvarlarını, kurallarını, baskılarını ve bunlar içersinde sevinci ve hüznü, kaygıyı ve umudu, ona dayatır gibidir. Bunlara karşı direnç gösterir mi? Ya da bunları değiştirmek dürtüsü, onu karşı durmaya çeker mi? Yarı-kırık, yarı-boyun eğmiş. Kendine oyduğu sığınakta, bütün bunları, yaşamın lezzeti, kendisi olarak bulmuş.

Yıllık'ta yer alan yazılardan anladığım kadarıyla, Necatigil'i «toplumcu» olmamakla nitelemişler. Bazı yazarlar ise, onun toplumcu yönünün şiirinden soyutlanamayacağını yazmışlar. Necatigil ise, «Ben kavga adamı değilim!» demişti. «Toplumcu» olmak, bence geniş bir konu. Emekçi yığınların geçim kaygıları içersinde bunaldığını anlatmak da toplumculuk; bunalan yığınlara çıkış yolu göstermek de; bu çıkış yolunda savaşım verenleri anlatmak da. Hangisinin güncel olduğu, hangisinin o gün için öne çıktığı da ayrı bir konu. Ne varki, Necatigil de «toplumcu» öğeler bulunmakla birlikte, son iki öğenin düşmüş olduğu söylenebilir.

Buna karşılık, Necatigil'in şiirinde, kendisinin de vurguladığı gibi, kendisi, yani kendi «ben»i vardır. Bu açıdan bakıldığında, Necatigil'in şiiri ile kişiliği, uyumlu bir örtüşme gösterir. Şiirlerindeki düşünsel örgü de, soyut bir düşünsel temelden üretilmiş değildir. Kendi yaşamını, çevresini yorumlayışı, yargılayışıdır şiiri. Bu bakımdan da, Necatigil'in şiirinin konularını eleştirmek yerine, şiirindeki kendini, şiirindeki Necatigil'i eleştirmek olanaklıdır.

Bir ozana, kavga adamı değilse, niçin kavga şiirleri yazmıyorsunuz demek, bence doğru değil. Kavga adamı olmadığı halde, kavga şiirleri yazmak da, bana, şiir açısından ,olumlu bir davranış olarak gözükmemiştir. Bunu anlayışla karşılamak gerekir.

Durulmuş, yaşlanmış, yaşam yolunun son çeyreğinde soluyan bir ozanı, bu günün güncel ortamının oluşturduğu gençlik duygularıyla, yaşama ve topluma bakmaya zorlamak, bence doğru bir davranış olmaz. Çünkü yıllar, insanı, yalnızca biyolojik bakımdan değil, duyguları ve düşünceleri bakımından da, hem sertleştirir ve hem de yumuşatır. Sertleştirir, artık duygu ve düşünceleri, yeni bir özle başkalaşmayacak denli kemikleşmiştir. Yumuşatır, çünkü, duygularındaki ve düşüncelerindeki keskinlikler silinir, esnekleşir.

Bütün bunların yanısıra, gene de, Necatigil'i, şiirinden yola çıkarak, «kişilik» olarak belirlemekte yarar var. Çünkü o, şiir-

leriyle birlikte, belirli bir kişiliği, toplumsal olarak örnekliyor.

Gene aynı Yıllık'ta yer alan yazılardan anladığım kadarıyla, Necatigil, Almanca ile yakınlığı dolayısıyla, Alman şiir kültüründen önemli ölçüde beslenmiş bir ozan. Belki de, nazizmin baskısı altında, gündelik yaşamına çekilmiş, siyasal çalışmadan uzak durmuş, ama bu uzak kalışla birlikte, yaşamı ve insan varlığının değerini olurlamış bir eğilim, Necatigil'in beslendiği öğeler olsa gerek. Ola ki tümü yanlıştır bu vargımın. Zaten irdeleyecek bir konumda da değilim bunu. Ama biriki mektubu var ki, sanki duyuruyor bunu bize. Necatigil, kişi olarak da, böyle bir yönelişe yatkın görünüyor. Siyasal-olmayan bir yaşam. Ya da en azından ideolojik eğilimlerden tam anlamıyla yalıtılmış bir yaşam. Okulda öğretmen, çarşıda alışverişte bir aile reisi ,evde baba, bazan da dışarda dostlarıyla bir arkadaş. Kendine oyduğu dar ve sınırlı bir sığınakta. Dingin, kararlı, güvenli bir yaşamın sığınağında. Yalın, gösterişsiz ,içe dönük ve iç dünyasında, kendine yansıyan ve algıladığı dışsal dünyayı, küçük dizeler içersinde, o denli gösterişsiz aktaran...

Beni en çok düşündüren de, «mutfak» ile olan ilişkisi. Mutfağı, yemek pişirmeyi, yemek pişirirken şiirini üretmeyi yada olgunlaştırmayı yeğlediği bir yer olarak tanımlıyor yakınları. Bunu nasıl açıklamalı? Bence, çiğ besinlerden ürettiği yemek, dış çevresinden algıladığı görüngülerden ürettiği şiirler gibi. Öyleyse, dışsal dünya ,onun şiirine, şiir olarak da olsa, olduğu gibi aktarılmamıştır. Bunun, bir özellik olduğunu vurgulayayım.

Canım güzel kardeşim,

Necatigil'in bu özelliği, onda aynı zamanda erdemin ve kusurun boy vermesinin de nedeni oluyor dersem, para doksal bir anlatıma kaymış olur muyum? Erdem, çünkü, kendisini, pişirmediği, pişiremeyeceği şeylerden, yeteneği ve kişiliği dışında kalan şeylerden dıştalıyor gibi. Kusur, çünkü, dar ve ancak kendine oyduğu yaşamın koyuğunda, kendini, toplumsal dalgaların, çalkantıların, acıların dışında tutmaya özen gösteriyor gibi. Mutfağın evin bir bölümü olduğu, yaşamın biyolojik gereksinmesini ürettiği bir bölümü olduğu, ve böyle bir mantık dizisi içersinde, kan ve acının toplumu kucakladığı sorunlardan, mutfağa sığınarak barınmak ve çocuklarıyla birlikte kendi biyolojik varlığının gereksinmelerinin üretildiği mutfağa çekilmek...

Toplumun sorunlarını da, Necatigil, adeta, mutfağın mutfak sorunlarına indirgemiş gibidir. Kendisinin bir ev olduğunda, bu sorun, ancak o ölçüde genişlemiş görünüyor

Tutumluluğunu da anlatıyor yakınları. Bu da bir özellik. Şiirlerinde kullandığı sözcüklerde de tutumlu. Tutumluluğu nasıl bir özellikse, sözcük kullanımdaki tutumluluğu da öyde bir özellik. Bu tutumluluğun erdem olduğunu da söyleyebiliriz, çünkü emek ürünü olan en küçük şeyleri, kullanım-değeri içeren her şeyi, kullanarak, ondaki değeri, son damlasına dek yararlı bir biçimde tüketiyor. Bunun bir kusur olduğu da söylenebilir, çünkü, yaşamı yığınlar için zorlaştıran ekonomik azgınlığın kabarması karşısında, bu tutumluluk, onun sürekli büzülüşünü simgeliyor. Yaşamı ve insanı kurtarmayı, çocuklarıyla birlikte kendisini, yiyecekten, giysiden, barınaktan yoksun kalmayacak bir kurtuluşa özdeşliyor. Bu büzülme, onu, daha çok kendi içine çekiyor. Küçük-burjuva bireyciliğinin «çıkar» çekişmesi değil bu. Kendini, çevresiyle «çekişmek»ten yalıtmak gibi.

Bilmem çok mu kıyıcı oldum? Kişisel olarak tanımadığım, zaman zaman severek okuduğum bu ozana karşı çok mu kıyıcı oldum. Gene de yineleyeyim, bu eleştiri, şiirine değil, şiirine pişirerek aktardığı kendi kişiliğine. Kendi kişiliğini, şiirinde, toplumsal olarak örnekleyen ozanı, bir bütün olarak, olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte ele almanın gereğini belirtmek amacım. Necatigil'in şiirlerini överken, onun şiirinde yansıyan ve kendini toplumsal olarak örneklediği kişiliğini özellikleriyle belirtmek gerekir. Ve Necatigil'in şiirini eleştirirken, onun şiirinde kendini yansıttığını da gözden ırak tutmamalıdır.

Canım tatlı oğul, gecenin bu ilerleyen saatinde, senin yatağında olduğunu düşünebilseydim, mutluluğun derin sularında olurdum. Şimdi sensizliğe yargılıyım. Senin yaşamda olmadığın bir yaşama yargılıyım. Seni öpsem ve öpebilsem.

(Yarın — Ekim)

●

ÖLÜMÜNÜN 33. YILINDA KEMALETTİN KAMU VE SANATI

Mustafa ÖZCAN

Edebiyatımızda ellisine varamayan Namık Kemal'den, Tevfik Fikret'ten tutunuz da çok daha genç yaşlarda ölen Muzaffer Tayyib'e, Rüştü Onur'a değin nice ozanımızın yaşamının ağır yükünü uzun yıllar taşıyamadığı bilinmektedir. «Az ama öz» yazan ozanlardan biri olarak tanınan Kemalettin Kamu da, bu erken göçen sanatçılar kervanındandır. Biz bu yazımızda, doğu-

munun 60., ölümünün 33. yıldönümü dolayısiyle onun yaşamına da kısaca değinerek sanatı üzerinde durmak istiyoruz.

Kemalettin Kamu, Osmanlı İmparatorluğunun dağılmaya doğru hızla ilerlediği bir dönemde, 1901 yılında babasının memur olduğu Bayburt'ta doğmuştur. Bayburt, Hasankale, Refahiye... mal müdürlüğünde, bulunan Osman Nuri Efendi, ilkin, özel öğretmenlerden ders alan oğlunun düzenli bir eğitim-öğretimden geçmesini ister. Kendisinin emekli olduktan sonra seçimi kazanıp Refahiye belediye başkanı olarak görev aldığı sıralarda rüştiye bitecektir. Bu arada onbeş yaşlarına erişen küçük Kemalettin'in eline yaşamı yakından tanıma olanağı geçer, ilçenin «tahrirat kâtipliği vekaleti»ne atanır.

Yazık ki ülkenin üzerinde karabulutlar dolaşmakta.. Trablus ve Balkan Savaşları'ndan yorgun ve bitkin çıkan Osmanlı devleti henüz acılarını dindirmeden, yaralarını saramadan 1. Dünya Savaşı'nın içinde bulur kendini. Birkaç cephede birden birkaç düşmanla aynı anda boğuşmak zorundadır. Doğu'da, Kafkasya'da imparatorluk başkumandan Enver Paşa'nın komutasında tutunamayınca Kemalettin Kamu, bütün acı sonuçlarıyla birlikte ünlü «göç» olayını yaşayacak ve bundan da dramatik yapısıyla bir bölümünü buraya aktardığımız «Hicret» şiiri doğacaktır:

«Allahım ne bunaltıcı, ne boğucu bir gece
Gözlerimiz bulutlandı arabaya binince
Karanlıkta kaçıyoruz, çoğalıyor korkumuz
Umulmadık bir felaket geçiriyor ordumuz
Fakirleri yalınayak, zenginleri atında
Yollar uzun bir inilti yıldızların altında»

İstanbul'da öğrenimini sürdürürken okulunun erken tatile girmesi nedeniyle Bursa'da matematik öğretmeni olan ağabeyinin yanında da gelir. Doğduğu kentin düşman işgali altında kalması onun bakışının durulmasına, gülüşünün solmasına yol açar. Biraz da bundan dolayı, çevrede olup-bitenden çok kendi içindeki hüznü damıtacaktır şiirlerinde.. 1920'de Bursa yoluyla Ankara'ya gelerek Kurtuluş Savaşı'na katılır Anadolu Ajansı'nın kurulmasında etkin görev yapan sanatçı, 1933 yılında da aynı kuruluşun Paris muhabirliğini üstlenecek ve bir yandan da Paris Siyasal Bilimler Okulu'nda yüksek öğrenimini tamamlayacaktır. Siyasal yaşama atılması, parlemento çatısı altında çeşitli komisyonlarda yorucu çalışmalara katılması, sanatsal emeğini azaltan bir neden olarak gösterilebilir. Türk Dil Kurumu'nda Terim Ko

lu başkanlığındaki uğraşıları, onun, Atatürk Türkiye'sinde zevkle sürdürdüğü değerli hizmetlerden biridir. Çalışma masasının başında duran kalbi, onca yakınlığı kimsesiz ve yalnız bir ortamı kollamıştı sanki. (6 Mart 1948). Ölümünden birkaç saat sonra ilgililerin haberi olabildi. Ölüm gecikmeyi sevmez. Kemalettin Kamu'da da elini çabuk tutmuştu.

Şiire erken başlayan ozan, döneminin şiir anlayışından kendini kurtaramaz. Önceleri aruz ölçüsüyle yazarken sonradan Türk şiirinin genel eğilimine uyarak heceye yönelir. Giderek ulusal edebiyatın ilkelerine sımsıkı bağlanır. Büyük Mecmua, Dergâh ve bunlardan daha yakınlarda çıkan Varlık, Kalem, Oluş gibi dergilerde şiirlerine rastlanılır. Hece ölçüsünün geleneksel kullanımlarının dışına taşmaz, tekdüzelikten kaçınır, oldukça sağlam dizeler kurarken başarılı uyumlar da sağlar. Onda Mehmet Emin'in kendine özgü ölçü deneyişleri olmadığı gibi, birtakım düşünceleri zorla şiirleştirme çabaları da yoktur...

Sağlığında kendi eliyle şiirlerini toplayamayan Kemalettin Kamu ününü ilkin kahramanlık şiirleriyle yapmış; Kurtuluş Savaşı'nın umut ve bilinciyle yurtseverlik duygularını birleştirerek Anadolu halkının «ortak sesi» olmuştur. «İstiklâl Ordusu Şehitlerine», «İzmir'e Tahassür», «Zafer», «Dumlupınar Yolunda», «Türk'ün Duası», «Siperde Akşam» bunun en güzel örnekleridir. Daha sonra Türk ulusunun kahramanlık simgesi olan mehmetçiğin destanını da yazmaya kalkmışsa da ne bu çalışmasını ne de tasarladığı oyun (piyes) unu bitirememiştir.

Sessizliği ve kimsesizliği sevdi o. Kendini kapalı bir kılıca benzettiği «Kimsesizlik» başlıklı şiirinde anlattığı biçimde yalnızlık dört yanını bir duvar gibi sarmıştır. Öyleyken bile yaşamının gizli dayanağı ve inancı duvarın ötesindeki sevgilidir. Bütün benliğiyle onu düşünür:

«Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında
Kimsesizlik dört yanımda bir duvar gibi
Muzdaribim, bu duvarın dış tarafında
Şefkatine inandığım biri var gibi.»

Gelgelelim yan odadan bir ince ses «Gel!» demez. Ne başucumda bir yudum su veren olur, ne de komşuların ayak sesleri duyulur. İnce kırılışlarla dolu yaşamında çok seven, sevdiğine de nişanlanma dilekleri ve tasarıları arasında bir türlü kavuşamayan ozan çok alçakgönüllü ve engin hoşgörülü bir kimsedir. Azla yetinmeyi bilir: «Bana gölgesini ver saadetin» diyerek bu yoldaki düşüncesini açıklamıştır ama mutluluğu da kendi evreninin

bir parçası yapamamıştır ne yazık ki.

Eserinde başköşeyi gurbet üzerine yazdıkları alır bence. Kimsesizlik-yalnızlık duygularıyla dolu olan ozan kendini kalabalıklar arasında bile gurbette sanır. Bu yüzdendir ki, kimi çevrelerce «gurbet ve hicret ozanı» olarak nitelendirilen sanatçının şu dizeleri tatlı bir yaz sabahının serin esintileri gibi gönlümüze dolmaktadır:

«Gurbet o kadar acı
Ki ne varsa içimde
Hepsi bana yabancı
Hepsi başka biçimde
Ne arzum ne emelim
Yaralanmış bir elim
Ben gurbette değilim
Gurbet benim içimde»

Bilindiği gibi Türk edebiyatında bu temi çok güzel işleyen sanatçılarımız vardır. Sözgelimi kalkış noktaları ayrı olduğu için karacaoğlan'ın. Yunus'un gurbet anlayışları başka başkadır. Hemen belirtelim ki, Kemalettin Kamu'da, görkemli yalnızlığının dostlediği bu duyguyu onlara eş güzellikle ve ölçüde başarıyla yansıtabilmiştir. Ayrıca 1919'da Darülmuallimin öğrencisiyken yazıp da «Darülmuallimin Hayat» adlı sınıf dergisinde bu güzel şiirin ilk kez yayınlandığı düşünülürse onun ne denli yetenekli bir ozan olduğu ortaya çıkar..

«Engin Hatıralar» da anılar kucağında uyumayı diler sanatçı. Paris'te iken yazdığı «Gurbette Renkler» de ise, gurbet duygusunun giderek vatanı da kapsamına aldığına tanık olmaktayız. Gürül gürül akan bir ırmak halinde, çizgi çizgi, renk renk yansıttığı yurt özlemini kent kent yaşayarak gidermeye çalışır. «Hazan Yolcusu»nda, «yeni bir gurbete» çıkmak isteyişini, toplumla kaynaşmak, berrak ve ince ruhunun sızılarına bir son vermeyi denemek biçiminde yorumlayabiliriz.

«Bingöl Çobanları»nda bu kez sevecen yüreğini pastoral bir dekor içinde insanımızın acı-tatlı sesiyle doldururken görüyoruz Kemalettin Kamu'yu..

«Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini»

Onun şiirleri burada olduğu gibi Anadolu kokar. Bir çoğunda bozkırın türküsünü işitirsiniz derinden derine... Doğanın güzelliği, mevsimlerle birlikte dirilişi, değişmesi, sönmesi onu her zaman kendine çekmiştir. «Yaprak cenazeleri»nden söz ederken

engin ovaları, geniş yaylaları, güzün düşen çiy tanelerini, bozkırın süsü olan söğütleri, dalga dalga köpüren Karadeniz'i unutur mu hiç? Hele çocukluğunun en güzel yıllarını geçirdiği Erzurum'u ikinci kez görüşünde «Bendim buraların eski sahibi» ya da «İşte ağladığım ağacın dibi» derken bizi de oralara götürür. O bir bakıma kişiliğini bulduğu bu topraklar üzerinde, bu topraktan şiir peteğine doldurarak yine Anadolu insanına vermiştir.

Ozan bireyin temiz duygulanımlarını, çekingen mizacının ve karşılık bulmayan bir aşkın ruhunda uyandırdığı ürperişlerle dile getirirken bütün kimliğini ortaya koyar. «Tül perdeli bir pencereden baktığı akşam» görüp de Ankara sokaklarında karşılaştığı bir kızda somutlaşan bu sevgi sanatçıda çeşitli çağrışımlar uyandırır. Nedir ki yaralı bir kuş tedirginliği kalacaktır bu girişimden geriye... İster istemez gözleri sıcak ve aydınlık bakışlı sevgiliden çok, binbir fırtınanın herşeyi alt-üst ettiği iç dünyasına dönecektir. «Kitabe» adlı şiirinde böyle birdenbire çiçeklenen bir aşkın büyüklüğünü ve sürekliliğini buluruz:

«Hasretle hemşire, gamla yoldaştı
Kalbimde çarpıntı, gözümde yaştı
Yıllarca gönlüme sığmadı, taştı
Yıllarca ne durdu, ne dindi aşkım»

«İrşâd» da ise, bu kırgın sesin etkileyici gücüne şaşarız.

«Sevgilim, güvenme güzelliğine
Senin de saçların tarumar olur
Aldanma tuğlin pembe rengine
Hayatın uzun bir intizâr olur

Sevgilim senin de geçer zamanın
Ne şöhretin kalır, ne hüsn ü ânın
Böyledir kanunu kahpe dünyanın
Dört mevsim içinde bir bahar olur»

«Havada Esen», «Feragat», «Bahtiyarlık» vb. şiirler de kanayan gönlünden boşanan ilkyaz yağmurlarıdır. Tek adam şiirinde —şiirin adı bile kişiliğine ışık tutar— kendisini ne güzel anlatır:

«Bakışın alev dolu
Sırrı yok aynaların
Ve sen aralarında
Giblisin yokla varın»

Eski halk şiirimizin söyleyiş geleneğinin «yeni ve canlı bir örneği» sayılan sanatçı, çoğunlukla kafiye ve rediflerden de destek ve hız alarak kendine özgü rahat bir deyişe ulaşmıştır. Ese-

rinde «Gurbet» şiirinde olduğu biçimde güç-kolay söyleyişleri başarıyla gerçekleştiren Kemalettin Kamu, yer yer kolay dizelerin sahibidir de.. Ancak, yinelemelerle, ses uyumlarıyla, yoğun ve özlü tutmaya çalıştığı estetiğiyle, bestelenmeye yatkın şiir örgüsüyle anımsanacaktır çok kez. Sonsöz olarak ilkin düzyazıyla işe başlamasına, yıllarca gazete ve dergilerde yazmasına karşın yazarlığından hiç söz açılmayan ozanın «artistik nesre» olan tutkunluğunu belirtiyor, bu konuda Enver Naci Gökşen'in görüşlerini paylaşıyoruz: «Bu yazılarından anlıyoruz ki o nesirde de şiirliği kadar başarılıdır. Daha sonraları nesre devam etmiş olsaydı, herhalde Ahmet Haşim ve Cenap Şahabettin gibi şair-nesirci, iki sanat yönü olan bir şahsiyet olurdu.» (1)

---

(1) Kemalettin Kamu'nun Yayımlanmamış Eserleri, Türk Dili, 1 Mart 1957, Sayı 66.

(Sesimiz — Mart)

●

C. A. KANSU İLE İLGİLİ İKİ ANI

Ömer Asım AKSOY

1 — Ben Ceyhun Atuf'u, hep eski zaman filozoflarının günümüzdeki bir temsilcisi gibi görmüşümdür: Düşünceleriyle, deyişleriyle, davranışlarıyla, özverileriyle...

Bu kendisini yakından tanıdıktan sonraki izlenimimdir.

Tanışmadan önce, onu sadece ince ruhlu, bir ozan bilirdim. Toplumumuzun, kişilerimizin, çocuklarımızın sorunlarını özgün duygularıyla yoğurarak ustaca dizelere yerleştiren bu ozana karşı sıcak bir sevgim vardı.

Bu seçkin sanatçı, Türk Dil Kurumunda etkin görevler alsa çok yararlı olur diye düşünerek onu 1969 kurultayında yönetim kurulu üyeliğine aday göstermeyi tasarladım. Ama, daha önce, bu girişimimi onaylayıp onaylamayacağını öğrenmek istediğimden telefonla düşüncemi kendisine açtım. Bana aşağı yukarı şunları söyledi: «Dil Kurumunun yönetim kurulunda bulunmak bana onur verir. Ama bu kurula yeniden girecek üye sayısının sınırlı olduğunu da biliyorum. Ben yönetim kurulunda bulunmasam da verilecek görevi seve seve yaparım. Eğer düşünülen adayların sayısı, kurula girecek üye sayısından çoksa, ben kalayım, başkaları girsin. Bunu içtenlikle söylüyorum.» Bu kısa konuşma

bana onun erdemini daha tanıtmıştı.

1969'da yönetim kuruluna seçildikten sonra, çok yakın ilişkilerimiz oldu. Toplantılarda ileri sürdüğü düşünceler ilginç bulunuyor, oy topluyordu.

Ayrıca, Türk Dili Dergisi yazı kurulu üyeliğine seçildi; orada da çok yararlı oldu.

Yönetim Kurulu üyeliği, daha sonra seçimlerde de yenilenerek ölünceye değin sürdü.

2 — O, Atatürk ilkelerinin soylu, güçlü bir savunucusu ve yayıcısı idi. Atatürk'ü ve ulusal konuları destanlaştırmış olan coşkun şair rahmetli Behçet Kemal Çağlar için düzenlenen sanat yarışmasında da birinciliği Ceyhun Atuf kazanmış ve ödülünü sunmak bana düşmüştü. Atatürkçü iki ozanın bu ulaşım çizgisi üzerinde görev yapmış olmak, anıların arasında özel bir değer taşır..

Alçak gönüllü, melek huylu «insan» Ceyhun Atuf, sanatçı olmayanların da seveni ve sevileni idi.

Tertemiz anısına çiçek çiçek saygılar.

(Ilgaz — Mart)

* (Ilgaz Dergisinin Mart 1981 sayısı «5. Ceyhun Atuf Kansu» özel sayısı olarak yayımlanmıştır.)

●

SÜRÜNÜN İÇİNDEN BİRİ OLMAYANLARDAN NUSRET HIZIR

İlhan TEKELİ

İnsanların yakından tanıdıkları ve sevdikleri kişiler üzerine yazı yazmaları, tanımadıkları kişiler üzerine yazı yazmasına göre önemli zorluklar taşıyor. Yakından tanımadığınız kişiler üzerine yazı yazarken, başkalarınca yazıya geçirilmiş, başka bir deyişle nesnelleşmiş bilgileri kullanıyorsunuz. Oysa tanıdığınız kişiler üzerine yazı yazarken, bu nesnelleştirmeyi yapma görevi size düşüyor. O zaman da içinizi bir kaygı kaplıyor. İyi anlatamamak, nesnel olamamak kaygısı.

Bilim ve Sanat benden Nusret Hoca üzerine bir yazı yazmamı istediğinde, ben de böyle bir sorunla karşılaştım. Bu sorunu çözmek için sağlığında sık sık yaptığımız gibi, yine Nusret Hoca'nın kendisine başvurmaya karar verdim. 1978 Ocak'ında Türk Dili dergisinde, 1980 Mart'ında Milliyet Sanat Dergisinde yayınla-

nan kendisiyle yapılmış konuşmaları gözden geçirdim. Bu konuşmalarda Nusret Hoca kendisinin düşüncelerini özetliyor. Bunlar içinde özellikle bugünlerde çok anlam kazanan bir tanımı beni çarptı. Bu konuşmasında Nusret Hoca aydın kişiyi şöyle tanımlıyordu: «Aydının donamına karışmam. Karışma hakkını kendimde görmüyorum. Sürüden biri olmamaya uğraşana, ya da sürüden biri olmaktan kurtulmaya uğraşana aydın derim. Bunun ille de felsefenin yönlendirmesiyle olması şart değil, kendi sağduyusuyla da olabilir» diyor ve aynı yazının bir başka bölümünde kendi konumunu özenle şöyle belirliyordu: «...Sürüden çıkmış insandan söz ediyorum diye, sanmayın ki bir yönünden Nietzscho'yo yaklaşıyorum. Hayır! En ufak bir metafizik yapmadan seçkinlikle hiç ilgisi olmayan bir kaygıyla, elle tutulur, gözle görülür bir tehlike olarak, somut bir yabancılaşma olgusu olarak görüyorum sürüleşmeyi.» Koşullar kimi sözlerin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlıyor. İnsan çevredo sürünün aydını olmak isteyenlerin çabasını gördükçe Nusret Hoca'yı daha iyi anlıyor.

Nusret Hoca'nın sürüden ayrılışı yetişme süreci ile başlamış. Eğilimi sürüdekilerin alışkanlıkları ile olmamış. Tüm öğrenimi süresince bir okuldan mezun olmaya ya da akademik bir derece almaya yönelmemiş. Gönlünce istediğini öğrenmiş. Birinci Dünya Savaşı sonrasında gittiği Almanya'da müzikle uğraşmış fizik, matematik ve felsefe eğitimi görmüş, ama bir derece almamış. İstanbul'a döndüğünde kısa bir süre İstanbul Üniversitesinde ders veren ve mantık alanında yirminci yüzyılın ünlü isimlerinden biri olan Prof. Hans Reichenbach'a asistan olması da alışılmış yolların dışında olmuş. Reichenbach'ın yaptığı bir sınavla kendisine felsefe derecesi verilerek asistanlığa kabul edilmiş. 1942 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde doçent olması da alışılmış kanalların dışında gerçekleşmiş. Uluğ İğdemir'in 60. doğum gününü kutlarken bunun öyküsünü kendisi anlatmıştı. Her sabah Tarih Kurumu'nda bir odaya kitlenen ve dışarıya çıkmasına izin verilmeyen Nusret Hoca, yedi gün içinde doçentlik tezini yazarak doçent olmuş ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine atanmıştı. Nusret Hoca matematik, fizik ve felsefeden, edebiyat, tarih ve müzik alanına kadar uzanan geniş bilgisini daha çok akademik alanının değer yargılarına boş vererek böyle bir içtenlikle sağlamış. Bir aydın kişi olmadan bilgeliğe böyle bir süreç içinde ulaşmış. Nusret Hoca'nın kendisine böyle serbest bir yetişme yolu seçmiş olmasında, içinde yetiştiği ailenin olanaklarının etkisi olduğundan söz edilebilir sanıyorum. Babası Os-

manlı üst bürokrasisinin yetişme yeri haline gelmiş ünlü tercüme kaleminde en üst düzeye ulaşanlardan biri. Osmanlı bürokrasisinin bu üst kesimi aileleri zamanının batı kültürüne ve bilgisine her zaman içtenlikle yaklaşmışlar.

Nusret Hoca'nın yetişme sürecini düşününce, insan bugünkü akademik yaşam içinde yetişmenin kuruluğunu, dar kalıplara sıkışmışlığını daha iyi anlıyor. Ve bugün Türkiye'nin ve hatta dünyanın benimsediği akademik kalıplar ve kuralların yeni Nusret Hocaların yetişmesine nasıl kapalı hale geldiğini görüyor. Bugünkü süreçler, belki en az masrafla bilim adamı yetiştiriyor ama bilge yetiştiremiyor.

Sürünün dışında biri olmak, kişilere yalnız bilgeliğin yolunu açmıyor; riskleri de, sürü tarafından dışlanmayı da beraberinde getiriyor. Bu da aydın olmanın pahası. Nusret Hoca da bu pahayı değişik biçimlerde ödemiş yaşamı boyunca. İstanbul Üniversitesi'nin Felsefe bölümünden kendi isteğiyle de olsa ayrılmış. 1960-1962 yılları arasında üniversiteden uzaklaştırılan 147'ler arasında yeralmış. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki 25 yılı aşan hocalığı sırasında çevresince benimsenmemiş. Öğrencileriyle haşır neşir olmaktan büyük zevk aldığı ODTÜ Mimarlık Fakültesindeki derslerini de ,okuldaki felsefeci dostlarının şikayetleri sonucu bırakmak zorunda kalmış. Nusret Hoca mesleki doyum duygusunu ancak emekliliğinden sonra duyabilmiş, kendisinin yüksek aşamalı felsefe kursu diye adlandırdığı, sekiz yıl her Salı akşamı evinde toplanan derslerde.

1979 yılı sonlarında Türkiye Felsefe Kurumu tarafından «Onur Başkanı» seçilen ve törenle «Onur Başkanlığı» sunulan Nusret Hızır, bu saygınlığını da Türkiye'deki yaygın olan felsefe çizgisinin dışında kalarak sağladı denilebilir. Türkiye'de felsefe ile uğraşanlar arasında yaygın olan mistik ve metafizik öğelere karşı uzun yıllar tek başına savaş vermiştir. Nusret Hızır'ın metafiziği tamamiyle yadsıyan her türlü bilimle bütünleşmiş monist bir felsefe anlayışı vardır. Felsefenin bilimin çözemeyeceği soruları ele alan bir etkinlik olduğu görüşünü bir konuşmasında şöyle yadsıyordu: «Yüzyıllar boyunca felsefe, bilimin çözemediği, daha doğrusu bilimin ortaya atamayacağı soruları, örneğin acunun başlangıcı sonu var mı sorusunu, yani bilimin çerçevesini aşan soruları kurcalamıştır. Metafizik olarak adlandırdığımız bu tür uğraşı aslında bilimle hiç ilgisi olmayan bir konu dili sorularını kapsar. Bunlara, nesnelerin özüne, mutlaka erişebileceğini öne sürer ya da insan yazgısı üzerine sözde sezgili bilgiler verdiğini

sanan modern metafizikleri de katıyorum. Bunların konusu gerçekte yok. Onun için öne sürülen savlar boş ve havadadır. Ben işte bu tür felsefeyi felsefeden saymıyorum.»

Metafizik felsefe görüşlerine karşı kendisinin felsefeyi bilimlerin bir üst dili olarak açıklayan görüşünü ise bir başka konuşmasında şöyle açıklıyordu.

«Pek çok defalar söyledim, yazdım. Ben bilimler arasında temelde bir ayrılık görmüyorum. Benim felsefe ve bilim görüşüm monist bir görüştür. Bütün bilgi dizgeleri birlikte bir bütün oluştururlar. Kendi aralarında gereksinmelerden doğan iç yöntem ayrılıkları söz konusu olabilir yalnızca. Bir tek görüş vardır, bütün dizgeli insan etkinlikleri için geçerlidir. Nerede bir dil varsa, felsefe oraya gelir ve o dil üzerinde etkinliğini sürdürür. Bu dil, şu ya da bu bilim (söz gelimi fizik ya da psikoloji) olabildiği gibi, bir sanat, bir ahlak, bir hukuk dizgesi de olabilir.»

Nusret Hoca'nın Türkiye'de felsefecilerin çoğunda farklı olarak böyle inançlı bir metafizik düşmanı olmasında, yetişmesinin farklılığının etkileri bulunabilir. Türkiye'deki pekçok felsefecinin tersine Nusret Hızır felsefeye, edebiyat ya da toplumsal bilimlerden değil, matematik ve felsefe kanalından geliyordu. Kuşkusuz bu inancında, içinde yetiştiği Viyana çevresinin de önemli etkileri vardı. Ama zamanla Nusret Hoca Viyana Çevresinin neopozitivizminden uzaklaştı. Bu uzaklaşmada pozitivizmin durağan yapısından rahatsız olmanın etkileri yanısıra 1960'lar sonrasında Türkiye'de gelişen toplumsal akımlar da etkili olmuştur.

Felsefe Yazıları adlı kitabının önsözünde bu kopuşu şöyle ortaya koyuyor Nusret Hoca: «...bu yazıları okuyanlar, benim dış dünyanın varlığı sorununda ılımlı bir realist olduğum izlenimini edinecekledir. Doğrusu realist eğilimimden hiçbir zaman büsbütün uzaklaşmadım; ama gerçek bir bütün olarak ele alındığında, salt realizmin yetersiz olduğunu gün geçtikçe daha büyük bir açıklıkla görüyorum ve ancak diyalektik görüşün gerçeğe asıl hakkını verebileceği sonucuna varıyorum.»

Diyalektik görüşü benimseyen Nusret Hoca, Viyana Çevresinin kendi için yetersiz kalışını da şöyle anlatıyordu: «Felsefenin bilim önermelerinin çözümlenmesi etkinliği olduğunu söylemek onun bir üst dil olduğunu söylemektir. Burada uyuşuyoruz onlarla. Yalnız şu da var: Onlar bütün felsefeyi bundan ibaret görüyorlar, felsefenin bütün işlevini ve yöntemini bununla tüketiyorlar. Benim görüşüm ise, temele diyalektiği alan bir görüş. Diyalektik gidiş bize bir takım basamaklar veriyor; biraz önce

söylediklerim işte her bir basamakta karşımıza çıkan geçici durağanlıklar için geçerlidir. Salt yöntem kaygısıyla varsayılması gereken bu geçici durağanlıkları ,sürekli durağan durum kabul etmek: İşte pozitivizmin yanılgısı budur. Pozitivizm olsun, analitik felsefe olsun, parçayı bütün sayıyor. Ben Viyana Çevresi içinde yetiştiğim halde zamanla onlardan uzaklaşmamın nedeni de budur. Sentetik görüş, diyalektik görüştür. Bütünsel durumları bize o verir. Bütüne varmada izlediğimiz yol üzerinde parçalara eğildiğimizde analitik görüş geçerli oluyor.»

Nusret Hoca'nın yazı yazması da sürünün dışındaki yollarda olmuştur. «...Ben ille de kitap yazayım diyen bir adam değilim. Düşündüklerimi küçük yazılarda söylüyorum. Bu yazılar kimi zaman tek tek, kimi zaman birkaçı birarada taşıdıkları bir çeşit iç bütünlükle, benim düşüncemi ifade etmeye yetiyorlar.» diyor Nusret Hoca. Bu belki de bir gerçeğin söylenişinden çok, kendisinin sık sık çocuksu bir ifade ile söylediği yazma tembelliğine bir gerekçe bulma yolu. Nusret Hoca'dan bir yazı almanın zorluğu dillere destandı. Bir kez Fethi Naci'ye, yazmaya söz verdiği 100 Soruda Bilim Felsefesi kitabını yazmakta olduğuna tüm çevresini inandırmıştı. Zaman zaman kaç soruyu yazıp bitirdiğini söylüyordu. İki yıl geçtikten sonra kitabın yazılmadığı anlaşıldı ve Fethi Naci dostumuz kendisine yeni bir yazar aradı. Yayınlanan tek kitabı Felsefe Yazıları, yakın dostu ve öğrencisi Füsun Akatlı'nın emrivakisi olmasa, matbaaya hiçbir zaman ulaşamazdı. Ama kitap yayınlanınca hoşuna gitmiş ve yazılarının bir başka kesimini ikinci bir kitapta toplama konusunda tüm çevresine söz vermişti.

İki kitabını 80 yaşına yaklaştığı yıllarda yayınlayan Nusret Hoca, gençliğinden, sorunlara ilgisinden hiçbir şey kaybetmemişti. Kendisini gençlerin problem arkadaşı olarak görüyordu. Bu yaşında felsefe alanında yeni katkılar yapıyordu. Bunu yakın dostlarına «Sekseninden sonra yumurtlamaya başladım galiba» diye anlatıyordu. Son birkaç yıl içinde üç önemli alanda katkıda bulundu. Ne yazık ki bu üç katkısı da halen hiçbir yerde yayınlanmadı. Bunlardan birincisi ideolojileri bir model olarak ele alan incelemesiydi. İdeoloji konusuna mantık açısından bir berraklık kazandırıyordu. İkinci çalışmasında «kavram çiftleri»nden yola çıkarak düşüncenin ilerleyişine diyalektik bir açıklama getirmeye çalışmıştı. Belki de kendisini en çok heyecanlandıranı, simgesel mantık araçlarıyla bir bilgi kuramı oluşturmaya, bilim felsefesini bu araçla yeniden yazmaya uğraştığı çalışmasıydı. Salı ak-

şamları evinde dostlarına verdiği felsefe derslerinden sonra bu notlarını çay içilmeye başlayıp felsefe dışı sohbetler koyulaşmadan önce özenle bir siyah plastik çanta içine koyuyordu.

Bilim ve Sanat'ın bana verdiği sınırlı yer içinde felsefeci Nusret Hızır'ı kısaca anlatmaya çalıştım. Ama seksenine hâlâ bir çocuk içtenliğiyle yaşama bağlı dost Nusret Bey hakkında sizlere hemen hemen hiçbir şey söylemedim. Onu anlatabilmek benim becerilerimin dışında. Onu belki edebiyatçı dostları başarabilir, ama herhalde birçok şeyi eksik bırakarak...

(Bilim ve Sanat — Mart)

Ölümünün 1. Yıldönümünde

HOCAM NUSRET HIZIR

Füsun AKATLI

(Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü)

Cumhuriyet gazetesinde aynı başlıkla bir yazım daha yayımlanmıştı. Üzerinden tam bir yıl geçti. İnanılası gelmiyor koca bir yılın Nusret Hızır'sız devrilip gittiği bana. Onunla ilk tanışmam liseyi henüz bitirdiğim yeni yetmelik yıllarıma rastlar. O günden, geçen yılın, yaşamımdaki en acı dönemeçlerden biri olan 8 mart gününe (N. Hızır hocayı geçen yıl bugün yitirmiştik) kadar hiç bu denli uzun bir süre ayrı kalmamıştık birbirimizden. On sekiz yıl boyunca bilgisel birikimimden, düşünüşüme, bakışıma, felsefi yaklaşımıma, hocalığına varasıya, etkinliklerimin ve kişiliğimin önemli bir dilimi onun yanında, onun ışığında, onun yönlendirmesiyle biçimlendi. Bu «yetişme» ve «yetiştirme» süresinin gelip dayandığı sınırlar, hiç kuşku yok ki, benim yeteneklerimin sınırları idi. Hoca benden, benim «optimum»umu yetiştirdi. İşte bu nedenle, aramızda şifreli bir «uzaktan kumandalı düşünsel davranış» şakasını yineler dururduk. Bunun bizi neden pek eğlendirdiğini anlamak için Nusret Hızır'ı tanımak gerekirdi. Hiç kimseyi —ne öğrencisini, ne asistanını, ne dostunu, arkadaşını— bağımlamayan, özgür ve bağımsız düşünmeyi ilk ve vazgeçilmez erdem olarak gören ve gösteren bir kişiydi çünkü o. Ölümünü izleyen saatlerde ona ilişkin olarak yazdığım ilk tümcelerin kalemimden «Benim hocamın rahlesi yoktu. Rahle-i tedrisi yoktu... Çömezi yoktu.» biçiminde dökülüvermesi bundandı.

Nusret Beyin en belirgin kişilik özelliklerinden birine, onun

hem bir erdemi, hem bir kusuru olan alçakgönüllülüğüne bağlanabilir belki bu. Ama daha büyük bir ölçüde, tanıdığım en saygılı, saygıyı temel davranışı kılmış bir kişi oluşunun bir sonucudur. Onunla ne zaman tartışma boyutlarını aşan bir çekişmemiz olduysa, beni çoğu kez isyan ettiren bu alçakgönüllülüğü yüzünden olmuştur. Alçakgönüllülüğü bir ironi rengi taşıdığında için için gülerdim bile; ama gariptir, çoğu kez içtenli hoca bu tutumunda ve tavrının gerçek bir temelden kaynaklandığına inanıvermeye teşne o kadar çok insan bulunurdu ki çevresinde, onların körlüklerinden çok, hocaya kızardım. Şimdi birkaç kırık-dökük çizgiyle çizip tanımayana biraz olsun tanıtmaya çalışacağım kültür adamı Nusret Hızır'ın yaşıyor olsaydı bana nasıl kızacağını, bu kadarcık bir anımsatmayı bile nasıl kendine çok görüp benimle sonuna kadar çekişip duracağını düşününce, içim derin bir acıyla burkuluyor. Felsefeci, mantıkçı, dilden tarihe, doğa bilimlerinden yazma, musikiye uzanıp yayılan engin bir kültür alanında yetkili bir aydın olan Nusret Hızır'ın, aynı zamanda bir bilgelik ahlâkının sessiz bir ajanı olduğunu pek az insan bilir. Çağımızda, olanca somutluğuyla rastlandığı, burun buruna gelindiği zaman bile tanınamayan, ya da pek güç tanınan bir anka kuşudur çünkü artık bilgelik.

Nusret Hızır'ın Almanya'da gördüğü fizik matematik öğrenimi, bir felsefeci olarak yönsemesini bilimsel felsefe doğrultusunda belirlemekte başlıca etmenlerden biri olmuştur Felsefenin bilimlerle alış-verişini vazgeçilmez gören, bu görüşünü gerek doğa gerek insan bilimleri alanındaki sağlam ve geniş bilgisiyle temellendirip, destekleyen bir düşünürdü. Ülkemizde ancak son yıllarda yaygınlaşan ve üzerine eğilme gereksinimi duyulan dilbilim, imbilim (semiotik), yapısal ve anlamsal çözümleme konuları, mantıkçılığı ve analitik felsefe akımıyla yakından tanışıklığı dolayısıyla Hızır'ın, mesleğinin başlangıcından bu yana haşır neşir olduğu, hatta kimi özgün yaklaşımlarla katkıda bulunduğu konulardı.

Felsefeyi, konusunu bilimler, matematik, mantık, tarih ,türlü sanatlar gibi «dillerin» oluşturduğu bir üst-dil olarak gören bir felsefecinin, Türkiye'deki felsefe geleneği ve bu geleneğe bağlı gelişmeler içersinde ayrı bir konumu olması doğaldır. Bu konumu Hızır'ı, felsefenin ele alabileceği bütün dilsel bağlamlar üzerinde düşünmeye yöneltmiştir. Örneğin bilimlerin hepsinin genel bir tanım altında toplanabilen, yapısal bir birlik ve bütünlük gösteren diller olduğu, mantığın da bütün bu dilleri ve bir üst-

dil olan felsefeyi, irdeleyip denetleyecek, tam olmayan fakat yalnızca sentaksı bulunan, semantiği olmayan) bir üst-dil olduğu yolundaki görüşü, bilim felsefesi araştırmalarına verimli açılımlar getiren, bilimlerin çağdaş verileriyle bağdaştırılabilen bir yaklaşımıdır.

Temelinde böyle bir görüşün yer aldığı bir felsefe eğitiminin tek boyutlu ve cılız kalmaması için bilimlerle, tarihle, sanatla ve yaşamla organik ilişkiler kurması gerekir. İşte, hoca olarak Nusret Hızır, eğitimde bunu başarabilecek birikime sahip nadir kişilerden olması dolayısıyla bir kere daha önemliydi. Bir rönesans ya da Aydınlanma Çağı adamı gibi çok yönlü olmasına karşın yüzeysellige düşmeyen, uzmanlık alanlarının gitgide daraldığı ve önem kazandığı çağımızda felsefe, mantık, tarih, müzik gibi birbirinden epeyice farklı alanlardaki gelişmeleri, atılımları, yenilikleri izleyip özümleme etkinliğini ömrünün sonuna dek hep uzmanca sürdüren çağdaş, çağcıl bir düşün adamıydı.

Salt düşünsel düzlemde kalan etkinliklerin, kişileri çoğu kez çıplak ve somut gerçekliklerden uzaklaştırdığına bir çeşit yüksek aşamalı fanteziye sürüklediğine inanılır. Bu inanca Nusret Hızır da büyük ölçüde katılır, bu çeşit bir aydın tavrından özenle sakınırdı. Tarih bilinci, dünya görüşü ve yaşama yönelik gerçek ilgisi yanında, her türlü metafiziğin temelden çürük olduğunu bilip yadsıyan düşünce yapısı, onu fildişi kulelerden hep uzak tutmuştur.

Her türlü düşünsel etkinliğinde hep bilimselliği gözeten, şiddetli bir metafizik düşmanı olan bu duru, aydınlık kafa, salt anlıksal yeteneklerinin güdümüne terkedilmiş değildi. Ne kişiliğine, ne derslerine, ne yazılarına, ne yaşamasına kuru, soluk, cansız denebilir. Hızır'ın. O bir bireşimdi (sentez). Müzik ve yazınla kopmaz gönül bağları vardı. Bu onun, eskilerin «müsbet» dedikleri yapıdaki kafasını besleyen, diri ve dinamik tutan bir anlamdı, bir aşktı adeta. Bilimci, mantıkçı, felsefeci Nusret Hızır, bir o kadar da sanatçı mizaçlıydı, bir duygu, bir coşku insanıydı. Seksen bir yaşında gerçekleşen ölümünden hemen öncesine kadar hiç yitirmediği bir çocuk yanı kalmıştır ki, bilge kişiliğini gölgelemek şöyle dursun, ışıtırdı.

Nusret Hızır'ın yerinin doldurulamaz olduğunu söylemek, ölümlerin ardından savrulması adet olmuş boş bir laf olmayacaktır. Çünkü yeri ,salt olağanüstü bir yetenek olmasıyla değil, bir kişide toplandığına hiç de sık rastlanmayan saydığım ve sayamadığım bütün özellikleriyle belirlenmektedir. Biz öğrencile-

rinin, ardından gitsek de düzeyine erişemeyişimiz biraz da bundan olsa gerek.

(Cumhuriyet — 8 Mart)

●

10. Ölüm Yıldönümünde Cevat Fehmi BAŞKUT

HEP BİR AHLAKIN ONURU İÇİN

Doğan HIZLAN

Cevat Fehmi Başkut'un oyunları; son kırk yılda toplumumuzdaki yozlaşmaların, çalkantıların panoramasıdır. Bu panoramada, paranın nasıl «değer» yargılarını yönlendiren tek «değer» olduğu saptanırken, namusla namussuzluğun amansız savaşımı sahneleniyor. Onun oyunları tezli oyunlar sınıfına sokulabilir.

Bir çoğumuzun öğrencilik anılarımızda onun adı vardır. Nicemiz yıl sonu müsamerelerinde onun oyunlarında rol almışızdır.

Orta sınıftan diye tanımlanan kişilerin namusunu, dürüstlüğünü, direncini ve bütün yozlaşmalar içinde arılıklarını nasıl koruduklarını onun oyunlarından öğrenmişizdir.

Karakterlerini çizerken, içimizden biri olduğunu belirtmek için şöyle söyler: «Muallim Murtaza, yüzde doksan dokuz onda dokuzumuzun olduğu kadar sinirlidir.» (Paydos, s. 9).

Oyunlarındaki karşıt tiplerin çarpışması hep bir ahlâkın, onurun yüceltilmesi amacına yönelikti. Paranın tek egemen olduğu yerde kültürün bilginin barınması olanaksızdır.

Başkut'un bazı piyesleri çok duygusal olabilir, oysa manevi değerler skalasında duygusallık zorunlu bir öge değil midir?

Başkut'un onurlu kahramanları, gerçekten bir inancın simgesidirler, çünkü yaptıklarının karşılığını hele hele ödüllendirilmeyi hiç beklemezler, üstelik aşağılanırlar da. Sahtekâr bakkal Hüsamettin'in Muallim Murtaza'ya söylediği gibi: «Ümmeti Muhammedin çocuklarını zehirlemekten başka ne iş gördün?» (Paydos, s. 186).

Geleneklerin, göreneklerin, alışkanlıkların oluşturduğu yaşama biçimi ancak kendi ortamında varolabilir. Öze aykırı değişiklikler, onursuz başkalaşımların, bukalemun yaşamların nedenidir.

Küçük Şehir'de yaşayanlar «uygarlığın, muaşeret adabının, zarafetin» Büyük Şehir'den geleceğini umarlar. Oysa tamamen

tersi olur. Büyük Şehir, Küçük Şehir'in ahlakını, onurlu yaşamını bozar. Küçük Şehir'in tiplerinden Ali, Büyük Şehir'den gelenler için övücü sözler kullanır: «Medeniyet güneşleri... Bize medeniyet getiriyorlar. İrfan, nur, ticaret, sanayi, sermaye, teşebbüs...» (Küçük Şehir, s. 27).

Köyden kente göçlerin altında yatan ekonomik nedenden öte bir sürü açınazlara düşürdüğünü, kaç yaşamın bir daha dengesini bulmamak üzere zıvanadan çıktığını sergiler. Trenin gelişini Belediye Başkanından işçisine kadar, bayrakları asın tren geliyor diye karşılayanlar treni buruklukla uğurlarlar. «Büyük şehri yine yalnız gazetelerde görmek üzere eski hayatımıza dönüyoruz. Kâbus bitti. Sabah başlıyor... Bayrakları asın, diyorum, tren gidiyor.» (Küçük Şehir, s. 215).

1948 yılında İnönü Tiyatro Armağanı'nı kazanan Küçük Şehir, Başkut'un insanın kişiliklerine, özüne aykırı yaşamlarının bedelini nasıl ağır ödediklerinin bir belgesidir.

Sanat yapıtlarını, ürünleri değerlendirirken hiç kuşkusuz yazıldıkları dönemi, dönemin dertlerini unutmamalıyız. Yoksa yaratıcıya karşı onulmaz haksızlıklarda bulunuruz. Cevat Fehmi Başkut'un oyunlarında bugün eskiyen görüşler bulabiliriz, ama bu onun eskimeyen özünü zedelemeyecek kadar azdır.

KLASİK YAZARLAR SOYUNDAN

Yaşar KEMAL

Cevat Fehmi Başkut hiç şüphe yok ki Türkiye'nin en büyük piyes yazarıdır O, klasik yazarlar soyundandır. Oyunlarının kurgusu, çatısı çok sağlamdır. O, düşünceleri, duyguları, gülmeleri, yormeleri, acıları, insan soyunun etkili maceralarını bu sağlam çatı, kurgu içinde verir. Cevat Fehmi'nin oyunları bu yüzden inanılmaz bir ölçüdür. Başkut bütün klasikler gibi geniş halk kitlelerinin yazarıydı. Başkut'u, gençliğimde seyrettim. Adana'ya, —şimdi anımsayamıyorum hangi tiyatro olduğunu— bir tiyatro Cevat Fehmi Başkut'un «Sana Rey Veriyorum» oyununu getirmişti. Arif Dino o zaman Adana'daydı. Bir sabah bana dedi ki, onunla o sıralar her sabah buluşur, resim, edebiyat, politika üstünde akşamlara kadar konuşurduk, çok önemli bir yazarın oyunu geldi Adana'ya, gidip birlikte seyredelim. Gittik, oyunu izleyen halk o kadar coşmuştu ki, öylesine gülüyor, kıyamet kopuyordu ki, ikimiz de şaşırmıştık. Arif Dino durmadan, «Bu Yu

nan'da da böyle seyredilirdi oyunlar, hiç şüphem yok böyle seyredilirdi diyordu ve klasik çatının ne olduğunu uzun uğun «Sana Rey Veriyorum»u örnek vererek anlatıyordu.

Güncelin yazarıydı. Toplumun başından geçen işleri onun kadar derinlemesine gözleyen bir kişi daha yok edebiyatımızda. Can alıcı bir noktanın, bir olayın en ilginç yönünü cımbızla çeker alır, oyunlarına koyardı. Onun toplumdan aldığı olaylar artık söyleyeceklerinin bir özeti, bir timsalidir Onu seyredenler artık bir yaratışın, bir olaylar yoğunluğunun içindedir. Güncel artık, Başkut kalemini dokundurduğunda güncellikten çıkmış, bir doğa parçası gibi zaman engelini aşmıştır. Doğa parçası dedim de, her klasik yapıt, biraz da doğa parçasıdır. Yerli yerine oturmuştur. Yapmacıksızdır. Büyük yazar yapmacığı en aza indiren yazardır da biraz. Cevat Fehmi Başkut'ta da çok az yapmacık buluruz.

Konular üstünde çok yoğun çalışırdı. Okur ,araştırır, sorar soruştururdu. Çoğu kez bununla da yetinmez, konusunu günler geceler boyu yaşardı. Çocuksu bir kişilikti, bütün sertliğinin altında ciddiyetinin üstünde. Büyük yazarların, bilim adamlarının çoğunluğunun böylesi insanlardan geldiği gözlemlenmiştir.

Bugünlerde Cevat Fehmi Başkut'un oyunları sahnelerimizi doldurmuyor o biraz unutulmuş gibi olmuşsa kabahat onun yapıtlarında değil, içinde bulunduğumuz değer karmaşasındadır. Ülkemizdeki, özellikle yaratılan bu değer karmaşası söndürüldüğünde, Cevat Fehmi Başkut gerçek yerine oturacaktır. Gelecek kuşak onun büyüklüğünü, getirdiklerini çok daha iyi anlayacaktır. Tıpkı Arif Dino'nun tıpkı Muhsin Ertuğrul'un anladığı gibi.

MESLEĞİNDE GÜÇLÜ

Reşat ENİS

Gazeteciliğe başladığım yıl, «Türkiye'de Gazetecilik Okulu açılmalı mı?» konusu tartışılıyordu. Bizim Yokuş'ta. «Açılmalı» tezini savunanlar vardı. Bundan yana olmayanlar da... Bir röportaj yapmıştım Usta Gazeteci Rahmetli Ahmet Emin Yalman ile... «Gazeteci okulda değil, gazetede yetişir,» demişti.

Gazetecilik yetenek işidir kanımca. «Başarılı gazeteci» kendi kendini yetiştiren kişidir. Ancak, bu kişi yetişme olanağını bulabilmelidir. Cevat Fehmi Başkut bu olanağı, yetenek gördüklerine kıskanmadan sağlayan bir gazeteciydi. Yetiştirdiklerinin bir

gün kendisinden üstün olabileceğini düşünmeyecek kadar iyi yürekli, mesleğinde güçlüydü.

Cağaloğlu'nun en güzel yapısı olan Gazeteciler Cemiyeti Sarayı'nı basına kazandıranın da bu usta gazeteci olduğunu belirtmek gerekir.

Birlikte çalıştığımız yıllar tecrübelerinden, bilgisinden yararlandığım Cevat Fehmi Başkut'u ölüm yıldönümünde saygıyla anıyorum.

SEVGİ DOLU

Nedret GÜVENÇ

Kendisiyle ilk kez İzmir Şehir Tiyatroları'nda mesleğe ilk başlandığım sıralarda, sanıyorum 1950 tiyatro sezonunda, «Paydos» isimli piyeste tanıştım. Ve sezon boyunca yaşım gereği oyundaki bütün genç kız rollerini üstlendim. Daha çok çevirilerin, adaptelerin oynandığı dönemlerdi onlar. Türk aydınının, Türk yazarının tiyatromuzu pek önemsemediği dönemler. Ve bu değerli yazarımızı daha bir yakından tanımak istedim.

Aradan birkaç yıl geçti. Bu arada ben İstanbul'a göçmüş ve İstanbul Şehir Tiyatroları'nda çalışmaya başlamıştım. O dönemlerin çok ünlü bir aktristi Cevat Fehmi Bey tarafından bizzat kendisi için yazıldığı söylenen bir oyunda —Soygun— hamileliği nedeniyle oynamayacağını bildirmişti. Hemen o günlerde oyunun rejisörü olan rahmetli Talat Artemel'den acele tiyatroya gelmemi bildiren bir mesaj aldım. Sayın Cevat Fehmi Soygun'daki başkadın rolünü kabul edersem çok memnun olacağını bildirmiş. Sevinçten deli gibi tiyatroya koştum ve kendisiyle eski dram tiyatromuzun sahnesinde bu kez şahsen tanışmak şerefine eriştim. Rolü kabul ettiğim için bana teşekkür etti ve başarılar diledi. Kalın camlı gözlüklerinin gerisinden dostça, sevgi dolu bakışlarını bugün gibi hatırlıyorum. O gün bana olan inancı, meslek hayatımın en önemli aşamalarından birini hazırlamıştır.

BÜYÜK DOST

Ercümend Behzat LAV

Kişiler, yaratılışlarına göre edindikleri deneyimlerin etkisiyle izlenimlerini yaşantıları boyunca olumlu olumsuz yönde sürdürürler. Kimini övünç ve şımarıklık gülünç hale sokar. Az insanda alçakgönüllülüğe rastlanır. Kiminde abartıp ikinci bir ka-

rakter görünümüne dönüşür. Bu eğilim zamanla mayalanınca söz konusu olanın ruhsal yapısını etkiler. Yaşamını sağduyuyla denkleştirebilenler arasında biri, bir gençlik arkadaşım vardı ki —sonraları yakından tanıyanlarca hayranlıkla anılmıştır.— bugün aramızda bulunamayışının içimizdeki boşluğunu hiç bir avuntu dolduramaz şimdi. O da 1914 kuşağı çilekeşlerindendi. Çevresinde uyandırdığı hoşgörüyle kendisine uzatılan her eli, düşman bile olsa sıkmaktan çekinmeyen Batı'nın tüm emekçilerine özverili candaşlığını ödünsüz, çıkarsız bağışlamış olan arkadaşım Gazeteci ve değerli Oyun Yazarı Cevat Fehmi Başkut'u, Cumhuriyet'in onun unutulmaz anısına ayırdığı bu özel sayfada saygıyla anarım.

İYİ BİR HALK YAZARI

Necati CUMALI

Cevat Fehmi Başkut'u saygın kişiliğiyle anıyorum en çok. Saygın bir kişiliği vardı. Eski deyimiyle vekar sahibi bir insandı. Oyun yazarı olarak sık sık Esentepe'deki evinde toplanırdık. Emeklilik yıllarında kat çıkarak evini büyütmüştü. Annesini, eşinin annesini, çocuklarıyla torunlarını çatısı altında toplamaktan mutluluk duyuyordu. Kendisine yakışan bir gülümsemeyle her fırsatta açığa vurur, dostlarıyla paylaşırdı bu mutluluğu. Dileğimiz yoğun çalışmayla geçen gazetecilik yıllarından sonra uzun sürmesiydi bu mutluluğun, olmadı.

Oyun yazarı olarak tiyatro edebiyatımızda önemli bir yeri olduğu kanısındayım. Gazeteci olarak izlediği yığınla güncel olay arasından tiyatro ögelerini kişiliği ile bulmuş, ayırmış, sahneye getirmiştir. Oyunlarının büyük seyirci bulmasının önde gelen nedeni budur. İyi bir halk yazarı olabilmiştir tiyatroda. Halkla duygu birliği kurabilmiş, halktan biri gibi alçakgönüllülükle yansıtmıştır halkın sorunlarını sahneden. Bazı oyun yazarlarımızda sanatının etkileri izlenebiliyor günümüzde. Bu gerçek de önemini ulusal tiyatro edebiyatımızın gelişmesinde, özel vazgeçilmez bir yeri olduğunu kanıtlar. Anısına saygılar, sevgiler.

POPÜLER YAZAR...

Selmi ANDAK

Gazetecilik mesleğinin temel bilgilerini ve görev sorumluluğunu, tiyatro eleştirmenliğinin özelliklerini öğretmiş olan ölüm-

ağız Hocamız Cevat Fehmi Başkut'u şu birkaç satıra sığdırmak çok zor. Tiyatro adamı ve oyun yazarı olarak Cevat Fehmi Başkut'un en karakteristik kişiliği bence şu noktada toplanır: Türk halkını ve Türk toplumunu çok iyi tanımış olması ve böylece oyunlarında olayları ve kişileri en doğru ve gerçekçi biçimde yansıtabilmesi. Cevat Fehmi Başkut bir yaratıcı olarak, Cumhuriyet döneminin «Dramatik edebiyat» ile başlayan ve «Ulusal Tiyatro»ya yönelen uzun devre içinde, özellikle oyunlarındaki yerli tipleri çok iyi seçmesini ve yaşatmasını bilen bir yazar olarak yaygınlık kazanmıştır. Anadolu insanından İstanbul insanına: Köylüsü, kasabalısı, kentlisi, muhtarı, ağası, yoksulu, zengini, çıkarcısı, aldatılanı, olumsuzu olumlusu bütün bu eski ve yeni kuşaktan tipler çelişkileriyle karşılaştırılmıştır. Başkut'un oyunlarında... Bu nedenle Cevat Fehmi Başkut milyonların izlediği ölümsüz bir «popüler yazar»dır.

CEVAT BEY

İlhan SELÇUK

Geçenlerde dostum Rasih Nuri İleri'ye gitmiştim. Zengin kütüphanesinden bir cilt çekerek:

— Bak, dedi, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin zabıtları...

Birinci Meclis'in tutanakları (yokluktan ve yoksulluktan olacak) çeşitli kâğıtlara basılmıştı: renk renk sayfalarla eski bir bakkal defterini andırıyordu. Ama böyle olması, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı insanın gözünde daha yüceltiyordu.

Cevat Fehmi Başkut, işte bu tutanakları basan Büyük Millet Meclisi Basımevi'nde çalışarak mesleğe girmişti. «Matbaa mürekkebi»nin kokusunu Kurtuluş Savaşı Ankara'sında almıştı. Cumhuriyet'e Genel Yayın Müdürü olması bir rastlantı sayılmasa gerektir.

Kalın gözlüklerinin ardından inceleyici bakışlarıyla ve kısık sesiyle Cevat Bey, gazete içinde bir disiplin kurmuştu. Duyarlı bir gazeteci, ilerici bir yazardı. Onunla çalıştığım süredo geniş hoşgörüsünü izlemek fırsatını buldum. O sıralar (sanırım 1962 yılıydı) İran Şahı Türkiye'ye gelmişti. Ben de zalim İran Şahı'nı verip veriştiren bir yazı döşenmiştim. Bir süre sonra Cevat Bey odama geldi; suç işlemiş de özür diliyormuş gibi yumuşak bir sesle:

İlhan, dedi. Cumhuriyet'in bir kuralı vardır; yabancı dev-

let başkanları Türkiye'de iken misafirliğe ters düşecek bir yazı yayınlayamayız. Sen bilirsin ama, istersen bu fıkrayı Şah ülkemizden ayrıldıktan sonra koyalım.

Gazetenin göreneğini bilemediğim için bu kez özür dilemek bana düştü. Bu olay dışında Cevat Fehmi'nin bir başka yazımın bir satırına bile iliştiğini anımsamıyorum.

Cevat Bey, her gün akşama doğru birinci sayfa mizanpajını avuç içi kadar bir kâğıda karalayıp «çocuklara» verirdi. «Çocuklar» yazılışlerindeki gençlerdi. O yılların genç kuşağı Cevat Fehmi'nin gazetecilikteki ustalığına saygı gösterirdi.

İstiklâl Harbi'ni yaşamış gazeteci kuşağının kendine özgü bir ağırlığı ve dünya görüşü oluşmuştu. Bu kuşağın içinde Cevat Fehmi hayat okulunda yetişmiş olanlardandı. Sanatçı kişiliğini de oyunlarında vurgulamış: bütün yaşamında sanatçılıkla gazeteciliği harman edebilmişti.

YILLAR ÖNCE

Said Arif TERZİOĞLU

Kısacık pantolonumla Bab-ı Ali'ye geldiğimde Cevat Fehmi Başkut'u tanımıştım. Gazeteyi, gazeteciliği, «zülfiyare dokunmadan haber yazmayı» öncelikle Cevat Hoca'dan öğrendim. O günlerde, şimdi olduğu gibi gazeteler öğleden sonra değil, geceyarısından sonra sabaha doğru basılırken, Cevat Fehmi en son haberlerin gelişimini, sayfadaki düzenini hazırlar, gün ağarırken rotatifin sortisinden gelen ilk gazeteyi de gözden geçirdikten sonra evinin yolunu tutardı. Sayfa hazırlarken, en son haberin kendisine ulaştırılmasında hırçın, titiz ve telâşlı olurdu. Her haberin beş «N» kuralına uygunluğuna önem verir, eksikliklerin tamamlanması için haberin kaynağını geceyarısı da olsa uyandırıp doğrulatmayı isterdi.

Bugün 10. ölüm yılında aramızdan ayrılışı nedeniyle kendisini saygıyla andığımız Cevat Fehmi'nin gazeteciliği kadar tiyatro ve tiyatro yazarlığında da ayrı bir hüneri vardı. Yazdığı piyesleri Devlet Tiyatrolarında oynanmak için Ankara'ya kadar getirir, bizzat okurdu. Yazar, gazeteci hoca, tiyatro yazarı Cevat Fehmi'nin eserlerinde özel hayatından esintiler bulurdunuz. Aradan on yıl geçmesine karşın onun hocalığını, arada bir beni tatlı-sert azarlamasını arıyor özlüyorum. Bugünlere senin öğrettiklerinle geldim, hocam. Aydınlıklar içinde yat.

İÇTEN DAVRANIŞLI

Perihan TEDÜ

Tiyatroya girdiğimden bu yana çok kez karşılaştım onunla. Ama çok az konuştuk. Gariptir sanki akrabalarımdan biriymiş gibi yakınlık duyardım kendisine. O kadar sıcak, çevresine güven veren o kadar içten davranışlı biriydi.

Oyunlarından birinde oynamak isterdim hep arkadaşlarım gibi. Oynadım da. Hem de sahne yaşamımda ilk kez denediğim diyalekli bir Anadolu kadını rolü ile. Benim için unutulmaz bir anıdır bu. (Buzlar Çözülmeden) Seyirciyi oyunun içine alıveren güncel espriler akıcı konuşma düzeni ile dökülüveriyordu sahneden salona. Bu oyunda yedi yıl sonra 1972'de aynı rolü yeniden canlandırmak kısmet oldu bana. Gördüm ki etkisini hiç yitirmemiş. Giderek artmış hatta. Oyunla seyirciyi birbirine yaklaştırması canlı sıcak sevecen havası. Tıpkı kendi gibi. Nur içinde yatsın.

(Cumhuriyet — 15 Mart)

BUGÜNÜN GÖZÜYLE BAŞKUT

Konur ERTOP

Cevat Fehmi Başkut, 1942'den başlayarak 23 oyunuyla 25 yıl boyunca tiyatro sahnesinde geniş etkinlik gösterdi. Küçük Şehir, Paydos, Sana Rey Veriyorum, Kadıköy İskelesi, Harputta Bir Amerikalı, Buzlar Çözülmeden vb. gibi oyunları büyük izleyici topluluğunun sevdiği yapıtlar oldu. Topladığı beğeniden yaşadığı toplumun canlı kişilerini, o dönem için geçerli sorunlarını ele alışının önemli payı vardı. Koca Bebek'in 25 yıl akıl hastanesinde kaldıktan sonra evine dönen eski İstanbul efendisi kahramanı, toplumumuzda ortaya çıkan hızlı değişmeleri sergilemiştir. Paydos'un öğretmen Murtaza'sı çıkara, üç kâğıtçılığa dayanan küçük ticaret modeliyle ülkü sahibi aydın tipinin karşılaştırılmasını sağlar. Sana Rey Veriyorum, çok partili yaşama geçiş döneminde gene ülkü sahibi bir doktorun kendisini politika çarkına kaptırışını, bu çevrenin yalan-dolanını dile getirir. Soygun'da yargı organının sorunları deşilir. Kadıköy İskelesi'nde geçim güçlükleri içinde kıvranan, yükselen ev kiralarıyla didişip ezilen kent insanları söz konusudur. Makine emeklilerin üç-beş kuruş birimi yatırıp kırık-dökük taksiler alarak işlettirmeğe çalıştıkları bir dönemin ürünüdür; sigorta oyunlarını konu edinir. Harputta bir Amerikalı, dışarı gidip yerleşen ve milyoner olan kahrama-

nına karşı yerli yaşamın koşullarını benimsemeyi savunur.

Başkut'un hemen bütün oyunlarında yalana, düzene, çıkarcılığa, yanlış Batılılaşmaya eleştiriler yöneltilir. Siyaset sömürücüleri, harp zenginleri, karaborsacılar, aile bağına, namusa, geleneklere sırt çevirenler yerilir. Namuslu, ülkü sahibi, çalışkan küçük insanları kuşatan ezici toplum koşulları tanıtılır.

Gazetecilik mesleği ona bütün bu anlattıkları konusunda zengin gözlemler getirmiştir. Dürüst, uyanık bir yurttaş gözüyle görür sahneye yansıttığı gerçekleri. Bundan dolayı da yapıtlarını izleyen orta sınıfın beğenisini toplamıştır.

Dikkat çekici yapıtlarından biri olan Küçük Şehir'de yol kapandığı için küçük bir kasabaya birkaç günlüğüne yerleşen bir grup insanın serüvenini anlatır. İstanbul'dan «O nur ve İrfan merkezinden, o ticaret ve sanayi cennetinden, o sermaye ve teşebbüs beldesinden» gelen yolcuların kasabaya yeni değerler kazandırması beklenir: «Onlar bize medeniyet, ilim, teknik, terbiye getiriyorlar. Bize paraları, akıl ve zekalarıyla kazanmasını öğretecekler. Kasabamıza muaşeret adabını, salon hayatını, zarafetini sokup bize yaşamasını öğretecekler. Bizi tahsil ettirecekler, terbiye ettirecekler, nasırlı ellerimizden tutup bizi adam edecekler. Baylar uyanın. Çiftekayalar kasabasına medeniyet güneşi doğuyor.»

Ancak kasabaya gelenler arasında hırsızlar, karaborsacılar, gönül oyunlarının peşinde koşanlar vardır. Yaşam iyiye değil, büsbütün kötüye gider. Yolun açılması, «korkulu rüya»nın sona ermesini sağlar. Murtaza'nın tiradı «Sen köylüsün, şehirde ne işin var!» tümcesini tekrarlamaktadır. Belediye Başkanı. Adem de perde inerken «Büyük şehir büyük şehir olarak yerinde dursun, köye gelmesin. Hiç bir köylünün onda gözü kalmasın. Herkesin yolu ayrı...» der.

Köyle kent arasındaki bu karşıtlık yerli ve yabancı kültür, ulusal ekonomi ve yabancı sömürüsü gibi karşıtlıkları da hatırlatmıyor mu? Onun güldürüleri bu tür yaklaşımlarla tek boyuttan çıkarılmaya da yatkındır. Gene de genel çizgileriyle Cevat Fehmi Başkut, toplumumuzun duruk bir döneminin sorunlarını yansıtır. O duruk dönemin anlayışıyla olaylara bakar. Geleceğe gebe büyük kaynaşmalar onun yapıtlarından da, o yapıtların gösterildiği resmi tiyatrolardan da uzak kalmıştır. Toplumumuza ve insanımıza ait daha ayrıntılı saptamalar daha sonraki yazarkuşağından ve daha sonraki sahnelerden gelmiştir.

(Cumhuriyet — 17 Mart)

CEVAT FEHMİ BAŞKUT

Tahir ÖZÇELİK

Yeni Türkiye'nin ilk gerçekçi yazarları arasında anılması gereken Cevat Fehmi Başkut, 66 yıllık hareketli yaşamının son yaprağını on yıl önce, 15 Mart 1971'de kapattı. Çocukluğu ve delikanlılık yılları, bir imparatorluğun en sarsıntılı dönemine rastladığı için, önce doğduğu Edirne'den İstanbul'a geliyor ailesiyle, buradan da Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gidiyor. Henüz 16-17 yaşlarında bulunan Cevat Fehmi, burada ilkin Kurtuluş Savaşı ortamının, çok geçmeden de yepyeni bir devletin doğuşunun kaygılı, coşkulu günlerini yaşadı.

1924'de aile yeniden İstanbul'a dönünce, o da Hakkı Tarık Us'un yönetimindeki Vakit gazetesinde önce düzeltmen, sonra muhabir olarak çalışmaya başladı.

Gazeteciliğini 1963 yılında, Cumhuriyet'in Genel Yayın Müdürlüğü'nden emekli oluncaya dek sürdürdü. Cevat Fehmi Başkut'un bibliyografyasını «Geceleri Bizi Kimler Bekliyor» adlı (bas. 1939) bir röportaj dizisiyle «Dişi Aslan», «Kadın Bir Defa Sever», «Valide Sultan'ın Gerdanlığı» (1954) adlı üç roman ve güldürü türünde 23 oyun oluşturmaktadır. Bir de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Gazetecilik Enstitüsü'nde verdiği dersleri içeren «Gazetecilik Dersleri»ni saymamız gerek.

Tiyatro yazarlığına adım atışı 1942-43 döneminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanan «Büyük Şehir»le oldu. Öldüğü yıl ise, Ankara Devlet Tiyatrosu «Küçük Şehir»i oynamaktaydı. Tarih sırasına göre, son yapıtı, 1969-70 döneminde Mithatpaşa Tiyatrosu'nun dağarına katttığı «Dostlar»dır.

Tüm yapıtlarının oynandığını görebilen şanslı yazarlarımızdan biri de Cevat Fehmi Başkut'tur. Musahipzâde Celâl'den ve Reşat Nuri Güntekin'den sonra İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda en sık (hemen her yıl bir oyunuyla) yer alan yazarlar arasında bulunduğunu, Prof. Dr. Özdemir Nutku «Dârülbedâyi'nin 50 Yılı» adlı değerli çalışmasında belirtiyor.

Oyun yazarı olarak «popülerlik» katına götüren basamakları hayli erken tırmanabilmiş olan Cevat Fehmi Başkut'u ve yapıtlarını tiyatro tarihimizdeki yerine oturtma işini uzmanlara bırakarak, onun kişiliğine ve özelliklerine ilişkin bilgileri en yakınlarından dinleyip kâğıda geçirmenin ilginç olacağını düşündüm.

Bu nedenle, Başkut ailesinin yaklaşık 25 yıldan beri oturmakta olduğu Esentepe, Gazeteciler Sitesi, Keskinkalem Sokağı'nın en

ucundaki 1 no.lu küçük villanın salonunda beni ağırlamak nezâketini esirgemeyen yazarın eşi sayın Vedide hanımın ve İstanbul Devlet Operası dekoratörlerinden küçük oğlu Acar Başkut'un verdiği bilgilerin, geleceğin incelemecilerine de belge sağlayacağı inancındayım.

«— Önce size bir soru yöneltmek isterim. Acar Bey» diye girdim söze, «Babanızın ilk görevinin ne olduğuna ilişkin bilgiler çok değişik... Sözgelişi, «Tiyatro Araştırmaları Dergisi»nin 3. sayısında yayımlanan yazısında, Prof. Dr. Melâhat Özgü, kendisinin Vehbi Koç'un yanında zabıt kâtipliği yaptığını belirtir.»

«Ortada yanlış bir anlama var, tahmin ederim» dedi, Acar Başkut; «Askerî okulda Fransızca öğretmeni olan binbaşı Ömer Fehmi, Kurtuluş Savaşı sırasında ailesini Ankara'ya getiriyor. Babam o zaman 17 yaşında. Kentte, o yıllarda, okur-yazar sayısı gereksinimi karşılayamıyor. Babamı, Meclis'in basımevinde, dizgici ve düzeltmen olarak görevlendiriyorlar. Sayın Vehbi Koç'un yanında, maiyetinde çalışmamış, ama her ikisi de Meclis'te görev yapmışlar.»

Bu kez, Vedide hanıma dönüyorum. «1942 yılında ilk oyunu «Büyük Şehir»i yazdı. Acaba aklına nerden geldi oyun yazmak, ya da «Büyük Şehir»i yazmaya niçin gerek gördü, söyleyebilir misiniz?»

«Hayır, bu konuda bir şey söyleyemeyeceğim. Ancak, sizin de bildiğiniz gibi, 2. Dünya Savaşı'nın kritik günleri yaşanmaktaydı o yıllarda. Bir yandan İstanbul halkı Anadolu'ya göç ederken, bir yandan da Anadolu halkı çeşitli nedenlerle İstanbul'a akın etmekteydi. Bu insanlar, İstanbul'daki bazı açıkgözler tarafından kandırılıp, sömürülüyor, soyulup soğana çevriliyordu. Benzer olaylar basında sık sık yer alırdı. Sanıyorum bunlardan etkilendi.»

«Peki, bu yapıtı ilkin Şehir Tiyatrosu edebi kurulunca bazı sudan gerekçelerle kabul edilmiyor ama, sonradan oynanıyor. Bu konuda ne diyorsunuz?»

Acar Başkut, Muhsin Ertuğrul'un bir mektubunu bulup bana okutmaya çalışırken, annesi anlatıyor: «Gazeteci olduğundan Muhsin Ertuğrul'la tanışırdı. Oyunu alıp Muhsin beye gidiyor. O günlerde Muhsin beyin eşi hasta; hastanede. Muhsin bey de tiyatrodan çıkınca doğru yanına gidiyor. Birlikte hastanede okuyorlar. Eve döndüğünde gerekli düzeltmeleri yapardı. Gazetedeki işini bitirince yeniden hastaneye, Muhsin Ertuğrul'a okumaya götürürdü. Sonunda repertuvara almaya karar verdi, prova-

lara başlandı. 13 Şubat 1943'de Neyire öldü, 27 Şubat gecesi «Büyük Şehir»in ilk oynanış tarihidir.»

«Bana yapıtlarını nasıl yazdığını, yazarken nelerden etkilendiğini, nelere kızdığını söyleyebilir misiniz?»

Soruma hem Vedide hanım hem de Acar Başkut yanıt vermeye çalışıyorlar.

«Biliyorsunuz, Cumhuriyet gazetesinde yazı işleri müdürüydü. O zamanlarda gazeteciler genellikle öğleden sonra matbaaya gider, gece yarısına doğru ya da gece yarısından sonra evlerine dönerlerdi. Biz, Beyazıt'ta oturuyorduk. Sabaha karşı gelir, birkaç saat yatıp uyur, saat 9'a doğru kalkar ve çalışmaya koyulurdu. Çalışırken çok sigara ve «kallavi» denilen büyük fincanla kahve içerdi.»

«Oyunlarını yazarken ya da bitirdikten sonra önce bana okurdu» dedi eşi; «Benim itiraz ettiğim yerler üstünde düşünür, gerekli görürse değiştirirdi. Ondan sonra da alır Muhsit Ertuğrul'a giderdi. Muhsin beyi çok sever ve sayardı, rahmetli kocam.»

«Oyunlarındaki kişileri nasıl seçerdi acaba, biliyor musunuz? O tipleri tanır mıydı Aile ortamından esinlendiği yapıtları var mı »

Yine eşi ve oğlu birlikte yanıtladılar bu sorumu.

«Anımsayabildiğimiz kadarıyla, rastladığı bazı insanlarla uzun uzun konuşur, onları yakından tanımaya çalışırdı. Örnekse, «Harput'ta Bir Amerikalı»yı yazmak için, Elazığ'a, Harput'a gitti; günlerce çevreyi, insanları inceledi. «Paydos»ta kuş meraklısı bir Salih Usta vardır, ona günlerce gitti, geldi, kanaryalar konusunda bilgi topladı. Ayrıca «Paydos»taki Muallim Murtaza tipinde de kendi babasının portresini çizmiştir. Ölmeden önce de Zati Sungur'dan hokkabazlık öğreniyordu. Amacı, yeni yazacağı bir oyun için malzeme toplamaktı.»

«Dış ülkelerde hangi yapıtları sahnelendi?»

«İlk olarak «Paydos» Atina'da Argiropulos Tiyatrosu'nda oynandı. Galiba yabancı bir dilde temsil edilen ilk Türk piyesidir «Paydos» (1.12.1949). Sonra, 1964 Ekiminde Bakü'deki Akademik Drama Tiyatrosu sanatçıları Azerbaycan lehçesiyle «Göç»ü oynadılar. «Sana Rey Veriyorum», Küba'da temsil edildi.»

Acar Başkut, ağır ağır açıklıyor sonra:

«Biliyorsunuz elbet, 1948 yılında ilk ve son İnönü Armağanını «Küçük Şehir» adlı oyunu nedeniyle babam almıştır. Böylece CHP kadrolarıyla daha sıkı-fıkı bir ilişki içine girdi ve parti genel sekreterliğince milletvekili adayı olarak gösterildi. Öbür

adaylarla birlikte Anadolu'da sürdürülen seçim kampanyalarına katıldı; oy toplamak için ne dolaplar döndürüldüğüne, neler tezgâhlandığına yakından tanık oldu. «Sana Rey Veriyorum»daki olayların bu gezilerden kaynaklandığını ve aynen böyle olduğunu açıklamıştı bize.»

«Yaşamındaki ilginç bir olayı anlatır mısınız?»

Vedide hanım hemen atıldı. «Size ilginç bir anımı aktarayım. Beyazıt'ta küçük bir evde oturuyoruz. Günün birinde eşim, üste bir kat yaptırıyor, çekme kat. Bitince, iriyarı bir delikanlıyı getirip oraya yerleştiriyor. Yaşar Kemal'miş adı, yani romancı Yaşar Kemal. 1951'de Adana'dan gelmiş, gazeteye işçi olarak girmiş, ama kısa zamanda yazarlık yeteneklerini kanıtlamış. Kimsesiz olduğundan, ayrıca çalışkanlığını, iyi huylu oluşunu, zekâsını çok beğendiğinden yanımıza almıştı Yaşar'ı. İlk yapıtlarını orada yazdı. Şimdiki eşi Tilda'yla da oradayken evlendi; biz evlendirdik. Hâlâ sık sık arayıp sorarlar bizi. «Baba» diye hitap ederdi Cevat'a».

Albümleri karıştırdım biraz da. Yüzlerce fotoğraf, afiş, mektuplar... Günün birinde bir «Tiyatro Müzesi» kurulursa, oraya armağan edeceğini söylüyor Acar Başkut.

Ama, hiç değilse şimdilik, bu değerli belgeler güvenilir ellerde. Çoğu yazarlarınki gibi sağa sola dağılıp yitmemiş!

Başkut ailesine teşekkür edip, ayrıldım on yıl önce ölen Cevat Fehmi'nin anılarıyla dolu evden...

(Sanat Dergisi — 1 Nisan)

●

BEDRETTİN TUNCELİ'İN ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE YAPILAN RADYO KONUŞMASI

Prof. Dr. Suat SİNANOĞLU
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı

Bütün yaşamları yoğun bir çalışma ile geçen, kendilerini belli bir davaya adayan, aynı zamanda hem bilim adamı hem aydın olan insanların kişiliğini bir kaç cümle ile belirtmek güç, hattâ olanaksızdır. Yayınladıkları eserler, gösterdikleri faaliyet, eriştikleri mevkiler saymakla bitmez. Öbür yandan yaşamlarını doldurdan olaylardan söz etmedikçe, soyut olarak dünya görüşlerini, zihin ve ahlak yapılarını, estetik zevklerini dile getirmenin de bir anlamı yoktur.

Geçen yıl bugün aramızdan ayrılan Prof. Bedrettin Tuncel yüksek öğrenimini yaptığı Fransa'dan dönerek 1936'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü öğretim üyesi olmuş, sonradan Tiyatro Kürsüsüne dönüşen Tiyatro Enstitüsünü kurmuş, İspanyol Dili ve Edebiyatı Kürsünün kurulmasını sağlamıştır. Fransız edebiyatı ve kültürüne derin nüfuzu sayesinde Strasburg Üniversitesinden fahri doktor payesini, Fransız Yazarlar Derneğinin ödülünü almış, Fransız Hükümeti tarafından Légion d'Honneur ve Ordre du Mérite nişanlarıyle ödüllendirilmiştir.

Prof. Bedrettin Tuncel, 1940 yılında kurulduğu günden dağıldığı güne kadar Milli Eğitim Bakanlığı içinde oluşturulan Tercüme Bürosunun üyesi olmuş, dünya edebiyatından binden fazla klasiğin yayınlanmasında büyük emeği geçmiştir.

Prof. Bedrettin Tuncel Devlet Tiyatrosunda hocalık etmiş, Tiyatro Edebi Heyetinde uzun yıllar çalışmıştır.

Prof. Bedrettin Tuncel 1960-1961 yıllarında Milli Eğitim Bakanı olmuştur.

Prof. Bedrettin Tuncel Birleşmiş Milletlerin kurduğu örgütler içinde en önemlisi olan Eğitim. Bilim ve Kültür Örgütünün (kısa adıyla Unesco'nun) statüsüne göre oluşturulan Unesco Türkiye Milli Komisyonunun ilk üyelerinden biri olmuş, 1950'den itibaren bu Kurumun Başkan vekilliğini ve 1963'ten ölümüne kadar da Başkanlığını yapmıştır. 1956'da Unesco İcra Konseyi üyeliğine seçilmiş ve bu görevi sırasında Genel Direktör nezdinde ve Teşkilat nezdinde gördüğü büyük itibar ve sevgi sayesinde 1963'te Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümünün, olağanüstü bir kararla dünyaca anılmasını sağlamıştır. 1966 yılında Unesco 14. Genel Konferans Başkanlığına seçilmiş, bu şerefli görevi Türkiye'nin yüksek itibarına layık bir şekilde yerine getirmiştir.

Böylesine yoğun ve verimli bir yaşamdır, Prof. Bedrettin Tuncel'in yaşamı.

Atatürk'ün insan ve toplum bilimleri alanında yetişmeleri için Avrupa'ya gitmelerini sağladığı öğrencilerden biriydi Bedrettin Tuncel. Atatürk, ordularını Anadolu toprağından kovduğu Avrupa'nın «irfanından ve ilminden» çok şey bekliyordu. Ülkemizin tarih, arkeoloji, filoloji, bilim tarihi, felsefe, sosyoloji ve benzeri alanlarda yetkili uzmanlara sahip olmasını istiyordu. Pek çok genç o yıllarda Avrupa ve Amerika'nın yolunu tuttu. Hepsi kendi alanlarında yetişmiş birer uzman olarak döndü. Ancak yalnız küçük bir bölümü Avrupa kültürünün özüne kadar inmeyi ba-

şardı. Bedrettin Tuncel irfan Avrupa'sının gerçek özünü benimsemiş ender kişilerden biriydi.

Gözlemcilik, eleştiri yeteneği, objektif hüküm, bilimsel biçimlenim, akılcı ve insancıl düşünce, insan sevgisi, her çeşit güzelliğe karşı duyarlık: Batıyı batı yapan bu özdü. Bedrettin Tuncel bu özü tam olarak benimsemiş müstesna bir insandı. Atatürk'ün ölümünü izleyen dönemde işbaşı eden yeni kuşağın en seçkin temsilcilerinden biriydi. Bu kuşak, Atatürk'ü tarih ve düşünce düzeyinde değerlendirememiş olmakla beraber, Atatürk'e inanan, ilkelerine bağlı ve ülkenin geleceğine sonsuz bir güvenle bakan bir kuşaktı. Üniversitelerimizi batıdaki üniversitelerle boy ölçüşecek düzeye getirmek için uğraşan ilk ve orta öğretimde «fikri hür, vicdanı hür» bir gençliği yetiştirecek eğitim sistemini saptamaya çalışan, Türk tiyatrosunu, çok sesli Türk müziğini oluşturmak için çaba gösteren, batı edebiyatının bütün türlerini kapsayacak güçlü bir Türk edebiyatı yaratmayı amaç edinen bir kuşaktı.

Bedrettin Tuncel bu sorunların hepsinin bilincindeydi. Atatürk'ü yalnız üçüncü dünyaya örnek olacak bir önder değil, uygarlığın en yüksek noktasına erişmiş uluslara da yol gösteren büyük bir insan olarak değerlendirmiştir. Atatürk'ü Unesco'nun ilkelerini Unesco'dan onyıllarca önce ilân etmiş bir fikir adamı olarak görmüş, onun bu yanını ülkemizde ve dışarda belirtmek için hiç bir fırsatı kaçırmamıştır.

Bedrettin Tuncel, Atatürk'ün ölümünden sonra görev alan kuşağın ölümsüz kişilerinden biridir.

B. TUNCELİ ANARKEN

Tuna ERTEM

Cumhuriyet Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Asistanı

1964 yılında tanımıştım hocam Bedrettin Tuncel'i, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin eski taş binasındaki 215 numaralı dersliğinde kürsü profesörümüz «Bedri Hocanın ilk dersini merakla bekliyorduk. Diğer derslerde yaptığımız gibi uzun uzun not tutmak amacıyla hepimizin önünde büyük birer bloknot ve uçları özenle açılmış sıra sıra kurşun kalemler duruyordu İçeri girdiğinde hepimizi tek tek süzdükten sonra önümüzdeki defterlere

gözü ilişince gülümseyerek şöyle dedi: «Boşuna heveslenmeyin not almak için çocuklar. Benim anlatacaklarımı kâğıtlara değil, belleğinize not edeceksiniz» Gerçekten de öyle oldu. Yıl sonunda sınava girerken çalışmak üzere defterlerin kapaklarını açtığımızda aldığımız notların toplamı on sayfayı geçmiyordu; çünkü o bize yazın tarihlerinin kuru birer aktarmasını yapmamış, düşünmeyi, okuduğumuzu anlamayı, algılayıp yorumlamayı öğretmişti. Kendi deyimi ile insanlık dersi vermişti.

Her şeyden önce ekinini (kültürünü) sindirmiş bir aydın kişiydi Bedrettin Tuncel. Ana dili kadar tüm incelikleriyle derinlemesine bildiği Fransızcasıyla eşine az rastlanır bir doğallıkla yazar ve konuşurdu. Gerek yurt içinde, gerekse UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanlığı görevinden dolayı yurt dışında sık sık yaptığı konuşmalarında Fransız ekininin yanısıra ve daha büyük bir oranda Türk ekinine de hizmet etmiş, daha çok bu yönde çabalarını sürdürmüştür. Ölümünden bir kaç gün önce hasta yatağında yatarken kendisinden Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü için bir makale hazırlamasını isteyen UNESCO yetkililerine henüz iyileşemediğini, dinlenmesi gerektiğini telefonda bildiren eşine «Yazarım, kabul et, reddetme!» diye seslenmiş, dileği yerine getirilmeyince de «Beni artık gözden mi çıkardınız?» diye serzenişte bulunmuştu.

Dört yıllık öğreniminden sonra altı yıl kadar da okutman olarak yanında çalıştığım «Bedri Hoca»nın tek tutkusu okumaktı. Yıllardır kazandığı paranın büyük bir kısmını satın aldığı kitaplara yatırmıştı. Gerek Türkiye, gerek Fransa'daki tüm yayınları günü gününe izler, pek çoğunu almaya çalışırdı. Arkada bıraktığı on bin ciltli aşan kitaplığındaki kitaplar incelendiğinde hemen hepsini teker teker elinden geçirdiği, hatta pek çoklarını birden fazla okuduğu şaşılarak görülmüştür. Onun kitaplığından edindiğim Ahmet Hamdi Tanpınar'ın «19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi» adlı yapıtının son sayfasında hocanın el yazısıyle şu not bulunmaktadır: «Yeniden okuyup bitirdim; Marmara Adası, 8 Eylül 1976 akşamı.»

O'nun kitap satınalma tutkusu yalnızca kendisi için değil, sevdiklerine armağan vermek içindi aynı zamanda, yurt dışına her gidişinde en az bir valiz kitapla döner ve yarısını sevdiklerine dağıtırdı. 1977 güzünde bir Fransa dönüşü odasına uğradığımda, yönetiminde hazırladığım doktora tezimle ilgili iki önemli yapıtı çekmecesinden çıkarıp bana uzatırken gülümseyerek: «Görüyorsun ya hiç bir yerde sizlerden kurtulamıyorum. Seine ırmağı

rıhtımlarında gezerken bile peşimi bırakmıyor, bana zorla masraf ettiriyorsunuz» demişti.

Bir hocadan çok bir baba gibi davranırdı yardımcılarına. Zaten Fakültedeki takma adı «öğrenci babası» idi. Bir tek soru ile bir öğrencinin neyi bilip neyi bilmediğini anlar, kolay kolay kimseyi bırakmadığı halde yapamayacak öğrenciyi ta işin başında uyarırdı. Bir de en çok kızdığı şey «dört» numara ile öğrenci bırakmaktı. «Ya beş verip geçirin ya da bırakacaksanız üç verin» diye gürlerdi kürsü arkadaşlarına. «Dörtle öğrenci bırakmak ne matematiksel ne de insancıl ölçülere uyar» derdi.

Kendisine kötülük edenlere dahi iyilikle yanıt verecek kadar insan sevgisiyle doluydu yüreği. Onu yakından tanıyanlar, zaman zaman rastladıkları ani parlamalarının, hemen sonra sönecek bir saman alevi olduğunu bilirlerdi. Bir gün önemli bir kâğıt imzalatmak için kendisini telefonla evinden arayan bir öğrenciyi annesinin rahatsızlığı nedeniyle azarladıktan yarım saat sonra bir taksiye atlayarak Fakülteye gelmiş, yalnızca öğrencinin kâğıdını imzalayarak ölüm döşeğinde yatmakta olan annesinin yanına dönmüştü.

1980 yılının aralık ayına kadar hep o bitip tükenmez gücüyle oradan oraya koşmuş, hep aynı canlılıkla sıralar arasında dolaşarak öğrencilerine bir şeyler öğretmeye çalışmıştı. Fakat ansızın kapısını çalan bir kalp rahatsızlığı onu hiç sevmediği hastane kapılarına düşürdü. Kalbine pil takılması gerektiğini öğrendiği gün çocuklar gibi bağırıp çağırıyor, robot gibi yaşamaktansa ölmeyi yeğleyeceğini söylüyordu. Onu ameliyata razı etmek pek kolay olmadı. Ziyaretlerinden birinde üç yaşındaki kızımın da başarılı bir kalp ameliyatı geçirdiğini söyleyince biraz daha aklı yattı bu işe. İki gün sonra ameliyat olmak üzere hastaneye yattığını duydum ve hemen ziyaretine koştum. Ameliyattan çıkalı henüz bir gün olmamıştı ve yoğun bakım servisinde yatıyordu. Kapıdaki hastabakıcı görüşmemin mümkün olmadığını söyleyerek elimdeki çiçekleri alıp içer götürdü. Tam kapıdan ayrılmak üzereydim ki aynı hastabakıcı arkamdan koşarak hocanın mutlaka beni görmek istediğini söyledi. Ayağıma kocaman beyaz lastik ayakkabılar giydirip içeri aldılar.

Korkudan her tarafım titriyor, ameliyattan yeni çıkmış hastaların iniltilerini duymamak için kulaklarımı tıkamak istiyordum. Beni görünce yattığı yerden doğrulmaya çalışıp ellerini uzatarak: «Kurtar beni buradan kızım, çok acı çekiyorum; kurtar beni buradan... ya da bir şeyler oku bana, belki o zaman acı-

larım biraz dinen! Yanımda kal da bir kitap oku bana.» diyordu. Göz yaşlarımı tutamıyarak oradan ayrıldım. Bir hafta sonra evinde ziyaret ettiğimde onu ilk kez çökmüş, ilk kez yaşamdan kopmuş gördüm.

Ankara'nın —25 derece yakıtsız geçen kışında salonundaki kitap yığınları arasında bir köşeye sıkışmış kanapenin üzerinde battaniyesine sarınmış, başucuna konulan elektrik sobasıyla ısınmaya çalışırken «bu yıl bahar gelmeyecek kızım, diyordu, bu yıl baharı göremiyeceğim.» Gerçekten de baharı göremedi «Bedri Hoca». 19 Mart 1980 günü ikinci kez geçirdiği bir kalp ameliyatı sonucu 70 yaşında göçtü bu dünyadan.

Arkasında otuz kadar telif ve çeviri yapıt, yüzlerce makale, bir çok tamamlanmamış araştırma ve on bin cildi aşkın bir kitaplık bırakarak aramızdan ayrıldı. Her zaman gençlikten, her zaman yeni kuşaklardan ve gelecekten yana, her türlü yeniliğe büyük bir hoşgörüyle açık bir bilge kişi, bir hümanistti O.

(Cumhuriyet — 19 Mart)

---

* (Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Derneği adına yayınlanan FDE Dergisi Bahar sayısında Bedrettin Tuncel için «Yayımları, Eser ve İncelemeleri» adıyla Özel Bölüm ayırmıştır.)

●

VE BİR AŞIK VEYSEL GELİP GEÇTİ DÜNYAMIZDAN

Mahmut SABAH

Orta Anadolu insanı duygulu olur. Sevgisi bir köklü seviştir. Bağlandı mı kopmak bilmez Orta Anadolu insanı... Hele ki, Sivas'ın Şarkışla tarafları... Ürünü kıt, yamacı boz, aşkı bol Şarkışla'nın... İşte Şarkışla'nın Sivrialan köyü... İşte tutkusu doğa üstüne. toprak üstüne tel-mızrap vurmuş devrinin bir büyük ozanı...

«Üçyüzonda gelmişim cihana» diyor, bir şiirinde Âşık Veysel... Doğumu 1894 oluyor hesapça. Anası Gülizar, Sivrialan'ın Ayıpınar merasında koyun sağmaya gittiğinde, hemen oracıkta bir patika üstünde doğurmuş Veysel'i. Yaman kadınmış Gülizar Ana. Göbeğini kendi eli ile kesmiş Veysel'in... Bir beze sarmış bebesini, getirmiş köye yürüye yürüye...

«Adın, Veysel olsun» demişler.

Adını Veysel koymuşlar sonra Yıllar kovalamış birbirini. Yü-

rümüş, büyümüş, konuşmuş Veysel. Yedisine basmış böylece. Hem gözleri de görürmüş o güne dek. O yıl bir çiçek salgını olmuş Sıvas'ta... Küçük Veysel de yakalanmış amansız hastalığa. Kaybetmiş sol gözünü... Perde inmiş sağ gözüne. Yalnız ışığı seçebilirmiş bu gözü ile...

Ama ne var ki kara talihi yine bırakmamış Veysel'in yakasını. Bir gün inek sağarken yanına almış babası. Veysel arısızın dönüverince, yakınında bulunan bir dal parçası batıvermiş ışık sızan gözüne. Kararmış hepten Veysel'in dünyası...

Tutkusu varmış babası Ahmet'in halk ozanlarının deyişlerine. Onlardan şiirler okuyup ezberleterek avutmaya çalışmış Veysel'i. Karanlık dünyasına ışık olmak istemiş. Yörenin şairleri gelirmiş Ahmet emmiye. İlgi ile dinlermiş Veysel, çalıp söylediklerini. Veysel'deki bu ilgi bir umut ışığı olmuş babası için.

Saz vermiş eline. İlk saz derslerini Çamşınlı Ali Ağadan almış. Gitgide kendini saza, söze vermiş Veysel... Ünlü ozanların, şiirlerini çalıp söylemiş önceleri. 39 yaşına dek, hep başka ozanların şiirleri üstüne telmızrap vurmuş. Kendi deyişlerini utanır, çekinirmiş her nedense o tarihe dek söylemeye. Ahmet Kutsi Tecer güç vermiş, bu buhranlı döneminde Veysel'e. Ve Veysel, Atatürk için söylemiş ilk şiirini o dem. «Türkiye'nin İhyası Hazreti Gazi.» mısraları ile. Söyler olmuş Veysel artık, o tarihten sonra bir başka coşku ile. Mızraba ruh, tele anlam, akan sele coşku vererek...

Evet, derdini saza dökmüş Veysel kararan dünyası ile birlikte. Onunla ağlamış, onunla gülmüş. İki kez evlenmiş İlki bırakıp gitmiş onu. Altı aylık bir kız bebeyle yalnız kalmış Âşık. Sonra yeniden evlendirmişler. İki oğlu, dört kızı olmuş yeni evliliğinden. Karısı Gülizar Bacı, çocukları ve de 24 torun bırakıp, 8 yıl önce göçüp gitmiş bu dünyadan.

Tam 79 yıl karanlık bir dünyada yaşamıştı ünlü ozan. Oysa, onun karanlık dünyası sadece gözlerinde idi. İçi apaydınlıktı. Pırıl pırıldı. Şiirleri, mızrabı ışıl ışıl bir dünya yaratmıştı. Onu tanıyıp, onu dinleyip de ışımamak mümkün değildir.

Halk şiirimizin bu güçlü ustası, yarım yüz yıldan fazla bir zaman süreci içinde çalıp söyledikleri ile çevresine ışık saçmış, kafalara aydınlık, gönüllere «dostluk» sevgisi doldurmuştu.

«Mecnunum Leylâmı gördüm,
Bir kerrece baktı geçti...»

Derken, sadece insan kalbini tatlı bir eda ile ürpertmekle kalmamış, halk edebiyatı geleneğinin en özlü bir devamı olduğunu

ortaya koymuştu.

«Uzun ince bir yoldayım,
Gidiyorum gündüz gece...»

Derken de o artık Şatıroğlu'ydu. Bu mısralarında gerçek Veysel yatmaktaydı. «Uzun ince yolu», onu «Sadık yarine» ulaştıran yoldu. Veysel'i, gerçek Veysel Şatıroğlu'nu bize anlatan bize öğreten yoldu...

(Hürriyet — 21 Mart)

●

ŞEVKET SÜREYYA...

İlhan SELÇUK

Şevket Süreyya Aydemir'i ne zaman tanıdım?

Şimdi anımsayamıyorum.

27 Mayıs özgürlük devriminden sonra düşün hayatımızın limonluğu birden çiçeklenivermişti. 1960'larda Şevket Süreyya Aydemir'in Ankara Bahçelievler'deki konutu, her gün soluk alıp veren bir toplantı yeriydi. Aydemir, benim kuşağım açısından bir bilinmeyen sayılırdı. Kadrocular dan haberliydik; ama, yakın tarihimiz karanlıklar içindeydi. Biz geçmişi bilmiyorduk; Şevket Süreyya Aydemir çok iyi biliyordu. Evine her çevreden insan girer çıkar, çaylarla birlikte söyleşiler demlenirdi

Olayın ilginç yanı Şevket Süreyya Aydemir'in gerçek bir roman niteliği taşıyan yaşamından kaynaklanıyordu. Çünkü bu yaşamı ikiye ayırabiliriz:

Birincisi oylem adamı Aydemir'i kapsar.

İkincisi yazar Aydemir'i vurgular.

Aydemir 19'uncu yüzyılın bitmesine üç yıl kala Edirne'de doğdu. Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra Rusya'ya gitti. 1919'dan 1924'e değin Moskova Üniversitesini bitirdi; Azerbaycan, Dağıstan, Gürcistan'da öğretmenlik yaptı. Türkiye'ye döndükten sonra politik eylemleri nedeniyle Ankara İstiklâl Mahkemesinde 10 yıl hapis cezası yedi, 18 ay sonra genel aftan yararlandı. Devlet hizmetine alındı. Yüksek ve Teknik Öğretim Genel Müdür Muavini, Ankara Belediyesi İktisat Müdürü, İktisat Vekaleti Sanayi Tetkik Heyeti Reisi, Başbakanlık Yüksek Murakabe Heyeti Üyesi oldu. Bu süreç 1951'de noktalandı.

İlginç olan nedir bu süreçte Atatürk döneminde siyasal ey-

lem nedeniyle suçlanan bir insanın 10 yıl hapis cezası yedikten sonra devletin önemli kilit noktalarına getirilmesi, üstünde düşünülecek bir konudur.

Şevket Süreyya Aydemir'in 1959'a gelinceye dek iki - üç kitabı var; ama, bunlar önemli değil. Aydemir'in yazarlık yaşamı altmış yaşından sonra gerçek ürünlerini veriyor. Suyu Arayan Adam'ı 62 yaşında yayınladı Aydemir; ve bundan sonra bütün toplumu etkileyen yapıtlarına yöneldi. «Tek Adam» 1963'te basıldı. Atatürk'ün üç ciltlik özyaşamı, o dönemde toplumu çarptı; ve bir olay yarattı. «İkinci Adam» İnönü'nün öyküsüydü. «Menderes'in Dramı»nı «Enver Paşa» izledi. Bir gün demişti ki Şevket Süreyya:

«— İlhan, bu kitaplar 19'uncu ve 20'nci Yüzyıl Türkiye'sinin tarihidir. Tarihi kişiler yapmaz, ama, kişilerle birlikte biçimlenir tarih...»

Aydemirin yazarlık gücü büyüktü; bir roman gibi okutuyordu kitaplarını... İçinde yaşadığı bir tarihin anlamını, kişilerin yaşam öyküsünde dile getirmekten olağanüstü bir coşku duyuyordu. Bu coşkuyla anlatır ,anlatır, anlatırdı. Öylesine dolu bir yaşamın çemberlerinden geçmişti ki anlatacak çok şeyi vardı.

80'ine bir yıl kala öldüğü zaman «Kırmızı Mektuplar»ı yazıyordu; yazacak çok şeyi vardı 79 yaşında

1960'ların sonuna doğru Enver Paşa'yı incelemek için Sovyetler Birliğine gitmişti. 1920'lerde Rusya'da yaşamış bir insanın kırk yıl sonra izlenimi ne olabilirdi.

Sordum.

Kısa bir tümceyle yanıtladı.

«— Mujik yok artık...

Mujik, Çarlık Rusya'sının köylüsüydü. Şevket Süreyya Aydemir, bir tümceye bir tarihi sığdırmıştı. Ateşli bir adamdı; bağnaz değildi. Tarihsel değişimin yasalarını bilen kişilerin serinkanlılığı içinde yaklaşırdı olaylara ve insanlara... Yakın tarihimizin kişilerine, akrabası, dostu, arkadaşı gibi yakınlık duyardı. Dünyanın devrimci dönüşümüyle birlikte soluk alıp veren ve çağının sıcaklığını teninde duyan bir kişiydi.

25 mart 1976'da Umurbey'de çalışırken öldü.

Zaman ne de çabuk geçiyor.

5 yıl önce bugün; dün gibi.

(Cumhuriyet — 25 Mart)

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

H. İbrahim GÖKTÜRK

O'na beş yılın yamacından bakarken, yine buruk bir özlemle seyreder gibiyiz... Yeri doldurulmamış bir yazar olarak... Bir kalem onca çabalar, bunca kültür yaşantımızın sonucu, acaba neden hâlâ kadrolu bir nirengi taşı olarak gözükmektedir?..

Çünkü, [«Turan»dan kalkar birisi... Diyalektik vâdide bir süre eylenir... Dünya görüş ve düşünce yaylalarında bir dem dinlenir... Ve sonunda Kemalizm İlkeleri yolunda uzlaştırıcı ve doyurucu bir senteze varır.]* denilmiştir, bir zamanlar...

Çünkü O bir dönemler adamıdır. Biraz da kendi yazgısını kendi çizmişlerden... Üç aşamayı da ardarda sıralamış... Her birinin kendine özgü, ayrı ayrı çilelerini çekerek... Örneğin Turanizm, Sosyalizm ve Kemalizm gibi... O'nun biyografisi hakkında yazdığımız kitabın, bir ikincisi (maalesef) basılmadı. Geçenlerde o kitabımızı okuyan aydın bir kişi bize en ilginç soruyu yöneltti: «Aydemir, bu geçiş dönemlerinin hepsinde samimi miydi?» Gördüğümüz kadarıyla, karşılığımızı iki sözcükle özetledik: «Tüm içtenliğiyle» diyerek...

Kendisi, zamanla insanoğlunda oluşan ve gelişen düşünsel sürecin tipik ve canlı bir örneği idi. Bugünkü basın alanımızda o tür çilelerle dövülerek bir noktaya varmış kaç kalem kişiliği tanıyoruz? Zaten o türden ortamlar da yoktur ya... Kaldı ki günümüz basın alanına bir göz atarsak, renksiz bir uğultu göze çarpmıyor mu? Bir yanıyla Kemalizmin ağır bastığı... Ama karşı fikirler do söylenecektir. Her görüşün karşılıklı savunucuları olmak koşuluyla. İşte o zaman toplumlara, yöneticilere doğru ışık tutacak ilginç durumlar ortaya çıkar. Nitekim bir yabancı kitabın başlığı, «Fikirlerin de ayakları vardır.» demektedir.

Aydemir, son yolculuğuna çıktığı gün (26 Mart 1976) Cumhuriyet'in haftalık sutununda şu gerçekçi satırlarını okuduk. «Çünkü Türkiye'de artık her şey, en son hızıyla her alanda, bir son hesaplaşmaya doğru sürükleniyor. Bu hesaplaşma; o alanlarda, bir olumluluk veya olumsuzluk arasındaki sonuç hesabıdır. Yani bu alanlarda zaman, zaman, olumlu bir gelişme içinde midir?. Yoksa ülkemizde, zamanın akışı içinde, sağduyunun ve ümidin yenilgisi, değerlerin iflası, çağa ayak uydurmanın gücünü yitirişi ve müesseselerin itibarsızlaşması mı bu sonuç hesabına damgasını vuracaktır? Şimdi Türkiye'nin kader tayin edici sorunu budur...» diye dizgileri sürdürürken: «...Bunu düşünmek,

tartmak ve bu problemi ortaya atmak ise... aydınların, artık ön planda gelen ,aydınca ve cesur görevidir. Çünkü bir ülkede aydın susarsa, orda artık macera adamı dile gelir ve demagog milletin sözcüsüymüş gibi konuşur. Kimi zamanlara uyarcasına...

Çeşitli dünya görüşleri arasında, sürekli kültür arayışları içinde kimler sentez, bireşim yapabiliyorlarsa, o kişiliklerden korkulmaz. Zira onlar kotardığı sentezin etki ve tepkilerinin boyutlarını ölçebilirler. Yöntemlerince savunmaları vardır. İşte düşünce pazarlarındaki alış verişi taze tutan o türden mallardır. Ayrıca o seçkinler, sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel çıkış yollarının göstergelerinden ön habercidirler. Aydından değil, cehaletin ve bağnazlığın kaskatısından sakınmalıdır.

Sevgili Hoca ve yazar Aydemir'i ardında bıraktığı yine tekrarlanabilen deneysel eserleriyle selamlıyoruz...

(*) Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir; 1977: Sa. 9; Yazan: Halil İbrahim Göktürk...

●

HASAN ÂLİ YÜCEL

Elif NACİ

Vefa Lisesinde aynı sınıftaydık. 81 Hasan Ali.. 1897 doğumlu. Benden bir yaş büyüktü. Ara sıra, «Ne de olsa ağabeyin sayılırım, öp bakayım elimi,» diye takılırdı bana. Sakin bir çocuktu. Öyle pek etliye sütlüye karışmaz, bizim haylazlıklarımıza katılmaz, mistik bir hali vardı. Ve dindardı. Biz abdestsiz namaz kılmamak için Jimnastikhaneye saklanırken onu kolları sıvalı, okulun mescidine girerken görürdük. Onda doğu hayranlığı daha o zaman başlamıştı. Öğle üzeri dersten çıkıp bahçeye indiğimizde edebiyat meraklısı birkaç arkadaşla bir köşeye çekilir, edebiyattan, sanattan konuşur, şiirler okurduk. Ben Tevfik Fikret'i, Rıza Tevfik'i ezberlerdim, o Mevlâna'yı, Efgani'yi, Yunus Emre'yi dile getirirdi.

Mektepten sonra yollarımız ayrıldı, o eğitimci oldu, ben ressam. Eğitimci olarak ülkeye, Türk kültürüne yaptığı hizmetler saymakla bitmez. Köy Enstitülerini, Devlet Tiyatro ve Operasını kurmak, dünya klasiklerini Türk kitaplığına kazandırmak, UNESCO anlaşmasını imzalamak, İslam Ansiklopedisini, tarihi belge-

leri, Güzel Sanatlar, Tercüme ve Tebliğler dergilerinin yayımlanmasını sağlamak... bunlar az iş değil. Hepsi bu kadar da değil. İmzasını taşıyan birçok felsefe, eğitim, edebiyat ve şiir kitabı da var. 1938'den 1946'ya kadar süren sekiz yıllık Milli Eğitim Bakanlığı sırasında Türkiye'de her dereceli okullarda öğretimi çağdaş sistemlere uygulama çabası ile şimdiye kadar benzeri gelmemiş bir kültür adamıydı. Ama benim amacım burada onun hizmetlerini sayıp dökmek değil, anılarımdan birkaç damla sunmak. Çünkü bu yazılar ne biyoğrafi, ne de sicil dosyası. Benim işim, birlikte yaşanmış günlerden titrek, küçük krokiler yapmak tir; o kadar.

Okuldan ayrıldıktan sonra aradan yirmi yıl geçtiği halde birbirimizi görmez olmuştuk.

Ama o Vefa'lıydı. Unutmadı arkadaşını. 1937'de Sirkeci'de bir berber dükkânında karşılaştık. Coşkunlukla sarıldı boynuma. O sıralarda Maarif Müfettişi olarak Atatürk'le Anadolu'yu dolaşıyordu. Maarifte borusu öten bir adamdı. Bense çalıştığım «Tan» gazetesinden o gün kapıdışarı edilmiştim. Üzüldü, «— Yarın Ankara'ya gidiyorum, bana yaz, sana bir resim hocalığı filan bulalım,» dedi. Kısa bir süre sonra da Maarif Vekili oldu ve beni halk dilinde hâlâ «Evkaf Müzesi» diye anılan, Süleymaniye'deki Türk ve İslam Eserleri Müzesinin müdür yardımcılığına getiriverdi. Müzeciliğimi ve almakta olduğum emekli maaşımı ona borçluyum.

Her İstanbul'a gelişinde bana uğrardı, ama bir bakan gibi değil, bir dost, bir arkadaş gibi kucaklardı beni. Sivrilmiş hiç kimse eski okul arkadaşına karşı onun kadar alçakgönüllü olmamıştır sanırım.

Bir akşam rakı içmek için Sirkeci'deki İstanbul Lokantasına götürdü beni. Kapıdan girer girmez masalarda oturan birkaç kişi ayağa kalkıp bizi selâmladılar. Kenarda bir masaya oturduk. O kendisine yapılan bu gösteriye karşılık olsun diye birer ıstakoz ısmarladı onlara. Biz başbaşa yedik içtik. Eski günleri anarak güzel bir akşam yaşadık. Kalkacağımız sırada garson hesabı getirip önüne koydu. Ben, laf olsun diyo:

«— Elbet, dedim. Vekil boy durur'ken bize getirecek değil ya. Biz haddimizi biliriz.» deyiverdim. O, hayatım boyunca asla unutamayacağım şu karşılığı verdi «Estağfurullah...» Ve hesap pusulasını önüme koydu. Nasıl unutabilirim, beraber yeyip içtiklerimizden başka kendisine gösterilen saygı karşılığı ısmarladığı ıstakozların hesabını da ben, evimin kışlık yakıt parası ile öde-

mek zorunda kalmıştım.

Büyük mevkilere ulaşan insanlarda sık sık görülen burun büyüklüğü hiçbir zaman onda görülmemiştir. Onu, eski dostlarına karşı Onu hep eşit davranışlarda bulduk.

Onu hep Atatürk hayranlığı ile tanırız. Gerçi Ata'ının ölümünden sonra çok şey yazıldı, söylendi ama onun kadar duygulu ve büyük çapta olanını bir başkasından dinlememişizdir. Bakınız ne demiş: «Ardında karanlık bırakmadan batan tek güneş.»

Sırası gelmişken Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümünde Ata için söylediklerinden birkaç örnek daha sunmak isterim. Bir tanesinde diyor ki: «Tarih, isminden sonra bir sıfatla ancak birkaç şahsiyet kaydeder. Alexandre le Grand, Richard Ceur de Lion, Suluman le Magnifique, Pierre le Grand... Bu isimler arasına bir yenisi daha geçti. Atatürk'le Parfait. Bu tabiri ilk defa kullanan Fransız muharrini tarihe ilk işareti vermiş bir hakikat dostu olarak hürmetle anarım.»

Bir başka yazıda ise, «Onun yıkılmaz mezarı kalbimizdedir,» diyor. «Veda» başlıklı yazısında da cenazesinin arkasından şöyle seslenmektedir: «Biz ağlıyoruz, sen güle güle Atam.»

Hasan Ali Yüceli daima sanatçı yönü ile anımsamışımdır. «Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz» sözleriyle başlayan suzinak şarkıyı her dinleyişimde o olanca canlılığı ile gözlerimin önüne gelir. Bestelenmiş daha birçok şarkısı vardır Örneğin sevdiklerimden biri de şu segah şarkıdır: «Gözlerinden içti gönlüm neşeyi/Senden öğrendim gönülden sevmeyi/Sildi aşkın gözlerimden her şeyi/Senden öğrendim gönülden sevmeyi.»

Nankör antolojilerin onun şairlik yönünü almayışlarına çok şaşmışımdır. «Dönen Ses»indeki şu dizeleri birlikte okuyalım:

«Gönlümüzden hız alıp coşan özlü bir duygu
Gönülden gönüle çarpar, çarptığı yeri sarsar.
Kükrer, sıra dağlardan aşan yıldırım gibi,
Ateşli bir duygudan fışkırır yanar dağlar,
Güneşleri karartır yükselen kızıl buğu,
Dağıtır yıldızları gökte kıvılcım gibi.»

Biz onu hep fikir, kültür ve sanat konusunda her zaman derin içtenlikle karşımızda bulduk.

1954'te Beşinci Milletlerarası Sanat Teknikçileri Kongresinde şöyle diyordu: «Resim boyamak, heykel yontmak, mimarlık yapı yapmak, hattatlık yazı yazmak değildir. Resim renkte, heykel şekilde, mimarlık yapıda, hattatlık çizgide düşünmek, aramak, kısaca felsefe yapmaktır.»

Sesi de güzeldi. İbnülemin Mahmut Kemal'in evindeki musiki âlemlerinde bulunanların kulaklarında onun sazlara eşlik eden sesi silinmemiştir.

Bir gün dostu Dr. Tevfik Sağlam'ın evine öğle yemeğine davetliydi. Sofra başında geçirdiği bir kriz sonucu onu kaybetmiştik. 26 Şubat 1964 günü.

Ölümünün yirminci yıldönümünde anısı önünde saygıyla, minnetle eğiliyorum.

(Sanat Olayı — Nisan)

ÖLÜMÜNÜN 21. YILINDA YÜCEL UNUTULMAZ BİR AD

M. Rauf İNAN

Bir halkçı kişilik:

Zaman, gelirken ne de yavaş, geçince nasıl da hızlıdır; yıllar yel gibi geçti.

«19 Mayıs, Mustafa Kemal!

Vatan ve istiklâl!»

Hasan Âli Yücel'in 19 Mayıs 1944, Ankara Stadyomunda Gençlik Bayramı söylevinde ufuklara yayılan gür sesi, bugün de kulaklarımda o günkü gibi çınlıyor; aradan 36 yıldan çok geçen zamana karşın.

Hakkı Tonguç'un mezarı başında titrek bir sesle konuşan soluk benzi de gözümün önünde.

Mevlâna ile Goethe (Göte) onun zekasında kucaklaşmışlardı.

Şakanın, bulucukun (nüktenin), ciddiliğin, içtenliğin böylesine kaynaştığı bir kişilikti; devlet adamlığıyla rintliğin böylesine buluştuğu ve birleştiği bir gönüldü O. Yücel adiyle akla neler gelmez ki! Milli eğitimimizde bir seferberlikler çağı. Halk eğitimi, köy eğitimi, teknik eğitim, sanat eğitimi seferbirlikleri, çeviri ve yayın seferberliği... Dünya eğitim tarihinde bu çapta, bu başarıda bir eğitim bakanı geçmiş mi, bilemiyorum.

Geceleri, gündüzleri, pazarları ,bayramları durmadan 9 kolda içtenlikle, özverilikle çalışan aydınların, özellikle öğretmenlerin toplandığı, çevrelerini inceleyen araştıran, etkileyen, geliştiren, bilinçlendirmeye çabalayan, Atatürk devrimini yayan halkevleri, köylere dek yayılan halkodaları...

Eğitmenleri, eğitmen kursları ,okulları ile, artık yapıtları sınırlarımızın da ötelerine ses veren yazarları, sanatçıları ve daha nice onbinleri yetiştirmiş köy enstitüleri, köy eğitimi...

Erkek, kız sanat enstitüleri, ticaret okulları, meslek okulları, liseleri ve benzerleri ile teknik ve meslek öğretimi.

Köyün, halkın, toplumun yazarları ile yüzbinlerle, milyonlarla köy halk çocuğunun yazgılarını ağartan gerçek milli eğitimin kurucusu idi o.

Ansiklopedileri, yüzlerce klasikleri, güzel sanatlar, tercümeler, vesikalar dergileri, çeşitli yapıtlarıyle, milyonlarca okul kitaplarıyle, 1. Türk Yayın Kongresi'nin kararlarını kısa sürede gerçekleştiren Onun iradesi idi.

Tiyatroları, operaları ,konservatuarları, düşü bile edilemez kısa sürede (Faust)un, (Butter Flei)ın sahnelendirilmesi, ilk Türk oratoryosu «Yunus Emre»nin oluşu Onun sanatçılığının, sanatçı ruhlara yansımasıydı sanki... (Faust)un temsilinde Onun, Goethe ile dostluğunun sevgisi var gibi idi.

O gitti gideli yayımı kesilen klasiklerin başındaki bir sayfalık yazısından çok, onların konularında, düşün içeriklerinde Yücel, Onun ruhu konuşur. O gitti gideli 35 yıldır duraklayan iki ansiklopedi'de dergilerde, yayımlarda Onun zekâsının ulusal ekinimize (kültürümüze) kazandırmak istediği enginlik seslenir.

Yücel adı milli eğitimimizde atılımı simgeler.

Kurduğu Tercüme Bürosunda 900 yıl önceki Bağdat çeviri kurumlarının (Darülhikme)nin düşünleri, amaçları ve çabaları yeniden dünyaya gelmiştir.

Üniversite özerkliğinde Onun ruhunun özerkliği gerçekleşmişti.

Köy enstitülerinin havasında, Okunan kitaplarda, çalınan sazlarda, oynanan zeybeklerde, halaylarda, yazılan koşuklarda, öğrenci elleriyle ekilen biçilen tarlalarda, dikilen bağlarda, bahçelerde, ormanlarda, yükselen binalarda, yapılan yolculuklarda Tonguç'la birlikte onun ruhunun zenginliği, renkleri yansıyormuş; Sanat enstitülerinin alet sesleriyle dolu ilişkilerinde ,ortaya çıkan yapıtlarda Uzel'le birlikte Onun umutları gerçekleşiyormuş, konservatuarda, yabancı memleketlere gönderdiği üstün yeteneklilerde Onun sanatçı ve düşünür kişiliği yaşıyormuş demek ki.

35 yıl önce O çekilince tüm bu sular kesildi, bu çarklar, bu değirmenler durdu ve bu sesler sustu eğitim alanımızda, ve bu atılımlar yok oldu.

Ne durmayan adam O, ne cömert, ne mert adamdı O!

Özyapısındaki (karakterindeki) bu kişilik özellikleri başarılarında, yapıtlarında kendisini gösterir.

Dünyanın o savaş yangınlariyle çemberlendiği, yurdun ateşle çevrildiği, olanakların kıtlıklarla kısıldığı o darlıklar, sıkıntılar, tehlikelerle dolu yıllarda Türkiye Cumhuriyetinin, Türk ulusunun gerçek milli eğitimini yeni baştan gibi kurmak, ulusal ekinine atılımlar kazandırmak. Türk çocuğundan yetkin nitelikli kuşaklar yetiştirmek için ödenek çemberlerini kırmış, bütçe duvarlarını yıkmış, daha bir kaç yıl önce düşü bile edilmeyenleri başarmıştı. Öyle ki, onların her biri bir devlet adamı, bir ömür için bir anıt sayılırdı.

Hakkı Tonguç, Rüştü Uzel gibi arkadaşlıklar bulmuş vefalı, özverili bir gönüllü kadrosu kurmuştu. 7 yıl 7 ay gece, gündüz ne bir gün durup dinlenmiş, ne de o arkadaşlarını bir gün durup dinlendirmişti. Yurt böyle bir atılım, böyle bir özveriyi gereksiniyordu. Dostlukla, sevgi ile çalıştırılan, yapıtlar, insanlardan, yapıtlardan anıtlar yarattılar.

Kadrosundaki arkadaşlarından, kendiliğinden hızı çabası olanları arkadan destekler ,olmayanları önden çeker, sürüklerdi. Herkesle öyle dost olabilirdi ki, her istediğini öyle kolay söyleyebilirdi ki; «söylenmek değil, söylemek gerek,» derdi. Öyle ayırt edebilirdi ki; nedensi ile nedeni (bahane ile mazereti); öyle sezebilirdi ki, yalanla gerçeği; öyle anlardı ki, doğru ile yanlışı; öyle ayırımlardı (fark ederdi) ki, yapmacıkla gerçeği, öyle bilirdi ki, insanlarda değer seçmesini.

Ya hoşgörürlüğü ve başkalarını, hatta yaptığı iyiliklere karşı kötülüklerini, saygısızlıklarını gördüklerini bile düşünmesi, sorması...

Bir insanda böylesine çeşitli yetenekler, nasıl olmuştu da böylesine geniş ölçüde toplanabilmişti.

Yazıncı, ozan, sanatçı, bilim, düşün, devlet adamı... okur, düşünür ve yazar... gerçek ülkücü, ekinci, eğitimci, ulusçu, halkçı, öğretmen, eğitmen ve bakan, insan Hasan Âli, gönül adamı, kardeş, dost Yücel...

Onu yoksamak, kahretmek yarışının yaygın olduğu yıllarda idi. Profesör Süreyya Gördüren; trahum savaşından söz ederken, bu alanda en büyük başarıyı Hasan Âli Yücel'in sağladığını, bunu Diyarbakır'dan Gaziantep'e dek gezdiği köylerde gördüğünü söylemişti.

(Sesimiz — Mayıs)

●

MEHMET ALİ YALÇIN
I. ÖLÜM YILDÖNÜMÜ'NDE ANILDI

Gazeteci, May Yayınları sahibi Mehmet Ali Yalçın, ölümünün birinci yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nde anıldı. Mehmet Ali Yalçın adına ailesi tarafından konan Roman Ödülü sonuçlarının da belli olduğu törende Hasan İzzettin Dinamo, Burhan Arpad, Asım Bezirci Şükran Kurdakul ve Erol Toy'dan oluşan Seçici kurul'un 34 roman arasından birincilik ve ikincilik için yeterli oy sayısında birleşemediği, üçüncülüğün Burhan Günel'in «Acının Askerleri» ile Hidayet Karakuş'un «Yağmurlar Nereye Yağar» başlıklı yapıtları arasında bölüştürüldüğü açıklandı. Kurul ayrıca, Turgut Erim'in «Girişim», Kemal Ateş'in «Toprak Kovgunları» adlı kitapları Özendirme Ödülü'ne değer buldu.

Mehmet Ali Yalçın'ın anısına düzenlenen ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Genel Sekreteri Mustafa Yücel, Seçici Kurul üyeleri Burhan Arpad, Asım Bezirci, Şükran Kurdakul ile Erol Toy'un birer konuşma yaptıkları toplantıda Yalçın'ın ailesi, yakınları, meslektaşları ile çok sayıda yazar yer aldı.

(Cumhuriyet — 2 Nisan)

AYRINTI YOK

Adnan ÖZYALÇINER

Günler hızla geçiyor. Bir gördüğümüzü ,bir duyduğumuzu bir daha görüp duymak olanaksızlaştı hemen hemen. Ardımıza dönüp bakacak, bir an durup oyalanacak kadar bile zamanımız kalmadı günümüzde. Durağan bir ortamda yaşamıyoruz. Değişkenliğin unutturduğu nice şeyler oluyor. Kimi zaman ölümler bile uzay çağında kapıldığımız bu akılalmaz füze hızıyla sürüklenirken unutulup gidiyor. Kendimizin de son hızla aynı sona gittiğimizi bile bile. Ara sıra arkamıza dönüp bakmalı, bir an durup düşünmeliyiz. Bu başdöndürücü hızın etkisinden kurtulmanın başka yolu yok.

Geçenlerde Hüsamettin Bozok söyledi:

— Yahu, Mahmut Özay ölmüş!

— Yok yahu! Nerden öğrendin?

— «Hisar» dergisindeki kısa bir yazıdan okudum.

Haber, derginin Ekim 1980 tarihli sayısında çıkmış. «Öyleyse Özay Eylülde ölmüş,» diye düşündüm. Oysaki o ayın ne gazetelerinde bir haber vardı. Ne de küçük bir ölüm duyurusuna rastladım. Söyleyen de olmamıştı. Sanki edebiyatımızdan böyle bir öykücü geçmemiş, Mahmut Özay diye biri yaşamamıştı.

Kimseyi suçlayacak değilim. Cafcaflı sanat haberleri yayınlayan günlük gazetelerimizle sanat magazinciliği yaptıklarını böbürlenerek iddia eden dergilerimiz var. İki satırla da olsa ilgilenebilirlerdi. Sağlıklarında, ünleri geçer akçeyken yazarların yapıtlarından, imzalarından istedikleri gibi yararlanmasını pek güzel beceren, her şeyi olduğu gibi, sanatı da, araç olarak kullanan basın tekellerinin sanat dergileri aynı unutkanlığı yinelememeliydi. Hiç değilse bir zamanlar kitapları üstüne yazı yazmış eleştirmenler, varsa, yazar dostları anabilirlerdi onu. Hepimizin unutkanlığını yüzümüze vurmak için. Bunların hiçbiri olmadı. Yazarın yaşamını bir şiirinde «iki tarih arasında bir çizgi» olarak tanımlayan Behçet Necatigil haklıydı.

Özay'ı hiç tanımadım. Öykücülüğünü, dergilerde izlediğim öykülerinden biliyorum. Bir de «Yorgo» adlı kitabını okumuştum. 1964'te yayınladığı bu öykü kitabıyla 1965 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. Bu kitabın ikinci baskısını Yeditepe 1966'da yapmış. Aynı yayınevinde aynı yıl çıkan bir başka öykü kitabı da «İhtiyar Elma Ağacı».

«Yorgo» adlı kitabının ilk öyküsünü şöyle bitiriyor Özay: «Yavrucaklar, dağıldılar, onlara birer şeker bile verilmedi ama, o gece bayram şerefine Belediye salonunda zengin büfeli —hem de bedava tarafından— parlak bir balo verildi; tıpkı geçen yılki gibi... Sözün kısası bu bayramın önemi, kutlama komisyonunun gayretiyle, sayın halka gereği gibi anlatılmıştı.»

Bu kısa bölümden de anlaşılacağı gibi Özay, 1940 kuşağı öykücülüğümüzün sürdürücülerindendi. Yalın bir anlatım içinde gerçekçi konulara değiniyordu. Özay'ın genellikle bir kasaba ortamında geçen öykülerinin buruk bir tadı var... Olaylara hüzünlü bir duyarlıkla bakışı yer yer acımsı bir alaycılığa dönüşüyor. Bürokrasiyi eleştirdiği öykülerde başarılı bir yazardı. Çocukluk anılarından çıkardığı öyküler, İstiklâl Savaşı ya da hemen sonrası ortamında geçtiğinden ayrı bir özellik taşıyor. Bunlardan «Yorgo», dostluğun, arkadaşlığın, kısacası barışın, hangi ulustan olursa olsun insanların kardeşliğinin en güzel örneklerinden bi-

ridir. Sait Faik'in insancıl, sımsıcak havasına en çok yaklaşan öykülerden.

«Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» Mahmut Özay'ı şöyle tanımlıyor:

«Özay, Mahmut. Günümüz hikâyecilerinden, doğ. 1908 Kayalar (Manastır). Balkan Savaşı (1912) bozgununda ailesiyle Nazilli'ye göçeden Mahmut Özay, İzmir Erkek Öğretmen Okulu'nu bitirip (1928) Kayseri ve Söke'de üç yıl ilkokul öğretmenliği yaptı, ortaokul öğretmenliği sınavını kazandı ,türkçe öğretmeni oldu.Aksaray ve Merzifon ortaokullarında sekiz yıl müdür olarak çalıştı. Son görevi Kuşadası Ortaokulu türkçe öğretmenliğidir (1965). Şimdi orada emekli, Hafsa Hatun, O Mübarek Süvasiler, Kelile ve Dimne'den Manzum Masallar adlı kitaplarından sonra çıkardığı Yorgo (1964, 1966) ile Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı (1965). Sonraki hikâye kitapları: İhtiyar Elma Ağacı (1966), Babam Babam (1970), Deli Dana (1974).»

Özgeçmiş bu kadarla bitiyor. Elimdeki sözlük, 1978 baskılı olduğundan, doğal olarak, ölümünden söz etmiyor. Şimdi benim bu özgeçmişe şu eki yapmam gerekiyor:

«Özay, Mahmut. Günümüz hikâyecilerinden, doğ. 1908 Kayalar (Manastır), ölm. (ölümü demek, yayınlandığını duyduğum o tek haberden çıkardığıma göre) Eylül 1980.»

Yeri, günü, saati, nasıl, nice olduğu bilinmiyor. Yani ayrıntı yok.

(Yeditepe — 7 Nisan)

●

Kardeşim.

ÜMİT KAFTANCIOĞLU'NU

Ölümünün 1. yıldönümünde saygıyla anıyoruz.

Ağabeyi
Fermani
KAFTANCIOĞLU

ÜMİT İ. KAFTANCIOĞLU'NU

Ölümünün 1. yılında saygıyla anıyoruz

TRT ARKADAŞLARI

ÖLÜMÜNÜN BİRİNCİ YILDÖNÜMÜNDE ÜMİT KAFTANCIOĞLU'NU ANIYORUZ

1934'ün yazında, ya da gözünde, Kars'ın Hanak ilçesinin Saskara köyünde açıyorsun dünyaya gözünü. Rastgele doğup, anlatılamaz yokluklar, yoksulluklar, güçlükler içinde ezbere ezbere büyüyorsun... İlkokula gidecek giysin olmadığı için gecikmeli başlıyorsun okula... (Bu birikim, sonradan «Yelatan»ı doğuruyor.)

İlkokulu yokluklar içinde bitirip, daha 12 yaşında bir çocukken, sert güz aylarının sonunda, kuşların bile uçamadığı karlı, buzlu bir havada dört arkadaşınla birlikte, iki gün iki gece sürecek bir ölüm yolculuğuna çıkıyorsun...

Derken, varıyorsun tek okuma kapınız Cılavuz Köy Enstitüsü'ne. Bir «Dönemeç» oluyor bu hayatında, Sıcak bir yuva gibi sarıldığın Enstitü'yü bitiriyor ve tutuyorsun Mardin'in Derik ilçesinin Haramiler köyünün yolunu... Daha değişik, daha çarpıcı bir hayatla karşılaşıyorsun burada... Baskının, toprakla birlikte satılan insanların dramını yaşıyor, ortalığı kana bulayan yöresel iktidar kavgalarını izliyorsun... 'Kişinin başına yumruk, herkesin sırtına yük' olan devlet, 'varsılın elinde kamçı, yoksulun sırtında kırbaç' olan demokrasi gerçeğiyle görüşüp tanışıyorsun... 14 yaşındaki «tarla kuşu» genç kızların 70'lik ağaların koynuna nasıl atıldığını hayretlerle izliyorsun. Bu acılı ve tüfekli yaşam kavgası, sonradan «Tüfekliler»i doğuruyor.

Derken, Eğitim Enstitüsü ve Ortaokul Öğretmenliği... Ardından TRT serüveni başlıyor... Nabzını elinde tuttuğun, içinden çıkıp geldiğin insanların dertlerini, dileklerini, güzelliklerini, çirkinliklerini programlarınla sergilemeye başlıyorsun... Doğu'yu önce yayın, sonra edebiyat coğrafyasına sokuyorsun... Ardından, halkın geçmişteki öncülerine, Pir Sultan'lara, Köroğlu'lara yöneliyorsun... Büyük yankılar yapıyor programların ve kitapların... Ardı ardına, birer birer ortaya saldığın, sayısı 15'i bulan kitapların giderek yaygınlaşıyor. Bu arada dostların ve düşmanların da artıyor... Ve faşizm, daha 45 yaşındayken buluyor seni...

Ama zafere giden yolun çetin olduğunu ve zaferin bedelini biliyorsun. «Elbette bir değişimi amaçlıyoruz» diyen sen değil miydin?.. Sen değil miydin, «Oyalama, eğlendirme ve uyutma değil sanatın görevi. Sanatın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir» diyen...

Şu sözler senin değil miydi: «İnsanız; mutluluğu-mutsuzluğu,

eksiği-yokluğuyla insanlardan söz ederiz. (...) Benim insanlarım, hep içimde, hem de çoğu kez şu kat kat apartmanlara alınteri döküp parmağının kanını harca karıştıranlardır. Bunlarla istediğim gün biraraya gelirim. Daha çok içimde duyarım bunları. Sol kaburgamın altında güm güm yumruk vururlar: (Boynundaki yuların karşılığını ödemelisin) derler...»

Ve olacakları görürcesine sen söylememiş miydin, «**Benim görevim, uygar olmayan, hakkı yenen, ezilen insanlara haykırmak, onların elinden tutmaktır; gerekirse ölmektir...**» diye?

Aramızdan ayrılışının bu ilk yılında, yine içimizde, yüreğimizde, kavgamızdasın!

Onurlu adını sürgit yaşatacağız. UNUTMAYACAĞIZ!

(ÇGD Haber Bülteni — Nisan)

ÜMİT KAFTANCIOĞLU

Oktay AKBAL

«Şehit gazetecimiz İsmail Gerçeksöz'ün intikamı için emperyalist uşağı Ümit Kaftancıoğlu tarafımızdan cezalandırılmıştır. Bundan sonra bütün küfür güçlerinin uşakları cezalandırılmaya devam edilecektir. Yaşasın Müslümanların ittihadı.» Müslüman Kardeşler Birliği cinayeti böylece üstlenmiş oluyordu.

Bir yıl önce, 11 Nisan 1980 sabahı Mecidiyeköy'deki evinin önünde öldürüldü Ümit Kaftancıoğlu... Cinayetten hemen sonra gazetelere telefon eden katiller yukardaki açıklamayı yaptılar. Kana kan intikamcılar bir kurban daha almışlardı. Kaftancıoğlu gerçek bir Atatürkçüydü, ilerici, devrimci bir Atatürk genciydi. 1957'de Cılavuz Köy Enstitüsünü bitirmiş, Gazi Eğitim Enstitüsünden de öğretmen olarak çıkmıştı. Öğretmenlik, TRT uzmanlığı, sonra da yazarlık... TRT yarışmasında «Dönemeç» adlı uzun öyküsüyle kazandığı ödül... Sonra yazın dünyasına giriş... Birbiri ardına yapıtlar: Dönemeç, Yelatan, Çarpana, Tüfekliler, Tek Atlı Tekin Olmaz vb. 1970'ten 80'e kadar uzanan on yıllık bir yazarlık çabası... Sonra bir sabah evinin sokağında kanlar içinde yere seriliş...

Zaman akıp gitmiş. Bir yıl. Ölümünün nedenleri bile belli değil. Bir öç almanın kurbanı mıydı gerçekten? Bunca gizli örgüt ortaya çıkarıldı. Sayısız suçlar işlemiş onsekiz-yirmi yaşlarındaki gençlerin oluşturduğu çeteler bir bir açıklanıyor. Pek çoğu «sol» görünümünde. Peki «sağcı» cinayet çeteleri yok mu? Var.

Onlar da adalet önünde hesap veriyor, ama TV ekranında nedense daha çok «sol» örgütler gösteriliyor... Sağcı öc alma tugayları, birlikleri, çeteleri nerede? Tütengil'i, Kaftancıoğlu'nu, Doğanay'ı, Cümert'i, Krafakioğlu'nu, daha nice nice aydınımızı öldürenleri bu yola iteleyen kim, ellerine silah tutuşturan kim, planlayan kim? Bunlar daha karanlıkta...

«Bir roman diğer romandan, bir yazar diğer yazardan değişik değilse neden ortaya çıksın.» demiş bir konuşmasında... «Bu gün yazarın en büyük sıkıntısı, hem iş arkasında, devlet veya özel sektör kapısında çalışması, hem de yazarlıkla uğraşmasıdır. Bunun yanında, devletin yazarın yakasına yapışmasıdır. Şu yasak bu yasak şu ayıp bu ayıp. Yazar alabildiğine hür olmalı. Yazarken yasaları, baskıyı, bağnazlığı aklına getirmemelidir. Yazarın yazdıklarına devletin sahip çıkması, okutması, yapıtlarını satın alması, okullara, kitaplıklara yollaması gerekiyor. Yazarlara özel ayrıcalıklar tanınmalıdır. Bütün bunlar bizde ters çalışıyor». Yeni kitaplar hazırlıyordu, yazıyordu Kaftancıoğlu, Hangisini bitirebildi? «Beşli bir roman dizisi. Çatıları hazır sayılır: Çoban geçmez, Çıplakoğlu, Yaylacıklı İsabey, Paşa Pınarı, Bolşevik Mehmet...»

Hiç birini yazamadı. Yazdıkları, yayınladıkları, yazabilmeye vakit ve olanak bulduklarıdır. Bu kadar bile, Kaftancıoğlunu, günümüzün etkin bir yazarı saymaya yeter. Kars yöresini o soktu yazınımızın coğrafyasına. İnsanları, sorunları, güzellikleri, acıları ile... Doğup büyüdüğü yörenin nabzını elinde tutuyordu, Ne bilecekti kırk beş yaşındayken acımasız kurşunlara hedef olacağını?

«Elbette bir değişimi amaçlıyoruz» diyordu. «Yazdıklarımızın, kişi ve toplum, sınıflar, uluslar, çağ üstünde bir etkisi yoksa, bir değişiklik yapmayacaksa neden boşuna yorulalım.» Başka bir konuşmasında da sanat üzerine görüşlerini şöyle vurgulamış. «Oylama, eğlendirme, uyutma değil sanatın görevi. Sanatın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir. Çağın trafik polisidir sanat. Ama yolların, ana kavşakların ortasına dikilmeli sanat. Benim için sanat yalın kılıç, açık söyleyiş, kesin söyleyiş, en yakın olaya, çağa, karanlığa ışık tutmuştur. İsteyenler, süslerle, bezeklerle, güzelliklerle uğraşsın. Köy Enstitülerin görevi, sanatı böyledir sanıyorum.»

Aldım yeniden okudum «Tüfekliler»i... Kaftancıoğlu'nun öğretmen olarak bir kaç yılını geçirdiği Mardin yöresini anlatan bu yapıt hem güncelliğini yitirmemiş, hem de ilginç ve güzel bir

roman niteliğini... Evet, usta bir yazar böyle gelip geçti dünyamızdan...

(Cumhuriyet — 15 Nisan)

●

HOCAM SUUT KEMAL

Doç. Dr. Neda ARMANER
A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Her insanın öğrencilik yılları içinde ömür boyu unutulmayan acı, tatlı anıları ve yaşantıları olur. Bunların bir çoğu da hocaların etkin davranışları, sözleriyle ilgilidir. Ankara Kız Lisesi'nde öğrenci bulunduğum sırada, kısa bir dönem müdürüm olan Suut Bey'in daima ileriye bakan düşünceyle yüklü tavırları öğrencilerinde derin bir saygınlık uyandırmıştır. 10 kasım 1938 günüydü. İkinci ders saatinden sonra o, bizleri Etnografya Müzesine bakan bahçede topladı. Üzgün ve vakur edasıyla bizlere aziz Atatürk'ü cismen kaybettiğimizi, ama onu aksiyonlarla yaşatarak daima diri tutacağımızı, kendine özgü sesi ve tutumuyla belirtti. Bu sözlerin ardından yükselen coşkulu sesi ve acı hıçkırıkların dramatik tablosu bellekierde kalırken, Suut Kemal Yetkin adı da zihinlerimizde yer etmişti. Henüz felsefe derslerinin okutulduğu sınıfta bulunmamama karşın, artık onun adına rastladığım, telif ve çeviri her türlü kitap ve dergiyi alır olmuştum. Böylece, metafizik ve etikten edebiyata, felsefeden sanata ve estetiğe dek kitaplığımda, eskilerin deyimiyle, bir «külliyat» oluşmuştu.

O, 1940'lara, hatta 1931'lere inen bir yazı zenginliğine sahipti. Onun «Hukuk Felsefesi», «Sanat Felsefesi», «Estetik» gibi yayınları yanında aynı tarihlere yakın olarak basılmış edebiyat alanında da bugün bile zevkle okunan eskimemiş yazıları vardır. «Ahmet Haşim ve Sembolizm», «Recaizade Ekrem» hakkındaki düşünceleri özgünlüğünü hâlâ korumaktadır. «Kalem» gibi sanat ve edebiyat dergilerinde özlü olarak işlenmiş nice konu onun imzasını taşımaktadır. Ayrıca, M.E.B. Tercüme Bürosu'nun başında bulunduğu sıralarda onun ciddi izleyiciilk ilkesiyle «Tercüme Mecmuası» en verimli dönemlerini yaşamıştır denebilir. Suut Kemal hocamızın edebiyata ve sanata olan iki tür eğilimini en iyi yansıtan, 4 ocak 1947 yılında ilk sayıyla yayına girip, her cu-

martesi günü okuyucuya ulaşan «Sanat ve Edebiyat Gazetesi» oldu. Sahibi bulunduğu bu yayının Yazılışleri Müdürlüğünde Lütfi Ay bulunuyordu. Bir sanat - edebiyat sergisi (meşheri) halinde yürütülen bu yayında daha kimlerin adlarına rastlanmıyordu ki... Bu değerli yayının uzun ömürlü olmayışından kendisine yakındığımda, sanki kalbinin derinliklerinden gelen bir üzüntüyü deşmişim gibi olurdu. Onun edebiyata mı, yoksa sanata mı daha çok eğilimli olduğu kestirilemezdi. Çünkü o, kişiliği içinde bunları gayet iyi birleştirmişti. Her ne kadar sanat tarihiyle ilgili yayınları nicelik yönünden bir üstünlüğe sahip ise de, bu yoğunluk onun İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, daha sonra Ankara Üniversitesine bağlı Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde estetik dersleri okutması, İlâhiyat Fakültesinde de uzun yıllar Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsü'nün Başkanı olması, Hacettepe Üniversitesi'nde ve yine emekliye ayrılana dek Eğitim Fakültesi'nde Sanat Tarihi Kürsülerinin kurucusu ve yürütücüsü olmasının doğal sonucudur.

Ordinaryüs Profesör Yetkin, kültür yetenekleri ve belirgin özellikleriyle nice uluslararası kongrelerde, Türk ulus ve Türk kültürü lehine, türlü yanlış anlayışları düzeltmiş ve onaylatmış bir kişiydi. 1950'de Dublin'de yapılan IV. Sanat Eleştirmenleri Kongresine Nurullah Berk ile birlikte katılmış ve onların önerileriyle V. Kongre'nin İstanbul da yapılması büyük bir memnuniyetle kabul edilmişti. 1954 yılı eylül ayında yapılan bu kongreye on yedi ulusun temsilcileri katılmıştı. Şale Köşkü'nde açılan ve Güzel Sanatlar Akademisinde sürdürülen bu kongrede onun sunduğu bildiri Türk-İslâm Sanatının Batı'ya etkilerini dile getiriyor ve bunları projeksiyonla belgeliyordu. Soyut karakterli Türk süsleme sanatındaki devri hareketlilik ile Henri Matisse'in Raks adlı yapıtında görülen yakınlığı göstermesi dikkat çeken bir konu olmuştu.

1949 kasımında, 5424 sayılı kanunla, bugünkü Hukuk Fakültesi çatısı altındaki bir binada nitelik yönünden kuvvetli bir öğretim kadrosuyla İlâhiyat Fakültesi açılmıştı. «Mukayeseli İslâm Hukuku» dersini veren rahmetli Esat Arsebük aynı zamanda dekan seçilmişti.. Türk-İslâm Sanatları Profesörü rahmetli Remzi Oğuz Arık'tı. 1950 yıllarında milletvekili seçilen bu hocamızın ders ve seminerleri rahmetli S.K. Yetkin tarafından doldurulmuştu. Dersleri çok canlı geçerdi. Doğu-Batı sanatı üzerinde hazırlattığı seminerlere önem verir ve öğrencileri çalışmaya teşvik ederdi. Buna rağmen, «hocayı çalıştıran öğrencidir» diye in-

ce bir eğitsel noktaya zaman zaman değinirdi.

İlâhiyat Fakültesinde vakit geçirmeden kurduğu «Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsünde hazırlığını başlattığı Uluslararası I. Türk Sanatları Kongresi'nin 19-24 ekim 1959 yılında realize edilişi onun yaşamının en başarılı aktivitesidir. Avrupa, Asya, Amerika ve Afrika'dan on dokuz ülke temsilcileri Türk Sanatı üzerinde yoğun çalışmalar yaparken, Şah'ın parasıyla üstüne örtü çekilen bazı Türk sanatı ve değerleri gün ışığına kavuşturularak bu kongrelerde gerçek sahipleri ile vurgulanmıştır.. Daha sonra dört yılda bir yinelenen kongrelerin ikincisi, 1963'te Venedik'te, 1967'de Aix-en-Provence'de, 1975'te Budapeşte'de ve altıncısı da 1979'da Münih'te yapılmıştır.

O, doğayı içtenlikle severdi. Bunu 1942'de yayınlanan «Manzara Üzerine Bir Deneme» adlı etüdünde şöyle açıklar: «Tabiat, renk renk mevsimleri, yenileşen şekilleri ile insanlık için bir zevk kaynağıdır. Tabiatı kim sevmez, tabiattı kim güzel bulmaz... Tabiatla bir süre başbaşa kalıp dönen insanların gözlerinin içine bakınız, orada neşe parıltıları ile birlikte gerçek güzellik parıltılarını da görünüz. Tabiat güzeldir ve hiç bir şey güzellikte onu geçemez..» O, insanı da severdi. Yakın dostu Selâhattin Batu'yu yitirdiğinde yazdığı şu sözcükleri aynen kendisi için kullanabiliriz:

«O da bu karışık, bulanık, tatsız, ama gene de doyulamayan dünyadan dönmemecesine, o kaçınılmaz geziye çıkıp gitti.»

Gitti ama yıllar yılı anısı tazelenerek...

S.K. Yetkin Hocamızı bir yıl önce bugün (18 nisan 1980) yitirmiştik. Tazelenen anısına saygılar sunarak...

(Cumhuriyet — 18 Nisan)

BİR HUMANİSTİ ANARKEN: SUUT KEMAL YETKİN

Şinasi ÖZDENOĞLU

Prof. Suut Kemal Yetkin, 1976'da yayınlanan «Büyük Tedirginler» (1) adlı yapıtında; Arthur Shopenhauer'in biyografisine, bu büyük düşünürün şu sözleriyle başlıyordu:

«— Mutlu bir yaşam olanaksızdır. İnsanın yapabileceği en güzel şey, kahramanca yaşamaktır...»

Kahramanca yaşamak, kuşkusuz, herkesin yapacağı iş değildir. Ama, kahramanca yaşamaktan da güzel olan şey, dürüst ve tutarlı yaşamaktır. Çünkü, dürüst ve tutarlı bir hayat, gele-

cak kuşakların örnek alabilecekleri en yararlı bir deneydir.

İşte, Suut Kemal Yetkin bunu yaptı.

Uzun bir bilim, düşün ve eğitim adamlığı yaşantısını, hep erdemli çizgide sürdürdü. Son zamanlarda, o artık kendi yalnızlığında, küçük oyunların batağında çırpınan toplumumuzu, ideolojik saplantılar içindeki sanatımızın düşündürücü serüvenini acılarla seyrediyordu.

Suut Kemal Hoca'yı, 1940'larda, Siyasal Bilgiler'deki öğrencilik yıllarımda tanıdım. Dergilerde, gazetelerde estetikle ilgili bilimsel yayınları yanında, sanat ve edebiyat eleştirileri de yazıyor, imzası, o dönemin bir «edebiyat okulu» sayılan Halkevleri dergisi «Ülkü»de sürekli görünüyordu. Türk Dil Kurumu çatısı altında birlikte çalıştıkları halde, Nurullah Ataç'la yıldızları barışmıyordu.

Cumhuriyet şiiri, o dönemde, «Birinci Yeni» ile değişik bir ufka açılmış, tüm dikkatler bu yeni akımın üstünde toplanmış, ancak bir süre sonra, «Türkiye Sürrealizmi»nin —o zamana göre— aşırı gerçekçi, kuru ve maddesel içeriği, lirik ve duygusal şiiri, âdeta özlenir hale getirmişti.

Bizler, 1940 Kuşağı'nın şairleri olarak, kendini yineleyip bıktıran, üstelik yavanlıktan ve zorlama garipliklerden kurtulamayan sanat ürünlerine tepki göstererek, daha sıcak, daha insancıl ve duygulu bir ufuk arıyorduk; bu, İkinci Dünya Savaşı'nın kanlı günlerinde, ölümsüz bir dünya barışının özlemi içinde, daha geniş boyutlu bir dünya şiiriydi.

İşte Suut Kemal Yetkin, bu ufku, şiirimizin 1940 Kuşağı'nın bu barışçı, bu hümanist akımını benimsedi ve bir eleştirmen olarak da, daha çok bu akımın yanında yer aldı. Hemen belirtmeliyiz ki, Suut Kemal Hoca, hiçbir zaman belli bir sanat hareketinin «angaje» savunucusu olmadı. O, ekipleri değil, birey olarak «sanatçı»yı tuttu, akımlara şartlanmış olmaktan çok «eser»e değer verdi, Nurullah Ataç gibi polemikçi ve duygusal yönü ağır basan bir eleştirmen olmaktan da dikkatle kaçındı. Bununla tarihsel bir fırsatı da kaçırmış oluyordu Yetkin Hoca: Cumhuriyet Şiirinin 1940 Kuşağı'nın tanıtılması ve değerlendirilmesi konusunda karşısına çıkan önemli ve tarihsel bir fırsatı...

4 Ocak 1947'den başlayarak, Yetkin'i, «Sanat ve Edebiyat» gazetesinin kurucusu ve yöneticisi olarak görüyoruz. Ulus gazetesinde birkaç yıl önce çok ilgi gören «Güzel Sanatlar» sayfasının pek de uzun sürmeyen sorumluluğundan sonra, bu, Suut Kemal Yetkin için bir ikinci deneyimdi. Kısa ömürlü gazete, yi-

ne o dönemin sanat ve fikir seviyesindeki aşamayı da simgeliyordu. Batıdaki örneklerine yaklaşan, nitelikli, dolgun, sanat çevrelerinin çoktandır susadığı bir edebiyat gazetesiydi bu.

Prof. Yetkin; estetikçi olarak, her zaman «denge»yi temsil etmiş, «Estetik» adıyla çevirdiği küçücük kitap, uzun yıllar okullar için yardımcı kitap niteliğini korumuş; denemelerinde ve eleştirilerinde klasik sanatın yüceliğini ve ölümsüzlüğünü savunmuştur (2). Türk hukuk edebiyatına, ünlü İtalyan hukuk bilgini Del Veccio'dan çevirdiği «Hukuk Felsefesi» adlı yapıtla katkıda bulunmuştur (3).

Suut Kemal Yetkin; eleştirmen olarak her zaman, ideolojilere şartlanmış edebiyat akımlarının karşısında olmuştur. «Sanat ve Edebiyat» gazetesinin ilk sayısında, «Zorlanan Sanat» başlığını taşıyan yazısında: «Sanatçı, yarattığını, ilkin topluma değil, kendisine beğendirmek ister. Beğenmedikçe de onu elinden bırakmaz. Büyük sanat adamları; derin sezişleri, zengin iç dünyaları, sürekli arayışlarıyla, içinde bulundukları toplumun daha ilerisinde yaşamışlar, daha ileri bir dünya için yaratmışlardır...» (4) diyerek, hümanist ve evrensel boyutlardaki sanat inancını açıklamıştır.

Aynı yazısında «Bir Emile Zola; ününü, eserlerinin sanat değerinden çok ele aldığı toplum meselelerine borçludur. Olaylar sıcaklığını kaybedince, okunmaz olan romanlarını, bugün Aragon gibi bazı Fransız sanatçılar kendi dâvâlarını desteklemek için diriltmeye çalışıyorlar...» görüşüyle de, sanatta her türlü zorlamayı reddeden inancını bir kez daha vurgulamaktadır.

Evet, Suut Kemal Yetkin'in uzun yıllar yazdığı eleştiri ve denemelerinde akılcı, dengeci, uzlaştırıcı yönü ağır basmış, duygusal ve acele hükümlere sapmamaktaki özeni, belgin karakteri olmuştur. Hatta, bu niteliği yüzünden belirli çevrelerce «tutucu» olarak tanıtılmak istendi. Bu, aslında gerçeklere yüzdeyüz ters bir değerlendirmeydi. Onu mutlaka bir dünya görüşüne maletmek, bir (ist)le simgelemek gerekecekse, Suut Kemal Hoca için «hümanist» demek, gerçeğe en yakın tanımlama olacaktır.

Prof. Suut Kemal Yetkin, kendi ahlak kaynağımızdan hümanist değerlere varılabileceği görüşünü, 1943'de kendisiyle yaptığımız ve Varlık dergisinde yayınladığımız bir konuşmamızda açıklamıştır.

«— Hümanizma'dan ne anlıyorsunuz?»

Sorumuza, aynen şu karşılığı veriyordu:

«— Hümanizma; insanlığın geçmişteki ölmez değerlerini, bu-

günkü verimleri değerlendirecek biçimde canlandırmak, devam ettirmek hareketidir .Geçmişteki ölmez değerler arasında, kendi değerlerimiz de vardır .Kendi değerlerimizin kaynaştığı yere, halk kaynağına gitmek zorundayız. Böyle köklü bir edebiyat yaratmak, hümanizma anlayışının en sağlam ifadesidir (5).

Hümanizmanın çok farklı tanımlarının yapıldığı o dönemde, bilimsele en yakın tanımın, Prof. Yetkin tarafından yapıldığını görmekteyiz. Gerçek odur ki, estetikçi ve eleştirmen Suut Kemal Yetkin, sağlam bir doğu batı kültürü senteziyle, Türk eleştirisine getirdiği bilimsel bakışla, dürüst ve tarafsız eleştiri yöntemiyle, Cumhuriyet döneminin sanat ve fikir yaşamı üzerinde etkili birkaç düşünürden birisidir.

O dönemde (1940 - 1950), şairlerin ve fikir adamlarının, Türk Parlamentosunda bir özlenirliği vardı. «Şairsiz parlamento olmaz» inancı, İnönü döneminin dikkatle uygulanan kuralı haline gelmişti. Parlamento, içerdiği fikir ve sanat potansiyeliyle daha bir saygınlık kazanıyordu.

İşte Prof. Yetkin de, o dönemin bu anlayışla seçilen Urfa Milletvekiliydi. Bilgiye ,kültüre, erdeme değer verilen parlamentoda, devlet yönetimine egemen olan felsefe, elbette daha sonrakilerden çok farklı olmuştur.

Ahmet Hamdi Tanpınar ,Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu ,Ömer Bedrettin Uşaklı, Sadri Ertem, Reşat Nuri Güntekin, Suut Kemal Yetkin, Selahattin Batu, Behçet Kemal Çağlar ile 1950 sonrası dönemde Faruk Nafiz Çamlıbel ve Vasfi Mahir Kocatürk, hiç kuşkusuz bulundukları parlamentoya değer ve renk katmışlardı.

1961'de TBMM'ye giren Yetkin, iki dönem milletvekili olarak görev yaptıktan sonra ,yeniden bilimsel çalışmaya dönmüş, Ankara Üniversitesi'nde İslâm Sanatları kürsüsüne atanmış, İlâhiyat Fakültesi Dekanlığı'ndan sonra, 1959 - 1966 yılları arasında Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nde bulunmuştur

Suut Kemal Hoca'yı toprağa vereli tam bir yıl oluyor.

Ölümü, Türkiye'de terörün hızlı tırmanışıyla birlikte, politikacıların boşboş ve bıktırıcı demeçler verdikleri bunalımlarla dolu bir döneme rastladı. Bu nedenle de, Yetkin'in kişiliği, hizmetleri ve yapıtları üstünde ne yazık ki yeterince durulamadı. Gelecek günlerin, böylesine bir ihmalin arzulanmayan sonuçlarını gidereceğine inanmak istiyoruz.

Yetkin Hoca'yı, «Tozdan dumandan ferman okunmuyor...» dedikleri bir dönemde yitirmek, gerçekten bir şansızlık olmuş-

tur. Küçük ve seviyesiz politika kulislerinin, basınımızda, bir bilim ve sanat adamınızın ölümünden daha fazla yankılar yarattığı günler çok gerilerde sayılamaz. Dürüst kavgalar ve gerçek emek ürünü yapıtlarla birlikte, bu toplumun nice özverilerle, nice çetin serüvenlerle yetiştirdiği değerlerinin kaybolup gitmesinden daha hazin, daha düşündürücü ne olabilir ki? Bir ömür boyu kazanılan bilgi, kültür, deneyim; ülkenin tam bu değerlerden yararlanacağı bir sırada, ölümün acimasız kucağına düştüğü zaman, iki satırlık bir ağıt, ya da bir saygı yazısı yazmaya, en yakın dostların bile eli varmıyorsa, ne acı... Ve Prof. Suut Kemal Yetkin'in peşinden, yıllarca ders verdiği anfilerde, hizmet ettiği kurumlarda, değil görkemli, gösterişsiz anış toplantıları bile yapılmamışsa, bu, aslında hiç kimsenin suçu değildir. Bu, Türkiye toprakları üstünde, adaletin ve aklın emrettiği her şeyi, bütün bir dönem boyunca silip süpüren bir korkunç kasırganın, tüm değer ölçülerimizde yaptığı akıl almaz yıkıntıdır. Suut Kemal Yetkin'in de böylesine unutuluşu, aslında, ideolojik hizipler dışında kalmış namuslu insanların unutuluş kitabından yalnızca bir sayfadır.

Ömrünü bu ulusun eğitim, kültür ve bilim hayatına adamış; Columbia ve Sorbonne üniversitelerinde konuk profesör olarak eski Türk mimarisini ve resim sanatını tanıtmış, 1962 ve 1970 yıllarında Paris'te yayınlanan «L'Architecture Turque en Turquie = Türkiye'deki Türk Mimarisi» ile «L'Ancienne Peinture Turque = Eski Türk Resmi» adlı yapıtlarıyla adını dış dünyada da duyurup saygınlık yaratmış olan bu değerli bilim ve düşün adamımızın, Ord. Prof. Suud Kemal Yetkin'in, bunalımlarla dolu bir dönemde, politika kulislerinden yükselen sevimsiz sesler arasında unutulup gitmesi, elbette düşünülemez. Bu gerçek hümanist, bu değerli bilim ve kültür adamı, Türk düşün tarihi içinde, elbette yerini alacaktır.

Ölümünün bu ilk yıldönümünde, eserleri ve kişiliği önünde saygıyla eğilmek, Onu tanıyanlar ve sevenler için vazgeçilmez bir borçtur.

---

(1) Büyük Tedirginler, Gül Yayınevi, Ankara 1976.

(2) 1940'ta Millî Eğitim Bakanlığınca okullar için yayınlanan Estetik adlı yapıt; Félicien Challey'den hemen aynen aktarılmış klâsik bir okul kitabıdır. Maarif Matbaası, 1940.

(3) Giorgio Del Vecclo, Hukuk Felsefesi Dersleri, Maarif Matbaası, 1940.

(4) «Zorlanan Sanat», Sanat ve Edebiyat Gazetesi, Sayı 1, 4 Ocak 1947.

(5) Edebiyatımızın Beş Ana Meselesi, Şinasi Özdenoğlu, İnkılâp Kitabevi. Sayfa: 124, İstanbul, 1949.

(Sanat Dergisi — Mayıs)

●

SABAHATTİN ALİ'NİN HİKAYELERİ

Ataol BEHRAMOĞLU

«Benim kanaatimce sanat insana insanı ve hayatı ve bunların manasını öğretmekle muvazzaftır. Ancak bu takdirde geniş bir kütlede daha çok insani olmak, daha iyi bir hayata varmak arzuları belirir... Bütün bir beşeriyeti ve kainatı içine alacağı yerde kendi cılız ve âmâ benliğine saplanan bir edebiyatın, bence, psikopatoloji etüdlerine mevzu olmaktan başka bir meziyeti yoktur... Hülasa sanat gaye değil, vasıtadır. Gaye Hayattır.»

S. Ali

1938 Yılındaki bu sözleriyle[1] toplumcu-gerçekçi bir yazar olarak konumunu tartışmaya yer bırakmayacak bir açıklıkla belirtirken Sabahattin Ali, henüz 31 yaşında, fakat «Değirmen», «Kağnı», «Ses» adlı hikaye kitaplarını ve «Kuyucaklı Yusuf» romanını yayınlamış ünlü bir yazardı. Birkaç yıl sonra, 1943 yılında, ona hapishaneden gönderdiği mektuplarda Nazım Hikmet, Sabahattin Ali'yi şu sözlerle niteleyecektir: «Bugün memleket hikayeciliğinin başında giden genç üstat» «büyük Türk hikaye ve romanının tek bayrağı bilfiil sensin» «Sahici, büyük Türk edebiyatının temel taşlarından birisin»[2] Bu mektuplardan birinde Nazım Hikmet'in şu sözleri de üzerinde ilgiyle durulmaya değer: «Sait Faik diye bir yazıcı var. Bolca istidadı, fakat hala ne yapmak istediğini bilmeyen, yazıcılığın mesuliyetini anlamamış, işin daima kolayına ve cilalısına kaçan bir delikanlı. Onu seninle birlikte, senden sonra bile saymıyorsam sekterliğimden değil.»[3]

Nazım Hikmet'in Sait Faik'le ilgili görüşlerini, hiç değilse duygularını daha sonraki yıllarda değiştirmiş olduğunu, Sait Faik üzerine sevgi dolu dizelerinden biliyoruz. Yukardaki son alıntıyı yapmakla amacım, Sabahattin Ali'nin 1940'lı yıllarda toplumcu bir yazar olarak kazanmış olduğu büyük saygınlığı belirtebilmektir.

Öldürülüşünden sonraki baskı yıllarında, adı (tıpkı Nazım Hikmet ve öteki toplumcu-gerçekçi yazarlar gibi) unutturulmaya

çalışılmış olsa da, Sabahattin Ali, hikayeci, romancı ve bir toplum adamı olarak ülkemiz edebiyatında ve toplumsal savaşımında hakkı olan konumunu yeniden kazanmaktadır. Yine Nazım Hikmet, «İçimizdeki Şeytan»ın 1955 yılındaki Rusça basımına yazdığı önsözde şöyle demektedir: «Sabahattin Ali, Türk edebiyatının ilk devrimci-gerçekçi hikayecisi ve romancısıdır. Türk edebiyatında Sabahattin'den çok önce natüralist, hatta eleştirel gerçekçi hikayeciler ve romancılar vardır. Ama eleştirel gerçekçilikle sosyalist gerçekçilik arasında ve sosyalist gerçekçiliğin aşaması olan reformist, halkçı gerçekçiliğin Türkiye'de ilk hikayeci ve romancısı Sabahattin'dir.»[4]

Hemen belirteyim ki, bu yazıyla, ne eleştirel gerçekçilik, sosyalist gerçekçilik, vb. kavramlar üzerinde bir tartışma açmak ve bu açılardan Sabahattin Ali'yi irdelemek; ne de onun gerçekten çok yönlü, büyük kişiliğine bütünsel bir bakış açısı getirmek; ne canavarca öldürülüşü konusunda görüşler ileri sürmek savındayım. Bu gün elimizde bu konulara ışık tutacak değerli kaynaklar bulunmaktadır. Bundan sonra da Sabahattin Ali'nin gerek yazar ve insan kişiliği, gerekse yaşamı ve ölümüyle ilgili çok daha geniş kapsamlı incelemeler yapılacağı kuşkusuzdur. Benim bu yazıyla amacım, yıllar sonra hikayelerini yeniden okumanın bana kazandırdığı bazı düşünceleri açıklamak, böylece de onun hikayeciliği konusunda daha nesnel ve bütünsel bir değerlendirme yapılmasına katkıda bulunabilmektir.

Günümüzün devrimci duyarlıklı genç okurunun gözünde, Sabahattin Ali bütünüyle, yapıtlarının tümüyle önemsenmesi gereken devrimci bir yazardır. Sabahattin Ali'nin yapıtlarına böyle bir yaklaşımın (sırf onun imzasını taşıyor diye, «Adırma gönül aldırma» nakaratlı şiirin ve bu şiirden yapılan türkünün kazandığı yaygınlıkta görüleceği üzere) doğru olmayacağı açıktır. 1934 yılında, hapishanedeki Sabahattin Ali'ye gönderdiği bir mektupta, aynı yıl «Dağlar ve Rüzgar» başlığıyla yayınladığı şiir kitabı konusunda bir arkadaşı şunları yazıyor: «...Şiirlerin toplanınca daha güzelleşmiş. Fakat sadece güzel şeyler, o kadar, bu nevi yazıları ben artık okuyamıyorum. Şunu da söyleyim ki bunları toplayıp neşrettirmeni ben de hoş bulmadım. Kitap yukardan aşağı 'ah ve vah ve yardan, ay yardan' ibaret. Bu itibarla, Nazım'ın bir tek kuvvetli şiirine bütün kitap feda edilebilir. Senin de söylediğin gibi, Sabahattin bu mu demek?... Mamafih her gören o kadar beğeniyor, o kadar okumaktan hoşlanıyor ki bir cihetten de iyi etmişsin topladığına diyeceğim...»[5]

Gerçekten de, Sabahattin Ali bu şiirler demek değildir. Ayrıca, her dönemde geçerli olan ortalama beğeni düzeyini belirtmesi bakımından da ilginç bir belge değerinde yukardaki sözler...

S. Ali'nin şiirleri konusunda yeterince uyanıklık göstermeyen okurun, hikayeler konusunda da yanılgıya düşeceği düşünülebilir. Öte yandan, toplumcu-gerçekçi anlayışa karşı açık ya da kapalı düşmanlığı sürdüren bir küme yazar ve eleştirmenin, açıkça belirtmeseler de Sabahattin Ali'ye karşı sevgisizlikleri ortada. Bundan başka, Sabahattin Ali'nin hikayelerini tümüyle yadsıma gariplikleriyle karşılaştığımız da oluyor. Bu son tutumu, «psikopatoloji» sözüyle karşılamak sanırım en doğrusu.

«Değirmen Dağlar ve Rüzgâr»ın önsözünde şöyle diyor Sabahattin Ali:

«Şiir ve hikayelerim arasında, yazmış olmaktan utanacağım kadar kötüleri olduğunu biliyorum. Bunların bir kısmının çocuk denecek bir yaşta yazılmış olmaları bence bir mazeret değildir; çünkü bu çeşit yazıyı bugün herhangi bir imzanın üstünde görsem, sahibini ıslah olmaz bir zevksizlik ve tam istidatsızlıkla suçlandırmakta tereddüt etmem. Bunların, benim sanat hayatımın gelişmesini göstermesi bakımından, kendim için bir ehemmiyeti vardır ki, bu da onları başkalarına okutmak için bir sebep olamaz. Buna rağmen bu yeni baskıdan onları çıkaramazdım. Çünkü bir kere okuyucu önüne sermiş olduğum taraflarımı sonradan örtbas etmeye hakkım olmadığı kanaatindeyim; ama böylece belki de eski bir hatayı devam ettirmekten başka birşey yapmıyorum. İyiyi kötüden ayırmak külfetini okuyucuya bıraktığım için özür dilerim.»[6]

Büyük bir yazarın en önemsiz görünen çalışmalarının ve hatta kurulamalarının bile önemi vardır. Hem de sadece kendisi ve araştırmacılar için değil, okurlar için de... Ancak, hele Sabahattin Ali gibi, çok yönlü ve (aşağıda göstermeye çalışacağım üzere) yazış yöntemleri ve yaklaşımları bakımından zaman zaman zikzaklı bir yazarın yapıtlarına, ayıklayıcı bir gözle bakmak gerekiyor. Ben hikayeleri konusunda bunu yapmaya çalıştım. Böylece hem Sabahattin Ali'nin değindiği «iyiyi kötüden ayırmak» çabasını irdelemek, hem iyi niyetli genç okura bir okuma yöntemi önermek, hem de «kötü»den ayıklanmış «iyi»nin altını çizerek toplumcu görüşe karşı yazar ve eleştirmenlerin Sabahattin Ali konusundaki suskunluklarına bir yanıt vermek istedim.

Sabahattin Ali'nin, tümü de yazarın sağlığında yayınlanmış beş hikaye kitabı var. Bunlar «Değirmen» (1935), «Kağnı» (1936),

«Ses» (1937), «Yeni Dünya» (1943), «Sırça Köşk» (1947) başlıklarını taşıyor. Bu kitaplarda yer alan ürünlerin iki ana başlık altında toplanabileceğini düşünüyorum: **Romantik hikaye ve masallar** ve **Gerçekçi hikaye, eskiz ve masallar.** Şimdi bu hikaye, masal ve eskizlerin tümünü, bu iki ana başlık altında, kısaca gözden geçirmeye çalışacağım.

Romantik hikaye ve masallar: S. Ali'nin özellikle ilk ürünlerindeki romantik öğeler konusuna çeşitli kaynaklarda değinilmektedir. Nazım Hikmet, «ilk eserlerinde Alman romantiklerinin etkisi görülür. Ömrünün sonuna kadar da büyük Alman romantiklerinin hayranı kaldı»[7] diye yazmaktadır. İbrahim Tatarlı, S. Ali üzerine kapsamlı incelemesinde, sözü edilen «büyük Alman romantikleri»nin Schiller ve Goethe olduğunu belirterek şunları söylüyor: «1928-1929 yılları onun kişiliğinde ve yaratıcılığında ikinci bir aşama oluşturmaktadır. Almanya'da dünya edebiyatıyla yakından temasa gelerek, romantizm akımının güçlü etkisini görmüştür.»[8] S. Ali'nin kitap olarak yayınlanmış çevirileri arasında Kleist, Chamisso ve Hoffman'ın hikayelerinden oluşan «Üç Romantik Hikaye» adlı bir yapıt da yer almaktadır.[9] Arkadaşı İ. Hakkı Balamir anılarında, «onun 1927-1930 arasında yazdığı ilk hikayelerde genellikle düşe dayanan bir zorlama görüldüğünü belirtmek isterim»[10] demektedir.

Yine çeşitli kaynaklardan, S. Ali'nin Rus ve Sovyet edebiyatına büyük ilgi duyduğunu öğreniyoruz. Nazım Hikmet, «Klasik Rus edebiyatıyla, hele Gogol, Tolstoy, Turgenev, Çehov ve Gorki'yle tanışması yalnız edebiyat değil, sosyal çalışmaları üstünde de etkili olmuştur»[11] diye yazıyor. Almanya'daki öğrencilik yılları arkadaşlarından Melahat Togar, anılarında, «Daha Almancayı adamakıllı sökmeden, Alman edebiyatı ve dolaylı yoldan —Almanca üzerinden— Rus edebiyatına dalmıştı»[12] diye yazmaktadır. İbrahim Tatarlı, «Şimdilik eserlerine dayanarak, Sabahattin Ali'nin Alman edebiyatının ve Almanca çeviriler aracılığıyla, dünya edebiyatının yararlı ve yaratıcı etkilerini gördüğünü söyleyebiliriz.»[13] yargısına varmakta ve aynı yazıda şunları söylemektedir: «Devam ettiği Alman filolojisinin öğretim programı sınırlarında, Alman dili ve edebiyatı ve dünya edebiyatıyla sistematik bir surette tanışmıştır. Bu programın 1928-1930 yıllarındaki içeriğinin, öğrenci ve öğretim kadrosunun açıklanması, Sabahattin Ali'nin Almanya'da yaşadığı çevreleri, gördüğü etkileri ve edindiği bilgileri daha konkre bir duruma sokacaktır. Bunun araştırılması önemli bir sorun oluşturmaktadır.» Arkadaşla-

rından Niyazi Berkes ise anılarında şunları yazıyor: «Geç vakitlere kadar Almanca doğa, bitki, hayvan dünyalarının nefis baskılı kitaplarını okumaya verirdi kendini. Psikoloji, felsefe klasikleri, hele edebiyat. Özellikle roman. Avrupa ve Amerika'nın çeşitli ülkelerindeki romancılarını bizde onun kadar bilenine rastlamadım. Çok kez olduğu gibi kendini sadece Fransız romancılarına, ya da Amerikan, Rus, İngiliz romancılarına hapsetmezdi. Bizde hiç tanınmamış olan, hatta onun kendi roman türüne aykırı yazarlığı olan dünya yazarlarını tanıma alanı da o kadar genişti...»[14]

Böylesine geniş ufuklu bir yazarın yapıtlarını değerlendirebilmek için nasıl geniş bir kültüre sahip olmak gerektiği ortada. Benim yapacağım değerlendirme, zorunlu olarak belli sınırlar içinde kalacaktır.

«Değirmen»de yer alan hikayelerden, «Değirmen» (1929), «Kurtarılamayan Şaheser» (1929), «Kırlangıçlar» (1933), «Viyolonsel» (1928), «Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi» (1929), «Bir Delikanlının Hikayesi» (1930), «Bir Cinayetin Sebebi» (1927), «Bir Siyah Fanila İçin» (1927) başlıklarını taşıyanlar, «romantik» tanımına uygun düşüyor. «Değirmen» adlı hikaye, konusu ve üslubuyla belli ki Gorki'nin Makar Çudra adlı hikayesinin doğrudan etkisi altında yazılmış. Herhangi bir toplumcu yaklaşım belirtisi taşımayan bu hikaye, yaygın ününe karşın, gerçekçi Sabahattin Ali'yi yansıtabilmekten çok uzak. (Belki çarpıcı sonuyla, S. Ali'yi Ömer Seyfettin'e bağlayan ve böylece yazarın daha sonraki yıllardaki bazı ürünlerinde de göreceğimiz bir kurgu özelliğini örneklemesi bakımından, bu hikayenin S. Ali hikayeciliğini bir yönüyle kavramada bir önemi olduğu düşünülebilir. «Kurtarılamayan Şaheser», hikayeden çok masal özellikleri taşıyor.) Bu hikaye (ya da masalda) bazı toplumsal eleştiri öğeleri görüyoruz: «ve diğer bir şehirde, gür beyaz kaşlı, damarlı elli meşhur biyoloji alimleri genç şaire karıncaların öğleden evvelki ve öğleden sonraki yaşayışları hakkında yeni nazariye ve tahminleri ihtiva eden yirmi muazzam ciltlik kitaplarını hediye ettiler... Ve çalımsız bir evde, şatafatsız bir masanın başında toplanan beyaz ve nazik elli, ince yüzlü, parlak ve uzun saçlı, sihirli sözlü şairler, —muhayyilerinin genişlemesine pek ziyade yardım eden?— bir kağıt oyunu ile meşgul olurlarken şiirden, sanattan ve bilhassa estetikten bahsettiler. Ve ona daha fazla alaka göstermek isteyerek önlerindeki küçük para kümesini bitiriveren bu kamil ölmezlerden bazıları, eve hülyalı bir loşluk

veren sönük kandilin ışığında, derin ve binbir renkli şiirlerini okudular» Sahne bilim adamına ve bireyci sanatcıya yönelmiş bu alaylı yergiler, gerek içerik, gerek söyleniş biçimleriyle, S. Ali'nin yaratıcılığındaki önemli bir yönün, toplumsal eleştiricilik, yergicilik yönünün ipuçlarını taşımalarıyla ilginç. «Kırlangıçlar» başlığını taşıyan (ve yine hikayeden çok masal dememiz gereken) üründe de, yine sahte bilim adamlarına yöneltilmiş bir eleştiri var «Eğer kırlangıçlarda kitap yazmak adet olsaydı, bunların yazacakları kitaplar muhakkak ki üniversitelerde okutulurlardı...» Sabahattin Ali'nin olgunluk dönemi ürünü gerçekçi yapıtlarında bu türden yergilerin çokça bulunduğunu biliyoruz. Arkadaşı M. Togar'ın anılarındaki bir tümceyi, konuyla ilgili ilginç bir ayrıntı olarak buraya almak istiyorum: «Bilgisiz, değersiz, sözde bilim adamlarına kızıyor, her fırsatta onları bozmaktan zevk alıyordu. Sanırım öğrenimini yarıda bırakmış olmak kalbinde derin ve onulmaz bir yara açmıştı.»[15] «Viyolonsel» adlı hikayede «cemiyetin haksızlıkları» sözünü eden Rus gezgin, genç yazarın bu kavrama hiç de yabancı olmadığının bir başka ipucunu veriyor. Fakat yer yer simgeci özellikler taşıyan, O. Wilde'ın masallarını anımsatan bu romantik ve masalsı hikayeler de, gerçekçi Sabahattin Ali'yi yansıtabilmekten uzaktır. «Birdenbire Sönen Kandilin «hikayesinde, simgeci öğelerin yanısıra, gizemci öğeler de var. İ. Tatarlı'nın bu hikaye için kullandığı «soyut romantizm»[16] sözünün, yukarda değindiğim hikaye ve masallar için de geçerli olduğunu düşünüyorum. A. Bezirci de Sabahattin Ali üzerine yapıtında bu hikaye için «Gerçeküstü, esrarlı ve korkulu konusuyla Poe ile Maupassant'ın bazı hikayelerini akla getirir. Yayımlandığı yılların aynı çizgideki magazin hikayeleri arasına sokulabilir»[17] demektedir. «Değirmen»de yer alan ve benim «romantik» tanımı içinde düşündüğüm hikayelerden «Bir Delikanlının Hikayesi», genç yazarın bu türden hikayeleri arasında toplumcu, insancıl eğilimlerini en belirgin olarak yansıtanı. Fakat konusu ve havası (tıpkı «Değirmen»de olduğu gibi) yine yerli değil. Bu kez Gorki'den çok Dostoyevski etkilerinin duyumsandığı bir hikaye bu. Toplumcu öğelere karşın, ağır basan, öteki romantik hikaye ve masallarında olduğu gibi, yine kadın konusu. Üstelik en abartılmış biçimiyle: «... kadın benim en zayıf tarafımdır. Fena bir zamanımda bana her haltı ettirebilirler. Kadın benim etimin, kemiğimin, kanımın ve muhayyilemin müthiş bir ihtiyacıdır...» Kitapta yer alan «Bir Cinayetin Sebebi» ve «Bir Siyah Fanila İçin» başlıklı hikayeler ise, hiç bir ilginç özel-

lik taşımayan ürünler. Bunlardan «Bir Siyah Fanila İçin» başlığını taşıyan, genç S. Ali'nin —olgunluk dönemindeki bazı yapıtlarında da izlerini gördüğünüz— taşkın özgürlük duygusunun ipuçlarını vermesi bakımından belki ilginç sayılabilir. (Bu hikaye ile ilgili olarak sayın P. N. Boratav'ın açıklaması ,konuyu araştıracak olanlar için önemli bir belge değeri taşıyor.)[16]

«Kağnı»da yer alan hikayelerden «Gramofon Avrat» ve «Arap Hayri», yine romantik öğeler taşımaktadırlar. Ancak bu hikayelerin «Değirmen»deki romantik hikaye ve masallardan değişik nitelikleri vardır. Bu iki hikayedeki romantik öğe, konuyla sınırlı kalmakta; tiplerin ve olayların anlatılışında ve özellikle çevre betiminde S. Ali hikayeciliğine özgü yalın, çarpıcı, gerçekçi öğeler öne çıkmaktadır. Bu bakımlardan, romantik öğeler taşımakla birlikte, bu iki hikayeyi gerçekçi hikayeler bütünlüğü içinde düşünmek de olanaklıdır. Bundan başka, (taşra yaşantısı, gezici kumpanya, vb. gibi) S. Ali'nin gerçekçi hikayeleri bakımından o tipik konusal özellikleriyle de önemlidir bu hikayeler.

«Ses»te yer alan ve romantik tanımı içinde düşünülebilecek hikayelerden «Mehtaplı Bir Gece», belirgin toplumcu ve insancıl yaklaşımına karşın, S. Ali'nin yaratıcı kişiliğinde «zikzaklı» sözüyle nitelediğim özelliğin bence tipik bir göstergesidir. 1937 yılında yazılmış olan bu hikaye, Gorki'nin «Bir Kere Sonbaharda» adlı hikayesinin Türkçeye acemice uyarlanmışı gibi. Bu hikaye, abartılı, zorlamalı konusuyla ve anlatımıyla, «Değirmen»deki romantik hikaye ve masallara göre bile gerileme sayılabilir. Buna karşılık, aynı kitapta yer alan ve yine romantik tanımı içinde düşünülebilecek hikayelerden «Köstence Güzellik Kraliçesi», tutarlı, ustalıklı bir ürün.

«Yeni Dünya»da yer alan ve romantik diye nitelenebilecek «Hasan Boğuldu» adlı hikaye, S. Ali'nin sadece romantik hikayeleri arasında değil, bütün hikayeleri arasında bence en güzellerinden biri. Doğa betimlerindeki ustalık, tazelik ve yerlilikle göze çarpan bu hikayede romantik özellik bir edebiyat tadı olarak kalmakta; çevre, kişiler ve konu büyük bir canlılıkla, dil ve anlatım güzelliğiyle ışıldamaktadır .(S. Ali'nin gerçekçi hikayelerinde çok canlı, ustalıklı çevre betiminden ileri gelen görsel (sinemasal) özellikler bu hikaye için de geçerlik taşımaktadır.)

Yazarın son hikaye kitabı «Sırça Köşk»te, romantik masal diye nitelenebilecek «Bir Aşk Masalı», yine bir geriye dönüş göstergesi. İlk hikaye kitabındaki romantik masallardan farklı ve yeni bir özellik taşımıyor.

gıdı» adlı hikaye de, betimlenen yoksulluk ortamının uyandırdığı gerçeklik duygusuna, yalın betimlerine ve yalın anlatımına karşın, yine eskize yaklaşıyor. Bu kitaptaki hikayelerden «Bir Şaka» (1935) (Hikaye kahramanı olan Cavit Beyin iyi gözlemlenmiş, iyi çizilmiş tipine karşın) hikaye dozu güçsüz bir ürün. «Bir Şaka» gibi, S. Ali'nin hapishane anılarını içeren hikayeleri arasında saymamız gereken «Duvar» (1936) adlı hikaye de, yine «Değirmen» gibi yaygın ününe karşın, çarpıcı sona dayanan, fakat herhangi bir toplumcu içeriği bulunmadığı gibi, gerçekçi bir yazar olarak S. Ali tipikliğini hiç bir bakımdan yansıtmayan bir ürün. Aynı kitaptaki gerçekçi hikayelerden «Pazarcı» (1935), hikaye özellikleri bakımından orta düzeyde bir yapıt. Fakat, yoksullaşmış küçük bürokrat tipinin, bu tipin dramının ve psikolojisinin çizilmesindeki ustalıkla, bir de yine ustaca betimlenmiş taşra ortamıyla ilginç. «Kağnı»daki hikayelerden «Apartman» (1935), «Arabalar Beş Kuruşa» (1936) ve «Düşman» (1934) başlıklarını taşıyanlar ise, daha önce ve aynı sıralarda «Komik-i Şehir» ve sözünü ettiğimiz köy konulu hikayeleri yazmış ve yazmakta olan bir yazar için, kesinlikle bir gerileme sayılmalıdır. Çarpıcı sona ,aşırı karşıtlığa dayanan bu hikayeler, (özellikle ilk ikisi) şematik bir toplumculuğun tipik örnekleridir kanısındayım. Buna karşılık, yine aynı kitaptaki hikayelerden «Fikir Arkadaşı» eskizle hikaye arasında bir ürün olmasına karşın, ironik-alegorik üslubuyla, çağdaş toplumsal ve siyasal yergi (bir ölçüde gülmece) edebiyatımızın sanırım ilk örneklerinden biridir.

Yine «Kağnı»daki hikayelerden «Bir Skandal» (1932), bu çok yönlü, çok ufuklu yazarın, hem de en önemli ürünlerinden biri. Dostoyevski kişilerinin açık izlerini taşıyan bir hikaye kahramanının merkeze alındığı, fakat kurgusu ve psikolojik çözümlemelerindeki başarıda Dostoyevski'nin hiç de gerisine düşmeyen bu roman oylumlu hikayede, taşra ortamı, taşra bürokrasisi yine büyük başarıyla betimlenmektedir. Yazarın toplumcu, özgürlükçü düşüncelerinin ve bu düşünceler için savaşma istek ve yeteneğinin de belirgin olduğu bir hikayedir bu: «Bana 'doğru düşünüyorsun ama, bunları söyleme!' diyen adam adeta namussuzluk tavsiye ediyor demektir ve bu sersemler bunun farkında değil. Başkalarının malına, canına, karısına hürmet etmeyi bilen bu adamlar --tabii yalnız sözde— bunların hepsinden daha kıymetli ve mühim olan fikirlere, kanaatlere hürmet etmeyi bilmiyorlar. Hatta birçokları için bir fikir ve kanaat sahibi olmak yalnız lü-

zumsuz ve manasız değil, aynı zamanda tehlikeli ve ayıp bir şey, muayyen fikirleri olan, yani kendisine düşünmek için bir kafa verilmiş olduğunu unutmayan bir adama cemiyetin sükunetine bomba koymaya gelmiş bir anarşist nazarıyla bakıyorlar...» Hikayenin üçüncü bölümünde, «köylü efendimizdir» sözüne karşı girişilen polemiği, hikayenin yazılış yılı düşünülürse ciddi bir gözüpekli saymamız gerekir. «Skandal», betimlediği baskıcı taşra ortamı, kişisel psikoloji çözümlemelerindeki ustalığı, tiplerin inandırıcılığı ile, S. Ali'nin ilginç ve önemli bir hikayesi. «Komik-i Şehir» gibi, sinemalaştırılmaya da çok yatkın, hatta tümüyle hazır bir yapıt.

«Ses»te yayınlanan gerçekçi hikayelerden «Ses» (1937), dil ve anlatım olgunluğu, çevre betimi ve psikolojik gözlem ustalığı, gerçekçi, yapyalın konusu ile S. Ali'nin en yetkin ürünlerinden biridir. Bu hikayede S. Ali, toplumsal eleştiri ile psikolojik gözlem ustalığını ve insancıl duyarlığı seçkin bir bileşime ulaştırmıştır. Yine bu kitapta yer alan «Köpek» (1937) ve «Sıcak Su» (1936) adlı hikayeler için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. 'Köpek»te iki sınıfın karşı karşıya gelişi, genç çobanla Ankaralı mühendis karşıtlığında, hem ülkenin toplumsal yapısına sımsıkı oturtulmuş, hem alabildiğine incelikli psikolojik derinliklerle ayrıntı ustalığıyla; hem insancıl duyarlıkla, hem de şaşılası yalınlık ve keskinlikte bir gerçeklikle betimlenmiştir. Aynı kitapta yer alan köy konulu hikayelerden «Sıcak Su» (1936), (uzaktan uzağa Ö. Seyfettin'in «Bomba» hikayesiyle akrabalığına, aşırı karşıtlık durumuyla yaratılmış izlenimi veren ve bu yüzden bir ölçüde irkiltici acılığına karşın), betimlenen ortamın elle tutulurcasına somutluğu, hızla gelişen ve çok canlı görsel öğeler taşıyan kurgusu, yine alabildiğine yalınlıkta anlatımıyla S. Ali'nin en başarılı gerçekçi hikayelerindendir.

«Yeni Dünya»da S. Ali'nin yine en başarılı gerçekçi hikayelerinden birkaç tanesi yer alıyor. Bunlardan «Hanende Melek» (1937), içkapayıcı taşra yaşamının özlü ve çarpıcı bir biçimde yansıtıldığı, çok canlı çevre ve insan betimleriyle seçkinleşen; bireysel psikolojik gözlemle toplumsal sorunsalın ustaca, derin bir insancıl duyarlıkta kaynaştırılmış olduğu bir hikayedir. Bu özellikler, kitaba adını veren «Yeni Dünya» (1942) için daha da geçerlidir. S. Ali'nin («Komik-i Şehir» ve «Skandal» gibi) uzunca hikayelerinden biri olan «Yeni Dünya» da, yine incelikli bir bireysel psikolojik gözlemcilikle toplumsal eleştiri ve aynı zamanda derin bir insancıl duyarlık kaynaştırılmıştır. Çok canlı çevre

ve kişi betimleriyle, ayrıntı ve gözlem zenginliğiyle, sinemasal akıcılıkta anlatımıyla bu büyük gerçekçi hikaye, sadece S. Ali'nin ve Türk edebiyatının değil, bütün çağdaş edebiyatın seçkin bir ürünüdür kanısındayım.

Aynı kitapta yer alan hikayelerden «Bir Mesleğin Başlangıcı» (1940), «Selam» (1940), «Çaydanlık» (1938), «İki Kadın» (1942) hikayeleri de taşra yaşamını ve insanlarını yansıtan, kişi ve çevre betimleriyle gerçekçi hikayelerdir. Fakat «Yeni Dünya» ve «Hanende Melek» adlı hikayelerden farklı olarak, bu dört hikayede, toplumsal sorunsaldan çok, bireysel psikoloji gözlemciliğinin ağır bastığını söyleyebiliriz. Bu hikayelerden «Selam»da anlatılan olay ve hikayenin sonunda yazarın düşüncelerini yansıtan sözler; S. Ali'nin bazı yapıtlarında olduğu gibi kişisel yaşamında da gözlemlenen ve her zaman romantik öğeler de taşımış özgürlük duygusunu kavramamız bakımından ilginç bir ip ucu değerindedir: «Dört elle sarıldığımız birçok kıymetlerin; sahici bir insan gibi kalbimiz ve kafamızla yaşamayı uğrunda feda ettiğimiz binlerce sözde mühim şeylerin ne kadar kolay fırlatılıp atılabileceğini bana öğreten Yusuf. Benden sana selam olsun...» Köy ortamında geçmekle birlikte, genel yapısı ve anlatımıyla S. Ali'nin köy konulu hikayelerinden farklı nitelik gösteren «İki Kadın» başlıklı hikaye ise, yine olağanüstü canlılıkta kişi ve çevre betimi, zeka ve ironi özellikleriyle yazarın en güzel hikayeleri arasındadır.

«Yeni Dünya»daki hikayelerden «Isıtmak İçin» (1939), toplumcu, insancıl yaklaşımına karşın, romantik ve abartılı yapısıyla, 1930 yılı ürünü «Bir Delikanlının Hikayesi»ne bir geri dönüşün izlerini taşıyor. («Mehtaplı Bir Gece» adlı hikayenin 1937 tarihini taşıdığı düşünülürse, belki bir geriye dönüş de dememek gerekir buna. Belli ki S. Ali de, birkaç duyarlık, birkaç anlatım biçimi, uzun yıllar bir arada varlığını sürdürmüştür. «Komik-i Şehir» den on yıl sonra, «Isıtmak İçin»in, «Hanende Melek»le aynı yılda «Mehtaplı Bir Gece»nin yazılmış olduğunu başka türlü açıklamak çok güç olacak.)

Yine bu kitaptaki gerçekçi hikayelerden «Ayran» ve «Sulfata» ise, gerçekçi, toplumcu yaklaşımlarına karşın, (bunlardan bir kaç yıl önce «Köpek», «Ses» gibi hikayeler yazmış bir yazar için) yine bir gerilemenin izlerini taşımaktadırlar. «Ayran», (1938) ilk bölümlerindeki olgun, gerçekçi betimler dışında, özellikle sonuyla, (tümü de 1935 yılı ürünü) «Apartman», «Arabalar Beş Kuruşa», «Düşman» gibi şematik toplumcu hikayelere yaklaşmaktadırlar.

Gerçekçi çevre ve kişi betimlerine karşın, «Sulfata» (1942) için de aynı şey söylenebilir. Fakat yine de bu iki hikayeyi, belli ölçülerde, S. Ali özgünlüğünü taşıyan ürünler saymak gerekiyor.

«Yeni Dünya»daki hikayelerden «Uyku» (1939), yine hikayeden çok eskize yaklaşan bir ürün. Toplumsal bir sorunsal ya da psikolojik bir irdeleme değil de, (Sait Faik'in bazı hikayelerinde olduğu gibi) bir saptama bir yaşantı parçasının aktarılması sözkonusu. Buna karşılık, yine aynı kitapta yer alan «Asfalt Yol» (1938), ve «Bir Konferans» (1941) adlı hikayeler, hikaye ile eskiz arasında bir yerde bulunmalarına karşın, S. Ali gerçekçiliğinde, daha önce «Fikir Arkadaşı» adlı üründen tanıdığımız toplumsal-siyasal yergi (bir ölçüde gülmece) özelliklerini taşıyan bir yönelişin daha bir toplumsal derinlik, eleştirel keskinlik kazanmış örnekleridir. «Asfalt Yol»da, toplumsal eleştiri, yergi ve ironi büyük bir ustalıkla kaynaştırılmıştır. «Asfalt Yol» halktan kopuk bir yönetimin acımasız ve yazıldığı dönem bakımından gözüpek eleştirisidir. Tek parti dönemi yönetici bürokrasisinin eleştirisini içermeleri bakımından «Asfalt Yol» ve «Bir Konferans» adlı hikayeler, «Köpek» ve bir ölçüde de «Ses» adlı hikayelerle yakın sayılabilir.

Yazarın son hikaye kitabı «Sırça Köşk»e bütünüyle bakıldığında, bu kitapta, S. Ali'nin daha önceki kitaplarında yer alan, insancıl duyarlıkla derinlik kazanmış «Komik-i Şehir», «Yeni Dünya», «Hanende Melek» gibi hikayelerden; bireysel psikolojiyle toplumsal sorunsalın dengeli biçimde kaynaştırıldığı «Sel», «Köpek» gibi hikayeler ve yine bu özellikleri taşıyan köy konulu hikayelerden çok; toplumsal yergi, ironi ve belli ölçülerde abartı ve şematizmin öne çıktığı hikayelerin çoğunlukta olduğu söylenebilir kanısındayım. Bu kitaptaki hikayelerden «Çilli» (1947), bu saptamanın dışında kalır. «Çilli», bir film ya da roman oluşturacak kadar potansiyel olay zenginliğiyle, içerdiği taşra eleştirisi ve geneldeki toplumsal eleştiriyle, insancıl duyarlığıyla, çevre betimi ve psikolojik gözlem incelikleriyle S. Ali'nin en olgun yapıtlarından biridir. Yine bu kitaptaki hikayelerden «Kurtlu Kuzu», kitaba ilişkin genel saptamanın dışında kaldığı gibi, yazarı yaşasaydı S. Ali hikayeciliğinin gelişebileceği bir yönü göstermesi bakımından da ayrıca önemli sayılmalıdır. Gerçekçi yaklaşımı, patetik anlatımı, psikolojik irdeleme özellikleri, konusu, konunun geçtiği çevre ve içerdiği sorunsal bakımından yeni ve önemli bir yapıttır bu. «Sırça Köşk»teki hikayelerden «Çirkince» (1943)yi de, yine ayrı bir konumda içerdiği açık ve

ciddi toplumsal eleştiri, çevre ve insan tiplerinin çizimindeki canlılık ve gerçekçilik bakımlarından «Ses», vb. hikayeler bütünü içinde değerlendirmek gerekir.

Bu kitapta yer alan hikayelerden «Portakal» (1944), yer yer incelikli psikolojik saptamalar içermekle birlikte, hikayeden çok eskize yaklaşan bir üründür. Gerçekçiliği, sanatsal gerçekçilikten çok makale gerçekçiliğidir. Bu bakımdan, önceki yılların ürünlerinden «Bir gemici Hikayesi»ne yakın düşer. Aynı kitapta yer alan «Beyaz Bir Gemi» (1945), «Bahtiyar Köpek» (1946), «Dekolman» (1947), «Hakkımızı Yedirmeyiz» (1947) hikayeleri ise, yukarda değindiğim «Asfalt Yol», «Bir Konferans» başlıklı toplumsal siyasal yergi, ironi (ve yer yer gülmece) özellikleri taşıyan ürünlerle bütünlük içinde düşünülmelidir. «Beyaz Bir Gemi», Sabahattin Ali'yi yazarlık yaşamının başlangıcından beri ilgilendirdiğini gözlemlediğimiz bir konunun, sanatını bireysel ve maddi çıkar yolunda kullanan bireyci ve sahte sanatçılara yöneltilmiş eleştirinin yaman bir fanteziye oturtulmuş seçkin ürünüdür: «Bugün bir resim yapmaya karar vermişti. Ama öyle rastgele birşey değil. Aslında çirkin ve iğrenç de olsa güzelleştirebileceği bir şey. Çünkü sanat, yeryüzünde ve insanların içinde olup bitenleri, çöplükle sarayı aynı hakikatten uzak ve güzelleştirici örtüye bürüyen ay ışığı gibi tatlı bir yalan bulutunun arkasından göstermeye mecburdu, sanat eserinden faydalanabilecek durumda olanlar, herşeyden önce avunmak, oyalanmak istiyorlardı. Sanatkarın ekmeği de işte bu tatlı rüya meraklılarına bağlıydı.» «Dekolman» adlı hikayede, bu kez bilim alanında bu tür aydınlar eleştirilirken, o yılların bir olgusu olarak antisemitizmin bir eleştirisi de ustalıkla yapılmaktadır. «Bahtiyar Köpek» ve «Hakkımızı Yedirmeyiz» hikayeleri, gülmece hikayesi tadında toplumsal eleştiri, yergi ürünleridir.

«Sırça Köşk» teki hikayelerden «Cıgara» (1945) ve «Millet Yutmuyor» (1945), daha önce «Uyku» için söylediğim gibi (daha çok Sait Faik hikayesi tadında), hikaye ile eskiz arasında, bir yaşantı parçasının, bir gözlemin aktarılması niteliğinde ürünlerdir. Tiplerin ve çevrenin anlatılışı bakımından gerçekçi ve ilginç öğeler taşımakla birlikte, «Katil Osman» adlı hikayeyi de S. Ali'nin ikincil değerde ürünlerinden saymak gerekir. (Bu hikayedeki mürteci Yakup hoca tipinin, toplumsal konumu ve bireysel psikolojisi bakımından, bana K. Tahir'in «Esir Şehrin Mahpusu»ndaki Zekai hoca tipini çok anımsattığını belirtmek isterim.) Yine «Sırça Köşk»teki ürünlerden «Böbrek» (1945) ve «Cankurtaran»

(1947), toplumsal eleştirileriyle önemli ,fakat yer yer zorlama ve doğalcılık öğeleri taşıyan ürünlerdir. Bu öğeler, kanımca, hikayelerin inandırıcılık ve etki değerini azaltmaktadır. (Cankurtaran'a göre «Böbrek»in uyandırdığı gerçeklik duygusunun, çevre ve kişilerin betimi bakımından daha yoğun ve inandırıcı olduğunu belirtmek gerekir.)

«Sırça Köşk»teki gerçekçi masallardan «Devlerin Ölümü» (1946), ve «Sırça Köşk» (1945) toplumsal sorunların masal öğelerinden yararlanılarak yansıtılmasının olağanüstü güzellikte ürünleridir. Bunlardan «Sırça Köşk», bir edebiyat türü olarak masalın nasıl güncel-siyasal bir savaşkanlık kazanabileceğini örneklemesiyle de çok seçkin bir yapıttır. Bu türdeki masallardan «Koyun Masalı» (1946), «Devlerin Ölümü»nü andırıyor ve alegorisi daha az güçlü. Fakat bu masal da «kendilerini kürt sanan palavracı itler» sözünde anlatımını bulan bir savaşkanlığı belgelemesi bakımından önem taşımaktadır.

SONUÇLAR

* Sabahattin Ali, değişik yıllarda ve bazan aynı yıllarda yazmış olduğu hikayeler arasında gerek nitelik, gerek tür ve anlatım özellikleri bakımından önemli ayrımlar bulunan bir yazardır. Hikaye türünde yapıtlarının genel değerlendirilişinde bu durum gözönünde bulundurulmalıdır.

* Özellikle ilk kitabı «Değirmen»de yer alan ürünlerden «Değirmen», «Kurtarılamayan Şaheser», «Kırlangıçlar», «Viyolonsel», «Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi», «Bir Cinayetin Sebebi», «Bir Siyah Fanila İçin», vb. romantik ürünlerle, çeşitli kitaplarında yer alan «Bir Delikanlının Hikayesi», «Mehtaplı Bir Gece», «Isıtmak İçin» başlıklarını taşıyan, toplumsal içerikli, fakat henüz romantik ve bireysel özellikleri ağır basan ve özgünleşmemiş bazı hikayeleri; yine ilk gerçekçi ürünlerden «Bir Gemici Hikayesi», «Bir Orman Hikayesi» başlıklarını taşıyan eskizlerle daha sonraki yılların ürünlerinden «Apartman», «Arabalar Beş Kuruşa», «Düşman» ve onların bir ölçüde daha ilginci «Portakal» gibi şematik ürünler S. Ali'nin birincil önemde hikayeleri arasında görülmemelidir.

* «Kamyon», «Kafa Kağıdı», «Uyku», «Cıgara», «Bir Mesleğin Başlangıcı», «Pazarcı», «Katil Osman», «Bir Şaka», «Duvar», «Millet Yutmuyor», «Sarhoş» başlıklarını taşıyan hikayeler de, çeşitli bakımlardan S. Ali'nin yetkin yapıtları arasında sayılmamalıdır.

* «Kazlar», «Bir Firar», «Kanal», «Candarına Bekir», «Kağnı», «Sıcak Su» başlıklarını taşıyan köy konulu gerçekçi hikayeleri ve adlarını yine burada anabileceğimiz «İki Kadın» ile (romantik, özgün bir yapıt olan) «Hasan boğuldu» hikayesi; taşra yaşamı ve gezici tiyatro konularını içeren, gerçekçi ve insancıl ögelerin (ve kimi zaman romantik öğelerin» bileşimi olan »Komik-i Şehir», «Gramofon Avrat», «Arap Hayri», «Hanende Melek», «Yeni Dünya», «Çilli», «Selam» ve (yabancı bir ortamda geçmesine karşın bu bütünlük içinde düşünebileceğimiz) «Köstence Güzellik Kraliçesi» hikayeleri; toplumsal eleştiri, gerçekçilik ve psikolojik irdeleme özelliklerini daha genel bir konusal çerçevede birleştiren «Bir Skandal», «Ses», «Köpek», «Çirkince», «Kurtla Kuzu» başlıklı hikayeleri; toplumsal-siyasal yergi, ironi ve yer yer gülmece özellikleri taşıyan «Fikir Arkadaşı», «Asfalt Yol», «Bir Konferans», «Beyaz Bir Gemi», «Bahtiyar Köpek», «Dekolman», «Hakkımızı Yedirmeyiz» başlıklı ürünleri; şematizm ve doğalcılık özürleri taşımakla birlikte «Böbrek», «Cankurtaran», «Ayran», «Sulfata» adlı gerçekçi hikayeleri ve son olarak da «Devlerin Ölümü», «Kurtla Kuzu», «Sırça Köşk» başlıklarını taşıyan gerçekçi, siyasal ve savaşkan masallarıyla Sabahattin Ali, Nazım Hikmet'in belirttiği gibi, gerçekten de «sahici», büyük Türk edebiyatının temel taşlarından biridir ve bir başka araştırmacının sözleriyle «Hikayede Turgenyev, Maupassant ve Çehov'la yan yana duran bir ustadır...»[21]

---

1) Sabahattin Ali, F A. Laslo, A. Özkırımlı, Cem Yayınevi 1979, s. 242.
2) a.g.y., s. 186, 187, 189.
3) a.g.y., s. 188.
4) a.g.y., s. 13
5) a.g.y., s. 157.
6) Değirmen, Dağlar ve Rüzgar, Bilgi Yayınevi, 1973, s' 7.
7) Sabahattin Ali, F. A. Laslo-A. Özkırımlı, Cem Yayınevi, 1979, s. 12.
8) a.g.y., s. 243.
9) Kitap olarak yayınlanmış çevirileri için bkz. Sabahattin Ali, Hayatı, Hikayeleri, Romanları, A. Bezirci, Oluş Yayınevi, 1974, s. 231.
10) Sabahattin Ali, F. A. Laslo-A. Özkırımlı, Cem Yayınevi, 1979, s. 112.

11) a.g.y., s. 13.
12) a.g.y., s. 61
13) a.g.y., s. 246.
14) a.g.y., s. 68.
15) a.g.y., s. 63.
16) a.g.y., s. 245.
17) Sabahattin Ali, Hayatı, Hikayeleri Romanları, A. Bezirci, Oluş Yayınevi, 1974, s. 68.
18) Sabahattin Ali, F.A. Laslo-A. Özkırımlı, Cem Yayınevi, 1979, s. 265.
19) a.g.y., s. 253.
20) a.g.y., s. 170.
21) İ. Tatarlı, bkz. a.g.y., s. 244.

(Bilim ve Sanat — Mayıs)

SABAHATTİN ALİ'Yİ ANLAMAK

Ataol BEHRAMOĞLU

İlginç bir toplumuz. En ilginç yanlarımızdan biri de, değerlerimizi (üstelik ne güçlüklerle, kırk yılda bir çıkan değerlerimizi) elimizden geldiğince karalamak, kötülemek, küçük düşürmek. Tevfik Fikret mi? Bırakın canım. İngiliz hayranıydı. Üstelik gidip bir adada yaşamak isteyen düşçünün tekiydi. Yahya Kemal mi? Park otelin balkonundan İstanbul'a bakıp keyif çatardı. Oburdu. Nazım Hikmet mi? Pisti. Yıkanmayı sevmezdi.

Evet. Son zamanlarda Sabahattin Ali de yeniden gündeme getirildi. Çok konuşurmuş. Gevezeymiş. Dostunu düşmanını ayırt edemezmiş. Kadınlara düşkünmüş. Öldürülüşü konusunda da en hızlı polis hafiyelerine parmak ısırtacak cinsten fikirler ileri sürüldü. Dışarı kaçmak için polisle iş birliği yapmış olacağına kadar varsayımlar ortaya atıldı.

Bir toplum, bir aydınlar topluluğu, kendi değerlerini nasıl böyle küçümser, karalar, kirletir? Bütün bu pisliklerin, hastalıkların kaynağı nedir? Henüz doğru dürüst bir toplum olamayışımız mı? Köklü, bütünsel bir kültürümüzün olmayışı mı? Tek tek zaaflarımız, aşağılık duygularımız mı? Daha gizli, bilinemeyecek hesaplar mı? Yoksa bunların hepsi mi?

Son günlerde Sabahattin Ali'nin bütün hikâyelerini yeniden okudum. Büyük bir yazarla bir kez daha ve onu daha çok anlayarak karşılaşmanın mutluluğuyla. Bir yazarı tanımanın yolu,

onun yapıtlarını tanımaktan geçer. Hele sözkonusu olan, yüreğinin çarpıntılarını, beyninin olanca ışığını yapıtlarına dökebilmiş Sabahattin Ali gibi gerçek bir yazarsa. Yaşamsal ayrıntılara gelince, bunlar onu anlatanın kişiliğine göre değişik. İçimiz kirliyse eğer, baktığımız en ışıltılı şeyi de kirli görmemiz kaçınılmazdır. İçimiz aydınlıksa, baktığımız en karanlık şeyde bile bir aydınlık yan bulmaya çalışırız. İnsan olmak biraz da yaşamı iyiye doğru yönlendirmek, bunun için savaşmak değil midir? Bizde yapılan ise bunun tam tersidir. En ufak bir ışık kıpırtısını, en ufak bir yetenek kıpırtısını bile yok edelim. Öyle ki hepimiz karanlıkta kalalım. Birbirimize söverek, sürüngenler gibi yaşayarak, yok olup gidelim.

Sabahattin Ali'nin hikayelerini okurken bir de kitapçık okudum yaşamı üstüne. Bunca pislik ortasında, yüreğimi aydınlık bir su gibi ferahlatan bir kitapçık. Cem Yayınları arasında çıkan bu kitabı hazırladıkları için Filiz Ali'ye ve Atilla Özkırımlı'ya teşekkür borçluyuz.

Sabahattin Ali, iyi yaşamayı severmiş, burjuva özentileri varmış... Bakın sayın eşi Aliye Ali, içtenlikli, sıcacık yazısında ne diyor bu konuda: «Sabahattin «Bahtiyar Köpek» hikâyesinde de belirttiği gibi, gezip eğlenmeyi sevmekle birlikte daha ziyade bu gibi yerlere insan tanımak, insanların davranışlarını gözlemek, insanların konuşma tarzlarını incelemek, zayıf taraflarını yakalamak ve eserleri için biraz da malzeme toplamak için giderdi. Buradaki insanları biraz alaya alıyordu. Onları izlemekle eğleniyor, biraz da estetik bakımdan güzel kadınları seyretmekten hoşlanıyordu...» Bu satırları, hem de en yakını olmuş kişinin kaleminden okuyunca, birden nasıl değişiyor bakış açısı. Nasıl kıskançlıklardan, kirliliklerden uzak, insanca bir boyut kazanıyor.

Sabahattin Ali çok konuşurmuş, dostunu düşmanını ayırt edemezmiş. Bakın bu konulara ilişkin olarak da yine sayın Aliye Ali neler söylüyor: «Anladığıma göre marksisti. İnsanların çoğunun oportunist olduğundan yakınırdı. Solcuların ve insanların çoğunun korkaklığına üzülürdü. 1946-47 sıralarında böyle nitelediği insanlardan intikam alırcasına hareket etmeye başladı.. Sabahattin Ali, döneminden, 50 yıl ilerdeki düşünceleri, zekâsı ve kültürüyle o zamanki insanlardan ,düşüncelerinden, korkaklıklarından sıkılıyordu.

Ölümüne ilişkin olarak polis hafiyeliğine özenenler, bunu yapacaklarına, yukarıda söylenenler üstüne düşünseler sanırım da-

ha sağlıklı, daha insanca sonuçlara varabileceklerdir.

Sayın Aliye Ali, «Sabahattin marksistti» diyor Anıları çok önemli bir belge değeri taşıyan sayın Niyazi Berkes'in bu konuda, ve yine yaşamının son dönemi konusunda söyledikleri şunlar: «Bu şen, iyimser, hayat dolu adam son yıllarda bezmeye başlamıştı. Gericilerin bütün türleri, bütün kolları ona iyice çullanıyorlardı. Onu tanıyan başka kişiler ne der bilmem, ama Sabahattin'in komünistliği bir 'şöhret-i şayia'dan başka bir şey değildi. Marksist yazını hem de asıllarından ,iyi bildiğini çok iyi biliyorum. Sabahattin başka tür yazınların kimilerini de çok iyi biliyordu. Öyle olduğu halde, onun bilgiçlik tasladığını hiç görmedim. Solculuk «ayet-i kerime»ciliği de yapmaz, o gibilerle alay ederdi. Hiç bir parti adamı olmadığı gibi olamıyacağını da kendisi çok iyi bilirdi. Ukalalara, partizanlara, obskürantistlere sataştığı için ve bu gibi kimselerden kaçınmayıp tepkisini onların yüzüne karşı söylediği için sağdakiler de, soldakiler de, o zamanın Halk Partilileri de onu tehlikeli bir adam sanırlardı...»

Kaypaklığın, sinikliğin, düşüncelerini gizlemenin ,iki yüzlülüğün erdem sayıldığı günümüzde, Sabahattin Ali yaşasa, yukarda sayılan özellikleriyle sanırım yine çok düşman toplayacaktı.

Sabahattin Ali'nin başkaca kişisel özellikleri konusunda yine sayın Berkes şunları söylüyor: «Her kişiyi kendisi gibi saf bir insan sayması yüzünden çok kötülüklere uğradı... Çoğu yaratıcı kişide olduğu gibi onda da birbirine zıt iki yan vardı. Biri deliliği, diğeri akıllılığı. Kimi kişilerin onun için deli dediğini, sanırım kendisi de bilirdi. Öyle sanılmak sanırım hoşuna bile gidiyordu.

Yanlış anlamayın. Onun deliliği herkesin aklına gelen deliliklerden değil. Kendini aşan insanlara özgü deliliklerden. İyilik, içtenlik, insanlık deliliklerinden. Çocuklardaki delilikler türünden. Sabahattin ak saçlı, altın gözlüklü, iyi giyimli bir efendi kılığına girmiş bir çocuk insandı... o sanki başka bir toplumdan aramıza düşmüş, sıradan olmayan, kendine özgü, çok kimsece 'tanıyıp' bir insandı. Onun için 'akıllılar' toplumunda o 'deli' sayılabilirdi. Şaşılacak şey değil..»

Arkadaşlarından sayın Mediha Esenel, anılarında, sadece Sabahattin Ali'nin kişisel özellikleri konusunda değil, yaşadığı dönemi, ve özellikle 1940-50 yılları Türkiye'si üstüne çok değerli bilgiler veriyor: «Ankara'nın bütün kültür kurumları, belli başlı aydınları da, kısa sürecek olan— bir altın çağı yaşamaktaydılar. II. Dünya savaşı ilerleyedursun, Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı idi. Klasiklerin tercümeleri dev adımlarla ilerlemekteydi.

Ülke çapında çığır açıcı büyük bir olay da Köy Enstitülerinin kurulmasıydı... II. Dünya Savaşı'nın sonu belli oldu. Gerici güçler, o kadar özledikleri Nazi zaferi yenilgiye dönüşünce, hınçlarını kendi ülkelerinin ilerici aydınlarından çıkarma hevesine kapıldılar. Eğitimde bütün güçleriyle H. Ali Yücel'e yüklendiler... Bütün bunları niçin mi yazdım? Sabahattin Ali'nin ölümüyle doğrudan ilgili olduğu için...

O da ülkenin aydınlarından biri olarak R.Ş. Sirer tarafından işinden atılıp işsizler kafilesine katıldı... Çok sevdiği işini kaybeden S. Ali mutluluğunu da geniş ölçüde kaybetti. Yaşamının dengesi, düzeni bozuldu. Ailesinin geçimini sağlamak, hayatını kazanmak için İstanbul'a gidip 'Marko Paşa'yı çıkarmaya başladı. O işte de rahat vermediler.

Ailesinin ondan başka güvenecek dalı yoktu. Bu kez kamyonla nakliyecilik yapmaya başladı. Ne iğrenç belirsiz seviyesiz adamlarla işbirliği yapmak zorunda bırakıldı. Pek az toplum bu kadar yetenekli bir yazara kendisine bu derece yakışmayan bir hayatı reva görmüştür...»

Sayın Esenel'in yazısından, S. Ali'nin öldürülüşündeki «giz»i çözmeye çok yardımı olabilecek, ilk kez öğrendiğim bir bilgiyi de aktarmak isterim: «Bir kaç kez: Ankara için kafamda müthiş bir eser hazırlanıyor, demişti. Bu eser Ankara'nın yaman bir eleştirisi olacak, bundan sonraki romanımın adı Ankara». Ve ekliyor Sayın Mediha Esenel: «Onu yok eden vahşi güçler bu yapıtın ortaya çıkmasına olanak tanımadılar...»

Nice değerli anılar, belgeler var sözünü ettiğim kitapta. Çocuk yürekli, dev yetenekli bir insanın yaşamına, yapıtına, dramına ışık tutan... Bu anılar ve belgeler, çoğunlukla, onları sunanların yüreklerindeki, kafalarındaki aydınlığı yansıtmakla da değer taşıyor...

Sabahattin Ali'yi anlamak için yapıtlarını ve bu anılar toplamını okuyalım. Sabahattin Ali'yi anlamak, kendi insanlığımızı da anlamak ve tartıya vurmak bakımından ayrıca önemli...

(Gösteri — Mayıs)

●

YAHYA KEMAL TİTİZ BİR SANATÇI MI?

Cevdet KUDRET

Yahya Kemal'in çok titiz bir sanatçı olduğu konusunda, bü-

tün kaynaklar birleşiyor:

Mısralarını, her kelimesi üzerinde titiz bir zevkle uğraşarak yazıyordu. (Mustafa Nihat Özön, Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 1941, s. 95)

O şiirler nadirdi, çok işlenmişti, bir Eyüp sabrıyla uzun uzadıya harflerin noktalarına kadar üzerlerinde çalışılmıştı. Şiirin bütün kışırlarını (kabuklarını) yonta yonta nihayet şiirin özünü bulmak. Yahya Kemal'in sanatı bu işi yaptı. (İsmail Habip, Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi, 1925, s. 645)

Yahya Kemal, eseri üzerinde son derecede titiz bir şairdir. (Zahir Güvemli, Yahya Kemal, 1948, s. 20)

Yahya Kemal, her mısraın kelimeleri üstünde müşkülpesent bir titizlikle o kadar (duruyor), cümlelerin ilk kalıplarından son istihâle ettikleri şekillere kadar değişmeleri, buluşmaları, bütün bu itinaları, bir edebiyat dersi, bir mükemmeliyet dersi nümunesi oluyordu. Şairin daha hiç basılmamış şiirleri ezberden biliniyordu; fakat kendisi bunları hâlâ yazılmamış gibi telâkki ederek,... bütün kelimelerin yerlerini, daha güzel bir nizam ve daha müessir bir insicama varmak için değiştiriyordu. (Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal'e Veda, 1959, s. 58-59)

Bunu, çeşitli konuşmalarında kendisi de anlatır:

1905'ten 1908'e kadar, yani Meşrutiyet'e kadar, yeni bir çığırda tecrübem artmıştı. Fakat bu sefer eskisi kadar bol söyleyemiyordum. Benim için mısra üzerinde günlerce, haftalarca durmak zarureti hasıl olmuştu. Bu tarz uğraşış, bana, gittikçe şiirin güç bir cevher olduğu duygusunu verdi. Geç ve güç söyler oldum. Hâlâ da o itiyat üzerimdedir. Şiir duygusunu lisan haline getirinceye kadar yoğurmak, onu çok toplu bir madde haline sokmak; o kadar ki, mısra güya hissin ta kendisi imiş gibi, kaarie bir vehim vermek. İşte bunu özlüyorum.

(.....)

Açık Deniz'i 1910'da Bretanya sahilinde, oradaki cezir ve med (gelgit) akşamlarında hissettim. (...) Bu manzumeyi ancak beş sene sonra, 1925'te bitirebildim. Bu manzume en uzun zamanında yazdığım şiirdir. (Hikmet Feridun, «Yahya Kemal ile Görüştüm», 7. Gün, c. V, 1935, sayı: 122)

Edebiyatımıza, Yahya Kemal'in yeni bir beğeni, yeni bir şiir dili getirdiği bütün kaynaklarca kabul edilir. Kendisi de, çeşitli konuşma yazılarında bu noktayı özellikle vurgular:

1905'e doğru Paris'te talebe iken ilk defa, kendime göre bir tecrübeye girişmiştim. (...) Edebiyat-ı Cedide şiiri bana, bizim

ırkımıza, zevkimize, asıl lehçemize yabancı ve aynı zamanda cılız göründü. Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret'ten sonra yeni ve başka bir çığırı kendimizden çıkarmak hevesine düştüm. (...) O vaktin son neslinin elinde Türkçe yavaş yavaş bir «tatlısu» lehçesi oluyordu. (Hikmet Feridun, a.g.y.)

Heredia'yı severken, eski Yunan ve Latin şiirinin zevkini almıştım. Öteden beri aradığım yeni Türkçenin yanına yaklaştığımın bu münasebetle farkına vardım. Söylediğimiz Türkçe, eski Yunan ve Latin şiirindeki «beyaz lisan» gibi bir şeydi. (Yahya Kemal, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım, 1973, s. 108)

Gayem, halkın sokakta, evde kullandığı kelimeleri kullanmaktır. Hatta, kelimelere onun verdiği manayı veririm. (...) Malherbe, Louvre kapıcısının dilini kullanalım, der. Bu söz bana çok tesir etti. Ben de İstanbul'un orta tabakasının diline çok dikkat ettim... Orta tabakanın konuşmasına dikkat eden şair dilini bulmuş demektir. (Sermet Sami Uysal, Yahya Kemal'le Sohbetler, 1959, s. 81, 83)

Şiir pek kolay bir şey zannediliyor, kolay olmadığına bir misal vereyim: Meşhur ressam Degas, bir gün Mallarmé'ye:

— Fransızcayı, vezni, kafiyeyi biliyorum. Üstelik bazı fikirlerim de var. Fakat yazdığım şeyler şiire benzemiyor; acaba neden? demiş. Mallarmé gülerek şu cevabı vermiş:

— Şiir, fikirlerle değil, kelimelerle yazılır.

Ben evvelâ şiirin mevzuunu kalbimde muhafaza ederim. Sonra onu kelimelere dökerim. Bu kelime istifindeki ritme, ahenge bakarım. (...) Ben Türkçede poezi pür'ü (poésie pur: saf şiir) aradım. Bunu ararken de şunlara dikkat ettim:

Türk milletinin kalbine sinmiş kelimelere baktım.

Ritmde Türk milletinin sokakta, evde söylediği edayı aradım. Bu, ne Acem, ne de tatlısu Frengi edasıdır. Cenap ve Fikret'te Frenk edası vardır. Meselâ Fikret, Nesrin'de: «Lâkin bender. Ve bu suretle halk edasını kaybeder ve Frenk edasına kaçar. (S.S. Uysal, a.g.e., s. 45-46)

İşte böyle, «şiir duygusunu dil haline getirinceye kadar yoğuran; dizeyi, duygunun ta kendisi imiş gibi bir sanı vermeye» çalışan ozanımız, birçok parçalarında, «Türk ulusunun sokakta, evde söylediği edayı» büyük bir ustalıkla yansıtmıştır:

Velhasıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde
Bitsin, hayırlısıyla, bu beyhûde sonbahar
Mâzî köyünde, hatıralar gölgesinde kal

İstanbul'un öyledir bahârı;
Bir aşk oluverdi âşinâlık.

Hülya tepeler, hayâl ağaçlar...
Durgun suda dinlenen yamaçlar...

Bu yoldaki örnekleri daha çoğaltabiliriz.

Yakın dostu Abdülhak Şinasi Hisar'ın söylediğine göre, Yahya Kemal 1912 yılında Paris'ten yurda döndüğü zaman elinde ancak birkaç parça şiir ve bazı dizeler varmış (A.Ş. Hisar, a.g.e., s. 17-18). Yeni bir sanat anlayışıyla yazılan ve İstanbul'da elden ele, ağızdan ağıza dolaşan bu birkaç şiir, ozanın geniş bir ün kazanmasını sağlamıştır. Bu ilk şiirler, ozan İstanbul'a gedikten ancak altı yıl sonra, 1918'de, basılmaya başlanmıştır. Rauf Mutluay'ın hesabına göre, 1918'le 1922 arasında, çeşitli dergilerde hep hepsi 19 şiiri çıkmıştır (Çağdaş Türk Edebiyatı, 1973, s. 169, 173); buna, gözden kaçan Mehlika Sultan'ı da eklersek (İnci, 1.3.1919), toplam 20 eder. İşte bu 10 yıllık süre içinde (1912-1922), önce ağızdan ağıza dolaşan, neden sonra parça parça yayınlanmaya başlanan 20 şiir, o dönemde bir edebiyat olayı sayılmış; o kadar ki, Süleyman Nazif, şaka yoll uda olsa, «Celâleddin Rumi için 'Peygamber değil, fakat kitabı var' demirdi, bizim Yahya Kemal ise kitabı olmayan peygamberlerin yolunda» gibi bir şey söylemişti (Ruşen Eşref, Diyorlar ki). Bu ilgi ve övgü akımı daha sonraki yıllarda da sürmüş, Prof. Mustafa Şekip Tunç, «peygamber» sözünü de yetersiz bulmuş olacak ki, günün birinde «Tanrı şair» demiş (1938); ozanımızın bu şiir tanrılığı üzerine karikatürler bile çizilmişti (Cemal Nadir, Zahir Güvemli).

Titiz bir sanatçı olduğu konusu bugüne değin özellikle vurgulanan, her şiiri ve her dizesi üzerinde yıllarca çalıştığı bilinen; yalnız kendi şiirlerini değil, eski ve yeni başka ozanların dizelerini de düzeltmeye kalkışan ozanımızın ölümünün üzerinden 22 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, o geleneksel övgü fırtınasının artık dinmesi gerektiğini gözönünde bulundurarak, onun «titizlik»i konusunu daha serin kanla ele alabiliriz.

Faruk Nafiz Çamlıbel, bir şiirinde, «Birdenbire sıyrıldı gözümden çözülen bağ» der; gözlerimizdeki bağı ilk çözen de, yanılmıyorsam, yine Ataç oldu (Abdülhak Hâmit bağını da o çözmüştü ilk olarak). Yahya Kemal'i yıllarca göklere çıkaran, hele Vuslat şiirini ilk yayınlandığı sırada (1940) yere göğe koyamayan Ataç, günün birinde (belki de ozanla arası açıldığı için), eskiden çok beğendiği o şiire dahi bu kez alıcı gözüyle yeniden bak-

mış ve birtakım kusurlar bulmaya başlamıştı; on yıl sonra yazdığı (1951) bir yazıda, «eski hayranlığıma hayli su karıştı» der o şiir için (N. Ataç, «Canım», Okuruma Mektuplar, 1958, s. 60). Yine aynı yazıda, Eski Mektup adlı şiirin ilk üç dizesini ele alır:

Adalardan gelen o mektupta,
Oradan bir sihirli râyiha vardı
İşveler sezdiren bir üslûpta...

«Sihirli râyiha», hele «işveler sezdiren bir üslûp» Puccini'nin aria'larından, yahut:

Dizlerine kapansam, kana kana ağlasam,
O güzel saçlarını ben çözüp ben bağlasam

gibi şarkılardan hoşlananlar için yazılmışa benzer der. Bir başka yazısında da, ozanın:

«Sen bir susamış rûh, o bütün ten ve biraz saç

dizesindeki «tünten'in ne kadar çirkin olduğunu» belirtir (N. Ataç, «İki Beyit», a.g.e., s. 134).

Bu yazıları, Yahya Kemal'le arası açıldıktan sonra yazdı, diyoruz ya; çok daha eski tarihli bir yazısında da, beğenmediği noktalara dokunmadan edememiştir:

En güzel şarkılarından birinde ilâhî adalar terkibi ne soğuk şeydir. Sonra:

Boynundan o cânan denilen lâşeyi sil at

mısraı pek âmiyane isyan değil midir?

Büseden pâpûş giydirdim o nermin pâyına

mısraı da fazla çirkin bir «préciosité» mahsulü değil midir? (N. Ataç, «Yahya Kemal», Milliyet, 1932)

Ataç'ın takıldığı ilâhî adalar tamamlamasının yanına, duygulu vadiler (Recai-zâde Ekrem'in Mısraını Tazmin), hulyalı mavilik (Bir Yıldız Aktı), hulyalı havuzlar (Vuslat) tamlamalarını da ekleyebiliriz.

Ataç'ın yanı sıra, biz de bu yazımızda, ozanın yaygın bir kanı olarak sürüp gelen «titizlik»i ile bağdaşmayan noktalar üzerinde duracağız.

İlkin, yukarıda anılan dizedeki tünten'in yanına, biraz saç sözündeki z s çatışmasını da katmak gerektiğini belirtelim. Bu yolda ses çatışmalarını başka şiirlerinde de görüyoruz.

O şafak vaktinin cihangiri
(İtri)

Şiir yayınlandığı zaman, fakvak sesi, ördek vakvak'larına benzetilmişti.

Saz sesleri tâ fecre kadar Körfez'i sardı
İşveyle devriliş, saçılış, örtünüşleri

z, s ve ş, s seslerinin çatışması.

«İstanbul'un orta tabakasının diline çok dikkat ettiğini,... Türk milletinin sokakta, evde söylediği edayı aradığını» söyleyen ozanın kimi şiirlerinde şiveye aykırı söyleyişlerle de karşılaşıyoruz. Beni eskiden beri tedirgin eden bir dizeyi bu vesile ile anayım.

Vardılar çıkrığı yok bir kuyuya
(Mehlika Sultan)

Türkçede çıkrığı var kuyu, çıkrığı yok kuyu denmez, çıkrıklı kuyu, çıkrıksız kuyu denir. Bir başka örnek daha: Vapur, tren, araba, vb. ile yolculuğa çıkanlarla, onları uğurlamaya gidenler, taşıt kalkarken mendil, ya da el sallar; aşağıdaki parçada ise, kol sallamak'tan söz ediliyor:

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.
Sallanmaz o kalkışta ne mendil, ne de bir kol.
(Sessiz Gemi)

Ölüm yolculuğunu anlatan aynı şiirden bir beyit daha:

Dünyâda sevilmiş ve seven nâfile bekler,
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.

Burada, ya sevilmiş ve sevmiş, ya da sevilen ve seven denmesi gerekirdi. Beyitte, bir de düşünce aksaklığı var: Dünyada sevenler ve sevilenler öbür dünyaya «giden sevgililerin dönmeyeceklerini bilmez» olurlar mı? Bilirler elbette! Bildiklerine göre, neye beklerler? Yerinde olmayan bir bilmezlikten gelme (tecâhül-i ârifâne)...

Bu da şiirin son beyti:

Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Birçok seneler geçti dönen yok seferinden.

Bir çok gidenin her biri deyince, «gitmeyenler de varmış» gibi bir anlam çıkar; o bakımdan gidenlerin her biri demek gerekirdi; zaten, Bir çok gidenin her biri sözü, halk söyleyişine de aykırıdır.

«Edebiyat-ı Cedide şiirini ırkımıza, zevkimize, asıl lehçemize yabancı» bulan, «İstanbul'un orta tabakasının» konuşmasından yeni bir şiir dili çıkarmaya girişen;

Fikret, Mınakyan ve tatlısu Frenk'lerinin tesirindedir. Nesrin'de lâkin artık..., aşk o benim menfûrum gibi sözler var. (...) Balıkçılar'da: Bugün açız evlâtlarım... der; bu, levantendir; Mınakyan üslûbudur. (S. S. Uysal, a.g.e., s. 56, 83)

diyen ozanımız, bir rubaisine tam bir Munakyan ağzıyla başlar:

Şehzâdeyi hapseyledi zâlim pederi
(Hayâlâbâd)

Madem ki «tatlısu Frengi»nden, «levanten»den söz açıldı; aşağıdaki dizelerde, bir «azınlık ağzı» havası bulacağınızı umarım:

Hulyâlarında vardı bir efsunlu hâtıra
(Altor Şehrinde)

Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl
(Açık Deniz)

Kalbinin vardı derin bir kırığı
(Nazar)

Kalbimde solmamıştır o şi'rin çiçekleri
(Büyü Şiir)

Cihan ve ben değiliz artık eski hâlinde
(Yol Düşünceleri)

Şiirleri üzerine yıllarca uğraştığı, «bütün kelimelerin yerlerini, daha güzel bir nizam ve daha müessir bir insicama varmak için değiştirdiği» söylenen ozanın, yer yer, öyle dizeleriyle karşılaşıyoruz ki, bunları bir başkası yazmış olsa, ollnizin torsiyle iter, bir daha da o kişinin şiirlerini okumazsınız. Ama yazan Yahya Kemal olunca, insan ister istemez okuyor. Ben okudum. Sizin de okuyacağınızı biliyorum. Buyurun:

Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı
(Atikvalde'den İnen Sokakta)

«Ruhuma sonsuz bir gurbet akşamı yaşattı» demek istiyor.

Dalgın geceler! El ele geldik yarınızda,
Sallandık o şen kızla salıncaklarınızda.
(Şarkı)

Ayak (kafiye) zoruyla kullanılmış, yerine oturmayan bir sözcük: yarınızda.

Yazdan kalan ne varsa olurken haşır neşir
(Sonbahar)

Rum vezir, eski manastırda ederken secde
(Kocamustapaşa)

Ay geçmiyor ki almayayım gamlı bir haber
(Duyuş ve Düşünüş)

Schiller bu karlı dağlara gelmişti genç iken
(Altor Şehrinde)

Hiç girmemiş hayâline tek gözlü giyyotin
(Altor Şehrinde)

Gelmek'çün ikinci bir hayâta

(Bedri'ye Mısralar)

İçin sözcüğünün kısaltılmışı olan —çin / —çün sözü, eski edebiyatımızda zaman zaman kullanılmış idiyse de, «İstanbul'un orta tabakası» onu böylesine kaba bir «eda» ile kullanmaz: dili ve beğenisi incelmiş İstanbul halkının onu nasıl kullandığını, Ahmet Haşim'in şu ünlü dizesinde görebiliriz:

Mehtâbı seninçin yere serdim «kaarie» Piyale)

Ve işte, piyasa şarkılarına uygun bir dize:

Kalbimde solmamıştır o aşkın çiçekleri

(Büyü Şiir)

Bu kadar örnek yeter sanıyorum

İki dilli (Osmanlıca ve Türkçe) bir dönemde yetişen ozanımız, «halkın sokakta, evde kullandığı kelimeleri kullanmayı amaç edindiğini» söylemişse de, yeni yoldaki şiirlerinde dahi, son zamanlarına kadar, Osmanlıcanın etkisinden büsbütün sıyrılamamış, arş, bânî, bâr, bekaa, bî-aman, dağdağa, dehr, fakr, gerdûne, hafî, idlâl, ledünnî, mehîb, meşhûr, müteahyyil, sima, târ, vb. gibi sözcükleri rahatlıkla kullanmış: bir yerde mutlu derken, başka bir yerde mes'ûd demiş:

Ömrün murâdımızca geçen mutlu günleri

(İstanbul'un O Yerleri)

Birdenbire mes'ûdum işitmek hevesiyle...

(Kar Musikileri)

Hatta aynı şiirin içinde bir sözcüğün hem Arapça söylenişini, hem de Türkçeleşmiş biçimini bir arada kullanmıştır:

Mevsim sonu öyle bir zaman'ldı
Gaalb bir müsâdiydi sanki.

Gitmiş, Kaybolmuşuz uzakta,
Rü'ya sona ermeden şafakta.

(Gece)

Her ikisi de ayrı ayrı çok güzel olan bu beyitler, yan yana geldikleri zaman, dil bakımından şaşı gözler gibi, biri bir yana, öteki öbür yana bakıyor. Ya gaalb, ya kayıp. Birinden birini seçmek gerekirdi. Bu da, ozanımızın tam bir dil bilincine ulaşamamış olduğunu gösterir.

Ününün ağızdan ağıza yayıldığı ilk dönemde, ayak (kafiyo) üzerinde de durmuş; Kafiye adlı yazısında (Edebiyata Dair, 1971), Frenk'lerin «çok zengin», bizim eskilerinse «mukayyed» dediği ve Abdülhak Hâmit'in aşırı düşkünlük gösterdiği bor dâr/ haberdâr; apansız / yapan siz; saltanat / kalkan at, parlar /

toparlar, vb. gibi iki üç boğumlu ayakların «pek çirkin» olduğunu belirtir! «üç, ya da iki heceli sözcüklere gelen bir heceli ayakların kulağı okşadığını» söyler. Sanatının birinci ve ikinci dönemlerindeki ünlü şiirlerinde (Ses, Açık Deniz, Geçmiş Yaz, Vuslat, vb.) bunun başarılı örneklerini verir: yazdan / Boğaz'dan; gezindi / sindi; göründü / gündü; işidilmez / bilmez; râm et / devâm et... vb.

Ne var ki, sanatının son döneminde yazdığı şiirlerde bunun tam tersi bir tutumla, göze ve kulağa batan birtakım ayaklar kullanmaya başlamıştır:

Madrid'de kahvehâneyi gördüm ki havradır,
Bir yerdeyiz ki söz denilen şey palavradır
(Madrid'de Kahvehane)

Güneş altın denizden alçalıyor
donanmaları
Uçurum ufka durmadan dalıyor.
gizli parmaklar
Son hazin marşı durmadan çalıyor.
Maltepe'yi
Köpüren mavi dalgalar yalıyor.
(Maltepe)

Ki varlığım büyülenmişti en derin hazla;
Cihanda lezzet alınmaz bu duygudan fazla.
(Moda'da Mayıs)

Sinmişti şi'ri rûhuma ulvi keder gibi,
Absente damla damla sızan bir şeker gibi.
(Büyü Şiir)

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.
(Kocamustapaşa)

Yahya Kemal, sanatının son döneminde neden o kadar kötü dizeler yazdı o kadar kötü ayaklar kullandı? Bunun üç nedeni var sanıyorum:

Birincisi, ilk zamanlarda gereğinden fazla oyalanması yüzünden yarım kalan şiirlerini bir an önce bitirip yayınlama telâş ve kaygısına kapılması dolayısıyla, bunlar üzerinde yeterince çalışamamasıdır. (*)

İkincisi, yaşlandığı için yaratma gücünü kaybetmesidir.

Üçüncüsü ve belki de asıl nedene gelince... Sanat dünyasında ilk göründüğü günden beri çevresinde bir hayranlık halkasının oluşması, «kitapsız peygamber», «tanrı şair», vb. gibi ölçü-

süz övgülerin sürüp gitmesi, ozanımızın kendine güvenini alabildiğine arttırmış, ağzından çıkan her sözün «dâhiyane» olduğunu sanmasına yol açmıştır. Kendine aşırı güven duygusu, zamanla, kendini çok beğenme duygusuna dönüşmüştür. Aşağıdaki sözler, onunla yapılan konuşmalardan alınmıştır:

Ben bu şiirimi (Itri) çok beğenirim. Bilhassa son kısmı ne kadar kuvvetlidir.

Sade Bir Görüş isimli makalesini okumaya başladım. Fakat daha ilk satırda: «— Aman ne güzel yazmışım, ah ne güzel!» dedikten sonra, makale bitinceye kadar hem bu cümleyi, hem de bundan daha takdirkârlarını sık sık tekrar edip durdu. Hususiyetiydi: Kaleminden çıkan her şeyi sonsuz bir sevgi ile seviyor ve beğeniyordu.

Vallahi ben şiirlerimin hepsini çok seviyor ve çok beğeniyorum. Hürriyet'te çıkanları takip ediyorsunuz değil mi?

Artık kendisinden ve kendi şiirlerinden başka her şeyi, ama her şeyi güç beğenir olmuştu.

(S. S. Uysal, a.g.e., s. 54, 110, 112, 172.
Ayrıca bk. s. 42, 108, 149, 192)

Yarım kalmış şiirlerini bir an önce tamamlama, bu arada düzeltme telâşı, eski haliyle çok daha güzel olan dizeleri dahi kimizaman bozmasına yol açmıştır. Bunu bir örnekle kanıtlamak istiyorum Ozanın dilden dile dolaşan üç beyti, ilk gençlik yıllarımızda bize kadar ulaşmıştı. Parnas havasında bir şiirin çekirdeğini oluşturacağını umduğumuz bu beyitleri seviyorduk:

Gel ey mahbûbe Çin'den,
Kamış bir köşk içinden.

Ve sarkıttıkça dallar
Alevden portakallar...

Sanemler serteser tunç,
Bakar korkunç korkunç.

(Faruk Nafiz, «Yahya Kemal ve Eseri»,
Maşale, 1928, sayı: 8)

Ölümünden sonra basılan kitabında, bu şiirin tamamlanmış biçimini gördük. Yukarıdaki beyitlerden ilk ikisi şu kılığa girmiş:

Gel ey mahbûbe Çin'den!
O şirin köşk içinden
(...)
Taşır çok yüklü dallar

Alevden portakallar...

(«Çin Kâsesi», Kendi Gök Kubbemiz, 1961)

Üçüncü beyit büsbütün atılmış. Görüldüğü üzere:

Kamış bir köşk içinden

dizesi:

O şirin köşk içinden

biçimine sokulmuş; böylece, Ferhad ile Şirin efsanesindeki «Şirin'in köşkü» hatırlatılmak istenerek, sözcük oyunu yapılmış; o zaman da dizenin bütün sadeliği ve güzelliği yok olmuş.

Ve sarkıttıkça dallar

Alevden portakallar...

beytindeki portakallar, insana bir masal meyvası gibi görünüyor; okuyucu, o beyitten sonra, birtakım masalsı olayların anlatılmasını bekliyor. Ozan, okuyucunun imgelemini gıcıklayan o büyüleyici masal olayını bulamamış; «çok yüklü dalların alevden portakalları taşıdığını» söyleyerek, işin kolayına gitmiş. Taşırsa taşısın, bize ne?... İlk gençliğimizin o güzel beyitleri keşki hiç tamamlanmasaydı da, kırık eski heykeller gibi kalsaydı: her okuyucu onu kendine göre yorumlasaydı...

Ozanımız, ömrünün son yıllarında yalnız kendi şiirlerini düzeltmekle yetinmeyip, başkalarının dizelerini de düzeltmeğe kalkışmıştır. Bu düzeltme işinde de başarılı olduğu söylenemez. Bir iki örnek üzerinde duralım:

Şeyhülislâm Yahya'nın olağanüstü güzellikteki şu beyitini bilirsiniz:

Erdi bahâr sen yine şâd olmadın gönül

Güllerle lâlelerle küşâd olmadın gönül

İkinci dizede, dans ediyormuş gibi bir eda, bir kıvraklık vardır. Ataç'ın söylediğine göre, Yahya Kemal, o dizede kusurlar buluyormuş, güllerle lâlelerle sözünde, «l»ler, «r»ler iyi değilmiş, kulağa hoş gelmiyormuş (Ataç, «İki Beyit», a.g.e., s. 134-135). Sonunda gördük, o güzelim beyti şu kılığa sokmuş:

Erdik bahâra sen yine şâd olmadın gönül

Her yanda güller açtı küşâd olmadın gönül

(Eski Şiirin Rüzgârıyle, 1962, s. 51)

Ahmet Haşim'in:

Dolduran havzı ateşten bâde

(«Bahçe», Ahmet Haşim'in Şiirleri, 1933)

dizesi «yanlış»mış; bunu:

Havzı doldurmuş ateşten bâde

diye düzeltmiş (S.S. Uysal, a.g.e., s. 47, 161)

Bir kere, Haşim'in dizesi yanlış değildir. Cümleyi nesirle ve daha geniş olarak şöyle kurabiliriz:

Havuzu dolduran (şey, su değil) ateşten **bâde**(dir).

Dertli'nin üslûbuyla söylersek, yanlış bunun neresinde? Haşim, bu düşünceyi dize haline sokarken, fazlalıkları atmış, kestirmeden söylemiş. Bu da, şiirde her zaman başvurulan, hattâ şiiri şiir yapan başlıca yollardan biridir. Yahya Kemal'se, Haşim'in şiirle yüklü dizesini yavan bir nesir edasına çevirmiş; ayrıca, «...muş ateş...» parçasında, «s»ler arasında bir ses çatışmasına yol açmış. (Onun şiirlerindeki başka ses çatışmalarını daha önce görmüştük).

Bu yolda, Yenişehirli Avni, Namık Kemal, Recai-zâde Ekrem, Abdülhak Hâmit, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Mithat Cemal, vb.nin de kimi dizelerini düzeltmeğe kalkışmıştır (bk. S.S. Uysal, a.g.e., s. 49, 50, 123, 139, 140, 141).

Yalnız kendini beğenen ozanımız, yenilik edebiyatımızda kendinden önce yetişenleri (Tanzimat Edebiyatı, Edebiyat-ı Cedide), kendi çağındakileri (Ahmet Haşim, vb.) ve kendinden sonraki kuşağı (Garip'çiler, vb.) kıyasıya eleştirmiş, çoğunlukla küçümsemiş, kimizaman alaya almış, hattâ horlamıştır. Çevresine karşı davranışlarından birinin öyküsünü Abdülhak Şinasi'nin kitabından aktarıyorum:

> Hüseyin Siret, bir manzumesini Yahya Kemal'e okumuş ve:
>
> «Rehgüzârımda bir garîb horoz
> Eyliyordu benimle istihzâ»
>
> diye bitirmiş. Şiirini: «— Nasıl buldunuz?» diye sorunca, Yahya Kemal: «— Horozun hakkı var!» diye cevap vermiş. (A.Ş. Hisar, a.g.e., s. 28)

Aynı Yahya Kemal, sonra da kalkar, kendi horozlarını da haklı çıkarmak için, şöyle dizeler yazar:

> Ötmekte fecre karşı horozlar birer birer
> (Üsküdar'ın Dost Işıkları)
>
> Hicran, gün ortasında öten bir horoz gibi
> Soslendi pek vakiyesiz... İçim yandı ansızın.
> (Hatırlatan)

Onun bu yolda davranışlarını gösteren epey örnek var. İşte bir kaçı:

> Ziya Paşa ve Namık Kemal'in zayıflığını anlamak için **Harâbât, Tahrîb-i Harâbât** ve **Tâkîb-i Harâbat**'ı okumak kâfidir. Ziya Paşa için **Harâbât** mukaddimesi de yeter. İki-

si de dört sene Paris'te kaldılar.

Orta tabakanın konuşmasına dikkat eden şair, dilini bulmuş demektir. Meselâ Fikret'te bu yok. Fikret, Mınakyan ve tatlısu Frenk'lerinin tesirindedir.

Halit Ziya hiçbir şey değildir. Eserlerinde Garba özenir. Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu ve Kırık Hayatlar'da hep bu özenti vardır. Fakat zamanında geldiği için bu eserler tutuldu.

Mehmet Akif, İslâmın ahlâk ve akaaldinin şairidir. İslâmın şiirinin şairi değildir. İslâmın şiirinin şairi olsaydı, vâiz gibi değil, şair gibi şiirler yazardı. Şüphesiz her dinin kendine mahsus bir şi'riyeti vardır. Fakat onu ifade etmek hünerdir. Belki de Akif'in «Safahât'ımda şi'r arıyorsan arama» deyişi bunun içindir.

Şiir, poezi pür (saf şiir) olmalıdır. Fakat bazı şairlerin bu tabirden bile haberleri yoktur. Meselâ Ahmet Haşim, poezi pür tabirini benden duydu. Sembolist olmak sevdasına düştü. Fakat Sembolizmin ne olduğunu bilmiyordu. Onun teşpih ve istiare sanatı sanıyordu. Halbuki Sembolizmi kuran Mallarmé: «Sembolizm, teşpih ve istiare sanatı değil, sugjere, ilkaa sanatıdır» der.

Nâzım Hikmet ritmi benden öğrendiğini her zaman itiraf etmiştir. Fakat Nâzım şair değildir. Şiirleri, şiirden ziyade hitâbete benzer; daha doğrusu hitâbettir. Annesi Polonya'lı idi. Babası Türk'tür.

Bir tane şiire benzer bir şey bulsam öpüp başıma koyacağım. Fakat yok. Ne kadar, ne kadar istedim genç şairlerin şiirlerini hazla okumayı... Fakat ortada benimkinden iyi şiir yok.

Maalesef artık bizde şiir bitti.

Bizim bugünkü şiirimiz, birden bire bozulup parazit yapan bir radyoya benziyor. (...) Oktay Rifat da, Orhan Veli de cahil ve geri kimseler.

Sait Faik çok şişirildi. Amerika'daki o cemiyete üye oluşu, eseri okunmadan olmuştur. Kendisini tanırdım, cahilin biri idi.

(S. S. Uysal, a.g.e., s. 21, 28, 49, 65, 82, 83, 103, 117, 195; ayrıca bk. B.K. Çağlar, «Türkçe ve Yahya Kemal», Yücel, c. XII, 1941, sayı: 72)

Tanzimat'tan sonraki dönemde kendinden önce yetişenlerle kendi çağında yaşayanları böylesine kötüleyen ve küçümseyen

ozanımız, acaba onlardan büsbütün kopabilmiş midir? Bir rubaisinde:

Ben hicret edip zamânımızdan yaşadım
İstanbul'u fethettiğimiz günlerde

demişse de, hiç kimse kendi çağının büsbütün dışına çıkamayacağına göre, onun şiirlerinde de, her türlü direnmesine karşın, yer yer, çağının ve çağdaşlarının izlerini görüyoruz. Buna birkaç örnek verelim:

Eyvâh ne yer, ne yâr kaldı.
(Abdülhak Hâmit, **Makber**)

Bir gün dedim ki istemem artık ne yer, ne yâr
(Y. K., Açık Deniz)

Fikri hür, irfâm hür, vicdânı hür bir şâirim
(Tevfik Fikret, **Rubâb-ı Şikeste**)

Dili bir, gönlü bir, imânı bir insan yığını
(Y. K., Süleymaniye'de Bayram Sabahı)

Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu,
Bu da çiğnendi mi çiğnendi demek şer'-i mübîn,
Hâksâr eyleme yâ Rab, onu olsun...
— Âmin!
(Mehmet Akif, **Süleymaniye Kürsüsünde**)

Şu kopan fırtına Türk ordusudur yâ Rabbî
Senin uğrunda ölen ordu budur yâ Rabbî
Tâki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın
Gaalib et çünkü bu son ordusudur İslâmın
(Y. K., **26 Ağustos 1922**)

Öyle irfâna yâni can verilir.
Bilirim başkadır «Sara Bernar».
O «Teatrı Franse»de oynar,
Seyredenler ölüp yine dirilir.
(...)
Git de bir kerre bak seyâhatle
Ne kadar hoştur âh o «Şanzelize».
(...)
Gökte şen gördün mü rûhum böyle yer?
Böyle «Vildavri»de kalsak her gece.
(Abdülhak Hâmit, **Belde yahut Divaneliklerim**)

Eski Paris'te bir ömür geçti;
Jaurès'in gür sadâsı devrinde,
Tuncu canlandıran ilâhtı Robin...
(...)

Başka yıldızda bir hayât imiş o.
(...)
«Chat-noir» neş'esiyle «Lune Rousse»da,
O devir, Gölgeler-Tiyatrosu'nun
Kararan perdesinde bitti gibi.
(Y. K. Eski Paris)

Bir kuş tanıyordum ki, baharda,
Salkımlar açan bahçemin üstünde uçar da
Akşamların ürperdiği bir sesle öterdi.
Besbelli bu iklime yabancı.
Nerden koparak geldiği meçhûl.
(...)
Akşamla yatan köyde sadâlar durulunca,
Mehtâba yakın, gölgeli bir nokta bulunca,
Hicranla kısılmış, heyecanlarla boğulmuş
Bir sesle öterdi.
(...)
Öttükçe o, hasretle genişlerdi, duyardım,
Korkunç uçurumlar gibi rûhumda derinlik.
(Faruk Nafiz, Hasret)

O kuş en kuytu bahçelerde öter;
Sarmaşıklarla yüklü vâdide,
Gecedon tâ şafak sökünceye dek
Yükselir perde perde içli sesi.
En uzun nağmesiyle, bir müddet,
Gaşy eder yeryüzünde dinleyeni.

O kuş ancak bahâr olunca gelir;
Nereleden gelir?
Kimse bilmez bu bir muammâdır...
(Y. K., Gece Bestesi)

Bunlar açık etkilenmeler ve taklitler Bir de gizli taklitler var:

Tâlih bana dönse, nâzikâne,
Bir yıldızı verse melikâne...
(Bedri'ye Mısralar)

dizeleri, hemen şu ünlü beyti hatırlatıyor:

Mâderle peder olup bahâne
Sevk etti kazâ beni cihâne

Bir de şu dizeyi okuyalım:

Benzer cihâna gelmeden evvelki hâline
(Sonbahar)

Bu dize, «Kel Memiş»in ölümü dolayısıyla Sürûrî'nin düşürdüğü ünlü tarih dizesine, hem içerik, hem de sözcükler bakımından tıpatıp benziyor:

Kel Memiş gelmemişe döndü cihâna sad hayf

Kendini herkesten üstün gören bir ozanın böyle bir çağrışıma yol açan öyle bir dizeyi ne pahasına olursa olsun yazmaması gerekirdi.

Yazı epey uzadı. Toparlamaya çalışalım. Kimi okuyucular kendi kendilerine soruyorlardır her halde: «Yahya Kemal bu mu?» Değil elbette!... Bu yazı da, daha önce yayınlanan **Yahya Kemal'in Dili**, **Yahya Kemal'in Dünya Görüşü**, **Yahya Kemal'in Şiirlerinde Din**, **Yahya Kemal'in Şiirlerinde Musiki**, **Yahya Kemal'in Şiirlerinde İstanbul**, **Yahya Kemal ve Sonsuzluk Tema'sı**, **Yahya Kemal ve Hümanizma**... vb. gibi, onun yalnız bir yanını ele alıyor; eğer isterseniz, buna da, adı geçen yazı başlıklarına benzeterek, **Yahya Kemal'in Titizliği** diyebiliriz. Tıpkı onlar gibi, bu da, onun sanatının bütününü değil, ama ayrılmaz bir parçasını işliyor.

Bütününe gelince... Ben bilici (kâhin) değilim ama, Meşrutiyet döneminde Divan şiiri özlemcilerinin son kalıntılarınca coşkuyla karşılanan o «Bulunmuş Sahifeler», o «Eski Şiirin Rüzgârıyle» yazılmış gazeller, musammatlar, o «Nerdübanlar büsiş-i nermin-i dâmânıyle mest» yolunda dizelerle örülmüş şiirler, «zamanımızdan hicret edip» Nedim'lerin, Naili'lerin yanına çekilecek. Oysa bunlar, ozanımızın en az kusurlu, en başarılı verimleridir...

«Edebiyat-ı Cedide şiirini ırkımıza, zevkimize, asıl lehçemize yabancı görerek yeni ve başka bir çığır kendimizden çıkarmak hevesiyle», «halkın sokakta, evde kullandığı kelimeleri, kullanarak... İstanbul'un orta tabakasının diliyle» yazılan **Kendi Gök Kubbemiz'deki** şiirlere gelince... Onlardaki «yenilik» de çoktan eskidi. **Garip**'çiler, hattâ onların taklitçileri, şiirlerinde, «Türk milletinin sokakta, vede söylediği eda'nın daniskasını kullandılar. Şiir dilimiz o denemeyi de geçerek, yepyeni bir aşamaya ulaştı. Yahya Kemal'in dize yapısı ve söyleyiş biçimi bugün çok yerlerde kaldı:

Siz de görürsünüz bunu kadınlarda
Ölüleri yenilmek olan hep
(Cemal Süreya, **Şehir Boyunca Kadınlar Gördüm**)

Kaç defa İstanbul oldunuz siz adamakıllı
Sevdalardan gidip geldiniz ne vakit
(Salâh Birsel, **Sevdalı Aşeş**)

Ben derim; sana olmak, seni duymak, seni yürümek,
Besbelli seni büyümek kendimde
(Edip Cansever)

Daha önce hiç ölmedim temmuzum ve incilerimle
Göksu'yu ışıklarla teşrif ettiğimiz akşam
(Turgut Uyar, Sâlihât-ı Nisvandan
Saffet Hanımefendiye)

Yahya Kemal, yenilik edebiyatımızın temel taşlarından biridir elbette. «Zaman»la iddiaya girişilemez ama, ne kadar eskirse eskisin, yeni yoldaki şiirlerinin en azından yedi sekiz tanesinin yarına kalacağını umarım (Ses, Erenköy'ünde Bahar, Geçmiş Yaz, Gece, Itri, vb.). Ya ötekiler? O güfteler de okunacak, okunacak elbette, «gemiler geçmeyen bir ummanda».

(*) Ölümünden sonra yayınlanan kitabına alınmış olan ve «serbest müstezat» biçimiyle yazılmış gibi görünen 5 şiir (Fenerbahçe, Karnaval ve Dönüş, Ufuklar, Gece Bestesi, Aşk Hikâyesi), kısa dizeleri henüz tamamlanmamış, ayak örgüsü ve nazım biçimi düzenlenmemiş birer taslak gibi görünmektedir. Hepsi birbirinden kötü olan, hatta kimi dizelerinde ölçek (vezin) düşüklüğü, çoğu yerde de ayak (kafiye) bozukluğu görülen söz konusu şiirleri bu yazıda gözönüne almadık.

(Gösteri — Mayıs/Haziran)

YAHYA KEMAL'İ BİR «SESSİZ GEMİ» ALIP GÖTÜRMÜŞTÜ...

ARAMIZDAN...

Büyük Türk şairi ve düşünürü Yahya Kemal Beyatlı aramızdan ayrılalı 23 yıl oluyor. 2 kasım 1884'de Üsküp'te doğdu ve 1 kasım 1958'de İstanbul'da Cerrahpaşa Hastanesi'nin bir odasında öldü. Böylece, 74 yıllık bir ömür, başucunda bir vefalı arkadaşın beklediği sade bir hastane karyolasında bir kuru yaprağın yavaşça suya düşmesi gibi hareketsiz kaldı.

2 kasım günü, pazardı. Yahya Kemal için büyük bir cenaze töreni yapıldı. İstanbullular son yolculuğunda onu büyük bir sevgi ve heyecanla uğurladılar; Rumelihisarı'nda, üzerine kalenin gölgesi düşen bir yamaçta, Boğaz'a karşı uzun uykusunu uyuyacağı toprağa bıraktılar. Şimdi orada, sonsuz yalnızlığını yaşıyor.

1912'de Paris'ten döndükten sonra tam 46 yıl ülkesinin sanat ve kültür hayatını zenginleştirmiş, o dönemlerin aydın kuşakları-

mı etkilemiş bulunan Yahya Kemal, aradan 23 yıl geçtikten sonra, bugünün insanlarının hafızasında, «divan şiiri geleneğini sürdürmüş» bir ozan olarak mı kalmalıydı? Onun, imparatorluğun çöküş dönneminde ulusal ruhu diriltmek, kendi tarihimize ve kültürümüze bağlılığımızı, inancımızı arttırmak yolundaki altın emekleri unutulmalı mıydı? Bugün artık yaşları hayli ilerlemiş Cumhuriyet aydınlarına gururunu ve ulusal onurunu kazandıran; yazılarıyla, konferanslarıyla, Darülfünun'daki, Deniz Harp Okulu'ndaki, Darüşşafaka'daki dersleriyle ve her gittiği yerdeki sohbetleriyle topluluklara canlılık veren, kendine güveni kazandıran bu büyük moral ustası, insan unutkanlığının serin selvileri altında terk edilip bırakılabilir miydi?

Ülkenin, 19'uncu asrın başından beri süren çağdaşlaşma çabaları sürecinde, Yahya Kemal gibi bir aydına rastlamak kolay değildir. Yirminci asrın ilk on yılında Paris'te kümeleşen Jön Türkler arasında, sorumluluğunu onun kadar duymuş ve kendini halkının uygarlaşma, gerilikten kurtulma idealine adamış, bu bilinçle de okuyup bilgilerini arttırmış başka örnekler bulabilmek hayli zordur. Yahya Kemal'in pırıltılı kişiliğini bugün kaç kişinin hatırladığı sorulabilir ve vatanın, böylesine değerli bir evlâdını mezarlıklarda unutmasının hüznü duyulabilir. Toplum, yetişkin evlâtlarının ateşini ve ışığını hiç söndürmemeyi öğrenmelidir.

Ölümü, fikir dünyamızda bir şok etkisi yaratmış gibi görünüyordu. Yakup Kadri, «Bir âbide idi, yıkıldı» diyor ve şöyle sürdürüyordu: «Süleymaniye ortadan kalkmış gibi bir boşluk içindeyiz. Sinan gibi, hünerlerinin bütün sırrını beraberinde götürmüş bir sanatkârdır o! Gelmiş geçmiş bütün edebî tarzları nefsinde toplamış bir şiir şuuru idi. Divan şiirinin ve aruzun son şairi demek ne kadar yanlış! O, Türk şiirinin yeni çağ açıcısıdır. Bir başlangıç, olgun bir örnektir.»

Sabri Esat Siyavuşgil «Türk şiirinin en saltanatlı kubbesi idi» diyor ve «İnsanlığımızı duydukça Yahya Kemali unutamayacağız. O duygumuza ve düşüncemize sinmiş bir şairdir» diye bitiriyordu. Behçet Kemal, «Osmanlı haşmetinin, Batılı zevkinin, Türk kahramanlığının; dünyada güzel yüce, ne varsa hepsinin özünü alıp şiiri için peteğini dolduran bir kişiliktir Yahya Kemal» diyordu. Celâl Sılay «Onun döneminde yaşamak, Baki'lerin, Nedim'lerin devrinde yaşamak gibi mutlandırırdı insanı» diye dövünüyordu. Melih Cevdet, onun tarihten bir olaylar hazinesi olarak yararlandığını söylüyor ve «Ama o, çeşitli edebiyatı ve

Fransız edebiyatını iyi bilen iyi bir düşünürdü. Şiirimizi akılcılığa eriştirenlerin başında gelir.» diyordu. Vâlâ Nurettin şunları söylüyordu: «Göğsünü vatan vatan diye yırtan bir modern şairden daha vatanperverdir Yahya Kemal. Vatanı vatan yapan duyguyu ve düşünceyi bize en iyi o anlatmıştır, vatanı bize o sevdirmiştir.» Faruk Nafiz «Her sohbeti bir eserdir, tarihten önce söze dayalı edebiyat ve destanları devrinin zamanımızdaki uzantısıdır» diye, onun olgun kişiliğini özetlemek istiyordu. Nurullah Ataç, «Onu dinlerken insan bu kadar ustalığı kendi malı sayar, sanki kendisi konuşuyormuş gibi keyiflenir, çünkü Yahya Kemal, karşısındakine kendi bilgilerinin yönelticiliğini duyurur» diye olağanüstü bir kişiliğin çizgilerini veriyordu.

Ama işte bütün bu övgü sözleriyle çizilen portre bir şairin, bir sanat adamının portresidir. Bu nedenle eksiktir. Yahya Kemal'in büyük kişiliğinin sadece bir yanıdır, bir parçasıdır. Onun kişiliğindeki bütünlüğü ilk ve en iyi gören Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal'in gözünde Yahya Kemal, ulusal birliği ve kişiliği canlandıran, halkımıza moral kazandıran ve umutsuzluk ağıtlarının üzerinde sesi hayat dolu bir şarkı gibi yükselen seçkin, olgun ve etkin bir vatan evlâdıdır.

İşte bugün Milliyet'te başlayan yazı dizisi, böyle bir vatan evlâdını gerçek kişiliği ile anlatıyor ve tanıtıyor. Diziyi Sadun Tanju uzun ve emekli bir araştırma sonunda hazırladı. Tanju, «Bizim tarihimizin ve kültürümüzün köklerini araştıran akıl ve sabırdır Yahya Kemal» diyor ve diziyi niçin hazırladığını şöyle özetliyor:

«Bir kopuş ve çözülüş döneminde, kendi tarihine ve kültürüne sahip çıkarak çağdaşlaşmanın ve varolmanın ulusal temellerini arayan büyük bir aydına saygı borcumu ödemek istedim ve bugünkü kuşaklara onu unutmamalarını duyurmaya çalıştım. Yahya Kemal'in de inandığı gibi, toplum, hayatını ona adamış evlâtlarını sonsuza dek ulusal bilincinde yaşatmalıdır. Bir millet böyle beslenir ve ölümsüzleşir.»

(Milliyet, Aktüalite — 1 Kasım)

DÜŞÜNÜR BİR OZAN

Melih Cevdet ANDAY

Ölüm yıldönümü dolayısiyle Yahya Kemal Beyatlı anıldı geçen hafta. Ben de elimin altındaki kitapları karıştırarak onun

lümi şiirlerini yeniden okudum kendi başıma; İstanbul'u gezmek hevesi uyandı içimde. Denebilir ki, Yahya Kemal, ölümsüzlüğe giden yolu, İstanbul'un semtleriyle kaynaşmakta aramış bir ozandır. Şöyle de söylesek olur: İstanbul'da sürekli dolaşmaktadır o, görüntüsü belleğimizin dışına taşıyor, bir an onunla karşılaştığımızı sanıyoruz, ya da karşılaşacağımızı umuyoruz. İskeleler, kahveler, çınarlar mezarlıklar, kitabeler, eski mahalleler sanki onun şiirlerinden sonra varolmuş gibidirler Şiir koca bir kent olup çıkar karşımıza ve bizi dizelerle dolaştırır. Hangimiz vapur Kandilli'ye yanaşırken,

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtabı sürükledik sularda

dizelerini mırıldanmamıştır.

Kandilli'de, eski bahçelerde,
Akşam kapanınca perde perde
Bir hatıra zevki var kederde.

Görüyor musunuz, duygular, duyular, bir semtin rengiyle nasıl içiçe giriyor. Bir yandan görünü insansallaşırken, öte yandan kişi bu görünü içinde eriyor sanki. Kederin zevkli olması başka nasıl açıklanabilir! Kent burada bir ana sevecenliği duyurur yüreğe ve bu duygu adım adım sürer gider.

Günler kısaldı, Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları

İşte, şiirin el koyduğu bir uzam parçası yepyeni bir yaşama başlarken, yaratıcısını da yanına alıverir böylece. Uzam - zaman birliğinin yarattığı bir tansıktır bu. Maddenin canı, tarihin kanına dönüşmüştür artık, «geçmiş» ve «şimdi» sürekli bir akış olmuştur. Yahya Kemal'in tarih düşkünlüğünün şiirsel kaynağındayızdır sanki. Gerçekten de, onda, tarihin mi şiiri, yoksa şiirin mi tarihi yarattığı sorunu, sanırım, ancak bu ikisinin özdeşliği anlayışında çözümünü bulabilir.

Gurbette duyduğum sonu gelmez hüzünleri
Yaprakların döküldüğü hicranlı günleri
Andım birer birer. Acıdım kendi halime.
Aksetti bir dakika uzaktan hayalime
Tenha Emirgân'ın çınar altında kahvesi,
Poyrazla söyleşir gibi yaprakların sesi,
Hem başka hem de yakın karşı mâbede,
Mermerle kaplı çeşmede, mevzun kitâbede,
Baktım Yesari hatlarının en nefisine,
Daldım coşup giden denizin musikisine.

Burada semt, çınarı, kahvesi, camisi, çeşmesi ve yazıtı ile ozanın belli bir ruhsal durumunu karşılamakla kalmıyor, onu tarih içine de yerleştiriyor. Başka bir deyişle, «yurt» ve «tarih» duygu dünyamızı biçimlendiriyor. Bu biçimlenme, odak yeri İstanbul olmak üzere, genişledikçe genişler, bir musiki oluverir. O çok sevdiğim «Itri» şiirindeki şu parçayı okuyalım:

Musikisinde bir taraftan din,
Bir taraftan bütün hayat akmış;
Her taraftan Boğaz, o şehrâyin,
Mavi Tunca'yla gür Fırat akmış.

Burada «din»in şiirsel imgeye dönüşmesi olayı ile karşı karşıyayız. Yahya Kemal'i doğru değerlendirmenin ölçütünü ele geçiriyoruz sanki. Onda «din» bir tapınım, bir öteki dünya korkusu değil, hattâ bir «mâneviyat» da değil, yaşam mimarlığının bir orantı ögesidir. «Kocamustafapaşa» şiirinde bu orantı, ahret ile seyredilen görünüyü birbirine kolayca bağlayıverir.

Ahiret öyle yakın seyredilen manzarada
O kadar komşu ki dünyaya, duvar yok arada.
Geçer insan bir adımı atsa birinden birine,
Kavuşur karşıda kaybettiği bir sevdiğine

Bu dizelerde gizemcilik aramağa kalkmak boşunadır. Öyle ki, İstanbul'un bu yoksul semti, yaşanan güzelliğin tarihsel kişiliğini yaratır.

Bu vatandaş, biraz ahşapla biraz kerpiçten
Yapabilmiş bu güzellikleri bir kaç hiçten
Türk âsûde mizaciyle Bizans'ın kederi
Karışıp mağfiret iklimi edinmiş bu yeri.

Her şey, yaşanan dünyanın, tarihçe oluşan yaratının gereçleridir; Yahya Kemal'in şiirinde «Görünü»nün bunca büyük yer tutması da bunun tanıtıdır. Bakılan, görülen bir dünya bu. «Mağfiret» (yargılama) bile, rengi, maddesi olan bir «iklim», ahşapla kerpiçten yapılmış bir semt, işte o kadarl Somutlamalardan kurulu bir şiirdir onun şiiri.

Hattâ Yahya Kemal bu görünü uğruna, yer yer, şiirden bile vazgeçer, inanılmaz yavanlıklara düşer. Sözgelişi,

Sakin koyu, şen cepheli kasriyle Küçüksu

dizesindeki «şen cephe» betimlemesini yadırgamamak olanaksızdır. Bir «cephe» nasıl «şen» olabilir! Üstelik o kasrın yalnız cephesi değil, dört yanı taş oymalıdır. Ben olsam,

Sakin koyu, taş oymalı kasriyle Küçüksu

demeği yeğlerdim; hele görünü uğruna da olsa,

Bir taraftan Yakacık, mor dağlar,
Bir taraftan da deniz, şuh adalar

dizelerini hiç söylemezdim. Ama Yahya Kemal'in «göz» için katlanmayacağı «söz» yok gibidir. Demek isterim ki, bize ondan bir bakış kalmıştır.

Dışarıda bunca aradığı neydi Yahya Kemal'in? Bana öyle geliyor ki, «biz»i görmek istiyordu gözü ile «Biz kimiz?» sorusunun yanıtını onun kadar aramış başka birini göstermek güçtür. Bu sorunun yanıtı ise «bulunmaz», olsa olsa «yaratılır.» Ozanlarımız, sanatçılarımız, düşünürlerimiz bu yanıtı yarattıkça «biz» varolur. Bir yerlerde gizlenmiş değildir o, oluşur boyuna. Sözgelişi, bir âsûde mizaçla Bizans kederinin buluşmasından bir «mağfiret iklimi» olarak ortaya çıkar; ya da başlı başına bir kişilik gibi Boğaziçi uygarlığı biçiminde somutlaşır. Hattâ dışardaki «biz»i yaratan bile pek görülmez, onun ürünüdür sözkonusu olan Yahya Kemal'de. İnsanlar, kimi yerde, görününün parçaları olarak belirtilirler; örneğin, Kandilli'nin yaşlı adamları gibi. Asıl tarihtir «biz»i yaratan ve doğa, tarihin bir yansımasından başka bir şey değildir.

Bu temel anlayışından ötürüdür ki, Yahya Kemal'de düşünür ile ozan hep birbirleriyle yarışır gibidirler. Çınaraltındaki kahvede oturan ozanımız, Emirgân'ı ve şiirini birarada yaratır; bize hem şiirini, hem bir semti sunar. Bu yüzdendir ki, biz, İstanbul'u dolaşırken şiir okuyor havasına gireriz ve tarih bir duygu olur çıkar ruhumuzda. Kendine bir geçmiş arayan Yahya Kemal Beyatlı, sürekli hayâl içindedir, hayâlini dışta somutlamak ardındadır. «Biz»i yaratmanın yolu da bu değil mi?

Günlerce hayâl içinde kaldık.

(Cumhuriyet — 6 Kasım)

●

MAHMUT YESARİ

Elif NACİ

Türk ve İslam Eserleri Müzesinin yazı salonu duvarında yeralan kocaman bir levhada talik yazı ile «Hüvessemiul alim», altında «Feyz olur dergehi Melâna'de,— Eser-i kilk-i Yesari zade» imzası okunur. Ünlü hattat Yesarizade Mustafa İzzet Efendi, bizim Mahmut Yesari'nin büyük babasıdır. O müzenin başında görevli olduğum yıllarda Mahmut Yesari bana gelir, dedesinin

levhalarına bakıp kendisini küçümserdi. «Bak,» derdi, «bu da Yesari. Ama biz onun yanında tahta kurusu gibi kalıyoruz.»

Yesari'nin kenarından yağlı saçları sarkan şapkası başından hiç çıkmazdı. Bu yağlı ve uzun saçlar görüntüsü oldukça korkunç bir uru gizleyemediği için bu şapkanın başından çıktığı hiç görülmemiştir. Gözlerinin biri sağa, biri sola bakardı. Dudaklarından bir sigara izmariti de eksik olmazdı. «Bak,» derdi, «benim karikatürümü yapmak ne kadar kolay.» Ve kendi karikatürünü kendini kıyasıya çizerdi. Aileden gelme bir çizgi ustalığı olduğu gibi, bir süre de Güzel Sanatlar Akademisinde çalışmıştı.

Hikâye, roman, fıkra, piyes, skeç, mizah... Her çeşit yazıyı kolaylıkla yazabilirdi. Yazıda yaratıcı olduğu kadar içki ikramında da cömertti. İçkiyi çok sevdiği için, onu her akşam yanında Saffet Baba ile Sirkeci'deki Sarafim'in meyhanesinde bulabilirdik. Bu Saffet Baba galiba bir süre Şehir Tiyatrosunda figüran olarak çalışmıştı. Ama kazandığı para her akşam meyhanede rakı içmesine yetmezdi. Mahmut Yesari, «garibanı» dediği bu adama bol bol ikramda bulunur, yazılarını da matbaalara onunla yollardı.

Mahmut Yesari, Milli Emniyet Müdürü Aziz Hüdai Beyle dost olduğu için Saffet Babaya poliste bir iş bulmuş, son derece temiz bir insan olan Saffet Baba, jurnallar düzenlemesine ahlakı engel olduğundan, Mahmut Yesari'den başka kimse hakkında tek jurnal vermemiş. Yazdıklarının hepsinde Mahmut Yesari varmış. Mahmut bunu öğrenince:

«Bre Saffet,» demiş, «ne iştir bu?»

Saffet baba son derece saffetle şu yanıtı vermiş:

«Napayım beyfendi. Senden başkasını gördüğüm yok ki...

Mahmut bunu katıla katıla gülerek anlatırdı.

Mahmut Yesari de onun kadar temiz bir insandı. Kimseye kötülüğü görülmemiştir. Yusuf Ziya Ortaç, onu «içi tertemiz, süt dolu Hindistancevizine» benzetmiştir.

1945 yılında sessizce öbür dünyaya yolcu oldu, aramızdan ayrıldı. Ölümünün onuncu yıldönümünde şöyle demişim:

«Buruşuk bir zarfın içindeki küskün bir aşk mektubu kadar perişan, ama o kadar da özlü, temiz ve asil. Başkalarını incitmemek için kendine gadreden feragat sahibi bir insan ki, büyük çapta yaratılış taliini kendi elleriyle yonta yonta incelterek, küçülterek emsalsiz bir tevazu biblosu halinde kendini çağına armağan etmiştir. Mahmut Yesari, yaşam, geçim ve refah için de-

gil keyfi için yazdı, keyfi için yaşadı. Dünyadaki şu kısa misafirlikte kimseyi rahatsız etmeden, kimseye ıstırap vermeden sessizce çekilip gidivermek ne güzel şey... İşte titrek ışıklı kandil gibi, ama içinden alev alev yanan kaderinin fitilini böylece diloyerek kendisi üfledi ve söndürdü. Kitaplarından ve mezelerinden ayırarak onu serviler âlemine götüreli aradan on yıl geçmiş. Rakıyı da okumayı da severdi. («Rakıya ve kitaba para yetiştiremiyorum,» derdi. Oysa büyükbabası İzzet Efendi için Abdurrahman Şeref Bey «cahildi» demeye getiren bir fıkra anlatır: Güya İzzet Efendi, İzzet Molla ile birlikte Sultan II. Mahmudun ziyaretine gidermiş. Padişah, «Ne çok seviyorsunuz birbirinizi, hep sizi beraber görüyorum,» der; Molla da, «Padişahım, ben biraz okurum, arkadaşım da yazar. İkimiz bir araya gelince 'okur yazar, bir adam oluyoruz.» yanıtını verir. Bununla Yesarizade'nin okumaktan nasibi olmadığını ima eder. Oysa torunu çok okuyan ve çok yazan bir insandı.) Gözlerimin önüne geliyor: Kenarından taranmamış saçları sarkan şapkası başında, traşlı çenesini kaşıyarak yayık bir gülüşle insana şöyle bir bakışı vardı. Hayatın sonu hiçe varan felsefesini bu kadar gerçekçi bir anlatımla bir başka şeyde bulmak kolay olmaz. Tükendi gitti. Cenazesi tenhaydı. Muzikalarla kalkan cenazeler gördük. Ama Levh-i mahfuzdan ebediyete, mahfuzan intikal eden, Mahmut Yesari adı edebiyat tarihine en nankör silginin bile silemeyeceği sabit kalemle yazıldı.»

Evet!.. Allah bazı insanları özene bezene yaratırken nedense Mahmut Yesari'de oldukça hasis davranmıştır. Yaşamı boyunca kadınlar tarafından beğenilmek, sevilmek mutluluğuna erişememiş bir insan olmasına karşın, günün birinde onun son derece güzel ve etkili bir kadınla evlendiğini gördük ve şaşırdık. Bunun nasıl bir serüven olduğunu anlayamadan, bu evlenme adeta bir şimşek aydınlığında denecek kadar kısa sürdü. Bu ayrılıktan sonra zavallı Mahmut Yesari büsbütün perişan oldu, büsbütün kendini kaybetti. Artık gündüzleri de içiyordu ve masa başında erkenden sızar olmuştu.

Bir akşam İstanbul Lokantasında çalli İbrahim bize:

«Çok oldur,» dedi, «siz hiç natürmort portre gördünüz mü?»

«Bu nasıl şey Çallı?» dedik.

Çallı bize karşıki masada sızmış Mahmut Yesari'yi göstermişti...

(Sanat Olayı — Haziran)

●

ŞİİRİMİZİN GÖZÜ YAŞLI İYİMSERİ: CAHİT IRGAT

Şükran KURDAKUL

Cahit Irgat, edebiyatı, tiyatrosu, sineması, resmi, yontusu ile çağdaş insanı amaçlayan bir sanat hareketinin adamıydı.

Nazi paraşütçülerin Midilli'ye, Sisam'a, Sakız'a indirildiği II. Dünya Savaşı yıllarında bile bu sanat hareketi, özündeki humanist nitelikleri yitirmeden orta tabakanın tabana en yakın kesimiyle etkileşiyordu.

Eski sanatçının yaşamadığını yaşayan, göremediğini gören, aramadıklarını arama kaygısı duyan yeni bir kuşak bu etkileşim sürecinde kendini tanıdı, çağını tanıdı, yaşadığı ortamı ve sorunluluklarını tanıdı.

Asmalımescit'e, Balıkpazarı'na sığınarak sessiz-sedasız dayanışma olanakları arayan bu yılların saatçısı bir kaçışı simgelemiyor, varlığını korumaya çalışıyordu bence. Örgütlenme özgürlüğünün saklı tutulduğu yıllarda dergisini çıkarma, sergisini açma, kitabını yayımlama hünerini gösterebilmek için yarattığı çevrenin mayasında, sanat yapma hakkının üstünlüğü ilkesini koruma çabası vardı.

Nereden kaynaklanmış olursa olsun, bu çevrenin en gözü yaşlı iyimseri kuşkusuz Cahit Irgat'tır.

Tanıyanlar, gecenin bir vaktinde, duyarlığına vuran bişeylerin açmazına düşerek «ağlamaktan şarabını zehr ettiğini» bilirler onun.

Burada «bişeyler» sözcüğü ile anlatmaya çalıştığım, Cahit ağabeyin şair kişiliğini saran tüm dünyadır aslında. Bu dünya, ilk şiirlerinde de bireysel hüzün ve toplumsal acılarla birlikte görünür.

«Şehrin damlarına yağmur yağıyor/ Orman çıldırıyor sevincinden/ Ağlıyor sokak çocuğu./ Yağmur/ Ne istersin müvezzilden.»

«Çağdaş Türk Edebiyatı Meşrutiyet Dönemi»nde Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Mehmet Emin gibi, kişilikleri XIX. yüzyıl sonlarında beliren şairlerimizin, yakın çevre ilişiklerini gözlemeye başladıktan sonra toplumcu duyarlıklar kazandıklarını belirtmiştim. Cahit Irgat şiirinin de yakın çevrede görünen çelişkilerin belirlediği duyarlıklara bağlı olarak geliştiğini söyleyebiliriz.

Tarih yazalım: 1941'lerde...

Yani savaşın yalnız korkusunu, uzak acılarını değil, etkilerini duyduğumuz, karaborsaya, kıtlığa, vereme yenik düştüğümüz yıllarda Cahit Irgat şiiri yakın çevreden ülke gerçeklerine, sonra dünyaya açılır. Döneminin kimi genç şairi, yazarı gibi yazarken bilinçlenme sürecine girer o da.

«Bu Şehrin Çocukları» (1945)'nda —ki 1940-45 yıllarında «Ses», «Yürüyüş», «Servet-i Fünun-Uyanış» dergilerinde çıkan şiirlerinden oluşmaktadır— belirgin biçimde izleyebiliriz bu gelişmeyi.

Hece ölçüsünden yeni kurtulan şair, ilkin kendisine ve çevre bağlarına ilişkin gerçeklerin etkisinde arar şiiri. Sonra çağını ve çağdaşlarını algılamaya başladığı sezilen dizelerle, yerini ortaya koymaya başlar.

«Ellerim sizinle başladı ekmek kavgası, Sizin için hapse girdim...»

«İlkin «Yeni Ses» (1 Ekim 1941) dergisinde çıkan «Eller»de karşılaştığımız kendine dönük duyarlık aynı evrenin başka şiirlerinde çağdaşlarına yönelmiştir.

1945'lerden sonra Cahit Irgat, bu kez II. Dünya Savaşının etkilerinden kaynaklanan şiirlerle yüzyılın uğradığı felâketi paylaşır yer yer zulmün ve vahşeti nodağı Alman faşizminine karşı duyduğu öfkenin, yer yer barış ve özgürlük özleminin ağır bastığı parçalarda iki Cahit Irgat çıkar karşımıza.

Gençliğin en güzel yaşlarında öldürülenlerle boynu bükük kalmış şairdir biri. Bu şair,

«Yalan söylemiyor dünya/ Dostlarımı ensesinden vurdular./ Bazımız kırbaç altında öldü,/ Bazımız harp meydanlarında.»

diyo acıyı içinde bastırmaya çalışır.

Öteki, geleceği yaşar. İnsanlığa güven kaynaklarından koparılamamış direnç adamı kişiliğiyle iyimserdir.

«Ağlamayı unutarak yaşamak,/ Yer altında, yer üstünde.»

Bu iyimserlik-kötümserlik gel-git'i, sanırım ayırıcı özelliklerinden biridir Cahit Irgat şiirinin. Güzelliği, dünyamız kurtulamadığı başat çelişkilerin uzağına düşmemesidir.

«Bu Şehrin Çocukları» (1945), «Rüzgârlarım Konuşuyor (1947), «Ortalık» (1952), «Irgatın Türküsü» (1971) kitaplarında toplanmış şiirler, savaş-barış, vahşet-uygarlık, kötülük-sevgi, güçlü-güçsüz, nahip-ırgat çelişkilerinin yarattığı duyarlıkları anlık coşku ve parlamalarla sergileyen bir şair ortaya kor.

Bu şair, şiirimizin gözü yaşlı iyimseri Cahit Irgat'tır.

(Sanat Olayı — Haziran)

PEYAMİ SAFA ANILDI

Büyük Türk romancısı, fikir adamı, gazeteci ve yazar Peyami Safa'yı bundan tam 20 yıl önce kaybetmiştik. 1899 yılında İstanbul'da doğan ve daha 16 yaşında iken hikâyeler yazarak edebiyat dünyasına ilk adımlarını atan bu büyük milliyetçi fikir adamı, yazar ve gazeteci, Türk kültür hayatında doldurulması güç bir yer bırakarak 15 Haziran 1961'de aramızdan ayrılmıştı. Edebiyatımıza «Matmazel Noraliya'nın Koltuğu», «Fatih-Harbiye», «Dokuzuncu Hariciye Koğuşu» gibi büyük romanlar armağan eden Peyami Safa, son nefesine kadar yıllarca yazarlık, başyazarlık yaptığı, çeşitli gazetelerde komünizme, devlet düşmanlarına, onların kültür ve basın dünyasındaki «kollarına» karşı tek başına yılmadan mücadele vermiş, daha sonra Moskova'ya kaçan TKP üyesi şair Nazım Hikmet'in gerçek kimliğini çok önceleri onunla giriştiği ünlü polemiğinde ortaya sermişti. Türk insanının manevi yapısını, psikolojisini eserlerinde işleyip geliştiren Peyami Safa, bir yazar olarak daima uyarıcı ve yol gösterici olmuş, son gününe kadar mücadelesine devam etmişti. Bugün Türkiye'yi 12 Eylül öncesine getiren şartların ve ortamın teşhisini yıllarca önce koyan ve Türk milliyetçilerinin en büyük eksiğinin «Manevi bir cephede birleşememek» olduğunu söyleyen bu büyük Türk yazarının hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz.

MEZARI BAŞINDA

Peyami Safa'nın ölümünün 20. yıldönümü dolayısıyla yazarın Edirnekapı Şehitliğinde kabri başında saygı duruşunda bulunuldu. Öğrenciler ve Peyami Safa'nın yakın arkadaşları, daha sonra yazarın mezarına çiçek bıraktılar.

(Tercüman — 16 Haziran)

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNE HİZMETİ

Prof. Dr. Aydın TANERİ

Türk Bayrağı, 1939'da tarihte ilk defa Sorbon Üniversitesi şeref direğinde dalgalandı. Çünkü, Fransızlar Ord. Prof. Fuad Köprülü'ye, fahri doktorluk payesi veriyorlardı. Bizzat Cumhurbaşkanı Albert Lebrun, onu kutladı. Bu mânâlı tören, bayrağımızın sadece olimpiyatlarda çekilmediğini, Türk'ün ilmi gücünün de var olduğunu ispat etmiştir.

Ord. Prof. Fuad Köprülü'nün (22 Kasım 1890-28 Haziran 1966) vefatının 15. yıldönümü içindeyiz Talebesi, hocam Prof. Dr. Meh-

mut. Altay Köymen'in belirttiği gibi, «O büyük bir ilim adamı ve mütefekkir olduğu kadar, büyük bir Türk milliyetçisi idi ve öğrencilerini de öyle yetiştirmeye çalışırdı. Tarihini yazdığı Türk milletinin hayranı idi. Derslerinde ve kitaplarında Türk milletinin akıllara hayret veren (Muhayyirü'l-Ukul) hayatiyet kabiliyetinden sık sık söz ederdi. Eserleri ile ortaya koyduğu Türk medeniyetinin parlaklığını dalma dile getirmekten büyük bir zevk duyardı.»

Fuat Köprülü, Türk tarih, hukuk ve edebiyat tarihine temel teşkil eden dünya ilim âlemince de kabul edilen fikirler ortaya atmıştır. Biz, yerimizin müsaadesi nispetinde bazılarını açıklayacağız:

1) **Türk tarihinin devamlılık ve bütünlük arzettiği hakikati** Bu, Hun öncesi devri ile beraber takriben iki binbeşyüz yıllık tarihimizde çok çeşitli coğrafi sahalarda kurulan yüzyirmi kadar Türk devletinin teselsül etmesidir. Köprülü'ye göre, Türk devletlerinde müşterek karakterler yalnız siyasi ve idari müesseselerde değil, hukuki, içtimai ve iktisadi bünyede de kendisini gösterir. «Bir devletin yıkılıp yerine diğerinin kurulması, çok defa bir sülâle değişmesinden, bir isim değişmesinden ibaret kalır ve eski siyasi kadro, yani müesseseler dahi kısmen devam eder.» Nitekim bugün de Türkiye Cumhuriyeti devlet forsunda, Büyük Hun İmparatorluğu'ndan başlayan onaltı Türk devleti birer yıldızla sembolize edilmiştir. TERCÜMAN'da «Müstakbel Kıbrıs Türk Devleti'nin» bayrağının Rauf Denktaş'a sunulduğuna ait haberde, bayrağın klişesi de yer almıştır. Onyedi yıldızlı bayrağımız (25 Kasım 1979 tarihli gazetemiz).

2) Köprülü'nün Türk-İslâm medeniyeti hakkındaki fikri: «Türkler, İslâm ümmeti camiasına girerek, İslâm medeniyeti adına verdiğimiz büyük kültür dairesinin inkişâfında gayret gösterdiler. Pek çok devletler kurdular. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşundan başlayarak, İslâm dünyasının mukadderatı üzerinde devamlı tesirler yaptılar. Türklerin tarihini bilmeden İslâm tarihi anlaşılamaz. Aynı şekilde, Selçuklu ve Osmanlı devirlerini İslâm çerçevesine ithal etmeden anlamak imkânsızdır». Bizim tefsirimiz: Türk, Arab'a ve Fars'a değerler vermiştir, onlardan değerler almıştır. Asla onların tesiri altında kalmamış, aldıklarına kendi damgasını vurmuştur. Türk de, İslâm da bağımsız ve güçlü medeniyetlerdir. Bu durumda İslâm medeniyeti sadece Araplar'ın eseri değildir. İslâm medeniyeti, Arap, Türk ve Fars sentezidir. Bu konularda bizim de makalelerimiz vardır.

3) Köprülü, Türk hukuk tarihi açısından müesseselerimizin «Taklid ve iktibas eseri olmaktan ziyade, Türklere has bir hukuki hayatın mahsulü olduğunu» ispatlamıştır. Nitekim, Ortaasya-Selçuklu-Osmanlı çizgisinde, devletin hanedan üyelerinin ortak malı olduğu şeklindeki telâkki devam edegelmiştir. Gerçekçi olan Türk devletleri kurucuları, devletin otoritesi, yani âmmenin menfaati bahis mevzuu olduğu zaman, İslâm hukukçularının hayali sistemlerine kıymet vermediler. Çok eski hukuki geleneklerine göre, serbest bir kanun yapma faaliyeti gösterdiler.

4) Türk edebiyatı tarihi alanında: O, İslâm öncesi ile, İslâmi devir, Karahanlılar, Selçuklular, Moğollar, Altınordu, Memlûklar, Timur zamanlarını «Türk Edebiyatı Tarihi»nde inceledi. Türk Tarihi'ni siyasi, askeri, hukuki, medeni ve dini açılardan araştırmış bir kimse olarak «edebiyatımız»ın temelini bu esaslara istinad ettirdi.

5) Köprülü, Türk'ün, medeniyetinin orijinal olduğunu batılı ilimler adamlarına kabul ettiren güçtür. O, 1931'de yazdığı «Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar» adlı araştırmasında bunu ispatladı. Ona göre, «Türk tarihine ait sair birçok meselelerde olduğu gibi, bu meselede de Avrupa tarihçilerini yanlış neticelere sevkeden en büyük âmil, onların Türkler hakkında besledikleri yanlış fikirler, peşin hükümlerdir. Bu telakkilere göre, Türklerin tarihi rolü yalnız askeri ve tahripkâr mahiyette kalmış, medeni hayatta hiçbir müsbet rolleri olmamıştır.» Köprülü, kendisine has metodları ile bu yakıştırmaları reddetmiştir.

6) Köprülü'nün sosyal ilimlere getirdiği metod: Onun şu sözleri dikkat çekicidir. «Ortaçağ Türklerinin devlet kuruculuk sıfatlarının atalarından gelen bir kabiliyet olduğunu teyid ettik. Bu suretle hali mazi ile izah eden «jenetik metod» (oluşla, varolma ile ilgili) gibi maziyi hal ile izah eden «retrospektif metod»un (geçmişe yönelik) doğruluğu anlaşılacaktır. İşte, Türk'ün devlet kuruculuk seciyesinin en büyük mümessili olan Atatürk, işte onun kurduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti.»

Köprülü, açıkça büyük Atatürk'ün Türk tarihinde istisna olmadığını belirtir. Atatürk'ün de milletini ve kendisini Orta Asya Selçuklu Osmanlılara bağlayan açık sözleri vardır. Bu durumda, biz, Türk tarihini ve milletini adeta Atatürk ile başlatmak isteyen teşebbüslerin ilim dışı olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

7) Nihayet, Köprülü, ilminin ve metodunun ışığı altında,

memleketimizin, toplumumuzun günlük meselelerini ele alan makaleler kaleme almıştır. Bilhassa, 1946-1950 yılları arasında Kudret ve Vatan gazetelerine başmakale ve makaleler yazarak bir çok siyasî tahlillerde bulunmuştur. O, bunu yaparken ilim adamının tecrübelerinden aydınları ve halkı istifade ettirmek gayesini gerçekleştirdi (Bu konularda ABD'de doktora tezi de verilmiştir: G. Th. Park, The Life And Writings of Mehmet Fuad Köprülü, Baltimor, 1975. Yayınlanmamıştır.)

SONUÇ

Dr. Agâh Oktay Güner'in isabetli teşhisi üzerine övünme tarihî anlayışı yerine mesuliyet tarihi anlayışına sahip insan yetiştirmemiz gerekiyor. Fuad Köprülü bu şuura malik bir «milliyet» anlayışına sahiptir. Modern ilim, «milliyetçilik», «faşizm», «ırkçılık», «şovenizm», «irredantizm» (saldırgan milliyetçilik), «sağcılık», «Turancılık» v.s. gibi mefhumları kesin hatlar ile tarif etmiş ve birbirinden ayırmıştır. Marksizmin klasik metodu, bütün bunları milliyetçilik potasına sokarak onu sapık bir mefhum olarak tanıtmaktadır. Bu modern ilim ile Marksizm arasında günümüz Türkiyesi'nde bir tartışmadır. Bu tartışmayı(Batı Avrupa çoktan «modern ilim» lehine karara bağlamıştır. Ülkemizde de aynı zaferin tekrarlanacağı gün gibi âşikârdır. Aksi takdirde Marksizmin, kendi deyimi ile «Muhtelif Türk Zümreleri»nin tarihini yazan ve onların medeni üstünlüğünü belirten Fuad Köprülü'yü en az «Turancılık» ile itham etmesi tabiidir. Hele «Türk milletinin akıllara hayret veren hayatiyet kabiliyeti» ise, aşırı sağcılık ve ırkçılık (!) olmalıdır. Şunu ekleyelim ki, büyük Atatürk, Köprülü'nün ilmini ve fikirlerini daima ön plâna almıştır.

(Tercüman — 18 Haziran)

●

BEDRETTİN CÖMERT: ÖLÜMÜNDEN SONRA DA ÜRETİMİ SÜREN BİR BİLİMADAMI

Emre KONGAR

Üç yıl geçti Bedrettin Cömert'in öldürülmesinden bu yana. İki bilim kitabı, bir şiir kitabı yayımlandı Bedrettin Cömert'in son üç yılda. Ayrıca, adına bir «kaynak kitap» çıkarıldı. Bir kitabı daha yayımlanacak yakında.

Üç yıl önce, bir sabah Türk Dil Kurumu Kurultayı'na gelmek

için evinden çıktığında, Volkswagen otomobilinin içinde kurşunlandı Bedrettin. Karısı yaralı olarak kurtuldu. Otuzsekiz yaşın tüm birikimi, tüm dinamizmi, mahkeme kararıyla kimlikleri belirlenen sağcı katillerin kurşunları ile sona erdi. Bir ülkenin «en üstün düzeydeki beyinlerinden biri» yine aynı toplumun ürettiği «en alt düzeydeki beyinsizlerden birinin» kullandığı silahla yaşamdan ayrıldı.

Onun ölümü hiçbir işe yaramadı. Ne düşmanları sevindiler, ne de sağcı katiller istedikleri yere vardılar. Toplum katilleri bağışlamadı. Şimdi herkes sırayla yargılanmayı bekliyor

Bireysel terör ve cinayet bir kez daha, anlamsızlığını, saçmalığını vurguladı Cömert'in ölümünde. Ülkemiz ve toplumumuz bir kez daha kültürüne hizmet edebilecek bir evladını zamansız yitirdi. Türklüğe en büyük kötülüğü, Türklük adına cinayet işlediklerini öne sürenler yaptı.

Bedrettin Cömert, hem duyarlı, hem duygulu, hem de duygusaldı. Bu nitelikleriyle, bir bilimadamından çok bir sanat adamına yakışırdı kişiliği. Çalışkandı. Araştırıcıydı. Öfkesinin ve sevgisinin biriktirdiği patlamayı, araştırma ile desteklerdi.

Düşüncelerinde ısrarlı, savlarında kavgacıydı. Katılmadığı düşünce ve eğilimleri acımasızca eleştirirdi. Kendi düşüncelerini ise, durmadan dinlenmeden, titizce kanıtlamaya çalışırdı.

Şiir yazardı Bedrettin. İnsanlara ve aşka âşıktı. Deneme yazardı Bedrettin. Yaşama ve yaşamın güzelliklerine, nimetlerine âşıktı.

Ölümünden sonra ilk ürününü, Hasan Hüseyin Korkmazgil yayımladı. «Kalmasın Ellerim Sizlerden Uzak.»

Korkmazgil kitabın girişinde şöyle diyor: «...ben sanırdım ki, daha doğrusu düşünürdüm ki, benim yazılarımı, notlarını, mektuplarımı Bedrettin Cömert kitaplar haline getirmek zorunda kalacak. Bu görevin bana düşmesi ne acı!»

Hasan Hüseyin, yukarda adını andığım kitaba, Varlık dergisinin 1 Nisan 1961 sayısında çıkmış bir şiirini almış Bedrettin'in. Tüm kişiliğini benim tüm yazılarımdan daha iyi yansıtan bir şiir bu:

SONUÇSUZ

Sonuçsuz kavgalarla doluyum/yalnızım/tek duvar benim karanlıkta kendimi yankılayan/ölgünüm/ bu türkü çok yaşlandı artık/bu maviye her zaman tanıklık edemem/anlamıyor musunuz kendimi yanıtlamaktan usandım//pestilimi çıkardı amaçsız geçen günler/barsaklarımı deşsin istiyorum kalabalık/yüzüme

saldırsın sıkıntı/yeter ki ölümüm gürültülü olsun//yeter ki ölümüm gürültülü olsun.

İstediği oldu Bedrettin'in. Ölümü gürültülü oldu.

Birçok öğrenci yetiştirdi Cömert. Fakat benim söylediğim, öğrencilerinde, ya da dostlarında yaşayan ve varlığını sürdüren Bedrettin değil. Benim söylediğim, önce yukarıdaki şiir kitabı, sonra, sırasıyla «Croce'nin Estetiği», «Mitoloji ve İkonografi» adlı kitapları yayımlanan Bedrettin. Birinci kitap Kültür Bakanlığı tarafından, ikinci kitap Hacettepe Üniversitesi tarafından yayınlandı. «Kalmasın Ellerim Sizlerden Uzak,» Evrensel Yayınları tarafından basılmıştı.

Bu arada, bir de «Bedrettin Cömert'e Armağan» yayınlandı. Yine Hacettepe Üniversitesi tarafından. Günsel Renda ve Emre Kongar kitabın önsözünde «Bu Armağan kitabını hazırlarken, Bedrettin Cömert'in etkinlik alanlarındaki özgün yazılara yer vermeyi düşündük. Başta sanat tarihi olmak üzere, estetik, eleştiri, dilbilimi O'nun düşünce ürettiği ve yapıtlar verdiği konulardı» demişler ve bu alanlarda, gerçekten çok önemli bir kaynak kitap hazırlamışlardı. Kitapta ayrıca Bedrettin'in bilimsel kişiliği, yaşama öyküsü ve kaynakçası da yer alıyordu.

Şimdi kıvançla öğrendiğime göre, Hasan Hüseyin, derlediği eleştiri yazılarını da basma olanağı bulmuş. Bedrettin'in bir kısmı henüz yayımlanmamış tüm eleştiri yazılarından bir seçmeyi, Korkmazgil, «Eleştiriye Beş Kala» adı ile yayınlıyor. Basacak olan, Ankara'da Yazko benzeri olarak kurulan yayıncılar kooperatifi AYKO.

Böylece Cömert, Croce, estetik, mitoloji, ikonografi ile birlikte, sanat ve edebiyat alanında da okuyucuya seslenmeyi sürdürüyor.

Bedrettin yaşarken olduğu gibi, ölümüyle de bize birşeyler öğretti. Daha doğrusu üç yeni noktayı daha toplumsal bilincimize kazıdı: Birinci olarak, bir bilimadamının ömrünün, fizik yaşamı ile sınırlı olmadığını kanıtladı. Ölümünden sonra da üretiminin sürmesi bunu gösteriyor.

İkinci olarak Bedrettin, ölümüyle, toplumumuzda artık bir «kültürel vefa» duygusunun geliştiğini öğretti bize.

Adına açık oturumlar düzenlendi. Adına seminerler yapıldı. Adına kitaplar yayımlandı. Adına sergiler düzenlendi.

Kişiliği, öznel ve bilimsel açılardan irdelendi. Kaynakçası en ince ayrıntısına dek saptandı. Yazıları, yeniden derlendi toplandı, değerlendirildi.

Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusunda Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi'nin «Fakülte Kurulu» salonuna O'nun adı verildi.

Özel olarak, Bedrettin Cömert, onu öldürenlerin varmak istediği sonucun tam tersine, etkisini ve etkinliğini azaltmadı. Artırdı.

Böylece onun bize yeniden öğrettiği üçüncü noktaya geldik: Bireysel terör ve cinayet, yalnız toplumsal ve siyasal olarak değil, bireysel hedef açısından da ters teper.

Bedrettin ölümüyle de bize, artık belli kültür düzeyine gelmiş bir toplumda yaşadığımızı öğretmiş oldu.

(Sanat Dergisi — 15 Temmuz)

●

DIRANAS'I ANDIK

İlimizin yetiştirmiş bulunduğu ünlü şair yazar Ahmet Muhip Dıranas ölümünün 1. yıldönümü olan 21 Haziran 1981 günü törenle anılmıştır.

Anma törenine Sayın valimiz Muzaffer Yüzgoç, Dıranas'ın eşi, yakınları ve ilin ileri gelenleri katılmıştır.

İlk tören mezarlıkta yapılmıştır. Saat 10.30 da mezarlığa gidilerek çelenk konulmuş, müteakiben saygı duruşunda bulunulmuştur. Kültür Müdürü tarafından Dıranas'ın hayatı ve edebi kişiliği anlatılmıştır. Yapılan duadan sonra mezarlıktaki anma töreni son bulmuştur.

Anma töreninin bundan sonraki bölümü Halk Eğitimi salonunda yapılan konferansla devam etmiştir.

Saat 11.30 da saygı duruşuyla başlayan konferansta sırasıyla Ticaret Lisesi ve Sinop Lisesi Edebiyat Öğretmenleri sanatçının hayatını, kişiliğini, ve sanat yönünü anlatmışlar şiirlerinden bazılarını okumuşlardır. Dıranas'ın eşi ve yakından tanıyanlar tarafından da anılar anlatılmıştır.

(Sinop Gazetesi — 9 Temmuz)

●

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Elif NACİ

Yakup Kadri'yi elli yıl önce tanıdım. O zaman Siirt mebusu Mahmut Beyin çıkardığı Milliyet'te çalışıyordum. Günlük gaze-

telerde sanat sorunları üzerine yazılar henüz yer almamışken ben orada «Sanat sahifesi» yapıyor, sanat yazıları yazıyordum. Gazetenin 11 Ağustos 1928 tarihli sayısındaki yazımda sanatta güzeli anlatmaya çalışırken tabloda edebiyat yapmanın gerekli olmadığını, konunun şaireliğinden yararlanmanın resim sanatına bir şey kazandıramayacağını anlatmak istemiştim: «Sanatta güzel, ne gül, ne karanfil, ne lâle, ne sarı saç mavi göz, ne sedef tenli çıplak kadın, ne bahar, ne sabah, ne akşam, ne deniz, ne mehtap, ne şu, ne bu... hiç biri değil, sanatçının yapıtında anlamını bulduğu şey, belki de bir patlıcandır.»

Ahmet Şükrü Esmer'in odasında Yakup Kadri bana biraz da alaylı bir gülüşle sormuştu:

«Nedir bu patlıcan?»

İşte o patlıcan tanıştırdı bizi. Ona dilimin döndüğü kadar anlatmaya çalışmıştım: Sanatçının tablosunda rengi ile, kompozisyonu ile, anlatma yeteneği ile iyi bir uyuma kavuşabilmişse «güzel», hiç kuşkusuz işte o patlıcandır, demiştim.

Aradan yıllar geçti; her karşılaşmamızda «Sizin patlıcan ne âlemde?» diye sorardı, gülüşürdük.

Bana esirgemediği iltifatlarına karşın, ondan yine de bir kendini beğenmişlik sezerdim. Bizi küçümser gibi bir hali vardı. Zaten Birinci Dünya Savaşını yaşayan gençliğe «saman ekmeği yiyen nesil» diyerek bunu açıklamaktan da çekinmemişti. Ama yaptığı gafın acı ve unutulmaz yanıtları, «süpürge tohumu ile yapılmış ekmek yiyen» dediği kuşaktan gelmiş; Nâzım'ın, Vâ-Nû'nun, Sadri Ertem'in kalemi ile edebiyat tarihine geçmiştir.

Yakup Kadri'ye ilk önce «Rahmet» adlı uzunca öyküsü ile bağlanmıştım. Buradaki kahramanı Emin, Divanyolu'ndan Ayasofya meydanına doğru yürürken köşe başındaki tütüncünün önünde durup bir gazete alır, kulağına boğuk ve derinden bir gürültü çarpar; «Vahşi deniz kuşlarının bağırışmalarına» benzettiği «uğursuz ve acaip» sesler, cami avlusundaki bozgun askerlerin sesi... Bir gece önce gelmişler. «Demir parmaklıklardan eller uzanıyor, bunlar ölümden ürkmüş birtakım ölüler ki mezarlarını başları ve yumruklariyle delip yeryüzüne çıkmışlar, üzerlerinden toz ve çamurlardan henüz silkinmemişler bile. Hepsi de gerilere müthiş bir sır tevdi ederek döneceklermiş gibi. Fakat söyleyecekleri bir türlü anlaşılamıyor. Bu artık dirilere ait olmayan fani ve uhrevi bir lisana benziyor .Emin, Dante'nin cehenneminde bile buna benzer bir tasvir yok, dedi. Eti yabani hayvanlara gıda, nasrani fedailerle dolu Roma sirkleri bu cami

avlusu yanında nihayet kanlı bir oyundur.»

Ben de geçtim o günlerde bu caminin önünden. Ben de duydum bu sesleri. Gördüm o insanları. Yakup Kadri'nin çizdiği tablo tüyler ürperticidir...

Yakup Kadri, Atatürk'ü yakından tanımış, bize de yakından tanıtan tarihi bir belge bırakmıştır. (Atatürk adlı kitabı Prag'da 1938 yılında yazılmış. 1946'da basılmıştır). Atatürk'ün «birinci sınıf bir asker olduğu halde savaşı hiç sevmediğini, Sakarya savaşında bile üniformasız bir kumandan olduğunu» söyler ve «kendisine pek yaraşan mareşal üniformasını yalnız bir defa, dostlarının ısrarı ile giymiş olduğunu hatırlarım» der.

Yakup Kadri, eskilerle yeniler arasındaki görüş ve inanış farklarına değinirken, hele eski askerlerin üniforma ve etikete karşı gösterdikleri titizliğe örnek olarak, şu fıkrayı anlatmıştı:

Ada vapurunda eski Sadrazam Müşir Ahmet İzzet Paşaya rastlamış. Onun Milli Mücadele yıllarındaki hizmetlerini takdirle karşılayan Yakup Kadri(konuşma sırasında kendisine «Evet generalim, doğrudur generalim,» dedikçe İzzet Paşa kızarmış. Sonunda köpürüp,

— Baksana bana beyfendi, demiş. Orduda tasfiye-i-rütep (rütbe indirimi) yapıldığı halde bana dokunmadılar, ben yine müşir kaldım. Elbette bilıyorsunuz, askerlikte miralaylıktan (albay) sonraki rütbe mirlivalıktır (tuğgeneral). Bu rütbeye yükselene artık «bey» değil, «paşa» denir. Sonra feriklik, yani tümgeneral ve korgenerallik gelir. Müşirlik ise askeri rütbelerin en üst kademesidir. Bunların hepsine de «paşa» denir. Eğer yeni terimleri kullanmak istiyorsanız bana generalim demeyiniz, ya «paşam» deyiniz, veya müşirliğin karşılığı olarak «mareşalim» demeniz gerekir.

Bir gün Yakup Kadri ile Perapalas'ta karşılaştım. Bir masa başında tanımadığım birkaç yabancı ile oturuyordu. Aramızdan kara kedi geçmiş gibi buruk bir hali vardı. Oldukça soğuk selâmladı beni. Nedenini düşünürken kalkıp misafirlerini uğurladı, bana doğru gelerek:

— Yalnızsınız, buyurmaz mısınız? diye beni masasına çağırdı.

«D Grubu» konusunda öteden beri benimle konuşmak istiyormuş. «Mesut bir tesadüf,» dedi. Ben «D Grubu»nu anlattım, kuşku ile dinliyordu beni.

Sonra sözü Aka Gündüz'ün 1930'larda benim için yaptığı eleştiriye getirince az önceki soğukluğun nedenini anladım. Aka

Gündüz o yazısında şöyle diyordu: «Resim kilometre ile değil, fırça darbesi ile, gönül ateşi ile yapılır. Aradığımız deliler uzakta değil, avucumuzun içindedir. Hani Çanakkale, hani Mehmetçik, hani Ilgaz, hani kağnı, hani yüzbaşının aşkı, hani bekleyen kız, hani anne, hani hasret ve aşk, hani ve hani...

Yakup Kadri'nin bakışlarında da aynı sorular vardı. Aka'ya verdiğim yanıtları ona da aktardım:

— Beyfendi, dedim, ben resim sanatının bu soruları yanıtlamakla yükümlü olduğu kanısında değilim. Bence bunlar edebiyatın görevidir. Zatiâliniz bunların en güzellerini yaptınız. Yapıtlarınızın çoğunda, bu konuları en yetkili kişiliğinizle işleyip tarihe geçirdiniz. Resim sanatının müzik ve mimarlık gibi bambaşka görevi var. Resimde edebiyat yapmaya kalkışmak, haddini bilmemek olur.

Onda bu sözlerime karşı fazla bir tepki görmedim o gün. Aramızda herhangi bir tartışma da olmadı. Ismarladığı sütlü kahveyi bitirir bitirmez iznini aldım.

Yaşamım boyunca şunu düşündüm: Nur Baba'nın mistik yaratıcısı olarak Erenlerin Bağından geçip Kadro'ya kadar uzanan geniş bir kişilik ile Zoraki Diplomat olmak kolay iş değil.

(Sanat Olayı — Temmuz)

●

RAŞİT ABASIYANIK, SAİT FAKİ'İ ANLATTI ADAPAZLI SAİT FAİK

Adnan ÖZYALÇINER

Mustafa Raşit Abasıyanık Sait Faik'in hayatta kalan iki yakın akrabasından biri. Sait Faik'in öykülerinden onu «amcaoğlu» olarak tanıyoruz. Sait Faik'in çok sevdiği amcası Ahmet Faik'in oğlu. Adapazarı'nda, çarşı içinde daracık bir hanın küçük bir yazıhanesinde avukatlık yapıyor. Sakarya Barosu eski başkanlarından.

Raşit Abasıyanık, bizi garda karşıladı. Yazıhanenin kapısından girdiğimizde masasının tam karşısındaki duvarda Sait Faik'in büyük boy bir resmini gördük. Konuşma boyunca bir resme, bir Raşit Abasıyanık'a baktım. Yandan bakınca birbirine benziyordu iki yeğen. Sait Faik'in keskin yüz çizgileri Raşit Abasıyanık'ta biraz daha yumuşaktı. Ama aynı yüz çizgilerini taşıyorlardı. Sait Faik, resimden, konuşma süresince bize yarı alaycı bir

gülümsemeyle bakıyor gibi geldi bana.

Sayın Raşit Abasıyanık, önce şu «Abasıyanık» soyadı nereden geliyor, onu öğrenebilir miyiz sizden?

Aslında aile çok önceleri Abasızzadeler olarak anılırmış. Bir lakap olarak. Bunun kökeni şöyle bir öyküyle bizo aktarıldı. Öykü ama, öykü derken gerçek bir olay. Sait Faik'in dedesinin babası, zamanında celepçilik yaparmış. Hayvan alıp satarmış. Bu hayvanları genellikle körfezden, karşı yakadan, yani Karamürsel'den ve o yörelerden İzmit'e takalarla getirirlermiş. Hayvanları oraya çıkartırlar ve oralarda pazarlarmış.

Gene bir seferinde bu takayla İzmit tarafından geçerlerken, Sait Faik'in dedesi olan Mehmet'in üzerindeki aba suya düşmüş. Ve o suya düşüş olayından sonra arkadaşları, «aaa... Abasız..» demişler. Bu abasız lakabı bu olaydan kaynaklanıyor. Soyadı Kanununa göre soyadı alıncaya değin bize Adapazarı'nda «Abasızzadeler» derlermiş. Ancak babam soyadı kanunu çıktığında, soyadı almak için kütüğü incelediğinde «Abasıyanık» yazılı olduğunu görmüş ve soyadımız o şekilde «Abasıyanık» olarak tescil edilmiş. Ama esası «Abasız»dır, «Abasızlar» derler bize. Sait Faik de «Abasızın Sait Faik» olarak soyadı kanununa kadar gelmiştir. Olayın aslı budur.

Efendim Sait Faik'in Adapazır doğumlu olduğunu biliyoruz ve ailesinin de Adapazarı'nın yerlisi olduğu sizin anlattıklarınızla kesinlik kazanıyor. Sabri Esat Siyavuşgil, Sait Faik'in tüm eserlerine yazdığı bir önsözde şöyle söylüyor:

«Babası Mehmet Faik'in bir müddet memurluk ettikten sonra işi ticarete döktüğünü ve bunda da muvaffak olduğunu biliyoruz. İstiklâl harbinde Adapazarı'nda belediye reisliği, şehrin Müdafaa-i Hukuk cemiyetindeki çalışmaları hakkında az çok bilgimiz var da, Sait'in çocukluk yıllarındaki aile ortamına ve ilk hayat tecrübelerine dair pek malûmatımız yok.»

Şimdi biz bunları sizden öğrenebilir miyiz?..

Sait Faik, nüfus aile kaydına göre, Rumi 18 Temmuz 1322, Miladi 1906 yılında (22.11.1906) Adapazarı'nda doğar. Önceleri kendisine Mehmet Sait adı verilir. Bazı imzalarını da M. Sait diye attığı görülmüştür. Sonradan, babasının ve amcasının göbek adı Sait'e eklenmiş ve Sait Faik olarak adı ailede ve yörede tanınmıştır. Sabri Esat Siyavuşgil'in de değindiği gibi, babası İstiklâl Savaşı sırasında Adapazarı'nda belediye başkanlığı yapmış, Müdafaa-i Hukuk cemiyetinde yararlıkları olmuş ve kendisi beyaz kokartlı istiklal madalyasıyla ödüllendirilmiştir.

Sait Faik, çocukluk yıllarında, bize büyüklerimizden aktarıldığı kadarıyla, son derece yaramaz, haşarı, arkadaşlarıyla devamlı çatışan bir yerde kavgacı bir ruha sahiptir. Arkadaşları kendisini «Abasızın Mançuko» diye kızdırırlarmış. Yalnız bu Mançuko'nun ne anlama geldiğini bilmiyorum. Arkadaşları Abasızın Mançuko dediklerinde son derece kızar ve onlarla devamlı dalaşırmış.

Sait Faik ilk öğrenimine başlamadan önce babası, memuriyeti nedeniyle Karamürsel'e tayin edilmiş ve hep birlikte 1910 yılından 1913 yılına kadar sahildeki bir evde kalmışlardır. Ve yine bize aktarılanlara göre Sait Faik'in ilk deniz sevgisi Karamürsel'de başlamıştır. Karamürsel'deki evleri denize çok yakın olduğundan, küçük yaşında devamlı denize girmek ister, annesiyle aralarında, denize girmemesi için devamlı bir mücadele sürer gidermiş.

1913 yılında babasının Karamürsel'deki görevi biter ve tekrar Adapazarı'na dönerler. Adapazarı'na geldikten sonra Sait Faik, ilk öğrenimine Rehber-i Terakki denilen okulda başlar. Bu Rehber-i Terakki okulu o zaman Adapazarı'nda yabancı dille öğretim yapar bir okul olduğu için, çevrede «Gâvur Mektebi» denirmiş.

Sait Faik ilk öğrenimine başladıktan kısa bir süre sonra anneslyle babası arasında bir geçimsizlik başgösterir. Ayrılırlar. Annesi Makbule hanım, o zaman Hacı Numan diye anılan kişinin hanımı Mürvet hanım vardı, zaten onların yanında kalıyordu yengem. Bu ayrılıktan sonra Makbule hanım, tekrar Hacı Numan beyin evine döner. Sait Faik de babasıyla birlikte kalır. O zaman hafta tatili olan cuma günleri annesiyle görüşme olanağı yardır Ve bu ayrılık üç buçuk yıl sürer. Üçbuçuk yıl sonra aile büyüklerinin araya girmesiyle karı koca barışırlar. Yani Sait Faik'in annesiyle babasının ayrı olması, çocukluk yıllarında bolkl kendisi üzerinde olumsuz bir ruhsal tepki doğurmuştur.

Bu öğrenim devam oderken, 1920 yıllarında Adapazarı Yunan işgaline uğramıştır. İşgalden önce Yunanlıların geldiği, Adapazarı'nı işgal edeceklerl söylenir ve o zaman Adapazarı'nın eski halkı Hendek'e doğru göçe başlar. Sait Faik'in bir öyküsünde dedesinden, köprüyo kadar kaptanın denetimi altında geldiklerinden söz odişi de Adapazarı'nı terk ve Hendek'e dönüş olayıdır. Ve gerçekten çok sevdiği dedesi Seyit Efendi Adapazarı'nda kalır. Kendisi Yunan işgaline rağmen, gemisini terketmeyen bir

kaptan gibi evini terketmemiş ve Adapazarı'nda kalmıştır. Yunan işgali sona erdikten sonra aile tekrar Adapazarı'na geldiğinde, dedemin, yani Seyit Efendinin işgal sırasında öldüğünü ve naaşının Orhan Camiinin avlusuna gömüldüğünü görürler. Sonradan o mezar Yorgalar mezarlığına nakledilmiştir ve dedemin mezarı oradadır.

Sait Faik Rehber-i Terakki'yi bitirdikten sonra Adapazarı İdadisine devam eder. Ancak Rehber'i bitirip İdadiye devam ediş sırasında Yunan işgali olur. Savaş yılları nedeniyle Sait Faik'in eğitimi bir süre aksar.

1926 yıllarında amcam, yani Sait Faik'in babası Mehmet Faik, yengem ve kendisi İstanbul'a göçerler. İstanbul'da ilk oturdukları yer —Bu pek yazılmamıştır, ve bir öyküsünde oradan söz eder.— Süleymaniye'de Kirazlımescit'te bir de kemer vardır... Kemer'i biraz geçtikten sonra bir eve yerleşirler önceleri. O eve geçtikten sonra Sait Faik, İstanbul Sultanisi'ne (İstanbul Erkek Lisesi) kaydolur ve yarım kalan öğrenimini tamamlamak için okula başlar. Ancak gene herkesçe bilindiği gibi bir iğne olayı nedeniyle okul toptan Bursa Lisesine sürgün edilir. Sait Faik, Bursa Lisesinden mezun olmuştur. Bundan sonraki olaylar zaten bilinen olaylardır.

Sait Faik, «Hikâye Peşinde» adlı bir öyküsünde Adapazarı'nı ve ordaki yaşamını anarken, «gözümün önüne Çark suyu, Erenler tepesi, Başköprü'deki Hacıbey Köşkü, amcamın balkonundaki çingen bacak elmaları kabaran ev geldi,» diyor. Bu ev sizin babanızın evi olmalı. Burada birlikte yaşadığınız günler, çocukluk anıları var mı? Ya da babanızla ilgili anıları var mı Sait Faik'in?..

İkinci sorunuza verdiğim yanıtta amcamla birlikte İstanbul'a gittiğini söylemiştim. Ancak bu İstanbul'a gidiş, Adapazarından kopuş niteliğinde değildir. Adapazarı'yla ilişkisi her zaman sıcak tutulmuştur. Sait Faik genellikle dini bayramlarda, ya da canı sıkıldığında trene atlar, gelir. Babamın 1963 depreminde yıkılmış olan evinde konuk olurlardı. Özellikle bayramlar, büyük özellik taşıyan bir toplantı nedeni olurdu. O zaman ev tüm ailenin bir araya gelişinin güzelliğini yaşardı ve Sait Faik'in sözünü ettiği gibi çingen bacak elmaları vardı; bugün o elma türünün hemen hemen nesli tükenmiştir. O zaman tabii soğuk hava depoları yok. Bunlar çok dayanıklı elmalardı. Küfeye alınıp balkona serilirdi. Bütün bir kış üzerinden geçerdi ve elmalar kışın, soğuğun etkisiyle kabarırdı. İnsanın gözüne pek hoş görün-

meyen, ama çok lezzetli, çok güzel elmalardı. Kendisi, amcam ve yengem Adapazarı'na gelecekleri zaman, eğer mevsim uygunsa, bu çingen bacak elmaları mutlaka evde bulundurulurdu.

Adapazarı'nın ilginç yerlerinden biri de Erenler tepesidir. Bu Erenler tepesi Adapazarı'nı kuşbakışı gören, büyük bir alanı görmeyi sağlayan yüksek bir tepedir. Burada o zaman da yatırlar varmış, mezarlık olarak kullanılıyormuş. Son yıllarda Erenler tepesi tüm mezarlık olarak Erenler Belediyesince gömüye açıldı. Özellikle Hıdrellezlerde Erenler tepesine gidilir, orada Hıdrellez kutlanırdı. Kendisinin Adapazarı'nda en sevdiği yerlerdendir Erenler, Çark... Ama Çark da bugün tüm özelliklerini yitirmiştir.. Bir de Kumköy'den söz eder. Kumköy'de eski bir tahta köprü vardır. Ve geldiği zaman arkadaşlarını arardı, özellikle Şehir Kulübünde buluşurlardı. Şimdi arkadaşlarının çoğu da tabii bu dünyaya veda ederek ayrılıp gittiler.

Benim çocukluk yıllarımda Sait Faik genellikle Avrupa'dadır. Sait Faik'le olan daha yakın ilişkilerimiz, kendisi Avrupa'dan döndükten, benim de Galatasaray'a yazılıp, onların yanında eğitime başlamamdan sonra olmuştur. Tabii anı çok. Size bir anımı aktarmak isterim:

Sait Faik, Galatasaray Lisesinde sistemine göre, birinci karne verilir, o karnenin görüldüğüne dair veli tarafından karneye bir imza atılırdı. İkinci karneye de imza atılırdı, üçüncü karneye atılmazdı. Rahmetli amcamdı önceleri velim. Ama o öldükten sonra ağabeyim oldu (Sait Faik). Amcam 1938 yılı Cumhuriyet Bayramında öldü.

Okuldan çıkmak için, velimizin imzasını taşıyan bir mazeret dilekçesinin mutlaka okul idaresine verilmesi gerekirdi. Ben kendilerine yazar, 'imza et' derdim. Bir gün «Ulan,» dedi. «Getiriyorsun ikide bir dilekçeleri. Ne halt ettiğin belli değil zaten. Ver şöyle, birkaç tane imza atayım da, onları verirsin idareye.» «Olur abi,» dedim ben de. Sait Faik tek tip imza kullanmayan bir insandı. Bazen Mehmet Sait diye, bazen Sait Faik diye imza atardı. Bazen de S. Faik diye. Ve bu mazeret dilekçelerini de değişik türlü imzalardı. Ya dört taneydi ya beş taneydi. Ben onları kullandım, bitti. Yalnız imzasının bir tanesini kestim ve yanıma aldım. İmza gerektiğinde, pazartesi günleri okul asılırdı falan, bir mazeret göstermek gerekir, ben de saklı olan imzayı kâğıdın altına koyar, «Sait Faik» diye imzayı atar, götürür idareye verirdim.

O zaman Sait bey diye bir başmuavinimiz vardı. Son derece

otoriter, disiplinli ve bir hayli gözümüzü korkutan bir öğretmendi. Dilekçeleri ben aynı şekilde vermeye başladım. Sait beyin dikkatini çekmiş ve benim dosyamı istemiş, mazeret dilekçelerimi incelemiş. Önceleri bu dilekçeler değişik imzalıdır; sonraları imzalar tek tip olmaya başlamıştır. Bu onun dikkatini çekmiş, «bu işte bit yeniği var,» demiş. Bir de kendisinin (Sait Faik'in) ana defterde imzası yok. «Medarı tatbik imza» dediğimiz, eski tabiriyle... Bir tezkere yazmış eve, Sait Faik'e «sizinle görüşmek üzere okul idaresine gelmeniz...» falan diye. Ben de yatılıyım. Bu, geciktirmeden gitmiş, Sait bey, «beyefendi,» demiş, «bakın sizin burda çeşit çeşit imzalarınız var. Ama son zamanlarda verilen dilekçelerde tek tip imza kullanmışsınız. Bir de defterde imzanız yok...» Bakmış Sait Faik imzalara, durmuş ve «benim,» demiş, «imzamı benden iyi mi bileceksiniz. Bunların hepsi de bana ait... Ama bir de buraya imza etmemi istiyorsanız ona da imza edeyim.» Oraya da bir imza atmış.

Ben o hafta sonu çıktım, eve geldim. «Ulan,» dedi bana, «hem benim imzamı taklit edersin, hem aynı tip imzayı kullanırsın. Hiç olmazsa biraz da değişik atsaydın bunları. Bilmiyor musun benim çeşit çeşit imza kullandığımı?»

Bunu da ilginç bir anı olarak aktarmış olayım.

Birçok öyküsünde dedesinden söz ediyor. Bir yerde de dedesinin kaptan olduğunu söylüyor, evini bırakmadığı için... Gerçekten bu dedenin kaptanlığı, gemiciliği var mı?..

Efendim benim dedemin kaptanlığı falan yok. Dedemin birtakım özellikleri var. Belki o özelliklerin bir kısmı da kalıtım yoluyla geçmiştir Sait Faik'e. Bazı konularda özdeşleşiyorlar.

Aslında dedem kahvecidir. Kahvecilik yaptığı yerde şimdi Narin Mithat diye bir dükkân vardır. Uzun çarşıda manifatura, tuhafiye dükkânıdır şimdi. Onun çağına göre son derece ileri görüşlü bir adam olduğu, hatta sevmediği kişileri kahvesine almadığı söylenir. Gerçek olarak bize aktarıldı bunlar. O da böyle, bir kimseye gerekenden fazla ilgi göstermeyen, yalın düşünceli, çevresinde sayılan, sevilen ve de çekinilen bir kişi. Sait Faik o zaman, ailenin de ilk çocuğu olması yönünden, dedemin ilk torunu oluyor; dedem zaten bizleri hemen hemen hiç bilmiyor. Sait Faik'le dedem arasında büyük bir sevgi olduğu, onun her zaman kendisini aradığı, bize büyüklerimiz tarafından aktarıldı. Yani dedemin kaptanlığı falan yok...

Raşit bey, Adapazarı, burada yaşayan insanlar açısından karmaşık bir yer. Yani göçmenler çok, Çerkesler var, Boşnaklar

var, ve belki bilmediğim daha başkaları... Bir de tabii Adapazarı'nın yerlileri var. Sait Faik de bütün buradaki kişilerden. Çerkeslerden, Boşnaklardan öykülerinde çok söz etmiş, çok yakın ilişkileri olmuş bunlarla. Sizin ailenin kökeni nereden geliyor? Adapazarı'nın yerlisi mi?...

Efendim ben, dedemin babasından, dedesinden öncesini bilemiyorum tabii. Adapazarı bir bakışta homojen bir toplum niteliğinde değildir. Zamanında buraya birçok yerlerden insanlar gelmiştir. Mesela 1890 muhacirleri vardır, genellikle Adapazarı'nın yerli halkı, sonradan gelen göçmenlerle birlikte yaşamışlar ve bunlar kaynaşmışlardır. Sonunda bir Adapazarlılık olgusu çıkmıştır ortaya. Birbirlerine son derece hoş görülü, saygılı. Yani «hemşerilik» diye tanımladığımız o kavram, tam anlamıyla Adapazarı'nda oluşmuştur. Bu birlikte yaşama da onun öykülerinde sık sık vurgulanan bir olaydır. Örneğin biz onlara Boşnak diye takılırız zaman zaman, onlar bize «manav» derler... Çünkü yetiştiği çevre odur...

Şimdi birlikte yaşadığınız bir öyküye geliyoruz. Son Kuşlar'daki «Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikâye» adlı öyküsünde Sait Faik, maden suyu olan bir Çerkes köyüne birlikte gittiğinizi anlatır. Özel bir arabayla gittiğinizi... Sizden de öykünün içinde «amca oğlu» diye söz ediyor. Bu yaşanmış bir olay herhalde. Biraz açabilir misiniz?...

Ben Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten ve Adapazarı'na gelip yerleştikten, büro açtıktan sonra beni kutlamaya, bu arada birkaç gün istirahat etmek amacıyla gelmişti. Buraya geldi, bu yazıhanoyo. Bu şekliyleydi, ufak tefek değişiklikleriyle... Şöyle pencere kenarına oturdu, biraz söyleştik. O arada benim yakın arkadaşlarımdan Zeki Dericioğlu'nun bir arabası vardı. «Abi, biraz bir yerlere gidelim dolaşalım,» dedim. «Olur,» dedi «zaten ben de sıkılıyorum.» Ben o arkadaşıma haber verdim. Bu sözünü ettiği rakyoaktiviteli yer, Kuzuluk maden suyu ve kaplıcalarının olduğu yerdir. O gün onun arabasıyla Akyazı üzerinden Kuzuluk'a gittik. Kuzuluk'u da o zaman bizim Kuzuluklu Ziya dediğimiz kişi çalıştırıyordu. Orada gerçekten radyoaktif çamur varmış. O günlerde ilkel bir tesisti ama, sağlık yönünden son derece faydalı olduğu, bazı doktorlar tarafından da bu çamur banyosunun tavsiye edildiği söyleniyordu. Oraya gittiğimizde (Kuzuluklu Ziya dediğimiz kişi, köken itibariyle Abazadır, ağabeyimle de tanışıyorlardı.) Ziya'nın konuğu olduk, bir süre orada kaldık.

Aynı öyküde Kahraman bey diye birinden de söz eder...

Sait Faik iyi bir gözlem adamıydı. Oraya gittik —kahvede mi oturduk, yoksa yolda gördüğümüz köylülerden mi dinledik pek hatırlayamıyorum— oranın yapısal özellikleri hakkında bilgi aldı. Ve bu sözü edilen Kahraman bey, orada yarı mütegallibe cinsinden bir adam. Aslında bu öyküyü yazmasına neden olan da bu Kahraman bey olayıdır. Yoksa Adapazarı'na gelip, birini ziyaret edip, Kuzuluk köyüne gitmek çarpıcı bir olay değil. Ve orada Kahraman bey pek tutulan bir kişi değildir. Hatta dönüşte de izlenim olarak «Mütegallibeler... Böyle adamlar bu memlekette birçok insanı kendi egemenlikleri altına alıyorlar...» diye de bir hayli söylenmişti, hatırlıyorum. Hikâyenin yazılma nedeni Kahraman beyin o yöredeki olumsuz, haksız davranışlarıdır...

«Meserret Oteli» ve «Melahat Heykeli» adlı öykülerinde, kasabaya yani Adapazarı'na dönüşü anlatır. Özellikle «Melahat Heykeli'nde öykü kahramanının Avrupa'dan döndükten sonra kasabada kalıp ticaretle uğraşmaya başladığını söyler. Sait Faik'in de böyle bir ticaret macerası var mı? Bu kasabada, Adapazarı'nda değil yani, böyle bir olayı var mı, böyle bir olayın üzerine çok basmış olmasından çıkarıyoruz biz onu...

Meserret Oteli gerçekten çok şirin, çok güzel bir yapıydı. Daha sonra yıkıldı. Ahşap, o zamana göre son derece temiz ve güzel bir oteldi. Otelin alt kısmında oturulurdu, lobi gibi bir yerdi. Büyük kısmı 1943 depreminde yıkıldı. Geri kalan kısmı bir süre çalıştı. Sonra o da yıkıldı ve yerine Meserret İşhanı dediğimiz iki blok yapıldı. Sait Faik'te bıraktığı izlenim bir «İsviçre Oteli» şeklinde olmuş, öyle tanımlamış.

Sait Faik'in ticaret yapması...

Sait Faik'in bu ticaret öyküsü çok yaygın. Bilinen bir olay. Sait Faik Fransa'dan döndükten sonra bir süre bir Ermeni lisesinde öğretmenlik yapar. Eline geçen para çok komik bir paradır. Babası kendisine çok kızar ve «Ulan bu parayla çalışılmaz,» der, «ben sana bir iş bulayım.» Amcam, ticari hayatta çok başarılı olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarına değin kendi alanında iyi iş yapmış bir kişidir. Bir öğretmenlikten alınan para komik görünmektedir ona. Abime (Sait Faik'e) Balıkpazarı'nda zahire alım satımı yapmak için bir dükkân açar. Sermayeyi de kendisi verir. Bir de ortağı vardır yanında. Sait Faik Müzesi'nde gözlü, tahta bir masa vardır. Bu masa, İstanbul Balıkpazarı'ndaki zahire ticarethanesinde kullanılmış olan iş ma-

sasıdır. Kendisinin o zaman lastik bir mühürü vardır. Mehmet Sait Abasıyanık, Zahire Tüccarı, İstanbul, Balıkpazarı, Numara... Şöyle beyzi bir lastik mühür. Ama Sait Faik yapısal özellikleri yönünden böyle bir masanın başında oturup da fasulye gibi, nohut gibi şeyleri alıp satacak yaratılışta bir insan değildi. Sait Faik, bırakırdı ortağına dükkânın idaresini ve kendi yaşamını, kendi gönlünce sürdürürdü. Bir gün amcam, «bu oğlan ne yapıyor acaba,» diyerek gider dükkâna. Ortağı oturmaktadır masanın başında. Kendisine sorar, «mallar nerede,» der. O da ezile büzüle «yukarda,» der. Amcam yukarı çıkar; ne mal vardır, ne de başka bir şey... Adam satmış savmış, paraları da cebine indirmiş. Sait? Ortada yok Sait... Tabii amcam akşama eve gelince bir patırtı, bir gürültü... «Defolun,» der ve ticarethaneyi kapattırır. Sait Faik de bir öyküsünde bunu nefis bir şekilde anlatır.

Sait Faik'in kasabaya dönmeme nedenidir «Melahat Heykelinde anlattığı. Oysaki öykülerinde Adapazarı, Sait Faik'in hep dönmek istediği, özlem duyduğu bir yerdir... Başta da sordum, Adapazarı'na gelir miydi sık sık?

Tabii. Bir kere her tatilde Adapazarı'ndaydı. Özellikle de dini bayramlarda. Ayrıca, İstanbul'dan sıkıldığında, bir çevre değiştirmesi gereksinimi duyduğunda trene atlar, Adapazarı'na gelirdi. Bazen hiç haber vermeden gelirdi. Ben İstanbul'da okurken eve çıktığımda, yengeme sorardım, «Adapazarı'na gitti,» derdi. Beraber geldiğimiz zamanlar da olmuştur.

Sait Faik çok dalgalı bir yaşamı olan bir insandı. Tepkileri de patlarcasına olurdu. Bazen çok yakın olurdu, bazen çok uzak olurdu. Bazen en sır niteliğinde olan şeyleri rahatlıkla anlatırdı, bazen tam tersi de olabilirdi. Yani değişken bir ruhsal yapısı vardı. Sait Faik, kendisine ilk hastalık teşhisi konduğunda, birden o büyük şehrin yıpratıcı, dağdağalı, yorucu hayatından ayrılma arzusunu duydu. Gidebileceği iki yer vardı. Ya Burgaz'a gidecekti, ya Adapazarı'na gelecekti. Adapazarı'na gelemezdi, çünkü Adapazarı'nda devamlı kalmak durumu olacaktı. Babam, geldiğinde ona kucağını açardı ama, annesi vardı, annesini yalnız bırakamazdı. Sait Faik'in hani bir kasabaya sığınma özlemi var ya, bunu ancak Burgaz adasında karşılayabildi. Ve zaman oldu, yazın bile apartmanda kalan Sait Faik, o hastalık teşhisi konduktan sonra bir moral çöküntü içine girdi. Burgaz adasına gitti. Burgaz adasına geçtikten sonra da, İstanbul'dan ayrılmayan Sait Faik artık haftada bir gün İstanbul'a iniyordu. Alışkın-

lıklarından vazgeçmek zorundaydı. İçkiyi kesmişti tümden. İstanbul'da kalması onu tekrar alıştığı hayata itecekti. Bundan kendini koruyabilmek için gitti, Burgaz adasında kalmaya başladı yaz kış... Ölümünden bir yıl önce Sait Faik tekrar eski hayatın dönmeye başladı. Tekrar içki içmeye başlamıştı. Zaten hassas bir dengede olan sağlık durumu, birden bozuluverdi. Diyeceğim, bu kasabaya dönüş aslında bir yaşam tarzından kaçmaydı. Bu özlem Burgaz'da giderilmiştir. Burgaz'da tam dört yıl, İstanbul'a haftada bir gün inmek kaydiyle, —o da sabah iner, akşam mutlaka dönerdi— kalmıştır.

Burgaz'da büyük şehirden kaçma özlemini giderdiğini söylediğimiz Sait Faik, denizciliği ve denizi öykülerinde çokça konu edindi. Birçokları bu yaşantısı nedeniyle onu yalnızca Burgazlı sanırlar. Oysa Adapazarı öykülerinde, ki çoktur Adapazarı öyküleri, kasaba yaşantısını, köy yaşantısını, çoklukla ele alan bir yazardır. Siz ne diyorsunuz bu konuda. Ben baskın olarak görüyorum Sait Faik'in bu kasaba ve köy öykülerini...

Ben edebiyatçı değilim. Sonunda bu konuda söz söyleme yetkim yok. Yalnız bir gerçek var. Sait Faik denince hemen bir ada söz konusu. Bu ada hangi ada? Burgaz adası. Ama Adapazarı da ada'dır. «Nereye gidiyorsun?» denilince, «Adaya gidiyoruz» deriz biz. «Adadan ne zaman döneceksin?» «Falanca gün döneceğiz,» deriz. Yani Adapazarlılar. Adapazarı'na «Ada» derler. Sait Faik de kökeni yönünden Adapazarlı olduğu için, «Ada» dediği de bu Burgaz adası değildir muhakkak, bazen de Adapazarı «Ada»sıdır.

Sonra bir konu daha var. Sait Faik'in tüm öykülerinde, bir orantı yapmak gerekirse elbetteki daha çok büyük şehir ve ona bağlı olarak Burgaz ağırlık oluşturuyor. Ama bazı eleştirmenlerin dediği gibi, Sait Faik kırsal yöreye hiç eğilmemiştir demek haksızlık etmek oluyor. Aslında Sait Faik'in Türk öyküsüne getirdiği modern bir anlayış vardır... Sait Faik'in bir öyküsünü okursunuz, o öykünün içinde bir pasaj vardır; oraya bir kurgu gibi girmiştir. O kurguyu oradan çektiğinizde bağımsız bir nitelik taşır ve orada bir kırsal yöre vardır. Örneğin «Lohusa»da Kumköy, Sakarya kenarını anlatır. Kasaba dediği Adapazarı'dır...

Örneğin «Gaz Sobası», Sarnıç'ta, «Gaz Sobası»ndaki köy kahvesi. Köy kahvesi bundan daha iyi tanımlanamaz. Gaz sobası satın alır kahveci, gaz sobası yanar köy kahvesinde, o gaz sobasının kendini özgü pırıltılı ışığı... Birisi de der ki: «Lambayı yak

Recep.» Lambayı yakınca, o gaz sobasının pırıltıları kaybolur, lambanın sarı ışığı egemen olur. Bir insanın köy kahvesinde olmadan bunu anlatabilmesi olanaksızdır. Bu bakımdan Sait Faik öykülerinde kırsal kesimi de, Adapazarı'na ve çevresine ağırlık vererek sık sık dile getirmiştir.

Sanıyorum Sait Faik'in kullandığı «Ada» sözcüğüne şöyle bir açıklama getirmek gerekiyor: Sait Faik «Adalı» diye bir süre imza atmıştır. Abasıyanık'tan önce yalnızca Adalı diye imza attığı dönem vardır. Bu adanın Burgaz'a bağlanması yanlış değil mi?

O zamanlar Adalı diye imza attığını ben bilemiyorum, siz incelemişsiniz. Bir kere o zaman Burgaz'la ilişkileri yok. O zamanlar Sait Faik, rahmetli amcam ve yengem, yazın Yakacık'a giderlerdi. Yakacık'ta Tekke diye bir yer vardı, orada kalırlardı. Hatta şurada bir fotoğrafı var. Onun için Sait Faik'in o imzası doğrudan doğruya Adapazarlı demektir.

Sait Faik'in İsviçre'de bir süre iktisat okuduğu söylenir; doğru mudur bu, böyle bir şey var mı?

Bu nokta önemli. Birçok yazar onun İsviçre'ye, Lozan'a iktisat öğrenimi yapmaya gittiğini söyler. Şimdi bizim elimizde yazışmalar var. Belki, bilemiyorum, İsviçre üzerinden Fransa'ya gitti. Onu bilemem. Ama Sait Faik'in iktisat öğrenimi için Lozan'a gittiğine dair benim hiçbir bilgim yok. Önce Grenoble'a gider. Şampolyon Lisesinde Fransızca öğrenmeye başlar. 17.11.1930' larda. Bu Şampolyon Lisesini bitirdikten sonra Grenoble'da Edebiyat Fakültesine yazılır. Onu da bir kartıyla bize bildirir. Orada Edebiyat Fakültesini sanırım dört sömestre izler, ama okulu bitirmez. Bitirmeyişinin kendisinde bıraktığı olumsuz etkileri ilerde sırası geldiğince anlatmıştır Şimdi İsviçre hikâyesine gelelim; babam o zaman amcamla ortak iş yapardı. Babam sık sık Avrupa'ya gider. İtalya'ya gider. İsviçre'ye geçerdi. İsviçre'de Sait Faik'le buluşurlardı. Bakın burda babamın bir kartı var: «Aratoyla İsviçre hududuna kadar bir gezinti hatırası. Ahmet Faik Sait yine yerine döndü.» «Yerine döndü» dediği, Grenoble'a dönmüştür. Bu bakımdan bu konu yanlış yorumlanabiliyor. Yani Sait Faik İsviçre'ye iktisat öğrenimi yapmaya gitmiş de becerememiş gibi bir şey... bir kere Sait Faik dışarıya çıktığında, tam olarak dil bilmiyor. Yani Fransızcayı Şampolyon Lisesine kaydolarak öğrenmiştir. Dil bilmeden İsviçre'de iktisat öğrenimi yapması olanaksızdır. Bu konuda herhalde bir aydınlık getirmek yararlı olur.

İsviçre'de okumuşluğu yok, buluşmaları var babamla. Ba-

bamla İsviçre'de buluşurlar. Milano'da buluşurlar, bu tür... Babam yurt dışında olduğunda, onu çağırıyor, o neredeyse oraya geliyor, birlikte birkaç gün geçiriyorlar, öyle yani. İsviçre hikâyesi bu...

Sait Faik konusunda size sık sık soru soran olur mu?

Baldızım bir Rusya yolculuğuna çıkmıştı. Bu yolculukta Şevket Süreyya da var. Enver Paşa'yı incelemeye gidiyor. 1969'da. Bunların yanına Natalya adında bir rehber veriyorlar. Natalya baldızıma Sait Faik üstüne bir inceleme yaptığını söylüyor. Bana yardımcı olabilir misiniz, diyor. Sizin tanınmış bir yazarınız. Baldızım. «benim eniştem,» diyor. «Onun en yakın akrabası, sen ne istiyorsan ona yaz, o sana gereken cevapları verir,» diyor Natalya'ya.

Baldızım buraya döndükten sonra, Natalya on dört soruyu kapsayan bir mektup gönderdi bana. Ben de bunları yanıtladım, kendisine gönderdim.

Ama şu soruyu ben yanıtlayamadım: «Sait Faik Çehov'un Vanya Dayı adlı piyesini çok beğenmiş. Bir gün temsilde iken, hakkında bir şey söylemiş. Söylediği sözler neye aittir, bu temsil ne zaman oynamıştır? Vanya Dayı rolünü kim oynadı?»

Gerçekten Sait Faik bu piyesi seyrederken bir olay olmuş. Ama ben o olayı bir türlü bulamadım. Ben «Vişne Bahçesi»nde beraberdim. «Vanya Dayı»da birlikte olmuş olsaydım, mutlaka hatırlardım. Sait Faik'in yaşamını ilgilendiren birçok soruyu yanıtlayabilirim. Böyle fazla ayrıntıya inen sorularda takılıp kalıyorum bazan. Sait Faik'in yaşamı konusunda elimden geldiğince yardımcı olmak görevimdir.

(Sanat Olayı — Ağustos)

●

SADRİ ERTEM VE «ÇIKRIKLAR DURUNCA»

Mehmet KEMAL

Genç şairlik yıllarımızda, ne biz böylesi çok şeyi bilirdik, ne öğrenmemiz için böylesi kitap vardı. Bilenler de ulu orta her şeyi, her yerde anlatmazlardı. Kısa boyu, kısa kesilmiş saçları, ağzından hiç düşmeyen sigarası ile aramıza katılan Kütahya mebusu, Vakit gazetesinin dış politika yazarı Sadri Ertem'in başından geçen olayları nereden bilebilirdik!...

Tek parti yönetiminin ateşli savunucularından olan Sadri Ertem'in Elazığ İstiklâl mahkemesine verildiğini, çok sonra, Suphi Nuri İleri'nin anılarında görmüştüm. Sadri Ertem İstiklal Mahkemesine Velit Ebüzziya ve Eşref Edip'le gönderilmişti. En çok ağırına giden de onlarla birlikte gönderilmesi ,onlarla bir tutulmasıydı. Kemalist ideolojinin yılmaz savunucusu böyle bir tutumu hiç bir zaman içine sindirememişti. Daha gençlik yıllarında Ankara'nın buyruğuna girmiş, Ankara'ya gitmişti. Oysa, onu rejimin muhalifi diye tutuklamışlar, Velit ve Eşref Edip'le bir tutmuşlardı. Anılarında Suphi Nuri, mahkeme önünde hüngür hüngür ağlayarak, Sadri Ertem'in şöyle konuştuğunu anlatır:

'...Hadi ben kötü adam olayım, mahkum edileyim. Fakat nasıl olur da beni, Velit ve Eşref Edip Beylerle aynı suçtan yargılayabilirsiniz? Ben onların fikir ve düşünceleriyle yıllarca savaştım. Beni, kendi düşünce ve ideolojimden ötürü yargılayacak bir mahkeme varsa onun önüne çıkarım. Asıl gücüme giden budur. Asıl bağlı olduğum düşünceler uğruna mahkûm olmaya hazırım.'

Mahkeme siyasi idi ve gözdağı için kurulmuştu. Öyle ise vereceği kararlar da siyasi olacaktı. Sadri Ertem'in bu yakarışının üstünde bile durmadı. Her şey Ankara'nın vereceği buyruğa bağlı idi. Nitekim, bir süre sonra buyruk geldi, bütün gazetecilerle birlikte Sadri Ertem'i de salıverdiler. Belki onlarla birlikte salıverilmek de ağrına gitmiştir, kim bilir?

1924 yılında Elazığ'da kurulan İstiklâl Mahkemesi önüne çıkan gazeteciler şunlardı: Velit Ebüzziya, Ahmet Emin Yalman, Suphi Nuri İleri, İsmail Müştak Mayakon, Ahmet Şükrü Esmer, Abdülkadir Kemali Öğütçü (Orhan Kemal'in babası), Eşref Edip, Sadri Ertem...

Sadri Ertem, çok genç yaşında, kırkbeşinde öldü. 1943'te öldüğüne göre, demek benim onu tanımam 1940 ile 43 arasına düşüyor. Biyoğrafisine eğildiğimizde 1898'de İstanbul doğumlu olduğunu görüyoruz. Babası asker olduğu için çok küçük yaşında Anadolu'nun her yanını geziyor. Babası askerliğinin yanıbaşında amatör bir hattat da... Daha okul çağına gelmeden önce ilk kalemi ona babası veriyor:

«Bu kalemi iyi tut, yoksa parmaklarını kırarım.» diyor. Altı yaşındaki küçük Sadri, bu sözler karşısında babasına:

«Baba, her şeyi kır ama, kalem tutan parmaklarıma dokunma...» diyo yalvarıyor.

Babasının kırmasından kurtulan parmakları yaşamı boyunca kalem tuttu. Zaman zaman kalemini kırar gibi oldularsa da

parmaklarını kimseye kırdırmadı. Babasının ölümü üzerine İstanbul'a geldiler. Üsküdar'da «Ravza-i Terakki» okuluna yazdırdılar. Okulunun hep birincisi oldu. Üniversiteye giderken gazeteciliğe başladı. Bir yandan okuyor, bir yandan da gazetelerde (Önce Tanin'de) Musahhililik, muhabirlik yapıyordu.

Çok genç yaşında, yirmialtısında Son Telgraf gazetesinin başyazarlarından biriydi. Kurtuluş Savaşında Ankara'ya gittiğinde Hakimiyet-i Milliye ve Yeni gün gazetelerinde yazıyordu. Sonra bıkmadan, yılmadan ölümüne değin yazdı.

Mevlevi Şeyhi Hasbi Dede'nin torunu olduğu için özel musiki eğitimi de görmüştü.. Kız kardeşi İhsan Hanım, «Klasik eserleri çok sever, özellikle Dellalâlzade'nin eserlerini, çalındığında, içli içli dinlerdi.» diyor. Genç yaşına onüç kitap sığdırmıştır. Gazetelerde çıkan makaleleri bunun dışındadır. Bu onüç kitaptan dördü, küçük hikayeler, üçü romandır. İki gezi notlarını içeren kitabı vardır. Ötekiler bilim-sel araştırmalardır.

Acılı Kuşak adlı kitabında Sadri ile geçen günleri anlatmışımdır: «Paramız olmadığı günler çaktırmadan Sadri'den borç alırdık. Mebus olduğu için onu paralı sanırdık. Gecelerimiz küçük Ankara barlarında geçerdi. Bar gidiş ve dönüşleri Sadri için çok masraflı olurdu. Her parasız sanatçı masrafını ona yıkardı. Şikayetsiz, yakınmasız bu angaryalara katlanırdı. Düşünüyorum da kırkbeşinde bu dünyadan ayrılmış. Oysa bize nasıl yaşlı görünürdü. Belki de o yaşlarda edindiği yaygın ün onu yaşlı gösteriyordu. Sofralarda Nazım'ın sözünü etmekten çekinirdi. Bilinen çok iyi arkadaş oldukları idi. Nazım'ı mahkûm ettiklerinde, onu Atatürk'e bir mektup yazmaya zorlar. Mektup yazılacak. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya aracılığı ile Atatürk'e sunulacak... Önce Nazım bu öneriye çok sinirlenir, «Ben özel mektup yazmam, her yurttaş gibi dilekçe yazarım,» diye direnir.

Özel mektup öyküsünü, Nazım'la birlikte yatan Şair A. Kadir şöyle anlatır:

«...O gün ikindi vakti avluda dolaşırken, Nazım'ı telefona çağırdılar. Ardından ben de gittim. İçeri, müdürün odasına girdi, müdür odada yoktu. Ben de odanın kapısında, eşikte dinledim. Nazım, heyecanla telefonu eline aldı:

— Ha, Sadri, sen misin? Merhaba!.. İyiyim, iyi... Evet... Evet... Evet... Sonra? Ne özel mektup mu? Ne diyorsun kardeşim? Özel mektup yazmam ben!... Pullu istida yazarım... Halk gibi... Hakkımı öyle ararım. Pullu istida yazarım Sadri, pullu istida... Böyle de sen ona... Güle güle...

Hırsla koydu telefonu yerine... Yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Dışarı çıkınca:

— Ne oldu? dedim.

— Sadri Ertem'di telefon eden... İçişleri Bakanını görmüş, Şükrü Kaya'yı... Özel mektup yazarsam Atatürk'e, kendisi götürür mektubu verirmiş ona, affettirirmiş beni... Şuna bak sen!..

— Sadri Ertem'de bir orostopolluk var mıdır?

— Yok, sanmam... Saf oğlandır... Aklı ermez böyle şeylere pek... Ama öteki hinoğlu hindir... Hadigel, bunun üstüne birer çay içelim.

Sadri, birkaç kez daha Nazım'ın Atatürk'e mektup yazmasını istiyor. Sadece Sadri değil, dayısı emekli general Ali Fuat Cebesoy da... Nazım bir türlü yazmıyor. Ancak Donanma davasından onbeş yıl daha yiyince mektubu yazıyor ama, bu kez de mektup, Atatürk hasta olduğu için eline geçmiyor.»

Sadri Ertem, olayın böyle geçmesine çok üzülürdü. «Ah, deli oğlan!..» derdi Nazım için. «Şu mektubu daha önce yazsa, Atatürk'ün eline geçseydi...»

Atatürk'ün eline geçmiyen, içli bir dille ve özenle kaleme alınan mektup şöyledir:

«Cumhurreisi Atatürk'ün yüksek katına.

Türk ordusunu 'isyana teşvik' ettiğim iddiası ile 15 yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de 'Türk donanmasını isyana teşvikle' töhmetlendiriliyorum. Türk inkılâbını ve senin yaptığın her ileri dev hamleni anlayabilecek bir kafam, yurdunu seven bir yüreğim var. Askeri isyana teşvik etmedim. Yurdum ve inkılâpçı senin karşında alnım açıktır. Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük bürokrat, gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli ,serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserin ve sana aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işlerin arasında seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu 'inkilâp askerini isyana teşvik' damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır. Başvurabileceğim en inkılâpçı baş komutan!..

Kemalizmden ve senden adalet istiyorum. Türk inkılâbı ve

senin başına and içerim ki suçsuzum.»

Nazım'ın bağışlanamadığına çok üzülürdü. 1950 affını göremeden öldü. Sadece 1950 affını değil, ülkenin demokrasiye geçişini de göremeden gitti. Hoşlanmadığı her olay karşısında Sadri Ertem'in başı ağrırdı. Kronik bir başağrısı vardı. Başı derde girenler de ona koşarlar, başını ağrıtırlardı. Durmadan aspirin içerdi. Ben diyeyim on, siz diyin onbeş... Bazı dostlar kalpten giden Sadri'nin bu aspirinler yüzünden gittiğini söylerlerdi. Dostlukla dolu kalbi yaşamın ağır yüküne dayanamadı.

En ünlü kitabı, Anadolu'nun ilkel sanayiini anlatan Çıkrıklar Durunca» idi. Yeni sanayi karşısında Anadolu'nun eski sanayisi «Çıkrıklar» durmuştu; Sadri'nin genç kalbi de...

(Sanat Olayı — Eylül)

●

AGOP DİLAÇAR

Berç Garo SİGAHER

Milli savaş büyük zaferle sonuçlanmıştı.. Büyük Kurtarıcı ATATÜRK, özgür ve bağımsız yeni Türkiye'yi kurmuştu. Ulusun her alanda yükselmesi ve ilerlemesi yolunda, yoğun bir çalışma atılım ve heyecanını başlatmış bulunuyordu. Ulusal dili, ulusal kültürü yaratmak ve ulusal benliği ortaya koymak, bu çalışmaların en önemli eksenini oluşturacaktı..

3 kasım 1928'de, yeni Türk harflerinin kabulü ile, kültür özgürlüğümüzün aydın ve güvenli yolu açılmıştı. Ulu önderimiz kıvançla, mutlu yarınları işaret ederek şöyle diyordu: «—Yeni Türk harfleri, bu ülkenin yükselme savaşında başlıbaşına bir geçit olacaktır.. Bizim güzel, ahenkli, zengin dilimiz, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir...»

Yurtta, kent kent dolaşarak, yeni harfleri halka öğretmek çabasında bulunan Başöğretmen ATATÜRK, «okuyup yazma bilmeyen tek vatandaşa bırakmamayı», «ulusal hedef»lerden biri olarak belirtmiş ve Büyük Nutuk'ta şöyle buyurmuştu:

«Milletimiz, cehaletten az emekle, kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile, Türk alfabesiyle sıyrılabilir...»

Güzel, «âhenkli», «zengin» Türk dilini öz benliği ile ortaya koymak, yabancı dillerin olumsuz etkilerinden kurtarmak, halk

dilinin anlatım ve sözcüklerinin duru, engin ve derin kaynaklarına inmek, bilinçli bir yöntemle işlemek, «halk dilini», «kültür dili» haline ulaştırmak, BÜYÜK ATA'nın en yüce amaçlarındandı. Ve «Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdü..»

Ulusal kültürü gerçekleştirme yönünde, 12 temmuz 1932 tarihinde, ATATÜRK, Dil Devrimi hareketini hızlandırıyordu. Daha sonra «Türk Dil Kurumu» adını alacak olan «Türk Dili Tetkik Cemiyeti»ni kuruyordu. Bu Kurumun girişimi ile ve Ulu Önderimizin himayelerinde ve huzurlarında, 26 eylül 1932'de «Birinci Büyük Dil Kurultayı» toplanıyordu. On gün süren bu Kurultayda yoğun bir çalışma programı düzenlenmiş, görüşler, duyurular sunulmuş, yararlı müzakere ve fikir tartışmaları olmuştu.. Kurultaya, Türk ve yabancı, dil bilgisi uzmanları katılmıştı.

Tür Dil araştırma seferberliğinin bu güzel aşaması, Atamızın vurguladığı gibi, ulusun, tümü ile birlikte çaba ve çalışma çağrısını ifade ediyor, yansıtıyordu. Kurultaycılar arasında, yurdun her köşesinden gelen kadın, erkek köylüler ve yürükler de vardı. İlk Kurultay, iki yıl sonra yeniden toplanmak üzere dağılmıştı. Kurultaydan sonra çalışmalar sürerken, Atatürk şöyle buyuruyordu: «Ülkesini, yüksek bağımsızlığını ve geleceğini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı boyunduruluğundan kurtaracaktır...» «Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin millî dili ve millî benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır...»

Ulu Önderimizin Dil Devrimi ve ulusal kültürü yaratma ve gerçekleştirme çabalarında, en yakın çalışma arkadaşlarından biri de, AGOP DİLAÇAR (Martayan) olmuştur...

Birinci Dünya Savaşının 1916-1918, son iki yılında, Şanlı Ordumuzun, ATATÜRK'ün Komuta ettiği bir Kolordusunda Yedek Subay olarak ve tercümanlık görevi ile hizmet eden Agop Martayan, Büyük Komutanın güven ve sevgisini kazanmış bulunuyordu..

Yıllar geçmiş, Büyük ATA, Agop Martayan'ı unutmamış, anılarından silmemişti. 1932 yılında, Dil Devrimi çalışmalarına katılmasını ve Dolmabahçe Sarayı'nda toplanacak «Birinci Büyük Dil Kurultay»ında hazır bulundurulmasını sağlamak üzere, ATATÜRK, Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile bütün Dış Temsilcilerimize telgraf çektirerek, Agop Martayan'ı bulmaları için emir buyurmuşlardı. Kısa bir arama sonunda, Martayan, Üniversitesinde Türkoloji Bölümü Direktörü ve Öğretim üyesi olarak çalışmakta olduğu Bulgaristanın Başkenti Sofya'da bulunmuş ve ken-

disinin yirmidört saatlik çok kısa bir zamanda, İstanbul'a gelmesi sağlanmıştı..

Zamanın Dışişleri Bakanı, Dr. Tevfik Rüştü ARAS, Belgrat'a yapacağı bir ziyaret vesilesiyle, Sofya'ya uğramış, ATA'mızın bu onurlu çağrısını Martayan'a bizzat iletmek nezaket ve lütfunda bulunmuştu.

Agop Martayan, hazırlıklı olmamakla beraber, ATA'mızın buyruklarını derhal yerine getirmiş, «Birinci Büyük Dil Kurultayı»nın açılış törenine ve bütün çalışmalarına katılmış, ortaya konan dil teklif ve araştırma, bildiri ve travaylarını inceleyenler arasında bulunmuş, bizzat bildiri ve raporlar sunmuş, Dil Devrimine ait bütün çaba ve çalışmalarında Atamıza yardımcı olmayı yüce ve kutsal bir görev saymış, şeref ve kıvanç duymuştur...

Kurultayın kapanışından sonra, ATAMIZ, Martayan'ı beraberinde Ankara'ya götürmüş. «Türk Dil Kurumu», «Türk Tarih Kurumu» gibi, bizzat kendilerinin, ulusal dil ve kültürü, ulusal benliği egemen kılmak için kurmuş olduğu «Dil-Tarih ve Coğrafya» Fakültesinde, çok sevdiği gençliği göstererek, «Hoca yetiştir bu gençliği» direktifini vererek, ona profesörlük ünvanını ihsan buyurmuşlardır. Prof. Agop Martayan otuzdan fazla dil ve lehçeye vakıf bulunuyordu... Bunlar arasında, Slav-Baltık, Hint-Avrupa dilleri ,eski Mezopotamya, Batı küçük Asya ve Ege dilleri, Altay dilleri, Moğolca, Hititçe, Etrüskçe, eski Fars ve Pehlevi dilleri, Urartu dili, Uzakdoğu dilleri vardı.

ATAMIZ, Martayan'ın ciddî ve yararlı çalışmalarını ve yayınladığı eserlerini yakından izleyerek, ona «Dilaçar» soyadını vermişlerdir. Dilâçar, ATATÜRK'ün «Dil devriminin amacı Türk dilinin kısırlaştırılması değil, genişletilmesidir» görüşlerinin ışığı altında, dil araştırmaları ve lehçelerin incelenmesi yönünde, bir çok eserler ortaya koymuş, değerli öğretmenler yetiştirmiştir...

Tüm yaşamı boyunca, bilim ve kültüre büyük değer ve önem veren, ve bunu, «hayatta en hakiki mürşit bilimdir» vecizesi ile belirten Ebedi Önderimiz ATATÜRK. Dolmabahçe Sarayında, son anlarında, Prof. Agop Dilaçarı da görmek arzusunu izhâr ve lûtuf buyurmuşlardı. Dilaçar, Sarayın gönderdiği özel bir araba ile Dolmabahçe'ye gelmişti. Dolmabahçe Sarayında Dr. Saim Ali, Hasan Reşit, Ahmet Cevat ve Mehmet Ali gibi değerli kişiler de hazır bulunuyordu. (ATATÜRK ve Türk Dili, sahife 134). Fakat ne yazık ki, ATAMIZ komaya girmiş ve ölümsüz yaşam uykusuna geçme eşiğinde bulunuyordu.

ATAMIZ'ın son kez hasta yatağında, kendisini de görmek ar-

zusunu izhar buyurmuş olmalarını, Prof. Agop Dilaçar, her vesile ile bu şekilde anlatır, duygulanır, gözleri yaşarırdı... ATAMIZA minnet ve şükran borçlu olduğunu her zaman ifade ederdi...

ATATÜRK'ün ebedi yaşama intikal etmelerinden sonra da, Dilaçar, uzun süre, «Türk Dil Kurumu» başuzmanlığını dirayetle yapmış, İkinci Cumhurbaşkanımız ve ATATÜRK'ün en yakın mesai arkadaşı İSMET İNÖNÜ'nün de takdirlerini kazanmıştır..

Agop Dilaçar, yaşamının sonuna kadar, Ankara'da oturmuş, 12 eylül 1979'da 83 yaşında ölmüştür...

Bu satırları yazan kişi, şanlı ordumuzun bir mensubu, 38. Dönem yedek subaylarından olup, Ankara'da Yd. subay okulunda öğrenciyken, kendisinin evcilik kâğıdını bir aile dostu olarak Agop Dilaçar imzalamıştır.. Bu itibarla, her çarşamba, cumartesi ve pazar günleri, Ankara'da Konur sokakta oturan Dilaçar'ı, sık sık ziyret etmiş ve ATAMIZA ait birçok anılarını bizzat ondan duymuştur.. Ölüm yıldönümünde onu saygıyla anıyoruz...

«Cumhuriyetin dayanağı ve kaynağı Türk topluluğudur. Yurdumuz hudutları içinde yaşayan, Türkçe konuşan, Türk kültürü ile dolu olan, ülküsünü benimseyen kişi, din, mezhep ayrıcalığı olmadan, bu yurdun öz evlâdıdır, Türk topluluğunu oluşturan ferttir...»

Bu görüşler, Ebedi ATATÜRK'e ait olup, kendilerinin erdemlik timsali, hümanist kişiliğini, Büyük İnsan niteliğini yansıtmaktadır..

Ebedi önderimizin doğumunun yüzüncü yıldönümünde, bir Cumhuriyet nesli çocuğu olarak, bu naçiz satırları yazmayı kutsal bir görev saydım...

(Cumhuriyet— 12 Eylül)

●

ÖLÜMÜNÜN ALTINCI YILDÖNÜMÜNDE BEDRİ RAHMİ EYUBOĞLU

Turan EROL

Yazınla resim arasında uzun süre bocalayan Bedri Rahmi sonuçta iki uğraşı bir arada, iki karpuzu bir koltukta götürmeye karar vermişti.

Ölümünden sonra ozan, yazar arkadaşları onun ressamlığını öne almış göründüler. Bedri Rahmi'nin, resim alanındaki engin ve sayısız üretimine bakarak, daha çok ressam yönünün ağır

bastığı söylenebilir. Ne var ki bu durum onun ozanlığının geriye itilmesine yol açmamalıydı.

Daha doğrusu, Bedri Rahmi'nin şiir ve yazı alanındaki çabaları başta ağabeyi Sabahattin Eyuboğlu olmak üzere, yazar ve ozan dostlarınca dizginlenmek istenmemeliydi. Bildiğim kadarıyla Sabahattin Eyuboğlu, Bedri Rahmi'nin bütün gücünü resme vermesinden yanaydı. Sabahattin Eyuboğlu'ya yakın kimseler, ozanlar da bu kanıyı paylaşıyorlardı. Örneğin Cahit Sıtkı Tarancı'nın bir davranışı, çok içten ve sevimli olduğu kadar gönül kırıcı da görünür.

Bedri Rahmi, Ankara'da bulunduğu günlerden birinde, bir gece Sabahattin Eyuboğlu'nun evinde içkiyi epeyce kaçırmış olan Cahit Sıtkı'yı evine götürmek için koluna girer ,dışarı çıkarır. Cahit Sıtkı yolda Bedri Rahmi'nin «Kırk Odalı Konak» şiirinden bir bölüm okur ve sonra:

«— O küçük kız yok mu, o küçük kız. Ben onu öyle seviyor, ona öyle acıyorum ki» der, ağlar...

Şiirlerinden birini Cahit Sıtkı'nın ezbere okumasından çok sevinen Bedri Rahmi:

«— Sağ ol reis!» diye teşekkür eder.

«— Ama dur. Ben sana bir şey söyleyeceğim,» diye sözünü sürdürür Tarancı; «İster darıl bana, ister gücen. Ama bunu söylemezsem içim rahat etmez ki. Bu şiir güzel. Bunu ne kadar seviyorum, bilemezsin. Ne zaman okusam gözlerim dolar. Ama ne olursun sen resmi ihmal etme. Sen her şeyden önce ressamsın, bunu unutma!... Kendi elinle kendi kendini ikiye bölme. Kendine acı...»

Bedri Rahmi kendini tutar, Tarancı'yı kucaklar, öper: «Dostun iyisi böyle konuşur, işte» der. Cahit Sıtkı gene tatlı tatlı ılık ılık ağlamasını sürdürür:

«— Yapma», der. «Yapma, yazıktır.»[1]

Cahit Sıtkı'nın sözleri Bedri Rahmi'yi için için üzmemiş olamaz. Ama o üzüntüsünü belli etmemeye çalışmış görünür. Her zaman Ozan arkadaşlarına şiir konusu açıldığında söz önceliği vermeye özen gösterdiği gibi Tarancı'nın sözlerini de bir ustanın öğütleri gibi karşılamıştır. Gerçekten de sevdiği ozanlardan açık yürekle dolu dolu söz ederdi. Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Diranas, sevdiği çağdaşlarıydı. Bir süre, Cahit Sıtkı'nın «Kendiliğinden» adlı şiirinin:

Gök maviliğinden, dal yeşilinden
Bir türkü söylenmede kendiliğinden

Dizeleri dilinden düşmemiş, sonunda:

Portakal kabuğundan, kavun diliminden
Havalandı nakışlar Avşar kiliminden.

Dizelerini yazınca rahatlamış ve iki şiir arasındaki bu ilişkiyi bir yazısında kendi açıklamıştır.[2]

Bedri Rahmi ozan arkadaşlarının yanında ozanlığını ortaya koymaktan kaçınırdı; ne var arada bir, şiirlerini okumaktan da hoşlanırdı.[3] Ama, dediğim gibi, ozanlar, ressamlığına öncelik verirlerdi. Balyoz sokağındaki ünlü atölyesine sık sık gelen Orhan Veli, Sait Faik, Melih Cevdet, Oktay Rıfat, Asaf Halet Çelebi, Sabahattin Ali'nin gözünde bir ressamdı o. Orhan Veli en iyi anlaştığı, sevdiği bir arkadaşıydı. Orhan bazen, atölyedeki sedirlerden birinde uyur kalırdı. «Orhan Veli'nin yanında kendimi şairden çok ressam buluyordum.» diye yazmış, şöyle sürdürmüştür yazısını:

«Şiirlerimden çok resimlerimin halini hatırını sorardı. 1940'ta şiir üzerine uzun uzadıya konuştuğumuz zamanlar bir türlü halk türküleri üzerinde anlaşamıyorduk. Benim türkülere lüzumundan fazla değer verdiğimi söylüyordu, ben de halk türkülerinin her şeyden evvel durup dururken değil muhakkak bir hadise peşinden söylenmiş olmalarına dikkati çekmeğe uğraşıyordum. Zamanla türküler üzerinde anlaştığımızı sanıyorum. Orhan bir aralık benim bol keseden kullandığım sıfat ve kelime tekrarına da kancayı takmıştı:

— Bu kadar da olmaz ki birader, bir şiirinde saydım bilmem kaç tane: Sıcak sıcak, taze taze, diri diri, dilim dilim, var. İnsaf.»[4]

Ne var ki halk türkülerine halka özgü deyişler 1945'ten sonra Orhan Veli'nin Oktay Rıfat'ın şiirine de girecek, Orhan Veli, «İstanbul Türküsü»nü, «Destan gibi»yi ve Oktay Rıfat, örneğin, «Sabah Türküsü», «İstanbul Türküsü» gibi şiirleri yazacaktır.

Her şeye karşın Bedri Rahmi ne yazarlığı, ne ozanlığı bırakacaktır. Resmi, şiiri, yazıyı, hem de düzenli gazete yazarlığını bir arada yıllarca sürdürecektir. Kendisine yalnız resim alanında at oynatması öğüdünü verenlerden daha sık, sayıca daha çok şiir ve yazı yazacaktır. «Kim bin yıl sonraya kalacak işler, yapıtlar çıkardığını savunabilir? Bırakın bin yıl sonrasını, yüz yıl sonrası için kim güvence verebilir? Hangi ozan, hangi ressam yapıtlarının yüz yıl sonra gelecek kuşaklarca beğenileceğini, okunacağını, öne sürebilir?» Bu soruları sorar, Bedri Rahmi, kendi kendine ve «İster Yaz İster Yazma» başlıklı iki yazıda, yazmak üzerine görüşlerini toplar.[5] İkinci «İster Yaz İster Yaz-

ma» başlıklı yazıya şöyle başlar:

«— Sen hiç bundan bin yıl sonra yaşayacaklar için yazı yazdın mı? Resim yaptın mı? Valla ben hiç tecrübe etmedim. 999 kış, 999 yaz, bir o kadar bahar... Benim dağarcığımda elli tanecik var. 999'dan elliyi çıkar. Uslu dur kapatırlar...»[6]

«Herhalde böylesi hesaplar yapan sanatçılar var» dedikten sonra kendi görüşünü de ortaya koyar:

«Benim anladığım sanatçı canını dişine takarak bazen sayısız işler koyuyor ortaya. Zaman değirmeni başlıyor dönmeye. Bin işten bir tane kalıyor. Yüz işten iki tane... Sanatçı bu kadar evlattan hangisinin kalacağını önceden biliyordu diyebilmek kimin haddine?..»[7]

Öyleyken, Bedri Rahmi yazmaya, daha doğrusu yazı yayımlamaya on yıldan çok bir süre ara verecektir. Yazıya, nasıl ara verdiğini, sonra hangi düşüncelerle, yeniden sarıldığını bakın nasıl anlatır:

«Yazmak, kime, yazmak niye, yazmak niçin, yazmak ne biçim, konularını incelerken bizim Mernuş çıkageldi

— Birader ya yazıya ver kendini ya resme. Kendi elinle kendini, ikiye bölme. Yazık oluyor sana, yaşını, başını aldın artık karar ver!.. Ya yazı ya resim! Bir koltukta iki karpuz oluyor olmasına ama karpuzlar elma kadarsa oluyor, ceviz kadarsa oluyor, karar ver Allah aşkına, ne atarsan aşına o gelsin kaşığına. Mernuşa sonsuz güvenim var, Mernuş haklı. Ömür boyu benim iyiliğimi isteyen candan bir insan! Aslında bana yazı mikrobunu ilk aşılayan da kendisi. Benim ilk göz ağrım da yazı, daha resmin R sinden haberim yokken birkaç yazım dergilerde gazetelerde basıldı. Lise sıralarında sıkıntıdan boğulmak üzereyken bana cankurtaran simidi diye, resim yerine edebiyatı atsalardı şaşmadan yazıyı seçerdim, yazmağa çoktan hazırdım. V. Hugo'nun adını beş yaşımda duydum, ressam Corot'nun adını yirmisinde, tadını otuz beşinde. Mernuş bu güzel öğüdü verirken kırkı aşıyordum. Mernuş: Seç birisini derken, resmi gösteriyordu, haklıydı, yirmi yıldır ekmek paramı, resim sağlıyordu. Resme başladıktan altı yıl sonra resim hocası oldum. Ah bu resim hocalığı!.. Hoca olmadan önce Tekelde memurdum, resimle en ufak ilişkisi olmayan bir büroda esniyordum! Hocalık beni mesleğime kavuşturdu diye, deliler gibi sevindim. Ressamlıkla, resim hocalığının, birbiriyle ilişkisi olmadığını yirmi sene sonra anlayınca, iş işten geçmişti!..

Bu konuyu hiç açmadım Mernuş'a, ayağına batan çiviyi sen-

den önce başkasının duymasını beklemek olur mu? Mernuş, ya yazı, ya resim diye dayatınca,

— Ah dedim, sen yazıdan anladığın kadar resimden anlasaydın, hiç ama hiç şaşmadan tutardım sözünü. Ama sen hayatını yazıya verdin ben resme, ikimiz de bunlardan yalnız birisinden sorumluyuz...

Sen misin!.. Mernuş içerledi bu söze! Edebiyattan başka sanat tarihi de yapmıştı, Avrupa'da, hem çok iyi yapmıştı bu işi. O gücendi bana ama, ben tuttum onun sözünü. Tam on yıl çekildim yazı dünyasından. Yazıyordum yazmasına kendim için. Yirmi yıllık alışkanlık bu! Sigara gibi, rakı gibi musibet. Meyhanede içecek yerde, yalnız başına içiyordum...

On yıl geçti aradan. Bu süre içinde bizim Mernuş yirmi yıllık mesleği yazıyı bırakmadı, ama bir yandan da bütün gücüyle bambaşka bir işe fotoğrafa, küçük çapta sinemaya sarıldı. Çok ama çok güzel işler çıkardı. Yazılarından hiçbiri henüz Avrupa'ya ulaşmamışken, ilk yaptığı küçük film Avrupa'da derece aldı. Şaşmadım bu işe, sevindim! Aradan geçen on yıl bana şu gerçeği bir güzel belletti: Benim yazıdan arttırdığım, resme eklenmiyordu!.. Bir ana boru tasarla. Ucunda iki musluk var. Ana borudan gelen su ikiye bölünüyor. Tıka bunlardan birini su bütün hızıyla ötekine yönelir değil mi. Yoooo... kazın ayağı öyle değil! Öteki musluğa bir damla su gelmesi şöyle dursun... Beriki'nin de tadı kaçıyor! Su yerine hava geldiği de oluyor! Bu yüzden sitem etmedim Mernuşa. Yapıcı olmayan sitemden soğuk ne var? Tekrar yazıya başlamaya karar vereli altı ay oldu. Öyle bir hızla başladım, o kadar çabuk, o kadar uzun, o kadar çaprazlık yazdım ki, kendi yazımı okuyamaz oldum. Bir yandan yazıyor bir yandan yırtıyordum; yazdıklarımı. On yıldır yazılmamış konular, üst üste çekilmiş fotoğraflara dönüyor, birini yazarken ötekiyle buluşuyor, bunalıyorum. Ama şuna inanıyorum: Yazmak şart. Yazmak bir borç, kaçınılmaz bir ödev. İçinden geleni yazdın mı yalnız dost değil düşman da edineceksin, bazen ekmek parandan, bazen en sevdiklerinden olacaksın. Ama kurtuluş yok yazacaksın, yurdunu seven her okur-yazar gibi kendini yazmaya zorlayacaksın.»[8]

Bu yazıdaki «Mernuş»un Sabahattin Eyuboğlu olduğunu anlamak güç değildir. Bu yazı Bedri Rahmi'nin, yazarlık konusunda kendisine söylenenleri içine atmış olduğunun bir kanıtı, bu yöndeki bir tutuma tepkisinin anlatımıdır. Ölümünden dokuz ay önce yayımlanmış olan bu yazıdan sonra, Bedri Rahmi, sanat ve

kültür dergilerine, gazetelere birbiri ardınca yazı hazırladı. Bu yazılardan ikisi ölümünden sonra yayımlandı.[9]

Aslında sanatçının yazı ve şiir çalışmaları 1968'den sonra yoğunlaşmış, canlanmıştı. Karadut 69 adı altında toplanan bütün şiirlerinden sonra yazdığı yeni şiirlere, düzyazılara ve bu arada ürettiği yüzlerce resme, çini, renkli cam gibi uygulamalarına bakıyorum da 1970-1975 arasının çok verimli bir bireşim dönemi olduğunu görüyorum. Yazının, şiirin, resmin Bedri Rahmi'nin sanatında 1940-1950 arasında olduğu gibi birbirine yarar sağladığı, birbirini tamamladığı sonucuna varıyorum.

---

1) B.R. Eyuboğlu, Cahit Sıtkı İçin», Cumhuriyet, 15 Ekim 1956.
2) B.R. Eyuboğlu, «Kendiliğinden» Cumhuriyet, 11 Temmuz 1955.
3) Onun bu yönünü İlhan Berk güzel anlatır. Bak. İlhan Berk, «Bedri Rahmi'nin Yaşamı,» Milliyet Sanat, s. 151, (26 Eylül 1975) s. 4-7.
4) B. Rahmi, «Orhan Veli,» Varlık, (1 Aralık 1952) s. 6
5) Birinci yazı: Cumhuriyet, 23 Şubat 1959, İkinci yazı: Cumhuriyet 21 Aralık 1974
6) Cumhuriyet, 21 Aralık 1974.
7) y.a.g.y.
8) y.a.g.y.
9) Bu yazılardan biri: «Çallı Üzerine,» Türkiyemiz, S. 18, (Şubat 1976), s. 7-14; Öbürü: «Çocuksu», Kültür ve Sanat, S. 4, Kültür Bakanlığı Yayını, (Haziran 1976), s. 113-121.

(Türk Dili — Ekim)

●

25. ÖLÜM YILINDA CAHİT SITKI TARANCI

Mustafa ÖNEŞ

Eleştiri yaparken fantastik bir anlatıma başvurmanın sakıncaları göze alındığında, divan şiiri kaynağının yaydığı ışınlardan birinin Ahmet Haşim, Ahmet Kutsi Tecer, Necip Fazıl Kısakürek'ten sonra, 1930 başlarında Cahit Sıtkı Tarancı'ya da ulaşıp onda şiir yazma tutkusunu başlattığı ileri sürülebilir.

Tarancı şiir üretimine geçtiği sıralarda, yaşadığımız yüzyılın ilk on yılında ortaya çıkan «Yeni Lisan», «Türkçülük» gibi akımlar doğrultusunda geçerlik kazanmış hece ölçüsü başta olmak üzere, genç şairlerin ilgisini çekmediği için sonraları Yah-

ya Komal Beyatlı'nın ölümüyle ömrünü tamamladığını göreceğimiz aruz ölçüsü ve her yönüyle yeni, özgün bir akım özelliği taşımacasına, Türk şiirine ilk kez «özgür koşuk»u getirmesine karşın, yazarının savunduğu dünya görüşü yürürlükteki düzenin ilkeleriyle bağdaşmadığından yeterince yandaş toplayamayan Nâzım Hikmet şiiri egemendi şiirimize. Cumhuriyet yönetiminin ardından Arap - Fars kökenli yazından uzaklaşılıp Batı etkisine girilmesiyle şiir alanında görülen, ilerde «Garip» (ya da «Birinci Yeni») akımını doğuracak içerik patlaması, gene o sıralarda aruz ve hece kalıplarını kırmaya başlamıştı.

Bu bakımdan bir geçiş dönemi şairi sayabileceğimiz Tarancı'nın şiirsel devinim alanı, ara sıra divan şiirinden yankılar veren dizeler de içermekle birlikte, genellikle, «hece»den «Garip»e uzanan çizgi üzerinde yer alır. Kendisininse, ne «eski»den ne de «yeni»den vazgeçebildiğini için, ölçülü (aruz, hece) ve ölçüsüz şiirin yolayrımında konaklamayı yeğlediği, bulunduğu konumu, «Nasıl ki yemiş vardır dalında güzeldir, yemiş vardır, tabakta; bunun gibi meselâ şiir vardır aruzla söylendiği için güzeldir, şiir vardır serbest vezinle söylendiği için güzeldir. Asıl mesele, söylemek istediğimiz şeye nihaî ifadesini verebilmektir. Bu, şiirine göre, bazen hece ile veya aruzla, bazen de serbest vezinle mümkündür. Şair, şiirinin müştak olduğu vezni keşfedebilen adamdır.»; «Gerek eski aruz vezniyle yazılmış nisbeten serbest şiirler, gerek Nâzım'ın serbest vezni, gerekse Oktay'ın ve Orhan'ınkiler, hepsinde gene vezinli kafiyeli şiire benzemek gayretleri vardır: mısraların kesilişinde, takdim tehirlerde ve hattâ bazen lüzumsuz sunîliklerde. Halbuki benim istediğim şey, içten geleni en tabiî en külfetsiz lisanla kâğıda geçirmektir.»; «Mükemmeliyet ne aruzun, ne hecenin, ne de serbest veznin inhisar altına aldığı bir neşnedir. Mükemmeliyet, şairin, kullandığı dilden azamiyi koparmasıdır. Zaten kafiye, vezin filân bu mükemmeliyet iradesinin emrinde çalıştıkları nisbette elzemdirler, yoksa daima değil.» gibi ilkelere dayalı bir poetikayla, yazılarında temellendirmeye çalışmış olduğu görülüyor.

Öte yandan, ölümünün ardından arkadaşı Ziya Osman Saba'nın «Cahit'le Günlerimiz» başlığıyla «Varlık» dergisinde yayımlanan yazılarından öğrendiğimize göre, Cahit Sıtkı Tarancı'nın, lise yıllarından başlayarak şiirini aşama aşama kurmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri de Fransız (özellikle Baudelaire) şiiridir. Ama, Fransız şiirinin ona katkısı daha çok eğitici yöndendir. Bakış açısını, dolayısıyla görüş alanını genişleten bu

şiirden öğrendiklerini, tümüyle yerli duyarlıktan kaynaklanan imgelerle şiirimizde uygulamayı denediği de olmuştur. Ziya Osman Saba'ya yazdığı bir mektupta geçen şu satırlar buna örnektir:

«Zaten bir şiirin göze görünmeyen güzelliklerinden biri de başka şiirlere gebe kalabilmek kabiliyetinde olmasıdır. Bu hususta ki son şahsi tecrübem 'Nedim'e Dair' şiirimdir. Apollinaire'in évocation hazinesi bir beyti var:

Je passai au bord de la Seine
Un livre ansien sous le bras.

Sonunu ben de bilmiyorum. René Lalou'nun edebiyet kitabında gördüm. Fakat işte bu beyit beni dolaştıra dolaştıra Sâdabad'a getirdi. 'Koltuğumda Nedim Divanı'. Elbette ki bu ne intihal, ne tesir, ne de taklittir. Sadece, şairden şaire, şiir yoluyla geçen bir patrimonie (mamelek) sayılabilir.»

Apollinaire'in «Geçiyordum Seine Nehri kıyısından/Koltuğumun altında eski bir kitap» biçiminde çevrilecek olan yukardaki dizeleri Cahit Sıtkı'ya «Mevsimin tam Lâle zamanı, / Geçtim bir akşam Saadabad'tan, / koltuğumun altında Nedim Divanı» dizeleriyle başlayan «Nedim'e Dair» şiirini yazdırtmıştır.

Cahit Sıtkı Tarancı, bu ilk kitabında, kendinden, daha doğrusu özdeksel varlığından kurtulmaya çalıştığı, anti-narsistik diye nitelendirilebilecek ilk gençlik yıllarının ürünlerini bir araya getirmekte. Kısa bir boy «yakışıklı» sayılamayacak yüz çizgileriyle belirlenmiş dış görünüşünün kadınların ilgisini çekmeyeceği, bu nedenle, içinden taşan sevme ve sevilme gereksinimine gönlünce yön veremeyeceği sanısına varıp karamsarlığa, yalnızlık psikozuna kapılan genç bir şairle tanıştırıyor bizi. Bulunduğu durum, onu ya düşler evreninde yaşamaya ya da yaşadığı dünya örneği acımasız kuralları bulunmayan, sabrı, bekleyişi simgelemesi yüzünden «zaman»a bile yer veremeyeceği, mutlu olunabilecek bir evreni düşlemeye yöneltiyor. Şiirlerde sık sık karşılaştığımız «ölme», «yok olma» anlamları veren sözcükleriyse gerçekten ölme yerine dünya değiştirme biçiminde yorumlamak gerekir. Çünkü Tarancı, yaşamaktan değil, yaşayamamaktan yakınmaktadır. Bütün dileği, «ışınlama»yı andırır bir yöntemle, ya dinsel içeriği bulunmayan bir connet'e, ya ona benzer bir gezegene, ya da adı konulmamış bir yere gidip yerleşmek için, beklediği «Gel!» çağrısının kendisine ulaşmasıdır. Bu düşler ülkesi, gene de, dünyamızdan bir kadının «Gel!» çağrısı uğruna her zaman feda edilebilecek bir yerdir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiir grafiği çizilirse, «Ömrümde Sükût»tan «Otuz Beş Yaş»a doğru durmadan yükselerek orada doruk noktasına eriştikten sonra «Düşten Güzel»le inişe geçen bir eğri elde edilebilir. «Otuz Beş Yaş»ın, olgunluk dönemi şiirlerinden yaptığı seçmeleri bir araya getirmesinin bunda büyük payı vardır kuşkusuz. Daha yakın yılların ürünü olan «Düşten Güzel»in biçim ve içerik yetkinliği bakımından «Otuz Beş Yaş» düzeyine erişemeyişinin başlıca nedenleri, 1951 yılında yaptığı evlilikle yaşantısında başlayan büyük değişiklikte aranmalıdır. Evliliğin, o güne değin şiirlerini yalnızlık, sevgili özlemi, ölüm ve benzeri temalar üzerine kuran Tarancı'nın imge alanını altüst ettiği, onu, kendine yeni imge kaynakları aramak zorunda bıraktığını ileri sürmek aşırı bir sav olmaz.

Engelleyemediği olayların tedirgin edici etkilerinden kurtulmak amacıyla, dışarısıyla ilişkisini en aza indirgeyip sesler, nitelikler ve her türlü ayrıntının soyut, anısal değerler taşıdığı iç dünyasının fizikötesi laboratuvarına çekilerek yaşamla ölüm arasındaki zaman dışı, dolaysız bağlantıyı kavramaya çalışan «Ömrümde Sükût» şairini, on üç yıl sonra yayımladığı «Otuz Beş Yaş»ta, doğaya yenik düşme, «doğan güne» hükmünü geçiremeyeceğini anlama, «her mihnete» katlanma pahasına yaşama sevinci kazanmış olarak buluyoruz karşımızda. Artık, öznel barınağından çıkmış, çevresindeki güzelliklerle ilgilenmeye başlamıştır. Pencereye konan kuş, ılık ılık esen yel, yıldızlarla çiçeklenmiş bir gece, akan suyun sesi, pırıl pırıl bir gökyüzü, yeşermiş bir dal, yüreğini coşkuyla doldurmaktadır. Ama, bütün bu bırakıp gidilemeyecek şeyler, penceresinden eksilmesini istemediği gün ışığı, durup dinlenmeden ölümcül bir varlık olduğunu ansıtır şaire. Bunda biraz da, ölümü iyice güncelleştiren İkinci Dünya Savaşı'nın payı vardır.

Tarancı'yı ölümden çok ölüm-ötesi'nin kaygılandırdığı söylenebilir. Ölüm dinlerin vaat ettikleri gibi ikinci yaşama geçiş midir, yoksa her şeyi yok eden bir son mu? Eğer dingin, mutlu bir yaşamın başlangıcıysa, ölüme umut bağlamak gerekir; güçsüz bir bedenin toprak altında saldırgan böceklere armağan edilmesiyse, elden geldiğince geciktirilmeye çalışmalıdır.

Öte yandan, Tarancı, çevresinden yaşadığı dünyadan, hatta kendi özdeksel varlığından kurtulma isteğini dile getirdiği ilk gençlik yılları ürünlerinde bile, «yok olma» anlamına gelecek ölümü düşünmekten kaçınmış, «bir yaşamdan öbürüne geçme» tanıtlamasına uygun, «özel koşullu bir ölüm»ü düşlemiştir. Sü-

rekli, yalnızlıktan yakınmasına karşın ölümü kendine bunca sorun edinmesi ve bir cennet masalının ardından gitmeyi göze alamayacak denli yaşama bağlanması, sevilen bir kadınla kurulacak aile yuvası başta gelmek üzere, yaşarsa birçok özlemini gerçekleştirebileceğini ummasındandır.

«Otuz Beş Yaş»tan altı yıl sonra çıkan «Düşten Güzel» ilk bakışta, karısına sevgisini, dile getirdiği 1951-1952 yıllarından önce yazılması olanaksız şiirler dışında, Tarancı'nın öbür kitaplarına girmeyen şiirleri arasından yapılmış özensiz bir derleme görünümü sunmakta. Ama, dergilerde ve Ziya Osman Saba'ya gönderdiği mektuplarda kalmış ürünleri bir araya getiren, 1957 basımlı «Sonrası» adlı kitapta yalnızca 1939 ile 1948-1952 yıllarına özgü «artık şiir» bulunmaması, şairin 1948-49-50-51-52 yıllarında yazdığı şiirleri ayıklama yapmadan tümüyle kitaba aldığını gösteriyor.

Yukarda da belirttiğimiz gibi evlenişinin ardından yeni bir şiir dönemine girme zorunluluğu duyan Tarancı'nın öncekinin kalıntılarından çabucak kurtulmak ve daha arayış evresindeki şiirlerinden örnekler vermek isteğiyle, «Düşten Güzel»i hazırlarken pek titiz davranmadığını varsaymak usa en yakınıdır.

(Sanat Dergisi — 15 Ekim)

CAHİT SITKI'NIN ŞİİRDE İLK ADIMLARI

Mehmet KEMAL

Cahit Sıtkı'yı ne zaman tanıdığımı, tarih olarak, belleğimden çıkaramıyorum. Burhaniye'den, Temmuzun 8'sında, 1942 yılında, Ziya Osman'a yazdığı bir mektupta, «Fethi Giray'la beni Ankara'dan tanıdığını söylediğine göre, demek 1942'den önce olacaktır. Paris'ten 1940'da döndüğüne, doğruca memleketi olan Diyarbakır'a gittiğine, oradan Ankara'ya döndüğüne göre, tanışmamız ya 40 yılının son ayları, ya 41 yılının ilk ayları olacaktır. 1941'in Martında İzmir'de, yedek subay olmak için hazırlık kıtasında bulunmuştur. Sonra Ankara'ya yedek subay okuluna gelmiştir. Okul altı ay olduğu için bu süreyi Ankara'da geçirmiştir.

Cahit Sıtkı'yı nasıl tanıdığımı iso hayal meyal hatırlıyorum. O yıllarda, Ankara'da bulunan şairler, yazarlar, sanatçılar, ressamlar, Yenişehir'deki bulvar üstü kahvelerinden Kutlu ve Mutlu'ya devam ederlerdi. Biraz Paris'tekilere benzeyen bu bulvar kahveleri, savaş yıllarının acısını unutturucu nitelikteydi. Küçü-

cük paralarımızla bu kahvelerde bir çay, bir kahve içebilir, bir dondurma yiyebilirdik. Akşamüstlerini bu kahvelerde geçirirken, akşamları da bir meyhanede demlenirdik.

O yıllarda Fethi Giray'la ikimiz, hep birlikte göründüğümüz için ikiz kardeş gibiydik. Şiire başlayan her genç şairin bir şair arkadaşı olur. Şiir çalışmaları mahrem bir uğraş gibidir. İnsan hem şiir yazar, hem de bunu saklar. Fakat illa ki okuyacağı, desteğini alacağı birini de arar. Hangi şaire sorarsanız sorun, geçmişte böyle bir arkadaşı bulunur. Benim de böyle bir arkadaşım, önceleri Suat Taşer, sonraları Fethi Giray oldu. Suat Taşer radyoya «speaker» olup, işleri başından aşkınlaşınca seyrek görünmeye başladı, onun yerini Fethi Giray aldı.

Bir akşamüstü, Şahap Sıtkı ile, Yenişehir'deki, Sakarya caddesinde bir işçi lokantasına gittik. O zamanki vali, Yenişehir'de ucuz içkili yerler açılmasını yasaklamıştı. Bu işçi lokantasında gizli gizli, yani rakıya su katmadan içki içerdik.

Cahit Sıtkı'yı işte orada tanıdım. Elbisesi içinde yiten, ufak tefek şairi nedense ilkin gözüm tutmamıştı. Cahit'in o yıllardaki resmini bilmem nasıl çizmeli? Daha Galatasaray'da bir öğrenci iken görüntüsünü en yakın arkadaşı Ziya Osman Saba şöyle çizer:

«... Esmer, arkaya taranmış siyaha çalar saçlı, ince dudaklı, üst dudağıyla ufak burnunun arası biraz fazla açık, kulakları kabarık, alnı darca, bütün güzelliği, koyu kestane, moğolumsu çekik gözlerinin biraz hüzünlü manasında toplanmış, ufak tefek, temiz giyimli, çoğumuzun aksine kravatlı bir gençti. Sol yanağındaki Diyarbakır çıbanının irice izi onun hiç değilse İstanbullu olmadığını söylüyordu.»

Bu görünüm, kelimelerle lise çağında çizilmiş bir resmidir. Liseyi bitirip Siyasal Bilgiler Okuluna giderken aldığı görünümü de Baki Süha'nın kaleminden izleyelim:

Boyu bir Japon veya bir Çinli kadar kısa, benzi esmere yakın duru mat, şakakları çıkık, ağzı büyükçe, gözleri siyah ve güzeldi. Elleri ve ayakları sekiz on yaşındaki bir çocuğunki kadar ufaktı.»

Benim tanıdığım resminde esmerliği gene vardı. Alnı açık, kulakları iri, burnu ile ağzı arasında belirli bir uzantı, saçlarını soldan ayırıyor, saçları gür. Diyarbakır çıbanı ise yitmemiş... Ayağa kalktığında boyunun ufaklığı belli oluyor, otururken değil. Kesik kesik konuşuyor, kelimeleri dişleri ile soluğu arasında geveliyor. Sesine alışmamışsanız, söylediklerini zorlukla anlarsı-

nız. Karşısındakini durgun, sessiz önce yoklar, eğer şiirle ilgisi varsa, hemen dost olurdu. Şair Cahit Sıtkı, bugün için ülkemizin elbette büyük ve ünlü şairlerinden biridir. Ancak bana sorarsanız, şair Cahit Sıtkı, şairden öte, bir şiir delisidir. Bütün yaşamını şiire vermiştir. Onun dışında başka bir dünyası yoktur. Ondan arda kalan mektuplara bakıldığında bütün yaşamının şiirden başka bir şey olmadığı anlaşılır.

Sofra boyunca hep şiirden konuştuk, şiirler okuduk. Okunan şiirlerin dizeleri arasında kendi görüş ve beğenisine uygun bir dize buldu mu, «Sava, sava...» diye bağırırdı. Genç yaşında Fransa'da okumuştu; herkesin yaptığı gibi, sözleri arasına Fransızca bir sözcük de o katıyordu.

Bilmiyenlerin tanıştıklarında Cahit'le kardeş sandığı Şahap Sıtkı, o yıllarda sanatçıların birbirleriyle tanışmasını sağlayan bir dostluk elçisiydi. Başkentin birbiriyle tanışmayan her sanatçısını diyebilirim Şahap Sıtkı tanıştırmıştır. Ben, bugün aramızdan ayrılmış olan nice sanatçıların Şahap Sıtkı aracılığıyla tanınmışımdır. Hakkını yememek gerekir, sadece sanatçıları değil, sanatsever kişileri de birbirine tanıştıran Şahap Sıtkı'dır. Antalyalı olan Şahap Sıtkı, sanat çevrelerine bizlerden çok önce girmiş, sarsılmayan dostluklar kurmuştu.

O gecenin içinde Cahit Sıtkı'dan başka, Sadri Ertem, Oktay Rifat, Hayrettin Ziya, şimdi adlarını anımsayamadığım çokları vardı.

Cahit Sıtkı ile önce dost, sonra onu başkaları ile de içli dışlı gördüğümüzde dostluğunu kıskanır olmuştuk. Cahit Sıtkı her yanı, dört köşesi ile temiz, akpak, gıllı gışı olmayan, sadece bir dilim ekmeğini değil, bir yudum içkisini de paylaşan bir insandı.

Cahit'in biyografisi artık bellidir. Diyarbakır'ın varlıklı bir ailesinden, Pirinççizadelerden gelmiştir. Ziya Gökalp ile hısımlığı olduğu söylenir. Geniş ve yaygın bir aileden geldiği için kimden söz açsanız Cahit'e biraz hısım olur. Okul çağına geldiğinde önce Saint - Joseph'e vermişler, oradan sınav kazanarak Galatasaray'a geçmiştir. Ülkemizin sonradan üne kavuşacak birçok politikcısıyla sınıf arkadaşlığı etmiştir. Cihat Baban'lar, Nihat Erim'ler ve benzerleri... Orta, lise ve üniversite yıllarını İstanbul doldurmuştur. 1910 yılının Ekim ya da Kasım aylarında doğan Cahit'in adının başında bir Hüseyin'i vardır. Belli ki ailede bir Hüseyin Cahit hayranı bulunur ve ona bu adı vermişlerdir. Cahit ilk şiirlerinde Hüseyin adını kullanmamış, babasının adını ekleyerek Cahit Sıtkı demiştir. İlk şiiri Muhit dergisinde

yayınlanıyor. Bu derginin koleksiyonlarını karıştıracak olanlar, daha o zaman soyadı konmadığı için Cahit Sıtkı adına rastlayacaklardır.

Tavan, bir anne gibi, eğilmiş üzerime
Duvarlar, etrafımda kardeşlerim gibidir

Ziya Osman'nın anlattığına göre, annesini çok sevdiği için onu tavan yapmış, kardeşlerini dört duvar; çünkü ikisi kız, ikisi erkek dört kardeşi vardır. Dört yıl okuduğu Galatasaray'ı bitirdikten sonra, o zaman İstanbul'da, Yıldız'daki Mülkiye Mektebine gitmiştir. Kör topal sonuna kadar götürdüğü Mülkiye'de, bir talihsizlik olmuş, son sınıfta iki yıl üstüste kalmıştır. Böyle olunca okulu bırakmak zorunluğu doğmuştur. İşte bunun üzerinedir ki varlıklı olan babası onu Paris'e göndermiştir.

Cahit, Paris'e gitmeden önce yaşıtları arasında ünlü bir şairdir. Cahit'in elinden ilkin Peyami Safa tutmuştur. Yıllarca Peyami Safa'nın elinden tutması Cahit'in başına kakılmıştır. Ama her genç şairin başına böyle işler gelir. Cahit, o yıllarda Cumhuriyet gazetesinde hem günlük fıkralar, hem edebi makaleler yazan Peyami'ye bazı şiirlerini göndermede hiç bir sakınca bulmamıştır. Peyami de bu şiirleri değerlendirmesini bilmiş, bir kabiliyetin elinden tutmuştur. Üstüste üç makale yazmıştır. Bununla yetinmemiş, zamanın ünlü şair ve yazarlarının kitaplarını basan Semih Lütfü'nün Suhulet Kitabevi'nden Ömrümde Sükût adlı kitabının yayınlanmasına aracılık etmiştir. Cahit, telif hakkı almamıştır ama, kitabı basılmıştır. Kitabın arka kapağında yayımlanan kitapların yazarlarına bakıyorum, bunlar arasında Peyami Safa, Aka Gündüz, Mahmut Yesari, Ethem İzzet; şairler arasında Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet, Salih Zeki, Necmettin Halil, Şüküfe Nihâl vardır. Bunların arasında adının yayınlanması, kitabının bulunması az şey değildir.

Aradan on yıl geçecek, Cahit'le Peyami Safa'nın arası bir meyhanede bir daha kaynaşmamak üzere açılacaktır. Cahit Sıtkı, 1932 yılında, askerliğini yaptığı Burhaniye'den İstanbul'a birkaç günlüğüne izinli gelir. Galatasaray'da, Balıkpazarı'na girerken köşede, şimdi ayakkabıcı olan Nektar'da bir akşam içkisi içerler. Kavga da, siyasal görüşlere dayalı olarak şöyle olur:

- gecenin geriye kalan kısmını Peyami, Vecdi Bürün ve Celal Sılay'la aynı meyhanenin (Nektar'ın) üst katında geçirdim. Peyami ile hafif tertip kavga ettik. Galiba Peyami ile dostlu-

ğumuz nihayet bulmak üzeredir.

Peyami ile kavgamızın sebebi, onun koyu faşist olması, benimse demokrasiler safını tutmamdır. Şüphesiz sonra gene öpüştük, birbirimizi kırmadığımızı ihsas etmek istedik ama, eski dostluğun yerinde yeller estiğini tahmin edebilirsin. Zaten Peyami'nin dostluklarında pek sebatkâr olmadığını Nâzım (Hikmet) ve Necip (Fazıl) örnekleriyle sen de benim kadar bilirsin. Islah-ı nefs eylemesine duacı olduğumu söylemekle yetineceğim. İbrahim'in tanık olduğu olayın kahramanı bizim Salâh Birsel'dir. Sabahattin Kudret tersine soğukkanlılığı ve susması ile daha efendi, daha şair ve hele daha insandı.»

Ömrümde Sükût'u, «Büyük Dostum Peyami Safa'ya» diyerek elinden tutana sunmuştur. Bu kavgadan sonra büyüklük de, dostluk da kalmamıştır. Cahit'e de artık kimse Peyami ile dostluğundan ötürü sataşamamıştır.

Dildeki bütün titizliklerine karşın bu kitabında göze ve dile batan deyimler vardır: «Hezimetleriyle vücut», «bir görünmez buhurdan sükûtunda», «bir mükemmeliyet orkestrasında» gibi...

Ne de olsa ilk şiir kitabıdır ve şairimiz yirmi iki yaşındadır.

Mülkiye'de şansı iyi gitmeyen Cahit, sonra Yüksek Ticaret'e yazılır. Bir yandan dostlarına ailesi varlıklı olsa da «ekmek kavgası içinde» olduğunu söyler. Birkaç ay süren Sümerbank memurluğu ekmek kavgasını karşılayamadığı için ayrılır. Şiirlerinden ve Cumhuriyet gazetesine yazdığı hikâyelerinden aldığı parayla geçinmeye çalıştığını söyler... Ama değil, belli ki, annesi gizliden gizliye bu haşarı, şair oğlunu paraca desteklemektedir.

Ailesi İstanbul'a göçtüğü halde Firuzağa'daki baba evinde, geceleri geç kalmaları yüzünden, fazla barınamaz. Beyoğlu'nda Mis Sokağında bir pansiyonda kaldığını biliyorum. Bodler, Verlen, Rembo hayranı olduğu için bohemliğin tadını çıkarmaya çalışır.

(Sanat Olayı — Kasım)

●

REŞAD EKREM KOÇU

Selahaddin SAVCI

Eylül ayı içinde ulu Atamızın aziz armağanı ve ilmî hâtırası sayacağımız Türk Tarih Kurultayı'nın 9. toplantısında gözlerimiz büyük tarihçi Reşat Ekrem'i çok aradı.

Bu makalemi O'nun aziz hâtırasına ithaf eyliyorum.

Tarih; ilim, sanat ve edebiyat alanlarında yapılacak araştırmaların öz kaynağıdır; hatta bir aile bile kendi aslını, nereden gelldiğini, teşekkülünü ve dalbudağını araştırmaya başladı mı, bulunduğu yıldan geçmişe doğru daha ilk adımlamasında tarih merdivenine inmeye başlar. Diyebiliriz ki en realist gerçeğe koşup aydınlatmaya çalışan tek kaynak tarihtir ve tarih bu yüzden ilim; hatta ilimlerin anasıdır...

Tarihçilerimiz onun içindir ki, ilmi metodlarla çalışan modern kişilerdir... Büyük tarihçilerimiz arasında Naima'lar, Cevdet Paşa'lar, Ali Reşat'lar ve... Zeki Velidi Togan'lar, Hüseyin Namık Orkun'lar, Mükrimin Halil'ler ve daha niceleri gelip geçmiştir... Bu tarihçileri de ikiye ayırabiliriz: A— Genel tarih yazarlarımız, B— Bir devri yaşatmaya çalışmış tarihçilerimiz. Sonuncu gruptakilere bir alanda ihtisasını ortaya koymuş âlimlerimizdir demek daha iyi olacaktır. İşte son olarak Osmanlı devrinin ve Onun payitahtı İstanbul'un büyük tarihçisi Ahmet Refik'in hemen peşinden REŞAD EKREM KOÇU'yu görüyoruz.

Reşat Ekrem Koçu; bizlere tarih bahislerini yalnız sadece bir tarihçi olarak değil, çok değerli bir edebiyatçı hasleti ile haz ve zevk içinde veren bir üstaddı. Sürükleyici ve aydınlatıcı kalemi ile tarihseverlere, halkımıza, ölünceye kadar hizmet etmiştir.

Üstâd Reşad Ekrem beyefendi tarihî kişileri bir estetik merceğinden geçirerek canladırıp anlatan kişidir. Yalnız siyasî tarihle kalmayıp edebî tarihi ve sanat tarihini de dile getirebilen ender âlimlerimizdendi.

Cumhuriyet devrimizin bilhassa ikinci yarısında parlamış, sahasında son derece çalışkan, azimli, işlediği ve incelemekte bulunduğu konular üzerinde sabırlı, yazdıklarını sağlam belgelerle müeyyen bir tarihçi idi.

Mükrimin Halil Yinanç denildi mi nasıl hemen SELÇUKLU TARİHİ gözlerimizin önünde tecelli ederse, Reşat Ekrem Koçu denildi mi de İstanbul ve Osmanlı tarihi ufkumuzda sere serpe açılır, yayılır... Üstadın bilhassa büyük ün yapmış İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ cilt cilt çıkmaktaydı. Bu büyük eser daha Ç harfinde iken üstadı kaybettik. Bu alanda eşsiz bir eserin tamamlanamamasının üzüntüsü içindeyiz. Bununla beraber vârisi olan Mehmet KOÇU bizlere «İstanbul Ansiklopedisi'nin geride kalan ciltlerinin zamanla çıkabileceğini müjdeledi... Basında çalışmakta bulunan Mehmet Koçu babasından kalan tarihî belge ve eserlerini aziz hâtırasına bağlı kalarak hayatı boyunca idame ettireceğini ifade etmekle vefâkârlığını ve değerliliğini ortaya koydu.

Prof. Dr. Semavi Eyice'nin, 1975 Temmuz'unda kaybettiğimiz ulu tarihçimiz Reşad Ekrem Koçu için temelden işleyerek yazdığı çok güzel ve ilmî makalesini «PİRELLİ» iki sayfaya almış. Bu beş sütunlu çok güzel yazıyla başbaşa kalabilirsiniz... Üstâd Semavi Eyice: «Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi» sunuşuyle makalesinin başını çiçeklemiştir... Bu belgeyi 1975 Kasım ve 134 sayılı Pirelli Dergisi'nde bulabilirsiniz...

İstanbul'un fethinin beşyüzüncü yılı olan 1953'te İstanbul için bir çok şiirler, destanlar, türlü tarihî —edebî san'at eserleri ve yazıları basın alanında kehkeşanlandı. Fakat en güzel tarihî eseri, o zaman da gene Reşat Ekrem Koçu bizlere vermiş... Sanırım ki tarihseverlerin kitaplığında Reşat Ekrem'in 500. yılda çıkan eseri en değerli bir kaynak olarak saklanmaktadır.

Üstadımız Reşad Ekrem Koçu'nun kitap halinde çıkan başlıca eserlerini aşağıda sıralıyorum: İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ (Tamamlanacak), Patrona Halil, Yeniçeriler, Forsa Halil, Kösem Sultan, Dağ Padişahları, Erkek Kızlar, Haşmetli Yosmalar, Kabakçı Mustafa, Türk Giyim-Kuşam ve Süsleme Sözlüğü, Osmanlı Muahedeleri, Yangın Var!... (İstanbul Tulumbacıları), Haydut Aşkı, Osmanlı Padişahları ve pek çok inceleme fıkralar, makale ve tarih sohbetleri. Birçok eseri ölümünden sonra yayınlanan üstadın, kitap haline gelmeyi bekleyen daha en az bir düzine eseri bulunmaktadır.

Reşad Ekrem Koçu hem büyük bir tarihçi, hem de cidden büyük bir tarih hocasıydı... 1932'de Darülfünun'un üniversiteye inkılâbında konulan bir tâlimat gereğince Darülfünun hocalarının üniversite hocası adını alabilmesi için imtihana tâbi tutulunca bazı hocalar— nedense bunu izzetinefis meselesi yaparken— üniversite hocalığından çekildiler; bunlar arasında bilhassa mantık müderrisi (profesörü) Halil Nimetullah, çok meşhur ve büyük kimyager Naşit Baylav (İstanbul Lisesi'nde bir kaç yıl beraber hocalık yaparken bu değerli ağabeyin engin sohbetlerinden faydalanmıştık) ve Reşad Ekrem Koçu'lar böyleco Darülfünun hocalığından sıyrılıp lise hocalığını tercih ettiler...

Koçu; Kuleli Askeri Lisesi, Pertevniyal ve Vefa Liselerinde hocalık yaptığı sırada ben de edebiyat hocası olarak üstâdımızın öğle ve akşam ders tatillerindeki sohbetiyle o'nu takdir eden ve sayan bazı arkadaşlarımızla biraraya gelirdim Hoca üstadımız bazen çok kalenderane çoğu defa da son derece temiz ve titiz giyinirdi... Vakur fakat çok mütevazı bir edâ içinde yürüyerek dolaşır ,sınıflarına çok hâkim bir kişi olarak devam eder-

ile Mahmetli, büyük edebiyat tarihçimiz Köprülü Mehmet Fuad ve büyük romancı Reşad Nuri Güntekin gibi ağzından asla sigarasını eksik etmezdi...

Reşat Ekrem Koçu; belki ibâdetini ihmal eder görünürdü, fakat İslâmiyetin temiz ve vakur varlığına leke atmak isteyenlerle karşılaştığı zaman müthiş sinirlenir, ilmi ve İslâmi ahlâk kurallarıyle, tasavvufane konuşmalarıyle onları perişan eder, özür diletirdi... Hele Türklüğe, milli haysiyet ve varlığımıza, Atatürk'ün milliyetçi duyuş ve vecizelerine büyük itibar eder, iftiharla ve tarihi örneklerle süslediği sohbetini zevkle dinletirdi... Balkanlarda kaybettiğimiz Türk şehirleriyle atalar yâdigarı ülkelerden bahis açıldığı zaman gözleri dolarak konuyu geçmişe yöneltirdi... Öğrencilerini şerefli birer Türk çocuğu ve genci olarak milli kültürle yoğurmayı en baş şiar sayan büyük bir hocaydı Reşad Ekrem Koçu!...

Reşad Ekrem Bey bir çok gazete ve dergilerde nice yazılar yazıp en son çok sevdiği ve artık ondan ayrılamadığı, «TERCÜMAN GAZETESİ»nde hizmetini ölünceye kadar sürdürdü.

(Tercüman — 4 Ekim)

●

YILLAR GEÇSE DE SANATÇININ SORUNLARI DEĞİŞMİYOR
(Ahmet Haşim'in Mektupları)

İnsanlar arasındaki güzel dostluklar hiç unutulmayacak anıları yaratır. Bu dostluk ilişkileri içerisinde mektuplar yazılır, sohbetler edilir, duygular, düşünceler dile getirilir.

Ahmet Haşim'in Refik Şevket İnce'ye ölümünden tam iki yıl önce, 10 haziran 1931 günü yazdığı ve gizli kalmasını istediği mektup, sanatçıların bazı sorunlarının bundan 50 yıl önce de aynı olduğunu göstermesi ve Haşim'in o günlerdeki ruhsal yapısını ortaya koyması açısından ilginçtir.

Emin ÇÖLAŞAN

«İki gözüm Refik... Bu bir angarya mektubu olacak. Temiz bir insan olmasan bununla adilliğime hükmedebilirdin. Şimdiye kadar Ankara'da zahmetimi çeken dostum Yakup (Kadri Karaosmanoğlu) idi. Onu hayli yordum. Yeni seçim bir dostumu daha Ankara'ya getirmiş oluyor. Hayatın bu çetin dakikasında bu diğer dostun yardımını isteyebilir miyim?

Bilirsin ki saflığı, budalalağı bile fersah fersah geçen bir adamım... Öteden beri şairin ancak bir dilenci olarak geçinebildiği bir âlemde ben, şairlikten başka yapacak bir şey bulamadım. Fikir, his, hayal ve sanat kaygıları gözo görünmez haşereler gibi, faydasız hayatımın kumaşını delik deşik ettiler. Bu hayat, perişan bir çingene çadırı gibi beni barındıramaz olmuştu. Bütün meslektaşlarımın da durumu böyle idi.

Fakat Cumhuriyet, şair ve yazarın insan cemiyetlerindeki şerefli vazifesinden haberdar olduğunu göstermek maksadıyla olacak, kendi akılları ile yaşamaktan aciz bütün bu akılsız ve garip kuşları kanatları altına aldı ve ısıttı. Bunlardan hariç bırakılan yalnız ben oldum. Bu garip ayırımın sebebi bence meçhul idi. Bağdat'ta doğmuş olmamın bir cezası olduğuna bir türlü imkân veremedim. Zira Türk şairi sıfatıyla ismim bütün memlekete dağılmış ve hatta çoktan hududu bile geçmişti. Son Türk inkılâbına dair muhtelif Avrupa lisanlarında yayınlanmış hiçbir eser yoktur ki orada benim de ismim geçmemiş olsun.

Hasılı, bir kalem sahibi olarak Türklüğü lekelemedim. Hiçbir siyasi şaibem de yoktu. Vatandaş sıfatıyla bana verilen her vazifeyi herhangi bir namuslu adam gibi yaptım. Hayatımın manzarası temiz ve beyaz idi. Aleyhimdeki istisnayı hiçbir surette hak etmemiştim.

Hedefi olduğum bu garip talihsizlikten ve yaşamak hususunda maddeten çektiğim müşkülâttan haberdar olan dostum Saracoğlu (Şükrü Saracoğlu) bin müşkülâtla boğuşarak ve bin düşmanı susturarak beni Anadolu Bağdat Demiryolları, Haydarpaşa Limanı ve Adana - Tarsus hattı şirketlerine toplam 278 lira maaşla yönetim kurulu üyesi tayin ettirdi. Mülkiye mektebinden ve Güzel Sanatlar Akademisi'nden aldığım toplam 160 lirayı da buna katarak —kuvvetimin onda dokuzunu kullanmayarak tembel bir emekli gibi— zahmetle yapabildiğim küçük köşede sessiz çalışıyor ve mahzun yaşıyordum.

Fakat talih bunu da fazla görmeye başladı. Şükrü'nün çekilmesinden sonra Maliye Bakanlığı'na gelen Abdülhalik Bey, bu şirketlerin yönetim kurulu üyeliklerini işgal edenlerin isim listesini tetkik ederken ismime gelince «bu da kim» diye sormuş. Muhatabı da anlamlı bir istihza tebessümü ile «bir şair...» demiş. Halbuki ben eski bir maliye memuru ve eski bir taşe müfettişiyim. Benimle birlikte bu vazifelerde bulunanların birçoğu şimdi birer banka genel müdürüdür. Şair Yahya Kemal de Cumhuriyet'in bir sefiridir. Her ne ise, şair oluşumun, yani bu yanımın

ortaya çıkması neticesi olarak süresi sona eren üyeliklerimden birinin süresi uzatılmadı ve pek yakında, kalan diğer üyeliklerden de atılacağımı ve yerime başkalarının geleceğini üzüntüyle öğrendim.

Bu darbe böbreklerimden çok hasta ve belki de ölümümün uzak olmadığı bir devreye tesadüf ediyor. Artık talihimle uğraşmaktan acizim. Gizli kalmasını istediğim bu mektupla himayeni ve yardımını istiyorum. Mektubun perişan halini affet kardeşim... Ahmet Haşim»

Şair, Refik Şevket İnce'ye kısa bir süre sonra yazdığı 24 haziran 1931 tarihli mektubunda ise şunları söylüyor:

«İki gözüm Refik, Sıcak ve güzel mektubun, dostluğuna verdiğim kıymette aldanmadığımı bana gösterdi Dostluğunu kazanmakla ne müthiş bir kazanç yapmış olduğumu yeniden öğrendim. Gösterdiğin alakadan dolayı sana teşekkür etmeyeceğim. Zira bilirim ki teşekkür formülleri senin erkek faziletinin hoşlanmadığı züppeliklerdir. Dosta teşekkür edilmez...

Geçen mektubumda fena hasta olduğumu yazmıştım. Bu, acıma celbetmek için yapılmış âdi bir hile değildi. Böbreğim üç grama yakın albümin yapıyor. Şimdi devamlı olarak neşesiz, cansız, sersem ve yorgunum. Böyle güzel bir hastalıkla insanın uzun müddet yaşayamayacağını biliyorum. Bakalım ne olacak...»

Ahmet, Haşim'in bir de Refik Şevket İnce'ye gençlik döneminde yazdığı mektuplar var. Elimizde orijinali olmayan bu mektupları şairin yakın dostlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu bir kitapta derlemiş. 1934 yılında, şairin ölümünden bir yıl sonra yazdığı «Ahmet Haşim» adlı kitapta Yakup Kadri'nin şu notunu okuyoruz:

«Bu küçük kitaptan toplanacak para ile şaire bir mezar taşı yaptırılacaktır. Onun için, esasen mahdut miktarda basılan bu kitba (100) kuruş gibi yüksek bir fiyat konulmuştur.»

Kitabın sonunda ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu şunları yazmış: «Bu kitabın hasılatıyla Ahmet Haşim'e bir mezar yaptırılması düşünülmüştü. Fakat sonradan haber alındığına göre zavallı şairin kız kardeşi tarafından mütevazi bir mezar yaptırılmıştır. Onun için bu kitabın satışından toplanacak para, büyük sanatkârın en verimli saatlerinin geçtiği Güzel Sanatlar Akademyası bahçesine mermer ve tunçtan bir plak konması masrafına karşılık tutulacaktır.»

Tüm yaşamı süresince kendisinin çok çirkin bir insan olduğuna inanan ve bu durumdan nefret eden, kel olmasını kendisi

için çekilmez bir acı olarak gören Ahmet Haşim hiç evlenmemiştir. Refik Şevket İnce'ye 1918 yılında, kendisi 33 yaşında iken yazdığı bir mektupta şunları söylüyor:

«Harbiye Nezareti, 6 ağustos 1334.

Sevgili Refik... Sen evleniyorsun öyle mi? Sana ve bana hayli zaman karı aramıştım. Kendim için az kalsın buluyordum. Sonra birden çekildim. Zira, güzel olan kızın serveti yoktu. Hazreti Eyüp gibi züğürt bir kızla evlenmenin bir saadet olmayacağından emindim. Sana da bir tane bulmuştum. Fakat gene servet meselesi el çektirdi. Sana bulduğum kız burada... Bir zatın sarı saçlı enfes bir kızı idi. Kız şimdi de mevcut fakat sen artık evleniyorsun...

Görüyorsun ki azizim Refik, dünyada kel olmak saadete mani değilmiş. Kellik yalnız benim başımda beladır.

Hakikaten bu şartlar altında İstanbul'da evlenemeyeceğim. Beni sevenlerin hepsi güzel fakat züğürt. Sevdiklerimin hepsi zengin, fakat bana ilgisiz. Hem zengin hem de bana karşı ilgili kızlar tanıyorum ki, maalesef çirkin. Hasılı, içinden çıkılmaz bir iş...»

(Milliyet, Aktüalite — 25 Ekim)

●

ZİYA GÖKALP ANILDI

Ünlü Türk düşünürü ve Sosyoloğu Ziya Gökalp, ölümünün 57'nci yıldönümünde, Diyarbakır'da törenlerle anıldı.

Kültür Bakanı Cihad Baban'ı temsilen Müsteşar Yardımcılarından İbrahim Tiryakioğlu ile Prof. Nihat Nirun'un katıldıkları anma törenlerine bir mesaj gönderen, Kültür Bakanı Cihad Baban, Ziya Gökalp'in, Türk toplumunu kozmopolit bir mozaik olmaktan kurtardığını belirterek şöyle dedi:

«Ziya Gökalp, milliyetçilik düşüncelerini, kurduğu sosyolojik sistemle evrenin bir realitesi haline getirdi. O'nun yarattığı sentez ve aksiyon adamı Mustafa Kemal'in devrimlerinde ona yardımcı oldu.

Türk Toplumu, 1908'lerden başlayarak, parçalanmaya müsait kozmopolit bir mozaik olmaktan kurtuldu ise biz, bunu Ziya Gökalp'e borçluyuz. Eğer zihinlerimizde insancıl, özgür ve uygar anlayışı, milli anlayışımız ile birbirine kavuşturuyorsak, bu-

nu Ziya Gökalp'in belli etmeden yaptığı hocalıktan öğrenerek yapabiliyoruz.»

Ziya Gökalp'in ölümünün 57'nci yıldönümü dolayısıyla Diyarbakır'da anma haftası düzenlendi. Hafta boyunca, ünlü fikir adamının hayatı eserleri ve düşünceleri konusunda konferanslar verildi. **(Son Havadis — 25 Ekim)**

GÖKALP'I ANARKEN

Ahmet KABAKLI

Ziya Gökalp, ölümünün 57. yıldönümü dolayısiyle anılmış. Bizde, büyükleri anmak onlar hakkında nutuk söylemektir.

Batı'da ise eserlerini okuyarak, seyrederek ve düşünerek anarlar. O şekilde anılan adam, nesillerin hayatlarına karışmış, yeni fikir ve duygulara fidelik etmiş olur. Yanlışları, doğruları üzerinde tartışma yapılır. Kültür o sayede devam eder. Tarihi, edebi şahsiyetleri ne övmek ne de yermek mecburiyeti vardır. Mesele onlardan hız almaktır.

Bir fikir veya fiil adamını sevmek ne demek zaten? Onun fikirlerini, işlerini sevmek veya kısmen beğenmektir. Bu ise, hür düşünceye alışık kafalarda olabilir. Demokrasi dediğin de ancak sevmek veya nefret mecburluğu olmaksızın, tabular veya «abalı» lar bulunmaksızın gelişebilir.

Ziya Gökalp'ı anmışız... Onun eserlerini okumuyorsak; düşüncelerini tanıtamıyorsak onu anmanın ne faydası var? «Büyük adammış, şunu yapmış, bunu demiş...» geç bu lâfları...

Ziya Gökalp'in «Türkçülüğün Esasları», «Şiirleri», «Halk Masalları», «Malta Mektupları», «Türk Medeniyeti Tarihi» var. Okudunuzsa eğer, Gökalp'ın dünyaya gelmiş ve bizim için nefes tüketmiş olmasına değer. Yok, bu zâtın mekteplerde okunması için her yolu tıkamış; onun açtığı dil, kültür, vatan sevgisi, din, tefekkür âlemini kapatmış iseniz «Ört ki ölem!»

Nutuk'un dilini kimsenin anlamayacağı uydurmalarla doldurur, sonra da «Atatürk'ü anıyoruz» derler. Sözlerini anlamayan gençlik, onu nasıl tanıyacak? Gökalp'ın eserlerini okutmak şöyle dursun, «Türkçülüğü ve milliyetçiliği» hattâ «suç» gibi gören çevreler türettikten sonra Gökalp'ı hangi samimiyetle anarsınız?

Akif'in **Safâhât**'ını, **Türkçülüğün Esasları**'nı, Yahya Kemal'in «**Kendi Gökkubemiz**»ini okumadan, «Nutuk»u kulaktan işiterek, **İstiklâl** Marşı'nın sözlerini telaffuz dahi edemeyerek, bu memle-

keti idare etmeye kalkan nice bakanları ve daha yukarılarını biz görmüşüz, yalan mı?

Gökalp'ın özelliği odur ki; bu zât bir çağdaş «mürşit» gibidir. Bir cemiyet «şeyh»idir. Hattâ «İçtimaî tasavvuf» diye bir tabir kullanmıştır. Gerçekten de bazı şiirlerinde tasavvuf ile, Türk milletinin birçok meselelerini kaynaştırmıştır.

Bir özelliği de odur ki: Cemiyetin bütün kesimlerine kılavuzluk etmeye çalışmıştır. Hepsi için de çoğu doğru, kimisi tartışılabilir, birazı da bugün yanlış sayılabilecek eserler, şiirler yazmıştır. Sadece şu manzumelerin adlarına bakınız:

«Ahlâk, Aile, Asker Duası, Asker ve Şair, Balkanlar Destanı, Çocuk Duaları, Darülfünûn, Devlet, Din, Esnaf Destanı, Ev Kadını, Mektepli Hanım Kızların Maarşı» vs.

Demek ki Ziya Gökalp, yukarda saydığı bütün zümrelere, çocuklardan, hanımlardan, askerden, esnaftan, işçiden başlayarak birşeyler söylemiş; iyi şeyler söylemiş. Peki siz bu sözleri bugün o zümrelere okutabiliyor musunuz? Okutamayınca süs için mi anıyorsunuz?

O değil, bizde, mühim adamları anmak bile bir politika ve gösteriş fırsatıdır. Meselâ Ziya Gökalp'ın Türkçemiz üzerine hiç tartışılmayacak doğruluktaki şu mısralarını çocuklarımıza okutsak, TRT'lerde dinletsek ve uygulasak olmaz mı:

«Lisanda sayılır öz,
Herkesin bildiği söz

Uydurma söz yapmayız
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş, Türkçedir

Türklüğün vicdânı bir
Dini bir, vatanı bir;
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisânı bir.»

Mustafa Kemal, Selânik'te, Ziya Gökalp'ın işte bu fikirlerine bağlanmış, «Dil Kurumu»nu da, onun için kurmuştur. Ama şimdi Atatürkçü geçinenler bu doğru prensiplere ifrit oluyorlar...

Gökalp ve Atatürk'ü anan «söylevciler» ise milletten saptırılmış olan Türkçeyi ilim yoluna sokmak için parmaklarını bile oynatmıyorlar. **(Tercüman — 3 Kasım)**

ATATÜRK'ÜN ŞAİRİ

Mehmet KEMAL

Behçet Kemal Çağlar, gönlünce ve aklınca Atatürk'e ölümüne değin bağlı, katkısız bir Atatürkçü idi. Bundan öyle sanıyorum ki, dostlarının da, düşmanlarının da kuşkusu yoktur. Atatürk'ün ölümünden sonra, Atatürkçülükten kopma gösteren kim olursa olsun, onun eleştirilerinden kurtulamadı. O da Atatürkçülükten cayma gösteren kim olursa onların üstüne yürümeden sakınmadı. Görüşlerini «Atatürk'e Raporlar» adıyla dizeler halinde yazmaya başladı. O zamanlar, bu şiirler elden ele dolaşırdı. Behçet Kemal anılarında şöyle anlatır:

«... hem kendimi avutmak, hem memleketin halini Ata'ya bildirmek için raporlar yazmayı tasarlamıştım. Hani, şu ordu birliklerinde sorumlu başların, nöbet sonunda üstlerine verdikleri tekmil raporu cinsinden raporlar. Ne gün biraz huzursuz, biraz karamsar, Atatürk'ün yokluğuna yalnız gönülce değil, kafaca da yanarak yatağa girsem gece yarıları doğrulup doğrulup manzum rapor parçaları karalıyordum.

Bu raporlar elden dolaşıyor, ezberleyen ötekine okuyordu. Hiç bir resmi tebliğe kısmet olmayan bir hızla Ankara'da iki gün önce yazıp bir yakın dosta verdiğimi, ikinci gün İstanbul'da bir başka dosttan duyabiliyordum. Bunlardan huylanan ikinci sınıf hükümet erkanı peşime adam koyuyorlar, daha neler yazıp gizlediğimi, kimden teşvik gördüğümü öğrenmek istiyorlardı. Arkama takılan gizli emniyet memurunu bir vekilharç gibi kullanıyor, her yazdığımı ilk defa ona okuyordum. Gözleri dolu dolu beni dinliyor, biraz sonra sıvışıp filan doğrultuda bir rapor daha yazdığımı rapor ediyordu. Ben aldırmıyor, yazıyordum.»

Rahmetli Behçet Kemal, bu raporları İsmet Paşa'nın Milli Şef olduğu dönemde yazardı. Bunlardan biri Yücel dergisinde yayımlandığında dergiyi kapatmışlardı.

Siyasete atılıp mebus olduğunda, maaşlara yapılacak zamma karşı çıkmış, fakat önleyememişti. Zammı almamış, mebusluğu boyunca Kızılay'a bağışlamıştı. Halk Partisi (eskisi), ezanı Arapçalaştırır, dinsel taviz verirken de, «Devrimlerden, belki hoşa gideriz diye, fedakârlıklarda bulunmak, halkı kazanacağız diye batıl zannıyla, prensiplerimizden taviz vermek şiarımız değildir» diye karşı çıkmıştır. 1949 yılında Günaltay hükümeti, Ata-

türkçülükten iyice uzaklaşmaya başlayıp, politika adına devrimlerden ödünler vermeye başlayınca da Meclis kürsüsüne çıkıp, hem partiden, hem milletvekiliğinden, hem de siyasetten çekilmiştir. Kürsüden söyledikleri şudur:

«... CHP'nin adayı olmak sayesinde kazandığım bir millet vekilliğinden istifa kâğıdımı işte şimdi başkanlığa sunuyorum. Bu kadro içinde gönlümün istediği kadar faydalı olamadığım Türk milletinden ve cefakeş Erzincan halkından özür dilerim.»

Politikadan, «İzzet-i İkbal» ile çekilmiş, ondan sonra gazetecilik ve öğretmenlik yapmıştır. 1960'lara doğru İsmet Paşa'nın kafasına Uşak'ta taş atılınca gene duramamış şiirler yazmıştır. Bu yüzden evi aranmış, yazılarına el konmuş, ardına polis takılmıştı. 27 Mayıs'tan sonra Kurucu Meclis üyesi olmuştur. Rahmetli Behçet'in en yakın arkadaşı Sadi Irmak'tı.

Geçtiğimiz ay sonlarında yaşama gözyuman Behçet Kemal'i rahmetle anmak istedik.

(Cumhuriyet — 27 Ekim)

●

ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE TAHİR NEJAT GENCAN

Numan KARTAL

Tahir Nejat Gencan'ı 1969 yılında, Trabzon'un Beşikdüzü İlköğretmen Okulunda, gittiğim Türkçe kursunda, tanımıştım. Doğrusu şu ya, kursa isteksiz gitmiştim. «Kurs dediğin topu topu yirmi gün, ne öğrenebiliriz ki?» demiştim. Eşsiz bir insanı tanımanın bile yeterli olduğunu ancak kurs sonrası anlayabilecektim. Kursun sonunda hiçbir şey öğrenmedimse, Tahir Nejat Gencan gibi eşsiz bir dilbilginini, eşsiz bir çifti, yüce bir insanı tanıdım diyerek kurstan mutluluk içinde ayrılmıştım. Kaldı ki, bilgi yönünden nice eksikliklerimi Gencan gibi bir öğretmenin rahlesinde gidermenin olanağını bulmuş, sonradan bunun kıvancını da duymuştum.

Gerçekten Tahir Nejat Gencan, kendisini görenlerde, dinleyenlerde, izleyenlerde eşsiz bir insan olgusunu simgeliyordu. Dilbilim alanındaki yetkinliği, anlatımındaki ustalığı, sevecenli bakışlarıyla birleşiyor, dost davranışlarıyla bütünleşerek gönlümüzde anıtlaşıyordu. Eşiyle birlikte çizdiği mutluluk tablosuyla da bizlere, evli bir çiftin nasıl olması gerektiğini; görünüşleri,

davranışları, ilişkileri, konuşmalarıyla pek güzel anlatmış oluyordu. Eşi de kendisi de sade, temiz, güzel giyinirdi. Gösterişsiz bir yaşam anlayışını benimsedikleri, yaşam biçimleriyle sergileniyordu. Kursun son günü armağan ettiği dilbilgisi yapıtındaki imzasında bile bu sadeliğin izleri görülüyordu. Bize göre yontusu dikileceklerden biri de O'ydu.

Türk diline gönül vermişti. Dilimizin dilbilgisini en güzel biçimde yazmaya özen göstermişti. O'na göre dilbilgisi; duyguların, düşüncelerin, insanoğlundaki mantık denen nesnenin, diğer bir deyişle düşünme yetisinin gelişimini sağlayan en etkin araçlardan biri, hatta birincisiydi. Dilbilgisinin önemini anlatabilmek için ilk derse bir anısı ile başlamıştı.

«Arkadaşlar», demişti; «Hitler'den kaçan ünlü bilginler, İkinci Dünya Savaşı'nda bize sığınmıştı. Sığınanlar, bizim İstanbul Üniversitemizde görev almıştı. Bunlardan biri de (adını unuttuğumdan yazamadım) idi. O dönemde de rahmetli Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanı'ydı. Sayın Bakan, o günlerde, bir İstanbul yolculuğu sırasında üniversiteye uğramış. Hukuk Fakültesinde görev gören nın karşısına geçmiş. Ona:

— Sayın Profesör, Türk gençlerini nasıl buluyorsunuz? diye sormuş.

Değerli bilgin, öğrendiği yarım yamalak Türkçesiyle yanıt vermiş;

— Sayın Bakan, sizin gençler iyi, güzel, çalışkan; ama akıl var, mantık yok.

Hasan Ali Yücel:

— Öyleyse ne yapalım? demiş.

Koca bilgin:

İki şey okutun önce: Dilbilgisi ve matematik, yanıtını vermiş.

Yirmi günlük Türkçe: I-II kursumuz, bu bilinç içinde geçmişti.

Konuşmalarında, yazdıklarında kullandığı Türkçe sözcüklerin toplamı o günlerde yüzde yüze yaklaşıyordu. Nice genç kuşaklar ile aydınlarımızın başaramadığını, O, ilerlemiş yaşında başararak bizlere örnek oluyordu, kendisine beslediğimiz saygınlığı daha da artırıyordu. Bu da Türk diline olan tutkunluğundan ileri geliyordu.

Yeni dili olduğu kadar eski dili (Osmanlıca) de, eski edebiyatı da çok iyi biliyordu. Başarma tutkusuyla dolup taşanları

teşvik etmekten geri kalmıyordu. Kurs öğretmenlerinden Mazhar Kükey, «Eski edebiyatta dilbilgisi kuralları» adlı bir konferans vermişti. Seçtiği metinler üzerinde dilbilgisi kurallarının uygulanış biçimini göstermeye çalışmıştı. Tahir Nejat Gencan, konferansı uyancalı biçimde izlemiş ve Mazhar Kükey'in eksikliklerini bizlerin takdir dolu bakışları arasında nazikçe gidermişti, konferansçıyı da kutlayıp kendisine yol göstermişti.

Ortaokullar, liseler ve yüksekokullar için yazılmış Dilbilgisi yapıtlarıyla kırk yıldan bu yana Türk gençliğine damgasını vurmuştu. Yüksekokullar için yazdığı dilbilgisi, Türk Dil Kurumunca 1966 ve 1976 olmak üzere iki kez yayımlanmıştı. Yapıt: oylumu, yorumu, engin bilgileri, anlatımı ve diliyle sanırım alanında aşılamayacak türden bir anıt olarak karşımızda ve elimizde bulunmaktadır. Salt bu yapıt, Tahir Nejat Gencan'ı ölümsüzleştirecek değerdedir.

Tahir Nejat Gencan için ne söylense azdır, neler yazılırsa yazılsın yetersiz kalır. Biz, en iyisi yazımızı, Tahir Nejat Gencan Hocamıza Tanrı'dan rahmet dileyerek, Sayın Satı Erişen'in güzel kaleminden dökülen sözleriyle noktalıyalım: «Yaşam bu işte... Eşsiz bir dilbilgisi yazarı, eşsiz bir öğretmen, eşsiz bir eş, eşsiz bir dost, eşsiz bir insan yok artık. Tanrı yargılasın... (Bu O'nun sevdiği, kullandığı bir yakarıydı...)» (Cumhuriyet, 14 Temmuz, 1980).

(Türk Dili — Kasım)

●

BİZ İKİMİZ, İKİ KARDEŞ

Muzaffer İlhan ERDOST

1

Ne çok anlatmıştım. Çocukluğuma döndüğüm yazılarımda, şiirlerimde, Bir öyküde de («Ut Çalan Kadın»). Aslında ut çalan kadın yoktu. Şemdinli'de, bir ikindi üstü yattığım odaya girdiğimde, radyo çalıyordu. Açık bırakılmış. Bir ut çalınıyordu. Güneyden gelen, yakıcı çöl sıcağının ülkesinden gelen udun sesi etkileyivermişti beni. Şimdilerde sık gelen karabasanla, henüz elelede de değildim. Ama o günlerde karabasan gibi bir düştü gördüğüm. Pesen Deresinin sarp kayalıklar arasına sokulduğu, karanlığın gizine girdiği bir dehlize doğru, yaban keçisi izi sü-

ron avcılar gibi, kovalıyorlardı beni düşümde. Köpekleriyle. Ut, karabasan ve kederimin dinmez kaynağı: kardeşim İlhan. Kardeşim — geçmiş kederim, ut — şimdi yaşadığım duygularım, düş — karanlık geleceğim olarak «Ut Çalan Kadın»da içiçe geçiverdiğinde, ben, kendimi, her acının, her boğuntunun ardında, İlhan'la gelmiş olan yazgıya yargılanmış gibi düşünmüştüm.

Papirüs'ün «Kendileri» sayısında da anlatmıştım İlhan'ın ölümünü. «Köylü Olan Yüzümü Döndüğümde» yani. Köylü müydüm? Herkes bir yanıyla köylüdür Anadolu'da. Köylü - olmayan köylülük ise, onulmaz onarılmaz, aşılmaz bir şeydir. Köylü algılayışı, köylü pratiğinin eksikliğiyle buluştu mu, bu pratik eksikliği, insanda, davranışların gelişmesinde 'altıncı parmak' gibi durur; vardır ,işe yaramaz, engeller. Zihinsel olarak olurladığı kendisiyle bedeni arasında bu ikilem çatışır. Davranışlarda ne köylülük tam gelişir, olgunlaşır ve ne de kentlilik. İkisi birbiriyle sürtüşür, ve her ikisi de melezleşir, güdük kalır. Nice yıllardan sonra, kalemin uygarlaştırdığı bu güdükleştirmenin bedelini ne denli pahalı ödeyeceğimi anlayacağım. Çok değil, şimdi bir yıldan yakın bir zamanda.

Üç - beş yılda, bir, yeni evresindeki yaşamımı, yeni bir şiirle anlatmak istediğimde de, hep o tarihe, o köke, acımın o kaynağına inmeden, yeni bir biçimde onu anlatmadan, yaşamımın güncel evresini açıklayamayacağım düşüncesine kapılırdım. «Dönmüş Ölü», ya da «Bir At Türküsü», ya da «Geç Öğrenilmiş Bir Çocukluk Türküsü» şiirlerimde olduğu gibi. Hepsinde çıkış yeri, çocukluğumun acılı yılı, yani 1941. Bir projektör aydınlığında, ışığın altındadır o yıl, 1941 yılı. Acıyı ve kederi aydınlatan ışık gibidir. Çocukluğumun dehlizinde, aydınlık olan ve acı veren yalnızca o yıldır, öncesi bütün karanlıktır, sonrası bulanır, silikleşir.

Kimileri yazdıkları şeyleri toplamaya, saklamaya özen gösterir. Ben beceremedim. Göçebe yaşamım mı bu denli dağıtıverdi beni, yoksa yazdığım şeylere tutkumun azlığı mı, yoksa yazdığım şeyleri önemsememek mi? Belki hepsi. Ama içten, örtük bir duygudur gene de, sızar ve aranır. Bazı şiirleri, bazı öyküleri, bazı ara - biçimleri. Burslu öğrenciler için yazdığım «Birinci Ağıt»ı severdim, bugün olsa, adını «Mervenlerde» koyardım. Kafka'nın etkisi mi? Ama Kafka gibi soysal ya da ırksal değil, bilinçsiz oluşmuş olsa da sınıfsal sayılırdı. Şimdi şu anda düşündüm de, her gün yeniden alt basamağından başlayarak, yukarıya varmaya çalıştığım merdivenden kalabalığın aşağı yuvarladığı bu

bende, taşını her gün yeniden doruğa çıkarmaya çalışan Sisif'in yazgısını bir başka biçimde yinelediğim de ileri sürülebilir.

«Manifestolar»'ı Ulus'ta, gece iş saatleri arasında yazmıştım. Makineye kâğıdı takmış, doğrudan yazmıştım. Doğru anımsıyorsam başlıkları: «Adam», «At», «Tabut», «Ip»ti. Şimdi okusam çok yerini çizerim. Her okuyuşta bir yerini daha. Ve bir gün tümü çizilmiş olurdu. Yani yazılmamış gibi. Ardından yazdığım «At İçin Yeni Türevler»i, «Ut Çalar Atlar»ı, «İpe İpler»i, «Adam İçin Aktüel Türevler»i de. Gene de bir kez olsun okumak isteği geçerdi içimden. Bir iki de şiir vardı böyle görmek bulmak o eski kendimle söyleşmek istediğim. Gültekin'den istemiştim. Milli Kütüphanedeki dergilerden çıkardı. Öyküleri, şiirleri, yeni - biçimleri. Fotokopilerini çekiverdi İlhan, dosyaladı. Kendisi henüz ortaokulda ya da lisedeyken izleyemediği, bu gençlik yazılarımı bir solukta okuyuvermiş.

Akşama doğru, büroda, çalışma bitişi, gerginliğin azaldığı, gevşemenin yürüdüğü bir çözülüş saati başlar. Bir söyleşi saati gibi. Odasına girmiştim, şöyle oturayım diye. Gençlik yazılarımı topladığı dosya önündeydi. Açıktı. «Ağabey demişti, neden hemen hepsinde ölen İlhan, hemen hepsinde ölen Fadime!.» Yaşamı, ölümle açıklamak tutkusuna bir doğini miydi? Ölümü ve yeni bir biçimde anlatmamın, acıyı böylesine olurlamamın bir eleştirisi miydi? Bu denli dışa dönük yaşamımda, iç dünyama değişken de olsa bir yonut oturtmuş olmamdan, beni her zaman kovalamış acılardan kendimi çekmemi duyuran bir uyarı mıydı? Durdum, yanıt olarak gülüverdim yalnızca. Şiir gibi, öykü gibi, ya da her iki tür arası diyebileceğim yazı türlerimi, duygusal burkaçlarımda dingileşebilmek amacıyla yazdığımı söylemek de aklıma gelmemişti. Bir öykücü ya da bir ozan olmayı sürdürmememin, insanın, insanlığın ve toplumumuzun sorunlarına eğilmeyi daha farklı çalışma türlerinde aramamın nedenini de düşünmemiştim o zaman. Ama, İlhan'ın bu uyarısından sonra çocukluğumun anılarına, acılarıma dönmedim bir daha. Ve hiç de dönmeyecektim. Onu böyle yitirmemiş olsaydım. (Nitekim, «Bir Güneş Gibi»yi yazmıştım, «Ağos»u yazmıştım, «Güneş Her Yerde Vardır»ı yazmıştım. Yani 1977 Mayısını, faşizmin yazgısını, Kahramanmaraş'ı.)

2

Şimdi, gene düşünüyorum da, ölümü ne çok yazmışım, ama «ölüm»ü hiç düşünmemişim. Ölümün bende kalan, bende yansıyan, beni vuran yanını yazmışım da, ölümün «ölüm» olan anla-

mını hiç aramamışım. Burada, çocuklukta biçimlenen inançların bağladığı kabuklaşmanın ve bunu kırmayı hemen hemen hiç düşünmemiş olmamın bir rolü yok muydu? İlhan'ı yitirdiğim 1941 günlerinde, ne çok dua okurdum. Geceleri başımı yastığa koyunca, bacımla paylaştığım yastığın yarısını gözyaşımla ıslatırdım. İlhan'ın yeni dünyasında, duasız, yalnız ve öksüz kalacağı inancıyla dopdolu. O, bir ruh da olsa, bizim her an kendini dualarla giydirmemize beslememize gereksinmesi olan bir ruh, bir melekti. Yoksa, bizde kalmış olan o bir tek fotoğrafındaki gibi, boynu bükük, yalnız, öksüz kalıverirdi.

Çok değil, geçen yıl, tam da bugünlerde, Yunus'lara gittiğimizde, İlhan, o fotoğrafı buldurdu. Acıyla gülerek sormuştu: «Ağbey bu fotoğrafı görmüş müydün?» Altıdokuz. Çiftlik'teki evimizin önünde. Sıvaları çatlamış bir duvarın dibinde.. Akraba çocuklardan bir grup. Yüzler az da olsa seçiliyor. Önde de İlhan yere çömelmiş. Hafif boynunu bükmüş. Fadime yanda ayakta, biraz yan duruyor.. Çiftlikteki evimizin üstkatında, arka odada, dolapların birinde, Kuddusi'nin altında dururdu bu fotoğraf. Evde yalnız olunca gider, çıkarır bakardım. Dedem, merdivenden çıkıp karşı odaya geçerken, beni, yandaki odada böyle bir iki kez görmüştü. Ama neye baktığımı bilmiyor sanıyordum. Bir gün fotoğrafı bulamadım yerinde. Nenemе sordum. «Deden yırttı» demişti. Kavrayamamıştım. Dedeme sordum mu, sorabildim mi bilmiyorum. Şimdi, yıllardan sonra, nice sonra, İlhan, aynı fotoğrafı gösterince, gözlerim ıslanmıştı. Orada, beş yaşında kalmış bir yüz, orada iki yaşında kalmış bir yüz... Düşündüm de o zaman, ikisi de İlhan'dan büyük olacaktı şimdi. Oysa hep öyle küçücük kalmışlardı.

Kışın çocuklar, bizim ahırda toplanır oynardık. Elit kâğıdı da oynardık. Sanırım kırk paraya bir adet elit şekeri verirlerdi. Kâğıtlarda meslekler vardı. 147 numaralı elit kâğıdı «daktilo»ydu. Bir ara, çok çıkardı «147 Daktilo».. Sonra gelen şeker kutularından ise, hiç çıkmaz olmuştu. Ahırda, ben de elit kâğıdı oynuyordum. Ütülüyordum sürekli. İlhan'da «147 - Daktilo» vardı. «147 - Daktilo»yu ise, 25 tane elit kâğıdıyla değiştiriyorlardı. İlhan'dan «daktilo»yu istedim. İlkin vermek istememişti. Yeniden kazanacak, ütüldüğüm kâğıtları geri alacaktım. Aldım ve karşılığın da aldığım kâğıtları da ütüldüm. İlhan'la üzülerek ahırdan çıktığımızı anımsıyorum. Şimdi de. Öldüğü zaman, annem ,pantolonunun yan cebinden çıkardığı bir deste kâğıdı İsmail amca ma vermiş, «Elit kâğıtlarını çok severdi, bunları, yanıbaşına koy

sunlar, öyle gömsünler!» demişti: «**kardeşimi gömdüm lâ li li li / kendimi gömdüm lâ li li li / elit kâğıtlarını lâ li li li**».

Bütünleme için, burada da, bir kez daha yinelesem yadırganır mı? Küçük bir lâstik topum vardı. Süngerbir top. İlhan'daydı. Kızılca'ya gidecektim. Almak için eve girdim. Aşağıdaki büyük odaya. İlhan, mangalın yanıbaşında mindere bağdaş oturmuş, ellerini mangalın üzerine uzatmış, ısınıyordu. Topumu istedim. Yalvaran bir sesle yitirdiğini söyledi. Dereye yuvarlanmış. Otların arasına. Bacağı ağrıyormuş. Girememiş. Bağırdım. Vurdum da. Vurma ağbey diyordu ağlamaklı, hastayım, bacağım ağrıyor, iyileşince gider bulurum. Kızdım, söylendim çıktım. Kızılca'ya gittim. Nasıl, ne ile anımsamıyorum. Kızılca, istasyon, tren ve yeni bir dünya gibi, çocukluğumuzu çekerdi. Amcamın fırını vardı orda. Toprak Mahsulleri Ofisi yapılıyordu. Otuz - kırk işçi çalışıyordu. Belki daha çok. Kaç gün kaldım bilmiyorum. Bir sabah fırında kahvaltı yaparken, İsmail amcamı, telefona çağırdılar. Karakola. Çiftlik'ten arıyorlardı. Gitti, döndü geldi. Bir at vardı. Bir at daha aradı. Benim için. Bulamadı sanırım. Ben atın terkisinde yola çıktık. Eve, arka kanatlı kapıdan girdik. Attan inmiştim ki, çocuklar geldi, «İlhan'ı gördün mü, size karşı gelmişlerdi?» dediler. Ablam ağlayarak geldi, «İlhan öldü» dedi. Annem, «Gözleri açıktı, git gör, belki kapanır» demişti. Ön kapıdan çıkınca, musalla taşı görünür. Musalla taşının üzerindeydi tabutu. Gidemedim, yüzüne bakamadım. Öyle durdum orada. 5 Mayıs 1941.

Fadime iki yaşındaydı. Kıvırcık saçlı, kara zeytin gözlü, gülünce gamzeli. Nasıl çok sevmeye başladım onu. Akşam üstleri sırtımda, kucağımda, arka yoldan Karaırmağa kadar koştururdum, güldürürdüm, gülerdik. Aynı yılın Cumhuriyet Bayramıydı. Davul zurna cirit havası çalıyordu. Arkadaki tarlalarda, cirit oynanıyordu. Fadime o sabah kusmaya başladı. Zehirlenmişti. İkindi üzeri öldü: «**atlar koşuyor lâ li li / cirit oynanıyor lâ li li / kardeşim ölüyor lâ li li / mezarları yanyana lâ li li / kalbim yanyana lâ li li**».

3

Babamla dedemin arası genel olarak soğuk olmuştur. İlkin bir lokanta. Sonra kahve. Sonra da küçük bir bakkal dükkânı... İlçe merkezi, Çiftlik'ten Kızılca'ya alınınca, babam da Kızılca'ya taşındı. Bir ev kiralamıştı babam Kızılca'da. Küçük bir girişi olan tek bir oda... Kerpiç bir evdi. Üstü dam. O yıl okumaya da

gidememiştim. Gündüzleri dükkânda otururdum. Akşamları marşandizlerin döktüğü ateşten yarı yanmış kömürleri seçer, toplardım. Maltızı da burada öğrenmiştik. Evin önünde maltızı yakar, sonra içeri alırdı annem. «İbrahim oğlu Yusuf'un / Kerpiç evinden ve linyit kokan ocağından / Yoksulluğundan ve hüznünden büyüttüğü / Tatlı oğul», o yıl bu evde doğdu, adını «İlhan» koydular. «Fadime» adını ise, iki yıl önce doğan kızkardeşime vermişlerdi.

İlhan'ın doğum tarihi, kimliğinde, 10 Şubat 1944 olarak yazılı. Biz, doğum günü nedir bilmezdik. Doğum yıllarını da birbirine karıştırırız. Benim kimliğimde 1932 yazılıdır. Bulgur kaynatılırken doğmuşum. Annelerimiz hesaba durunca, 1931'de doğduğum kanısı ağır basar. Ama babam askere gidip, okuma yazma öğrenince, çocuklarının doğum tarihini de yazmaya başlamış. İlhan, çok değil, geçen yıl bugünlerde ,arabada, «Ağabey, kimliğimde doğum tarihim 10 Şubat 1944 yazılmış ama, Kuran'ın arkasında, babamın elyazısıyla, «İlhan'ın doğumu: 17 Kânunevvel 1944» yazılı. Doğrusu babamın elyazısıyla yazdığı olmalı, değil mi?» demişti. Geçen yıl, belki de bugünlerde, ilk kez yaşgününü birlikte analım diye geçirmiştim içimden.

Benim çocukluğum, dedemin evinde, ataerkil bir evde geçti. Kalabalıktı ev. Ataerkil evlerin iç sorunları farklıdır. Dış evlenmeler, bu sorunlara ayrı bir boyut kazandırır. Gizli büyüyen ayrılıklar vardır. Bu ayrılıkların, bu iç çekişmelerin, bu gizli bölünmelerin, üzerinde bir de «otorite», dedem İbrahim Hoca vardır. Otoritenin, içten içe gördüğü, bildiği, sezdiği bir şey de olsa bu bölünmeler, onun gündemine getirilemez, onun baskısı altında, evin içlerinde, gündelik yaşamda yansır, bir yönüyle söner, bir başka yönüyle gelişir, yayılır. Ta ki, yeni yaşam biçimi, bu otoriteyi azaltıp, eritip, ayrılıkları ,bölünmeleri yaşamımızın gerçek biçimi olarak dayatana değin.

Bu ataerkil evin arka kapısı ve ön kapısı, sanki, iki ayrı yaşam biçimini simgeler gibiydi. Evin alt katları ile üst katları, sanki, tarihten geleceğe yönelen iki ayrı zamanı simgelerdi. Arka kapıdan, ahıra girecek hayvanlar, tahıl, odun, saman taşıyan arabalar girer. Arka kapıdan tarlaya, harmana, yunnuğa, hayvan sulamaya, sığırı sürüye katmaya çıkılır. Ön kapıdan sınai ürünler girer. Çay, şeker, gazyağı, basma. Dükkâna, çarşıya, camiye, ön kapıdan çıkılır. Evin alt bölümleri karanlıktır Samanlıkta ve ahırda alkarısı, merdiven altında eski bir sahip, odunlukla, ambarda, fırında gece bastırdı mı cinler.. Üst katlar aydın-

lıktır. Altlı üstlü tahta. Geniş pencereli. Alçı kireç sıvalı. Birinci Dünya Savaşı sonrasının «göçmen»likten yeni bir yaşama geçmiş olan ailenin canlılığı her odasından işitilir. Oğullar, gelinler, torunlarla içiçedir ev. Tahılın, fasulyenin, patatesin, soğanın, sütün, yumurtanın, yağın, peynirin, kavurmanın, turşunun, pastırmanın, sucuğun bol olduğu.

İlhan'ın çocukluğu ise, tam da yoksulluğumuzun yıllarıyla buluştu. Ben lise son sınıftayken, babam, dükkânı da devretmişti. Birkaç yıl önce yaptığı evi satmıştı. Çevreye ünü yayılmış bir define arayıcısı olmuştu. Hitit höyüklerinden birinin tepesini, paftalara geçecek ölçekte uçurmuştu o kış. Birkaç sandık antika eser müzeye gidecekti. Bakır ya da bronz sini. Bakır çaydanlık. Toprak kaplar. Ama, antika ile işi yoktu babamın. O altının kendisini, «saf» altını arıyordu. Ne yazık ki, Hitit kralları, onun böyle bir arzusu olacağını düşünmemişlerdi ve altın diyeceğimiz değerli madeni kullanmamışlardı.

Dedemin verdiği bir inek. Annemin bahçede büyüttüğü beş on tavuk. Gene dedemin tükendikçe gönderdiği ekmeklik buğday, mercimek... Evin küçük bahçesine ekilen biraz soğan, patates, lahana. Hepsi bu... İlhan, büroda, çocukluğunun lezzetli anılarının yumuşak duyğusuna kapıldığı zaman biraz yağda kaynatılmış suya un ve yumurta karıştırarak yapılan çılbırı pişirmeyi yeğlerdi. Bazan, Tokat işi reyhanlı pilavı da. Yağ - soğan, bulgur, reyhan, çemen... İlhan, «Ben çamaşır yıkandığı, günleri niye severdim bilir misin?» diye sorardı. «Niye severdin?» derdim. «Annem o gün bu pilavdan pişirirdi, akşama kadar da acıkmazdım!.»

Henüz fakülte son sınıftaydım. İlhan da ilkokulu bitirmişti. Hiç bir okuma olanağı yoktu. Babam, İlhan'ı, bir berber yanına vermiş. 'Silik' bir anı olarak hafta sonunu bekleyişini anlatırdı. Ustanın vereceği bir lirayı da. Çok kalamamış berber yanında. Annem, Kuran Kursuna göndermiş. Kurs, iki kilometre yukarda, Kızılcaköy'deydi. Naşide'nin anlattıklarını kafamda canlandırıyorum da, «Anamızın kara koyun yününden ördüğü / Kaba başlığın ve eldivenin / Isıttığı çocuk» un, hâlâ ve her sabah, erken kalkmış, başlığını geçirmiş, eldivenlerini takmış, sırtında ince bir ceket. ayaklarında lastik, evin Kuranı bir omuzundan asılı, öğlen yiyeceği elinde, bazı günler o gece yağmış karın içerisinde kaybolup çıkarak, köye doğru yürüdüğü sanısına kapılıyorum.

İlhan'ın ilkokulu bitirdiği yıl, ben de evlenmiştim. Fakülteyi bitirmeme bir yıl vardı. Rana, babamlarla kaldı. Bitirme sınavlarında bir dersten kalınca, Pazar Postası'na gelmiştim. Artova'ya gidecek yol param yoktu. Yazı parası istiyecektim Baki Kurtuluş'tan. 20 ya da 30 lira. Kurtuluş'ta genellikle para bulunmazdı. Oturmamı söylemişti. Bir yerden para gelecek, verecek diye düşünüyordum. Oturdum. Konuşuyorduk da. «Kal, burada çalış bir süre» demişti. Pazar postası'nda düzeltmen. Sonra sekreter. Sonra yazı müdürlüğü. Veteriner hekimliğin yalnızca diplomada kalacağı yaşamımın başlangıcı yani.

O yaz Rana, Ankara'ya geldi, İlhan'la. Yenimahalle'de küçük bir ev kiralamıştık. İçiçe iki küçük odası vardı. Küçük bir mutfak, merdiven altında banyo için daracık bir yer. Ev eşyamız yok denecek gibiydi.

Eve taşındığımız sabahtı. Gazeteye gitmiştim. Para alacak, erken dönecektim. Kurtuluş'ta gene para yoktu. İstediğim yirmi-otuz lira gibi bir şeydi gene. Ampul alacaktım. Çay bardağı yoktu, çay bardağı alacaktım. Yiyecek bir şeyler de... Akşam hava kararddıktan epeyce sonra, para alabildim. Dükkânlar kapanmadan birkaç ampul, çay bardağı aldım. Dönüşte yiyecek bir iki şey de. Eve geldiğimde, Rana, gaz lambasını çıkarmış, yakmıştı. Artova'dan getirdiği bulgur ve yağla pilav pişirmişti. Ben de İlhan'la ampulleri taktım, düğmeleri çevirdik. İlhan, Rana ve ben, o akşam ilk yemeğimizi yedik.. İlhan bu evin yalnız küçük kardeşi değil, çocuğuydu da. Hemen hemen evleneceği güne değin, zorunlu ayrılıkların dışında, sofrada, hep birlikte olacağımız yılların ilk gün yemeğiydi bu.

Benim okumam nasıl da güç olmuştu. Babam açısından. İlk yıl, Mustafa amcamın yanına, Erzurum'a göndermişlerdi beni. Ertesi yıl okuyamamış, Artova'da kalmıştım, Babam, okutup okutmamak arasındaydı, kaygılıydı. Ortaokulu Tokat'ta bitirdim. Sivas lisesinde iki yıl okuyabildim. Pansiyon taksitleri daha ucuz diyo Çorum'a geçtim. Son taksitlerimi ödemekte babam güçlük çekmiş, dedem göndermişti. Fakültede burslu okudum. Okumaktan başka gelecek açısından, hiç bir olanağımız yoktu. Şimdi ise İlhan'ın okuması ,okuyabilmesi, benim yaşamımı yönlendiriyordu. Bunun için de, fakülteyi bitirdiğim zaman, veteriner hekim olarak görev almak, yani Ankara'dan ayrılmak istemedim. Bir yandan burs borcumu ödemem için sıkıştırılıyor —ki

bu borcumu, ben içerdeyken İlhan ödeyip kapatacaktı— bir yandan da askere gitmem için aranıyordum. Ama her şeyden önce, İlhan liseyi bitirene değin, yollar arıyor, burs borcumu da, askerliği de ertelemeye çalışıyordum.

Ulus'ta çalışırken Cevat Dursunoğlu'na giderdim bazı günler. Torun sevgisini de anlatırdı. Çocukları büyütürken bir hayhuy içersindeydik, nasıl büyüdüler farkına bile varmadık, derdi. Oysa şimdi torunlarla daha çok birlikteyim derdi. Daha çok yanyana. Her anıyla, her sorusuyla ,her sevinciyle, her üzüntüsüyle yanyana, içiçe. Benim de o yıllarım hayhuy içersinde geçiyordu. 1957 seçimlerinden sonra, Cemil Sait Barlas tutuklanmıştı. Pazar Postası, Son Havadis ve Kültür Basımevi, içiçeydi, ve parasal sorunlar içersinde boğulmuş gibiydi. Kurtuluş, basımevinden ayrılmıştı. Parasal sorunlar ise artmaya devam ediyordu. Bir yıl kadar sonra da, Barlas, basımevini satarak, Pazar Postası'nı ve Son Havadis'i Ankara'da kapatacaktı. Ulus"a almışlardı beni. Basımevinde, idari kadroda gece çalışıyordum. Ulus ikide bir kapatılıyordu. 28 Nisan 1960'ta da kapatılmıştı. Olaylar artarak yoğunlaşıyordu. Hemen her gün evden kente iniyor, «fısıltı» gazetesini «okuyor», günlük olayları öğreniyor, akşamları eve dönüyordum. 14 Mayıs, Demokrat Partinin kuruluş günüdür. Kızılay'da gösteri yapılacağı söyleniyordu. Kızılay'a inmiştik. O gün akşam eve dönemedim Kızılay'daki göstericiler arasından gözaltına alınmış, sonra da tutuklanmıştım. 1957 seçimleri öncesinde Barışta ve 27 Mayıs öncesinde Suları dünyaya gelmişti. Dursunoğlu'nun deyişiyle «hayhuy» içersinde geçiveriyordu yıllar. Bu hayhuy içersinde büyüyordu çocuklar, İlhan da ortaokulu ve liseyi bitirmişti. Hukuk Fakültesine girdi .Artık benim de askere gitme zamanım gelmişti.

5

Kurayı Şemdinli'ye çektiğimde, bir subay, «vatanın her yanı bir» demişti. Şemdinli'ye gidince. Rana ve çocuklar da, Artova'ya babamın yanına gittiler. İlhan'a dayım bir iş bulmuştu. İlhan o yıl yurda taşındı. Ulus'un genel yayın yönetmeni Seyfettin Turhan, Şemdinli'den bir röportajla dönmemi istemişti. İlkin «Vatanın Her Yanı Bir» başlığı altında yazmayı düşündüğüm «Şemdinli Röportajı», beni, giderek derine çekiyordu. Çeşitli kaynaklara gereksinme duymaya başlamıştım. Bunları İlhan'a notlar halinde iletmeye başladım. İlhan, Milli Kütüphaneden, gazeteleri, dergileri tarıyor, istediğim kupürleri çıkarıyor, bana gön-

deriyordu. Giderek bu karşılıklı çalışma, derinleşmeye, yoğunlaşmaya başladı. Bölgenin toplumsal, iktisadi ve tarihsel yapısını bütünlüğüyle kavrayabilmek birçok önbilgiyi gerektiriyordu. «Körfez»e egemen olma doğrultusunda, İngiltere, Almanya ve feodal-emperyalist devlet olarak Çarlık Rusyası arasında sürmüş olan emperyalist çekişmeler, Şemdinli bölgesinde başveren çeşitli olayların temel nedenini oluşturuyordu. «Körfez», bugün olduğu gibi, petrol ülkelerine açılan bir körfez olduğu için değil, Uzak-Doğu yolunu tuttuğu için önem taşıyordu. Almanlar Berlin'den Bağdat'a kara yoluyla Körfeze ulaşmak, Çarlık Rusyası Kuzey Irak'tan Körfeze sarkmak ve İngilizlerin elinde tuttuğu Hint yolunu burada kesmek istiyorlardı. Şemdinli, jeopolitik önemi gereği olduğu kadar, güney-doğudan Kafkas içlerine kadar bölgeyi etkisinde bulunduran nakşbendi tekkesinin önemi dolayısıyla da, emperyalist devletler arasındaki çekişmeyi, bağrında beliren ve birbirinden kopuk gibi görünen olaylarda açığa vuruyordu. Bütün bu olayları, bütünlüğü içersinde yerine oturtabilmek, enaz yüzyıllık bir tarihin irdelenmesini gerektiriyordu. Bu da yetmiyordu. Nakşbendi tekkesi ve dini lideri, bu liderlikten gelen ailenin çocukları, farklı olaylar içerisinde ortaya çıkıyor, dolayısıyla, nakşbendilik, nakşbendiliğin yayılması, etkinliği, Nehri şeyhliğinin bölgedeki yeri ve önemi, Cumhuriyetten önce ve sonra bölgede görülen isyanlar gibi konular, beni bir yandan köy köy dolaşarak bilgi toplamaya, bir yandan da kitap, dergi ve gazetelere başvurmaya yöneltiyordu. Ama ikincisini Şemdinli'de bulmak olanaksızdı. Yerinde toplanan bilgiler, yazılı metinlerden toplanacak bilgilerin ipuçlarını veriyor, yazılı metinler, yerinde toplanması gereken bilgilerin yönünü ve çerçevesini belirliyor, her iki gereksinme de birbirine dikişlenerek artıyordu. Posta, kışın, yirmi-yirmibeş günde gelebiliyordu. Bu bakımdan mektupla iletişim, zaman kaybına neden oluyordu. Hemen her postadan İlhan'ın mektubu, notları, gönderdiği bir-iki kitap çıkıyordu.

Şunu da ekleyeyim ki, «Şemdinli Röportajı»nı hazırlamaya başladığım zaman ,bilgilerim çok sınırlıydı, yüzeyseldi; bu röportajla doğrudan yansımayan, ama röportajın temel dayanağını oluşturan sayısız kitap, gazete, dergi, İlhan'ın çabalarıyla bana ulaştı. Gene de röportaj, birçok eksik ile birçok yanlış ile çıktı diyebilirim. Örneğin nakşbendilik konusunda, gereken bilgiyi, ancak, röportaj yayınlandıktan sonra, İstanbul Üniversitesi kitaplığından bulabildim. Şerefname'yi Türk Kurumu kitaplığında inceleyebilmek için, benim Ankara'ya gelmem zorunlu olmuştu. Bi-

limsel bilgilerden yoksunluk, yorumlarda, yanılgılara neden olmuştu. Bunlar arasında, aşiret yapısını tam olarak kavrayamamış olmam, toplumsal gelişmenin aşamalarını bilmemem, devletleşme ve uluslaşma evrelerini birbiriyle özdeş kavramlar olarak ele almam, ve daha başka birçok şey, bu röportajın eksiklerinin ve yanlışlarının temelini oluşturur. Ama, engin gönüllülükle bağdaşmayacak gibi görünse de, şunu da çekinmeden söyleyebilirim, «Şemdinli Röportajı», kendi türünde, Türkiye'de yayınlanmış en iyi röportajlardan biridir. Kendi türünde sözlerini, bir «röportaj» olması nedeniyle değil, röportaj içersinde değişik bir tür olması anlamında kullanıyorum. Şöyle bir «tür»ki, bir bölgenin tarihsel derinliğinden güncel olana değin, bir tür araştırma özelliği taşıyan bir röportaj olmasıdır. Bu röportajda İlhan'ın payı, yarıyarıyadır, yazılı metinlerin toplanması, derlenmesi İlhan'ın emeğinin ürünüdür, ve bunlar, Şemdinli'deyken bana ulaşmamış olsaydı, röportajın yerel araştırmasına doğru bir yön veremez, çerçevesini genişliğine geliştiremezdim.

Şemdinli Röportajı, yazılı ürünlerimizi birlikte oluşturmamızın ilk deneyimi olmakla kalmadı, bunu izleyecek olan yayın yaşamım, ve yazın konularından ideolojik sorunlara geçişten sonraki yazı yaşamım da, ayrılmamacasına İlhan'ın emeğiyle içiçe geçti

6

Askerden döndüğümde bir süre işsiz kalmıştım. Dokuz ay kadar sonra da, İlhan'la, Sol Yayınları'nı kurduk. İlhan aynı zamanda Hukuk Fakültesinde öğrenciydi. Yayınevinin en yorucu zihinsel işleri ile en yorucu bedensel işleri, her gün, her saat içiçeydi ve gündelik işlerin tamamlanması, evde, gece geç saatlere kadar birlikte çalışmamızı da gerektiriyordu. İlhan'ın, bir gün, «Ağbey, sınavlara bir ay kaldı, biraz da ders çalışmam gerekiyor» dediğinde, ben, bir yandan, bugüne kadar niçin bunu düşünmediğimi, bir yandan da yalnız başıma bu işleri nasıl kotaracağımı düşünmüştüm.

İlhan, bir ay değil ama, yirmi gün kadar çalışma olanağı buldu, ve yurtta kesintisiz çalışabileceğini söyleyerek, bir süre evden ayrıldı. Sınavlar arasında geliyor, birlikte kaldığımız birkaç saati de çalışarak geçiriyorduk. Ensonu, son sınavına girecekti. Geçen yıl verdiği küçük derslerden biriydi. Kaygılı da değildi. Sınavdan çıktığı gün eve gelecekti. O gün, eve dönmedi. Ertesi gün eve geldiğimde, Rana'yı kaygılanmış buldum. Yurda git-

tim. İlhan'ı yurtta odasında bulamadım. Yurdun önündeki yola çıktım. Elleri ceplerinde, başı öne eğik, yurda döner gördüm. Yanyana geldiğimizde gülemedi. Sarsılmıştı. Yıkılmış gibiydi. Son dersten kaldığını söyledi. «Eve gidelim, konuşuruz!» demiştim. «Bugün iyi değilim, yarın, eşyalarımı toplar gelirim!.» dedi. Hemen orada kendisiyle biraz konuşmak gereğini duydum. «Yayınevini birlikte kurduk, yürütebilirsek, birlikte yürütürüz, dedim. Üzülmeni anlıyorum ama fazla kaygılanmana gerek yok. Başaramazsak, gene birlikte bir şeyler yaparız. Artık şurda ya da burda ücretli olarak çalışmak, bizim için olanaksız görünüyor. Birlikte çalışır, sorunlarımızı birlikte çözeriz...» Yüzünde sevinç ışığı yanmadı ama, biraz önceki «yıkıntı» silinir gibi olmuştu. «Mademki gelmiyorsun, bu akşam bir yerde birşeyler iç, iç sıkıntını dağıtıverir» demiştim. Öpüp ayrılmıştım. Geç vakit eve gelebildim. Ertesi gün, İlhan'ı, gülerek karşıladık. İlhan da çok geçmeden sıyrılıverdi bu üzüntüsünden.

Ama, hemen arkasından askerliği geldi. Kıtasına hareket edeceği gün, savcılığa çağrılmıştım. Beni yalnız bırakmak istememişti. Savcılığa İlhan'la birlikte gitmiştik. Öğleden sonraydı. O gün tutuklandım. Cezaevine, o gece yatak getirdi. Onun ömrünün birkaç yılını alacak olan, cezaevine yatak ve benzeri eşya taşıma, ilk kez, 1 Şubat 1966'da başlamış oldu.

Ertesi gün görüş günüydü. Ama ne İlhan, ne Rana geliyor, ne de yiyecek bir şey gönderiyorlardı. Görüşün bitmesine az kala, İlhan'la amcam geldiler. O sabah, İlhan büroya gelmiş, İsmail amcamla orada buluşup, bana gelmeyi kararlaştırmışlar. Ama büroya arkalarından polisler gelmiş, arama yapmışlar. Küçük odadan ve birkaç çekmecesinden başka bir şey olmayan büroda, arama, üç-dört saat sürmüş. Ardından, evden telefona yanıt verilmiyor diye, eve gitmişler. Evde de sabahtan başlayan arama sürüyormuş. Onun için görüşe son anda yetişmişlerdi.

Beş-altı yıl değilse bile beş-altı ay yatacağımı anlayarak koğuşa dönmüştüm. Ertesi gün, kapılar kapandıktan bir süre sonraydı ki, demir kapının sesi duyuldu. Deneyimli mahkûmlardan biri «Bu da nesi bu saatte diyordu, ya tahliye, ya da arama!» İçeri giren kısa boylu bir gardiyan, şöyle bir süre koğuştakilere baktıktan sonra, ortalığa adımı söylemişti. «Benim» demiştim. «Tahliyesin, hazırlan!» demişti. Ben, pek inanmamıştım. Bir «oyun» olabilir diye düşünmüştüm. Yatağımı almadan, öyle çıkıverdim. Kapının önüne çıktığımda İlhan'ı ve amcamı, beni bekliyor buldum. İlhan'la öpüşürken fotoğrafımız çekiliyordu. İlk

kez fotoğrafımız yayınlanacaktı, Ulus'ta, ve İlhan'la.

İki gün sonra da, İlhan askere gitti. Yozgat'a. Şimdi, bazan bir kırda açmış mor çiçeklere doğru koşmanın sevincini, bazan yağmur altında ıslanmış olmanın iç sıkıntısını, bazan dere kıyısında oltaya vuran bir sazan balığının çocukta uyandırdığı coşkuyu anımsatan o günlerden kalma anılar da vurur belleğimin dört bir yanından, hiç umulmadık bir şeyin başlattığı çağrışımların ucunda açıverirler. Sevinçle hüzün yumaklaşır. Ama o askerlik günlerinin anılarından da çok sevdiğim, o günlerde çektirdiği ve yeni bulduğum bir fotoğrafı var şimdi bende. İlhan'ın askere ilk gittiği günlerde çektirdiği fotoğrafı, bu sıcak duygularla örtüşüyor. Ve ne kadar son yıllarındaki yüzünden çok uzakta bir yüz ise de, ve ne kadar «bıyık»sız düşünemediğimiz bir İlhan ise de, onu yitirdikten sonra gördüğüm, ve bu nedenle de onunla bir an olsun, bir kez olsun yeniden yüzyüze gelme özlemini, şöyle birdenbire, şöyle bir an dindiriveren bir fotoğraf bu. Bu kez, sigarası ağzında. Yılların ötesinde o. Gözlerindeki pırıltı, aklından bir şeylerin geçtiğini düşündürüyor gibi. Yüzü, ergenlikten delikanlılığa geçişin yüzü. Henüz o en yakışıklı olduğu otuzaltı yaşının çizgileri egemen de değil. Yalınlığı, içtenliği, gösterişten her zaman ayrı durmuş gündelik duruşuyla, bakışlarıyla... — Ve bu fotoğraf, asker giysisi içersindeki bu fotoğraf, acının en çıldırtan yerini de vurguluyor. Kendi halkının, kendi yurdunun, hiç tanımadığı, bilmediği insanlarının, kendisini, beklemediği bir yerde, yaşamdan koparışının çılgınlığını. Gündelik ellerin gün ışığında çektiği bu fotoğraf, benim düşüncemde, tarihin derinleştirdiği karanlığı ışıtıyor.

7

Daha geçen gün Karşıyaka sinliğinde dolaşırken, yüzyüze tanımadığım bir dostla, Yaşar Çağlayan'la karşılaşıverdim. Sininin yazısında. Ne iç burkucudur bu karşılaşmalar, böyle tanışmalar. «Gelecekte» diye yazmışlar sinine, «özüne kavuşacak insanoğlu, özüne ve kendi özbenliğine, baharda canlanan doğaya bakıp, kendi gücüne bir daha inanacak, canlanacak.» Nasıl bir canlanış, nasıl bir canlanmak. O bilinçil varlık, o bilincin kaynağı, kendisi bir kez yaşamın kendisinden ayrıldıktan ve o örgenlenme dağıldıktan sonra! Dağılan hücrelerdeki karbonun, kalsiyumun, demirin, bir başka canlının varlığında, ve hatta bir bilinçli varlığın bilinci üreten kaynağında bulunacak olması, o bizim yitirdiğimizi, o yitirmiş olduğumuzu, parça parça da olsa

bize getirebilecek mi? Maddenin, başkalaşarak da olsa, sonsuz devinimi içersinde, dolaşarak, canlıdan toprağa, topraktan canlıya, canlıdan bilinçli varlığa geçmiş olması, o belirli bilinçli bir varlığın kendisinin yaşama yeniden dönmesi midir? Ölümden yaşama, belirli bir bilinçli varlığın o kendisi olan kendine dönmesi olanaklı mı? Sovyet ozanı Voznezenski'nin, Mayakovski'nin göğsündeki kurşunun gömleğinden geri çıkarak, çekmeceye düşmekte olan tabancanın namlusuna abanarak düşleyebilmesi de, yani zamanın gerisinde bir zamana varabilmek, ya da zamanın geriye doğru yazabileceğinin düşlenmesi, geçmişi yaşamak, yapabilmek de, bana, eski ve geleneksel ve o ölçüde dinsel inancın yeni bir biçimlenişi olarak göründü.

Öyleyse, ürettiği maddi ve manevi değerler yanında, aramızdan ayrılmış olandan bize kalan nedir, diye düşünürüm. Onun yaşamının bize katışan yanı mı, ondan algıladıklarımızın bilincimizde yansıması mıdır bizde yaşamakta olan. Yani yalnızca o mu, kendisi olan o mu? «Doğuş»u dıştalarsak, yakın ve uzak toplumsal çevremizden kendimizi soyutladığımızı bir an tasarladığımızda, biz, bu kendimiz olan varlıktan bir başka varlık olacağımızı da tasarlayabiliriz. Bir insanın yaşamı, toplumsal varlığın bir üyesi olan bireyin yaşamı, toplumsal çevresiyle oluşur, ve çevresinde, herkes, farklı ölçeklerde, farklı biçimlerde, bu «ben» olanın «ben»ini oluşturur. Burada «ben», hem özerk bir varlıktır, hem de çevresine yargılıdır, özerk değildir. Birey, kime en yakın yerde duruyorsa, onun yaşamında, onun varlığında, işte o, o denli vardır, onun varlığının, yaşamı içersinde kaynaşmış en önemli parçasıdır.

Bazan insan, tanıdığı birini yitirdiğinde, onu ne kadar az görmüş, onunla ne kadar az karşılaşmışsa, o kadar net anımsayabilir bu gördüğü, karşılaştığı anları. Bu birlikte olma anının aralıkları giderek birbirine yaklaştıkça, hemen çok şey, gündelik şeylere dönüşür. Ve bu birlikte olma anları aralıksız bütünleştiği zaman, bu, daha da yoğunlaşır. Ve o, bir gün yaşamdan, yaşamımızdan ayrıldığı zaman, kendi yaşamımızda, ellerimizde tutar gibi kaskatı bir boşluğa çekildiğimizi, bir yanımızın düştüğünü, kendimizin eksildiğini birden kavrarız. Bu kez, tersine bir arayışla, özlemle kuşatılır insan. Duygularımızla, düşüncelerimizle, düşlerimizle, tasarılarımızla, her şeyimizle, ona, onun bıraktığı boşluğa çekiliriz. Belleğimizin en derinlerinden en uç doruklarına değin, binlerce şey silinir, bir su sürekli akar gibi bir akım sürekli uyarır gibi, yalnız o geliverir, o kuşatır benliğimizi.

Kırmızılaşmış bir eylül güneşi, bir ilkyaz yağmuru, eriyen kar, yeni açmış bir ağaç, bir park, kalabalığın akıştığı bir bulvar, sessiz bir kır yolu, yeni çıkmış bir meyve, birlikte geçilmiş bir sokak, bir anahtarlık bir çocuğun babasının elinden tutuşu. Her şey, her şey, belleğimizdeki binlerce şeyin arasından kendine açık, düz bir yal bulur, ne onu bulur. Herhangi bir anında, herhangi bir duruşunda, herhangi bir özleminde.

İlhan'la birlikte çıkardık evden. Birlikte gelirdik çalışmaya. Birlikte çıkardık bürodan. Birlikte alırdık eve götüreceğimiz şeyleri. Birlikte dönerdik eve. Birlikte olurduk evde de. Aynı nesneler, aynı sesler, aynı gazete, dergi, kitap. Aynı sorunlar. Aynı sevinişler. Aynı acılar.

Hemen her kitapta, hemen her tümcesinde, ya aynı zamanda, ya birbirini izleyerek. Bilimsel bilgilerle donanmaya başlayınca, bir bakıma kendimi hiç bir biçimde doyuramadığım yazın türlerinden çekilmeye, eğer bir gün yazına dönersem, ancak bu bilgileri soğurduktan sonra dönmeye karar vermiş gibi kendime uğraş edindiğim konulara eğildiğimde, İlhan, bu yazıların ayrılmaz bir parçası oldu. Konular, hemen ilk doğuşlarında, onunla tartışılarak oluştu. Yazılarımı uzun yıllar İlhan tape etti. Hemen hepsini ilk kez ve basılmadan o okudu. Eleştirilerini getirdi. Beğenilerini getirdi. Düşüncelerimiz, yorumlarımız, tezlerimiz, öylesine birbiriyle çakışmış, kaynaşmıştı ki, dışımızdan gelen eleştiriler, onun ağbeyi olan bana değil, kendisinin de ortağı olduğu düşüncelere, yorumlara, tezlere, birer eleştiri olabilirdi. Çevirilerin bir çoğunun tapesi, düzeltimi, basımevi işleri, siparişlerin paketlenmesi, mektupların yazılması, parasal sorunların yürütülmesi, hemen hepsi, yavaş yavaş benim üzerimden İlhan'ın omuzlarına kaydı. «Ne çok koşmuştuk seninle / Düşüncelerin akıp çoğaldığı sayfalarda / Kaygıyla kolkola ve umutla da / Hüzünle kolkola ve sevinçle de / Çarpan bir yürekle ve soluk soluğa».

19 Mayıs 1971. İlhan, Ankara Emniyet Sarayının müteferrikasında. Bir komiser gözetiminde kısa sürecek bir görüş. 20 Mayıs 1971. İlhan, Emniyet Sarayının önünde bizi bindirdikleri arabanın yanında, yüzünde eksilmeyen gülüşüyle. 21 Mayıs 1971. İlhan, İstanbul'da Sansaryan hanında, parmakizi için tutulup basılan ellerimdeki boyayı yıkadığım lavabonun yanında, yanıbaşımda. 22 Mayıs 1971. İlhan'ın yazısı Davutpaşa Kışlası nizamnamesindeki defterde: «Ağbey iyi misin?». Haziran ortaları. Yeniden getirildiğimiz Ankara Emniyet Sarayının önünde bekliyor İlhan. Pencereden, bir polis gösteriyor İlhan'ı. İlhan gözaltına alındığımız

Yıldırım Bölgede ertesi gün. Veteriner Okulunda kurulmuş bulunan askeri mahkemece tutuklanıp, cezaevi arabasıyla, Yıldırım Bölgeye eşyalarımızı almak için getirildiğimizde, İlhan, gözaltı nizamiyesinde. Bir bileğim bir başka arkadaşın bileğine kelepçeli, ama parmaklıklı küçük pencerenin aralığından görüyorum İlhan'ı. Bana para gönderiyor. İlhan, 1 Nolu Askeri Cezaevinin görüş kabininde. Ve üçbuçuk yıl, yalnızca iki kez görüşemedik İlhan'la. Bir keresinde «kardeşler» ile de görüş yasaklanmıştı. Ve ikincisi Merkez Cezaevine geldiğimde, bir haftalığına Ege'ye doğru gitmişti. O görüşte de kartıyla buluşmuştum. Ve her duruşmada İlhan salondaki dinleyiciler arasında. Ve her adliyeye getirilişimde, bir olanak yaratıp görüşerek. «Ne çok buluşmuştuk seninle / Görüş yerinde / Nezaretin parmaklığında / Mahkeme kapısında...» Parasal boğuntuların içersinde, evin tüm yükünü omuzlayarak. Ve 12 Temmuz 1974. Merkez cezaevinin kapısı içerden açılıp serbest bırakıldığımda, İlhan orada, yanıbaşımda.

Çekilmiş fotoğrafları. Şimdi içlerinden bazılarını büyüttüklerim de var. Benim çıkmamı beklerken, cezaevinin kapısı önünde çekilmiş bir grupta da. Ön sırada; Tosun, İlhan, Rana, Sulan. Arka sırada: Kadriye, Barışta İlhan'ın başı arkasında yeni bir yüz. «Halim» demişti İlhan, «Ahmet ağbeyimizin yeni damadı.» Geçen gün, Karşıyaka'dan dönerken Kızılay'da inmiştim. Elimde naylon torba, içersinde küçük bir bidon, İlhan'ın aldığı su bidonlarından biri. Gidiyordum kalabalığın arasında. Biri «ağbey» dedi. Döndüm, Halim'di. Zamanın varsa bir yerde oturalım demişti. Oturmuştuk. «İlhan ağbeyi dedi, ilk o gün cezaevinin kapısında tanımıştım. Benim de kolumdan tutarak, oyuna, aralarına aldı. İlk kez o gün duymuştum o türküyü. Hep onu söylüyordu «Ağ taşı kaldırsalar / Yılanı öldürseler.» Türküler mi İlhan'da aktı, İlhan mı türkülerde aktı! Yurdunun türkülerini özverili kişiliğinde yorumladığı bir ezgiyle alıştırdı. O en uçucu, o hemen oracıkta kayboluveren sesini, ölüm o kadar ansızın, o denli beklenmedik bir yerde vurdu ki, bu teknik donanımın ortasında, hemen hiç bir yere tutulmamış sesi. Metin ile karşılıklı şiir okumuştuk Vahap'larda. Bir ay kadar önce. Metin ameliyathaneye götürülecek ve ben pusunun tedirginliğinde. Ölümün gözettiği iki konuk gibiydik, ve İlhan, öyle izliyordu bizi. Sessiz. Şimdi bir bant var. İlhan'ın bizi baştan sona dinlediği, İlhan'ın sesi yok; ve İlhan da...

Serdar, yurtdışından bir bant istemiş İlhan'dan. Bantı doldurmuşlar, biraz boş yer kalmış. Gül ile birlikte söyledikleri bir

türkü: «Engin ol gönül engin ol». İlhan'ın sesi, kabartma bir yazının gölgesi gibi düşüyor, Gül'ün sesinin yanına. Gül, acılı sesiyle gür, İlhan acıyı yumuşatan sesiyle engin. Ve şimdi, o hep dinlemek istediğim sesi bir kez daha dinleyecek gücü kendimde bulabilmek için, kaç yıl beklemem gerektiğini kestiremiyorum. «Nereye gitsek orada / Nerede dursak orada / Ilık ve yumuşak bir ses akardı türkülere / Acıyı yumuşatan / Şimdi kaybolmuş ve bulunamayacak olan».

8

1973'ün başlarında içerde ikinci yılı doldurmak üzereydim. İlhan'ın tüm olanakları tükenmişti. Elde bulunan beş-on kitap için Cumhuriyet Savcılığında ifadesi alındığında, satılacak kitap da kalmamış gibiydi. Yeniden kitap yayınlamak için İlhan olanaklar arıyordu. Yeni bir yayınevi kurmayı çok zamandır düşünüyorduk. İdeolojik kitaplar dışındaki bilimsel kitaplardan oluşacak bir yayın... Adını birlikte düşündük. Görüşlerin birinde, «Onur Yayınları» olmasını kararlaştırdık. Amblemin, biçim olarak, «Sol Yayınları»na benzemesini, kapak yazılarının ayrı bir karakterde, ama aynı düzen içersinde basılmasını, sırttaki yuvarlak nokta yerine, kare nokta konmasını da İlhan, Darwin'in İnsanın Türeyişi'ni dizgiye verdi. Büroyu masa ve sandalyeleriyle birlikte devretmiş aldığı bonoyu kâğıtçıya ciro etmişti. Kitabın baskısı tamamlanmış, basımevi, parasını almadan vermem diye direniyordu. Ciro ettiği bono ödenmemiş, masa ve sandalyeleri alan mühendis ise kaybolmuştu. Onur Yayınları'nın kitabı, bu koşullar içinde yayınlandı.

Babamızdan kalan tek mal, kerpiç bir evdi. Annem evi satmamızı istemişti. Zorluklar dayatmıştı. Yirmi bin lira veriyorlarmış. İlhan satmak için Artova'ya gittiğinde, zorlandığında, onyedi bin liraya satıvermiş evi. Zafer Çarşısında altmış bin lira hava parasına anlaşarak, bir dükkân devralmış, bunu İsmail amcamın ve Esma ablamın taşınmaz ipoteği karşılığı alınan borçla ödemişti. Geçen gün, Barışta ile, kapak yazıları ve klişeleri arasında «Onur Yayınları»nın amblemini arıyorduk. 7 Kasım, İlhan günü. O gün için hazırlayacağım ilâna, «Onur Yayınları Kurucusu ve Emekçisi» yazarken, «Onur Yayınları» yerine, amblemini koymayı düşünmüştük. Klişeyi de onun için arıyorduk. İlhan'ın abecesel olarak özenle sıraladığı, sessiz ve bir şey söylemeyen zarfların arasından, kitabevinin yıllarca vitrin camında duran yazısı çıkıverdi: «Onur Kitap, Yayın, Plak». Bir umudun, bir

sevincin, bir heyecanın tarihiydi sanki. İlhan'ın eli olmayan elleri, gözü olmayan gözleri, geleceği açıklamayan umutları.

Tam da, «Dev-Genç» sanığı olarak iki yıl tutuklu kaldığım askeri cezaevinden, kesinleşmiş mahkumiyetlerim dolayısıyla Merkez Cezaevine gönderildiğim günlerdi. İlhan gene bir gün görüşte yoktu. Rana, «Kitapları vereceklermiş. İlhan oraya gittil» demişti. Biraz sonra da İlhan geldi. Gülüşünün altında sıkıntısı vardı. Hemen bütün kitapların İzmir'de bir sulh ceza mahkemesince iki yıl önce toplatılmış olduğunu söylemişler. **Kapital, Atom Bombası Çocukları, Buzların Çözülüşü ve Sosyal Demokratların Çıkmazı** dışında hemen hepsini. «Ben de öyle bıraktım geldim!» demişti.

Halit Çelenk itiraz dilekçesini yazmış, gerekli belgeleri eklemiş, bir üst mahkemeye yollamıştı. 73'ün sonlarına doğru, asliye ceza mahkemesi, toplatma kararını kaldırdı. Sayılmadan alınan ve Ankara Adliyesine bırakılan kitaplar, gene sayılmadan, İlhan'a teslim edildi. Kuşkusuz bazı parasal sorunlarımızın çözülmesinde bir destek oldu bu. Ama, ben cezaevindeyken dizgiye verdiği Sol Yayınları'nın iki kitabını, ben cezaevinden çıktıktan sonra basımevinden alıp, parasını ödedikten sonra, yalnızca bin liramız kalmıştı bankada. Ne var ki, yeniden başlayabilmek için, benim için gerekli olan hemen her şey vardı. Ve her şeyden önce İlhan vardı. Ve onun, ben içerdeyken başlattığı iki yayınevi ve bir kitabevi de.

9

Benim içerde olduğum, uzun yıllar sürecek mahkumiyetler aldığım günler, İlhan'ın da gönül kapısını bir bakıma kapalı tuttuğu günler oldu. Çıkmam olasılığı ufakta belirince, gönlündeki tohum ısınmaya, filizlenmeye başlamış olmalı. Gönül gizlerini ben bilmezdim. Rana'ya anlattığı olurmuş zaman zaman. Cezaevinden yeni çıktığım günlerdeydi. Gül'le eve gelmişlerdi bir iki kez. Giderek bu yakınlık, bu sevgi, tutkuya dönüşüyordu. Ben Şemdinli'ye gittiğimde çalıştığı yerden aldığı bel ağrıları artmış, en sonu ameliyat olmaya karar vermişti. Gül, o zaman sürekli yanında oldu, ya da, İlhan, sürekli Gül'ü yanında aradı.

Sevincin anımsandığı, sevinci anımsatan günler vardır insanların yaşamlarında. Aynı ayın adını, aynı günün rakamını taşıyan günler, o yaşanan günlerin kendisi değildir ama, özünde bir yanılsamadan başka bir şey değildir ama, kendimizi bilerek bu yanılsamanın çekimine bırakırız. 5 Temmuz, İlhan için

öyle bir gün oluverdi 1976 yılında. Bunu izleyen yıllarda, «Yemeği dün akşam Gül'le dışarda yedik!» dediğinde, «Ha, evliliğinizin yıldönümü müydü?» diye sorardım. Ne acı ki, ne İlhan bu tümcesini çok yineleyebildi, ne de ben yanıtımı. Türküler, bir yerden ayrılırken «allahaısmarladık» diyemezdi de, «güle güle» derdi. Bugün, nereden aktı, nereden dolaştı geldi, bilemiyorum, kendiliğinden «Hadi eyvallah!..» deyiverdi. Sonra bir an durdu, «Anne dedi, eskiden babam 'hadi eyvallah' mı derdi?» Ayrılırken «hadi eyvallah!..» derdi İlhan, her zaman... «Hadi eyvallah» diyecek zamanı bile olmadı giderken, sonsuz olana göçerken. Ve 1981 yılının «5 Temmuz»unun, beş temmuz olduğunu, İlhan'ın sözleri değil, ertesi sabah gittiğim sininde Gül'ün kalbi üzerine koyduğu kırmızı bir gül anımsattı. Sevinci anımsatan günlerin, sevinci doğuran günler olduğuna insan ne de çabuk uyarlanıyormuş. Şimdi ise, sevinci anımsatan günler, acıyı yeniden doğuruyor, büyütüyor, acı üstünde acı bir gül açıyor. Sini üzerinde duran bir gül gibi acı ve kalbi üzerinde açan bir gül gibi keder kokusunda.

Her insanın yinelemeyi sevdiği bazı anıları vardır. Daha çok yinelenmiş olanlar da, çocukluğuna yaklaşan anılardır. Olayın geçtiği andan ne kadar uzaklaşmış olunursa, o kadar çok yinelenme olanağı vardır da ondan. İlhan çocukluk anılarını, doğaldır ki, daha çok akranı arkadaşlarına anlatmıştır. Ama birkaç anısını bize de yinelemeyi severdi. Biraz da onun içindir ki, bu anıları yineleyerek yazmak beni de dindiriyor.

Geçen gün, Türküler'in vesikalık fotoğrafını çektirmiş, elinden tutmuş çıkıyordum. Pasajın çıkışındaki satıcıda, oyuncaklar arasında duran bir tabancaya elini uzatıverdi. «Bunu bana alır mısın amca?» dedi. İçimi sarsan, kanatan, bunun bir «soru» oluşu mu, yoksa isteğin, özlemin kendisi miydi? Çocukluğunda bir tabancası olsun istermiş İlhan da. Oyuncak tabanralardan. Şimdiki gibi, pahalı, gerçeğine yakın çeşitli oyuncak tabanca da yoktu. Düşlediği, olsa olsa mantar tabancası olmalı. Ama olmamış hiç bir zaman. Bana da açmamış, benden de istememiş olmalı. İlhan'da bu özlem o denli süregelmiş, büyümüş ki, «Oğlum olsun, ona tabanca alacağım!» diye düş kurmuş. Çocukluğunun belki de en uzak ve o denli en büyük düşünü.

Gül çocuk beklerken, İlhan, çocukluğunun sessiz ırmakları gibi içersinde akarak o güne gelen bu düşünü eskitememiş olmanın özlemiyle, bir oğlunun olmasını istediğini söylüyordu. Şimdiye değin, benden oldukça küçük olan yakınlarımıza, dostları-

mıza, «oğul» haberini, önceden verdiğim olmuştur. O güne değin, raslantılar, sezilerimle örtüştüğü için, İlhan da, sessiz, sormadan bekler olmuştu, «oğlun olacak» dememi. Biraz geç de olsa, bu kısa tümceyi işitti benden. Adını da düşündüm. O zaman kimseye söylemedim ama, belki ölürsem diye yazılarımı topladığım dosyanın girişine yazıverdim.

Türküler'in ilk yaş gününe küçük bir gümüş kaplama çerçeve götürecektim. Çerçevenin içersinde tükenmez kalemle İlhan'ın iç yüzüne yazdığı not bulunan «Samsun» paketi kağıdı vardı: «Ağbeyime bir kız adı bulmak düştü. Selam. 21 Mart 1978 / Oda no: 307, Tel: 323», ve imza. Gece yarısı kızı olduğunu öğrenince, bizim evin kapısına gelmiş, üzüntüsünden zili çalmaktan vazgeçmiş. Notu yazmış. Kapının arasına iliştirmiş. Sabahleyin kapıcı kapıyı açınca, paspasın üzerine düşen kâğıdı bulmuş Rana. «İlhan'ın bir kızı olmuş!» diyerek girmişti odaya. Kız olduğuna hiç mi hiç üzülmemiştim. Ama İlhan'ın üzüldüğünü düşünerek, derin bir üzüntüye kapılmıştım. Şimdi düşünüyorum da, acılarla biçilmemiş insanlar, yaşamın ve sevincin ta kendisini üzüntüye dönüştürmekte, yapay acılar türetmekte, ne kadar da yaratıcı oluyorlar.

İlhan, «tabanca» ve «oğul» düşünü bir süre daha yineledi. Gül'e yanımızda takılırdı da. Ama çok geçmedi. «Türküler» tatlı mı tatlı, sevimli mi sevimli, güzel mi güzel bir kız olmaya başlayınca, İlhan'ın sevinci, çocukluk düşünü örtüverdi. Daha altı yedi aylıkken bazı sözcükleri söylemeye, bir yaşına gelmeden kısa tümceler kurmaya başlayınca, İlhan, artık «oğlum olsaydı» demedi. Birkaç gün Türküler'den ayrı kalınca, Gül'e, «Elimde değil, birkaç gün de olsa, çok özlüyorum bu kızı!» dermiş.

5 Kasım günü nezarete yanıma getirildiğinde, hemen ilk sözleri arasında, «Ağabey demişti, sabahleyin çıkarken Türküler uyuyordu, uyandırmaya kıyamadım. öpüp ayrıldım!» Bizi arabada döverlerken İlhan'ın sesi çıkmadı hiç. Arabadan indiğimizde, yere bir kez daha düşüp doğrulduktan sonra, yeniden dövmeye başladıklarında bizi, tutanaklardan aktarıyorum, başçavuşa «Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim, bizi dövdürmeyin!» demişti. Kendisi için, kendi canı için istediği bir şey yoktu bu yakarışta. O en kutsal olanı, en kutsal hakkını, yaşam hakkını, Türküler için, Türküler ve Alaz için, onların gülen gözlerine acının ve kederin ağır kurşun bulutu ağmasın diye istemişti.

Öldürümü burada anlatmayacağım. Bunu «İlhan'ın Son Beş Günü»nde ayrıntılarıyla yazdım. Bu yazıyı daha sonra yayınlamamın uygun olacağı kanısındayım. Ölüm çok yakınımızdayken, ölüm geliyorken, ölümü ben göremedim. Ölüm geldiğinde bile, İlhan, sağ dizi üstüne çömelmiş, kolları sarkmış, başı öne düşmüş, ağzı açık, benzi solmuşken bile, «İlhan İlhan» diye seslendiğimde bile, sesimi duymadığında bile, gelmiş olan ölümü göremedim. Birkaz kez şöyle yazdım: O kadar birlikte olduk ki onunla. Son kez, nezarette aynı kanepede yanyana yattık. Son kez birlikte kelepçelendik. Son kez birlikte fotoğrafımızı çektiler. Birlikte dövüldük. Ne acı ki, o gitti, ben kaldım... Bunu İlhan için yazdığım yazılarda birkaç kez yineledim. Ama son kez olduğunu bilemediği ve bilemeyeceği son sözlerini söylediği ranzadan, on-onbeş adım ötede bir başka ranzaya yatırmışlardı beni. Benim kolum değildi boynunun altındaki kol. Uçurduğunda son soluğunu, baktığı son bakışında, ben değil, ilk kez gördüğü kardeşleri vardı başucunda. Onlardan biri, kolunu İlhan'ın boynunun altına uzatan, onun soluğunu içine çeken, göğsünde kalan son soluğunu, kanla karışmış soluğunu içine çeken kardoşlerinden biri, İsmail Okatan, duruşmada onun son anını anlatırken, son sözlerini de öğrenecektim: «Ağbeyim nasıl?..» demiş, «Nefes alamıyorum!.» demiş. — «Nefes alamıyorum», işte son sözü kardeşimin. O kadar yalın, o kadar kendiliğinden, ve ölümü sanki alıştığı gündelik işlerden birymiş gibi o denli içten ki, ölümü onurluyor, yüceltiyor, «gür başını yükseğe», daha yukarıya kaldırıyor. Yükselen, büyüyen, dikleşen..

Yanımdaki ranzadan, üzerine uzatıldığı battaniyeyle birlikte alıp götürdüler kardeşimi. Omuzlarıma, karnıma, ayaklarıma bastırıyorlardı.. «Bırakın beni, bir kez, son kez öpeyim kardeşimi!» diye yakınıyordum. Bırakmıyorlardı. İyilik ettiklerini sanıyorlardı. Çocukluk işte.

Dört gün sonraydı. Halit Çelenk gelmişti, Tahliyem için dilekçe verdiğini söylüyordu. «Son kez öpmek istiyorum» demiştim. Halit ağbey bir kez daha uğramış. İletmiş isteğimi. Biraz bekleyin demişler. Komutanın yanına girmişler. Dönmüşler. Bu akşam serbest bırakacağız demişler.

12 Kasım, çarşamba. Ondan ayrıldıktan beş gece sonra, morgda onu görmeye gittiğimde, imam yıkıyordu kardeşimi. Upuzun uzatmışlardı teneşire. Sabun köpüğü içersindeydi. Sonra sular götürdü köpükleri. Açıldı açık bakan gözleri, acıya vurulan

yüzü, yaralar içinde gövdesi. Zekeriye, yanıbaşında, bir yalvaç suskunluğu içinde, ellerini kavuşturmuş, onu yalnız bırakmıyordu. Ağıtların dönüyordu, kuş gibi çığlık çığlığa, yaralı at gibi bayırlardan aşağı, taşkınlarla, akıyor, yükseliyor, yankılanıyor, tükenmiyordu. İlhan duymuyordu hiç birini, ve hiç bir şeyi. **«Seni görmeye geldiğim zaman ama sensiz / Soğuk teneşirde çırılçıplak / Bu yaz Akdeniz güneşinin kararttığı gövdende / Açılmış yaraların ve akan kanların yazdığı / Aralık kalan gözlerinin yazdığı / Yüzüne vurulmuş acının yazdığı / Ve artık hiç bir şeyin silemeyeceği / Göğ ekinken vurup biçen / Al at iken kırıp geçen / (...) günleri..»**

11

Bugün de (29 Eylül) gittim sinine.. Kalbinin üstünde yükselen iki gül dalının ucunda iki gül açmıştı. Siklamen kırmızısı iki gül. Gülün köklerini saldığı toprağın altında nasıl yattığını biliyorum kardeşimin. Hafif sağına yatırdılar. Hafifçe toprağa omuz vermişti. Kan akıyordu son ak giyisisinden. Hemen her şeyi, gündelik olayları, gördüğüm şeyleri, karşılaştığımız şeyleri, hemen o gün anlatırdık birbirimize. Bazan bir sevinci, bazan gelişigüzel ayrıntıları ve acıyı da bazan. Ona, ona, ona, anlatamadım öldüğünü ve ölümünden sonraki günleri. Nasıl götürdüklerini yanımdan, nasıl görmeye geldiğimi kendisini. Nasıl götürdüğümüzü sinliğe.

Türküler'in her gün yinelenen sorularını da. Bugün, yuvadan döndüğümüzde, Suları'nın yatağına yüzükoyun uzanıp, dirseklerini yastığa dayayıp, yanakları avuçları içersinde, fotoğrafına uzun uzun bakarken yakaladığımı da. Akdeniz kıyısında, Suları ile yanyana. Gülüyor gibisin. Arkada Akdenizin mavi koyu, mavi göğü, mavi çamları. Türküler bakıyor fotoğrafa uzun uzun: «Babam..» diyor. Yineliyor. Bakıyor. Başını kaldırmadan soruyor: «Amca beni babama götürmedin hani?» Dönüyor, gözlerimin içine bakıyor: «Ne zaman götüreceksin?» «Neyse götüreceksin ama?».

Senden ayrıldıktan birkaç ay sonra ayakları üzerinde durmaya başladı Alaz da... Sonra yürüdü. Ama Türküler gibi erken konuşamadı. Söyleyebildiği birkaç sözcükten biri, «ba-ba».. Dün akşam size gitmiştim. Uyumuş. Aralıkta konuşurken sesime uyandı. İçerden «eğce» diye bağırıyordu. Sesimi, senin sesine benzetiyor diyorum kendi kendime. Uykusunda, gecesinde bekliyor o sesi. Ve derin uykusunda bile olsa, sesini, seni bekliyor

diyorum. Geçen gün Türküler'in masal kitaplarından birini almış. Senin duvarda asılı duran fotoğrafına uzatıyor. Gülerek «ba-ba» diyor, uzatıyor, yaklaştırıyor. Sen gene öyle bakıyorsun fotoğrafından. Elini uzatıp almıyorsun. Gülmüyorsun da. Şaşırıyor Alaz. Bir bana bakıyor, niye almıyor, niye gülmüyor der gibi. Dönüp bir kez daha uzatıyor kitabı. Gülerek.

Şimdi bu yazıları yazdığım küçük odamda İlhan çeviriyor, kuşatıyor beni. Duvarlarda fotoğrafları, fotoğrafları, fotoğrafları. Raflarda, her birinde, her tümcesinde emeğinin aktığı yüzü aşkın kitap. Raflarda çoğunu cezaevine getirdiği, üzerinde el yazısıyla adımı, koğuşumu yazdığı kitaplar. Eski dergilerden çektirdiği fotokopiler. Ansiklopediler. Elyazısıyla gece cezaevine getirdiği, içeri gönderdiği, şimdi çerçeveli pusula: «MUZAFFER ERDOST / 5. Madde iptal edildi. 2-3 güne kadar gözlerinden öpmek üzere ellerinden öperim. 2.2.74. İlhan Erdost.» Hemen altında Şekibe ablanın elyazısı: «Topyekün gözümüz aydın. Ş. Çelenk.» Dolabında, büroda son pişirdiği pilavdan artan bulgur, son pişirdiği çorbadan kalan mercimek. Çay, biraz şeker. Evde birlikte olduğumuz son günü içtiğimiz rakıdan kalan rakı. Gözaltına alındığımızda, cezaevine götürülürken, çıkarıp, amcamın arabasının arka camına koyduğumuz iki kemer. O gün yanında götürdüğü çanta. Çantada birkaç çamaşır. Cebinde kalan yaralı samsun paketi. Cebinde kalan cüzdanı. Kırılmış tükenmez kalemi. Ölümünden bir ay sonra, askeri savcıyla birlikte gittiğimiz cezaevinden aldığım ayakkabısının teki. Ve kanlı paltosu İlhan'ın.

Dışarı çıkıyorum: güneş. Dışarı çıkıyorum: gece. Dışarı çıkıyorum: yağmur serpeliyor. Dışarı çıkıyorum: evlerin önünde çiçekler. Dışarı çıkıyorum: tenha sokak. Dışarı çıkıyorum: kalabalık bulvar. Dışarı çıkıyorum: apartmanlar üstünde ay. Dışarı çıkıyorum: yerde sararmış yapraktır. Dışarı çıkıyorum: bulutlar akışıyor. Ve hepsi İlhan'ı getiriyor, «ben İlhan'dım» diyor. Bir acılı kuş gibi, bir yakıcı kuş gibi bir büyülü kuş gibi: «Ben de İlhan idim, al çavlan idim / Yanarca kuş idim, pervan dönerdim».

21-30 Eylül 1981, Akara.

ADINI ANDIĞIM YAZILARIM İÇİN NOTLAR:

«Ut Çalan Kadın», öykü, Türk Dili, sayı 150, Mart 1964

«Köylü Olan Yüzümü Döndüğümde», yaşam öyküsü, Papirüs, sayı 46-47, Haziran 1970.

«Dönmüş Ölü», şiir, Dost, c. 11, sayı 28, Temmuz 1963.

«Bir At Türküsü», şiir, Papirüs, sayı 37, Temmuz 1969.

«Üç Öğrenilmiş Bir Çocukluk Türküsü», şiir Papirüs, 2, 1960.
«(Burslu Öğrenciler İçin) Birinci Ağıt, öykü, Dost, c. 10, sayı 21, Aralık 1962.
«Manifestolar», Yeni Ufuklar, c. 11, sayı 132, Mayıs 1963.
«At İçin Türevler», Y. Ufuklar, c. 12, sayı 185, Ağustos 1963.
«Ut Çalar Atlar», Yeni Ufuklar, c. 12, sayı 140, Ocak 1964
«İpe İpler», Yeni Ufuklar, c. 13, sayı 146, Temmuz 1964.
«Adam İçin Aktüel Türevler», Y. Ufuklar, c. 14, s. 162, Kasım 1965.
«Bir Güneş Gibi», şiir, (yayınlanmadı)
«Ağos», şiir, (yayınlanmadı)
«Güneş Her Yerde Vardır», şiir, (yayınlanmadı)
«Şemdinli Röportajı», Yön, sayı 172-189, 1968.

(Türkiye Yazıları — Kasım)

«İbrahim oğlu Yusuf'un
Kerpiç evinden
Ve linyit kokan ocağından
Yoklulluğundan
Ve hüznünden büyüttüğü»

İNSAN VE HALK SEVGİSİYLE COŞKULU

CANIMIZ
YİĞİDİMİZ
ÖVÜNCÜMÜZ
ACIMIZ

ONUR YAYINLARI
KURUCUSU VE EMEKÇİSİ
İLHAN ERDOST

«Yaşıyor şimdi
Türküler'in dilinde
Alaz'ın bakışlarında
Gül'ün kederinde»

CANIMIZDA
VE
ANILARIMIZDA
(AİLESİ)

(Cumhuriyet 7 Kasım)

«TÜRKÜLER» BABASINI HEP BEKLEYECEK...

Oktay AKBAL

«O gün heyecandan hafif kırmızılaşan yanaklarınla, siyah bıyıklarınla, siyah kaşlarınla, içinden gülümseyen gözlerinle sen ne güzeldin kardeşim... Emniyete nezarete geldiğinde 'Ağabey' demişti. 'Evden çıkarken Türküler uyuyordu uyandırmak istemedim, öpüp çıktım.»

İlhan Erdost adını kimse unutamaz. Unutmamalı da... Adalet, bu korkunç olayı elbet gün ışığına çıkaracaktır. Gizli kalan cinayetlerdir, bir toplumu çıkmazlara sokan... Bozgundan bozguna sürükleyen... 12 Eylül'e geldiysek, geçmiş yıllarda işlenen nice nice cinayetin gerçek suçluları, gerçek kaynakları bir türlü ortaya çıkarılmadığı için, değil mi? Bugün bile, Tütengil'in, Öz'ün, Doğanay'ın, Kaftancıoğlu'nun daha kimlerin kimlerin neden, niçin kimin emriyle, kimin eliyle öldürüldüğü —tüm gerçek yanlarıyla— ortaya çıkarılmış değildir. Katiller ve katilleri kukla gibi oynatıp cinayetlere iteleyenler cezalandırılmış değil...

İlhan Erdost'un ölümü ise çok acı. Bu acılık, onun gözaltındayken bir kaç sorumsuz sorumlunun tüp kakması, yumruğu, tekmesi sonucunda ölmesinden ileri geliyor. Devlet yetkilileri, en başta Devlet Başkanı, 'işkenceciklerin varlığı'ndan söz etmedi mi, bunların cezalandırılacaklarını söylemedi mi? Öyleyse tüm katillerin, işkencecilerin Adalet önünde hesap verecekleri, cezalandırılacakları günler uzak değildir, hepimiz o günü bekliyoruz. Olup bitenleri unutmadan, acıları yüreğimizden atmadan...

İlhan Erdost o sabah kızını öperek, uyandırmaya kıyamadn çıkmış, daha doğrusu çıkarılmış. Gidiş o gidiş, ancak ölüm haberi gelmiş ardından. Ne var ki, küçük kızı Türküler —ne güzel, ne anlamlı bir ad değil mi?— babasını yaşıyor sanıyormuş. İkide bir telefonla konuşuyormuş. İlhan'ın ağabeyi yazar Muzaffer Erdost —ki şimdi İlhan'la bütünleşerek Muzaffer İlhan Erdost olmuştur— şöyle yazıyor:

«Şimdi Türküler telefonu açıyor, bir numara uyduruyor, yirmi dokuz beş'i istiyorum diyor. 'Ben iyiyim' diyor. 'Amcamlardan telefon ediyorum' diyor. 'Ben iyiyim' diyor. 'Sakız çiğniyorum acı sakız' diyor. 'Bir makine daha mı yapacaksın' diyor. 'Hadi güle güle' diyor. Sonra kapatıyor ahizeyi. Sevinçle salona koşuyor 'babam öğleden sonra gelecekmiş' diyor. 'Ben konuştum' diyor. 'Annemi alıp gelecekmiş' diyor.»

Baba öğleden sonra gelecek!.. Bir türlü gelmeyen o öğleden

annesi Küçük Türküler, inançla babasını bekleyecek. Ne zamana kadar, küçük kafasına koskoca bir dünya gerçeğini sokuncaya kadar... Nice analar - babalar var bugün de çocukları için gözyaşı döken. Nice çocuklar var yitip giden, ya da bir takım anlaşmalar yüzünden gözlerden uzakta kalan babaları, ağabeyleri, kızkardeşleri için acılar içinde çırpınan... Ama en acısı çocukların durumudur. Çünkü hiç bir suçu yok onların. Olamaz da.

Muzaffer Erdost'u, yeni adıyla Muzaffer İlhan Erdost'u 1950'de Veteriner Fakültesi öğrencisiyken tanımıştım. Nurullah Ataç'ın TDK'ndaki odasına gelmişlerdi beş - altı öğrenci. İçlerinde Orhan Duru da vardı sanırım. Sonraları Erdost, yazar, eleştirmen, yayıncı olarak ün kazandı. Kurduğu yayınevinde toplumcu felsefenin, düşüncenin bilimsel yapıtlarını bir - bir çıkardı. Kardeşi İlhan da Onur yayınevini kurdu daha sonra. İki kardeş tam bir yürek ve kafa beraberliği içinde yaşadılar yanyana...

«O kadar birlikte olduk ki son geceyi Emniyette birlikte bir kanapede yanyana yatarak geçirdik. Son fotoğraflarımızı yanyana çektiler. Birlikte dövüldük. O kadar birlikte olduk ki onu yanıbaşımda yitirdim. Ama benim için ne denli acı ki, ben kaldım, o gitti. Canına can olamadım. Onun canı, benim canım oldu. Adı benim adım oldu. Ve bütün yazdıklarım, artık 'Muzaffer İlhan' adıyle basılsın istiyorum. Ancak o zaman İlhan'ın yaşamının düşünsel yanı, İlhan gerçeği, bir ölçüde yansıtılmış olacak.» (Nesin Yıllığı, 1981)

Acılar, acılar, acılar. Birer sözcük olmayan bütün bir yaşam olan acılar. Nicelerin duyduğu, duymakta olduğu acılar...

(Cumhuriyet — 11 Kasım)

●

SEVGİ SOYSAL'I

5. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE

SAYGIYLA ANIYORUZ

Bilgi Yayınevi

(Cumhuriyet — 22 Kasım)

SEVGİ SOYSAL'I ANMAK

Yılmaz ONAY

Sevgi Soysal'ı toprağa verdiğimiz 22 Kasım 1976'dan bu yana beş yıl doluyor. Bu arada hiç de yeterli olmamakla birlikte onunla ilgili birçok şey yazıldı, yıldönümü yakınında birşeyler daha yazılacak, gene yeterli olacak mı? Kapsamlı incelemelerin, enine boyuna çalışmaların bulunmayışından ibaret değil sorun. Özellikle Sevgi Soysal gibi sanatçılarımızın anılmasında bir çelişki hep gelip kafama takılıyor: Anma yazılarında izlediğimiz ve kıvanç duyduğumuz övücü, olumlayıcı yaklaşımların hepsi, o hayattayken de benimsenmiş miydi? Hatta bugün, bir yandan onu yüceltmede haklı olarak dayanılan gerekçelere, diyer yandan edebiyat alanımızda nasıl yaygın biçimde saldırılmaktadır? Demek ki o yaşasa ve tabii tuttuğu doğru yolda habire daha olgun ve daha etkin ürünler vermekte olsaydı, bugün övgücülerin bazılarının aynı gerekçelerle belki en çok yermeğe, engellemeğe çalıştıkları bir sanatçı durumuyla karşılaşmayacak mıydı? Sevgi Soysal bu anlamda mihenk taşlarından biri niteliğinde. Çünkü Sevgi Soysal, edebiyatta toplumcu angajmanın, toplumcu gerçekçiliğin bilinçli yolunda örnekler veriyordu. Bunu, eserlerinin dışında, görünmez uzak bir yerlerinde, sadece sorulunca göstermek üzere belli belirsiz yapmıyordu. Tersine, asıl okuyucu için, onun anlamasını esas alarak ve açıklıkla koyuyordu. Ve başarısı, bu dünya görüşünün sanatını sanat olarak da ustalıkla gerçekleştirmeğe başlamasındaydı. Daha doğrusu, bu dünya görüşünün, sanatçılığı zorlayan, kısırlaştıran değil, tam tersine önünü açan, gerçekten çağdaş yapan tek veri olduğunu somut eserleriyle kanıtlama yolunda bir sanatçıydı. İşte Sevgi Soysal'ın kaybı asıl açılan bu yolun bir kaybı olmuştur.

Ahmet Cemal 1975'te «Şafak» için: «Gidilen yolda bu da var, ama bunlara rağmen gidilebilir, gidilmelidir' diyen bir tutumdur Şafak». demiş. Ne kadar doğru. Sadece olumsuzların, yanlışların eleştirisini koyup, «gidebilir, gidilmelidir» in anlatımını veya unsurlarını okuyucuya bırakma kaçamağına sığınmıyor yani. Hele kendinden başka herkese toplumculuk dersleri verip, romana gelince eşcinselliğin her türlü acubelerinden ibaret bir «tip» anlayışını yutturmağa hiç kalkmıyor. «Mümkündür, yapılmalıdır»ı gerçek hayatın içinden getiriyor. Bununla sanatı da daha güzel oluyor. Toplumcu gerçekçilik dediğimiz bu işte.

Konur Ertop, ölümü üzerine Sevgi Soysal için Politika Ga-

zetesinin soruşturmasında «sosyalizme inançlı, faşizme cephe alan... bir yazardı» demiş (2.12.1976) Ne kadar güzel. Hele Atilla İlhan'ın 27 Kasım 1976 da Cumhuriyet Gazetesinde onun ardından yazdıkları iyice ilginç: «Sevgi'nin toplumcu yazarlığı çağdaş bir yazarlıktır... 'Yenişehirde Bir Öğle Vakti', 'Şafak', 'Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu' toplumcu sayılan kitaplarıdır. Evet toplumcudurlar. Ama Sevgi'nin toplumsallık içinde bireyselliği belirleyen özelliği bu kitaplarda da sürmüştür.» Peki bütün bunlar sadece Sevgi Soysal'ı anarken doğrudur da, onun dışında yanlış mıdır ki, bunlar yazanların bir kesimi yıllardır ve bugün bu doğruların tam tersine edebiyat alanımızda savunur, yayar dururlar? Neden toplumcu gerçekçiliğe açıkça düşmanlık yapılır, ya da onu sulandırmak, çarpıtmak için «toplumsal gerçekçilik» vs. gibi aldatmacalara sapılır? Nedir bu çelişki?

Doğrunun, gerçeğin kapılarını zorlayan, ufuklarını açan, örnekleyen, yayan toplumcu gerçekçi sanatçılar, buna karşı olanları, ya da niyetli olmayanları, kendikendilerini aşmak zorunda bırakıyor. Bu nedenle o sanatçılara hayattalarken gereğince sahip çıkmıyor herkes. Sevgi Soysal için de, toplumcu angajmanı açık, ama işte bu yüzden sanatsallığı sınırlı, kuru vs. gibi eleştiriler yapılmadı mı bol bol? Ona karşı eleştiriler, onun tuttuğu yolda dayanışmaya girenlerden daha çok olmadı mı? Bugün onu anarken olsun gerçeğin takdir edilmesi gene de sevindirici elbette. Ancak bunun altında bazan şu yatmasın sakın: O nasıl olsa artık bu yolda yeni ürünler verme şansına sahip değil, bu yönde bir «tehlike» teşkil etmiyor, onu övmekte bir sakınca yok, ama onun gittiği yolu kapalı tutma gayretine devam! Ben bu kuşkuma ihtimal vermiyorum, ama mevcut çelişkiler de bu acı duyguyu boslıyor. Okuyucular da hep bu duyarlık içinde olacaklardır. Çünkü Sevgi Soysal'ın mirası bu açıdan bir imtihan kağıdı gibi önemli; kaybı bu açıdan bir o kadar daha acı.

İnsanlarımız çok zorluklar çekerek bir yerlere geliyor, sonra onları birdenbire kaybediyoruz. Yaşarken sahip çıkabildik mi onlara, yeterli, ilerletici engellerini azaltıcı dayanışmalar kurabildik mi onlarla, bugün kurabiliyor muyuz? Sevgi Soysal'ı anmak bu soruları da koymak demek değil mi?

Bugün edebiyatımızın sadece kafası karmakarışık, hatta organları da karışık «tip»lerle doldurulmağa çalışıldığını görerek şunu daha da iyi değerlendirmeliyiz: Sevgi Soysal «Yenişehirde Bir Öğle Vakti» romanındaki Ali'yi boşuna işlememişti. Boşa da gitmeyecek!

(Bilim ve Sanat — Kasım)

SEVGİ SOYSAL'DAN KALANLAR

«Erkeklere, erkeklere, en çok onlara, bu kendilerini, sonra yine kendilerini sevenlere kızgınlığım.»

TUTKULU PERÇEM

*

Orhan BARLAS

Beş yıl oldu. Sevgi Soysal'ın öldüğünü duydum. Toprağa verilme töreninde bulunmak istedim. Çabaladım, çırpındım, başaramadım. Sonra öğrendim. Ölüm töreninin «gösterişsiz» yapılmasını istemiş. İlk öykülerinden birinde «Ben kendi ölümümü en kalabalığından istedim» diyen bir kimseyi, bu «son isteğe getiren koşullar» üzerinde durmak gerek. İşte o günlerde onun için bir yazı yazmayı tasarlıyordum. Bir baktım, herkes Sevgi Soysal için yazıyor. Üstelik, içlerinden gelerek, ondan «Sevgi» diye söz ediyorlar. Oysa ben kendisine hep «Sevgi Hanım» demiştim. Bu bir eski düşüncemi doğruladı. Birçok yazar, sanatçı (içlerinde en güçlü, en yetenekli olanlar da var) «halkla ilişkiler» bölümünü yanlarında, içlerinde taşıyorlar. Neyse, bu bir ayrı konu.

Hoş Geldin Ölüm'le Tutkulu Perçem'i yeni okudum. Gene Sevgi Soysal'ı yazmayı düşündüm. Bu kez de önümü kestiler. Bunlardan biri, Zonguldak 1929 doğumlu Osman oğlu Mümtaz Soysal. (Neden sevgili Mümtaz Hocanın künyesini yazıyorum? Çünkü bana, eşi ile ilgili, ömründe ilk kez başına gelmiş, bundan böyle de kolay kolay gelmeyecek bir iş verdi, ben de yıllar yılı alışıp öğrenemediğim bu konuda vekilliği yüklendim. Sonrası «buruk-acı», eğlenceli, öğretici.) bir öyküdür, belki bir gün yazarım. Aslını ararsanız, bu Mümtaz Soysal'ın eski tutumudur. Ne düşünsem, erken davranır, hem benden önce hem benden iyi yazar. Gerçekleşmeyeceğini bile bile. neyin «düşünü» kursam, bir bakarım (duyarım) o kat kat ötesinde sonuç almış. Ama ben, Sevgi Soysal'ı nasıl tanıdım, ilkin bunu anlatmalıyım.

12 Mart döneminde, işlerimden kopamadığım için, sık sık memlekete gidiyordum. Her gidiş-gelişte de, yol üstü Adana'dan geçiyordum. Bir gün Uğur Alacakaptan, «Adana'da Sevgi'yi görsene!» dedi. Birincide kaldığı otele uğradım, yoktu, adımı verdim. İkincide görüşebildik; ama soğuk, uzak durdu. Onu anlıyordum, yerinde olsam ben de öyle davranırdım. Üçüncüde hanımla birlikte uğradık. Bizi çok sıcak karşıladı. Adana'nın en kalabalık «otel-lokanta»larından birine gittik. Sevgi Soysal, en küçük denetimi bile gerekli görmeden ,düşüncelerini, izlenimlerini yüksek

sesle anlatıyordu. Sağdan soldan kulak kabartıp bizi dinlediklerini sezdim, belki de öyle bir kuruntuya kapıldım. Oradan oteline gittik. Bir yandan yazınla ilgili tasarılarını anlatıyor, bir yandan tanıdıkları, yakınları ile tatlı tatlı, sevecenlikle alay ediyordu. O gece neredeyse hep o konuştu, biz dinledik. Ertesi sabah erken yolcu olduğumuz için, geç vakitlerde ben kalkmak istiyordum. Ama ne o bırakmak niyetindeydi, ne de bizim hanım ayrılmak... Ona bayılmıştı. Sonraları Sevgi Soysal ile beş altı kez birarada bulunduk. İlk ameliyatından sonra gördüm, tastamam eskisi gibiydi. Can alıcı «yengeç» kıskaçlarını iyice sıkıştırdıktan sonra karşılaşmadık.

Bilgi Yayınevi iyi etmiş de Hoş Geldin Ölüm ile Tutkulu Perçem'i bir arada yayımlamış. Bu yarım kalmış romanla öyküler demeti Sevgi Soysal'ın, bir bağlamda gelişme çizgisini iyi gösteriyor. Şimdi söz Mümtaz Soysal'ın:

«...ekonomik yapılardan, sınıf ilişkilerinden, sistemlerden falan söz eden çok iri laflar sıralamadan 'iki Türk kadını arasındaki zıtlığın giderilmesi, Türkiyedeki zıtlıkların giderilmesinin başlangıç noktasıdır' demek... elbet yanlıştır da, çok yanlış ya da sanıldığı kadar yanlış değildir.» Bu bir. Mümtaz Soysal, sonra bir yazı daha yazdı, şimdi yanımda yok. Kadınların dosdoğru (dolaysız olarak) kendi sorunları dışında, ama somut, alçakgönüllü, gösterişsiz sorunlarla - ve «kadınca» - ilgilenmelerinin onlara kendi öz hakları, özgürlükleri açısından da çok şeyler taşıyacağını belirtti... Sözgelişi, milyonlarca öğrenciye parasız ya da çok ucuz kitap, defter, öğrenim araçı gereçleri sağlamaya çalışmak gibi... Ne var ki bu doğrultuda bir adım, iki adım, üç adım, sonunda «yapılara, sistemlere, sınıf ilişkilerine» gelirsiniz. Ama bu geliş, sağlıklı, uyumlu, gerçekçi bir geliş olur. Öte yandan «feminizm», «sufrajetik» filan gibi «içe dönük, kapalı», tekkemsi kadın eylemlerinin kadınlara yeni haklar, özgürlüklerden de önce garip itici başkalıklar getirdiği de söylenebilir.

Önümü kesen öbür yazar, Yalçın Küçük, Yazko'nun son sayısında Küçük'ün dallı budaklı bir denemesi çıktı. Yazar birçok konuyu deşeliyor. Burada ben yalnız bir yönü almak istiyorum. «Çapkın erkek yerine çapkın kadın ya da çapkın kızın getirilmesi, getirilmeye çalışılması kadın hak ve özgürlüklerinin ağırlık merkezi, başlangıç noktası olamaz.» Burada bir ayraç gerek: Kadın hakları açısından değil, bambaşka nedenlerle de bir romanın, öykünün tıkabasa «cinsellikle» dolu olmasına ben de ısınamadım. Üstelik bunu «gerçekçi» de bulmuyorum. Ne var ki bu

«tepki» kadını da, genelde insanı da, aşktan, cinsel istekten, tutkudan soyutlayıp arındırmak isteyen bir sofuluğa da varmamalı elbette. (Sanıyorum, ister istemez konuyu biraz dağıttım. Ama, Sevgi Soysal'ın yazındaki yerini, açmazlarını tartışmak için buncası zorunluydu.) Genelde kadın hakları, özgürlükleri bakımından eski yazımız ya da Ahmet Mithat, Halit Ziya, Cemil Süleyman vb. yazarlarımız üzerinde görüş ortaya atacak ölçüde kendimi yeterli görmüyorum. «Bütün kadınlar roman yazmalı» 'fetva'sının bu işte etkisi ilginçtir. Ama şu soru ile birlikte: Bugün şiir, roman okuma, sanatla ilgilenme açısından genç kız, genç erkek oranı nedir? Araştırmaya değer.

En kaba çizigleri ile anlatmaya çalıştığım «kadın özgürlüğü—yazın» sorunlarında Sevgi Soytsal'ın özel bir yeri olduğu kanısındayım. Sevgi Soysal'ın konumu çok yönlü, aykırı-ayrıksı, çelişkili gelir bana... İlk yapıtlarında sorun dar açılı ve bireyci olarak ele alınmıştır, ne var ki Soysal bunlarda tutarlıdır, kendi kendisi ile uyum içindedir. Bana kalırsa, Sevgi Soysal, son yapıtlarında bakış açısını genişletmiş, düşünsel olarak ilerlemiş, ama bu sorumluluk, bu yük onun «yazınsal değer»inde düşmelere yol açmıştır. Sevgi Soysal yaşasaydı yalnızca şu açık oturumlarda, tartışmalarda, «ilginç bir konuşmacı» olarak kalmazdı. Sanıyorum yazınına yeni yeni boyutlar da getirirdi. Bir örnek vereceğim: Önüne gelen Simone de Beauvoir'a yükleniyor. Ama bu yazar yalnız «kadınlığı» yazmadı, «yaşlılığı» da yazdı. Canla başla «azınlık hakları» için savaşan kadınlar var. İpin ucu kaçırılmazsa bunlar bir genel gelişimin karşıtı değil, hız katan bölümleri olurlar.

Fethi Naci, ölümünden az sonra, Sevgi Soysal'ın bir mektubundan parçalar okumuştu bana... «Öldükten sonra, ruhum gelecek içki sofralarınızda başınıza belâ olacak» anlamında bir şeyler söylüyordu. Fethi Naci'den danışamadım, içki sofrasında ya da bir başka yerde Sevgi Soysal düşüncesi arada bir bana uğrar, ama hiç mi hiç tedirgin etmez. Onu, birçok çileye, sorumluluğa bilinçle katlanmış bir yazarımız, sanatçımız, «savaşım veren aydınımız» olarak kıvançla, saygı ile anımsarım.

(Sanat Olayı — Kasım)

●

MİLLET VE DEVLET ŞAİRİ

Ahmet KABAKLI

27 Aralık 1981, Mehmet Akif'in 45. ölüm yıldönümüdür. 1873'-

ta doğup 1936'da Hakkın rahmetine kavuşan bu iman, dâvâ ve düşünce adamı, gelmiş geçmiş şairler arasında milletimizin en fazla benimsediği büyüklerdendir.

Her yıl yüzbinler onu anıyor, Safahât adlı yedi ciltlik büyük eseri, yirmibeşinci baskısını yapmıştır. Akif okunmakta ve sevilmektedir. Bu demektir ki, ölümünden yarım asır sonra dahi, milletine fikirleriyle ışık tutmakta, imânı ile bizi kuşatmakta, duyguları ile sarmaktadır.

Bu yıl, onu bir «üçlü sohbet» ile anan ilk fikir ve sanat ocağı, TÜRK EDEBİYATI VAKFI oldu. Bu vakfın Türk Edebiyatı dergisi, (Aralık, Sayı: 98) Mevlâna'ya ve Akif'e geniş yorumlu sayfalar ayırdı. Bugünkü güçlüklerimizin bile çoğuna çözüm getiren Akif'i, başka fırsatlarda da anlatmak imkânını bulacağız.

Zaten Akif'i övmeye ne hacet ki... Devletimiz ve milletimiz, günde kaç kereler ona selâm durmaktadır. «Şafaklarda yüzen al sancak»a ve güzel cumhuriyete bizim «İlân-ı aşk» edişimiz Akif'in İstiklâl Marşı iledir.

Bu yazıda kısaca, bizim istiklâl şairimiz Mehmet (Muhammed) Akif ile, Pakistan'ın «milli şairi» Muhammed İkbal'in tıpatıp benzerliklerine dikkat çekerek iki de teklif sunacağım.

Akif'le, İkbâl, aynı yıl (Biri İstanbul'da, biri Pencap'ın Siyalkut şehrinde 1873) doğmuşlar. Akif 1936'da, İkbal, 1938'de ölmüş. Yani çağdaşlıktan da öte yaşıt olan bu iki insan, sömürgecilik ve emperyalizme karşı aynı sert mücadeleyi vermişler. Aynı millet düşüncesini ve aynı «vahdet» inancını savunmuşlar. İslâmiyeti anlayışları, Peygamber Efendimize bağlanış tarzları, «asrı saadet devri saf Müslümanlığına» dönüş arzuları birbirinin aynı.

Her ikisi, müsbet ilmi kucaklamış, sanayiye, haysiyete, gayrete ve Allah'a doğru koşan, dipdiri, hurafesiz bir öz-müslümanlık peşindeler. Her ikisi «köleliğe, esirliğe, hürriyetsizliğe, tembelliğe» Hz. Muhammed'i örnek tutarak isyan bayrağı açmışlar. Her ikisi yine peygamber gibi bütün insanlığa sesleniyorlar. Akif, Türk İstiklâl mücadelesinin sesi ve destanı olurken, İkbal de, tâ Pakistanlılardan onun sesine katılmış. Bütün Hindistan Müslümanları gibi (Bugünkü Pakistanlılar) büyük kurtuluşumuzu selâmlamış. Öte yandan İkbal'in, Cinnah'ın yanında, yeni Pakistan'a temel olan felsefî, sosyal, İslâmi görüşlerini Akif de benimsemiş.

Devlet Başkanımız ve birlikte Pakistan'a gidenler (TV'de seyrettiğiniz üzre) o kardeş ülkenin, Türk misafirler uğruna masallaştırılmış şehirlerini gezerken «İkbal'in türbesi, İkbal enstitüsü»

ve galiba «İkbal deniz üssü» denilen yerleri de ziyaret ettiler. Tıpkı kardeş Pakistan'ın kurucu öncüsü M. Ali Cinnah'ın huzuruna çıktıkları gibi...

İşte o «İkbal» bizim Mehmet Akif'in, şiirde düşüncede âdeta ikiz kardeşi olan Muhammed İkbal'dir.

Fakat Muhammed İkbal, Pakistan'da hem milletin hem de devletin şairi olduğu halde, Mehmet Akif, Türkiye'de yalnızca millete bırakılmış gibidir. Halbuki, İstiklâl Marşı'mızı yazdığı ve bu marş, Mustafa Kemal'in başkanı bulunduğu TBMM'de, üç defa okunup ayakta alkışlanarak kabul edildiği için «devletin şairi» olmak (İkbal gibi) Mehmet Akif'in de hakkıdır.

Gelin de acıklı hale bakınız! Türk çocukları ve Türk büyükleri, Türkiye Cumhuriyetinin İstiklâl Marşı'nı yazan ve Çanakkale kurtuluş zaferini ölümsüz sesiyle geleceklere ulaştıran şairi, cumhuriyetin başkenti Ankara'da, hiçbir sembolle ziyaret edemez, anamazlar. Dışardan gelenler, her milletin büyük şairlerini ziyaret etmeyi usûl bildikleri halde, İstiklâl Marşı şairimizin (hattâ hiçbir şairimizin) adını bile duymadan giderler. «Bu millet herhalde şair yetiştirmemiş» diye düşünürler.

İstanbul'da Akif'in sade bir mezarı vardır... İyi niyetli şuurlu gençler arasıra huzurunda Fatiha okumaya giderler. Fakat, o mezarın, devlet hattâ vilâyet ölçüsünde ziyaret edildiğini hiç hatırlamıyorum. Bilmem, İstiklâl Marşı kabulünün 50. yılında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı ziyarete gitmişler miydi?

İşte tekliflerimi arzediyorum: Akif, Sarıgüzel'de doğmuş, Fatih semtinde büyümüştür. Orta halli İstanbul halkındandır. Doğduğu çevre aşağı yukarı, bugünkü Vatan Caddesi'ne düşmektedir. İstiklâl şairimiz için, devlet veya İstanbul şehri veya halk, o zamanki üslûpta, bir ev yaptırmalı, Mehmet Akif'in hatıraları eserleri, yaşayış sahneleri ,o timsal-evde teşhir olunmalıdır.

Akif Ankara'da mebus olarak, Kurtuluş Savaşı boyunca, (evi olmadığı için) Taceddin Dergâhı'nda kalmış, İstiklâl Marşımızın ümit ve iman ufuklu mısralarını da orada meydana getirimştir.

Üslûbu ve tarzı ile Ankara'nın nadir mimarî yapılarından olduğunu sandığımız o Taceddin Dergâhı'nın, bir ara «Mehmet Akif Müzesi» yapıldığını işitmiştik. Sonra, falan üniversitenin arsası içinde kaldı, gezmek müsaadeye bağlıdır, denildi, kimseler gezemez oldu idi. Şimdi ne haldedir bilemiyorum.

Hele orası, İstiklâl Ankara'sının kudsi topraklarındandır.

dırlular, şehitler ve milletimiz Türkçenin en güzel övgülerine orada mazhar olmuşlardır.

Devlet Başkanımız Evren Paşa ki, 12 Eylül harekâtının, biraz da İstiklâl Marşı'mıza saygısızlık edenlere karşı yapıldığını defalarca açıklamıştır... Yine o Evren Paşa ki Pakistan'da, Cinnah'ın yanında bir manevi öncü olan Muhammed İkbal'in türbesini ve üssünü saygılarla, dualarla ziyaret etmiştir...

Biz, Paşa'nın, Sayın Konsey'in ve Sayın Ulusu hükûmetinin millî bakışları altında Ankara'daki MEHMET AKİF MÜZESİ'nin onarılıp donatılarak millete açılacağına ve ziyaret programlarına konulacağına inanıyoruz... Yine, İstanbul komutanlık, vilâyet ve belediyesinin de gayretleriyle Vatan Caddesinin bir MEHMET AKİF EVİ'ne kavuşturulacağına «oldu» gözüyle bakıyoruz.

Ancak büyüklerini anan ve seven milletler yeni büyük adamlar çıkarabilirler. Ancak büyükleri ananlardır ki gelecekte anılmaya değer sayılırlar.

(Tercüman — 6 Aralık)

1980 YILINDA ÖLEN EDEBİYATÇILARIMIZLA EDEBİYATA VE EDEBİYATÇILARA İLİŞKİN KİŞİLER

* Eflatun Cem Güney (1 Ocak 1981)
  Hasan Tanrıkut (16 Ocak 1981)
* Özdemir Asaf (27 Ocak 1981)
* Siyami Özel (5 Mart 1981)
* Yaşar Nabi Nayır (15 Mart 1981)
* Adli Moran (20 Mart 1981)
* Asım Akşar (5 Nisan 1981)
* Suavi Süalp (14 Nisan 1981)
* Cemil Sena (14 Nisan 1981)
* Suat Salih Asral (20 Nisan 1981)
* Nevzat Hatko (25 Nisan 1981)
* Seyfettin Özege (28 Nisan 1981)
* Mehmet Şakir Ülkütaşır (30 Mayıs 1981)
* Cengiz Tuncer (8 Temmuz 1981)
* Osman Pazarlı (8 Temmuz 1981)
* Seyfettin Tekdilek (13 Temmuz 1981)
* Suat Mesut Özbudak (8 Ağustos 1981)
* Vedat Üretürk (10 Eylül 1981)
* Aşık Ali İzzet (10 Ekim 1981)
* Enver Gökçe (20 Kasım 1981)

Sedat Veyis Örnek (15 Kasım 1980) ve İlhan Demiraslan (4 Aralık 1980) için, 1981 YILLIĞI'nın yayımından sonra basında çıkan yazılar :

●

SESSİZLİKTE ÖLEN BİLİMADAMI

Özdemir NUTKU

«İnsanlar yaşatarak yaşar birbirini, Koşucular gibi birbirine devreder Yaşamın meşalisini.»

(Lucretius)

15 Kasım 1980 günü Sedat Veyis Örnek'i yitirdik. Türk kültür tarihimize özgün katkılarda bulunmuş olan Sedat Veyis Örnek, yakınları için Veyiscan, en verimli döneminde, genç yaşta aramızdan ayrıldı.

Yine bir Kasım gününde doğmuştu Veyiscan: 9 Kasım 1927 günü Zara'da dünyaya gözlerini açtı. Sivas Lisesi'ni bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne girdi ve 1953'te buradan mezun oldu. Askerlik görevinden sonra Almanya'ya giden Örnek, Tübingen Üniversitesi'nde «Dinler tarihi ve etnoloji» alanında doktora çalışmalarına girişti ve 1960 yılında doktor sanını aldı. Veyis Örnek'i 1961 yılından bu yana Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde önce etnoloji asistanı, sonra da 1966'da doçent; 1971'de de profesör olarak görürüz. 1969 ile 1974 yıllarında, Bonn, Marburg ve Göttingen Üniversitelerı'ne konuk profesör olarak çağrılan Veyis Örnek'in, önce Antropoloji Bilimleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, daha sonra da Etnoloji Kürsüsü Başkanlığı yaptığını izleriz. Ayrıca Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Danışma Kurulu'nda da bir süre görev yapmış olan Sedat Veyis'in ilk uzun araştırma kitabı 1966 yılında Ankara Üniversitesi tarafından yayımlanan Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki adını taşır.

Örnek, bu kitabında, insanoğlu'nun yaşamı içindeki en önemli geçiş dönemleri olan doğum, evlenme ve ölüm sırasında

sayısız batıl inancın, büyüsel işlemin, yasaklamaların nasıl büyük roller oynadığı üzerinde durur. İnsanoğlunun yaşamındaki bu üç belirgin geçiş dönemi sanki bunlar tarafından yönetilmektedir. Bu araştırmasında, o, yapıtları içinde daha küçük geçişleri ve evreleri barındıran bu üç önemli basamağın üzerinde dururken, yaşamın çeşitli evreleriyle ilgili inanmalara ve büyüsel işlemlere de değinmiştir. Araştırma alanı olarak da yakından tanıdığı Sıvas ve yöresini seçmiştir. İlginç olduğu oranda okuyanı bilgilendiren bu özgün araştırma onun bilim adamlığını başlarda kanıtlıyan bir yapıttır.

Veyis Örnek'in ikinci kitabı 1971 yılında İstanbul'da yayımlanan **İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**'dir. Daha çok bir elkitabı olarak düşünülmüş olan bu yapıt halkbilimi alanında temel bilgileri içerir. Bu yapıtın önem kazanan yanı, yüksek düzeyde bilgilerin bu konunun dışında kalan kişiler için yalın ve anlaşılır durama getirilmiş olmasıdır; başka deyişle üniversitenin halka açılışını izleriz bu kitapta.

1971 yılında, yayımlanan iki kitabı daha vardır Örnek'in: Bunlardan biri **Anadolu Folklorunda Ölüm** başlığını taşıyan son derece ilginç araştırmasıdır. Kültür tarihimizin bugüne dek yeterince işlenmemiş olan bir alanını, ölüm olgusunu ele alan yazar, bu kitabında da insan yaşamının son geçiş basamağı olan ölüm olgusunu Anadolu folkloru açısından irdelemiştir. Bu özgün yapıt da kültür tarihimizin önemli bir kesitini ağırbaşlı ve yetkili bir bilim adamının kaleminden büyük bir ustalıkla getirir. O yıl yayımlanan bir kitabı da bugün de hepimizin kullanmakta olduğu **Etnoloji Sözlüğü**'dür. Etnoloji'nin temel kavramlarını, terimlerini bu kitapla güzel Türkçemize kazandıran Örnek, bu çalışmasıyla başka bir yararlı yapıt ortaya çıkarmıştır. İki yıl sonra, 1973'te, Türk Dil Kurumu'nun isteğiyle hazırladığı **Budunbilim Terimleri Sözlüğü** yukarıda adını ettiğim **Etnoloji Sözlüğü**'nün bir uzantısıdır; ama burada yeni terimler de yer almıştır.

Örnek'in 1977 yılında Ankara'da yayımlanan **Türk Halkbilimi** kitabı ise bu alanın en yetkin örneklerinden biridir. Yine özgün malzemelerle bezenmiş olan bu yapıt Türk Halkbilimi dersleri açısından vazgeçilemiyecek kadar değerli bir kitap olduğu oranda, kapsadığı kaynaklar ve belgeler açısından da araştırıcılara ışık tutacak niteliktedir. Onun son kitabı olan **Anadolu Folklorunda Çocuk** ise, Anadolu çocuklarıyla ilintili olan tüm sorunları etkin bir biçimde aktarır. 1979'daki «Çocuk Yılı»na armağan

olarak yazılmış olan bu kitap da kendi alanında ön sıralarda yeralan bir bilim kitabıdır.

Veyis Örnek, duyarlı bir bilim adamıydı. Onun için sanat, bilimin içindeydi ve tiyatro alanında da verimli bir kişiydi; onun **Pirinçler Yeşerecek** ve **Manda Gözü** adlı oyunları, insan sorununa nasıl duyarlı bir biçimde eğildiğini göstermeye yeterlidir. Onun Almancadan çevirdiği Tankred Dorst'un **Sur Dibinde** adlı oyunu da Örnek'in insan sorununa yaklaşımındaki duyarlığı simgeliyebilir. **Pirinçler Yeşerecek** adlı oyununda yazar, savaş-insan ilişkisini işlemiştir. Oyunda kadın ile asker, kendi ellerinde olmadan bir savaşın içine itilmişlerdir. Yazara göre savaş, insanların ötesinde gelişen, insanlar tarafından denetlenemeyen bir beladır. **Manda Gözü** adlı oyunda ise kazara gözü çıkarılan bir mandaya karşılık bir insanın nasıl öldürüldüğünü izleriz.

Veyiscan, onu uzaktan yakından tanıyan bütün dostları birdenbire bırakarak aramızdan ayrıldı. Gerçi yaşamın değeri uzun yaşanmasında değil, iyi yaşanmasındadır. Montaigne ustanın dediği gibi, «yaşam kendiliğinden ne iyi, ne de kötüdür; ona iyiliği ve kötülüğü katan biziz.» Ot gibi yaşanmamışsa bu dünyanın bir anlamı vardır. Her insan da kendi çabasıyla bu dünyayı ya cehenneme çevirebilir, ya da onu anlamlı yapabilir. Veyiscan bu dünyayı anlamlı yapan bilim adamlarından biriydi. Ne yazık ki, bir bilim adamıydı, bilim adamı olmayıp da ne bileyim bir şarkıcı ya da futbolcu olsaydı herhalde boy boy fotoğraflarıyla üzerinde günlerce yazılar yazılırdı. Ama bir bilim adamı olduğu için, toplumumuzun görevli iletişim araçlarında büyük bir sessizlikle karşılandı. Soyadı gibi örnek bir insanın, has insanın, değerli bir bilim adamının bu denli sessizlikte ölmesi çok acı... Ama her şeye karşın Veyiscan zamanın akışı içinde kalıcıdır, bunu da unutmayalım!

(Gösteri — Ocak)

PROF. DR. SEDAT VEYİS ÖRNEK İÇİN

Mühlis GÜNAY

Veyis'le arkadaşlığımız nasıl başladı, nerede tanıştık onunla, şimdi anımsamıyorum bu ayrıntıları. Öylesine yoğun, öylesine çok boyutlu bir ilişkimiz vardı ki çok uzaklarda kalan bu ayrıntıları anımsayıp anımsamamak artık pek önem taşımıyordu.

Yıllar önce Tübingen'de doktora yaparken yazıp parça parça yolladığı benimle ilgili «bir biyografi denemesi»'nde bu başlangıcı onun da anımsamaması tuhaf değil mi?

Şunları yazmış konuyla ilgili olarak:

«...nerede, ne zaman konuştular? Hangisi hangisine cigara ikram etti ilkin? Bu belli değil şimdilik. Ama bir gazete idarehanesinin yarı ciddi, kahve ocağımsı atmosferi içinde olabilir bu...»

Veyis'in kişiliğinde arkadaşlığı, o canım duyguyu nasıl özdeksel bir edilgenlik olarak yaşamışsam ölümüyle bıraktığı boşluğu da öylesine yoğun, somut bir edilgenlik olarak bugün de duyumsuyorum. Belki yaşamım boyunca bu duygu hep duyumsatacak bana kendisini...

Sık sık ayrı idik birbirimizden. Dört yıl yüksek okul, beş yıl Almanya'da doktora çalışması, Kore'de askerlik çalışması. Yani ayrılıklar, buluşmalar yaşadık tadına doyulmaz. Buluşmalarımızın bir özelliği vardı. Her buluşmamız bir «Gülme Şöleni»yle sonuçlanırdı. İskoçyalılar buluşmalarını kutlamak için içki içerek şarkı söylerlermiş hep birlikte. Biz de her buluştukça bir komiklik, bir çarpıklık yakalayarak dakikalarca gülerdik çocuklar gibi...

Öldüğü gün mezartaşı üzerinde onun gömülmesini beklerken Mahir'in o çok sevdiğim dizesi gelmişti usuma:

«Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz..»

«Can» diye başlardı mektuplarına. Bununla dostluğuna, arkadaşlık ilişkisine canını koyduğunu, candan olmayan ilişkilere kapılarını, pencerelerini kapadığını açıklamak isterdi sanki...

31 yıl boyunca durmadan yazdık birbirimize. Acılı, mutlu, coşkulu, sevdalı günlerimizde. Paylaşma çok az ilişkide bizimki denli somutlaşabilmiştir.

Ama... bir gün bu güzel dostluğun, bu içten paylaşmanın ürünlerini onun deyimiyle «sinsi bir kundakçı gibi...» ateşe verip yaktık. Evet ben Sivas'ta o Ankara'da yığınla mektubu acımasızca küle dönüştürdük. Sanırım sürdürüp geldiğimiz, özenle koruduğumuz ilişkimizin tek ve en büyük yanlışıydı bu!..

Bu garip davranışın, bu gerçek kıyımın nedenini, belleğimi ne denli zorlasam da, bulamıyorum. Belki hiç bir nedeni yoktu, belki de bu içten ilişkinin ürünlerini kimseyle paylaşmak istememiştik.

Şimdi düşünüyorum da onun sağlığı konusunda yüreğimin bir köşesinde belli belirsiz de olsa hep kaygılar taşıdığımı anımsıyorum. Kendisini kısıtlamış, sınırlamış gibiydi. Herkes denli özgür, başına buyruk olmadığını, kimi şeylerden nasibini istese de yeterince alamıyacağını çok genç yaşlarda anlamış olmalıydı. Zayıf ciğerleri, dayanıksız midesi (kalbi hiç hesapta yoktu) ona düzenli, ölçülü bir yaşam biçimini benimsemesi gerektiğini «ihtar» ediyor olmalıydı. Yaşamının büyük bir bölümünde (Tubingen'de doktora yapıncaya değin) ekonomik güçlük içinde olması ,istemediği halde bursu var diye İlahiyat Fakültesini seçmesi de gösteriyordu ki Veyis yaşamsal seçenekler açısından fazla şanslı bir kişi değildi.

Veyis'in neden bu çekincelerden, büyük sevilerden, büyük coşkulardan kaçtığını, neden alçakgönüllü bir yaşam biçimini yeğlediğini onun bu özelliklerini bilmeyenlerin anlamaları güçtür elbette...

Veyis acı ile tatlı arasındaki yerini acıdan yana almıştı. Sanırım bedeniyle düşünceleri arasındaki tek çelişkisi buydu arkadaşımın. Bir konuşmamızda «Biliyorsun biz acıdan yanayız...» demişti. Geniş yığınların acı çektiği bir toplumda tatlıdan yana olmak bize göre değildi

Özüne saygılı biriydi Veyis. Bu saygı onu Halkbilimine götürdü Bizi biz eden etmenin halk kaynağı olduğunu biliyordu. Bir nakış, bir ezgi, bir saz, bir oyun onu kökünden sarsardı. Bana kaç halk türküsünü sabırla belletmeye çalıştığını şimdi acıyla anımsıyorum. Halkbilimi konusunda en tedirgin olduğu anlayış halkbilimının yalnızca davul-zurna halay sayılmasıydı. Bunun, halkın yaşam serüveni boyunca ürettiklerinin tümünün ortak adı olduğunu nasıl anlatmalıydı herkese, nasıl açıklamalıydı

O'nun hakkında bu tür di'li geçmiş zaman kipiyle yazı yazacağımı, en azından bu denli yakın bir gelecekte, hiç düşünmemiştim. Benden beş yaş daha küçük olduğu için değil elbette, yaşama böylesine kök salmış biri olduğu için...

Almanya'ya okumaya gittiğinde ondan öğrendiğim ilk Almanca sözcük auf wiedersehen (tekrar buluşmak üzere) idi. İnsanın tümden yokolup gideceğine ikimiz de inanmazdık. Bu nedenle onunla ilgili bu yazımı bana öğrettiği o ilk Almanca sözcükle bitiriyorum: Auf wiedersehen Veyis!

(Türk Folkloru Eylül)

ÖLÜM ŞİİRİ: İLHAN DEMİRASLAN

Raif ÖZBEN

Karmaşası ve kavgası bir türlü durulmayan bir dünyada —o dünyayı hiçbir yanıyla görmezlikten gelmeksizin — sürekli olarak sessizliği yeğlemek, gerçek kahramanlığın pek de ayrımsanmayan yanlarından biri olsa gerek.

Yıllardan beri «Acele etmeden ölümü bekliyorum» diyen, bunu derken de aldırışsız fakat acı bir yüzle gülen şair İlhan Demiraslan, birkaç gün önce toprağa verildi. Kendisiyle yakından ilgilenenlerin bile yüzünü son kez göremediği acı bir gidişti bu. Bunun acısını, haberi uzaktan duyanlar bizim kadar çekmeyecekler. Gündoğdu Sanımer'in gözünden, dökülen yaş, onların yürek burkuntusundan ya da gözyaşından çok farklı kalacak.

Ya sanat çevreleri? Korkarım ki onlar, bu haberi, uzaklarda, bir köşede normal bir ölüm haberi olarak karşılayacaklar. «Yahya Boğazlaması», «İkindi Gemileri», «Trabzon'da Son Argonot», «Tabut» gibi hiç de gözden kaçmayacak bir sürü güzel şiiri dergi sayfalarında kapanıp kalırken, kendisi üstüne hiçbir değerlendirme yapılmayan bir şair olarak yaşadı. Fakat o durumdan hiç yakınmadı. Edebiyat dünyasını, ya kendi duygusallığına yakın olunca denenmemsi yargılarla ya da fizikçi bir edebiyat öğretmeni tavrıyla değerlendiren kimi yazarların gene de dürüstlük ve iyi niyet gösterisi olan, küçük yargılarına söyleyecek pek sözümüz yok. Ama, yırtma-yapıştırma tekniğini çok andıran tutumlarla, tekerlemeleri sıfatlarla süsleyip özgürlük yaratma peşinde olan yeniyetmelerin övgü ve ödüllerle karşılandığı bir dönemde, onun şiirinin görmezlikten gelinmesi, gerçekten düşündürücü bir durumdur. Putperestliğin abur cubur tanrılar yerine küçük, sevimli tanrıcıklara yöneldiği bu tuhaf ortamda, eşsiz sessizliğine tanık olduğumuz bir insanın acısıyla, niçin bunları yazdım, pek bilemiyorum. Kalemimin ucuna bunlar geldi diye, beni anlamaları dileğiyle, genç sanatçılardan özür de dilemiyorum. Kendilerine sevgilerimi sunarım.

Evet, İlhan Demiraslan büyük bir sessizlik içinde yaşadı. Şiiri konusunda pek konuşmayan Dağlarca gibi, o da, ölümle göz göze, yan yana, hatta soluk soluğa iken bile yalnızca yazdı. Yaşantısı, şiiri, hastaları, sayısı gittikçe azalan ya da öteye beriye dağıldığı için seyrekleşen dostları arasında geçti. Son yıllarda ö-

tüm soğuk bir alegori olarak bu yaşantının her yanını kaplamıştı.

Fakat o, ölümü Tarancı gibi duymadı. Dünyaya karşı uyanık bir bilinçle yaşadığı için, doğayla kaynaşmanın bir tür panteist sevincini de duymadı. O, bu soğuk alegoriyi kendisine dönüştürerek önemsemeden günlük işleriyle uğraşmasını bildi. Yıllardan beri, ölüme en yakın insan olarak, kendi ölümünü yazdı. 1940 kuşağının doğaya yönelen yanlarına, birçok zaman dikkati çeken günlük konuşmalarında, kendisini «doğa postası» ile yolcu eden şiirlerinin yanında, dünyaya umutla bakan bir duyarlığın sevinci de her zaman yansıyordu. Ama kendisi «bir sevi bekleyen adam»ın kırgın ve ezik şiirini yazmaktan çekinmedi. Kendince «Trabzon'da Son Argonot'tu. Altın postu bulmadan (insanlığın gerçek mutluluğunu göremeden) Argo gemisinden inivердi sonunda. Dünyayı, yaşamı hiç bırakmamıştı. Yeni gördüğü, ilginç bulduğu, sevdiği, sevmediği her şeyi şiiriyle karşılamayı son günlerine kadar elden bırakmadı. Bir gün. Trabzon Güzel Sanatlar Galerisi'nde bir ressamın denizi insansız, acısız, sömürüsüz renklendirişine çok üzüldüğünü anlattı. Sonra Sanat Emeği dergisinde «Deniz Çizmek» diye güzel bir şiirini okuduk. Daha bir ay kadar önce Saldıran Özmen'e, Sinan'ın mimarisindeki doğa öğesinden söz ederken, sesinin yavaşlayıp yumuşağını görmüş, hastalığına vererek üzülmüştüm. Ama konuşmayı sürdürdükçe anladım ki, sevdiği şeyleri anlatırken bile, onları yeniden dikkatle gözlemliyor, ölümden çok yaşamı önemsiyor gibiydi.

Geçmişin gizleri ve kırgınlıklarıyla görülmemiş, yaşanmamış, duru, ak pak, «çiçeklerin çiçek olduğu kadar» güzel sevilerin özlemini duydu hep. O özlemleri sözcüklere damıttı. Gazel tarzını daha çok yeğlemesi, bu ruhsallığı en güzel anlatan tavırlarından biri olsa gerek.

İlk çıkışı, Orhan Veli humouru ile Külebi yalınlığı arasında olduğu için, belki de en çok bunun için, yeterince izlenmedi ve kimilerince «arasıra şiir de yazan bir doktor» olarak nitelendirildi. Ama o, «hekimliğin ozancası»nı yaşıyordu. Gerçekten, bu iki şiir arasından sıyrılıp çıkmak güç bir işti. Ne var ki o, «Bekâr» adlı şiirinin Orhan Veli'nin en yaygın şiirleri kadar yayılmasına bile aldırmadan, kendi yolunu buldu. Bir izleyici olarak kalmadı. Bir öncü olmayı ise sanıyorum aklından bile geçirmedi. Türk şiirinin çağlar boyu getirdiği birikimi her zaman gözönünde bulunduruyordu. Şiirinin yolunu bu tutumla buldu. Böylece de, Orhan Veli'nin, Külebi'nin yalınlığı gibi, şiirimize Donmuşlan

yalınlığı denebilecek bir yalınlık bıraktı. Yalnız bu yalınlık, ötekilerden daha önemli olarak yaşamı, tarihsel ve toplumsal boyutuyla da kucaklayıp tanıtan bir yalınlık oldu. Kendine özgü bu şiirin kuramsal yanında, daha çok Attila İlhan'a yakınlık görülür. Fakat o, şiirin kuramsal yanı ile ilgili açıklamayı her zaman ukalalık olarak gördü. Ona göre sanat, insanlığın ilkel mitleri ile çağdaş mitleri arasındaki ortak birliğin yansıtılmasıydı. «Eytişimin engin şarkısı» ile bu anlayış arasında, söyleyeceklerinin en önemli yanları kendisinde kaldı. Bu konuda ya da başka konularda tuttuğu özel notları var mıdır, bilemiyoruz.

Son yıllarında ölüm, şiirinin bütün yönelimlerine hüzünler, kırgınlıklar, tedirginliklerle katılıyor; yaşamının bütün günlük işleriyle bir arada, alışılmış bir sorun durumuna geliyordu. Bundan da, belki şiirimizin en sağlıklı «İkindi Hüzünleri» doğdu.

Kısaca, son günlerinde yaşamdan hiç kopmayan bir ölüm şiiri haline gelmişti. Bu günlere tanık olmanın zorluğu, yukarıda belirtildiği gibi, insanı kimi noktalarda, bir sessizlik adına, dağınık da olsa birşeyler söylemeğe sürüklüyor. Belki de bu, dile getirilmesi ayrı bir ustalık ve sayfalar isteyen o eşsiz sessizliğin anlatılmasındaki güçlükten geliyor. Ölümünden birkaç hafta önce, bir kalp yetmezliği geçirdikten sonra yazdığı «Yakın Ölüm» adlı şiirinde bu trajikliğin duyumsanması bir ölçüde de olsa mümkündür. Şöyle demişti:

Çok alışık bir yüzle gelir ölüm
Çok alışık bir yüzle yakın çekim

Örneğin seksenli yıllarda gelir
Örneğin bir eylül ya da bir ekim

Ne üstün başarılı bir ozandım
Ne de üstün başarılı bir hekim

Tek başarım ölüm olur alemde
Bu en güzel dizem olur nitekim

Ondaki ölüm, sancıları içinde bütünüyle yaşamdı. Ama tek başarısı ölüm olmadı. Çünkü bundan sonra da «İlhan Kafiyesi ile Biten Gazel»i yazdı. Ve sonra birçok şiir daha.

Sonra.

Sonrası olduğu gibi duruyor.

Tüyler ürpertici bir yoleuluğun ardında, birkaç tanığının çaresiz, şaşkın, acı ve sevgi dolu tedirginliğiyle.

(Gösteri — Ocak)

SESSİZ YAŞAYIP SESSİZ ÖLEN BİR OZAN: İLHAN DEMİRASLAN

Eleştirmen Doğan Hızlan, «Bir şairin ölümü çok etkiler beni. Bir yıldızın eksilmesi, güneşin daha az ısıtması gibi bir duygu kaplar içimi» diyor bir yazısında... Son aylarda üst üste yitirdiğimiz iki ozanın ölüm haberleri de aynı duyguyu yarattı bizde. Şiir dünyamızın dökülen yapraklarından biri, geçen yılın son ayında Trabzon'da yitirdiğimiz İlhan Demiraslan'dı, öteki ise, 28 Ocak 1981 günü İstanbul'da şiir serüvenini noktalayan Özdemir Asaf...

Bir ayrıntıya dikkatinizi çekmek isterim. Özdemir Asaf'ın ölüm tarihini tamı tamına yazdım yukarıya. Ama İlhan için «geçen yılın son ayında» diye belirsiz bir saptama yapabildim ancak. Çünkü, taradığım hiçbir gazete ve dergide, açıkça belirtilmemişti ölüm günü. İlhan Demiraslan gibi hep kıyıda kalmış, kıyıda yaşamış bir ozana çok yakışan bir durumdu bu! Büyük kentlerin uzağında güzellikleri iş edinmenin, sabırla şiir kumaşı dokumanın ödülü işte... Ama İlhan alışıktı buna, Yaşarken unutulmuştu bir bakıma. Örneğin, İlhamı Soysal'ın «Bilgi Yayınevi»nce çıkarılan «20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi»nde Halim Yağcıoğlu, Bekir Sıtkı Erdoğan adları vardı da İlhan Demiraslan yoktu. Yani, Cumhuriyet kuşağının 60 ozanı arasında yer verilmemişti kendisine! (Garip değil mi, Behçet Necatiğil gibi titiz bir yazın emekçisinin hazırladığı «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nde de Özdemir Asaf adına rastlayamadım.)

Çok şükür, İlhan Demiraslan, «Papirüs» Dergisi'nin Mayıs 1970 sayısında, yaşam öyküsünü kendi ağzından anlatmıştı da, buradan öğrenebilmiştik ozanın «1928 yılı 24 Ağustos'unda Gelibolu'da Hançerli Çeşme Sokağı'nda 17 sayılı evde» dünyaya geldiğini. Ama, ölüm tarihini bu denli açık belirtmesini bekleyemezdik herhalde kendisinden. Kaldı ki, ölümünden çok kısa bir süre önce yazdığı «Yakın Ölüm» şiirinde, müthiş bir önsezi ile, neredeyse öleceği ayı bile önceden haber vermişti bize. O'nun «eylül ya da ekim» de dediği şey Aralık'ta olmuş, ancak İlhan'ın çok önceden haber verdiği bu «ölüm» olayı, ne yazık ki bizim umursamazlığımız yüzünden, klasik tarih kalıbına dökülememişti. Bu ayrıntıyı önemsiz bulanlar çıkabilirler. Ama unutmamak gerekir ki, «ayrıntı» diye bakılabilecek bu «küçük şey», İlhan Demiraslan'ın son yıllardaki şiir yoğunluğunun ok senini oluşturuyordu.

İlhan Demiraslan'ın ölümünü, çokları gibi ben de 6 Aralık 1980 günlü «Cumhuriyet»in 4. sayfasındaki «Sanat-Edebiayt-Magazin» bölümünde yer alan bir küçük haberden öğrendim. Çok tipik bulduğum bu kısa haber üzerinde azıcık durmak istiyorum. «Dr. İlhan Demiraslan öldü» başlığıyla verilen haber aynen şöyle idi:

«Sanatçı Dr. İlhan Demiraslan Trabzon'da öldü. Varlık Yayınları arasında çıkan «İncir Ağacı» adlı yapıtın sahibi olan Dr. Demiraslan, Trabzon'da toprağa verildi. Genç yaşta vefat eden sanatçı üç yıl önce de bir enfarktüs geçirmiştir. Dr. İlhan Demiraslan'ın cenaze törenine meslektaşları ile ailesi, Trabzon'lu sanatçılar katıldı.»

Her bakımdan eksik, yetersiz bir haber... «Bir şairin ölümü çok etkiler beni...» diyen Doğan Hızlan'ın yönetimindeki bir «Sanat Sayfası»nda, insanı rahatsız ettiği için duruyorum üzerinde. Önce haberin başlığı uygun değil. Haberin verildiği yer «Sağlık Köşesi» ya da «Tıp Sayfası» değil ki, ölümü nedeniyle doktorluğu öne çıkarılmış Demiraslan'ın. Bu bir. Haberin temel öğelerinden biri eksik; ölüm tarihi belirtilmemiş. Bu iki. Ozanın yıllar önce yayımlanmış yapıtlarından «Eller Ekmeğe Doğru» unutulmuş. Bu üç. Kupkuru, ruhsuz bir dille yazılmış. Bu dört... Daha sayalım mı?

İlhan Demiraslan, son yıllarda yoğun bir yalnızlık ve tedirginlik içindeydi. Hemen her şiiri «ölüm» olgusunun çevresinde dönüyordu. Sessiz, silik, kendi içine dönük bir yaşam sürüyordu. Kayıtsızca ölümü bekleyen bir hali vardı sanki. Demiraslan'ın şiiri, belli bir düzeyin üstünde olduğu halde, nedense çoğu zaman görmezlikten gelinmişti. Anadolu'nun uzak kasabalarında, bir yandan ekmek, bir yandan şiir kavgasını gösterişsiz bir emekçi tutumuyla sürdüren İlhan Demiraslan'ın ölümü de öyle sessiz-sedasız oldu. Son 20 yılını geçirdiği Karadeniz'de, yalnızlıklar, tedirginlikler, acılar, burukluklar içinde kapadı gözlerini dünyamıza. Beklediği «ölüm»e kavuşmuştu artık. Ama ardında bir dolu «ölümsüz» dizeler bırakarak...

(Yeni Ulus — 10 Şubat)

İLHAN DEMİRASLAN'IN ŞİİRİ

Raif ÖZBEN

Demiraslan'ın ilk şiiri (daha çok İNCİR AĞACI'ndakiler), Külebi Yalınlığı ile Orhan Veli humouru arasında kendi kendi-

al olmağa başlayan bir şiirin örnekleridir.

Onun şiirindeki ilk doku değişikliği, içeriğe ilkgençlik yıllarının «şimdi»siyle çocukluk anılarını birleştiren hüzünlü bir duyarlık yüklemeyle başlar. Böylece, bu şiirde yeni bir mayanın etkisi belirmiş olur. Her iki şiire yakınlık, ayrıca, bir uzaklığı da taşımaktadır. Etkiler karşısındaki bu kendiliğinden tavır, her özgün şiir için sözkonusudur. Başlangıçta Orhan Veli etkisine bağlanan humour, giderek gerektiği zaman ortaya çıkar ve bir hayli azalır.

O dönemlerin egemen teması yaşama sevinci, bu şiirlerde «çocukça bir yaşama sevinci»dir.

«Çocukça güzel herşeyi, çocukça şen
Bir şiir var içimde öylesine hür
Hem bu gökyüzünden bile kocaman
Bir kayıtsız dünya var içimde görünür
Çocukça güzel her şeyi, çocukça şen»

(İncir Ağacı)

«Hür» lükse, bu sevincin toplumsal boyutu olmayan bir öğesidir; ve O. Veli, Külebi, Necatigil, Cumalı vb. birçok şairde olduğu gibi, özgürlük kavramının içeriği, doğallıkla serbestliğe yaşama sevincinden gelme bir içtenliğin katılmasıyla belirlenmektedir.

Demiraslan'ın daha çocukken «duvara çizdiği insanlar» da özellikle «özgür» dür. Onlar, «çocukluğun çizgileri»nde anımsanır.

Dönemin insana ve yaşama tarihsiz bakan bu anlayışı, onda, çoğula yönelme bakımından ayrıca özelleşir. Çoğu kez insana değil insanlara; ağaca değil ağaçlara; balığa değil balıklara bakıp vb. biçimlerde örnekleyebileceğimiz bu özellik, aynı zamanda uzaktan bir bakıştır. Çemberlitaş'ta, Dikilitaş'ta, Sultanahmet'teki sırada bile kalabalıklar vardır. Çocukluğundaki kasaba, oturduğu yoksul mahalle, seyrettiği resimler, Tophane, Üsküdar İskelesi, gördüğü sayısız ve değişik insanlarla dile getirilirler ve şair bu insanlara uzaktan ve içten duygularla baktığı için, tümünü sevgi dolu bir anlatımla kötülükten arınmış varlıklar olarak verir. Bu, bir özge deyimle, hüzünlü ve dokunaklı öznelliğin şairle onlar arasındaki dolaşımıdır. Dikilitaş'la kardeş, Çemberlitaş'la sırdaştır. «Mart 1950» de, Gelibolu ve İstanbul'dakilerin yanına Sakarya insanlarının dertleri de eklenir. Bu şiir, çocukluk ve çocuklara olduğu kadar, aynı zamanda, bütün yukarda söylenenlerle birlikte, kendi sarhoşluk, avarelik, delikan-

lılıklarına, aşk ve anılarına da yer veriyor.

İncir Ağacı'nın «yeryüzünden Bahseden Şiirler»i insanın doğa ortasından aldığı geniş soluğu duyuruyor. Şair, dağları, denizleri, yedi renkli güneşiyle, sahipsiz tarlalara benzettiği alabildiğine geniş yeryüzünde doğaya kanmakta olan özgür bir insanın mutluluğunu yansıtır. Yaşayan sanki şair, insanlar ve öteki canlılar değil yeryüzüdür. Dönemin daha çok kaçış niteliğindeki yaşama sevinci, burada, farklı olarak bir kabuğun kırılmasından doğan mutluluğa dönüşür.

«İyi kötü yeryüzünde bulduk herşeyi» (s. 72) diyen şairin bu «kabuk kırma» kıpırdanışı, giderek daha bütünleyici bir anlayışa; tarihsel-toplumsal öğeyi göz önünde bulunduran bir sanatçının yaklaşımlarına ulaştıracaktır. 1940 sonrası kuşağın birçok soylu ozanının bulamadığını o, 1958'lerden sonra bulacak, ama kaba slogan şiirinin uzağında kalacaktır.

İncir Ağacı'nda humourdan her ne kadar söz edilse bile, aslında bu, çoğu kez örtülü bir humourdur. Kimi şiirlerde yer yer belirginleşir; örneğin Tophane Şiiri'nden bir bölüm.

«Onların gülmelerine bayılıyorum
Kimbilir ne güzel şeyler düşünürler
İlâhi terzi kızları
İlâhi hizmetçiler.» (s. 60)

Ünlü «Bekâr» şiirindeyse bütünüyle Orhan Veli havası etkin; bu şiir, nedense Orhan Veli'nin en yaygın şiirleri kadar ünlü bir şiir olmuş, fakat Demiraslan bir Orhan Veli izleyicisi olmamıştır. Şiiri gene de örnek olarak buraya almak gerekir:

«Ben bir bekâr adamım
Param yok ki karım olsun
Geceleri şeytan girer rüyama
Sağ olsun.» (s. 42)

ELLER EKMEĞE DOĞRU (2) adlı kitabında, ilk şiirlerindeki tasasız, hırgürsüz, kardeş kardeş el ele tutturduğu, iyi şeyler düşünen insanlardan vazgeçmez ama, onlar adına konuşurken, artık dokunaklı ve hüzünlü içeriğin yerini ussal bir uyanıklık alır. Humour, kimi zaman örtülü, kimi zaman açık bir biçimde egemenleşir.

«Ayışığı Sonatları»nda «zilzurna âşık» delikanlı hallerini görsek de bu üç şiirden sonrakilerin havası belirttiğimiz yönde değişmiştir.

İncir Ağacı'ndaki kalabalıklar; doğanın engin, mutluluk verici görüntüleri yerine burada, daha bir özelleşen ayrıntılaşan te-

masal maddelerin şairle ve insanlarla ilişkisi önem kazanır.

«Kardeşlik»in başlangıçtan beri duyumsanan mutluluğu, giderek bir güzellik olup çıkar.

Şair, adamın sırtında taşıdığı aynada yansıyanları, postu tenhaya seren adama, isteklerle kendisi arasına giren sevgiliye, kafa boşluğundaki insan beynine, değdiği yeri güzelleştiren ya da hastayı iyileştiren «el»e, birçok ayrıntıya çoğu zaman insanlarla ilgisi açısından yaklaşır.

Bu şiirlerde günlük dertlerin de giderek somutlaştığı görülür. Paranın insana yaptıkları, parasızlık halleri, masanın bile ayaklarına papuç istemesi vb. sorunlar «yaşam gücü»nü «beygir gücü»ne çevirir.

Şairin yeryüzüne bakışı, artık bundan sonra hiç değişmez. Ne Dağlarca gibi kozmik evrenlerde gezinir, ne Necip Fazıl gibi «gaiplerden ses» duyar. Dağlarca, çocukluğunda dünyayı havaya; Demiraslan yere ya da duvara çizer. Onu gökyüzünün «kesme sürahiler gibi» oluşu ilgilendirir. Hele meta-fizik kaygılara hiç yakın değildir. «Daha Ötesi» adlı şiirde bunu alaysı bir dille kesinleştirir:

Suyun ötesi duru,
Yaprağın ötesi yeşil,
Mavi göğün ötesi,
Yer yüzü benim ötem
Benim ötemin ötesi,
Ananın örekesi.» (s. 52)

İlhan Demiraslan'ı biçimsel görünüşlerin dışında Necati Cumalı'ya daha yakın bir şair olarak görmek gerekir. Özellikle çocukluk anılarına dönerken, şiirine dokunaklı havalar verirken bu yakınlık daha çok ortaya çıkar.

«Eller Ekmeğe Doğru, kitabında daha çok kısa şiirler yer alır. Ne var ki, uzun şiirlerde dizelerde de bir uzama görülür. Bu, 1950-1960 arası şairlerinin Edip Cansever'in deyimiyle «tek sesli şiirden çok sesli şiire» geçişinin ifadelerinden biri olarak açıklanabilir.

1960'tan sonra dünyayı, yaşamı, olayları ,insanı ,karşılıkları, değişimleri içinde bütünsel olarak algılayan bir dünya görüşüne ulaşması, artık şiiri şu ya da bu biçimde türlere ayıran anlayışlardan kopmasına neden olur.

Çeşitli dergilerde yayımladıklarından ve yayımlamadıklarından seçerek basıma hazırlayıp bastıramadığı ACININ UÇLARI adlı kitabında bu aşamanın örneklerini buluruz.

Acının Uçları'nın «Beş Dakika Ara» adlı ilk bölümündeki şiirlerin kimileri gene yaşama sevincinin çocukluk anılarıyla birleşen içten anlatımıdır. Bunlarda da duyarlık yönüyle Necati Cumalı'ya yakınlık sezilir. Ötekilerin çoğu, toplumcu bir duyarlıkla anlatılan «Zonguldak öyküleri»dir. Bunları, «Görele» ve «Artvinli Şahvelet ile Yusuf Ramazan Öyküsü» izler. Bunlar, ulusunun insanlarıyla acıyan bir yüreğin dile gelmesidir daha çok. Bu «ara bölüm» şiirlerinde şairin kendi mayası iyice tutmağa başlamıştır. Yalınlık, çağrışım zenginliği, dokunaklılık artık bütünüyle bu soylu mayanın özüne uygundur.

Çağrışımı derinleştiren bir örnek olarak, bu bölümden «Ekim Mızıkası» adlı şiir gösterilebilir.

«Siz işitmiyorsunuz ama
Çıktık açık alınlayı çalıyor
Eski günlerden bir ağız mızıkası
ve çok ötelerde bir çocuk»

«Acının Uçları»nda içerik, kişisel ya da toplumsal temalı şiirlerin tümünde içten içe «ikindi hüzünleri»nin sızıları ile dirimselleşir. Çünkü bu şiirler, çok yakında öleceğini bile bile yaşayan, belki de yürekli tavrıyla ömrünü uzatabilen; hastaların şiiri, yaşamın günlük sorunları ile iç içe yaşamasını sürdüren bir insanın ürünleridirler. Neyi yazması gerektiğini hesaplamadan yazdığı için kendi acılarını, kendi sızılarının tanıklığını dile getirmekten çekinmeyen bir şairdir. Bunlar, «Gecelerine yağan yağmurlar» gibi, toplumsal acılarla bir aradaydı. Her iki türden acıyı da bir çok bakımdan duydu. Her ikisini de şiire soktu. «Trabzon'da son Argonot» Bu iki tür acının en özlü anlatımını veren şiirlerdendir. Bu şiirde, altın postu bulmak için yola koyulan Argot gemisinin yolcularından biri yerine koyar kendini. Kendi mutsuzluğuyla insanların mutsuzluğu bir aradadır. Herkes sanki bu yolculuğun insanıdır. Ama her limanda mola verilir, her mola verişte de dost; sonra küreğe yeni dostlar girer. Sonunda o da Argot gemisinden ineceğini duyumsar:

«Dostlarım siz sağlıcakla gidiniz
Yetişir burada bırakın beni
Ben artık sizinle gidemiyorum.
Yolunuzda hali gibi bir deniz
Son olarak sizlere diyorum ki
Dostlar beni unutmayın diyorum»

Ve başka insanlar adına umudunu yitirmez:

«Rotanızda halı gibi bir deniz
Mutluluk önünüzde biliyorum
Ben görmedim altın kürklü postları
Güle güle-güle güle gidiniz
Her birine başarı diliyorum
Yolcu ederken altın kalpli dostları.»

Sürekli olarak «ölüme yakın bir ozan duygusu» içinde olduğu için, anılar «acıların uçları»nda duyumsanır. Üstelik «yitirilmiş seviler yokuşunda»dır. Bu nedenle de, kendi deyimiyle «hüzün dönencesi»nde yaşar. Aynı adlı şiirinde «yaşlı ve yorgun gelen ve artık kaçıncı gelişi olduğu bile unutulan» bir ozanın duygularını dile getirir. Bütün bir hastalık dönemini kaplayan bu duyarlık onun evrensel ve güncel olanı kendine göre anlatmasına neden olur. «Yıldız Ekimi» bu kişisel hüznün toplumsal olanı da simgeleyen etkileyici şiirlerinden biridir:

«Bir ağaç sökülür bir adam gider
Bir çok şeyler kopar gibi yerinden

Çok uzakta bir çiçek düşer yere
Bir uzun havadır kendiliğinden

Bir yıldız düşer bir istek belirir
Biri bir şey mırıldanır yerinden

Buğday ve mısır ve susam ve yıldız
Ne kalır elde ürettiklerinden»

«Önsöz»de umutsuzluğun kapılarını aralar. Bu yaşamın genel perspektifte izlenmesinden doğan bir inançtır:

«Kepenklerin örtünmesi değildir bu
Eylişimin evrensel şarkısıdır»

der. Çünkü, «birden boy atmağa başlamaz ağaç» düşüncesinin bilincindedir.

Şairin bu son dönem şiirleri, denebilir ki şiirimizin en sağlıklı ikindi hüzünleridirler.

İlhan Demiraslan'ın şiirinin içerik biçim bütünlüğü üstüne bir değerlendirme yapmaktan çok içerikten yola çıkışımız, bu şiirin içeriksel dokusunu oluşturan mayanın daha ilk şiirlerde karşımıza çıkmasındandır. Hatta denebilir ki, ilk şiirlerinde Külebi'yle arasında kurduğumuz yakınlık ilişkisi, daha çok biçimdedir. Şiirin dış görünümü, dizelerin kümelenişi, uyakların örgüsü ve kimi sözcüklerin benzer olarak kullanılışı olmasaydı belki bu benzerlik de olmayacaktı. Orhan Veli'dense o yıllarda genç şairlerden pek az kimse kurtulabilmişti. Giderek yolunu bulan

her şair gibi, o da, kendi duyarlığının yalınlığını oluşturdu.

Bir şiirin içeriksel dokusu, egemen duyarlık niteliğiyle tematik yönelimlerinin biçimlenişinden oluşur. İlhan Demiraslan'ın giderek yaşama sözcüklere damıtan bir yalınlık niteliğine bürünen şiirinden gazete tarzı daha çok göze çarpar. Bu, şiirinin niteliğiyle uyumlu bir sonuçtur. İkiden çok dize kümelenişi için bir zorlamaya girmediği, ancak, yeri geldikçe dört beş ya da daha çok dizeden oluşan kümelenmelerin ortaya çıktığı da görülür. Son şiirlerinde hecenin 11'lisi nedense bir ahenk sorunu olarak benimsenmiş gibidir.

Onun şiirinde «bileşim»; birçoklarında görüldüğü gibi bir alaşım ya da karışım niteliğinde değildir. Onun için bütün geçmiş birikimler bir kaynaktır ama ortaya çıkacak bileşimin öğeleri bir daha ayrıştırılmağa gerek kalmaksızın yapıtın kendisinden olmalıdırlar. Edebiyatımızda, gerek dil, gerek teknik açıdan eklektik olanla bileşimsel olanı ayırmak bakımından Demiraslan'ın bu tutumu birçoklarına örnek olabilir.

Şiirin içeriğini çeşitli şiirlerde birbirine bağlayan «hüzün», «sevi», «ikindi», «akşam», «yitik» vb. türden sözcüklere son şiirlerinde çok yinelenen «kimbilir ve «giz» sözcüklerinin katılması, daha başından beri «şimdi» ile «anılar arasında ve «gökyüzü» ile «yeryüzü»nün güzelliği ortasında yaşayan şairin ölüme yaklaşmasıyla ilgilidir. «Kimbilir» diye kendine sorarken bilinçli bir insanın «şimdi» içindeki kaçınılmaz duyarlığı yansıtılır. «giz»se sembolistlerden etkilenenlerin mistik gizi değildir. Her ikisi kendi durumunun garipliği için kullanılır, o kadar.

Yahya Kemal, Tanpınar, Attilâ İlhan gibi o da klâsik Türk musikisinin duyarlığına büyük önem verir. «Sultaniyegâh»lar, «nihayet»ler onun şiirinin de büyüsüne katılır. Şairin kimi besteleri de olduğunu söyleyen Ahmet Selim Teymur, dokümanları tamamlayabilirlerse bu konuda bir yazı hazırlamayı düşünmektedir.

Şiirlerinin özgün yolunu bulduğu sırada yaşamını yitirdi. Böylece de bir şiirin beklenen daha önemli aşamalarının yolu kesildi.

---

1) İlhan Demiraslan, İNCİR AĞACI, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952.

2) İlhan Demiraslan. Eller Ekmeğe Doğru, İstanbul· Varlık Yayınları, 1960.

(Varlık — Ekim)

EFLATUN CEM GÜNEY

1896 yılında Hekimhan'da doğdu. Telgraf Müdürü Ahmet Hurşit Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta yaptı. İlk görevi Konya Öksüzler Yurdu Türkçe öğretmenliğidir. Onu Eskişehir, Kayseri, Sivas, Samsun, Afyon, Kütahya ve Haydarpaşa liseleri edebiyat öğretmenliği takip etti. Bilahare Topkapı Müzesi ve İstanbul Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı'nda bulundu. Son görevi İstanbul Halk Eğitimi Başkanlığı idi. Yaş haddinden emekliye ayrıldıktan sonra hem sağlığını, hem de gözlerini kaybetti.

Güney, çalışmasını özellikle masal üzerinde yoğunlaştırdı. Gittiği her yerde bizzat derlediklerini ayrı ayrı ve titizlikle değerlendirdi. Fakat onları, halkın ağzından çıktığı şekilde değil de, halk motiflerinden oluşan bir dille ve kendine özgü üslupla sunmayı tercih etti. Bugüne kadar 62 kitabı yayınlandı.

Çalışmaları hem yurdumuzda, hem de dış ülkelerde ilgi ve beğeni ile izlendi. 1956'da «Açıl Sofram Açıl», 1960'da 'Dede Korkut Masalları» adlı eserleri ile iki defa «Andersen Payesi Şeref Diploması» ve «Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası» aldı.

(Türk Folkloru — Mart-Nisan)

EFLATUN CEM GÜNEY'İN ARDINDAN...

Enver Naci GÖKŞEN

Bu yıl giderken değerli sanatçımız, folklor ustamız Eflatun Cem Güney'i de alıp götürdü. Ömrünü, özellikle masal çalışmalarına veren Güney, 84 yaşındaydı. 1961'de emekli oluncaya dek Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Türkçe - Edebiyat öğretmenliği yaptı ve durmadan yazdı. 1947'de atandığı Haydarpaşa Lisesinde çalışırken, yıllarca yurdun köşesinden bucağından topladığı folklor malzemesini, titiz sanatçı ruhuyla ,işleyip değerlendirdi. Bugüne dek yazdığı 62 kitabın 30'u masal olan Güney, sanatçılığı denli akçak gönüllülüğü ve inceliğiyle ünlüydü. 1972'de, jübilesi yapıldığı gün çok coşkuluydu. O gün için: «karlı dağın başına bir güneş çaldı.» diyordu. Son yapıtı da Folklor ve Halk Edebiyatı (1972) dir. Bu kitap üzerinde kendisiyle görüşürken, gözlerinin iyi görmemesinden ötürü okuyup yazamadığına çok üzüldüğünü belirtmiş ve: «Gözlerimin son çırası» demişti.

Onun yapıtlarını şu ana bölümlerde toplayabiliriz: Destan yollu hikâyeler — Halk hikâyeleri — Halk masalları — Halk fıkraları — Efsaneler — Halk şairleri ve şiirleri — Halk eğitimi — Edebiyat konuları... Ama Güney, masalda karar kılmış ve bu nedenle de uluslararası Andersen Şeref madalyası kazanmıştır. Bir gün kendisine masal merakının, tutkusunun nasıl başladığını sormuştum da bana şu yanıtı vermişti: «Ben, masal analarının dizi dibinde yetiştim. Tadı damağımda kalmıştı onların masallarının, «ilk iz derindir» derler. Az çok aktan karadan anlamaya başladıktan sonra bu masalların birer sanat değeri olduklarına inandım. Sözlü bir gelenek halinde sürüp gelen bu masalları aynı anlatış tadıyla kaleme almaya çalıştım.» Gerçekten bizde C'na değin masal üzerinde durmuş, toplamalar yapmış olanlar yok değildi. Ama bunlar -Güney'in diliyle- halk masalının rengini, kokusunu yansıtamamışlardı bize. Çünkü sözlü bir gelenek olarak yaşayıp giden halk masalları zamanın aşındırmasına uğramış, unutulmuştu. Yazıya geçenler ise dilinden, telinden kaybedeceği kadar kaybetmiş, ne dillerinde halk dilinden bir tat ne de duygularında duyguya benzer bir tel, bir kanat kalmıştı. Kuru mu dedin kuru, yavan mı dedin yavan!... İşte E. C. Güney, bu masalları ve halk hikâyelerini ulusal kitaplığımız için demirbaş nushalar durumuna getirmiştir.

E. C. Güney masala ve halk hikâyelerine yalnızca zevk ve sanat açısından eğilmiş değil, folklor yoluyla da eğitimciliğini sürdürmüştür. Resmi görevi öğretmenlik, Topkapı Müzesi Müdür yardımcılığı, İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü Halk Eğitimi Müdür yardımcılığı ise de folklorla ilgili yapıtlarıyla eğitsel bilinç uyandırmıştır. Ürünleriyle yapmak istediklerini, hizmetlerini şu sözleriyle belirtiyor gibidir: «Bilindiği gibi masallar, halkın hayal gücüyle yarattığı verimlerdir. Fakat bunlar sadece birer kuru hayal değildir: gerçeğin de büyük payı vardır. Halk hikâyelerinde gerçek ön planda, hayal arka planda gelir. Bu gerçekler düpedüz değil de masal motifleriyle anlatılır. Bu bakımdan kendi toplumumuzun yaşantılarını da bize öğretir. Hele, insanı, insana tanıtıcı yönü daha kuvvetlidir. Gerçekten, masallar insan ruhlarında yapılmış gezilerdir. Halk ruhunun vatanı olan bu eserlerde halk kendini, kendi dilini, kendi kalbini, kendi kalbinin gülen ve ağlayan tellerini buluyor. Umut bekleyenlere umut, teselli isteyenlere teselli, kuvvet dileyenlere kuvvet veriyor.»

Jübilesinden sonra kendisine sormuştum:

— Masalı, hele sizinkileri, çocuklar kadar büyükler de seve-

rek okumaktadırlar. Sizce bunun nedeni?

O, kendi masal dilini ön plana alarak şöyle demişti:

— Masalların yaşı başı olmaz. Masalın asıl tadı anlatılışındadır. Ocaktan yetişme masalcıların işleye işleye geliştirdiği masal diliyle anlatılırsa çocuklar kadar büyükleri de çeker. Bizi yüreğimizin dar kabuğundan kurtarıp gönüllere ferahlık veren, büyülü bir dünyaya götürürler.»

İlk yapıtı 1920'de yazdığı, ulusal bir ruhla söylenmiş şiirleri ve marşları içeren Matem Sesleri'ydi. Bir gün, kendisine en çok sevdiği yapıtını sorduğumda şöyle demişti: «Beni en çok duygulandıran, ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla hazırladığım Atatürk'ün Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri'dir» demişti. Bizim de görevimiz O'nun ardından dilimize, sanatımıza verdiği emekleri dile getiren bir anma kitabı hazırlamaktır.

Ruhu şad olsun!

(Cumhuriyet — 8 Ocak)

EFLATUN CEM GÜNEY ÇAĞDAŞ BİR HALK HİKÂYECİSİYDİ

Konur ERTOP

«Yıllar tüketmedi, şu kalem tüketti beni. Söyleyecek yeni bir şeyim kalmadı, yazacak, söyleyecek şeyi olanlara bizden selâm olsun.»

Eflâtun Cem Güney bu sözleri söyledikten sonra yorgunluk, bezginlik, hastalıklarla dolu 5 yıl daha geçirdi ve 1981'in ilk günlerinde, 65 yaşında öldü. Kendini genç yaşında Halk Edebiyatı araştırmalarına vermiş, halk ozanlarımızla ilgili araştırmalarla yayın dünyasına girmiştir. Derinleşen, genişleyen bu çalışmalarından bazıları kitaplığımıza Aşık Mesleki, Aşık Kâmili, Aşık Ruhsati, Erzurumlu Emrah gibi yapıtları kazandırmıştır. Bunlarda onun imzası oğlu Çetin'in imzasıyla yanyanadır. Çok genç yaşında ölen Çetin için «Ben bir yarım adamım, beni o tamamlıyordu, elimin değneği, gözümün çırasıydı» diyen acılı babası, «Karayazı» adlı kitabındaki «İnsan Çocuğa Ağıtlar»ı kaleme almıştır.

Eflâtun Cem, «Halk Şiiri Antolojisi», «Halk Türküleri» gibi kitapların da sahibidir fakat onun asıl uğraşı masal alanında olmuştur. Masal dünyasıyla ilişkilerini şöyle anlatır: «Ben masal anılarının dizi dibinde büyüdüm... Aktan karadan anlamaya başladıktan sonra bu masalların, bu hikâyelerin ve öteki halk

verimlerinin bir sanat değeri olduğuna inandım. Bu inançla 1918'de Konya'da hocalığa başladığım zaman folklor araştırmalarına da başladım. Çalışmalarım iki safhadan geçti: Biri derleme ve tarama, biri de işleme ve değerlendirme.»

Giriştiği büyük işin derleme ve tarama aşamasındaki kaynakları yazık ki tam olarak tanımıyoruz. Ancak bazı masalları eşinin büyükannesi olan ve Sivas'ın Celelli köyünde ölen Emine Aba'dan, Sivas'a yerleşmiş hikâyeci Karslı Ağa Dayı'dan Aşık Mesleki'den vb. derlediğini biliyoruz.

Elde ettiği masal ve halk hikâyesi gerecini işleyip düzenleyerek yapıtlarını yayımlamıştır.

Bu toplu yapıt, masallar ve halk hikâyeleri alanında çok zengin ve kendine özgü bir kaynak oluşturmaktadır.

Bunların bir bölümünde ayrı başlıklar altında ortak metinler bulunmaktadır. Kimi metinlerin başka başka kitaplarda eklenip çıkarılmış bölümleri vardır. Ondan kalan toplu yapıtın yeniden yayımlanması sırasında bütün bu gerecin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Eflâtun Cem, sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen gerecin nasıl işlenmesi gerektiği konusunda, «Bunları halk ağzı ve halk zevkiyle işleyerek milli kütüphanemiz için değişmez, kılına dokunulmaz, demirbaş nüshalarını meydana getirmeliyiz. Bir otuz yıllık bir derleme ve taramadan sonra, şimdi de karınca kaderince, bunu yapmaya çabalıyoruz» demektedir.

Onun oluşturduğu yapıt gerçekten de halk ağzından özellikler ve halk zevkinden derin izler taşımaktadır. Ancak bu metinlerin «milli kütüphanemiz için kılına dokunulmaz, demirbaş nüshaları» oluşturup oluşturmadığı da tartışılmalıdır. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde «Gümüşhane Masalları» adlı geniş kapsamlı bilimsel çalışmayı hazırlayan Dr. Saim Sakaoğlu, masalcımız için şunları söylemektedir: «Güney, derlediği metinleri aynen neşretmeyip üzerlerinde bazı tasarruflardan bulunduğu için karşımıza âdeta, bir masal yazarı olarak çıkmaktadır.»

Gerçekten de Eflâtun Cem masallarımızı ve halk hikâyelerimizi yayıma hazırlarken bir folklorcu gibi değil, bir yaratıcı, sanatçı bir yazar gibi davranmıştır. Bu yaratmada folklordan, halk söyleyişinden gelen çok canlı, çekici öğeler vardır. Ancak bunlar yazarın kendisine, kişisel «tasarruflarına» da kuvvetle bağlıdır. Bu yüzden türün «kılına dokunulmaz, değişmez nüshaları»nı değil, Eflâtun Cem adlı masalcının damgasını taşımaktadır. Bu yargı onun kendi saptamalarına da ters düşmeyecektir. Çünkü

o, «her hikâyenin her anlatılışında yeni bir telif hadisesi vuku bulduğunu» kabul etmektedir. «Bu sözlü verimlere bir nokta, bir harf katmadan anlatanlara usta malı satan 'kara güreşçiler' gözüyle bakıldığı gibi, yazıya geçen şekillerine de pek itibar edilmezdi. Çünkü bunlar yazıya geçerken tabii çevçevelerindeki nitelliklerinden, ruh ve bünyelerindeki özelliklerinden kaybettikleri gibi, üstelik, dil ve üslup güzellikleri de zedelenmiş olduğu için ne dillerinde o imajlı, imalı halk dilinden bir tat, ne o sihirli, secili hikâye üslubundan bir kanat kalmıştır.»

Onun kendisi de «ocaktan yetişme masal analarının» soyundandır. O da onlar gibi «iki tekerleyip bir yuvarlamasını» bildiği için, masallara «yeni renkler, motifler» katmış, «yepyeni varyantlarını» yaratmıştır.

Elâtun Cem'in masalları ana kaynaktan çekici yanlar getirir, ama bunlar eğitim görmüş bir çağdaşımızın halka fazlaca benzemek için düştüğü yapmacıklığı da taşır. Masallarda benzetmeler, nitelemeler, deyimler, uyaklı sözler üstüste yığılır, «velakin, ille, gayrı, bir var ki, imdi, öyle ya...» gibi bağlama sözleri sıralanır. Böyle bir biçim, yazı dilinin değil sözlü anlatımın malıdır. Bu yüzden de Elâtun Cem, radyo mikrofonundan yıllar boyu anlattığı masallardan usta bir sunucudur, yazılı metinleri ise onların başarısına ulaşamamıştır.

Onun masal anlatımının şu tür söyleyişlerden örülü olduğunu, bu masalları radyodan dinleyenler hatırlarlar.

«Yokuşlarda ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek giderken önlerine öyle bir dağ dikilmiş, öyle bir dağ dikilmiş ki, ne dolanı çıkılır, ne tırmana tırmana. Ha işte, bu dağın böğründe bir yol, bir iz ararken görmüşler ki, ne görsünler, gözleri ışıl ışıl, tüyleri kalın kalın bir kurt, bir çalı dibinde inildeyip duruyor. Meğer kurdun ayağına öyle bir çakır diken saplanmış, öyle bir çakır diken saplanmış ki, nasıl deyim, kara saplı bıçak gibi, ta varıp kemiğe dayanmış... De sen ol da, başını öte yana çevir bakalım. Arangu baba değilsin, Yalangu ana değilsin! Çiçek bacı da ne «Bu candan olursam!» demiş, ne «Bu ceylandan olursam!» demiş, dişini tırnağına takarak varmış, bir tutuşta çekip çıkarmış dikeni.»

Bu anlatım, yazı diline yabancıdır. Üstelik halk da masalı hiçbir zaman böyle anlatmaz. Bu, meddah ağzından esinlenen, taşbasması halk hikâyelerinden izler taşıyan bir anlatış biçimidir. Elâtun Cem bu gereçlerde kişisel bir anlatım yolu tutturmuştur. Böyle bir anlatımla örneğin Oğuz Kağan destanının an-

latılması, destandaki epik söyleyişi ortadan kaldıracaktır. Ama Eflâtun Cem bunu uygulamaya girişmiştir. Onun anlattığı «efsane»de, Oğuz Kağan'ın «gezdiği yerlerde laleler, sümbüller biter, misk ü amber buram buram tütermiş...» (!) Kahramanın, «gözleri varmış ahu yazması, ağız dersen yumul yumul... Dahası yazıp defter etmeye gelmezmiş...» «O alnının yazısı ise bu da bağrının sızısı, deyip... bermurad olan» Oğuz Kağan, artık destan çağı kahramanı olmaktan çıkmış, IV Murat çağından izler taşıyan halk hikâyelerinden birinin kişisi olmuştur!

Elâtun Cem, Nasrettin Hoca fıkralarının niteliklerini belirlerken, «Yalın söz; yalın kılıç gibi kansız, kılıfsız söz. Yani halkın her türlü süsten, ziynetten uzak, konuşma ağzı.. » der. Ancak «yalın sözü» kullanarak» içten ve doğal» bir anlatış tutturmak, böyle bir anlatımı doğasında taşıyan Nasrettin Hoca fıkralarında dahi kullanmak, masalcı için kolay olmamıştır. «Amma da uzattın ha» başlıklı fıkra bu çelişkiyi açık olarak göstermektedir:

«Hoca, bir sabah soluğu kapıda alınca, bir kapı komşusu pencereyi tıklatır.

'Hayrola, Hoca, bugün sende bir hal var?' der. Hoca:

'Hiç canım, ne hal olacak!' diye başını dolayıp geçecek olur ama, herifin gözü elâlemin üstünde, öğrenmezse olur mu?

'Yahu, betinden, benzinden belli, bir derdin var elbet!' diye tutturur. Rahmetli, onu şöyle bir süzdükten sonra:

'Bre komşu, ne üstüne lâzım, elin üç koyunu ile beş keçisi... Ev hali bu, bizim karı ile biraz ileri geri ettik, işte o kadar' deyip yürüyecek olur ya, yedi mahallenin tellâlı, gezdiği tozduğu yerde ne anlatacak:

'Pek o kadar değil, Hoca, bu gece sizin evden bir gürültü geldi; saklayıp da turşusunu mu kuracaksın; yarın okkası on paraya iner' deyince, Hoca bakar ki, yakasını kurtaramayacak:

'Be birader, diyorum ya, pek öyle merak edilecek şey değil! Bizimki işi azıtınca, bir tekme vurup cübbemi merdivenden aşağı savurdu' der. Komşusu olacak, bu kadarla da doymaz:

'Hoca, ben böyle mavalları yutar mıyım, cübbe dediğin gürültü çıkarır mı?' deyince, gayri Hoca'nın burasına çıkar:

'Canım komşu, der; sen de amma uzattın ha, cübbenin içinde ben de vardım.»

Eflâtun Cem'in anlatımının kendine özgü nitelikler taşıdığı gerçektir. Bu anlatış folklorun, halk edebiyatının bütün ürünleriyle bağdaşamaz. Destanlara, fıkralara yabancı kalır. Masalla-

rı «değişmez metinler olarak» ulusal kitplığımıza kazandırma yetisinden uzaktır. Anlatmaya, söylemeye yatkın olduğu için yazı diline ters düşer. Özentileri yüzünden halkın masal anlatma biçimi gibi de değildir. Özellikleri, öğeleri onu en çok halk hikâyelerine yaklaştırır. Bu yüzden bence o «Dertli Kaval»ı, «Aşık Garip»i, «Kerem ile Aslı»yı, «Tahir ile Zühre»yi günümüzde kitaba geçiren çağdaş bir halk hikâyecisidir.

(Sanat Dergisi — 15 Ocak)

AĞZINDAN BAL AKAN ADAM

M. BAŞARAN

Yıllardır köşesine çekilmiş, zor koşullar içinde, en zor yol ayrımını geciktirmeye çalışıyordu. Karısı yatalaktı, yirmisinde bir oğul vermişti toprağa... İki kızıyla... Yüreği oğul acısıyla dağlandığı yıllardan beri yarı sönüktü gözleri. Gene de, bir dost sesi, küçük bir ilgi, dünyasını âbâd etmeye yetiyordu Ne diyor değerli ozan Oktay Rıfat, «Postacı» adlı şiirinde:

Postacı iyi adam
Gerçekten verdiği ne
Mektup değil selâm.

Yalnızın yalnızı insanoğlu bir bakıma ve hep bir yerlerden, birilerinden sıcak bir «selâm» bekliyor.

Hemen her zaman Sıvaslı, Afyonlu, Kütahyalı öğrencileri arayıp buluyor, bir selâm sarkıtıyorlardı Eflatun Cem Güney'e.

Diyordu ki otuz beş yıl önceki öğrencisi Muzaffer Özkoçak:

«Yazardı, halkbilim araştırmacısıydı, eşsiz bir anlatıcıydı elbet, ama önce öğretmendi o: İnsana dilini sevdiren, kendini bulduran bir öğretmen... Daha o yıllarda okuma alışkanlığı edindirmeye, düşün sanat dünyasına açmaya çalışıyordu bizleri.»

Sonunda, unutulmaz öğretmen, yazar, değerli halkbilimi araştırmacımızın geciktirmeye çalıştığı «yol ayrımı» geldi. 2 Ocak 1981'de sevdiklerinden ayrılıp, «dönülmez yol»a sapıverdi. Karıncayı incitmekten çekinen, herkese saygılı, kibar biriydi; elinden gelse, kimseleri üzmemek için, ayırdına vardırmadan yitivermek istedi.

Eflatun Cem, Sıvaslıydı. 1896'da Hekimhan'da doğmuştu. Babası Ahmet Hurşit Hekimhan'da Telgraf Müdürüydü o yıllar. Ama «ölüm» daha çocukluğunda çarpmıştı onu. Altısındayken babasını, yedisindeyken de, annesini yitirdi. Sıvas'ta amcası Posta Müdürü Şevket Beyin yanında büyüdü. İlk öğrenimini, orta

öğrenimini orada yaptı. Birinci Dünya Savaşının bittiği yıl o da sultaninin Edebiyat Kolunu tek öğrenci olarak bitirdi. Yüksek okulların yatılı bölümleri kapalıydı, bu yüzden öğrenimini sürdüremedi. Kendisini Sıvas'tan tanıyan Vali Muammer Beyin çağrısı üzerine Konya'ya gitti; Öksüzler Yurdunda Türkçe öğretmeni oldu. Mütarekenin karanlık günlerinde içli şiirler yazdı. 19 Mayıs, içinde kurtuluş umutlarını tutuşturmuştu Eflatun Cem'in; bu umutla ilk Kuvayı Milliye Marşı'nı yazdı. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Konya'da kurulması sırasında coşkuyla çalıştı. Orgeneral Fahrettin Altay'ın anılarında belirttiği gibi, Temsil ve İrşat Heyeti'ne seçildi. Bir yandan Kuvayı Milliye'nin organı «Öğüt» gazetesinde çalışırken, öte yandan «İrşat» dergisini de çıkarıyordu. Kurtuluş yazınımızın ilk yapıtı sayılan «Matem Sesleri» adlı şiir kitabını da o sıralarda yayımladı.

Konya Öksüzler Yurdu kapanmıştı. Çevrede sevilen sayılan briydi artık. Eskişehir Sultanisi Türkçe öğretmenliğine atandı (1920). Anadolu kaynıyordu, ama Ankara da adını duyurmaya başlamıştı. Hamdullah Suphi Maarif Vekiliyken toplanan ilk Maarif Kongresine Muallimler Cemiyeti temsilcisi olarak katıldı. Kongre tutanak yazmanıydı. O sırada düşman Eskişehir'e girince, Kayseri Sultanisi Türkçe öğretmenliğine verildi. Burada Müdür Nafi Atuf Kansu ile «Misakı Milli» gazetesini de yönettiler.

Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Sıvas Sultanisi Türkçe öğretmeni oldu. Sürekli okuyan, araştıran, kendini geliştiren bir öğretmendi. Dil ve edebiyat araştırmalarıyla Bakanlığın da dikkatini çekmişti. O yıllarda oluşturulan bir uzmanlar komisyonuna seçilerek Ankara'da —Reşat Nuri, Ali Canip ve Hasan Ali Beylerle birlikte— Türkçe ve edebiyat kitaplarının incelenmesine katıldı. Tasfiye kanununun uygulanışıyla ilgili denetleme sonunda Sıvas Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine 'terfi' ettirildi (1927). 1928'de yeni açılacak Samsun Lisesinin hazırlık işlerini yürütmekle görevlendirildi.

Öğretmenliğinin en coşkulu, en verimli yıllarıydı. 1931'de müdür başyardımcısı olarak Afyon Lisesine gönderildi. On bir yıl da Kütahya Lisesinde çalışan Eflatun Cem, üniversitede okuyan oğlunun ağır bir hastalık geçirmekte olduğunu öğrenince Bakanlığa başvurmuş, bunun üzerine 1944'te İstanbul Haydarpaşa Lisesine atanmıştı. Oğlunun sağlığı biraz düzelir gibi olunca baba oğul birlikte «Dertli Kaval» hikâyesini yazmışlarsa da, yapıtın gazetelerde yayımlanacağı sırada Çetin öldü...

Daha altı yedi yaşlarında «ölüm» vurgunu yiyen Eflatun Cem Güney, Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkenin acıları içinde ağıt gibi bir yaşam sürmüştü. Onu dünyaya bağlayan tek umudu olan oğlu yitince, yaşamı büsbütün kararmıştı. Lise ve üniversite öğrenciliği yıllarında çalışkanlığı, değerleriyle çevresinde «İnsan Çocuk» diye anılan oğlunun ardından, kırk gün kırk gece kapanarak «İnsan Çocuğa Ağıtlar»ı yazdı. Gözyaşınca sıcak, burgu gibi içi oyan ağıtlar... İşte bunlardan biri:

«Ben bir yarım adamım, beni o tamamlıyordu; elimin değneği, gözümün çırasıydı, kim aldı elimden, kim söndürdü onu; kime olmuş şu dünyada bana olanları dilim yok ki söylesin; telim yok ki inlesin; işte büsbütün yarım kaldım; şimdi dizin dizin nasıl sürdüreceğim, onsuz, bu hayatı nasıl sürüyeceğim!»

«Evlat acısı» gibi var mı... Tüm anaların babaların yerine, erken ölümlerin acısını yaşıyordu gayrı. Geçmişle geleceğin içiçe yaşadığı masallara sığındı... Acısı sevinci, öfkesi sevgisiyle, kısacası tüm boyutlarıyla yaşam vardı masallarda... Evreni yeniden yaratmayı başarmıştı. Bir yandan derlediği masalları işlerken, bir yandan da müdür yardımcılığıyla görevlendirildiği Topkapı Sarayı Müzesinin saray arşivini, saraydaki eski Maarif Nezareti arşivini gözden geçirdi...

Yazın dünyasında kendisine «Masal Babası» ünvanını kazandıran yapıtları, uluslararası bir seçici kurulca dünya çocuk ve gençlik yazınının en iyi örnekleri sayıldı ve Andersen ödülünü kazandı. Eflatun Cem, bundan sonra Milli Eğitim Bakanlığınca, İstanbul Milli Eğitim Müdürü yardımcılığına verildi ve sözlü bir gelenek halinde sürüp gelen masallarla halk hikâyelerini halk ağzı ve doğrulusuyla işleyip ulusal kitaplığımıza kazandırmakla görevlendirildi.

Aynı yıllarda İstanbul Radyosu'nun «Bir Varmış Bir Yokmuş» saatinde masallar anlatarak eğitimciliğini sürdürüyordu.

Eflatun Cem, yaşamı süresince halk yaratıcılığına inanmış, bu yaratıcılığın değerlendirilmesi için çırpınmıştır. Gerçek sanat yapıtlarının bu değerlerden fışkıracağına inanıyordu.

«Folklor ve Eğitim» adlı yapıtında, edebiyat eğitiminin Halk Edebiyatı esas alınarak yeniden düzenlenmesini ister .Ona göre, Divan, Tanzimat, Servet-i Fünun edebiyatları ,birer zümre edebiyatı olarak, kısaca gösterilmeliydi...

Dilimizin tadını çıkarmasını bilen usta anlatıcı, yazar, halkbilim araştırıcısı Eflatun Cem Güney, yapıtlarıyla hep şöyle der gibidir bize:

Yeniden yaratıyorum evreni yeniden
Bahçelerim çocuklara açık cennetler
Yanyana padişahı köylüsü
Yanyana balığı, insanı, kuşu
Kendi masalında her biri
Bir altın çağı sürer.

●

HASAN'LA BİR ZAMANLAR...

Geçtiğimiz günlerde kaybettiğimiz Hasan Tanrıkut, 1940'lı yıllarda Türk fikir ve sanat yaşantısında sözü edilmiş olan bir aydın, kişiliğini ve onurunu korumasını bilmiş bir bilim adamı, özgün inceleme ve araştırmalarıyla olduğu kadar, şaşırtıcı tartışmalarıyla da dikkati çeken bir yazar, Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde bir çok öğrencinin yoluna ışık tutmuş bir hocaydı.

Ömrünün son yirmibeş yılını üzücü bir ruh hastalığının çeşitli aşamalarını yaşayarak geçiren Tanrıkut'u genç kuşak yazar olarak da, düşünür olarak da tanımamıştır. Ölümü dolayısıyle onu anmayı bir hakseverlik sayarken, hareketli yıllarının yakın arkadaşı Atillâ İlhan'dan ona ilişkin anı ve izlenimlerini almayı uygun bulduk.

*

Attilâ İLHAN

İkinci Ağırceza'nın kapısındayız. O zaman Adliye, Büyük Postahane'nin üstünde çalışıyor. Ortalıkta, cıgaralarını avucunda içen, birtakım kederli adamlar; nemli tahta, soğuk izmarit kokusu; camlarda solgun bir güneş, dışarda İstanbul! Esat Adil bey, yorgun gözlerinin içi mahzun gülümseyerek, dedi ki:

«— ...Temyiz kararı bozdu, esbab-ı mucibesi, ifadenle Hasan'ın ifadesi arasındaki mübayeneti nazar-ı dikkate alarak, mahkemenin, ikinizi yüzleştirmemiş olması! Şimdi bu yapılacak: sen ifadende ısrar et, Hasan'ın vaziyeti malum: ne söylerse söylesin, ifadesi muteber addolunmayacaktır...»

Dava, TSP davası. Hanidir, diş ağrısı gibi uzayıp gidiyor. Bir kere daha Paris'e gittim döndüm, bitmemiş. Bu arada, Hasan'ın 'hastalığı'. Az önce, koridorun bir köşesinde, başbaşa konuşma-

dık mı? Önceleri, o eski Hasan'dı, aydınlık yüzlü bir adam: ince yumuşaklığı, kibar dikkati, zeki irdelemesi, yerli yerinde görüşmeyi görüşmeyeli başımızdan geçenleri anlatıyoruz, bir yerden sonra o öyle şeyler söylüyor ki, aman Allahım!

İkinci Ağırceza Reisi kimdi acaba? Beni dinledikten sonra, Mübaşir'e, Hasan'ı çağırmasını söyledi. Mübaşir çıktı, iki kere bağırdığını işittik; Hasan'ın kapının dibinde olması lâzım, bir türlü gelmiyor. Nedenini, mahkeme heyetine, inanılmaz bir saflık; hepimizi üzüntüden kahreden, garip bir iddiayla açıklayacaktır:

«— Yüksek heyetinizin dikkatini çekerim, ben Hasan Tanrıkut değilim, eski ismimdir bu, halbuki tetkiklerim neticesinde ahval-i şahsiyem tavazzuh etti: ceddim Girit'e Rusya'dan gelmiştir, bu itibarla esas ismimin (burada bir Rus adı söylüyor) olması iktiza eder, aynı yanlışlık celpnamede de yapılmıştı, itiraz şerhi yazdım...»

Korkunç bir sessizlik oldu. Koridorda bana da bunları söylemiş, Edebiyat Fakültesi'nin bir türlü kabul etmediği doktora tezinin Sovyetler'de yayınlandığını (hatta armağan kazandığını), müjdelemişti. Çünkü Hasan'cık, meğerse 'Rusmuş' da bilmiyormuş, başına gelen bunca felâketin nedeni de bu, artık vaziyet 'tavazzuh ettiği'ne göre...

Böyle bir şeyi Kafka'da okusak, ne deriz: ne marazi bir muhayyelo, nasıl da uydurmuş! Oysa yaşanmıştır: 1940'larda Türk fikir ve sanat hayatının yetenekli kalemi, Edebiyat Fakültesi'nin parlak zekâsı Hasan Tanrıkut, 1950'lerde bu hâle gelmişti. Ben, şiirlerimden birinde, 'gözyaşını göstermeden ağlayabilir misin?' mısraını, boyhudo mi yazdım sanırsınız? O Hasan Tanrıkut ki, eğer sade suyu tirit şairlerden biri olmadıysam, iktisat tarih ve felsefe okuduysam, toplumsal ve bireysel bileşimlerin önemi üzerinde duruyorsam, hepsini ondan aldığım hızla yapmışımdır.

Onu bu halde görmek!...

Nerede tanışmıştık? Fındıklı'daki Edebiyat Fakültesi'nin, loş koridorlarında mı? Kim tanıştırmıştı? Arslan Kaynardağ mı, Zeki Pakyürek mi? Onu daha çok, o yılların 'entelektüel' pastahanelerinden hatırlıyorum: Elit, Nisuvaz, Haylayf, Suna, vs... Suna'da karar kılmıştık: Osmanbey'de, Nişantaşı kavşağına bakan bir binanın ikinci katındaydı: büyük pencerelerinden caddeyi seyreder, akşamlara kadar edebiyattan, sanattan, felsefeden konuşurduk. İstanbul yalnızlığının güç yıllarında, bazı geceler Hasan beni alır, Kırağı Sokağı'ndaki evlerine götürürdü, birlikte

yemek yerdik: ekşisiz fasulye piyazı ve ıskara et! Hasan'ın ülseri vardı, buna o zamanlar garipsediğim bir önem verir; eşdost, Pasaj'da iki duble bira içmeyi önersek, kaytarmak için bin dereden su getirirdi.

Evini tasarladığından büyük, odasını umduğumdan 'mütevazi' bulmuştum: handiyse portatif bir karyola, sıradan bir masa, derme çatma raflarda bir sürü kitap! Bazan duygulanır, bir yerlerden, eski haflerle doldurulmuş tozlu okul defterleri çıkarırdı: öğrenciliğinde 'kaleme aldığı' eserlerdi bunlar: onaltı yaşında iken, çok iddialı bir felsefe dissertation'u denemiş. Yıllardır 'Deli Dumrul' diye 'felsefi' bir piyes üzerinde çalışıyor. Kırık, tekdüze okumasıyla, bana ilk ya da son perdeden bazı 'meclisleri' dinletirdi. Söyleşirken o derece renkli ve tatlı olan Hasan'ın, okurken neden böyle 'uyutucu' bir tempoya düştüğünü asla çözememişimdir. Bir keresinde, felsefe okuttuğu Pangaltı Ermeni Lisesi'nde bir konferansına gitmiştik, Hepimizi ağırlık bastı! TSP'deki konuşmalarında da son derece önemli şeyleri ,son derece cansız ve renksiz anlatır, güme gitmelerine neden olurdu.

Fikir ve sanat hayatımıza, paldır küldür girmiş: Celâlettin Ezine 'Hamle'yi çıkarırken; Hilmi Ziya, 'İnsan'ı yayınlarken, ondan birinci adam olarak yararlanmışlar. 'Hamle'nin bazı sayılarını, daha İzmir'deyken görmüştüm. 'İnsan'ı bana o göstermiştir, odasında 'Garip' şiirini tartıştığımız bir akşam! ('Önsöz'ünü inceleyebilmem için, Orhan Veli'nin ona imzaladığı 'Garip'i de o gece bana vermişti, hâlâ bendedir.) Hilmi Ziya'ya kırgındı, henüz kürsüsündeki asistanlığını koruyordu ama, atılmasını her dakika bekliyorduk, yolları ayrılmıştı çünkü: 40'ların başında 'XX.yy. Filozofları'yla diyalektiği benimsemiş görünen ünlü hoca, sonlarına doğru fikir değiştirmişti: 1947'de «Sosyolojiye Giriş'i yayınlandı. Hiç unutmam, Hasan bu kitabı günlerce elinden düşürmedi, ince ince tarayıp hocasının yanlışlarını buldu. 1949 Mayısı'nın 5. günü bana imzaladığı nushasına, şunları yazmış: «Kardeşim Attilâ'ya, bir inhiraf örneği olarak». İnhiraf kelimesini 'sapma' anlamına kullanıyordu. Zira Hilmi Ziya kitabında, toplumu ve tarihe bakışta ekonomiye başatlık veren maddeci görüşe karşı, bana verirken Hasan'ın kırmızı kalemle altını çizdiği—, şu türden itirazlar getiriyordu: «...halbuki ilimci görüş tarihi vakaları geniş bir tahlilden geçirerek, sabırlı ve etraflı bir istikrar ile yükselmek, tarihde gizli gayecilik (yani vakaların muayyen bir gayeye göre inkişaf ettikleri) fikrini bir tarafa bırakarak, geniş bir ihtimaliyet hududu içinde ulaşılabile-

çok bir muayyenlik derecesiyle kanmak yolunda olmalıdır.»

Oysa Hasan Tanrıkut, bilimsel diyalektik yönteme hem inanmıştı, hem de bunu ülkemizde uygulamaya çalışıyordu. Toplumcu aydınlar arasında Hasan'a rastlayıncaya kadar, ya eylemi kurama bütün tutan pratik tiplerde karşılaşmıştım, ya da toplumculuğu edebiyatta yoksullardan yana çıkmak zanneden 'sathi' yazarlarla; ilk defa Hasan'ın 'şahsında' kuramın aynı zamanda felsefe, iktisat ve tarihle bağlantılı diyalektik bir bütün olduğu kanısına vardım, felsefe sistemlerini şu gibi anlatıyor, onların arasında toplumculuğu kuru ve tutkusal bir siyasal kavga olarak değil, değişik ve yeni bir 'dünya idraki' olarak tanımlıyordu.

Her iki tarafla çatışmasında, sanırım, bunun büyük rolü olmuştur.

Fakülte'den atılacağı muhakkak gibiydi, hiç olmazsa doktora tezini kabul ettirebilse!... Birkaç yazımda bu tezden söz etmedim mi? Hâlâ önemine inanırım. Dönemin koşullarını gözönünde tutarak, şöyle bir başlık bulmuş: «Türk Tarihinde sosyal tabakalaşma». Aslında, batılı klasik gelişme şemasına pek uymayan tarihimizdeki, sınıflaşma olgusunu irdeliyor. Hasan'a göre, batı ile doğu arasındaki en önemli fark, batı'nın site uygarlığına ulaşmaktan sonra, siteleraası imparatorluklara gitmesi; doğu'nun ise, imparatorluk dönemini, siteden önce yaşaması idi: Asya'da oluşan bu imparatorluklara 'aşırı imparatorluk' adını verdiğini, bununla kabilelerarası imparatorlukları kasdettiğini yazmışımdır. Bu da onu, derebeylik öncesindeki toplumsal karşıtlıkları aramaya itiyor, kabile toplumunda sürü sahibi/ çoban çelişkisini diyalektik gelişmenin 'motoru' olarak önermesine neden oluyordu. Nasıl da tartışırdık? Fikrince, doğu'lu toplumlar aşiret aşamasında yaygınlaştıklarından, fethedilen topraklar ikta arazisi olarak kalmış, batılı anlamda toprak mülkiyeti oluşamamıştı. Sömürgeciliğin kökeni de buraya bağlı, şöyle bir bakılırsa ne görülüyor, site aşamasından sonra yaygınlaşmış devletlerin, aşiret aşamasında yaygınlaşmış ülkeleri egemenlikleri altına almış olması değil mi?

Doktora tezinin fakülte'de kaç defa incelendiğini, kaç defa reddedildiğini, bir meraklısı çıkıp incelesin! Hasan Tanrıkut, bu yüzden çok tedirgindi. Bir keresinde, Fransız Kültür Merkezi'ne Fransa'dan ünlü bir sosyoloji profesörü mü ne gelmiş, tezin 'alelacele' yapılmış bir ingilizce özetini ona götürdü; o akşam gözleri sevinçten pırıl pırıl, 'gâvurun', fikirlerine adamakıllı önem verdiğini bana anlatışı, gözümün önünden gitmez. İşin garibi, hastalığından sonra da, geliştirdiği kuramı terketmemiş olması-

dır. Aramızdaki bağlantı koptuktan yıllar sonra, 1975 Şubat'ında ondan bir mektup aldım. Okunmaz bir elyazısıyla yazılmıştı. Çıkarabildiğim kadarıyla, anladım ki, 'Hangi Batı'yı okumuştur, eleştirilerini yazıyor. Mektubun beni en çok çarpan yeri, tezindeki ana savlara dayandırarak, yazdığından söz ettiği kitabı oldu: 'Ortadoğu Tarihinin Ekonomik Tetkikine Giriş'. Böyle bir eseri var mı? Bitirdi mi? Bence araştırılmalı, varsa mutlaka gün ışığına çıkarılmalıdır. Toplumumuzda, tarihinin başından itibaren görülen Çin, Arap, Batı taklidçiliğinin; aslında, gelişme aşamasının noksanlığından beliren bazı toplumsal ihtiyaçları, karşılama zorundan ileri geldiği varsayımı, pek de önemsenmeyecek bir varsayım sayılamaz. En azından incelenmeli, tartışılmalı.

O son mektubunda, dikkatimi çeken diğer iki şey, neydi dersiniz? Birisi, imzasını Hasan Tanrıkut diye atmayışı! Çok şükür, Rus adını bırakmıştı ama, Hasan Ruşenoğlu adını kullanıyordu. Bence bu, Hasan Tanrıkut döneminden, ne derece yıldığının açık kanıtıdır. Gelgelelim, Hasan Tanrıkut'luğundan da vazgeçemiyor, çünkü mektubunun bir yerinde bana, 'Hasan Tanrıkut'u faşizmi yedi' diye yazdığım için serzenişte bulunuyor, bunu mutlaka düzeltmemi istiyor. Herzamanki alınganlığıyla dediğimi yanlış anlamıştı, ben '40 karanlığının' Hasan Tanrıkut'u 'mahvettiğini' anlatabilmek için kullanmıştım o deyimi, Hasan ise onun 'faşistleştiğini' söylediğim şeklinde almıştı. Mektubunda diyor ki, «Ben bütün hayatımda anti-faşisttim». Doğrudur, zaten başına ne geldiyse ondan gelmiştir.

Hey gidi Hasan Tanrıkut!

Hasan'ı TSP'de yadırgarlardı, beni de: bir üye, dengine getirip konuşma ve davranışlarımın 'artistique' olduğunu söylemiştir. 'İltifat' doğildi bu, dolaylı bir küçümsemeydi, belki yadsıma! Hasan'ı hem anlayamıyorlardı, hem de 'fazla kibar' buluyorlardı. 'Gerçek'te çalışanlardan birinin, ona 'muhallebi çocuğu' dediğini hatırlarım. Bir korosinde, Süslüsaksı sokağı'ndaki bir gece toplantısından dönüyoruz, Genel Merkez'de Parti'nin tutumu tartışılmış, eleştiri, özeloştiri filan, Beyoğlu'ndan Taksim'e yürüdüğümüz sırada, konuyu açtım. Hasan'ın fikrince, 'azbuçuk şöhret sahibi olmamız' bu tür şımşekleri üzerimize çekmemize neden oluyordu. O zamanlar, bu cevap aklıma yatmıştı ama; sonraları sorunu, başka bir açıdan enine boyuna ele almış, düşünmüşümdür.

Türkiye'de 'toplumcu' aydınlar ya şehir aydınlarıdır, ki çoğu imparatorluktan 'müdevver' alafranga komprador kültürü-

nün ürünüdür) ya da kırsal kesimin yetiştirmeleri, (ki ne kadar ulusalı savunurlarsa savunsunlar, düpedüz, içinden çıktıkları ümmet/derebeyi koşullarının üstyapısını taşırlar). Hele ikincilerin dar gelirli, birincilerin varlıklıca ailelerden geldikleri hesaba katılırsa, arada ne tür sınıfsal bir farkın, gerilimin, hatta çatışmanın varolacağı kestirilebilir. Hasan Tanrıkut, Yanya 'eşrafından' Rüşenizade Ali bey'in oğludur, yanılmıyorsam dedesi paşa, epeyce önce Dersaadet'e göçüp, şehrin 'gözde' kesimine yerleşmişler. Hasan, Beyoğlu/Şişli/Maçka üçgeni içinde büyümüş, o yörede egemen komprador/levanten kültürünün özelliklerini taşıyor, eyilimleri, beğenileri, yaşama biçimi buna göre; diyalektik yöntemi ne kadar iyi bilirse bilsin, bu eyilimleri nedeniyle, kırsal 'kafalılar' tarafından itilecektir. İtilmiştir de. Çokluk kusuru kendinde bulur, işçikesimiyle arasını düzeltmek için partili işçilerin evlerine taşınırdı. (Beni de götürdüğü olmuştur). Şimdi bakıyorum, birşeyi anlamamış: onu eleştirenleri authentique işçi, ya da authontique işçileşmiş aydın sanıyor. Oysa öyle midir?

Türkiye'de işçi sınıfının, Batı'daki işçi sınıfları gibi 'şehirli' nitelikleri edindiğini söyleyebilmek, hâlâ adamakıllı zor. İşçi dediğimiz, 'işçileşmiş' solcu aydın dediğimiz kişilerin önemli bir kesimi, 'kırsal'lıkları ağır basan kişiler. İşçi sınıfı adına, işçi sınıfının tarihsel/toplumsal 'şehirli' niteliklerini kriter diye alıp, eylemleri ve kişileri buna göre değerlendirmiyorlar; tam tersine kurtulamadıkları 'kırsal' değerler sistemini, işçi sınıfının değerler sistemi diye alıp alıp, basbayağı feodal/ümmetçi bir kafayla, şehirli 'komprador' aydını yeriyorlar. Şehirli aydın, zaten komprador kültürünün bir ürünü, bu yüzden halkına yabancılaşmış, hele ümmet çerçeveli bu çeşit feodal/solcularla uyuşmasının olanağı yok. O zaman gelsin irili ufaklı suçlamalar, karalamalar, dargınlıklar vs. Meraklısı ararsa, Türkiye toplumcu hareketindeki bozuşma ve çatışmaların çoğunda, bu ilginç karşıtlığı görecektir: Nâzım da 'solcu' takımınca bu nedenden uzun süre dışlanmak istenmiş, Çetin de (Altan) aynı gerekçelerle ayıplanmış durmuştur. Bence o tarihte Hasan'ı ve beni yadırgayanlar, aynı kuralı uyguluyorlardı. O ne kadar şehir çocuğuysa, ben de o kadar şehir çocuğuydum: İzmir'den geliyordum, üstelik 'ulema' özellikleri olan, burjuva niteliği ağır basan bir aileden. Belki öbürlerinden gördüğümüz anlayış kıtlığı, ikimizi birbirimize bu kadar yaklaştırmıştı.

Bilmem bütün bunların, Tanzimat'la toplumumuzda açılan büyük çatlaktan, ileri geldiğini söylemem gerekiyor mu? O çat

lak yüzündendir ki, burjuvamız ulusal burjuva olamamış, aydınlar komprador kültürüyle yetişmeyi ilericilik saymıştır. Sanayileşmenin önlenmesi hem şehirleşmeyi, hem işçileşmeyi geciktirmiştir. O zaman ne oluyor, lunapark'taki kahkaha aynaları koridoruna toplumca düşmüşüz gibi, hem kendi kendimize hem birbirimize yabancılaşıyoruz: tüccarımız tüccar, sanayicimiz sanayici, aydınımız aydın, işçimiz işçi, köylümüz köylü değil! Birbirimizi gerçek oranları ve özellikleriyle görüp değerlendirmemiz olanak dışı. Bunun bize ne kadar pahalıya patladığını, acaba bir gün anlayacak mıyız?

Hasan'ın ölüm ilânını, bulut mavisi bir sabah, gazetede görmek mukaddermiş! O gün, bütün gün, şu yukarda yazdıklarımı düşündüm. Hasan şimdi mi öldü? O büyük çatlağın kıyıcı boşluklarına, yıllar önce düşmemiş miydi?

Meraklısı İçin Notlar

* Esad Adil Müstecabi, TSP'nin kurucusu ve Birinci Sekreteri. Brüksel'de okumuş. Cezaevleri Genel Müdürlüğü'nden ayrılıp, bu işlere karışmıştır. 'Tan'da Adiloğlu imzasıyla fıkra yazardı. Sonra 'Gün'ü ve 'Gerçek'i yayınladı. 14 Mayıs 1946'da (Sarı) Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu ile birlikte, TSP'yi kurdu. 16 Aralık 1946'da kapatılan partinin davası yıllarca sürdü, sonunda beraatla sonuçlandı. 1050'de yeniden faaliyete geçen Parti, 1952'de yeniden kapatıldı. Bu defaki dava sekiz yıl sürmüş, sonunda parti ve Esad Adil bir kere daha beraat etmiştir.

* 'Gün' dergisi, çeşitli aralıklarda, çeşitli boy ve biçimlerle, hep haftalık olarak yayınlandı. Tamamı otuz kırk sayı olmalı. Hem politikadan sözeder, hem şiirler öyküler yayınlar, hem de kuramsal bilgiler verirdi. Hasan Tanrıkut, başından itibaren, derginin yönetiminde söz sahibi oldu. Derginin yazarları arasında Esad Adil, Mustafa Börklüce, Hasan Tanrıkut, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar, Fehmi Yazıcı, Behçet Atılgan, Sabahaddin Ali, Aziz Nesin, Kemal Sülker (Asım Sarp), A. Kadir (Ali Karasu), Orhan Kemal, Sait Faik, İlhan Tarus, Rıfat Ilgaz) sayılabilir.

* 'Gerçek', hem haftalık olarak çıkmıştır, hem gündelik olarak. Haftalık 'Gerçek' daha çok siyasal bir fikir gazetesi niteliğindeydi. Gündelik 'Gerçek' uzun ömürlü olmadı. 'Vakit Yurdu'nda hazırlanırdı. Ben, Asım Bezirci, Orhan Müstecaplı, Hasan Tanrıkut, bütün işleri çevirirdik. On lira haftalık alıyor, bazı geceler kağıtların üzerinde sabahlıyorduk. İki aylık yayından sonra, gazeteye sırtısıra inanılmaz davalar açılmaya başlandı. Zaten

yüksek bir satışımız yoktu. Bir akşam, yayınına son vermeyi kararlaştırdık. Esad Adil'in direnmek yanlısı olduğunu hatırlıyorum. Fakat gazeteyi 'finanse eden' Reşit Menteş'in takatı da sonsuz değildi.

* Hasan Tanrıkut, Edebiyat Fakültesi'ndeki asistanlığını kaybettikten sonra, uzun süre işsiz kaldı, Ermeni Lisesi'ndeki birkaç saat dersiyle yetindi. Bir ara Hayri İpar'ın torununa (çok yıllar sonra, Ajda Pekkan'la ilişkisi dillere düşecek olan Cömert Baykent) özel dersler veriyordu. Askere gideceği sıra, bu işi de, evdeki odasını da bana bırakmıştır, buna mukabil ben aldığım paradan ona cep harçlığı gönderecektim. Askerden sonra Rumca bilmesi hasebiyle Kıbrıs Lisesi'ne öğretmen atandı. Oradaki yönetimle takışmış, bir süre İtalya'da dolaştı, dönüşünde rıhtımda tutukluyorlar, uzun süren sorgusu sırasında da hastalanıyor.

(Sanat Olayı — Mart)

●

ÖZDEMİR ASAF

Oktay AKBAL

«Yalnız adı okunduğunda / Okulda ya da yaşamda / Kimse / «Burda» / diyemez / Ama / Yok da...»

Yıllardır görmüyordum. Ya da uzaktan bir gölge gibi geçip gidiyordu. İçkili yerlere, hele belirli içkili yerlere az gidenler Özdemir Asaf'a pek rastlayamazlar. Nerdeyse, tüm yaşamını içki masalarında harcadı denebilir. Bu açıdan bakınca, Özdemir Asaf'ın elli yedi yıl bu çizgide yürüyebilmiş olması inanılmaz bir başarı sayılabilir. Niyeydi? Nedendi? Aradığı, umduğu, bulduğu, söylediği neydi içki kadehlerinde? İyi, güzel işler kurardı, ama yürümezdi bu işler. Kepenkler kapanır, herşey yarıda kalakalırdı.. İçkiye adanan bir ömür mü demeli? Ne ad vermeli, bir kişinin, hele iyi bir ozan niteliklerine, evrenine sahip bir kişinin sağlığını, kendini bozuk para gibi harcamasına!..

Büyük bir yalnızlık boşluğu içindeydi sanki... Yaşamın her tadını, güzelliğini duyan bir insan olarak anımsıyorum gençlik dönemini... Tanıştığımızda on dokuz — yirmi yaşlarındaydık ikimiz de.. Liseden yeni çıkmış, yazın tutkunu iki genç... Yıl 1942... Bu sarışın delikanlı değişik kimseye benzemez bir kişiliktoydu. Soğuk bir kış günü Tophane rıhtımında karşılaştık. «Servetifü

nun»cu İhsan Tokgöz'ün cenazesi Değirmendere'ye götürülecekti, bir motor aranıyordu. O sırada bu sarışın delikanlı yanımıza yaklaşmıştı. Şiirler yazıyordu, adı da Özdemir Özdem, «Yedigün»ün şiir bölümünde dizeleri bu adla çıkmaktaymış. Bizimle geldi, İstanbul Kız Lisesinin ardındaki sokakta, Ahmet İhsan Basımevine, yani «Servetifünun» dergisinin yönetim yerine... Geliş ve o geliş, yaşantıma bir girdi bir daha çıkmadı...

38 yılın tüm anıları bir anda yaşanır mı? Hele bu zaman parçasının en az yarısı ortak geçmişse, eş duyguların paylaşılmasıyla, eş heyecanlar, coşkular, umutlar, çalışmalarla geçmişse? Birbirimizin yaşamını etkileyerek geçmişse!.. «Anılar kuşlar gibidir, dal ister konacak» diye yazmıştı Oktay Rıfat... Bugün hiç bir dal yok anı kuşlarının konması için... Koparmışım bütün anı dallarımı. Belleğim bomboş. Yalnızca Özdemir Asaf'ın kişiliği var, o kırklı yıllardaki coşkulu halleri var, şimdi de gidişinin açtığı boşluk, korkunç bir acı var. Bir de dizeler var... Bugün de var, yarın da... Bir ozan büsbütün ölmüyor, bunu herkes bilir. Okundukça, o dizelerdeki ruh halleri yandaşlar tarafından bölüşüldükçe, dillerde yinelendikçe, anı defterlerine, sevi mektuplarına yazıldıkça, ozanlar ölmez...

«Gözlerimizin önünde — İlginç bir yaşam sürdürdü — Anlattı, dinledi, güldürdü — Ölümü düşünmüyorduk — Düşündürdü» diye yazması... «Sapsarı saçlarım vardı aklaştı — Anılar üstüste bindi yükleşti — Bir büyük oyunun sonu yaklaştı — Tüm yanan ışıklar sönüyor şimdi — Kimler yoktu kimler bizim kervanda — Birer birer indi hepsi bir anda — Savrulduk sap saman biz bu harmanda — Bir gidiş yoluydu, dönüyor çıktı» diye yazmış... «Duyguluysan işin zor — Yaşamda yeniksindir.» diye yazmış...

Hep şiir, dize, düş... Yaşamı bir düş sanmak! Kimbilir belki de öyledir? Günü gelince düş gibi gelmiyor mu geçen zaman? Arkadaşlıklar, dostluklar, anılar... Bir bir geçip gidenleri anımsamak, bir düşü anımsamak gibi değil midir ki? Yaşamımdan geçen sanatçı dostları düşününce, hele onların çoğunun bugün bu dünyada olmadığını da bilince, niye düş, hatta bir karabasan saymamalı bu büyük oyunu?.. Bir gün sona ereceğini herkesin daha ilk başta bildiği bu büyük oyunu... Hangi büyük oyun? Belki de çok küçük, minicik bir oyun, tek düze birbirinin eşi, tatsız tuzsuz bir oyun! Onu anlamlandıran, «büyük» gibi gösteren biziz, kendi yanılgılarımız, yalanlarımız!

Evet, Özdemir Asaf artık yok. Günlerdir biliyorduk bu so-

nucu. Umut bile olmuyor kimi zaman! Belki kurtulur, belki yeniden yaşama döner, belki bu bir geçici hastalıktır diyemiyoruz artık. Bilim kesin konuşuyor, acı tatsız, acımasız... Sonuçlar önceden belli. Olsa olsa zorla bir «Dünya Kaçtı Gözüme», «Sen Sen Sen»; «Bir Kapı Önünde», «Yuvarlağın Köşeleri», «Yumuşaklıklar Değil», «Nasılsın», «Çiçekleri Yemeyin» ve son kitabı «Yalnızlık Paylaşılmaz»...

«Bir sevgiyi anlamak —Bir yaşam harcamaktır— Harcayacaksın» diyordu. Anlamak için harcadı o da yaşamını! Anlatmak, duyurmak için... Anlamasını, duymasını bilenlere...

(Cumhuriyet — 31 Ocak)

ÖZDEMİR ASAF

Haldun TANER

Ölebilirim genç yaşımda
En güzel şiirlerimi söylemeden götürebilirim.
Şimdi kavak yelleri esiyorken başımda
Sevgilim, seni bir akşamüstü düşündürebilirim.

Evet böyle demişti uzun yıllar önce. Edebiyat matinelerinin en ünlüsü şairi olduğu demlerde. Dediği çıktı. İşte şimdi yıllar sonra tüm dostlarını düşündürüyor yine genç sayılacak ölümüyle. Ama hiç değilse, arada en güzel şiirlerini söylemiş olarak...

Bazı kimselerin şairliği ilk bakışta görünümlerinden okunamaz. Sait Faik beni Sabahattin Kudret'le ilk tanıştırdığında, «Banka şefine benzer ama, şairdir» demişti. Özdemir Asaf ise şairden başka hiçbir şeye benzetilemezdi. Sade, onun son yıllardaki kır saçlı ve sakallı, çökük avurtlu, zayıf vücudunun üzerinden dökülen bol (cape)lı ve uzun kaşkollu imajını kasdetmiyorum. Gençliğinden beri bakışından, duruşundan, yürüyüşünden ve özellikle düşünüşünden, özgür, bohem, şair kişiği kolaylıkla okunurdu. Bir kere özel yaşamında büyük kalabalığın uyduğu düzene uymamaktan âdeta zevk alırdı. Gönlünce yaşardı, istediği zaman istediği kadar çalışarak, keyfince yiyerek ve içerek kimseye hesap verme zorunluğu duymadan, alabildiğine hür ve azad... Bu arada kimseye zarar vermeden, kimseyi rahatsız etmeden. Böylesine köklü bir İstanbul efendisi terbiyesi hücrelerine işlemişti. Onun kadar edepli içen, içtiği halde nezaketini, akıl ölçüsünü bir an yitirmeyen başka insan tanımadım. Nezaket, Özdemir'in bir takısı değil, özü idi.

Onu hastanede Dr. Şendoğan'ın bölümünde son ziyaretimde zor konuşuyordu. Konuştuğunu ancak kızı Seda anlayıp açıklıyordu. Ayrılırken, «Bana bir emrin var mı?» diye sorduğumda, kızının aracılığına gerek bırakmayan, tane tane bir vurgulama ile, «Estağfurullah» deyişi hâlâ kulaklarımda.

İşte Özdemir Asaf, her şeyden önce bu ince terbiye kalıtımının son örneklerinden biriydi. Onu niteleyen bir meziyet incelikse bir başkası da spritüelliği idi. Ama inceliği bu özelliğine de sindiği için esprileri hiçbir zaman harcayıcı olmazdı. Hem atılgan, hem çekingen, hem cesur, hem ölçülü, hem içinden geldiği gibi zorlamasız, hem de karşısındakini kollayan bir tutumdu bu. Cümlelerinin tınısı bile bu söylediğim özellikleri yansıtırdı

Esprisini ölümle başbaşa kaldığı o son döneminde bile yitirmemişti. Yanımda, bana son anda katılıp gelen Yaşar Kemal'i görünce bizim anlayamadığımız bir şeyler mırıldandı. Kızı Seda, gülümsüyordu. «Sendika ilgilenmeye başladı ise durum fena» diyormuş. Yaşar'ı hâlâ Yazarlar Sendikası başkanı sanıyor olacaktı. Bu kara mizah esprisi onun mizah damarını o anda bile yitirmediğini gösteriyordu.

Özdemir Asaf, Türk şiirine kendine özgü bir yenilik getirdi. Alışılan aşmak, sözcükler arasındaki mantıklı bağlantıları koparmak, onları yeni, beklenmedik bileşimler ve imajlar içinde vermek isterdi. Rahmetli Necatigil'in deyimiyle, «Şiirin ortak anlayışından ayrı özel bir dil kullanır, çelişmeli oyunlu bir mantık düzeninde mısra sayısını çok kere en aza indirdiği de olurdu. İki mısralık şiirlerinin çokluğu, özdeyiş türünü çok sevişi de, bu en fazla, en spritüeli vermek kıvraklığının ürünleridir. Üşengeç zihinlerin bu kısa formu kolay akılda tutması olasılığı şiirlerinin kulaktan kulağa yayılmasını isteyen Özdemir'in ayrıca çok hoşuna gidiyor olmalı idi.

Doktorlar Boris Vian'a kalp hastası olduğunu ve kırk yaşına gelmeden öleceniği söylodikleri zaman genç yazar oturup hesap etmişti «Uykuya harcanan zamanları uyanık geçirirsem, kalan ömrümü iki misline çıkarmış olurum» diye. Ve gündüz gibi geceye de hakkını vermek için gece kulüplerinden çıkmaz olmuştu. Şu son hastalık hariç yaşamı boyunca herkesten güçlü ve sağlıklı olan Özdemir'in hiç de Vian'ınki gibi bir acelesi de yokken, gençliğinden beri uyku düşmanı olması onun bir başka benzersiz özelliğini oluştururdu. Her çeşit kitap okumaya ve bu arada tıbbi yayınlara özel bir merakı vardı. Bunlardan ken-

dine göre doktorların bile çıkaramadığı yeni ahkâmlar çıkarmıda da üstüne yoktu. Her an uyanık zekâsına ve doymak bilmez yaşam açlığına da yatkın gelen bu uykusuz rejimi fazla gıda ile telâfi ettiği kanısında idi. Metabolizması çok hızlı işliyor olmalı idi ki, pehlivanların bile yiyemeyeceği bu yüklü gıda rejimi onu bir dirhem dahi şişmanlatmaz, sırım gibi incecik formunda ve çevik tutardı.

İçme konusunda da kendine göre teorileri vardı. Eski (Kulis)in barına çoğu zaman kapı dibinde sırtı kapıya dönük oturur, yavaş yavaş mezelerini yer, içkisini son derecede ağır bir tempo ile yudumlardı. İşle ev arası oraya kaçamak uğramış kılıbık içkiseverler ve saatin birinde gözleri ufalıp esnemeye başlayan, sözün ona bohemler evlerinin yolunu tutarken o ikiden sonra bar değiştiren ehl-i ahengin gelişini gözleyerek bir ara yalnız kalır, ama bir maraton yarışçısınınki gibi uzun mesafeye göre ayarlanmış temkinli temposuna hiç halel getirmeden onları beklerdi. Onlar gelir, içer, sızarlar, ondan sonra birkaç posta daha değişir, ama beyaz peynirin mesionini ile, alkolün zehirini yine kendi kanısına göre dengeleştirdiğine inanan Özdemir Asaf sabaha doğru da hâlâ dimdik, hâlâ pırıl pırıl espirileri ile, hâlâ uyanık ve güleç içkisini yavaş yavaş yudumlardı. Sonra Jorj'a veda edip çıkar, araba vapuru ile Çamlıca'daki evine gider. Işığını yakar, okuyacaklarını okumaya yahut yazacaklarını yazmaya başlardı. Gücüne, aklına, kendi yaşam reçetelerine güvenip genel sağlık kurallarına adeta meydan okur bir hali vardı. Rahmetli Bedri Rahmi Eyüboğlu ve birkaç başka dost, onun bu gelişigüzel doludizgin üslubuna uyup aralık ayında Kalamış'ta bir geceyarısı yarıbelimize kadar denize girdiğimizi, sonra Moda Parkı'nda çift kale futbol oynadığımızı, Erdem Buri'yi uyandırıp onda çorba, Adnan Benk'i uyandırıp onlarda da sabah kahvaltısı ettiğimizi unutamam. Onlar da bir günlermiş. Şimdi bana ne kadar uzak geliyor.

Dün Aşiyan'a bıraktığımız Özdemir Asaf kısa yaşamında hiç değilse istediği gibi yaşamış olmanın mutluluğunu bol bol tattı. Hiçbir zaman sert, sivri çıkışları olmadı. Kimseyi kırmadı. Yumuşak ve efendi karakteri ile çevresinde hep sempatik ve içten bir hava yarattı. Sonunda o çok sevdiği yaşamın zorunlu bir ucu olan ölüme de uyku içinde âdeta farkına varmadan ulaştı. Bunları bir avuntu saymaktan başka elden ne gelir?

(Milliyet 1 Şubat)

ÖZDEMİR ASAF

Mehmet KEMAL

Geçtiğimiz yaz Doğan'la (Hızlan) bana abone olmuştu. Hemen hemen haftada birkaç gün odaya gelir, sessizce bir kıyıya ilişir, varla yok arası otururdu. Yüzüne bakardım, «Hayrola Özdemir?»

«İki gündür uyumuyorum. Sizleri göreceğim geldi, uğradım.»

«Hoş geldin... Bir çay?»

«İçmeyeceğim.»

«Kahve de yok, ne yapsak ki...»

Biraz peltek konuşurdu. Bir şeyler söyler anlamazdım, onlar gibi görünürdüm.

«Yıldız'ı (eşi) bıraktım işine... Biliyorsunuz çalışıyor. Sonra arabaya, çek, dedim, Cağaloğlu'na... Buralara gelmezsem yaşamın tadı yok. Ne kadar çok yılım geçti buralarda...»

Anımsıyorum, Molla Fenari sokağında, Vatan'a varmadan, sağda, alt katta bir basımevi vardı. Neler basardı, nelerle uğraşırdı, bilmezdim, sormazdım da... Uzun yılları Babıali'de geçmişti. Gazetelerde de çalıştığını sanıyorum. Muhabirlikte, masa başı işlerde dikiş tutturamamıştı. Belki böyle bir disiplin altına girmeye kişiliği engeldi. Bazı akşam gazetelerinde köşe yazarlığı etmişti. Neleri yazmış, neleri yazamamıştı kimbilir!... Kaç gazetenin battığını, kaçının yeniden çıktığını görmüştü. Basın kartı yoktu. «Hiç heves etmedim.» derdi.

Çok mu içerdi? Adı çok içki içer'e çıkmıştı. Bu ünü koyvermek istemiyordu. Bir kezinde, birlikte başladığımızda ne kadar içtiğini denetlemeye kalktım. Çay ve konyakla başlıyordu. Bir konyak ve konyakla birlikte en azından 4-5 büyük bardak sıcak çay... Çaylar soğuduğunda sürekli tazeliyordu.

«Lütfen bana, köşedeki kahveciden büyük bardakla bir çay daha... Özdemir Ağabey istiyor dersin.»

Sonra acıkıyordu. Makarna, pilav gibi yemekler söylüyordu. «Önce kofti şeyler yiyeceksin... Bastırır, midedeki asitleri alır. Kofti mezelerden sonra bir et yiyeceksin... İyi bir biftek ya da bonfile... Ben sağlığımı ve çok içmemi buna bağlıyorum...»

Sonra iyi ve güzel yemek yapan yerleri sıralamaya başlardı. Bilmem hangi gün nereye gitmiş de, bir borç çorbası içmiş de, ardından bir kiyevski, sarı votka... Azıcık barda uyumuş, başını duvara dayamış öyle... Yarım saat kadar filan... Bu kadarı yetermiş...

Bir gün bir pelerin ısmarladı. Aman ne pelerin... Efendim kumaşını Yerli Mallar'dan bilmem kaç topun içinden seçtiği kumaştan... Astarını, bilmem nerden, saraya astar veren bir dükkândan... Düğmeler de öyle, bilinmeyen yerlerden... Napolyon'un pelerinine benzemiyecekti... Başka pelerin giyenlerinkine de

«Nereye Özdemir?»

«Pelerini provaya gidiyorum.»

Bütün bir sonbahar pelerin ve provası ile uğraştı. Pelerin bitince kışı bekliyecek, giyecekti. Sonunda bir gün pelerinle geldi. Bilenler, «Çok güzel olmuş...» dediler. Bilmeyenler şaşkın şaşkın baktılar. Kış gelmeden de pelerinle geziyor olmuştu.

TV'de birisi «İçkiciler» diye bir program yapmıştı. Tanınmış çoğu içkicilerle konuşuyordu. İçinde Özdemir de vardı. Özellikle son seçtiği meyhanesinde. Yakup'da, filmin çekilmesini sağlamıştı. Ekranda gördüm, üstünde bu pelerin vardı. Ağır ağır kapıdan giriyor, sırtında pelerin, onu bir portmantoya özenle asıyor, sonra içkisine başlıyordu. İçkicilliğini değil, pelerinini gösterir gibi bir davranış içindeydi. İnsanlar bazan çocuklaşırlar, öyle olmuştu.

Gençliği Ankara'da geçmişti. Oturur bazan Ankara'yı konuşurduk. Eski Ankara'nın bir çok yerini biliyordu. «Senin oraları bilmemen gerekir Özdemir?» diyordum.

«Hayal mayal hatırlıyorum. Yanlışım var mı, varsa düzelt...»

O yıllarda çocuk sayılırdı, o sokaklardan, o kuytu yerlerden geçmemesi gerekirdi. Yaşının yetmemesi doğaldı. Sataşırdım:

«Özdemir, sen oraları bilemezsin.»

«Bazılarını da duyduklarımla karıştırıp anlatıyorum, sen de beni bozma...» derdi.

En yetkin ve olgun çağına girmişti. Durmuş oturmuş derler ya, öyle... Şiirini yeniliyor, başka şairlerin yazdıklarına yeni bir yorum getiriyordu. Ama ne çare, ölüm... Amansız bir hastalık alıp götürdü.

(Cumhuriyet — 1 Şubat)

ÖZDEMİR ASAF ÜSTÜNE BİRKAÇ SANİYE...

Dr. Jak DELEON

Behçet Necatigil'le üç radyo oyununun görsel uygulama türleri üstünde çalıştığımız günlerde, Boğaziçi Üniversitesi tiyatro salonundan geceyarısından çok sonra çıkar, ne denli yorgun

olursak olalım, Özdemir Asaf'ın Bebek'teki yerine, «içmeye, müzik dinlemeye, şiir konuşmaya» giderdik. Şimdi yerinde yeller esen bu odacık, ağaç duvarlı sıcak bir yüreği andırırdı; boydan boya kitap rafları, duvarlarda şiirler ya da dizeler (yalnız gittiğim bir akşam. Özdemir kulağıma eğilip, tam orta yerdeki kül rengi saati göstererek, «sayılardan korkuyorum» demişti. Gerçekten de akreple yelkovan dışında zamanı gösteren tek bir iz yoktu saatin üstünde), eski bir gramofon, birkaç plâk. Hayhuysuz, insanı boğmayan, abartısız bir ortamda az az içip, çok çok konuşurduk Özdemir Hoca'yla. 1974, 75'lerdeydi bu. Sonra pek görünmemeye başladı. Yakınları çok içtiğini, az yediğini, kendine hiç bakmadığını söylediler. 1979 mayısında İzmir gemisinde rastladığım büyük oğlu Gün, Bebek'teki yerin kimi olanaksızlıklar yüzünden kapanmak üzere olduğuna değindi. Çok geçmeden kapandı da. O günlerden sonra kısmet olmadı görüşmek.

Daha gidilecek yerlerimiz var
Şu sohbetinizi dinler gideriz
Coştukça şarkılar, türküler, sazlar
Rakı mı, şarap mı, içer gideriz

(«Kalmak Türküsü»)

Soyut dergisinde çıkan eski bir şiirini imzaladığı gün, «Çok yayınlandım ama bölük pörçük yayınlandım,» demişti. Sormamıştım ne demek istediğini, saygısızlık olur diye düşünmüştüm, ya da ne bileyim, gizli bir yaraya basmak istememiştim belki de. Bir akşam da «Çok içiyorsunuz,» diyecek oldum, paldır küldür kovdu beni. Yıllar sonra, üniversitedeki derslerimden, kolumun altında sınav kâğıtları, başımda çatlayan sancılarla döndüğüm bir ocak sonu akşamı, televizyon haberlerinde şair Özdemir Asaf'ın İstanbul'da öldüğünü duydum.

Durur bir nöbetçi gibi
Durur bir bekçi gibi
Zamana gülmeli-gülmeli

(«Ağlamak»)

Duyduğum, an, yazmaya doymuş muydu Özdemir, diye düşündüm. Bezginlik, argınlık mıydı son yıllarını dolduran, yoksa çıkış yolu arayan tükenmez bir şiirsel birikimin sürekli ve örtülü doğum acıları mı? Bilinmez. Necatigil gibi, bir «saklı su» şairiydi Özdemir Asaf; yalnızlık tutkusuyla yalnızlık korkusunun birleştiği dizeleriyle, yaşamayı erteleye erteleye, gizli gizli yaşlanmayı göze almıştı.

Zamandan ürken ve zamana gülen adam, yazdıklarında yaşıyor bundan böyle. Anısına saygı...

(Cumhuriyet — 3 Şubat)

TIPKI ÖZDEMİR ASAF'IN DEDİĞİ GİBİ OLDU

Hasan PULUR

Özdemir Asaf'ı da uğurladık; o da gitti.

1950'lere varırdı tanışlığımız.

Son gördüğümüzde sıradan laflar ettik...

— Nasılsın, ne yapıyorsun, ne ediyorsun? gibi...

Günlük konuşmanın anlamı olmayan laflarıydı bunlar...

Özdemir Asaf lafın sonunu üç kelimeyle bağlamıştı:

— Yazıyorum, içiyorum ve seviyorum.

Tam Özdemir Asaf'a yaraşan bir cevaptı...

Ömrü boyunca şiir yazmış, ömrü boyunca sevmiş ve kendini bildi bileli de içmişti.

Ölüm haberini alınca akşam evde kitaplarını karıştırdık, şiirlerini, çok sevdiğimiz şiirlerini tekrar tekrar okuduk.

Ümit Yaşar'ın düzenlediği antolojiyi karıştırdık.

Bu antolojinin bir özelliği vardı, yaşayan şairler antolojiye verecekleri şiirleri kendileri seçmişlerdi.

Özdemir Asaf da yirmi şiirini seçip buraya vermişti.

Ama içlerinde «Lavinia» yoktu.

«Lavinia» seçilmez miydi, «Lavinia» sevilmez miydi?

Özdemir Asaf'a kızdık; nerdeyse gidip hesap soracaktık:

— Lavinia'yı nasıl unuttun? diye.

Lavinia hiç unutulur muydu?

«Sana gitme demeyeceğim.
Üşüyorsun ceketimi al.
Günün en güzel saatleri bunlar.
Yanımda kal.

Sana gitme demeyeceğim.
Gene de sen bilirsin.
Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim,
İncinirsin.

Sana gitme demeyeceğim,
Ama gitme, Lavinia.
Adını gizleyeceğim
Sen de bilme Lavinia.»

Okuduk, okuduk, birkaç kere okuduk. Lavinia ile birlikte, bir gençliği okuduk. Sonra «O Gece»sine geldi sıra... Son gecesini «O Gece»sinde görmüş gibiydi...

«O gece ben olmayacağım.
Utancımdan bakamadığım aynalarda
Güldüğünüzü göreceğim,
Anlayacaksınız.
Her gece birinin olmadığı gecedir.
Gecelerinizi karıştıracak gitgide
Olmayanlarınızın çoğalması...
Benim olmadığımı duyduğunuz bir gece
Korkacaksınız.
Şimdiden düşünüyorum son kalanımızı
Son gidenimizin bu gecesinde.
Ama bir gece olacak, ortalarda bir gece...
İçinde siz de olmayacaksınız,
Ayrıca.»

Tıpkı dediğin gibi oldu Özdemir Asaf, aynen bir eksiksiz... «Benim olmadığımı duyduğunuz bir gece, korkacaksınız» diyordun ya!

(Hürriyet — 3 Şubat)

ANILARLA ÖZDEMİR ASAF

EŞİ YILDIZ ARUN ANLATIYOR

Bir kez şöyle demişti: «Ben öyle saygılı bir kişiyim ki, dünyada iki kişi kalsak, ölmeden önce ötekinden izin isterim.»

Söz vermişti bana, ölmeden bir hafta önce bana haber verecekti. Tabii böyle bir haberleşmeye gerek kalmadı. Hepimiz her şeyi önceden biliyorduk. Hastane dönüşü evde yatıyor Ansızın yataktan fırladı, «ben ölüyorum zaten kimse farkında değil» diye kıyametleri koparmaya başladı. (Nasıl farkında olunmaz ki). Ve o telaş içinde bir taksi çağırıp sokağa fırladı. Meğer onca kıyamet koparmasının nedeni sokağa çıkmak için izin koparabilmekmiş. Ya çıkmasına izin vermezsek diye öyle telaşlanmıştı ki...

Hastanedeyiz. Saçları dökülüyor. Avucundaki tutam tutam saçları gösterip, «bak bunlar aceleci olanlar, 30 yıl daha bekleyemeyenler» diyordu...

Hastaneden eve döneceğiz. Artık yapacak bir şey yok denmiş. O da bunun bilincinde. Her şey bitmiş biliyor: Tutturdu,

illaki o bildik taksiyi, o bildik şoförü isterim diye. Başkasına binmezmiş. Neden diye sorduk. «Neme lazım, pisipisine bir trafik kazasında gitmeyelim bu dünyadan.» dedi...

Öyle çok anı var ki... Bir an yanında bulunmak bir ömre bedeldi. Bin yıl yanında bulunmakla yetinilemezdi.

KIZI SEDA ANLATIYOR

Gecenin çok geç saatlerinde, sabaha karşı eve dönüyordu. Kimseleri uyandırmamak için ayakkabıları elinde, usul usul, parmaklarının ucuna basa basa, çok dikkatli, çok sessiz, balkon kapısından içeri girmeye niyetliydi. Tam girecekken ansızın ayağı takıldı ve paldır küldür içeri yuvarlandı. Ve o anda müthiş bir gürültü koptu. Ama nasıl bir gürültü: Yer yerinden oynuyor. Tabii herkes uyandı. Özdemir Asaf şaşkınlık içinde: «Allah Allah ben bu kadar büyük bir gürültüyü nasıl yaptım?» diye kendi kendine soruyor. Gerçeği ertesi sabah gazetelerden öğrenecekti: Tam o anda Boğaz'da tanker patlamıştı.

SEÇKİN CILIZOĞLU

Özdemir Asaf, ölümüyle toplumu biraz daha siyah-beyaza çakan renkli kişilerden biriydi. Şiirlerinde olduğu kadar, yaşamının her diliminde olaylara zekâsının ağırlığını bindirir, zekâ ile zerafeti en güzel biçimde kaynaştırırdı. Kişileri kınarken bile bu tavrından uzaklaştığına tanık olmadım. Bu tutumuna örnek bir olayı anımsıyorum.

Bir akşam Özdemir'in Bebek'teki yerinde oturuyoruz. Masanın bir yanında Özdemir, ben, Tanju. Karşımızda iki dostumuz, ortalarında da Özdemir'in bir hanım ahbabı.

Gecenin ve içkinin ileri bir saatinde, karşımızdaki arkadaşlar, aralarında oturan hanımın kollarını okşamaya koyuldular. Özdemir nezaketini bozmadan konuşmayı sürdürüyor, böyle durumlarda genellikle görülen gergin ve tedirgin havanın doğmasına yer vermiyordu.

Bir süre geçti böyle. Sıra hesap istemeye geldi. Arkadaşlardan biri garsonu çağırdı. Daha o ağzını açmadan Özdemir atıldı: «Bak oğlum.» dedi. «Beylerin hesabına iki de kol ilave edeceksin.»

SAVAŞ DİNÇEL

1964 yılıydı... Çetin Öner'le ben AST'ın İstanbul'a ilk turnesinde iki genç aktör biz, bir oyun sonrası Beyoğlu'nun ünlü ba-

rında oturmuş önümüzde birer içki kadehi çevremize bakıyoruz... «Acaba bizi tanıdılar mı?» falan gibi düşüncelerle... Bu arada Özdemir abi kapıda göründü... Her zamanki gibi ilgi çekiciydi... Çetin bana «—Bu kim yahu?» dedi... Baktım Özdemir Asaf... Söyledim. «Tanıştırsana.» dedi... Ben de tanımıyorum ama, görmüşlüğüm var... Kasılarak «Tabii» dedim. Özdemir abi geldi, şöminenin yanına oturdu... Ben şimdi Çetin'e nasıl çaktırmadan tanıyormuşum da tanıştırıyormuşum gibi yapayım diye düşünürken Çetin elindeki sigarayı atıverdi... Sigara sanki özellikle Özdemir Asaf'ın suratına atılmış gibi oluverdi... Hay Allah... büyük bir kabalık... İkimiz de özür dilemek gibi bir şeyler yapmaya fırladık... Özdemir abi de fırladı yerinden... Yerimizde donduk kaldık. Şimdi, sigara dumanı tüterek ortamızda duruyor... Öyle kalakalmışız... Özdemir Asaf eğildi, sigarayı aldı ve:

«— Afedersiniz, ateşinizi müsaade eder misiniz?» dedi büyük bir incelikle ve kendi sigarasını yaktı... Sonra sanki kırk yıllık bir dostlukla masasına davet etti... Bizi sabaha kadar ağırladı, zurna gibi sarhoş edip, kendi hiçbir şey olmamış, hiç içmemiş gibi vapura binip gitti.

BERÇ DUMAN

Özdemir Asaf'la en az yirmi yıl içtik. Hem de İstanbul'un içki içilen her yerinde, bütün meyhanelerinde içtik. Park Otel, Kulis barlarında her gece, hemen birlikte olurduk. Otel barlarından çıkar, meyhanelere giderdik. Çok kere, haftada iki, üç gün sabaha karşı birlikte karşıya geçerdik. O zamanlar Boğaz Köprüsü yoktu. Bizim gibiler saat başı kalkan araba vapuruna yetişirlerdi. Biz de haftanın en az üç günü, sabaha karşı kalkan bu vapurlara, Özdemir Asaf'la birlikte yetişir, Üsküdar'a geçerdik. Onun evi Yeldeğirmeni'nde, benimki Kalamış'daydı. Vapurda sade kahvelerimizi içerken Özdemir Asaf'a takılırdım:

— Bu kadar şiir yazıyorsun, bana da bir tane oku!

İki mısralık şiirler okurdu.

— Bunlar nasıl şiir yahu? derdim.

Gülerdi:

— Bunların nasıl şiir olduğunu daha sonra anlarsın!

Bir akşam Park Otel'e gittim, baktım Özdemir Asaf kıranta giyinmiş, barın önüne dikilmiş içiyor. Önünde bir Amerikan sigarası var. Sigara paketinin üstünde de külüstür, çakar almaz bir çakmak duruyor.

Bir Özdemir Asaf'a baktım, bir çakmağına baktım, iki ka-

deh içtikten sonra,

— Yahu senin gibi şık bir şaire, Amerikan sigarası içen bir şaire, bu çakmak yakışır mı? dedim.

Ve onun cevabını beklemeden çakmağı alıp, garsona hediye ettim.

Özdemir Asaf hiç sesini çıkarmadı, çok kızdığı belliydi.

O günlerde bende de çok kıymetli bir çakmak vardı. Özdemir Asaf'a çaktırmadan çakmağımı ceketinin cebine attım. Özdemir Asaf dediğim gibi, çok kızmıştı ama, hiç sesini çıkarmadı ve çıkıp gitti. Arkadaşlar, »Yahu Berç, ayıp ettin, çocuğu kızdırdın« dediler. Ben hiç aldırmadım.

Ertesi gün, daha ertesi gün tam bir hafta hiç ortalıkta gözükmedim.

Özdemir Asaf'ın fıldır fıldır beni aradığını ve her önüne gelene beni övdüğünü duyuyordum.

Meğer o gece benim çakmakla büyük sükse yapmış!

Onun için beni arıyor ve herkese övüyormuş.

MENGÜ ERTEL

Benim yaşamımda Özdemir Asaf gecelerin adamı idi. Meyhanelerin, gece kulüplerinin ve gece sokaklarının, keyifli, dopdolu, anılarıyla her zaman burukluk bir mutluluğu yaşadığım sayısız gecelerin ozanı. Gözüken yoğun yaşamının, hangi ayık zamanında edindiğine şaştığınız bilgilerle donatmıştı kendini. Özveriyle yaklaşır, özdeşleşirdi konuştuğu kişilerle.

Her kesimden her yaşta insanla bu denli içten ve sıcak ilişki kuran bir başka kişi tanımadım, yaşamım boyunca. Birçok gecedeki iki ilkbahar gecesini anımsıyorum her zaman. Akşamüstü Çiçek Pasajı'nda başlayıp sabaha karşı Beyoğlu'ndan Osmanbey'e kadar yürüdüğümüz, sabahın 5'inde ikimizin cebinde kalan toplam 150 kuruşu kapıcıya vererek, ona kapıyı açtırdığımız, Sait Faik'in evinde sızıp, ertesi gün Özdemir ve Sait'le birlikte sevgililerinin evleri önünde saygı molası verip Nevzat Üstün'de kahvaltı ettiğimiz bize katılan Nevzat Üstün, Ayfer Feray ve Güngör Kabakçıoğlu ile birlikte Nevzat'ın arabasına doluşup Orhan Veli'nin mezarına gittiğimiz, sonra İstanbul'u gezdiğimiz, Oktay Akbal'a uğrayıp tekrar Beyoğlu'na gelerek ikimiz birlikte yeniden içmeye başladığımız ve devrilen bir gecenin ardından Özdemir'le ilk vapura bindiğimiz sabahı anımsıyorum.

Hep güzel gecelerin sabahları ayrıldık Özdemir'le...

Bir büyük özelliğine değinmek isterim Özdemir Asaf'ın, ki-

taplarına yazdığı sunu yazıları toplansa, inanılmaz güzellikte bir kitap oluşacağına inanıyorum. Ve 27.3.1956 tarihi ile «SEN... SEN... SEN...» kitabına yazdığı satırları sunuyorum saygı, sevgi ve teşekkürlerimle:

Mengü Ertel'e

Bir sabah... bir sakal... birkaç kalabalık... bir iki dost... ve üç şey...

SEN... SEN... SEN...

MEHMED KEMAL

Asmalımescit'te, Yakup'un küçük dükkânında, yuvarlak masada başbaşa otururken, «Bilmece bildirmece, dil üstünden kaydırmaca» gibi şeyler konuşurduk. Bunu yaparken biraz da onu kızdırmak isterdim, kızdırabilirsem.

«Özdemir», derdim. «Şair, rüzgârın önünde sürüklenen bir kuru yaprak gibidir.»

R'leri yutarak, «Hayıy...» derdi. «Şair, bir kuru yaprağın önünde sürüklenen rüzgâr gibidir.»

Lafı buradan aldık ya, artık üretir de üretirdik. «Maraşlı Şeyhoğlu Satılmışım ben... Rüzgârın önüne katılmışım ben...»

Ben de durmazdım, bir de ben söylerdim:

«Dedim, hancı bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu? Gözleri uzun uzun burkuldu kaldı bende... Dedi, hana sağ indi, ölü çıktı geçende...»

«Faruk Nafiz iyi bir şair ama, nedense bir türlü Yahya Kemal'in manyetik alanından dışarı çıkamamış. Hep Yahya Kemal'e öykünmüş gibi gelir bana...»

«Öyledir.»

«Bak, Ahmet Haşim kurtulmuş... Çok iyi şiirler yazmış ama, yerli gibi değil... Sembolistlere özenmiş. Dili yetmemiş, onlar gibi de parlayamamış...»

«Nereden çıkarıyorsun bunları Özdemir?»

Bir yüzüme, bir önündeki kadehe bakarak güler:

«Cebimden», derdi. «Cebimden çıkarıyorum.»

Yakup, Refik'ten ayrılmış bu küçük dükkânı açmıştı. Özdemir de, nedense Refik'e kızmış postu buraya sermişti. Eşini dostunu buralarda toplamak istiyordu. Refik'e kızdığından mı yapıyordu, başka düşünceleri mi vardı, pek bilemeyeceğim. Gelir, öğleden sonra beni gazeteden alır, «Yakup'a gideceğiz» derdi.

«Şurda, Gazeteciler Cemiyeti Lokali'nde otursak...»

«Hayır, seni taksiyle götüreceğim.»

İlk rastladığımız taksiyi çevirirdi. Hiç pazarlık etmezdi. Belli ki nereye, kaç paraya gidilir bilirdi. Taksi alışkanlığı vardı. İndiğimizde, kaç para isterlerse verirdi. Ardından da, «Elli lira kazıkladı. Olsun!.. Beni tanımıyor.»

Eski şairlerin hep bir barınağı olmuştur. Degüstasyon, Parkotel, şura bura... Kendine bir barınak ediniyorcasına Yakup'un küçük dükkânını seçmişti.

«Yemekleri çok güzel. Buradaki aşçı gibi aşçı yoktur. Ben yemekten anlarım.»

«Kendi dükkânında yemek yapar mıydın?»

Bebek'teki, son zamanlarda kapattığı dükkânı söylüyordum. «Yapardım» derdi. «Yemekten anlayanlar pek gelmezlerdi. Hep içkiciler geliyordu.»

Özdemir, çok saygılı kişiydi. Kendinden yaşlılara saygısını abartmalı olarak belirlerdi. Kendinden küçük yaştakiler saygısızlık ederse, hadlerini fena halde blidirirdi. Belki de bazılarına karşı hırçınlığı bu yüzdendi. Çünkü, saygısızlığa dayanamazdı.

Son günlerde divan dizelerine merak salmıştı. Bir yerlerde okur, bazı dizeler bulur, bunu küçük küçük kâğıtlara yazardı. Sırası geldiğinde de cebinden bu kâğıtları çıkarır, okur. «Nasıl?» diye sorardı.

«Döktürmüş.»

«Ben buldum. Yazan kadar bulanın da beğenisi vardır.»

Bir gün otururken: «Bu dille şiir yazılmaz.» dedim.

«Nedenmiş o?»

«Her gün değişiyor. Her sözcüğün yerine yeni bir sözcük bulunuyor. Oysa şiir durmuş, oturmuş kelimelerle yazılır.»

«Doğrusun... Ben yazıyorum. Kısa kısa, küçük küçük dizelerle yazılabilir. Bunları deniyorum. Anlaşılmıyor mu?»

Her haliyle bir şairdi. Eskiler, efendi, kibar, çelebi derler ya... Tıpkı öyle... Şiirlerinde yaşayacaktır. Şiirleri onun, bitmeyen, tükenmeyen yaşam öyküsüydü.

Onun sesine benzeyen bir ses yansıyordu uzaktan, Livaneli ile Yağmur Atsız'ın ortak sesi... Duyanların kulaklarını dolduruyordu:

Bir kitaba başlar gibi
Koşarken yavaşlar gibi
Ölen arkadaşlar gibi
Sessiz, sitemsiz.

Öyle mi gitti, bilmiyorum, sessiz ve sitemsiz.

HALDUN TANER

1950'lerde yılda bir gün Moda Deniz Klübünün İpar kotrasını kiralar sanatçı arkadaşları toplardım. Marmara'da, Boğaz'da akşama kadar deniz sefası yapardık. O günkü deniz gezisinde kimler yoktu ki. Bedri Rahmi, Sabahattin Eyüboğlu, Sait Faik, Fethi Kopuz, Kaya İlhan, Suna Kan, henüz 8 yaşında çocuk olan İdil Biret, Heyecan Başaran, annesi ve kardeşleri, Kâmuran Yüce, Nurettin Şazi ve eşi, Ahmet Üstel ve daha bazı sanatçılar.

Kotra Hayırsızada açıklarında iken hava değişti. Fırtına, değerli yükü ile tekneyi sallamaya başladı. Sular burunu bir yandan öbür yana aşmaya başladı.

Özdemir yanıma sokuldu.

— Kotraya bir şey olursa ilkin kimi kurtarırsın? dedi.

Ben toparlanıp cevap düşünceye kadar o çoktan tasarladığı cevabı yapıştırdı.

— Elbet İdil Biret'i, dedi.

Özdemir'in soyadı Arun'du. R'leri Ğ konuşan biri için pek de uygun sayılamaz.

Nüfus sayımında memurlar eve geldiklerinde Özdemir'e soyadını sormuşlar. O da eşine dönüp.

— Karıcığım soyadımızı sen söyle, demiş.

Oğlunu, küçükken bir gün göğsünden itip düşürmüştü. Durduğu yerde çocuğa bunu neden reva gördüğü sorulduğunda:

— Hayat beklenmeyen darbelerle doludur. Çok şey insanın başına mantıklı bir zincirleme ile gelmez. Çocuğu şimdiden buna alıştırıyorum, demişti.

(Sanat Dergisi — 15 Şubat)

TÜRK ŞİİRİ, ÖZDEMİR ASAF'LA KENDİNE ÖZGÜ BİR OZANI YİTİRDİ

Yeni yılın ilk ayı şiirimiz, yazınımız açısından önemli bir kayıpla kapandı. Uzun süreden beri hasta olan Özdemir Asaf'ın, 57 yaşında akciğer kanserine yenik düşerek 28 Ocak'ta yaşamını yitirmesi, şiirseverleri çok üzdü. Üstlik bu ölümün İlhan Demiraslan'ın acısı henüz yüreğimizde tazeliğini korurken gelmesi, acımızı katmerleştirdi. Özdemir Asaf açısından üzüntümüzü hafifleten tek olay, gerek yaşamı boyunca ,gerek ölümünden sonra İlhan Demiraslan'dan esirgenen dostluk ve dayanışmanın, kendisine cömertce gösterilmesiydi.

İlhan Demiraslan'ın ölümünü günler sonra öğrenebildi dost-

ları. No Radyo, ne TV, «haber değeri» buldu O'nun ölümünde. Gazeteler bile yazmadı öldüğünü. Dostlarının çabası olmasaydı, öldüğünden kimsenin haberi olmayacaktı. Çok yalın (ama insanın içinde dokunan) bir törenle, Trabzon'un Akçaabat ilçesinde garipler mezarlığına gömüldü. «İlhan Kafiyesiyle Biten Gazel» böylece noktalanmış oldu.

Özdemir Asaf'ın ölümü biraz daha değişikti. Radyo ve televizyon, ana haber bültenlerinde yer verdi ölümüne. Gazeteler, dergiler tanıtıcı, övücü yazılar yayımladılar ardından. Çünkü çok ilginç bir ozandı Özdemir Asaf. Yalnız kendine özgü şiiriyle değil, ozan kişiliği ve değişik yaşama biçimiyle de... Galatasaray'da okumuş, Kabataş Lisesin'den diploma almıştı. Hukuk ve İktisat Fakültelerine bir süre devam etmiş, dikiş tutturamayınca da gazeteciliğe başlamıştı. Fakat, bu işte de kalıcı olamamış, «Sanat Basımevi»ni kurarak geçim derdinden kurtulmak istemişti. Ozanca yaşamayı sever, disiplinden pek hoşlanmazdı. Şiirini yaşamından, yaşamını şiirinden ayırmak olanaksızdı. Tam bir «bohem»di. Cağaloğlu'nda dolaşmayı, Bebek'te yaşamayı severdi. Ozanlığı kadar «içkiciliği» ile de ünlüymüş. Ardından yazı yazan edebiyatçı dostları ,anlata anlata bitiremiyorlar Özdemir Asaf'ın bu özelliğini.

Şu, ölülerin arkasından yazılan yazılar da bir hoş oluyor doğrusu. »Anı» diye, ipe - sapa gelmez ne varsa anlatılıyor. Beylik yargılar, bıkkınlık veren yinelemeler... Özdemir Asaf için yazılan onca yazı öylesine birbirine benziyordu ki, bir tutam alıntı seçebilmek için bir çuval keçiboynuzu yemek zorunda kaldık. Ve tabii bu arada, Özdemir Asaf'ın gittiği meyhanelerden, yediği yemeklere (sağlığına çok düşkün olduğundan, önce kofti mezeler söylenmiş, arkasından gelsin borç çorbası, kiyevski, sarı votka...), dolaştığı sokaklardan giyim kuşamına değin çok yararlı bilgiler edindik! Örneğin beresi, uzun kaşkolu, hele hele pelerini dillere destanmış. Bir de «r»leri telaffuz edemez, kendine özgü söyleyişiyle okurmuş matinelerde şiirlerini. Yaaa, bütün bunları, Özdemir Asaf'ı yüceltmek için yazılan yazılardan öğrendik.

Özdemir Asaf, 1940 lardan beri yazın dünyamızın tanınmış adlarından biri. 40 yıllık kesintisiz, yoğun bir şiir serüveni var ozanın. Düşünceye dayalı, kısa, özdeyiş türünden şiirleriyle tanınır daha çok. Şiirinde espri, şaşırtmaca, soyutlama, çelişkiler, kural dışı sözcük oyunları önemli yer tutar. Duygudan çok us'a,

düşünceye yaslanır. Sözcük ve dize ekonomisinden yanadır, belleklerde kalacak kısa şiirler yazmayı sever. Şiirlerinin konusu, belki tüm karmaşıklığı ile insandır, ama «somut» değil, genellikle «soyut» insandır. Kimine göre «yoğun», «derin» ve «evrensel» olan bu şiir, bize göre toplumsal boyuttan yoksun, «hikmet» merakına ve «düşünce sporu»na dayalı, ayakları, havada bir fantezidir. Ne tek başına sözcük ustalığı, ne «peygamber» ya da «bilge» tavrı, şiiri şiir yapmaya yetmiyor. Özdemir Asaf'ın bilgeliği yapay, duyarlığı bize yabancıdır. Belki güzel buluşları vardır, okuduğunuzda gülümsersiniz, ama o kadar. İnsanı kımıldatmaz, devindirmez, bir yere götürmez. Geride iz bırakmaz...

Bir sanatçının dünya görüşü, yaşamından ve savaşımından ayrı tutulamaz. Bunun tersi de doğrudur: Yaşama biçimiyle dünya görüşü arasında kopmaz bir bağ vardır. Özdemir Asaf'ın yukarıda özetlenen yaşamı, bireysel bir tutumun bütün özelliklerini içeriyor: Aklına estiği gibi yaşamak, hiçbir toplumsal sorumluluk üstlenmemek, yaşamından ve eyleminden dolayı kimseye hesap vermemek... Gönlünce yiyip içmek, gezip tozmak, «sevmek ve yazmak»... 57 yıllık bir insan yaşamının özeti bu mu olmalıdır?

Kuşkusuz şiir, boş zamanları değerlendirme uğraşı değil, yoğun yaşama ve yoğun düşünme işidir. Ancak, bu yoğun yaşamanın içeriği, ayrı dünya görüşlerine göre değişiyor. Aydınlığı yücelten bir anlayış, elbette ki yaşam kavgasına alınteri ile katılan bir sanatçının emeğe yaklaşımından çok farklı noktalara savrulacaktır.

«Güzel» yazmak, elbette yalnızca toplumcu dünya görüşünü benimsemiş sanatçılara vergi değil. Eşsiz güzellikleri aynı güzellikle bize aktaran nice bireyci yazar tanıyoruz. Ama tek başına «güzel»i yakalayıp yansıtmak yeterli değil. Önemli ve de gerekli olan «güzel»le «doğru»yu, «haklı»yı birada verebilmek... İşte, sorunun canalıcı yanı burasıdır.

Özdemir Asaf'ın şiirini değerlendirirken, soruna bir de bu yönden bakmak gerektiğini düşünüyoruz.

(Yeni Ulus — 17 Şubat)

ÖZDEMİR ASAF İLE GEÇEN ZAMAN

Oktay AKBAL

Kendiminkinden çok, onunkini merak ederdim. İnsan nasıl yaşlı olur? Nasıl bir şeydir yaşlılık? Kırk yaş, elli yaş, altmış

yaş... Kimi vardır gözünüzün önüne gelir yaşlılık yılları. Bir türlü somut biçimde canladıramazdım. Özdemir Asaf'ın yaşlılık günlerini... Genç öleceğini düşünürdüm. Ozanlar genç ölür, ölmelidir, derdim içimden. «Ve bütün efsane işte o kadar».

Servetifünün dergisinin yönetim yeri ufacık bir odaydı. Bir masa, bir lamba, duvarlarda eski dolaplar, üç dört sandalye. Pencere basımevinin avlusuna bakar. Yıl 1943. Özdemir gelirdi koca paltosuyla, şemsiyesiyle. Yokuşu Semih Mütaz S. ile çıkmış. Kadıköy'den Cağaloğlu'na birlikte gelmişler. Biri gider Tanin'e biri de Servetifünun'a... Paltosunun cepleri yiyeceklerle doludur Özdemir'in. Neler! Köfteler, ekmekle, peynirler! Doymak, bilmez bir iştah! Şiirler çıkarır, ortalığa yayar. Sonra sandalyelerin tepesine tırmanır, eski dolabı karıştırır, tozlu dergiler, kitaplar bulur, alır evine götürür. Özdemir Arun'du adı. 'R'leri yumuşak «g» olarak söyleyen bir delikanlı... Şair değil de sporcu daha çok. Futbol oynarmış, Boncuk Ömer'le çarpışmış bir maçta, çok sert oynuyorlarmış, o da öyle yapmış... 'Yedigün'de' Özdemir Özdem' diye şiirleri çıkıyormuş. Heceyle yazılmış ilkgençlik dizeleri... 'Servetifünun', 1940 kuşağının ilerici atılımlarının dergisiydi. önceki kuşağı 'Tasfiye' etmeye kalkmıştık. Herkes bize karşıydı. İlk kez Cumhuriyet kuşağı yazında başkaldırıyordu. Özdemir'e bir 'ad' bulmalı dedim. Özdemir Özdem'le şair olunmaz! Özdemir Yasaman, dedi nerden aklına estiyse, o da olmaz! Özdemir Arun, ama 'r'leri söyleyemezse! 'Babanın adı neydi?' dedim. Asaf'mış... Tamam 'Özdemir Asaf', işte bir şaire yaraşan ad... Hoşgeldin Özdemir Asaf yazınımıza!.. Geliş işte o geliş...

İlk yayınlanan şiirlerinden benim en beğendiğim 'Son Buluşma'ydı. Her ozan gibi bir kızı seviyordu. Kız Yüksek Ticaret'te, kendisi Hukuk bir'de. Fatih'ten Atikali'ye uzanan ağaçlı cadde üstünde bir ev... «Kavuşmak yok ki cihanda ayrılık olsun, sil gözlerini — Ben seni sevdiğimden pişman değilim», «Hem bazan da ayrılık öylesine gelir ki — Bir gelin gibi duvaklıdır» dediği solgun, ince bir genç kız...

Karlı 1943 günlerinde yürürdük. Kimi zaman Kenan Harun da olurdu yanımızda. Hayriye lisesinin arka duvarından aşarak gelirdi. Kızın oturduğu evin önünden bir geç, bir daha geç. Penrecede midir acaba? Bizi görür mü? Perde saklar onu... Soğuktur, buz gibidir hava. En iyisi bir şarapçı. O günlerde Fatih'de pek çoktur şarapçılar. Hem içi ısıtır, hem kafayı dumanlar. Şiirler okunur. Daha o günlerde başlar Özdemir'deki Wilde tutkusu. Oturacak Oscar Wilde'ın yaşamını yazacak, bir roman gibi. Son-

ra yine Servetifünun'daki oda. En çok Özdemir'i anımsıyorum o odada, en çok onunla olduğum için... Sonra onun evi, Çamlıca'ya çıkarken köşedeki koca ahşap ev. Kitaplarla, şiir defterleriyle dolu büyük oda, antika masa, defterler defterler... «Her şarkının götürdüğü yer başka — Hepsi başka başka sinmiş içime — Biri Büyükdereye götürüyor — Biri çocukluğumun Kadıköy'üne — Kimse sevgimi bilmez şarkısı — Eskiden ağlatırdı beni — Şimdi düşündürüyor.» diye yazdığı günler...

Bir ara 'Servetifünun'u tüm kente biz dağıttık. Alırdık elimize paketleri, Cavit Yamaç, Fahir Onger, ben ve Özdemir... Cağaloğlu'ndaki tütüncüye üç tane, Sirkeci'deki bayilere, oradan Köprü altı, Yüksekkaldırım'dan Tünel başındaki satıcı, Beyoğlu Caddesi'ndeki madam, Taksim'deki dükkan, Harbiye, Şişli... Arada bir durarak, bir birahaneye girerek, leblebiyle bir duble çekerek. Bir önceki sayının paralarını toplayarak... Kimi zaman vitrinde soluk eski sayıyı görmezlikten gelip parasını alarak... Yüz mü, yüz elli mi, bu kadarcıktı tüm satışı elli yıllık derginin! Bir de resmi aboneleri vardı, parti, halkevleri, dış işleri, iki üç yüz kadar... Özdemir'in türlü oyunları, esprileri, çılgınlıkları ile iki saat...

Anılar gelip gidiyor. Gelip gidecek yaşadıkça... Nerde o eski sayılar? Hepsi Özdemir' dedir diyeceğim, ama o koca ev yok oldu, apartıman katlarına çıktı, onca dergi, kitap sığar mı oralara, belki de o da benim gibi bıkmış, kaldırıp atmıştır. Gazeteleri bile saklardı üst üste koyarak. Bir gün hepsi yararlı olur diye... Bende de vardı ya, nerelerde kaldı kimbilir? Bir bölümünü annemin ölümünden sonra Hilmi Yavuz'a verdim. Bir bölümü de orda burda yok oldu gitti. Kişiler anılar gider de, kağıtlar kalır mı?

Fakülte yılları. İlk sevinin ateşi. Evlilik. Erkenden baba olmak. Ama sürekli sevi tutkunluğunu yaşatmak. 'Şair Dostlarım'da şöyle yazmışım: «Bir aralık aynı sevgiliye tutulmuş gibiydik. Rüzgar der demez saçlarının dağılmasını istediğimiz bir sevgili. Bu insanı biz, bütün şiirlerimizde, yazılarımızda, ilk gençlik düşlerimizde aradık, bulmaya çalıştık. Kâh bulduğumuzu sandık. Kâh elimizden kaçırdık».

Derken yaşam başladı. Katı acımasız yaşam. Evlilik, çoluk çocuk, çalışma. Özdemir gazetecilik yaptı, sigortacılık yaptı, sonra askere gitti. Ben Ankara'daydım. Mektuplar geliyordu yedek subaylık yaptığı Erzurum'dan. Karlı geceleri anlatıyordu, mum ışığında yazılan şiirleri... Sonra Cağaloğlu'nda Vatan gazetesi ya-

nında bir bodrumda küçük bir basımevi açtı. Önce tek bir pedal vardı, sonra baskı makinesi de getirtti. En güzel, en temiz baskıları yaptı. İyiydi işi, para kazanıyordu. Ama içki vardı, içkili geceler, hatta sabahlar vardı. O güzel iş gide gide uçup gitti elinden. Kitapçı dükkanı açmak. Sonunda onu da yitirmek. En sonra da Bebek'te bir içkili yer. Bir zaman sonra onu da kapatmak...

Dış bir yaşamı yoktu Özdemir'in. İçteydi hepsi. Birbirinden güzel baskılı, kendi dizerek, kendi basarak çıkardığı kitapları "Dünya Kaçtı Gözüme' 'Sen Sen Sen', 'Yuvarlağın Köşeleri' 'Yumuşaklıklar Değil', 'Bir Kapı Önünde', 'Nasılsın', son yıllarda da 'Çiçekleri Yemeyin' ve 'Yalnızlık Paylaşılmaz'... Gerçek yaşam, o başladığı yarım bıraktığı işlerde değil; o sabahlara dek süren içkili zaman parçalarında değil. Hatta canına kıyma aşamasına gelen anlarında da değil. Dizelerinde, şiirlerinde, kitaplarında...

Bir geceyarısı Tepebaşına bakan kanapede. Özdemir «canına kıyme aşamasına' gelişini anlatıyor. Ölümü duymuş, nasıl olmuşsa Ölüme gidip geri dönmüş. Bir başka ozan 'olamaz' diyor 'ölmeden insanoğlu ölümü bilemez' Özdemir öyle kesin konuşuyor ki, ben inandım. Niçin olmasın? İnsan kendi ölümünü yaşayabilir. Yapar mı yapar. Özdemir bu. Hiç korkmamış, korkulacak bir yan görmemiş... Zordu Özdemir'in son yıllarındaki —ki bu son yıllar epey uzun sürdü, 1960'lardan bu yana —yaşamına ayak uydurmak... Ben de uyduramadım. O 1940'ların, 50'lilerin yakınlığı, sık sık buluşup konuşmalar azaldıkça azaldı. Son bir iki yıldır uzaktan gördüm, bir kaç söz, bir selâmlaşma... Harcanan bir yaşam. Wilde'ın 'Dehamı yaşamıma verdim' sözünün canlı bir uygulaması... Ben Özdemir Asaf'ın daha çok daha kalıcı, daha etkin dizeler yazmasını istemiştim. Oysa o yaşamda eritti kendini... Yazdıkları güzeldi, iyiydi, ama yazacakları yazılmadan kaldı. Bu garip bir sözdür bilirim, yazılmamış şeyler, yoktur, söz konusu olmaz. Ancak yazılanların üstünde konuşulur, ama benim gibi 40'ların Özemir'iyle nerdeyse özdeşleşmiş, onun düşlerine, umutlarına karışmış biri söyleyebilir bunu... Yazacaklarını yazamadı ne yazık ki. diyebilir...

1946'de bir İzmir gazetesinin edebiyat sayfasında çıkmış uzun bir şiiri geçti elime: 'Afrika'da esen rüzgar'.. Hiç bir kitabında yoktur, daha nice şiirleri gibi... «Bir gece giderim Nil kıyılarına — Pırıl pırıl uzayan tepelerde kalır bakışlarım» Ehramlara hayranlığını söylemiş «Baba kardeş çocuk torun sırayla taşımış bu kayaları — Bir iz bırakalım diyerek dünyada bu yolda

ölürken» Bir iz bırakmak. Sanatçının özlemi bu. Bu açıdan Özdemir'in izleri pek çok. Belleklerde, kağıtlarda, yaşamda, içkilerde... Onu edebiyat toplantılarında, ünlü adıyla matinelerde görenlerin anılarında...

Evet, matineler, edebiyat matineleri!... 1950'lerin sonlarına doğru tutkulu bir akımdı bu toplantılar. Lisolerde ,fakültelerde, tiyatrolarda, yurdun her yanında.. Giderek bir matineciler takımı oluştu. Matine kralları Özdemir Asaf bu 'Kral'lardan biriydi. Sesi duruşu, dizeleri ile etkiliydi çok. 'Lavinia şiiri, Alfa şiiri bu matine günlerinin yıldızlı dizeleridir. Bir gün bir okulda tam şiirine başlayacakken bir genç kız kalktı yerinden, kapıya yöneldi. Özdemir «Sana gitme demiyorum» diye bağırdı mikrofondan. Kız durakladı, hemen oturdu oracığa. «Sana gitme demeyeceğim —Ama Gitme Lavinia» dedi Özdemir ardından... Lavinia kimdi? Belki belirli bir kişi. Belki tüm sevilenler, özlenenler: «Yalanlar istiyorsun yalanlar söyleyeyim —İncinirsin» diyordu o kadına, ozan... Her yerde belirli dizeleri okurdu. Bir de Necatigil vardı boynunu büküp Evler şiirlerini okuyup büyük alkış toplayan, bir de Attila İlhan, fularını boynuna dolayıp «Barbaros bulvarında düşeceğim» diye başlayınca salondakilerin içini titreten... Biz öykücüler de zaman zaman bir sanatçıya okuturduk öykümüzü, çok kez de kendimiz okurduk. Uzun düzyazının beş on dakika dinlenemeceğini bildiğimizden okurken öykünün orası burasını atlayarak.. Asaf Halet Çelebi bir gün bu matinelerin parasal yönden bizlere yarar sağlamasını istemişti. «Hiç değilse beşer lira versinler. Hiç parasız gidip şiir okumak gururunuzu incitmiyor mu?» demişti.

Geçti gitti hepsi. İnsanlar, birer gölge gibi... O matinecilerden kalan kaç kişi? Yirmi beş otuz yaşların sanatçıları şimdi yaşasalar da eski kişiliklerinin soluk birer yansımasıdır artık. Bedri Rahmi, Necatigil, Özdemir Asaf'la birlikte gittiğimiz bir Zonguldak gezisi dirilivordi birden. TMTF'nin bir toplantısıydı. İki gün Zonguldak'ta kalmıştık, bir matine bir suare yapmıştık dördümüz. Sonra madenlere inmiştik, birer gece de Bolu'da kalıp dönmüştük. Unutulur mu böyle bir zaman parçası? Hele o gezinin dört yolcusundan üçü şu anda bu dünyada yoksa? Bütün bunları anımsayan bir ben kalmışsam?

«Yaşamak değil —Beni bu telâş öldürecek» diye diye yaşadı, coşkun bir hızlılık bir koşuşma içinde... Bir yere yetişmek ister gibi rakı kadehlerinde birşeyler arayıp bulamayarak, bulamayacağını bilerek... Daha nice anı var, nice zaman parçası var ya-

şatılacak... Şimdi hepsi bir sis perdesi altında. Gün gün çıkacaklar ortaya... Bir gün beni de, hepimizi de, kendi karanlıklarının içine alıncaya dek...

(Gösteri — Mart)

ÖZDEMİR ASAF

Elif NACİ

Bizi tanıştıran olmadıydı. Ama yine de tanırdık biribirimizi. Birgün Cağaloğlu'ndaki «Yuvarlak Masa Yayınları»nın vitrinini seyrederken dükkânın kapısında belirivermiş ve seslenmişti bana:

— Sen Elif Naci değil misin?

— Evet. Sen de Özdemir Asaf.

Gülüştük. «Gerçi tanıştıran olmadı ama biz kendi göbeğimizi kendimiz kesmeye alışığız,» dedi, çağırdı beni içeriye. Büyük bir bardakla çay içiyordu. «İster misin?» dedi. Ben isteksizdim, o yineledi: «Ama içinde ne var bir bilsen.» Konyakla çay içmesini severmiş.

— Laf olsun diye bak anlatayım sana, dedi. Adamın birine bir yerde çayla konyak ikram etmişler, pek beğenmiş. Karısına tarif etmiş, «hanım, buna punç derler, ne zaman istersem bana yaparsın,» demiş. Günün birinde istemiş. Bakmış, karısının getirdiği nesnenin rengi bir tuhaf. Bir yudum almış, içilecek gibi, değil... «Hanım,» demiş, «bu ne biçim punç?» karısı, «Bey,» demiş, «evde çay yoktu, kahve yaptım; konyak yoktu, rakı koydum.»

O gün bir şey içmedim ama, o koltuğumun altına bir düzine kitap sıkıştırdı. Bunlardan birinin üstüne de şunları yazmış. Aynen alıyorum: «Elif Naci Beyfendi, Çağımızda doğruların güzelliği eksik, Güzellerin doğruluğu yanlış iken (yumuşaklıklar değil). 9.9.1967 Özdemir Asaf.»

Sonraları, ikimiz de içkiyi sevdiğimiz için, sık sık meyhanelerde buluştuk. Ben ona «rakı sofrasında içkinin en iyi mezesi şiirdir,» derdim, Nazlanmadan okurdu şiirlerini bana. Böylece geç kalmış bir dostluğu bir yudumda içivermiştik.

Bir ara kayboldu ortalıktan. Yayınevi kapanmış. Sonradan içkievi açtığını duydum. Nedense uzun bir süre birbirimizi göremedik. Yıllar sonra, 1978'de, bir romancı hanımın kokteylinde karşılaştık, kucaklaştık hasretle. Sonradan adının Melda Sayar olduğunu öğrendiğim bu hanım, Onuralp imzasıyla yazdığı, «Adak Mumu» adlı, içinde benim de ismim geçen bir kitabın yayına

çıkmasını kutlamak için Ertem Galerisinde bir kokteyl düzenlemişti. Çoğu kadındı davetlilerin. Ve hanımlar hepsi birbirinden güzel, birbirinden şık, zarifti; parlak tuvaletler içindeydiler. Hepsinin de az önce kuaförden çıktıkları belliydi. Galeriye nefis bir esans ve kadın kokusu yayılmıştı. Özdemir, elinde kadeh, durmadan içiyordu. Kendisine bu hızla sarhoş olacağım söylediğimde yüzüme anlamlı bir bakışla baktı.

— Hazret! dedi. Beni içki sarhoş etmez. Ama bu güzel kadınlar çarkıma okudu, bilesin.

Haklıydı. Doğrusu ben de bu kadar güzel kadını bir arada hiç görmemiştim, bu kadar zengin ve pahalı bir kokteyl de anımsamıyordum. İkimiz de çevremize iltifatlar yağdırmakta adeta yarışıyorduk. Bir ara kulağıma eğilerek, «Herkesin bir 'sen'i var yalan söylediği,» dedi. «Evet,» dedim «ama yalnız şairlere verilmiş bir imtiyaz değil, yalan.»

Kafalar iyice tütsülenmişti ki, benden bir konuşma istediler. Hani hoşuma gitmedi de değil. Hemen çıktım ortaya Oscar Wilde'in bir öyküsü ile başlamak istedim:

«Deniz kenarında bir balıkçı baba...»

Özdemir Asaf, kendi alanına girilmiş gibi tedirgin, «Hayır,» dedi, «deniz kenarında değil, ormanda...» Ben, bildiğim gibi «Deniz kenarında...» diye direnirken o birden köpürdü. «Ormanda!» diye haykırdı. Ben konuşmamın kösteklenmesinden üzgün.

— Öyleyse dostum gel sen konuş, dedim. O yaptığından utanmış gibi sustu. Ama onun huzurunda asıl benim susmam gerekirdi. «Reading Zindanı Balladı»nı Oscar Wilde'den dilimize çevirenin karşısında İngilizce bile bilmeyenin susması gerekirken, ben güzel hanımların alkışlarından şımarmış, başladım anlatmaya: «Denemeler», (Andre Gide'den Suut Kemal Yetkin çevirisi. Varlık Yayınları, 1962. İkinci baskı, S. 16).

«Oscar Wilde bana şöyle anlattı, diye başlar Gide. Ormanda bir kır tanrısı gördüm. Flavta çalıyordu. Etrafında küçük orman perileri halka halka raks ediyorlardı. Köylüler: Anlat, anlat, daha başka, neler gördün? Deniz kıyısına vardığım zaman dalgaların kenarına oturmuş üç deniz kızı gördüm. Yeşil saçlarını bir altın tarakla tarıyorlardı. Ve köylüler masal söylediği için onu severlermiş. Bir sabah o adam yine her günkü gibi köyünden çıkmış, ama deniz kenarına geldiği zaman bakmış ki sahiden üç denizkızı dalgaların kenarına oturmuş, yeşil saçlarını bir altın tarakla tarıyorlar, yürüyüşüne devam ettiği için koruluğa yaklaşırken de flavta çalarak orman perilerini oynatan bir kır

tanrısı görmüş. O akşam köyüne dönünce köylüler yine onun etrafını almışlar. Anlat bakalım, bugün neler gördün? demişler. O da şu cevabı vermiş: Hiçbir şey görmedim.»

Efendim, bana her kokteyl dönüşü sorarlar... Ben de «şöyle güzel kadınlar vardı, böyle güzel ikramlar» falan diye görmediklerimi ballandıra ballandıra anlatırım. Ama bugün buradan çıkınca soran olursa ben de, sanki hiçbir şey görmemiş gibi, şöyle yanıtlayacağım:

— Hiçbir şey görmedim.

Konuşmamı bitirdikten sonra Özdemir Asaf şöyle dedi: «Hoca dedi yine yaptın yapacağını.»

Onunla en son buluşmamız şöyle oldu. Union Française'de kurulacak bir gedik meyhanesinin bilirkişisi olarak onunla beni çağırmışlardı. O akşam orada demlendikten sonra Özdemir, Odhan'la Şahap Balcıoğlu'nu ve beni alıp Bebek'teki kendi içkievine götürdü, bize en iyi şaraplarını ikram etti. Dumanı üstünde sıcak nefis bir kurufasulye ziyafeti verdi. Geç vakte kadar, felekten çalınmış enfes bir gece yaşattı bize.

Sonra... Sonra işte... Nasıl üzülmem, o doğduğunda ben yirmi beş yaşındaymışım. Yazık ki bu kısacık piyesin son perdesi kapanıverdi artık.

Bu yazılarda «Anılardan Damlalar»ı dile getirmeye, hovardaca harcanmış bir yaşamı deşifre etmeye yelteniyorum. Bir şimşek aydınlığı denecek kadar kısa geçmiş böyle bir tanışıklığın önünde şimdi iki damla gözyaşı ve saygı ile eğilmek de varmış kaderde. Kaç kez söyledim, böyle erken ölümler karşısında artık yaşamaktan utanıyorum, diye.

«Bir türkü söylediler duydunuz mu.
Bir kuş vurdular gördünüz mü.
Böyle neden susuyorsunuz böyle.
Güzelliğiniz çoğalıyor, öldünüz mü?»

(Sanat Olayı — Mart)

ÖZDEMİR ASAF İÇİN

Şükran KURDAKUL

Cumhuriyetçi edebiyat adamının, elde ettiği çağdaş kazanımları bilincinde duyduğu yıllardı.

Faşist öğretinin dayanaklarından biri olan ırkçılık, ulusal geleneklere de, tarihe de, insana da ters düşen savaş yanlısı, tüy-

ler ürpertici bir şiir üretimini tezgahlarken, Ahmet İhsan Tokgöz (1866 — 1942) «Servet-i Fünun» dergisinin sayfalarını yeni edebiyat akımının öncülerine açtı.

1940'da, ünlü «Tasfiye» bildirisi yayımlandığı evrede Gavsi Halit Ozansoy (1917—1970) yürütüyordu dergiyi. Sonra Cavit Yamaç; ve Oktay Akbal yönettiler.

Özdemir Asaf'ın ilkgençlik ürünleri «Servet-i Fünun» dergisinin bu döneminde çıkmıştır.

Nâzım'ı, Ahmet Muhib'i, Cahit Sıtkı'sı, Rıfat Ilgaz'ı, Orhan Veli'si, Melih'i ile gürül gürül bir şiir akımı kendini ortaya koyarken Nâzım'dan yirmi iki, Rıfat'tan on iki, Fazıl Hüsnü ile Orhan Veli'den dokuz yıl sonra dünyaya gelen bir şairin talihini ve talihsizliğini düşünebiliyor musunuz.

Özdemir Asaf, daha ilkgençlik döneminde yaratmanın büyük sevincini duyan şairler soyundan geldiği sezilen dizeler yazarak kendi yolunu aramıştır.

Özgün.

Yürütmeyle bacanak olan öykünmelerin uzağında.

Daha 40'lı yılların sonunda dünyaya ve insanlara bakarken bakarken yakalanıvermiş izlenimini veren bir şiirin peşine düşerek yolunu bulmuş gibiydi Özdemir Asaf.

Ama henüz rahat değildi.

Sanki yontuyu kafasından en ince ayrıntılarına kadar tasarlayan bir sanatçının işe girişince elleriyle ihtilafa düşmesinden doğan sıkıntılı duruma benziyordu, kimi şiirlerde durumu.

Bana sorarsanız, 1952'lerde, kendisinden önceki tekniklere tümden kafa tutmaktan vazgeçtiği aşamada kendi sesini bulmuştu.

«Benim söylemek için çırpındığım gecelerde
Siz yoktunuz.»

Dizelerinde bu oluşum evresinin sıkıntılarını mı yansıtır bilinmez ama artık kendisini özgür bırakmak istediği bellidir. Şöyle belirtir bunu:

«Kelimeler dilimin ucundadır
Kalamaz.»

Bu aşamadan sonra Özdemir Asaf şiiri, temelde doğaya, insanlara, yakın çevre oldu bittilerine açılarak yeni yorumlarla donanır. Yer yer keyifli, bıyık altından gülen bir şair vardır. Ama «insanın ömrüyle devam edecek bir oyun»da acılarını hafife almaktan yorgun düştüğünü sezersiniz. Dikkat edilirse, kendisini ve dış dünyayı yorulmamaya çalışırken bizim uzağında ol-

duğumuz bişeyleri göz ucuyla izlediği görülür bu şairin.

«Bir yatağın vardır
Seninledir
Uyuyunca kaybedersin.»

50'li yıllarda çıkan kitapları için, «Şairler Yazarlar Sözlüğü»nde, «Yoğun düşün ve duyarlıkları, çarpıcı sözcükler seçtiğini sezdirmeden küçük mısralar halinde işlediği kısa şiirlerle» verdiğini yazmıştım. Bir karşılaşmamızda «çarpıcı sözcükler aradığım doğrudur; ama çarpıcı düşün örgüsü içinde,» demişti bana.

Çarpıcı düşün derken, aykırı doğruların peşine düşmedi Özdemir.

Dünyayı gördü. İnsanları, bireysel ve toplumsal çelişkileri gördü. Acımasızlığı gördü.

«Çürük deyorum, çürük değil deyorlar
Uzak deyorum, uzak değil deyorlar
Elimle bir bir gösteriyorum,
Evet bakıyorlar, hayır deyorlar.»

«Yumuşaklıklar Değil» (1962)'den aldığım bu dörtlükteki sitem insana aykırı pisliklerin biriktirdiği tepkilerden kaynaklanır bence. Bu tepki, Özdemir Asaf şiirinde çoğun inceyergi öğeleriyle çıkar karşımıza. Yer yer acıya ve öfkeye dönüşür.

«Savaş onu okul kapısında yakaladı
Bir adım kala insanları görmeye
Elinden kalemini aldılar,
İttiler ölmeye, öldürmeye.
Tam düşünürken vurdular.»

Acıyı ve öfkeyi şiirine kaynak olsun diye biriktirmedi Özdemir.

Yaşadı.

Hepimiz gibi, kabul etti.

(Sanat Olayı — Mart)

●

SİYAMİ ÖZEL 1927 — 5 MART 1981

ÖZET
Ah kardeşcağızım kötü değil bu dünya
Lâkin yaşamasını bilmeli
Kendince değil, başkalarınca
Biraz kardeşlik, biraz sevgi
Ondan sonra ölmeli...

ANISINA

«SANAT Dizeler Dergisi»nin kurucusu ve yöneticisi SİYAMİ ÖZEL'i 5—Mart—1981 günü bir kalp yetmezliği sonucu yitirdik.

SİYAMİ ÖZEL'in yıllar süren devlet memurluğu, gazetecilik ve matbaacılık gibi yoğun uğraşlarının arasında kendine her zaman yer bulabilen edebiyat tutkusu, en son olarak «SANAT Dizeler Dergisi»ni ortaya çıkartmıştı.

Anadolu'nun küçük bir kentinde, dört küçük sayfa da olsa edebiyat dergisi çıkartmak büyük özveri ve sevgi isteyen bir iş.

O nedenle «SANAT»ın bu sayısını, uzun yıllar Anadolu'da edebiyatın misyonerliğini yapan SİYAMİ ÖZEL'in anısına çıkartmayı bir görev sayıyoruz.

Bu sayıda, O'nun şiirleri ve bir öyküsünün yanısıra, kendi beğenisi doğrultusunda seçip, yönettiği edebiyat sayfalarında ve dergilerinde tekrar tekrar yer almış şiir ve dizelerden, daha doğrusu «vazgeçemedikleri»nden (sayfalarımızın izin verdiği ölçüde) bir bölümünü ikinci sayfamıza koyduk.

Şiirleri ve öyküsünde tema olarak ölümü işleyenler fazlaca yer almışsa, ölümünün duygusallığından kurtulamadığımızdandır.

«SANAT», SİYAMİ ÖZEL'in kendi beğenisi doğrultusunda seçtiği dizeler ve şiirlerin yanında, O'nun deyimiyle «arkalıksız hasır iskemleye oturmayı göze alabilen» dost ozanlarla bir kadro oluşturmaya başlamıştı.

Anısına sürdürmeye çalışacağımız «SANAT»ı onların da katkılarıyla yaşatabilmek dileğimizdir.

(Sanat Dizeler — Mart/Nisan)

●

CUMHURİYET DÖNEMİNİN YAZIN İMPARATORU...

Cahit KÜLEBİ

15 Mart 1981 günü yaşama gözlerini yuman ve 17 mart salı günü toprağa verilen Yaşar Nabi ile Türk ulusu Cumhuriyet döneminde üstün varlık gösteren en büyük evlatlarından birini yitirdi.

Cumhuriyetimizin bugün ulaştığı 58. yılında, Varlık dergisi de 48. yaşına ulaşmış bulunmaktadır.

Ne var ki, Yaşar Nabi'yi yalnızca, ne bir büyük dergiyi yarım yüzyıl yaşatmış bir yönetici, ne belli bir yazın döneminde yalnızca şiirleriyle, sahne yapıtlarıyla tanınmış bir düşün ve sa-

nat adamı; ne de Cumhuriyet dönemimizin şu geçen son elli yılında, hemen bütün yazın kuşaklarına olanak sağlamış, ustalık etmiş bir sanat önderi olarak nitelendirmek yeterli olmayacaktır.

O alçak gönüllü, sessiz, yetingen yapısı ne denli bu deyime uymasa da, Onu Cumhuriyet dönemimizin yazın imparatoru saymak hiç de abartma sanılmamalıdır.

Yaşar Nabi, önce kişiliğinin saygınlığı, dengeli tutumu ve çalışkanlığı ile dikkati çekerdi. İkinci büyük özelliği, hiç bir yerden akçal yardım görmeden, Türk tarihinin en etkili ve çağcıl yazın dergisi, Varlık'ı küçük bir ara verme dışında sürekli olarak çıkarması, kendi yaşıtlarından başlayarak hemen bütün Cumhuriyet dönemi sanat topluluk ve akımlarının Varlık yuvasında ortaya çıkıp kanatlanmalarını sağlayışıdır.

Bu özellik ve nitelikleri Yaşar Nabi'ye en uzak yurt köşelerinde olduğu gibi, hemen bütün yabancı ülkelerde de gereksinmelik, saygınlık kazandırmıştı. Türkiye'de yazınla ilgili her isteği olan O'na koşar, yabancı ülkelerdeki kişi ve kuruluşlar ise bizimle ilgili her başvuruyu ona yaparlardı.

Cumhuriyet'te çıkan eski bir yazımda, Türkiye'nin ilk Kültür Bakanlarının Atatürk ile İnönü olduğunu belirtmiştim. Bu gerçeğin yanısıra ikinci bir gerçek daha vardır: Devlet adamı olmadıkları halde son elli yıldır gönüllü olarak bir tür «Kültür Bakanlığı» yapan iki büyük sanat adamımızı da hiç bir zaman unutmamak gerekir. Bunlar, Yaşar Nabi ile Vedat Nedim Tör'dür. Çalışma konuları, uyguladıkları yöntem ve aldıkları sonuç yönlerinden birbirlerinden ayrı nitelik gösteren bu iki büyük adam, Türk sanat alanlarını, sanki doğal bir anlaşma ile paylaşmışlardı.

Yaşar Nabi'ye birkaç yıl önce en büyük devlet armağanı olan Kültür Bakanlığı ödülü verilmişti. Ne var ki, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıl armağanları dağıtılırken, nasıl son altmış yıllık dönemimizin en büyük ve ilginç kişisi, piyano virtuose'u Ferhunde Erkin düşünülmediyse, Yaşar Nabi ile Vedat Nedim Tör de unutuldu.

Bu durum, tavuk ve yumurta ikilemisi gibi doğaldı. Türk sanat yönetiminin başında bir Yaşar Nabi'ye, bir Vedat Nedim Tör'e devletçe görev verilmedikçe, devletin sanat işleri, Kültür Bakanlığının kuruluşundan beri sanattan anlamayan kişilerce yürütülünce, yanlışlıklardan daha doğal bir durum olamazdı.

Sanatın, sanatçının en iyisini arayıp bulan, sürekli izleyen, dergisinin sayfalarını açmasının yanı sıra, bunlardan kimilerine ustalık eden Yaşar Nabi, kurduğu yayınevi ile de, alışılmış te-

cimsel yayınevlerinin dışında ve üstünde kaldı. Türk yazınında Anadolu ve köy gerçekçiliği, sanat değerliliği de yine onun dergisinde ve yayınevinde filizlenip büyüdü, yol açtığı her yeni akım gibi, ama hepsinin üstünde bir nitelik kazandı.

Bu düşüncelere koşut olarak, gerek bilgisiz (yobazlığa düşkün) bir bölüm aydınlarca; gerekse, eğilim ve özenlerinin etkisiyle kimi sanatçılarca, ona yöneltilen suçlamaların ne denli geçersiz kaldığını anımsamamaya da artık olanak yok.

İki gün önce Türkiye Cumhuriyetinin en büyük hizmet vericilerinden biri toprağa gömüldü. Niçin «devlet töreni» yapılmaz? Bunun sanat ve bilim alanlarımızın dikkate sunucusu sayın Kültür Bakanımızdan sorulmasına ussal bir neden görmüyorum. En iyisi, «Sanatçı ölür, adı kalır» demek. Bundan büyük erişki (mazhariyet) olur mı?

(Cumhuriyet — 19 Mart)

NAYIR'I UĞURLARKEN

Necati CUMALI

Yaşar Nabi Nayır, böyle adını yazarak başladım bu yazıya, durdum. Bir yerlere bakıyorum. Göz göze gelir gibi oluyorum onunla. Kısaca, merhaba, diyor, susuyor, ne diyeceğimi bekliyor.

Çoğu karşılaşmalarımız böyleydi. Ne zaman Varlık yönetim yerine uğrasam, yazı masası başında bulurdum. Önünde dergiye girmesi için ayırdığı yazılar yığını, düzeltmeler, tepeleme mektup tomarı... Başım kaldırır, selâmımı alır, gülümser, sonra susardı. Sanki başı, bakışları zorla size çevrili olarak, oyalanmadan, uzatmadan yine çalışmsına eğilmeyi beklerdi. Çay kahve söylemek, gelenlerle sohbete dalmak âdeti yoktu. Söyleyeceğiniz her ne ise en kısa yoldan söylemek, belki de en çok memnun eden davranış olurdu kendisini. İşi vardı, daima işi vardı. Anlamanız gerekirdi o incelikli gülümsemesinden. Yazımı uzatırsam, eli hazırmış gibi uzanır, gülümserdi bir kez daha. Çabuk ayrılmak için izin istediğim günlerde, bazı bazı, otursaydınız biraz daha, dediği olurdu. Kalamazdım yine de. Hele önünü yığılı görürsem, hiç oturmadan yazımı verir, dönerdim. Gülümserdi. O görgülü, efendi kişiliğiyle yığınla söze karşılıktı bu gülümsemeleri: Dostluk, özür dileme, teşekkür...

48 yıl, Varlık bir gün aksamadan gecikmeden çıkmışsa böyle çıktı. Bir keşiş gibi, kendini hizmetine adayan ermişin özve-

risiyle. Hep şaşırmışızdır. Ne basımevlerinin iş yükü, oyalamaları, ne kâğıt sıkıntısı, ne okuyucuların azalıp çoğalan ilgisi, ne yazarların huysuzlukları, hırçınlıkları, bir gün olsun aksatamamıştır Varlık'ın gününde çıkmasını. Ay şubat mı, 27 şubat günü uğrarsanız, masanın üstünde hazırdır 1 mart sayısı. Dağıtıma verilmiş, Anadolu'ya postalanmıştır. Uzak köylerde yüzlerce öğretmen, aydın, özlenen bir mektup gibi bekledikleri dergilerine kavuşacaklardır gününde. Dergi bir yana, 48 yıl böylesine düzgün işleyen başka bir kurum gösterilebilir mi bizde? Bilemiyorum..

Yaşar Nabi Nayır'ın yaşamı, bir bakıma Varlık'ın yaşamı ile özdeşleşir. Varlık'la hep eleledir ikisi, Baba oğul, eş, kardeş, dost nasıl isterseniz öyle adlandırın bu yakınlığı. 1930'ların ışığında bulurlar birbirlerini. Varlık'ın sayfalarından, Yaşar Nabi Nayır'dan umut, sağlık taşar. İkinci Dünya Savaşının, ekmek kameli darlık günlerinin sıkıntılarını birlikte omuzlarlar. Varlık boyca küçülür. Baskı sayısını kısar. 1946'da, Yaşar Nabi, Ankara'da. Allahaısmarladık der hepimize. Evini sattığı söylenir. Ankara'dan ayrılırken bekârdır. Can yoldaşı Varlık'tır. Varlık'la birlikte göç ederler İstanbul'a Yanılmıyorsam 1945 yazında, Varlık, yine büyük boy, sarı renkli kapağı, Ataç'ın, Eyüboğlu'nun, Sait Faik'in, Tarancı, Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, Benim, Attila İlhan'ın, (v.b.) imzalarıyla yeniden yayma girer. Olay olur.

1950'lerin o azan irtica, baskı yıllarında Cumhuriyet devrimlerinin ışığını tek başına yanık tutar. 1960'lara ulaştırır. Sanat düşünce yaşamımızın ekseni olur. Beğenenlerin de beğenmeyenlerin de ilgisini çeker. Etkileri, tepkileri diri tutar. 1960'tan sonrası çoğumuzun beleklerindedir.

Ne tuhaf son yıllarda geçirdiği bocalamalardan sonra, önümüzdeki nisanda, Varlık yeni bir atılıma hazırlanıyordu. Nayır, bu sayının hazırlıkları içinde ayrılıyor Varlık'tan. Güle güle sevgili Nayırı Bugüne kadar çok yerde söyledimdi. Bir kez daha okuyucularımın önünde yineleyeyim: Cumhuriyet döneminin en başarılı, en inançlı Milli Eğitim Bakanı, Kültür Bakanı sendin! Hiç bir hükümetin başaramadığı bir hizmet gördün. Hele çok partili dönemin başlamasıyla, klasiklerin yayımlarının durdurulması, Tercüme Bürosunun yozlaştırmasından sonra... 2000'i aşkın olumlu kitapla besledin yetişen kuşakları. Hiç kimsenin yüzüne bakmadığı yıllarda Cumhuriyetçi şairlerin, yazarların ocağı oldu dergin.

Güle güle! Minnetle uğurluyoruz seni. Hep teşekkür borçlu-

yuz sana. Senden sonra, hep seni anarak, Varlık'ı yaşatacağız...
(Cumhuriyet — 19 Mart)

DEVLETİN BİR GÖREVİNİ YERİNE GETİRDİ

Doç. Dr. A. Taner KIŞLALI

Hasan Ali Yücel yetişen kuşaklara dünyanın pencerelerini aralamıştı, onları açık tutan Yaşar Nabi Nayır oldu. İki bine varan yerli ya da çeviri yapıt, düzeyini ve çağdaş doğrultusunu koruyarak kesintisiz yarım yüzyıl yaşamını sürdüren bir sanat dergisi. Devletin görevini unuttuğu ya da yanlış anladığı dönemlerde bu işlevi, kurumlaşmış bir kişi tek başına yüklenmiş gibiydi.

«Bizim kuşaklarımız için devletin gereğince yerine getiremediği bir görevi Varlık Yayınları aracılığıyla Sayın Nayır'ın yerine getirdiğini söylersem bunda bir abartma payı aranmamalıdır. Ancak devletin kültür siyasetinin ürünü olabilecek kadar ucuz fiyatlarla, Türk ve Dünya yazınının en değerli yapıtları yıllar boyu genç kuşakların hizmetine sunulmuştur. Yıllar boyu, Varlık Yayınları düşünen kafaların dünyaya açılan penceresi olmuştur.

Kısacası Sayın Nayır, pek çok yazar ve ozanın yetişmesinde aracı oldu. Türk okurunun oluşmasına büyük katkılar yaptı. Ve bütün bunları gerçekleştirmek için gerektiğinde evini bile sattı. Devletten destek görmeden, devletin bile sürekli yürütemediği bir hizmeti, ödünsüz yarım yüzyıldır sürdürdü ve sürdürüyor. Bunlardan yalnız birisi bile «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü»nün Sayın Nayır'a verilmesi için yeterli bir nedeni oluşturmaktadır.» (Kültür Bakanlığı Büyük Ödül Tören konuşmasından):

AYDIN BİR SANATÇI

Prof. Bahri SAVCİ

Yaşar Nabi Nayır, 3 bakımdan üzerinde durulması gereken bir aydın sanatçıdır.

1 — Birkez şairdir Şiirin özünü yakalamaya yönelmiş bir şair... Uyaklı ve ölçülü bir mısra ustası.

2 — Sonra çok yönlü bir aydındır. Bir çağdaş düşün felsefesi yaratmaya yönelmiş değildir. Ama serbest düşün anlamında ol-

mak üzere, laik ve müsbet bilimci düşünlere anlayışlı bir tavır açık olma anlamında, çağdaş bir aydındır.

Bu açıdan, Atatürk düşün sistemine vurgundur. Bu yönü ile de devrimci safta yer alır.

Toplumların ve Türkiyemizin bir kültür yücelmesine varış atılımı yolu ile devrimleri sağlamlaştıracağı inancındadır.

3 — Bu nedenle de, yaşamını kazanmak için değil, bu kültür atılımına serbest bir katkı getirmek üzere, basımcı ve yayıncıdır.

Bundaki güzellik ve giz de, bu basımcılığını ve yayımcılığını tüccarca kazanma uğrunda kullanmamıştır. Tam tersine ülkenin kültür zenginleşmesine doğru yönelmiştir.

(Cumhuriyet — 21 Mart)

HALKA ÖNCÜLÜK ETMİŞTİ

Adnan BİNYAZAR

Türkiye'de Atatürk devrimlerinin özünde bir kültür devrimi yaptığını ilk sezenlerden biri Yaşar Nabi'dir. Bu nedenle gerek yayıncılıkta gerekse yazarlığında bu kültür devriminin yerleşip kökleşmesinde halka öncülük etmiştir. Yayıncılığı resmiyetten kurtarıp çıkardığı kitapları halkın ayağına götürmede de Yaşar Nabi'nin emekleri unutulmayacaktır. Devletce bile başarılamayan bir işi Yaşar Nabi gerçekleştirmiştir. Varlık Yayınları ile Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde çulçapıt da satılan bir dükkanda karşılaşmıştım. 1950'lerde bu kitapların oralara nasıl ulaştığına hâlâ şaşırırım.

Bir yandan Hasan Ali Yücel, bir yandan yaşar Nabi okumayı, düşünmeyi getirmişlerdi Türk toplumuna, Çağdaşlaşmamız yolunda ilk adımı onlar atmıştır. Sürekli engellemeler Yaşar Nabi'yi yıldırmamış, o bildiği yoldan hiçbir zaman sapmamıştı. Bu yönü ile de direngenliğin çalışkanlığın simgesi olmuştur.

Yaşar Nabi'nin ölümüyle yazınımız yalnızca bir düşünürü, sanatçıyı, bir dergi yöneticisini yitirmemiş büyük bir kültür emekçisinden de yoksun kalmıştır.

TÜRK YAZININ HAVASINI DEĞİŞTİRDİ

Emin ÖZDEMİR

Yaşar Nabi Nayır Türk yazınının düşünsel dokusunu değiştiren adlardan biridir. Bunu, şu bağlamda kullanıyorum, yazın haritamızın sınırlarını genişletmede, yeni yetişen yazarlara bü-

yük olanaklar sağlamıştır. Kestirmeden söylemek gerekirse, yazar ve ozanlarımızın halklaşmasında, Yaşar Nabi Nayır'ın büyük payı vardır. Bugünkü kimi çevrelerce küçümsenen, ciddiye alınmayan köy yazını aslında Yaşar Nabi Nayır'ın değindiğimiz bu olumlu çabasının ürünüdür. Yazınımız değişik türlerde, özellikle roman, öykü ve şiirde ülkemizin sorunlarını yansıtır bir nitelik kazanmışsa bunda Yaşar Nabi Nayır'ın geleceği görmesinin de büyük payı vardır. Bugün, Yaşar Kemal'den, Fakir Baykurt'a, Fakir Baykurt'tan Ümit Kaftancıoğlu'na, Talip Apaydın'a Mehmet Başaran'a değin yazın haritamızda başlı başına özgün birer ad olan yazıncılarımız onun değerlendirmesiyle yazın dünyamıza girmişlerdir. Denilebilir ki, Yaşar Nabi Nayır'ın kendi yazınsal yaratılarından çok onun Türk yazınındaki yerini belirleyen yönü bu çabasıyla açıklanabilir.

Öte yandan, yazınımızın değişik türlerini okura indirmede de onun girişiminin büyük payı vardır. Bir okur ortamı olmuşsa, bu okur dilimi İstrati'den Jack London'a, John Steinbeck'e değin adlarla beslenmişse bu Yaşar Nabi Nayır'ın Türk okurunu iyi tanıyan gerçekçi girişimiyle olmuştur. Varlık'ın cep kitapları dizisi, yararlı kitaplar dizisi, Türk ve dünya klasikleri dizisi, çocuk kitapları dizis bunun somut örneklerdir.

TÜRK YAZININDA GERÇEK BİR ANIT...

Talip APAYDIN

Yaşar Nabi Nayır, Türk yazın yaşamında unutulmaz yeri olan gerçek bir anıttır. Yarım yüzyıla yakın bir süre, titiz ve ısrarlı bir çaba ile yetiştirici, tanıtıcı ve topluma mal edici bir yazın adamıdır. Büyük emeğinin verimini dost düşman kimse yadsıyamaz. Son, Varlık'ın sayısına bakıyorum 882, yayınladığı kitaplarının sayısı ise 2000'e yakın. Yani 15 milyondan fazla kitap. Mesleği ne olursa olsun Türkiye'de yetişmiş ve yetişmekte olan tüm aydınlar onun emeğinden, veriminden mutlaka yararlandılar. Kafalarına, gönüllerine ondan birşeyler kattılar.

Sessiz, yumuşak, uygar bir insandı. Fakat bu yumuşaklığın altında onun kadar ısrarlı, inançları doğrultusunda onun kadar ödün vermez bir savaşçı az görülmüştür bu toplumda.

Atatürkçü dünya görüşünün yılmaz savaşçılarından biriydi. 1960'larda unutulmaz başyazılar yazdı Varlık'ta. Sonradan kitaplarda topladığı bu yazılar şimdi okunsa görülecektir ki, aynı

zamanda birinci sınıf bir yazardı. Yayıncılığındaki başarısı, sürekliliği biraz da bu düşün adamlığından gelir.

Varlık bir yazın okuluydu. En az üç kuşağın okulu oldu. Nice ünlü ozanlar, yazarlar o okuldan yetişti. Okuru ile yazarı ile Cumhuriyet Türkiye'sinin aydın kuşakları en çok Varlık ve yayınları ile beslendi. Küçümsemeye kimsenin dili varmayacağı bir büyük çabadır bu.

Yaşar Nabi Nayır adı Türk kültür ve yazın yaşamında gerçekten unutulmaz bir anıttır. Görevini yapmış bir büyük kişidir. Sevgi toprağında rahat uyusun.

(Cumhuriyet — 21 Mart)

YAŞAR NABİ: TÜRKİYE'DE KİTABI VE OKUMAYI SEVDİREN ADAM

Zeynep ORAL

Okuma alışkanlığı edinmiş biriyseniz, hele hele yaşınız 35'in üzerindeyse, kitaplığınızda mutlak boyu bir karıştan küçük ve sırtında VARLIK sözcüğü yazılı kitaplardan vardır. Bu, boyları bir karışı geçmeyen kitaplar, 1946'dan bu yana ülkenin bırakın kültür ve sanatına katkıda bulunmasını, bu ülke insanlarının (tümünün değilse de bir kısmının) kitapla karşılaşmasını, tanışmasını, kitaba alışmasını, kitap satın almasını, kitap okumasını, kitap sevmesini sağladı. Okuma alışkanlığını çok geç edinmiş, bugün bile nüfusunun yarıdan çoğunun bu taddan yoksun olan bir ülke için, ne önemli bir işlev bu...

Varlık sözcüğünün arkasındaki insanı, 48 yıldır Varlık Dergisi'ni, 35 yıldır Varlık Yayınları'nı çıkaran Yaşar Nabi Nayır'ı geride bıraktığımız pazartesi günü, 73 yaşında yitirdik. Varlık Dergisi'nin ve Varlık Kitapları'nın ülkemizdeki, kültür ve sanatımızdaki yerine, önemine geçmeden önce, genç kuşaklara Yaşar Nabi'yi kısaca tanıtalım:

«Ben kimim? Evvel zaman içinde Üsküp derler eski vilâyetlerimizin birinde dünyaya gelmiş, nice nice fırtınalarla sağa sola fırlatılmış, Üsküp Fransız Okulunu bitirmiş, Galatasaray'ın üst kısmından mezun olmuş, ama bütün ömrünü edebiyata, şiire, hikâyeye vermiş bir adam olup çıktım. Ömrüm oldukça da bu yükü sırtımda taşımaktan kurtulamayacağım.» 1979'da Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü'nü aldığında Varlık Dergisi'nde böyle tanıtıyordu kendini. Onun söylemediklerini, Behçet Necatigil'in «Ede-

biyatımızda İsimler Sözcüğü'nden (bakın bu dev eser de Varlık Yayınları'ndan biri) yararlanarak biz tamamlayalım: Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra, bankalarda, Ulus Gazetesi'nde, Türk Dil Kurumu'nda (1940-43), Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda (1943-46) çalıştı.

15 temmuz 1933'de Varlık Dergisi'ni çıkarmaya başladı. 1946'da Varlık Yayınevi'ni kurdu. Bir ara (1966-69) 29 sayı süren ve yalnız çağdaş dünya edebiyatını konu edinen Cep Dergisi'ni de çıkardı.

1979 yılında, «Yapıtları ve çalışmalarıyla, kültürümüzü yurt çapında tanıtan, sanat ve kültür yaşamımıza katkıda bulunan, etkinlikleri ile insanımızın beceri, beğeni ve yaratıcı gücünü sergileyen kişi ya da topluluğa verileceği» saptanan Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü Yaşar Nabi'ye verildi. Ne yerinde bir seçim! Neden mi? İşte nedeni:

15 temmuz 1933. Varlık Dergisi'nin birinci sayısı çıkmıştır. Önsözünden okuyoruz:

«Ülkede bir tek gerçek sanat dergisi yok. Devrimin heralarında, yokluktan varlıklar yaratmak işine girişmiş olduğu bir dönemde acısı duyulan bu gereksinmeye karşılık vermek amacıyladır ki VARLIK çıkıyor. Varlık, Cumhuriyeti en büyüğünden emanet alan bir Türk gençliğinin, yaratıcı bir devrim kuşağının sanat alanında da var olduğunu göstermek ve onun için çalışmak istiyor... Telif yazılara daima en çok yer ayırmakla birlikte Batı'nın başyapıtlarını ve edebiyat hareketlerini okuyucularımıza tanıtacağız. Ve gözlerimizi, şimdiye kadar yapıldığı gibi yalnız Fransa'ya çevirmeyeceğiz... Varlık, yardımlarını sağladığı arkadaşlardan, elden geldiğince ÖZ TÜRKÇE yazmalarını dilemiştir. Dil hareketleri için yazılacak yazılara da daima sayfalarını açık tutarak dil özleşmesi işinde yararlı bir varlık göstermek istiyor...»

Ve Varlık Dergisi bu dediklerini her 15 günde bir çıkarak, hem de 15 kuruşa satılarak yerine getirmeye başladı. Ekmeğin 6-9 kuruş olduğu 1933'lerde Varlık Dergisi 15 kuruşa çıkıyordu. Ekmeğin 15 lira olduğu günümüzde sanat ve yazın dergilerinin en ucuzunun 50, en pahalısının 200 lira olduğunu anımsatalım.

Ne vardı bu dergide? Bu dergide «gençler» vardı. Yeni olan vardı. Henüz ünlenmemiş olanlar için olanak, ürünlerini yayınlayabilmek için olanak vardı. Ve elden ele dolaşan bu dergide, yazarla okuyan arasında sımsıkı bağlar, sıcacık ilişkiler, paylaşılan düşünceler, duygular ve coşkular vardı.

Eleştirmen, araştırmacı Konur Ertop, Varlık Dergisi'ni şöyle değerlendiriyordu (Milliyet Sanat Dergisi Sayı: 337): «...Varlık çevresinde toplanan kalemlerle edebiyatımız yaşama sevinci, barış ve özgürlük isteği, sokaktaki küçük insanın serüveni gibi temaları işlemeye koyulmuştur. Tek parti döneminde Varlık'ın solunda yer alan daha gerçekçi, daha savaşımcı başka bir edebiyat da vardır. Fakat savaş yıllarının getirdiği türlü baskılar kadar bu hareketin temsilcilerinin sanat yetersizlikleri de Varlık yazarlarının ön palnda kalmasına yol açmıştır. Böylece edebiyatımızın gelişmesi Varlık'ın temsil ettiği gerçekçi, halkçı, layık, Batılı anlayışa büyük ölçüde bağlı kalmıştır...»

Orhan Veli'ler, Ataç'lar, Cahit Sıtkı'lar, Salt Faik'ler, Köy Enstitülü yazarlar kuşağı, Mahmut Makal hep bu dergidedir. Yine Konur Ertop'un dediği gibi, Yaşar Nabi'nin yönetiminde Varlık Dergisi «Baskılara karşı koyan, özgürlükçü bir sanattan yanadır. Edebiyatın topluma karşı görevleri olduğu gerçeğini benimser. Yararcı ve toplumcudur, gerçekçidir.» Değil 1930'larda, günümüzde bile bu nitelikleri koruyabilmek kolay şey mi?

Yaşar Nabi dergiyle yetinmedi. Varlık Dergisi'nin işlevini daha da ileriye götürmek amacıyla 1948'da yayınevini kurdu. O gün bugün Varlık Yayınları'ndan 2000'i aşkın kitap yayınlandı. Kuruluş yıllarında bir liraya satılan bu kitaplar ancak 1960'dan sonra iki liraya yükseldi ve bu bir liraya satılan kitaplar, uzun yıllar Türk halkına verilen, Türk okurunu besleyen tek örnek oldu. Bugün Türk yazarları diye tanıdığımız kim varsa, hemen hemen hepsinin ilk kitapları Varlık'ta yayınlandı: Orhan Veli, Sait Faik, Orhan Kemal, Dağlarca, Ataç, Haldun Taner, Necati Cumalı, Ceyhun Atuf Kansu, Cahit Külebi, Behçet Necatigil, Cahit Sıtkı vb... Varlık aracılığıyla yazarlarımız ürünlerini yayınlamak, okurlarımız kendi yazarlarını tanımak olanağını buldu. Anadolu'nun en ücra yerlerine dek sokulabilen ilk edebiyat kitapları bu kitaplar oldu.

Varlık Yayınları'nın belki de en önemli işlevi dünya edebiyatını okurlara ve yazarlara sunmaktı. «Ve yazarlara» diyorum çünkü: Hep biliyoruz ki yazarlığın yolu okumaktan geçiyor. Dünya romanını bilmeden roman yazmak, dünya şiirini bilmeden şiir yazmak pek olası değil. Edebiyat, (tüm diğer sanatlar gibi) bir bilgi, birikim işi. Bugün baştacı ettiğimiz yazarlarımızdan kaçı yurt dışında eğitim görmek, ya da yabancı dil öğrenmek gibi nimetlerden yararlanabilmişler? Çok azı. Diğerleri dünya edebiyatını işte bu bir ya da iki liraya satılan Varlık kitaplarından

öğrendi.

Dostoyevski, Montherland, Balzac, Sthendal, Tostoy, Çehov, Camus, Sartre, Kafka, Cide, O. Henry, Jack London, Moravia, İvo Andriç, Knut Hamsun, Panait İstrati, Steinbeck, Caldwell, Gocthe, Thomas Mann, Koestler, Flaubert, Malraux, Hemingway, Freud, Dino Buzati, Aytmatov (saymakla bitecek gibi değil) hep bu minicik boylu ama kocaman işlevli kitaplarla girdiler yurdumuza, dünyamıza, yaşantımıza. Ve beraberlerinde o zamana dek bilmediğimiz yepyeni dünyalar, yaşamlar sundular

Okumayan, okuma alışkanlığı edinmemiş bir milletız. «Okumaya vaktim yok», «Kitap, dergi almaya param yok», «İşten güç ten okumaya fırsat mı var», «Millet boğaz, can derdinde, okumak da neyimize» vb... hep bahane. Bir kez okuma alışkanlığı edinen (çünkü eninde sonunda okumak ya da okumamak bir alışkanlık meselesi, bir yaşama biçimidir), bir kez dünyaya kitaplar aracılığıyla her an yenilenen gözlerle bakmayı öğrenen, bir kez başka yaşamları, başka dünyaları, başka düşünceleri ve duyguları paylaşmanın tadını alanlar, bütün bu yukarıda saydığımız «özür»lerin bir bahane olduğunu bilir.

Kişinin, kendi dar, sınırlı, kalıplaşmış, bencil benliğinden çıkıp, kendini aşması, kendini yenilemesi, çoğaltması, zenginleştirmesi, kısacası toplumla bütünleşmesi yolunda attığı ilk adımdır okumak... İşte böyle bir işlevi yerine getirdiği için önemliydi Varlık Dergisi ve Varlık Yayınları. Türkiye'ye kitabı ve okumayı sevdirdiği için önemliydi Yaşar Nabi.

Varlık Dergisi'nin 20. yıldönümünde «...Adi kâğıda basıldı, kötü basıldı, yanlış basıldı, ama gene vaktinde çıktı. Her yoklamada 'Varım!' diye ayağa kalkmanın zevkini hiç kaçırmadı» diyordu Yaşar Nabi. Önceleri 15 günde bir, sonra aylık çıkan Varlık Dergisi bir süreden beri yeni bir hamleye girmişti. Biçim ve içerik değişikliğiyle 1 nisanda yeni bir biçmde çıkacaktı. Yaşar Nabi, Yeni Varlık'ın ilk sayısını göremeden aramızdan ayrıldı. Ancak, her yoklamada, «okuyorum, onun için varım» diyen ayağa kalkan herkese, bir damlacık bile olsa Varlık'ın emeğinin geçtiğini biliyoruz.

(Milliyet Aktüalite — 22 Mart)

TEK BAŞINA

Melih Cevdet ANDAY

Uranyumu pekblend filizinden ayırmak için Bayan Curie tek

başına çalışmıştı; hem de öyle şimdiki gibi laboratuvarlarda değil, hangara benzer bir yerde. Onun ününü yapan da, daha çok, bu kişisel çabasıdır. Bayan Curie'den daha bilgin olan eşi Bay Curie, uranyumun yalıtılabileceğini kuramsal olarak biliyordu, bu bilgi de ona yetiyordu. Bayan Curie, «Ben tekbaşıma yaparım» demeseydi, kim bilir ne kadar bekleyecektik!.

Lindberg'in başarısının nedeni, tek başına uçmayı yeğlemesiydi. Atlantik Okyanusunu havadan geçme işine ondan önce girişenler, bunu göze alamamışlardı. Oysa Lindberg, uçağında en büyük yeri benzine ayırdı; istencine ve yürekliliğine güveniyordu. Uçakta iki kişi olsalardı, karşılaşacakları tehlikeleri daha mı kolay göğüsleyeceklerdi sanki! Uyudu, uyandı, yolunu sürdürdü Lindberg.

Avrupa'nın en ünlü orgcusu iken, Afrika'daki yoksul hastaların yardımına koşmayı ülkü edinen, bütün yaşamını bu ülküye adayan Dr. Schweitzer, misyonerlerin kurdukları birtakım sağlık örgütlerinin birlikte çalışma önerilerini geri çevirmiştir. Her işi kendi başına yaptı; ileri yaşında Tıp Fakültesini okuyup bitirdi, ailesini bıraktı, elindekini avucundakini bu tasarıya yatırdı. Ne yaptığını, ne işe yaradığını gözü ile görmek istiyordu. Yalnızca zencileri iyileştirmekle kalmıyor, kendi kişiliğini de zenginleştiriyordu. Yardım kurumlarına para verip, üst yanına aldırmayan, gönlü rahat biri değil, kendini deneyen bir adamdı, sonunda bir bilge, bir filozof oldu.

Geçmişteki bilimsel, bulgusal, toplumsal başarılarda bireysel gücün payını gözlemlemek, çağımıza göre elbette daha olanaklıdır. Hattâ diyebiliriz ki, eskiden birey, bu alanlarda tümden tekbaşına idi. Ama çağımız, insan aklını şaşırtan buluşlarını toplu, örgütlü çalışmadan, olağanüstü bir dallanma aşamasına varan işbölümünden çıkardı. Artık, diyelim pozitronu — kazan karıştırarak elde etmeğe kalkmak gülünçtür. Bin kişilik bir yolcu uçağını, telsiz iletişimine boş vererek, bir pilotun tek başına götürmeğe kalkması deliliktir. Bugün bir hekimin bilmem ne hastalık salgınının önünü almak için, elinde çantası ile çöllere vurması garip karşılanır. Ama siz ne derseniz deyin, insanın kendi yeteneğini, kendi başına denemesinin çağı hiç bir zaman geçmeyecektir. Bilimsel alanda olsun, toplumsal alanda olsun, başarının bayrağı hep bireyin elinde olacaktır; teknik, örgüt, işbölümü, onun yeni araçlarıdır.

Sözü nereye getireceğim... Geçen hafta yitirdiğimiz Yaşar Nabi Nayır'a. Her yerde devletin öncülüğüne bırakılmış olan bir

kültür işini, tek başına başardı o. Böylece de bize, bireyimizin gücünü sınamanın büyük mutluluğunu düşündürdü: Neler yapılabilirmiş! «Toplumsal koşullar elverişli değil ki, kimse bana yardım etmiyor ki, kim okur kim dinler!» gibisinden kaçamakların yanlışlığını tanıtlamıştır Yaşar Nabi Nayır. Herkese, her koşulda başarı kapısı açıktır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 13 temmuz 1973 tarihli sayısında, Varlık dergisinin kırkıncı yıldönümü dolayısıyla yazdığım, «Bir Yalnız Adam» başlıklı yazımda «Yaşar Nabi, bir kültür işi olarak kitap ve dergi işine, bu alanın ticaret erbabı dışından gelmiş, ozan ve yazar olarak gelmiş, çok az bir para ile gelmiş ve tek başına çalışarak iki kolda da başarıya ermiş ilk girişimcidir.» diye yazmıştım. Nayır bu işe atıldığı zaman, yazından gelme başka bir yayımcı yoktu. Ondan önceki yayımcıların yaptıklarını küçümsediğim sanılmasın; fakat şurası önemli ki, Yaşar Nabi, kendisinden önceki yayıncıların yolunu izlemedi ,onların başarısızlıkla sonuçlanacağına inandıkları birtakım işlere girişti. Bana şöyle demişti: «Gerçi satıcılara sorarak hangi kitapların satılıp, hangilerinin satılmayacağım öğrenebilirdim. Ama onların söylediklerine uysaydım, yapmak istediklerimi yapamazdım. Tuttum, Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş adlı şiir kitabını bastım. Bir yılda üç bin satıldı. Sonra İsviçreli Robinson, İstrati çevirileri ve çeşitli antolojiler bunu izledi. Bunlar o zaman yenilik sayılan işlerdi.» 1933 yılındaki okuma yazma düzeyinde dergi çıkarmak, 1946'da hiç bir dağıtım örgütüne dayanmadan yalnızca şiir roman, öykü basarak yayımcılığa başlamak, nasıl bir güç ve güven ister! Soruduğumda «sabırlı ve dayanıklıydım» demişti.

Bu sözü söyleyen adamın son hastalığını düşündükçe içime hüzün basıyor. Yalnız evinden değil, yatağından da çıkmıyormuş son günlerinde; ziyaretine gelenleri tanıyamayacağından korktuğu da oluyormuş. Bunu bana dostum Cevdet Kudret söylediği zaman Yaşar Nabi'yi gözümün önüne getirdim, tutmadı. O dayanıklı kişi böyle bir durumu düşünemezdi. Biz, insanları hep yaptıkları işlerle anmağa alışmışız, ben de bu yazımı o alışkanlıkla yazıyorum; ama no denli önemli işler başarmış olursa olsun, o insan nasıl yaşadı, son günlerini nasıl geçirdi, asıl ilgilenmemiz gereken bu değil midir? Acaba Yaşar Nabi Nayır, son günlerinde hiç çıkmadığı yatağında, eşini daha önce yitirdiği için yalnız olduğu evinde ne düşünüyordu? Varlık dergisini mi, Varlık Yayınlarını mı? Hiç sanmıyorum. Başarı doyurmaz insanı, yaşam şaşırtır. «Nasıl da çabuk geçti bu yıllar? Ankara'da bir evim vardı,

sattım onu, elime geçen para ile İstanbul'da yayıncılığa başladım. İşte gene bir evdeyim, karşımdaki rafta binlerce kitap. Eşim öldü, iki kızım var. Hasta mıyım yoksa? Neden boyuna yatıyorum? Kalksam mı? Yayınevine gitsem mi? Derginin provalarına baksam mı? Değer mi? Bu işlere hiç girişmeseydim de, sadece şiir yazsaydım daha iyi olmaz mıydı?» Son günlerin hangi yargılaması doğru çıkar ki!

Ankara'da, yıllar önce Milli Eğitim Bakanlığı Yayım Müdürlüğünde yanyana odalarda çalıştık; ne zaman kapısını açsam, yazılara eğilmiş bulurdum onu. Sonra evine de giderdik haftanın perşembe akşamları; ressam Malik Aksel, Rus öykülerinin az bulunur çevirmenlerinden Gaffar Güney orada olurdu. Ulus gazetesinde çalışırken ziyaretine gitmiştim, üç yeni ozanla yapacağı röportajın sorularını vermişti bana. İlk şiirim, 1936'da Varlık'ta çıkmıştır. O şiirin adı «Ukde»dir. Yaşar Nabi Nayır, bizi okura tanıtan bir yazı da yazmıştı dergide. Sonra yıllarca Varlık'ta «Ankara Mektupları» yazdım. Dilerim hep sürsün o dergi.

Yaşar Nabi Nayır, yayıncılığa başlamak için İstanbul'a gelmek üzere, Ankara'daki evine satmıştı. Bir gün, «Evinizi sattığınız zaman neye güvendiniz?» diye sordumdu. «Bir heves» diye yanıtlamıştı beni. Bir heves... başka ne olacaktı kil Hani bana. «Dünyaya neden geldin?» diye sorulabilseydi, «Bir heves!» derdim.

NAYIR'IN ARDINDAN

Oktay AKBAL

«Rap, rap rap. Bu da nesi? diyorum. Özel birlikler diyorlar, özel yetişmiş özel birlikler. Ön sırada Mehter Takımı, başlarında Yeniçeri başlıkları, tekbirlerle geliyorlar, yeşil sancağın gölgesinde. Ortalarında ikişerli kolda perişan kılıklı insanlar. Zincire vurulmuş gazeteciler, yazarlar, profesörler. İşte Nadir Nadi. İlhan Selçuk, Çetin Altan. İşte Dağlarca, Anday, Eyüboğlu, Cumalı, Akbal. İşte Bülent Nuri Esen, Tarık Zafer Tunaya, H. Nail Kubalı, Velidedeoğlu... Bir el boğazıma sarılıyor, heyamola alayın ortasında buluyorum kendimi. Soğuk terler iniyor sırtımdan aşağı. Boğulacak gibi oluyorum. Olamaz diyorum, olamaz bu, gerçek olamaz.»

Yıllar önce böyle yazmış Yaşar Nabi Nayır.. Gericilik akımının desteklendiği, her türlü gerici davranışa göz yumulduğu,

Türkiye'nin Atatürk ilkelerine yüzde yüz karşıt bir yola sürüklendiği yıllarda «Varlık» ve başyazarı durmadan uyardılar toplumu, aydınları, halkımızı... Yarın yüzyıla varan bir sağlam tutum. Hep, Atatürk'ün yaratmak istediği uygar ilerici bir Türkiye ülküsü ardında... Hep, çağdışı eğilimlere, niyetlere karşı direnerek... Hep, Atatürk devriminin gerçek anlamını, önemini duyurarak, anlatarak, bilmeyenlere öğreterek... Bütün bir yaşam. Bütün bir yazarlık yaşamı...

Yaşar Nabi Nayır artık aramızda değil. Artık Atatürk savaşçıları arasında değil. Yazınımızın bu sessiz, durgun, sağduyulu, ama sürekli savaşımcı yazarı, yayımcısı artık aramızda değil. Ardında binlerce yayınlanmış kitap ve dergi bıraktı. Şiirler, öyküler, oyunlar, denemeler, anılar bıraktı. İlk dizelerini okuyup düzelttiği, ilk yazılarını inceleyip yayınladığı, ilk kitaplarını bastığı iki - üç kuşağın sevgisini, saygısını bıraktı. Herkes ölecek, bunu biliyoruz, öyleyse «Ha bir gün önce ha bir gün sonra». Böyle yazmamış mıydı yakın dostu, ozan Ziya Osman Saba...

Otuz beş yıldır tanıyorum Nayır'ı. İlk kitaplarımı o bastı. Dergisinin sürekli yazarlarından biriydim. Yıllar boyu hiç bir anlaşmazlığa düşmeden dostluk ettik. Birlikte uzun yolculuklara çıktık. Uluslararası toplantılara katıldık. Binlerce anı var. Binlerce izlenim... Yaşar Nabi, kuşağımın tüm yazarlarının yaşamına karışmış bir kişi. Böyle birini kısacık bir yazıda anlatmak, tanıtmak olacak iş mi? Hem ne demek Nayır'ı tanıtmak? Gereği var mı? Türk ekinine damgasını basmış bir kişi o. Bir anıt... Yayıncı olarak iki bin cilde, kırk sekiz yıllık «Varlık» kolleksiyonuna, yazdığı nice nice yapıta dayanır bu anıt... O bir liralık cep kitaplarıyle bütün Türkiye'nin okumak, yazmak, aydınlanmak, öğrenmek isteyen kuşaklarını besleyen, yetiştiren bir yol gösterici... Koskoca Bakanlıkların yapamadığını tek başına başarmış bir kişi, bir gerçek «Varlık»...

«Atatürk Aydınlığı» adlı bir yazısını okuyorum. Öylesine güncel ki!... Sanki bugün yazmış: «Bir büyük, bir gülünç, gülün; olduğu kadar da korkunç oyun oynanır uzun yıllardan beri politika arenamızda. Atatürk'e, Atatürkçülüğe yürekten ya da çıkarları gereği düşman olan bir yığın gerici, Atatürk'ün tek temsilcileri pozunda, Ata'nın yolunda yürümekte direnenleri yıldırıp susturmak için akıl almaz çarelere başvurmaktadırlar Bugün de görmüyor muyuz böyle gericileri bir takım gazete yapraklarında, daha düne kadar adını anmak istemedikleri yaptığı bütün ilerici atılımları yok etmeye kalkıştıkları kişiyi, Atatürk'ü, kendi-

lerine kalkan yaparak, gerçek Atatürk devrimcilerine saldırdıklarını?. Nayır o yazında diyor ki: «Düşünce alanında her şeyin kalpı sürülmekte piyasaya Yalancı Atatürkçülük, yalancı demokrasi hayranlığı, yalancı ulusculuk, yalancı kalkınmacılık, yalancı eğitimcilik... Ama bütün bu yalan depolarını bugüne kadar başarıyle çevirmiş olanların gerçek Atatürkçülere kazdıkları çukurlara kendilerinin düşeceği günler uzak değildir.»

Yaşar Nabi Nayır ozandı, yazardı, yayıncıydı, kültür adamıydı, ama en başta güvenilir, inançlı bir Atatürk devrimcisiydi... Bu açıdan, yitirdiğimiz değer büyüktür... Ne var ki Nayır gibi kişilerin ayrı bir yaşamları vardır. Yapıtları, yazıları başardıkları yaşatır anılarını, adlarını. Nayır'ın dergisi «Varlık» Atatürk devrimciliğinin güçlü bir kalesi olarak kuşaktan kuşağa ışık saçan «meşalesi»ni taşıyacaktır.

(Cumhuriyet — 28 Mart)

YAŞAR NABİ OKULU

Tahsin YÜCEL

Yıllardır alıştığımız bir şey: yazın yaşamımızda Yaşar Nabi'nin yerini belirlemeyi amaçlayan her yazıda, her konuşmada, yayıncılığının önemi vurgulanır öncelikle. Ozanlığına, öykücülüğüne, oyun ve deneme yazarlığına gelince, yasak savılırcasına, şöyle bir anılıp geçilir bu yanları, ya da yayıncı yanını biraz daha yüceltmek için, yokluklarıyla, yarım bırakılmışlıklarıyla değerlendirilirler. Kısacası, Yaşar Nabi imgesiyle en iyi çakışan imge, yayıncı Yaşar Nabi imgesidir. Hiç değilse bizim kuşak için, bu imgenin doğruluğunu tartışmak da saçma olur. Oyunlarının hiç biri oynanmıyor bugün, öykülerinin yazıldıkları dönemde bile özgün görünmüş olmaları kuşkuludur, denemeleri genellikle güncel konulara yöneldikleri için sık sık geri dönülen denemelerden değildir, şiirleri çoktan gününü doldurmuş bir yazın anlayışının ürünü olmaları bir yana, tanıdığımız Yaşar Nabi'yle kolay kolay bağdaştıramadığımız bir coşku ve duyarlığı dile getirirler. Üstelik, Garip akımının yayılıp gelişmesine katkıda bulunmakla, örneğin Onar mısra'nın şiirselliğini herkesten önce Yaşar Nabi'nin kendisi yadsımıştır. Kısacası, her biri belirli bir bilgi, deney ve inanç birikimine dayanan, her biri dilsel ve düşünsel bir tutarlılık örneği olan denemelerini bir yana bırakırsak, Yaşar Nabi'nin yaratıcı yazın adamlığı, daha çok Varlık öncesi dönem-

de yaşanmış bir gençlik serüvenidir. Buna karşılık, nerdeyse yarım yüzyıl süresince, hem de tek sayısını aksatmadan, yazınımıza yepyeni bir yön veren bir derginin yöneticiliğini sürdürmesi, nerdeyse sıfırdan başlayarak yazın dağarcığımıza yerli ve yabancı binlerce yapıt kazandırması, onu büyük bir yayıncı olarak nitelememiz için yeter de artar bile. Onun bu çabalarını sürdürdüğü yılların oldukça uzun bir bölümünde, kimi etkin çevrelerin yeni yazınımız karşısındaki horgörü ve kuşkuları da göz önüne alınırsa, bu büyüklük daha çarpıcı bir nitelik kazanır

Ama, başkaları için de böyle midir, bilmem, Yaşar Nabi'nin yayıncılığı yazın adamlığının ötesinde ya da berisinde bir etkinlik gibi değil, onun ayrılmaz bir parçası gibi görünmüştür hep bana, Yaşar Nabi ozanlıktan dergi yöneticiliğine geçerken, bir yazın türünden başka bir yazın türüne geçmiş gibime gelmiştir. Neden? Kendini yapıtına adamış, soylu bir sanatçı tutkusuyla, bütün varlığını Varlık'ta odaklaştırdığı için mi? Evet, sanat tutkusunun sanatçıyı sanatçı yaptığı ölçüde. Varlık tükenmez tutkusuydu Yaşar Nabi'nin. Yanılmıyorsam, 1954 yılında, aynı odada çalıştığımız günlerde, birtakım önemli kişiler, uygun göreceği bir büyük kentin milletvekili adayı olmayı kabul etmesi için uzun uzun dil dökmüşlerdi, Yaşar Nabi dergisini ve yayınlarını sürdürmekten başka düşüncesi olmadığını söyleyerek geri çevirmişti bu öneriyi. Gene aynı dönemde, yayın akışını hazlandırmak amacıyla bir basımevi kurmuş, kısa sürede geliştirmişti, ama, bir süre sonra, yaymevinden zaman çalmaya başlayınca, yayınevinden daha çok gelir sağlama olasılığı bulunan en güzel basımevini kapatmakta gecikmemişti.

Ama bende Yaşar Nabi'nin bir uğraştan başka bir uğraşa değil de bir yazın türünden başka bir yazın türüne geçtiği izlenimini uyandıran şey, yayıncılığı birçok bakımlardan yaratıcı bir etkinlik durumuna getirmiş olmasıydı, sanırım. Yayıncılığı yaratıcı bir etkinlik durumuna getirdiği için de Varlık ve Varlık yayınları kendi kişisel damgasını taşıdı hep. Zaman zaman bunu içtenlikle istemesine karşın, sorumluluğunu hiç kimseyle eşit ölçüde paylaşmadı. Yazı işlerinde ilk yardımcısı bendim. Üstelik, aramızda en ufak bir kırgınlık, en ufak bir anlaşmazlık olmadan, tam sekiz yıl, kesintisiz bir biçimde sürdürdüm bu görevi. Ne var ki, ilk iki, üç aylık dönem bir yana bırakılırsa, başlangıçta düşündüğü özellikte bir yardımcı olamadım hiçbir zaman. Bu iş için yeteneksiz miydim? Belki de. Ama neden bu değildi. Bu ilk dönemde, birkaç kez, içlerinden yayımlanabilecek nitelikte olan-

larını seçmem için tomar tomar şiirler, öyküler yığmıştı önüme, yaptığım seçimden sonra da beğenmediklerimi hiç duralamadan çöp sepetine atmıştı. Bununla birlikte, öyle sanıyorum ki, bunca şiiri, bunca öyküyü kendisi okumadan çöpe atmak çok ters geldi ona. Bunun için de Varlık'a gelen her yazıyı gene kendisi, yalnız kendisi değerlendirmeye başladı. Bireysel bir yapıttı Varlık, gerçekleştirilmesine katılmak değil, ancak ikincil katkılarda bulunmak söz konusu olabilirdi.

Yaşar Nabi'nin kişiliğinin damgası, yalnız seçiminde değil, kitapların kapaklarından derginin sayfa düzenine değin, Varlık'la ilgili her şeyde belli olurdu, en küçük ayrıntılarda bile gösterirdi kendini. Uzun süren yolculukları ya da hastalıkları sırasında, dergiyi hazırlamak bana düşerdi ister istemez. Titizliği kadar yöntemini de bildiğimi sandığım için, kendime göre değil, Yaşar Nabi'ye göre düzenlerdim her şeyi. Hazırladığım sayıların herhangi birini eleştirdiğini anımsamıyorum. Tam tersine, Varlık'tan ayrılmamdan sonra da bir, iki sayıyı benim hazırlamamı istemişti. Ama, gösterdiğim bunca özene karşın, kimi dostlar, özellikle de ozanlar, bu sayıların Yaşar Nabi'nin elinden çıkmadığını hemen anlayıverirlerdi.

Söylemek bile fazla, birliği içinde çoğul ve çok yönlü bir kişilikti bu, bir çok kişiliklerin yoğrulup biçimlendirilmesinden oluşuyordu. Bilindiği gibi, Yaşar Nabi'nin dergide yayımladığı yazılar, yazın sorunlarından çok, güncel yurt sorunları üzerinde yoğunlaştıkları için, bir bakıma geri kalan yazıların dışındaydılar; kimi çevirileri bir yana bırakırsak, Varlık yayınları arasında da yıllarca kendi kitaplarını yayımlamamıştı. Diyeceğim, derginin ve yayınevinin kişiliğini başkalarından seçtikleriyle temellendiriyordu. Ama yaptığı seçimler, Yaşar Nabi'nin sanatçı kişiliğinin en yaratıcı yanını belirlemekle kalmadı yalnız, yıllar boyu, koskoca bir ülkenin yazınının kişiliğini de oluşturdu. Yaşar Nabi çevresinde toplanan yazarları, ozanları bilinçle yönlendirdiği, onlara hangi yolu izlemeleri gerektiğini gösterdiği ve onlara öncülük, öğretmenlik ettiği için mi? Hayır. Özellikle başlangıçta, çevresine en iyileri topladığı, bu seçimi başka seçimleri koşullandırıp yönlendirdiği ve gittikçe genişleyen bir yazar topluluğunun gözünde geçerli bir ölçüt oluşturduğu, böylece Varlık dergisi, nerdeyse kendiliğinden, sözcüğün ilk anlamında, bir okul durumuna geldiği için.

Bu okula hiç uğramayanlar arasından da çok değerli yazarlar, çok değerli ozanlar çıktı kuşkusuz. Ama hiç değilse 1940'la

1960 arasında, şu ya da bu biçimde Varlık'tan etkilenmemiş, şu ya da bu biçimde Varlık'tan yararlanmamış bir Türk sanatçısı düşünemiyorum. Varlık hiç bir şey vermediyse de bir okur kitlesi verdi onlara. Çünkü yalnız yazarlar, ozanlar için değil, okurlar için de benzerine az rastlanır bir okuldu. Öğretmen kitlesi, özellikle de köy öğretmenleri üzerinde Varlık'ın kazandığı etkinlik bunun en açık kanıtıydı.

Varlık'ın bir süredir öncü niteliğini yitirmiş olması, bu gerçeğe gölge düşürmez. Günümüz ozanına, günümüz yazarına, günümüz okuruna yetersiz görünmeye başlamış olması bile, bir bakıma Varlık'ın ve unutulmaz yöneticisinin olumlu bir işlevi olarak nitelenebilir. Bunca ozan ve yazarın yetişip tanınmasına katkıda bulunduktan sonra, onların yapıtlarını yayımlayamaz olmuş, herkesin yapıtını basamadığı için de nerdeyse hiç bir yerli yazarın kitabını basmamaya başlamıştı. Kalburüstü sanatçıların yavaş yavaş Varlık'tan uzaklaşmalarının en önemli nedenlerinden biriydi bu. Ama, Varlık için değilse de sanatçılar için olumlu bir sonuç oldu bu. Çünkü, böylece, Yaşar Nabi Varlık yazarlarını bir bakıma yuvadan uçurmuş, kendi kanatlarıyla uçmalarını sağlamıştı.

Ne olursa olsun, yuva da, yuvanın üstüne yarım yüzyıl süresince kanat germiş olan büyük insan da her zaman üstün bir saygı ve sevgiyle anılacaktır.

(Sanat Olayı — Nisan)

OLANAK VEREN BİR YAYINCIYDI

Ülkü TAMER

Ortaokul öğrencisiydim. Tatil için gittiğim Gaziantep'te her ayın ilk günleri öğle saatlerimi Arif Güzel Kitabevi'nde geçirirdim. Postayı bekleyerek. Postayı beklerken de, üç metrekarelik kitabevinde Arif amcayla çene çalardık. 13-14 yaşlarında «edebiyat meraklısı» bir çocukla onun bu «merak»ını «hoşgören», hoşgörmeden de öteye, sevgiyle körüklemeye çalışan bir adam...

Arif Güzel postahaneye giderdi bir ara. Döndüğünde, elindeki paketlere değil, yüzüne bakardım önce. Gülümsemiyor mu? «Varlık» o gün gelmemişti öyleyse. Gülümsüyorsa, beklediğim dergi postadan çıkmış demekti.

Günlük gazeteleri bile iki gün sonra okumaya alıştığımız kentte, «Varlık» dergisi her ayın birinci günü postadan çıksın

İsterdim. «Varlık Yayınları»nın o ayki kitapları da.

Sonra sonra ben de yazmaya başladım. Lise sıralarındayken, ilk şiirim «Kaynak»ta çıktı. Sonra başka dergilerde. Ama benim için önemli olan, «Varlık»tı, «Varlık»ta şiir yayımlayabilmekti. «Varlık»ta şiir yayımlayabilmek, «şiir diploması» almak gibi bir şeydi.

Bir gün o diplomayı da almak mutluluğuna kavuştum. Yaşar Nabi Nayır'a postayla gönderdiğim bir şiir «Varlık»ta yayımlandı ve o gün «şair» oldum.

Liseyi bitirince, Kemal Özer, Adnan Özyalçıner, Onat Kutlar ve öteki arkadaşlarla «a dergisi»ni çıkardık. Edebiyat matineleri pek «moda»ydı o zamanlar. Necatigil'in deyimiyle «Müzeyyen Senar'ı geçmiştik»; bir matineden ötekine koşuyorduk. Bir gün, bu matinelerin birinden çıkmış, Cağaloğlu'na yürüyorduk. Memet Fuat'la. Memet ağabey, «Bana bak, kötü yazıyorsun; ama okuyuşunla bayağı yutturuyorsun onları,» dedi. Sözü değiştirdim hemen; çeviri yapmak istediğimi söyledim. «İstersen Yaşar Nabi'yle konuşayım,» dedi.

Bir hafta sonra «Varlık Yayınevi»nde, Yaşar Nabi'nin karşısındaydım. Konuşmamız on dakika kadar sürdü; Oscar Wilde'ın «Mutlu Prens»ini çevirmem için «anlaştık».

Bu anlaşma, yıllarca sürecek bir işbirliğinin başlangıcıymış. «Varlık Yayınları»na yirminin üstünde kitap çevirdim, derleme yaptım, «Varlık Şiirleri Antolojisi»ni hazırladım. Her görüşmemizde Yaşar Nabi'den sıcaklık, yakınlık, ilgi gördüm. Yazarlık yaşamım boyunca beni destekledi, yüreklendirdi. Bir çok genç yazarı desteklediği, yüreklendirdiği gibi. Ve tek gün olsun, ona saygımdan bir şey yitirmedim.

Ortaokul öğrencisini, olduysa eğer, yazar yapan, yayıncı yapan kaynakların ilki, yolunu gözlediği o dergiydi. Dirençli, susan, ama iş gören ve olanak veren Yaşar Nabi'nin «Varlık»ı.

Sadece ben mi, bütün bir kuşak, bizden öncekileri ve sonrakileri de sayarsak, en az üç kuşak, Yaşar Nabi'ye çok şey borçluyuz. Kolay tükenmeyecek bir borç bu.

Yaşar Nabi ise Türk halkına borcunu sonuna kadar ödedi.

(Sanat Olayı — Nisan)

YAŞAR NABİ İLE YOLCULUKLARDA

Oktay AKBAL

«Bu yandan çıkacağız» demişti. Oysa her zaman öteki mer-

divenden çıkardık caddeye. O yana yürüdüm ister istemez. Baktım gelmiyor «Burdan, burdan» dedi direnerek... «Yaşar bey dün gece, önceki gece hep sağ yandaki merdivenden çıkmadık mı? Karşımızda koskocaman bir otomobil mağazası, yürüdük, ikinci sokağa saptık mı, bizim otel.» «Hayır, burdan» dedi...

Ozaka'daydık. Dottombori semtinde bir otelde kalıyorduk. Sabahtan akşama kadar Expo 70'de geziyorduk. Üçüncü günün akşamı yorgun argın dönmüştük ki Yaşar Nabi birden sinirlendi «Bu yandan, bu yandan» dedi. Ne yapacaktım, bile bile ters yöne gittiğimizi 'Peki, ama orası yanlış, nereye gideceğimizi bilemem' dedim.

Karanlık bir yolda bulduk kendimizi. Bir süre yürüdük. Artık konuşmuyordum. Kızmıştım, işi oluruna bırakacaktım. Nereye giderse gitsin bu yol! İster çıkmaza ,ister daha beter bir yere! Hiç görmediğimiz yerlerdi buraları. «Ne oldu?» dedi «Bu yeri ilk görüyorum.» «Dinlemediniz ki beni, kimbilir neresi? Bari Metro'nun çıkış yerini kaybetmesek». Geri dönmekten başka çare yoktu. İndik Metro istasyonuna. Orada bir gazeteci vardı, onun yanından bir merdiven caddeye çıkıyordu. Beni izledi, doğru yoldaydık şimdi. Baktı, 'Evet, haklıymışsın' dedi.

Yorgunduk. Küçük oteli bulduk. Karanlık sokakta çarpık çurpuk Japon kadınları bekleşiyordu. Anahtarları aldık. Odalarımıza çıktık. Ama benim uykum kaçmıştı. Gereksiz tartışmadan üzülmüştüm. Yaşar Nabi hem 'ben yol iz bulamam, unuturum» der, sonra da direnir böyle! Sokağa fırladım. Resepsiyondaki yaşlı kadın göz kırptı. Uzakta büyük aydınlıklar vardı göz alan. Ozaka'nın Dottombori'si, bizim Beyoğlu'ydu. Sinemalar, lokantalar, gazinolar, barlar. Kadınlar, kadınlar. Işıklarla gökyüzüne çizilmiş bin'bir biçim. Renk renk aydınlıklar. Kalabalık kalabalık. Biri yaklaştı, İngilizce «Bir arkadaş mı arıyorsunuz?» dedi. Hanım dostları varmış. Teşekkür edip yürüdüm. Bir genç grubu yolumu kesti. Hepsi içmişti, beni Amerikalı sandılar. Altı kişiydiler. «Hello» dediler. 'Hello David'. Biraz konuştuk çat-pat. Nasıl da hepsi bülbül gibi İngilizce biliyorlar! 'Türküm ben' dedim. «Türk?» şaştılar, anlamadılar Türk neydi, kimdi, nerenin insanıydı? Omuzuma vurdular dostça, yürüdüler. Bir an korkmuştum, geceyarılarından sonra tek başıma dolaşmak, Yaşar bey duysa ne derdi? Deli misin, işin ne o bataklıklarda!..

Şimdi bir film gibi görüyorum bütün o yolculukları... Gerçek bir film. Bir yaşam filmi. Yıllar önceki yolculuklar... Yaşar Nabi Nayır'la birlikte yaptığım yolculuklar. Bir bir anımsıyorum

hepsini. Gerçi notlarım var ,yazılarım var, Günce'lerimde o gezilerin izlenimleri var. Ama hiç birini açıp bakmıyorum. Yeniden yaşamak, yeniden duymak kendimi o yolculukların içinde...

İlk kez Roma'ya gittik. Yıl 1965, aylardan Eylül. Daha doğrusu o uçakla gitti, ben trenle. Roma'da toplanan Comes, Avrupa Yazarlar Birliği kongresine... Sanatta avangartlık tartışılacaktı. Yol parasını vermiyorlarmış, ama Roma'daki giderleri karşılayacaklarmış. Belki de yol parasını, otobüs, tren olarak verebileceklermiş, ama uçak olamazmış. Yaşar Nabi uçakla gitti, ben de Sirkeci'den Paris trenine bindim. Kompartımanda altı kişiydik. Demir Özlü'nün annesi de Roma'ya gidiyordu, kızının yanına... Roma'ya ilk gidişimdi. Termini'de inip yürümeye başladım. Plaza otelindeydi kongrenin kayıt yeri, ya da bir yolculuk acentası. Yürü yürü, yol sor, yürü... Via del Corso'yu sonunda buldum, bunca İtalyanın yanlış yol tanımlamaları yine de beni yanıltmamıştı Plaza otelinde Yaşar Nabi beni bekliyordu. Ne var ki beni başka bir otele yazmışlar, daha yeni, modern bir yermiş, Sartre falan da orada kalacakmış. Bense Yaşar boyle birlikte olayım dedim, ille de Plaza... Yer kalmamış, banyosuz bir oda verdiler, olsun dedim, amaç beraber olmak. Plaza eski bir saray yavrusuydu. Koskoca heykeller, avizeler, Roger Vaillois, Sovyet yazarları, Finliler, Yunanlı Venezis ve kızı, İngeborg Bachman, daha kimler; hepsi buradaydı

Bir hafta kaldık Roma'da. Via Nazionale'deki kongre salonunda Erhan Bener, Bedrettin Cömert, Yaşar Nabi... Türk temsilcileri ilk kez bir yazarlar kongresine katılıyorlardı. Alkışlandık, övüldük. Nobel kazanmış yazarlar vardı: Laxness, Quasimodo, Sartre, Andriç... Nobel'e aday büyük yazarlar da katılmıştı kongreye. Rusların güçlü yazarı Paustovski gibi... Beş gün sürdü kongre. Yaşar bey bir konuşma yazdı. Sesi kısıktı, okumaktan çekiniyordu, daha doğrusu kürsüye çıkmak istemiyordu. Bana verdi, 'Sen okursun' dedi. «Hayır, siz okuyabilirsiniz, sesinizde bir şey yok» dedim. Gerçekten çıktı kürsüye, avangart sanat üstüne güzel bir konuşma yaptı. Kongrenin en güzel yanı toplantı dışındaki görüşmelerdeydi. Quasimodo 'Demek sizde de yazın var' diye omuzuma vuruyordu sevinerek. Laxness 'İlk kez bir Türk görüyorum' diyordu. Sartre 'Avangart sanat akımlarının Avrupa dışından, Afrika'dan Asya'dan doğacağını' söylüyordu.

Bedrettin Cömert Roma'da Sanat Tarihi öğrenimi yapıyordu. Gelip bizi buldu; o da kongreyi bizimle izledi. Küçük bir otomobili vardı, boyuna bizi gezdirdi. Şiirler yazıyordu. Saygılı bir

gençti. Kısa sürede dost olduk. Nazım Hikmet'in şiirlerini İtalyancaya çeviren bir bayanla tanıştırdı bizi. Kocası bir ilerici topluluğun senatörüymüş. Önce çıkıştı bize 'Nerde Yaşar Kemal, nerde Mahmut Makal' diye sordu. Bizi hükümetin gönderdiği resmi temsilciler sayıyordu. 1965 seçimleri yapılacaktı o günlerde. Ben de TİP'den bağımsız adaydım, ama son dakikada çekilmiştim. Parti yönetiminin tutumunu beğenmediğim için... Bayana bunları söyledim. Bizim 'resmi' temsilci olmadığımızı anlattım. Küçük bir kahvede Cinzano içerek konuştum, Yaşar bey'le birlikte. Bir akşam Fellini'nin yeni filmi olan «Ruhlara Karışan Giulietta»sını gördük. Dünyada da ilk gösterilişiydi. Nenni'ler, daha başka politikacılar, Roma'nın kalbur üstü kişileri, kadınları gelmişti. Kokteylde kongreye katılan bütün yazarlar bulundular. Bir gruptan ötekine gidiyor, içiyor, konuşuyorduk. Filmi seyrederken bir uyku bastırdı. İçkiden mi, yoksa filmin ağır ve etkileyici havasından mı? Gerçekle düş iç içeydi. Bir akşam da Nayır'ın isteğiyle 'Rome by Night' programına katıldık Bener'le. Geceleyin ordan oraya gidip durduk, sonunda da bir striptiz salonunda bulduk kendimizi. Bir bardak şampanya ile güzel kızların soyunuşunu izledik. Bir hafta böyle geçti. Gündüzleri toplantıda en tanınmış dünya yazarlarının konuşmalarını izliyorduk, geceleri de Roma'yı geziyorduk. Erhan Bener'le Tevere kıyısında yaptığımız uzun gezintileri anmak isterim.

Yaşar Nabi dertliydi, bir bıkkınlık içindeydi. Yılların çabası, yorgunluğu... 'Yalnızım, bana yardım edecek kimse yok' diyordu. Ne olacaktı 'Varlık' kendisinden sonra? Kişiler bir gün gelir bu dünyadan ayrılırlardı. Ben, bir Vakıf kurun dedim. Öyle sızlanıyordu ki yalnızlıktan, dayanamadım, 'Ben yardım edeyim size' dedim. Çok sevindi. Dönüşte derginin yönetiminde bana sorumluluk tanıyacağını, artık dinleneceğini söyledi. Ertesi gün vazgeçti, unuttu, 'Sen çok para istersin, bense veremem' diyordu. Baktım, elinde değil 'Varlık'ı başka birine bırakmak, karışmamak... O yakınmalar gerçekti gerçek olmasına, ama 'Varlık'tan ayrılmak, kopmak büsbütün olanak dışıydı.

İtalyanlar yol paramızı vereceklerdi. Benimki tren biletiydi, onunki uçak. Bir hafta geçti, gidip ilgilenmedi. Ne zaman bu parayı alacaktık? 'Yaşar bey, hani ödeyeceklerdi, bir sorsanıza' diyordum. 'Olur olur, dur bakalım' diye günleri geçirdi. Son gün avluya çıktım, bir de baktım, yazarlar, ozanlar kuyruğa girmiş. Ben de girdim, herkese biletinin karşılığını ödüyorlar, uçak, vapur, tren. Bana da yirmi-otuz bin liret verdiler. Yaşar beye koş-

tum, 'haydi siz de alm' dedim. Oysa o uçak için bir ödeme yapılmayacağını sanırmış. Gitti aldı. O gece 'Romayı gezme' programına Bener'le beni davet etti. Paraları da o ödedi. Ama ertesi gün kendisine şu kadar bin liret borcumuz olduğunu söylemez mi? Hani çağrılıydık! Unutmuş. Gerçekten unutmuş. Biz de anımsatmadık. Geçti gitti...

1965'deki ilk yolculuğumuzdu bu. O uçakla döndü, bense Venedik'e gittim, iki gün de orada kaldım. Seçimlerin sonuçlarını Venedik'te öğrendim. Demirel kazanmış, İnönü yine yenik düşmüş, hele ortanın solu deyimi büsbütün ürkütmüş seçmeni... Böyle geçti ilk gezimiz işte...

1969'da Monton'da Pen kongresi vardı. Nayır'la ben Türk delegeleri olarak katılacaktık. Londra'ya gittim önce ,on beş gün kaldım, oradan Paris'e, sonra Roma'ya, daha sonra da trenle Menton'a... Kızımla beraberdik. Menton'da deniz kıyısında 'Carlton' otelindeydim. Nayır ise daha başka bir otelde. Toplantıyı Başkan Arthur Miller açtı. Pen kongresine ilk kez Türk yazarlarının katılması önemli olaydı. Kongre bizi alkışladı.

Öğleyin kıyıda bir lokantadaydık. İngiliz yazarlarının masasında. Kaz ciğeri, şarap, beyazı kırmızısı, sıcak mı sıcak bir hava, sonra toplantı salonunun sıkıntılı havası... Bir mide ağrısı, bir baş dönmesi, Nayır'a «Ben biraz hava alacağım» dedim. Gittim açık havada dolaştım, sonra salona döndüm, arka bir sırada konuşmaları izlemeye koyuldum. Dalmışım. Bir de baktım her yer karanlık. Hiç bir aydınlık nokta yok. Nerdeyim, ne oldu? Bir çıkış yeri ara da bul! Geze dolaşa kapıyı buldum sonunda. Herkes gitmiş, gece olmuş... Yürüye yürüye otele geldim. Yaşar Nabi benim rahatsızlanıp gittiğimi sanmış... Menton'daki günler unutulur gibi değil. Nice, Saint Paul, Léger'nin müze olan evi, Roquebrunne... Bir uluslararası toplantıda Türkiye'yi temsil etmek onurlu bir görevdi. Konuştuklarımız şaşıyorlardı, bir Türk yazarı, tutmuş Sartre'ı, Camus'yü de çevirmiş; verdikleri önem daha da artıyordu. Ne sanıyorlardı bizi? Umurlarında mıydı Türkiye, Türk yazını, yazarı? Kendi toplumumuz ne kadar değer veriyorsa Türk yazınına, yabancılar da o kadar değer vereceklerdi, yani vermeyeceklerdi elbet...

Sonra 1970'de Kore.. Nayır, benden bir hafta önce yola çıktı. Tahran, Delhi, Bangkok, Hong Kong yoluyla Tokyo'ya... Hepsinde birer ikişer gün kaldı. Dönüşünde izlenimlerini 'Milliyet'e yazdı, sonra da bir kitabında topladı. Nayır'ın uzak doğu izlenimleri ilgiyle okunacak bir değer taşır. Pislik, yoksulluk, kalabalık

tiksinti vermiş. Ben doğrudan doğruya Tokyo'ya gittim. Bir gece kalıp, Seul'e uçtum. Japon uçağıydı, tüm Japon yazarları uçağı doldurmuşlardı. Başta Kavabata olmak üzere ünlü kişiler... Uçakta özel bir yemek verdiler. Japon olmayan tek yolcu bendim. Önüme getirilen tablo gibi renkli yemek tepsisine şaşıp kaldım. Neydi bunlar, bu renk renk süslü şeyler! Bir sandviç vardı, onu yedim özenle, gerisi kaldı. Hostes de şaştı bu halime!...

Seul'de otelin holünde karşıladı beni. Hemen bir tavukçuya gittik. İkimiz de acıkmıştık. Oysa çağrılı yazarlara otelde yemek veriliyormuş! Küçük, dar Seul sokakları, arkamıza takılan yalınayak dilenci çocuk... İki gündür Nayır'ın ardısıra dolaşmış bu çocuk. Hiç bir şey demeden, ama hep peşinde, adım adım!.. 'Nereye gitsem, bir de bakıyorum yanımda' diyordu. Gerçekten de bizi tavukçuya kadar izledi. Orada nöbete durdu. Tavukçuya derdimizi anlattık. Baktık tavuk getirmiş, ama şekerli bir tavuk! 'Al götür, şekersiz olsun' dedik. Bu kez acayip bir yağa bulanmışım getirdi, onu da orasından burasından koparıp, bir bira içip sokağa fırladık. Dilenci çocuk yine ardımızda. Ben sadaka vermeye hazırlanırken, Nayır «Hayır» dedi, «bir verdin mi hiç mi hiç ayrılmıyor. Ben iki kez verdim, bu yüzden yapışıp kaldı».

Chosun otelinde yönetim kurulu toplantısındaydık. Amerikalılar, Fransızlar: Yves Gandon, Roger Caillois... Başkan Pierre Emmanuel gelmemiş, bir ameliyat geçirmiş. Bu PEN toplantısının konusu Humour... Yaşar Nabi güzel bir konuşma yaptı, Türk güldürüsünden örnekler verdi, başta Nasreddin Hoca. Hani hasisin biri denize düşmüş, «Ver elini, uzat elini» diyenlere yanıt vermezmiş, sonunda biri çıkmış «Al elimi, tut elimi» demiş, o zaman uzanan eli sımsıkı yakalayarak kurtulmuş. Meğer hasis vermeye değil, almaya alışıkmış... Kongreye gelenleri en çok güldüren fıkralardan biri bu oldu... Bir kaç gün Seul'da kaldık, sonra Pusan... Türk şehitliği. Bir gece de Seul'ün ünlü bir geyşa evine gittik. Tüm kongre üyeleri. Kadın erkek. Üç salona bölündük, sarı mavi, pembe. Ben pembedeydim. Nayır, sarıda... Herkese bir geyşa, Kore dilinde kisaeng... Yabancı kadın yazarlar vardı çevremde, bana ayrılan geyşa mahzun bir köşede durdu bütün gece. Derken caz başladı. Bir de baktım Yaşar Nabi tutmuş kendi geyşasını dansa kalkmış. Dört yanda aynalar, içinde Yaşar beyle güzel Koreli kız. Viskiler mi gereğinden çok kaçmıştı, yoksa gecenin büyüleyici havası mı? Kendimi bir düşte sandım. Renk renk giysiler, geyşalar, içkiler, caz, dans, kahkaha... Sabaha karşı otele geldik, nasıl geldik, ne oldu, ne geçti, bir kara-

basanda mıydım, yoksa güzel bir gerçeğin içinde mi, anlamak güçtü. Sabah kahvaltıda Yaşar Nabi o gecenin serüvenini anlattı. Sabaha karşı geyşası gelmiş otele, odasına çıkmış. «Sana gönderecektim, ama numaranı hatırlayamadım» dedi. İyi ki hatırlamamış!

Sonra Ozaka'ya gittik. Üç gün orda geçti. Sonra ben Hiroşima'ya gittim, o Tokyo'ya. Dönüşte Dai-İchi otelinde buluştuk. O iki gün önce dönmüştü. Unutulmaz anılar, serüvenler yaşadık. O gezi izlenimlerinde çoğunu yazdı, yazmadıklarını da anlattı, hiç mi hiç çekinmeden, her şeyi apaçık gözler önüne sererecesine. Bense bir giz saklarcasına içime gömdüm, bir önemli iş yaparcasına...

Son dış gezimiz de Yugoslavya'ya oldu, Ohri'de toplanan bir başka Pen kongresine... Talat Halman da gelmişti. Necati Zekeriya, İlhami Emin, Hasan Mercan hep birlikteydik. Ohri'de Desadet oteli, göl kıyısındaki iki katlı villalar... Alt katı bize verdiler. Üstte de Alman yazarı Herman Kestan'le eşi... İki büyük oda, bir de yemek odası. İçeri girince baktım buz dolabı ağzına dek dolu. PEN kulübün Makedonya bölümü başkanı, eski Milli Eğitim Bakanı Tome daha geldiğimizde söylemişti, 'Sizin için buz dolabını içkiyle doldurduk' diye... Açıp baktım, viskiler, konyaklar, biralar, sodalar, meyveler. Yaşar beye seslendim, geldi. «Aman, dokunma, hepsinin parasını bizden alırlar» dedi. Anlattım, Tome'nin dediklerini. 'Yok, yok, orası belli olmaz' dedi yine de!...

Kongre başladı, konuşmalar, görüşmeler. Hasan Mercan içkiyi çok seven bir ozandı o günlerde. Bir akşam üstü 'Bizim evde öyle içki var ki' dedim. Hemen geldik, sofrayı kurduk, Ohri gölüne karşı viskileri içmeye başladık. Bir gün viski, öbür gün konyak! Üç-dört günde buz dolabındakiler bitti. Nayır şaştı mı, kızdı mı, bilemem. Üzülmesin diye 'Canım, para isterlerse ben veririm, ne yapalım' dedim. Kimse para istemedi tabii...

Bir Hırvat yazarı vardı. Bir sabah göl kıyısında dolaşırken rastlamıştım. Yaşlı başlı biri. Ordan burdan konuştuk, büyükbabamın Manastır valiliğinde bulunduğunu ,anılarında Ohri'yi çok övdüğünü söyleyiverdim. Baktı baktı, «Siz de tam Osmanlısınız, ben Osmanlılar'a aşığımdır» dedi. Baygın baygın bakıyordu. Ürktüm, hemen ayrıldım yanından. O gece büyük bir şölen vardı, söylevler, alkışlar. Delegasyon başkanları onur masasındaydı, biz öteki yanda... Nayır'la Hırvat yazarı yanyanaydılar, gülerek konuştuklarını görüyordum. Bir ara Nayır sertçe başını öte yana

çevirdi, adamla ilgiyle kesti. Ertesi sabah sordum nedenini... Hırvat, İstanbul'da tanıdığı bir ayakkabı boyacısını anlatmaya, övmeye başlamış. Benimle konuşurken de o boyacıdan söz etmişti. Boyacı 'o biçim'miş! Onu çok sevmiş, almış oteline götürmüş. Bunları anlatmış Nayır'a. Aktif mi pasif mi diye soruvermez mi birden Nayır? Hırvat 'hem de nasıl aktifti' deyince 'Bir iğrenme geldi, adama bir daha bakamadım' diyordu...

Yıl 1974'tü. Bu son gezimiz oldu. O kadar istedik bir daha birlikte gidemedik. 1965'de Roma, 1969'da Menton, 1970'de Kore ve Japonya, 1974'te Ohri ve Üsküp... Daha ne anılar var! Ama çoğu belleğin derinliklerinde... Konuşmalar, dertleşmeler, eski anılara dalmalar, çıkmalar... Bütün bunları yaşadık mı? diye zaman zaman düşünüyorum. Hani bir şiiri vardır Ziya Osman Saba'nın, «Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı?» diye sorar. Öyle işte, öyle!.. Ziya Osman, Yaşar Nabi, Cahit Sıtkı, Sait Faik, Orhan Veli, daha niceler hep yaşadılar. İçimizde, yanımızda... Sonra geçip gittiler öte yana. Yaşadıklarının tanıkları, biz geride kalanlar... Ama biz de geçip gideceğiz. Gerçek tanıklar yazılar olacak, onlar kalacak yalnız. Bütün bu yazarlar, yaşadılar, sevdiler, güldüler, acılar çektiler, gezdiler diyecek olan hep bu yazılar, hep bu kitaplar...

Yaşar Nabi ile yolculuklar yaşadığım sürece anımsayacağım en güzel zaman parçaları olacak. Sanırım onun da mutlu anlarıydı birlikte gezdiğimiz, eğlendiğimiz o günler Başka bir insan olurdu yurt dışı gezilerde. O masa başındaki yüzü az gülen, ciddi, ağırbaşlı insan değişirdi, çocuklaşırdı nerdeyse... Ben hep bu iki Yaşar Nabi arasındaki ayrımı düşünürdüm. Demek bu kadarcıkmış, demek Yaşar Nabi ile süren şöyle böyle otuz beş yıllık bir dostluktan, bir arkadaşlıktan, dış yolculuktan, geriye kalacak yalnızca bir avuç anı, bir avuç zaman kırıntısıymış!...

(Gösteri — Eylül)

YAŞAR NABİ NAYIR'IN ARDINDAN

Doğan HIZLAN

Yayıncılığın endüstri niteliği taşımadığı bir ülkede 35 yıl sürekli belli bir düzeyin altına düşmeden kitap yayınlamak ne demektir? Yaşar Nabi olmaktır. Yaşar Nabi Nayır adı, bir kuşağın dünya görüşünü etkileyen kitapları seçen ve yayınlayan bir kurum sayılmalıdır.

Yaşar Nabi'nin iyi seçen bir yayıncı olmasında çeşitli ögeleri benliğinde içermesinin rolü vardır. Şairdir, Türk edebiyatını ve Dünya edebiyatını bilir ,aydın niteliği kazanmak isteyenlerin hangi tür bilgileri edinmelerinin gerekli olduğunu bilir.

Varlık dergisi ile Varlık yayınlarının ayrılmaz birlikteliğini özellikle vurgulamak gerekir. 1933'te Ankara'da kurulan bir dergi hâlâ yayınlanıyorsa, bunun kaynağı Yaşar Nabi'nin sürekli çalışma gücünde aranmalıdır.

Varlık dergisi ve Varlık yayınları bir çok kişinin Türk ve dünya edebiyatını tanımalarında, ilk edebiyat tadını almalarında en önemli etken işlevini üstlenmiştir.

Yayıncılığın yalnızca kitap yayınlamak olmadığı gerçeğini öğreten adamdır Yaşar Nabi. O kitabın; bir edebiyat beğenisi aşılamada, bir düşünce evreni oluşturmada en önemli belki tek işlev yüklenen varlık olduğunu kanıtlamıştır.

Uzaktan tanıdığınız Yaşar Nabi ile yakından tanıdığınız Yaşar Nabi arasında farklar bulabilirsiniz.

Yaşar Nabi Nayır, Büyük Kültür Ödülü'nü kazandığında şunları yazmıştım:

«Yakından tanıyanlar bilirler, Yaşar Nabi, bir kitabın düzeltilerini, derginin son provalarını bile nice gözün emeğinden geçmiş olursa olsun gene kendi göz nuruyla bezer. Sanki onun özenli eli değmezse bağışlanmaz bir yanlış çıkacaktır.»

Varlık Yayınları'ndan önce bir çok yayınevi kurulmuş, hiç kuşkusuz onlar da önemli, yararlı kitaplar yayınlamışlardır. Ama bunu bir yayın politikası bütünlüğü içinde düşünmemişlerdir.

Yaşar Nabi çağdaş aydınının niteliklerinden birinin hoşgörü, diğerinin de hümanizma olduğu gerçeğini savunmuştur. Yaşar Nabi'nin düşüncesinin bu asıl özelliği, onun dergisinde ve kişiliğinde de yansımıştır. Gerçekten de 1933'te başlayan dergisi ve 1946'da başlayan Varlık Yayınları hep bu dünya görüşünü eksen alarak gelişmişlerdir. Varlık Yayınları'nın kitaplarını bir başka açıdan da tarihsel süreç içerisinde değerlendirmemiz gerekir. Onlar okuma beğenisini aşılamışlar, kitap sevgisini yerleştirmişlerdir.

Yayıncı Yaşar Nabi, çevirmen olarak da bir çok kitabı Türkçeye aktarmıştır. Panait İstrati'yi çevirmiş yıllarca onu en çok okunan yazarlar arasında götürmüştür.

Şiirden oyuna kadar edebiyatın çeşitli türlerinde ürünler veren Yaşar Nabi Nayır, son yıllarında yalnızca deneme ve makale yazıyordu. Kalıplaştırılmamış Atatürkçü dünya görüşünü sindir-

meye çalışan bu yazılar, onun yarım yüzyıla yaklaşan yayıncılık serüveninin ana çıkış noktasını açıklar.

Öğrenmeyi ve öğretmeyi özleyen bir öğretmen kuşağının meşalesi Varlık dergisi ve Varlık yayınları olmuştur. Büyük kentlerin olanaklı okurlarını bir yana bırakalım. Ama Türk ve dünya edebiyatını, Anadolu'nun uzak kentlerinde yaşayanlar, Varlık'tan izleyebilmişlerdir.

Yaşar Nabi, derginin ve yayınların her zaman «Batıya açılan bir pencere» olma niteliğini unutmamıştır. Hatta bir dönemde Varlık dergisinde yalnızca yerli yazarların ürünleri yer alırken Cep Dergisi adıyla çıkan dergide çeviriler yayınlanıyordu.

Yayıncı, denemeci, çevirmen Yaşar Nabi'den söz ederken, şair Yaşar Nabi'ye de değinelim.

Cahit Sıtkı Tarancı'yı, Ziya Osman Saba'yı, Sait Faik'i, Orhan Veli'yi bir çok okur Varlık Yayınları'ndan öğrenmiştir.

Yayıncılık tarihimizde Yaşar Nabi Nayır adı unutulmayacaktır. Yayıncılığın; yalnız kitap yayınlamak değil, kültür politikasının, edebiyat beğenisinin bir parçası olduğunu kanıtlamıştır.

(Gösteri — Nisan)

●

ADLİ MORAN'I DA SESSİZCE UĞURLADIK

Çetin ALTAN

Isıtmayan güneşiyle mart sonu ikindisi iniyordu Kadıköy'deki Osmanağa Camii'inin avlusuna...

Adli yanımızda değil, karşımızda, Arapça dualarla işlenmiş yeşil çuhanın altındaydı. Son yolculuğuna çıkıyordu.

Yıllarca birlikte çalışmıştık Akşam'da.

Alaturkalıktan silkinmiş atik yürüyüşü, özenli ama göze çarpmayan spor giysileri ve beresiyle, sessiz sedasız gelir, sessiz sedasız masasına oturur, sessiz sedasız çalışır ve akşamları da sessiz sedasız çıkıp giderdi.

Bitmez tükenmez çevirilerle döndürmeye çalışırdı «medarı maişet motorunu».

Çeşitli kulislerde çeşitli ilmikleri çekip bırakarak, kendilerine yapay sahnelerde, akılları sıra başarı perdelerini açmaya çalışanlara kırık bir öfkesi vardı. İçi samanla doldurulmuş zafer kuşlarını, görünmez yardımlaşma ve dayanışmaların oklarıyla avlama tafrasını, kokuta kokuta estirenlere, omuz silken hoşgörüsüz bir dudak çizgisiyle bakardı.

— Gerçek bir değerleri yok ama, kendilerini satmasını beceriyorlar işte, demeye getirirdi.

Şişkinliklerden uzak, kendine özgü sade bir dünyası vardı. Klasik Batı Müziği dinler, modern Fransız şiirlerine bayılır ve durmadan çalışırdı. Yoğun çalışmaları arasında, kimseye pek okumadığı, gönlünce soyut şiirler de yazardı bazan.

Adli'yi gördükçe çok genç yaşta yitirdiğimiz Rüştü Onur'un dizelerini anımsardım:

Ben şapkamın altında sakin yaşarım.
Benden kötülük gelmez yerdeki karıncaya...

Adli sade sakin değil, gürültüsüne patırdısına pek karışmadığı bir dünyada, sanırım biraz da yalnız yaşardı.

Arada bir buluştuğumuzda, daha çok edebiyat konuşur, genç kuşaklardaki yordamsız ve hasın atılganlıkların getirebileceği sakıncalardan yakınırdık.

Isıtmayan güneşiyle mart sonu ikindisinde, Osmanağa Cami'nin avlusunda, tadına tuzuna pek de önem vermez gibi göründüğü bir yaşamı, yine önemsizce noktalayıp bırakmış olan Adli'nin, cenazesine bakıyordum.

Sade eski bir arkadaşım değil, dünürümdü de... Rastlantılar dizisi, küçük oğlumun ikinci babası yapmıştı onu; tek kızının ikinci babalığını da bana bırakarak.

Ve derken bir cami avlusu ayrılığı girivermişti ikimizin arasına.

Çocuklarımız, en büyük yaşam gerçeğini göğüsleme zorunluğunun vakur sadeliğinde, öyle duruyorlardı bir kıyıda.

Ben de duruyordum, sigara içiyordum.

Ve bir dosttan daha kopmanın üzüntüsünde, belleğimin sineması sadece geçmişin filmini oynatmıyordu, gelecek programlardan da üstü kapalı bazı parçalar gösteriyordu.

Kişinin ölüm karşısındaki güçlülüğüyle kayıtsızlığı, sade yürekliliğe değil, daha bazı koşullarla, ölüm anının ve sonrasının ayrıntılarına fazla eğilmemesine bağlıdır.

Bu ayrıntılara ister istemez yaklaşıldığı zaman, beyinin düşsel niteliği, somuttan soyuta geçme çizgisindeki yokluğu, tam kucaklayamadığından, sıkışır.

«Ölüm»ün özüne bir ölçüde dil çıkarmak kolaydır da; bir yaşam, sahibi olduğun vücudun, ölümden sonra sensiz sürecek başlangıçtaki serüvenini izler gibi olmayı içine sindirmek, oldukça sıkıntılıdır.

Adli ile de bu sıkıntıyı, başka dostlarla olduğu gibi, gittiği-

miz cenaze törenlerinde konuşmadan paylaşırdık.

O şimdi paylaşmanın ötesine geçmişti.

Isıtmayan güneşiyle mart sonu ikindisindeki cami avlusunda, eski paylaşma ortaklığını, sigaranın dumanlarına bırakmıştı.

Günlerden pazardı...

Hangi gün doğmuştu ki acaba?

Yedi günden birinde...

Sonra «yedi gün»ler altmış yıl boyunca, durmadan birbirini izlemişti. Ve derken yedi günün birinde...

Değişik hiçbir yönü olmayan şaşmaz bir çarkın matematiğine daldırmak kadar da, düşüncenin ucuzladığı hiçbir yer yoktur.

Yine de elde değildir, zaman zaman o ucuzluktan hiçbir yer yoktur.

Yine de elde değildir, zaman zaman o ucuzluktan kurtulamamak.

Hocanın duası bitti...

Fatiha okundu...

Adli'ye doğru yürüdük...

Oğullarım son görevlerini yapmak için üç beş adım daha hızlı attılar.

Adli omuzlarda avludan çıkıyordu.

Isıtmayan güneşiyle mart sonu ikindisi, süzülüp giden cemaatin arkasından cami avlusuyla başbaşa kalmıştı.

Mallarmé'den bir dize geçti aklımdan, mezar taşına da yazılmış olan bir dize:

«Kendisi gibiydi olduğunca, nihayet sonsuzluk değiştiriyor mu».

Adli de artık aynı değişimin içindeydi. Bir süre sonra hepimizin olacağı gibi...

(Milliyet — 25 Mart)

SEVGİLİ ADLİ, SEVGİLİ SUAVİ

Mehmet SEYDA

Yakın günlerde ardarda yitirdiğimiz Adli Moran'la Suavi Süalp'i bu yazımda biraraya getirişim rastlantı değildir. Anlatacağım. Ama daha önce size Suavi Süalp'in çizgi romanlarının hemen çoğunda «rol almış» olan (Şehvet Çocuğu Şevket)'i anlatmalıyım. Suavi Süalp, başına başka sıfatlar koydu, ama bu

«Şevket»inden yıllarca ayrılamadı.

Söze genellikle «Ben» diye başlayan kalıplı, kibar, ölçülü bir genç. Sesini hiç yükseltmeden konuşur. Şairdir. Birkaç şiiri Dost dergisinde yayınlanmıştı. Denizyolları'nda küçük bir memur. Yoksul bir bekâr odasında yatıp kalktığını, çok sıkıntılı günlerden geldiğini söyler, anlatır. Ama elinde Çorlu'daki yüz köyün tapusu vardır. Padişahlardan biri —adını unuttum— vermiştir onun babasına bu tapuyu. Tapu-Kadastro işlemlerini tamamlatır, davayı kazanırsa, geleceğin milyoneri, ya da milyarderidir. Bu paralarla neler yapılmaz? Kuşkusuz, Halûk Şevket Ataseven'in tam bir şair imgelemiyle, çeşitli tasarımları var ki, onları biraz da korka çekine, ancak en yakın dostlarına açıklayabiliyor. Türkiye'nin en büyük tiyatrosu kurulabilir. En büyük sanat-mizah dergileri yayınlanabilir. Bu güzelim düşleri, tasarımları paylaşanlar arasına kimler giriyor? En başta Safa Önal İkisi Erzurum'da, Ordu Karargâhı'nda askermişler. Halûk Şevket önce Safa Önal'a açılıyor orada. Rahmetli Adnan Tahir beni Yelpaze dergisini yöneten Edmon'la tanıştırmıştı. Yıl 1951 falan. «Evimin Erkeği», «Sinema Delisi Kız» gibi, daha sonra kitaplarıma aldığım, bir-iki seçkiye alınan öykülerimi ilkin bu dergi yayınlamıştı. Sonra Yelpaze'nin yönetmenliğine Safa Önal getirildi. Kimi cumartesileri yazı parası almağa gittiğimde, Halûk Şevket'e de rastlardım. Safa Önal, çekmecesinden hızla bir yazı çıkartır, üstünü altını elleriyle kapatıp, «Bu listede sen de varsın!» dedikten sonra, o yazıyı gene aynı hızla çekmecesine sokardı. Anlayamazdım. Meğer, ileride yayınlanacak büyük derginin yazar kadrosuymuş.

Haluk Şevket'le, Babıâli Yokuşu'ndan birlikte iner olduk. Ondan sonra Halûk Şevket, Ziverbey'deki eve gelmeğe başladı. Yıllar boyu, haftanın bir akşamı, hiç aksatmadan, geldi ve gitti. En azından çeyrek yüzyıl öncesini anlatıyorum. Adli Moran ve Suavi Süalp de Ziverbey'de oturuyorlardı. Adli Moran'la, Tercüman'a romanlar vermeye başladığım sırada tanışmıştık. Tercüman gazetesi Beşiktaş'taydı o zamanlar. Yazı İşleri Müdürü de rahmetli Semih Tuğrul'du o zamanlar.

Düşleme, düş üretme kadrosuna ortak girenleri sayabilirim şimdi: Suavi Süalp — Adli Moran — Afif Yesari ve ben. Tabii başta Halûk Şevket. O her zaman alttan alıcı ve yatıştırıcıydı doğrusu. Ama zaten imgelemi taşkın olduğu için yazarlığa, çizgileriyle bulaşmış kimseleri bir noktada durdurması, susturması, düşlemelerden ve tasarımlardan geri döndürmesi güçtü.

Sözgelimi, Afif Yesari'nin Kasımpaşa'daki evinde çok ateşli, çok tartışmalı bir akşam toplantısını anımsarım. Adli Moran o toplantıya katılamamıştı nedense. Kurulacak büyük tiyatronun müdürlüğü, genel yönetmenliği tartışıldı. Kendine göre bir «Düşünce Tiyatrosu»nun ilk örneklerini veren, oyunlarından birini Casa D'italia'da Nisa Serezli gibi bir oyuncuya oynattıran Afif, konunun üzerine olanca gücüyle abanıyordu.

Bir öğle öncesini anımsarım. Adli Moran çıkagelmiş. «Şu Halûk Şevket bizi desteklese de, tıpkı Fransa'da olduğu gibi, beş romanı birden forma forma veren bir dergi yayınlansa!» demişti. Sanki bugünden yarına paralar ele geçecek, tüm dostların kurduğu düşler hemen gerçekleşecekti. Gece boyunca, dergiye girecek romanları düşünmüş, seçmişti sevgili Adli. Ona, Halûk Şevket'in başlatıcı ve sonra caydırıcı soğuklanlılığına sahip çıkarak, işin henüz bir fantezi çerçevesinden ileri gidemediğini, sonucun herhalde parlak olmayacağını açıklamıştım. Köylülerin üzerinde yüz yıldan beri oturduğu, ekip biçtiği o toprakları kolay vermezlerdi kimseye.

Eş dost arasında alevlenen bu gibi durumlar bana «Faruk Şevket'in Milyonları» adlı üç perdelik bir oyun yazdırdı. Ancak iki perdesini yazdım, üçüncü perdesi öyle duruyor. Güldürü havasındaydı, sonunu gene güldürüyle mi, yoksa ağlatıyla mı bitireceğimi bir türlü kararlaştıramadım.

Sevgili Adli'yi en son, bundan üç ay önce, Bostancı'da gördüm. Seslendi, yaklaştı, ayaküstü konuştuk, salatalık aldık. Dönüp, arkasına bakıp, «Balıklara yaklaşılmıyor!» dedi. Küçücük bıraktığını kızı Ümit çoktan evlenmişti. Şimdi Paris'teydi. Tercüman'dan sonra bir süre de, Mehmet Ali Yalçın'ın «Haber»inde birlikte çalışmıştık. Ethem İzzet Benice'den satın alınan «Gece Postası», adı değiştirmişti böyle.

Elinden çizgi de gelen Suavi Süalp, «Ne Ekersen...» adlı romanımın kapağını, Tahir Alangu'nun antolojisindeki fotoğrafımı çizmiştir. Bir gece o, Halûk Şevket ve ben, bizim evde pokere oturduk. Önümüzde para yok; laf olsun diye beş kuruştan değer gören nohut, on kuruştan değer gören kuru fasulya var. Ama gene de kıyasıya rastlaşıyoruz. Suavi tüm fasulyaları, nohutları tükenince ayağa kalktı. Yüzüne baktık. Tatlı ciddiliğini hiç bozmadan, «Bana bir dakka izin!» dedi. «İntihar edip geleyim.»

Buydu Suavi, böyleydi; ayaküstü bir şey uyduruverirdi. Validon diye bir ilaç var mıdır? Olsa gerek. Suavi'nin gülmece dergisinde şöyle bir reklam görürdünüz: «Eczacılar, hastalar müjde!

Bol nüktarda Valideme Don geldi!»

Babası askerdi. Çok sert adammış. Onun güldürüye, gülmeceye itelenişinde bu sertliğin payı olduğunu söylerdi. Bir yaz gecesi, Halûk Şevket'in üstelemelerini kıramadı, ama canının sıkıldığını da gizlemeden, evine gidip kanunu getirdi, kanun çaldı bize. Kanunla ilgili tatsız bir anısını elverdiğince onun anlatışına bağlı kalmaya çalışarak, «Faruk Şevket'in Milyonları»na almıştım. Şöyledir:

«Ben o tarihte, düğün evlerine giden saz takımında kanun çalıyorum. Babam çekmiş gitmiş, senin anlayacağın, ev geçindiriyorum. Beykoz'da bir düğün var. Gidip çalacağım. Gelgelelim, vasıtaya verilecek metelik yok. Ne olursa olsun boş ver, atladım Üsküdar'dan bir taksiye. Beylerbeyi'ni geçtik. Durumu, olduğu gibi, açıkladım şoföre. Malın gözünü seçmişim. Diyelim Küçüksuya mı geldik? Herif duruyor Rakıya asılıp, «Çal abi!» diyor. «Ellerin, tırnakların dert görmesin. Çal be, çal!» Ben bir taksim geçiyorum. Derken, Kanlıca arkada kaldıktan sonra, Çubuklu'nun orada aftosunu da almaz mı arabaya? Boğaziçi mehtapta şıkır şıkır. Ben çalarım, karı söyler, o içer. O içer, karı söyler, ben çalarım. Üsküdar'dan yürüyerek gitsem belki daha tez giderdim. «Dur ineyim!» derim. Bırakmaz. «Çal be abi, çal. Sat anasını dünyanın. Ellerin, tırnakların dert görmesin!» Beykoz'a vardık ki, düğün evi dağılmak üzere. Herkes yemiş içmiş, hoşafa dönmüş. Damadın uyku gözlerinden akıyor. Esnerken ağzını bir açıyor, çarşıyı pazarı yutacak. Çalgıcı arkadaşlara anlattım başıma gelenleri, dedim bööle bööle. Biz n'apalım? dediler. Efendiciğime söyleyeyim, oradan klarnetçi Aptullah, kulakları çınlasın, «Suavi» dedi bana, «sesin çıkmasın oğlum. Kaldır şu arkadaki kırmızı örtüyü. Arala, arala. Gördün mü? O, senin!» Baktım ki, bir büyük şişe rakı zulada. İndirdim cebe. Ben oradan pırr. Durakta müşteri bekleyen o şoföre: «Arkadaş, bendeki para bu!» dedim. Çok nazlanmadı. «Bin abi, korkma!» dedi. «Çok içkilisin ama ben senden korkmuyorum!» dedim. «Geldiğimiz gibi gidersek, Üsküdar'a yarın öğle üzeri varmaktan korkuyorum!» O, «Bin!» dedi gene. «Sen helâlım adamsın. Şuradan bizim takıntıyı da alalım ve hemen yollanalım. Burası ayaz.» Aftosu helâdan çıkıyordu. Vardık önüne. «Atla!» dedi. Dönüyoruz, ama ne dönüş! Rakıdan bir yudum ben çekiyorum, bir yudum karı, bir yudum şoför. Mezesi, bende yumruk. Onlarda başka. Çengelköyü'nü geçtik, dayanamadım. «Bana bak arkadaş, bana!» dedim. «Çalgımızı dinledin, eh rakımızı da içtin. Kısmetimize arabada,

senin düğününde çalmak varmış ya, yeter. Bendeki boynuzlar nerdeyse arabanın tavanını delecek, karışmam!» Ben böyle dedim, aferin çocuğa. Biri ikiletmedi, bastı gaza. Evin önüne şipşak attılar beni.»

Adli ile Suavi'yi birlikte anışım rastlantı değildir, demiştim. Ortak anılarımız çoktur. Biri de şu: 1957'nin ya ortaları, ya sonlarıydı. Aklıma esti, yeni başladığım bir romanı —Halûk Şevket'i de katarak— dördümüzün yazmasını önerdim Adli Moran: «Geçen yıl Fransa'da sekiz yazar böyle bir işi gerçekleştirdiler!» deyip, destekledi önerimi. Çekilen kurada ikinci bölüm H. Şevket'e, üçüncü bölüm Suavi'ye, son bölüm Adli'ye düştü. Baştan aşağı fantezi ürünü bir roman. Adı «Kavak Yelleri». Götürdüm, Havadis gazetesine verdim. Paraları bölüştük. Birazını katışıp, hep birlikte, güzel bir yılbaşı gecesi geçirdik. Unutamam. Ne diyeyim? Sevgili Adli, sevgili Suavi, nurlu insanlardınız. İkiniz de nur içinde yatın.

(Sanat Dergisi — 1 Mayıs)

GÜLMECE USTASI SUAVİ SÜALP'İ ANARKEN

*

«CİDDİLİĞİ ALAYA ALIRDI»

Tan ORAL

Suavi Süalp'i yakından tanımak olanağını bulamadım. Ama uzun yıllar her karşılaştığımızda sıcak bir merhabamız sürüp gitti. Kalın siyah gözlüklerinin arkasında her zaman cıvıltılı ve alaycı bir kişiliğin varlığını sezmişimdir... Onu daha çok mizah alanındaki ürünleri ile izledim. 1960'lı yılların başlarında kapitalistleşme sürecinin hızlandığı günlerde basın yayın organlarında alışılmıştan fazla reklâmlar yer almaya başlamıştı. Suavi mizah dergilerinde bu olgunun parodisini yapıyor ve büyük ilgi topluyordu. İzlediğim kadar bütün ürünlerinde ciddiliği alaya almak başlıca özelliğiydi. Hem yazarak hem çizerek o günkü reklâmlarda beliren acemiliği, boş ciddiliği vurucu biçimde gırgıra alıyordu. Bu anlayış, yıllar sonra yeniden bulunmuşcasına başkalarınca sahiplenilmiştir. İzlediğim kadarıyla benzeri olmayan kendine özgü bir mizah anlayışını ve çabasını Suavi tek başına —sanki bir mizah kurumu imişçesine— yıllarca sürdürdü. Onun tükenmez neşesi her zaman aranacaktır.

*

«ÖZGÜN BİR SANATÇIYI YİTİRDİK»

Vedat SAYGEL

O bizim için hayat dolu bir arkadaştı. Ölmeyi hiç sevmeyen, belki yeryüzünün düşmansız tek insanıydı. Ölümü hem kendi, hem de bizim için bir sürpriz oldu. Yaşamı boyunca yaptığı en büyük yanlış da bu zamansız ve sevimsiz ölümü oldu. Hayatı da, mizahı da hafife alırdı. Bu nedenle yurtta «Hafif mizah»ın yaratıcısı oldu. Sonradan gelenler onun taklitçiliğinden öteye gidemediler. Son kitabı Gür Yayınlarda çıkan «Gene iyi Dayandık» kitabının başlığı belki de artık direncinin sonuna geldiğini vurguluyordu.

*

«ÇAĞIMIZIN NASRETTİN HOCASIYDI»

Sulhi DÖLEK

Gülmece konusunda yaptığım bir çalışmaya şu sözlerini almıştım onun:

«İlle de toplumsal bir yara arayıp onun üstüne gitmeye gerek yok. Gülünç öğe varsa, eleştiri de onun içindedir, toplumsal sorun da.»

Hiç bir zaman büyük mizahçı, vatan kurtaran aslan havalarına bürünmedi. Ama kendine özgü şaşırtıcı gülmecesiyle yeni bir şey başlatmıştı mizahımızda. Saçmanın mantığını en iyi işleyenlerdendi.

Geçim motorunu döndürmeye çalışmaktan, yapmak istediklerinin çoğunu gerçekleştirememişti. Gerçek bir mizah emekçisiydi.

Daha önemlisi, güleryüzlü, sıcak, içten, güzel bir insandı.

*

«GIRGIR MİZAHININ YARATICISIYDI»

Ferruh DOĞAN

Suavi Süalp 1950'lere kadar gelen duruk bir gülmece anlayışını yıkmış dinamik, gerçek üstücü «matrağa varan» bir gülmeceyi getirmiştir. 50'den sonra demokrasinin çizgili mizahtaki demokrasinin gelişiminin yazılı gülmecedeki öncü isimlerinden hatta öncüsü olmuştur.

Suavi Süalp «gırgır» mizahının yaratıcısıydı. Suavi 50 yıllarından sonra değişen gelişen dünyaya açılan demokratikleşme sürecine giren özgürlük denemeleri geçiren toplumumuzun, kendi köşesine sürülmüş kendi halindeki insanlarının, yine o insanlara mizahını yapıyordu.

*

«İNSANLARLA HEMEN KAYNAŞIRDI»

Yalvaç URAL

Daha yeniydi dostluğumuz. Yanlış anımsamıyorsam birgün Milliyet Çocuk Dergisinin «Ben de Çocuktum» köşesine çocukluk anılarını yazmaya gelmişti. Çok yumuşak ve saygılı bir tavrı vardı. Her yeni tanıştırıldığı kişiye «Adınızı daha önce duydum ama tanıştırılmamıştık galiba» diyordu. İnsanlarla hemen kaynaşan, içten ve duyarlı bir yanı vardı. Yanımdaki masaya ilişti. Kendinden önce yazanların yazılarını görmek istediğini söyledi. Birkaç dergi verdim. Hiç konuşmadı. Belki yarım saat sabit gözlerle derginin kapağını çevirmeden baktı ve yerinden fırlayıp bir daktilo istedi.

Gerçekten de o gün daktilomuz tamire gitmişti. Elle yazmasını söyledik. «Olmaz» dedi. Sonra hiçbir şey söylemeden kalktı, gitti. Biraz sonra elinde kocaman bir daktilo ile gülerek geldi.

Daha sonra da çalışmalarına tanık oldum. Ama en zor kaleme aldığı çocukluk anıları olmuştu...

Yokuşu artık Suavi de çıkmayacak.

*

HAFİF MİZAHIN YARATICISIYDI»

Yalçın PEKŞEN

Suavi Süalp ile hiç karşılaşmadım. İkimizin de yaşamının aşağı yukarı bir km karelik bir yörede (Cağaloğlu'nda) ve hemen hemen aynı uğraşı içinde geçmesine karşın bir raslantı sonucu bile karşı karşıya gelmemiş oluşumuz aslında en inanılmaz rastlantıdır. Öldüğünü duyduğum zaman en yakınlarımdan birini yirtirmişçesine irkildim ve üzüldüm. Çünkü gülmece dünyamız Süalp'in kişiliğinde özgün bir sanatçısını yitirmişti.

Süalp'in gülmece anlayışını belli kalıplar içine sokmak pek olası ve doğru değil. Bilinen mizah kalıplarının hiç birine girme-

yen değişik bir çalışma yöntemi vardı ve Süalp'i büyükleştiren bu özgünlüğüydü. «Saçma mizahı» denen bir gülmece anlayışını ülkemizde ilk uygulayan ve yayan kişi idi Süalp. Öykülerinde mantık kurallarına pek aldırmaz, salt güldürmenin peşinde koşardı. Aslında bu yöntem güldürmeyi ön plana almayan «okuyucu gülse de olur gülmese de, biraz düşünsün yeter» şeklindeki anlayışa göre çok daha değerlidir bence. Çünkü gülmece (adı üstünde) güldürmenin peşinde olmalıdır. Süalp de bu işin peşinde ve uğraşında başarılı oldu. Yaptıkları içinde insanı güldürmeyen tek şey sanırım genç sayılabilecek bir yaşta aramızdan ayrılmasıdır.

*

«ÖLMEK DİYE BİR ŞEY YOK!»

Vural SÖZER

Azrail, Bizim Yokuş'a dadandı! Hayırdır inşallah! Öbür tarafta dergi mi çıkarıyorlar, nedir?

Özdemir'i aldılar... Adli'yi Suavi'yi aldılar... Kadro yapıyorlar anlaşılan!

Her birine birer görev verecekleri Özdemir, sevmeyi öğretecek kendi köşesinden!.. Adlî, dünyadan çeviriler yapacak!.. Suavi, geri yanını dolduracak derginin, belli oluyor...

«Suavi öldü. Ne dersin?» dediler.

Ne ölmesi? Dostların hiçbiri ölmedi. Çalışmaya gittiler.

(Cumhuriyet — 18 Nisan)

ÖZGÜN BİR MİZAHÇI: SUAVİ SÜALP...

İlhan SELÇUK

Suavi, şişman, gözlüklü, yuvarlak yüzlü, alabildiğine sevimli bir kişiydi. Hani «şeytan tüyü var» denen türden biri...

Kim Suavi'yle yanyana gelse hemen Suavileşmek zorunluğunu duyardı. Bir sevimli dünyası vardı Suavi'nin ve bu dünyada ülkemizin cana yakın insanları yaşardı. Kimlerdi bunlar?. Memur emeklileri, dul kadınlar, liseden belge almış haytalar, edebiyat meraklısı meyhaneciler, artist olmak sevdasında kenar mahalle kızları, alaturka meraklısı müziksevenler, Yeşilçam tutkunları, küçük üçkâğıtçılar, işsiz dalgacılar, romantik sarhoşlar,

yeteneksiz mucitler, gemisini karaya oturtmuş Şehir Hatları kaptanları, Şirketi Hayriye memurları, seyyar satıcılar, gezgin tiyatrocular, çakmak tamircileri, kafayı üşütmüş kaçıklar ve benzerleri... Küçük küçük insanlardan oluşan inanılmaz sevimlilikte bir dünya yaratmıştı Suavi Süalp, ve bu dünyadan çıkıp başka dünyalara gidebilmek, yeryüzünden havalanıp Venüs gezegenine ulaşmak kadar zordu.

Suavi'nin küçük insanları hep düş kurarlardı. Emekli ikinci kaptan Hulusi Bey Okyanus gezisine çıkmak için planlarını kendisinin çizdiği bir gemiyi Üsküdar'ın boş bir arsasında yapmaya çalışırdı. Emekli fizik öğretmeni Rahmi Bey yeni bir uzay gemisine ilişkin tasarılarını gerçekleştirmek için üç aylıklarını harcardı. Küçük insanların düşleri salt bilimsel alanlarda mı dalgalanır? Tezgâhtar Şükufe'nin de Yeşilçam'a ya da sosyeteye dönük kurguları Suavi'nin gündeminden eksilmezdi. Ne var ki hiç kimse bu sevimli dünyanın sınırlarını aşmazdı.

Üsküdarlı Suavi, küçük kent insanlarını ayrıntılı gözlemlerle sergileyip anlatırdı.

Ama ne anlatış?.

Suavi'yle uzun bir süre birlikte çalıştık. Yazılarını tükenmezle pembe, mavi, beyaz kopya kâğıtlarına yazardı. Yazıya merhabasız girer, nokta virgül ya da başka işaret dinlemezdi. Mantığı da bir başka türlüydü. Çoğu tümceyi başladığı gibi bitirmezdi. Ciddi ve kocaman bir adam doğru dürüst yürürken ayağı kayıp düşütüğünde beklenmedik bir gülünçlük ortaya çıkıverir. Suavi'nin yazıları da böyleydi. Olmadık yerinde çarpılıp kahkahalarla gülmek işten değildi...

Konuşmalarında, dostluklarında, söyleşilerinde yazılarındaki gibiydi Suavi Süalp, kendi dünyasının gerçeğini iyi bilirdi.

Türkiye çok partili rejime geçtikten sonra bir mizah patlaması gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı ertesiydi. Sanılıyordu ki Batı'nın liberal ortamı ülkemizde çiçek açıverecek. Mizah yazarları ve çizerleri üstüste dergiler çıkarıyorlardı. 1950'lerde her gazetenin birinci sayfasında usta bir mizah çizeri karikatürlerini yayınlıyordu. Mizah dergileri de toplum yaşamında ağırlıklarını duyuran bir etkinliğe sahiptiler. Suavi Süalp o dönemin yetiştirdiği değerlerden birisidir. Karikatür de çizerdi, ama çizgisi orta karar Babıali ressamınır. özentisiydi. Hırslı, atak, kavgacı bir yazarlık kişiliği de yoktu. Çelebiydi, boşvermişliğin felsefesinde gözlerdi insanları...

Hani yaz akşamlarının biraz peynir, az domates, kavun ve

bir küçük şişe rakıyla kurulan içki sofraları vardır ki en saltanatlı ziyafet sofralarından daha tatlıdır..

Suavi işte böyle bir sofranın adamıydı.

Yaz akşamları çok sürmez, sonbahar gelir...

Ve ardından kış.

Mevsim mevsimdir doğa ,insan insandır, biri gelir biri gider. Suavi de böylece gelip geçti bu dünyadan...

Suavi Sualp'in ölümünü bir dost sofrasında 8.30 televizyon haberlerinde duydum:

— Neee? Demişim.

Üç dört tümce sonra başka konuya geçildi. Bir parantez açılmıştı kafamda. Her söz söylenirken o parantez bir kez açılıp kapanıyor, anıların ufuklarına deniz feneri gibi işaretini yakıp söndürüyordu.

Sofrada söyleşi sürüyordu.

Sürecek sofralarda söyleşiler ve her insan lokmasını alacak sofradan...

Suavi alaturkayı sever, kanun çalardı. Bir kanun taksimi gibiydi yaşamı da...

(Cumhuriyet — 20 Nisan)

BİTMEYEN OYUN: «LAF ARAMIZDA»

Çetin ALTAN

Eskiden baharın gazabından pek haberli değildik. Uzayan günler, çiçek açan meyve ağaçları, tomurcuklanan dallar, canlanan çayır çimenle, demet demet papatyalar arasında oynaşan yeni doğmuş kuzular, birkaç kuşak ötemizdekilerden alıp götürdüklerini, çok kolay saklardı gözlerimizden.

Şimdiyse baharın gazabıyla silkilen bir dut gibi dökülüp giden dostların yüreğimizde peşpeşe genişleyen acısı, menekşelerle lâleri, eski güzellikleri içinde görmemizi engelliyor.

Bahar, Haşim'in dediği gibi, soğuk bir kayıtsızlıkla, olgunlaşmış başları her yıl biraz daha fazla tırpanlamakta...

Nisan sabahı, torunun kadife yumuşaklığındaki davetiyle, okulunda düzenlenen gösterileri izlemeye gittim...

Liliputlar ülkesinin renkli boncuklara benzeyen küçükleri, sarışını, mavişi, kara gözlüsüyle zıplaya hoplaya cıvıldaşıp duruyorlardı...

Oğlanlarda hafiften bir bıçkınlık, folklor giysileri içinde cim-

cime boylu kızlarda ise, göz ucunun süzgecine takılan bir kırılıp dökülme meltemi esiyordu...

Genç anneler, dudaklarında anneliğin ışıltılı gülücükleri, sonsuzluk penceresinden salıverdikleri üç buçuk karışlık parçalarıyla, mutlu ve kıvançlı; genç öğretmenler, başarılarından hoşnut bir ciddiyetle, yorgunluklarından arınmış gibiydiler.

Dişler arasına sıkıştırılmış birer kaşık, içlerinde birer patates... Bunları düşürmeden, bir uçtan bir uca, birinci gelme yarışı...

Sonra sırt üstü, eller ve ayaklarla yengeç gibi yürüme yarışı...

Şiirler, folklor dansları...

Ve gökte bahar, ağaçlarda bahar, çiçeklerde bahar, denizde bahar...

Bir akşam önce TV'de Suavi Süalp'in yazdığı bir dizi başlamıştı: Söz Aramızda...

Toplumdaki kıyı köşe kurnazlıklarıyla dubaracılığını, ne de güzel yansıtırdı Suavi... Geleneksel tekerleme türünü harika bir dopingle yeni boyutlara ulaştırmış, külhani bir zekâ ile genç kuşakları yüreğinden kavrayan, yepyeni bir argo gülmecesi yaratmıştı...

Öykülerinde çizdiği «mahalle piçi» tipleriyle günlük yaşamın değişik dünyalara kaymış orijinalleri, bir «çizgi film» matraklığında birbirine dolanıp giderdi...

«Laf Aramızda»yı beyaz camda izleme olanağını bulamamıştı. Yapıtının yayınlanmaya başlamasından üç beş gün önce, bahar ona da kıymıştı.

Kendisi artık yoktu ama, ortadan azıcık kısa boyu, tıknaz vücudu, yaşama kıskıs gülüp duran gözleri ve dudağının kıyısındaki sigarasıyla, yazı makinesi hâlâ tıkırdıyor gibiydi.

— Kaldırımdan kaldırıma geçerken eziliveren bir kedi taklidi yapayım mı?

— Gökte uçarken uçağın çarptığı bir karga taklidi yapayım mı?

Bunları anlatırken kendisi de eğlenirdi, herhalde yazarken de eğlenirdi...

Saflıkla kurnazlığın, enayilikle üçkâğıtçılığın aynı dibekte dövülmüş çalkantısından, toplumsal dokunun kahkahalı karikatürlerini çıkartırdı.

Liliputlar ülkenin renkli boncuklara benzeyen küçükleri, kendi aralarında karman çorman oynaşıp duruyorlardı. Baharın, eli

oraklı ikinci yüzünden habersiz, bayramlarının tadını çıkarıyorlardı.

Suavi'nin yazdığı ve çizdiği sayfalar uçuşuyordu gökle deniz arasında... Sinema senaryoları, oyun diyalogları, gırgırına fıkralar, reklam gülmeceleri, öyküler, çizgi-romanlar...

Hangi iskeleden çağırılırsa, oraya uğrayan limansız gemilere benzer, bağımsız bir çalışma düzeni vardı.

Canı isteyince dergilere, canı isteyince gazetelere, canı isteyince film setlerine uğrar, figüran kahvelerine girip çıkar, darbukacılarla, kemanilerle ahbaplık eder, karikatürcü dostlarıyla kafa çeker, kendine özgü bir dünyada, çeşitli yaşam sıkıntılarını iki fıkra bir kahkaha arasında boğmaya çalışarak, kalenderce yaşardı...

Güvencesiz ve geniş kavisli boheminin getirdiği bazı terslikler, zaman zaman sağlığını da sıkıştırıyordu. Sevenleri çoktu ama gönülsel yalnızlıklarını paylaşanı pek yoktu. Alaturka bir ortamın yüzeysel cümbüşünde, hiçbir zaman verdiklerinin karşılığını tam olarak alamamıştı. Oysa hem ne kadar yerli, hem ne kadar çağdaş ve moderndi.

Anneler, yavrularının başlarını okşuyorlardı, öğretmenler tanıdıkları velilerin hatırlarını soruyorlardı.

«Laf Aramızda» beş bölüm olacaktı. Ancak üç bölümü yazılabilmişti.

Okulun önündeki yarı kırsal, tozlu yoldan otobüsler, üstü tenteli, karşılıklı koltuklu, dinç atlı arabalar, taksiler geçiyordu.

Bahar, cennet görüntülü mostralığının gerisinde, sinsi sinsi silkeleyip duruyordu tutunduğu dallarda eski baharlarını hâlâ içlerinde taşıyan yaşamları...

Bir soru uzanıyordu insanın içinden bilinmezlere doğru:

— Suavi, biraz erken olmadı mı?

Sorunun yanıtı ise onun geçen yıl yayınladığı kitabının adında yazılıydı:

«Gene iyi dayandık»

Şakıyan çocukların sesleri geliyordu arkadaki bahçeden.

(Milliyet — 25 Nisan)

SUAVİ SÜALP

Haldun TANER

Geleneğimiz gülmeyi hor göregelmişti. «Ağır otur da molla desinler» misali, çatık kaşlı, asık suratlı olmak saygınlık sanıl-

mıştı. Ama, Türk insanının iç ışığı yine de bu kasıklık bulutlarını delen bir mizah duygusu ile dolu idi. Öyle olmasa Nasreddin Hoca'yı, Evliya Çelebi'nin fantezisini, halk ozanlarının taşlamalarını nasıl izah edersiniz? Nasreddin Hoca'mız, dünya mizahında eşsiz bir sehl-i mümteni, erişilmez bir kolaylık ve kestirmecilik dahisi idi. Eşini ancak başka bir alanda, şiir alanında bir başka dil ustasında, yani Yunus'ta görebildiğimiz nefis bir bileşimi yakalamıştı: Hem olabildiğince halkçı ve indirgemeci, hem de alabildiğince derin ve boyutlu olabiliyordu. Arıyorum tarıyorum da çağımızda onun bir uzaktan benzeri ve koşutu olarak ancak bir görüntü sanatçısını, Charles Chaplin'i görebiliyorum. Evliya Çelebi'mize gelince, gezip gördüğünü anlatan ilk picaresque yazarımız sayılabilecek bu beşuş adam, elbet Nasreddin Hoca'nın dehasının çok çok uzağında ama yine de kendine özgü bir abartı —ki mizahın kolay bir yoludur— ustası idi. Halk ozanlarımızın taşlamalarına gelince, ezilmiş Türk insanının isyanını hiciv yoluyla dile getiren ne güçlü birer yergi ustası oldukları ortadadır.

Musahipler, nedimler, nüktedan, hazır-cevap, şifahi mizah ustaları bakımından da, mizah fantezisi insanı şaşırtan (hayali)ler, orta oyuncuları, tulûatçılar bakımından da hiç fakir sayılmayız. Avrupai üslûpte mizah yapmayı çok sonraları öğrendik. Halk mizahımızla Avrupai mizaha geçiş sırasında köprüyü de Ahmed Rasim'in kalemine borçluyuz. O dönemin bir ikinci yazılı mizah ustası da Hüseyin Rahmi olmuştu. Talihin büyük lütfu olarak ikisini de tanımak müyesser oldu. Birincisi, dünyanın en rahat, gıllıgışsız ve komplekssiz insanlarından biri idi. Konuşur, nefes alırcasına kolay ve rahat yazardı. Nükteyi nükte yapmak için değil, dilinin ya da kaleminin ucuna geldiği için yapardı. İkincisi ise, kendi başına öğrenebildiği Fransızca'sı ile edindiği yine otodidakt kültürü ile çevresinin çelişkilerini yakalayıp hicve döken bir roman üslûbu ile şöhret yapmıştı. Osman Cemal Kaygılı, bu iki ustanın uzantısında bir halk mizahçısı olarak göründü. Onlar bu alanda mizah yaparken bir başka dil ustası, Refik Halid de, Kirpi takma adı ile politik mizahın ince örneklerini veriyordu. Karikatür alanında ise bir başka usta, yani Cem, Avrupa'daki meslektaşlarından hiç geri kalmayan bir düzeyi tutmuştu. Daha sonraki dönem, başta Aziz Nesin olmak üzere, birçok mizahçı yetiştirdi.

Peki geçenlerde yitirdiğimiz Suavi Süalp'in bu tablo içindeki yeri neydi? Bence onun en büyük niteliği, kendinden önce-

kilerden kimseye benzememesi idi. En sevdiğim ve daha yazmaya başladığından itibaren bu başkalığını sezdiğim Suavi'de mizahın en büyük özelliklerinden biri olan (alışılmışı aşış) hassası herkesten çok vardı. Buna okuyarak, bilinçli olarak değil, kendiliğinden varmıştı. Daha doğrusu, yaratılışı gereği, bu yaklaşımdan başkasını bilmiyordu. Kafası öyle işliyordu. Düz rayda gitmekten sıkılıyordu. Düşünceyi, muhayyileyi rayından çıkardığı zaman da mizahın en halisini üretiyordu. Kelime oyunları, mantık sürprizleri, sap derken saman deyiş, soyuta kaçıp sağduyuyu hallaç pamuğu gibi atış bayıldığı şeylerdi.

Suavi çok okumazdı. Bu, belki de bir avantajı oluyordu. O mizaçta bir insan okudukça solar, potansını, orijinalitesini, verimliliğini yitirir. Kafa düzenini umursamadığı gibi, kendi kılık kıyafetini de boşlardı. Hep sakalları uzamış, gözleri yorgunluktan kanlı ve yorgun gezen bu tostoparlak, sevimli ve kalender adamın içinde nasıl bitip tükenmez bir mizah damarı olduğunu ilk bakışta anlayamazdınız. Ama bir rakı masasında karşısına oturup onun üretken beynine bir kelimelik bir mizah ödevi verdiğiniz zaman, çağrışımdan çağrışıma atlayarak, o kelimeden nelere ve nerelere gidebileceğine şaşar kalırdınız. Tiyatro yazmasını ısrarla isterdim. Kendini zora sokup otursa Ionesco'vari bir oyun yazacağına inanırdım. Bunu her rastlaşmamızda bıkıp usanmadan tekrarlardım. Sonunda Üç Maymun Kabare'si için bir kabare oyunu yazdı. Başarılı da oldu. Ne var ki kabare piyesi ile kalıcı olunmaz. Suavi'nin kalıcılığı filan umursadığı da yoktu. O, mizahı ıslık çalar gibi kendi için yapıyordu. Bir de tabii, ekmek parasını en kolay bu yoldan kazanabildiği için. Gerisini boşlardı. Kendi değerini bilmezdi. Her seferinde ben vurguladıkça da inanmadan dinlerdi. Böyle olduğu için de işverenleri —ikisi hariç— onun kıymetini pek bilmediler. Başları sıkışınca onu kullanır, işi bitince sıkılmış limon gibi atarlardı.

En son Milliyet'in kantininde karşılaşmıştık. Suavi Süalp, Akal Attila, ben karşılıklı oturduk. Etli nohut yedik. Şurdan burdan konuşup bol bol kahkahalar attık. İçimizi yıkadık. Her zaman, oturur konuşur, gitme sırası gelince de el sıkışır, hatta bazen buna bile gerek görmeden «Eyvallah» der ayrılırdık. O gün nedendir bilmem, bir önsezi mi, yoksa neşeli görünüşüne karşın bir iç üzüntünün yüzüne yansımasını yakalar gibi oluşum mu, beni itti. Bir daha görüşemeyecekmişiz gibi, uzağa gidiyormuşuz gibi, iki yanağından öptüm. Bu son vedalaşmamız olacakmış.

Türk mizahı büyük bir yeteneğini yitirdi. Acaba kaç kişi bunun farkında?

(Milliyet — 7 Haziran)

GÜLDÜRDÜ, ÇÜNKÜ AĞLAMAK ZORUNDAYDI

Sulbi DÖLEK

«Yazdıklarımla yazmak istediklerim kafamın içinde birbirine karışmış. On bin film çekmiş bir rejisör gibiyim. Ama bu filmler, kurguları yapılamadan birbirine karışmış. Çözüp ayıklamaktansa, yeni çekimler yapmak daha uygun belki.»

Böyle anlatıyordu. Bir yandan da, bir gece önce televizyonda gösterilen filmin resimli parodisini hazırlıyordu. Konuşması, çalışmasına engel değildi. Yürümek, soluk almak gibi kendiliğinden bir eylemdi çalışması.

Buna daha önceden de çok kez tanık olmuştum. Akbaba'da, sonra Milliyet'te... Siyah çantasını açar, makinenin başına geçerdi. Bir yandan konuşmalara katılır, bir yandan da, sözgelimi üstünde uğraştığı senaryonun bir sahnesini bitiriverirdi. Sonra yazdıklarını anlatır; kahkahalardan, beğeni sözcüklerinden çocukça bir mutluluk duyardı.

Onu düşündükçe hep Abraham Lincoln'ün şu sözleri geliyor aklıma:

«Gülüyorum, çünkü ağlamamak zorundayım. Hepsi bu, hepsi bu.»

Suavi Süalp'in yüzü, üzüntünün barınamadığı yüzlerdendi. O alaycı pırıltı hep gözlerinin içindeydi. Canının en sıkkın olduğu zamanlarda bile gülmeye hazırdı gözleri.

Yapmak istediklerini gerçekleştirememekten yakınırdı en çok. Günlük yazılar, geçim için kalem koşturmak, «başyapıt»ı için zaman bırakmıyordu ona. Sonra apansız ölüverince, hep birlikte gördük ki gerçekte tamamlamış o başyapıtı. Sıcak kişiliği, yazıları, çizgileri, senaryoları, sahne oyunları ve tümünü hiç kimsenin bir araya toplayamayacağı binlerce parçacık: bir de baktık ki anıtlaşıvermiş. Ama görkemli ve asık suratlı bir anıt değil de, güleryüzlü ve sevecen, bizden bir anıt. Kendini aşırı önemseyenlere, boşyüceliğe, vatan kurtarıcılık savlarına dilini çıkaran değişik bir anıt işte. Bir bakıma Jonathan Swift'in mizahı benzettiği ayna gibi. Ama her ne kadar görmeyi istemesek de, kendi yüzümüz de var içinde.

Yazarların cenaze törenlerinde genellikle yazarlar olur. Müzisyenleri müzisyenler, memurları memurlar uğurlar. Süalp'in cenaze töreninde sinema adamlarından gazetecilere, çizerlerden tiyatrocularа, yazarlardan gazinoculara değin öyle çok alandan öyle değişik kişiler vardı ki... Soruyordunuz ister istemez, her ölçüye göre kısa sayılacak bir yaşama bu adamın bunca çabayı nasıl sığdırabildiğini.

«Mizah olsun diye toplumsal yara aramaya gerek yok. Eğer gülünç öğe varsa, eleştiri öğesinin de bulunması kaçınılmazdır nasıl olsa.»

Suavi Süalp, gülmecenin bir biçim işi olduğuna inanan mizahçılarımızdandı. En üzücü konuların bile gülünç biçimde işlenebileceğini savunurdu. Zaten en şen şakrak yazılarında bile ince bir hüzün yeli eser satırlar arasında. Büyük gönüllü küçük kişiler, sevinçlerle düşkırıklıkları arasına kurulu salıncaklarda gider gelirler.

Süalp'in gülmecesi şaşırtmacalarla dolu. İncecik bir ironi, okuru iddiasızca en duyarlı yerinden yakalayıverir. Yıllarca uğraşıp karısından bir türlü boşanamayan Vasıf, intihar etmeye karar vererek kendini Adliye Sarayının penceresinden atınca, biraz önce azlettiği iki avukatının üstüne düşer ve ölemez.. Elli milyonluk düğünde gelin, kollarına ve ayaklarına takılan takılar yüzünden beş kez yere kapaklanır... Tırın Tırın Kaptan'ın yıllarca tek başına uğraşıp yaptığı gemi, iniş töreninde usulca batıverir...

Olayların yanı sıra, Süalp'in yazdıklarında düşünce akışı ve karşılıklı konuşmalar da alışılmış ölçü ve kalıplara uymaz genellikle. Büyük beklentiler, boşlukta sönüverir birden. Sinir tellerinizde biriken enerjiye bir tek çıkış yolu kalmıştır o zaman: Gülmek.

Öykülerinde zaman zaman kişisel deneyimlerinin kırgınlıklarını dile getirdiğini görürsünüz. Aylar süren çabanın ürünü olan sahne oyunu, yanlışlıkla sobaya atılmıştır. «Ne olacak,» denir öyküdeki yazara, «siz kolayca yenisini yazarsınız. Ama bu seferki yüz yirmi beş sayfa olsun, e mi?»

Son kitabı yayımlandığında, kitaba bundan daha iyi bir başlık bulunamayacağında herkes birleşmişti. «Gene İyi Dayandık» deyimi, bu alçakgönüllü dâhinin duygularını güzelce anlatan ince bir kınamaydı.

Erken öldü. Suavi Süalp. Gülmecemizde değişik bir tattı. Özgün bir akım başlatmış, çokça taklit edilmişti. Daha kuşaklar

boyunca okunacağına kuşku yok. Kolay unutulacaklardan değil hiç.

Ölümünden sonraki hafta içinde onun için yazılmış olan bütün yazıları kestim, masamın üstüne yaydım. Daha kimbilir neler yazılacak. Yaşamı süresince onun için yazılanların tümünü bir araya getirseniz, büyük olasılıkla bunların yarısı kadar tutmaz. Ne çok seveni varmış meğer! Hayır, bu şaşırtıcı değil. Ne çok seveni olduğunu hepimiz biliyorduk. Şaşırtıcı olan, bunca kişinin onu yazmak için bunca beklemiş olması. Bu ilginin bir bölümü peşin ödenebilseydi ona keşke. Sağlığında.

(Sanat Olayı — Haziran)

●

ASIM AKŞAR

Arif DAMAR

Bu dünyayı seninle sevmişem ben
Sensiz bu dünya benim nemdir ey dost

Yukarıya aldığım iki dizeyi Sabahattin Eyuboğlu'dan sık sık duyardım. Kimin söylediğini, yazdığını o da bilmiyordu. Sonraları öğrendi mi, öğrenmedi mi bilemem. Ben şimdi de bilmiyorum. O yıllarda —nerdeyse yirmi yıl geçti— ben de sevmiştim bu dizeleri ama o kadar derinliğine varamadığımı şimdilerde daha iyi anladım. «Hayata beraber başladığımız» dostlarla yollarımızın ayrılması da üzücüydü, ama kanıksadık bir yerde. Hayatı birlikte yaşadığımız dostların bir bir eksilmesi, işte buna dayanmak zor. Şevki, sonra Sevinç, daha sonra Asım...

Asım Akşar edebiyat, yazın adamıydı. Biten yeni bir şirimi önce ona okumak, göstermek isterdim. Okuduğum yeni, güzel bir kitabı, o henüz bilmiyorsa ona duyururdum. Yetenekli bir şairi, bir yazarı ona ,hemen ona müjdelerdim, hele son beş altı yıldır, Şevki'nin ölümünden sonra. Şevki hayattayken de bu konularda Asım'ı daha çok arar, daha çok konuşurduk. Şevki için, Sevinç için edebiyat, şiir önde gelmezdi. Yaşam, yaşamın gerçekleri, toplum sorunları, toplum savaşımı asıl ilgi alanlarıydı.

Nasıl bu kör öfkeyle güzellik cenge girer
Çabasında en fazla bir çiçek gücü varken

Shakespeare'in bu canım dizelerini önce ondan duydum. Lorca'nın «Kurtuba» şiirini de çok severdi. Hele son yıllarında. Ölümünden kısa bir süre önce Yüzyıllık Yalnızlık romanını övmüş-

tüm ona. Yurt dışına çalışmaya gitmeye hazırlanıyordu. Altmış yaşında, ve onu belki yirmi yaş çökerten beyin ameliyatından sonra. Gideceği yer Almanya bile değildi, Suudi Arabistan'a, çok yakın arkadaşı Erdoğan'ın şantiyesine gidecekti. İçki, rakı yasağını da bile bile.

İstanbul'da öldü. Çok yakın arkadaşı Rıfat Ilgaz yoktu cenasinde. Enver Gökçe, Ahmed Arif de gelememişlerdi.

Genç şair Yaşar Miraç camide toplanan kalabalığı, bu kalabalık içindeki seçkin yazar, sanatçı, aydınları görünce sağlığında onu tanımamanın üzüntüsünü bana çatarak belirtiyordu. Niçin onu tanıştırmamıştım.

Asım Akşar geçirdiği hastalıklardan, ameliyattan sonra artık eski Asım değildi. Kendisini yeni tanıyanlar Asım'ı tanımış olmayacaklardı. Onun cümleleri yarım bırakan konuşmasını, bir yerde sözsüz anlatımını, zaman zaman susarak düşüncelerini belirtmesini nerden anlasınlar...

1940 toplumcu yazınının esteti ,eleştirmeni Asım Akşar'dı.

Bu kuşak içinde adları geçen eksiksiz bütün şairler —Dinamo dışında— Asım'ın düşüncelerine, yargılarına ta başından beri, sonuna kadar da, önem vermişler, onun kendilerini beğenmesini arzulamışlardır.

Bütün yaşamında tek bir, evet bir tek yazı, yayımlamış olmasına karşın. 1943'de Rıfat'ın Yarenlik kitabı üstüne yazmıştı o yazıyı. Böyle Asım gibi «şifahi» önemli adlardan Sakallı Celal vardı, bir de yine bizim arkadaşımız Muhittin ağabey. Amca Muhittin, Bahriyeli Muhittin, Av. Muhittin Gökçek. Ö. F. Toprak'ın en güzel şiirinde geçer şöyle bir.

Asım'la arkadaşlığımız bir yaşam boyu kesintisiz sürdü. Eleştirmenden çok sanatçıydı bana kalırsa. Birlikte yaşadığımız kimi olayları benden daha geniş, derinliğine kavradığını niçin saklayayım. Ankara'da Dil-Tarih'de okurken birlikte Nezihe'lerin (Araz) bağına yaptığımız geziyi, dönüşümüzü, o gece Şükran'da (lokanta) Mehmet Kemal, Şahap Sıtkı, Tarık bey'le aramızda geçen olayı, benden çok çok iyi anlatırdı. Bunun gibi daha nicesini...

O şiindi yok, yaşamıyor. Şevki'den, Sevinç'ten sonra o da yitti. Sevinç için, Asım için bir şey yazamadım. Bu sevgili, can, iki arkadaşım şiirlerime girecekler, ama daha onları anlatabilecek gücü, ustalığı kendimde göremediğimden mi, yoksa böylo zorlu bir çalışmadan korktuğumdan çekindiğimden mi bilemiyorum elim varmıyor bir türlü.

Ay kocaman, at kara
Ve zeytinler torbamda
Bilirim ya yolları
Varamam Kurtuba'ya

«Kurtuba»ya varılacağına candan inancını korudu ölene dek.

Şimdilik Asım'ın o tek, ünlü yazısını ekliyorum bu kısa yazıma.

*

YARENLİK ÜZERİNE

Edebiyatta hâkim bir unsura dönüşü ifade eden realizm, teessüs etmiş kıymetlerin iflasını ilan eden modern cereyanlar, mihrakını siyasi ideolojilerin teşkil ettiği aksiyon edebiyatları... Bütün bunlar birer sosyal vakıa olarak mütalaa edilebilir.

Yarenlik bu tarz sosyal ve iktisadi tesirleri taşıyan bir sanat eseridir. Kitabın ilk faslını teşkil eden 1940 şiirleri eski tesirlerin izlerini taşıyor. «Bu saatte» ve «Şehrin Kenarından» şiirleri, onu ferdiyetçi sanat görüşünden sosyal sanat görüşüne geçirecek olan hattı fâsıldır. Bu kısımlarda şair, realist mevcudiyetini arayış halindedir. Hümanist bir dehanın harici âlemle ruhi varlığı arasında teessüs ettirdiği intizam ve ahenk, onun sanat dünyasına nasıl yeni bir fecir açmışsa genç şairin ferdiyetçi tahassüsleri terkederek sanat görüşleri ile sosyal kıymetler arasında bir bağ kurduğu andan itibaren şahsiyeti, yeni bir hayat hamlesiyle filizlenmiş bulunuyor.

1941 ve 1942 şiirleri hudutsuz bir realizm içinde mutavassıt sınıfın cevherini taşıyor. Ve her mısrada şiiriyetsiz bir mantıkla hudutlandırılmış bir dünya görüşü içinde, yalnız elem ve ıstıraba tevarüs etmiş bulunan Birinci Dünya Harbi neslinin mustarip şahsiyeti seziliyor.

Yüzünde bir istihza perdesiyle görmeye alıştığımız bu şahsiyet, halk sınıfının enfüsi bir mizaç altında aksetmiş olan içtimai dertlerinin bir ünitesidir.

Şairin kuvvetli zekâsının bir mahsülü olan istihza tarafı, şiirlerinin esas bünyesine o kadar iyi intibak ettirilmiştir ki, şiirler içtimai gayelerine varabilmek için en müspet yolu intihap etmiş sayılır.

Mizah, vak'alarda, dikkati teferruattan kurtararak, tenkidi icap ettiren kısma teksif edebilme hasletini temin eder. Gizli bir hiciv haleti sezilen bu şiirler, muhitlerinin ve cemiyetlerinin en

sarih karakterini taşıyor. Şair, «Şiire Dair» adlı bir makalesinde, sanatı şu şekilde izah etmişti: «Sanatkâr, her şeyden evvel muhitini ve cemiyetini kavrayabilecek ileri bir düşünce sistemine malik olmalıdır.» Bu düşünüşün eserleşmiş bir neticesi olan Yarenlik'de, sanatkâr, tefekkür dünyasını muhitinin ve cemiyetinin hayat üslubuna tam manasiyle intibak ettirebilmiştir. Düşünce sisteminin sosyal organizmaya tevcih edilmiş olan objesi «Yarenlik», «Kapalı Çarşı», «Edirnekapı Tramvayında», «Bayazıt Kahvelerinde» adlı şiirlerde kuvvetli bir realizmin mahalli çerçevesi içinde inkişaf ediyor. «Alişim» şiiriyle folklor şahsiyeti olan «Aliş»in, sosyal hayata dahil edilişi, onu alışmış olduğumuz ıstıraplarından tamamiyle başka felâketlerle karşılaştırıyor. Bir türkü kahramanı olan «Alişim»in, bizde yaratmış olduğu mefhumlar dünyasından çıkarılıp, felâkete uğramış amele şeklinde gösterilmesi makalede bahsedilen ileri düşünce sisteminin bir neticesidir. Aynı şekilde «Cenaze» şiirinde ölüm, sosyal meselelerin tandanslarına göre ayarlanmış bir dünya görüşü ile işleniyor.

Sanatkâr lisana tam manasiyle tasarruf edebiliyor. Şiir lisanının en temiz nümunelerini görebildiğimiz parçalar, şiirde sadelik davasını tahakkuk ettirmiş sayılabilir.

Sanatın geniş kütleye hitabetmek davasının bir neticesi olan sadelik cereyanı, genç sanatkârların eserlerinde, koyu bir fordiyetçiliğin müphem dünyasında kaybolmaktadır. Garip'de garabetle muvazi bir istikamet takip eden sadelik Yarenlik'de hakiki bir sanat hüviyeti taşıyor.

(Yazko Edebiyat — Eldm)

●

FELSEFEYİ SEVDİREN VE YAYGINLAŞTIRAN ADAM

Geçen hafta alçakgönüllü deyimiyle bir felsefe hocasını, gerçekte, felsefeyi sevdiren büyük bir yazarı ve öğreticiyi yitirdik. Cemil Sena'yı. Cemil Sena, bir yaşam adadığı öğretmenliğinde bir çok kişiye felsefeyi sevdirmiş, felsefenin sağlıklı düşünmenin nasıl kaçınılmaz bir yandaşı olduğunu öğretmişti. Felsefeyle ilgili kitaplarında felsefeyi yalnız felsefecilerin değil herkesin anlayabileceği bir yalınlıkta sundu, böylece felsefeyi yaygınlaştırdı.

Deneme kitaplarında da felsefenin deneme türüne olumlu katkısının örneklerini verdi.

Onu saygıyla anarken, çalışmalarını ve kişiliğini değişik kalemlerden iletmeyi de görev bildik.

*

«ÖLÜMÜ, BİR KUŞAĞIN BİTİŞİNİ SİMGELİYOR»

Emre KONGAR

Cemil Sena, yeni Türkiye'nin kuruluşunda görev almış, öğretmen düşünür kuşağının, son temsilcilerinden biridir. İmzalanarak babama armağan edilmiş «Felsefe ve Sosyoloji» kitabından öğrendiğime göre, yalnız 1928 - 1943 yılları arasında eğitim ve felsefe konularında 17 kitabı yayınlanmış. 40 yılı aşkın bir süre haftada yirmi - yirmibeş saat felsefe dersleri okutmak onun hizmetlerinden yalnız biridir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bağımsızlık savaşına gönül verip Ankara'ya ilk katılanlar arasında bulunan Cemil Sena'nın, dört ciltlik «Filozoflar Ansiklopedisi», Türk düşün yaşamına kendi kuşağı adına yaptığı bir katkıdır. Ölümü o kuşağın etkinliğinin bitişini simgeliyor.

*

«DUYGU İLE BİLGİYİ KAYNAŞTIRDI»

Enver Naci GÖKŞEN

Felsefeciydi. Ama felsefenin belli kalıpları içinde kalmayarak edebiyat ve tarih araştırmaları da yaptı: felsefeyi yaşama bağladı. Bütün yazılarında iyimserlik, mutluluk yollarını araştırdı ve duygu ile bilgiyi kaynaştırmasını bildi. Çok çalışkan ve üretken bir insandı. Yapıtları öğretmenliğinin bir devamı sayılabilir. Hele dört ciltlik «Filozoflar Ansiklopedisi» bir anıt yapıttır.

Öğretmenimizdi. Derslerini zevkle dinler ve çok yararlanırdık. En çetrefil konuları ele almaktan çekinmez, onları kolaylıkla çözümlerdi. Sorularımızı yanıtsız bıraktığını ,ertelediğini, hazırlanma süresi istediğini hiç görmedim. Geniş ve derin bilgisiyle bizi aydınlatır ve ilgi uyandırırdı. Felsefeyi kuruluktan kurtarıp canlı ve sevimli bir duruma getirmesini ustalıkla başarırdı. Yazılarında konuşmasının doğallığını görürdünüz.

Onun için önemli olan çok yazmak değil, özgün konulara eğilmekti; yoksa boyunca kitap yazabilecek arşive ve özümsenmiş bilgiye sahipti.

Tanrı rahmet eylesin.

*

«BİR YETİŞTİRİCİNİN TÜM YETENEKLERİNE SAHİPTİ»

Önay SÖZER

Cemil Sena Ongun'u 1952 - 1955 İstanbul Erkek Lisesi yıllarından tanıyorum. O sırada ben edebiyat bölümü öğrencisiydim, felsefe öğretmenim Cemil Sena Bey değil, kendisine çok şey borçlu olduğum. Keyise İdali'ydı. Yine de kaçamak Cemil Sena'nın derslerini izlemeye gittiğimi anımsıyorum, çünkü Cemil Sena'nın belli bir ünü vardı okul içinde ve dışında da.

Bu derslerde ve zaman zaman çağrıldığım öğretmenler odasında Cemil Sena'yı tanımak fırsatını elde ettim... Bir yetiştiricinin tüm yeteneklerine sahipti. Dersleri kesinlikle lise öğretim ve bilgi düzeyinin üstündeydi. Kendisinden daha fazla öğrenmek ve almak isteyenlere tüm bilgi gömülerini açmaya hazırdı.

Çeşitli politik baskıların kol gezdiği o dönemde öğrencilerine Platon'un diyaloglarından ödevler verdi ve tok sözlü bir aydınlanımcı olarak kaldı.

Beni şaşırtan «Ansiklopedik» bilgilerinin genişliğiydi, bu bilgileri ortaya dökerken, «örnek»ler yoluyla öğrencilerini düşünmeye çağırırdı. Özel bazı görüşmelerimizde her felsefe öğreticisinde hiç de kolayca ortaya çıkmayan bir bilge kişiliği de ayrımladığımı söyleyebilirim...

Kendisine dert ve acılarını ileterek yakınan bir meslektaşına, elinde olan şeylerle, olmayanların sınırını çizmesini öğütlediğini anımsıyorum. İnsanın elinde olmayan şeylerden sorumlu tutulamayacağı, mutluluk ve özgürlüğün de bu sınırda ortaya çıktığı düşüncesine bağlıydı. Bu düşünce bende Cemil Sena'dan canlı bir ders olarak kalmış.

Kitapları yeniden okunmalı ve değerlendirilmeli, derim.

*

«KLASİK FELSEFEYİ İYİ BİLİYORDU»

Orhan HANÇERLİOĞLU

Cemil Sena hocamız, metafiziğe bağlı bir düşünürdür. Klasik felsefeyi iyi biliyordu. Diyalektik bilgilere geçememekle beraber iyi incelendiğinde, en koyu idealist yapıtlarında bile üstün zekâsının parlaklığı görülür.

Özellikle dört ciltlik Filozoflar Ansiklopedisi klasik felsefe açısından büyük bir bilgi hazinesidir.

Güçlü bir anlatım ustasıydı.

İlerlemiş yaşına rağmen olağanüstü çalışma gücünü hiç yitirmedi. Görevini gereği gibi yapmış olmanın huzuru içinde ölen büyük insanlarımızdan biridir.

*

İLERLEMİŞ YAŞINA RAĞMEN YENİ YAPITLAR HAZIRLIYORDU

Erol ERDURAN

Cemir Sena Bey'i yayınevimizle olan ilişkileri başladığından bu yana hep çalışkan, efendi bir insan olarak tanıdım. Pek çok gençlerin bile ele almadığı konuları ele alıp kütüphanelerimize zengin yapıtlar kazandırdı.

Yayınevi ile olan ilişkilerinde de bize her zaman yardımı olmuş, yazılarını hiç aksatmadan söylediği günde hazırlamıştı. İlerlemiş yaşına rağmen yeni yapıtların hazırlığı içindeydi. En son olarak «Demokratik Gerçekler» adlı bir kitap yazmayı düşünüyordu. Bu yapıtla ilgili olarak onun «Özgürlükçü ve parlamentolu bir demokratik rejimde de önemlerini yitirmeyen bazı gerçekleri Atatürk devrimleri ile Anayasada temeli olan ilkelerin ışıklarıyla aydınlatmak istiyorum» sözlerini 12 mayıs 1980 Erenköy tarihiyle not etmiştim.

Bunları gerçekleştirme olanağı bulamadan kendisini yitirmemiz çok üzücü..

(Cumhuriyet — 21 Nisan)

●

ÇAĞIMIZIN KÂTİP ÇELEBİ'Sİ

Eski Bir Kütüphaneci

Okuma-yazma ile başı pek de hoş olmayan toplumumuza Seyfettin Özege'yi tanıtmak çok zor. Arap harfli kitaplar konusunda kütüphanelerin, kütüphanecilerin, sahaf ve yazarların en yakın dostu ve rehberi idi.

Otuz bini aşan çok değerli kütüphanesini Doğu'daki bir üniversitemize bağışladığını söylediğimiz zaman, bir duvar çıkıp

üzerine adını taşıyan kocaman bir plaket konulduğu bu devirde, sanırım bu koleksiyonun kitap piyasasında kaç milyon getireceğini hesaplayanlar bulunacaktır.

Seyfettin Beyle tam yarım yüz yıl süren bir arkadaşlığımız vardı. Ağabey ve kardeş ilişkileri. Bankacılık mesleğinden ayrıldıktan sonra kendisini tamamiyle kitaplara vermişti. Hiç evlenmemişti. Yeğeni ve oğlum dediği damadıyla ve kitaplarıyla mutluydu. Salı ve cuma günleri İstanbul'un kültür merkezi dediğimiz Beyazıt'a inerdi Fatih'teki evinden. Yürüyerek gelirdi kütüphanelere ve sahaflardaki dostlarına. Yine yürüyerek dönerdi Fatih'deki evine.

Sorulmadan karışmazdı hiç bir konuşmaya. Araştırıcılar, tez yapan üniversite öğrencileri O'nu, telefonla konuşmayı sevmediğinden, ararlardı salı ve cuma günleri. İster kütüphanelerde, ister bir kitapçıda olsun bir dakikası boş geçmezdi. Sorusu olan kişinin karşısında, yaşlı olmasına rağmen oturarak cevaplandırmazdı soruyu. Küçük ve büyük herkese karşı sevgi ve saygıyla doluydu. İşine gömülü, mutluluğunu kitaplarda ve çalışmakta bulan, eksiksiz bir İstanbul Efendisiydi.

Bütün amacı yurdumuzda matbaanın çalışmasından sonra basılan kitapların eksiksiz bir kataloğunu yapmaktı. Günümüze kadar meçhul kalan bu soruyu aydınlığa çıkarmak istiyordu. Ömrü boyu kahveye çıkmamış olan Seyfettin Bey'in görmediği bir kitabı bulmak için bir kahvede saatlerce kitap sahibini beklediğini söylerlerdi. 1971'den bu yana, Müteferrika'dan başlayarak Arapharfli Türk kitapların kataloğunu (Eski harflerle basılmış Türkçe Eserler Kataloğu)ni hazırlıyordu tek başına. Soğuk günlerde kalem tutan parmakları donar, üşütür, ama bir an geri kalmazdı çalışmasından. Katalog 142 forma yayınlanmıştı. Yedekte her zaman üç aylık bir stok bulundurduğunu söylediğine, düzenli fişleri olduğuna göre bu büyük iş bitmiş sayılabilir.

Çalışmaları sırasında Hakkı Tarık Us Merhum'un kütüphanesindeki Arap harfli kitapların defteri olmadığını görmüş, kendi çalışması arasına bu işi de almıştı hiç bir çıkar beklemeden. O'nun felsefe ve inancı (yardım) üzerine kurulmuştu.

Çeşitli bilimsel kitapların önsözünde Seyfettin Özegen'nin adına rastlamak mümkündür. Örneğin: (Yeni Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler), (Türk Osmanlı İdare Hukuku ve Teşkilatı Tarihi) gibi. Kadirşinas yazarlar. O'nun bütün karşı koymasına karşı adını yazmadan geçememişlerdir. Kendisi gibi mütevazi bir bibliyograf (Nurullah Pertevoğlu, 1894-1956) hakkında bir bro-

şür yayınlamıştır.

Bu hafta salı gün Fatih Camiinde, Yüce **Fatih'in Türbesinin yanındaki** musalla taşında idi. Çevresinde yine kitap ve O'nu sevenler toplanmıştı. Ayak ucuna hafifçe dokundum:

— Seyfeddin Ağabey, Seyfettin Ağabey... ben geldim, dedim.

Bilmem duydu mu?.. Çağımızın **Kâtib Çelebi'sini**, bir **İstanbul** Efendisi'ni kaybettik.

Aziz ruhu şad olsun.

(Cumhuriyet — 2 Mayıs)

BÜYÜK BİBLİYOGRAFYACI SEYFETTİN ÖZEGE

Arslan KAYNARDAĞ

Kâtip Çelebi ile başlayan, Ali Emiri, Muallim Cevdet, Fehmi Ethem, Hakkı Tarık Us gibi araştırmacı ve toplayıcılarla devam eden bir kültür zincirinin son halkası olan büyük bibliyografyacı Seyfettin Özege'nin anısı önünde saygı ile eğiliyoruz. O, devletin ya da Milli Kütüphane'nin çoktan yapması ya da yaptırması gereken bir işi on yılda tek başına başarıp tamamlamış ve gelecek kuşaklara armağan etmiştir.

Seyfettin Özegen'nin 5 büyük cilt içinde bize sunduğu Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu 1729'dan 1928'e dek basılan bütün Osmanlıca kitapların listesini, az bir eksikle içine almaktadır. Sayısı 25.000'i aşan bu kitapları o teker teker görmüş ve kataloğuna ancak gördükten sonra kaydetmiştir. Göremediği kitapların 3000 kadar olduğunu tahmin ediyordu.

Özege, bilinçli bir kitap severdi. Kitapsız uygarlık bibliyografyasız inceleme olmayacağını çok iyi biliyordu. Kendi kişiliğinde Osmanlı gizemciliği ile Batı uygarlığını özgün bir biçimde kaynaştırmıştı. Haftanın bir ya da iki günü tertemiz giyimli olarak başından hiç çıkarmadığı fötr şapkasıyla Sahaflar Çarşısı'na gelir, belli başlı dükkânların kendisine ayrılan özel yerine oturur durmadan kitap adı not ederdi.

Yıllar boyunca biriktirdiği 30.000'e yakın kitaptan oluşan büyük kitaplığını kamyonlara kendisi doldurarak Erzurum Atatürk Üniversitesi kitaplığına bağışlamıştı.

Seyfettin Özege 5 ciltte tamamladığı kataloğuna bir de ek yapıyordu. Sonradan gördüğü kitaplar bu ekte yer alacaktı. İşittiğime göre bu ekin fasikülleri henüz kitapçılara verilmemekle birlikte yayınlanmaya başlamıştı. Umarız sevgili yeğeni ve

damadı bu ekin yayınlanmasını merhumun düşündüğü gibi sürdürecek ve kataloğu her bakımdan tamamlayacaklardır. Katalogdan sonra bir biyografi sözlüğü bir de konu dizini yapmak istiyordu.

Özege son derece alçak gönüllü idi. Yaptığı büyük işten öğülmesini bile istemezdi. Bu nedenle TÜBİTAK'ın kendisine vermeyi düşündüğü ödülü ilk işittiği anda reddetmişti. Ben büyük evrenin bir parçasıyım derdi. Yıldızlar gibi ışık saçar, temiz sular gibi kendi vadisinde bereket dağıtarak akıp giderdi. Gelecek kuşaklar onun bereketli eserinden sonsuza kadar yararlanacaklar, Seyfettin Özege adını her zaman teşekkürle anacaklardır.

(Cumhuriyet — 2 Mayıs)

●

M. ŞAKİR ÜLKÜTAŞIR'I KAYBETTİK

Türk kültürüne tam 60 yıl bilfiil hizmet eden ve «folklorumuzun dedesi» ünvanıyla anılan Mehmet Şakir Ülkütaşır'ı da kaybettik. 30 Mayıs günü sabaha karşı vefat etti ve hafta tatili olması nedeniyle kimseye haber veremeden bir garip kişi gibi sessiz sedasız ebedi istirahatgahına tevdi edildi.

87 yıllık ömrünü Türk kültürünün araştırma ve incelemesine vakfeden Ülkütaşır, Ziya Gökalp Mektebi'nin gönüllü bir öğrencisi idi. Sırasıyla Türk Ocağı, Türk Halkbilgisi Derneği, Halkevleri ve Türk Dil Kurumu'nda kah bir fikir işçisi, kah bir uzman hüviyetinde sürekli çalıştı. Gençliğinde bir ara öğretmenlik de yaptı. Sinop'ta iken, Türk folklorunun önemi hakkında yaptığı konuşma ile Atatürk'ün dikkatini çekti. Bir emirle Türk Dil Kurumu uzmanlığına getirildi. En verimli çağı işte bu yıllardır. 14 kitap ve 2000'i aşkın makale yayınladı. Değil kitapları, makaleleri dahi başlı başına bir değer taşır.

Ölümü ile değerli bir bilim adamı ve nadir bulunur vefalı bir dost kaybettik. Tanrı'dan rahmet dileriz.

(Türk Folkloru — Temmuz)

ÜLKÜTAŞIR

Sami N. ÖZERDİM

Mehmet Şakir Ülkütaşır; geçmiş kuşağın, kendi kendisini yetiştiren örneklerinden biriydi. Nüfus cüzdanında doğum yılı 1895 olarak yazılıdır; ama, kendi eliyle kaleme aldığı yaşamöyküsünde Ekim 1310 (1894) olarak belirtilmiştir. Öldüğünde 86-87 yaş-

larında idi. Uzun bir yaşamı okuyup yazmak, araştırmakla geçirmiş, son yıllarında anılarını yazmaya başlamıştı. Gücü kesilmeye başladıktan sonra anılarını sürdüremedi... Belleği hiçbir zaman bulanmadığı, anımsadıklarını sağlam olarak aktardığı göz önünde tutulursa, anıların tamamlanması, geçmiş günler yaşamının bu yazılarda yansımasına olanak verecekti. Eski Türk yaşantısını iyi bilen, bu konuda basılmamış defterler dolusu yazıları bulunan Ülkütaşır, 30 Mayıs 1981 cumartesi günü, sabaha karşı beş sularında, sessizce, kimseyi telaşa vermeden ölüp gitti; yazamadıklarını da birlikte toprağa bıraktık.

Son yıllarında: — Artık yazamıyorum, diyordu. Ne var ki, konuşuyor, anlattıklarını belgeliyordu. Onu, araştırmalarında başarıya ulaştıran, bu ışıldayan bellek olsa gerekir. Yirmiye yakın kitabı ötesinde, pek çok gazete ve dergide sayısız yazıları yayımlanmıştır. Bunlardan bulabildiklerini bir defterde toplamış, kendi kaynakçasını kendi hazırlamış, bunları bana vermişti. Mektupları ile birlikte ileride bir kitaplığa bırakacağım.

Türk Dil Kurumu uzmanlığına getirilinceye değin, başka işler görmüş, bu arada çeşitli konularda öğretmenlik yapmıştı. Bu arada gına (müzik) öğretmenliği yaptığını da anlatırdı. Artık yazamadığından yakındığı son bir iki yıl içinde, ara sıra onu evinde yoklar, tatlı konuşmalarını dinler, sonra evine dönünce ilginç bulduklarımı not ederdim, bunlardan kimilerini yayımlamış da olabilirim. Yukarıda da belirttiğim gibi, anlattıkları kararlama değildi. Yılı ile, adı ile, bilinmeyen soyadları ile olayları ve kişileri canlandırırdı. Eski gazeteci Ahmet Cevdet'in (İkdam'cı deyi bilinirdi sadece) soyadının Oran olduğunu ondan öğrenmiştim.

Atatürk'e bağlı idi. Öylesine ki, bir gün: —Gavur ol, deseydi, olurdum! demişti, gülerek; sonra eklemişti: «Vallahülazim!» Artık, uzun ömürlüleri de ayrılıp giden o kuşağın içinde, Atatürk'ü bugünkülerden çok iyi anlamış, O'na gönül borcu taşımış kişilerin bağlılıkları başkadır; çağdaşlar bunu pek anlayamaz.

Ülkütaşır'ın kitaplığının tümü ya da bir bölümü İstanbul'da olsa gerekir. Bunların nereye verileceğini çocukları saptayacaktır. Ancak, basılmamış kitap ve yazılarını önde tutmak gerekir. Bunların sağlam bir kitaplıkta (Çünkü, kitaplıkların da bir uçlarından eriyip gittikleri bir gerçektir, bu erozyon içinde) yerlerini almasını isteriz.

Yaşamöyküsüne gelince; Türkiye'nin durumunu bilen kişilerden olarak, bunu kendisi hazırlamış, Mehmet Çınarlı'ya, bu

arada bana da vermişti. Dr. Hamit Zübeyir Koşay ile Ülkütaşır'a adanmış bir kitapçıkta, Hisar dergisinde bu yaşamöyküsü yayımlandı; daha ayrıntılı ise M. Çınarlı'dadır. Sözünü ettik, İki Halkbilimci adı verilen kitapçıkta (1978) basılmış yapılarının bir dizelgesi ile yazı yazdığı gazete ve dergilerin adları var. Ancak süreli yayınlardaki yazılarının sıralaması yapılmış değildir. Bendeki-kendi hazırladığı-kaynakçanın tam olduğunu sanmıyorum. Yine de bunun yayımlanması yararlı olacaktır.

Türk Dil Kurumu, Atatürk ve Harf Devrimi adlı kitabının yeni basımını yapacağını duyurdu. Kültür Bakanlığı'nın da, herhalde Atatürk'le ilgili bir kitabını bastırmakta olduğunu öğrendik. Ülkütaşır, ölümünden sonra da kültür çabalarını sürdürüyor.

Nisan-Mayıs ayları içinde üç yaşlı kişiyi yitirdik. Bunlardan Murat Uytun (1892-6 Nisan 1981) eski bir öğretmen ve gazeteciydi. Yapıt bırakmadı; yalnız, yirmibeş yıl önce, göçmenlere yardım amacıyla bir süre yayımlanmış olan Anayurt adlı onbeş günlük gazeteye geniş katkısı olmuştu. M. Seyfettin Özege, 1729-1928 yılları arasında yayımlanmış eski yazılı kitapları derlemiş, ölümünden önce son fasikülleri de bastırılmış olan büyük bir katalog bırakmıştı. (1901-27 Nisan 1981) Bunları Ülkütaşır izledi. Üçünü de, burada saygı ile ,sevgi ile anmak borcumuzdur.

(Türk Dili — Temmuz)

●

CENGİZ TUNCER

Oktay AKBAL

Cengiz Tuncer... Daha ellisindeydi. Şiirle başladı sanat yaşamına. İlk kitabı Tarık Dursun K. ile birlikte yayınladıkları «Devrialem»dir. Yirmi yaşlarında şair olunur, ama şair kalmak zordur daha sonraki yaşlarda... Cengiz. İzmir'de «Kervan» adlı bir dergi çıkardı, sonra gazeteciliğe atıldı. Değişik gazetelerde, «Vatan»da, «Akşam»da çalıştı. Sonra röportajlar, romanlar yazdı: «Hacizli Toprak». «Kerkenez»... Yaşam savaşında çeşitli uğraşlara girdi çıktı. «E» yayınlarını kurdu. Geniş okur yığınına seslenen ilginç kitaplar yayınladı. Yayıncılıkta kendine göre değişik bir kişilik yarattı. «Baba» «Kelebek» gibi çevriler kısa zamanda yayınlarının kapsamını genişletti. Başarılı oldu, yenik düştüğü oldu. Ona çok sıkıntı veren astım hastalığı, bir yandan yaşama uğraşı, çoksatan kitaplar basarak yayınevini ayakta tutmak, bir

yandan üstün nitelikli kitaplar sunmak Türk okuruna...

Cengiz Tuncer'le «Vatan» gazetesinde birlikte çalıştık. «E» yayınlarını kurduğu günden beri de yakından izledim çalışmasını. Bu yayınlarda kitaplarım çıktı. Yıllar boyu yakın bir dostluğumuz oldu. «Hacizli Toprak» ve «Kerkenez» çağdaş yazınımızın iki seçkin romanıdır bence... Tuncer, ne yazık ki gazetecilik, yayıncılık gibi işlerle harcadı zamanını, yoksa daha başarılı yapıtlar ortaya koyabilecek nitelikte bir yazardı.

(Cumhuriyet — 13 Temmuz)

ÖZVERİNİN TADINI ÇIKARA ÇIKARA

Tarık DURSUN K.

Sizin hiç ilkgençliğiniz öldü mü? Çiçeği burnunda delikanlılığınız acemi şairliğiniz, bitmek bilmeyen avarelikleriniz, on çeşit mezeli ve «karafakili» akşamüstleriniz. Kordonboyu sefalarınız, Konak tozmalarınız; bunların sımsıcak yumağı anılar demetiniz... Öldü mü hiç?

Biz dört kişiydik: Nedret Gürcan, Ziya Metin, ben ve Cengiz Tuncer. Her zaman genç, her zaman yakışıklı (en yakışıklımız ve en gencimiz), her zaman gözü serüvene tok, bir Cengiz Tuncer'di içimizde. Hepimiz şairdik; şiir yazıyor, dergi çıkarıyor, Yasef'in meyhanesinden kaçırdığımız akşamların rakı paralarıyla şiir kitaplarımızı yayınlıyorduk. Kırgın ve kızgın, umutlu ve atılgan delikanlılardık: Nedret Gürcan, Ziya Metin, ben ve Cengiz Tuncer. Yüreklerimizde İstanbul'u yaşatıyorduk. Önce Ziya Metin geldi İstanbul'a, sonra Cengiz Tuncer, en sonra da ben. Nedret Gürcan'ı o avuç içi kadarlık kasabasında yapayalnız bıraktık; üzgün ve acımalı!

Cengiz Tuncer herşeyi yaptı kısacık yaşamında: Şairdi, gazeteciydi, teknik sekreterdi, haberler müdürü ve yazılışleri müdürüydü; çarpıcı röportajların adamıydı. Sonra sinamacı oldu. Senaryolar yazdı, yapımcı oldu, film yönetti. Dergicilik de yaptı bir ara. Derken (arada ajanscılığını da unutmamalıyım) yayıncılığa sardırdı. Yaptıklarının hiçbiri bir başkasının yaptığına benzememişti, yayıncılığı da öyle oldu; yayın dünyasına bir «başkalık» getirdi. Onun aracılığında Türkiye'de bir kitap yüzbinlere ulaşt. Onun aracılığında yazar onuru, gerçek değerine vardı, saygınlık kazandı. Cemal Süreya'yı, Oktay Rıfat'ı Kerim Korcan'ı, Buyrukçuyu, Selimoğlu'nu, Aysel Özakın'ı, Akbal'ı,

Cumali'yi, Berktay'ı Afif Yesari'yi; Vonnegut'u, Puzo'yu Fisher'i, French'i, Pavese'yı, Cibran'ı, Calvino'yu, Wright'ı, Simonov'u, Dumbadze'yi, Pratolini'yi, Samarakis'i, Lewis'i, Böll'ü, McCullers'ı, Vuço'yu, Rulfo'yu (ve daha nicelerimizi) kitaplandırdı.

«Hacizli Toprak»la «Kerkenez»inin dışında kendini romancılığını unuttu. Bilerek yaptı bunu, özverinin tadını çıkara çıkara, yakınmasız ve mutlulukla.

Öldü. Benim, Ziya Metin'in ve Nedret Gürcan'ın; bir zaman lar hep birlikte paylaştığımız ve ortakları olduğumuz ilkgençliğimizi de beraberinde götürerek.

TUNCER'İN ZAMANSIZ ÖLÜMÜ

Kerim KORCAN

Hacizli Toprak yazarı Cengiz Tuncer uzaktan uzağa duyduğumuz, gittikçe azalan bir çığlık gibi sustu. Ölüm hangi kapıyı çalmış da kapıda kalmış? Onunkini de çaldı ve kapıda kalmadı. **Atları da Vururlar**, onun çevirtip bastığı bir ünlü kitabın, hikâyenin adıdır. Bundan yola çıkarak diyoruz ki, yazarlar da ölür, ya da yazarları da vururlar, vuruyorlar. Ama üzülerek söylemeliyim ki Tuncer'inki pek erken oldu, zamansız oldu. 1931 yılında Buldan'da doğdu, diye yazıyor Kerkenez isimli kitabının arka kapağında, filozof bakışlı bir kişiyi gösteren bir de resmi var, demek ki daha gençti. Yiyeceği yemekler, eskiteceği pabuçlar, yıpratacağı giysiler için değil üzüntümüz, yazacağı şeyler vardı, hem bilgece yazacağı şeyler. Üçüncü kitabının adı **Kabuk** olacaktı. Acıdır, yıllardan beri çektiği astım krizlerinin kabuğunu kıramadı, ülkemiz için özlediğimiz pembe şafaklara varamadı.

Şimdi ben onunla ilgili bu satırların kâğıdını makinamdan alacağım. Derin bir suskunluk içinde çantama koyacağım, öğleden evvel evden çıkacağım. Uzun sayılabilecek yazarlık hayatımda böyle bir yazıyı ilk defa kaleme aldığımı üzülerek söylemeliyim. Yarı şaka bir konuşma geçmişti aramızda. Benim ölümümde belki de ilk yazıyı Cengiz Tuncer yazacaktı. Böylece kavilleşmiştik neşeli bir anımızda, bir davranış olarak sözünde durmaya çok önem verdiği halde, elinde olmayarak sözünde duramıyordu. Aşağıdan bir onüç yaş farkı vardı aramızda. Ondan büyük olduğum için ben sırama gerçekten razıydım. Şimdi benden sonra Cengiz Tuncer imzalı bir yazının kaleme alınamayacağını kesinlikle biliyorum. Şu var ki vefakâr, arkadaş canlısı nice nice yiğit yazarlarla doludur yazın hayatımız, edebiyatımız, sanat ala-

nımız, gene kesinlikle biliyorum ki bizi iki avuç toprakla bırakmazlar, Cengiz Tuncer'i bırakmayacakları gibi.

«Yeşil araba, ardında ince bir toz bulutu bırakarak ilerliyordu. Kendiliğinden gidiyormuş gibi bir hali vardı. O iki sıska, cılız beygiri çözseniz araba yine yoluna devam edecekmiş gibi geliyordu insana.» Bu satırlar Cengiz Tuncer'in, O böyle başlatıyor Hacizli Toprak romanının girişini. Onun tabutu da tıpkı bu araba gibi gidecek. Kimsesiz, yalnız ve iki cılız beygirin peşinde değil. Dostlarının, sevdiklerinin, okuyucularının elleri üstünde.

«Gözlerini yumuyor, kendini bırakıyor kan ırmağına, dibe, daha dibe gidiyor bir zaman: Sesler bütün sesler uzaklaşıyor. Kan ırmağı soğuyor / Yüreğinin tıpırtısı susuyor. / Karanlık bütün dünyayı kuşatıyor birden. / Her şey kayboluyor.»

Kerkenez'de böyle bitiyor yazarı Cengiz Tuncer de.

BABIALİYİ «KİTAPLA DONATTI»

Rekin TEKSOY

Yirmi yedi mayısın hemen ertesinde siyasal bir dergi çıkartmak için bir araya gelenlerden ilkin Oğuz Atay gitti, sonra Yalçın Çetin, şimdi de Cengiz Tuncer. 1960'ların başında bir kış mevsiminin çoğu gecelerini Cengiz Tuncer'le birlikte yaşadık. Bir senaryo yazdık, gerçekleşme olasılığının zorluğunu bile bile. Nitekim «Sevmek» filim haline gelemedi. Ama sanıyorum, sinema tutkumuzu hiç değilse kâğıt üstüne dökebilmiş olmanın mutluluğunu bölüştük. Derken «iş şansı» olan bir film yapabilme olanağı çıktı karşımıza. Olayların gülünç yönlerini yakalama ustası Cengiz, polisiye filimleri taşlayan bir senaryo hazırladı: Tabancamın Sapını Gülle Donatacağım. Birlikte yönetip neredeyse çekiminin sonuna geldiğimiz bu filim de tamamlanamadı. Cengiz Tuncer, «tabanca sapını gülle donatamadı» ama, çok geçmeden Babıali'yi «kitapla donattı.» E yayınlarının Babıali kurallarını altüst eden başarısı, sevgili Cengiz'in gözüpekliğinin ürünüdür. Başarılı yayıncı Cengiz Tuncer, başarılı tüccar olamadı. Olamazdı da. Belki de dünyanın en eli açık insanıydı çünkü. Cengiz Tuncer «Kitap deyince E yayınları» diyordu. Artık değiştirebiliriz: «Yayıncı deyince Cengiz Tuncer.»

YAŞAMDA «AN»LAR VARDIR...

Feryal ÇEVİKÖZ

Bazı insanları anlatmak için yalnızca «insandı» demek bile

yeterlidir. Cengiz Tuncer böyle bir «insandı». Çünkü insana değer verir, insanı sever, bilgi dağarını kimseden esirgemezdi. İnsanların yaşamlarında anlar vardır. Öyle anlar ki, bir ömür boyu görülemeyecek ayrıntıları gözler önüne serer. Bu nedenle bir insanı uzun tanımaktan çok bu anlarını yakalayabilmektir önemli olan. İşte Cengiz Tuncer'in bu anlarından bir tekini yakalayabilmiş bir kişi onun ne denli sevgi dolu, kusursuz bir «insan» olduğunu biliyor demektir.

KİTAP SEÇMEYİ ÇOK İYİ BİLEN CENGİZ

Sami KARAÖREN

Cengiz'i Vatan'da çalıştığı 50'li yılların sonlarında tanımıştım. 60'lı yılların başlarında iyidon iyiye kaynaşmıştık. O zaman ben, Dünya gazetesindeydim. Müthiş bir demokrasi savaşımı veriliyordu. Rahmetli Cengiz Tuncer, iyi bir gazeteciydi. Ama, bizi bağlayan gazetecilik değil, sanat ve yazın tutkumuzdu. O, bana göre küçük kardeş yaşındaydı. Gözleri parlayarak anlatırdı: İlk gençlik yıllarında İzmir'de şiir ve yazın dünyasına girmiş, coşkulu bir yaşam içinde kısa sürede şiirden romana geçmiş. İşte o kaynaştığımız günlerde «Hacizli Toprak» adlı romanı yayınlanmıştı. Bir Anadolu gerçeğini işlemişti. Beğenilmiş, sevilmiş olmanın mutluluğu içindeydi. Şiire tutkunluğu da sürüyordu. Ama, kendisi yazarak değil, başka şairlerin yazdıklarını okuyarak... Özellikle Attilâ İlhan'ı, biraz da İzmirlilik bağlılığıyla, coşkunlukla okurdu. Aslında sanatın her dalı onu ilgilendirirdi. Bir ara kendini ince ince sinemaya vermişti. Rekin Teksoy ve Tarık Dursun'la bir film hazırlığının «humma»sı içinde oldukları günleri anımsarım.

Gazetecilikten ayrılarak yayımcılığa başladı. Çok başarılı oldu. Kitap seçmeyi, koklamayı çok iyi bilirdi. Büyük okur kitlelerine seslenen meraklı kitapların yanında ekin ve sanat dünyamıza katkısı çok sayabileceğimiz değerli kitaplar da seçip yayımladı. Bu arada kendisi de «Kerkenez» adlı romanını yazdı. İlgiyle karşılandı. Özellikle ruhbilimcilerin incelemesi gereken bir roman. Derken, başarısızlıkla yarışmaya başladı. Yaşamında, talihin ve talihsizliğin ondaki değin bol yeri olan bir başka kişi tanımadım desem, yeridir. İşte bu gel-git yarışı içinde, gencecik yaşta, güleryüzlü sevgili Cengiz'i de yitirdik.

Sıcak, sevecen, neşeli, şakacı bir yapıya, kılgın (pratik) bir

kişiliğe sahipti. En zor sorunları inanılmaz bir kolaylıkla çözer, kuramsalı uygulamaya, «Laf»ı eyleme dönüştürüverirdi. Bu niteliği de onu, neşeli, şakacı ve takılgan kılardı. Son derece cömertti. Rahat zamanlarında, hemen herkese iyliği dokunmuştur. Eski deyimiyle «**mükrim**»di. İşini bilir, hesaplı yanı olduğunu söyleyenlere de rastlamışımdır. Belki savurganlık kertesinde cömertliğinin yanında benim bilmediğim böyle bir yanı, onun kişiliğinde yarış halindeydi. Sakın çelişkiler içinde olduğu sanılmasın. Onu değil, yukarıda da belirttiğim gibi talihlilikle, mutlulukla, talihsizlikler, sıkıntılar, onun yaşamında yarış halindeydi. Güçlü bir belleği vardı. İş yaşamını hep belleğinde çözer, çözümlerdi.

Kitap seçip değerlendirmede, onun özelliğine şu örneği vermek isterim. Elden ele 7-8 yıl gezmiş (hatta kimi üstatların elinden de geçmiş) bir roman müsveddesi, bir rastlantı sonucu benim de elime geldi. Edebiyat Fakültesi yıllarından bir öğrenci olarak tanıdığım Abbas Sayar'ın «Yılkı Atı»nın müsveddesiydi bu. Hemen okudum. Özgünlüğüne, anlatım ustalığına hayran oldum. Bir iki yayıncı dosta telefon ettim, hiç bilinmeyen bu yazarla ilgilenmek bile istemediler. O gün akşam üzeri birlikte Nişantaşı'ndaki evlerimize dönerken, kendisine bu romandan söz ettim. Dosyayı hemen benden aldı. İki saat sonra telefonda Cengiz'in sesi: «**Tanıdığınız Abbas Sayar adlı bu kişiyi hemen İstanbul'a çağıralım. Ben onun bu romanını derhal basacağım.**» Dediği gibi de hemen bastı ve yanılmadı. Böylece Abbas Sayar'ı gün ışığına çıkarmış, yazınımıza bir romancı armağan etmiş oldu. (Abbas Sayar da onun yüzünü hep ak çıkardı).

Cengiz için ilk usuma gelenleri kısaca belirtmeye çalıştım. Son bir hafta içinde üç değerli arkadaş yitirmenin acısını tattık. Geçen haftanın sonunda, önce değerli eğitimci ve tarihçi Enver Kartekin'i, iki gün sonra da bir düşün adamı ve yayıncı Asaf Ertekin'i yitirdik. Bunlar da ayrıca üstünde durulmaya, anılmaya değer kişilerdir. Cahit Sıtkı'nın o eşsiz dizesini anımsadım: «**Gittikçe artıyor yalnızlığımız!**» Anılarına bin saygı!.

KENDİ KENDİNİ YETİŞTİREN YAYINCI

Aydın EMEÇ

Tanıştığımızda 1958 yılıydı sanırım. Ben babamın sahibi olduğu Son Posta gazetesinde emekliyordum. O askerden dönmüş yedi - sekiz yıllık bir gazeteciydi. Kısa sürede kaynaştık. Sonra

Vatan'a geçti ,oradan da Akşam'a. 1966 yılında yazılışleri müdürlüğünü üstlendiğim haftalık ABC dergisinde bir araya geldik, yıllarca da birbirimizden ayrılmadık. İki haftalık dergide daha birlikte çalıştık. 1968 yılının mayıs ayında, Ankara Caddesine bakan küçücük bir odada E Yayınları'nın ilk kitabı «Boyalı Kuş»la yedi - sekiz yıl sürecek ortak yayıncılık serüvenimiz başladı.

En büyük özellikleri, koşullar ne olursa olsun yitirmediği sınırsız iyimserliği, gözüpekliği, korkunç denebilecek sezgisi, az insanda rastlanan kavrama yeteneğiydi. Bu özellikle, E Yayınları'nın gelişip büyümesine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Paradan önce kafa ve beden gücüne dayanarak kurulan, binbir cambazlıkla gelişen E Yayınları konusunda konuşmak bana düşmez. Doğruları ve yanlışlarıyla, gelişmesine benim de katkıda bulunduğum bu yayınevi kendine yadsınamayacak büyüklükte bir yer açtı. Dünyaca ünlü pek çok yazarı Türk okuruna tanıttı. Çok satan popüler romanların yanısıra, değeri büyük edebiyat baş yapıtlarına da önemli bir yer verdi. Üniversiteyi bitirdiği halde çoğu kez mesleğini uygulama sırasında öğrenen yurttaşlar örneği, Cengiz yayıncılıkta kendi kendini yetiştirdi. Tabii ben de. Tökezledik, doğrulduk. Sonra yine tökezledik. Bir gün geldi, o benden kopmadı belki, ben ondan koptum. 1976 yılıydı. Cengiz E Yayınları'nı tek başına sırtladı ve bugünlere getirdi. Ama bu arada, acılı tatlılı, sıkıntılı, keyifli ortak günlerimiz çok gerilerde kaldı. Tanıştığınız sıralar ciğerlerini, yüreğini kemirmeye başlayan astıma yenildiğini perşembe gecesi 23.30'da Kerim Korcan'ın sevgili, engin yürekli Kerim Ağabeyin telefonundan öğrendim.

Çok gençti, elli yaşındaydı henüz, ama otuz yılı bulan bir gazetecilik, yayıncılık, yazarlık, filmcilik uğraşı, bunlara eklenen geçim kavgası onun da üstesinden pek erken geldi. Nur içinde yat, nasılsa bir gün yine birlikte olacağız HOCA.

(Cumhuriyet — 14 Temmuz)

«CENGİZ TUNCER VE ARKADAŞLARI»

Tarık DURSUN K.

Cuma gecesi evde böyle oturuyordum, telefon durlu duraklı çaldı. «Şehirlerarası», dediler. Yorgun, çatlak bir kadın sesi, önce numaramızı sordu, sonra beni; en sonra da «Dinar arıyor, ayrılmayın efendim!» dedi.

Bekledim.

«— Sen misin?» dedi Nedret Gürcan. «Benim, evet...» dedim, yine bekledim.

«— Duyuyor musun beni?»

«— Duyuyorum!»

«— Gerçekten gömdünüz mü Cengiz'i bugün?»

Durup soludum.

«— Sen orda mıydın?» diye sordu, sesini arada yitiriyordum.

«— Ordaydım, gittim!»

«— Gördün mü gözlerinle?»

«— Gördüm,» dedim.

«— Sana inanıyorum,» dedi, o da sustu.

Belki 1945'lerde, belki 1947'lerin hemen başlarında; ılık bir Kordon gününün ikindisinde, üç gerçek delikanlı, Kızılçullu yolundan yürüye yürüye denizkıyısına inmişlerdi. Yüzleri pancar gibi kıpkırmızıydı. Bir dördüncü ve çiçeği burnunda delikanlı, üçüne şaşkınlıkla baktı, güldü. Yol uzun gelmişti onlara ve yorgundular.

Hep birlikte Alsancak'taki eski, tahta iskeleye gittiler. İskelenin büfesindeki çok yaşlı bir adam, dördüne bardağı onbeş kuruştan açık şarap sundu, parasız birer avuç nohut verdi.

Adları Nedret Gürcan, Ziya Metin, Tarık Dursun K. ve Cengiz Tuncer'di.

Sonradan türlü hikayelere ve romanlara konu edinilecek türlü serüvenleri hep bu dörtlü yaşadı. İki kasabalı (Nedret Gürcan'la Cengiz Tuncer) bir kentli, (Tarık Dursun K.) ve bir dışarlıklı (Ziya Metin), yaşları arasında yıl farkı pek olmayan, olsa bile ciddiye alınmayan bu dört genç adamın o yıllarda tek ortak tutkuları vardı: Şiir! Dördü de şiir yazıyorlardı. Akşamüstleri, Havra Sokağı'nın sonundaki Yahudi meyhaneci Yasef'te toplaşıyorlar, şiir okuyorlar, şiir tartışıyorlardı. Şiir bir araç mıydı, yoksa bir amaç mı onlar için? Sorulduğunda, Nedret Gürcan'dan başkası gelecekte kendini şair olarak görmüyordu. Ziya Metin'in düşleri; İstanbul'a gitmek (Ah, siz hiç taşrada yaşıyıp günler günü büyük kent İstanbul'a gitmelerin düşlerini kurdunuz mu, İstanbul yatıp İstanbul kalktınız mı?), bir tiyatro kurmak, seyircilerin ayakta alkışlayacağı oyunları oynamaktı.

Cengiz Tuncer, her seferinde düş konusunu geçiştirdi.

İlk romanı «Hacizli Toprak»ın çıkışını İstanbul'da ve Sirkeci'deki Filibe Köftecisi'nde kutladık. Hava sıcaktı ve köftelerin içleri pişmemişti. Çıktık; şimdiki arabalı vapur iskelesine kadar

yürüdük ordan dönüp Sarayburnu'na geldik. Ziya Metin durup dururken:

«— Acaba insanın bir romanının çıkması nasıl bir şey ki?» dedi.

«— Hiçbir bok değil,» dedi Cengiz Tuncer. «Adamın ne boyu uzuyor, ne kilosu artıyor. Kimse de şu romanın yazarı diye tanımıyor seni!»

Yıllar sonra kurup yönettiği E Yayınları'nda bunun acısını fena çıkardı. Yayınladığı nice yazarı, birinci kitabında değilse bile ikinci ya da üçüncü kitaplarında onbinlerce okurun tanıdığı kişi yaptı.

Neye elini değdirdiyse, tılsımlıymış gibi onu yüceltti, değerlendirdi. Yaşar Kemal'den önce de, sonra da Bab-ı âlinin en iyi röportaj yazarıydı. Tek bir filmin senaryosunu yazmış ve yönetmişti «Sevmek Seni», Yeşilçam düzencilerinin üzerine ölü toprağı serpecek kadar korktukları bir öncü film düzeyindeydi.

Türk kitapçılığına bir «başka»lığı, ilk kez o getirmişti. Gazete birinci sayfa sekreterliğinde ilk kez kalıplaşmaya karşı çıkıp yeni bir düzenleme getirdiği gibi.

«Hacizli Toprak»ın güzel acemiliğine karşılık, «Kerkenez»deki ustalığını görmezden geldiller; bile bile. Sustu, kimseye kırılıp gücenmedi güldü. İnce hüzünlü bir gülümsemeydi o, dudaklarının kıvrımı hoşgörünün doruğuna yönelikti.

Temmuzun onuncu günü, Boğaz'a, özellikle Kandilli'ye bakan yüksek bir yapının terasında Ziya Metin'le oturduk. Dört içki söyledik. Biri bana, biri ona, biri Nedret Gürcan'a, biri de Cengiz Tuncer'e. Sırayla önce kendi kadehlerimizden, sonra bir Nedret Gürcan'dan, bir de Cengiz Tuncer'den içtik.

«— Üç kişi kaldık,» dedi Ziya Metin.

«— Evet,» dedim, gözlerimiz Kandilli'ye çevrikti. Boğazdan yukarı bir tanker ağır ağır çıkıyordu; yanından geçen şehir hatları vapurları miniminnacıktı.

«— Çok acı çekmiş midir dersin?»

«— Bilmiyorum.»

«— Ama şimdi çekmiyor, değil mi?»

«— Hayır, artık rahat!»

Cengiz Tuncer'in kadehine uzandı, bir yudum içti, yumruğuyla ağzını sildi.

«— Artık kitap çıktıydı, çıkmadıydı, parası geldiydi, gelmediydi, bonolar ödendi, ödenmediydi derdi de kalmadı.»

«— Kalmadı, evet!»

«— Aslında ölmek güzel,» dedi. «Ne dersin?»

Karşılık vermedim, ben de uzanıp Cengiz Tuncer'in kadehinden içtim.

«— En gencimizdi içimizde,» dedi Ziya Metin. «Kerata, yine en gencimiz kalacak.»

Masamızda ve tam dördümüzün arasında Cengiz Tuncer'in Kandilli sırtlarındaki taze mezarından iki saat öncesi, kimin çelengi olduğunu umursamadan bir yoluşta koparıp getirdiğimiz ölü glayör duruyordu.

(Sanat Olayı — Ağustos)

CENGİZ TUNCER'İN ARDINDAN

Kerim KORCAN

Giden bilmez, gelen bilmez/Gidenlerden haber gelmez deyivermiş elin oğlu. Kınından yenice çekilmiş bıçaklar gibi duruyor bu sözcükler şimdi önümüzde, bizi insanoğlunun geleceği üzerinde düşündürüyor. Bakıyoruz kıyısından köşesinden, onları biricik biricik özenle kâğıda dökerken içimiz burkuluyor. Şöyle bir sonuca varıyoruz, kara haber yazmak, kara haber geçmek göründüğü kadar kolay bir şey değildir. Sevgili bir insanın aramızdan ayrıldığını yazacaksınız, ama, eliniz varmıyor ki?

Çaresiz dertler, kapanmayan yaralar ölüme geçilen sırat köprüleridir ki, bu bakımdan hastalar daha bir yakından ve bambaşka bir açıdan görmüşlerdir insan oğlunun yer yuvarlağındaki macerasının sonunu. Bir başka açıdan yorumlamışlar hayatı ve bunu acıklı şarkılar gibi bizlere bırakmışlardır. Evet biz onlar kadar yakın ve anlayışlı olamayız bu konuya, onların duyduklarını duyamayız. Çünkü biz dayanılmaz acıların kartpostalını, hastalar ise kendini görüyorlar. Onun için tazedir dilimizde Cahit Sıtkı'nın şu dizeleri: **Ne doğan güne hükmün geçer /Ne halden anlayan bulunur/Ah aklımdan ölümüm geçer!** İnsanlar vardır... Bir rastlantının sonucu olarak onları tanımışızdır. Ama bir iz bırakmadan üstümüzde, geçip sessizce gitmişlerdir. Varlıklarıyla yaşama sevinci ve insan olarak onur duymamışsanız, kayıp oluşlarıyla bir boşluk yaratmamışlardır demek ki içinizde. Bir gölge gibi belirmişler, sonra hayaletler gibi savuşmuşlar bir yerlere, ya da ölmüşlerdir, şöyle ya da böyle olması en küçük bir sarsıntı bile yaratmamıştır hayatımızda.

Ama Cengiz Tuncer bu insanlardan değildir. Zamanla de-

rinleşecektir içimizde bıraktığı yaralar ve bir garip sessizlikte biz onun yokluğunu, filozof görüntüsünü, iddiasız insanca gülüşünü hatırlayacağız. «Şu tarihte ölmüştür,» diye yazacaklar nüfus kütüğüne. Peki, bu işlemi yapan memur bir an duraksayacak mı? Diri'yi ölü'ye çevirirken biraz düşünecek mi? Ki, o defterleri boşu boşuna işgal etmemişti Cengiz Tuncer bir niceleri gibi. «Gölge etme başka ihsan istemez!» demlemeyecek nadir yazarlarımızdandı. Uzun yıllar sinsi bir hastalıkla boğuştuğu halde, bir kere bile, «Ah aklımdan ölümüm geçer,» demeyişti Cahit gibi.

Böyle de olsa ben ya da bizler, insanın şu dünya yüzündeki terli ya da kanlı macerasının nerede noktalanacağını zaman zaman karanlık bir kış korkusu gibi düşünmüyor muyduk? Evet, nasıl bir şeydi acaba şu «Ölüm! ölüm! ölüm!» dedikleri? Bunu, alacağımız cevaptan korkarak, tereddütler içinde kendi kendimize sormuyor muyduk? O yücelerden yüce kürsülere kurulmuş, dehşet salan koyu kara renklere bürünmüş, kaleminin ucunu kırmadan idam hükmü veren ceza hakimleri gibi, bizleri de kocaman defterinin kanlı bir sayfasına yazmış mıydı yoksa? Demirden eli hiç titremeden, muzlardan da soğuk olan ölüm fermanımızı imzalamış mıydı?

Evet, düşünüyordum zaman zaman acaba ölüm neydi, ne değildi? Belki Cengiz Tuncer de düşünmüştür bunu. Sonra soruyordum hep garip bir yalnızlıkta. Af dilemeden, bağışlanmamı istemeden soruyordum, o, nice nice insanların canını kabzettiği, aldığı kanlı kılıcını kuşanıp, sırtına kara pelerinini geçirdikten sonra, mezarlık selvilerine benzeyen upuzun boyuyla yalnız geceleri mi dolaşıyordu gafil kurbanlarını habersizden avlamak için? Biz duymuyoruz ama olsun, aç kurtların, canavarların ulumasına mı benziyordu sesi, olur ya! Avını istediği yerde, istediği zamanda kıstıramamışsa kızgın, kara kıllı elleri boğacak insan ararken, yer yer garip çınlamayla yayıyor olmalı, etrafa dehşetini. Bütün bu kalın duvarlar arkasında oynanan oyunları görüyor, bütün bu iç ürperten sesleri Cengiz Tuncer de duyuyor, bizlere duyurmuyor, söylemiyor muydu yoksa? Geceler benim/Gündüzler sizin/ Izdırap hepimizin mi diyordu İlhami Bekir gibi.

Düşünüyordum, hep düşünüyorduk, ölüm nasıl bir şeydi? Cengiz Tuncer hasta yatağında terlere batarak canıyla son hesaplaşamaya girmişken, ben ne yapıyordum acaba, Öyle ya, ölüm günlerden hükmünü taşırıp, gecelerimizin kâbusu, karabasanı oluyordu bir yandan da, bitmeyen, uzayıp giden namussuz rüyaların kanlı ağırlığı oluyordu. Evet, havaya bir ağırlık çökü-

yordu muhakkak ki önce, bunaltıcı, nefes kesen, vıcık vıcık bir ağırlık. İşte tam bu sırada uzaktan uzağa duyulan homurdanmalar, diş gıcırtıları, Allahım bir raslantı mıdır? Evet, onun kara pelerinini savurarak gelirken: «Kor... kunç...um! kor...kunç... um! kor...kunç...um!» diyerek soluduğunu ve sonra sesini yükselterek, «Savulun ölüm geliyor! Savulun ölüm geliyor!» çığlıklarıyla ufkunuzu kararartarak uluduğunu duymuyor musunuz? Olur ya, belki de duymuyorsunuz, siz yıllardır astım denilen canavarla boğuşmuyorsunuz ki! Ben inanıyorum ki Cengiz Tuncer, bu sinsi, bu zaman zaman naralar atan tehlikeli gelişi duyuyor, biliyor, ama, kahramanca dayanıyor, onun içindir ki, devamlı tehdit altında olduğundan, ölümden sözetmiyordu.

Şimdi burda biraz duralım, mendillerimizi çıkarıp, yataklarında biriken gözyaşlarımızı silelim, ama, bu onun için son gözyaşlarımız olmasın.

Kültür Bakanlığı'nda bir işimiz vardı; Ankara'ya beraberce gitmiştik. Hareket saatlarını hayli heyecanlı geçirmiştim dakikaların son sınırına gelirken. Ama, harekete kılpayı kala Cengiz Tuncer Haydarpaşa Garı'ndaydı: «Ben eski bir gazeteciyim,» diyordu nefes nefese gülerek. «Canım bahasına da olsa randevularımı kaçırmam.» Uzun ve tek yolculuğumuz budur on yıllık dostluğumuz süresince. Yolboyu mutluydu, konuştuk konuştuk doyasıya. Felekten bir gün çalmıştık ve onu enine boyuna değerlendiriyorduk. Söz dönüp dolaşıp edebiyatımıza dayanıyordu. Cengiz'in çok güçlü olduğu bir alandı bu. Sığ yorumlar, gelişigüzel hükümlerle yetinmiyor, aksine bilgece yanaşıyor konusuna, kolaya kaçmıyor, şairliği bir sıcaklık anlaşırlık katıyordu yorumlarına. O edebiyatımızı cidden derinlemesine tanıyordu. Böylece Mavi Trenle mesafelerin bıktırıcılığına kapılmadan, varmış başkentin kapılarına dayanmıştık.

İşlerimizi görmüş, temaslarımızı yapmış, onunla otel odasında gamlı bir Ankara gecesi geçirmiştik, ki onu da bir iki sözle anlatmalıyım. Uykunun koyulduğu, zamanın bir hayli ilerlediği anlarda garip bir hırıltı sesine uyanmıştım. Kolay unutulur bir şey değildi bu. Cengiz Tuncer garip bir hayalet gibi yatağında oturmuş, yorgunluğunu dinlendireceği yerde astımla boğuşuyordu. O zaman anlayıvermiştim birden onun neden ısrarla tek yataklı bir oda aradığını, O, neşelerini cömertçe insanlarla paylaşmak, ama, çektiği acıları kendi sırtlanmak, bundan yakınmamak alışkanlığındaydı.

Şöyle bir soru da geliyordu insanın aklına ,peki bu cenabet

hastalık bütün ağırlığıyla geceleri mi biniyordu kurbanlarının dalına? O ilâç alıyor, saatına bakıp nabzını sayıyor, bilgece, ama mutlak bir suskunluk içinde yaşama savaşını sürdürüyor, ne pahasına olursa olsun bu zalim hastalığa yenilmemeye çalışıyordu. Bir aralık başını güçlükle sağına çeviriyor, gözleri bana takılıyor, neden uyumadığımı soruyordu. «Mümkün mü?» diyordum, «Senin acılarını paylaşmak? İşte bunu düşünüyorum!» O anda çektiklerini umursamaz görünerek gülümsemeye çalışıyordu: «Aldırma Korcan, biz astımla kardeş olduk. Ben onu bırakırım ama, o beni bırakmaz.»

Yazarlar da yalnızlığı sevmezler genellikle; bir dost yüzü ararlar sıcaklığında dinlenecek, iki çift tatlı söz ararlar. Bu onların yaşamalarının, yazın savaşını sürdürmelerinin tek şartıdır. İşte bu arayışın tesiriyle olacak Cengiz Tuncer'i dolaylı olarak, Vatan gazetesinde tefrika edilen **Hacızlı Toprak** romanıyla tanımıştım ilkin. Bu yazılarda insanı kendine çeken, derin derin düşündüren bir yan vardı. Sonra kitap haline geldi bu tefrika. Toplu olarak okuma fırsatını buldum, böylece de soluklu bir yazarı kalbimin bir köşeciğine yerleştirme şansına kavuştum. Pusudan vurulan bir adam vardı orada. Yerde upuzun yatıyor, bol gömleği rüzgârda uçuşuyordu yanılmıyorsam. Gördünüz mü, kitap genellikle bir noktada yakalar insanı. Bu etkileyici bir parçadır. Siz onu okur, sonra bütüne gidersiniz.

Söylenecek çok şeyler var Cengiz Tuncer hakkında. Hele şu ağılı günler bir geçsin. Karun ölür parası kalır, aç mirasçıları paylaşırlar. Yazar ölür, terli gömleği, daktilosu, kitapları, kitapları kalır, sonra onun fikir savaşını, sanatını çoğala çoğala alkışlayan vefakâr okuyucular.

(Sanat Olayı — Ağustos)

CENGİZ TUNCER'İN ELLERİ...

Nedret GÜRCAN

Ölümünden hemen sonra duydum beni uğunduran acı haberi, İstanbul'dan Tarık Dursun K. aradı. Telefonda önce, hal-hatır sordu. Çocukları, karımı ve beni... Bir süre önce hafif bir infarktüs geçirdiğimi, söyledim. Duraladı: «Yapma yavu, dedi, ne diyorsun yavu, dedi, sen deli misin yavu...» dedi .Sonra yutkundu, boğuktan sesiyle: «Cengiz'i, Baba Cengiz'i kaybettik,» dedi. «Etme eyleme Tarık, dedim, ne diyorsun sen yavu. dedim, son

deli misin yavu», dedim... «Eyvah» dedim. Ev halkı başıma üşüştü. Onlara «Cengiz ölmüş, ben cenazeye İstanbul'a gidiyorum» dedim. Olmadı, ne ev halkı ne doktorlar bırakmadılar. Ağlarmışım, çok duygulanır dövünürmüşüm...

İkimizin de babası tüccardı. İkimiz de taşralıydık. Yetişme koşullarımız, ilköğrenim kaderimiz hemen hemen aynıydı. 1943 yıllarında İzmir'de Buca Ortaokulu'nda buluştuk. Aynı sınıfta, aynı öğretmenlerde okuduk. Aynı yatakhanede yattık, aynı yemekhanede yedik içtik. Aym günlerde şiir yazmaya başladık. İnatçıydı Cengiz. Kimse gibi olmak istemezdi. Kimsenin yaptığım yapmak istemezdi. O yıllar şiirde Garip'çiler modaydı. Ben Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet'i tutar, onlara özenirdim. Bilirdim Cengiz de bu özentideydi. Ama o gitti Yahya Kemal'i tuttu. Okulda duvar gazetesi çıkardık birlikte. Güzel bir Türkçe öğretmenimiz vardı. Sınıfa girer ve «Çocuklar kapatın kitaplarınızı, bugün dersimiz Orhan Veli» derdi. Şimdi okullarda böyle şeyler var mı bilmiyorum? Ve biz yaşadığımız günün edebiyatını izleye izleye ders yapardık. Cengiz, Türkçe öğretmenine bozulur, Yahya Kemal dersi beklerdi hep. Bir gün elinde bir mektupla okulu dolaştı. Mektup Pakistan Büyük Elçiliğinin damgasını taşıyor ve Pakistan'dan Yahya Kemal'den geliyordu. Yahya Kemal'e şiirler yollamıştı. Bana 'Evladım, aç şu mektubu oku, oku da ben kimmişim öğren' diye babalanmıştı.

Cengiz ve ben ortaokulu bitiremedik. Buna biraz da edebiyata olan tutkumuz ve bu yolda dersleri asarak şiire, yazıya ayırdığımız zaman sebep olmuştur.

1950'li yılların başında artık ne Cengiz'de Yahya Kemal, ne bende Orhan Veli tutkusu vardı. Dergi çıkarmak, yazarlardan, şairlerden mektuplar almak istiyorduk. Cengiz sürekli İzmir'de oturuyordu. Tam o günlerde Tarık Dursun K. ile tanıştım. Belki de Cengiz tanıştırmıştı. Ardınadn Tarık Dursun'un arkadaşları Ziya Metin ve Galip Göksel'le... Arkara Palas salonunda her gün aynı masa ve biz dört arkadaş... İzmir'in ilk en güzel sanat dergisini oluşturduk, yayın hayatına koyduk. Kervan Dergisi, Cengiz, Tarık, Ziya, Nedret dostluğunu şimdi içimizde en güzel Cengiz anlatabilirdi. İzmir'i satın almış gibiydik. «Dur» diyorduk, duruyordu, «yürü» diyorduk yürüyordu İzmir. Ve Cengiz «Ferman Senin» başlıklı şiirinde şöyle diyordu: «Bugün pazardır günlerden / İzmir şehri gülümser oynar / Ferman senin elindedir güzelim / Ne dilersen, dile benden...»

«İzmir'in Manifaturacılar Çarşısı'nda köşebaşında dükkân-

ları vardı Cengiz'lerin. Babası Yusuf Amca ve ağabeyi Özer'le akşamadek Cengiz orayı beklerdi. Biz Tarık ve Ziya'yla buluşup oraya giderdik. Babasıfil bizi pek istemezlerdi. Cengiz'i avare edeceğimizden, şair edeceğimizden korkarlardı. Babam da korkardı bizim tayfadan, bana «Şair mir olacaksın oğlum?» derdi hep. Cengiz bu manifatura işini hiç mi hiç sevmezdi. Kaç kez gördüm, tezgâha kumaş topunu indirirken vurur gibi yapar, açıp metreye doladığında da ah'lar, pof'lardı... Dünyası, duyguları başkaydı. İzmir'in fuar ve yaz akşamları Basmahane'deki evlerinden kaçıp yanımıza gelmek için sanırım annesinin babasından izin almasına bakardı. İlk gençlik yıllarında, ev, aile baskısı Cengiz'i iyice doldurmuştu. Tam Tarık Dursun'un dediği gibi «Her zaman gözü serüvene tok» fakat 'ben yaparım' kararıyla silkinmesini bilendi. Öyle de yaptı ve bir «hayt» çekp, tüm enfellere rağmen ilk eşi Nerimanla evlendi. Sonra da İzmir'i ana-baba ocağını bırakıp İstanbul'a çileli, inişli-yokuşlu Babıali'ye koştu.

Cengiz'in İstanbu'la başlayan ve ölümüne dek süren yaşamında otuza yakın yıllar var. Ortaokulda şiirle başlayan sanat sevgisinin ilk bsamağınd 1951'de Tnk Dursun K. ile yayınladıkları «Devr-i âlem» adlı şiir kitapçığı var. Gazeteciliğin, röportajcılığın, sinemacılığın ve meşekkatli günlerin arasında becerdiği iki büyük romanı «Hacizli Toprak», «Kerkenez» de var. Biz, daha çok yazar öldükten sonra okuruz eserlerini. Cengiz'inkiler de böyle olacak sanıyorum. Sanat ve yayıncılık yaşamının çıkabildiği ve geçen akşam kıvrılıp düştüğü son basamağında da «Boyalı Kuş»la başlayan bir kitaplık dolusu, büyük başarı, güzel başarı, yapılmaz sanılan şey, şimdi hepimizi daha çok şaşırtan «E Yayınları» var...

İzmir'de köşe başında, bir yanı sık sık dertleştiğimiz dağınık pasaja açılan küçük manifaturacı dükkânından, raflardan yirmili yaşlarında allı - güllü top top basmalar indiren Cengiz'in elleri demek ki o raflardan kurtulmalıymış. Ve iyi ki kurtulmuş. O eller İstanbul'a gelip kendine en uygun işi arayıp bulacak, yazıp yazdıracak sonra da evlerin en kutsal yerlerini ,kitaplıklarının raflarını dolduracakmış. Okuyanların hatta kitabı olup okumayanların tümünde hiç şüphe yoktur ki Cengiz'in «E Yayınları»ndan birkaç kitap bulunmasın. TV'de, «Kitap Deyince E Yayınları» ses ve görüntüsü ve sallanan koltuk aklımızdan çıkmış olsun.

Çocukluğu ilk gençliği, yayım hayatı, özel hayatı boyunca saat gibi çalışan o tertemiz, saf beynin şu anda, tam olgunluk ça-

ğında toprak altında böceklerin, yer altı muzurların eline düştüğünü düşündükçe beynim zonkluyor. Bir tesellim de var: Belki, belki... Yer üstündeki haşeratın tahribatı kadar canı yanmayacak, artık dinlenecektir.

(Sanat Dergisi — 1 Ağustos)

ÖLENLER KALANLAR

Cemal SÜREYA

Cengiz Tuncer'in ardından Vedat Üretürk'ü de yitirdik. Hayatın en katı güçlükleri içinde amatör sanat coşkusunu hiçbir zaman elden çıkarmamış bir arkadaştı Vedat. Amacı başarı değil, uğraşın sürekli içinde olmaktan duyduğu sevinçti. Villon'u bütünüyle çevirmek istiyordu. Yayımladığı otuz kırk çeviriye (Balzac, Barbusse, Ionesco...) değil de, Villon'un şiirine önem veriyordu. «Bunu yayımladığım gün belki ben de bir şey olurum» diyordu. İki de roman yazmıştı. Onları bir türlü yayımlayamıyordu. Ama üzgün değildi. Üçüncüyü geliştirdiğini söylüyordu. Emekli ikramiyesini verip üst yanını borçlanarak küçük bir daire almıştı. Tam üç yıl, emekli aylığının bütününü ev borcuna yatırdı. Son taksiti ödediği ay yatağa düştü. Bir daha ayağa kalkamadı. İki ay içinde öldü.

Ölüm, bir iki yıldır bizim kuşağı gözüne daha çok kestirir oldu anlaşılan. Özdemir Asaf, İlhan Demiraslan, Cengiz Tuncer, Siyami Özel... Büyük sanat dostu Sezai Oğuz... Şimdi de Vedat Üretürk.

Sözü Puşkin'in bir cümlesine getirmek istiyorum. Puşkin sanatçıların ancak öldükten sonra değerlendirildiklerini, bir bakıma bağışlandıklarını anlatmak isterken şöyle der: «Yalnız ölüleri sevebiliyorlar.» Bizim toplumumuz da özellikle böyle değil mi? Orhan Veli Kanık ölümünün hemen ilk haftası içinde benimsenmiştir. Yıllarca onun girişimine dudak bükenlerin, onu alaya alanların, o girişimi değerlendirmeleri, içlerine sindirmeleri için bir hafta fazlaca kısa bir süre değil midir acaba? Ataç için de öyle olmamış mıdır? Öztürkçe, Ataç'ın öldüğü gün büyük bir hız kazanmıştır. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun da şiirdeki asıl ününü öldüğü gün kazandığını söyleyebiliriz. Ece Ayhan'ı düşünün. Ece Ayhan ölümün eşiğine gittiği günlerde birdenbire nasıl önemsenmişti. Kimse onun kurtulacağını sanmıyordu. Ece Ayhan'a karşı olanlardan bile, onun çok iyi bir şair olduğunu daha fazla işitir

olmuştuk. Ece Ayhan ölümden kurtuldu. Her şey yine eski durumunar geldi. O arada söylenen bazı sözler geri alındı. Gerçekten, acımasız bir toplum bizimki. Hele yazar-çizer topluluğu.

Başka ülkelerde de görülmüyor değil bu durum. Nedir ki, başka ülkelerde bağışlanan, daha çok sanatçının, yazarın siyasal tavrı oluyor. Sözgelimi Pasternak son yıllarını kendi ülkesinde büyük bir yalnızlık içinde geçirmiştir. O yıllarda orda adını bile anmak kolay değildi bu şairin. Oldükten sonra ise kitapları üst üste baskılar yapmaya, dizeleri birinci elden sorumlu kişilerin dillerinden düşmemeğe başladı. Siyasal bir bağışlamadır bu. Fransa'da Céline için de öyle olmuştur.

Bizde ise sanki sanatçının hayatı, dünyadaki varlığı da bağışlanıyor ayrıca. Özellikle 1940'lardan bu yana böyle bu. Daha önceleri sanatçının, yaşarken, toplumca (Devletçe verilen önemden dolayı) ilgi gördüğü gözlemlenmekte. O dönemlerde, bir eleştiri var olmadığı halde, sanatçı yaşadığı yıllarda da değerlendiriliyordu. Hiç değilse değerlendirilmek isteniyordu. Oysa Bedri Rahmi'nin sanatına ölümünden önceki son on yıl içinde eğilmiş bir eleştirmen gösterebilir misiniz? Öldüğünde ise binbir çelenk örüldü ona.

Ülkemizde sanatçının yazgısı gerçekten ilginç. Yaşadığı sürece ilgilenilmiyor. Ölür ölmez göklere çıkarılıyor. Ama kısa bir süre içindir bu. Sanki bir törenin gerekleri yerine getiriliyordur. Ölümü izleyen birkaç gün, bilemediniz birkaç hafta sonra her şey eski durumunu, ilk durumunu alıyor. Yalnız öldüğünüz gün seviliyorsunuz. Ertesi gün bundan da bıkılıyor.

Yine de öldükten sonraki kısa süre içinde durum daha iyi galiba.

Dikkati çeken bir nokta da, yazılarda, yapılan konuşmalarda, sanatçı için çok abartılmış sözler söylenmesi. Yıllar süren bir ilgisizliğin bir çeşit kefareti mi oluyor bu sözler? Cenaze başındaki «Onu nasıl bilirsiniz?» sorusuna karşı koro halinde ve devamlı bir ses yükseliyor: «Büyük biliriz!» Ondan sonra? Ondan sonrası, ondan önceki durumun tıpkısı: Umursamazlık, sessizlik, toptan bir unutuş.

En iyisi, diyorum, sanatçıyı öldürmeli, tabutunu da yıllarca musalla taşından kaldırmamalı. Büyük şenlik olur. Behçet Necatigil en büyük gürlüğünü öldüğü gün yaşamadı mı?

Puşkin, «Yalnız ölüleri sevebiliyorlar» demiş ya, Türk edebiyatı için deseydi, herhal, bu sözünü biraz değiştirirdi:

«Yalnız ölüleri ve öldükleri gün sevebiliyorlar.»

Nevzat Üstün yaşarken pek tutulan bir yazar değildi. Okurlar değil de (kitapları kolayca alıcı buluyordu), yazarlar onu pek önemsemiyorlardı. Öldükten sonra bir süre «olay» haline geldi. Ama ölümü üzerine o parıltılı yazıları yazan arkadaşlar onun yapıtına bir daha dönerler mi, bilemem.

Ölüm, Özdemir Asaf'ın şiirinin karşısına yazılan «tuhaf» sözcüğünü sildi. Başka bir sözcük yazdı oraya: «Özgün.»

Behçet Necatigil öldüğü gün klasik oldu. Elbet, onun ayrı bir yeri var. İleri doğru yapıtı yeniden yeniden değerlendirilecektir. Yine de, yaşarken, daha sıkışık ve rahatsız bir yerde oturtulmaktaydı.

Buna karşılık, ölümlerinde, bir Ömer Faruk Toprak'a, bir Ceyhun Atuf Kansu'ya, bir Yaşar Nabi Nayır'a abartmalı sayılabilecek bir tavır gösterilmedi. Değerlerine sadece doğal tören sözcükleri eklenerek anıldı onlar.

Sütuven adamakıllı abartıldı, ama Niyazi Akıncıoğlu yeterince değerlendirilmedi.

İlhan Demiraslan ise çok şanssız çıktı bu yönden. Ama, onun için bile, gördüğümüz tek tük değerlendirme yazısı ölümünden sonraya rastlıyor. Siyami Özel'in ölümü daha da şanssız. Bırakın gazeteleri, yaygın sanat dergilerinin çoğunda haber olarak bile verilmedi bu ölüm.

Sanatçı mısın, hele şair misin, ölüm tarihini iyi seçeceksin. Olanağın varsa genç öleceksin (en yetenekli sensin). Kuşağının ilk öleni olacaksın (asıl önemli olan sensin). Yetmiş yaşını, seksen yaşını bulduktan sonra ölmek bir işe yaramıyor. Yakup Kadri'nin ölümü bile sessizlikle geçiştirilmedi mi? Muzaffer Tayyip ve Rüştü Onur şimdilerde çok şeylerini erken ölümlerine borçlu değiller mi?

Ha, sahi Ali Canip yaşıyor mu?

(Sanat Dergisi — 1 Ekim)

●

BİR ÇEVİRMENİN ÖLÜMÜ

Eray CANBERK

Vedat Üretürk'ün hastalığını da, ölümünü de ortak dostumuz, sanatsever ve sanatçı dostu İlker Akçay'dan duyduk. Önce hastalandığını işitmiştik. Şiddetli bir soğuk algınlığıydı belki... Geçen Eylülün sonlarına doğru İlhami Bekir hocamızı görmeye

gittiğimiz bir akşam üstü de Üretürk'ün 11 Eylülde öldüğünü öğrendik. Sessiz ve dağdağasız bir ölüm: tıpkı yaşantısı gibi.

Vedat Üretürk adına ilk kez bir Sartre çevirisinde rastladım. Bu kitap Sartre'ın Duvar'ıydı. Daha sonra Ataç Kitabevi yayınlarının Cağaloğlu'ndaki yönetim yerinde kendisiyle tanıştım. Yıl ya 1960 ya da 1961'di. Az konuşan biri olduğu için başlangıçta bir yakınlığımız olmadı. Yine Ataç Kitabevi'nin yönetim yerinde sıcak bir yaz günü Afşar Timuçin'le birlikte Yelken dergisi için ortaklaşa bir yazı hazırlarken Vedat Üretürk geldi. Kısa bir hoşbeşten sonra biz yazıya daldık. Üretürk de bitmez tükenmez Birinci'lerini içmeye başladı. Az sonra yine sessizce gitti. Çok geçmeden, Yelken dergisinde yayımlanması için Timuçin'e bir yazı getirmiş. Bizim ortak çalışmamızdan esinlenerek yazdığı ve «Ben Buralı Değilim» başlığını taşıyan bu denemesi bizim «Aramak» başlıklı denememizle birlikte Yelken dergisinde yayımlandı (Sayı 68 Ekim 1962). Bu olay yakınlaşmamıza neden oldu. Karşılaştıkça daha uzun konuşmaya başladık. Elinde şişkin çantası, durmadan terleyerek gelir, bir yayınevinde, Cağaloğlu'nda bir kahvede, zaman zaman da Beyazıt'taki Çınaraltı'nda bizi bulurdu. 1970'li yıllarda rastlaşmalarımız ve buluşmalarımız sıklaştı. Soğuk bir kış akşamı Sirkeci-Kadıköy vapurunda ilk kez uzun uzun kendi yaşantısından söz ettiğini anımsıyorum. Ama yine benim soru yağmurum altında... Yoksa çok konuşmazdı... Babasının göçmen olduğunu ,lise ve fakülte yıllarını, çeviri tutkusunu, ev ve aile yaşantısını, sıkıntılarını, özlemlerini, beklentilerini, kırgınlık ve gizli kızgınlıklarını yavaş yavaş öğrendim. Dostluğumuz ilerledikçe içmeyi değil içkiyi sevdiğini sezdim. «Medar-ı maişet» motorunu yürütmek için girdiği işte nasıl yıllandığına, emekli olunca başını sokacak bir barınak elde edebilmek için nasıl sıkıldığına tanık oldum. Üsküdar'daki salaş meyhaneleri severdi. Çok istemesine ve benim de çok istememe karşın ancak bir kez o meyhanelerden birine birlikte gittik. Son yıllarda Kadıköy'de oturduğu için daha sık görüşmeye başladık. Sigara darlığı olduğu günlerde birbirimize Birinci sigarası aradık. Birinci'nin nerelerde satıldığını keşfe çıktık. Birbirimize Fransızca kitaplar, sözlükler sağlık verdik. Dertleştik, içki içtik, kahvede oturduk. Ama ne yazık ki ölümünden sonra, bütün bu yakınlığımıza karşılık Vedat Üretürk'le ilgili pek bir şey bilmediğimi anlayıverdim. Doğum tarihi, okuduğu okullar, çalıştığı yerler, yaptığı çeviriler, yazdığı yazılar, elindeki çalışmaları... Bütün bunları açık seçik bilemiyordum. Günlük yaşayışın akışı içinde birbirimize yo-

kın olmuştuk ama, bilmem gerekeni öğrenememiştim. Yaşamının bazı yanlarını ancak Papirüs'teki «Emekli Günlüğü» başlığını taşıyan güncesinden (Döner Seçki Dizisi 2 Mart 1981) ve Cemal Süreya'nın Milliyet Sanat'taki «Ölenler Kalanlar» başlıklı yazısından öğrendim (Yeni Dizi 33, 1 Ekim 1981).

Vedat Üretürk çeviriyi uğraş edinmiş, dert edinmiş bir çevirmendi. Bir çeviri emekçisiydi. Bu emeğinin ürünlerinden birini de geçen ilkbaharda bana getirmişti. Daha çevirinin üzerinde konuşmamıza fırsat kalmadan aramızdan ayrıldı. 1960'dan sonraki çevirilerinde adına Gülşen adını da eklemişti. Gülşen, sanıyorum eşinin adıydı. Bu incelikli davranışı yapacak kadar da sevecenlik doluydu. Ama duygularını belli etmezdi. Şaka yapmaktan çekinir, yanlış anlaşılmak istemezdi. Üsküdar'dan benim için birlikte aldığımız ebrular çok hoşuna gitmişti. Zaman zaman «Ebruları ne yaptın?» diye sorardı. Bu soruyu bile kendine çok gördüğünü, karşısındakini rahatsız ettiği sanısına kapıldığını sezinlemişimdir.

Türk yazınına yirmi yıldan fazla hizmet etmiş bir çevirmeni ve bir yazarı ancak böyle duygusal bir yazıyla anmak acı bir olay olsa gerek. Enerji ve yakıt tasarrufunun yanı sıra insan tasarrufuna da önem vermemiz yerinde olur bence. Böylece zor elde ettiğimiz değerleri kolayca harcamamaya alışırız belki.

(Sanat Olayı — Kasım)

●

ALİ İZZET ÖZKAN

Şairleri daha başında ikiye ayırmışız, birine şair demişiz birine halk şairi... Şair, kentte yaşayan, okur-yazar, derli toplu kişidir. Halk şairi ise köyden gelme, okuması - yazması kıt, hatta cahil (ümmi) kişidir. Halk şairi, adı üstünde halkın, yani bir ülkede çoğunluğu oluşturan kalabalığın şairi olmalı değil mi? Ne gezer, halk şairi kentlerde biraz da horlanır. Eskiden halk şairinin karşıtı bir de divan şairi vardı ki, onlar padişah katında şairlerdi, yanlarına varılmazdı.

Halk şairlerinin çoğunun yanlarında bir saz olur, onun eşliğinde şiirlerini söylerler. Bir divan şairi sürgün edildiğinde, semai kahvelerinde çevresini halk şairleri sarmış. «Hele bir iki beyit de sen söyle..» demişler de, zavallı sazı olmadığı için şöyle diyesi olmuş:

Biraz bedçe çıkmıştı avazımız
Stanbul'da terkeyledik sazımız

Bizde tek parti döneminde halk şairlerinden de yararlanmanın yolu - yordamı aranmıştır. Ahmet Kutsi Tecer. Sivas'ta öğretmenlik ederken bazı şairleri örgütlemiş, mebus olduktan sonra da Ülkü dergisi çevresinde halk şairleri örneğine dayalı bir şiir yolu denemeye girişmiştir. O günlerin yaşayan şairlerini, Veysel'i, Ali İzzet'i, Talibi'yi özendirmiştir. Ahmet Kutsi de onlar gibi şiir yazmaya özenmiş, «Geceleyin bir ses böler uykumu» gibi batıya yönelik yazmalarından vazgeçmiş, şiirlerini onlara benzetme çabası göstermiştir. Çaba göstermiştir ama, kendi arkadaşlarınca da alaya alındığı olmuştur.

O günlerde, onun dergisinde yazanlara «Tecer'l şairleri» denmiştir. Kent şairlerinden Behçet Kemal, Osman Atilla, Kerim Yunt gibi kendine ayak uyduranlar da bulmuştur.

Talibi'nin çoktan beri sesi duyulmuyor, Veysel öleli birkaç yıl oldu. Ali İzzet Özkan da bugünlerde öldü. Bu şairlerin adı halk şairidir de, verdikleri örneklemelerde pek halktan yana olmadıkları bellidir. Halkın yaşamını belirleyen somut konuları ele alacak yerde, aşk, ölüm, doğa güzelliği, ayrılık, gurbet, sıla gibi soyut konuları işlemişler, suya sabuna dokunmamışlardır.

«Tecer'in şairlerinin» sonuncusu sayılabilecek olan Ali İzzet'in verdiği örneklere bakacak olursak, halktan kopuk. «Gelen ağam, giden paşam» diyici tipik sergileme görürüz.

CHP'nin iktidar olduğu dönemde, kurulu düzeni, Atatürk'ü, İnönü'yü öğen şiirler yazan Ali İzzet, demokrasiye geçtiğimizde hemen o dönemi yeren mısralar yazıvermiştir. Birkaç örnek verelim:

.....
Atatürk İnönü gelmese idi
Camiler mescitler kilise idi
Azimkâr kahraman bir kimse idi
Öğretti bizlere irfan Atatürk

Halk Partisi çöküp Demokratlar gelince de şunları söylemiştir:

Kral öldü, put kırıldı
Halas olduk cehaletten
Zulmün sarayı yıkıldı
Kurtulduk biz esaretten.

.....
Çıktı Mehdi demokrasi
Zalimin kesildi sesi
Allahüekber nidası
Bugün indi semavattan

Ali İzzet, 27 Mayıstan sonra gelen özgürlüklerden yararlanmayı bilmiş, o yıllarda gece kulüplerinde solcu türküler okuyanların kervanına da «Mühür Gözlüm» diye türküler düzerek karışmıştır. Yeteneği kıt, sesi - soluğu az olduğundan, biraz da yaşlılığından tez yüz geri etmiştir.

Çoğu kişiye son günlerde devlet sanatçılığı ödülleri veriliyor. Elbette devlet sanatçısı olmak önemlidir. Ama halk sanatçısı olmak da bir o kadar, en azından, önemlidir. Ama halk sanatçısı dediklerimiz sadece adlarının başına halk şairi denilmesiyle yetinmişler, halktan yana pek olamamışlardır. Böylece de halktan kopuk, ama halk şairi olarak toplumun içinde ömürlerini tamamlamışlardır.

Halk şairi diye anılan Ali İzzet Özkan, halkın içinde yaşamını tamamlamış ama, gerçek bir halk şairi olamadan gitmiştir, çok yazık!.. Veysel de öyle değil mi, onu halk anmıyor ama, şehirli heykelini dikip anıyor.

(Cumhuriyet — 18 Ekim)

BU DÜNYADAN ALİ İZZET DE GEÇTİ

Halk şiiri geleneğinin temsilcileri yavaş yavaş azalıyor. Özellikle Aşık türü Anadolu'nun uçsuz bucaksız köşelerinde hâlâ egemenliğini sürdürüyor. Çeşitli yıldönümlerinde yapılan halk ozanları toplantılarında Aşıkların sesi sazı dinleniyor gene de uzun soluklu olmuyor.

Aşık Veysel ve Aşık Ali İzzet (Özkan) halk şiiri geleneğinin özgün deyimiyle Aşık geleneğinin en güçlü iki adıydı. Aşıkların ünü yalnız çevrelerinde yayılır, şiirleri kitap olarak çıktığında daha geniş bir yığına ulaşır. Aşıkların bir başka kaderi daha vardır, şiirleri bir bestelenir ve adları öyle yücelir. Mühür Gözlüm (Kıskanırım) şiiri bestelenip hafif müzik türünde yüzbinlerin kulağına erişmeseydi Aşık Ali İzzet adını kim bilir kim sorardı.

Gerçekten çağımızda edebiyatı kitlelere ulaştıran, müzik, sinema gibi başka sanat türleri. Kimi romanların satışı sinema yo-

luyla artarken kimi şiirler'de şarkı olunca ünleniyor şairini tanıtıyor.

Aşık Ali İzzet adı çevresinde Mühür Gözlüm tanındığı sıralar tartışmalar ayyuka çıkmıştı şiir onun muydu değil miydi diye. Oysa Aşık Ali İzzet'in diğer şiirlerini okuyanlar onun mühür gözlüm kadar iyi, başarılı ürünler verdiğini farketmişlerdir.

İlhan Başgöz, Aşık İzzet'in şiir defterlerini tarayarak onun şiirlerinden bir derleme sundu. Şimdiye kadar aşıklar üzerine hazırlanmış en kaliteli kitaplar arasında sayılmalı.

İlhan Başgöz, Aşık Ali İzzet Özkan adlı kitabının girişinde onun Aşıklık öyküsünü şöyle dile getiriyor. Hiç kuşkusuz yazarın da belirttiği gibi bu aşıklık hikayesinde her aşık hikayesinin ortak ögeleri vardır. Biz gene de Aşık Ali İzzet'in öyküsünü buraya aktaralım:

«On beş yaşında, düşte gördüğü bir kıza sevdalanıyor. Avucu yeşil benli bir Pirin elinden aşk dolusu içiyor. Hacı Bektaş'a gidiyor bir zaman Dede Hüseyin Fevzi'ye hizmet ediyor. Kendisine aşk dolusu veren elin Hüseyin Fevzi'nin eli olduğunu anlıyor. Ondan nasip alıyor. İzzet'i kalem adını alıyor. Böylece aşık olup şiir yazmaya saz çalıp türkü söylemeye başlıyor.»

Halk şairinin azıdır gelenek; onu besler, yaşatır. Ali İzzet de bu ilkeyi bu gerçeği unutmuşlardan değil. Ne var ki yavaş yavaş şehre doğru indikçe konser verip halkevlerinde salonlarda saz çaldıkça bu gelenek çizgisini biraz zayıflatıp yavaş yavaş kendi kişiliğinden bir tad katıyor.

Aşıkların bir tavrı vardır. Toplumsal olaylar, hareketler onlarda yankılanır, günü gününe dile getirmeye başlarlar Bir toplumsal hareket, bir lider onlarda halkın sesi olarak sedalanır. Aşık Ali İzzet de bu geleneksel tavırdan kendini alamamıştır. Zamanın siyasal akımlarına pek kısa süre için de olsa kendini kaptırmış, sazını az bir zaman için politikanın buyruğuna vermiştir. Böyle geçen günlerini aşık bir mısrada özetleyiverir.

«Eskiden dilim durmazdı ama, şimdi uslandım.»

Gelenek ve bireysellik... Halk şiirinde aşıklık geleneğinde birbirini tamamlayan, birbirinden kopmayan iki varlık Aşık Ali İzzet de bunu bozmamıştır. Geleneğe bireysel yeteneğini, özgünlüğünü katmıştır.

Allaha, peygambere olan sevgi ve saygı da onun şiirinin ana temaları arasındadır.

Aşık Ali İzzet'in de Tanrıyı ve peygamberi yorumlaması değerlendirmesi birçok halk şairinde olduğu gibi «halkça» dır. Hal-

kın anlayacağı dil ve duygu bağlamında ürünler vermiştir.

Kulun ne suçu var emreden sensin
Her işi yap deyip emreden sensin
Yine bu şerleri hayreden sensin
Bu ağı ne bu zehir ne bu bal ne?

Aşık Ali İzzet'in şiiri 1950 sonralarında değişmiştir. Siyasal iktidarın değişmesi halkın nabzını elinde tutan âşığı etkilemez de ne yapar? Geçmiş dönemi taşlamalarıyla alabildiğine sert bir dille eleştirir. Kırk yıldır kullandığı Ali İzzet Kalem adını bırakır Nefreti'yi seçer. Bu ad bile onun duygularının özetidir.

Halk şiirinden çağdaş şiire geçişin örneğini Aşık Ali İzzet Atatürk şiirinde verir:

Dev adımlı mavi gözlü ejderha
Altın saçlı güneş yüzlü ejderha
Gerçek sözlü barış izli ejderha
Sulh etti yurtları cihan Atatürk

Aşık Ali İzzet'in ölümüyle geleneksel şiirimiz, aşıklık geleneği bir temsilcisini kaybetti. Gelenek zincirinin bir halkası daha koptu. Aşık Veysel'den sonra halkın sesi bir şair daha sustu. Dileğimiz sazının-sözünün bu gökkubbede hep yaşaması.

(Hürriyet, 8 Gün — 18 Ekim)

●

TEŞEKKÜR

Sevgili dayım değerli şair,

ENVER GÖKÇE'NİN

ölümünde cenazesine katılan, çelenk gönderen, telgraf, telefon ve mektupla acımızı paylaşan tüm dost ve yakınlarımızla. sanatına geniş yer veren basın kuruluşlarına yürekten teşekkür ederim.

YEĞENİ: AYTEN ŞİNİK

YİĞİT OZAN

ENVER GÖKÇE'Yİ

YİTİRDİK. ACIMIZ SONSUZDUR.

İ. Ü. HUKUK FAKÜLTESİ'NDEN
BİR GRUP ÖĞRENCİ

Toplumcu Gerçekçi Şiirimizin Yüzakı, Kooperatifimizin Onur Üyesi
Ustamız, «abi»miz
ENVER GÖKÇE DE
yok aramızda
ANISINA SELAM OLSUN

ANKARA YAYIN
ÜRETİM KOOPERATİFİ

ENVER GÖKÇE

Ozan Enver Gökçe, dostlarının, sanatçıların ve gençlerin katıldığı bir törenle Ankara'da Karşıyaka Mezarlığına gömüldü. dü.

Hacıbayram Camiinden kaldırılan Enver Gökçe'nin dostları onun için «ölümün yüzü soğuk olur ama onunki sıcaktı» dediler. Gökçe'nin bir şiirini bir dostu şöyle dile getirdi. «Uğruna çekilen, / Derttir, mihnettir / Senden yana olduğumuz sebeptir / Kardeşce hayat.»

«Dost dost ille kavga» ve «Panzerler üstümüze kalkar» kitaplarının yazarı olan Gökçe için Yaşar Kemal şöyle dedi:

«Ondan çok sözedilecek. Enver Gökçe halkın acısını temsil ediyordu. Halkın adına acı çeken bir anıt gibiydi. Onu halkın içinde tanıdım. O sevginin şiirini yazdı. Bizler ne Enver Gökçe'nin, ne de şiirlerinin kıymetini bilemedik. Ondan ve şiirlerinden çok söz edilecek.»

(Cumhuriyet — 22 Kasım)

ENVER GÖKÇENİN ARDINDAN

TALİP APAYDIN

Enver Gökçe acı çeken bir ozandı. Toprağını ve iklimini bulamamış değerli bir bitkiydi. Bir süreden beri her gün biraz daha eksiliyordu. Demek büsbütün yitti, ölümüne çok üzüldüm. Ama kendisi için bir kurtuluş oldu belki.

Ozan olarak kendine özgü bir ses getirmişti. Buruk ve etkili bir ses, ezilmiş, horlanmış insanın şiiri. Ama boyun eğmeyen yi-

git bir şiir, ileride kendisinden daha çok söz ettirecek bir ozan Enver Gökçe bundan kuşkum yok.

ENVER AYTEKİN

Haberi az önce aldım Enver Gökçe'nin ölümü, Türk halkının yüreğini dile getiren gerçek bir şair olarak Türk Şiiri ve Türk Edebiyatı için büyük bir kayıptır. Yurtseverliği ve ilerici düşünceleri yüzünden, bütün hayatı boyunca çile çekti. Bıraktığı eserler yine aynı nedenle Türk halkına gerektiği gibi sunulamamış, ve tanıtılamamıştır. Daha rahat şartlar altında çalışma imkânı bulsaydı, çok daha büyük yapıtlar vereceği kuşkusuzdu. Onun ölümü, yakın bir dostum olarak benim de hayatımda yeri doldurulmaz bir boşluk yaratmıştır.

YAŞAR KEMAL

Enver Gökçe, toplumcu savaşımcı şiirimizin ustalarından biriydi. Halk kültürümüzün nasıl kaynak yapılacağını da gösterenlerden oldu. Yersel kültürü kişiliğinde yoğurarak benzeri az bulunan bir şiir yarattı. O, inanılmayacak kadar alçak gönüllü insan bir ipek böceği gibi kozasını dokudu ve öylece sessiz sedasız, belki de bütün anlamıyla kozasını delemeden öldü gitti. Bu, her yönüyle görkemli insandan onun şiirinden çok söz edilecek, onun değeri zamanla yerine konacaktır.

GÜLTEN AKIN

Kemaliye'nin Çıt köyü halkından Enver Gökçe, «Ölüm adın Kalleş olsun» diyen Enver Gökçe öldü. Mahpushaneler, huzur evleri, hastaneler, bedeniyle çektiği tüm çile bitti. O, bunlardan yakınmadı halkının ozanı olmanın bilinci ile, onuru ile, (ben) yerine (biz) diye diye yaşadı. Enver Gökçe yaşayacak.

ARİF DAMAR

Enver Gökçe'nin yaşamına hep üzülüyorduk. Hiç gün görmedi. Ölümüne kuşkusuz çok üzüldüm. 1940'larda ilk toplumcu dergimiz, ilk şiirlerimizi yayınladığımız ANT dergisinde birlikteydik. 1950'lerde Yeryüzü dergisinde Enver'in katkısı oldu. Ondan sonra birkaç yıl cezaevinde de birlikte olduk. Enver'in bütün eski arkadaşları belli bir yasama düzeni kurdular. Evlendik, çocuklarımız oldu. Enver Gökçe bütün bu mutluluklardan yoksun yaşadı. Şimdilik bu kadar.

SABAHATTİN DİKMEN

Yazarlar Sendikasının kapalı olması dolayısıyla kaldığı yurda yardım yapılamadı. Büyük sıkıntılar içindeydi, Ankara'da kaldığı yurtta «Huzur Evinde» tek bir yeğeni kızcağız bakımını üstlenmişti. Yürkiye'nin yetiştirdiği en büyük devrimci şairdi.

ORHAN DURU

Enver Gökçe, bir kuşağın, düşünceleri nedeniyle çok ızdırap çekmiş kendine, özgü, gerçekçi bir ozanıydı. Uzun yıllar ilgiden uzak kaldı. Şiirleri son yıllarda kitap halinde yayınlanabildi: Hiç olmazsa ölümünden sonra yeniden değerlendirmeye gidilmesi gerekir sanıyorum.

A. KADİR

1940 kuşağının en önemli toplumcu gerçekçi şairlerindendi. Halktan yana tavrıyla, halk kültüründen kaynaklanan şiirleriyle ve daha çok yaşamıyla genç kuşaklar için örnek alıncak bir şairdi. Çok iyi de bir insandı. Üzüntüm çok büyük.

MEHMED KEMAL

Benim çocukluk arkadaşımdı. «Sürgün Alayı» romanındaki kahramanlardan biri: «Ömer» odur. Şiire beraber başladık. Hem çocukluk, hem mahalle, hem hayat arkadaşlığı yaptık. Aynı dernekte birlikte çalıştık, birlikte tutuklandık. Değeri geç anlaşılan ve iyi bir şairdi. Çok üzüldüm ölümüne.

HASAN HÜSEYİN KORKMAZGİL

Enver Gökçe ölmüş... Şaşılacak bir şey yok bunda. Çok üzüldüm de diyemiyorum. Çünkü, otuz yıldır üzüle üzüle bitirdim üzülmeyi, yendim. İyi şeyler düşünüp kötü yaşamak kötü. Dilerim ki nesnel yaklaşımla elealınsın yazdıkları, çevirdikleri, geçmiş yıllarda olduğu gibi, yine sömürü konusu haline getirilmesin. Öyle sanıyorum ki ülkemizde bir sanatçıyı bir yazarı değerlendirebilmenin yolu onun ölümünden geçiyor. En çok buna üzülüyorum.

DURAN KARACA

Enver Gökçe'yi yitirmiş olduğumuzu yarım saat kadar önce öğrenerek çok üzüldüm. Enver Gökçe kişiliği talihsiz yaşantısı buna karşın gösterdiği büyük direniş ve değerli şairliği ile dikkat çekici bir insandı. Şiirleri geniş çevrede sevilip okunuyordu.

Buna karşın ülkemizde «kötü para iyi parayı kovar» deyimine koşut biçimde uygulanan kötü insanın iyi insanı kovması ve kötü şiirin iyi şiiri kovması yolunda hemen birçok çevrelerde kökleşen sapmalar durumu nedeniyle yukarda değindiğim, yaşamı sürdürdü. Talihsiz hastalığı ise bu durumu acılı bir evreye soktu. Ne var ki bir ülkede Enver Gökçe kişiliğinde insanlar ve aydınlar özellikle şairler bulundukça onlar ezilse bile toplumları ve ülkeleri yükselecektir.

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

Enver Gökçe'yi çok yıllar önce tanıdım, ancak iki kez görüştük, birinde Yaşar Miraç'la gitmiştik. Kaldığı Seyranbağları Düşkünler Evine kitaplar götürmüştük. Sık sık gitmeliydik, olmadı. Düşünceleri ile, düşleri ile yalnız denemezdi belki ama bir dost sesi her zaman aranır. Çok kez yalnız kaldı Enver Gökçe. Daha yaşlı denemiyecek bir yaşta yaşlanmıştı, çok çekmişti çünkü, izlenimlerime göre, tipik bir Anadolu insanı idi, alçak gönüllü saygılı, yiğit ve ozan, hep böyle düşünmeyi isterim onu.

(Cumhuriyet — 24 Kasım)

MÜSLÜMAN KOKTEYLİ...

Mustafa EMEKÇİ

(.....)

Enver Gökçe, yıllardır Ankara'da «Huzurevi»nde yatıyordu. Ayağındaki bir yara da bir türlü iyileşmemişti. Enver Gökçe'yi hep, yokuşu tırmanan uzun boylu bir adam olarak düşünürdüm. Tırmanır, babam tırmanırdı. Sonra, o dağ gibi adamı yataklara serilmiş düşünmek istemezdim. Ne güzel şiirleri vardır.

Sabahattin de geldi İstanbul'dan cenaze törenine. Sabahattin Dikmen o da, Enver Gökçe'nin çok eski arkadaşlarından. Bir gün hastaneye. Enver Gökçe'yi görmeye gitmiştik. Gökçe'ye o tanıştırmıştı...

Enver Gökçe'nin ölümüne, tanımayanlar da ağladı...

— Bir halka daha koptu, dedi biri, kolay mı o halkanın oluşması...

İstanbul'dan gelenler arasında Suavi Barutçu, Vedat Türkali, Arif Damar, Hadi Olcay da vardı. Çoğu, Enver Gökçe'nin mahpusane arkadaşıydı...

Enver Gökçe, Hacıbayram'dan sonra, Karşıyaka mezarlığına

götürülüp toprağa verildi. Yaşar Kemal, mezarı başında güzel bir konuşma yaptı. Yaşamı, çileyle, acıyla geçmiş bir kuşağın bir halkası, koptu işte. Gökçe'nin ölümüyle.

(Cumhuriyet — 23 Kasım)

Enver Gökçe ile yapılan son söyleşi:

«GÜNÜMÜZ ŞİİRİNİ BAŞARILI SAYAMAYIZ»

Faruk BİLDİRİCİ — Havva CAN

— «Ben şairim / Halkların emrinde, kolunda safında / Satırlarım vardır kahraman / Satırlarım vardır cılız, cesur ve sıtmalı / Ahdım var / Terli atlet fanilalı göğüslerden / Püfür püfür geçeceğim...»

Bu dizlerin yazarı Enver Gökçe önceki gün 61 yaşında yaşamını yitirdi. Ölümü bir eksiklik doğurdu yaşamın sergilenişinde. Ne var ki yazdıkları çizdikgleri de yeterdi aydınlığın anlatımına.

Dayanmıştı Enver Gökçe dizleri çözülene kadar, yazmıştı kalemi, düşündürene dek. Ve Enver Gökçe devam etmişti Seyranbağları Huzurevinde yaşamaya, anlatmaya...

Enver Gökçe'yle, çileli yaşamın durmaksızın yoğurduğu ozan ile son görüşme Seyranbağları Huzurevinde yapıldı. Bir yatak, masa, lavabo, kitaplık... Ufacık odada olanlardı bunlar. Gökçe, yavaş ama yavaş yavaş doğruldu yatağından. Hastalığının gene arttığını söyledi. «Geçmiş olsun» dedik. Ve Gökçe durgunlaştı birden. Aradık çiçekler sunulan ozanı bulamadık ama duyuyorduk onu. Ancak ne yapabiliriz söyleşiye başlamaktan gayrı? Ne var ki ozan Enver Gökçe, sorularımızın yanıtlarını sonradan vereceğini söyledi. Ve soruları bırakmamızı istedi. Onu pencerenin kenarında Seyran tepelerini seyrederken bırakıp gittik.

Sorularımızın yanıtlarını almaya gittiğimizde Gökçe'yi yatağında yatarken bulduk. Gülerek karşıladı bizi. Baktı bize, buğulu gözlerle «Hoşgeldiniz» dedi. Ve sorularımızın yanıtlarını yazılı olarak verdi. İşte sorduğumuz sorular ve yanıtlar:

«— Şiirimizde gelenek olayı ve günümüz şiirinin vardığı nokta nedir?»

— Geleneksel söyleyiş biçiminden yararlanmaya dek gidilmesine karşın başarısızlığa uğranılmıştır. Bu başarısızlık, halkla göbek bağı kurulamamasından ileri gelmiştir. Türkünün ya da

ağıtın halk yaşamı içerisindeki işlevini bilmeyen insan gerçek sentezler ortaya koyamaz. Dünya görüşleri ne kadar olumlu olursa olsun bütün çabalar bir özentiden öteye geçmez. Şiirimizde geleneksel folklor özelliklerine rastlanmaktadır. Günümüz şiirini pek başarılı sayamayız. Bir değerlendirme bu sonuçları ortaya çıkaracaktır.»

«— Güncel olanların tutsağı olmak ya da günceldeki evrenseli yakalamayı nasıl yorumluyorsunuz?»

— Evet güncel olanı verirken onun tutsağı olmamak başka bir deyişle günceldeki evrenseli yakalamak sorununu dünya anlayışına bağlayarak ele almak yanlısıyım. Güncel olanı verirken evrensel değerlere açılmak gereklidir. Güncelliğin tutsağı olmak bana göre gericiliğin oluşumunda emperyalizmin birinci derecede işlevi olmasındandır. Güncel olanı vermekle evrensel değerlere açılmak bir çelişki değildir. Geri bırakılmış toplumlarda ortaya çıkan temalar, genelgeçerliğe sahiptir, evrenseldi. Ama kendi gerçekleriyle bunları yoğurabilen bir sanatçı evrensele ulaşabilir. Tümüyle yeterliğe varış, gelgeç dönemlerde ortaya çıkan durumlarla sanatçı evreninin sınırlanaması halinde sağlanabilir. Neden derseniz gelgeç dönem tükendiğinde, dönemin koşullandırdığı ürünlerin anlattıkları da tükenecektir. Söylediklerimin tümünü güncelliğin hayata bakış sorunu olması gerektiği noktasında toplayabiliriz. Yani günceli vermek ama ondaki evrenseli yakalamak, diyalektik öğretiyi bir metod olarak kabullenmektedir.

«— İki kitabınız arasında bir değişim var. Birinde 'Dayan Dizlerim Dayan' ikincisinde ise 'Meri Kekliğim / Yeter Çektiğim' diyorsunuz.» deyince daha bir üzgünleşerek yanıtlıyor sorumuzu. Sanırsınız gözlerinin doluluğu isyan edecek, isyanı yanıtı oldu. Ne beklenirdi evren kadar geniş hücredeki insandan? Işıklar saçan mumun tünemesi mi? Yoksa çekilen çilelerin, kekliğe bile anlatılmaması istendiğinden mi?

«Size karşı takınılan ilgisiz tavıra ilişkin olarak söyleyecekleriniz?» sorusunu iki damla yaş noktaladı. Ne söyleyebilirdik artık. Ve anımsayıverdik büyük ozanın «Vatandaş» isimli şiirinde yer alan düzelerini. Şöyle diyordu ozan:

«— İster öv, ister yer, ister sev beni / Güneşin taşlarda mavileştiği / Nehir boylarınca söylenir / Sevinç şarkılarım yoksa da / Şimdi, bütün kederli ezgileri / Ümide kurban ediyorum / Satırlarımla olsa da çok mu bir de beni seni / Bizden olan bütün dünya şairleri gibi / Yadediyorum.»

«Kederli ezgileri ümide kurban» eden Gökçe, sürdürüyordu coşku doluluğu:

«— Sen ne hakim, ne evliya, ne kul, köle, ne şovalyesin / Sen yirminci yüzyıl insanı / Dost dediğim, yaren dediğim kardeş dediğim / Ekmeğim benim gülüm, bağım, bostanım benim: Vatandaş».

(Cumhuriyet — 24 Kasım)

ENVER GÖKÇE'NİN ARDINDAN

Mehmet KEMAL

Kargacık burgacık yazısından tanımıştım, mektup ondan geliyordu. Yazısını ancak lüpla (büyüteçle) okuyabilirsiniz, öyle küçük yazardı. Şimdi değil, daha yazıyı ilk öğrendiğinden beri öyle yazardı. «Kâmuran Bozkır'a şiirler vermiştim, acaba nerede bulabilirim, sende adresi var mı?...» diye soruyordu. Mektubunda isim de, adres de yoktu. Ondan geldiğini bildim, Kâmuran'ı nerede bulabileceğini tahmin ettiğim bir yanıt verdim. Huzurevine yazmıştım mektubu...

Yıllar sonra şiirlerine ilgi duyulduğunda bir şiir kitabı çıkaracak oldu. Fakat şiirlerini bir türlü bulamıyordu. Çünkü her biri bir yana dağılmıştı. Ömrü boyu polis takibinden bir türlü başını alamamıştı, düzenli bir hayatı olamamıştı, şiirlerini nerede, nasıl saklasın!. Şiirleri yayınlanmışsa dergilerde, yayınlamamışsa şurda burdaydı. Çocukluk arkadaşı olduğumuzdn, şiire birlikte başladığımızdan, bende, yayımlanmamış eski şiirlerinin bulunabileceği kanısındaydı. Hatta öyle bir saplantı içindeydi ki, bende vardı da sanki ben çıkarmıyordum, öyle sanıyordu. Karşılaştığımızda, «Sen bir yerleri karıştırsan, bir şeyler bulursun!..» diye sitem ederdi.

Ölümünü bir sabah haber verdiklerinde çok üzüldüm ama, çok şaşırmadım... Hastalığının, yıllar öncesi azmasından sonra, öyle bir yaşam içindeydi ki ölüm, hergün başucunda geziniyordu. 69 yıllarından 70 ortalarına değin İstanbul'da geçirdiği günler çok acılı oldu. Sirkeci otellerinde yatardı, hangisindeydi, bilemezdiniz... Aradığınızda ya, Yerebatan'da eski arkadaşı Velfe İhsan'dan soracaktınız, ya da Talat'ın ortancalı kahvesinde bulacaktınız. Yakınları ancak böyle bulurlardı, uzakları ise iz sürmek zorundaydılar.

Neruda'nın şiirlerini çevirmişti, bir kitabı vardı ama, şair

olarak adı yaygın değildi. Kendi şiir kitabını çıkardığında çok sevindiğini biliyorum. Aynı çizgiyi izledikleri halde Ahmet Arif'ten sonra üne kavuşmuştu. Aynı misyonun adamlarıydılar. Belli çevreler ikisini de aynı ölçülerle değerlendiriyorlardı. Ancak şöhret, toraman bir kedi gibi aynı adamların, aynı zamanda ayakları dibinde dolaşmaz, bunu kestirememişti.

Şurasını söyliyeyim, kimseyi kıskanmazdı, kıskansa da belli etmezdi. Yaşam, ondan, başkalarını kıskanma duygusunu esirgemişti. Artık başkaları onu kıskanıyordu. Cenazesinde bile bulunmayacak kör bir kıskançlıkla...

Huzurevine yattıktan sonra birkaç kez ziyaretine gitmiştim. Eskiye göre, huzur içinde sayılması gereken bir yerde kalıyordu. Bir odada, içinde karyolası, yazı masası telefonu, kitaplığı olan temiz bir yerdeydi. Yöneticiler ilgi ve özen gösteriyorlardı. Belki şiirini, sanatını anlamıyorlardı ama, şiirle, sanatla uğraştığına inanmışlardı. Kendini derleyip toparlayacağını sanıyordum. Ancak, son günlerde aldığım haberler tedirginliği'nin arttığı yolundaydı..

Bundan bir ay kadar önce fakülteden yakın arkadaşı Suphi Kılıççöte telefon etmişti: «Niye gelip Enver'i görmüyorsun?... Eski arkadaşlığa yakışır mı?» diye azarlamıştı. Bir gidip göreyim demeye kalmadı ölüm haberi geldi.

Yaşar Kemal'le cenazesi için günü birliğine uçakla Ankara'ya giderken konuşuyorduk. Yaşar bana:

«Sen çocukluk arkadaşısın çok iyi şair mi idi?» diye sordu. Altından kolaylıkla kalkılamayacak kadar ağır bir soruydu. Ne diyebilirdim Yaşar Kemal, «Şiirimizin büyük ustaları yanında yer alabilir mi?... demek istiyordu. Zaten kendi de şair gözdesini bir demecinde ilan etmemiş miydi?...

«Çok iyi bir şairdi ama», dedim. «Şairliğini kanıtlamasına fırsat vermediler...»

Enver Gökçe için yazacaklarım çoktur. Bu köşe yazısı ile de sınırlı değildir, daha yazacağım. Enver Gökçe'yi yazarken bir kuşağın sanat ve kapalı siyasetle birlikte yürüyen gizli destanı da anlatılabilecektir... Enver Gökçe şiirde henüz filizlenirken partisini de bulup siyasetin içine girdi. Hem şiirin, hem siyasetin birlikte yürüyebileceğini sanmıştı. Çok kişinin göze alamayacağı çok güç bir işi deniyordu. Uğraştı, didindi, acılar çekti, ikisinin birlikte ne kadar, ne oranda yürütülebileceğini yaşamı ile ispatladı. Omuzlarının kaldıramayacağı kadar ağır bir yük altına girdiğini bildiği halde ikisinden de caymadı. Birini biraz indireyim

de, ötekini soluklandırayım, demedi. Yoluna devam etti. Eğin'in Çit köyünden kalkıp gelen bir yetim çocuk, kendi kendine okuyup, kendi kendine yaratarak, Osmanlı'dan akıp gelen bir toplumun rafine, entellektüel, sanatsal yükünü omuzlarında, ödünsüz, bu kadar taşıyabilirdi. Daha ne yapsındı!

Enver Gökçe'nin sanatının ve yaşamının eleştiri masasına yatırılmasından önce, yaşadığı toplumu cerrah masasına yatırmak, orasını burasını iyice bir neşterlemek gerekir. Enver Gökçe çok sevdiği toplumuna ne verdi, toplumu ona ne verdi?... Utanma diye insancıl bir duygu varsa, çoklarının ellerini yüzlerine kapatıp hiç olmazsa öldüğü günde kalabalık içine çıkmamaları beklenirdi.

Gene şansı varmış, Enver Gökçe'nin yılmadan izlediği çizgi üstünde, onun adı simgeleştirilerek yazılacak bir destan gelecek kuşaklara aktarılacaktır. Acılı kuşaktan da olsa böyle bir destan yaşama değmez mi?..

(Cumhuriyet — 26 Kasım)

GÖKÇE'NİN ŞİİRİ HALKI İÇİNDİ

Doğan HIZLAN

Mehmed Kemal'in «Acılı Kuşak» deyimi edebiyat tarihinde 1940 kuşağıyla eş anlamlı kullanılır oldu. Enver Gökçe'nin ölümüyle «Acılı Kuşak» bir usta üyesini daha yitirdi.

1940 toplumcu gerçekçi kuşağı, toplumumuzun en çalkantılı döneminde şiir yazmışlar, bu yüzden de çok sıkıntı çekmişlerdir. Dirençlerini sürdürmüşler ama aynı oranda şiir yazamamışlardır. Enver Gökçe ve kuşağını inceleyenler çoğunlukla onların toplumcu savaşımları ile şiirsel değerlerini birbirlerine karıştırmışlar, iki ölçütü hep içiçe tutmuşlardır.

Enver Gökçe'nin şiiri halk şiir geleneğimizin özümsenmesi açısından sağlam bir yapıya sahiptir. Gökçe, Cumhuriyet'te yayınlanan son söyleşisinde ağıtlarla, türkülerin halkımızla iletişim kurabilme açısından çok önemli olduğunu vurguluyordu. Gerçekten bazı şiirlerinde, ağıtın o etkileyici, vurucu, insanı canevinden kavrayıcı özelliklerini bulursunuz. Dost Dost İlle Kavga'daki şiirlerde türkü formunun ve duyarlığının da nasıl kullanıldığını farkedebiliriz.

Şairlerin yaşamlarıyla şiirleri arasında kurulmak istenen paralellikler her zaman doğru bir çizgi izlemezler. Bazı şairlerin

şiirleri ile yaşamları arasında çelişkiler, karşıtlıklar bile bulunur. Enver Gökçe, yaşamı ile şiiri arasında dürüst bir paralellik kurmuş ender kişilerdendir. Yaşamını inancına, inançını da şiirine adadı. Enver Gökçe'yi tanıyanlar onun ödün vermez kişiliğini hemen sezerlerdi.

Seyranbağları'ndaki huzurevinde, Yaşayan Edebiyatçılar dizisi için konuşma yaptığımda buna tanık oldum. Şiirlerinden sonra kişiliği de etkilemişti.

Gökçe'nin şiiri, halk şiir geleneğinin özelliklerine, çağdaş bildirinin katkısıyla oluşan bileşkede var olurdu. Onda —özellikle ilk şiirlerinde— halk şiirinin etkilerini kalın bir çizgi biçiminde saptayabiliriz, bu anlayış gittikçe gelişmiş etki kendi özgün şiiri içinde erimiştir.

Okura, halkına ileteceği sözü, bildiriyi önler korkusuyla söz sanatlarından kaçınırdı. Bilerek yapılmış bilinçli bir seçimdi.

Eski biçimlere yeni içerikler yerleştirmek, biçimin okunurluğundan yararlanmak, 1940 kuşağının şiir kuramları arasında yer alırdı. Gerçekten de doğruydu. Aragon'un Direnç Hareketi zamanında sonnet tarzını seçmesinin altında bu nedenin yattığı biliniyordu. Gökçe de bu gerekçeyle rubailer yazdı... Rubailere yeni bir toplumcu özü yerleştirdi, okuma ve anlaşılma kolaylığını biçim öğesine yaslamıştı.

Panzerler Üstümüze Kalkar, ezberlenmesi kolay bir yapı taşıyordu. Tek kelimeden oluşan dizeler belleklere yerleşiyor, topluluklarda okunabiliyordu.

Enver Gökçe'nin şiiri yazılıdan öte sözlü etkinlik de taşıyordu. 1940 toplumcu gerçekçi şiir kuşağını değerlendirecek edebiyat tarihçileri, bir ölçütü unutmamak zorunluğundadırlar. Bu kuşak, şiire hangi işlevi yüklemek istemiştir? Yazdıklarının amacı neydi? Amaçla, araç öğesini hangi bileşkede tutmak istemişlerdi? Yoksa onları salt şiir tadı, şiir beğenisi açısından değerlendirmek, irdelemek onların amaçlarına, anlayışlarına aykırı bir değerlendirme olur ki, bu da düpedüz haksızlıktır. Edebiyat tarihi her şairi yapmak istediklerinin bağlamında değerlendirmelidir. Yoksa yapmak istemediklerini yapamadı diye göstermek bir ölçüt saptırmasına yol açar.

Yitirdiğimiz şairlerin, yazarların arasında hep yinelediğimiz bir yakınma vardır. Okumak isteyen genç kuşaklar Enver Gökçe'nin kitaplarını nerede bulacaklardır? Baskıları tükenmiştir. Basılabilecek midir? 1940 kuşağı konusunda bir yargıya varmak isteyenler o kuşağın birçok şairinin şiirini bulamamaktadırlar.

Öylesine günü gününe yaşayan bir toplumuz ki her değer yaşadıkça var, ondan sonra anı yazılarında, göz yaşları dolu satırlarda, ya da dizelerde kaybolup gidiyor.

(Cumhuriyet — 28 Kasım)

ENVER GÖKÇE'YE

Can YÜCEL

Sene 1966
Kayınvaldenin evinde oturuyoruz Kınalı'da
Gözüyaşlı bir sonbahar günü
Güler sökük dikiyor pencerenin önünde
Ben odanın gerisinde masa başında
Hatırımda kalmamış kimden
Çeviri yapıyorum harıl harıl
Telifini parça buçuk alacağımı bile bile...
Yau diye seslendi Güler
Bir adam geçti önümüzden. Tam bir Eski Tüfek
Bu kadar olur ama!...
Demeğe kalmadı, zır kapı!
Gittim açtım,
Karşımda bizim Enver!

(Cumhuriyet — 28 Kasım)

ENVER GÖKÇE TOPLUMCU 40 KUŞAĞININ HALK SANATIYLA EN ÇOK BESLENEN TEMSİLCİLERİNDENDİ

Konur ERTOP

Enver Gökçe'nin 61 yıl süren acılar, hastalıklarla dolu yaşamı sona erdi. Bir savaşım adamı, toplum sorunlarının çözümüne sanat aracılığıyla katkıda bulunacak bir ozan olarak yazı dünyasına girmişti. 1940 kuşağının başarılı temsilcileri arasında birkaç yıl toplumcu dergilerde şiirleri yayımlandı. Sonra hapis ve sürgünlük yılları, toplumcu sanata uygulanan gizli-açık baskılar, bedeniyle birlikte dimağına da zarar veren hastalıklar onun sanatını geliştirmesini engelledi. Başlangıç döneminde verdiği dikkate değer bir bileşim oluşturan birkaç önemli şiiri, tutukevinde kaleme aldığı ve 30 kadar şiirden oluşan fakat elde ancak 4 parçası kalan Yusuf ile Balaban destanı onun sanat gücünün tanıklarıdır.

Enver Gökçe Eğinli'ydi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okumuştu. Eğin türküleri üstüne bir araştırmanın sahibi olan Pertev Naili Boratav'dan şiirini besleyecek yerel gereç konusunda uyarılar almış olabilir. Şiirini açıklayan bir konuşmasında «Ben isterdim ki şiirlerim halkımızın bir türküsü, bir «Hoyrat», bir «Ela Gözlü», yahut bir bozlak gibi ezgili bir şekilde okunabilsin.» demişti. Bu çıkış noktası onun şiirini bütünüyle biçimlendirmiştir. Onda toplum sorunları, Anadolu insanının dünyası halk sanatından kaynaklanan ve halk söyleyişine, halk ezgilerine dayanan bir söyleyişle birleşmiştir.

«Yusuf ile Balaban» destanının parçaları masal, destan, türkü, ağıt geleneklerinin türlü yönlerinden yararlanma deneyini yansıtır. Ses öğesinin kullanılışı, üzerinde çalışmalar da yaptığı Dedekorkut kitabındaki anlatım özelliklerinin şiire maledilmesi bu çalışmaya önem kazandıran öğeler olmuştur. Destanın konusunu Gökçe şöyle özetlemişti: «Balaban adlı bir ağanın topraksız köylüler üzerindeki baskısını ve bu baskıya tahammül edemeyerek ağayı öldürüp mahpusa düşen bir köylüyü (Yusuf'u) anlatmıştım. Ağayı öldüren köylü (Yusuf) mahpusa düştükten sonra, toplumsal gerçekleri öğenir; bilinçli bir insan haline gelir.»

Gökçe'nin destanının şu bölümündeki başarısı çalışmanın tam olarak elimizde bulunmayışının nasıl bir kayıp olduğunu göstermektedir:

«Aklı karalı seçilirken su/ aklı karalı seçilirken ova,/ Aklı karalı seçilirken dağ/ Çakal, kuş, yılan, ve tosbağa/ Ve ışırken ıpıl ıpıl üzümler/ Işırken orman Yusuf kuytuda otururdu/ Gözünü kelitmeden/ Elinde filinta tüfek.../ Karşıdan gelirdi Balaban/ Ak yelek, gümüş köstek/ Atı zorlayı zorlayı/ Yusuf bağırttı barutu/ Yalağın kenarından:/ «Al» dedi «lan»/ Düştü Balaban/ Kanı şorlayı şorlayı.»

«Dost, Dost İlle Kavga» adlı yapıtında 1943-1948 yıllarının Anıt, Söz Gün, Meydan, Ankara, Yağmur ve Toprak gibi dergilerinde yayımlanmış şiirleriyle 1960'dan sonra bazıları Türk Solu'nda çıkmış kimi ürünleri bulunmaktadır.

1943-1948 döneminin ürünleri, 40 kuşağının toplumsal sorunlara yaklaşımını halk söyleyişinden yararlanarak ortaya koyan başarılı çalışmalarıdır. İşte, Gelmeyen Bahar şiiri, II. Dünya Savaşı yıllarının çok işlenmiş barış özlemi temasını gösterişsiz çizgilerle dile getirir: «Gel kardeşim, gel beri/ Hey kurt, hey kuş, hey börtü böcek/ Ah gidenler gelir mi geri/ Açar mı bugün dört bahardır kanayan çiçek/ Demek/ Daha bizim yaşımızda/ İnsan-

lar ölecek.» İşte memleketimin şarkıları şiirinin, yurt gerçeklerini, insan sevgisini, sanat için zorunlu saydığı ilkeleri biraraya getiren dizeleri: «Ben şairim/ Halkların emrinde, kolunda, safında/ Satırlarım vardır kahraman/ Satırlarım vardır cılız, cesur ve sıtmalı/ Ahdim var: /Terli atlet fanilalı göğüslerden/ Püfür püfür geçeceğim. Bir de, âşıkım, kanlı bıçaklı/ Yar için serden geçeceğim/ İnan ki ciğerparem, inan ki sevgilim/ Bu hususta: 'Üçten, beşten ,senden geride kalan değilim.' «İşte, Kardeşlik Acıları şiirinin insan ilişkilerini barışa, kardeşliğe, sevgiye bağlayan dizeleri: «Biliyorum bu dünyada/ El değmediğimiz nice doyumlu,/ Sıcak, ölümsüz ve kederli şeyler vardır/ Biliyorum bu dünyada/ Gökyüzü ve denizyüzü/ Cümle çiçek ve cümle yemişler vardır/ Biliyorum bu dünyada/ Yalnız ve yalnız insanlar/ Yani kardeşler vardır.'»... Ve işte, ülkemizin, insanımızın sevgiyle, inançla canlandırılmış görüntüleri: «Çalışan halklarıyla ümmi/ Çalışan halklarıyla garip Irgadı, esnafı, madencisi, iptidai âletleri./ Kadınları, erkekleri, hapishaneleri/ Başıboş suları, dumanlı vadileri, yoz topraklarıyla / İşsizleri, realist şairleri, mücahitleri/ Sokak şarkısı, keten helvası/ Akşam haberleri satanları ile memleketim!/ Sana selâm olsun.»

Enver Gökçe'nin şiiri; Nazım Hikmet'in ilk örneğini verdiği yapıtı yeni bir kuşağın duyarlığı, bilinci ve beğenisiyle tamamlayıp geliştirme çabasının ürünüydü. O kuşak, toplumsal— siyasal dalgalanmalar içinde çalışmalarını ancak o kadar geliştirebildi. Kuşağının daha başka temsilcileri gibi onun yapıtı da gelişip tamamlanamadan kalmıştır. Panzerler Üstümüze Kalkar kitabının kendi şiirindeki temelleri olsun tamamlayabildiğini söylemek zordur.

Onun şiirinden türlü yönleriyle yararlanacak kuşakların onun kendi kuşağı kadar kadersiz olmamasını diliyorum.

(Sanat Dergisi — 1 Aralık)

«ÖLÜM ADIN KALLEŞ OLSUN»

Kemal SÜLKER

Şair Enver Gökçe öldü. Bu acı haberi gazeteler yazdı (21 Kasım 1981). Habere göre şair, 19 Kasım perşembe günü Ankara'da yeğeninin evinde susmuş.

Bunları öğrenince dilimde Gökçe'nin bir dizesi tomurcuklandı!

«Ölüm, adın kalleş olsun.»

Daha altmışındaydı, ama yetmişindeymiş gibi daha ağır yük taşıyordu, yaşından çok... Tutuklanma, hapislik yılları ve işsizlik, yokluk, tedirginlik... ve de ilgisizlik, asıl bu ilgisizlik. Bir ara Türkiye Yazarlar Sendikasının, hasta Gökçe'yi yurt dışında tedavi ettirme, ona el uzatma iyiliği de olmasaydı, belki bugüne ulaşmadan ömrü ellili bir sayıyla sona erecekti. Ama, Gökçe gibi, bir kavga şairinin ve de nice yapıtlar verecekken susması insana acı geliyor. Çelimsiz yapısı içinde, dinç bir kafa ve bilinçle, karamsı cam arkasında pırıldayan gözleri olacağı da görür, ama direncini, umudunu yitirmemeyi de bilirdi. Örneğin «şiddetin sabahı yakındır» dizesini yıllar öncesinde, 1973 gelmeden söylemiş, ardından kendine direnç vermişti: «Dayan dizlerim, dayan».

Şiir anlayışını şöyle açıklamıştı Suphi K. Demirci'ye:

«Şiirlerimin bir memleket türküsü, bir bozlak, bir hoyrat gibi okunmasını isterken onların bir senfoni bütünlüğü göstermesini arzu ederdim. Bu nedenle şiirsel biçimi, dizede değil, öbekte yoğunlaştırmayı hedef aldım... Gerçek toplumcu şair odur ki, 'ben' derken daima 'biz'i kasteder. Tikel olgularla uğraşırken bile onları genel olanla iç-içe verir... Ben'in tutsağı olmaktan kurtulmak, kendini biz'e adamak. Ben toplumcu bir ozan olarak şiirlerimde hep bu anlayışı sürdürdüm.»

Gerçekten de Enver Gökçe, 'ben, derken o, nitelediği ben'de onlarca, yüzlerce, binler ve onbinlerce kişiyi anlatırdı. Nitekim «Yusuf ile Balaban» adlı şiirinde nice nice topraksız köylünün çilesi ve kimliği destansı bir anlatımla yürekleri güm güm çarptırır. Gökçe'nin şiiri ne 1940 kuşağını etkileyen akıma dayalı, ne de 1940 kuşağının izleyicisi denebilir. Hatta, daha sonra Orhan Veli, Rifat Ilgaz'da en uç noktasına varan sade anlatımın şiirsel, düşünsel boyutuyla da Gökçe'nin ilgisi olmadı O kendi anlatım ustalığının temsilcisi kaldı.

Erzincan'ın ünlü Kemaliye'sinde bir köyde doğan (1920) Gökçe, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde okurken edebiyatla içli dışlı oldu .1946'da Ankara'da kurulan Türkiye Gençler Derneği'nin ikinci Yönetim Kurulunda Gökçe, Edebiyat Kolu Başkanı seçildi. Dernek, 1947 Aralık ayında bazı gruplarca basıldı. Gökçe «mimlenmişti». İstanbul'da Kadırga Öğrenci Yurdunda yönetici durumundayken, suçlandı, tutuklandı, hüküm giydi. Cezası bittikten sonra sürgünde genel gözetim altında idi; özgür kalınca Ankara'da şairliğiyle, bilgisiyle pek uyum sağlamayan işlerde çalıştı. Bu arada Pablo Neruda'dan şiirler çevirmede ba-

şarılı bir yol izledi (1962). 1945 Temmuzunda «Ant»ta yayınlanan «Memleketimin Şarkıları» başlıklı şiir, Gökçe'ye duyulan sevginin ve ilginin artmasını sağladı. «Söz», «Gün», «Meydan», «Yağmur ve Toprak», «Türk Solu» dergilerinde şiirleri yayımlanan Gökçe'nin daha çok yapıt vereceği olgun yaşındayken Ankara'da bir huzurevinin konuğu olma biçimindeki yalnızlığının acısına dayanamadan kalp krizi geçirerek susması, şiirin bir kanadının kırılması dense yeridir.

Yaşamında uysal, şiirinde kavgacı, anlayışında özgün ve anlatımında evrensel ögelerden yararlanmayı bilen Gökçe'ye «rahat uyu» demekten başka şu anda elden ne gelir?

(Yeditepe — 7 Aralık)

1981 YILINDA YAYINLANMIŞ YERLİ YAZIN YAPITLARI

Derleyen: Öksel GÖÇMEN

Adalet Ağaoğlu: Yaz Sonu. (Roman) İst. 1980 Remzi Kitabevi, 258 s. 175. TL.

Füsun Akatlı: Yaz Başına Neler Gelir. (Denemeler) İst. 1980 Ada Y. 111 s. 100 TL.

Oktay Akbal: Hey Vapurlar, Trenler... (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 88 s. 70 TL.

Toygar Akman: Beşinci Boyut. İst. 1981 Karacan Y. 418 s. 400 TL.

Feriha Aktan: Gök, Bulut ve Yağmur. (Şiirler) İst. 1981 Yeditepe Y. 76 s. 120 TL.

Hulki Aktunç: Bir Çağ Yangını. (Roman) İst. 1981 Derinlik Y. 158 s. 150 TL.

Elif Su Alkan: Umut. (Şiirler) Asa Y. 1981 58 s. 50 TL.

Erdoğan Alkan: Kuş Ormanı. (Şiirler) Asa Y. 1981. 48 s. 50 TL.

Seyit Alp: Dino ile Ceren. İst. 1981 YAZKO, 184 s. 100 TL.

Çetin Altan: Gölgelerin Gölgesi. (Portreler) İst. 1981 YAZKO 225 s. 140 TL.

Melih Cevdet Anday: Ölümsüzlük Ardında Gılgamış. (Şiirler) İst. 1981 Ada Y. 110 s. 150 TL.

Talip Apaydın: Duvar Yazarları. (Öyküler) İst. 1981 Tekin Y. 128 s. 100 TL.

Talip Apaydın: Vatan Dediler. (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 368 s. 250 TL.

Nurullah Ataç: Dergilerde. Ankara 1980 Türk Dil Kurumu Y. 350 s. 200 TL.

Türkkaya Ataöv: Eşref Üren. Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. Türk Ressamları Dizisi: 1. 46 s. 200 TL.

Atatürk Şiirleri Antolojisi; Destan Atatürk. Hazırlayan: Ayhan İnal — İrfan Ünver Nasrattınoğlu. Ankara 1981 Antoloji / Aylık Şiir Dergisi Y. 239 s. 200 TL.

Yusuf Atılgan: Bodur Minareden Öte. (Öyküler) İst. 1981 Karacan Y. 100 s. 100 TL.

Arif Ay: Dosyalar. (Şiirler) Ankara 1980 Edebiyat Dergisi Y. 78 s. 60 TL.

Gürkal Aylan: Ömür Biter Yol Bitmez. (Taşıt Edebiyatı) İst. 1981 MAY Y. 250 s. 200 TL.

Şakir Balkı: Aç Ayı Oynamaz. (Gülmece Öyküleri) İst. 1980 Tekin Y. 142 s. 100 TL.

Başaran: Koca Kurt. (Şiir) İst. 1981 (Kendi Yayını) 80 s. 80 TL.

Enis Batur: Kandil. (Şiirler) İst. 1981 Ada Y. 55 s. 100 TL.

Enis Batur: Tahta Troya. (Eleştirel Araştırmalar 1974-1978) İst. 1981 YAZKO Y. 199 s. 150 TL.

Hüseyin Bayaz: Köroğlu; Antep Rivayeti. İst. 1981 Karacan Y. 360 s. 300 TL.

Cengiz Bektaş: Akdeniz Dört Kişiydiler Bir de Ben. (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 59 s. 60 TL.

Cengiz Bektaş: Benim Oğlum Bina Okur. (İnceleme) İst. 1980 YAZKO, 111 s. 70 TL.

Erhan Bener: Elifin Öyküsü. İst. 1980 Hür Yayın, 190 s. 100 TL.

Erhan Bener: Oyuncu. (Roman) İst. 1981 Hür Yayın 437 s. 300 TL.

Erhan Bener: Ünlü Gezgin Macellos da Vinci'nin Akılalmaz Serüvenleri. (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 156 s. 120 TL.

İlhan Berk: Kitaplar Kitabı (1947 - 1980 Seçme Şiirler). İst. 1981 YAZKO, Y. 120 s. 100 TL.

Egemen Berköz: Bu Kitapta Sen Nerdesin? (Şiirler) İst. 1981 Tan Y. 86 s. 80 TL.

Kemal Bilbaşar: Zühre Ninem. (Roman) İst. 1981 YAZKO, 196 s. 120 TL.

Mehmet Yaşar Bilen: Yazdıkça. Kayseri, 1980 Umut Y. 96 s. 60 TL.

Recep Biligner: Hapisliğim. (Anılar) İst. 1981 YAZKO Y. 99 s. 80 TL.

Recep Bilginer: Politikada Bir Sarıçizmeli. (Roman) İst. 1980 YAZKO, 223 s. 125 TL.

Salah Birsel: Köçekçeler. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 186 s. 200 TL.

Salah Birsel: Paf ve Puf. (Denemeler) İst. 1981 Ada Y 150 s. 150 TL.

Abdülkadir Bulut: Acılar Yurdumdur. (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 60 s. 60 TL.

Peride Celal: Bir Hanımefendinin Ölümü. (Roman) İst. 1981 Karacan Y. 160 s. 150 TL.

Kirkor Ceyhan: İt Yatağında Ekmek Ufağı. (Hikayeler) İst. 1980 (Kendi Yayını) 134 s. 100 TL.

Bedrettin Cömert: Eleştiriye Beş Kala. İst. 1981 YAZKO Y. 332 s. 250 TL.

Necati Cumalı: Aylı Bıçak. (Öyküler) İst. 1981 Tekin Y. 163 s. 100 TL.

Necati Cumalı: Bozkırda Bir Atlı. (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 99 s. 100 TL.

Fazıl Hüsnü Dağlarca: Nötron Bombası, Çıplak, Uzun İkindi, Yunus Emre'de Olmak. (Şiirler) İst. 1981 Cem Y. 92 s. 200 TL.

Tufan Hikmet Daye Saçı Meçli Yarim. Ankara 1981 (Kendi Yayını) 164 s. 125 TL.

Hasan İzettin Dinamo: Açlık. (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 294 s. 200 TL.

Hasan İzettin Dinamo: Ateş Yılları. (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 439 s. 275 TL.

Hasan İzettin Dinamo: Türk Kelebeği. (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 299 s. 200 TL.

Sulhi Dölek: Geç Başlayan Yargılama. (Roman) Ankara 1980 Tan Y. 263 s. 200 TL.

Refik Durbaş: Çaylar Şirketten. (Şiirler) İst. 1980 ABeCe Y. 64 s. 50 TL.

Nazlı Eray: Pasifik Günleri. (Roman) İst. 1981 Ada Y. 123 s. 125 TL.

Bilgesu Erenus: Kaside. (Oyun) İst. 1980 İzlem Y. 80 s. 100 TL.

Ahmet Erhan: Alaca Karanlıktaki Ülke. (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 114 s. 140 TL.

Kemal Erhan: Hoca Ali Rıza. Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. Türk Ressamları Dizisi: 2. 96 s. 300 TL.

İ. Z. Eyüboğlu: Anadolu Uygarlığı. İst. 1981 Der Y. 478 s. 300 TL.

Sabahattin Eyüboğlu: Bütün Yazıları I: Söz Sanatları; Cilt 1: Sanat Üzerine Denemeler, Eleştiriler. Hazırlayan: Azra Erhat. İst. 1981 Cem Y. 376 s. 200 TL.

Füruzan: Ev Sahipleri. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 202 s. 150 TL.

Ali Göçer: Gözlerinde Kitap Yankısı. (Şiirler) Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 62 s. 60 TL.

Burhan Günel: Acının Askerleri. (Roman) İst. 1981 May Y. 277 s. 200 TL.

Sami Gürtürk: Bidilik. (Roman) Ankara 1981 (Kendi Yayını) 176 s. 125 TL.

Halikarnas Balıkçısı: Bütün Eserleri 6; Düşün Yazıları. Yayına Hazırlayan: Azra Erhat. Ankara 1981 Bilgi Y. 234 s. 150 TL.

Halikarnas Balıkçısı: Bütün Eserleri 7: Ötelerin Çocukları. Ankara 1981 Bilgi Y. 294 s. 200 TL.

Orhan Hançerlioğlu: Bütün Romanları. 1. cilt: Karanlık Dünya, Büyük Balıklar, Oyun, Ekilmemiş Toprak. İst. 1981 Karacan Y. 319 s. 300 TL.

Orhan Hançerlioğlu: Bütün Romanları. 2. Cilt: Ali, Kutu Kutu İçinde, Yedinci Gün, Bordamıza Vuran Deniz. İst. 1981 Karacan Y. 292 s. 300 TL.

Selim İleri: Bir Akşam Alacası. (Roman) İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 336 s. 200 TL.

Selim İleri: Yaşarken ve Ölürken. (Roman) İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 464 s. 300 TL.

Attila İlhan: Dersaadet'te Sabah Ezanları. (Roman) Ankara 1981 Bilgi Y. 382 s. 275 TL.

Attila İlhan: Hangi Atatürk. Ankara 1981 Bilgi Y. 329 s. 200 TL.

Attila İlhan: Sisler Bulvarı — Yağmur Kaçağı (Şiirler) İst. 1981 Karacan Y. 200 s. 200 TL.

Özdemir İnce: Elmanın Tarihi. (Şiirler) İst. 1981 Cem Y. 88 s. 60 TL.

Muzaffer İzgü: Devlet Babanın Tonton Çocuğu. Ankara 1981 Bilgi Y. 199 s. 150 TL.

Muzaffer İzgü: Her Eve Bir Karakol. Ankara 1980 Bilgi Y. 191 s. 125 TL.

Lütfi Kaleli: Vakarlı Mamo. (Roman) İst. 1981 MAY Y. 280 s. 200 TL.

Hidayet Karakuş: Yağmurlar Nereye Yağar? (Roman) İst. 1981 May Y. 266 s. 200 TL.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Bütün Eserleri 6: Vatan Yolunda. Baskıya Hazırlayan: Attila Özkırımlı. İst. 1980 Birikim Y. 155 s. 100 TL.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Bütün Eserleri 7: Anamın Kitabı. Baskıya Hazırlayan: Atilla Özkırımlı. İst. 1980 Birikim Y. 133 s. 100 TL.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Bütün Eserleri 9: Hep O Şarkı: Baskıya Hazırlayan: Atilla Özkırımlı. İst. 1980 Birikim Y. 178 s. 125 TL.

Yaşar Kemal: Kimsecik 1. İst. 1980 Tekin Y. 478 s. 250 TL.

Tezel Özlü Kıral: Çocukluğumun Soğuk Geceleri (Roman) İst. 1980 Derinlik Y. 96 s. 80 TL.

Hasan Hüseyin (Korkmazgil): Acılara Tutunmak. (Şiir) Ankara 1981 Bilgi Y. 189 s. 175 TL.

Hasan Hüseyin (Korkmazgil): Filizkıran Fırtınası. (Şiirler) Ankara 1981 Bilgi Y. 174 s. 125 TL.

Zeki Kuneralp: Sadece Diplomat. (Hatırat) İst. 1981 (Kendi Yayını) 270 s. 330 TL.

Nilüfer Kurtuluş: Atatürk Şiirleri. Ankara 1981 Kurtuluş Y. 399 s. 100 TL.

Nilüfer Kurtuluş: Atatürk; Yaşamı — Atatükçülük — İlkeleri — Devrimleri — Sözleri — Anıları — Neler Dediler — Şiirler. Ankara 1981 Kurtuluş Y. 239 s. 60 TL.

Şemsettin Kutlu: Servetifünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi. (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. bs.) İst. 1981 Remzi Kitabevi, 333 s. 300 TL.

Şemsettin Kutlu: Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Anotolojisi. İst. 1981 Remzi Kitabevi, 366 s. 300 TL.

Sadullah Kutluer: Kar da Isıtır. (Şiirler) Hakimiyet Sanat Y. 1981 64 s. 60 TL.

Pınar Kür: Bir Deli Ağaç. (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 197 s. 120 TL.

Mahmut Makal: Memleketin Sahipleri, Köye Gidenler. (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 180 s. 110 TL.

Cemil Meriç: Bir Facianın Hikayesi. Ankara 1981 Umran Y. 167 s. 150 TL.

Cemil Meriç: Kırk Ambar. İst. 1980 Ötüken Y. 487 s. 350 TL.

Yaşar Miraç: Çan Deresi Türküleri. (Şiirler) İst. 1981 Fotografik Y. 80 s. 130 TL.

Yaşar Miraç: İçli Şarkılar. (Şiirler) İst. 1981 Fotoğrafik Y. 59 s. 100 TL.

Yaşar Miraç: Trabzon'dan Çıktım Yola. (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 102 s. 100 TL.

S. Mirzabeyoğlu: Önsöz. (Şiir) İst. 1981 Gönüldaş Y. 75 TL.

S. Mirazabeyoğlu: Yaşamayı Deneme. (Roman) İst. 1981 Gönüldaş Y. 250 TL.

Nadir Nadi: Olur Şey Değil. (Anılar) İst. 1981 Çağdaş Y. 223 s. 150 TL.

Kerime Nadir: Romancının Dünyası (Yazarlık Anıları). İst. 1981 İnkılap ve Aka Kitabevi, 383 s. 200 TL.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981. İst. 1981 (Kendi Yayını) 1216 s. 600 TL.

Seyyit Nezir: Dağları Öylecene. (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 59 s. 50 TL.

Esma Ocak: Berdel. (Öyküler) Ankara, 1981, Memleket Y. 166 s. 150 TL.

Turan Oflazoğlu: Elif Ana. (Oyun) İst. 1980 Cem Y. 116 s. 35 TL.

Ahmet Oktay: Bir Arayış'ın Yazıları, Bir Yazı'nın Arayışları. (Deneme) İst. 1981 YAZKO Y. 160 s. 100 TL.

Aras Ören: Berlin Üçlemesi; Niyazi'nin Nuayn Sokağında İşi Ne? — Kâğıthane Rüyası — Gurbet Değil Artık. İst. 1980 Remzi Kitabevi, 248 s. 150 TL.

Aysel Özakın: Genç Kız ve Ölüm. (Roman) İst. 1981 YAZKO, 205 s. 120 TL.

Emin Özdemir: Türk ve Dünya Edebiyatı. Ankara 1980 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 240 s. 150 TL.

İsmet Özel: Şiir Okuma Kılavuzu. İst. 1980 Yeryüzü Y. 84 s. 50 TL.

Adnan Özer: Ateşli Kaval. (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 72 s. 100 TL.

Ahmet Özer: Ayrı Beraberlikler. (Şiirler) Ankara 1981 Türkiye Yazıları Y. 77 s. 50 TL.

Cafer Özkan: Dindo. İst. 1981 Bük Yayın Dağıtım, 64 s. 50 TL.

Cafer Özkan: Şimdi Okullu Olduk. İst. 1981 Bük Yayın Dağıtım, 64 s. 50 TL.

Hakkın Özkan: İnci. (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 177 s. 110 TL.

Demir Özlü: Aşk ve Poster. (Öyküler) İst. 1980 Derinlik Y. 128 s. 100 TL.

Kaya Özsezgin: Sanat Üzerine Yazılar 2. İst. 1981 Cumalı Sanat Galerisi Y. 192 s. 150 TL.

Nuri Pakdil: Batı Notları. (Gezi-İzlenim Notları) Ankara 1980 Edebiyat Dergisi Y. 96 s. 70 TL.

Nuri Pakdil: Biat III. (Denemeler) Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 104 s. 90 TL.

Nuri Pakdil: Bir Yazarın Notları II. Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 120 s. 100 TL.

Yüksel Pazarkaya: Saat Ankara; Takvim Dizeleri. İst. 1981 Derinlik Y. 80 s. 60 TL.

Oktay Rıfat: Danaburnu. (Roman) İst. 1980 Karacan Y. 229 s. 200 TL.

Oktay Rıfat: Elifli. (Şiirler) İst. 1980 Ada Y. 78 s. 100 TL.

H. Latif Sarıyüce: Üç Ayaklı Oğlak. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 106 s. 50 TL.

Özgür Savaşçı: Dilsizin Dilinden. (Dil Söyleşileri) İst. 1981 Yeditepe Y. 86 s. 120 TL.

Sivaslı Aşık Kul Gazi: Sarı Çiçek. Hazırlayan: Saim Sakaoğlu. Erzurum 1980. 143 s. 100 TL.

Tekin Sönmez: Ferhat mı Şirin mi? (Şiirler) İst. 1980 Yansıma Y. 69 s. 150 TL.

Tekin Sönmez: Kanatsız Kuş. (Şiirler 1961-1981) İst. 1981 Yansıma Y. 255 s. 200 TL.

Tekin Sönmez: Morgun Önünde Üç Kadın (Seçme Yazılar) İst. 1981 Yansıma Y. 142 s. 125 TL.

Önay Sözer: Öteki. (Roman) İst. 1981 YAZKO, 139 s. 80 TL.

Muhteşem Sünter: Sen ile Sen. (Şiirler) İst. 1981 Yeditepe Y. 76 s. 120 TL.

Osman Şahin: Ağız İçinde Dil Gibi. İst. 1980 Cem Y. 85 s. 75 TL.

Salim Şengil: Es Be Süleyman Es... (Öyküler) İst. 1980 YAZKO 88 s. 70 TL.

Şiirlerde Atatürk. (Antoloji) Derleyen: Esat Nermi Erendor. İst. 1981 Uygarlık Y. 182 s. 150 TL.

Ülkü Tamer: Seçme Şiirler. İst. 1981 Karacan Y. 189 s. 175 TL.

Mehmet Taner: Arka Oda. (Şiir) Ankara 1981 Tan Y. 79 s. 80 TL.

Mehmet Taner: Bir Denizin Çekildiği Bütün Kıyılar. (Şiirler) Ankara 1981 Tan Y. 80 TL.

Refika Taner — Asım Bezirci: Seçme Hikayeler. İst. 1981 Gözlem Y. 320 s. 200 TL.

Ozan Telli: Şahince. (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 75 s. 100 TL.

Afşar Timuçin: Denizli Pencere. (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 110 s. 80 TL.

Vecihi Timuroğlu: Ahmet Kutsi Tecer; Kişiliği, Sanat Anlayışı ve Tüm Şiirleri. Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 251 s. 300 TL.

Atilla Tokatlı: Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel. İst. 1981 YAZKO Y. 140 s. 90 TL.

Erol Toy: Günü Gününe. (Denemeler) İst. 1981 Yalçın Y. 289 s. 200 TL.

Erol Toy: Zor Oyunu. İst. 1980 (Kendi Yayını) 511 s. 250 TL.

Güven Turan: Güneşler Gölgeler... (Şiirler) İst. 1981 Derinlik Y. 100 TL.

Turgut Uyar: Toplu Şiirler 1: Arz-ı Hal, Dünyanın En Güzel Arabistanı, Türkiyem, Tütünler Islak. İst. 1981 Karacan Y. 172 s. 175 TL.

İsmail Uyaroğlu: Hayatı Karşılayan Şiirler. İst. 1981 YAZKO, 58 s. 50 TL.

Şemsettin Ünlü: Dirlik Düzenlik Türküleri. İst. 1981 Yeditepe Y. 60 s. 100 TL.

Engin Ünsal: Tutmuş Beni Vurmuş Dünya. (Şiirler) İst. 1980 Ge-Da Dağıtım. 64 s. 50 TL.

A. Süheyl Ünver — Gülbün Mesara: Türk İnce Oyma Sanatı «Kaat'ı». Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 36 s. planşlar, 225 TL.

Suat Vardal: Biz Gene Yanyana. (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 61 s. 60 TL.

Varlık Yıllığı 1981. İst. 1981 Varlık Y. 365 s. 200 TL.

İrfan Yalçın: Fareyi Öldürmek. (Roman) İst. 1980 Milliyet Y. 130 s. 85 TL.

İzzet Yasar: Dönüşü Olmayan Hikayeler. İst. 1981 Cem Y. 72 s. 50 TL.

Yazarlarımız Atatürk'ü Anlatıyor. Derleyen: Sami Karaören. İst. 1981 Uygarlık Y. 200 TL.

Mehmet Yıldız: Süpürgeli Bakan. (Öyküler) İst. 1980 Yeditepe Y. 110 s. 50 TL.

Hüseyin Yurttaş: Çınar Dede. İst. 1981 Bük Yayın Dağıtım, 64 s. 50 TL.

Hüseyin Yurttaş: Sanayi Çarşısı. (Şiir) İst. 1980 Derinlik Y. 80 s. 60 TL.

Can Yücel: Şiir Alayı. İst. 1981 YAZKO, 180 s. 120 TL.

Tahsin Yücel: Haney Yaşamak... İst. 1981 Karacan Y. 158 s. 150 TL.

1981 YILINDA YAYINLANMIŞ ÇEVİRİ YAZIN YAPITLARI

Alain: Edebiyat Üzerine Söyleşiler. Çev. Asım Bezirci. İst. 1981 YAZKO Y. 137 s. 110 TL.

Vadim Andreev: Yaban Toprak. (Roman) Çev T. Ahmet Şensılay. İst. 1981 YAZKO, 339 s. 160 TL.

Jeffrey Archer: Kin ve Suç. (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 439 s. 350 TL.

Izak Babel: Çocukluğumdan Öyküler. Çev. Ragıp Zarakolu. İst. 1981 Belge Y. 152 s. 125 TL.

Desmond Bagley: Can Düşmanı. (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1981 (E) Y. 339 s. 200 TL.

Honore de Balzac: Süslü Hayatlar. 1. cilt. Çev. Vahdet Gültekin. İst. 1981 İzlem Y. 269 s. 200 TL.

Charles Berlitz: Kıyamet Günü. (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 221 s. 200 TL.

Bertolt Brecht: Kafkas Tebeşir Dairesi. (Oyun) Çev. Can Yücel. İst. 1980 İzlem Y. 144 s. 150 TL.

Gerald A. Browne: Çıkmaz Sokak 11. (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 367 s. 250 TL

James Clavell: Şogun —Tohum—. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 540 s. 350 TL.

Jackie Collins: Aşıklar ve Kumarbazlar. (Roman) Çev. Oya Alpar. İst. 1981 İnkılap ve Aka Kitabevi, 726 s. 300 TL.

Jackie Collins: Dünya Evli Erkeklerle Dolu. Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Karacan Y. 237 s. 200 TL.

Robin Cook: Benzin. (Roman). Çev. Oya Alpar. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 336 s. 250 TL.

Frank de Felitta: Denizin Öfkesi. (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 342 s. 250 TL.

Friedrich Dürrenmatt: Babil'e Bir Melek İniyor. Çev. Gürsel Aytaç. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 144 s. 70 TL

Christiane F.: Eroin. Çev. Ümit Kıvanç - Erol Özbek. İst. 1981 Kelebek Y. 335 s. 300 TL.

Federico Fellini: Amarcord. Çev. Egemen Berköz. İst. 1981 Karacan Y. 143 s. 150 TL.

Ken Follett: Anahtar. (Roman) Çev. Güler Dikmen. İst. 1981 Hür Yayın 319 s. 225 TL.

Frederick Forsyth: Şeytan Seçeneği. Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1980 (E) Y. 477 s. 250 TL.

John Dos Passos: Üç Savaşçı. (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1981 Hür Yayın, 299 s. 200 TL.

Goethe'den Seçme Mektuplar III. Çev. Melahat Togar. Ankara 1980 Kültür Bakanlığı Y. 160 s. 75 TL.

Judith Guest: Sıradan İnsanlar. (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 331 s. 250 TL.

Guillevic: Kasırganın Çatırtıları. (Şiir) Çev. N. Pakdil. Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 200 TL.

Sven Hassel: Cephe Arkadaşları. (Roman) Çev. Feride Erdoğmuş. İst. 1981 (E) Y. 295 s. 200 TL.

Colin Higgins: Doğum Günün Kutlu Olsun. (Harold ve Maude) Çev. Ülkü Tamer. İst. 1981 Karacan Y. 163 s. 150 TL.

Jack Higgins: Tavşan Dönemeci. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 333 s. 250 TL.

Noel Hynd: Nefret Kıskacı. (Roman) Çev. Azize Bergin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 388 s. 300 TL.

Kavafis: Barbarları Beklerken. Çev. E. Alova — B. Pirhasan. İst. 1981 YAZKO 60 s. 60 TL.

M. M. Kaye: Sımsıcak. (Roman) Çev. Meral Gaspıralı. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 414 s. 300 TL.

Stephen King: Tepki. (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 402 s. 250 TL.

Blaje Koneski: Yıldızları Örmek. Çev. Necati Zekeriya. İst. 1981 Cem Y. 55 s. 100 TL.

Judith Krantz: Papatya Prenses. (Roman) Çev. Leyla Ragıp. İst. 1981 (E) Y. 607 s. 350 TL.

Judith Krantz: Takıntı. (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1981 (E) Y. 620 s. 350 TL.

Frank McDonald: Arayış. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 368 s. 250 TL.

Norman Mailer: Barbarlık Kıyısı. (Roman) Çev. Aytunç Altındal. İst. 1980 Havass Y. 342 s. 250 TL.

Norman Mailer: Celladın Şarkısı. (Roman) Çev. **Reşit Aşçıoğlu**. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 614 s. 350 TL.

Gabriel Garcia Marquez: Sevgiden Öte Sürekli Ölüm. Çev. **Ahmet Seven**. İst. 1981 Cem Y. 246 s. 150 TL.

Herman Melville: Billy Budd. Çev. **Ahmet Seven**. İst 1981 Karacan Y. 208 s. 200 TL.

Thomas More: Utopia. Çev. **Sabahattin Eyüboğlu — Mina Urgan — Vedat Günyol**. İst. 1981 Cem Y. 128 s. 75 TL.

Iris Murdoch: Sartre'ın Yazarlığı ve Felsefesi. Çev. **Selahattin Hilav**. İst. 1981 YAZKO 133 s. 90 TL.

Alan Paton: Söyle Sevgili Yurdum. Çev. **Mehmet Harmancı**. İst. 1981 Can Y. 342 s. 350 TL.

Ezra Pound: Konfüçyüs. Çev. **Ahmet Yücel**. Bürde Y. 1981 208 s. 200 TL.

Jacques Prevert: Şiirler. Çev. ve Hazırlayan: **Abdullah Rıza Ergüven**. İst. 1980 Yeditepe Y. 60 s. 100 TL.

A. Robbe-Grillet: Yeni Roman. (Deneme) Çev. **Asım Bezirci**. İst. 1981 YAZKO 115 s. 80 TL.

Emmanuel Roblès: Tepedekiler. (Roman) Çev. **İrfan Yalçın**. İst. 1981 Yalçın Y. 213 s. 150 TL.

Charles Sailor: Foya. (Roman) Çev. **Esat Ören**. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 411 s. 300 TL.

Guy Sajer: Asker'in Öyküsü. (Roman) Çev. **Adnan Cemgil**. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 426 s. 300 TL.

William Saroyan: Yoksul İnsanlar. Çev. **Memet Fuat (Bengü)** İst. 1981 Karacan Y. 107 s. 100 TL.

Jean Paul Sartre: Yöntem Araştırmaları. (İnceleme) Çev, **S. R. Kırkoğlu**. İst. 1981 YAZKO Y. 190 s. 100 TL.

Wolfdietrich Schnurre: Cepheye Yollanırken (Öyküler) Çev. **Zeyyat Selimoğlu**. İst. 1980 YAZKO. 126 s. 70 TL.

Saltıkov Şçedrin: Büyüklere Masallar. Çev. **Mazlum Beyhan**. İst. 1981 Sosyal Y. 293 s 250 TL.

Erich Segal: Kadın, Erkek ve Çocuk. Çev. **Armağan İlkin**. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 282 s. 200 TL.

Sidney Sheldon: Gece Yarısının Ötesi. (Roman) Çev. **Ayşe Akın**. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 420 s. 300 TL.

David Shobin: Doğmamış. (Roman) Çev. **Füsun Doruker**. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 327 s. 250 TL.

Johannes Mario Simmel: Merhaba Umut. (Roman) Çev. **Ahmet Arpad**. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 505 s. 300 TL.

Konstantin Simonov: Anayurdun Dumanı. (Roman) Çev. **Mehmet Özgür.** İst. 1981 YAZKO Y. 196 s. 120 TL.

Wilbur Smith: Güneşkuşu. (Roman) Çev. **Nihal Önol.** İst. 1981 Kelebek Y. 366 s. 300 TL.

Stanislavski: Bir Karakter Yaratmak. (İnceleme) Çev. **Suat Taşer.** İst. 1981 YAZKO, 327 s. 160 TL.

Gay Talese: Komşunun Karısı. Çev. **Armağan İlkin.** İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 429 s. 300 TL

Robert Terell: Neşeli Mangır. (Roman) Çev. **Belkıs Çorakçı.** İst. 1981 (E) Y. 423 s. 250 TL.

Jürgen Thorwald: Düğün. (Roman) Çev. **Füsun Umar.** İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 254 s. 200 TL.

Trevania: Şibumi. (Roman) Çev. **Belkıs Çorakçı.** İst. 1981 (E) Y. 500 s. 300 TL.

Turgenyev: Fırtına Öncesi (Arife). Çev. **Ataol Behramoğlu.** İst. 1981 Yalçın Y. 192 s. 150 TL.

Peter Ustinov: Köşeye Kıstırılan Adam. Çev. **Belkıs Çorakçı.** İst. 1981 Karacan Y. 292 s. 300 TL.

Peter Van Greenaway: Medusa. (Roman) Çev. **Armağan İlkin.** İst. 1981 Karacan Y. 310 s. 300 TL.

Jose Mauro de Vasconcelos: Yaban Muzu. (Roman) Çev. **Aydın Emeç.** İst. 1981 Hür Yayın 154 s. 100 TL.

Jean Vilar: Tiyatro Geleneği Üstüne. (Deneme) Çev. **Bertan Onaran.** İst. 1981 YAZKO Y. 114 s. 100 TL.

Andrey Voznesenski: Oza. (Şiir). Çev. **Mehmet H. Doğan — Turgay Gönenç.** İst. 1981 Ada Y. 59 s. 100 TL.

Irving Wallace: Sevişmek. (Roman) Çev. **Canset Işık.** İst. 1980 Kelebek Y. 367 s. 250 TL.

Irving Wallace: Titreşim. (Roman) Çev. **Azize Bergin.** İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 428 s. 300 TL.

Max Wilk: Film Gibi Haydutlar. Çev. **Armağan İlkin.** İst. 1981 Karacan Y. 285 s. 275 TL.

Richard Woodley: Şampiyon. (Roman) Çev. **Gönül Suveren.** İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 266 s. 200 TL.

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI İÇİN ELEŞTİRİ, YORUM TANITMA VE DEĞERLENDİRME

BİR YIL BÖYLE GEÇMİŞ...

Doğan HIZLAN

Her yıl, yıllıkların okuru koşullandırdığını yazarız, daha doğrusu yazıya öyle başlarız da sonunda gene yıllıkların yararına teslim oluruz.

Geçen yılın en önemli yayın olayı nedir diye sorsanız, rahatça şu yanıtı verirdim: Kitap satışının azalıp dergi okurunun artması.

Bir yılın sanat - edebiyat olaylarını tek kişiden izletmek yıllıkların zararıdır. Yararı ise, bir yıl içinde sanat edebiyattan uzak izleyici ve okura bir yılı edebiyat videosundan izletmektir. Bu izleme; yalnızca izleme düzeyinde kalırsa vay okurun haline. Tek yanlı yargılarla yetinecektir. Yıllıklar okuru, birtakım yazarlara, kitaplara göndermek işlevini yüklenirse çok iyi.

Varlık Yıllığı 1981, edebiyatın çeşitli türlerindeki etkinliklerin yanı sıra, plastik sanatlar, dil, sinema gibi alanları da kapsıyor. Oysa Nesin Yıllığı'nın tek alanı var; edebiyat.

Varlık Yıllığı'nı izleyen okur-sanat-edebiyat olaylarını genel çizgide öğrenir, eski deyimle bir «fikir sahibi» olur.

Nesin Edebiyat Yıllığı, edebiyatı ayrıntısına kadar incelemek, bilmek isteyenlerin edinmeleri gereken bir yıllık. Bir yılın imza günlerinden başlayıp, açık oturumlarına kadar listeler veren, yurdumuzu ziyaret eden yabancı konuklardan, yitirdiğimiz yazarlara kadar uzayan geniş bir liste...

Nesin Yıllığı'nın geleneksel bir bölümü vardır. Yuvarlak yaş dönümlerinde yazarlar kendilerini, yaşamlarını ve sanatlarını anlatırlar. Bu yıl da bu bölüm ilgi çekiyor. Bir tür özeleştiri, hesaplaşma ya da yılların ötesine doğru bir bakış diye nitelendirece-

ğimiz bu tür yazılar edebiyat tarihi için de birer belge niteliği kazanacaklardır.

Yılın kitaplarını ve edebiyat türlerini ayrıntılı bir biçimde değerlendirmek ve irdelemek, Nesin Yıllığı'nın desteklenmesi gereken yanı. Bir yılın edebiyatını yalnızca kitaplar katında irdeleyip değerlendirmek yeterli olmuyor.

Mehmet H. Doğan'ın bir yılın şiirini değerlendiren yazısını bu bakımdan olumlu buluyorum, yıllık yöntemine en yaraşır yöntemin de bu olduğu kanısındayım. Mehmet H. Doğan, bir yılın şiir kitaplarını eleştirir, tanıtır, değerlendirirken kendi yargılarının yanı sıra başka eleştirmenlerin de ürünlerine yer veriyor. Bu tutumu onun yargılarının güven kazanmasını sağlıyor.

Yalnız kitaplar sınırında da kalmıyor Mehmet H. Doğan, şiirin bir yıl içindeki serüvenini, bir kuramı konusundaki tartışmaları da bize iletiyor. Dergileri, gazeteleri tarayarak yapılan bu çalışmayı: her zaman okurun, şairin de merakla izlediğinden hiç kuşkum yok.

Kişisel, özel yargılar yerine nesnelliği yeğlemek bir eleştirmenin erdemi olmalıdır bence.

Çocuk edebiyatını yazan Erdal Öz, çocuk edebiyatına ideoloji karıştırılmasının nasıl yanılgılara yol açtığını sergiliyor.

Çocukların, büyüklerin sınıf bilincine katkıda bulunmalarını beklemenin nasıl büyük bir yanılgı olduğunu çok güzel anlatıyor.

Konur Ertop, bir yılın roman ve hikâyesini bir başka yöntem le değerlendirmiş. Kitapları tek tek eleştiri eleğinden geçireceğine birtakım asal kavramları değerlendirme ekseni olarak yapmış.

Çevre, ekonomik yaşam, halk ve aydınlar, cinsellik gibi bölümlerde ele alıyor, bir yılın hikâye ve romanını. Her romanı bu kavramlar açısından irdeleyince ortaya karşılaştırmalı bir çalışma çıkıyor. Böylece değişik romanların asal ögelere ne oranda değişik ne oranda bağlaşık baktıkları anlaşılıyor.

Ödüllerin getirdikleri götürdükleri her zaman yinelenen bir tartışma konusudur. Ödül kazananların tanıtımları, kazananlarla yapılan konuşmalar bu bölümü de ilgi çekici kılmaktadır. Kemal Özer'in başarılı derlemesi.

Gene yineleyelim mi? Yıllıklar okuru tembelliğe alıştırmadığı sürece yararlı bir işlevi üstlenirler. Kitaplara, yazarlara giden yolun başlangıcı oldukları oranda onları destekleyeceğiz.

(Cumhuriyet 5 Mart)

YILLIKLAR KOLAYLIKTIR

Günümüz okuru oldukça nazlı. Bunca işinin arasında edebiyatın ayrıntısına inecek ne vakti var ne de nakdi. Birbirini izleyen açık oturumları, söyleşi toplantılarını ,sıcağı sıcağına dinleyemiyor, vitrinlere dizilmiş sıra sıra kitaplar edinemiyor.

Gelin görün ki edebiyata merakı varsa, hiç olmazsa bir yıl içinde yankı uyandırmış düşünceleri ve kitapları öğrenmek ister. İşte yıllıkların işlevi ve görevi de burada başlar. Kimi okurlarımız diyeceklerdir ki bir yılın tembelliğini yıllıklar giderebilir mi? Nerde. Biz yıllıkları kitaplara ve yazarlara açılan kapının eşiği gördüğümüzden, yıllıkların niteliğini öne çıkarmak istediğimizden, okurlarımıza salık veriyoruz.

Sanat ve edebiyat olaylarını değerlendiren, bir yılın kitaplarını tanıtan iki yıllık vardır; biri **Varlık Yıllığı** diğeri de **Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı**'dır. **Varlık Yıllığı 1981** geniş bir alanı içermektedir. Edebiyatın çeşitli dallarının bir yıllık dökümünü yaparken, sinema, televizyon, plastik sanatların da on iki aylık serüvenini sayfalarında yansıtır. Ayrıca toplu soruşturması, bu soruşturmaya eklenen bir yılın seçilmiş yazıları ve şiirler bu yıllığın değişmeyen, klasikleşmiş özelliğini oluştururlar.

Varlık Yıllığı 1981'i okuyunca bir yılın sanat-edebiyat olaylarının kaba çizgilerini çizmiş oluruz. **Varlık Yıllığı**'nın amacı sanat-edebiyatı izlemeyenlere bir yılı özetlemektir, ayrıntıya düşmeden.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981, ise yalnızca bir yılın edebiyat olaylarını, kitaplarını okuruna iletmeyi ve hatırlatmayı amaçlıyor. Varlık'ın ayrıntılardan kaçan tutumuna karşılık, Aziz Nesin özellikle ayrıntıya iniyor.

Bir yılın imza günlerinden tutun da açık oturumlarını, tartışmaları kitapları üzerine bilgi edinmek isteyenler her yıl biraz daha kalınlaşan **Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı**'nı almalıdırlar. Varlık Yıllığı'nın 368 sayfasına karşılık Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1216 sayfa. Özellikle ikincinin yalnızca edebiyat içerdiğini düşünürsek, ayrıntının oranını kolayca saptayabiliriz.

Antolojiler, yıllıklar ve her türlü seçmeler... Bu tür çalışmalar okuru, izleyiciyi daha ilerki dönemlere hazırlayabilirlerse, görevlerini yerine getirmiş olurlar. Yok görev ve yetkilerini-hatta yetilerini aşıp-okuru kendilerindeki özet bilgiyle şartlandırırlarsa «vazifelerini suistimal» etmiş olurlar. Tek kalemden yansıtılan

öznel bir görüşle yetinen okurlar, değerlendirme özgürlüklerini tek kişiye satmış olmazlar mı? Her değerlendirmeyi birinin tekeline vermiş olmazlar mı? Hiç kuşkusuz evet.

Nesin Vakfı Edebiyatı Yıllığı 1981'de, gerçekten edebiyatımızın bir yılının bütün çalışmaları kılı kırk yaran bir özenle verilmiş. Bir yılın edebiyatını yarı tazelikle de olsa tadabiliyoruz.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın üzerinde durulması gereken bir başka yanı var. Yuvarlak yaş dönemlerinde —50, 60, 70, 80 gibi— şair ve yazarlarımızın düşünceleri, sanat ve yaşamları konusundaki düşünceleri yer alıyor. Gerçekten edebiyat tarihine yararlı olacak belge niteliği taşıyor bu yazılar.

Aziz Nesin, Yıllık'ın başında yıllıktan ne anladığını şöyle belirtiyor:

«Yıllık, hangi konudaysa, geçmiş yıl içinde o konudaki bütün olayların, etkinliklerin adım ve aylemlerin sayımdökümünü (inventaire), ayrıca bunların yorum ve değerlendirmelerini derleyen bir yapıttır.»

Aziz Nesin'in tanımı, yıllığın amacının ulaşmış olduğunu gösteriyor.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'ndan aktaracağımız bir kaç ana başlık, kitabın nitelik ve kapsamını açıklamaya yeterli olacaktır sanırız. Bir yılın edebiyatı, ödüller, armağanlar, yarışmalar, Türkiye'ye gelen edebiyatçı konuklarımız, edebiyatçılarımızı kutlama törenleri günleri, yitirdiğimiz edebiyatçılarımız.

İki yıllığı da okuyunuz. Yirminci yüzyılın hızlı yaşamında sanat-edebiyatın da kulak ardı edilecek kavramlar olmadığını unutmayalım. Yıllıklar yılda bir de olsa bu gerçeği hatırlattıkları için gene de önemlidir.

(Varlık Yıllığı 1981, 200 lira, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981, Nesin Vakfı, P.K. 5 - Çatalca-İstanbul.)

(Hürriyet, 8 Gün 8 Mart)

EDEBİYAT YILLIĞI '81

Bülent AKKURT

Bizde çok az «Yıllık» yayımlanıyor. Son birkaç yıldır sanırım «Varlık Yıllığı» ile «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı»ndan başka herhangi bir yıllık çıkarılmadı. Daha eskilerde, gerek genel

konularda gerek sinema, tiyatro, hatta politika gibi konularda çeşitli yıllıklar çıkarılırdı. Giderek, artan kâğıt fiyatları ve diğer giderler dolayısıyla, böylesi yıllıkların satışı da pek kolay olmadığı için, yayımlanamaz oldu.

Düzenli bir biçimde yayımını sürdüren «Varlık Yıllığı» çeşitli konuları içeren bir yıllık. Örneğin edebiyat yanında sinema, tiyatro, televizyon, plâstik sanatlar ve benzeri konular «Yıllık»ın esasen pek fazla olmayan sayfalarını bölüşünce her bölüme, hele bazılarına, çok küçük bir pay düşmekte. Böylece de «Yıllık» doyurucu olmaktan uzak kalmakta.

Nesin Vakfı'nın yıllığına gelince, bu yıllık adından da anlaşıldığı gibi salt edebiyat yıllığı. Ve bu konuda kelimenin tam anlamı ile de «doyurucu». İlki 1976 yılında yayımlanmış bulunan yıllığın bu yıl altıncısı çıkarılmış bulunmakta.

1981 yıllığının içeriğini özetlemek hiç de kolay olmayacak. Çünkü bu seneki yıllık tam 1216 sayfa, yani 76 forma. Orta boy bir roman ya da öykü kitabının ortalama 9 - 10 forma olduğu düşünülürse Nesin Yıllığı yaklaşık sekiz kitap oylumundadır.

Aziz Nesin'in «Bu yıllık nedir, ne değildir» diye başlayan «sunu» yazısını geçen yılın «Edebiyat Takvimi» ile «Edebiyata İlişkin Olaylar» bölümü izlemekte. Bu iki bölüm kitabın yüz sayfasını almakta.

Daha sonra, 1980'de «Şiir», «Halk Edebiyatı ve Kültür Şenlikleri», «Çocuk Edebiyatı», «Türk Dili», «Radyo ve TV'de Edebiyat», «Roman ve Öykü» ve «Ödüller, Armağanlar, Yarışmalar» bölümleri yaklaşık 350 sayfa ile okuyucuya sunulmakta.

«Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Yurt Dışında» bölümünü izleyen «Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız»da tam 22 yazarın yıllık için hazırlamış oldukları yazılar yer almakta. Bu yazılara ayrılan sayfa sayısı da yaklaşık 250.

«Türkiye'ye Gelen Edebiyatçı Konuklarımız», «Edebiyatçılarımızı Anma Yazıları ve Törenleri» ile «Yitirdiğimiz Edebiyatçılarımız» bölümlerine ayrılan yer ise yaklaşık 500 sayfa. Bu bölüm, bu sayfalar, özellikle bu insanları, hiç değilse bir kısmını, yakından tanıyanlar için bir anılar demeti. Doyulayamacak kadar güzel, özenle hazırlanmış yazılar, konuşmalar Edebiyat Yıllığı'na ağırlığını veren bölümü oluşturmuş. Zevkle, hazla, zaman zaman üzülerek, yer yer gülümseyerek okuyup, sizleri eski çok eski yıllara götüren bu yazıların bir kısmını çıktığı günlerde okumuş olabilirsiniz, lâkin çok büyük bir kısmını görmemiş bile olmanız ayıp değil. Şimdi ise hepsi elinizin altında.

Ve «Yıllık», «Yerli Yazın Yapıtları», «Çeviri Yazın Yapıtları» ile «1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'na değgin yazılar» bölümü ile sona eriyor.

Masrafını çıkarabilmesi için en az 1.200 liraya satılması gereken bu yıllığın fiyatının da sadece 600 lira olduğunu duyurmak isteriz değerli dostlarımıza. Beş formalık bir kitabın ancak yüz liraya satılabildiği bir ortamda, 76 formalık bir «Yıllık»ın bu değerle sunulması, «hizmet»ten başka bir gaye güdülmediğinin en sağlam kanıtı sayılır.

Yıllığın tümünü gözden geçirip (okuyup değil) yazımızı yazalım, diyecek olsak bu yazı ancak yaz aylarında çıkardı. Bu nedenle biz oldukça süratli bir biçimde yıllığın sayfalarını çevirdik, (gene de takıldığımız yerlerde kendimizi kaptırıp birkaç saat okuduk) ve yazımızı hiç değilse Nisan sayımıza yetiştirmeye çalıştık.

Nesin Yıllığı ile ilgili dertlerimiz, yaratılan eserin büyüklüğü karşısında o denli önemsiz ki, bunları not etmek bile ayıp gibi geldi bize. Aslına bakarsanız Aziz Nesin, «Sunu» yazısında, aklınıza gelen, ya da gelmeyen her soruyu yanıtlamakta zaten.

Bu eseri ortaya çıkaranları ve bizlere sunanları, en içten gelen saygı ve sevgilerle kucaklamayı ve kutlamayı bir görev saymaktayız.

(Çağdaş — Nisan)

EDEBİYAT YILLIKLARI

Edebiyat yıllıkları bir yılın sanat-kültür olaylarını okura toplu olarak sunmak amacındadırlar. Bu türün ilk örneğini başlatan ve geçtiğimiz Mart ayında kaybettiğimiz ünlü yazar-şair Yaşar Nabi Nayır yönetiminde yayınlanan son Varlık Yıllığı yine yıllardır alışılmış biçimiyle geçen yılın özetini sunuyor. Varlık yıllığı, daha çok okuyucuya genel bir özet sunmakla yetiniyor. Buna karşın Nesin Vakfının yayınladığı 6. Yıllık, yine oldukça ayrıntılı bir toplam veriyor. Her ikisi de edebiyat severlerin mutlaka bulundurmaları, gözden geçirmeleri gereken yayınlar.

(Varlık Yıllığı Nesin Vakfı Yıllığı)

(Pamukkadın — Mayıs)

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1981

Geçen yıl Dönemeç dergisinde, «Yıllıkların Önemi ve Anla-

yan Yönleri» başlığı altında Varlık ve Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarını eleştirmiştim. 1981'de çıkan Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, Dönemeç'te yayımlanan bir eleştirimi «görüşler» bölümüne olduğu gibi aktarmış. Aktarmış ama «Yıllığı» düzenleyenler eleştirilerimizden hiç de yararlanma yoluna gitmemiş! Oysa Aziz Nesin, «Sunu yazısında «Eleştirilere büyük değer verip onlardan yararlanmaya çalışıyoruz.» diyor.

Geçen yıl bin sayfaya yakın o koca Yıllık'ta «Eleştiri-Deneme» gibi edebiyatımızı yönlendiren türlere yer verilmediğini, bunun büyük bir eksiklik olduğunu vurgulamıştık.

Dergileri gerektiği gibi izleyemeyen Arslan Kaynardağ'ın tüm iyi niyetine karşın değerlendirmelerinde eksik ve yetersiz kaldığını örneklerle açıklamış; edebiyatımızın can damarını oluşturan «Dergiler» bölümüne de çok az yer verilip önemsenmediğini belirtmiştik.

1981 yılında yayımlanan Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, sayfalarını (hem de 300 sayfa kadar) çoğaltmasına karşın, «Eleştiri-Deneme» türlerine yine yer vermemiş. Dergilerle ilgili değerlendirme bölümü de yok edilmiş, bu yıl. Bir «Yıllık» edebiyat tarihine önemli bir belge olacağına göre, böylesi önemli eksikliklere neden düşer, acaba?

Eleştirilerimizi «Yıllığınıza» alıyorsunuz; «büyük değer verip onlardan yararlanmaya çalıştığınızı» yazıyorsunuz. İyi, güzel ya, bu «yararlanma» niye sözde kalıyor!..

(Pota — Ağustos)

Fotoğraf: Cengiz Civa

Bu resim, 20 Kasım 1981 tarihinde çekilmiştir. Nesin Vakfı yapılarının genel görünümünü göstermektedir. Resimde üç planda üç ayrı yapı görülmektedir. Ön plandaki iki katlı yapı Nesin Vakfı Yönetimevi'dir. Orta plandaki üç buçuk katlı yapı, 0-12 yaş arasındaki 30 çocuğun evidir. Bu yapının yanına, ortaokul ve lise öğrencisi 50 çocuk için altı katlı bir yapı daha kurulacaktır. Bu yapının ancak bodrum katı yapılabilmiştir. Resimde, arka planda henüz bitirilmemiş iki yapı daha görülüyor. Bunlardan biri altı odalı çalışanların evi, biri de Vakıf'taki sağmal hayvanların ağılıdır. Ekonomik nedenlerle Vakıf'a çocuk alınması çok gecikmiştir. Kesin kararımız 1982 yılı Temmuz ayında ilk kimsesiz 10 çocuğu almaktır. Bu çocukların odaları, eşyaları hazırlanmıştır. Gelecek Yıllık'ın arka kapağında çocuklarımızın resmini göreceğinizi umuyoruz.

Ciltler tek tek satılmaz. İkisinin fiyatı 1000 liradır.